АРХИВИТЕ ГОВОРЯТ

39

ИЗДАТЕЛ НА ПОРЕДИЦАТА
„АРХИВИТЕ ГОВОРЯТ“:

ГЛАВНО УПРАВЛЕНИЕ НА АРХИВИТЕ
ПРИ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

Издателски съвет:

ВАСИЛ ГЮЗЕЛЕВ, ГЕОРГИ МАРКОВ,
ДОЙНО ДОЙНОВ, ЛЪЧЕЗАР СТОЯНОВ, ПЛАМЕН ЦВЕТКОВ,
СТЕФАН АНДРЕЕВ

Отговорен секретар: ГАЛИНА ПИНДИКОВА

ГЛАВНО УПРАВЛЕНИЕ НА АРХИВИТЕ
ПРИ МИНИСТЕРСКИЯ СЪВЕТ

БЪЛГАРИЯ В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Германски дипломатически документи

Сборник документи
в два тома

1913-1918 г.

София, 2005

Настоящият том е отпечатан
с финансовата подкрепа на
„Фесто Производство“ ЕООД – България

БЪЛГАРИЯ В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Германски дипломатически документи

Том II
1916-1918 г.

Научен редактор
проф. д-р ист. н. Цветана Тодорова

Съставителство и превод:
Цветана Тодорова, Милена Тодоракова, Сашка Жечева, Антоанета Римпова, Рада Стоянова, Евдокия Петрова, Нина Киселкова

Научен редактор:

проф. д-р ист. н. Цветана Тодорова

© Главно управление на архивите при Министерския съвет, 2005
© Съставителство и превод: Цветана Тодорова, Милена Тодоракова, Сашка Жечева, Антоанета Римпова, Рада Стоянова, Евдокия Петрова, Нина Киселкова

ISBN 954-9800-.......

Предговор

Публикуването в български превод на голям масив от германски дипломатически документи в двутомника „България в Първата световна война 1913-1918 г. Германски дипломатически документи“ (първият том излезе през 2002 г.) бе възможно благодарение на сътрудничеството от страна на Главно управление на архивите при Министерския съвет с прекратилото съществуването си през 2003 г. Сдружение за научна дейност и сътрудничество в хуманитаристиката „Колегиум Германия.“[1]

Документацията в двата тома удостоверява „българската“ политика на Германия и съответно на България в югоизточноевропейските измерения на геополитиката на великите сили през годините на „приближаването“[2] на Европа към войната и нейното продължително кръвопролитие с участие и на страната ни.

За да „разкрият“ причините за войната и особено – в усилието вината за нея да се прехвърли другиму, външните ведомства както на Германия, така и на останалите велики сили, а и на по-малките обхванати от войната европейски държави, още непосредствено след декларациите за обявяването на войната от август – септември 1914 г. бързат да аргуменитрат и оправдаят всеки за себе си предприетото военно действие. Лондон обявява поредната „Синя книга“ с документация на Форин офис за събитията в европейските междудържавни отношения – за разразилата се криза от юли 1914 г., довела до разпалването на войната.[3] Много бързо също и руското правителство през тази 1914-та година разкрива част от секретната си дипломатическа кореспонденция за започналата война.[4] Външното министерство на Франция пък до началото на 1915 г. успява да обнародва 160 номера от документацията на Ке д'Орсе относно френските предупреждения за „опасност" от война и неуспеха за предотвратяването ѝ.[5] През 1915 г., скъсвайки съюзническите отношения с Австро-Унгария, Външното министерство на Италия представя пред италианския парламент свои дипломатически документи, обосноваващи предприемането на война срещу съседната Хабсбургска империя.[6] На свой ред през същата 1915 г. Виена публикува поредната Червена книга на австро-унгарското Външно министерство относно отношенията с Италия, довели до война по „вина" на Рим заради гранично-териториалните проблеми между двете империи, включително италианските претенции на Балканите.[7] Излиза „Червена книга" и за обявяването на война на Румъния, която се противи на исканията от Виена за ректификация на границите ѝ.[8]

---

[1] Като академично научно сдружение Колегиум Германия бе регистриран в 1992 г. от Софийския градски съд, фирмено дело № 20720/1992. След активна дейност в сътрудничество с Института по история и Института за балканистика при Българската академия на науките, с Главно управление на архивите, със Софийския университет „Св. Климент Охридски“, с бившия Институт за военна история при Генералния щаб на армията и други български научни организации, също така с германското Дружество за Югоизточна Европа/ Südosteuropa-Gesellschaft, Мюнхен и Goethe-Institut, София, а чрез тях и с още други германски университетски институции – Сдружението беше прекратено поради несвоевременно съобразяване на устава му с въведени нови разпоредби във фирменото регистриране у нас.

Подготвен по научната програма на бившето Сдружение, както първият, така сега и вторият том се реализира от бившите негови членове – историци от БАН, както и настоящи и бивши сътрудници в Главното управление на архивите – Сашка Жечева, д-р Милена Тодоракова, Евдокия Петрова, Нина Киселкова, Рада Стоянова, Антоанета Римпова с научното ръководство и под редакцията на проф. д-р ист. н. Цветана Тодорова, при финансовата подкрепа на д-р тех. н. Вичо Вичев, също член на бившия Колегиум, директор на германско-българската фирма „Фесто Производство България“ ЕООД, София.

[2] „Neue Gefahrzone im Orient 1912-1913“ in „Die Große Politik der europäischen Kabinette (1871-1914)“, Bd. 38, s. 361; виж също „Das Nahen des Weltkrieges 1913-1914“, Bd. 39.

[3] LCorrespondance Gouvernement Britannique relative a la crise europènne. Déposée sur le Bureau des deux Chambres du Parlement par ordre de Sa Majesté août 1914“, 113 p.

Част от въпросната кореспонденция незабавно бива публикувана в София в превод на български: „Преписка върху събитията, които доведоха до скъсване на отношенията с Турция. Извадки от „Синята книга“, представена на двете камари на Парламента по заповед на Н. В. краля“. С., 1914. По-късно документите от Синята книга за периода 1898-1914 г. (вкл. публикуваните в София извадки от нея), влизат в съдържанието на „British Documents on the Origin of the War, 1898-1914. Ed. By G. P. Gooch and H. Temperley, vol. 1-11, London, 1926“. „The Outbreak of War 1914“ е том 11.

---

[4] Публикацията се появява на английски език в Лондон. „Documents respecting the negociation preceding the War published by the Russian government", London 1914, 60 p.

По-късно въпросните документи, значително допълнени от своеобразните след 1917 г. цветни руски книги „Красный архив", съставят публикацията „Documents diplomatiques secrets russes 1914-1917 D'après des archives du Ministère des affaires étrangères à Pétrograd (превод от руски на J. Polonsky), Paris, 1926-1928. Издание на парижкото Payot – „Collection de mémoires, études et documents pour service à l'histoire de la Guerre mondiale." Документацията (както сочи Payot) се намира в Centrarchives, La Russie tsariste dans la guerre mondiale, Leningrad. Третата част на публикацията излязла в 1926 г. съдържа 76 съществени документа от периода 16/29 юли 1914 до 22 септ./5 окт. 1915 г. относно влизането на България във войната.

Малко преди Париж, през същата 1926 г. в Ленинград с предисловие на М. Покровски излиза том I „Царская Россия в мировой войне. Сборник документов", Ленинград 1926, 304 стр. Две години по-рано пък, през 1924 г. F. Stive успява да обнародва четири тома „Der diplomatische Schriftwechsel Jswolski's 1911-1914. Aus den Geheimakten der Russischen Staatsarchive". Berlin. А през 1927 г. A. Wagerer публикува „Zaristische Russland im Weltkriege. Neue Dokumente aus den russischen Staatsarchiven über Eintritt der Türkei, Bulgarien, Rumänien und Italien in den Weltkrieg", Berlin, 158 S. Основната част на публикацията е глава първа „Russland und Bulgarien", съдържаща 143 документа.

През 30-те години на свой ред Москва реализира най-значителното разкриване на руските дипломатически архиви за войната чрез публикацията на десетте тома от серия трета на „Международные отношения в эпоху империализма. Документы из архивов царского и временного правительства 1878-1917 г." Сер. 3, 1914-1917, т. 1-10, Москва 1931-1938. Веднага в Берлин, като издание на Otto Höetzsch в успоредица на немски език, М. Покровски започва издаване на поредицата въпросни томове. До 1936 г. излизат том 1-8, непреведени на немски език остават последните два. След Втората световна война, през 1957 г. се обнародва документацията на съветското правителство 1917-1918 г. в един голям том от 771 страници: „Документы внешней политики СССР", т. 1, 7 ноебря 1917 – 31 декабря 1918, Москва.

[5] „Documents diplomatiques 1914. La Guerre europènne. Pièces relatives aux négociations qui ont précédé les déclarations de guerre de l'Allemagne à la Russie (1.8.1914), à la France (3.8.1914). Déclaration du 4 Septembre 1914, Paris", 1915. 216 p. Този документален материал се включва по-късно в серия 3 на фундаменталната френска поредица „Documents diplomatiques français (1871-1914). Éd. la Commission de publication des documents relatifs aux origines de la guerre de 1914. Ministère des affaires étrangères, Série 1-3, Paris 1929-1936." Томове VIII-XI от серия 3 застъпват периода август-декември 1913 до август 1914 г. и излизат на бял свят през 1936 г.

[6] „Documenti diplomatici presentati al Parlamento italiano del Ministro degli affari esteri", Roma 1915. Доста по-късно след Втората световна война учредената към италианското Външно министерство комисия за издаване на италианските дипломатически документи обнародва съответната министерска документация в четвърта серия на „I documenti diplomatici italiani. Ed. Ministre degli affari esteri. Commissione per la publioczione dei documenti diplomatici, Roma, 1964." Серията обхваща 1908-1914 г. в 12 тома. Последователно комисията публикува документите и за периода на самата война като серия 5, 1914-1918 г., в осем тома. Първите два излизат през 1954 г., останалите през 1973-1981 г.

[7] „Österreichisch-ungarisches Rotbuch. Diplomatische Aktenstücke betreffend die Beziehungen Österreich-Ungarns zu Jtalien in der Zeit vom 20. Juli 1914 bis 23. Mai 1915", Wien, 1915. В 1914 г. вече е излязла „Червена книга" и за войната срещу Сърбия.

През 1915 г. в Берлин се оповестява дипломатическата кореспонденция от 1905-1914 г. относно избухването на войната, изпращана до белгийското Министерство на външните работи от пълномощните министри и управляващите легациите на Белгия в Берлин, Лондон и Париж.[9] През 1916 г. на френски и немски език в Берн се отпечатва комплект от хронологически изложени голям брой най-важни документи за периода от 29 юни до 4 септември 1914 г., извлечени от цветните книги на воюващите държави – Германия, Австро-Унгария, Великобритания, Франция, Русия, Сърбия и Белгия. В изданието се включват и много от публикуваните в европейската преса изявления на ред политически и военни мъже през 1915 г.[10] Изнася се документация, по която да може да се съди „по-достоверно“ относно болезнено висящия въпрос за причините за войната и авторите ѝ. След сръбската „Синя книга“ през 1918 г. излиза и гръцката „Бяла книга“ за политическото положение и участието на Гърция в битката на Южния Солунски фронт, в случая третираща проблем от решаваща важност за България и съюзниците ѝ – външнополитическите стратегии на ръководещите войната и развоя на военните действия, довели до поражението на страната ни.

Започвайки през 1914/1915 г. и до края на войната в Париж в единадесет големи многотомни серии – известните „Pages d-histoire“ – излизат политическите и военни комюникета на правителствата на воюващите страни, обявявани ден по ден в хода на войната. Такъв документален материал впрочем се появява както в цветните книги, така също и в други публикации, на първо място в пресата[11] През цялата война на всеки 14 дни берлинската преса обнародва като публицистика в над сто отделни издания маса военнополитическа документация на германското Външно министерство. Като документация, допускана за публикуване, в официоза „Франкфуртер цайтунг“ тя се появява под формата на кореспонденции, доклади, телеграми, отделни документи от фронтовете и тила от страна на работещи за външното ведомство германски журналисти. Тези кореспонденции вестникът оформя в цялостна единна хроника – в летопис на една ужасяваща световна война. Хронологично материалите излизат в отделни свитъци/ Hefte, през 1916 г. например на лице вече е 63-ият свитък.[12] Освен тези свитъци в Германия се публикува и друга твърде обемна по съдържание хроника „Der Weltkrieg“, съставена въз основа и приложение на дипломатическа документация от „документи и служебни телеграми“.[13] На свой ред в течение на почти петте години война всеки ден, през „много от нощите, почивните дни и неделите“ (както сам казва) американецът Френсис Уейтинг Хелси събира журналистическите кореспонденции от всякъде, от всички фронтове и ръководещи военнополитически служби и в резултат през юни 1919 г. в Ню Йорк и Лондон се появява „The Literary Digest. History of the Word War“ в десет тома. Назовано от автора си „компендиум за войната“ във формата на литературно-историческо изложение изданието постига да съхрани в стойността им на важна документация кореспонденциите на изтъкнатите европейски и американски журналисти към ръководещи служби и от бойните театри на войната.[14]

---

[8] „Österreichisch-ungarisches Rotbuch. Diplomatische Aktenstücke betreffend die Beziehungen Österreich-Ungarns zu Rumänien in der Zeit vom 22. Juli 1914 bis 27. August 1916“, Wien, 1916. Като цяло документацията за разпалването на войната срещу Сърбия, Италия и Румъния излиза в „Die österreichisch-ungarischen Dokumente zum Kriegsausbruch. Hrsg. vom Staatsamt für Äußern“, Wien – Berlin, 1923, а Външното министерство на Австрия предоставя за публикуване основния масив на документацията на бившето австро-унгарско Външно министерство за периода 1908-1914 г. в „Österreich-Ungarns Außenpolitik von der Bosnischen Krise 1908 bis zum Kriegsausbruch 1914. Diplomatische Aktenstücke des Österreich-ungarischen Ministeriums des Äußern“. Ausgew. von L. Bittner, bearb. von L. Bittner und H. übersberger, Bd. 1-9, Wien – Leipzig, 1930.

Доста по-късно след Втората световна война, през 1966 г., излизат документи от страна и на Унгария. Унгарската академия на науките отпечатва внушителен том от голямата своя поредица за публикуване на исторически извори, съдържащ много важен масив – протоколите на висшия правителствен орган Общия министерски съвет на бившата Австро-унгарска монархия за участието ѝ във войната 1914-1918: „Protokolle des gemeinsamen Ministerrates der Österreichisch-ungarischen Monarchie (1914-1918),“ Budapest, 723 S. (Въпросните протоколи се съхраняват в Имперския и държавен архив във Виена - Haus-Hof- und Staatsarchiv, Staatskanzlei/ Ministerium des Äußern, Politisches Archiv, XXXX, Interna, Wien“.)

[9] „Dokuments diplomatiques 1905-1914. Lettres adressées par les Ministres et Chargés d-affaires de Belgique à Berlin, Londres et Paris au Ministre des affaires étrangères à Bruxelles“, Berlin, 1915, X, 182 p.

[10] „Livres blanc, rouge, bleu, jaune, orange, bleu et gris. La Bataille des diplomates. Les documents capitaux des gouvernements belligérant, classés dans leurs ordre logique et chronologique, analysés et commentés par Max Beer“, Bern, 1916, 403 p. Същото и под заглавие: Max Beer, Das Regenbogen Buch: Weiss-Rot-Blau-Gelb-Orange-Grau und Blau Buch.

Много скоро, още през същата 1916 г., изданието се превежда и отпечатва на български език в София. Преведена от Ив. Коларов и Сп. Икономов с предговор от д-р В. Радославов „Книга в цветовете на дъгата“ се появява в София по Великден под заглавие: „Виновниците за европейската война. 1. Германската бяла книга, 2. Австро-унгарската червена книга, 3. Английската синя книга, 4. Френската жълта книга, 5. Руската оранжева книга, 6. Белгийската сива книга, 7. Сръбската синя книга,“ 1916.

„Оранжевата руска книга“ се заменя след 1917 г. от поредицата „Красный архив“. Под номер 6, 1928 г. и номер 1, 1929 г. се публикува „Дневник Министерства иностранных дел за 1915-1916 гг.“ Москва.

След прекратяването на войната, през 1919 г. преди другите воювали „велики“ държави, германското Външно министерство предприема систематично в корпусен вид обнародване на дипломатическата си документация за войната. В Берлин се появяват пет тома „Die deutschen Dokumente zum Kriegsausbruch 1914“ по поръчение на Външно министерство.[15] Към тях през 1921 г., по възлагане пак от Външно министерство, фон Siebert додава „Diplomatische Aktenstücke zur Geschichte der Ententepolitik der Vorkriegsjahre“, Berlin, 827 S. Все още обаче продължава да се третира изключително проблемът за причинността, за развитието на междуевропейските отношения, довели до военния пожар.

---

[11] Още в края на 1914 г. журналистическата публицистика за войната, например, само във Великобритания наброява повече от 2000, в края на 1915 г. повече от 8000 заглавия. Смята се, че в края на войната във всички страни този брой достигал 50 000. Виж F. W. Halsey, The Literary Digest. History of the World War, v. 1-10, New York and London, 1919, предговор.

[12] Der Große Krieg. Eine Chronik von Tag zu Tag. Urkunden, Depeschen und Berichte des Frankfurter Zeitung, Heft LXIII“, Frankfurt a. M. 1916. – LXIII Friedensangebot der Mittelmächte, Ministerwechsel in Österreich. Kabinett Lloyd George. Neues Kabinet Briand. Blokierung Grichenland. 1916.

[13] Първият том от хрониката се появява през 1915 г. под заглавието: „Die Ereignisse des Jahres 1914. Mit der Chronik des Weltkrieges von prof. Dr. O. Hoetzsch und dem Anhang: Urkunden u. amtliche Telegramme“, 1915, XXXIV, 362 s.

[14] Това са няколко хиляди страници кореспонденции от общо 130 авторитетни вестника: 52 на Централните сили, между тях шест български вестника – „Дневник“, „Народни права“, „Народна воля“, „Народ“, „Мир“ и „Ден“и 78 вестника на страните от Антантата, американски вестника и такива на неутрални европейски държави.

[15] Томовете излизат от печат за три години 1919/1921. През 1922 г. пък последва първият том от грандиозната документална сбирка „Die Große Politik der europäischen Kabinette 1871-1914. Sammlung der diplomatischen Akten des Auswärtigen Amtes. Hrsg. v. J. Lepsius, A. Mendelsohn-Bartholdy und F. Thimme“, Bd. I-XXXIX, Berlin 1922-1927. Последните три тома излизат през 1926 г. и се отнасят за периода на самото „приближаване“ на Европа към избухването на войната, а именно – том XXXVII Entspannungen unter den Mächten 1912-1913, 1470 стр., том XXXVIII Neue Gefahrzone im Orient 1913-1914, 1361 стр. и том XXXIX Das Nahen des Weltkrieges 1912-1914, 645 стр.

По същото време, първа от воювалите – България се решава да разкрие дипломатическа документация в корпусен вид и за през цялата продължителност на войната – от „приближаването“ на опасността до прекратяване на участието си септември 1918 г., което дава знака за сломяването на Централните сили.

Като първа „необходима“ стъпка, налагаща се от започващата подготовка за сключване на мира, през 1919 г. българското Министерство на външните работи и изповеданията пуска в два тома голям формат почти цялата документация на министерския архив, образувана в отношенията на министерството с Генералния щаб на действащата българска армия по окупацията и управлението на Моравско, Добруджа, Македония и Беломорска Тракия.[16] Твърде необходимо за България е да се осветли както етническият проблем, така и особено да се защити действителното поведение на българската войска и българското администриране във въпросните територии. След това през следващата 1920 г. София обнародва в голям формат първия том от архивния фонд на министерството – „Дипломатическите документи по намесата на България в Европейската война 1913-1915“, а през 1921 г. и втория том вече непосредствено по „участието“ на страната във войната 1915-18918 (до Примирието).[17] През същата 1921 г. се публикува обвинителният акт,[18] включително свитъци с протоколите на съдебния процес[19] против министрите от кабинета Радославов, а година по-късно, през 1923, докладът[20] пред Народното събрание на съответно създадената парламентарна комисия, която разследва във връзка с войната и кабинета Малинов (юни до 18 октомври 1918).

Чрез споменатите пет български издания наяве излиза внушителен масив от документи из архивите на българското Външно и на Военното министерство, респективно Главната квартира в Кюстендил по отношенията на страната със съюзниците си, както и с Антантата по подготвянето и по воденето на войната. Това главно във връзка с насъщните на времето си за българската държавност историческо-етносни и стратегическо-национални проблеми. Налага се обаче да отбележим обстоятелството, че на този масив всъщност в голяма степен липсва документацията що се касае, в случая, по-специално до преките секретни отношения – тези между Берлин и София, между кабинета на държавния секретар на германското Външно министерство и императорската Върховна главна квартира, от една страна, и от друга, българския министър-председател и външен министър и Царя.[21] Отсъства с голямата си важност и документацията за дипломаческата дейност, свързана с модернизацията на България особено в сферата на икономическото развитие и по-специално връзките с германската икономика и финанси. Тоест, документация, която едва сега се включва в двутомника. Чрез този масив български дипломатически документи се разкрива и пряката причинност за българското участие във войната, това обаче не в смисъла на тезата за „опасните зони в Ориента“, това, че България и Балканите са виновните. Чрез въпросния масив видим става друг порядък на нещата. Орязана държавнически-национално с Берлинския договор от 1878 г., ощетена в същото отношение с нови два мирни договори през 1913 г., България търси националното си обединение като се обвързва с военната империалистическа доктрина на великите сили приведена в действие.

---

[16] „La Vérité sur les Accusations contre la Bulgarie. Ministère des Affaires étrangères et des Cultes“, T. 1-2, Sofia, 1919.“ (1. Exposé et documents, 600 p.; 2. Facsimilés, 127 p.) Това са телеграми, рапорти, писма и пр., изпращани до Главната квартира в Кюстендил и от там до Външното министерство главно от военните власти и от населението предимно от Моравско и Македония, по същество в защита на българските окупационни власти срещу обвинения за вършени от тях жестокости. Документира се действителното поведение на войската и администрацията за осигуряване на това население с прехрана, за здравеопазването му, за поддържането на железопътните и други транспортни връзки и съобщения и т.н.

[17] Само вторият том е в обем от 1094 големи печатни страници.

[18] „Обвинителен акт против бившите министри от кабинета на д-р В. Радославов през 1913-1918 г.“, С., 1921, 834 стр.

[19] „Протоколи от съдебните заседания на Държавния съд по углавно дело № 1 от 1921 г. против бившите министри от кабинета на д-р В. Радославов през 1913-1918 г.“, свитък 1-3, София 1921-1922 г. 1. 1921 г., 832 стр.; 2. 1922 г., 833-1403 стр.; 3. 1922 г., 1405-1699 стр.

[20] „Доклад на парламентарната изпитателна комисия по управлението на страната през периода 21 юни до 18 октомври 1918 г. относно делата на министрите от кабинета Ал. Малинов“, С., 1923 г., 260 стр. Приложени са извлечени от архив на Военното министерство – Генералния щаб много скици и карти на общото положение на Южния македонски фронт от времето на успешното настъпление на антантските сили през Добро поле на север по Вардар.

[21] От този вид документация в основното издание „Дипломатическите документи по намесата...“ се откриват само седем номера – 1, 2, 1625, 1627, 1630, 1633 и 1642. Същите не се повтарят в двутомника.

През 20-те – 30-те години на XX в., наред с официозните документални публикации, ръководни лица, преди всичко главнокомандващите и командвалите групи войски на вече заглъхналите фронтове, пишат и обнародват военните си спомени.[22] Съвременно съществуващите към генералните щабове и военните ведомства през времето на войната и след нея военно-исторически отдели, секции, исторически служби или комисии под една или друга форма разкриват отлаганата документация в главните квартири, респективно външните и военните министерства.

През 1923 г. Историческата комисия при турския Генерален щаб обнародва документацията по действията на турската дипломация и главнокомандващия турските армейски сили на съюзническия Източен и на Южния фронт, т.е. в Добруджа и Македония с Беломорска Тракия, включително и азиатските територии, обхванати от войната.[23] През 1935 г. се подготвя публикуването на писмата и бележките от фронта на командващия Източния и Южния Македонски фронт на Централните сили генерал-фелдмаршал Аугуст фон Макензен.[24] Историческата секция при Комитета на имперската [британската] отбрана през 1935 г. предоставя за публикуване отложени във ведомството документи за военните действия на антантовските, респективно британските войски на Южния фронт в Македония от пролетта на 1917 г., през поражението и поисканото примирие от България септември 1918 до прекратяването на войната.[25] Историческата служба при Генералния щаб на френската армия от 20-те до към края на 30-те години издава забележителната поредица от архивен материал на френското Министерство на войната – „Французките армии в световната война“.[26] През 1938 г. Париж по подобие на писмата и бележките на Макензен публикува бележниците на главнокомандващия съглашенската Източна армия маршал Франше д'Епре.[27] В същата година се пристъпва към обнародване на документите на Генералния щаб на руската армия, съхранени във Военно-историческия архив на Световната война – Москва и на бял свят се появява първи том от „Сборник документов мировой империалистической войны на руском фронте (1914-1917 г.).“

---

[22] Доколкото двутомникът не засяга темата за самите военни операции и сражения на войските, препоръчително в случая би било да се припомнят трудовете: Erich von Falkenhayn, Die Oberste Heeresleitung 1914-1916 in ihrer wichtigen Entschließungen, Berlin 1920, M. Sarrail, Mon commandement en Orient (1916-1918, Paris 1920), Erich Ludendorff, Meine Kriegserinnerungen 1914-1918, Berlin 1922, излезлия през същата година втори труд от същия автор „Urkunden der Obersten Heeresleitung über ihre Tätigkeit 1916-1918“ Berlin, Ernst von Wrisberg, Wehr und Waffen 1914-1918, 3 Bde, Leipzig 1922, Carl Mühlmann, Oberste Heeresleitung und Balkan 1914-1918, Berlin 1942 – и ред други от същия вид. (Тук и в целия предговор към двутомника се привеждат заглавия, които могат да се намерят в библиотеките в София.)

[23] Това е том 42 от четвъртата годишнина на голямата турска документална поредица „Съвременни отомански войни“, Истанбул. За да стане тази важна документация достъпна за европейската общественост M. Larcher превежда същата на френски език. Десет години по-късно пък подполковник о.з. Ив. Люлински прави български превод на изданието под заглавие „История на отоманските действия в Световната война“, София, 1933 г. Междувременно до излизането на книгата на български език Ив. Люлински печата отделни части от въпросната поредица в начената от 1927 г. авторитетно българско списание „Военно-исторически сборник“.

[24] Makensen, Briefe und Aufzeichnungen des Generalfeldmarschalles am Krieg und Frieden. Hersg. von Wolfgang Foerster, Leipzig 1938. Съобразно установения ред през време на войната генерал-фелдмаршалът изпраща (както сам пише) „на части“ до Военно-историческия отдел при Генералния щаб в германската Върховна главна квартира „всички нямащи частен характер документи“ за дейността си, очаквайки след войната те да бъдат „обработени официално“. През 1935 г. с това се заема подполковник о.з. В. Фьорстер, шеф на обособения към германския Генерален щаб Военно-исторически институт, обвързва документите със съпроводителен текст в хронологическата рамка на третираните в тях събития и три години по-късно се появяват „Писма и бележки“ на генерала, като издание на Библиографския институт в Лайпциг.

През 1995-1996 г. Л. Петров пуска същата публикация в превод на български в три поредни броя (т. 57, 58, 59) на „Известия на Националния център по военна история и Военно-историческото научно дружество“, София.

На свой ред приведеният род издания разкрива твърде голяма маса архивен материал, който достатъчно силно документира войната като такава. Регистрираните факти на бойните действия остават извън „дипломатическия“ политически обсег на тематиката на двутомника, те обаче, също така силно, осветляват политическата същност на войната – аргументират империалистическата по характер геополитика на великите сили.

Особено много документален материал от дадения вид, като се почне от 1927 г. и насетне, обнародва българското голямо историческо-научно списание „Военно-исторически сборник“ като орган на Военно-историческия отдел на Министерството на войната. Чрез него, като негов уредник, Историческата комисия към Генералния щаб на българската армия обнародва, изцяло или частично в превод на български език, голям брой от чуждестранните съществени публикации по събитията на Източния фронт – Сърбия и Добруджа, както и не по-малко по събитията на Южния Солунско-македонски фронт. Комисията издирва фактите, които обясняват задействалата се тук в Югоизтока германска военнополитическа стратегия, довела от есента на 1916 г. към 1918 г. до постепенното изтегляне на немските войски от Македония, поражението и разпада на българската армия и тоталното отстъпление на германската XI армия.[28] Трупат се и то преди всичко – „свидетелствата“на българските о.з. командващи от воювалата българска армия.[29] Запазват се за историята (за историческото изследване) самите непосредствени военни заповеди, директиви и пр. на Главното командване до командващите частите на българската армия по фронтовете и обратно чрез рапортите, докладите, дневни бележки и пр. от военните части до Главната квартира в Кюстендил се възстановява ходът на военните действия.

---

[25] С авторството на С. Фолс, документацията се появява под заглавие „История на великата война“, Лондон, 1935 г. Като ръкопис на превод на български език изданието може да се намери във Военно-историческата библиотека на Националния център по военна история при Генералния щаб на българската армия, София.

[26] „Ministère de la Guerre. F. M. G. Service historique. Les Armées Françaises dans la Guerre Mondiale“, Paris.

Част пета „La Victoire en Macedoine (avril – décembre 1918)“, първа и втора книга от том VIII „La Guerre en Est (Dardanelles et Salonique)“ в превод на български е публикувана във Военно-исторически сборник, София, № 53, 1942 г. Приложени са карти, съставени по съхранените в архивите оригинали.

[27] „Les armées de l'Entente dans l'Orient. Juin – dècembre 1918“, Paris, 1938. Публикацията в превод на български се помества във Военно-исторически сборник, С., № 39, 1939 г.

[28] Някои по-характерни публикации: В. Белич, Сражение при Добро поле. Пробивът на Солунския фронт 14-16 септември 1918, ВИС, № 1-2, 1927/1928 г., „Die Eroberung der rumänischen Festung Tutrakan (1. bis 6. September 1916),“ ВИС, № 12, 1932 г.; Кирх, Война и управление в Сърбия и Македония 1916-1918, ВИС, № 13, 1933 г., Ф. Дейга, Източната армия в световната война (1915-1918), ВИС, № 15, 1934 г., „Сръбската войска при пробива на Солунския фронт на 15, 16 и 17 септември 1918“, ВИС, № 39, 1939 г., М. Ларше, Световната война на Балканския полуостров. Ръководството на войната, ВИС, № 47, 1940.

[29] Виж например полк. В. Миланов, Пробива при Добро поле и разпадането на българската армия 15 септември – 1 октомври 1918 г., ВИС, № 13, 1933 г., кап. Д. Германов, Из бойния дневник на генерал Душан П. Стефанович, частта „Солунския фронт и нашите неприятели“, ВИС, № 13, 1933 г., ген. И. А. Русев, Действията по десния бряг на р. Вардар, ВИС, №№ 17, 18, 19, 1934 г., ген. А. Димитров, 1-а Софийска дивизия при Лесковац на р. Българска Морава в 1915 г., ВИС, № 52, 1942, ген. Ив. Тодоров, Спомени от последните дни на Световната война 19-29 септември 1918 г., ВИС, № 52, 1942 г.

Като се базира на извършената и продължаваща работа чрез Военно-исторически сборник, както и на документалните публикации на чуждестранните външни и военни ведомства, през 1936 г. Историческата комисия при Генералния щаб на българската армия започва многотомното издание „Българската армия в Световната война 1915-1918."[30] За съжаление с преустройване на Военното министерство през 1946 г. Историческата комисия се разпуска, но колкото и незавършено да остава делото ѝ, върху близо седемте хиляди страници голям формат на реализираните седем тома, в най-високи измерения дотогава, корпусно се разкрива най-важната – правителствената и военнополитическа ведно с конкретно военно-оперативната документация по българското участие в Световната война. Създава се компактна сбирка, в която българските дипломатически документи стоят в органичната си връзка със съответната секретна документация на външните министерства във Виена и Истанбул или в Берлин, респективно и главно с германската императорска Върховна главна квартира.[31] По този начин в съчетание именно с тази документация, допълвайки същата и разширявайки я, съдържанието на двутомника сега съставя много по-точно диаграмата, дава много по-верен градиент на участието на България във войната.

През 1986 г. в София излиза от печат пореден сборник с документи за българското военно участие 1915-1918 г.[32] Въпросното печатно събитие обаче едва ли можем да наречем „пореден" български принос за документалното осветляване на това участие. В него (в том трети) не се съдържа друго освен някои добре известни официални дипломатически документи.[33] Не се използват научно нито чуждите, нито споменатите вече български документални издания. Особено, почти непонятно, е незачитането на „Българската армия в Световната война 1915-1918 г.“ В предговора на въпросния пореден сборник по темата за войната ни уверяват, че до 1986 г. у нас „няма нито един сборник, който да разкрива преминаването на българската войска през бурите и сътресенията на 1914-1918 г.“ За първи път сборникът от 1986 г. издавал документи за „участието на българската армия в бойните действия през Първата световна война“[34] И това се твърди от историк-академик, когато тъкмо тази тема е съдържанието на близо седемте хиляди страници на низвергнатото издание на Военно-историческия отдел на бившето българско Министерство на войната.

---

[30] През 1936 г. излизат първите два тома, документиращи войната срещу Сърбия, трети том се появява в 1938 г. по темата за участието на българската армия на Южния македонски фронт, през следващата 1939 г. се обнародва том осми „Войната срещу Румъния", в 1940 г. четвъртият том „Войната по Българска морава"; по време на разразилата се Втора севтовна война, в 1943 г. от печат излиза деветият том „Настъплението на 3-та армия в Добруджа", а след войната, през 1946 г., петият том „Косовската операция". Предстояла реализация на още няколко тома, до края на 1946 г. обаче комисията е ликвидирана, безценният исторически труд се прекъсва.

[31] Съставителите на „Българската армия в Световната война 1914-1918" са членовете на бившата Историческа комисия генерал-лейтенантите о.з. М. Андреев, Ал. Марков, Ат. Христов; преводачи на включените в томовете документи от германски произход са подполковниците о.з. Гълъбов, Ив. Пожаралиев и майор о.з. Лука Малеев. Германските документи не се повтарят от тези на двутомника.

[32] Става дума за том III на „Българска военна история. Подбрани извори и документи," С., 1986.

За съставянето на въпросния трети том са работили голям кръг от хора – сътрудници на бившия (през 80-те/90-те години) Институт за военна история при Генералния щаб на народната армия под редакцията на акад. Хр. Христов.

[33] Това са: Конвенцията август 1915 г. за ректификация на българско-турската граница, Военната конвенция Германия – Австро-Унгария – България и Съюзния договор Германия – България, включително Тайната спогодба между двете страни септември 1915 г. Включени са няколко от нотите на Антантата за присъединяване на България на нейна страна със съответната реакция от страна на българския министър-председател. Вместена е и нота на последния до германския пълномощен министър в София, септември 1915 г., с която се настоява Германия да предостави на българското правителство 50 млн. лв.

Поместени изолирано и без коментар чрез тези документи съюзническите отношения съвсем не стават ясни, не се разбира например, че се е преговаряло за предоставяне на българското правителство от страна на Райха на 50 млн. лв. месечно, което се урежда със Съюзния договор.

Във воювалите страни и след Втората световна война (както по-напред съответно се посочва) също и в София в една или друга степен продължава разкриване на документите на Първата световна.[35] У нас обаче работата все повече се прехвърля в ръцете на отделни историци, Външното министерство,както и Институтът за история при БАН не проявяват дейност и обнародванията се ограничават в къс набор заглавия – два сборника спомени и малка доза официална документация.[36] Чрез това и чрез конкретната изследователска работа на отделни историци обаче в оборот се въвеждат ценни архивни материали от Централния военен архив, В. Търново,[37] а напоследък наново се появяват два тома в нормативната форма на корпусно издаване на дипломатически документи: първият том на „България в Първата световна война. Германски дипломатически документи 1913-1915“. С., 2002 и „Българо-турски военни отношения през Първата световна война (1914-1918). Сборник документи.“ С. 2004.[38] Видимо интересът в България към все по-отдалечаващата се назад във времето първа през епохата на капитализма световна война начева да се стабилизира, а това обстоятелство – следва да се изтъкне – доколкото в научно теоретично отношение е твърде важно от гледната точка на свръхголемия изследователски проблем за империализма.[39]

---

[34] „Българска военна история...“, с. 5, 6.

[35] За обнародваните масиви от наличната в европейските архиви дипломатическа документация за войната през изтеклите повече от шест десетилетия след края ѝ, когато авторът пише, може да се съди по документалната база, на която Wolfgang-Uwe Friedrich разработва труда си „Bulgarien und die Mächte 1913-1915. Ein Beitrag zur Weltkriegs – und Imperialismusgeschichte“, Stuttgart 1985, 453 S. Заедно с това W.-U. Friedrich е издирил и процитирал в изследването си в максимален мащаб наличните непубликувани дипломатически документи в европейските архивохранилища относно България в европейските междудържавни отношения през периода на „приближаването“ на войната и българското присъединяване в нея в 1915 г. Книгата е пореден номер Band XXI Quellen und Studien zur Östlichen Europa, Nordrhein-Westfalen, Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

[36] „Войнишкото въстание 1918. Спомени.“ С., БКП, 1958, „Войнишкото въстание 1918. Сборник от документи и спомени.“ С., БКП и БЗНС, 1968 г.

Темата за въстанието стои на вниманието на партийните централи и Военно-исторически сборник, в продължение на съществуването си, през 1968 г. публикува кратък материал „Документи за революционната дейност на българските войници през Първата световна война.“ През същата година и в други годишнини се публикуват ред статии за септември 1918 г. (виж „Българската армия 1877-1944. Библиография, т. I 1877-1918,“ С., 1989, с. 441-456.)

[37] Виж книгата на Любомир Огнянов, Войнишкото въстание 1918, С., 2-ро изд. 1988 г. Авторът извършва много важна работа – изважда на бял свят от ЦВА документите на Военното министерство – Генералния щаб на действащата българска армия относно разпада ѝ и войнишкия бунт септември 1918. Сега, чрез едно взаимно допълване на германските дипломатически документи от двутомника и този документален материал става възможно ходът на септемврийските събития в България да се възпроизведе в значително висока степен много по-достоверно, отколкото това е могло да се направи досега; Генчо Камбуров, Фаталната илюзия: военно-политическите противоречия и конфликти между България и Централните сили в Първата световна война, С., 1999 – едно силно документирано с чуждите и българските дипломатически документи, включително и главно документите на Централния военен архив, но без германските, които сега се разкриват от двутомника; Иван Илчев (съст. и бел.), В. Радославов, Дневни бележки 1914-1926, С., 1993 – изследователско начинание, което допълва документацията на двутомника с някои преки свидетелства от страна на водещия българската политика в Съюза на Централните сили български министър-председател и министър на външните работи д-р В. Радославов.

Изложила основното из унаследените масиви публикувана дипломатическа документация, разкривана през почти девет десетилетия, в това число особено частта на българските документи, позволявам си да отбележа, че – заедно с непубликуваните съхранени в архивите материали – документацията в двутомника освен всичко друго съставя много добра база за доразвиване и прецизиране на теорията за европейския империализъм. Тази, за неговото историческо време приблизително от последните три десетилетия на Деветнадесетия и първите две-три десетилетия на Двадесетия век. Чрез осмислянето на въпросния материал на междудържавните отношения през тези времена се уплътнява неговата в аспект на безусловно позитивна модернизираща инвестиционна капиталова роля. Също, и то най-вече, и по отношение на абсолютната държавническа взаимообвързаност и неотменимата взаимозависимост между великите сили и по-слабо развитите страни, както регионално, така и геоикономическо-политически. Германия през 1918 г. така и не успява да предотврати решението на съюзницата си България да потърси примирие с Антантата на Южния Балкански фронт. А с това военно-стратегически се предопределя разгромът на Централните сили на Западния фронт, улеснява се прекратяването с поражение и на войната и на Беломорския и на азиатските фронтове.

---

[38] Под редакцията на Милен Куманов появява се издание в стила на толкова дълго изоставеното (след 1946 г.) обнародване на документите на новата българска история. За чест, издатели на тома са Институтът за история при Българската академия на науките в сътрудничество с Централния военен архив. Публикуват се съхранени във въпросния Военен архив в систематичен корпусен порядък поверителните рапорти и телеграми на българския военен аташе, както и на българския пълномощен министър в Истанбул, също така телеграми и донесения на командващите българската войска до Генералния щаб на действащата българска армия. Такава, документацията осветлява отношенията между армиите на България и Турция на Южния, както и на Добруджанския фронт. Същата и съдържанието на двутомника твърде добре се взаимодопълват.

[39] От към 60-те/70-те години на основата на прецизиране на теорията на империализма от началото на XX в. активно се осъществяват много сериозни изследвания вече и върху съвременния характер и разширен модел на империализма в политико-икономическите междудържавнически измерения на световната система на човешкото общество. В случая заслужават специално внимание трудовете: G. W. F. Hallgarten, Imperialismus vor 1914. Die Soziologischen Grundlagen der Außenpolitik europäischer Großmächte vor dem Weltkrieg, Bd. 1-2, München 1963; G. Arright, The Geometry of Imperialism of Hobon’s Paradigm, London 1978; W. J. Mommsen, Imperialismustheorien. Ein überblick über die neueren Imperialismusinterpretationen, Göttingen 1977; c.a. „Max Weber et la politique allemande 1890-1923,“ Paris 1985; c.a. (изд.) „Imperialismus and after: Continuities and Discontinuities“, London 1986 (по-специално част 4 „Towards a Central Theory of Imperialism – 22. The End of Empire and the Continuity of Imperialism)“; c.a. Europäischen Finanzimperialismus vor 1914. Ein Beitrag zu einer pluralistischen Theorie des Imperialismus. Aufsätze und Abhandlungen, Gцttingen, 1979; J. Wallerstein, Modern World-System, v. 1, 2, New York, 1974, 1980; c.a., Historical Capitalism, London 1983; D. Senghaas, (ed.) Kapitalistische Weltökonomie. Kontroversen über ihren Ursprung und ihre Entwicklungsdynamik, Frankfurt a. M. 1979; c. a. (изд.), Imperialismus und Strukturelle Gewalt. Analysen über abhängige Reproduktion, Frankfurt a. M. 1972; c. a., Von Europa lernen. Entwicklungsgeschichtliche Betrachtungen, Frankfurt a. M. 1982; W.-U. Friedrich, Bulgarien und die Mächte 1913-1915, Stuttgart 1985 (по-специално: „Einleitung. 1. Fragestellung und Methoden. 2. Forschungsstand und Quellenlage.“ Пряк интерес за българската историография е обстоятелството, че в този труд е цитирана много голяма част от европейската дипломатическа документация за подготовката и началните две години на войната.

* * *

Двутомникът „България в Първата световна война. Германски дипломатически документи 1913-1918“ съдържа неразкривана досега основна по важност информация за преживяната от страната Първа световна война на Двадесетия век. В двата тома са изложени текстуално в български превод 941 документа, а в бележките към тях, често пъти дословно цитирани, са въведени и още голям брой други документи от грамадния масив на имперското Външно министерство, Берлин. Това преди всичко са документите в поредица от многобройни серии на фонд „Bulgarien“ в Политическия архив и в Търговско-политическия такъв на Министерството, съответно отделите A (IA), II° и II W (Weltkrieg).

Съставянето на сборника се започва в Института за история и се завършва в Главно управление на архивите. Обработва се филмираният материал на фонд България от казаните по-горе отдели по сериите Bulgarien 1, Bulgarien 2a, Bulgarien 6, Bulgarien 6 N 1, Bulgarien 6 adh., Bulgarien 6 Geheim, Bulgarien 7 secr., Bulgarien 7, Bulgarien 9, Bulgarien 10, Bulgarien 24 Geheim.[40] Много внушителен е документалният масив от Отдел II°. Третиращи търговско-политическата проблематика на германско-българските отношения през войната,[41] тези документи представляват фундаментална аргументация за германската българска политика, доколкото същите съставляват голяма част от сърцевината на геополитическата югоизточноевропейската балканска стратегия на интересите и целите на Германия във войната. На свой ред масивът и на Отдел IIW предлага твърде скъпоценен материал. Документиращ военната работа в германската Върховна главна квартира, той свързва същата с военно-политическите цели на България, изразявани чрез дейността на българския представител в нея.[42]

---

[40] Това са хиляди филмови копия на документи, издирени главно на място в Политическия архив на Външното министерство в Потсдам и Бон през 1863 и 1973 г. от Цветана Тодорова. Описани и анотирани са в Научния архив на Института за история от Антоанета Римпова в колекция 6, номера 50, 51, 57-601 62-64, 66, 68.

Освен този материал разполагаме с филм на St. Anthony’s College за серии: Bulgarien 17, Bulgarien 17 secr., Bulgarien 17 adh. 1 secr., Bulgarien 14, Bulgarien 24. За Bulgarien 23 разполагаме с филм на Лондонския School for Economics. Филмът е закупен и донесен от САЩ през 1974 г. от Веселин Трайков.

Всички цитирани филми на документите на германското Външно министерство са направени от различни институти в САЩ и Великобритания, докато германските архиви са се намирали в пленничество при англоамериканските съюзници от Втората световна война.

[41] Материалът е описан и анотиран от Антоанета Римпова и Рада Стоянова, като сътрудници в Научния архив на Института за история, в колекция 5 – номера 2, 3, 5-8, 15-17, 19, 22, 23, 27-29, 30-33, 37. Извлечен е от Цв. Тодорова през 1969 и 1972 г. от грамада дебели архивни папки в Германския централен архив в Потсдам и от архива на Икономическия институт в Берлин (бивша ГДР). Това са повече от пет хиляди кадъра от голям брой серии за България: Deutsches Zentralarchiv, Potsdam, Auswärtiges Amt, Berlin, Abt. IIo – Handel I Bulgarien, Handel 24 Bulgarien, Reichsamt des Innern IV N; Handelssachen, Spezialia Bulgarien 2, IV B Landwirtschaftliches (Generalia) 14 Bulgarien; Reichsjustizamt, Handel II Bulgarien 1; Auswärtiges Amt II0, Fremder Handel 588 Türkei/ Bulgarien; отново от Auswärtiges Amt II0, Volkswirtschaft, Bulgarien в осем серии, номера 5, 30, 76, 113, 118, 119, 120, 141. Следват Auswärtiges Amt I A, II0 и II W Zoll-u. Steuersachen 4 (от I A) и 15 Bulgarien II0, Handel 9, Handel Generalia, серии с номера 283, 297, 298, Handel 1 Bulgarien Handel Generalia, серии 577 Bulgarien, 577 Balkan, 580 Allgemein, Handels-u. Schriffahrtssachen 16 Bulgarien. От Auswдrtiges Amt, по-специално серия Landwirtschaft 5 Bulgarien IIW, Handel (Generalia) 221, 579 Bulgarien, 561 Bulgarien, 593 Bulgarien; отново от IIo – Reichswirtschaftsamt I A, Krieg; същото министерство, серия Statistik; Reichstag I, Balkankriege III W 3, Literatur. Със сигнатура AA II E има отложен материал, който също е обработен – Ausstellungen 3 Bulgarien.

Доколкото финансовите отношения между България и Германия са от особена важност, значително внимание се е отделяло на проучване в Потсдам на Reichsarchiv, Staatsminister Dr. Helfferich (през войната той заема поста държавен секретар на Имперската хазна, след което и на държавен министър). Това са сериите Generalia 2 и Generalia 4, Personenakten Bulgarien, същия фонд още и Dr. Helfferich, Acten Bulgarien и Bulgarien 2. През 1971 г. Цв. Тодорова е издирвала дипломатически документи за стопанските отношения на Германия, респективно в Саксонския главен архив в Дрезден. Това са фондовете: Außenministerium 26A № и 1890 № 1930, също № 530, Balkankrisis (Sept. 1912-1913); Wirtschaftsministerium № 355/XIIIA, Vereine, Bulgarien/ Deutschland, същия фонд – № 231 Handelssachverständige für Bulgarien и № 356, Deutsch-bulgarische Gesellschaft. В Икономическия институт, Берлин (ГДР) биват проучени документи на Дойче банк и Дисконто-гезелшафт относно кореспонденцията им с Външното министерство в Берлин във връзка с финансовополитическите отношения на България и по-специално с договорите на Дисконтогезелшафт с българското правителство и емисиите на „половин милиардния заем“.

Цялата тази документация, намираща се у нас в София, отдавна чака своите изследователи. Обнародването ѝ също е от пряк научен интерес и задача респективно на стопанските историци.

През войната, както се вижда от документите, Външното министерство в Берлин упражнява функцията на водещ и координиращ орган на военно-политическата стратегия на Райха и изпълнителските действия по отношение на всичките общоимперски правителствени учреждения, както и провинциалните министерства и съответно провинциални институции.[43] В различните отдели на Външното министерство по дипломатически път (от София чрез германския пълномощен министър в българската столица) се препращат – с изключение единствено на военно-оперативните разработки на командването – всички военни доклади и донесения, адресирани било до имперското Военно министерство или имперското Министерство на марината, също докладите, телеграмите и пр. до и от Върховното армейско ръководство, до и от Адмиралтейския щаб. През Външно министерство минават всички донесения на военните, както и военно-морските аташета. Препращат се и се обработват съответно според генералната имперска стратегия всички военно-политически доклади и всякакъв вид донесения на дипломатите, включително агентурните[44] – за състоянието на съюзническите и противниковите армии и флот, за военните транспорти и подвози на хранителни провизии, за функционирането на икономичесдките системи и мощности в съюзния и в противниковия лагер, за установяването на военно-окупационната власт и управлението в завладяваните територии (от особен интерес за нас), за поддържания окупационен порядък в Сърбия и в Македония, за експлоатацията на природните богатства и производствени мощности в тези територии. Обработват се материалите на военните инстанции за политическите отношения между съюзниците, за отношенията на Централните сили с неутралните страни; всички агентурни сведения за състоянието на нещата, за стратегическите и военно-оперативни планове на страните от Антантата; агентурните донесения за поведението на ръководните личности (напр. тези в българското правителство и държавния глава), за настроенията на различните обществени кръгове и политическите партии и т. н. и т.н. Върховната главна квартира, респективно представителите в нея на Външно министерство и Марината, работят в непосредствена връзка с райхсканцлера и с държавния секретар на Външното министерство чрез представителите си в императорската свита в Главната квартира и към Генералния щаб. Всъщност всичко това по свой дипломатически път или чрез кабинета на райхсканцлера с Външното министерство, което инструктира и координира воденето на войната от Германия. Държавният секретар на Министерството често, особено при наложителни случаи, пребивава лично в седалището на императорската Главна квартира и направлява нещата ведно с Върховното армейско ръководство/ OHL [Oberste Heeresleitung].

Изхождайки от всичко това, съставителите на двутомника се възползваха от документацията на германската Große Hauptquartir в притежание на Главно управление на архивите, извлечена от Военния архив във Фрайбург в Брайзгау.[45] Г-жа Сашка Жечева обработи материалите и в сборника се включват голям брой убедителни документи за развоя на отношенията между двете съюзни държави през военно време.

---

[42] Auswärtiges Amt, Berlin, Abt. Großes Hauptquartier 554/ 6-7. Weltkrieg 5, Bulgarien. Разполагаме с два филма от този материал – от Университета в Калифорния и от Държавния департамент на САЩ.

[43] В Потсдам са архивирани например военните доклади, препратени от саксонското Външно министерство. Сигнирани са: DZA – Dresden, Heeresberichte.

[44] Виж филм в Сибал: Auswärtiges Amt, Berlin, Politisches Archiv, WK № 110 Geheim Bulgarien Bd. 1-9 (August 1914 – Mai 1919), вкл. приложенията към том 9 – Akten Roselius, Bulgarien – Jahresberichte. 1915.

Така, съставен по изложения начин, двутомникът „България в Първата световна война Германски дипломатически документи 1913-1918 г.“ на близо 1500 страници представя българската политика на Германия и собствената политика на България в историческата им взаимозависимост в процес на действие. По осите на взаимообвързаността и на взаимодействието на двете политики събитията се виждат очертани в действителните им измерения – в отделни случаи различно от съчинени по-късно „научни“ или „полунаучни“концепции за тях. За това заслугата е на документите.

Вторият том е съставен съобразно археографските правила, приложени към първия том. Спазва се архивното цитиране на германската документация такава и където е издирена през 60-те/90-те години на XX в., преди обединението на Германия и установяване на сегашната структура на германските държавни архиви.

Съставителите на сборника изразяват уважението си и най-сърдечна благодарност към ръководствата на Политическия архив на германското Външно министерство, Берлин, на Военния архив, Фрайбург/Брайзгау и германските провинциални архиви за предоставената от тях възможност български историци да издирят и публикуват част от съхранената дипломатическа документация за германско-българските отношения през Първата световна война.

Много голяма е благодарността ни към директора на германско-българската фирма „Фесто. Производство България“ д-р Вичо Вичев, който продължава да подкрепя финансово усилията ни да обнародваме съществените документи на двустранните държавни отношения Германия – България.

Накрая, като научен ръководител не бих искала да пропусна лично да изразя благодарност за вложената научна отговорност и всеотдайност в работата по сборника от страна на сътрудниците ми – съставителите Антоанета Римпова, Евдокия Петрова, д-р Милена Тодоракова, Нина Киселкова, Рада Стоянова, Сашка Жечева. Благодаря и на Милета Милчева от Университетското издателство „Св. Климент Охридски“, която извърши издателска редакция на първия том от сборника.

Септември 2005 г.
София

Проф. д-р ист.н. Цветана Тодорова

---

[45] През 1986 и 1990 г. Петко Петков и Стилиян Нойков донасят от Фрайбургския Военен архив около 2400 филмкадъра от съхранените фондове на германската марина за периода на Първата световна война: Freiburg in Br., Bundesarchiv-Militärarchiv PH 2 (Военно министерство), RM 3/V (Имперско министерство на марината), RM 5 (Адмиралтейски щаб на марината), RM 12 (Военноморски аташета), RM 40 (Служби и поделения на Имперската марина в Средиземно море и в Османската империя).

ОПИС-СЪДЪРЖАНИЕ НА ДОКУМЕНТИТЕ

№	Вид на документа	Изпратено от - до	Дата	Съдържание	Страница
1	2	3	4	5	6
1	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Букурещ до Външно министерство, Берлин	02.1.1916	В момента Русия се вижда в невъзможност и отлага за по-късно да "накаже" България заради участието във войната на страната на Централните сили.	49
2	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	03.1.1916	Гръцкият крал Константин няма "нищо против" навлизането в Гърция на български военни части, но не и на македонски чети.	49
3	доклад	Хелферих, Берлин до Ягов, Берлин	13.1.1916	По искане от страна на България поставя се за обсъждане и решение на въпроса за продължаване на авансови вноски за българското правителство.	49
4	доклад	Арним, София до Тирпиц, Берлин	23.1.1916	Информация от мястото на събитието - срещата на Вилхелм II с цар Фердинанд в Ниш (18 януари 1916 г.), представяне пред императора частите на македонския легион в българската армия; германските планове за ангажиране на последната за изпълнение военните операции срещу антантовските сили в Гърция.	50
5	телеграма	Арним, София до Етапно командване, Константинопол	24.1.1916	Венизелос за неутралитета на Гърция, който може да бъде изоставен, ако чрез компенсации от английска страна България бъде откъсната от Централните сили.	53
6	инструкция	Ягов, Берлин до Тройтлер, Плес	24.1.1916	Позицията на Германия относно стратегията на Австро-Унгария за решаването съдбата на Сърбия и Полша.	53
7	доклад	Михаелес, София до Външно министерство, Берлин	28.1.1916	Становище на германския пълномощен министър в София за цар Фердинанд и неговото влияние в страната във връзка с германската политика с България; опорните точки, върху които същата би трябвало да се гради.	55
8	доклад	Йоханес, Берлин до Цимерман, Берлин	07.2.1916	Икономическите интереси на Германия в България и противоречията є с Австро-Унгария в това отношение.	57
9	телеграма	Чиршки, Виена до Външно министерство, Берлин	21.2.1916	Резултати от българско-австрийските преговори за границата между двете държави в завладените територии и българските желания.	58
10	телеграма	Ягов, Берлин до Върховната главна квартира, Плес	28.2.1916	От румънска страна внушават на българския министър-председател, че Румъния искала "приятелски отношения" с България, поради натиск на Антантата, обаче не била в състояние да сключи желаната от България двустранна търговска спогодба.	59
11	телеграма	Фалкенхайн, Плес до Външно министерство, Берлин	05.3.1916	В окупираните от българската армия територии е изградена обща митническа област, в която за търговския обмен са валидни българските митнически закони; за военните транспорти митническата служба се урежда съобразно споразумения между полевите железопътни администрации на съюзниците.	60
12	доклад	Бартенверфер, Плес до Бок, Кюстендил	08.3.1916	Регулиране на отношенията във връзка с устройването на българските митнически служби и митническия контрол на германските военни транспорти по железниците в окупирана Сърбия.	61
13	телеграма	Ягов, Берлин до Тройтлер, Плес	17.3.1916	Преговори във Виена за разделяне на окупираните земи между България и Австро-Унгария, албански аспирации на цар Фердинанд и отрицателното становище на Германия по това.	62
14	вербална нота	Австро-унгарско посолство, Берлин до Външно министерство, Берлин	22.3.1916	По въпроса за предоставяне на България от страна на Централните сили на месечните аванси; отношенията между Германия и Австро-Унгария по въпроса	63
15	телеграма	Тройтлер, Плес до Ягов, Берлин	24.3.1916	Становището на германските военни власти относно изграждането на българска митническа администрация в окупираните от българската армия територии и за гарантиране освобождаването от германски контрол на всякакъв подвоз пратки за германските военни части.	65
16	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	25.3.1916	Остър сблъсък между Австро-Унгария и България при определяне на границите в окупираните територии, българското недоволство срещу австрийските претенции към Призрен, Прищина и Качаник.	66

1	2	3	4	5	6
17	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	28.3.1916	Германска намеса за преодоляване изострянето на отношенията София - Виена по въпроса за границите на окупираните територии.	67
18	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	29.3.1916	Генерал Фалкенхайн предлага споразумение по спора София - Виена.	67
19	доклад	Арним, София до Тирпиц, Берлин	01.4.1916	Критична преценка за съюзническите отношения и позицията на Германия по политическия въпрос за границите на окупираните територии, аспирациите на цар Фердинанд и плановете на Виена за бъдещи австро-унгарски протекторати на Балканите.	68
20	споразумение	Между българското и австро-унгарското армейско командване	01.4.1916	Текст на споразумението за определяне на границата между окупационните територии на България и Австро-Унгария.	70
21	информация	Мах, София до Външно министерство, Берлин	26.4.1916	Различие в становищата на българското правителство и българското военно командване по конфликт за границите с Австро-Унгария. Преценка на българския военен министър за развитието на военните действия на Южния фронт.	72
22	договор	Върховна главна квартира, Плес до Външно министерство, Берлин	05.5.1916	Договор "Бор" за експлоатация на сръбската мина от българските и германските власти.	73
23	доклад	Арним, София до Тирпиц, Берлин	29.5.1916	Тържество във Варна по повод предаване на германска подводница на Българския военноморски флот.	75
24	писмо	Ягов, Берлин до Военно министерство, Берлин	02.6.1916	Обсъждания и разногласия по въпроса за заплащането на германските военни доставки за България.	77
25	доклад	Фирле, Варна до герм. Средиземноморска дивизия, Константинопол	03.6.1916	Германия изгражда български Черноморски флот. Военно-стратегическите и политическите цели на германската марина по отношение на Черно море - едно българско пристанище отлична военно-морска германска база.	78
26	доклад	Енгелхард, София до Министерство за селско стопанство, държавни имоти и гори, Берлин	06.6.1916	Анализ на стопанските условия в Македония и България, германската политика за икономическата модернизация на Македония, отношенията с Македонския комитет.	81
27	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	09.6.1916	Становището на Радославов и Тончев за заплащането на германските военни доставки; обсъждане между Германия и Австро-Унгария относно намаляване на авансовите вноски за България.	88
28	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	10.6.1916	Признаване от българска страна задължението за заплащане на военните доставки, преговори между Радославов и германския пълномощен министър в София за намаляване на авансовите вноски.	89
29	доклад	Енгелхард, София до Министерство за селско стопанство, държавни имоти и гори, Берлин	13.6.1916	Втори доклад относно модернизацията на селското стопанство в Македония и България, както и отношенията с Македонския комитет в светлината на геополитическата стратегия на Германия към България.	89
30	доклад	Бам, София до Външно министерство, Берлин	17.6.1916	Обстоен журналистически анализ на вътрешнополитическото положение в България, отношенията между политическите партии и правителството с оглед състоянието на съюзническата обвързаност с Германия.	92
31	телеграма	Цимерман, Берлин до Оберндорф, София	19.6.1916	Берлин урежда изплащането на авансите на България за м. февруари 1916 г.; обмисля се въпросът за намаляване на бъдещите месечни рати.	38
32	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	28.6.1916	Становищата на Фалкенхайн и Жеков за необходимостта от настъпление в Гърция и евентуална намеса на Румъния във войната.	98
33	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	28.6.1916	Разгърнато изложение на становището на Фалкенхайн за политическото и военно положение на Балканите - въпроса за българска офанзива в Гърция и поведението на Румъния.	99
34	доклад	Арним, София до Тирпиц, Берлин	05.7.1916	Преценка за вътрешнополитическото положение в България - разклащане на кабинета Радославов.	100

1	2	3	4	5	6
35	телеграма	Ягов, Берлин до Тройтлер, Плес	05.7.1916	От германска страна се отнасят с внимание към разногласията между Радославов и българските генерали.	102
36	телеграма	Обердорф, София до Външно министерство, Берлин	06.7.1916	На дневен ред пред Берлин и Виена продължава да стои въпросът за намаляване на предоставените на България месечни аванси.	102
37	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	06.7.1916	Становища на Фердинанд и Жеков за българска офанзива срещу Антантата на Южния фронт, разногласия между Жостов и Жеков по този въпрос, поведението на Румъния.	37
38	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	07.7.1916	Българските възражения срещу намаляване размера на месечните аванси и исканото от германска страна писмено признаване на задължението за заплащане на военните доставки.	104
39	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	11.7.1916	Неяснота по действията на Антантата на Южния фронт, искане от германска страна българското военно командване да прехвърли свои войскови части от гръцката на румънската граница.	105
40	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	12.7.1916	Загриженост от германска страна за евентуална оставка на Радославов.	105
41	доклад	Хюман, Константинопол до Генерален щаб, Берлин	18.7.1916	Преценки от германска страна за развитието на военно-политическите отношения Германия - България - Турция - Румъния.	106
42	доклад	Арним, София до Тирпиц, Берлин	18.7.1916	Въздействие на австро-унгарското поражение в Буковина и руското настъпление върху българското военнополитическо ръководство и военното командване - съответно тревога от това от германска страна.	108
43	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	26.7.1916	Започва прехвърляне на български войскови части от Македония на север в Добруджа; фон Макензен съставя българска Дунавска армия.	111
44	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	27.7.1916	Генерал Жеков и княз Борис заминават за германската Върховна главна квартира за обсъждане оперативни действия на българската армия срещу Румъния.	112
45	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	03.8.1916	Впечатленията на Жеков от срещата в Плес - одобрение на обединяването на главните командвания, песимистично настроение относно поведението на Румъния.	112
46	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	05.8.1916	Румънското поведение несигурно, дислокация на турски военни части към армията на Лизинген и евентуално в Добруджа.	113
47	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	10.8.1916	Поведението на Румъния и мерките на германското и българско военни командвания - готовност за бързо нападение; опити на Антантата за предотвратяване на война между Румъния и България, различия в становищата на дипломатите и военните по въпроса за бъдещото поведение на Румъния.	113
48	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	11.8.1916	Нападение на съглашенски части на Сарай при Дойранското езеро, очаквани промени в разпределението на главнокомандващите на съюзниците на Балканите.	114
49	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	11.8.1916	Съобщение за подписана военна конвенция между Румъния и Антантата, становищата на Радославов, Жостов и Жеков по въпроса за незабавно нападение в Добруджа.	114
50	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	12.8.1916	Оценка на княз Борис Търновски на военната ситуация предвид очаквана намеса на Румъния във войната на страната на Антантата, опити на последната за включване на Румъния във военни действия срещу Австрия и предотвратяване на военен конфликт между Румъния и България.	115
51	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	12.8.1916	Настояване на ген. Жеков и министър Найденов за незабавна офанзива срещу частите на Сарай и за навлизане в Добруджа, ако руски военни части преминат Дунав.	115
52	писмо	Рихтер, Берлин до Ягов, Берлин	16.8.1916	Мерки на българското правителство за секвестиране на част от закупени от чужди търговци български тютюневи запаси и възражения срещу това от германска страна.	116

1	2	3	4	5	6
53	телеграми	Италианска дипломатическа кореспонденция, предадена във Върх. главна квартира, Плес	17.8.1916	Инструкция и информации във връзка с евентуални бълг. опити за споразумение с Антантата, възможното по-нататъшно развитие на политическите отношения на Балканите, по-специално в България с оглед главно на Русия и поведението на Румъния.	117
54	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	23.8.1916	От страна на Букурещ продължава да се твърди, че Румъния въпреки подстрекателства била против намеса във войната, по-скоро търсела да преговаря с Виена за териториални компенсации от Унгария.	118
55	писмо	Цимерман, Берлин до търг. Д-во за цигари и тютюн, Берлин и Цигарена фабрика, Щутгард	25.8.1916	Германската дипломация предприема в София постъпки срещу български правителствени мерки за стесняване износа на тютюни и увеличаване на митническите тарифи.	119
56	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	28.8.1916	Поведението на Фердинанд и Радославов при обявяване на война на Австро-Унгария от страна на Румъния; очакване от германска страна България незабавно да нападне Румъния.	120
57	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	28.8.1916	Неясно поведение на българското правителство след обявяването на война на Австро-Унгария; Дунавската армия в състояние на война, руска флота пред Констанца.	121
58	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	29.8.1916	Изчаквателна позиция от българска страна във връзка с предприемане на офанзива срещу Румъния.	121
59	телеграма	Ягов, Берлин до Оберндорф, София	29.8.1916	Славянското дружество в Петербург иска “наказание” на България за войната срещу Сърбия и Румъния.	122
60	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	30.8.1916	Швейцарските политически кръгове за изчаквателната позиция на България за офанзива срещу Румъния.	123
61	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	30.8.1916	От българска страна обявяването на война на Румъния се отсрочва по военни и външнополитически съображения.	123
62	писмо	държавен министър на обществените работи, Берлин до Външно министерство, Берлин	30.8.1916	Поставяне въпроса за подписване на нова конвенция за железопътния транспорт между Германия и България.	124
63	доклад	Голдкуле, Берлин до Министерство на обществените работи, Берлин	Август 1916	Развитие на транспортно-политическите отношения на Германия и Австро-Унгария с южнобалканските държави с оглед на железопътния транспорт.	124
64	телеграма	Тройтлер, Плес до Ягов, Берлин	31.8.1916	Пълномощният министър София съобщава, че България е готова да изпълни задълженията си и обяви война на Румъния	135
65	телеграма	Тройтлер, Плес до Ягов, Плес	31.8.1916	Пълномощния министър в Берн съобщава за натиск на Антантата върху България за сепаративен мир.	136
66	съобщение	Главна квартира на австро-унгарската армия, Тешен до Фалкенхайн, Плес	31.8.1916	Потвърждава се различие в мненията на Радославов и военните по отношение на Румъния. Противоречия между България и Австро-Унгария по повод на Албания.	137
67	писмо	Радославов, София до Оберндорф, София	01.9.1916	Българският военен министър настоява за увеличаване на германските доставки на муниция.	138
68	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	02.9.1916	От румънска страна на България се предлага Македония и гаранция за династията, ако тя се откаже от Централните сили.	139
69	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	02.9.1916	От българска страна се настоява за увеличаване на германските доставки на муниция. Германският пълномощен министър настоява да се изпълни това искане и се изпратят подкрепления предвид колебанието на България да обяви война на Румъния.	140
70	телеграма	Грюнау, Плес до Външно министерство, Берлин	02.9.1916	Генщабът в Плес преценява българското искане за муниции като надхвърлящо необходимото.	141
71	телеграма	Грюнау, Плес до Розенберг, Берлин	03.9.1916	Мнения в средите на Антантата относно сближаване на Антантата с България според италиански източници.	141
72	телеграми	Ягов, Берлин до Оберндорф, София	03.9.1916	Мненията вътре в Антантата за сключване на сепаративен мир с България, формулиране на условията.	143
73	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	04.9.1916	Българското правителство настоява за доставка на муниция от Австро-Унгария.	144

1	2	3	4	5	6
74	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	05.9.1916	План на Антантата за абдикация на цар Фердинанд I и сключване на мир с България.	144
75	указание	Ягов, Берлин до Обердорф, София	05.9.1916	Във връзка с предстоящо посещение на Фердинанд в Германия, германското Външно министерство обсъжда целесъобразно отношение към българските финансови искания по военните доставки и месечните аванси за България.	145
76	информация	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	06.9.1916	Германското Външно министерство обмисля въздействието на предложенията на Антантата за сключване сепаративен мир с България в обстановка на български военни успехи в Добруджа и "руска заплаха".	147
77	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	06.9.1916	Цар Фердинанд за исканата от Антантата негова абдикация, настоява за изпращане на германски войски в подкрепление на българските военни действия.	148
78	писмо	Радославов, София до Бетман-Холвег, Берлин	07.9.1916	Искане за предоставяне на военни подкрепления от Германия и Австро-Унгария - две дивизии на северния и две на южния фронт и изпълнение на военните поръчки.	149
79	архивна бележка	Външно министерство	....	Във връзка с публикуване в София писмо на Радославов до Бетман-Холвег (от 07.09).	150
80	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	08.9.1916	Обердорф и Радославов обсъждат предложенията на Антантата към България за сключване на сепаративен мир срещу: абдикация, оставка на кабинета, отказ от Македония, Кавала; притеснение от руска "наказателна експедиция" в Добруджа.	150
81	доклад	Арним, София до Тирпиц и Адмиралтейския щаб, Берлин	09.9.1916	Уточнявания по хода на събитията, довели до влизането на Румъния във война срещу България, вкл. и по-специално поведението на българското правителство и българското военно командване.	151
82	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	10.9.1916	Преговори в Плес - Берлин по българските финансови искания - временните доставки и авансите. Повдигане на въпрос за предоставяне от германска страна на "партийни субсидии" за Радославов.	153
83	писмо	Бетман-Холвег, Берлин до Радославов, София	12.9.1916	Отговор на райхсканцлера на писмото на Радославов (от. 07.09.). Поради напрежение на Западния фронт невъзможност в момента да се предоставят на България военни подкрепления както на Дунав (Северния фронт) така и на Южния Македонски фронт. Дадени са нареждания за осигуряване на необходимите военни материали "доколкото е възможно".	154
84	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	13.9.1916	Недоверие от германска страна към българския военен пълномощник във Върховната главна квартира, Плес, полковник Ганчев.	155
85	доклад	Рамм, Берлин до Лудендорф, Плес	15.9.1916	Разгръщане на инвестиционна и аграрно-производствена дейност на Селскостопанското предприятие за военна икономика в Македония, Турция и България.	156
86	доклад	Обердорф, София до Бетман-Холвег, Берлин	16.9.1916	Информира за първите сражения в Добруджа между български и руски войски. Обществени протести срещу изстъпления на румънски и руски войници над българското население.	159
87	писмо	Тончев, София до Мах, Висбаден	18.9.1916	Търси се съдействието на фон Мах в настояванията за германски военни подкрепления на българските бойни действия на Южния и на Северния фронт.	160
88	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	23.9.1916	Слух за ново предложение на Антантата към България за сключване на сепаративен мир.	161
89	доклад	Обердорф, София до Бетман-Холвег, Берлин	23.9.1916	Централният комитет за стопански грижи и обществена предвидливост на основата на новоприет закон за прехраната спира износа на стоки от България. Възражения от германска страна.	161
90	писмо	Гьорбиц, София до Ерцбергер, Берлин	27.9.1916	Относно дейността на Селскостопанското предприятие за военна икономика в България; недоверие към неговия ръководител Енгелхард.	163
91	телеграма	Обердорф, София до Външно министерство, Берлин	05.10.1916	Все още не е решен въпросът за износните мита за българските тютюни, както и Пернишкият въпрос.	164
92	бележки	Цимерман, Берлин	Октомври 1916	За създаването и дейността на Селскостопанско предприятие за военна икономика и на Земеделско дружество в България и в Турция.	165

1	2	3	4	5	6
93	писмо	Рамм и Нюман, Берлин до Външно министерство, Берлин	06.10.1916	Относно плановете на Селскостопанското предприятие за военна икономика и на Земеделското дружество, София за култивирането на обширни площи в Македония.	167
94	писмо	Тончев, София до Мах, Висбаден	08.10.1916	Да се предаде на Цимерман, че българската войска е изтощена и без подкрепление на германски военни части не може да удържи на антантовските сили на Южния фронт.	169
95	телеграма	Дисконто-гезелшафт, Берлин до Щанге, София	12.10.1916	Да се окаже натиск върху българското правителство за предаването на Перник срещу отстъпчивост относно износните мита за тютюна.	171
96	нота	Цимерман, Берлин до Ризов, Берлин	13.10.1916	Германското правителство готово да приеме временно повишение на износните мита на тютюна при определени условия.	171
97	доклад	Кредитна банка, София до Дисконто-гезелшафт, Берлин	14.10.1916	Не може да се избегне одобряване на износните мита за българския тютюн до края на 1916, но да не се бърза с изявление.	172
98	паметна записка	Оберндорф, София до Бетман-Холвег, Берлин	14.10.1916	Съгласие на Радославов за обсъждане на промени в германско-българската железопътна конвенция.	173
99	телеграма	Арним, София до Адмиралтейския щаб, Берлин	19.10.1916	Слухове за германско-руски мирни преговори и за искане на Турция за връщането на областта на запад от Марица.	174
100	доклад	Мах, Висбаден до Цимерман, Берлин	24.10.1916	Българското правителство е доволно от пристигане на германско войсково подкрепление на Южния фронт. В Добруджа духът на българската войска е висок.	174
101	телеграма	Грюнау, Плес до Ягов, Берлин	25.10.1916	Евентуални мирни преговори чрез България с Русия и Румъния.	175
102	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	25.10.1916	Възможни мирни преговори с Русия и Франция.	176
103	телеграма	Лудендорф, Плес до Масов, София	Края на октомври 1916	Настоява се в българските военни комюникета да се посочва съдействието, оказвано на България от страна на германските и турски войски.	176
104	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	01.11.1916	Българските условия за предаване в германски ръце експлоатацията на мина Перник.	177
105	писмо	Рикес, София до Акционерно дружество “Георг А. Ясматзи”, Дрезден	07.11.1916	Трудности при транспортирането на изкупувания от Германия български тютюн.	178
106	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	09.11.1916	Радославов изразява готовност мина Перник да се предаде в германска експлоатация.	180
107	телеграма	Арним, София до Капелле, Берлин	13.11.1916	Германско-български разногласия поради преминаването на жп линията Ниш - София в германска експлоатация; отстъпление на българската войска на Северния и на Южния фронт.	181
108	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	14.11.1916	Продължават германско-българските преговори относно износните мита на българските тютюни и предаването на мина Перник в германска експлоатация.	181
109	телеграма	Грюнау, Плес до Външно министерство, Берлин	15.11.1916	Фелдмаршал фон Хинденбург телеграфира на генерал Жеков да настои пред българското правителство за предаване експлоатацията на мина Перник на Германия.	183
110	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	17.11.1916	Различията в становищата относно мина Перник; германската страна не отстъпва от обвързване на преговорите относно Перник с одобряване на износните мита на тютюна.	184
111	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	17.11.1916	Необходимо е категорично настояване за уреждане експлоатацията на мина Перник от Германия.	185
112	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	18.11.1916	Подозрения от германска страна, че в София се работи за възстановяване на връзките с Русия.	185
113	доклад	Щанге, София до Дисконто-гезелшафт, Берлин	21.11.1916	Български шикани в преговорите относно предаването на мина Перник в германска експлоатация и обхвата на концесията.	187
114	писмо	Убрих, Берлин до Цимерман, Берлин	21.11.1916	По нареждане на Имперската хазна са предоставили 81 млн марки (100 млн фр.)на българската Дирекция на държавния дълг и гарантираните от държавата дългове.	189

1	2	3	4	5	6
115	телеграма	Ягов, Берлин до Грюнау, Плес	22.11.1916	Германско-български взаимни обвинения във връзка с отстъплението на българската войска в Македония и падането на Монастир (Битоля).	189
116	телеграма	Грюнау, Плес до Външно министерство, Берлин	24.11.1916	Българите прехвърлят вината за падането на Монастир върху Германия. Изложение за хода на военните действия на Южния фронт и оказаното съдействие от германските войски.	190
117	писмо	Лудендорф, Плес до Външно министерство, Берлин	25.11.1916	Само Върховното армейско ръководство, Плес трябва да преценява кои доставки на муниция са належащи и трябва да бъдат изпълнявани.	191
118	писмо	Щайн, Берлин до Външно министерство, Берлин	26.11.1916	Налага се необходимост от преговори за уреждане заплащането на германските военни доставки за Турция и за България.	192
119	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	03.12.1916	Съгласие на българското правителство за предаване на мина Перник и Бобовдол в германска експлоатация и протест на Македонския комитет срещу това.	194
120	доклад	Арним, София до Етапно командване на Средиземноморската дивизия, Константинопол	05.12.1916	Подписано е споразумение между съюзниците за разпределение на намиращите се в Констанца и Добруджа зърнени храни и масла.	196
121	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	08.12.1916	Причини за възникналите недоразумения и противоречия между Главно командване Макензен и българското Главно военно командване.	198
122	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	08.12.11916	Протакане от българска страна предаването на мина Перник в германска експлоатация.	200
123	телеграма	Щум, Берлин до Цимерман, Берлин	09.12.1916	Разговор на цар Фердинанд I с австро-унгарския външен министър барон Буриан.	201
124	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	09.12.1916	Радославов обещава при отлагане предаването на мина Перник да се премахне повишаването на износните мита на българските тютюни.	202
125	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	13.12.1916	Протакане преговорите по предаването на мина Перник в германска експлоатация; Радославов предпочита проблемът да не бъде решаван чрез арбитражен съд.	202
126	телеграма	Рихтхофен, София до Външно министерство, Берлин	23.12.1916	Недоволство от политиката на българския Комитет за социални грижи.	203
127	телеграма	Масов, София до Върховна главна квартира, Плес	27.12.1916	Съпротива срещу прехвърлянето на мина Перник под германско управление идва от страна на Радославов, който се страхува от отговорност пред парламента.	203
128	телеграма	Рихтхофен, София до Външно министерство, Берлин	28.12.1916	Българското правителство обмисля денонсиране на търговския договор с Германия.	204
129	запис на телефонен разговор	Тудор, София до Външно министерство, Берлин	30.12.1916	Денонсирането от България на сключените търговски договори представлява взаимен интерес, твърди се от българска страна.	205
130	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	30.12.1916	Претенциите на България към Северна Добруджа и реакцията на Турция; мнимо обещание на Вилхелм II Констанца да се даде на българите; значението на Констанца за Германия.	206
131	записки	Масов, София	Декември 1916	Изказвания на Радославов в София за водените разговори във Виена и Берлин.	207
132	телеграма	Рихтхофен, София до Външно министерство, Берлин	31.12.1916	Изказване на Радославов в Народното събрание относно отношенията на България със съюзниците є.	208
133	писмо	Щайн, Берлин до Найденов, София	01.1.1917	Обстойно обсъждане на въпроса за германските военни доставки за България и изискванията от германска страна към българската страна.	209
134	телеграма	Рихтхофен, София до Външно министерство, Берлин	02.1.1917	Въпросът за българските чиновници в Добруджа - германското изискване да бъдат изтеглени.	211
135	паметна бележка	Външно министерство, Берлин	05.1.1917	Относно денонсирането на германско-българския търговски договор и становището на Германия по този акт.	212
136	доклад	Хюман, Константинопол до фон Капелле, Берлин	06.1.1917	Германия уверява Турция, че тя няма да бъде изключена от едно ново уреждане на отношенията в Добруджа; турските виждания за турско-българската граница в Тракия.	215

1	2	3	4	5	6
137	телеграма	Арним, София до Адмиралтейския щаб, Берлин	09.1.1917	Турска реакция срещу българските претенции в Добруджа; въпросът за българско-турската граница на Марица.	217
138	доклад	Масов, София до Върховното армейско ръководство, Плес	16.1.1917	Германските възражения срещу българския законопроект за търговска забрана и конфискация на имущество на вражески поданици; германско-австрийско съперничество в България.	218
139	писмо	Бетман-Холвег, Берлин до Щайн, Берлин	17.1.1917	Подготвяне на германска експлоатация във въглищния басейн при Пловдив.	219
140	писмо	Щреземан, Берлин до Хелферих, Берлин	19.1.1917	Покана към д-р Хелферих да стане член на берлинския Институт за икономически връзки с България	220
141	писмо	Швайниц и Щреземан, Берлин до "Дойче Балкан-цайтунг", Берлин	[януари] 1917	Препоръчва се на вниманието и подкрепата на германските индустриални и търговски кръгове създаденият с подкрепата на Германско-българското дружество в Берлин, в. "Дойче Балкан-цайтунг", София.	221
142	телеграма	Масов, София до Генералния щаб на действащата германска армия, Плес	20.1.2004	Интриги на Ганчев пред германците за сваляне на ген. Жеков в полза на ген. Савов.	222
143	писмо	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Шрьодер, Берлин	24.1.1917	Германия предоставя на България авансовите рати за м. декември 1916 и януари 1917 г.	223
144	телеграма	Германското Външно министерство, Берлин до фон Грюнау, Плес	24.1.1917	Текст на нотата на българското правителство до неутралните държави, разпространена след отговора от Антантата на предложението на Централните сили за прекратяване на войната.	224
145	доклад	Оберндорф, София до Бетман-Холвег, Берлин	27.1.1917	Различията между германските и български виждания относно денонсирането на германско-българския търговски договор.	225
146	доклад	Арним, София до Капелле, Берлин	02.2.1917	Впечатления от 14-дневно служебно пътуване Варна - Констанца - Букурещ и препоръки относно германско-българското военноморско взаимодействие; състоянието на флота,съобщенията по и през Дунав, персонални въпроси.	226
147	писмо	Щайн, Берлин до Бетман-Холвег, Берлин	05.2.1917	По-нататъшни мерки за осуетяване на противоречащи на германските интереси български искания относно военните доставки и германските аванси.	231
148	телеграма	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	07.2.1917	Българската преса и русофилите се обявяват за продължаване подводната война след скъсване на отношенията на Германия със САЩ.	232
149	доклад	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	17.2.1917	Българско-германските търкания във връзка с Добруджа	232
150	протокол	Пруско Военно министерство, Берлин	19.2.1917	Германски правителствени лица и експерти обсъждат висящите въпроси по месечните аванси и заплащането на военните доставки за България, също и за Турция; по българския законопроект за търговската забрана с противника; преминаване на сръбските подземни богатства в германски ръце; улесняване на износа на суровини от България и Турция за Германия; развитие на военна индустрия в България.	233
151	телеграма	Лерснер, Кройцнах до Външно министерство, Берлин	20.2.1917	Германски опасения, че отлагането на закона за експроприацията от българското правителство може да попречи на германските икономически интереси; въпросът за границите на Пернишкия каменовъглен басейн.	244
152	студия	Лесинг, Македония до Цимерман, Берлин	22.2.1917	Проучване на Македония от гледна точка на балканската политика на Германия и по-специално към България.	245
153	доклад	Масов, София до Върховното армейско ръководство, Плес	25.2.1917	Влошаване продоволственото положение на германските и българските войски в Македония и негативната роля на българския Продоволствен комитет.	246
154	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	28.12.1917	Д. Ризов инкогнито се среща с руски дипломати в Християния и Стокхолм и сондира възможността за сепаративен мир на Централните сили с Русия.	249

1	2	3	4	5	6
155	телеграма	Цимерман, Берлин, до Лерснер, Плес	03.3.1917	Германско-българските търкания отслабват Радославов, от което Германия няма интерес. Препоръчителни са известни отстъпки за България в Добруджа.	250
156	писмо	Масов, София до Лудендорф, Плес	03.3.1917	Радославов все повече губи контрол върху вътрешната политика на България, правителството и своята партия и търси компенсация в създаване на спънки на Германия; Царят сдържан.	251
157	доклад	Лудендорф, Плес до Външно министерство, Берлин	04.3.1917	Българският Комитет по продоволствието затруднява изпълнението на германските заявки за суровини, от което страда войската. Необходима е коренна промяна на положението.	253
158	доклад	Арним, София до Капеле, Берлин	05.3.1917	Цар Фердинанд се опитва да разиграе Австрия срещу Германия; изостряне на германско-българските противоречия за Добруджа; падането на Радославов малко вероятно.	255
159	доклад	Велер, София до Кралско пруско Военно министерство, Берлин	07.3.1917	Изхранването на българската армия и на населението в тежка криза заради неспособността на Комитета по продоволствието; вътрешнополитически боричкания пречат на воденето на войната; възможни министерски промени.	256
160	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Кройцнах	08.3.1917	Правителствена криза в София, предизвикана от стамболовистите. Все още възможно обединение около Радославов.	258
161	нота	Цимерман, Берлин до Ризов, Берлин	10.3.1917	Постигане на компромис по проблема за денонсирането на германско-българския търговски договор.	259
162	телеграма	Лерснер, Плес до Външно министерство, Берлин	14.3.1917	България настоява да получи съхраняваните в Букурещ български ръкописи.	260
163	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	21.3.1917	Малинов приветства революцията в Русия, но подкрепя водената от България външна политика.	261
164	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	22.3.1917	Отзоваването на Радев от Берн не означава промяна в българската външна политика.	261
165	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	24.3.1917	Опасения, че руската революция може да съживи русофилските настроения в България; наложително е да се подкрепи Радославовия кабинет.	262
166	доклад	Оберндорф, София до Бетман-Холвег, Берлин	24.3.1917	Германският и австрийският капитали трябва да си сътрудничат в България, не да се конкурират; обвързване на българския капитал в тези отношения.	263
167	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	27.3.1917	Изявления на Гешов за отношението му към съюзниците и за събитията в Русия.	264
168	бележки	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	30.3.1917	Германско-българска размяна на становища и препоръки за позиция към събитията в Русия и евентуалната автономия на Полша.	265
169	телеграма	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	31.3.1917	Полк. Ганчев телеграфира в София резултата от размяната на становища в Берлин по руския въпрос.	266
170	телеграма	Грюнау, Плес до Гьопперт, Берлин	07.4.1917	Проект на телеграма от Вилхелм II до цар Фердинанд с оценки за събитията в Русия, шансовете за мир, съдбата на руската монархия.	267
171	телеграма	Грюнау, Хомбург до Външно министерство, Берлин	11.4.1917	Телеграма-отговор на цар Фердинанд до Вилхелм II. Удовлетворение от политическото развитие в Русия и от единната позиция на Централните сили.	269
172	доклад	Велер, София до Външно министерство, Берлин	15.4.1917	Данни за новата Дирекция за социални и стопански грижи; за продоволственото състояние на българското население и армия и за възможните излишъци с цел износ за Германия.	270
173	телеграма	Арним, София до Капелле, Берлин	17.4.1917	Германско недоволство, че България не скъсва отношенията си със САЩ; поведението на Радославов и Фердинанд; българско подозрение към императорската германско-австрийска среща в Кройцнах.	275
174	телеграма	Грюнау, Плес до Външно министерство, Берлин	21.4.1917	Радославов и Царят против скъсване на отношенията с Америка в момента; напротив, ген. Лудендорф настоява това да се извърши незабавно.	277
175	писмо	Лудендорф до Цимерман, Берлин	26.4.1917	Военни и стопански аспекти на германския интерес за притежаване на подземните богатства в окупираната сръбска област на Нова България.	277
176	бележка	Байшлаг, Берлин до пруското Кралско военно министерство, Берлин	27.4.1917	Предложение за концесия към Проект за договор с България за експлоатация на подземните богатства в окупираната сръбска област.	279

1	2	3	4	5	6
177	телеграма	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	27.4.1917	Българското правителство забавя изплащането на доставките на германското Военно каменовъглено дружество, те обаче не бива да спират.	280
178	телеграма	Лерснер, Плес до Външно министерство, Берлин	29.4.1917	Принц Кирил - евентуален германски кандидат за трона на Румъния. Въпросът за Кавала и турските гранични претенции към България.	281
179	писмо	Щайн, Берлин до Бетман-Холвег, Берлин	03.5.1917	Военното министерство настоява за средства за придобиване от Германия на подземните богатства и минните предприятия в окупирана Сърбия.	281
180	писмо	Рихтер, Берлин до Цимерман, Берлин	03.5.1917	Изземване на френските и белгийски мини в “българска” Сърбия от германски частни субекти. Българското правителство привлечено в преговорите по въпроса.	283
181	телеграма	Лерснер, Плес до Външно министерство, Берлин	07.5.1917	Изявления на Талаат паша в София за военна неустойчивост на Австрия, за скъсване отношенията с Америка.	283
182	телеграма	Щум, Берлин до Грюнау, Плес/Кройцнах	17.5.1917	Радославов сондира германската позиция за евентуално скъсване на отношенията с Гърция от страна на България поради участието на гръцки полк във войната в Македония.	286
183	писмо и проекто-договори	Щайн, Берлин, до Хинденбург, Плес	18.5.1917	Проект за военна конвенция между Германския райх и България като допълнение на Съюзния договор (1915), както и проект за военноморска конвенция между двете страни.	286
184	доклад	Шевен, София до Розенберг, Берлин	19.5.1917	Българското правителство създава всякакви трудности на Германия заради Добруджа. Препоръчва се предстоящата визита на Радославов в Берлин да се забави.	290
185	телеграма	Шум, Берлин до Лерснер, Плес	26.5.1917	Отношението на българското правителство към Гърция и Венизелос.	292
186	телеграма	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	29.5.1917	Радославов и Фердинанд за енергични действия на съюзниците спрямо Русия. Германските аргументи против.	293
187	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	06.6.1917	Теми за предстоящите германско-български разговори при визитата на Радославов в Берлин.	294
188	паметна бележка	Външно министерство, Берлин	07.6.1917	Бележки по проекта за военноморска конвенция между Германия и България, българските национални особености и политическо поведение, състоянието на българския флот и германските интереси в Черно море и Егея.	294
189	меморандум	Външно министерство, Берлин	06.6.1917	Позициите на двете страни за предстоящите германско-български преговори в Кройцнах по териториални, финансови, военни, стопански и др. въпроси с приложения за българската задлъжнялост към Германия.	297
190	протокол	Външно министерство, Берлин	08/ 09.06.1917	Проведените в Берлин на 8 и 9 юни 1917 г. разговори между Радославов и Цимерман относно взаимните българско-германски претенции.	307
191	телеграма	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	27.6.1917	Привеждане в изпълнение на договореностите в Кройцнах.	311
192	телеграма	Цимерман, Берлин до Грюнау, Плес	04.7.1917	Гърция скъсва дипломатическите отношения с България. От българска страна се настоява за насрещна офанзива. Германската позиция по въпроса.	312
193	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	14.7.1917	Радославов заявява, че съобразно берлинската договореност с Цимерман, 8-9 юни 1917 г., е решено през времетраенето на войната подземните богатства в Българска Сърбия да се предадат на германските военни власти и се определя процедурата за споразумяването.	313
194	доклад	Кемерлинг, София до Кралското пруско Военно министерство, Берлин	15.7.1917	За състоянието на продоволствието в Стара и Нова България от 1 до 15 юли 1917 г., обезпечавано от Дирекцията по продоволствието.	314
195	доклад	Холцендорф, Берлин до Капелле, Берлин	18.7.1917	Бележки по клаузите на проекта за военноморска конвенция с България.	316
196	телеграма	Лерснер, Плес до Външно министерство, Берлин	18.7.1917	Изясняване на въпроса за сключването на споразумение между българското и германското главни армейски ръководства за право на германската военна власт да експлоатира през време на войната природните богатства в предоставените на България сръбски области.	319

1	2	3	4	5	6
197	доклад	Арним, Берлин до Холцендорф, Берлин	19.7.1917	Германското Върховно армейско ръководство по гръцко-българския въпрос - против офанзива; българска вербална нота относно експлоатирането на сръбските каменовъглени мини от Германия.	320
198	телеграма	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	23.7.1917	Гръцките войски извън досег с германски войскови съединения на Македонския фронт; няма необходимост за съюзниците на България да се разглеждат като намиращи се във война с Гърция.	321
199	инструкция	Цимерман, Берлин до Лерснер, Плес	23.7.1917	Какво трябва да е поведението от германска страна към България по въпроса за създалото се "състояние на война" с Гърция.	322
200	доклад	Лемберт, Ниш до германското Външно министерство, Берлин,	25.7.1917	Предложение за повдигане развитието на памуковата култура в долината на Струма с оглед на голямата нужда на Германия от памук.	324
201	телеграма	Арним, София до Холцендорф, Берлин	26.7.1917	Вместо руски мирни предложения война на Венизелос срещу България.	327
202	писмо	Саломонсон и Пестел, Берлин до Външно министерство, Берлин	27.7.1917	Уведомяват кои са банките от Германия и от Австрия и Унгария, които участват или предстои да се включат в българския минен консорциум.	327
203	доклад	Дьобрентай, Виена до австро-унгарското Военно министерство, Виена	28.7.1917	Подробен анализ на състоянието на дунавския транспорт в мирно и във военно време, неговото бъдеще и експлоатационни възможности в съпоставка с морския транспорт.	328
204	писмо	Цимерман, Берлин до Щайн, Берлин	31.7.1917	От българска страна продължава протакането на въпроса за експлоатацията на българско-сръбските подземни богатства; намерения на германската страна за ответни мерки.	336
205	доклад	Кеммерлинг, София до Михаелис, Берлин	31.7.1917	За състоянието на продоволствието в Стара и Нова България от 15 до 31 юли 1917 г., обезпечавано от Дирекцията по продоволствието.	337
206	доклад	Оберндорф, София до Михаелис, Берлин	31.7.1917	Надигането на русофилски чувства в България, недоволство от външната политика на Радославов и недоверие към съюзниците.	338
207	писмо	Лудендорф, Плес до Ганчев, Плес	05.8.1917	На българската Дирекция по продоволствието се отрича правото да дава разрешения за износ на зърнени храни от Добруджа за България.	339
208	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	14.8.1917	Недоволство на Радославов относно поведението на германците и австрийците спрямо българските претенции за Добруджа.	340
209	доклад	Арним, София до Министерството на марината и Адмиралтейски щаб, Берлин	14.8.1917	Критични бележки относно публикации за България в германската преса; препоръчва се съобразяване с изразеното от директора на печата Хербст становище от гледна точка на идеята за Средна Европа и плана Берлин - Багдад.	341
210	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	15.8.1917	България иска да получи от Германия тристатонна подводница UB 42.	342
211	телеграма	Лерснер, Плес до Външно министерство, Берлин	18.8.1917	Разговорите с Радославов в Кройцнах се считат само като предварителни за окончателно уговаряне на ново споразумение за Добруджа	343
212	писмо	Арним, София до Буссе, Берлин	21.8.1917	Как през юни 1917 г. протичат отношенията по въпросите за военна офанзива срещу Гърция, скъсване отношенията със САЩ, за закупуването и износа на суровини от Източна Македония.	344
213	телеграма	Лерснер, Кройцнах до Външно министерство, Берлин	24.8.1917	Трета българска армия проявява пасивност, заповедите не се изпълняват. Ген. Хинденбург моли за смяна на шефа на българското Главно военно ръководство; Ген. Жеков проявява разбиране.	346
214	доклад	Арним, София до Холцендорф и до Капелле, Берлин	26.8.1917	Сериозно недоволство в България от вътрешната политика на кабинета и опасността от неговата смяна; неумението на германската преса и военните власти да разсеят ширещото се обществено мнение, че Германия ограбва България икономически.	346
215	протокол	Заседание във Външно министерство, Берлин	05.9.1917	Организацията и целите на германската пропаганда в България чрез преса, филми, книги, германски гимназии. Списък на участниците в заседанието.	349
216	изложение	Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах	07.9.1917	Анализ на спогодбата между германското и българското правителство от 17 август 1917 г., подписана в София, относно експлоатацията на каменовъглените мини в Нова България; изгодните за България решения.	351

1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
217	Кореспонденция (извадки)	[Върховна главна квартира, Плес]	12.9.1917	Въпросът за управлението на Добруджа и желанието на Германия да се ангажира да продължава войната заради нея.	353
218	записка	Рихтхофен, Бреслау до Външно министерство, Белин	25.9.1917	Обсъждане със социалистическия водач д-р Сакаров на българските военни цели.	354
219	телеграма	Лудендорф, Плес до Външно министерство, Берлин	17.9.1917	Българско недоволство от статия във в. “Добруджаботен” за въоръжен сблъсък южно от Констанца между български и германски военни; количеството на германските етапни войски в Добруджа.	355
220	телеграма	Лудендорф, Плес до Външно министерство, Берлин	17.9.1917	Въпросът за румънските училища в Добруджа.	356
221	телеграма	Лерснер, Плес до Външно министерство, Берлин	18.9.1917	Германското становище по предложението на българското правителство и Главното армейско ръководство цялото управление на Добруджа да се предаде на България.	357
222	телеграма	Лерснер, Плес/Кройцнах до Външно министерство, Берлин	20.9.1917	Цар Фердинанд I, с престолонаследника княз Борис и генерал Жеков, иска да се види с император Вилхелм II в Черна вода.	358
223	писмо	Хинденбург, Плес/Кройцнах до полковник Ганчев, Плес	22.9.1917	Германската страна отхвърля българското искане да получи цялото управление в Добруджа. Турция трябва също да участва в това управление.	359
224	Телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, Плес	23.9.1917	Срещата между цар Фердинанд I и император Вилхелм II в Черна вода е протекла мъчително.	359
225	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	24.9.1917	Възникналите лични конфликти между цар Фердинанд I и император Вилхелм II при срещата им в Черна вода, причините за това и последствията от тях.	361
226	доклад	Масов, София до Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах	24.9.1917	Противоречието между Германия и България по въпроса за управлението на Добруджа във връзка със срещата Вилхелм II - Фердинанд I в Черна вода, тревога на германските военни и на дипломацията за политическите последици от тази среща.	362
227	доклад	Подевилс, София до Михаелис, Берлин	25.9.1917	Българската национална банка е изпаднала в криза поради липса на банкноти. Вземат се мерки за отстраняване на кризисния момент.	365
228	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	26.9.1917	Радославов все още се надява на споразумение с Германия по Добруджа; с турците той не желае да се преговаря.	366
229	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	27.9.1917	Генерал Найденов обяснява, че оставането на германското етапно управление в Констанца е неблагоприятно с оглед настроенията в България.	367
230	писмо	Генчев, [Кюстендил/София] до Хинденбург, Плес/Кройцнах	27.9.1917	Българското армейско ръководство преценява, че участието на българската армия във войната надхвърля задълженията по военната конвенция 1915, на основание на което право на България е да има цяла Добруджа.	368
231	донесение	Розенберг, Берлин до Михаелис, Берлин	28.9.1917	Кабинетът на Радославов би се оказал в големи затруднения, ако Добруджа до устието на Дунав не бъде предоставена на българите.	370
232	писмо	Арним, София до Дам, София	28.9.1917	Германски военноморски дирижабъл попълва самолетния хангар в Ямбол.	371
233	телеграма	Адмиралтейски щаб, Берлин до Арним, София	28.9.1917	Вагон със самолетни резервни части е потеглил от Фридрихсхафен за Ямбол, нарежда се пътуване с изключителна бързина.	371
234	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Плес/Кройцнах	30.9.1917	Чрез Виена се търси възможност за натиск върху Германия за постигане на мир чрез отстъпчивост. България не можела повече да продължава войната.	372
235	доклад	Кемерлинг, София до Михаелис, Берлин	01.10.1917	За дейността на Дирекцията по продоволствието от 15 до 30 септември. Дирекцията взема под контрол нови видове стоки.	373
236	телеграма	Грюнау, Плес/Кройцнах до Външно министерство, Берлин	01.10.1917	Лудендорф е против предаването на управлението на Добруджа на българите. Българските и турските претенции - отношението на Австро-Унгария.	374

1	2	3	4	5	6
237	телеграма	Енвер бей, Константинопол до Лудендорф, Плес	02.10.1917	От турска страна категорично изразено съгласие за запазването на германското управление в Добруджа, против българската претенция.	376
238	донесение	Обердорф, София до Михаелис, Берлин	02.10.1917	Уводна статия на официоза "Еко дьо Булгари" поставя остро въпроса за Добруджа, който от всички въпроси, чакащи решение на бъдещата мирна конференция, бил най-малко познат в Европа; Дунавският воден път във въпроса за Добруджа.	376
239	писмо	Баудисин, Шарлотенбург до Щреземан, Берлин	03.10.1917	Запитване, Щреземан ще поддържа ли в Райхстага искането Северна Добруджа да се даде на България, както твърди за него проф. Милетич.	377
240	донесение	Лудендорф, Плес/Кройцнах до Кюлман, Берлин	04.10.1917	Досегашното развитие и настоящото състояние на въпроса за Добруджа според договорите, писмените и устните споразумения и становищата на съюзниците; Германия склонна да отстъпи на българите изцяло управлението на Южна Добруджа при съответни условия.	378
241	телеграма	Адмиралтейски щаб, Берлин до Арним, София	04.10.1917	Съвместно със Средиземноморската дивизия мащабни операционни действия на германските самолети от летище Ямбол.	381
242	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин и до командването на Средиземноморската дивизия, Константинопол	06.10.1917	Преговори с българското правителство за закупуване от германците на български параход "София".	382
243	телеграма	Обендорф, София до Външно министерство, Берлин	07.10.1917	Подготвя се адрес от Добруджанската организация до Вилхелм II.	383
244	доклад	Арним, София до Капелле, до Холцендорф, Берлин и до Средиземноморската дивизия, Константинопол	09.10.1917	Предстоящо откриване сесията на Народното събрание и очаквана правителствена криза. Зависимостта на германската политика от личността на Радославов.	384
245	изследване	Лесниг, Щаба на групата войски Шолц до Михаелис, Берлин	11.10.1917	Икономическото значение за Германия на новопридобитите от България земи - Моравско и Македония	387
246	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	17.10.1917	Посещение на Вилхелм II в България. Очакване за разрешаване въпроса за кондоминиум на Добруджа, както и за снабдяването на германските войски от България.	392
247	Запис на телефонно съобщение	Швертйегер, Плес/Кройцнах до Капелле, Берлин	19.10.1917	По политически причини етапното управление на Добруджа би трябвало да се предаде на България при определени условия.	393
248	изложение	Капелле, Берлин	20.10.1917	Исканията на германската марина във връзка с предаване на етапното управление на Добруджа на България.	393
249	телеграма	Кюлман, императорски влак, до Външно министерство, Берлин	20.10.1917	Иска се турско съгласие за предоставяне на двата южни окръга на Добруджа под управление на България, за да се окаже политическа подкрепа на правителството на Радославов.	395
250	телеграма	Кюлман, императорски влак от Константинопол за Берлин, до Външно министерство, Берлин	20.10.1917	Посещението на Вилхелм II в Турция - подписани дипломатически документи.	396
251	доклад	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	23.10.1917	Усилия от германска страна да се предотврати падането на Радославов чрез благовидна отстъпка по въпроса за управлението на Добруджа. Развитие на преговорите относно управлението на Добруджа.	396
252	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	24.10.1917	От българска страна не се приема предложението за отстъпване на България на южни райони от Добруджа; от германска страна се търсят други решения. Предложението за разделяне управлението на Добруджа по географски признак е неприемливо за българите.	398

1	2	3	4	5	6
253	изложение	Шеф-група № 1841 - Бертлинг, Върховна главна квартира, Плес	24.10.1917	Обсъждания от германските институции за експлоатацията на окупираните сръбски мини мини.	399
254	изложение	Бертлинг, Върховна главна квартира до Щайн, Берлин	24.10.1917	Обсъждания между германските институции - създаването на компания за експлоатация на жп линиите в окупирана Сърбия. Претенции на Виена.	402
255	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	26.10.1917	Лудендорф приема предложението на Оберндорф по въпроса за кондоминиум в Добруджа.	403
256	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	26.10.1917	Водят се разговори за предаване под българско управление на два най-южни района от Северна Добруджа.	404
257	доклад	Подевилс, София до Михаелис, Берлин	27.10.1917	Причини за бързото нарастване на броя на новооснованите акционерни дружества в България; капитал и предмет на дейност; заинтересованост на Германия.	405
258	телеграма	Ганчев, Берлин до началника на Генералния щаб на българската армия, Кюстендил	31.10.1917	Уведомява Радославов и генщаба на бълг. Армия за германско недоволство от антигермански изказвания в Народното събрание и бездействието на българското правителство.	409
259	писмо	Лудендорф, Върховна главна квартира до Ганчев, Плес (за Жеков, Кюстендил)	01.11.1917	Обосновава искането за замяна на българските войски в Добруджа с германските войски от Македония.	411
260	телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира, Плес	01.11.1917	Искане на българския пълномощен министър в Берлин да бъдат предадени на България учебните пособия на румънски висши училища и друга румънска собственост.	412
261	доклад	Кемерлинг, София до Външно министерство, Берлин	01.11.1917	Състоянието на снабдяването с продоволствие в България, износ на стоки за Германия и Австро-Унгария и преговори за уреждане на търговските отношения..	413
262	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	05.11.1917	Разговор с Радославов относно правените отстъпки на турците по Добруджанския въпрос.	414
263	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	08.11.1917	Българите ставали по-отстъпчиви по въпроса за Добруджа, допуска се от германска страна.	415
264	телеграма	Рихтхофен, София до Външно министерство, Берлин	10.11.1917	Изказване на Радославов в Народното събрание за обхвата на военните цели на България.	415
265	доклад	Арним, София до Холцендорф, Берлин	10.11.1917	Критика от германска страна на предложението на Генщаба Хинденбург - Лудендорф за разместване на българските и германските войски в Добруджа и Македония; също относно уреждане управлението на Добруджа.	416
266	запис на съобщение	Лудендорф, Върховна главна квартира до капитан Габриел, Върховна главна квартира, Плес	10.11.1917	Непосредствено запознаване на Вилхелм II със състоянието на отношенията с България във връзка с германското предложение за разместване на германските и българските войски в Македония и Добруджа.	418
267	телеграма	Розенберг, Берлин Лерснер, Върховна главна квартира	10.11.1917	Изостряне на германско-българските отношения по повод предложението за размяна на войските в Македония и Добруджа.	419
268	телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, Плес	13.11.1917	Държавният секретар на Външно министерство предлага без бавене да бъдат удовлетворени българските искания въз основа на споразумението от Кройцнах юни 1917 г.	420
269	телеграма	Лерснер, Кройцнах до Външно министерство, Берлин	15.11.1917	Австрия обещава на Радославов подкрепа за българското искане за Добруджа.	421
270	доклад	Оберндорф, София до [Външно министерство], Берлин	ок. 14.11.1917	Въпросът за Добруджа като причина за разногласията между България и Германия поради техните политическите и военни интереси в областта.	421
271	доклад	Кемерлинг, София до [райхсканцлера], Берлин	01.12.1917	Състояние на продоволствието в България.	424

1	2	3	4	5	6
272	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира, [Кройцнах] до Външно министерство, Берлин	03.12.1917	Ганчев обещава да спечели Царя и Радославов за взетото решение в Кройцнах относно Добруджа.	425
273	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Кройцнах	03.12.1917	Неяснота относно евентуално вече дадено съгласие на цар Фердинанд за договарянията в Кройцнах.	426
274	доклад	Подевилс, София до Хертлинг, Берлин	04.12.1917	Дирекцията за продоволствието разрешава на военните текстилни фабрики да произвеждат платове и за цивилното население при определени условия.	426
275	доклад	Масов, София до Върховното армейско ръководство [Кройцнах /Бинген]	04.12.1917	Предстоящо пътуване на директора по продоволствието Протогеров и д-р Тошков до Германия; програма на пребиваването там.	427
276	доклад	Военно командване на дирижабъл L 59, Ямбол до Адмиралтейски щаб и командващия дирижаблите при Средиземноморската дивизия, [Константинопол]	04.12.1917	Настаняване на летище Ямбол на дирижабъл на марината с цел нападения над средиземноморски континентални европейски и азиатски области.	429
277	телеграма	Кюлман, Берлин до Беркхайм, [Кройцнах]	04.12.1917	Външното министерство в Берлин настоява да бъде отменена разпоредбата на германското Етапно управление в Добруджа, според която пътуващите от България за Румънска Добруджа трябва да притежават редовен паспорт.	431
278	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	05.12.1917	Австро-Унгария не желае цяла Добруджа да бъде предоставена на България, а интернационализиране на устията на Дунав; опасност от засилване на българско-английски контакти.	432
279	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	05.12.1917	Позиция на Радославов срещу резервираната за Германия зона Черна вода - Констанца и недоверие спрямо германските отношения с Румъния във връзка с Добруджа.	432
280	телеграма	Розенберг, до Външно министерство, Берлин	05.12.1917	Впечатления на Розенберг от разговор с Ганчев за принципно съгласие на българския цар с германските предложения от Кройцнах за Добруджа.	433
281	доклад	Оберндорф, София до Хертлинг, Берлин	05.12.1917	Оплаквания на Турция пред Германия и Австро-Унгария от малтретиране на турското население от българските власти в Македония.	434
282	писмо	Шрьодер, Берлин до Щайн, Берлин	07.12.1917	Направени разходи от Германия за железопътни строежи и ремонти в окупираните територии. Трябва да се предвиди обезщетение за Германия.	435
283	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	08.12.1917	Подготвя се оторизацията на търговския договор на България с Германия. (На 19 декември 1917 г. Народното събрание гласува продължаване на договора до края на 1919 г.)	435
284	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	08.12.1917	Царят и генерал Ганчев държат Радославов в невидение по договарянията в Кройцнах за кондоминиума на Добруджа.	436
285	доклад	Подевилс, София до Хертлинг, Берлин	12.12.1917	Министерският съвет на България създава Централа за покупки към Дирекцията за продоволствието за покупко-продажби и внос-износ от Нова и Стара България; одобрително отношение от германска страна.	437
286	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	12.12.1917	Германският и австро-унгарският пълномощни министри в София споделят общо мнение за "интернационално" решение на Добруджанския въпрос, т.е. на мирните преговори след края на въпроса.	438
287	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Кройцнах	12.12.1917	Радославов и Ризов продължават да остават настрана от договарянията в Кройцнах и в Берлин; министър-председателят възразява срещу обвързване на Добруджа с "насрещни" общи германски искания.	439
288	телеграма	Грюнау, Върховна главна квартира, [Кройцнах] до Външно министерство, Берлин	13.12.1917	Настоява за разделено решаване въпроса за Добруджа и общите стопански, финансови и политически проблеми и германските искания, тъй като у българския народ се запази вярата, че Германия винаги е признавала българските претенции относно Добруджа.	440

1	2	3	4	5	6
289	доклад	Фришмут, София до [Хертлинг], Берлин	15.12.1917	Снабдяването на населението в България и състоянието на износа на хранителни стоки за Германия.	441
290	доклад	Подевилс, София до Хертлинг, Берлин	17.12.1917	Наредба на Дирекцията за продоволствието за насърчаване отглеждането на памук в България.	442
291	телеграма	Лерснер,Върховна главна квартира, [Кройцнах] до Външно министерство, Берлин	19.12.1917	Стамболовистката партия се стреми да се задържи на власт, спекулирайки с "вина" на Фердинанд и Радославов за невписване на "цяла Добруджа до устието на Дунав" в Съюзния договор от 1915 г.	443
292	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	20.12.1917	От българска страна се предлага предоставяне на Германия на пристанището на Констанца и улеснения за германската марина в българско пристанище на Егейско море.	445
293	доклад	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	22.12.1917	Конгрес в Бабадаг на повече от 400 представители от цяла Добруджа за присъединяването є към България.	446
294	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, [Кройцнах]	23.12.1917	Радославов потвърждава пред германския пълномощен министър в София, че Министерският съвет е отхвърлил проекта на генерал Лудендорф за Добруджа. Обезпокоителен за Германия натиск от министрите и Народното събрание относно Добруджа.	447
295	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира, [Кройцнах] до Бусше-Хаденхаузен, Берлин	24.12.1917	Отхвърлянето на предложението на генерал Лудендорф за Добруджа от Министерския съвет на България да се съобщи на генерала лично от Ганчев, поради очаквано голямо раздразнение на генерала.	448
296	доклад	Подевилс, София до Хертлинг, Берлин	27.12.1917	Наредба на Дирекцията за продоволствието за отглеждане на захарно цвекло в България.	449
297	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	28.12.1917	Потвърждаване готовността на Фердинанд и Радославов за отстъпване на пристанището на Констанца на Германия. Решението на въпроса за Добруджа е от най-голямо значение, за да могат България и Германия да застанат сплотени срещу Русия.	450
298	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	05.1.1918	Германски и български очаквания за хода на войната след протокола за примирие в Брест-Литовск.	451
299	доклад	Масов, София до Върховна главна квартира	06.1.1918	Българската програма за преговорите в Брест-Литовск включва въпросите за Добруджа, корабоплаването по Дунав и Черно море и бъдещето на Полша; перспектива за русофилството в България; споразумение между Германия и Русия би заздравило съюза с България.	451
300	доклад	Оберндорф, София до Хертлинг, Берлин	09.1.1918	Ожесточени прения в Народното събрание за концесионния договор с Германия за мини Перник от 1914 г.	454
301	писмо	Дисконто-Гезелшафт, Берлин до Външно министерство, Берлин	09.1.1918	Дружеството на Австро-унгарските държавни железници разполага с мажоритарния дял от акциите на минното дружество Майдан Пек (Нова България).	455
302	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	11.1.1918	Българското правителство е разрешило аванс от 360 млн. лв за германската Райхсбанкс.	455
303	нота	Радославов, София до Оберндорф, София	12.1.1918	Условията на отпуснатия от българска страна левов заем на Райхсбанк.	456
304	доклад	Адмиралтейски щаб на марината, Берлин до Капелле, Берлин	12.1.1918	Като обещава безвъзмездно предоставяне на подводници и кораби на България и Турция след войната, Германия се стреми да използва своята отзивчивост, за да извоюва позиции в техните флоти.	457
305	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	14.1.1918	В германски интерес е изплащането на декемврийската 1917 г. и януарската 1918 г. месечна авансова вноска да се задържи като натиск върху българското правителство за признаване на задълженията по германските военни доставки.	458
306	писмо	Военно министерство, Берлин до Хертлинг, Берлин	14.1.1918	От българска страна продължава да се заобикаля плащането на германските военни доставки непосредствено пред получаването им.	459
307	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	15.1.1918	Отзвук от речта на Хофман сред българската общественост във връзка с мирните преговори в Брест-Литовск.	460

1	2	3	4	5	6
308	писмо	Шлипер, Берлин до Щанге, София	16.1.1918	Писмо на Тончев до Мах - информира го за българския дълг към Германия, преговорите за Добруджа и необходимостта от отстъпки за Русия при преговорите в Брест-Литовск.	461
309	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	26.1.1918	Българското становище за Констанца и германска база на Егейско море и сключване във връзка с това на военна и военноморска конвенция между България и Германия; политическото значение на такъв акт с оглед отношенията на България към Турция и Средиземноморските сили.	461
310	писмо	Рьодерн, Берлин до Кюлман, Берлин	29.1.1918	Оформянето на евентуални левови кредити от България за Германия като държавен дълг.	462
311	доклад	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	02.2.1918	Разговор между Арним и цар Фердинанд I относно въпроса за принадлежността на Добруджа и в частност Констанца с похвали на Царя към провежданата от Германия политика при преговорите в Брест-Литовск и дейността на Арним в София; загриженост за положението в Австро-Унгария.	463
312	доклад	Лудендорф, Върховна главна квартира до Хелферих, Берлин	07.2.1918	Становището на Лудендорф за германските интереси при сключването на мирния договор с Румъния и тяхната защита.	465
313	информация-указание	Хертлинг, Берлин до Лерснер, Берлин	08.2.1918	Германските интереси изискват изграждане на германски консулства в Скопие и Ниш.	466
314	писмо	Капелле, Берлин до Холцендорф, Берлин	15.2.1918	Съгласие на германските морски служби за предаване на германски подводници на България след края на войната.	467
315	доклад	Масов, София до Външно министерство, Берлин	16.2.1918	Обобщение на германските и австро-унгарски вземания към България.	469
316	писмо	Шлипер, Берлин до Розенберг, Берлин	18.2.1918	Обсъждане между Радославов и директорите на Дисконто-гезелшафт в Берлин на финансовите задължения на България към Германия, въпросите за мини Перник и Бор и железопътните линии в Добруджа, окупирана Сърбия и Македония.	478
317	информация	Масов, София до Върховното армейско ръководство, Върховна главна квартира	20.2.1918	Разговор на Масов с Тончев за българското становище по въпроса за финансовите задължения на България към Германия.	480
318	доклад	Арним, София до Капелле, Берлин	22.2.1918	Решаването на Добруджанския въпрос при мирните преговори с Румъния и отзвука му в България.	482
319	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	23.2.1918	Изявления на Тончев пред Народното събрание по повод мисията му в Букурещ за защита на българските финансови претенции, очаквана подкрепа от граф Чернин за България по отношение на Добруджа.	484
320	доклад	Масов, София до герм. Върховно армейско ръководство, Върховна главна квартира	24.2.1918	Предложение на Масов за обвързване на въпроса за изграждането на жп линиите в новоосвободените български земи с въпроса за мините и сътрудничество с Австро-Унгария в икономическата област.	485
321	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	28.2.1918	Изявления на Кюлман за преговорите в Букурещ и българските претенции за Северна Добруджа, въпросът за Констанца.	486
322	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	04.3.1918	Очакване за предстоящо сключване на прелиминарен мир с Румъния; договореността в частта за Черна вода - Констанца.	487
323	телеграма	Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	05.3.1918	Изявления на княз Борис по турските претенции.	487
324	доклад	Арним, София до Холцендорф, Берлин	07.3.1918	Критични бележки за поведението на германското Етапно управление в Добруджа за дейността на германските военноморски части в Констанца и Варна, както и относно българския Черноморски флот.	488
325	доклад	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	07.3.1918	Формулиране за мирните преговори в Букурещ на териториални, финансови и икономически претенции на Германия, Австро-Унгария и Турция към България.	493

1	2	3	4	5	6
326	протокол	Хелферих, Берлин до б.а.	08.3.1918	Обсъждане между германските цивилни и военни служби на финансовите и стопански искания към България.	494
327	телеграма	Кюлман, Букурещ до Външно министерство, Берлин	12.3.1918	Германското правителство пристъпва към изпълнение на протокол 8 март 1918 г. относно финансовите искания към България.	500
328	телеграма	Кюлман, Букурещ до Външно министерство, Берлин	13.3.1918	Необходимост от опрощаване на част от българския дълг към Германия, основанията за това.	501
329	информация	Лудендорф, Върховна главна квартира до Лерснер, Върховна главна квартира	14.3.1918	Необходимост от скорошно споразумение по стопанските въпроси и подновяване на двустранните обсъждания по това в Берлин.	502
330	писмо	Хинденбург, Върховна главна квартира до Жеков, Кюстендил	16.3.1918	Становището на Германия за добро снабдяване на българската армия и Македонския фронт с муниции и военен материал и за невъзможността на Германия за продължаване на военните доставки за България без уреждане на въпроса за заплащането им.	503
331	телеграма	Хинденбург, Върховна главна квартира до Хертлинг, Берлин	20.3.1918	Становище на Кюлман за политическа необходимост от постигане на разбирателство с България по Добруджанския въпрос и политическите последствия за кабинета на Радославов в случай на неуспех.	503
332	изложение	Мергон, София за Върх. Главна квартира	21.3.1918	Формулировка на германските вземания към България - начини на обслужване, субсидии, искания на пруското Военно министерство, обща задлъжнялост на България, оценка на исканията.	504
333	телеграма	Розенберг, Букурещ до Външно министерство, Берлин	22.3.1918	Съгласие на Тончев за заплащане в брой на направените доставки след април 1918 г..	508
334	телеграма	Кюлман, Букурещ до Външно министерство, Берлин	23.3.1918	В Букурещ се постига съгласие по финансовите въпроси относно опрощаване на част от държавния дълг на България към Германия.	508
335	писмо	Хертлинг, Берлин до Хелферих, Берлин	24.3.1918	От германска страна се държи за довеждане до съгласие по преговорите с България и в стопанската област.	510
336	телеграма	Кюлман, Букурещ до Външно министерство, Берлин	25.3.1918	Трудности при стопанските преговори с България, възражения от българска страна за незабавното предаване на мина Бор на Германия и експлоатацията на жп-мрежата в новопридобитите български територии.	510
337	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	27.3.1918	Германското становище по въпроса за заплащането от България на стойността на изразходваните средства от Германия за железниците в новопридобитите български територии.	511
338	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	27.3.1918	Обсъждания за Неготин, Марица и Констанца.	512
339	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	28.3.1918	Становището на Лудендорф по въпроса за железниците в окупираните от България сръбски територии и за необходимостта от отстояване на германските искания за отдаване на експлоатацията им на германско-българско дружество.	513
340	телеграма	Хертлинг, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	29.3.1918	Различия в становищата на Кюлман и Лудендорф по исканията към България.	514
341	телеграма	Арним, София до Министерство на марината, Берлин	31.3.1918	Прекратяване на германско-българските преговори в Букурещ, пренасянето им в Берлин.	515
342	телеграма	Лудендорф, Върховна главна квартира до Хертлинг, Берлин	04.4.1918	Лудендорф излага позициите си: настоява Румъния да отстъпи Добруджа на 4-мата съюзници, по-бързо да се доведат до край преговорите по икономическите искания към България и след споразумение с България за границата на Марица окончателно да се реши съдбата на Добруджа.	516
343	телеграма	Хертлинг, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира, Спа	04.4.1918	Становището на Лудендорф по висящи въпроси с България и турските претенции за Марица.	518

1	2	3	4	5	6
344	доклад	Арним, София до шефа на Адмиралтейския щаб, Берлин	05.4.1918	Българско-турски гранични спорове и взаимни териториални претенции, становището на Германия.	520
345	телеграма	Хинденбург, Върховна главна квартира, [Спа] до Винтерфелд, Берлин	06.4.1918	Хинденбург обяснява становището си относно опрощаване на българския дълг към Германия, както и отношението си към турските претенции за граница на Марица.	522
346	доклад	Мертон, Спа до Външно министерство, Берлин	06.4.1918	Целесъобразност от сключване на споразумение на Райха с Дисконто-гезелшафт за съгласуване на банкерските с имперските интереси на Германия по отношение на германските искания към България.	523
347	доклад	Щайн, Берлин до Хертлинг, Берлин	07.4.1918	Постига се единно становище на ангажираните германски институции относно опрощаване на държавния дълг на България към Берлин, както и по отношение на финансови отстъпки към Турция.	524
348	телеграма	Арним, София до Адмиралтейския щаб на марината, Берлин	08.4.1918	В българските политически кръгове цари голяма възбуда във връзка с турските териториални претенции към България, подкрепяни от Германия. Радославов готов да се откаже от Добруджа, но да не отстъпи на турците.	525
349	телеграма	Хертлинг, Берлин до Хинденбург, Спа	09.4.1918	Според райхсканцлера, към момента финансова жертва по отношение на Турция не е наложителна, а от нея трябва да се изисква да приеме "по-скромно" споразумяване с България по териториалния въпрос за Марица.	526
350	телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, [Спа]	10.4.1918	Настоятелни съвети на Обердорф към Радославов за по-голяма отстъпчивост по отношение на Турция, за да се запази съюза с Високата порта, бидейки от "голяма важност за бъдещата политика на България".	527
351	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа] до Хелферих, Авезн	10.4.1918	Германска интервенция пред българското правителство да върне на Турция отстъпените є от нея територии в 1915 г., Радославов и Фердинанд непреклонни.	528
352	телеграма	Обердорф, София до Външно министерство, Берлин	11.4.1918	Фердинанд и правителството в София изпитват остро недоволство от политиката на Германия по българско-турския конфликт и от нов германски проект за Констанца.	529
353	доклад	Арним, София до Холцендорф, Берлин	11.4.1918	Приложен е последният германски проект на германско-български договор за Констанца - Черна вода, предвиждащ превръщането им собственост на Германската империя.	530
354	телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа]	11.4.1918	Остра отрицателна реакция на София срещу проекта Констанца - Черна вода; смекчаване на германската претенция - дългогодишна аренда вместо собственост.	532
355	решения	Генерален щаб, Върховна главна квартира [Авезн]	11.4.1918	Съобщават се решенията от обсъждане на 10 април 1918 във Върховната главна квартира за германските условия към България относно турско-българския граничен спор, бъдещия статут на Черна вода - Констанца, германските претенции върху мини, минни права и залежи, както и върху железниците в Нова България, частично опрощаване на българския дълг.	533
356	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Военно министерство, Берлин	15.4.1918	От българска страна молят Берлин да продължи да доставя военен материал на България без да се изисква заплащане в брой; германската страна благосклонно разположение.	536
357	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, [Спа]	17.4.1918	Радославов и генерал Жеков решително срещу турските претенции към България; от германска страна се търсят пътища за преодоляване на разрив в съюзническите отношения.	537
358	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	17.4.1918	Радославов отправя официална декларация до германското Върховно армейско ръководство за позицията на българското правителство и армия срещу турските претенции към България.	538
359	телеграма	Лудендорф, Върховна главна квартира до Хертлинг и Външно министерство, Берлин	19.4.1918	От българска страна се подновява, а от германска се отхвърля българското искане за Северна Добруджа до делтата на Дунав; Лудендорф настоява за по-бързо приключване на българско-турските спорове.	539

1	2	3	4	5	6
360	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	20.4.1918	Германската дипломация пред дилемата - кондоминиум на цяла Добруджа или налагане решение на българско-турския конфликт.	540
361	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	26.4.1918	Генерал Лосов в София за преговори за уреждане на българско-турския конфликт.	541
362	писмо	Тончев, София до Рьодерн, Берлин	30.4.1918	Германските авансови суми за България за декември 1917 г., януари - април 1918 г. не са преведени на БНБ, София; българският финансов министър, също и Радославов, настояват за уреждане на въпроса.	542
363	телеграма	Кампхьоневер, София до Външно министерство, Берлин	30.4.1918	Германската хазна се опитва да ограничи финансирането на България.	542
364	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	30.4.1918	Възобновяване на преговорите в Букурещ; българско-турският конфликт на мъртва точка.	543
365	телеграма	Кюлман, Букурещ до Грюнау, Върховна главна квартира	01.5.1918	Държавният секретар развива въпросите, които Вилхелм II ще дискутира с княз Борис, пристигащ на посещение във Върховната главна квартира.	543
366	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	01.5.1918	Германската политика в Ориента, респ. към черноморските държави зависи от трайни съюзнически отношения с България; българско-турският конфликт в тази светлина.	545
367	протокол	Кьорнер, Шрьодер - Грау	06.5.1918	Спогодба между Германия, Австро-Унгария и Турция за участие на Турция в разпределянето на финансовите предимства, произтичащи от окупацията на Румъния.	548
368	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	08.5.1918	Кюлман пристига в София, връчва писмо на германското Външно министерство за съгласие на Германия да предаде на България своята част от кондоминиума в Северна Добруджа при дадени условия.	549
369	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	10.5.1918	Въздействието на Букурещкият мир в България. Все още очаквания за добиване на Северна Добруджа; надежди, подхранвани от германска страна.	549
370	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	18.5.1918	Още за въздействието на мирния договор с Румъния в България; български очаквания за скорошно прекратяване на кондоминиума по инициатива на Германия.	551
371	телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	21.5.1918	Гладни бунтове в България. България иска от Германия да ѝ се достави брашно от румънските фондове и обещаната, но недоставена част от Бесарабия.	552
372	доклад	Оберндорф, София до Хертлинг, Берлин	22.5.1918	В България нараства неприятелско настроение срещу Германия заради Букурещкия мир; в страната се развива продоволствена криза и улични вълнения	552
373	информация	Външно министерство, Берлин до Беркхайм, Върховна главна квартира	23.5.1918	Разгръща се гръцка кампания, Гърция не се намирала във война с Централните сили и има претенция да си върне Беломорска Тракия; опровергаване от германска страна.	554
374	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	24.5.1918	Българското правителство отново моли за превеждането на авансовите суми за декември 1917 г. - април 1918 г.; от германска страна се търси начин за протакане предвид евентуален нов български кабинет.	557
375	телеграма	Кюлман, Берлин до Беркхайм, Върховна главна квартира	24.5.1918	Продоволствената криза в България се задълбочава, сериозно е положението в армията; търси се помощ от Германия.	558
376	доклад	Масов, София до Върховна главна квартира	29.5.1918	Заради Добруджа и растящата продоволствена криза кабинетът Радославов пред крах; между Главното командване Кюстендил и правителството нарастват противоречия; изход от положението германската дипломация вижда в правителство начело с генерал Жеков.	559
377	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	31.5.1918	Българското правителство гледа недоверчиво на германската позиция по месечните аванси за България, както и обратно.	560
378	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	01.6.1918	Превеждането на германските аванси за България в БНБ остава висящо в зависимост от германските икономически и финансови искания към България.	562

1	2	3	4	5	6
379	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	01.6.1918	В България се разраства антигерманска пропаганда; критични бележки за германска пасивност към вътрешното положение в България, по политиката в Добруджа и граничния българско-турски конфликт; би помогнало само бързо вдигане на кондоминиума и уреждане на въпросния конфликт; да се прекрати германското "сантиментално" отношение към Радославов.	563
380	телеграма	Арним, София до Щабна служба на марината, Берлин	03.6.1918	Радославов е връчил оставка на 1 юни; очаквания за съставяне на коалиционен кабинет начело с генерал Жеков.	564
381	доклад	Оберндорф, София до Хертлинг, Берлин	05.6.1918	Духът на българската армия силно разстроен от нарастващо недоволство от поведението на Германия както относно Добруджа и Марица, така и не по-малко и от това към Гърция и нейната претенция за Източна Тракия; тотално недоволство от Германия дори от победата є над "големия брат Русия".	564
382	писмо	Радославов, София до Оберндорф, София	06.6.1918	Радославов моли Берлин да уреди българското правителство да си получи дължимите му от румънската Генерална банка 200 000 000 леи за покриване разходите по издръжката на българската войска в Румъния.	567
383	доклад	Никифоров, Берлин до Военно министерство, Берлин	06.6.1918	От българска страна се настоява за скорошно германско разпореждане за начина на заплащането на германските военни доставки за България.	568
384	писмо	Рьодери, Берлин до Външно министерство, Берлин	06.6.1918	От германска страна се обмисля намаляване "най-малко наполовина" на месечните аванси за България.	570
385	телеграма	Лудендорф, [Авезн] до Външно министерство, Берлин	09.6.1918	Предвид на "собствените трудности", смята генерал Лудендорф, Германия не можела да подобри положението с прехраната в България.	571
386	телеграма	Кюлман, Берлин до Беркхайм, [Авезн]	12.6.1918	Германската дипломация се надява да въздейства за благоприятно българско уреждане на конфликта за Марица, използвайки Кавказкия въпрос съобразно постановките на Брест-Литовския мирен договор на преговорите в Константинопол.	572
387	доклад	Масов, София до Фердинанд, София	12.6.1918	Към причините за разложение на духа на армията - военна умора, липса на продоволствие и облекло, политически машинации, най-съществената е социалистическата пропаганда, според преценка на генерал Шолц и полковник Масов.	573
388	доклад	Щайн, Берлин до Холцендорф, Берлин	13.6.1918	Държавен министър Щайн изисква да се прилагат по-строги мерки за осигуряване на германските доставки за съюзниците само за действителни военни нужди.	574
389	доклад	Оберндорф и Масов, София до Хертлинг и Върховна главна квартира, Берлин	16.6.1918	Полковник Масов уведомява германската Върховна квартира за разложение в българската армия на южния Македонски фронт; Главно командване Шолц готово да подкрепи българската армия с продоволствие; съвместна германска и българска проверка на облеклото и снаряжението.	576
390	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	16.6.1918	Приета е окончателно оставката на Радославов; германската страна силно заинтересована от формирането на новия кабинет.	577
391	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	18.6.1918	Очаква се запазване от новия кабинет на досегашния външнополитически курс на България; от германска страна не се желае включване в кабинета на "враждебно-германски" елементи като Ляпчев, Такев, Тодоров.	578
392	писмо	Щайн, Берлин до Министерство на войната, София	19.6.1918	Изясняване на въпроса за доставката на военен материал за България, грешна интерпретация от българска страна на чл. 7 от Военната конвенция 1915 г.	578
393	телеграма	Беркхайм, [Авенз] до Външно министерство, Берлин	19.6.1918	От германска страна се иска изтегляне на германските войскови части от Македонския фронт; райхсканцлерът възразява.	579
394	телеграма	Беркхайм, [Авезн] до Външно министерство, Берлин	19.6.1918	Становището на германското Върховно армейско ръководство за необходимост от изтегляне на германските войски от Македонския фронт и преместването им на Западния фронт; остри протести от българска страна срещу тези мерки.	580

1	2	3	4	5	6
395	телеграма	Кюлман, Берлин до Беркхайм, [Авезн]	22.6.1918	Нота на българското правителство срещу намерението на Германия да изтегли своите армейски части от Македонския фронт; българските основания.	581
396	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	24.6.1918	Обмислят се причините за падането на Радославов; не се очаква промяна на отношенията с Германия от новото българско правителство; германски контакти с новите министри.	582
397	телеграма	Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах до Външно министерство, Берлин	27.6.1918	Мисия на американския пълномощник в Берн Уилсън за откъсване на България от Централните сили.	585
398	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	27.6.1918	Разговор на Оберндорф с Малинов, становището на последния по въпроса за Добруджа и турските териториални претенции.	586
399	писмо	Савов, София до Щайн, Берлин	28.6.1918	Генерал Савов моли генерал Щайн за продължаване на германските военни доставки за България без предварително заплащане на същите.	587
400	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	29.6.1918	Становището на новия финансов министър Ляпчев по въпроса за германските субсидии и военни доставки за България.	587
401	доклад	Оберндорф, София до Хертлинг, Берлин	30.6.1918	С идването на Малинов на власт настъпва известно намаление на напрежението в армията; раздразнението срещу Германия обаче продължава заради Добруджа.	588
402	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	01.7.1918	Становището на Малинов по въпроса за българско-турската граница и турските претенции; отлагане на българско-германските финансови преговори за след сесията на Народното събрание.	589
403	писмо	Бонн, София до Щаус, Берлин	01.7.1918	Желание на Маджаров да получи консолидиран ипотечен заем от Германия в размер на 150-200 000 леи; съгласие за отпускане на същия.	590
404	телеграма	Кюлман, Берлин до Лерснер, Плес/Кройцнах	02.7.1918	Предложение на Радославов за поставяне на българските искания за цяла Добруджа на предстоящата Кавказка конференция.	591
405	доклад	Арним, София до Капелле, Берлин	03.7.1918	Разговор с новия военен министър Савов и интересът му към състоянието на военноморските сили в Черно море.	592
406	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	03.7.1918	Застъпваните в България различни становища по въпроса за териториални отстъпки към Турция и по въпроса за Северна Добруджа.	593
407	сведение	Фридеричи, София до Арним, София	05.7.1918	Сведения от фронта за военно-политическото положение.	594
408	телеграма	Кемерлинг, София до Военно министерство, Берлин	06.7.1918	Малинов настоява за продължаване на военните доставки от Германия до уреждане на въпроса за незабавното им заплащане.	595
409	доклад	Рихтхофен, София до Хертлинг, Берлин	07.7.1918	Мерки на българското правителство за подобряване положението на българските войници на фронта и срещу неприятелската пропаганда.	596
410	вербална нота	Българска легация, Берлин до Външно министерство, Берлин	09.7.1918	Изясняване на митнически въпроси при експлоатацията от Германия на мини и рудници в новопридобити български територии.	597
411	доклад	Щанге, София до Дисконто-гезелшафт, Берлин	12.7.1918	Позицията на Ляпчев по висящите финансово-икономически въпроси между Германия и България.	598
412	писмо	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	15.7.1918	Настояване от германското Външно министерство пред германското Върховно армейско ръководство да не обвързва доставките за България с незабавното им заплащане.	600
413	диплома-тическа нота	Австро-унгарско посолство, Берлин до Външно министерство, Берлин	15.7.1918	Опасения за бъдещата политика на новия кабинет на Малинов и за положението на Македонския фронт, необходимост от постигане на бързо разбирателство по конфликтния граничен въпрос между България и Турция; действията на съюзниците в тази насока.	601
414	доклад	Арним, София до Капелле, Берлин	16.7.1918	Поради прогермански позиции генералите Тошев, Лолов и Нерезов не се допускат на важни постове от новия кабинет; антигерманска пропаганда в българското общество.	602

1	2	3	4	5	6
415	писмо	Лудендорф, Върховна главна квартира до Лерснер, Върховна главна квартира	23.7.1918	Съгласие на германския Генерален щаб и Военно министерство за продължаване на доставките и без авансово заплащане при доказана необходимост.	604
416	писмо-телеграма	Ганчев, Берлин до Лудендорф, Върховна главна квартира	25.7.1918	От българска страна се предлага да не се спират германските военни доставки за България срещу заплащане на същите от наличните български авоари при Райхсбанк и други германски банки; приема се от германска страна.	604
417	телеграма	Рихтхофен, София до Външно министерство, Берлин	25.7.1918	Становище на Малинов за отлагане на финансовите преговори след сесията на Народното събрание и необходимостта от запознаване на финансовия министър Ляпчев с наличната документация.	605
418	доклад	Арним, София до Буссе, Берлин	27.7.1918	Съюзническото отношение Германия - България продължава да се влошава; налага се необходимостта от вземане на позиция за Северна Добруджа и българско-турския конфликт в полза на България; закриване на германските военноморски служби във Варна.	606
419	телеграма	Хинце, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	28.7.1918	Разработка на въпросите, по които германският император следва да разговаря с българския цар в предстояща среща.	607
420	доклад	Масов, София до Върховно армейско ръководство, Върховна главна квартира	28.7.1918	Впечатленията на княз Борис Търновски от българските и германски войници и военната дисциплина на фронта в Македония, становището му за политиката на новото правителство, кондоминиума и българско-турския граничен конфликт.	609
421	писмо-телеграма	Врисберг, Берлин до Хертлинг, Берлин	29.7.1918	Въпросът за официално признаване на българския дълг за германските доставки и становището на Върховното армейско ръководство за необходимостта от предварително заплащане на военните доставки от България.	611
422	доклад	Щанге, София до Дисконто-гезелшафт, Берлин	30.7.1918	Ляпчев за предстоящото пътуване в Берлин за обсъждане на висящите между Германия и България финансови въпроси; основания за отлагане на пътуването до края на сесията на Народното събрание.	611
423	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	31.7.1918	Дейността на германските военноморски и военни служби във Варна и отношенията им с българските власти, силна антигерманската пропаганда в града.	613
424	телеграма	Външно министерство и Имперска хазна, Берлин до Щайн, Берлин	02.8.1918	Уточняване на налични български авоари в Германия - въпросът за българския заем за Германия в размер на 360 млн. лева и изплащането на германските военни доставки.	616
425	телеграма	Дюстерберг, Берлин до Имперска хазна, Берлин	06.8.1918	Доуточняване на въпроса за налични български авоари в германски финансови институции и възможността за употребата им за изплащането на германските военни доставки за България.	617
426	доклад	Арним, София до Капелле и Холцендорф, Берлин	08.8.1918	Положението в германските военноморски служби във Варна, конфликти между германски и български военни, ширещи се антигермански настроения; усилия за преодоляване на всичко това..	618
427	доклад	Фришмут, София до Райхсканцлера, Берлин	10.8.1918	Подобряване на положението с изхранването на българското население и войска, изгледите за годишната реколта.	621
428	телеграма	Масов, София до Върховно армейско ръководство, Върховна главна квартира	10.8.1918	Разложителни настроения сред българските войници на фронта, причини за същите, мерки на българското правителство; преценка от германска страна.	622
429	писмо	Шолц, Македонски фронт до Жеков, [Кюстендил]	11.8.1918	Поведението на българските войски на фронта, увеличаване на метежите и дезертьорствата, липсата на ефективен контрол от страна на офицерския състав; предложение за незабавни мерки за промяна на ситуацията.	624
430	телеграма	Обериндорф, София до Външно министерство, Берлин	11.8.1918	Отзвук от събитията на Западния фронт сред българската общественост и сред войската.	626

1	2	3	4	5	6
430	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	11.8.1918	Отзвук от събитията на Западния фронт сред българската общественост и сред войската.	626
431	телеграма	Щум, Берлин до Беркхайм, Върховна главна квартира	13.8.1918	Нота на Малинов - уверява в съюзническа вярност към Германия, очаква уреждане на въпроса за плащането на военните доставки; загриженост за положението на Македонския фронт - гърците изпращат все повече дивизии срещу българската армия.	627
432	доклад	Оберндорф, София до Хертлинг, Берлин	14.8.1918	Подробности по нотата на Малинов - продължаване на военните доставки без предварително заплащане и възстановяване на месечните субсидии, становището на германските институции по повдигнатите въпроси; загриженост от положението на Македонския фронт.	628
433	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	19.8.1918	Вътрешнополитическото положение в България - въпроса за свикването на Народното събрание и насрочване на дата за заминаване на Ляпчев в Берлин за налагащите се финансови преговори с Германия; Оберидорф настоява за инструкции за отзивчив отговор на нотата на Малинов.	630
434	телеграма	Хинце, Берлин до Беркхайм, Върховна главна квартира	20.8.1918	Водят се преговори между германските цивилни и военни институции за отговора на българската нота с очакване за позитивно решаване на въпроса за военните доставки и субсидиите; голям проблем остава българското искане за изпращане на германски войски на Македонския фронт.	631
435	телеграма	Лерснер, Вилхелмсхьое до Външно министерство, Берлин	20.8.1918	Разговор на Лерснер с българския цар по широк кръг политически въпроси.	632
436	писмо	Лерснер, Върховна главна квартира до Розенберг, Берлин	21.8.1918	Българския цар описва с черни краски положението на Македонския фронт и настоява на необходимостта от изпращане на германски войски; подготвена е срещата на Фердинанд I с Вилхелм II инкогнито на 29 август.	633
437	извлечение директива	Щум, Берлин до Оберндорф, София	22.8.1918	Одобрителен отговор на германското правителство на българската нота от 12 август 1918 г. - готовност да се изпълнят исканията на България по военните доставки и финансовата помощ; готовност Германия да сключи нов голям държавен заем за България незабавно предоставяйки авансово по него 250 000 000 лв; мълчание по въпроса за изпращане на германски войски на Македонския фронт.	634
438	телеграма	Лудендорф, Върховна главна квартира до Беркхайм, Спа	23.8.1918	Германска дивизия в помощ на българите е на път за Ниш.	636
439	доклад	Оберидорф, София до Хертлинг, Берлин	27.8.1918	Връчване отговор на германското правителство на нотата на Малинов от 12 август.	637
440	нота	Оберидорф, София до Малинов, София	27.8.1918	Текст на германската нота отговор на българската августовска нота във връзка с германските субсидии и военни доставки за България; очаквано уреждане на висящите финансови въпроси на проектирана среща между финансовите министри на двете държави.	638
441	доклад	Олдерсхаузен, Върховна главна квартира до Генералния щаб, Върховна главна квартира	27.8.1918	Прекратяване от германска страна на доставките от сръбски въглищни рудници за България поради неизпълнение от нейна страна на поетите с договор от 17 авг. 1917 г. задължения.	639
442	доклад	Лерснер, Вилхелмсхьое до Външно министерство, Берлин	29.8.1918	Изявления на германския император за проведената среща с българския цар и засегнатите при разговора въпроси.	640
443	телеграма	Беркхайм, Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	31.8.1918	Главно командване Макензен се заема с проучване и установяване на данните за военното участие (с какви сили) на отделните съюзници във войната с Румъния, загубите и румънската плячка.	643
444	телеграма	Капелле, Берлин до Холцендорф, Берлин	31.8.1918	Повдига се отново въпросът за сключване на военноморска конвенция между Германия и България.	644

1	2	3	4	5	6
445	телеграма	Беркхайм, Върховно главно квартира до Външно министерство, Берлин	06.9.1918	Протест на Главно командване Макензен срещу предприетия от българска страна набор на годни за военна служба българи на територията на цяла Добруджа.	645
446	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Върховна главна квартира	11.9.1918	Константинопол желае преки преговори със София, претенциите му към България обаче са втвърдени; усилие от германска страна да примири българско-турския конфликт в полза на България.	645
447	писмо	Щайн, Берлин до Дисконто-гезелшафт, Берлин	13.9.1918	На дневен ред отново въпросът за германския консорциум за експлоатация на мина Бор.	647
448	писмо	Стопанско министерство, Берлин до Хинце, Берлин	13.9.1918	В ход работата по оценяване обезщетението за отчуждените сръбски мини.	648
449	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	20.8.1918	Пробив на силите на Антантата при Добро поле и въпрос за изпращане на германски и австрийски подкрепления.	649
450	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира до Външно министерство, Берлин	18.9.1918	Телеграма на генерал Тодоров до Хинденбург за необходимостта от германски военни подкрепления за Македонския фронт и отрицателния отговор на фелдмаршала поради голямата ангажираност на германските войски на Западния фронт.	649
451	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, Върховна главна квартира	18.9.1918	Отрицателен отговор на германското Външно министерство на българското искане за германски подкрепления за Македонския фронт.	650
452	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	18.9.1918	Ляпчев се въздържа да приеме германското предложение за нов голям германски заем за България, респ. незабавен аванс 250 млн лв, както и български левов кредит за Германия (за износ на тютюна).	651
453	телеграма	Фердинанд I, София до Вилхелм II	20.9.1918	Настояване от страна на българския цар за германски подкрепления за Македонския фронт пред вид на изключително тежкото положение.	652
454	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, [Спа]	21.9.1918	Малинов пред Оберндорф и цар Фердинанд пред германския императорски пълномощник Масов настояват за изпращане на германски подкрепления за Македонския фронт; фон Масов убеден в тази необходимост.	652
455	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, [Спа]	21.9.1918	Убеденост на германското Външно министерство в необходимостта за изпращането на германски войски в помощ на България, въздържаност за вземане на такова решение поради изискванията на Западния фронт.	654
456	телеграма	Щум, Берлин-Парквила до Грюнау, [Парквила]	22.9.1918	Малинов отчаян от сериозното положение и новото дезертьорство на цели полкове от фронта; уверения от страна на Оберндорф, че Германия ще направи всичко по силите си, за да помогне на България.	654
457	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, [Парквила]	23.9.1918	Пробив на българските позиции при Черна; Царят и Ляпчев заминават за фронта; обещаната помощ в размер на една германска дивизия не пристига.	655
458	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, [Парквила]	23.9.1918	Настояване от българска страна за спешни войскови подкрепления от Австрия и Германия за българския фронт; нота на Малинов.	656
459	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, [Спа]	24.9.1918	Положението на фронта в Македония се влошава, новите отстъпления на българската армия; германски съмнения, че Малинов може да се справи с надвисналата катастрофа.	657
460	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	24.9.1918	Молба на Ляпчев за незабавно изплащане от страна на Германия на България на предложения заем от 250 млн. лв. и предстоящо поставяне на въпроса за български кредит за Германия.	657
461	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, [Вилхелмсхьое]	25.9.1918	Текст на телеграма на император Вилхелм II до цар Фердинанд I с уверения за съпричастност към положението в България и оказване на помощ в трудния час.	658
462	телеграма	Щум, Берлин до Грюнау, [Вилхелмсхьое]	25.9.1918	От българска страна се заявява намерение да се иска примирие, предупреждение от германска страна срещу предприемането на необмислени стъпки и уверения за изпращането на военни подкрепления.	659

1	2	3	4	5	6
463	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, [Вилхелмсхьое]	25.9.1918	Текст на подписан между съюзниците на 24 септември 1918 г. протокол за отстъпването на Северна Добруджа изцяло на България и запазване на поправената в 1915 г. границата по Марица.	660
464	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа] до Грюнау, придворен влак	25.9.1918	Катастрофално положение на Македонския фронт и загуба на нови територии от българите, желание на България за сключване на незабавно примирие, разговор в тази връзка между Лерснер и Ганчев.	661
465	телеграма	Обериндорф, София до Външно министерство, Берлин	25.9.1918	Цар Фердинанд вика Михаил Савов с цел поемане на властта; уверения от германска страна за изпратени подкрепления; освобождаване от затвора на Стамболийски с цел умиротворяване на въстаналите войници, нови метежи при Кюстендил.	662
466	телеграма	Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа] до Грюнау, Вилхелмсхьое	25.9.1918	Известие на цар Фердинанд I до Масов за връчена от него абдикация, опити от германска страна да се запази спокойствие в България с заявление за идващи на помощ германски, австрийски и турски военни части.	663
467	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, замъка Вилхелмсхьое	25.9.1918	Подробности по протокола от 24 септември 1918 г.	664
468	телеграма	Обериндорф, София до Външно министерство, Берлин	25.9.1918	Изявления на Малинов за отчаяното положение във връзка с пълната деморализация на армията, необходимост от сключване на незабавно примирие, настояване от германска страна да не се предприема подобна стъпка.	665
469	телеграма	Обериндорф, София до Външно министерство, Берлин	25.9.1918	Невъзможност за Царя да се противопостави на правителството и метежниците; сведения за пристигането на ген. Михаил Савов с цел да свали кабинета и да поеме властта.	666
470	телеграма	Ганчев, София до Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа]	25.9.1918	Получена информация от българския цар за пълна деморализация на армията и невъзможността му да се противопостави на намеренията на правителството за сключване на мир, надява се по-късно с германска и австрийска помощ да въдвори ред в страната.	667
471	телеграма	Фердинанд I, София до Вилхелм II, Берлин	25.9.1918	Разложението на българската армия на Южния фронт е пълно, абдикацията на Фердинанд още не е приета.	668
472	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	26.9.1918	Неудържимо положението в България, въпреки уверенията от германска страна за изпращане на военна помощ.	668
473	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	26.9.1918	Прекратяване на военните действия от българска страна и изпращане на делегация в Солун с цел сключване на примирие.	669
474	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	26.9.1918	Опит от германска страна да се повлияе на българския цар за запазване на спокойствие и да се попречи България да излезе от войната.	670
475	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	26.9.1918	Слух, че Австрия желае да се договори с Румъния в случай на излизане на България от войната; продължават усилия от германска страна за изпращане на войска, вкл. австро-унгарски дивизии за спасяване на България.	671
476	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Съгласуване между германското военно ръководство и Външно министерство на спешната необходимост от изпращането на германски военни сили за София.	672
477	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Текст на изпратена до Ганчев телеграма с уверения към българския цар в неговата способност да се справи с положението.	673
478	запис на телефонен разговор	Арним, София с Грайф, Берлин	27.9.1918	Положението в страната и на фронта в момента.	674
479	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Американският шарже д‘афер отпътувал за Солун без българските посредници за примирието; генерал Савов е пристигнал в София.	674
480	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Становището на Буриан за българските събития - необходимост от изпращане на съюзнически военни части за създаването на нов фронт; съвети към България да не приема предложенията на Антантата за примирие като много сурови.	675

1	2	3	4	5	6
481	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Информация от престолонаследника княз Борис за възможност за възстановяване на положението, привидно съгласие на Царя с Малинов за сключване на примирие, а в ход е контрадвижение срещу правителството и поставяне на М. Савов на власт.	676
482	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Указание на Хинденбург към Тодоров да попречи на настъпление на Антантата в Стара Сърбия и пробив в България. Молба от турска страна за военна помощ за Палестина.	677
483	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Инструкции до Обериндорф за използване на всички средства да накара Царя да свали правителството и да назначи М. Савов "за диктатор".	678
484	телеграма	Лерснер, Спа до Грюнау, [Вилхелмсхьое]	27.9.1918	От германска страна се желае възможно най-бързо сваляне на Малинов, назначаването и непозволяване от Солун на Савов завръщането в страната на българските парламентьори и американския шарже д'афер.	678
485	телеграма	Щум, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	Уверения към Турция, че положението в България все още може да бъде спасено чрез изпращането на военна помощ и контрадвижението срещу правителството.	679
486	телеграма	Хинце, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	27.9.1918	С подкрепа от германска страна опити на българския цар, Ганчев и Радославов за спасяване на положението; ситуацията в страната - нарастване на недоволство от постъпките за примирие, липса на отговор от парламентьорите в Солун; надежди сред проантантовски настроените кръгове за скорошно сключване на примирието; крайно необходимо е пристигането на германските военни части.	679
487	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Парквила	28.9.1918	Настоявания от страна на Обериндорф още пред Радославов за скъсване на отношенията с Америка.	680
488	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Спа	29.9.1918	Потвърждение от страна на българския шарже д'афер в Берн на постъпката на българското правителство за сключването на примирие чрез посредничеството на американския шарже д'афер в София и при вероятното съгласие на всички меродавни български фактори (вкл. Фердинанд).	681
489	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	29.9.1919	Съвет на Обериндорф към германските служби да не се изтъкват различията между българското армейско ръководство, Царя и правителството при разговори с членове на последното с цел да не се събуди недоверието му и да се тласне към прибързано сключване на мир.	681
490	телеграма	Грюнау, Парквила до Външно министерство, Берлин	29.9.1918	Пристигане на Савов в София, информация от Масов за програмата на Савов да поеме властта на страната.	682
491	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, [Парквила]	29.9.1918	Надежди на проантантовски настроените кръгове в България за приемане на примирието преди пристигането на германска военна помощ и на Савов.	683
492	телеграма	Арним, София до Холцендорф, Берлин	30.9.1918	Програмата на Савов за стабилизиране на положението.	683
493	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Вилхелмсхьое	29.9.1918	Завземането на Горна баня от въстанали войници, очакване пристигането на германски военни части за вечерта, слухове за отказване на предложените за примирието условия.	684
494	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира	29.9.1918	По германско внушение в Яш предотвратено оповестяването на новини от България, Молдова и окупирана Сърбия.	685
495	меморандум	Военно министерство, Берлин	След 29.09.1918	Документно изложение за доставеното на България от Германия военно снаряжение, ноември 1915 до края на август 1918 г.	685
496	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Парквила	30.9.1918	Оплакване на Малинов срещу речта на германския държавен секретар, германската позиция; опити на Обериндорф да научи условията на Антантата за примирието.	697
497	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Грюнау, Парквила	30.9.1918	От Солун Ляпчев изпраща съобщение на българското правителство за подписване на примирието вечерта на 29 септември.	698

1	2	3	4	5	6
498	телеграма	Бусше-Хаденхаузен, Берлин до Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа]	30.9.1918	Насоките на германската военно-политическа позиция след сключване на примирието с Антантата, Солун, 29 септември.	698
499	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	30.9.1918	При разложение на българската армия и наличните в момента в България съюзнически военни части не може да се мисли за потушаване на въстаническото движение, нито за силови действия срещу примирието в Солун; отдръпване на Фердинанд от плана Михаил Савов.	699
500	телеграма	Арним, София до Холцендорф, Берлин	30.9.1918	На фронта все още няма примирие, Царят отбягва контакт с генерал Савов; Германия трябва бързо да реши дали без България иска да задържи Балканите.	700
501	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	01.10.1918	Състоянието на българските армии на Южния фронт.	700
502	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	01.10.1918	Изтеглени от цар Фердинанд I 20 хил. марки и 20 хил. австрийски крони от Кредитна банка - София.	701
503	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	01.10.1918	Условия за пуч на опозицията изключени, правителството не вижда възможна военна защита срещу антантовските сили от страна на германските и австрийските войскови части.	702
504	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	01.10.1918	Обявяване условията за мир от адютанта на генерал Тодоров.	702
505	телеграма	Оберндорф, София до Външно министерство, Берлин	01.10.1918	Формулировка на условията за сключване на примирието между България и Антантата според изявления на български висши военни; Малинов все още протака да съобщи условията на Оберндорф.	703
506	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	02.10.1918	Германските части от района Драма-Ксанти се изтеглят поради предстоящо настъпление на Антантата към Адрианопол.	704
507	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	02.10.1918	Примирието между Антантата и България продължено и на 1 октомври сключен прелиминарен договор; очакване на френски и английски офицери в българското Главно командване в Кюстендил, настроения в София в полза на мира.	704
508	телеграма	Арним, София до Адмиралтейски щаб, Берлин	04.10.1918	Обявяване в Народното събрание възкачването на престола на цар Борис III, цар Фердинанд заминал за Ебентал; силни боеве при Враня между германски и австрийски със сръбски антантовски военни части.	705
509	телеграма	Арним, София до Военноморски щаб, Върховна главна квартира	05.10.1918	Изказвания на Малинов в Народното събрание за водената от него политика от началото на управлението на кабинета му до настоящия момент	705
510	доклад	Ребенскурц, Констанца до Адмиралтейски щаб, Берлин	09.10.1918	Ситуацията в Добруджа във връзка с сключеното от България примирие, българските военни части там, положението в Констанца, разногласия между българските и германски военни власти.	706
511	доклад	Бене, [Констанца] до Адмиралтейския щаб, Берлин	12.10.1918	3-та българска армия не е получила нареждане за напускане на окупираната от нея Северна Добруджа.	709
512	доклад	Бене, [Констанца] до Върховна главна квартира, до Холцендорф, Берлин и до Мореплавателско-техническа комисия, Севастопол	28.10.1918	Военно-политическо положение в България след сключването на примирието, оценка на положението, данни за германските и австро-унгарски военни части, вътрешното положение в Румъния.	710

№ 1

Шифрована телеграма № ...[1], 2 януари 1916 г., Букурещ, на германския пълномощен министър в Букурещ Бусше-Хаденхаузен до германското Външно министерство, Берлин

Г-н Маргиломан научил от добър източник, Русия заявила, че сега тя не може да направи нищо срещу България и трябва да отложи наказването за по-късно.[2]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 2, л. 8.
Bonn, PAAA, Bulgarien 10, Bd. 18.

---

[1] Номерът не е излязъл на фотокопието на документа.

[2] На 3 януари 1916 г. копие от телеграмата е изпратено на Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира, Плес.

№ 2

Шифрована телеграма № 125, 3 януари 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Пълномощният министър Такрир.[1] [съобщава, че] българският пълномощен министър в Атина Пасаров е информирал българското правителство, че крал Константин няма нищо против навлизането на български военни части в Гърция. Но не желае да влязат в Гърция комитаджии. Пасаров обяснил, че не съществуват македонски чети и че така нареченият македонски легион е организиран на военни начала и се командва от български офицери.

За същото информирах Берлин и Атина.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/64, л. 20.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 4146.

---

[1] Липсва шифрова група. Дешифровчикът е поставил бележка в ляво: „Вероятно липсват думите „съобщава, че...“.

№ 3

Доклад № I 690, 13 януари 1916 г., Берлин, на държавния секретар на Имперската хазна д-р Карл Хелферих до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, Берлин[1]

Българският финансов министър Тончев е отправил до мен писмо, датирано от 1 т.м., в което, предвид на удължаването на войната и позовавайки се на сключената с България военна конвенция, повдига въпроса за следващо отпускане на месечния аванс от 50 милиона франка. Прилагам откъс от писмото.[2]

Като се има предвид постоянно растящите задължения на Райха, произтичащи от задоволяването на собствените му военни нужди и които налагат да се обединят всички финансови сили за успешното провеждане на войната, както и предвид високите разходи за военни доставки на България, които вървят покрай отпуснатия заем и се изчисляват вече кръгло на 150 милиона марки, аз бих могъл да разреша отпускането на следващ аванс за месеците януари, февруари и март 1916 г. само тогава, когато както политическите отношения, така също и финансовото положение на България наложат безусловно такава една помощ. По-нататък евентуално ще трябва да поискам, щото Австро-Унгария да участва отново с най-малко 25% от авансите. Между впрочем разпоредбите на договора за заема от 20 ноември миналата година биха могли да се приложат съответно и върху аванса.[3] Имам честта да помоля Ваше превъзходителство да изясните въпроса в набелязаната посока, след което да бъдете така любезен и да ме информирате за становището си. При това ще Ви бъда благодарен, ако ми изпратите препис от военната конвенция.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 62, а., л. 430-431.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 3.

---

[1] Във връзка с документа на 21 януари 1916 г. е изпратена шифрована телеграма № 72 до Виена и № 35 до София.

[2] Виж Научен архив на Института за история при Българската академия на науките, София (понататък ИИ БАН), кол. 6, оп. 62, ае 62, л. 432.

[3] Междувременно въпросът се урежда. На 17 януари 1916 г. Дирекцията на Дисконто-гезелшафт съобщава на действителния таен съветник и държавен подсекретар на германското Външно министерство в Берлин д-р Алфред Цимерман, че българското правителство срещу месечен аванс подновява предаването в Дисконто-гезелшафт българските съкровищни бонове от 75 млн. фр. – 50 млн. от страна на Берлин и 25 на Виена, съгласно военната конвенция от 1915 г. Дирекцията на държавния дълг и гарантираните от държавата дългове в София телеграфически уведомява за това Дирекцията на Дисконто-гезелшафт. Последната от своя страна заявява, че ще запази същите стойности на боновете, както предишната година (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 62, ае 62, л. 422-423, 432-433. Все във връзка с този въпрос виж още док. 11, 26, 27, 29, 36, 38).

№ 4

Доклад № 19/I, 23 януари 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Алфред фон Тирпиц, Берлин, относно срещата на германския император Вилхелм II и българския цар Фердинанд I в Ниш на 18 януари 1916 г.

Строго секретно.

1. На 17-ти този месец по покана на Негово Величество Царя пътувах в извънредния царски влак за Ниш, за да присъствам на срещата на двамата съюзнически монарси, която щеше да се проведе там, и със съгласието на Негово Превъзходителство Шефа на кабинета на марината да се представя на Негово Величество Кайзера.

2. Ходът на срещата е много добре описан в пресата, така че няма нужда да навлизам в подробности. Искам само да спомена, че посещението на Негово Величество е голям успех не само по думите на пресата, но действително беше такъв, така че отражението му върху бъдещето не трябва да се подценява.

Особено се засили у мен впечатлението, че личните отношения между цар Фердинанд и Негово Величество Кайзера, първоначално без съмнение не толкова близки, станаха много по-топли. Във всеки случай с това впечатление останах след забележките, направени на връщане лично от Негово Величество Царя, който постоянно подчертаваше отново и отново, колко радостен и доволен е от протичането на срещата. Каква част от тези изявления е пресметливост, и колко – истина, е много трудно да се каже, като се има предвид своенравния характер на царя. За нас обаче несъмнено е на лице положителен резултат, който се състои в изглаждане на личните моменти, играещи със сигурност една не маловажна роля в политиката на цар Фердинанд.

3. Тържественото връчване на фелдмаршалски звания, което се разигра, беше едно от най-впечатляващите събития на тържествата, като се има предвид броя на събраните военни части и техните викове „Ура!“. Царят, върху чиято суетност повишението в чин на пруски фелдмаршал със сигурност е повлияло много силно, се опита с успех да даде израз на голямата си изненада от оказаната му чест и благодари с думи, изразяващи дълбоката му затрогнатост и радост. Те достигнаха кулминационната си точка в обета за неизменна вярност на България към делото на *победоносна* Германия. Царят подчерта, че като свързващо звено между Германския Райх и Ориента, той ще положи всички усилия „властно“ да ръководи фелдмаршалския щаб. След това под ликуването и виковете „Ура“ на частите, царят прегърна и разцелува фелдмаршал фон Макензен. Няма съмнение, че това действие на склонния към театрални ефекти Цар направи много дълбоко впечатление на заобикалящата ги публика.

4. Успоредно с общото благоприятно впечатление, с което останаха всички български среди от успеха на императорското посещение в Ниш, към изключителното му значение може да причислим и дълбокото въздействие, което оказа върху македонците. И наистина, за особено умел ход на Царя се счита това, че представи на Негово Величество водачите на македонския легион, както и частите на последния. Авантюристичният до известна степен характер на този род войска, съставена първоначално от бандити,[1] напълно естествено възбуди интереса на Негово Величество Кайзера и го накара да поведе разговор с водачите му и отделни лица; едно наистина странно събитие в тази толкова богата на парадокси война – да видиш германския Кайзер в миролюбив разговор с хора като Александров и Протогеров, чието родолюбие като македонци наистина стои извън всякакво съмнение, но които като мъже на делото и пропагандата не са се спирали нито в тази, а още по-малко в предишните войни, пред действия, които общо взето европейската чувствителност избягва.

След празненството политическият водач на македонците г-н Точков говори пред мен много ентусиазирано и каза, че сега и най-последният македонец щял да бъде спечелен за Германия, на която единствено ще дължи освобождението си. Този ход на Царя има дотолкова значение във вътрешнополитическо отношение, доколкото македонският елемент е застъпен във всички партии и съставлява голяма част от активната интелигенция на България. Така германофилската политика на Царя и правителството печели привърженици и в партиите, които сами по себе си са противници на сегашното правителство. За германската политика спрямо България поощряването на македонските интереси е само едно естествено продължение на стремежите, които започнахме да прокарваме още преди началото на Балканския поход, за да спечелим македонския елемент на наша страна и по този начин да ангажираме един от най-влиятелните политически фактори на България да защитава интересите ни. Пълното екипиране на македонския легион (сегашната XI-та дивизия, около 30 000 души) с дрехи, оръжие, муниции, коли и т.н. с германски средства, беше една от най-успешните стъпки да спечелим България на наша страна. Също и отзвукът от посещението на Кайзера ще изиграе една не малка роля върху македонците и бъдещите германско-български отношения.

5. По всяка вероятност не се е стигнало до обсъждане на предстоящите операции на Балканския полуостров между монарсите и армейските ръководители. Но в Ниш отново се затвърди впечатлението ми, за което вече информирах, че засега не се възнамерява да се провежда офанзива срещу Салоник.

При малката функционална дееспособност на съществуващите железници, една огромна по мащабите си дислокация на артилерията няма да може да се извърши за по-малко от 60 дни. Ако се разчита настъплението да започне към средата на януари, то няма да може да приключи до средата на март. Но няма съмнение, че дотогава позициите на Антантата пред Салоник ще останат толкова силни, че унищожаването им и завземането на Салоник са най-малкото под въпрос. Абстрахирайки се от това, една от основните причини за колебанието на командващия армейските части Макензен трябва да се търси във факта, че целият Халкидически полуостров е превърнат постепенно в крепост, която даже след завладяването на Салоник би била почти непревземаема за неприятелски военни части.

Генерал-майор Зеект се изказа пред мен не твърде определено в тази посока, но все пак останах с впечатлението, че и той не е изпълнен с голям оптимизъм и преценява като сравнително не малки препятствията, които ще срещне едно такова начинание.

Но общо взето останах с убеждението, че извозването на артилерията ще продължава и занапред, докато приключи, за да не дадем повод за съмнения относно нашите намерения и по възможност да ангажираме колкото се може повече негови военни сили. От друга страна, решението за нападение ще бъде взето едва тогава, когато ни се представи най-благоприятният момент, който ще гарантира успеха поне до известна степен. И тук генерал фон Зеект доказа репутацията си на изключително методичен ръководител, който се впуска в едно начинание само когато успехът му е гарантиран.

Особено характерен за българския начин на мислене е фактът, че българските генерали, станали твърде сдържани в последно време по отношение на Салоник, сега, когато забелязаха германското колебание, промениха позицията си и в момента настойчиво изтъкват необходимостта от атака на Салоник и готовността си за това. По този начин вземат предохранителни мерки, за да не може по-късно да ги обвинят, че атаката е пропаднала поради съпротива от страна на българите.

6. Генерал фон Фалкенхайн, присъствал също на срещата на монарсите, се е изказал пред командирования в българската Главна квартира майор фон Бок в смисъл, че самият той също желае неприятелската дебаркационна армия в Салоник да се ангажира чрез българите и че не оценява твърде високо провеждането на офанзива. Изглежда, че в плановете си се ръководи от мисълта за скорошна офанзива в Елзас, целяща да се отнемат от французите завладените от тях германски територии. По-далечните му намерения са свързани с една разгъната дислокация на части в Буковина, за да се повлияе, от една страна, върху Румъния, а от друга страна, ако е възможно да се предприеме офанзива в посока Одеса.

7. Накрая искам да спомена още, че *в деня преди* срещата на монарсите, Царят е бил повишен в чин фелдмаршал от австро-унгарската армия с писмо, написано собственоръчно от австро-унгарския император. Според изявленията, които Царят е направил пред военния аташе, този акт не му е бил твърде приятен, защото прекалено явно е прозирало австрийското намерение да се изпревари германския Кайзер, точно както е и станало това при срещата на Царя с ерцхерцог Фридрих в Семендрия.

От друга страна, напълно естествено е австрийците да гледат накриво ръководната роля, която заема сега Германия в България, още повече като се има предвид, че Австро-Унгария беше тази, която подкрепяше България преди и най-вече по време на Балканската война, докато германската политика поощряваше тогава на първо място Румъния.

Преписи на доклада съм изпратил на шефа на Адмиралтейския щаб[2] и шефа на Средиземноморската дивизия.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/51, л. 3-7.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2454.

---

[1] Разбирай „четници“.

[2] Адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф.

№ 5

Шифрована телеграма № 68, 24 януари 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германското Етапно командване, Константинопол

Новини от Атина.

Доверено лице от английската легация съобщава:

1. В разговор от 18 януари Венизелос е предложил на английския пълномощен министър да се обещаят на България от английска страна компенсации и да ѝ се дадат турски (гръцки?) територии. България трябвало да бъде отделена на всяка цена от Централните сили, защото само в този случай Гърция можела да изостави неутралитета си.

2. Ескадра от 50 самолета щяла да извърши разузнавателни полети на 23 януари н.с. над австро-унгарския лагер и да го бомбардира.

Съобщено е на армейските служби в Берлин.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/64, л. 22.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 4146.

№ 6

Препис на инструкция № 63, 24 януари 1916 г., Берлин, по секретен апарат Хюз,[1] на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до пълномощен министър съветник в свитата на германския император и представител на Външно министерство във Върховната главна квартира генерал-адютант Карл Георг фон Тройтлер, Плес

Относно телеграма № 34.

За генерал фон Фалкенхайн. Разбира се, аз също смятам, че сме напълно в правото си да участваме по авторитетен начин в решаването съдбата на Сърбия. Ние подчертахме енергично това вече нееднократно във Виена и там то също напълно се признава. Доколкото съм информиран, за сегашната окупация е постигнато съгласие; разграничаването на *оперативни области* аз считам за военен въпрос, който трябва да бъде разрешен от военните. За желанието на Виена относно *бъдещето* ние се стремим по възможност да добием яснота. На едно категорично искане да се произнесе в определена форма по това, Виена обаче би отговорила непосредствено с контраискането, ние също да вземем определено становище относно Полша. Сръбският и полският въпрос са тясно свързани. Една ясна позиция по полския въпрос от наша страна – и Ваше Превъзходителство вероятно сте на това мнение – в момента не изглежда нито целесъобразна, нито възможна.[2]

По-нататък барон Буриан казал на нашия посланик, че при решаването на това, дали Сърбия трябва изцяло да изчезне – едно становище, застъпвано от Негово Величество Кайзера и българския цар Фердинанд[3] – би трябвало да се вземе под внимание въпросът, дали един мир с Русия не ще зависи някак от изискването на последната, че поне част от кралството да продължи да съществува като самостоятелна държава. Той не можел заради това да остави мира с Русия да пропадне.

В края на краищата ние искаме да повлияем за разделянето на Сърбия, обаче сами да не участваме. Като анексиращи страни – без Черна гора евентуално – се разглеждат само Австро-Унгария и България, при което пред прекомерните австрийски аспирации ние ще трябва да застъпваме според мен наистина оправданите български желания. Засега последните ми са известни само дотолкова, доколкото са точно регламентирани чрез договора с България. Казват, че в Ниш цар Фердинанд предявил отиващи по-далече желания. Дали Царят точно е прецизирал същите и дали това е последната му дума, аз не зная.

Поради всички тези причини струва ми се прибързано сега още да притискаме Виена да вземе решение, респективно да заяви определени искания. Поставени ли са веднъж такива, би станало много по-трудно те да се съгласуват с колидиращите[4] български желания. Затова смятам, че на първо време е подходяща известна сдържаност, като въпреки това ние ще се опитваме да добием яснота относно желанията на Виена, доколкото такава изобщо още не съществува.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 181, л. 452-454.
Bonn, PAAA, Deutschland 128, Nr. 8.

---

[1] Помежду си държавният секретар на Външно министерство и представителите на Министерството или пълномощни министри кореспондират по секретен Хюзапарат. Всички разменени помежду им телеграми, извън шифрованите, са хюзтелеграми. При цитираните в тома въпросни телеграми отбелязваме, че същите са по Хюз, когато това изрично личи върху копието на оригинала.

[2] Австро-унгарския император Франц-Йосиф I.

[3] Относно становището по „сръбския и полския въпрос“ показателен е документ от по-късно време, когато за България нещата се усложняват силно заради отношенията с Антантата и Гърция – хюзтелеграма № 1238 от 9 октомври 1916 г. на държавния секретар Ягов до фон Грюнау в Плес.

Държавният секретар уведомява Грюнау, какво пълномощният министър телеграфира от София: „Строго поверително. Княз Хатцфелд ми разказва, Негово Величество Царят [Фердинанд] в разговор с него изявил голяма загриженост относно бъдещото поведение на Гърция и се изразил твърде неблагоприятно за Австрия. Негово Величество се спрял също на общото положение, изказал възгледа, че може би най-лесното било да се дойде до разбирателство с Белгия, ако се уважи интегритетът на страната и се задоволи с гаранции. На подхвърлената забележка на княза, Англия ще съумее да държи настрана от подобни стъпки крал Алберт също както краля на Черна гора, Негово Величество отговаря, това не би могла да си позволи Англия, Белгия не е Черна гора. По-нататък Царят се застъпил за едно самостоятелно царство Полша с инкорпориране на Галиция и назовал ерцхерцог Карл Стефан като възможен кандидат [за крал на Полша]. Също Негово Величество се изказал за евентуалното създаване на самостоятелно херцогство Курландия.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9).

[4] Колизионни – сблъскващи се с интересите на Виена.

№ 7

Препис на доклад, 28 януари 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София д-р Георг фон Михаелес до германското Външно министерство, Берлин, относно цар Фердинанд и германската политика към България

Българският цар Фердинанд е извънредно интелигентен и умен мъж, високообразован, с широки познания, но от друга страна е непредсказуемо капризен и с действията си се ръководи един път съобразно личното си удоволствие, друг път – от плахостта, която в политическа посока кулминира в неговия страх от Русия. Още от самото начало на управлението си той подбира най-близкото си обкръжение из средите на русофилите и отличително за неговата позиция е едно изявление, което той прави преди около година и което гласи: „Руските армии могат да бъдат сразени, но Русия не може да бъде победена.“ И въпреки че през изтеклата година застана на страната на Централните сили, отчасти окуражен от германските успехи, отчасти притиснат от Македонския комитет, който не би му простил пропускането на възможност за освобождаването на Македония, той продължаваше да се старае да не прекъсва всички нишки към Петербург, особено показателно за което е посещението му в руската легация три седмици след обявяването на война на Русия. Една промяна на възгледите в това отношение не може да се очаква и всякакви почетни отличия от наша страна няма да променят нищо; Царят остава за нас един несигурен фактор, който, доколкото самият той представлява решаващ фактор, ще върви заедно с нас само дотогава, докато съюзническите отношения с нас му носят реални изгоди. Като се има предвид неблагонадеждния му характер, ще трябва да се проучи доколко ценен за нас между впрочем е неговият съюз и тук искам да изразя становище по една погрешна оценка относно неговото положение в собствената му страна, която широко се разпространява. През своето почти 30-годишно управление той не успя да формира една царска или династическа партия, основаваща се на привързаността към неговата личност; той по-скоро използваше проницателността си да настройва партиите една срещу друга и с лукава, люшкаща се политика да маневрира ловко сред всякакви трудности. За своя народ той си остана чужденеца, извикан в страната поради съображения от целесъобразност, и не успя да пусне корени сред офицерския корпус на армията, тъй като самият той по природа е напълно чужд на всичко войнишко. Германски офицер, участвал в похода срещу Сърбия, ми разказа колко голямо било учудването му, когато видял с какво пренебрежение българските офицери говорили за Царя си, докато за престолонаследника били готови да влязат и в огъня. По тази причина дори и след победоносния марш в Сърбия позицията на Царя е по-слаба, отколкото обикновено са свикнали да приемат в чужбина, докато тукашните политически кръгове не хранят никакви илюзии в това отношение, нещо, което проличава много ясно от следния случай. Вчера, на рождения ден на Кайзера, при мен се явиха двамата македонски лидери полк. Протогеров и д-р Точков, първо, за да честитят, и второ, за да ми благодарят от името на македонците за добрите съвети, които им бях дал най-вече при започването на акцията им и чиято правилност се потвърди от хода на събитията. Увериха ме, че всички те ще се застъпят в полза на нашата политика, която се преследва в България, и ще подкрепят правителството на Радославов, дори евентуално „и срещу Царя“.

Изводите, които мога да направя от днешното положение, са следните:

1. Ще бъде политическа грешка, ако основаваме нашата политика в България на личността на Царя, на когото никога не можем да разчитаме и който се ръководи от внезапните си настроения и прищевки. Изглежда, че във Виена са по-добре информирани за това, отколкото в Берлин. Когато миналия месец австрийският ми колега беше във Виена Негово Величество император Франц-Йосиф го приел на дълга аудиенция, като го помолил да го информира за всички подробности относно ситуацията на Балканите. На това място граф Тарновски споменал за нерадостните си отношения с цар Ферди-

нанд, който от две години не му е казал и дума, на което императорът отбелязал: „Това няма никакво значение, ние тук знаем, какво можем да очакваме от Фердинанд.“

2. Нашата политика в България трябва да е насочен към подкрепа на сегашното правителство, с което можем съвместно да работим и което действително иска да установи трайно присъединяване към Централните сили. Тази гледна точка трябва да бъде определяща, дори и да не съвпада с целите на Царя. Последният изглежда започва да ревнува Радославов, тъй като според него той става прекалено популярен чрез успехите в Македония и в Двореца са сърдити, защото при откриването на Народното събрание от цялата страна пристигнаха приветствени адреси, адресирани до министър-председателя, а не до Царя. Ако цялата страна започне да подкрепя правителството и с това то стане твърде силно, политиката, която Царят толкова обича, ще направи засечка и той ще трябва да се нагажда, ако желае да играе и занапред решаващата роля. В този смисъл съм изненадан от изявлението на министър-председателя, което вече споменах в доклада си от 25-ти т.м. А № 14, а именно, че смята Царя за твърде умен и той не би могъл да не разбере, че едно колебание в политиката в настоящия момент може да му коства трона. Царят е заинтересован от това да не нараства твърде много влиянието на министър-председателя и тъй като последният има в лицето на граф Тарновски и в мое лице здрави опори, мисля, че не се заблуждавам като смятам, че желанието на Негово Величество – да ме отстрани от София, се дължи не толкова на личността ми, която му е напълно безразлична, а по-скоро от желанието му да отнеме една от сигурните опори на министър-председателя. Това че уверенията, които давах в продължение на две години на министерството на Радославов от името на моето правителство, бяха наистина изпълнени, ми помогна да спечеля до известна степен доверието на Радославов и другарите му, което без друго ще се пренесе и върху моя наследник. А падането му означава много повече – това ще бъде същевременно и едно отслабване на политическото ни влияние в България. Вероятно Негово Величество не смее да закача граф Тарновски, защото знае, колко е прозрачен във Виена.

3. Накрая смятам, че меродавна за тукашната ни политика трябва да бъде гледната точка, че е нужно да се съобразяваме с исторически изградилия се актив на Австро-Унгария в България и да не дадем никакъв повод да се мисли, че искаме да изтласкаме австрийците от тук, още повече, че последните ще станат съседи на българите в скоро време. Нашите отношения с Австро-Унгария са много по-важни отколкото отношенията ни с България и не трябва да поставяме първите на карта, като нараняваме стари, утвърдени интереси. Възможни конфликти в интересите на Берлин и Виена трябва предварително да се разрешават, за да можем да действаме тук в пълно единство и да не даваме възможност на българите да измъкват предимства за себе си, противопоставяйки ни един на друг. Аз се опълчих пред българското правителство още от самото начало срещу една такава тенденция и напълно открито се споразумях за това с граф Тарновски. Мисля, че забелязах и Царят да се опитва да действа по този начин. По-късно, след сключването на мира, естественият ход на нещата в стопанската област ще бъде именно този, че граничният трафик и дребната търговия ще се паднат предимно на австрийците и унгарците, докато по-големите индустриални и технически предприятия ще останат запазени за по-силните с капитала си германци. И бъдещето ще предложи на Балканите достатъчно възможности, за да даде на двата народа пространство за разгръщане на силите им.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

№ 8

Доклад, [края на януари] 1916 г., Македония, на офицера при Главно командване на германската група войски фон Белов в Македония капитан д-р Лесинг до германския райхсканцлер граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин[1]

Икономически отношения с България

Икономическите отношения между Германия и България се развиха благоприятно през годините преди войната.

Възлизаше:	германски внос от България	германски износ за България
	Марки	Марки
1909	8 637 000	18 786 000
1910	6 315 000	19 024 000
1911	10 592 000	23 968 000
1912	17 977 000	28 728 000
1913	8 818 000*	30 330 000

Временен спад като последица от Балканските войни.

Вносът от България се състои изцяло преобладаващо от произведения на земеделското и горско стопанство. От другите артикули трябва да се назове прочутото българско розово масло. Между произведенията на земеделското и горско стопанство преобладават птичи яйца и зърно (по-малко царевица и ечемик), трици, кожи. От сега нататък, вследствие постигнатата през Балканската война придобивка на важни македонски производителни области, тютюнът ще играе особена роля и дори само цифрата на нашия внос от България ще достигне до едно много по-високо число, отколкото досега.

Износът на Германия за България се състои от индустриални произведения от всякакъв вид.

Внос и износ са способни вече за едно голямо развитие.

Между двете страни не съществува никакво икономическо противоречие. България е аграрна страна и ще остане също за дълги години. Нейната индустрия е незначителна. Затова по отношение на индустриална продукция тя разчита и предпочита германските стоки. Обратно, за онези продукти, каквито България произвежда, Германия в голямата част или напълно разчита на чужбина.

За развитието си България се нуждае от изграждането на своите транспортни средства, особено своите железопътни линии. И тук лежат общи интереси на двете страни. Германия може да помага с капитал, железопътен строителен и подвижен материал и, от друга страна, чрез подобряването на транспортните средства да доведе за българския експорт до реализирваща се сума повече, така че двете страни да намират своя изгода. По подобен начин стоят нещата с изграждането на българските Дунавски пристанища.[2]

Към целите на Германия за времето след войната принадлежи това, да създаде с Австро-Унгария и останалите съюзници тясно икономическо обединение – един Икономически съюз, който при подходящ случай би се оформил в система на взаимна митническа изгода, но който във всеки случай преследва целта, чрез грижи за транспортните отношения и чрез предоставяне на предимства, които не могат да се вземат от извънстоящи страни, да сближи участващите държави възможно най-близо.

България като доверителен купувач би била на първо място добре дошла в този икономически съюз. Според изказвания на авторитетни български личности, в България също е налице голямо разположение за едно такова икономическо сближение на Германия и Австро-Унгария.

Понастоящем между Германия и България съществува търговско-митнически и морски договор от 1 август 1905 г., който може да се денонсира от всяка от двете страни с едногодишен срок. Предмет на по-нататъшно обмисляне ще е, как могат постановленията на този договор да се вградят в основата на Икономическия съюз. Във всеки случай придобивките, които договорът вече е донесъл, трябва да се запазят и осигурят за един по-дълъг период.

Допълнителна бележка.[3]

Съществува едно голямо затруднение в това, че Австро-Унгария гледа на балканските страни като на свой икономически домен, от който тя би искала да изключи и Германия. Вече се потвърждава, че Австро-Унгария възнамерява да присъедини Сърбия, доколкото тя не се пада на България, към своята митническа област. Вероятно за нея би било също твърде добре дошло да може да направи това същото с България. Не е в български интерес [тя] да става сателит на Австро-Унгария. Не е нужно следователно да храним прекалено големи страхове в тази насока. Във всеки случай би било твърде желателно, ако би могло България да се обвързва към нас и Австро-Унгария на паритетен принцип – доколкото това обвързване е възможно, без да оставим нашето противоречие на интереси към Австро-Унгария да проличи твърде силно очертано.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 84, л. 340-344.
Potsdam, DZA, Weltkrieg Bulgarien 1287, 580 Bulgarien.

---

[1] Както се узнава от бележка към въпросния доклад, с дата 7 февруари 1916 г., докладът се препраща по нареждане на райхсканцлера до държавния секретар на германското Вътрешно министерство фон Рихтер, както и до директора на министерския кабинет на германското Външно министерство Йоханес. Последният вписва от своя страна „допълнителната бележка“ (Nachtragsvermark) към доклада и го връчва на държавния подсекретар д-р Цимерман.

[2] Изречението е вписано от Йоханес.

[3] Това е саморъчно написаното и подписано от Йоханес допълнение към доклада на капитан д-р Лесинг.

№ 9

Препис на шифрована телеграма № 74, 21 февруари 1916 г., Виена, на германския посланик във Виена Хайнрих Леонхард фон Чиршки унд Бьогендорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Във връзка с телеграмата от Плес от 11 този месец.

След като Радославов завчера отново напусна Виена, днес се осведомих при барон Буриан за хода и резултата от преговорите относно границата[2]. Министърът каза, че бил напълно доволен и в двете посоки. Радославов бил много разумен човек, когото той познавал вече отдавна и с когото можел добре да разговаря. По-труден бил естествено цар Фердинанд. Разбира се, и той се държал тук във Виена много по-умерено, отколкото в Тешен, където направо „вилнял“ и където господата употребили всички усилия да го успокоят до известна степен. Ако трябва да формулира накратко резултата от преговорите с Радославов и Жеков, то той можел да каже, че господата оттеглили своите познати желания относно разширяване на принадлежащите на България по договор граници и той се надявал, че в бъдеще те не биха се върнали сериозно към тях. Но естествено трябвало винаги да сме готови за изненади.

Българите изявили претенция за Призрен, Прищина, Дебър и Дяково и изтъкнали най-различни аргументи в полза на това. Българското оръжие било завладяло тези области, затова България трябвало да ги задържи. Той отговорил, че, както е известно, долината на Морава е завзета от германски и австро-унгарски военни части, и със същото право ние бихме могли да претендираме за трайното владение на тази област. След това българите изтъкнали, че областта на Юскюб[3] губела целия си хинтерланд, ако Дебър, Дяково и граничните на тях области не станат български. За него било лесно да посочи, че, както е известно, равнината на Юскюб [Скопие] с най-плодородните части съставлява напълно Македония и че изцяло планинските албански гранични области, които впрочем поради посоката на речните долини гравитират съвсем на Запад – към Елбасан, Тирана, Драч – нямат никакво влияние за съществуването на Юскюбската област. Подобни несъстоятелни аргументи и други още били изтъкнати от българите.

Той настоятелно напомнил на господата, че условията на договора са съставени не от нас, а от самите българи и че ние без да се пазарим сме приели без спънки тези условия, поставени от България според нейните интереси. Ако от българска страна сега се твърди, че и България не се е придържала буквално към договора, като е предоставила много повече войска, отколкото била задължена за това, то България положително го е правила само в собствен интерес. И битката против французите и англичаните се водела от българска страна във фронт срещу нея [България] като един плюс на приносите ѝ за съюзниците. На това той отговорил, че България правела това също само за собствената си сигурност. Същото щяло да бъде, ако български военни части трябва да настъпят още към Салоник или Валона. За нас там стояли под въпрос интереси от по-малка важност, докато България с очистването на този град [Скопие] от войсковите части на Антантата преследва жизнен интерес, а именно осигуряването на македонското си владение.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 184, л. 467-469.
Bonn, PAAA, Deutschland 128, Nr. 8.

---

[1] Телеграмата е предадена по секретния апарат Хюз на барон фон Грюнау във Върховната главна квартира Запад.

[2] Провизорните граници между България и Австро-Унгария в окупираните територии в Сърбия и Македония. Виж док. 10.

[3] Скопие.

№ 10

Хюз телеграма № 89, 28 февруари 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до германската Върховна главна квартира Изток, Плес

Императорският пълномощен министър в София[1] телеграфира под № 293 от 27.2.:

„Строго поверително!! Радославов ми разказа, че най-после приел на аудиенция румънския пълномощен министър Деруси и го упрекнал заради подстрекателството му срещу цар Фердинанд и българското правителство. Деруси енергично оспорил отправените му обвинения и по обичайния си начин уверил, че Румъния желае приятелски отношения с България, които били единствено правилни за двете страни. Той, Радославов, споменал след това търговското споразумение и подчертал, че Румъния, ако не иска да възбуди недоволство, трябва да доставя на България нужните стоки като бензин и преди всичко сол. На това Деруси отговорил, че Румъния поради натиска на Антантата не можела да сключи официално спогодба с България, но той бил упълномощен да съобщи на Радославов, че в Букурещ са готови да се договорят с него без знанието на другите за всеки отделен случай.

Радославов иска сега на първо място сол.

На въпроса ми, дали Деруси споменава нещо за войскови придвижвания, Радославов отговори, че Деруси попитал главно, дали да очаква турци на добруджанската граница, нещо, което Радославов отрекъл, тъй като те са предназначени за Буковина;[2] напълно преднамерено обаче прибавил, за да изплаши Деруси, че може би трябва да очаква, германска войска. Впрочем казал на Деруси, че чрез своите шпиони румънците във всеки случай са по-добре информирани за разположените в Дунавската област войскови части, отколкото самият Радославов.“

Букурещ е уведомен. Цимерман.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] Виж док. 4, точка 6 от доклада на фон Арним от 23.01.1916 г.

[3] Заместник държавният секретар д-р Цимерман разпоредил за съдържанието на телеграмата да бъде осведомен германският пълномощен министър в Букурещ.

№ 11

Препис на телеграма, 5 март 1916 г., [София], на германския офицер за свръзка майор фон Бок при българското Главно армейско ръководство[1]

От българското O.H.L. (Главното армейско ръководство) ми беше предадена днес следната телеграма: Тъй като за окупираните територии са в сила и остават валидни българските закони, Министерството на финансите разпусна всички митнически служби по старата сръбско-българска граница и от всички области, които се подчиняват на българските митнически закони, създава една обща митническа област. Границите на тази област се простират до там, където са установени български административни и други служби. На първо време обаче гореспоменатото министерство открива само там митници, където операциите са приключили и където съществува голямата възможност да се поддържат търговски отношения с чужбина. Бях помолен да запозная с това Управлението на германските железници и да го помоля при вноса и износа на товари по железниците в окупираните от българите области да съблюдава българските митнически закони. Телеграмата продължава: Естествено това се отнася само за пренасянето на търговски стоки и не за военни материали и муниции за германската армия. Митническата служба за Балканската железница е уредена на основата на споразуменията, сключени в Темешуара между съответните железопътни управления.[2] Настоящето изпратих на шефа на Генщаба на групата войски Макензен и на военния аташе в София.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Преписът, вероятно за да се изпрати на Външно министерство в Берлин, е направен в герман-

ската Върховна главна квартира на 6 март 1916 г. в Политическия отдел към Шефа на Генералния щаб на действащата германска армия генерал-полковник Ерик фон Фалкенхайн.

[2] Сравни док. 14.

[3] Едуард фон Масов.

№ 12

Препис[1] на доклад № 12219, П[олитически], 8 март 1916 г., Плес, на шефа на Политическия отдел при Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира полковник фон Бартенверфер до германския офицер за свръзка при българското Главно армейско командване майор барон фон Бок, [Кюстендил]

Във връзка с телеграма № 463 от 5 март 1916 г.

Според телеграма на капитан ф[он] Гьорбиц от София от 11 март 1916 г., № 390а, планираното от България разполагане на митническите ѝ служби по границите на окупираната област в момента среща вече технически трудности и поради това във всеки случай ще може да се осъществи едва след изтичането на определено време. Ако трябва българите действително да изпълнят намерението си, то от германска страна не би имало никакви възражения, доколкото става дума за окончателно гарантираната на България област. Извън това ние бихме могли засега да признаем митническите служби само като една временна институция.

Във всеки случай трябва да предявим следните права, чиито юридически основания произлизат от Военната конвенция, респ. от по-късни споразумения за разделяне на тиловата област,[2] ограничаващи от преминаването на железниците в германска експлоатация:

I. България се задължи да осигури напълно безпрепятствен транзитен транспорт за материали и военни части от Германия и Австро-Унгария за Турция и обратно, веднага щом като пътят през Сърбия или Дунавският път, или транзитното преминаване през Румъния бъдат открити (§ 11 от Военната конвенция).

II. Устройването на български митнически станции по тиловите военни жп линии, жп отсечки и гари в областта на действие на Военната железопътна дирекция 7 не е допустимо: също евентуален митнически контрол на Централната жп гара Ниш, която ще бъде експлоатирана от българите, не трябва да забавя експедирането на влаковете в посока София.

III. При изграждането на български митнически станции за всеки случай трябва да се гарантира, че всяка пратка за намиращите се в българската област военни части и служби, както и всяка пратка от тях за дома, не ще се подлага на митническа проверка. Също така за тези пратки трябва да се установи пълна свобода.

Моля при възникващи случаи да застъпвате нашите интереси в гореизложения смисъл пред българското Главно ръководство на армията.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Препис от доклада е предоставен на барон фон Грюнау, представител на Външно министерство.

[2] Отнася се за окупирана Сърбия от българската и от XI германска армия.

[3] На 9 май 1916 г., фон Луквалд, капитан от Генщаба във Върховната главна квартира, обслужващ канцеларията на райхсканцлера Бетман-Холвег, че е готов да му представи доклад по въпроса за разграничаването на германското, австро-унгарското и българското управление в окупираните територии. Имат се предвид споразуменията за разделянето на областите между България и Германия, както и между България и Австро-Унгария (виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 227, л. 508 и ае 228, л. 511, както и док. 12).

№ 13

Препис на шифрована телеграма № 27, 17 март 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до пълномощен министър съветник в свитата на германския император и представител на германското Външно министерство във Върховната главна квартира генерал-адютант Карл Георг фон Тройтлер, Плес

Преди няколко дни тук ме посети българският военен аташе полковник Ганчев, за да се осведоми, както каза, за резултата от водените от господин Радославов във Виена преговори за българските желания за разширяване на границата. Отговорих му, че доколкото ми е известно, преговорите още не са се доближили до дефинитивно споразумяване. Изразих съжаление, че във Виена въпреки нашия съвет от българска страна се поставиха на преден план желанията, засягащи албанска територия и долината на р. Морава едва беше спомената. Аз бях казал както на Негово Величество цар Фердинанд, така и на г-н Радославов, че за виенските държавници създаването на една жизнеспособна албанска държава представлява военна цел, от която не биха се отклонили, докато към други евентуални гранични разширения, като долината на Морава, биха показали известна отзивчивост. По отношение на Албания ние бяхме дали на австрийците и от по-преди известна свобода на действие. По начало в София винаги ставаше дума само за долината на р. Морава, докато другите желания се появиха едва много по-късно. Господин Ганчев каза, че за долината на р. Морава казвали думата си икономическите, за Призрен и пр. военните основания, на което аз отговорих, че за всички желания могат да се намерят причини от всякакъв род. Абсолютно нужно е да се постигне споразумение. Ние бихме посредничили винаги с готовност за това. Споразумявания обаче се състоят по правило в това, че две страни отстъпват по нещо. Когато сключвахме договора с България, ние приехме без разправия и пазарене в пълен обхват нейните желания. Договорената гранична линия бе начертана от самата България. Ако тази същата сега трябва да бъде разширена, то това трябва да стане по пътя на приятелски преговори. Изглежда ми навременно, засега преговорите да се оставят на политическите служби. Г-н Ганчев отговори на този намек, насочен срещу неговата намеса, че за съжаление при установяването на границата навремето не са се били допитали до военните. Нота бене, това твърдение противоречи на фактите, защото при преговорите за договора ставаше дума за една предложена от Радославов и една желана от военните много по-далеч отиваща гранична линия. Последната, за която особено много се застъпваше и полковник Ганчев във Върховната главна квартира, беше приета от нас без каквито и да било ограничения.

След това г-н Ганчев поиска да премине на въпроса за окупацията на спорните области, на което отговорих, че това е военен въпрос, който трябва да се реши от военните служби. Той и не създава прецедент за по-късното политическо определяне на границите.

При разискванията българският военен аташе се ползва от познатата ми вече карта, на която е очертана желаната от България гранична линия. Последната позволява да се види, че българските аспирации достигат далеч към Албания, от която би останал един вид коридор по протежение на крайбрежието. Че от този остатък след отделянето на всички ценни териториални части би могло да се създаде една горе-долу жизнеспособна държава, изглежда изключено. Този остатък рано или късно би трябвало да се падне на България и това очевидно е целта, която цар Фердинанд въпреки всички негови предпазвания ще трябва да е имал предвид. Изглежда това да е изцяло лична политика на Царя и никак да не отговаря на желанията на българските държавници, като г-н Радославов, които с право съзнават, че едно присъединяване на непокорните албански племена би създало само тежест за България и които си спомнят за това, че и по време на Балканската война алчността на Царя за територии компрометира така тежко първоначалните успехи на България.

Ако сега Царят, и по негово поръчение полковник Ганчев, отново и отново се връща към албанските желания, то това без съмнение става, защото именно там Царят вижда punkt majoris resistentiae[1] при Австрия, за чието премахване би искал нас да впрегне. Защото придобиването на долината на р. Морава той вижда очевидно вече за осигурено. Но Австрия никога няма да отстъпи в Албания.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 185, л. 470-473.
Bonn, PAAA, Deutschland 128, Nr. 8.

---

[1] Главен пункт на съпротивата (лат. ез.).

№ 14

Вербална нота № 84 Полит[ическа], 22 март 1916 г., Берлин, на австро-унгарското посолство в Берлин до германското Външно министерство, Берлин[1]

Спешно

По въпроса за предоставяне на по-нататъшна финансова поддръжка за България[2] Императорското и кралско правителство с благодарност приема за сведение, че Императорското германско правителство е готово да кредитира на първо време следващите субсидии за България, които се падат върху дела на Австро-Унгария, без тези суми да бъдат включени в текущо сключваните финансови транзакции между монархията и Германия за уравняване на търговския баланс.

Що се отнася сега до българските желания за отпускане на следващи аванси, то от едно съобщение, отправено на 27 февруари тази година от Императорското германско посолство във Виена до Императорското и кралско министерство на външните работи,[3] можеше да разбере, че България (противно на предположението на Императорското и кралско правителство) все още не била поискала изплащането на следваща рата[4] от 50 мил. франка за междувременно (на 21 февруари тази година) започналия 6-ти военен месец. Императорското германско правителство обаче счита, че България в най-скоро време ще представи една такава петиция[5] и е на мнение, че тази молба не може да бъде отклонена. Съответно срещу желание на Императорското и кралско правителство, би ли било готово Императорското германско правителство отново да изплати приспадащата се четвърт на монархията.[6] Германското посолство във Виена беше помолено за възможно най-бързо известие относно схващането по въпроса на Императорското и кралско правителство. На това по споменатата мисия най-напред беше отговорено само, че Императорското и кралско посолство в Берлин е натоварено да установи контакт с Императорското германско правителство по предоставянето на по-нататъшни аванси на България и да изложи възприетото становище относно това от Императорското и кралско правителство.

Императорското и кралско посолство сега вече е натоварено във връзка с гореспоменатото запитване при германското посолство във Виена да доведе до знание на Външното министерство, че императорското и кралско правителство приема смисъла на постигнатото чрез това служебно посредничество конкретно договаряне да се отпусне на България следващия аванс за 6-ия военен месец,[7] за който е дума, и моли за възможно най-скорошно уведомление относно това, дали този аванс, по желание от страна на България, вече е изплатен респ. е преведен на Дисконто-гезелшафт, както и дали от страна на България е предявено някакво искане за отпускане на по-нататъшни рати. И занапред императорското и кралско правителство би било благодарно за благосклонно осведомяване по това, в каква форма според мнението на императорското германско правителство би се уредило с българското правителство изплащането на следващи субсидии, дали то [германското правителство] предвижда сключване на допълнително договаряне към постигнатата спогодба на 20 ноември 1915 г. в Берлин,[8] засягаща предоставянето на България от страна на Централните сили в аванс от 200 млн. франка, или се счита за по-целесъобразно по пътя на дипломатическа размяна на ноти между императорския германски пълномощен министър в София и българското правителство да се утвърди, че по отношение на одобрените за България, респ. текущо направени по-нататъшни аванси трябва да важат същите условия, каквито са утвърдени в гореспоменатата спогодба.[9] Императорската и кралска легация в София би била натоварена тогава да уреди с българското правителство нещата по отношение на припадащата се на Австро-Унгария четвърт от аванса по аналогичен начин както германската имперска легация и по-късно след това да поеме също съответната сума на издаваните от България нови съкровищни бонове, както това стана при аванса от 200 млн. франка.

Като очаква в услуга изявление в отговор на въпросите, Имперското и кралско посолство изказва предварително на Външно министерство своята най-обвързваща благодарност за неговото любезно усилие.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 62, л. 501-503.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 3.

---

[1] С писмо от 23 март 1916 г. за нотата е съобщено на държавния секретар на Имперската хазна д-р Карл Хелферих. Преписи от нотата са изпратени на 8 април 1916 г. под № 47 в София и под № 143 във Виена. В преписа на нотата са направени ред съкращения и са дописани нови текстове. От микрофотокопието, с което разполагаме, не е възможно същите да се разчетат.

[2] Сравни док. 3.

[3] Австро-унгарското Външно министерство.

[4] Вноска.

[5] Употребена е думата die Petition (нем. ез.).

[6] Австро-Унгария.

[7] Сравни док. 3, включително инд. 3.

[8] Виж „България в Първата световна война..." т. I, док. 416.

[9] Към текста на пасажа дотук, при преписа на нотата, в полето на документа са направени бележки и са дописани нови текстове. От фотокопието, с което разполагаме, не е възможно обаче същите да се разчетат.

№ 15

Шифрована телеграма № 208, 24 март 1916 г., Върховна главна квартира, на пълномощен министър съветник в свитата на германския император и представител на Външно министерство във Върховната главна квартира генерал-адютант Карл Георг фон Тройтлер до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, Берлин

Във връзка с нареждане от 16 този месец, № римско 2, 0291.

По въпроса за изграждането на български митници в окупираните от българите сръбски територии, шефът на Военновременното полево железопътно управление[1] взе следното становище: „Изграждането на български митници по отсечките и жп гарите, които се числят към Военна железопътна дирекция, не е допустимо. Не трябва да се протака също обработката на влаковете в посока София поради възможен митнически контрол на Централната гара в Ниш, която се ръководи от българите.“

Генерал-интендантът на действащата армия[2] заяви както следва: „При изграждането на български митнически станции трябва във всички случаи да се гарантира, че всякакъв подвоз и пратка за намиращи се на българска територия военни части и служби, както и всяка изпратена оттам обратна пратка – няма да бъдат подлагани на митнически контрол. За тези пратки също така трябва да се установи пълна митническа свобода. Срещу това от германска страна ще трябва да се поеме задължението, че нищо от съдържанието на тези пратки няма да бъде продавано на населението на окупираните територии. Това становище се застъпва от страна на генерал-интенданта“.

В препратеното с моя доклад № 24 от 6 т.м. писмо на Генералния щаб, същият беше помолил Ваше Превъзходителство за становище по горния въпрос и сега, след като от страна на Външно министерство са информирани заинтересованите вътрешни ведомства[3], тази молба се възобновява. Интересът на Върховното ръководство на войската по този въпрос се базира на това, че тук се касае за тиловите връзки на оперативната област на германските войски в Южна Македония.

Ваше Превъзходителство, мога ли да помоля най-смирено възможно най-бързо да ме поставите в течение следващо съобщение за Генералния щаб.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 219, л. 495-498.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg, Zoll, Bulgarien 3.

---

[1] Капитан Бертлинг.

[2] Генерал Ерих Лудендорф, изпълняващ длъжността шеф на Генералния щаб на действащата германска армия.

[3] На 13 април 1916 г. държавният секретар на Вътрешно министерство пише до държавния секретар на Външно министерство в отговор на „любезно писмо от март 1916 – II° 344“: „Относно разпростиране действието на българския закон за митниците върху окупираните от български военни части сръбски области нямам възражения. Към бележките на шефа на полевите железници и на генерал-интенданта на действащата армия не съм в състояние да заема становище, понеже не ми е известно докъде се простира окупираната област от българска страна. Ваше Превъзходителство, бих бил благодарен за едно съобщение за това, по какъв начин са прокарани понастоящем границите на германското, австро-унгарското и българското управление.“ (ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 225, л. 505; Potsdam, DZA, II°, Weltkrieg, Zoll. Bulgarien 3).

[4] В същата колекция 5 на ИИ БАН (оп. 8, ае 222, л. 502), където се намира шифрованата телеграма № 208, се съхранява откъслечно краят на документ, който е отговор на телеграмата на Тройтлер – сигнатура II° 344. Текстът е: „Към II° 344· Постигнатите уговаряния с България по

повод участието ѝ във войната не съдържат нищо относно митническата организация на окупираните от българите територии. Окупираните територии се покриват общо взето с областта, която е гарантирана като окончателна собственост на българите. На много места обаче тя излиза извън тези рамки, особено в посока Прищина, Призрен, Качаник.

България се задължава да осигури напълно безпрепятствено транзитните транспорти на материали и военни части от Германия и Австро-Унгария за Турция и обратно, веднага след като пътят през Сърбия, Дунавският път или движението през Румъния бъдат открити. В хода на операциите срещу Сърбия могат да се сключват и други споразумения по железопътни и транспортни въпроси между двете войскови ръководства. Подробности по това тук не са известни."

Въпросът се урежда в края на април и военните пратки се освобождават от мито. Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 226, л. 505-507, ае 227, л. 508.

№ 16

Шифрована телеграма № 383, 25 март 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Политическото положение в момента се характеризира със силно недоволство срещу Австрия заради граничните разпри за Сърбия и Албания. Българите са окупирали Призрен, Прищина и Качаник, също Елбасан и Дяково и са назначили префекти в първите три споменати селища. Австрия настоява за изтегляне и претендира за упоменатите селища. По този въпрос е имало остри разисквания в Тешен между Царя[1], фон Хьотцендорф и тукашния австрийски военен аташе Лакса. Царят обвинява пряко последния в антибосненски настроения и настоява на претенциите си. Царят каза: „Прибързано е да се определят окончателните отстъпки (?), докато не са решени окончателно победата и свързания с нея въпрос за областите, които ще ни се паднат. С това искане е свързано понататъшното съществуване на кабинета на Радославов, съюзниците трябва да знаят, че този съюз е свързан с името на Радославов." Разприте за Елбасан и Дяково нямат толкова голямо значение, но въпросът за Призрен, Прищина и Качаник е много сериозен, тъй като при един отказ българската опозиция ще се засили и министерството няма да може да се задържи. Сред войската цари голяма възбуда срещу австрийските искания, особено след една бурна разпра между Жеков и Лакса. В Елбасан и Дяково ще се откажат от префекти, но искат равнопоставеност между българските и австрийски военни части в спорните области, докато мирът разреши въпроса. Царят е много огорчен, особено от фон Буриан и фон Хьотцендорф.

Радославов се чувства обвързан, защото иска да е единен с Царя, а той не иска да отстъпи от становището си, заплашва с оставка, ако Австрия остане непреклонна, заплашва и със силови действия срещу Турция, за която може да прекрати вноса на хранителни стоки. Радославов твърди също, че изпращането на префектите е станало по съвет на фон Макензен, становище, неизвестно досега тук. Германският пълномощен министър[2] заема само посредническа роля, но смята, че България няма право, тъй като в съюзническия договор споменатите селища не са обещавани на България.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/26, л. 2-3.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2958.

---

[1] Фердинанд I.

[2] Граф Алфред фон Оберндорф.

№ 17

Шифрована телеграма № 398, 28 март 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Във връзка с телеграма № 383. Все още няма яснота по граничния конфликт между България и Австро-Унгария, двете страни упорито отстояват становищата си. Вчера Радославов е написал писмо на Царя, в което е изразил намерението си да му връчи на следващия ден оставката си. В случай, че Царят я приеме, неизбежно ще последва оставка на целия кабинет. Пълномощният министър[1] определя поведението на Царя и министър-председателя като блъф, но аз не смятам така, защото при едно подчинение на Събранието положението на министър-председателя ще бъде компрометирано.

Военният аташе[2] предложи, Макензен, в ролята на главнокомандващ съюзническите войски, да се разпореди да не настъпва промяна в разположението на австрийските и български военни части, като по този начин разрешаването на спорния въпрос ще бъде отложено за мирните преговори. Фон Макензен пристига утре тук и ще преговаря с Царя.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/26, л. 4.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2958.

---

[1] Оберндорф.

[2] Едуард фон Масов, вече с чин полковник, императорски военен пълномощник при цар Фердинанд.

№ 18

Шифрована телеграма № 410, 29 март 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Във връзка с телеграми № 383 и № 398.[1] Днес във връзка с граничния въпрос българското правителство прие предложението на Фалкенхайн решението да стане за периода на войната на базата на споразумение от чисто военно естество. Според него разделителната линия между българската и австрийската армия минава така, че Призрен и Прищина остават на българите, Дяково – на австрийската страна. Отстъпването от страна на Австрия се приписва на нашия силен натиск във Виена и Тешен. Царят и Радославов са напълно доволни. Засега е предотвратена опасността от оставка на кабинета. Според Радославов, няма никакво съмнение, че Жеков, който в момента не е тук, ще бъде съгласен с това. Даже и договорът да остави окончателното разрешаване на въпроса за по-късни преговори, постигнатото е голям успех за България, от който без съмнение [българите] никога няма да се откажат.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/26, л. 5.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2958.

---

[1] Телеграма № 383 е док. 16; № 398 не е намерена.

№ 19

Доклад № 777, 1 април 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Алфред фон Тирпиц, Берлин

Строго поверително.

След завръщането на Царя от Виена и Тешен забелязах у Негово Величество една силна нервност, която може би се дължеше на острите разпри с генерал фон Конрад и Негово Превъзходителство фон Буриан.

Изглежда вече, че във Виена идеите за бъдещето на Албания и Черна гора са получили определени форми. Без да съм ориентиран в подробностите, смятам, че те възнамеряват отново да възстановят Черна гора, а от Северна Албания да създадат самостоятелна държава. И двете държави обаче да бъдат оставени под протектората на Австро-Унгария. За да се реализира тази идея, е абсолютно необходимо, така смятат австрийците, да се даде на Австрия Санджакът със селищата Призрен, Прищина и Качаник, за да може, от една страна, бъдещите протекторати да се отделят изцяло от България, а от друга страна – да се създаде австрийски коридор към Албания.

Този план се възпрепятства от факта, че българските военни части са завладели споменатите селища в Санджака, също така и албанските градове Елбасан и Дяково, и България вече е назначила цивилни губернатори в тези селища. Използвайки повода от посещението на Царя в австрийската Главна квартира, там бяха решили, че ще успеят с твърдо поведение да накарат България да изтегли своите военни части и цивилни власти от спорните области.

Реално погледнато австро-унгарците си бяха направили правилно сметката, още повече, че формалният съюзнически договор с България предвижда гранична линия, според която спорните области лежат извън българската сфера на влияние. Тоест, формално погледнато австрийците имат право. Но си бяха направили сметката без кръчмар.

Царят веднага направи от това капитален въпрос, изрече скрити намеци и заплахи за несигурността на съюза с Централните сили, изказа становището, че Призрен и Прищина имат толкова голямо стратегическо значение за България, че не може да се откаже от тях и твърдо заяви, че кабинетът на Радославов няма да може да се задържи, ако бъдат принудени да предадат завладените с българска кръв области и да изтеглят българското управление. По отношение на албанските градове Елбасан и Дяково Царят още от самото начало зае една не чак до там безкомпромисна позиция, така че има вероятност да е въвлякъл тези селища в спора единствено с цел да демонстрира отзивчивост като се съгласи да ги върне и по този начин още по-твърдо да настоява на претенциите си за Призрен и Прищина.

Задачата на императорския пълномощен министър[1] в този спор беше изключително трудна. От Берлин той беше получил инструкцията да подкрепи австрийското становище, а от друга страна естествено трябваше да предотврати с всички сили падането на кабинета и едно скъсване на отношенията с Царя, което с времето би направило положението му неудържимо.

Изглежда цар Фердинанд предвидливо е обмислил цялата тази работа, така че когато настъпи кризата, бе в състояние да използва всички козове и при аргументите използваше цялото си влияние. При престоя си в Прищина, например, Царят събрал всички свещеници, обявил се за техен цар и им казал, че трябва да се молят за него. Така в цялата тази работа той успя да внесе един личностен момент, пред който правната страна на въпроса отстъпи на заден план.

Царят определя също така като „отдавна изпреварено от събитията“ застъпваното от нас правно становище, основаващо се на съюзническия договор. Неговата армия трябвало да свърши много повече работа, отколкото било предвидено в договора (англичани и французи), а австрийците вместо да му помагат при завладяването на Македония преследвали своите собствени цели (Черна гора, Северна Албания). Затова не чувствал вече обвързаност.

Тази позиция на Царя има известно основание и означава упрек към нашето Върховно армейско ръководство. Ние трябваше да предвидим разправиите около Призрен и Прищина, които вече се бяха разигравали на Лондонската конференция на посланиците през 1913 г. Негово Превъзходителство фон Макензен наистина изтърва с течение на времето ръководството на съюзническите войски на Балканския полуостров и позволи както на австрийците, така и на българите да преследват собствените си цели. Ако тогава маршът на отделните армии беше ръководен от Главно командване Макензен, сега щяхме да сме в правото си да разпределим на основата на заповедите на армейското ръководство областите, падащи се на отделните участници, и да предотвратим това твърде нежелателно в момента развитие на политическия въпрос.

Фактът, че германското Върховно армейско ръководство доведе най-сетне до разрешаването на въпроса и то обратно на първоначалните инструкции на Външно министерство, показва само по себе си колко нецелеустремено е действало ръководството на нашите външни дела по този въпрос. Без съмнение опасността от смяна на кабинета с нейните непредвидими последици е накарала нашето Външно министерство да се откаже от първоначално заплануваната подкрепа на австрийското становище, да отложи политическото решаване и да остави в ръцете на Върховното армейско ръководство уреждането на въпроса. Предложенията на последното, които представляват пълен успех на българската политика, бяха посрещнати тук естествено с голяма радост и задоволство, въпреки че предвиждат известни ограничения за бъдещето, най-вече отлагане на окончателното разрешаване на въпроса за границите през периода след сключването на мира. Тук естествено не успяха да предвидят до каква степен ще бъде необходимо да се оказва натиск върху Австро-Унгария, за да я накарат да отстъпи. А че нашата позиция не е допринесла за подобряване на отношенията ни с Австро-Унгария, това е абсолютно сигурно.[2]

Освен това е много съмнително дали нашето поведение е допринесло в някаква степен за засилване на позициите ни в България, защото Царят много добре знае, че е достатъчно да ни заплаши с падане на правителството на Радославов, за да ни накара да отстъпим.[3] И цар Фердинанд е достатъчно умен, за да използва това познание всеки път, когато отново стане необходимо. След всичко, което се случи, не съм сигурен дали все пак австрийският пълномощен министър не беше прав, когато твърдеше, че поведението на Царя и Радославов е блъф. Като по-стари балкански политици австрийците познават все пак по-добре от нас хората си. Изходът за нас практически е без значение и като се абстрахираме от споменатата вече проявена от нас слабост, ние също сме доволни, че успяхме засега да предотвратим един сериозен конфликт, който щеше да покаже на противниците ни, че в лагера на Централните сили съществуват сериозни конфликти в интересите.

Не е безинтересно да се знае, че в хода на конфликта многократно бе изразявано становището, че Царят нарочно търси възможност да свали кабинета на Радославов, като вината за това припише на нас или австрийците. Основание да се подозира Царят в подобни мисли вероятно се вижда във факта, че той търси средства и пътища да не си затвори изцяло вратата към Русия и постепенно отново да завърже по-добри отношения с могъщото царство. Нещо, което е изключено да стане при сегашния кабинет, който изгори всички мостове за сдобряване с Русия.

Направените от фон Фалкенхайн предложения,[4] които са приети от австрийците и българите, прилагам в препис.

Препис изпращам и на Адмиралтейския щаб.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/34, л. 75-79.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2979.

---

[1] Оберндорф.

2 Последните три изречения са подчертани с вертикална черта в полето на документа.

[3] Изречението, което допълнително е вписано ръкописно, е подчертано.

[4] Сравни док. 17. Предложенията на Фалкенхайн намираме в пакет документи, изпратен на 13 май 1916 г. от Върховната главна квартира чрез Външното министерство до райхсканцлера. В рамката на тези предложения на 1 април 1916 г. се подписва споразумение между австро-унгарското и българското армейско ръководство. Публикуваме го като док. 20. (Въпросният пакет документи в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu Bd. 8.)

№ 20

Споразумение между австро-унгарското и българското армейско ръководство, 1 април 1916 г., [Върховна главна квартира][1]

1. Споразумението има изключително военен характер. Важи за времето на войната. Други, каквито и да било споразумения между правителствата на Австро-Унгария и България, по никакъв начин не се предрешават от него.

2. Разделителната линия между областите на австро-унгарската и българската армии минава от устието на Морава в Дунав, върви по протежението на Морава до сливането на българска и сръбска Морава, покрай българска Морава до железопътния мост западно от Сталач (карта 1:20 000), след това по билото на Мойсинйе планина; на височина 360 (северозападно от Йосйе); 441 (при Здравинйе); Змайевац (1491); 1420; 1191; 888 (Църна Кука);[3] 828; 673; седловината източно от Блаце; височината при Косивар; 1124, Позар; 1103; 1119 (Локвеник); Огледна; 1413; 1315; 2140 (Миланов връх); 1614; 1420, Цир; Пилатовица (1705); билото на Копаоник до Сал брдо; 950 (северно от Скочина); 750 (източно от Вучитрн); устието на рекичката Самодраза; 1211 (югозападно от Разник); по права линия до Девич планина 1,5 км югоизточно от Микусинце; билото на Девич планина до вливането на рекичката Ракос в река Клина. След това по протежението на досегашната черногорско-сръбска граница до югоизточно от Дяково, по-нататък по продължение на досегашната сръбско-албанска граница до към Дриници, северозападно от Дебра; по протежението на река Океступ през Мали Привалит;[4] покрай течението на река Рапон до вливането ѝ в Скумби. От тук покрай Скумби до Мурикяни.

3. На австро-унгарската армия принадлежи правото да използва по всяко време водещата към Албания връзка от Феризовец през Призрен като етапна и транзитна линия и да поддържа в експлоатация прокараната там Императорска и кралска конска

теснолинейка. За сигурността на тази връзка от Феризовиц до албанската граница се грижи българското Главно армейско ръководство.

4. На българската армия принадлежи правото да използва по всяко време като етапна и транзитна линия връзката, водеща от Струга (северозападния край на Охридското езеро) през Пренис за Скумби и по-нататък през Елбасан в посока Берат. Правото да поддържа части за сигурността за етапната и транзитна линия в долината на Скумби по-долу от Камара не е на българското Главно армейско ръководство.

5. Продължаването на експлоатацията на австро-унгарската железница от сврързочната гара Прищина за Митровица и обратно, правото на имперското и кралско армейско ръководство за използване на железопътната станция Феризовиц като свързочна гара за споменатата в т. 3 етапна и транзитна линия към Албания остават в сила.

6. Областта западно от цитираната в т. 2 разделителна линия образува област изключително под заповедите и управлението на австро-унгарската армия, онази източно – изключително под заповедите и управлението на българската армия.

7. Австро-унгарските щабове, войскови части и служби напускат областта източно от разделителната линия, включително Призрен и Прищина, българските щабове, войскови части и служби областта западно от тази линия, включително Дяково и Елбасан, двете страни заедно в течение на 14 дни след влизането в сила на това споразумение (виж точка 9).

1. Българското Главно армейско ръководство се задължава да освободи околностите на Призрен и Прищина, в случай че тези същите не ще се присъдят на българите по по-късни споразумения между българското и австро-унгарското правителство.

2. Това споразумение влиза във сила без подпис на австро-унгарското и българско главни армейски ръководства, щом двете войскови ръководства ще са съобщили на германското своето съгласие за това и германското Върховно армейско ръководство е информирало съюзниците за постигнатото съгласие на австро-унгарското и българското главни армейски ръководства.

3. Същото е изпратено на австро-унгарското и българското Главно командване на войската.[2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 228, л. 562-566; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Във въпросния пакет документи на Върховната главна квартира (док. 18) към Споразумението от 1 април 1916 г. е приложена справка и за границите на окупираната територия на Сърбия от XI-та германска армия, както следва:

Западна граница:

Козяк връх – Дренска планина – Голесница планина – Скоплие – Карадаг планина – Копилак – Боиник – Прокупле.

Източна граница:

Река Вардар – Брегалница – включително Хджибегово – Клисели – Страцин, включително Кояз планина – връх Патарица – река Власина – Сува планина – само Ниш.

Тилови комендатури:

Ниш – Лесковац – Предейене – Враня – Буковце – Куманово – Скоплие – Катланово – Велес.

Приложена е била и карта цялостно на граничните линии на германската, австро-унгарската и българската области. Картата обаче липсва във фотокопията. Всичките географски наименования се изписват така, както са в документа.

[2] Предварителният вариант на Споразумението (вероятно самото предложение на Фалкенхайн от 29 март 1916 г.) виж в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/34, л. 80-82.

№ 21

Препис на кореспондентска информация, 26 април 1916 г., София, на германския кореспондент на в. „Кьолнише цайтунг“ в София Рихард фон Мах до германското Външно министерство, Берлин[1]

Поверително!

Правителство и Главно командване

Мнението, което чух в Берлин относно австро-българския граничен конфликт, не отговаря напълно на становището на българските министри. Идеята, българските граници да се разширят извън границите по договора от 6 септември 1915 г., произхожда от военното Главно командване на българите, Жеков и Жостов, което поради това – може би съзнателно – постави правителството в трудно положение. Главното командване беше спечелило Царя за това (или беше подхвърлено от него?)и без разрешение, дори без знанието на правителството, се беше занимавало съвсем директно с този политически въпрос, пишеше и получаваше ноти. Затова правителството поиска писмено своята оставка, защото, от една страна, считаше за нецелесъобразно да се обяви открито срещу едно уголемяване на България, и от друга страна, не искаше да се впуска в действие, което можеше да доведе до търкания с Австро-Унгария. Чрез застъпничеството на генерал фон Фалкенхайн[2] наистина работата се уреди донякъде, правителството обаче настоятелно иска, щото в бъдеще преговори по политически въпроси да не се водят повече с Главното командване, защото в такъв случай правителството не ще може нито да ръководи политиката на страната, нито да поема отговорност.

Генерал Бояджиев за Салоник [Солун]

Генералът, командир на I българска армия, мой стар приятел и другар, в момента е в отпуск в София. Вчера той ме посети и разговаря с мен по интересен въпрос. Според българите на 8 декември 1915 г. (поражението на французите и англичаните на Вардар) не можели да продължат по-нататък към Салоник, защото нямали никакви хранителни продукти. Въпреки, че на населението се отнемал и последният залък, във военните части имало случаи на гладна смърт. И сега продоволствието им не е лесно и уреждането остава да се желае. Войниците са подслонени по квартири или лагери, само малка част стои на отбранителните позиции. Настроението в армията е добро, тя ще се прояви добре в предстоящите боеве. Генералът е убеден, че в началото на май французите и англичаните ще нападнат откъм Салоник; за българите било по-добре да оставят врага да започне настъпление, защото нямало да може да използва многобройните си тежки оръдия. На румънската граница сега имало 100 000 българи – с невоюващите около 300 000 души – най-голямата част е на гръцката граница.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Информацията си фон Мах изпраща до германското Външно министерство, където същата получава входящ регистрационен № А 11509. От там, с придружително писмо под № 72 от 5 май 1916 г. е изпратена във Върховната главна квартира за барон фон Грюнау и генерал фон Фалкенхайн.

[2] Сравни док. 17, 18.

№ 22

Препис[1] на Договор за експлоатация на сръбската медна мина „Бор“, 5 май 1916 г. в София[1]

В изпълнение решението на Военния съвет от 4/17 дек. 1915 г., протоколен № 206, и съответно, от друга страна, изпълнението на Военната конвенция за експлоатация на природните подземни и минерални богатства в завладяната от съюзническите войски сръбска област от 16/29 дек. същата година на германския и българския главнокомандващи, между българското и пруското Военно министерство се договори [на 5 май 1916 г.] следното:

1.

Пруското военно министерство поема експлоатацията на медната мина Бор с всички съоръжения и принадлежащи фабрики, които лежат в окупираната област, от 5 януари 1916 г. – деня, в който Министерството, съгласно протокол на създадената за тази цел смесена Комисия поема в свое владение тези земни блага – до 9 месеца и един ден след завършване на настоящата война, което ще рече до 9 месеца след демобилизацията на германската армия, но при всички случаи най-малко до 30 септември 1917 г.

2.

Царското българско правителство предоставя на ползвателя всякакви улеснения, които са в негова [на правителството] власт и са в съответствие със законите и разпоредбите на страната.

3.

Ползвателят се радва за целите на експлоатацията на всички права и улеснения, които българското законодателство за минното дело и насърчаване на националната индустрия автоматически гарантира на собственика на мината.

4.

За счетоводството на предприятието продажните цени за добитите от ползвателя минерали и метали се изчисляват до разоръжаването на основата на стандартните цени на медта на Лондонската борса от 1 август 1914 г.

През периода от 9 месеца след разоръжаването на германската войска за счетоводството цената ще се установява за всеки месец по изчислените цени на медта на Лондонската борса в първия ден на всеки месец.

5.

След приключването на настоящата война Дирекцията на държавните дългове на България ще провери верността на счетоводните документи на предприятието чрез един или повече свои счетоводни контрольори.

6.

Германското правителство се задължава да организира едно търговско счетоводство според индустриалните обичаи, от което да се виждат, от една страна, всички приходи от цените на добитите метали, установени на основата на разпоредбите на § 4, и от друга страна, всички разноски и разходи, направени до добиването на чистите метали.

7.

След прекратяването на това споразумение ще се състави един баланс и печалбата, тоест разликата между пълната стойност на добитите метали и разноските и разходите ще мине на сметка на собственика на мината при Народната банка в София и тя ще му я преведе един месец, след като е приключила експлоатацията и е изпратено писмо на собственика, в което той признава валидността на баланса.

8.

Имперското германско правителство се задължава във всяка форма най-грижливо да стопанисва фабриката и мината по начин, съответстващ на действащите български закони за минното дело; по отношение на това задължение германското правителство встъпва в ролята на собственик на мината вместо българското правителство и поема още от сега пълна отговорност.

9.

След гореустановеното приключване на експлоатацията на ползвателя остава правото да използва добитите от него до този момент минерали.

10.

Нарастването на стойността, което фабриката и мината са получили чрез управлението на ползвателя и на помощта на българското правителство, се оценява заедно със собственика или, в случай че не може да се постигне съгласие, според данните на експерти.

11.

Докато трае валидността на този договор във фабриката стационира германско военно отделение, за да се грижи за служебния ред и за да охранява съоръженията, материалите, както и пленниците.

12.

През време на настоящата война и до сключването на мир ползвателят се радва на пълно освобождаване от мито, както и от всички комунални и други такси при износа на производството на „Бор“.

13.

От сключването на мира и до действителното връщане на фабриката и мината на правомерния собственик, от ползвателя ще се плащат износното мито и различните такси в полза на държавата, общината и окръга само за онези продукти, които са добити през този отрязък време на експлоатацията. Тогава инкасирането на назованите мита и такси се извършва на основата на оценката на цените според абзац 2 на § 4.

14.

Настоящето споразумение влиза в сила веднага след подписването му от българското Министерство на войната и от представителя на пруското Военно министерство.

Договорът трябва да се утвърди служебно възможно най-бързо от съответните правителства по дипломатически път.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 63, ае 88, л. 259-262.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 3.

---

[1] Преписът е направен в германската Върховна главна квартира.

[2] Договорът е подписан на 5 май 1916 г. в София в българското Военно министерство в два екземпляра, по един за страните, от българския военен министър генерал майор Найденов и от пълномощника в София при българското Военно министерство, подписал като „комисар“, на Кралското пруско Военно министерство капитан барон Едлер фон Гьорбиц.

Разполагаме с препис на договора, препратен доста по-късно от Върховната главна квартира на германското Външно министерство. В министерството чакали 10 дни, докато получат посочения препис. През това време се създава германско-българското дружество и „Бор“ и мината активно се експлоатират от германските военни власти. Дружеството е със статут на „ползвател“, като според договора след войната се предвижда да стане собственик.

Германското Външно министерство на 26 август1918 г. връчва вербална нота на Българската легация в Берлин за съблюдаване от българска страна на параграф 8 и главно на параграф 12 от договора. Приложението на тези клаузи в дейността на Дружеството вероятно е причината да стане необходимо договорът да бъде предаден на Външно министерство.

№ 23

Доклад № 4827, 29 май 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Алфред фон Тирпиц, Берлин

След разрешението на Негово Величество Кайзера да се предаде подводницата на Негово Величество UB 8 на българския флот, по желание на Негово Величество Царя на България беше определен 25 май за ден на събитието. Негово Величество Царят, който държеше предаването на подводницата на българския флот да се проведе по тържествен начин, възложи на Негово Царско Височество Престонаследника[1], да го представя на тържеството и ми позволи да обсъдя с него подробностите по програмата.

Негово Величество Царят ме покани да пътувам за Варна в специалния царски влак, където беше и принц Кирил в качеството си на a.i.ls.[2] на българската флота, и ме покани да бъда гост в двореца Евксиноград за времето на престоя във Варна.

Пътуването се състоя на 23 май, така че на 24-ти май имах време във Варна да обсъдя подробностите по тържеството и да свърша други служебни задължения.

На 25 май, в 10.00 часа сутринта, предаването се състоя на кея на пристанището в Евксиноград. UB 8 стоеше на кея с развят флаг, гюйс[3] и вимпел. Екипажът беше строен на палубата. Зад подводницата лежаха 3 български торпедни катера с германския флаг на мачтите, на кея беше строен новият български екипаж на подводницата, български почетен караул с музика, там бяха и свободните от служба екипажи от българския флот, а също и незаетите офицери и екипажи от германския военноморски летателен отряд. Присъстваха също така командирът на разположения във Варна германски пехотен полк подполковник Людеке със своя адютант, императорският консул Франо, както и редица висши български офицери. Кеят беше богато украсен с флагове и вимпели, така че на зрителите се предлагаше едно пъстроцветно военно-морско представление, благоприятствано до голяма степен от прекрасното лятно време. Два немски хидроплана кръжаха високо в прозрачно синьото лятно небе.

При появата на Негово Царско Височество Престолонаследника и принц Кирил почетният караул застана в положение „за почест“. Негово Царско Височество обходи строените български и германски части, поздрави ги и застана срещу UB 8.

Последва церемонията по сбогуването на екипажа на подводницата на Негово Величество UB 8, като командирът на подводницата морски старши лейтенант фон Фойгт разказа накратко пред екипажа за славния и победоносен път на подводницата, след което с трикратно „ура“ в чест на Негово Величество Кайзера, към което въодушевено се присъединиха всички присъстващи, нареди да бъде свален флага и вимпела под звуците на германския национален химн. След като немският екипаж напусна подводницата, аз се обърнах с кратко слово към Негово Царско Височество Престолонаследника, изразих надежда и пожелания за щастливо плаване и бойни успехи и под български флаг и му предадох като представител при Негово Величество Царя по заповед на Негово Величество Кайзера плавателния съд, като завърших с трикратно „ура“ в чест на Негово Величество Царя на България Фердинанд. Престолонаследникът Борис ми благодари от името на Негово Величество Царя и изказа от негово име голямата благодарност на България към Негово Величество Кайзера за това ново доказателство за предана съюзническа загриженост (едно поръчение, което изпълних, изпратих за това телеграфическо съобщение на Негово Величество Кайзера). Престолонаследникът Борис завърши речта си с ура в чест на Негово Величество Кайзера и даде заповед на флотния командир да приеме подводницата. Под звуците на българския химн и нови викове ура бяха издигнати българския флаг и гюйс, докато на перископа остана да се вее германския военен флаг като мачтов флаг. С това завърши този внушителен празник. Последва закуска в двореца Евксиноград, на която бяха поканени присъстващите германски и висши български офицери.

На телеграфическото ми съобщение до Негово Величество Царя за извършеното предаване на подводницата на царската българска флота, Негово Величество Царят ми изпрати приложената в препис телеграма-отговор[4]. На една голяма част от германските офицери и екипажи бяха раздадени български ордени и отличия. По изрично желание на Негово Величество Царя подводницата ще продължи да носи и в българската флота името, под което успешно беше плавала досега в Средиземно и Черно море: UB 8.

На следващия ден имах възможност да участвам в едно плаване на подводницата. Оказа се, че българският командир, капитан-лейтенант Тодоров и българският екипаж умеят добре да се справят с подводницата. Спокойно и сигурно бяха изпълнени маневри над водата, потапяне по време на движение и лягане на дъното. Стана ясно, че моряшкото и техническо обучение по теория и практика, което след влизането на България във войната неуморно се насърчаваше от офицера за свръзка от Средиземноморската дивизия капитан-лейтенант Фирле, вече е донесло добри плодове. Веднага след като бъдат направени дребните изменения в тръбите за изхвърляне на торпедата, необходими за българските торпеда тип Уайтхед, подводницата ще пристъпи към тренировки по изстрелване на торпедата, след което ще бъде вече боеспособен фактор на съюзническите военноморски сили в Черно море.

След добрите впечатления, с които останах както от прилежността и старанието, така и от техническите умения на българския флот, съм уверен, че доверието, което Германия оказа на България чрез предаването на подводницата, няма да бъде разочаровано. Българската флота без съмнение ще се стреми да го оправдае в скоро време с практически успехи. Що се касае до Русия, един такъв успех ще има не само политическо влияние върху българско-руските отношения, но и ще допринесе за това да се събуди в самата България едно разбиране за бъдещето на един български флот и най-накрая ще докаже, че и българската марина е полезен съюзник, подкрепянето на която е в наш собствен интерес.

В интелигентността, прилежността и старанието, в реда и техническите умения, които намерих в българския флот, виждам гаранция за това, че няма да бъдат напразни нито подводницата, нито многото други германски военноморски доставки за България. За разлика от турската флота, чийто персонал и днес още ни оказва много малка помощ, смятам, че българският флот с времето ще се превърне в наш полезен помощник.

UB 8 е надлежно начало в тази посока.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/27, л. 1-5.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2959.

---

[1] Княз Борис Търновски.

[2] Неразчетено съкращение.

[3] Гюийс – военноморски флаг на кораб.

[4] Телеграмата липсва.

№ 24

Препис на писмо,[1] 2 юни 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до държавния подсекретар на германското Военно министерство, Берлин

Спешно!

На любезно писмо на Ваше Превъзходителство от 23 миналия месец – № 6728, 16 g. A. I T. – след обсъждане със сегашния държавен секретар на Вътрешните работи, имам честта да Ви отговоря, че разговорът, който Негово Превъзходителство Хелферих е водил с българския финансов министър Тончев през ноември 1915 г. във връзка с военния материал, не е предаден точно в писмото на министър-председателя Радославов.

Тогава българският финансов министър сподели устно, че на основата на докладите на полковник Ганчев неговото правителство е приело, че ние ще доставим на България военния материал безвъзмездно. Държавният секретар Хелферих опроверга веднага най-категорично това твърдение и подчерта, че на времето при сключването на Военната конвенция е ставало дума само за платена доставка за нуждите на войската. Тогава г-н Тончев се опитал да изтъкне по-висши политически съображения за отказа от заплащане на военните материали. И на тези аргументи държавният секретар Хелферих категорично отговорил, че предоставянето на материали като подарък е изключено. Той намекнал, че относно времето и начина на заплащането, императорското правителство вероятно ще се отнесе с голямо внимание към българския съюзник и че може би очакваното военно обезщетение ще даде възможност да се улесни българското правителство при заплащането на материалните доставки. При това обаче държавният секретар Хелферих не оставил никакво съмнение у финансовия министър затова, че основният принцип на българското задължение за заплащане изобщо не се подлага на дискусия от императорското правителство.

Съобразно това не е вярно, че било постигнато съгласие за това, разискването на въпроса за плащането да се отложи за след сключването на мира. Споменатата от г-н Радославов устна договорка се отнасяше по-скоро единствено до това, че подробностите за времето и начина на плащането не би трябвало да се свързват с тогава непосредствено предстоящите преговори за предоставяне на българското правителство на непокрит аванс за първите четири месеца от войната.

Ваше Превъзходителство, мога ли най-предано да предоставя да уведомите военния аташе подполковник фон Масов за предстоящото. Императорският пълномощен министър[2] в София е съответно уведомен и натоварен със задачата в споразумение с военния аташе да осведоми министър-председателя Радославов за състоянието на нещата, да настои пред българското правителство сега вече да признае в писмена форма задължението си да плати и да го помоли за предложения за начините на разплащане.

Преписи от писмото на Ваше Превъзходителство и от този отговор нареждам да се изпрати на Имперската хазна.[3]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, а.е. 246, л. 731-733.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] Документът няма изходящ номер.

[2] Оберндорф.

[3] След края на писмото е вписана бележката: „Във връзка с писмото от 16 април т.г. – I– 6768, в препис изпратено на държавния секретар на Имперската хазна за информация.“ Държавен секретар. Подпис.

№ 25

Доклад № 659, 3 юни 1916 г., Варна, на германския офицер за свръзка при българския флот от германската Средиземноморска дивизия капитан-лейтенант Рудолф Фирле[1] до германското командване на Средиземноморската дивизия, Константинопол

Поверително!

Първият етап от развитието на българския флот е завършил и ситуацията в момента не дава основания да се смята, че по време на войната ще има възможност за понататъшни големи промени. Едва след сключването на мира ще може да започне втори етап на изграждането й.

1. Назначаване на български морски кадети в германската марина.

С извършеното на 6 май 1916 г. назначение на служба в германската марина 6 морски кадети, подбрани от коменданта на флотата, тази година са поставени основите на планомерно формиране на един корпус от български морски офицери по германски образец.

Вече и по-рано информирах, че като се абстрахираме от подкрепата чрез индустрията и нашите корабостроителници при доставката на корабни материали, българският флот е счел за необходимо и ни е помолил единствено още за съгласието ни техен офицерски екип да се обучава в нашата марина, за да може да се развива в кадрово отношение.

Те няма да поставят други претенции по отношение на наш персонал, било като инструктори, професионални екипажи и т.н.

2. Квалификация на инженерни кадри.

Инженерният въпрос ще бъде решен така, че и по-нататък, както и тази година, ще се командироват годишно по 3 ученика от Машинното училище, след като са минали практически стаж в германската корабостроителница – този път в корабостроителница „Германия“ в Кил, във Висшето техническо училище в Шарлотенбург за довършване на следването си. Същите се предвижда да заемат по-късно ръководни постове. Останалата нужда от кадри ще се запълва чрез допълнителна квалификация на излезлите от тукашното машинно училище ученици.

3. Развитие на подводничарското оръжие.

Целите на българския флот за бъдещото му развитие през следващите години са строго ограничени върху подводниците и морските хидропланни станции.

Според този план, ще се развива подготвителната работа по отношение на персонал и материали до момента на сключването на мир. Едва след това комендантът на флота възнамерява да излезе пред Народното събрание с програма за развитието на флота за един дълъг бъдещ период и да издейства неговото съгласие.

Първите подводничарски екипажи ще бъдат обучени на UB 8, влязъл в редиците на българския флот на 25 май 1916 г. като UB 18.[2] След като са налице 2-3 обучени екипажа, флотският комендант възнамерява да отправи молба до държавния секретар на германското Министерство на марината за втора и последна учебна подводница „UB 7“. Тези две подводници под названието UB 17 и UB 18, свързани вече чрез дейността си при обстрелването на Варна от руската флота на 27 окт. 1915 г. с историята на България, ще трябва да осигурят като учебна група квалификацията на персонала, нужен по-късно за поръчаните при Круп 2 подводници с голяма водоизместимост.

С каква скорост ще се увеличава броят на българските подводници след войната, зависи от отпуснатите суми и възможностите за достатъчна квалификация на офицерски кадри. Смятам, че до 1920 г. броят на годните за работа български подводници няма да надвишава 2 – 3.

Обучението на първите кадри от български работници за подводниците се извършва в момента в корабостроителницата в Кил. Една от първите ремонтни работи ще бъде преправянето на текущия подводничарски док, който вероятно още по време на войната ще трябва да бъде допълнен с един плавателен такъв.

Разрешението, което се основава на идеята за военно сътрудничество, да се оставят и по-късно, в мирно време няколко германски подводници на стационар за постоянно във Варна, трябва да бъде изготвено навреме, така мисля аз, и не трябва да се натъкне на затруднения, тъй като България винаги ще бъде готова да приеме с радост това подкрепление на бреговата ѝ охрана. Колкото по-целеустремено започнем още от сега подготовката за военно сътрудничество през следващата война на страната на нашите съюзници, толкова по-ефективно ще можем да изравним до известна степен недостига ни на презморски бази.

4. Развитие на въздушните оръжия.

След като българският въздушен персонал изкара кратък подготвителен курс на германската морска въздушна база във Варна, в средата на май бяха изпратени 2-ма морски офицери и 20 подофицери и екипаж в Германия за по-нататъшна квалификация. Там те са разпределени по морските въздушни бази по крайбрежието на Северно море и ще бъдат обучени най-детайлно във всички отдели на тази служба.

Комендантът на флота[3] възнамерява най-напред да се построи голямо самолетно хале във Варна, но лично аз смятам, че е почти изключено да се отпуснат средства и да се изгради халето още по време на войната. Смятам, че е много по-вероятно, когато свърши обучението на персонала в Германия, комендантът на флота да поиска да поеме в свои ръце материала и инвентара на настоящата германска морска военна база и да я ръководи по-нататък с български персонал. Определящо в случая вероятно ще бъде убеждението, че тъй като все още не е известно дали Варна или Бургас ще бъде бъдещото военноморско пристанище на Черно море, сега не могат да се отпуснат за Варна толкова много средства, колкото би струвал строежът на голяма въздушна база.

5. Състояние на пристанищната отбрана във Варна.

Инженер от фирма „Сименс – Халске“ работи по инсталирането на кабелната мрежа, поръчана в Германия малко след започването на войната, за създаването на модерна инсталация за направление на стрелбата. Работата трябва да привърши след около 4 седмици.

Минните заграждения пред Варна и Бургас са запазили положението си, в бъдеще може да се помисли единствено за подкрепления на заложената вече линия. Българската флотилия от торпедоносци е съоръжена с германски миночистителни и минотърсачни уреди и екипажите са инструктирани за работата с тях.

От германските крайбрежни батареи във Варна вече два месеца в бойна готовност е 15 см батарея, 25 сантиметровата ще бъде подготвена в средата на този месец, бетонирането е приключило. Готова за бой ще бъде към средата на юли.

Но във всички случаи, като се отчетат мините и подводниците, Варна е напълно готова и защитена срещу нападение по море в достатъчна степен, преди всичко като се направи сравнение с отбранителните средства в началото на войната през октомври 1915 г., когато нямаше нито достатъчно ефективни крайбрежни оръдия, нито мини, нито подводници или самолети.

6. Личността на командира на флота.

Заслугата за целенасочената работа по развитието на марината в германска орбита от началото на войната е на настоящия командир на флота, полк. Кирков. Той е твърдо решен, така както 14 дни след избухването на войната замени френското преподаване в неговите училища с немско, което в момента се провежда от предоставените му на разположение от нашето Военно министерство 2 прогимназиални учители, да продължи да изгражда малкия флот на германски основи.

Мерките, осъществени вече в тази насока, дават увереност да се смята, че германският характер на бъдещата българска флота е гарантиран и след военния период.

Естествено е, една толкова явно приятелски настроена към Германия личност като настоящия флотски командир да има врагове, които в мирно време вероятно ще се опитат да го свалят от поста му с интриги, както на времето стана с неговия предшественик.

В наш интерес е, той да се задържи колкото се може по-дълго на този пост, защото отношенията в България и преди всичко в малката марина не са все още законово уредени, и да не се допусне една евентуална смяна на ръководството да доведе до смяна на принципите.

Но почти сигурно е, че след завръщането на първата обучена в Германия генерация български морски офицери ще се прояви противоречие между нея и старата, вече отживяла времето си, възпитана в Русия генерация.

Затова е необходима уверената ръка на ръководителя, приятелски настроен към Германия, за да защити младите офицери и техните знания да бъдат полезотворно вложени за развитието на тукашния флот.

Работа на нашето представителство трябва да бъде внимателно да се следи развитието на българския флот от тази гледна точка и тогава един български флот, развиващ се прогермански, ще бъде важен фактор за засилването на бъдещите германско-български отношения.

Осеммесечната ми работа в българската марина ме увери, че и сега в малкия български флот са налице всички необходими условия от кадрово естество – здраво, добро училищно образование, усърдие към задължения, родолюбие и непрекъснат стремеж към усъвършенстване на персонала, за развитие в споменатата вече посока, така че считам за гарантирани успехът и преди всичко бърза ефективност на вложените в марината пари и средства.

В бъдеще ще има за нас най-голяма стойност онзи съюзник, който е в състояние да използва инвестираните от нас средства в пари в образование най-бързо и ефективно за засилване на своята, а с това и на нашата отбранителна мощ.

Препис е изпратен на военноморския аташе[4] в София.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 34-39.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 1033.

---

[1] Рудолф Фирле обучава български военни моряци във Варна.

[2] Виж док. 23.

[3] Кирков.

[4] Арним.

№ 26

Доклад № 1, 6 юни 1916 г., София, на германския информатор ротмистър Л. Енгелхард до Селскостопанската информационна служба за военно стопанство[1] при кралското пруско Министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите, Берлин[2]

След един кратък поглед върху селскостопанските отношения в България бих искал с тук изложеното да Ви докладвам за досега предприетите от мен стъпки и в общи черти да изложа кой път смятам за най-пригоден, за да се повиши по възможност с германска помощ селскостопанската продукция на България в полза на двете страни.

В Стара България[3] държавната помощ, отпускана на занимаващите се със селско стопанство, които съставляват 80% от българското население, датира твърде отскоро и се ограничава по същество в осигуряване на кредити и обучение. Едва в 1893 г. с решение на Великото събрание в Търново се създаде Министерството за индустрия и селско стопанство, от което след това в 1911 г. като самостоятелно централно ведомствено учреждение произлезе Министерството на земеделието и държавните имоти.

Неговото най-съществено постижение досега беше основаването на „Земеделска банка“, която бяха обединени произлизащите още от турско време земеделски каси и се поставиха под държавен надзор, чиято единствена задача се състои в осигуряването на кредити за самостоятелните земеделски стопани.

Редом с това изградиха се две земеделски средни училища в Русчук и Филипопол и няколко примитивни овощарско-лозарски училища в Плевен, Кюстендил и други места.

Многократно изразяването желание за създаване на самостоятелна катедра по селско стопанство към университета в София остава неизпълнено до днес. Само няколко мизерни стипендии дават възможност на малкото щастливци, които ги получават, да добият по-задълбочени селскостопански знания в Бохемия и Галиция на държавни разноски.

Малко по-обхващаща е финансовата и морална подкрепа, която държавата дава на възникналите по частна инициатива селскостопански институции.

Така, тя взе под свое крило основаната едва преди 5 години „Кооперативна банка“ за селско стопанство и занаяти, към която принадлежат всички производителни и потребителни кооперации и чийто дълг също е застраховането срещу градушка.

Освен това тя подпомага българския Селскостопански съюз с няколко хиляди франка годишно, който доставя на своите членове плугове и други селскостопански сечива или меден витриол за лозята, и издава „Списание за селско стопанство“. Меродавните личности в този съюз са в най-голямата си част бивши и настоящи държавни чиновници.

Успоредно с него съществува и „Централен съюз на селскостопанските кооперации“, който обединява над 600 селски кооперации и на който се възлагат много големи надежди. На него е дадено със закон правото да изпраща постоянно определен брой от своите членове в Управителния съвет на Кооперативната банка. Организираните от него селскостопански пътуващи училища, които провеждат в различни селища на страната месечни курсове за разпространяване на модерната селскостопанска наука, се насърчават силно от Министерството чрез материални помощи и изпращане на подходящи държавни служители като преподаватели.

Обработката на земята обаче се намира още съвсем в начален стадий на селскостопанска техника. Стопанствата, в далеч най-голямата си част обхващащи не повече от 5 ха, се обработват почти само с волове, по-рядко с коне и много повече с дървени, отколкото с железни плугове и се торят по най-примитивен начин. Селскостопански машини са въведени едва през последните 10 години и то в съвсем незначителен брой и предимно в и без това плодородната Добруджа, по-малките, като плугове, сеялни машини и триори, от Германия, а пък по-големите, като косачки и сноповързачки, от Англия и Америка. (По-точни цифри за това, както и всички други статистически данни ще пратя в следващия доклад.) Почти изключително машините са собственост на особен вид предприемачи, които ги дават под наем на селяните срещу съответно високо заплащане.

От прекалената експлоатация и лоши грижи почвата е вече многократно по-непълноценна. Обработваемата площ нараства бавно, но непрекъснато, отчасти за сметка на горите и лозята. Безотговорна хищническа експлоатация е унищожила безогледно ширещите се до неотдавна горски насаждения и често филоксерата унищожава най-хубавите лозя и ги е деградирала до чернеещи поля, без да е можело да се направи много срещу това.

Разяснителната работа на кооперации за разумна обработка на земята със съвременни машини и според съвременна техника е създала тук и там известно благополучие, но никъде в Стара България не може да става дума за едно рационално провеждано стопанисване на обширни земи или за въвеждане със замах на съвременна техника в по-големи мащаби. Могат ли несведущи по орната земя предприемачи да са опитали да въвеждат чуждестранно селско стопанство в България и може ли Селскостопанското министерство на стремящото се към възход и енергично Царство също да е показало най-добрата воля да подкрепя този род усилия според силите си във всеки случай не е все едно.

Съвършено други са отношенията в Македония в сравнение със Стара България. Тук до преди около 15 години обширни земи бяха съсредоточени в ръцете на отделни лица. Богатите бейове владееха тук своите „чифлици", които издържат сравнението с германски дворянски имения. От тях и още от рано се използваха машини от всякакъв род и малко преди избухването на Балканската война турското правителство е било поръчало за Македония 50 пълни гарнитури комбайни в Ипсуич и по неколкостотин сеялки и сноповързачки при Уолтър А. Ууд.

Стремежът на турското правителство се насочвал преди всичко към това да прогони или най-малкото да подтисне уседналото в Македония българско население. За целта то раздало обширни земи...[3]

Така тази земя, която без съмнение се числи към най-плодородните в Европа, лежи днес напълно опустошена. Косово поле, долината на Брегалница, Вардарската долина, полето на Прилеп, долините на Струма и Струмица и всички онези меко заоблени хълмове крият в скута си още много неизмерими съкровища, сред които тютюн, опиум, памук и сусам.

В момента тук има германски войници и работят, за да въздигнат полята и с постигнатите успехи възбуждат безгранично възхищение у българските си другари и селското население. От българска страна е определен само един експерт за цялата тази просторна област, който е аташиран към военния гуверньор на Македония в Скопие.

В края на тези разсъждения накратко искам още да спомена, че в Стара Сърбия селското стопанство стои на по-високо ниво, отколкото в цяла България. Кооперативното дело е далеч по-развито и селскостопанската техника по-усъвършенствана и са въведени навсякъде модерни земеделски машини; разбира се, вилнеещата тук почти 5 години война жестоко опустоши цъфтящите някога култури.

На основата на тези, придобити по времето на предишното ми пребиваване в България знания за поставените на вниманието селскостопански отношения и въз основа на по-подробни обсъждания с изтъкнати познавачи на селското стопанство стигнах до убеждението, че Македония е страната, от която трябва да започна моята настояща задача, и че най-напред в Македония трябва да се отвори за модерната селскостопанска техника и за рационалните грижи и за експлоатация на земята, за да се разпространи след това от там съвсем от само себе си една чисто българска пропаганда за повишаване на селскостопанската продукция на цялата страна.

Защото при общо недоверчивия характер на българите и свързаната с това опасност, че от противникова страна това недоверие се използва в наш ущърб, обезателно трябва да избегнем изтъкване на германската дейност при възнамеряваното повдигане на българското селско стопанство. Това би станало най-добре, ако за работа в планираната акция съществуваща народна българска организация, може да се впрегне, чиято движеща и живителна сила обаче са стоящите и работещи на по-заден план германци. Една такава организация е „Македонският комитет". Понеже сътрудничеството на този комитет е от особено значение за моята задача, същността му обаче се оценява често едностранчиво, бих искал тук да дам един кратък преглед на неговото историческо развитие и неговите настоящи цели.

Докато наченки на революционни движения в Македония се намират още преди Руско-турската война, първото истинско въстание на македонското население се инсценира веднага след подписването на Берлинския договор, за да се даде израз на недоволството от разпоредбите на този договор, веднага обаче беше лесно потушено. Същото се случи на освободителното движение, което се започна в Македония в 1885 г. след Съединението на Източна Румелия с България. След свалянето на Батенберг нещата в България така се объркват, че през онова време не можеше да става дума за истинска революционна дейност в Македония. Стамболов не подкрепяше движенията в Македония, а водеше политика на приятелство с Турция и се задоволи с това да издейства от Високата Порта фермани за припознаване на български владици в македонските области. Обаче междувременно чрез църквата и училището просветеният народ сега се изпълваше все повече и по-живо от желанието за по-голяма политическа свобода и по-добри икономически условия и многократно настоятелно изрази своята решителна воля да се освободи преди всичко от беззаконията и насилствените посегателства на турските феодални владелци.[5] След свалянето на Стамболов, когато трябваше да се реши въпросът за признаването на княз Фердинанд, тогава вече твърде интензивното движение се използваше от българското правителство, за да разпали от негова страна революция в Македония, която да създаде затруднения на турците; когато обаче Високата Порта и Русия се обявиха готови да признаят княза, революцията отново беше потушена със сила от същото това правителство. Разочаровани от това водачите на македонския народ решават да създадат самостоятелна организация, която независима от всяко правителство в България трябваше да работи за освобождението на Македония от турско иго. Така в македонското движение възникват две течения: едно официално, което пряко се ръководи от българското правителство, и друго неофициално, т. нар. „вътрешна организация", която си постави за задача да организира македонския народ и с организирания народ със собствени сили да извоюва свободата си. Тя инсценира много въстания, последното през 1902 и 1903 г. Вътрешната организация, напротив, се задоволяваше с това да предоставя на разположение на българското правителство за специални политически цели кампании от четници. След младотурската революция Вътрешната организация се разцепва, като така наречените „сандинисти" (по името на своя водач Сандански) вървяха задружно с младотурците и от време на време дори отстояваха известни тенденции срещу България, докато другата част на организацията под ръководството на Тодор Александров и Протогеров продължаваше да работи в разбирателство с българската държава за освобождението на Македония.

През време на цялото македонско движение водачите винаги се стремяха към това да запазят македонския народ независим във всяко отношение от благоразположението или неблагоразположението на всяко турско правителство. Така Вътрешната организация взе върху себе си цялото правораздаване в селата, така че турските съдилища през последните 20 години в Македония почти съвсем не са съдили, също така в много широк мащаб те поеха и училищното и църковното дело. Почти всички попове и всички учители без изключение принадлежаха на организацията като членове и работеха за революцията в Македония.

По всички частни и обществени дела населението се обръщаше винаги към поповете, учителите или някои други представители на организацията. Така, когато в 1912 г. се обявява войната на Турция и сърбите окупирват почти цяла Македония,и когато през следващата година избухва втората балканска война, целият македонски народ застава на страната на българите, защото организацията го искаше и когато после с Букурещкия мирен договор по-голямата част на Македония попада под сръбско владичество, чрез организацията се поддържаше непоклатима преданост към България. Също в сегашната война, когато е имало да предяви някакво оплакване срещу германските или българските войници, населението отново се обръща към организацията, която трябваше да уреди спора. Днес почти всички служители в Македония са назначени в съответствие с предложенията на организацията и само гуверньорът и окръжните префекти се избират от правителството из средите на чиновничеството на Стара България.

След като сега щастливо е постигната главната цел на всички македонски движения – освобождението на страната от турското владичество, Македонският комитет не може да съществува от сега нататък като революционна организация, а трябва да си постави нови задачи; и той не може да ограничава повече дейността си върху Македония, където неговата програма е изпълнена, но трябва, за да запази положението си като партия, да се стреми да може да участва в общата българска политика.

Неговите настоящи цели са: 1. Да запази влиянието си в Македония, 2. Да излекува страната колкото е възможно по-скоро от тежките рани, които ѝ нанесоха многото войни и въстания и 3. Да създаде най-добри условия за бъдещото развитие на Македония.

И тук се срещат неговите усилия с моите задачи.

Когато преди влизането на България във войната Македонският комитет най-ревностно работеше за политическо присъединяване към Германия и когато това стана, екипира с германска помощ т. нар. Македонски легион от повече от 30 000 мъже и го изпрати като самостоятелна дивизия да участва в голямата битка за свобода, така сега той се обръща към големия съюзник, молейки да му окаже активна помощ при изпълнението на новите задачи. При това толкова по-сигурно може да се разчита за откритото и пълно присъединяване на целия народ, когато, както вече се спомена, македонското население можа с удивление и учудване да наблюдава със собствени очи големите успехи, които постигат германските войници при обработката на нивите, и сега очаква пряко от техните отдавна изпитани, бащински загрижени водачи, че ще му осигурят германско напътствие и германска помощ, за да може при най-сетне придобитата свобода да се погрижи за новото вътрешно изграждане, което преди всичко трябва да се основава на експлоатацията на богатите подземни съкровища. Все още съществуващите в някои глави политически сепаратистки идеи трябва безусловно да отстъпят пред тази главна задача на деня и ще изчезнат толкова по-сигурно и по-бързо, колкото по-настоятелно ние от самото начало подкрепим новите задачи, наложени на комитета от условията и желанията на народа и изпълним отправените към нас молби.

В подробните разговори, които водих с понастоящем тук пребиваващите водачи на комитета Тодор Александров и Протогеров относно техните цели и моите намерения преди всичко беше изцяло признат правилността на идеята, занапред културното развитие на Македония да се разглежда като тяхна главна задача, както и възможността да се въведе в Македония модерно селско стопанство от висок ранг. Напротив, не толкова лесно беше да ги откажа от мисълта, че Комитетът трябвало да поеме сам тази голяма задача, изключвайки всички други партии. Възможно е в това отношение да са пречели тенденциите на г-н д-р Точков, че Македонският комитет трябвало чрез тази културна задача – само от него изпълнявана! – да си осигури изключителна позиция в България и да използва сам за себе си влиянието си в Македония. След дълги разговори и въздействия и от трета страна ми се отдаде да убедя тези двама водачи, че македонският народ трябва да се претопи в целия български народ и Македонският комитет да работи в бъдеще в съдружие заедно с всички други заинтересовани от селското стопанство. Тъй като така си осигурих тяхното становище и освен това също всички други членове на планираната от мен организация няма да допуснат в нея особени домогвания, то по време на европейската война интелектуалният водач на Македонския комитет г-н д-р Точков ще остане – и след пътуването си в Берлин – напълно изолиран със своите все още съществуващи особени желания.

Комитетът като политическа организация не може да поеме тази голяма задача, но всички партии в страната и всички вече съществуващи селскостопански съюзи и кооперации трябва да участват в тази забележителна задача, важна за цялата българска страна. За практическото ѝ изпълнение трябва да се създаде една широка Централна комисия, в която Комитетът заедно с новоизбрани представители от други групи би работил за откриването на Македония за съвременната селскостопанска техника.

Безрезервно съгласие за моите планове намерих при другите меродавни личности, с които разговарях досега по това.

Най-напред в Министерството на селското стопанство информирах за плановете си в най-общи линии шефа на отдел селскостопански г-н Стоян Иванов, следвал селско стопанство 4 години в Германия. Г-н Иванов прояви голям интерес и обеща пълната си подкрепа, но от друга страна не скри, че сега, по време на войната, нашето начинание ще срещне големи трудности, тъй като истинските ръководители на селските стопанства са на фронта, грижата за земята е поверена на жените, децата и старците и чиновниците от Министерството, в голямата си част също постъпили във войската, така че изгледите в близко време за успешно провеждане на една нова организация значително биха пострадали.

След това посетих шефа на Тиловото управление ген. Тантилов, който като тогавашен командващ българските военни части в Ниш е бил награден от Негово Величество Кайзера с „Железен кръст“ и сега трябва да решава въпроса с изхранването на населението и на войската, и получих също от него уверението за неговия най-голям интерес към моята задача и неговата далеч отиваща благосклонност към нашата акция.

Накрая говорих и с г-н проф. Данаилов, член на настоятелството на Централния съюз на кооперациите и професор по националикономика в тукашния университет, като му обърнах внимание върху факта, че чрез моята работа той може най-лесно да разпростре мрежата на кооперациите в Македония, и с пребиваващия понастоящем тук немски националикономист Артур Дикс, [също говорих] за моите стремежи; двамата одобриха всякак предвижданите от мен действия и с удоволствие ми обещаха пълната си подкрепа при предстоящото изпълнение.

Бяха предприети също постъпки да се извика тук пребиваващият в момента в Скопие селскостопански експерт за Сръбска Македония, за да обсъдим с него всичко по-нататък относно нашата дейност в Македония и за вътрешната организация на Централната комисия. По-нататък бяха водени разговори с главния директор на Земеделската банка и на Кооперативната банка по въпроса, по какъв начин селскостопанските кредитни институции и кооперативни сдружения могат да се приобщят към нашето дело.

Причините, които ме накараха да започна начинанието си от Македония, освен вече накратко очертаните, са по същество още следните:

Тук селскостопански опити с голям размах и замисъл не са нещо ново и местното население е по-подвижно и по-достъпно за нови отвън идващи начинания и влияния, отколкото населението на Стара България, тъй като то от край време е привикнало на това.

Към това [трябва да прибавим] самата земя е изключително плодородна и все още малко експлоатирана. Турците и сърбите с разни свои начинания за култивиране на почвата така и не постигнаха нищо, така че земята е за нас почти tabula rasa[6]. (Обещани ми са непубликуваните никъде досега данни за тамошното селскостопанско положение, които ще представя веднага след получаването им.) Настъпят ли отново нормални условия, то там ще бъде лесно селското стопанство да се постави на една нова основа и да се прибират най-богатите плодове от всякакъв възможен вид. Оттук тогава благодатта на съвременния селскостопански труд ще се разпростира и върху цялата българска земя, защото всеки българин ще следи с най-голямо внимание резултата от работата на своите освободени с кръв и желязо от дълго робство братя и когато вижда тамошните големи успехи ще бъде готов да се поучи и да се откаже от старите си тромави методи, за да бъде равен на тях.

По този път най-лесно и най-сигурно ще се избегне опасността, която без съмнение ще се изяви във всички области, където германците с новите си съюзници ще предприемат общи задачи на мира, а именно, че самоувереният и недоверчив българин от страх, че другият би могъл да използва за своя изгода неговата осъзната от самия него културна изостаналост, поставя повече или по-малко преднамерено препятствия по пътя и направо настръхва срещу новите, подозрителни за него влияния; той чувства в себе си силата, че може сам да се справи с всичко и прекалено лесно по стар навик надушва зад чисто търговски начинания и отношения някакви враждебни нему политически домогвания. Значи по този път новото не би дошло от чужбина, а от неговите прастари племенни братя.

Без съмнение, както вече подчерта г-н Иванов, същинската работа там наистина може да започне едва след сключването на мир, но още сега си струва да се направят подготвителните стъпки, за да не стане много късно след това. Защото в цял свят са известни плодородието и възможностите за експлоатация на македонската почва и сигурно настоящите ни врагове само чакат мига, в който отново могат да влязат в страната, от която вече преди са извличали големи богатства, за да сложат отново крак, така както преди всичко италианците и белгийците, които малко преди войната бяха изградили тук големи съоръжения, за да експлоатират рибното богатство на македонските езера. Днес ние само сме още в страната, дали обаче от всички на нашата действена помощ за окончателното освобождение на изтерзаните братя се гледа добре и без противник в пресата, тъй като в момента строгата вестникарска цензура подтиска безцеремонно всяка лоша критика срещу нас; това обаче няма да остане така завинаги!

И така, като избирам Македония за изходен пункт на дейността си, аз трябва, както става ясно от гореизложеното, да се опирам преди всичко на съществуващия все още Македонски комитет, тъй като без негово съгласие не може да се свърши никаква продуктивна работа в Македония; аз трябва да подкрепя и да използвам станалите у него вече постоянно дейни стопански стремежи, но от друга страна да търся непременно да изолирам неговите някогашни политически аспирации. Това се улеснява чрез достигналото сега до завършек развитие на неговите освободителни стремежи и произтичащия от горното изложение факт, че вече постоянно програмата на комитета наред с революционните агитации принадлежат също и мирни стремежи и чрез това de fakto се постига, че Комисията, за която вече стана дума, ще носи един чисто икономически характер и ще обединява в себе си представители на всички политически направления.

Обаче тези представители ще трябва и ще сътрудничат в планираната комисия също с [представителите] на Македонския комитет, досегашни техни политически противници, тъй като започващата най-напред в Македония селскостопанска просветителска работа трябва да служи и ще служи на цялата българска държава както за укрепване на нейните собствени основи, така и за отношенията ѝ с новите съюзници. Наистина, тази неутрална селскостопанска област ще образува за демократите, като Данаилов и Цанков, един сигурно много добре дошъл мост, по който те могат да преминат от русофилския си остров върху здравата почва на новия курс на българското правителство, а подкрепяната от Германия Комисия ще улесни тяхното, чисто политически, мъчно постижимо присъединяване към Централните сили и ще създаде възможността изобщо оттук нататък да работят заедно с Германия за благото на родината!

Първото учредително събрание на Централната комисия ще се състои вероятно още през тази седмица. На него са поканени всички: от Селскостопанското министерство – г-н Стоян Иванов; от Македонския комитет – г-дата д-р Точков, Протогеров и Александров; от Централния съюз на кооперациите – г-н проф. Данаилов; от Българския селскостопански съюз – г-н Калчев; от Кооперативната банка – нейният генерален директор г-н Антон Каблешков; от Националикономическото дружество[7] – генералният директор на статистиката г-н проф. К. Г. Попов и вестникарският издател г-н Ц. Станчев; редакторът на „Списание за национална икономика“ г-н проф. Цанков; директорът на Българска кредитна банка „Гирдап“ и професор по статистика Боев; професорът по селскостопанска химия Колушев; предишният председател на Централния съюз депутатът Рашко Маджаров и други теоретици и практици, участващи в политическия живот на най-различните партии. Поканите, ако това още не е станало, се връчват лично от г-н Станчев (собственик на вестниците „Камбана“ и „Балканска поща“), който с готовност ме подкрепя с изключително компетентния си съвет при всички мои действия, така че господата подробно се информират още преди събранието, след което то ще има чисто заключителен характер. За неговия резултат ще докладвам най-напред телеграфно и след това подробно. За контрол ще номерирам последователно докладите си).[8]

Също така ще препращам веднага до Вас всички желания и предложения, които ще отправи до мен Комисията и в най-близко време ще Ви представя също предложения за създаване на германска Информационна служба в София, която да осъществява връзките между българската Комисия и берлинската Информационна служба. От друга страна бих Ви бил благодарен, ако ми дадете предложения, които Вие бихте направили въз основа на описаните положения. Едно тясно сътрудничество ръка в ръка на германските с българските служби води не само по време на война най-бързо и най-сигурно до успеха.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 222, л. 786-799.
Potsdam, DZA, Bulgarien 5.

---

[1] Въпросната Информационна служба се създава от германското Селскостопанско министерство в края на 1915 г. В писмо от 15 юли 1916 г., отправено до д-р Мартини, професор по селскостопанско машиностроене в Университета Хале, се казва, че службата „се занимава наред с другото, с изучаване на селскостопанските отношения в Турция и България, също с въпроса за вноса на германски моторни плугове за тези страни.“ Службата предоставя на разположение сведенията, които има, за установяване на връзки със специалисти в Константинопол и София.

На 10 август 1916 г. сам държавният секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов счел за свое задължение да информира Селскостопанското министерство, респ. въпросната служба, че му е съобщено, че в България „е открито значително въгледобивно находище, за чиято експлоатация управлението на войската е влязло във връзка с Дирекцията на Дисконто-гезелшафт.“ (ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 151, л. 391).

[2] Копие на доклада е изпратено лично от автора Енгелхард на 6 юни 1916 г. на д-р Розенберг във Външно министерство в Берлин, предадено също и на германския пълномощен министър в София граф фон Оберндорф. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 22, л. 785.)

[3] Поради много лошото състояние на фотокопието преводачът остава непреведени на български език 22 реда от текста на документа.

[4] Както се подразбира от непреведените редове, става дума за „Сръбска Македония“.

[5] Употребена е думата Grundherren.

[6] Чиста дъска (лат. ез.).

[7] Става дума за Българското икономическо дружество.

[8] Виж док. 29.

№ 27

Шифрована телеграма № 193, 9 юни 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Относно нареждане № 99 и № 100. Поверително.

Радославов и Тончев не оспорват задължението за заплащане на военните доставки, изглежда обаче без желание за писмено признаване.[2] За да прекратя протакане, на опита на Тончев да обсъдим незабавно отлагане на плащането, заявих, че наистина съм готов за приятелско обсъждане на въпроса, но едва след като формално писмено признаване на задължението за плащане е в моите ръце.

Изглежда Тончев да е прекратил съпротивата и Радославов ми заяви, че се надява да може да ми представи признаването до утре.

Възнамерявам също, въпреки сондирането на Радославов, да се занимая с въпросните месечни авансови плащания едва когато пред мен е признаването на задължението за плащане за военните доставки и тогава да обсъдим двата въпроса свързано.

Граф Тарновски, с когото влязох във връзка по въпроса за намаляването на авансовите вноски, беше още без инструкция[3] и на запитване до Виена е получил отговора, Виенският кабинет е ангажиран вече по въпроса от Берлин. Смятам колебания на Австрия за изключени. Граф Тарновски казва, че българите ще „нададат силен вой“ срещу евентуално намаляване на субсидиите.[4]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 62, л. 605-606.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] Телеграмата не е подписана. При дешифрирането в Берлин е отбелязано: „Постъпила без подпис“.

Към съответната дата германски пълномощен министър в София е граф Алфред фон Оберндорф.

[2] Виж док. 24.

[3] За такава инструкция Берлин помолил Виена още на 8 април 1916 г. (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 248, л. 737, шифрована телеграма № 222 на държавния секретар на германското Външно министерство в Берлин до посланика Чиршки във Виена.)

[4] Държавният подсекретар на германското Външно министерство отговаря на телеграма № 193 с телеграма № 219 от 10 юни 1916 г. и нарежда на германския пълномощен министър в София да не повдига на първо време пред българското правителство въпроса за намаляването на месечните вноски, докато не се постигне договореност с Австро-Унгария. Такива постъпки за договаряне вече са направени. (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 259, л. 757.)

Граф Алфред фон Оберндорф е новият германски пълномощен министър в София.

№ 28

Шифрована телеграма № 195, 10 юни 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Обериндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

В допъл[нение] на телеграма № 193[2].

Днес Радославов ми връчи писмо, в което заявява, че българското правителство се задължава да плати поръчаните от българското Военно министерство и получени пряко от пруското Военно министерство военни доставки. Начинът и времето на плащането трябва да се установят от двете финансови министерства.[3] Следва препис.

Поверително чувам, Радославов питал предварително Царя за критични бележки по признаването, той обаче отклонил да се произнесе по това.[4]

Същевременно във второ, също така в препис следващо писмо[5] Радославов помоли за изплащане на излезлия в падеж на 21 май и 21 юни 50-сет милионен аванс.[6] Затова днес най-напред общо в приятелски разговор развих накратко нашия възглед, че ние разглеждаме също в български интерес едно намаляване на аванса и желаем да се проучи, доколко това е възможно. Радославов прие приятелски внушението, съгласи се, че не е желателно прекалено голямо задлъжняване за България, заяви, най-напред трябва да говори най-напред с финансовия министър. Същевременно подтикнах да ни представи предложения за плащането на военните доставки.

Запазвам си правото за доклад върху по-нататъшния ход на преговорите.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 260, л. 758-759.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] Преписи на телеграмата с нареждане „Бързо!“ (два пъти подчертано) са изпратени на 13 юни 1916 г. на Военното министерство и на Имперската хазна в Берлин.

[2] Това е док. 27.

[3] Дотук свършва допълнението.

[4] Изречението е задраскано.

[5] Преписът липсва.

[6] Виж и сравни док. 3.

№ 29

Копие на доклад № 3, 13 юни 1916 г., София, на германския информатор ротмистър Л. Енгелхард до Селскостопанската информационна служба за военно стопанство при кралското пруско Министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите, Берлин[1]

Както съобщих в доклад № 1[2] водачите на Македонския комитет Александров и Протогеров на основата на множество обсъждания с мен и трети лица достигнаха до убеждението, че бъдещата задача на Комитета трябва да се търси в общоикономическата област и дори, че от това правилно схващане зависи опазването на техния престиж в Македония, а и в цяла България. Накрая те подеха с въодушевление широката перспектива за селскостопанско процъфтяване на Македония, което да служи за пример и подражание на цяла България.

Така да се каже, под протекцията на Македонския комитет, с неговата подкрепа и чрез неговата инициатива би трябвало да се извърши едно културно дело с мирен труд, което ще разпростре благотворното си влияние върху цяла България и ще превърне съществуващото в момента сближение между Германия и България в здрава, вътрешно сплотена от взаимни интереси общност. На Македонския комитет – това беше особено ясно на водачите! – и на неговата инициатива ще трябва да бъде приписано изпълнението на това огромно дело, чрез което неговият авторитет и значение биха спечелили извънредно много в цяла България.

На основа на това разбиране, както бе докладвано, Македонският комитет беше готов да разпрати до представителите на официалните, обществените и частните селскостопански институции покана за съвещание при следния дневен ред:

Създаване на Централна комисия с цел увеличаване на селскостопанската продукция в Македония.

За създаването на тази комисия беше спечелена също така и другата страна. В петък е било проведено събрание, на което са присъствали главният директор на Статистиката и председател на Българско икономическо дружество г-н проф. Кирил Г. Попов, настоящият председател на Централния съюз на кооперациите г-н проф. Данаилов, главният редактор на Списание за национална икономика г-н проф. Цанков, директорът на железниците г-н Морфов и вестникарският издател г-н Станчев. На това събрание са били подложени на подробна оценка моите предложения и са били приети по принцип. Било решено цялата работа по селскостопанското издигане на Македония и България да се съсредоточи в ръцете на една кооперативна Централна комисия, която да подеми и реализира това голямо дело с подкрепата на двете правителства на България и на Германия и със съдействието на Македонския комитет и всички останали български селскостопански сдружения (Централния съюз на кооперациите, Земеделската банка, Селскостопанския съюз, Икономическото дружество и т.н.), които преследват същата цел. Изразено било освен това желанието Македонският комитет, в качеството си на първата организация участничка, да изпрати покана до другите съюзи за създаването на една такава комисия.

Дотук бяха се развили нещата, когато г-н д-р Точков се завърна от Берлин и обяви, че е спечелил изцяло на своя страна пруското Министерство за селско стопанство на основата на едно връчено от него експозе и че в най-скоро време щяло да пристигне одобрението на идеите му от страна на берлинското Външно министерство. Външно министерство чрез Министерството за селско стопанство – така да се каже като негов изпълнителен орган – щяло да предостави на разположение на Македонския комитет милиони[3] също така селскостопански машини, експерти, семена, торове и изобщо всичко, от което би се нуждаел Македонският комитет при изпълнението. С това той склонил хората си да изчакат с учредяването на Централна комисия още до пристигане на известието от Външно министерство.

Този обрат на нещата естествено е изненадало неприятно заинтересованите лица от горепоменатите селскостопански съюзи и създаването на Централна комисия се отлага на първо време до изясняването на нещата вътре в Македонския комитет. Защото Александров, Протогеров и повечето от останалите членове на комитета не са се съгласили с идеята на д-р Точков, че комитетът сам, т.е. като се изключат всички други български заинтересовани органи, трябва да решава селскостопанските проблеми. Те се страхуват да не останат изолирани при една правителствена смяна и тогава просто да бъдат избутани настрана. Освен това те общо взето нямат особено добро мнение за д-р Точков, защото зад всичките негови стремежи те подозират единствено лични мотиви и задоволяване на едно силно изразено честолюбие. Те чувстват много добре, че ако той би успял да прокара идеята си „само Македонски комитет“, това би представлявало моментен успех, който по-късно би трябвало да се заплати горчиво.

Да разгледаме значението на целите на Точков за германските интереси.

Какво иска д-р Точков?

Той иска да постави Германия за в бъдеще в едно зависимо отношение спрямо Македонския комитет и да накара германския Райх да даде средствата за това. С германска помощ Македонският комитет иска да стане политически силов фактор, който преследва според настроенията и възможностите си прогермански тенденции. Германия трябва да остане, така да се каже, дойната крава за Македонския комитет. Всички стремежи на Германия да привърже по-здраво България към себе си трябва да минават през македонския блок.

Тръгне ли по този път Германия обаче би се намерила дълбоко във вътрешнополитическите отношения на България и в случай че би се опрял единствено на Македонския комитет, на Германския райх се прехвърлят във вина всички недоразумения и търкания, зложелателство и завист във вътрешния живот на България. По този начин Германия би тръгнала точно по този път, както досега Русия, която, за да упражнява влияние върху България, се опираше единствено на русофилските партии. Защото всички няколко пъти изброени в България вече съществуващи селскостопански сдружения и институции, биха се опълчили срещу водаческата роля на Македонския комитет и само това би било достатъчно, за да се попречи на изложената в предишния ми доклад отлична селскостопанска пропаганда, която е от изключително голямо значение за вътрешното единение между България и Германия. Би било погрешно да се откажем от тази пропаганда, защото в началото ѝ се поставят по пътя някои препятствия.

За да стане пълноценен съюзник, България трябва да увеличи разплащателния си баланс чрез експлоатацията на подземните си богатства, чийто пласмент Германия гарантира, за да стане отново от своя страна платежоспособен потребител на нашите индустриални продукти. Всичко тук в страната, така да се каже, жадува за такава дейност и за нас остава само да насочим в правилния път този порив за работа в полза на България и Германия.

Ще продължавам да работя и по-нататък в посока и смисъл, изложени подробно от мен предишната седмица, за да създам по-широка основа за голямата задача и твърдо се надявам, че с умело използване на членовете на Комитета, които почти всички са изразили вече съгласие с моите идеи, ще ми се отдаде да накарам г-н д-р Точков, към когото ще продължавам и занапред да поддържам откровено добри отношения, да се откаже от възражението си, че все още той разрешава да се изпратят желаните покани от другата страна. За това обаче е необходимо тамошните[4] Министерство на селското стопанство и Външно министерство, одобрявайки моите идеи, да не се оставят единствено на изявленията на г-н д-р Точков и като се вземат под внимание изложените от мен съображения, да не се изпраща очакваното от него, така наречено известие. Също така би било желателно и от интерес за самата работа, както и за моето разбирателство с него, настоящите изявления да не стават негово достояние.

N.B. Добре познатият първи кмет на Русчук г-н Михайлов пристигна тук току-що с моя подкрепа и аз сега определено се надявам...[5]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 223, л. 800-804.
Potsdam, DZA, Weltkrieg Bulgarien, Bd. 5.

---

[1] При получаване на копието, горе в ляво е поставен гриф „Поверително!“

[2] Това е док. 26.

[3] Всички подчертавания в текста са направени от адресата.

[4] Министерствата в Берлин.

[5] Следващите по-нататък редове до края на текста на документа ротмистър Енгелхард е дописал на ръка.

[6] Последният абзац (N.B.) е написан на гърба на листа и само частично можеше да се разчете по фотокопието.

№ 30

Копие[1] на доклад, 17 юни 1916 г., София, на германския информатор Бам, София, до германското Външно министерство, Берлин

От гледна точка на външната политика вътрешното положение може да се определи като изключително благоприятно. Всички политически кръгове и меродавните партии, както и най-голямата част от народа, разбират новата политическа ориентировка; доволни са, виждат новите предимства и вярват, че тя ще допринесат за голямо развитие на страната. Това разбиране съвсем не е повърхностно, даже и обикновеният човек го комбинира от фактите и то се отразява в онези ежедневни политически разисквания, които тук в града и в селото постоянно са на дневен ред.

От време на време могат да се чуят също мнения, които не ни оценяват благоприятно и бихме ли искали да измерим това съотношение, то би трябвало да приведем приблизително цифрите 70:20. Причините за тази хетерогенност в мненията лежи в природата на нещата. По характер българинът е недоверчив и алчен, затова да не ни учудва, че тези две качества оказват влияние върху политическото му мислене; главно онази част от населението, което е клоняло традиционно винаги повече към Русия и не ни познава, е все още изпълнена от мисълта, че Централните сили ще експлоатират България във военно и стопанско отношение. Подобни отделни възгледи не ще могат и по-нататък да бъдат изкоренени, за да се ограничат същите обаче възможно в най-голяма степен, отношенията би трябвало да се изградят, стигайки до детайла по разгласената аксиома, че България е малката вземаща балканска държава, която извлича повече полза от съюза и чието развитие ние искаме да подпомогнем; не трябва да се случи противното, щото да се вдигне прекалено много шум около съюза за сметка на нашето държавно достойнство и с това да се подхрани отново тукашното предразположение към грандомания и недоверие.

Вътрешнополитическа ситуация: Вътрешнополитическото положение за наблюдаващия отстрани е напълно неясно; то е понякога до такъв вид объркано от всевъзможни лични от вътре и от вън подхвърляни интриги, че е трудно правилно да се преценят и разберат действащите тенденции.

Този вътрешен безпорядък може да се отдаде на несъгласието на факторите, определящи вътрешните отношения – Главното командване и правителството. Известно е, при обявената мобилизация старите генерали бяха уволнени и ръководството на армията беше поверено на известен брой по-млади офицери. Тези сили сега меродавни в армията, преди са имали малко симпатия към сегашните представители на правителството, даже бяха много по-приближени до онези политически групи, които са отявлени противници на Радославов.

По време на мобилизацията, както и по-късно при провеждането на сръбската атака, както правителството, така и Главната квартира бяха дотолкова заети със съответните въпроси, че не остана време и възможност предишните им лични противоречия да се изявят по-остро чрез търкания по малки и незначителни въпроси; голямата поставена за изпълнение задача измести настрани разединяването. Настъпването на покоя на сръбския и македонския фронт, с началото на реорганизацията на окупираните области, започна все по-силно действащо търкане между Генерален щаб и правителство. Правителството назначи в Сърбия и Македония свои служители и предприе своите мерки, докато Главната квартира критикуваше тези мерки и обосноваваше съпротивата си с това, че относно военните области единствено компетентна сила Главната квартира. Стигаше се до остри разногласия между двете висши институции, в хода на които Главната квартира беше обвинявана, че прави пропаганда за една определена политическа партия (демократите) и систематично работи срещу правителството.

Следващ политически фактор е Македонският комитет. Въпреки че водачите на македонската организация Протогеров и Александров до последно време принадлежаха към правителството, изглежда особено в последните седмици се стигна многократно до недоразумения, които последваха главно затова, защото политическите претенции на Комитета ставаха все по-големи и самоопределянето на правителството по-ограничено. Разногласието между Македонския комитет и правителството има своята основа също отчасти в това определените за македонските окръзи политическите служители не намериха навсякъде одобрение. Преди всичко обаче затруднения по прехраната в Македония даваха повод за оплаквания.

Тези и още много други появяващи се разногласия между тези три назовани фактори, които, разбира се, опозиционните партии използват срещу правителството, създават объркaната вътрешна ситуация и дават повод за безсмислени комбинации от кризи, в които се въвличат ту Жостов и Жеков, ту Рачо Петров и накрая и Царят. Общо взето става дума не за нещо друго, а за клюки, които се правят от безотговорни лица и които поради лековерието на един или друг член на правителството се приемат отчасти сериозно и след това се представят като криза вследствие несъгласие между короната и правителството.

Българското обществено мнение. Извън съмнение е, че общественото мнение в България, което в началото на войната беше в една голяма част проруско, днес се е променило. Безбройните наблюдения, които бяха направени през последните две години тук на място и които проличават най-вече от непринудения разговор всички слоеве на народа, от войнишки писма, от политическата литература, говорят само за това, че най-голямата част на народните маси е убедена в правилността на политиката на Централните сили. Ограниченият брой привърженици на Антантата постоянно се топи и може да се смята за сигурно, че една нова ориентация на българската политика в посока на приятелство с Русия би се отхвърлила от народа, поставен да избира. Този факт е достатъчно известен на досега оставащите русофилски партии и днес вече повечето от тях се обръщат по посока на вятъра.[2]

Царят. Естествено както преди е експонентът във външната политика и извън съмнение е, че приказките за негови русофилски наклонности са измислица. Напротив, Царят съвсем ясно разбира точно какво би го чакало, ако прорусkото движение в страната се засили, се стреми, от една страна, с помощта на правителството да допуска да се разпространяват известни за Русия нови представи, от друга страна, поощрява незабележимо всяко националистическо течение в по-рано русофилските партии. Това последно обстоятелство се тълкува в българската партийна политика често в смисъл, че и Царят искал да даде русофилски курс на правителството, дори тогава, когато събитията не биха го изисквали. Това тълкуване е абсурдно. Много по-сигурно Царят е убеден, че при сегашната международна и също вътрешнополитическа ситуация на неговата страна, една правителствена смяна изглежда напълно изключена.

Радославов. Както лесно може да се разбере, станал е извънредно подозрителен вследствие на гореописаните различни вътрешни домогвания и поради начина, как нещата му се донасят от разни хора, злоупотребяващи с неговите слабости. Особено в последно време той се намираше под впечатлението, че Царят не го иска и търси възможност да предизвика правителствена криза. – Една от главните причини за вътрешните търкания е втвърдената партийна гледна точка на Радославов, която е меродавна за него по всички политически въпроси и която в никакъв случай не допуска, щото други политически партии по някакъв начин, било то и в най-отдалечен смисъл, да вземат участие в дейността на правителството; в момент, когато би трябвало всички сили на страната да се обединят само в една посока, правителството следва противоположен метод, като се стреми както преди да попречи отчасти или изцяло на русофилски партии да се присъединят към политиката на Централните сили.

Тончев. Положението на финансовия министър поради проявяващите се през последните месеци разностранни нападки, които често идват даже от правителствените партии, съвсем не е за завиждане. Обвиняват го, че не е действал коректно по експортни и импортни въпроси и се чува да се говори много лошо за Тончев даже от депутати на партията на Радославов (вероятно заради това, защото не им се е отдал един или друг гешефт), както и от членове на Македонския комитет. Във всеки случай въведените от Тончев финансово технологически и икономически операции ще се превърнат при настъпването на нормални отношения в предмет на чести оплаквания от страна на опозиционните партии.

Политическите партии.

Както беше споменато в началото, във вътрешнополитическия живот на България се извърши видим обрат. Всички партии, за които можем да се сетим, днес са достигнали до принципното убеждение, че въвеждащата се от преди година политика на абсолютно следване на общи цели с Централните сили ще продължи да съществува за следващото поколение, независимо от това, каквито и партии бъдат повикани да упражняват правителствената власт. Към тази донякъде нова аксиома в българската политика смятащите себе си за по-късно способни да управляват, искат сега своевременно да се нагодят и започват повече или по-малко енергично, и то всеки според своята мнима зрялост за управление, да признават и защитават новата политика.

Партията, която се лансира като евентуална наследничка в управлението, е онази на демократите. Това обстоятелство е добре известно на Радославов и би трябвало да е главната причина за настоящата непреодолима пропаст между правителствения шеф и демократите. Фактът, че Царят изглежда предпочита една част от членовете на Демократическата партия, а така също и обстоятелството, че почти целият Генерален щаб, включително Жеков и Жостов, се числят според политическите си убеждения към демократите, създава една от най-важните причини за постоянното чувство за себенесигурност на правителството. В действителност обаче ситуацията не е и приблизително назряла, така че друга партия да може да дойде на кормилото на властта и от наша гледна точка би било съвсем нежелателно щото в близките 2 години партия, която има стари връзки със силите от Антантата, да дойде на власт. Наистина, в редиците на Демократическата партия има известен брой политици като Данаилов, Маджаров, Моллов и др., които по времето на неутралитета, а и преди това много енергично са се застъпвали за такава политика. Но в Демократическата партия не по-малко има и политици, чиито възгледи без съмнение са отявлено русофилски и точно на тях подобава ръководна роля; по-специално Ляпчев, Мушанов и Такев изобщо не се опитват да крият своите убеждения. Само Малинов като шеф на партията засега взема малко участие в политическата борба и се държи напълно сдържано. Сигурно е, че Моллов, който би желал да играе роля, неотдавна е бил готов да се помири с Радославов, но това било отхвърлено от радославистите; още преди няколко месеца Малинов възнамеряваше с няколко свои близки сьратници да предприеме пътуване до Германия и Австро-Унгария, това пътуване обаче бе осуетено от привържениците на правителството.

В Демократическата партия в момента кипи. Младодемократите, това е прогерманското крило на партията, което обхваща почти половината от депутатите, настоява на това, че външната политика на демократическата група прогласява безусловно следване на обща кауза с Централните сили и на думи и дела работи за това; самите водачи обаче, както Ляпчев, Мушанов и Ораховац, са както и преди русофилски настроени и желаят да се заема досега изчаквателната позиция; те смятат, че все още не е дошло времето за промяна на партийната програма. Към това се прибавя и фактът, че в последно време се стигна до груби лични разправии между привържениците на двете течения в партията и то така, че германофилите-демократи заплашиха с излизане от партията и създаването на младодемократическа партия, като решиха, че поне най-малкото на старите русофили Ляпчев, Такев и Мушанов не трябва да се възлага ръководна роля в партията. Водачите на германофилите – демократи обявиха, че смятат за невероятно трудно създаването на една самостоятелна партия в тези военни времена в резултат на отменената свобода на пресата и им е невъзможно да излязат със своя програма пред народа, а и правителството без съмнение не е склонно да улесни създаването на нова партия, тъй като при едно нейно засилване е загрижено за собственото си партийно благополучие. На Царя обаче трябва да са известни тези събития и иначе безукорни източници твърдят, че той бил благоразположен към старанията на германофилите-демократи.

Както стоят нещата няма съмнение, че върху тази група, която има значителната част на българската интелигенция и агитационната сила, ще падне важна роля в бъдеще. Въпреки това, не би било целесъобразно тези стремежи да се подкрепят публично, докато недоверието на Радославов не се превърне в себеувереност. Говори се, че водачите на германофилите – демократи ще посетят в най-скоро време столиците на Централните сили, за да влязат в контакт с тамошните политически фактори. В този случай според досега добития опит се препоръчва предпазливост; преди всичко тези хора би трябвало да установят контакт само с неофициални кръгове, с които, разбира се, трябва да се отнесат приятелски, от официални лица от Външно министерство би трябвало само тогава да се допусне прием, когато е налице съответно съгласие на Радославов.

Партията на Гешев[3] се държи общо по-добре от демократите, респ. тяхното русофилско крило. Самият Гешев, както и неговия най-близък кръг, многократно заявяваха на заседания на партийния съвет, че неговата политическа група трябва да подкрепя във всеки случай настоящия курс на външна политика; в този смисъл пише и органът на партията „Мир“. Също и по отношение на вътрешнополитическите и кадрови въпроси на правителството гешовистите не се отнасят така остро, както демократите, главно за това, защото не се смятат за непосредствени наследници на правителството. Въпреки това партията на Гешев парламентарно е значително по-опасна за Радославов, отколкото демократите, след като те сигурно при първата предложила им се възможност непременно ще се възползват от общи действия, ако става дума да се създадат трудности на правителството. Тук трябва да прибавим и факта, че към тази политическа група спадат лица като Тодоров и Бобчев, панслависти, които и днес са все още повече руси, отколкото българи.

Аграрната партия естествено представлява силна опозиция, но с арестуването на Стамболийски е освободена от своя дух; с отпускане на малки концесии от страна на правителството, тя по-често се определя към примирително държане. Аграрната партия обаче не играе особено забележителна роля в политическия живот на България и добри познавачи твърдят, че при следващите нови избори тя ще изпадне в пълна незначителност.

Що се отнася до последната парламентарна група – тесните и широките социалисти – то тези също по отношение на външната политика са привърженици на Радославов, особено тесните социалисти. Двете групи се борят обаче най-остро срещу вътрешната политика на правителствената партия.

Прогресистите (партията на Данев) и радикалите (група от 5 човека) нямат съществено влияние нито върху външната, нито върху вътрешната политика.

Що се отнася до партиите от правителственото мнозинство, то тези въпреки тяхното тясно обединяване и изключване на групата на Генадиев, не са нито вътрешно, нито по численост достатъчно силни, за да дадат на правителството онази стабилност, от която то се нуждае точно днес. Силата на правителството лежи единствено в положителни успехи на неговата външна политика. Ако Генадиев излезе в опозиция с хората си, което е съвсем вероятно, и ако цялата опозиция би била съответстващо дисциплинирана, то трудности започват още с приемане на бюджета. Ситуацията в Камарата ще се запази само чрез поведението на един голям брой депутати от опозицията, които в никакъв случай не искат да оставят страната без бюджет, но въпреки това според сегашната структура на парламента не е възможно друго правителство, освен това на Радославов. Както и да се оформят нещата, до мира, респ. до към времето на изтичане мандата на Камарата, в никакъв случай не ще може да настъпи промяна, каквато нито вътрешнополитически е възможна, нито се желае от Царя. Съобразно това стои открита само една възможност, а именно, че поради оформящата се като все по-трудна вътрешна ситуация, Царят рано или късно би могъл да се види принуден да препоръча на Радославов да състави един коалиционен кабинет, по-вероятното обаче – да регулира нездравото състояние чрез влизане в кабинета на една или друга личност. Във връзка с това тук преди всичко би станало дума за състава на военния портфейл. Според състоянието на нещата днес тази възможност без съмнение лежи относително по-нататък във времето.

Своеобразните вътрешнополитически констелации, действията на толкова много меродавни фактори един срещу друг, недостатъчното мнозинство на Радославов, активната роля на Царя в политиката на изострени отношения, които дипломатически не са лесни за овладяване, точно в последно време изглежда че в резултат на излишни клюки, са събудили недоверието на Радославов към опасна посока, а именно: че Царят работел всякак срещу кабинета. Подобни слухове се разпространяват тук от месеци почти ежедневно и причината за тях се крие във факта, че опозиционните партии, по-специално обаче демократите, маневрират срещу Радославов и се стремят да извлекат печалба от тази помрачена от недоверието между корона и правителство атмосфера. Към това се прибавя и фактът, че винаги може да се намери известен брой безотговорни личности, които извличат печалба от ситуацията по един или друг начин, като се отправят в столиците на съюзническите сили, за „да информират“ оттам Радославов за настроенията. В Берлин например има много такива лица, които се забулват с ореол на важност, а в действителност чрез клюки само допринасят за объркването на ситуацията. Един безобиден разговор между деятел във Външно министерство и подобна личност може в такъв апретиран вид[4] да се предаде на Радославов, че той да повярва. Например: общоизвестно е, че споменатите лица постоянно идват в Берлин, за да разправят, че положението на Радославов било застрашено, Царя, на когото не може да се разчита, искал да докара нов курс и т.н. Достатъчно е само, щото съответният висш служител да вметне: „Да, знаем, че Радославов е в трудно положение с Царя“ и мигновено на министър-председателя се докладва, „че берлинското Външно министерство преценява позицията на Радославов като застрашена и русофилите-демократи ще дойдат на власт“. – Разбира се, и Царят може да знае за тези неща, което още повече усложнява ситуацията и печелят само противниците на Радославов.

Затова трябва най-решително да се подчертае, че условията тук всякога и сега така са поставени, щото външната политика се прави в София и винаги само от София. Никой друг освен пълномощният министър[5] не може да бъде правилно информиран за състоянието на нещата, защото само единствено той е в положение да обозре ситуацията. Днес пък нещата основно се промениха в това отношение, например България все пак не е неутрална, следователно отношението към нас изглежда недвусмислено ясно и една прозрачна информация е възможна само върху основата на абсолютно доверие към своя пълномощен министър, както и на доверието на този пълномощен министър към българското правителство, респ. короната. В този метод на работа лежи цялата сила на пълномощния министър, единствено това е ключът към успеха. Тъкмо българската дипломация не е изградена на този принцип като нашата. Българският пълномощен министър бил той във Виена, Берлин или някъде другаде, никога не се радва на пълно доверие, той никога не е информиран за текущите важни неща. Затова неговата политическа дейност е повече или по-малко незначителна и безсъдържателна и по правило той не е нищо друго, освен притежател на една синекурна длъжност и то затова, защото еднаж вече е прието, че една държава трябва да има дипломатическо представителство. Въпреки това само този един метод може да доведе до най-добри резултати, за всичко и всякак се слуша именно пълномощния министър, не се взема решение без да се провери неговото схващане, само чрез това неговата позиция тук може да стане абсолютно ...[6] и да се избегнат заблуди.

Пътуването на българските депутати направи най-добро впечатление на тукашната общественост; то дотолкова допринесе полза, доколкото през цялото време пресата подробно се занимаваше с него и обществеността остана с впечатлението, че България се цени като приятел и съюзник. Особено удовлетворен от резултата на пътуването беше Радославов и видя в грандиозния прием, който бе направен на депутатите, признание за своята политика и заздравяване на своята лична позиция. – Разстроена до известна степен беше само опозицията, която добре известно е, също искаше да участва в пътуването; обаче тя не даде израз на това лошо настроение в своята преса.

За връщането на визитата тук се правят големи приготовления и даже опозиционни депутати подкрепят идеята за един твърде сърдечен прием.

Журналистически малко ново, пресата работи както преди в същата добра посока.

Би бил интересен още един сериозен проект на един голям български ежедневник, чиито сътрудници май трябва да се наберат от най-добрите политически и писателски среди на страната. Начело на проекта, който до днес още се пази в тайна, стои сегашният главен прокурор д-р Милан Марков, който наскоро сподели с мен, че за целта са осигурени половин млн. лева. При всички случаи ще следя хода на нещата по този въпрос.

Книгата на Балабанов е вече готова и в най-скоро време ще бъде дадена за печат. Авторитетни лица, у които се намира ръкописът, твърдят, че бил изключително добър.

ИИ БАН, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Това е копието, което Арним изпраща на марината. Берлин. То става на 5 юли 1916 г. (Виж док. 34).

Оригиналният доклад журналистът Бам изпратил от София до депутата от Райхстага Ерцбергер, Берлин. Последният от своя страна го предава във Външното министерство.

[2] В текста на немски е казано: „drehen die Mantel nach dem Wind" (обръщам се накъдето духа вятърът).

[3] По този начин е написано името на Ив. Евстр. Гешов.

[4] Преобразен, излъскан, променен.

[5] Димитър Ризов.

[6] Неразчетена дефектно написана дума. В оригиналния текст има доста буквени грешки.

№ 31

Шифрована телеграма[1] № 115, 19 юни 1916 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до германския пълномощен министър граф Алфред фон Оберндорф, София

Във връзка с нареждане № 47 от 8 април т.г.[2]

За Ваша поверителна информация.

В първите дни на този месец българското финансово управление изтегли от отпуснатия му с дата 16 март при Дисконто-гезелшафт кредит от 40 500 000 марки[3] (субсидия за месец февруари 1916 г.), следваща сума от 8,8 милиона марки, така че сега от февруарската вноска на субсидията все още една сума от кръгло 5 милиона марки стои на сметка[4] на българското правителство. Това обстоятелство, струва ми се, че не е без значение за обсъждането на въпроса, доколко едно намаляване на бъдещите рати по субсидията е възможно.[5]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 270, л. 769.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] Съставяйки текста на телеграмата Цимерман разпорежда същата да се изпрати „по сигурен път“. Бележка в полето показва, че телеграмата е препратена на 20 юни 1916 г. по военен куриер.

[2] Виж док. 12; също док. 24, 28.

[3] Два дни преди изпращането на телеграма № 115 за София, държавният секретар на Имперската хазна нарежда касата на Хазната да преведе на Дисконто-гезелшафт по безлихвеното конто на плащанията за България 59 250 000 ДМ. На 20 юни преводът се извършва. (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 269, л. 768.).

[4] Остава в резерв, девизи на България.

[5] Сравни док. 28.

№ 32

Шифрована телеграма, 28 юни 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Тайно.

Генерал фон Фалкенхайн на запитването на генерал Жеков за настъпление в Гърция отговори, че той е съгласен с него в това, че при дадените обстоятелства повече несъобразяване с гръцкото правителство, а единствено меродавни са военни мерки, обаче настъпление в момента не изглежда уместно, за да не възпре гръцка демобилизация и преди всичко поради съмнителното поведение на Румъния. Той,[2] генерал фон Фалкенхайн, досега не е вярвал в една намеса на Румъния, обаче по-нови известия от Букурещ гласяли обезпокояващо, така че наредил военни предпазни мерки. Жеков трябвало найнапред да накара българското правителство да заяви на Букурещ, че каквото и да било неприятелско поведение на Румъния към Австро-Унгария или Германия, би се счита също като насочено срещу България.

Генерал Жеков ми каза поверително, че смята засега румънска намеса за невероятна, обаче не и за изключена, че Румъния блъфира и опитва да използва положението да изнуди Австрия. Затова препоръчително е ясно да заявим в Букурещ, че зад Австрия Румъния ще намери Германия и България. Той ще говори в този смисъл с Радославов, комуто често липсвала инициативата и същевременно ме моли да му въздействам.

Моля възможно веднага инструкция.

ИИ БАН, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Копие от телеграмата се препраща спешно до Синая, Румъния.

[2] Текстът, отнасящ се до Румъния, от „Той, генерал фон Фалкенхайн“ до края без „Моля възможно най-бързо инструкцията“, е поставен в скоби и в полето срещу него ръкописно е записано: „Бързо“. Очевидно подготвен е препис за някъде. Къде, не се разчита по фотокопието Виж следващия док. 33.

№ 33

Шифрована телеграма № 900, 28 юни 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Щабна служба, Берлин. Строго поверително.

Фон Фалкенхайн е изразил становището си за положението на Балканите в телеграфическа форма до генерал Жеков[1], както следва.

1. Въпреки известни подготовки на Антантата, той не вярвал в една офанзива, тъй като същата трябвало да бъде спряна още в планинските проходи, поради което не си струвало.

2. България трябва да избягва всичко на първо време да нарушава гръцка територия, тъй като било безпредметно да се пречи един не дотам сигурен неутрален да разоръжи сам себе си. По-късно не би имало никаква причина да се държи сметка за Гърция при подобряване на българските позиции.

3. Ако Антантата нападне, не трябва да се пречи на българска контраофанзива.

4. Досега фон Фалкенхайн не хранел опасения по отношение на поведението на Румъния, но напоследък възникнали новини за оправдано съмнение, затова било нужно и желателно поставянето в готовност на български военни части срещу Румъния. България трябвало да заяви в Букурещ, че би се обърнала срещу Румъния, ако тя започне действия срещу Австрия или Германия. В последния случай не трябва да се очаква следваща пряка подкрепа за България чрез германски войски, а по-скоро германско и австрийско нападение през Седмоградско срещу Букурещ.

Допълнение: Тук липсват новини от Румъния, които да подкрепят загрижеността на фон Фалкенхайн относно поведението на Румъния. Следователно телеграмата на фон Фалкенхайн трябва да се схваща по-скоро като предпазна мярка, за да се засили натискът върху Румъния и да се отложат действията срещу Гърция, към които се домогва тукашното армейско ръководство.

5. В случай на нападение на Румъния, фон Фалкенхайн в съгласие с Енвер паша предвижда изпращане на турска дивизия срещу Румъния и иска мнението на Жеков по този въпрос. Това означава подновяването на една стара идея на фон Фалкенхайн, която

в последно време отново му се поставила на вниманието от Лиман фон Зандерс и фон Лосов. Българите сигурно няма да бъдат за тази идея, защото Жеков се опасява от турски изнудвания впоследствие. Ако би трябвало да се стигне до това, би било много лошо към България, тъй като идеята наранява българската гордост. В краен случай смятам би ставало дума за използване на турски войски срещу Гърция

8. Дали ще се изпълни споменатата в т. 4 дипломатическа постъпка, още не е сигурно. Жеков преговаря за това с Радославов и Царя. Самият Жеков в момента не споделя загрижеността на фон Фалкенхайн по отношение на Румъния.

Същото на шефа на флотилията в Константинопол за негова лична информация.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/53, л. 2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2458.

---

[1] Сравни док. 32.

№ 34

Доклад № 6146, 5 юли 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Алфред фон Тирпиц, Берлин

Поверително.

Изпращам Ви в приложение[1] най-смирено едно изследване относно вътрешното положение в България в настоящия момент. Авторът на изследването, което не е предназначено за публикуване, е журналистът г-н Бам, чиято първостепенна задача тук е да води германска пропаганда по поръчение на легацията.[2] Г-н Бам има добри връзки сред българските среди; изявленията му са правилни в общи черти и дават добър преглед на вътрешните отношения в България за настоящия момент.

В допълнение на изявленията на Бам бих искал да добавя някои неща, които не са могли да бъдат известни.

Кабинетът Радославов не успя да използва успехите си във външната политика за вътрешното положение. Отношенията, както накратко каза генерал Жеков, са по-объркани и неясни от когато и да било. Вина за това носи главно късогледата и твърдоглава политика на Радославов по въпроса за изхранването, както и по въпросите за поръчката на военни материали и др. при Централните сили. И по двата въпроса той е оставил да се разпореждат министрите и съпартийците му както те си искат, докато той се опитва плахо и упорито да изключи членовете на опозицията от всякакво сътрудничество и съответно всякаква заслуга.

Колкото и прозорливо да бе работил по въпросите на външната политика, толкова по-късоглед е той във вътрешните работи. Напълно му липсва разбирането за това, че позицията му значително би се заздравила, ако под някаква форма би привлякъл опозицията към обща работа и общи заслуги. Според неговото мнение, всеки опит в тази насока би бил оценен от противниците му единствено като слабост. Може в това да има нещо вярно, но по мое мнение несъмнено факт е, че сегашното процедиране на пълна изолация предизвика със сигурност повече недоволство, отколкото би се навредило ако известно време се говори за слабостите на кабинета на Радославов. Добих това впечатление от разговорите си с опозиционни депутати. Действително, слабите опорни точки на сегашното правителство и без това са всеобщо известни, Те се дължат, от една страна, те могат да се търсят в незначителния превес на гласовете в Камарата, а, от друга страна, в отстъпчивостта към неговите собствени министри и партийни привърженици.

Особено последното за нас е доста неудобно и неизгодно. Въпросите за заплащането, респективно на доставката на военен материал, както и насрещната услуга с износ на българска продукция за Германия се повлияват най-неизгодно чрез това. Там (A VI S I Abteilung VI Seekriegsleitung) е известно, как Австро-Унгария умее да извлича полза за себе си от това положение и да поема в наш ущърб доставки за България, за които Германия доставя на Австро-Унгария суровините, а на България – парите. От наша страна вече остро се реагира срещу тази практика на Австро-Унгария, обаче тъй като много българи печелят от тази работа, трябва да се преодолява голяма съпротива, която от своя страна се отразява отново отрицателно върху българския износ за Германия.

1. Един голям успех беше посещението на германските депутати в София имаше. Народът ги посрещна направо грандиозно, при всички мероприятия цареше естествено въодушевление, каквито не смятах за възможно при хладния български нрав и каквото не бях преживявал и при най-големите български успехи. За пръв път имах впечатлението, че същността и ценността на германско-българския съюз е проникнал и в най-дълбоките слоеве на народа и е пуснал здрави корени там независимо от разприте на политическите партии. Очебийно беше, че във всички речи, които се държаха и от двете страни, Австро-Унгария не беше спомената с нито една дума. Изглежда, че от страна на германските депутати това стана вероятно преднамерено, понеже те се оплакаха от лошото отношение при тяхното преминаване през Австро-Унгария. За българите главната причина беше австрийското поражение в Буковина, което тук предизвика съвсем не приятелско настроение срещу Австро-Унгария. Заслужава да се отбележи, че и Царят прие депутатите и то даже подчертано приятелски. В едно изказване Царят изтъкна, че вече от 30 години работи за сближение на България с Германия и сега е щастлив, че най-после е постигнал целта си. При подобни случаи Царят умее да убеждава гостите си в лоялността на своята политика към Германия. Позитивни основания за съмнение в тази лоялност не съществуват, но въпреки това и противно на г-н Бам, аз съм убеден както и преди в това, че Царят е прекалено умен, за да не си осигури гърба в случай на неуспех на Централните сили. По тази причина, без да подкрепя русофилите, той насърчава на първо място всички български националистически стремежи и силно едностранчивата партийна политика на Радославов никак не му е твърде симпатична. И не бих счел никак за изключено, че Царят търси възможност да свали Радославов и ако е възможно да създаде един националистически блоков кабинет. Лекотата, с която Радославов заплашваше с оставката си по време на граничния конфликт с Австро-Унгария, дава основание да се заключи, че Царят търси възможност да накара министър-председателя да падне, веднага щом се отдаде за това случай, който би му дал възможност да прехвърли вината за това на Германия или Австро-Унгария. Следователно, в тази точка не бих искал да се съглася с възгледите на г-н Бам.

2. На 28 юни Народното събрание беше свикано на извънредно заседание. Задачите на Камарата са предимно от финансово и управленско-техническо естество. На първо място то трябва да разреши кредитите за втората половина на бюджетната година. Опозицията без съмнение ще използва възможността да нападне правителството по въпроса за хранителните продукти.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/27, л. 6-9.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2959.

---

[1] Това е копието на доклада на Бам, 17 юни 1916 г. – док. 30.

[2] Арним получава копие от доклада на Бам именно в германската легация в София и го изпраща на адмирал фон Тирпиц.

№ 35

Телеграма № 783, 5 юли 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до пълномощен министър съветник в свитата на германския император и представител на Външно министерство във Върховната главна квартира пълномощен министър генерал-адютант фон Тройтлер, Плес

За Негово превъзходителство фон Фалкенхайн.

Пълномощният министър в София[1] телеграфира:

„Според едно съобщение на тукашния военен аташе,[2] генерал Фалкенхайн е изпратил телеграма[3] до генерал Жеков, в която се споменава една отправена към мен забележка на Радославов, според която, ако Гърция и Румъния се намесят във войната, България трябвало да се държи отбранително поради липсата на достатъчно войска.[4]

Бих бил много благодарен, ако в случаи, когато такива поверителни забележки, разменени в разговори, дават повод за повторни запитвания или възражения, бих могъл да бъда упълномощен да се консултирам най-напред лично и поверително с Радославов. Пряка размяна на становища за изявления на Радославов с тукашното армейско ръководство при известните много деликатни отношения между Радославов и генералите[5] може да попречи на нашите отношения с Радославов и евентуално да разклати позициите му.“[6]

ИИ БАН, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] Масов.

[3] Виж док. 32 и 33.

[4] Сравни док. 32; също и док. 33.

[5] Сравни док. 30.

[6] В полето на документа бележки на Тройтлер; той предава във Външно министерство, Берлин отговора на Фалкенхайн под № 426 още същия ден, 5 юли 1916 г. като отбелязва: „Още преди няколко дни, когато научих, че Ф[ердинанд] е използвал това изявление на Радославов по отношение на Жеков, помолих барон Грюнау веднага да информира в Генералния щаб.“

№ 36

Шифрована телеграма № 235, 6 юли 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Във връзка с телеграма № 233 и нареждане № 103.

Поверително.

Граф Тарновски и аз връчихме на г-н Радославов на 4 този месец ноти с един и същи текст, изискващ прилагането на първоначалните условия върху по-късните субсидийни плащания, а именно относно съкровищните бонове. Г-н Радославов обеща се бърз отговор и изглеждаше съгласен.

Граф Тарновски получи днес съобщение от Виена, че германското правителство било за това, двете нови, искани междувременно от България авансови плащания[2] да се отпуснат без намаляване. Това изглежда съответства на разбирането на моя австрийски колега, който предвид на политическото и финансово положение показваше колебание за намаляване на субсидиите, към което аз също не мога да се дистанцирам. Граф Тарновски изглежда приема най-много да се прокара едно изравняване на известна сума по военните доставки.[3] Ние бихме искали преди постъпки пред тукашното правителство, най-напред както е редно да си съставим възможно най-ясна преценка, предвид настоящето двустранно финансово положение какво би могло да се иска от България, и затова да се консултираме с опитен финансист. Като особено подходящ и достоен за доверие сметнахме д-р Щанге, който обаче едва тези дни се връща от Букурещ и поради това обсъжданията трябваше да се отложат.[4]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 301, л. 812-813.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] На 7 юли телеграмата е регистрирана в германската Върховна главна квартира в Плес.

[2] Става дума за авансите за м. май и юни 1916 г.

[3] По този начин, чрез изравняване със субсидийните рати са били изплатени авансите за януари – април 1916 г.

[4] Виенското посолство в Берлин връчва на германското Външно министерство нота: „Императорското и кралско правителство се съгласява със съобщените предложения на императорското германско правителство в нотата от 30 миналия м. [юни 1916 г.], според които изискваните от българското правителство две предстоящи авансови рати за май и юни трябва да се изплатят в досегашния размер всяка от 50 милиона франка, и се обявява готово да поеме една четвърт от новата субсидийна сума при досегашните условия. Императорското и кралско правителство също е напълно съгласно с предложения начин на процедиране в сегашния случай.

Императорският и кралски пълномощен министър в София [Тарновски] е съответно натоварен, в разбирателство със своя германски колега, да направят изявление пред българското правителство, че исканите от България две следващи субсидийни вноски на сума от 100 милиона франка ще бъдат изплатени, щом се извърши предвидената размяна на ноти за начина на платените от началото на тази година четири последователни авансови вноски. За изпълнението на тази размяна на ноти вече от по-рано е оторизиран граф Тарновски. Виена, 4 юли 1916."

[5] Нотата виж в приложението на документа в ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 299, л. 810.

№ 37

Шифрована телеграма № 948, 6 юли 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Във връзка с телеграма № 900.[1] Строго поверително.

1. Царят е дал указания на армията в съответствие с желанията на фон Фалкенхайн да се избягва каквото и да било нарушаване на гръцката граница, но обръща внимание върху непрекъснатото увеличаване на войските на Антантата и дислокацията им на територията на Гърция. Смята, че трябва да се очаква рано или късно неприятелска офанзива в посока Флорина, Монастир, затова счита българската сдържаност за съмнителна и че е необходимо действие в посока Флорина от страна на българската армия за подобряване на позициите, преди да стане прекалено късно. Не приема за вероятна неприятелска офанзива по долината на Вардар, защото същата би била безперспективна.

Но действия срещу Монастир може да се очакват, тъй като Антантата иска да създаде тук една Сърбия. Царят се опасява от раздразнение сред висшето войсково ръководство, тъй като Жостов, който има много привърженици в армията, настоява за действия срещу Антантата. Жеков може да стане жертва на това, особено ако Антантата постигне успехи в резултат на нашето изчакващо поведение. Възгледите на Царя са съобщени чрез военния аташе[2] на фон Фалкенхайн.

2. Царят и Жеков преценяват спокойно поведението на Румъния, във всеки случай няма причини за непосредствени опасения.[3] Към предложението на фон Фалкенхайн за използването на турски войски в България[4] Царят се отнася, както и се предвиждаше, отрицателно. Същото изпратих за собствена информация за командира на флота в Константинопол.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/53, л. 6.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2458.

---

[1] Това е док. 33.

[2] Масов.

[3] Виж док. 32, 33, 44.

[4] Виж док. 32, 44.

№ 38

Шифрована телеграма № 236, 7 юли 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 235.[1]

Строго поверително.

Граф Тарновски ми каза, че при връчването на Радославов на нашата обща нота за съкровищните бонове срещнал финансовия министър Тончев. На една между другото направена забележка, че едно намаляване на заемите е в интерес на България, Радославов веднага подхвана със забележката, че граф Тарновски май мислел същото, което аз напоследък съм говорил. Г-н Тончев, при одобрение на Радославов, заявил най-определено, че не можело да става и дума за намаляване на субсидиите, тъй като поддръжката на армията за два месеца струвала не 100, а 180 милиона лева, така че той трябвало да вземе още 80 милиона лева от Националната банка. Г-н Тончев живо се оплакал и срещу исканото от нас писмено признаване на задължението за заплащане на военните доставки. С искането за това признаване ние сме били започнали една политическа грешка, както при по-ранен подобен повод Русия. Радославов не трябвало да издава документ за признаването и така нататък.

Накрая двамата министри помолили граф Тарновски да се застъпи все пак за българското становище, на което той отговорил, че въпросът касае преди всичко Германия.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 303, л. 816-817.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] Това е док. 36.

№ 39

Шифрована телеграма № 969, 11 юли 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

В допълнение към телеграма № 948.[1]

Строго поверително!

Първо. Докато тукашните меродавни кръгове оценяват поведението на Румъния както и преди спокойно, изглежда фон Фалкенхайн е загрижен. Това се вижда от подновеното искане към българите за изпращането на една българска дивизия с предназначение към германския армейски корпус, от гръцката на румънската граница. В момента е под въпрос, дали България може да изпълни това желание и зависи от поведението на Антантата.

Второ. Относно последната се множат потвърждаващите се една след друга новини за изнасянето на английски и френски военни части от Гърция. Офицерът от информационния отдел на фон Макензен, София също смята, че боевете на Антантата през последните дни на македонската граница трябва да се разглеждат като прикритие за изтеглянето на частите в обратната посока, най-вече от областта на Флорина се съобщава за такова движение. Все още не е известно становището на висшето армейско командване по този въпрос. Ако това прехвърляне се потвърди, съветът на фон Фалкенхайн да не се предприема нищо срещу гръцката граница, ще се окаже правилен, тогава ще бъде решен и румънският въпрос.

Трето. Как фон Фалкенхайн преценява положението на Румъния, както научавам строго поверително, проличава ясно от факта, че шефът на железниците е взел мерки за извозването на 4-5 турски дивизии през България за Галиция.

Четвърто. От достоверен австрийски източник научавам, че няма опасност от румънско нападение, тъй като Австро-Унгария е готова за отстъпки в Буковина. Дали тази новина се базира вече на факти, ми се струва съмнително, но това показва в каква посока евентуално може да се намери приемлив за Румъния изход. За същото информирам и командира на флотата.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/53, л. 7.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2458.

---

[1] Това е док. 37.

№ 40

Препис на телеграма № 821, 12 юли 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до императорския легационен съветник в свитата на германския император във Върховната главна квартира капитан барон фон Грюнау, Плес

Пълномощният министър в София[1] телеграфира под № 247 от 11-ти:[2]

„При посещение при началника на кабинета на Царя Добрович имах повод да посоча, какво изключително пакостно впечатление би направила евентуална оставка на Радославов в настоящия момент както при нас, така и при Антантата. Прибавих, че ние, в Германия, сме много щастливи да знаем, че Радославов има здрава опора в лицето на

Негово Величество Царя. Началникът на кабинета мисли, че не може да става и дума за оставка на Радославов. Даже водачите на демократите, с които е говорил, не желаели оставка в момента.

Самият Радославов изглежда също така сигурен. Каза ми, че помирение с Генадиев, който искал прекратяване на компрометиращия го процес Деклозиер, изглежда изключено. Водели се преговори с разумни елементи на демокрацията. Не се ли постигне задоволително решение, той – Радославов – бил готов да стигне до крайност и да разпусне Камарата; но естествено последното решение за разрешаване на кризата е на Царя.[3]“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] На 17 юли Ягов изпраща на Грюнау втора „строго секретна“ телеграма все по същия въпрос за евентуална оставка на Радославов. Това е телеграма № 850 от 18 юли 1916 г., която гласи: „Пълномощният министър в София телеграфира под № 257 от 17 т.м.: „Строго секретно. Началникът на кабинета на Царя Добрович ми каза, че счита изострянето на парламентарната криза за сериозно, но все още мисли, че самият Радославов ще се задържи. Царят го посъветвал, ако вече не е сигурен в себе си, да прояви по-голяма отстъпчивост към опозицията. Евентуално би могло да се стигне до образуването на коалиционно министерство с приятелски настроените към Централните сили демократи и евентуално социалисти.

Съветът показва, че Царят се стреми да запази Радославов. За съжаление, не може да се отрече, че Радославов има вина за кризата с неумелата си острота към противниците.“ (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.)

[3] Подчертаванията в документа са направени при прочитането на телеграмата. Вляво към последното изречение е поставена още и вертикална черта.

№ 41

Доклад I B № 901, 18 юли 1916 г., Константинопол, на германския военноморски аташе в Константинопол капитан Хюман до германския Генерален щаб на действащата германска армия във Върховна главна квартира, Плес

Поверително.

Към доклад на военноморския аташе София, 18 юли 1916 г. B № 6267.[1]

Неотдавна по желание на г-н фон Фалкенхайн при завръщането си от Константинопол генерал фон Лосов остана за няколко дни в София. Той прекара дълго време с Царя, натоварен с поръчението да повлияе стабилизиращо и успокоително върху твърде пъргавия по дух импресионистичен владетел. Като се има предвид характера на Лосов, това напълно му се е отдало, още повече, че идваше директно от Върховната главна квартира, а отгоре на всичко е и „доверено лице“ на Фалкенхайн. Лосов писа кратко, но изпълнен със задоволство, за престоя си в София.

Още през юли и октомври миналата година цар Фердинанд не веднъж беше казвал на покойния посланик Вангенхайм, че има жива потребност от време на време от разговори с наистина информирани лица; Германия общо взето не я е било твърде много грижа за неговата личност, нейните дипломати в София в повечето случаи изобщо никак не били информирани и затова той оставал настрани от важните събития. Едно от време на време ободряване на монарха е извънредно важно за България и за нашата обща политика, защото мъдрият и вещ в международната политика цар без съмнение е най-влиятелният мъж в своята страна; от друга страна обаче, въпреки всички значими качества по заложба, той е „един нерешителен скептик“, който е силно зависим от подходяща опора, ако я намери в нужния момент.

Разбираема е нервността на България в настоящия труден, критичен момент. Първо съвестта ѝ не е чиста нито пред Антантата, нито пред Турция. Освен това на душата ѝ още тежи фаталният опит от Балканските войни. Въпреки това смятам, че военноморският аташе[2] под непосредствеността на впечатления оценява прекалено песимистично положението. Депутатите, които неотдавна бяха там, останаха с по-благоприятни впечатления; телеграмите в пресата от 21-ви говорят за решителен парламентарен успех на кабинета на Радославов, който, според представения доклад, не можело да се очаква.

Вече съобщих за претенциите на Турция към линията Марица като граница. Те не стоят във връзка с обстоятелството, дали сега Турция ще ни окаже помощ или не. Енвер винаги и навсякъде ще ни подкрепя и то по военни и държавнически убеждения, „за да бъде сразен врага“; това е неговата цел, неговата най-първа и единствена цел, на която е подчинено всичко друго.

Ще трябва да привикнем към известна съпротива на българите срещу всичко прекалено „германско“, срещу „прекалено силна германска прегръдка“. Това тук е същото явление, както и в Турция; явление, което е напълно естествено при така неравностоен съюзник и което намира своето оправдание отчасти в здравото недоверие на един стремящ се напред, много по-слаб народ, отчасти и в не твърде голямата гъвкавост на германците – под една или друга форма – за колонизация и морални завоевания над чужди народи.

Румънската политика беше до неотдавна оценявана в Константинопол като по-малко опасна. Там смятаха, че Румъния желае да участва само в „заключителния етап“, нещо, което се оказа толкова сполучливо в Балканската война, и че за нещо повече силите ѝ не стигат. Ако това схващане е вярно, то събитията през последните седмици на германския Западен фронт на първо време приковаха румънската опасност и продължаването на румънска мобилизация означи само, че ние, според мнение на румънските държавни мъже, се приближаваме към последната фаза на войната. По мое схващане, истинската опасност на Балканите се крие много повече в чудовищната омраза, която е натрупана в България срещу румънците, която изтъква на заден план всички други политически чувства на този народ и за която омраза румънците не хранят никакви илюзии! Този момент естествено може извън всяка политическа комбинация да доведе на едната страна до дръпване на спусъка, на другата страна обаче също до превантивни мерки.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 37-39.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] Виж док. 42.

[2] Фон Арним, док. 42.

№ 42

Доклад № 6268, 18 юли 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Алфред фон Тирпиц, Берлин

Съвсем тайно.

Доклад върху военнополитическото положение в България през юли 1916 г.

Царящото още през юни общо настроение на абсолютна увереност отстъпи място на една остра нервност след австро-унгарското поражение в Буковина и настъпателното нападение на русите, което до този момент още не може да бъде спряно.[1]

Ръководните личности, преди всичко Царят, Радославов и Жеков, наистина продължително оценяваха положението като спокойно, обаче все пак имаха случай да изразят загрижеността си за настоящето и бъдещето. Най-големи опасения събужда естествено поведението на Румъния, срещу която България може да изпрати сравнително малко войска, като се има предвид постоянно съществуващата възможност от офанзива на Антантата срещу Македония. От друга страна, съществува усещането, че отслабената Австро-Унгария и силно ангажираната германска армия не притежават повече достатъчно войски, за да действуват успешно при сегашното военно положение срещу Румъния. Изразеното повторно от ген. фон Фалкенхайн желание за подсилване на българските военни части на румънската граница и предложението за турски военни части, подхраниха това чувство и допринесоха за засилване на съществуващите противоречия вътре в българското военно командване.

Към тези външни грижи се прибавят още и моментните партийни борби в Камарата, които са нараснали до заплашваща кабинетна криза и оказват неблагоприятно влияние върху настроенията на кабинета и народа. Най-добре положението в момента може да се оцени според поведението и становищата на ръководните лица, които се описват накратко в следващото:

1. Генерал Жостов

Както вече многократно съм информирал, шефът на Генералния щаб Жостов е основният водач на съществуващата в армията опозиция, която е насочена, от една страна, срещу кабинета на Радославов, а от друга страна, без съмнение срещу изцяло насочващата се срещу Русия политика на Царя и правителството. Жостов използва за това всяка възможност да действа срещу нас и нашето ръководство и дори няма да бъде невероятно, ако отиде и по-нататък в подкрепата си на русофилските домогвания, доколкото това може да се съчетае с верността и задълженията към страната му. Жостов е наистина прекалено умен, за да се компрометира лично, и е политически много здраво подкрепян от Демократическата партия, щото да може да се действа срещу него. Във всеки случай все още не му е дошло времето за това.

В момента Жостов се опитва да настройва срещу нас, като обвинява Германия, че е възпряла България да нападне Антантата в момент, когато това все още било сравнително лесно и като твърди, че Германия и днес все още стои на пътя на каквото и да било офанзивно движение за подобряване на българските позиции. Под въпрос оставало, дали нашата политика на съобразяване с Гърция беше винаги правилната, срещу това се казват много аргументи. Несъмнено е обаче, че опозицията и възгледите на Жостов биха спечелили значителен терен, ако чрез офанзивни успехи на Антантата биха произлезли загуби за България. Тогава би била застрашена позицията на главнокомандващия Жеков. Характерно за начина на действие на Жостов е фактът, че той използвал случай напълно открито да каже пред военния аташе,[2] германците били по-лоши от русите предвид нашите насрещни искания за доставения от нас военен материал. Военният аташе, естествено, не му останал длъжен с отговора.

Затрудненията, които възникват за Царя и главнокомандващия Жеков от личността на Жостов по всички въпроси на армейското ръководство и външната политика, естествено са значителни, също и голямата съпротива, на която се натъква нашето Главно армейско ръководство в България, се дължи на него. Естествено, не липсваха опити да се привлече Жостов в нашия лагер. Към тях се причислява и пътуването му по германските фронтове. И дори имаше признаци за изглаждане на отношенията, но след австро-унгарското поражение при Буковина неговата враждебност срещу нас се прояви с нова сила. Да се надяваме, че една промяна на военното положение ще даде възможност за отстраняването на тази неудобна личност.

2. Генерал Жеков

В противовес на Жостов, главнокомандващият действащата армия Жеков е личност, на която можем да разчитаме напълно. И той не смята за розово положението в момента. Въпреки че следва винаги съветите на генерал фон Фалкенхайн, той предупреждава да не изпускаме шансовете на гръцката граница.

„Ако едно отслабване на българския фронт би било необходимо, за да се освободят части срещу Румъния, би било нужно подобряване на българските позиции за подсигуряване срещу неприятелски начинания.“ В това отношение на първо място се има предвид областта около Флорина. Тук той се стреми да издейства едно преместване на българската армия до Островското езеро на север до позиция, от която може да се завладее жп линията Воден – Флорина. Обаче изглежда, че нашето Върховно армейско ръководство не иска да признае необходимостта от такова едно придвижване. Появилите се в последно време слухове за офанзивни намерения на Антантата в посока Монастир [Битоля] с идеята да се създаде нова екзистенциална основа за Сърбия, изглежда се приемат скептично от нашето Върховно армейско ръководство. Разположените в момента неприятелски части западно от Вардар, които следователно трябва да защитават 100 км въздушна линия, се изчисляват наистина само на около 25 000 души; те биха били следователно за една офанзива сигурно твърде слаби. До каква степен известно отзоваване на части на Антантата от Салоник е влияело на становището на генерал фон Фалкенхайн, още не е ясно. Аз смятам, че досега е отзована само една дивизия (XVII-та колониална дивизия) и не е сигурно дали тази дивизия не е била заменена с нови военни части. От друга страна, здравословното състояние на частите на Антантата не било напълно добро. Дори и да е вярно предположението на генерал фон Фалкенхайн, че в момента не може да се очаква офанзива от страна на Антантата, то от гледна точка на българите е разбираемо, че те не изпускат из очи неприятелската офанзива и с нежелание изпълняват желанието на нашето Армейско ръководство да изтеглят една дивизия от македонския фронт, за да я изпратят на румънската граница. Още по-понятно е това, когато не е налице превъзходство на българите частите на Антантата по брой. Срещу изчисляваните на около 300 000 комбатанти англичани, французи и сърбите стоят приблизително същият брой българи. В артилерийско отношение Антантата дори ги превъзхожда. Силата на българите се състои предимно в добре изградените им позиции, които обаче, както вече споменах по-горе, могат да бъдат подобрени. Въпреки това положение на нещата Жеков без съмнение ще откликне на желанието на Фалкенхайн и ще изпрати една дивизия на румънската граница. С това броят на българите на последната би се увеличил от 2 на 3 дивизии. Колко румънци има срещу тези 60 000 български комбатанти в Добруджа е трудно да се прецени. Становищата по този въпрос се разминават. Според минимални оценки там има съсредоточени от 100 до 120 хил. румънски войници. Затова едва ли е възможна българска офанзива срещу Румъния, още повече, че в случай на румънско нападение, Сарай ще се погрижи българската южна армия да бъде ангажирана. Оттук е обяснимо, че генерал фон Фалкенхайн се е върнал отново върху предложението на Енвер и предвижда подкрепление на българската армия чрез турски военни части. Както вече съобщих, България не е склонна да приеме това предложение. Българското недоверие към турците е прекалено голямо и ще бъде много трудно да се убедят Царят и генералите в чистотата на намеренията на Енвер. Докато не й е опрян ножът до гърлото, България едва ли ще бъде склонна да приеме пряка турска помощ. Това поведение на България е накарало генерал фон Фалкенхайн, както научавам строго поверително, да използва по друг начин предложените турски дивизии и е взел мерки за транспортирането им към Галиция.

За съжаление от тази мярка, а също и от факта, че няма на разположение германски военни части, които да помогнат пряко на българите, може да се заключи, че генерал фон Фалкенхайн не е повече в състояние да проведе офанзива срещу Румъния със собствени, респ. с австро-унгарски части, или поне да демонстрира само съответстваща мощ, с която да държи Румъния с вързани ръце.

3. Радославов

За правителството на Радославов положението в момента е станало дотолкова по-трудно, доколкото с откриването на Народното събрание успоредно с облаците на хоризонта на външната политика ще започне и остра борба на опозицията срещу него и неговия кабинет. Опозицията се стреми да върже около врата на Радославов примка от въпроса за снабдяването с хранителни продукти, по който правителството направи наистина много грешки и действаше много несръчно. Тя настоява да се приеме нов закон за снабдяването преди гласуването на бюджета, респ. преди одобряването на военните кредити.

С това опозицията иска да покаже, че Камарата иска да обвърже своето съгласие с държавата, т.е. иска да направи своето доверие към сегашното правителство зависимо от отменяне на въпроса за общественото осигуряване за народа. Затова гласуването по въпроса, кой закон да се внесе най-напред, се изостря до въпрос за доверие към правителството. За съжаление дружината на Генадиев, която първоначално стоеше на страната на правителството, използва възможността да обвърже този въпрос с висящия процес срещу Генадиев, обвинен в подкупи. Тя иска да продаде, образно казано, своите гласове срещу прекратяването на процеса. Радославов обаче предварително така се е разпоредил по този въпрос, че едва ли може да се разчита на това, че хората на Генадиев ще гласуват за него все още сплотено. Мнозинството, стоящо на разположение на правителството, е затова изключително съвсем незначително, то се очертава с 2 до 3 гласа. Въпреки че това мнозинство е достатъчно да се предотврати падането на кабинета, положението е изключително сериозно и са достатъчни случайности, за да се усложни то до крайна степен. В най-неблагоприятния случай остава още разпускането на Камарата от Царя. За наше съжаление, че въпросът за общественото осигуряване се използва от опозиционните партии срещу Германия, защото с него са обвързани въпросите за експорта на суровини и хранителни стоки за Германия. Правителството също трябва да лавира по този въпрос спрямо нас и се явява пасивна съпротива, която най-често много трудно може да се преодолява. Тези събития се подкрепят несъмнено от чисто ориенталската мисъл, че трябва да се използва затрудненото положение на приятеля, т.е. Германия и Австро-Унгария, за да се извлекат повече или по-малко изгоди. Това, което е било и което сме направили за България не играе повече никаква роля. Използва се само настоящето важи. В това отношение не бива да си правим илюзии нито сега, нито за в бъдеще.

4. Царят

Царят общо взето е прекалено предпазлив и ловък, за да даде ясен израз на мнението си за вътрешните и външни събития. Той е човек, който винаги се е стремял да си държи отворен изход. По изключение обаче е имало случай да изкаже становището си за Австро-Унгария и за позицията на България към Дунавската монархия. В края на юни, при отпътуването на генерал фон Зеект от Ниш, той е дал ясно да се разбере, че не се доверява вече на австро-унгарската армия.[3] Той смята, че тя вече е в стадий на упадък. Изход виждал единствено във възможно най-бързо пълно подчинение на австро-унгарската армия под германско командване, т.е. в една военна конвенция между Германия и Австро-Унгария. В този смисъл Царят е предал на генерал фон Фалкенхайм чрез военния аташе[3] своите желания: „Той, като съюзник има право и е задължен да поиска, щото Австро-Унгария да се постави под военното военно ръководство на Германия; сега, след тежките поражения на монархията, желязото било горещо да се кове, сега Германия трябва да използва възможността и да си осигури необходимите гаранции за бъдещето, както за времето на войната, така и за мирна. За България би било особено важно едно такова развитие, защото България „като съседка на една слаба Австро-Унгария“ отново би попаднала под руско влияние.

Доколко се вземат под внимание желанията на Царя, тук не е известно. Вероятно те са свързани с наскоро станалото тук известно пътуване на генерал Конрад фон Хьотцендорф в Берлин.

Естествено Царят следи със загриженост румънския въпрос и събитията в Галиция. Той, също като императорския пълномощен министър в Букурещ[5] стои на становището, Румъния не ще може повече да бъде възпирана да ни нападне, ако на русите би се удало да нахлуят в Трансилвания. В началото на август се очаква румънската мобилизация. Тогава Румъния ще трябва да вземе своето окончателно решение.

Препис е изпратен на шефа на Адмиралтейския щаб.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/34, л. 107-118.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2979.

---

[1] Към този пасаж и към още ред други до края на изложението от ляво са изписани много надебелени вертикални черти.

[2] Масов.

[3] Наред с вертикалните черти отляво и това подчертаване е на адресата.

[4] Масов.

[5] Бусше-Хаденхаузен.

[6] Холцендорф.

№ 43

Шифрована телеграма № 1048, 26 юли 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

1. Както научавам от военния аташе[1], организирането на българска Дунавска армия, състояща се общо от четири дивизии, е осигурено под ръководството на фон Макензен.

2. От вчера започнаха транспортите на турски дивизии през София. Две дивизии ще заминат вероятно за Галиция, а други 2 – за Северна България. Вероятно под натиска на обстоятелствата Царят[2] се е съгласил с използването на турски войски в България.

3. Информационен отдел Запад съобщава, че според поверителни сведения, от Париж принуждават Сарай да започне офанзива, за да се обвърже България и да предизвика включването на Румъния на страната на Антантата. Информационният отдел не предвещава изгледи за успех на офанзивата, но ако той нападне, Румъния ще пренесе бързо военните действия през Дунав и ще предприеме бомбардировки над София и индустри-

алните центрове, затова препоръчва да се вземат предохранителни мерки. Царят гледа загрижено на необходимостта от разделяне на българската армия, смята, че новините за Румъния си противоречат. От Букурещ са по-оптимистични, отколкото от Берлин. Радославов е за твърдо поведение без предизвикателства, смята, че така ще може да се избегне войната с Румъния. Войната срещу Румъния би била популярна сред народа.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 13.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] Масов.

[2] Фердинанд I.

[3] Сравни док. 35.

№ 44

Препис на шифрована телеграма № 1057, 27 юли 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

1. Вчера престолонаследникът и Жеков заминаха за Плес, за да обсъдят с фон Фалкенхайн оперативни действия на българската армия срещу Румъния.

2. Германското и австрийското армейско ръководство изглежда желаят българската армия да мине Дунава, ако се наложи. Българите пък искат да се ограничат най-вече с възвръщането на Добруджа. В българската армия проявяват разбиране единствено към това, още повече че се опасяват от дебаркиране на руски войски в Добруджа.

3. При започването на неприятелски действия с Румъния австрийската Дунавска флотилия ще се окаже в трудно положение, тъй като на запад от Русчук до Оршова няма никакво скривалище, а напротив, възможен е обстрел от румънския бряг. Според съобщението на австрийския военен аташе при наличието на конфликт с Румъния Дунавската флотилия трябва да се оттегли на запад до Оршова. Единствено ако България се реши да мине Дунава, тя ще остане на мястото си, за да подпомогне преминаването. В този случай Австрия ще предостави материали за мостовете.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 14.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

№ 45

Шифрована телеграма № 1086, 3 август 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Жеков се върна на 1 август и изрази много радостно изпълнените с надежда впечатления и настроенията в Плес, от друга страна обаче, счита, че състоянието на австрийската армия е по-лошо, отколкото е очаквал. В предприетите от Германия мерки за обединяване на главните командвания той вижда изгледи за благоприятен изход на Източния фронт. Румънското поведение Жеков преценява песимистично, убеден е, че Румъния ще започне военни действия срещу нас, вероятно при него желание е породило мисълта. Подробности за нахлуване [през] румънската граница изглежда все още не са обсъждани в Плес.

На 2-ри август Енвер паша мина през София на път за Плес.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 27.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

№ 46

Шифрована телеграма № 1089, 5 август 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително

Връщайки се от Плес с генерал фон Лосов, Енвер паша направи кратък престой тук. Фон Лосов съобщи, че румънското поведение се оценява в Плес като толкова несигурно, че германско-австроунгарски и български военни части на всяка цена трябва да навлязат в Румъния. Превозените оттук две турски дивизии отиват към армията на Линзинген, за да могат да сменят германските части там. Други две турски дивизии са събрани при Адрианопол, за да могат в случай на нужда да стигнат пеша до границата в Добруджа.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 28.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

№ 47

Шифрована телеграма № 1125, 10 август 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Първо. Фон Фалкенхайн настойчиво помоли българското Главно армейско ръководство да подготви и държи в готовност военни части за бързо нападение срещу Румъния, респ. Добруджа. Той подчерта, че предизвикването на Румъния е желателно, но че в общ интерес е, ако България разсее всякакви съмнения, че изцяло е на наша и австро-унгарска страна. Естествено нападението ще се проведе едва тогава, когато положението се изясни. Второ. Фелдмаршал фон Макензен е назначен за главнокомандващ на общите българско-германско-турски военни части, събрани в Северна България. По този начин е нараснало нашето влияние върху поведението на България спрямо Румъния и развитието на нещата е в по-голяма степен в наши ръце. Трето. Това е толкова по-радващо, защото тук и в Румъния, без съмнение съществуват тенденции, насърчавани от Антантата, целящи чрез създаването на добри отношения да се предотврати евентуална война между България и Румъния, за да може Румъния да има свобода за действие на западната граница. Това развитие изисква от наша страна по-сериозни контрамерки, даже и чрез пресата, като се избягва пряко предизвикателство към Румъния. Показателно в това отношение е, че тукашните дипломати, оценявайки, противно на военните, поведението на Румъния по-благоприятно, работят в посока за постигането на споразумение между България и Румъния. При дадени обстоятелства последното може да се окаже в наш ущърб. Дори нашият доверен човек, директорът на Кредитна банка, Щанге, който има превъзходни връзки с Румъния, трябва да отбележим, че не оценява положението като неблагоприятно.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/27, л. 38.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2959.

№ 48

Шифрована телеграма № 1128, 11 август 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

1. Вчера Сарай извърши нападение с малко на брой части югозападно от Дойранското езеро, досега без успех, подробности все още липсват.

2. Предвижда се ново разпределение на главнокомандващите на Балканите както следва: фон Макензен – главнокомандващ обединените военни сили на Балканския полуостров със седалище в Ниш, Жеков – командир на Южната армия. Срещу Румъния ще бъде създадено едно българско и едно германско армейско Главно командване. Промени в разпоредените първоначално главни командвания се налагат във връзка с Гърция, където отдаването на главното командване на гръцката граница само на българското армейско ръководство и особено изключването на германците, е направило лошо впечатление дори на Краля.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 31.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

№ 49

Шифрована телеграма № 1134, 11 август 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

1. Генерал фон Лосов телеграфира на военния аташе: Турският пълномощен министър в Букурещ е съобщил на правителството си, че Братиану е подписал военна конвенция с Антантата.

2. Радославов преценява положението като сериозно, но не безнадеждно. Той е за енергични действия срещу Румъния, но без провокации. Пълномощният министър Радев в Букурещ е съобщил на Радославов, че е в пълен ход подготовка на Румъния срещу Унгария. Изненадващо генерал Жостов се е застъпил пред министър-председателя за незабавно нахлуване в Добруджа. В разрез с него, Жеков пък е за удар срещу Антантата, още повече че последната е дала вече повод за това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 32.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

№ 50

Шифрована телеграма № 1142, 12 август 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

1. В момента Царят[1] е все още в Унгария. Вчера Престолонаследникът[2] се изказа много загрижено за положението. Единствено към Германия се храни предишното доверие, докато австрийските съпротивителни сили се оценяват много песимистично. Престолонаследникът се позовава на малката съпротива, която би посрещнала Румъния при нахлуване в незащитеното Седмоградско. Той подчерта и неудачите на германската политика спрямо Румъния, която изтървала удобния момент през пролетта да уреди отношенията си с нея. Подобна е оценката му и за сдържаната политика спрямо Гърция. България нямала вина за това, Царят, напротив, винаги бил изтъквал опасностите от нашата политика на Балканите.

От сигурен източник чувам, че англичаните съветват Сарай да не предприема офанзива в момента. Може би това настроение е във връзка с турската дейност при Суецкия канал. Политиката на Антантата е насочена в настоящия момент да накара Румъния да започне действия срещу Австрия, като обаче предотврати конфликт между Румъния и България. Затова при започване на действия от страна на Румъния, може да се очаква навлизането на руски военни части в Добруджа.

Допълнение.[3] Докато Радославов и Жеков са на кормилото на властта смятам, че няма смисъл от опасения относно някаква отделна политика на България в тази насока. Все пак не трябва да се забравя, че тя е удобна за много българи, затова трябва да подкрепим всички стремежи на генералите и правителството за офанзива. Един страх от България би повлиял най-добре върху Румъния в наша полза.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 33.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] Фердинанд.

[2] Княз Борис Търновски.

[3] Личната преценка на Арним за хода на събитията.

№ 51

Шифрована телеграма № 1143, 12 август 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Днес военният аташе[1] имаше разговор с генерал Жеков и военния министър Найденов. Двамата генерали настояваха за незабавна флангова атака срещу Сарай в посока на долината на Вардар, която напълно се оправдава предвид нападение на Антантата. Военният аташе телеграфира в този смисъл на Фалкенхайн и предложи едновременно с нападението да се изпрати телеграма на гръцкия крал[2] с уверения, че командването ще остане в германски ръце и атаката ще бъде насочена само срещу Антантата.[3] Енергичното нападение няма да остане без отзвук в Румъния, още повече ако Хинденбург има успех. В случай че не последват действия на Румъния, българските генерали са за един краткосрочен ултиматум към нея и навлизане в Добруджа. Моментът за това ще бъде на лице, веднага щом руски военни части преминат Дунава, респективно стъпят на румънска територия, защото тогава положението ще бъде изяснено. В момента българите са решени да действат. Възпирането им може лесно да доведе до противното, т.е. разбирателство с Румъния. Това може да въздейства неблагоприятно върху Турция, която е силно зависима от румънския внос.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 34.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] Масов.

[2] Константин.

[3] Фон Фалкенхайн не е съгласен с това България да нападне Антантата и предлага да се изчака решението на Макензен. Счита, че е много по-важно българските военни части да бъдат използвани за бойни действия при Дунава (виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 36 – шифрована телеграма № 1148 от 13 август 1916 г.).

№ 52

Писмо IV A № 19986, 16 август 1916 г., Берлин, на държавен министър и министър на германското Вътрешно министерство фон Рихтер[1] до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, Берлин

Според достигнали до мен частни съобщения, българското правителство трябва да се е решило да секвестира 25% от всички тютюневи запаси, които са изкупени от чуждестранни търговци и то на една относително много ниска цена. Че България планува такива мерки е толкова по-вероятно, когато според вестникарски съобщения в България снабдяването за местно потребление с тютюн за цигари на приемливи цени среща значителни трудности в резултат на значителните покупки за чужбина и най-вече за Германия; обаче нашите интереси ще бъдат най-чувствително засегнати от една подобна мярка.[2]

Предвид положението на нашето снабдяване с тютюн за цигари, ние имаме най-настоятелен интерес от вноса на тази важна суровина също и за снабдяването на войската с цигари. Чрез предприетите от България мерки вносът сега би намалял не само чрез тази 25%-тна част, която ще се секвестира от всяко изнасяно количество, но освен това съществуват и опасения, че при недостатъчно обезщетение за секвестираното количество от страна на българското правителство износът или изобщо би секнал, или би настъпило извънредно покачване на цените.

Действието на мярката би било толкова по-чувствително за германските заинтересовани лица, когато те вече са длъжни да отклоняват за Цигаротютюневото дружество за покупко-продажба 15 % от своя внос за снабдяване на средните и малки предприятия.

Ваше превъзходителство, имам честта да помоля с посредничеството на императорското представителство в София да уточните нещата и своевременно да се повдигнат възражения при случаи, че се вземат мерки, които биха навредили значително на германските участници.[3]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 19, л. 56-57.

Potsdam, DZA,,IIe Weltkrieg, Bulgarien 976.

---

[1] Писмото е подписано от натоварения да изпълни задачата.

[2] В полето на документа срещу изречението вляво и следващия текст има бележки и нареждане за бързо изясняване на въпроса за германските интереси и за мерки в защита на същите.

[3] По въпроса за стесняване на износа на тютюн от България за Германия виж голям документален масив от протести на германски фирми в ИИ БАН, кол. 5, оп. 8.

№ 53

Препис на три телеграми, 17 август 1916 г.,[1] предадени в германската Върховна главна квартира,[2] Плес

Рим – Санкт Петербург, 17 август. Кабинета.

Н1148-666: Множат се симптомите, че независимо от вътрешните партии самото българско правителство било склонно да дойде до споразумение с Антантата и то било чрез посредничество на Румъния, било по друг начин, обаче при запазване владението на Македония и на династията. От известно време се говори по един фрапиращ начин за партията на принц Борис. Разбира се, има мнение, че Русия не би могла да се съгласи на никакви преговори, които не изхождат от предпоставката, че цар Фердинанд се отстранява от престола, но все пак храни се надеждата, че Русия би се задоволила с една проста абдикация. Ясно е, че предимствата на едно разбирателство с България днес са огромни; чрез това Турция би била извън битката, военните и търговските подстъпи отворени за Русия и преовладяването на Сърбия много по-лесно извършено. Би било желателно да се сондира в Петербург, дали Господарят[3] като база на преговори би се задоволил с това, щото освен абдикацията на сегашния цар, на самия цар Фердинанд, на неговия наследник принц Борис, както и на българското правителство се наложи абсолютното задължение, че цар Фердинанд да не би живял в България и тук повече не би се върнел. – От една инициатива от наша страна по този въпрос би могла да възникне за нас опасността, че съюзниците [Антантата], като се оправдаят с необходимостта, че трябва да компенсират Сърбия за предаването на Македония на българите, биха поискали нашето съгласие да се обещаят на Сърбия Хърватско и други места, за което ние не можем да поемем задължение по различни причини, съвсем независимо от това, че за Четворния съюз би било глупаво от сега да изключи всяка една възможност за споразумение с Унгария.–[4] Аз моля Ваше Превъзходителство да ми съобщите Вашето мнение по всичко това, както и по възможност да сондирате почвата по въпроса за цар Фердинанд.“[4]

На 17 т.м. кралският посланик в Лондон[5] телеграфира както следва:

„Каб. 277. Строго поверително... – В наскоро проведения секретен разговор с него по балканския проблем и неговото евентуално разрешаване, Бенкендорф[6] ми каза, че що се отнася до бъдещото изграждане на България, то, по негово лично мнение, съдбата на цар Фердинанд не би трябвало да влияе значително върху това. Една евентуална абдикация на Негово Величество в полза на своя син – според както счита моят колега – ще допринесе съществено за опростяване на въпроса и ще има за следствие едно по-благоприятно за България решение. – Негово Превъзходителство прибави още, бил научил, че Кралят и британското правителство хранят изобщо малко симпатии към личността на цар Фердинанд. – Що се отнася до тази последна точка, бих искал да приема впечатлението на Бенкендорф за правилно; относно Фердинанд по-рано още бях чул Грей да говори по недоброжелателен начин.“

„Радославов даде на Деруси да разбере, че България би запазила неутралитет спрямо Румъния в случай на австро-румънски конфликт само при условието, че „династията“ на ...[7] остане и че България запази своите завоевания в Македония... – Той (Радославов?)... не споменава обаче условието – никакви руски войски не престъпват румънска територия. Председателят на Камарата (Щюрмер) смята за вероятно, че българското правителство търси да използва румънската загриженост от един конфликт с България, за да научи чрез румънското правителство намеренията на съюзниците [Антантата]. Щюрмер, с когото говорих за това нещо, изглеждаше, че се отказва от недоверието към един опит от страна на София и Букурещ за проправяне път за разискване по този въпрос.“[8]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Телеграмите по всяка вероятност са придобити по агентурен път. Касае се за италианска дипломатическа кореспонденция.

[2] От Върховната главна квартира изпращат препис до Външно министерство, Берлин.

[3] Руският император.

[4] Очевидно тази телеграма-инструкция е изпратена от Рим до италианския посланик в Санкт Петербург.

[5] Италианският посланик.

[6] Руския посланик в Лондон.

[7] Очевидно многоточията са поставени при преписа на телеграмата, заместват „и на Негово Величество цар Фердинанд“.

[8] Очевидно това е телеграма от Букурещ.

№ 54

Шифрована телеграма № 1227, 23 август 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

1. Днес Радославов изрази пред пълномощния министър[1] задоволството си от военните успехи на Македонския фронт, изрази надежда за настъпление към Салоники [Солун]. За поведението на Гърция каза, че тя, както изглежда, се държи разумно, досега се е ограничавала само в запитвания.

2. Тукашният румънски шарже д'афер Раскану казал преди няколко дни пред военния аташе[2], че Братиану бил много загрижен за поведението на България в резултат на остри изявления на фон Масов пред румънския военен аташе и се опасявал от германско-българско нападение. Фон Масов отговорил успокоително и казал, че трябва да се подсигурим с контрамерки срещу известните ни румънски подготовки, а не да чакаме, докато русите навлязат в румънска територия,[3] чрез което поведението на Румъния окончателно би било изяснено. Раскану споменал в разговора, че му било известно, че руският пълномощен министър бил отправил чрез Букурещ специални мирни предложения към България. Успех на същите не можел да се очаква при известното отношение на Русия към българската династия и сегашното правителство. По-нататък Раскану запитал, дали е известно на фон Масов нещо за румънско-австрийските преговори[4] за ком-

пенсации, които били подкрепили в голяма степен Братиану срещу подстрекателите към война. Попитал също така, дали му е известно нещо за предстоящи германско-руски мирни преговори. Фон Масов отговорил отрицателно и на двата въпроса.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 48.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] Оберндорф.

[2] Масов.

[3] Сравни док. 53.

[4] Сравни док. 53.

№ 55

Копие на писмо № 21346, 25 август 1916 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до германското търговско Дружеството за цигари и тютюн, Берлин и Цигарена фабрика Валдорф – Астория, Щутгарт[1]

Във връзка с любезното Ви писмо[2] от 15/3 мин. месец относно увеличаването на износното мито на тютюна в България, имам честта да Ви отговоря строго поверително следното:

Вярно е, че българското правителство е било изработило проектозакон, който предвиждал съществено увеличаване на износните мита за тютюна. Тези митнически тарифи е трябвало да останат в сила до 1 ян. 1918 г. и да имат обратна сила.[3] Външно министерство, щом като научи това, в интерес на германската тютюнева индустрия протестира срещу проектозакона пред българското правителство. Чрез това се постигна, че новият закон предвижда увеличаването на митническите тарифи само до 1 ян. 1917 г.[4] и разпоредбите му са без обратна сила. Предвидените в проектозакона митнически тарифи, поне що се отнася до по-евтините сортове, които се изнасят предимно за Германия, бяха намалени.

Тарифите сега са:

1. За Бахча	150лв	за	100 кг
2. За Басма	50	„	„
3. За останалите сортове	40	„	„
4. За остатъци	20	„	„

С този резултат ще трябва засега да се задоволим, тъй като българското правителство, както потвърждава императорският пълномощен министър в София не е в състояние поради вътрешнополитически причини да задоволи по-големи искания.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 15, л. 18-19.
Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Zoll Bulgarien 3.

---

[1] На копието има гриф „Строго поверително“.

[2] Писмото на двете германски дружества виж в ИИ БАН, кол. 5, оп. 30, а.е. 14, л. 122.

[3] Тези разпоредби били наложени съобразно решения относно износ от страна на българския

Централен комитет за стопански грижи и обществена предвидливост, публикувани в българския „Държавен вестник“ № 243 от 11 ноември 1916 г. Последните били раздадени за информация на представители на германски и австро-унгарски износни централи. (Виж в ИИ БАН, кол. 5, оп. 30, ае 15 и 18, л. 129-134.

[4] Подчертано от адресата.

№ 56

Телеграма № 999, 28 август 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау[1], Плес

Императорският пълномощен министър[2] в София телеграфира под № 363 от днес.

„Внезапното румънско обявяване на война на Австрия изцяло изненада тукашните среди. В австрийската легация още сутринта цареше оптимистично настроение, което се споделяше и от Радославов. Г-н Радославов беше в събота при Царя и също отсъстващ в неделя в провинцията, така че 2 дни не можах да говоря с него. Неговият представител Косев загрижен ми каза сутринта, че от събота от Букурещ няма телеграми за дешифриране, освен това градовете Силистра и Туртукай [Тутракан] били напълно изолирани. По-песимистичен като Радославов, той смята войната за вероятна в скоро време.

След като обявяването на войната стана известно, веднага се отправих към Министерството на външните работи, намерих Косев и директора на пресата Хербст, изразих надежда, че България веднага ще нападне. Двамата изглеждаха обаче да не са били лично информирани за очаквани тук решения. Царят и Радославов са уведомени по телефона.

Радославов се очаква да се върне днес сутринта. По-късно Министерският съвет трябва да вземе решение.

След завръщането си[3] Царят се държи напълно изолирано в провинцията. Освен Радославов, никой не го е виждал.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] От август 1916 г. барон фон Грюнау вече е един от представителите на Външното министерство във Височайшата свита на император Вилхелм II при Върховната главна квартира.

[2] Оберндорф.

[3] Става въпрос за завръщане на Царя от Тешен и Виена.

№ 57

Шифрована телеграма № 1266, 28 август 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

I. След обявяването на война от страна на Румъния на Австро-Унгария, поведението на тукашното правителство все още не е изяснено. Решението зависи единствено от Царя, който след завръщането си се намира в своята вила и не приема никого.

II. Разположената на Дунав българска армия се държи от Макензен в бойна готовност под мотото: Състояние на война с Румъния.

III. Австрийските монитори обстрелваха днес нефтени резервоари в Гюргево.

IV. Според сигурен източник, руската флота вчера се е явила пред Констанца, където вероятно ще влезе. Предвиденото за днес нападение на Констанца от военноморските самолети на Варна беше отложено по заповед на Главното армейско командване фон Макензен. Открита радиограма от 27 август, 5 часа 23 минути следобед, от Констанца до руската ескадра: „Arretez au large il y un barrages de torpilles attandez pilote.“[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 50.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] „Останете в открито море, има минна преграда, изчакайте пилот.“ (фр.ез.)

№ 58

Телеграма № 1004, 29 август 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър в София[1] телеграфира на 28-ми под № 367:

„Тайно.

Г-н Радославов и днес остана все още при Царя в провинцията, така че не успях да го видя. Изглежда там да са и Престолонаследникът, ген. Жеков, финансовият министър и военният министър. Както изглежда Царят иска да вземе решение там напълно неповлиян от нас и да ни постави пред fait accompli,[2] който след това вероятно веднага след завръщането на г-н Радославов трябва да се санкционира от Министерския съвет. Представителят на г-н Радославов[3] и началникът на кабинета Добрович говорят спокойно и решително; настроението в армията, както се разправя, войнствено, но изглежда в осведомените служби да изплува съмнение, дали наличните сили са достатъчни още сега за офанзива. Може би към това се прибавя загрижеността да не би с безперспективно нападение да бъдат въвлечени руските, които досега не са навлизали в Румъния.

Днешният обстрел на Русчук, както казват, се отнасял за австрийската Дунавска флотилия, но снаряди трябва да са паднали и в града и са ранили хора.

Началникът на кабинета Добрович заяви, че пълномощният министър Радев правилно бил съобщил за румънско обявяване на война, предстоящо в най-близките дни, ги Радославов обаче не повярвал твърде на това и също Царят, който приел сериозно съобщението, очаквал избухването [на военните действия] тепърва по-късно.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] „Свършен факт“ (фр. ез.).

[3] Косев.

№ 59

Шифрована телеграма № 359, 29 август 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф, София

Бързо!

За евентуално използване.

Както съобщава „Таймс“, руското Дружество за побратимяване на славянските народи в Петербург е отправило апел тези дни пред една много въодушевена публика, сред която много лица от най-доброто общество, българският народ да бъде наказан за назидание и да бъде предаден за отмъщение на сърбите, като между другото са взети следните решения:

1. Отговорността за политиката на правителството и на Царя пада върху българския народ, който е по-виновен, отколкото неговия цар.

2. Българският народ и преди всичко русофилите не направили нищо, за да предотвратят позорните действия на своето правителство.

3. В случай на поражение на България, Царят и неговият министерски съвет трябва да бъдат дадени под съд.

1. Понеже българският народ показа своята неспособност сам да се управлява, управлението на страната ще бъде поверено на комисари на Антантата, освен това границите на България ще бъдат променени в полза на Сърбия и Румъния. България трябва да плати военно обезщетение на Сърбия.

Руската преса приветствала тези решения с въодушевление.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 10, л. 20-21.
Bonn, PAAA, Bulgarien 10, Bd. 18.

№ 60

Телеграма № 1012, 30 август 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският [германски] пълномощен министър[1] в Берн телеграфира под № 892 от 29-и:

„В тукашните политически кръгове цари учудване от това, че България още не ударила Румъния. Разпространява се схващане, че България не е в състояние да поеме битка срещу два фронта и че затова може би смята играта за загубена и ще излезе от световната война. Приема се, че България най-сериозно се опасява от нападение на Гърция и че българските войскови части, ако се сблъскат с русите, ще се побратимят с тях.

Българският шарже д'афер[1], който многократно е интерпелирал от Швейцария в този смисъл, телеграфира вероятно същото това в София. От достоверен източник научавам, че Антантата се опитва да предотврати въоръжен конфликт между Румъния и България с надеждата да стигне до сепаративен мир с България. За този случай Антантата трябва да обещае Салоник на България, едновременно обаче да заплаши Гърция със загубата на Салоник, ако не влезе във войната. "

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Ромберг, германски пълномощен министър в Берн.

[2] Кермекчиев.

№ 61

Шифрована телеграма № 1288, 30 август 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

По съобщение на Престолонаследника[1] и Жеков обявяването на война е отложено с няколко дни, за да се спечели време за настъплението. Настроението при Царя и кабинета е сериозно, но са готови за война. Румънски и български предни части вече се бият в Добруджа. Отсрочката се използва за създаване на военна настройка в България и така да се представят нещата, че Румъния е нападателя.[2] Това е особено важно, за да се отнеме претекстът на Венизелос за настройване против или за войната. Жеков е сигурен, че трябва да очакваме нападение от страна на Гърция. Същото изпратих в Константинопол (първите три изречения) – и във Варна.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/54, л. 51.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2459.

---

[1] Княз Борис Търновски.

[2] Виж док. 64.

№ 62

Писмо С.В. № 261, 30 август 1916 г., Берлин, на държавен министър министър и министър на Кралското пруско Министерство на обществените работи, Берлин до германското Външно министерство, Берлин

В приложение Ви изпращам най-почтително съкратен доклад/промемория[1] на таен правителствен съветник Голдкуле относно транспортно-политическите отношения на Германия и Австро-Унгария с южнобалканските държави, като се има предвид поспециално железопътният транспорт. Аз предоставям на Вас препис от доклада да се изпрати на външните представителства в южнобалканските държави и в Австро-Унгария за поверителна информация. Моля необходимите копия да се поръчат при Секретна експедиция С на моето министерство.

Със съдържанието на доклада аз съм общо взето съгласен. Моля да се направят постъпки най-любезно чрез императорската легация в София, за да стане възможно обсъждане на въпроса за една нова конвенция за железопътния транспорт между представители на българското и германското правителство в Берлин.[2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 271, л. 1013.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 1755.

---

[1] Докладът следва като док. 63.

[2] Министър-председателят Радославов се съгласява за изменение на германско-българската железопътна конвенция.

№ 63

Доклад/ промемория, август 1916 г., Берлин, на таен правителствен съветник Голдкуле в Кралското пруско Министерство на обществените работи, Берлин

I. Стойност на германския износ.[1]

Нашите транспортни връзки с южните балкански държави (Сърбия, България, Гърция, Турция) бяха досега сравнително незначителни;[2] вносът възлиза на 1,1%, износът – на 1,7 % от нашия цялостен внос и износ. Ние изпращаме за тези страни стоки на стойност 172 милиона марки,[3] в това число железарски изделия и машини за повече от 55 милиона марки; на първо място са материалите за нуждите на железниците на стойност 16 милиона марки. Скоро не се очаква конкуренция на споменатите стоки на Балканите и в Близкия изток. Напротив, нуждата след завършването на войната ще бъде твърде голяма. Поради това съществуват предпоставки за силно увеличаване на нашия износ. Това, разбира се, зависи много от изхода на войната, от бъдещото икономическо положение на балканските държави, от нашите по-късни политически и търговско-политически отношения с тях и от степента, в която ще можем и ще искаме да вземем финансово участие в техните начинания, очакванията обаче изглеждат общо взето благоприятни.

За нашите втори по важност износни артикули за южнобалканските държави, а именно вълнените и памучните стоки (33,8 мил. м.), това може би се отнася по-малко. Между другото по следните причини: Турция, след като веднъж се освободи от тежестта на капитулациите и издаде самостоятелна митническа тарифа, трудно може да се откаже при бъдещите търговски договори с Централните сили от това да ограничава чрез високи мита сегашното количество на вносни платове, които така лесно намират купувач сред обичащите разкоша ориенталци.[4] При прастарите умения на Ориента за преработка на вълна и памук не би трябвало за тях да представлява прекалена трудност да покрият чрез собствено производство изцяло потребностите на местното население от тъкани платове, още повече че суровините – вълна и памук, са на разположение в един обем, който има възможност да се разшири, ако на първо време не е достатъчен. Докато доставянето навън продължава, доходите от високите мита ще са добре дошли. Тъй като по-нататъшното съществуване на турската държава зависи от икономическото и финансовото възраждане на държавата, този, който не разглежда Турция в бъдеще само като обект на експлоатация, а като военен съюзник и същевременно иска да си осигури един длъжник, чиято платежоспособност да не се поставя постоянно под въпрос чрез несъответствието между приходите и разходите и напълно пасивен търговски баланс, трябва по-скоро да подкрепя тези стремежи, отколкото да им пречи. Желателно би било, разбира се, едно регламентиране, което би обременило по-силно неприятелските сили, отколкото Централните сили, което впрочем, както ще се види, по-чувствително би засегнало Австро-Унгария, отколкото Германия.

Третите по важност артикули за нашия износ за южнобалканските държави според стойността са химическите продукти (за 24,8 мил. м.) и то преди всичко взривни и възпламенителни материали (с 16,5 мил. м.). Перспективите тук са подобни както за железарските изделия. На четвърто място идват кожените изделия с 8,7 мил. м., от които 4,9 мил. м за Турция. При тези артикули, както и при стоящите на пето място артикули – медните изделия (с 6,1 мил. м), имат значение и защитните мита, още повече че при преработката на кожа и мед занаятчийската квалификация на Ориента е също така силно развитата от пантивека. За южнобалканските държави изнасяме въглища и кокс за 2,5 мил. м (предимно за Гърция [1,7 мил. м.]). Новообразуваното Балканско каменовъглено дружество има задачата да подобри участието на Централните сили при снабдяването на Ориента с каменни въглища, една цел, която изглежда напълно постижима. Захар за Южните Балкани изнасяме за 2 мил. м.

С нашия износ за Сърбия и България стоим по-назад само от Австро-Унгария, с износа ни за Турция – на трето място след Англия и Австро-Унгария (според сръбската, българската и турската статистика). Износът ни за Турция възлиза през 1913 г. на 11% от нейния общ внос, докато английският съставлява 20%, австро-унгарският 15% (според турската статистика).

В резюме може да се каже, че германският износ за южнобалканските държави на някои артикули може би трябва да се съобразява с нарастване на трудностите, а при други стоки, между които най-важните за нас, съществуват добри перспективи, че като цяло при успешен изход от войната и при благоприятни търговски договори може да се очаква едно изключително повишаване [на износа], че в действителност дори неговото удвояване, та и утрояване няма да има определящо въздействие върху цялостното състояние на търговския ни баланс.

II. Стойност на германския внос.

Нашият внос от южнобалканските държави възлиза в цифри през 1913 на 119, 3 мил. м.[5], между което селскостопанска и горскостопанска продукция за 90,8 мил. м. При това първо място заема с 21,9 мил. м. тютюнът (от Турция за 19,6 мил. м.), следват стафиди (от Турция) и малки червени стафиди (от Гърция) с общо 15,6 мил. м., щавени и нещавени кожи от всички южнобалкански държави с 7,6 мил. м., яйца – с 6,5 мил. м. (от тях за 3,9 мил. м от България), вино (преди всичко от Гърция, за 4,1 мил. м.) с 5,9 мил. м., сушени сливи (от Сърбия) с 2,5 мил. м., лешници от Турция с 2,5 мил. м., валонеа (внасяни от Мала Азия жълъдоподобни плодове от дъб, които служат като дъбилно вещество) с 2,9 мил. м., розово масло (от България) с 2,1 мил. м., мак (от Турция) с 0,9 мил. м. и много други. Вносът на жито и фураж е бил почти без значение. В германския внос на памук на стойност 600 мил. м. Турция е участвала само с 2,1 мил. м, в германския внос на вълна на стойност 400 мил. м. – само с 0,9 мил. м. От почвите и скалите (на стойност 4,3 мил. м.) заслужават да се споменат гръцкият магнезит (1,4 мил. м.) и шмиргел (от Турция и Гърция с 2,0 мил. м.); от минералите – желязна руда от Гърция с 2,5 мил. м., мед (от Сърбия) с 1,9 мил. м., пирит (от Турция) с 1,0 мил. м. и цинкова руда (от Гърция и Турция) с 1,8 мил. м. От фабричните продукти само турските килими (на стойност от 9,3 мил. м.) имат голямо значение. Търговията с тях е почти изцяло с Англия.

Без съмнение нашият внос от южнобалканските държави има възможност да бъде значително увеличен. При съответна организация на производството и транспорта ние бихме могли да покрием доста по-голяма част от нашите нужди от тези страни, отколкото досега, относно фуража (царевицата), бобовите растения, вълната, памука, коприната (Турция е експортирала през 1913 г. според турската статистика сурова коприна за 27,2 мил. м почти изключително за Франция), дъбилни вещества (валонеа), кожи, стомана, мед, пирит, тютюн (при който вследствие на териториалните промени в бъдеще е призвана да играе голяма роля и Гърция наред с Турция), южни плодове, орехи, масла, магнезит и шмиргел. Наистина би могло срещу прекалено изпълнените с очаквания представи по отношение на изобилието на добива от земята да се подчертае специално за Турция, че досега страната нито веднъж не е покрила своите собствени нужди от хлебно зърно (наистина жито се изнася, но сравнително повече се внася брашно – между другото от Германия) и че често при площите с памукови култури създаването на скъпоструващи инсталации за изкуствено напояване е причината, поради която Турция може би значително по-малко се решава да направи нещо, докато перспективните за това области, за които става дума, не се населят с османи. Общият износ от Турция на суров памук възлиза според турската статистика през 1913 г. на 22,3 мил. м, Германия стои като купувач едва на пето място след Австро-Унгария, Италия, Франция и Испания. Досега главният купувач на турската вълна беше Англия.

Доколкото стойността на нашия износ за южнобалканските държави беше 45% по-висок, отколкото съответната стойност на вноса (172, 4 мил. м срещу 119,3 мил. м), то движещите се в двете направления количества са приблизително равни (износът 425 000 т, вносът – 428 000 т).[6]

III. Количество на германския износ.

От износното количество 193 800 т се падат на Турция, 143 600 т на Гърция, 53 100 т на Сърбия и 34 700 т на България. Износът на вълнени и памучни стоки, които са на второ място според паричната им стойност, възлизат според тежестта им само на 6700 т. Най-важните ни износни артикули според тяхното количество са въглищата и коксът със 170 000 т (40% от общото количество), от които 113 000 т отиват за Гърция, 33 000 т за Турция, 21 000 за Сърбия и 3000 т за България. Най-близко следват железарските изделия със 140 000 т, това са 33% от общото количество, което отговаря на стойността (32% от общата стойност).

В частност: Участието на железопътните линии при германския износ.

Само за 14% от нашия износ – именно за 60 700 т – са използвани железопътните линии. Делът на Дунавския път е още по-малък, възлиза на 22 000 т, равно на 5%.

При около 16% от железарските изделия и машини се избират директната железопътна линия (22 000 т), при 8% – Дунавския път (повече от 11 000 т), въглищата вървят почти изключително по море.

IV. Количество на германския внос.

Гърция участва с 246 700 т, кръгло 58% от количеството на вноса (както горе се посочи 428 000 т). Докато според стойността, както се съобщи по-горе, на първо място при вноса на стоки стои тютюнът, то според количеството най-важният за нас вносен артикул от южнобалканските държави е гръцката желязна руда с 150 000 т. Освен това заслужават да се споменат от гръцките вносни стоки: магнезит с 32 200 т, вино с 16 200 т, дребни черни стафиди с 15 200 т. Турция, която взема участие със 144 800 т или с 34% от общото количество на вноса, доставя в големи количества следните стоки: валонеа (15 600 т), сушено грозде (16 500 т), шмиргел (12 100 т), лешници (3400 т) и др. Вносът от Сърбия възлиза на 20 800 т, между което 5700 т сушени сливи. От България внасяме само 16 000 т.

В частност: Участие на железопътните линии в германския внос.

Делът на железопътните линии при осъществяването на вноса от южнобалканските държави е по-малък, отколкото при износа. Чрез тях се доставят едва 4% (16 000 т). Плодовете и преди всичко сръбските сушени сливи съставляват тук най-важния товар. Дунавският транспорт е в това отношение още по-незначителен и обхваща само 5600 т.

V. Съотношение на германския износ и внос с южнобалканските държави към австро-унгарския.

Вносът на Австро-Унгария[7] от южнобалканските държави възлиза според неговата стойност на 3,6% от общия внос, нейният износ за там – на 9,5% от общия ѝ износ. Южнобалканските държави имат следователно пропорционално едно по-голямо значение за общия износ на Австро-Унгария, както са за нашия общ износ транспортните връзки с Русия, Франция или Съединените щати. Нейният дял при тези връзки възлиза сравнително повече от пет пъти, отколкото нашият (9,5% срещу 1,7%).

И делът на вноса от южнобалканските държави спрямо общия внос е при Австро-Унгария над 3 пъти по-висок, отколкото при нас (3,6% срещу 1,1%). Разбира се, абсолютният внос на Австро-Унгария оттам както според стойността (122,7 милиона крони срещу 119,3 милиона марки), така и особено според количеството (265 000 т срещу 429 000 т) е по-малък, отколкото нашият. В сравнение с това износът на Австро-Унгария за южнобалканските държави също в абсолютен [обем] и то както според стойността, така и според количеството – е значително по-голям от нашия (стойност – 262,3 мил. крони срещу 172,4 мил. м., количеството – 718 400 т срещу 425 000 т).[8]

VI. Стойността на австро-унгарския износ.

Най-важният износен артикул за Австро-Унгария за споменатите страни не е както при нас – железарските стоки и машините, а захарта, която е на стойност 70 мил. крони (докато ние експортираме захар за южнобалканските държави само за 2 мил. м.). На второ място стоят както при нас вълната и памукът. Стойността на този износ съставлява при Австро-Унгария 66,0 мил. крони (при нас 33,8 мил. м.). Към него се отнася и конфекция за 14,8 мил. крони, докато от Германия се експортират готови дрехи и галантерия само за 2,4 мил. м. (съответната позиция на митническата тарифа не е напълно задоволителна). Австро-унгарският износ на текстилни изделия за Южните Балкани е също съществено по-обемен, отколкото нашият. В сравнение с това австро-унгарският износ на железарски изделия и машини от 12,0 мил. крони (при нас 55 мил. м.) стои далеч зад германския. Немаловажен е за Австрия износът на дървесина (на стойност от 6 мил. крони). Стойността на австрийския износ на въглища за страните, за които става дума тук, възлиза на почти 3 мил. крони.

VII. Стойност на австро-унгарския внос.

И в Австро-Унгария при вноса на първо място според стойността стои тютюнът (с 28 мил. крони), малко след това следват щавената и нещавената кожа с 15 мил. крони, добитък и птици (почти само от Сърбия) с повече от 14 мил. крони, южни плодове – 12 мил. крони, памук с 8 мил. крони, лешници с около 5 мил. крони, турски килими с 4,7 мил. крони, вълна (от Турция и Гърция) с 2,8 мил. крони, царевица (от България и Сърбия) с 4,6 мил. крони, яйца (от същото място) с повече от 4 мил. крони.

VIII. Количество на австро-унгарския внос.

Гръцката желязна руда според нейното количество също стои на първия ред при австрийския внос (с 57 000 т). Следват царевицата (от България) и южни плодове (от Турция и Гърция) с около 30 хил. т. През 1913 г. са доставени около 11 хил. тона пирит от Сърбия, преди това значително повече (1912 г. – 42 хил. тона).

IX. Количество на австро-унгарския износ.

При износа от Австрия за южнобалканските държави първо място заема според количеството захарта с около 237 000 т. (Нашите първи износни артикули – въглищата и коксът, обхващат само 170 хил. тона.) На второ място стоят въглищата и коксът със 112 000 тона, от които повече от 97 000 т за Сърбия, остатъкът – за България. Трето място заема дървеният материал със 100 000 т. Само 20 000 т (при нас 140 000 т) железарски изделия и машини се изнасят за Южните Балкани.

При най-важните за австро-унгарския износ за южнобалканските държави стоки (на захар, на вълнени и памучни стоки) този износ обхваща една четвърт, съответно една пета част от общия износ за въпросните стоки. Нашият износ на железарски произведения и машини за Южните Балкани, който е много по-значителен отколкото австрийския, съставлява само около 1/25 от целокупния ни износ за тези стоки, нашият износ на вълнени и памучни стоки за там – само около 1/13 от общия ни износ на тези стоки.

X. Делът на Адриатическия път в австрийския внос и износ.

Колко голям е бил делът на директния железопътен трафик в австро-унгарския внос и износ от и за южнобалканските държави, не може цифрово да се установи. Вместо това са налице цифри за равнището на Адриатрафика. Чрез тях се установява, че гръцката желязна руда почти изключително се внася през Триест, също както южните плодове от Турция и Гърция (българската царевица и гръцкият пирит се докарват по железниците или Дунавския път). За морския път през Триест са посочени само 11 т българска царевица. При най-важния според количеството за австрийския износ артикул захарта (общо 237 000 т) Триест участва със 190 000 т, Фиуме с 27 000 т. От въглищата (112 000 т) около 2400 т се изнасят през Адриатическо море, от дървения материал (100 000 т) – 38 000 т, от които приблизително 20 000 т през Фиуме. От железарските произведения са посочени само няколко хиляди тона за пътя през Адриатика.

XI. Сравнение на германския и австро-унгарския интерес в железопътните линии.

Общо взето сравнението на общия износ с износа по море показва, че делът на железния път при австро-унгарския внос и износ за южнобалканските държави трябва да е по-голям, отколкото при нас. Това е напълно естествено, защото железните пътища от и за Австрия са безусловно по-кратки и поради това и по-евтини, отколкото това е в случая с Германия, понеже по-нататък при нас трафикът с Турция и Гърция спрямо трафика с България и Сърбия надтежава повече, отколкото при Австрия и понеже найпосле нашите най-важни индустриални райони се намират по-близо до морето, отколкото индустриалната ривиера на Австро-Унгария.

Поради това австрийските интереси за една по-добра организация и едно по-благоприятно тарифно оформяне на железопътния трафик са по-големи, отколкото нашите. От гледна точка на чистата конкуренция между германското и австрийското целокупно стопанство би могло дори да се застъпи становището, че общият германски интерес[9] за подобряване възможностите за трафик трябва да се насочи към морето и че за нас може да не е от значение едно по-целесъобразно разработване на железопътния (също и Дунавския) трафик към Ориента, защото всяко подобряване на пътищата по суша улеснява повече австрийската конкуренция, отколкото нашата. Би било все пак късогледо, ако тази гледна точка би се поставила на преден план при вземането на точно решение. Защото железопътните линии на вътрешните речни водни пътища за Ориента действително са в по-голяма степен от полза на Австрия, отколкото за нас, но те служат в полза на конкуренцията на двете централни държави срещу Англия, Франция, Италия, Русия и Съединените щати и са независими от всяка възможност за влияние на неприятелски държави, така че тяхното по-добро развитие вече по военнополитически причини трябва да бъде една важна обща цел на двете съюзни империи. Транзитният трафик, който се движи по железопътните линии за и от Южните Балкани, преди войната беше толкова слаб, че не даваше повод нито за някакво съответстващо на изискванията на войната изграждане на релсови трасета и гари, нито за изграждане на един задоволяващ вагонен и локомотивен парк. Затова железниците в момента обслужват много несъвършено както чисто военните, така и силно нарасналите вследствие на блокирането на морето военностопански потребности. По военни, както и по военностопански причини в това отношение стремежът трябва да бъде към една промяна предвид бъдещи военни усложнения. Застъпването на едно такова становище най-малкото много ще улесни балканските държави, когато могат да са убедени, че може да се разчита и в мирно време на едно доста съответстващо на разходите използване. Колкото по-силно е стопанското натоварване на водещите за Южните Балкани железници с транзитен трафик още в мирно време, толкова по-голямо ще е изобщо тяхното военно и военностопанско приложение във война. Самите германски железници не биха били такъв остър меч срещу нашите врагове, ако независимо от всички военни изисквания стопанските условия и потребностите на обществения транспорт не бяха така силно повлияли върху тяхното развитие.

XII. Насърчаване развитието на железопътните линии чрез съответна тарифна политика.

Поради това щяло да бъде от голямо значение още в мирно време да се повери на железниците към Ориента един по-силен транзитен трафик, отколкото те имаха преди войната. Това е възможно само при една тарифна политика, която повече, отколкото досега държи сметка за конкуренцията на морските пътища. Тази тарифна политика би трябвало да е обща за участващите държави и железници. Необходима би била една нова железопътна конвенция, която формално, на основата на сключената след Берлинския мир конвенция от 9 май 1883 г., би могла да се изгради между Австро-Унгария, Турция, Сърбия и България при участието на Германия и евентуално на Гърция, която обаче по съдържание би трябвало да е съобразена с опита, натрупан след това време – и особено сега, по време на световната война.

Конвенцията от 1883 г. обвързва тарифата за транзитните товари с техния размер, като предписва максимални ставки (т. нар. конвенционални ставки), които не могат да бъдат прехвърляни. Фактически сега съществуващите тарифи са по-ниски, отколкото предвижданите максимални ставки. Все пак разликата между навлото по железниците и навлото по море е толкова съществена, че можеше да става въпрос само за превозването по железниците един път за стоки, чието експедиране трябва да се осъществи особено бързо без оглед на разходите или чието естество не изисква повторно товарене, каквото по правило е необходимо при морския фрахт, и след това и за областите в изпращащата или в приемащата страна, или и в двете, които са разположени близо до железопътните линии, но са отдалечени дотолкова от морето, че големината на железопътния фрахт отново създава голяма разлика между директно железопътно навло и комбинирано навло – железопътен фрахт до морето с припадащия се морски фрахт. Сега може да се действа само за това, обхватът на тези области да се разшири в полза на директния железопътен превоз; не трябва да се хранят прекалено големи очаквания относно обхвата на тези възможности за разширяване. Понеже е почти изключено при морското навло, което е наполовина от нормалното, железопътната тарифа да може дотолкова да се намали, че да могат директните железопътни линии някога да са значително конкурентноспособни при транспортирането на грамадата стоки между Западна и Средна Германия и Константинопол или Салоник и лежащите на изток и на юг области. С това Турция и Гърция изобщо се изключват от транзитния превоз на товари по железниците от и за най-важните германски индустриални области, поне доколкото се отнася до масови и складови стоки; железопътните линии дотам по всяка вероятност и в бъдеще ще имат значение при транзитния трафик от и за по-голямата част от Германия само за пътническия превоз, частичния превоз на стоки и особено за изискващите бързина товари. По друг начин стои въпросът за източните германски гранични области и за цяла Германия по отношение на сръбския и българския трафик. За това могат да се дадат няколко примера.

Навлото за превоз на желязо от Есен до Константинопол възлизаше преди войната по директните железници на 78,5 френски шилинга на тон. Разстоянието е 2786 км. Себестойността на железопътния транспорт се изчислява само с 1 пфенинг за тон на километър, което прави размера на навлото от 27,90 м. В сравнение с това размерът на навлото на левантийския транспорт през Бремен (тарифата включва изчислено железопътното и морското навло) възлиза на 18,10 м. Таксата за превоз през Антверпен или Ротердам при използването на вътрешните водни пътища е 15 – 16 м., понякога може и по-евтино. Напълно изключено е участващите австрийски, унгарски, български и турски железници да проявят готовност за една такса за превоз от 1 пфенинг за тон на километър. Ако в края на краищата те се задоволят с такса от 1 пфенинг за разстояние и една такса за обслужване от 70 пфенинга за тон,[10] то това би било една изключително далеч отиваща отстъпка. Това би правело едно навло по железниците от 42,5 м. Щом като след войната морският транспорт преодолее първоначалната недостатъчна товаровместимост и скъпата товаропреносимост, тези ставки в никакъв случай не биха могли да бъдат повече конкурентноспособни, дори ако новото морско навло не падне под 20 м. (преди то възлизаше при транспортните връзки през Леванта, които бяха многократно подбивани, на около 12 м.) и дори ако разходите за подвоз на стоки от Рур до морето се покачат със 100%!

Разстоянието Берлин – Константинопол по железен път възлиза на 2427 км. И в бъдеще едва ли може железопътното навло да падне под 37 м. Комбинираното навло по море би могло вероятно в близко време да се осъществява за най-много 25 м. Поради това конкуренцията на железниците и тук е почти изключена.

Друго е при Горна Силезия. Разстоянието Кьонигехюге – Константинопол възлиза на 1999 км. При условие, че би било възможно навло по железниците от около 30 м., то допуска се конкурентност на железопътните линии. Сегашният левантийски размер през Хамбург съставлява 23,90 м. Дори при този размер на тарифата, който ще продължава да расте (включва само 11,60 м. чисто морско навло), вероятно при навло от 30 м. ще се предпочитат предимно железопътните линии.

Още по-благоприятни естествено са възможностите за конкуренция по железниците на Австро-Унгария.

Разстоянието Есен – София възлиза по железниците на 2092 км (сегашният размер на таксата за превоз на желязо е от 68,5 франка на тон). Вземе ли се едно възможно навло по железниците от около 32 м., то ще бъде конкурентноспособно спрямо комбинирания път през Варна или Константинопол (навлото по железницата Варна – София възлизаше преди войната на около 6 м.).

От кръгло 140 000 тона железарски изделия и машини, които преди войната се изпращаха от Германия за южнобалканските държави, около 40 000 тона отиваха за Сърбия и България. Да приемем, че от оставащите 100 000 т около 50 000 т биха могли да бъдат спечелени за железния път[11] или общо 90 000 тона и държим сметка за едно увеличение и на това количество с 50%[12], то биха се получили 135 000 тона. Към това биха се прибавили 50 000 т или при увеличаване също на това количество около 50% – 75 000 тона с австро-унгарски произход. Като цяло 210 000 т железарски стоки. Това биха били цели 420 влака само с железарски произведения за балканските държави, един резултат, който би се изплатили при силно намаляване на транзитните такси. Естествено, балканските държави ще изискат тогава подобни намаления за вноса на техните земеделски произведения в Германия. По стопански, но и по фискални за железниците причини, за да се спечели обратен превоз, не е проблем понеже когато произведенията на Мала Азия, на островите и на Гърция идват по гореобсъжданите тарифни основания в обратен трафик за Германия и дори за Австро-Унгария. Това може да се отнася само за продуктите на Балканите. Имаме всички основания да подкрепим това по отношение на минералните суровини и не би трябвало да се възпротивяваме срещу тарифните мерки, доколкото става въпрос за селскостопански произведения, които ще дадат възможност на нашите политически приятели на Балканите вместо на други да покриват в бъдеще потребностите на Германия от чужбина, например от бобови растения и царевица.[13]

Конвенцията от 1883 г. се отнася само за трафика от и до Виена и Будапеща. Ако Германия се присъедини, то едно такова ограничение не може естествено повече да се запази.

Напротив, би трябвало да се защищава гледната точка, че споразумението, както и предишното, се отнася само за трафика с Ориента, т.е. за трафика на разположените на изток от Унгария страни с Австро-Унгария и (сега вече) и с Германия, докато трафикът между Германия и Австро-Унгария представлява предмет на отделно споразумение и тук би трябвало да се изключва. Предишната конвенция регулираше също локалния трафик на балканските железници.[14] За новата конвенция това не би било необходимо и би ставало въпрос само за транзитните превози от една балканска държава за двете централни държави и обратно. В този смисъл например, ако Сърбия би трябвало да се раздели между Австро-Унгария и България и Ниш бъде български, трафикът между Ниш и Будапеща би трябвало да се разглежда като подлежащ на конвенцията транзитен трафик. Също така, ако пък Белград отново би бил сръбски, трафикът между Белград и Будапеща и също така, естествено, трафикът между Белград и Дрезден трябва да се разглежда като транзитен трафик и попада под споразуменията. Напротив, ако Белград би бил част от Австро-Унгарската монархия, то трафикът Белград – Дрезден няма да се разглежда като транзитен трафик в смисъла на споразумението. Толкова по-малко трафикът Константинопол – София би попаднал под споразуменията, тъй като тук не се касае за трафик на една южнобалканска държава с централните държави, а за трафик между балканските държави.

При транзитния трафик в тук разглеждания смисъл стоковите тарифи би трябвало да се образуват както по-рано според техния допустим максимален размер, но този максимален размер би трябвало при много стоки, доколкото се касае за по-големи разстояния, да се установи значително под сегашните ставки, ако трябва да се постигне поставената цел.

XIII. Резерви от стопански характер срещу по-силно понижаване на тарифите.

Въпросът е сега, дали срещу едно такова уреждане, дори при пълно признаване на целта, извън евентуалните финансови, не съществуват и икономически задръжки, в отделните разглеждани страни. Този въпрос трябва, доколкото е възможно, да се проучи специално за всяка страна. Преди всичко от значение е за Германия.

а) От германска гледна точка.

1. Още горе беше казано, че от гледна точка на чистата конкуренция между Германия и Австро-Унгария германският интерес лежи повече при морските пътища, отколкото към вътрешните пътища; беше направен опит да се докаже, че Германия все пак има основание да поощрява развитието на вътрешните пътища. Трябва ли това поощрение да бъде така силно, че да е способно да отнеме превози на морския път? Аз бих искал да отговоря положително на този въпрос. Първо, едно поощряване развитието на вътрешните пътища в по-голям обхват е възможно само, ако се приема конкуренцията с морето. Горе беше посочено, че това заради разстоянията само по себе си се сблъсква с изключително големи трудности; всяко действие би било осъдено на неуспех, ако би се отхвърлило прилагането на средства, които при дадени обстоятелства отнемат превози

на морския път. Освен това трябва да се предположи, че едно извършващо се преди всичко по вътрешните пътища подобряване на стопанските връзки между балканските и централните държави в хода на развитието отново ще подейства благоприятно на морския път. И без това трафикът с Азиатска Турция, с островите и с Гърция ще продължава да се осъществява по море. Накрая трябва да се помисли за това, че засега преобладаващото количество на морския трафик между Германия и Балканите се движи изключително пред северните морски пристанища и преобладаващо се осъществява от чужди кораби; германският левантийски транспорт, който обхваща Египет и Румъния, възлиза само на около 100 000 т годишно.

2. Втора задръжка би могло да се окаже това, че едно силно понижение на железопътния фрахт би могло да застраши Дунавския път, чието повдигане сега силно ангажира обществеността и без съмнение съвсем се желае не само от гледна точка на Бавария, която е особено заинтересована от това, но и от общогерманска гледна точка. Всяко насърчение, на каквото може да се радва Дунавският път, който някога преведе германската култура от Рейн на Изток – било то чрез разработване течението на реката, било то чрез подкрепа на германски корабоплавателни дружества – по мое мнение, трябва да се приветства в интерес на Райха. Обратно, би било погрешно да се пропуснат мерки за поощряване развитието на железопътните линии, понеже те при дадени обстоятелства се конкурират с Дунавския път. Също толкова погрешно би било, ако в интерес на железопътните линии би възникнало възражение срещу подобряване на Дунавския път.

Тук може още да се отбележи, че Дунавският път е по-дълъг отколкото железопътния и превозът, независимо от по-голямата дължина, по своето естество изобщо е по-бавен. Колкото железниците не са конкурентноспособни спрямо морския път, толкова не е и Дунавският.

3. Една трета трудност би възникнала, ако пристигащи у на стоки от балканските държави, такива, каквито се произвеждат също в Германия, за да се направи транспортът им възможен, ще трябва да се експедират по германските железници на по-ниска единна тарифна ставка, отколкото съответните германски произведения. Това възражение би могло да възникне особено при селскостопанските произведения, например при пшеницата, бобовите растения, плодовете, яйцата и може би също при добитъка. Може по това да се отбележи следното:

При всички положения трябва да се осигури, че общият фрахт за германската продукция да остава винаги по-евтин, отколкото общия фрахт за съответната продукция от Балканите. Но пък не винаги ще може да се избегне, щото германската част от фрахта за балканските произведения да бъде по-ниска, отколкото германското навло за германските произведения. В това обаче няма предимство по германските железници за чуждестранните пред съответните местни произведения, защото чуждестранната продукция трябва да понася освен германското навло още и транзитното навло най-малко през цяла Австро-Унгария. Морският път улеснява конкурентноспособността на чуждите аграрни продукти по напълно различен начин! Преди войната за руски ечемик за Северозападна Германия се е плащало навло към 10-15 м за тон, предимството на силезийския ечемик дотам по железниците е двойно и тройно по-високо. Когато експедирането на стоки се извършва по железниците, винаги съществува възможността да се вземе под внимание защитата на местното производство, ще се полагат грижи най-малкото за това, щото положението на общия фрахт да е по-благоприятно за германския производител, отколкото за чуждестранния; поради това селското стопанство едва ли би трябвало да има повод изобщо да възразява срещу едно намаляване на единния тарифен размер за аграрната балканска продукция по железниците. В частност, разбира се, крайно необходимо е проучване конкурентността на главните разглеждани стоки, при които би могло да се получи, че за защита на нашите местни произведения трябва да се установят за отделни стоки различно високи единни ставки, може би за една или друга стока изобщо ще трябва да се отказват намалявания. От друга страна, ще бъде поносимо за селското стопанство, когато например за една, произхождаща от Европейска Турция стока, която при транспортирането за Германия трябва да пропътува България, Сърбия и Австро-Унгария, се начисли по-евтина единна ставка, отколкото за стока, която се предава близо до унгарската граница и има да премине само през Австро-Унгария. Това мое мнение и от аграрно-политически съображения би могло да бъде по-полезно, отколкото начисляването на една средна ставка, която би предизвикала в особено остра форма конкуренцията на разположените близо до Унгария области на балканските държави. Въобще достигам до схващането, че Германия би могла да се съгласи със споразумения за конвенция, които биха утвърдили силно понижаване на тарифите в стъпаловидна форма за транзитния трафик за и от Балканите.

б) От австрийска гледна точка.

Що се отнася до Австрия, то тази държава действително постоянно проявява големи грижи за своите морски пристанища – особено за Триест, от друга страна обаче, нейните интереси в балканските железопътни линии, както горе се посочи, са толкова големи, че нейното съгласие за решаващи тарифни понижавания за транзитния трафик към Южните Балкани не е вероятно, особено ако при определянето на тарифите в полза на вноса на селскостопанска продукция от Балканите се вземе под внимание в известна степен конкуренцията на австрийските земеделски произведения в Германия чрез установената тарифа (начисляване на една според общия размер по-евтина тарифа за австрийските продукти). Неофициални и поверителни разговори с ръководителя на Тарифния отдел на австрийското Министерство на железниците потвърждават това впечатление.

в) От унгарска гледна точка.

По друг начин стоят нещата с Унгария. Относно тази държава става въпрос за две гледни точки. Изхождайки от идеята, за да не кажем от модната дума „индустриализация на Унгария“, там желаят Балканите като домен за собствения бъдещ експорт; надяват се при географското положение да осигурят изпълнението на това желание найдобре чрез това, че железопътните тарифи спрямо Балканите останат възможно найвисоки за западните държави. Така че Унгария в интерес на собственото си селско стопанство се противопоставя на един уголемен пласмент на балканска селскостопанска продукция на Запад и поради това възразява срещу намалявания на тарифите, които биха могли да доведат до едно такова въздействие.

Следователно съществува силно противоречие между интересите на Австрия и Унгария и ще се окаже трудно това противоречие да се преодолее при преговорите за споразумение.

г) От българска гледна точка.

България би трябвало според своето географско положение и според икономическите си условия да има силен интерес от поевтиняването на транзитните тарифи заради поевтиняването на подвоза на произведените крайно необходими за страната фабрикати, които не са предмет на собствена промишлена дейност, заради по финансови съображения желаното увеличаване на транзита за и от Турция и най-накрая заради улесняване на износа на Запад на своята селскостопанска продукция. Засега не е установен контакт.

д) От турска гледна точка.

За Турция условията са подобни. Все пак тук, докато бъдещата експлоатация на ориенталската железница не е изяснена (одържавяване?) едва ли ще може да се разчита на бързи решения.

Преговори по въпроса с Австро-Унгария засега са невъзможни, тъй като по унгарско настояване общото Министерство на външните работи отклонява всяко подобно обсъждане по време на висящите преговори за споразумение, а и инстанцията, отговаряща за железниците (Австрийското железопътно министерство и унгарското Търговско министерство) избягват всички, дори само неофициални, разговори. Засега преговори с Турция не биха могли да предложат някакъв изглед за подтикване на работата. За разлика от това, преговори с България изглеждат възможни и не безперспективни. Българските интереси насочват към поощряване на стремежите за железопътна конвенция. Удаде ли се да се постигне споразумение с България, каквото без съмнение би било приветствано от Австрия с радост, защото впоследствие би било и от нейна полза, то би се желало да не бъде възможно Унгария да поддържа откровено досегашната си съпротива. Унгария едва ли би си позволила да си разваля търговско-политическите отношения с България, особено когато се разчита на тази страна при нейните отношения към Турция.

Не става въпрос, че чрез преговори на Германия с България биха се водели и сделките на Австрия. Каквото би постигнала Германия, то би било добре дошло за Австрия, принесат ли се жертви в интерес на работата, то тези жертви биха били принесени в интерес и на Австрия. А що се касае до интереса, който България има към работата, позволявам си да се надявам, че отстъпките на Германия не би било нужно да бъдат по-големи, отколкото биха съответствали на предимства, които Германия – напълно независимо от Австрия – би извлякла от уреждане на проблема. Тук играе роля преди всичко военнополитическата гледна точка.

Също така не може да не се признае, че отстъпките, които Австрия прави по този въпрос на Унгария, действат същевременно в полза на Германия и тези отстъпки, ако Германия не помага чрез една отделна конвенция с България, може би трябва да бъдат по-големи, отколкото Австрия може да вземе върху себе си. Наложи ли се да се стигне или вече се е стигнало до едно „споразумение“ между Австрия и Унгария без участието на Германия, то едва ли трябва да се признава, че получените договорености са оформени във вид, както трябва да се желае, щом въпросът за балканския трафик трябва да се разглежда в по-широк смисъл на едно ново уреждане. Толкова повече, ако признаците не лъжат, „споразумението“ щяло да се оформи както изглежда по начин, че по същество всичко остане по старому. По този въпрос само Германия, най-добре в съгласие с България, може да разчисти пътя за нови решения.

XIV. Предложение. За това позволявам си да препоръчам незабавно да се захванат германски преговори с България.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 272, л. 1017-1040.
Potsdam, DZA,II° Weltkrieg Bulgarien 1755.

---

[1] В доклада си Голдкуле е отбелязал с арабски цифри бележки под линия. В превод същите се изписват с арабски цифри.

[2] Следващите цифри са взети от Германската търговска статистика и то за 1913 г., в случай че не са приведени други.

[3] За Турция 98,6 мил. м., за България 30,3 мил. м., за Гърция 24,3 мил. м., за Сърбия 19,4 мил. м. През 1911 г. (преди Балканските войни) износът възлиза за Турция на 112,9 мил. м., за България – 23,9 мил. м., за Гърция – 17,8 мил. м., за Сърбия – 21,3 мил. м., общо 176 мил. м. Годината 1911 беше досега рекордна за нашия износ за Южните Балкани, след това следва 1913 г.

[4] Характерно е, че ставките по автономната турска митническа тарифа, например за необработената стомана, желязото и телта не са много по-високи, отколкото по нашата или австро-унгарската тарифа, докато при вълнената прежда (за твърдата камгарна прежда от лъскава вълна, дълга 20 см, сурова, пресукана) е висока повече от 150 пъти, при памучната прежда (за крусно, пресукано, сурово, английски № 11) – 5 пъти. При тъканите е подобно. [Мястото на звездичката (индекса) горе в текста не е посочено от Голдкуле.]

[5] Турция 74,0 мил. м., Гърция 26,0, Сърбия 10,5, България 8,8 мил. м. 1911 г.: Турция 70,1 мил. м.,

Гърция 23,7 мил. м., Сърбия 24,8 мил. м., България 10,6 мил. м., общо 129,2 мил. м. През 1912 г., дотогавашната рекордна година за германския износ от Южните Балкани, бяха общо 140 мил. м.

[6] През 1911 г. общото количество на износа и на вноса възлизаше на 420 000 т и 482 000 т. Тогава имахме голям внос на царевица от Сърбия и България.

[7] Цифрите за вноса и износа са взети от австро-унгарската статистика и се отнасят за 1913 г., доколкото не са дадени други.

[8] От тях на Турция се падат 149 мил. крони и 287 000 т, на Гърция – 30 мил. крони и 94 000 т, на Сърбия – 53 мил. крони и 248 000 т, на България – 30 мил. крони и 89 000 т.

[9] Наистина при това би трябвало интересите на разположените по на изток германски части на страната (Горносилезийската индустриална област, Бавария и т.н.) към интересите на Запада, които по значение накланят повече в тяхна полза, да се оставят на заден план.

[10] Разбира се, размерът на навлото и в бъдеще би трябвало да се определя различно за отделните товари. По-нататък се посочва също, че трябва да се има предвид и разстоянието при определяне размера на навлото. При ставка от 11 пфенинга за тон километър се касае за граничен случай, който обяснява дадените възможности.

[11] Това ще да е твърде вероятно, понеже конкурентноспособността на Горна Силезия силно се увеличава.

[12] При по-благоприятно политическо развитие това съвсем не трябва да се подценява.

[13] За това виж по-долу.

[14] Явно в интерес на балканските държави, от които тогава, например България, беше изцяло прекосена от ориенталската частна железница.

[15] Виж док. 64.

№ 64

Хюз-телеграма № 128, 31 август 1916 г., Плес, на пълномощен министър съветник в свитата на германския император и представител на германското Външно министерство във Върховната главна квартира генерал-адютант Карл Георг фон Тройтлер до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, [Берлин][1]

Пълномощният министър в София[2] телеграфира на 30 август след [обяд] под № 372:

„Намерих г-н Радославов в добро, уверено настроение. На моята забележка, че въпросът за войната следователно е решен, той каза, усмихвайки се: „Какво друго трябва да направим, нали сме поели задължение. Ние, българите, държим на своята дума. Да не би да сте мислили, че сме румънци?“

Отговорих на г-н Радославов, че, разбира се, ние никога не сме се съмнявали в него и че аз също съм убеден, че той би могъл най-добре да прецени подходящия момент за обявяване на войната. Не за да го притискам, а само за да информирам моето правителство, бих бил „благодарен“ за сведения за дадения момент. Радославов ми отговори, че моментът по военни съображения ще бъде определен от генерал Жеков. Той може непосредствено да предстои, може би пък да настъпи и след няколко дни.

Подполковник фон Масов, който днес отпътува за Плес на доклад, е стигнал от разговорите си с кронпринца[3] и Жеков до убеждението, че не трябва да има съмнение в благонадеждността на българите. Краткото време преди обявяването на войната трябвало да се използва за довършване на военните приготовления. Освен това явно съществувало желанието преди това по възможност да се изкара Румъния виновна за очаквани гранични инциденти и т.н., за да се повдигне духът в българското население за война и също по отношение на Гърция, от която се страхували, че би могло да се е задължила да окаже помощ в случай, че Румъния е нападната.

Радославов ми разказа още, че Деруси[4] два пъти го е канил на разговор, който той отклонил. Тогава Д[еруси] посетил началника[5] на кабинета на Царя и предупредил българите да не продължават да следват Централните сили.[6] Румънците са хитри и знаят, че това означава край с Централните сили; затова настъпи крайното време за Румъния да я ударим."[7]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Телеграмата е подадена в 12 часа и 15 м. Половин час по-късно, в 12,45 ч., следва втора подобна телеграма. (Виж док. 67.) Всъщност в момента Ягов екстрено заминава в Плес и в момента се намира в свитата на императора.

[2] Оберндорф.

[3] Княз Борис Търновски.

[4] Румънският пълномощен министър в София.

[5] Добрович.

[6] Сравни док. 70. Виж и док. 68 и 82.

[7] Отстрани към целия абзац със замах е изписана черта, без съмнение в Плес от адресата фон Ягов, намиращ се в момента във Върховната главна квартира.

№ 65

Хюз-телеграма № 130, 31 август 1916 г.,[1] Плес, на пълномощен министър съветник в свитата на германския император и представител на германското Външно министерство във Върховната главна квартира генерал-адютант Карл Георг фон Тройтлер до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, Плес[2]

Пълномощният министър в Берн[3] телеграфира на 30 август под № 896:

„Българският шарже д'афер[4] ми съобщи, че е разбрал, че Антантата упражнявала натиск върху събрания в Корфу сръбски парламент с мотива, че разгромена, Сърбия можела да очаква само малка част от Македония за себе си. Антантата явно се надявала да може да склони България към сепаративен мир като предложи най-голямата част от Македония...

Шарже д'аферът се възмущава от плана на Антантата, окачествява плана да се примами България като смешен..."

Бездействието на България спрямо Румъния възбужда тук[5] все по-голямо внимание. В случай, че би било възможно да ме упълномощите да кажа поверително на федерален съветник Хофман нещо успокоително за поведението на българите, то би било драгоценно в негова подкрепа срещу бурната радост на романската преса.[6]

Аз отговорих:

„Ваше Високоблагородие, можете да кажете строго поверително на федерален съветник Хофман, че ние сме сигурни в България. Нейното привидно бездействие има своите основателни причини."

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Телеграмата е подадена в 12,45 ч., а предходната в 12,15 ч. Виж док. 64.

[2] В момента Ягов се намира в Плес.

3 Ромберг.

[4] Кермекчиев.

[5] Тук, в Швейцария.

[6] Velsch – романска френско-швейцарско-италианска преса.

№ 66

Препис на съобщение № 23422 III^{a} Ost geheim, 31 август 1916 г., Тешен, на Главна квартира на действуващата австро-унгарска армия до шефа на Генералния щаб на германската действаща армия генерал-полковник Ерих фон Фалкенхайн, Политически отдел Изток III във Върховна главна квартира, Плес[1]

Рим – Санкт Петербург от 29 август 1916:

Каб. № 1222 – 702. Кралският пълномощен министър в Букурещ[2] телеграфира на 26 т.м. както следва:

„Каб. № 324. Както ми съобщи министърът на външните работи[3], потвърждава се наличието на различие в мненията между Радославов и българските военни служби; докато първият бил склонен да избегне един румънско-български разрив и в това се поддържа от цар Фердинанд, последните – подтиквани от германците – желаели една незабавна война.

Министърът на външните работи добави към това, че за австрийско-българските отношения оставало много да се желае и че причината за раздора била Албания, която българите изискват за себе си, докато австрийците и Унгария искали да резервират Северна Албания за унгарците.

Относно Гърция той ми каза, че има впечатление, че настроението на населението било по-скоро на страната на Централните сили, отколкото на Антантата.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] От австро-унгарската Главна квартира в Тешен препращат на германската Върховна главна квартира в Плес текст на телеграма от италианския кабинет в Рим до италианския посланик в Санкт Петербург. Вероятно телеграмата е попаднала в Тешен по агентурен път. Тя е изпратена от Букурещ до Рим и от Рим се изпраща в Санкт Петербург.

Преписът на Тешен-съобщението е направен в Политическия отдел към Генералния щаб/генерал Фалкенхайн, подписан е от фон Редерн, вероятно, за да се изпрати на Външното министерство в Берлин за информация.

[2] Италианския пълномощен министър Фасчитати.

[3] Морцун, външен министър на Румъния.

№ 67

Препис на писмо № 1173[1], 1 септември 1916 г., София, на българския министър-председател и управляващ Министерството на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф, София

Току-що получих от своя колега [министъра] на войната[2] следното писмо:

„Генералният щаб на армията съжбщава, че разходването на боеприпасите за армията, която действа на Южния фронт през периода от 16 до 22 август т.г. било среднодневно следното:

1. Скорострелни полски оръдия	15 000	снаряда дневно
2. Скорострелни планински оръдия Круп или Шнайдер	3000	снаряда дневно
3. Скорострелни планински оръдия Шкода	1000	„ „
4. Пушки за пехотата/ картечници Манлихер	500 000	патрона дневно[3]

Обаче за този същия период доставките на муниции, пристигнали в България, са само около 20 000 снаряда за полските скорострелни оръдия и 4800 снаряда за планинските оръдия Шкода.

От това следва, че ако военните действия продължат, а доставките не се увеличат значително, при горепосоченото разходване на боеприпаси нашите батареи от Южния фронт ще изчерпят запасите си за две седмици, което ще постави цялата армия в най-критично положение.

Досега Генералният щаб е направил неколкократни постъпки пред щаба на групата армии под командването на маршал Макензен и пред германската Главна квартира, за да получи увеличение на доставките за България. От своя страна министърът на войната се обърна пряко към кралското пруско Министерство на войната. Но тези постъпки не дадоха очакваните резултати, въпреки че всеки път бяха приемани с уверението, че ще се помогне и че за това са дадени инструкции.

Предвид гореизложеното Ви моля, мой скъпи Министре, да се застъпите пред императорските правителства на Германия и Австро-Унгария.

Тъй като бойните действия на нашите армии продължават да се развиват така, както се извършваха от 16 август та до днес, ние трябва на всяка цена да получаваме осреднено за ден:

1. 15 000	снаряда	за скорострелните полски оръдия.
2. 3000	„	за планинските оръдия Круп или Шнайдер.
3. 1000	„	за полските оръдия Шкода.
4. 500 000	патрона	за пехотните пушки Манлихер

Само при тези условия можем да бъдем спокойни и подсигурени срещу една криза за боеприпаси.

Разбира се, ако настъпи продължително затишие в бойните действия, горепосочените цифри могат да бъдат пропорционално намалени до попълнението на необходимия за едно оръдие брой изстрели.

И напротив, в случай, че цялата наша III-та армия се призове да влезе в действие, същите цифри за всекидневните доставки ще трябва да се увеличат с 1/3 приблизително.

Имам честта, Господин Министър, да подложа на Вашата преценка това писмо и да помоля същевременно Ваше Превъзходителство да предприемете във възможно най-кратък срок всички постъпки, на които ще се разчита, че са годни да предотвратят бедата.

Убеден, че благодарение на високото влияние на Ваше Превъзходителство, не ще се пропусне въпросът да бъде уреден благополучно в общ интерес, поднасям Ви, Господин Министър, наред с моите предварителни благодарности, уверенията за моята висока почит.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Писмото е на фр. ез. Превод Румяна Недялкова.

[2] К. Найденов.

[3] Сравни док. 69, както и 68 и 73.

№ 68

Хюз-телеграма № 1037, 2 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър[1] в София телеграфира под № ...[2] от 1 т.м. по обяд:

„Строго секретно!

Г-н Радославов ми разказа в поверителен разговор, че той нарочно залъгвал румънците с надеждата да спечели военни приготовления; че пълномощният министър Радев без нареждане е изискал своя паспорт, било станало против неговото намерение, тъй като той желаел Румъния да остане още няколко дни в неизвестност.

Деруси е преговарял тук ревностно с русофилите, опитал се напразно да бъде приет от Негово Величество Царя.[3] Накрая Деруси се обърнал към началника на кабинета Добрович и предложил Македония и гаранции за династията, ако България при промяна на кабинета се откаже от Централните сили.[4] Предложението трябва да е било подтикнато от английския пълномощен министър в Букурещ. Дали в гаранциите за династията се включва и самият Цар, не е ясно. Добрович, който за съжаление пропуснал да поиска от Деруси да формулира писмено заявлението, го съобщил на Царя точно когато Радославов пребивавал в провинцията при Негово Величество за последни инструкции.

Царят не удостоил предложението дори със споменаване, така че Радославов едва сега получава представа за него.

Изявленията на моя испански колега също показват, че Деруси е хранил прекалени илюзии. Той, каза г-н Сааведра, се показвал до последно спокоен и оптимистичен. Едва телеграмата, която му нареждала да поиска паспорта си, защото Радев е поискал своя, го хвърлила в силно възбуждение.“[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] Номерът на телеграмата не се чете поради лошото качество на копието.

[3] Фердинанд.

[4] Изречението в частта от „предложил“ до точката е дебело подчертано с ръката на адресанта при прочитането на телеграмата.

[5] В полето на документа са изписани дълъг текст бележки, които остават неразчетени, поради нечетливостта на ръкописа и лошото качество на ксерокопието. Сравни документа с документите №№ 64, 66.

№ 69

Хюз-телеграма № 1039, 2 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър[1] в София телеграфира на 1.9. под № 390:

„Г-н Радославов ми предава с нота от днес молба на военния министър[2] да се обърна по дипломатически път към германското и австро-унгарското правителство по повод заплашващата тук криза за муниции.

Българските армии в Македония се нуждаели в бъдеще средно на ден от:

15 000 снаряда за скорострелни оръдия

3000 снаряда за планинските оръдия Круп или Шнайдер

1000 снаряда за полските оръдия Шкода

500 000 патрона за пушки Манлихер

След започване на военни действия на север би трябвало тези бройки да се повишат още три пъти.[3] Всички оплаквания до Главно командване Макензен, германското Върховно армейско ръководство и Военното министерство са останали безрезултатни. Буквалният текст на нотата следва с най-близкия куриер.

Според моето лично впечатление от последните дни, забавянето на обявяване на война на Румъния фактически е причинено от сериозни военни колебания, които, по мои сведения, се оценяват като основателни от страна на компетентни германски военни. За повдигането на настроението, което сериозно е в неведение за действията на Русия и поведението на Гърция, от голяма полза би било колкото е възможно най-бързо да се занимаем с българските искания за муниции. Също така за повишаване на доверието би било много желателно изпращането на германски подкрепления. След изтеглянето на повечето отпреди стационираните в страната германски войски е лесно да отстраним проявяващото се у българите чувство за изоставеност, от което в настоящия момент ние имаме целия интерес.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] К. Найденов.

[3] Сравни док. 67.

№ 70

Телеграма № 633, 2 септември 1916 г., Плес, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин

На № 1039[1] във връзка с № 627[2]. Ген[ералният] щ[аб] нарежда[3] да се телеграфира:

„Със споразумение, постигнато през последните дни с български офицери, снабдяването на България с муниции от германски и австрийски фабрики е уредено по начин, удовлетворяващ българските офицери. Предявените от българите искания безспорно надхвърлят необходимото количество. С оглед на собствената ни потребност обаче те са занижени само дотолкова, щото при никакви обстоятелства да не се появи недостиг. За изпращане на германски подкрепления за съжаление трябва да се откаже. № 14480. i.a. Лудендорф.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Това е док. 69.

[2] Документът не е намерен.

[3] Нарежда генерал Лудендорф. Той е изпълняващ длъжността по отношение на ген. Фалкенхайн и оглавява Генщаба на германската действаща армия във Върховната главна квартира Изток.

№ 71

Телеграма № 635, 3 септември 1916 г., Плес, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до шефа на отдел Ориент в германското Външно министерство д-р барон Алфред фон Розенберг, Берлин

Бързо!

За г-н фон Розенберг.

Радиограма Петерсбург – Рим от 29 август.[1]

„Кабинета 389. Подлежащо на служебна тайна. 29 август. Отговор на Вашата телеграма, която се получи 5 дни след вземане на решението. Моя телеграма кабинета 381.

Повече от всички останали руското правителство е в състояние да оцени огромните предимства от едно евентуално повторно сближаване на България и Антантата, но понеже то трябва да държи сметка освен за общите морални съображения на всички съюзници също и за неблагоразположението, което проявява тукашното обществено мнение по отношение на цар Фердинанд, то при създадените обстоятелства не може да не подеме въпрос за неговото отстраняване и трайно отдалечаване от България и ако по някакъв начин е възможно също и за предаването на короната на принц Борис, чийто кръстник е Царят.[2]

Тукашните официални кръгове смятат, че цар Фердинанд, който е изключително честолюбив, все още не е стар и е добре познат с изпитаната си ловкост, би се решил да се оттегли само тогава, ако бъде принуден към това при крайна необходимост, която би могла да се предизвика единствено с военна сила. Аз не се съмнявам, че това е възможно, но ще се изисква много време, докато отстраним напълно един безспорно много силен неприятел, който се подкрепя от своите съюзници и е опитен при използването на труден терен.

Може би дори не си струва да се изпитва, дали – освен оръжието, би имало още някакво средство, за да ускорим сепаративния мир с България. Аз мисля, в случай, че четирите велики сили биха се задоволили с „предложение“ за абдикация от страна на цар Фердинанд и в същото време с образуване на един (работен) кабинет, който би бил готов да приеме тези условия – те биха могли тогава да предоставят на българската нация действителното отстраняване на Царя. Това би могло да се извърши без трудности, ако великите сили се задоволят на първо време с онова предложение, без да изискват неговото незабавно изпълнение и в края на краищата биха могли впоследствие по този начин да постигнат възстановяването на предишните териториални условия. При извънредното честолюбие на Царя не би могло надеждата за снизхождение от страна на Антантата и особено пък за запазването на трона да остане без въздействие върху неговото решение и пред българския народ той би могъл да се оправдае било с изоставянето му на произвола на съдбата от страна на съюзниците в момент на опасност, било с неизбежността на обстоятелствата. Но и в най-лошия за него случай, ако не му се удаде веднага да подтисне неприязънта на националистите, предложението за неговото абдикиране би му дало възможност все още за една достойна оставка и отказът от Македония би спестил на неговия син неблагодарната задача да започне управлението си с един толкова непопулярен акт. Що се отнася до великите сили, те биха запазили своето достойнство, ако биха имали възможността да върнат обратно на Сърбия областите, които тя така горещо желае и с чужда помощ биха се постигнали гореспоменатите резултати, към каквито тя се стреми.

За да спечелят за привърженик принц Борис, великите сили биха могли да му обещаят, че неговото качване на престола ще се придружи с важни териториални придобивки – долината на Места с Кавала (която Венизелос бил готов да предостави) и след победата над турците – линията Енос – Мидия. Що се отнася специално до Италия, моето скромно мнение е, ако оставим на мира нашите разногласия със Сърбия по отношение на Адриатика и искаме да обезсилим нейната агитация за югославизма, не е достатъчно да се позоваваме на нашето право; най-добрата гаранция за нас би било по-скоро да обвържем дейността на сърбите до крайност във вътрешнобалканските въпроси, да насочим тяхната стопанска политика на Изток и да ги оставим в неизвестност. Придобиването отново на Македония, което съвсем не би укрепило силата на Сърбия, би могло по по-ефикасен начин да допринесе за тези цели и ние бихме могли в пълно единодушие с нашите съюзници да ги подкрепяме без всякакво опасение; може би те (повторното придобиване на Македония) в резултат на чувството на благодарност ще допринесат за изглаждане на нашите разногласия със Сърбия и освен това ще ни осигурят на нейна територия крайно необходими привилегии за нашето бъдещо икономическо проникване на Балканите.“[3]

Не бихме ли могли да използваме това за пропаганда против Венизелос, без да разискваме източника? Грюнау

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

1 Това е док. 66, виж бел. 1. Документът е отговор на италианския посланик в Санкт Петербург на изпратената му телеграма от Рим на 29 август 1916 г., док. 53, първата телеграма.

2 Император Николай II.

3 Виж док. 53, 60, 76, също следващия док. 72.

№ 72

Преписи на две шифровани телеграми № 375 и № 376 и инструкция, 3 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф,[1] София

I. Легацията София.

№ 375

Според сигурен секретен източник от Антантата, вътре в Антантата се обменят мнения относно евентуален сепаративен мир с България. Тамошни инстанции изглежда все още да не са се ангажирали. Като условия преди всичко се има предвид:

1. Сваляне или абдикация на Царя в полза на принц Борис. По-нататък неговото трайно отстраняване от България, което пък би могло евентуално да се остави на българския народ [да направи].

2. Образуване на нов работещ кабинет.

3. Незабавен отказ от Македония.

Изобщо за възстановяването на по-ранните териториални отношения българите трябва постепенно да бъдат принудени.

4. Добиване на линията Енос – Мидия и долината на Места с Кавала.

5. Назованата в точка 4 гръцка област ведно с голяма част от българска Тракия същевременно се предлага от Антантата на турците срещу сепаративен мир.

6. За заглаждане на италианско-сръбските противоречия сръбската политика трябва да се обърне на Изток.

7. За оправдание на сепаративния мир може да се изтъкне изоставянето на произвола съдбата на цар Фердинанд от неговите съюзници.

Гореказаното засега е изключително за лично ориентиране на Ваше Високоблагородие. Моля телеграфирайте, дали частично използване от Вас пред българското правителство изглежда уместно. Евентуално ще бъде много по-добре точка 5 да не се използва.

Легацията София.

II. 376

Съвсем тайно.

Моля долуизложеното незабавно дайте легацията Атина.

№ 661 от 3 септември.

„За изглеждащо подходящо използване:

Научавам от абсолютно сигурен секретен източник, че Венизелос вече е обявил на Антантата при евентуален сепаративен мир да отстъпи на България долината на Места заедно с Кавала. Характерно за Антантата е, че тя предлага тази същата област без успех също на Турция.“

Понеже досегашната линия през Берат не е повече използваема, моля горната телеграма не само с радиограма, но ако е възможно също до Флорина и оттам евентуално с куриер да се предаде за Атина, респ. до най-близката гръцка телеграфна станция.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 190, л. 480-482.

Bonn, PAAA, Deutschland 128 № 8 secr., Bd. 19.

---

[1] Сравни док. 71.

№ 73

Хюз-телеграма № 1048, 4 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Посланикът във Виена[1] телеграфира под № 310 от 4 т.м.:

„Г-н Тончев ми каза, че има поръчение да настоява с всички средства тук пред барон Буриан за доставка на муниции за България.[2] Въпросът за мунициите в момента е най-неотложният за България. Барон Буриан отговорил, че той трябва да организира по този въпрос допитване и би му дал отговор, когато му дойде времето.

Тончев ми каза също строго поверително, че внушил на своя Цар идеята, дали не би било препоръчително при непоносимия недостиг от муниции арсеналът в София да се постави под германско управление. Макар той да не е голям, под германско ръководство там би могло все пак да се произведе нещо необходимо.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Чиршки.

[2] По въпроса за мунициите виж док. 67, 69, 70 и др.

№ 74

Хюз-телеграма № 1051, 5 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира Изток[1] императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър в Стокхолм телеграфира под № 1008 от 4 т.м. по обяд:

„Военният аташе съобщава, че в Петерсбург се надяват да отстранят Царя[2] от България чрез вътрешни размирици и да сключат мир с ново правителство.“[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] „Върховна главна квартира Изток“ – във всички случаи, когато в тома се цитира германската Върховна главна квартира трябва да се разбира обособената ѝ част на дейността ѝ относно фронтовете в Източна и Югоизточна Европа, в частност Южния/ Македонски фронт.

Другата обособена част е „Върховна главна квартира Запад“. Това структуриране е от 1916 г. нататък. Отбелязваме името в пълнота, когато това фигурира в този вид във фотокопието на документа.

[2] Фердинанд I.

[3] Сравни док. 71, 72.

№ 75

Препис[1] на указание № 111, 5 септември 1916 г., Берлин, на [държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов] до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф,[1] София

Тайно!

Полковник Ганчев е показал на представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира легационния съветник барон фон Грюнау на 3 т.м. една шифрована телеграма, изпратена до него от министър-председателя Радославов и поставил на разискване следното:

България правела всичко, за да издържи докрай заедно с нас, поставила е цялата си армия и всичките си сили в служба на общата кауза. Сключената през септември м.г. военна конвенция е изпреварена от събитията. Дори и без ново договорно споразумение България продължава да действа в духа на онези първи договорености, съответстващи на тогавашните военни условия.

Продължилата дълго война обаче поставя България финансово в много тежко положение и с това се увеличават и опасностите за кабинета на Радославов, който трябва и по-нататък да стои здраво и да устоява на машинациите на русофилите. Поради това България би желала да промени условията, при които навремето е била предоставена военната помощ и все още се предоставя, т.е. тя би желала да се освободи от задълженията по плащанията. Сега върху страната тежи неимоверно голяма за малка държава задлъжнялост. Опасението е, че министър-председателят не може повече да отговаря пред общественото мнение и пред Камарата за набъбването на дълга. Желанието на г-н Радославов се простира до това, тези пера да изчезнат от баланса като ние [Германия] се откажем от тях. Формално България евентуално би отстъпила своя дял в същия размер от военното обезщетение.

Полковник Ганчев пояснил, че е упълномощен да сондира тайно по това. Същевременно той помолил, уж по изрично желание на г-н Радославов, че заради деликатния характер на работата би желал засега Ваше Високоблагородие и г-н Ризов да не се ангажират с нещата. Явно министър-председателят иска първо да се увери в нашата принципна благосклонност преди да Ви направи официално предложение; един не съвсем необичаен начин на поведение при българите.

Барон фон Грюнау отговори на запитване, убеден ли е той лично при съпътстващите обстоятелства в това, че при постъпката на полковник Ганчев се касае не за лична идея на последния, но действително за поръчение от София.

България досега получи изплатени 11 месечни вноски от по 50 милиона франка, 12-та вноска на същата стойност ще се изплати в следващите няколко дни. Само с авансите в брой дотук става дума за 600 милиона франка. Една четвърт от тях трябва да се поеме от Австро-Унгария; и тази четвърт обаче се пое засега главно от нас заемосъобразно за Виенска сметка. Доставките на военни материали, от чието заплащане българите също искат да се избавят, възлизаха преди няколко седмици, доколкото тук се знае, на 250-300 милиона марки; за нови доставки и поръчки би трябвало да се приведат още други 100 милиона, така че общата стойност на материалите се изчислява на около 350-400 милиона марки.

По повод преминаването на Румъния към нашите противници българското правителство изпълни лоялно своите задължения и без да поставя условия обяви на новия неприятел война. С това тя ни направи услуга, която още не може да бъде компенсирана достатъчно. Ние засега не сме в състояние да помогнем на България с изпращане на германски войски. Също можем да изпълним при най-голяма готовност само частично българските искания за подвоз на муниции и други военни материали. При това трябва да държим сметка, че за българите най-тежкото изпитание все още предстои. При тези обстоятелства ще трябва да направим каквото е по нашите сили, за да не възникне у нашите български братя по оръжие чувството на изоставеност и да ги улесним да издържат на наша страна.

От друга страна, с оглед на големите финансови изисквания, които се отправят към нас от всички страни, ясно е, че ние бихме могли да очакваме от Имперското финансово управление само твърде неохотни жертви в желаното от България направление. Стига се дотам, че всяка услуга, която оказваме на България, би предизвикала подобни желания у турците. Една гаранция за запазване на тайна г-н Радославов нито може, нито би искал да ни даде, тъй като за него е важно, заради засилване на своята позиция, да съобщава за постигнатото на народа или поне на партийните ръководители. Споразумения обаче, които са направени тайно, а след това станат известни, биха ни поставили в неловко положение пред турските съюзници.

Предвид по-нататъшните разпореждания моля, Ваше Високоблагородие, телеграфически да се произнесете подробно по въпроса и по-специално за това, дали противно на барон фон Грюнау Вие се съмнявате в легитимността на действията на полковник Ганчев. Във Върховната главна квартира изглежда очакват посещението на Царя на българите в началото на следващата седмица. Тъй като барон фон Грюнау има впечатлението, че Царят лично се интересува от работата и би желал преди посещението да разбере поне нашата принципна готовност за доброжелателно обсъждане на българските желания, бих бил благодарен, ако в събота Вашето изложение е тук налице.

Максималното от това, което при даден случай би могло да се отстъпи, струва ми се може да бъде едно споразумение, че Германия при всеобщия мир гарантира на България една военна компенсация от 500 милиона франка и същевременно България ни заявява, че е съгласна това военно обезщетение да се балансира с наш заем или материално снабдяване. С това, ако избере компенсиране срещу аванси в брой, българското правителство фактически би се освободило от изплащането на дължимите ни части на първите 13-месечни вноски и една малка квота от 14-та месечна вноска. Избере ли уравняване на сметките срещу материални доставки, то би му се приспаднало изплащането на всички досега доставени или поръчани материали. За бъдещите авансови вноски ние не можем да поемем предварително никакви задължения. Също толкова малко допустим изглежда един отказ от заплащане на доставяни в бъдеще военни материали, защото един такъв вероятно би увеличил неизмеримо българските поръчки. Бъдете така добър да се произнесете по горното предложение.

В случай, че Ваше Високоблагородие счита за необходимо отзивчиво отношение и нашите обсъждания с Имперската хазна водят към един резултат, бих могъл да отговоря на полковник Ганчев чрез барон фон Грюнау, че българските желания наистина в никакъв случай не биха могли да се прокарат в пълен обем пред Имперското финансово управление, но може би една част от тях би била изпълнима. Във всеки случай, ако те бъдат официално подновени,[3] сигурно е приятелско приемане от наша страна.

В телеграмата до полковник Ганчев г-н Радославов е споменал по-нататък, че се нуждае от фонд, за да накара русофилите да млъкнат и да укрепи положението на своята партия. И за това той разчита на нашата подкрепа. Приемам, че Ваше Високоблагородие няма да възрази по отношение на това желание. За каква сума мисли министър-председателят, тук още не се знае. За своето второ желание г-н Радославов няма да иска да се обърне по възможния начин към Ваше Високоблагородие, тъй като според нашата досегашна практика е неудобно да се говори за подобни неща с официални представители, а само се намеква.

Съответно на изричната молба на г-н Радославов Ваше Високоблагородие трябва да държи съдържанието на това указание в строга тайна от всеки, особено от г-н фон

Масов. Също пред министър-председателя[3] аз моля по никакъв начин да не оставите да проличи, че Вие знаете за работата.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Преписът е направен от фон Тройтлер.

[2] Въпросното секретно указание в препис е предадено същия ден на 5 септември 1916 г. „за поверителна информация" на барон фон Грюнау.

[3] Виж док. 84.

[4] Целият абзац, от „българските желания..." до края, е подчертан отстрани в полето с две дебели черти.

№ 76

Информация № 112[1], 6 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Ние съобщихме строго поверително важното съдържание на тамошната телеграма № 635[2], без да разкриваме източника, също на императорския пълномощен министър в София[3] и поискахме от него да даде мнение, дали използването на сведението пред българското правителство би било уместно.

Граф Оберндорф отговаря на 4 т.м.:

„Както съобщих на времето (сравни телеграмата оттук № 1037[4] от 2 т.м.) Деруси действително е предложил на българите далеч по-благоприятни условия, каквито те сега уж се правят от Антантата. Наистина, както ми каза Радославов, това беше предпоставка не само за неутралитет, но и за намеса на България на страната на Антантата.

Дори ако тогава условията тук са намерили по-голям отзвук, както твърди сега Радославов, във всеки случай чрез факта на обявяването на войната и много енергичното настъпление на българите в Добруджа доказват, че българското правителство е устояло на изкушението. Такива хилави условия, каквито се планират според тайния източник, преди всичко отказ от Македония, срещу което вече завладяната област Кавала, която българите при усложнение с Гърция и без Антантата би трябвало да задържат, в никакъв случай не представлява еквивалент, българите биха могли да обсъдят едва в краен случай след решаващо поражение в напълно отчайващо настроение, от което те сега са твърде далеч. Аз намерих Радославов, който, предпазлив преди кризата, изглеждаше твърде загрижен, днес вече е весел и войнствен; той говореше за българските успехи в Добруджа, където Балчик и Добрич са пред падане и гледаше с пълна увереност на една очаквана по-голяма битка при Тутракайа.[5] Чувството за отмъщение, което иска отплата от румънците за 1913 г., изглежда да господства и в него. За руснаците, каза той, нямало още нищо за забелязване.

Тук лежи решаващият пункт. От румънците тук никой не се страхува, обаче една внезапна голяма руска заплаха би могла, въпреки всички съществуващи тук добри намерения, би могла може би да стане съдбоносна. Как би трябвало да ѝ се противостои обаче е чисто военен въпрос.

Едва ли би могло да навреди при случай в разговор с Радославов да оползотворим нашите сведения за плановете на Антантата за сепаративен мир. Естествено, би трябвало съобщението да стане така, че Радославов да види в това знак на доверие, а не на недоверие.“

Пълномощният министър вече е упълномощен при случай доверително да използва сведенията пред г-н Радославов.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Под номера на информацията са записани номерата на двете телеграми, за които става дума в текста – 635 и 1037.

[2] Това е док. 71.

[3] Оберндорф.

[4] Док. 68.

[5] Тутракан.

[6] За поверителния разговор на Оберндорф с Радославов виж док. 80.

№ 77

Телеграма № 1062, 6 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър[1] в София телеграфира под № 397 от 5.9.:

„Строго поверително. Подполковник фон Масов, който вчера беше приет от Царя[2] на двучасова аудиенция, намерил Негово Величество сериозен, но спокоен.[3] Негово Величество се изказал, че съдбата му и тази на неговите деца е неразривно свързана с победата на Централните сили; понеже било изключено неговите синове да останат без него в страната. И войната с Гърция Негово Величество очаквал със спокойствие. Единствената загриженост, която Царят изразил, било, че Турция може би няма да издържи до край; ... на турците също като и на българите били дадени големи обещания от Антантата.[4] Негово Величество помолил отново за скорошно изпращане на германски войски като най-добро средство, което да повиши доверието у българите.

По-нататък Царят смятал, че еврейско-свободнозидарското влияние на Парижкия Гран Ориан работело и в Букурещ и посъветвал да се организира в Унгария една народна война срещу румънските нашественици като средство, за да се сплотят всички унгарци без разлика в партийна принадлежност под знамето на отечеството.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] Фердинанд.

[3] По въпроса за абдикацията на Фердинанд виж и док. 81.

[4] Виж док. 75; сравни док. 72.

№ 78

Препис на писмо[1], 7 септември 1916 г., София, на българския министър-председател и управляващ Министерството на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов до райхсканцлера граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

„Новото положение на Балканите, особено след влизането на Румъния на страната на Четворното съглашение и войната ѝ с Централните сили и по-специално с България, ме накараха до отправя до Ваше Превъзходителство тези редове.

Веднага с влизането на България във войната срещу Румъния нашата първа задача беше нахлуване на българската армия в Добруджа и унищожаването на нашия румънски неприятел. И наистина, за слава на Съюза и за чест на България тази задача беше почти изпълнена. Обаче Румъния се е погрижила да сключи военна конвенция с Русия, за да бъде подпомогната от руски войски. И действително, от два дни нашата победоносна войска се среща в Добруджа на бойното поле с руски войски, които тя громи и побеждава със същата храброст и решителност, както румънските. Обаче въпреки всичко ние трябва да имаме предвид, че при една мощна щастлива руска инвазия в Добруджа положението на нещата би се променило напълно, ако само ние сами противостоим. Тогава е възможно, щото при едно силно руско надмощие да се дойде до нежелателно отстъпление от наша страна и преминаване на русите на българска територия. Едно такова нещастие за Царството при особеното положение в България, където, както е известно, русите имат свои приятели т. нар. русофили, може да има трагични последствия, които да усложнят днешното положение и да станат опасни за династията и правителството. И без това руските агенти вършат своята работа и при един успех от руска страна тази агитация може да стане опасна и за Съюза. За да не се дава от наша страна основание на русофилите за агитация, че България е принудена сама да воюва срещу Четворното съглашение в Македония и срещу румънци и руси в Добруджа, при все че за момента няма опасност този пъклен план да успее, аз моля Ваше Превъзходителство поне отчасти да се изпълни военната ни конвенция с Германия и Австро-Унгария от миналата година, като четири дивизии – две на южния и две на северния фронт, нещо, което вече настоятелно е поискал нашият генералисимус генерал Жеков от Негово Превъзходителство фелдмаршал фон Хинденбург[2], на когото аз моля Ваше Превъзходителство да предаде тези редове – възможно най-бързо се изпратят тук.

Освен това моля Ваше Превъзходителство да разпоредите военните поръчки на нашето Министерство на войната при пруското Военно министерство да бъдат изпълнени възможно най-бързо.

Като изказвам моите най-искрени почитания, аз съм изцяло предан на Ваше Превъзходителство.“[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Писмото е на нем. ез.

[2] За отговора на Хинденбург до Радославов виж док. 85. Сравни и док. 84.

[3] Текстът на писмото на български език е публикуван в „Дневни бележки. 1914-1916“ на В. Радославов, с. 196. В българския текст молбата обаче се отнася за изпращане на четири германски дивизии, но не на Южния, а само на Северния фронт. Освен това датата на публикуваното писмо на български език е 6 септември, а не 7 септември 1916 г., както е в документа, изпратен до германския райхсканцлер.

№ 79

Архивна бележка за писмо на българския министър-председател и управляващ Министерството на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов от 7 септември 1916 г., София, до райхсканцлера граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

Под № AS 3225, 11.9.16.

Писмо на българския министър-председател Радославов до RK [райхсканцлера] от 7.9.16.

Молба за изпращане на германски помощни войски и за доставка на военен материал.

Оригинал в Russland 104 geh.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 190, л. 483.

Bonn, PAAA, Deutschland 128 № 8 secr., Bd. 19.

№ 80

Телеграма № 1071, 8 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира Изток императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър[1] в София телеграфира под № 407 от 7 [септември]:

„Тайно!

Използвах днес възможността, когато поздравявах Радославов за бляскавата българска победа при Тутракан, за да поговоря с него поверително[2] за странните илюзии на Антантата, както те са формулирани в планираните предложения за сепаративен мир:[3] абдикация на Царя,[4] оставка на Радославов, отказ от Македония. Същевременно предлагането на областта Кавала на Турция, споменах към това само бегло.

Радославов, който беше в много добро настроение, се смя с мен на съобщението. Той повтори, че Антантата до последно е вярвала, че България ще тръгне с нея. Деруси, който няколко дни преди започването на войната се е завърнал тук от отпуска, очевидно се е надявал, че последните споразумения могат да сполучат. Плановете на Деруси са били подкрепяни от по-ранния министър Малинов и също от националиста Тодоров, които напразно опитват да влязат при Негово Величество Царя.[5] Радославов постоянно ми прави впечатление на много уверен и е радостен и горд, че се отдаде на българите да бият руснаците. На някои места обаче този успех изглежда че засега предизвиква леко притеснение от безпокойство от една голяма руска наказателна експедиция. Г-н Косев ми каза, че той ще бъде напълно спокоен, когато българите достигнат линията Констанца – Меджидиа. И Негово Величество Царят дори, според една забележка на Радославов, все още не изглеждал напълно освободен от грижата за руска инвазия.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd 8.

---

[1] Оберндорф.

[2] Разговорът е проведен съгласно инструкцията на германското Външно министерство – виж док. 78 и бележките към него, по-специално индекс 4.

[3] Виж док. 74.

[4] Фердинанд.

[5] Сравни док. 66, 68, 75, 81.

№ 81

Доклад № 7813, 9 септември 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Алфред фон Тирпиц и до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Относно развитието на нещата преди България да обяви война на Румъния ми стана известно още следното:

Строго поверително.

Както излиза от изказванията на Радославов[1] пред императорския пълномощен министър[2], Румъния през критичния период не само се е стремяла да си осигури неутралитета на България, а и се е опитвала като посредник на Русия да привлече България в лагера на Антантата срещу нас. След завръщането на румънския пълномощен министър Деруси от второто му пътуване до Букурещ, което вече ни беше направило неприятно впечатление, последният на 24 август дълго водил преговори с Радославов. Както сега, разказва Радославов, той е изказал мнение, че Румъния е убедена, че Централните сили стоят непосредствено пред катастрофа и че би било в интерес на България да поддържа мира и да се присъедини към Антантата. Естествено при това не са липсвали и териториални обещания.[3] Въобще Антантата, както изглежда, доста се е била ограничила, задоволявайки се[4] с абдикацията на Царя[5] в полза на кронпринца[6] и оставката на Радославов. Българските русофили и преди всичко Малинов и Тодоров несъмнено не са били чужди на тези преговори, няма да е грешка, ако в тях се видят онези, чиито постъпки са поощрявани от Румъния, съответно на Русия, още повече, че те твърде много се надяват да подготвят почвата в България. Техните опити да стигнат до Царя бяха неуспешни. Те не бяха приети.

Ако днес, след като България вече си е възвърнала голяма част от загубената през 1913 г. Добруджа, Радославов говори с полуусмивка за това развитие на нещата, то може да си представим на какво огромно изкушение е била подложена България в онези дни, още повече че тогава у Царя и министър-председателя е съществувал постоянно страхът от руски демарш през Добруджа и убеждението за започване на война с Гърция.

Колко умело е работила румънската дипломация в критичния период се разбира освен от нейната двойна игра в Букурещ и от ролята, която играеше тук спрямо нас, германците. Румънският шарже д'афер Ланга Раскану и военният аташе Генеску се стараеха, както докладвах телеграфически, не само да подчертават пред нас своите мирни убеждения, а и дори да симулират страх от едно германско-българско нападение. В същото време се опитваха да посеят у нас недоверие спрямо България като тайно посочваха българско-руски преговори (виж телеграма № 1227)[7]. Последното без съмнение им се удаде по някакъв начин, понеже в дните, когато България се колебаеше, не беше винаги лесно да си даваме вид за безусловно доверие към верността на България. Колкото тогава бяхме близо до мисълта да поискаме от България да разкрие картите си, толкова голяма е заслугата на граф Оберндорф, че не го направи, а при благоразумното разбиране на българската чувствителност избягна да прояви каквото и да е недоверие и въздейства директно и индиректно върху решението на Царя и неговите съветници. Че това решение не е било още от начало абсолютно установено, е вън от всякакво съмнение. Това произтича и от изказванията на намиращия се във Върховната главна квартира български военен пълномощник полковник Ганчев пред подполковник фон Масов. Според тях Царят и генерал Жеков наистина от началото са били решили да издържат до край на наша страна, но Радославов се колебаел от страх пред Русия.

Малко след като България обяви война подполковник фон Масов говорил с Царя, който бил откровен пред него. Наистина, бил спокоен и сдържан, но пък напълно съзнавал сериозността на новото положение. Той открито изразил убеждението, че в бъдеще той и България ще се издигат и падат с Германия. И относно намесата на Гърция, за която отдавна вече държал сметка, не хранел никакви илюзии. Искал обаче да види в България германски войски, войски и оръдия, за да дадат опора на неговата армия и народ. Грижата, която тогава още го владеела – как неговите войски биха се сражавали срещу „братята“ руси, отпадна едва след хладнокръвното унищожаване на руските бригади на 5 септември при Балчик.

Относно исканата му абдикация Царят в споменатия разговор се изказал в смисъл, че би се съгласил със синовете си, ако той трябва да напусне България, те да го последват.

Понастоящем, след първите бързи успехи на българите естествено настроението на управляващите личности е значително променено. Гледат срещу действителността и я намират по-малко страшна, отколкото им е изглеждала преди това. Народът е войнствен и въодушевен, първият сблъсък с руснаците мина благополучно и показа, че българският войник мисли по-реалистично, та да би протегнал ръка на руснаците, воден от братска любов и сантиментално чувство.

Радостна е тази практическа проверка, но сега се сменя един страх с друг. Радославов, също както и Косев – заместник на министър-председателя в Министерството на външните работи, изразяват сега страх от руско отмъщение. Може би и той ще изчезне, когато българските войски достигнат линията Констанца – Меджидиа.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/55, л. 1-4.
Freiburg i Br., BAMA, RM 5/V, 2460.

---

[1] Подчертаването е направено от получателя.

[2] Оберндорф.

[3] Виж док. 65, 68, 72, 76, 80.

[4] Сравни док. 82.

[5] Фердинанд I.

[6] Княз Борис Търновски.

[7] Телеграмата не е намерена.

№ 82

Телеграма № 1092, 10 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Във връзка с указание № 111.[1]

Тайно.

Граф Оберндорф телеграфира:

„Докато войната върви добре и Царят поддържа г-н Радославов аз не смятам,[2] че неговото положение може да бъде застрашено парламентарно. Освен това понастоящем мнозинството изглежда сигурно. Склонен съм по тази причина да гледам на така наречения страх от русофилите като на претекст. Препоръчвам все пак, ако действително е налице лично желание на Радославов за партийни субсидии, от внимание към него да се прояви отзивчивост.

Напълно справедливо ми изглежда, ако България като признание за нейните изключителни услуги и блестящо проявена съюзническа вярност очаква от нас облекчаване на тежкото си финансово положение. Затова препоръчвам това българско предложение да се посрещне най-приятелски, засега обаче нищо определено нито да се обещае, нито да се откаже, но в отделна част се обвърже с резултата от започващите преговори, „които сигурно вървят към бързо споразумение."

Както се предвижда, би трябвало отстъпката да се свърже с такова военно обезщетение, че България до сключването на общия мир остава финансово обвързана с нас. Ако всички български желания не са изпълними, то добре би било непосредствено стоящото, нееднократно настоятелно искано от Тончев уравняване на сметката по доставения военен материал. Относно изплащането на авансите в брой би могло може би да се намери облекчение, без което ние ще трябва да откажем.

Нямам основание да се съмнявам, че полковник Ганчев действа по височайше разпореждане (може би дори по поръчение на Царя[3]). Доколкото зная, той е във връзка с Радославов, но е считан за много несигурна личност и затова ми се струва крайно неподходящ, дори ако е действително упълномощен и бих искал настоятелно да се препоръча, преговорите да се изземат най-бързо от неговите ръце.

Може би могло да се получи съгласието на българското правителство за това, че то както при по-ранен повод да се довери на Дисконто-гезелшафт и най-напред работата неофициално се обсъди с директора на тукашната Кредитна банка д-р Щанге, който, както е известно, поддържа тесни отношения с Радославов и Тончев. Ние бихме могли по този начин да получим ясна представа за действително тукашно финансово положение.

Д-р Щанге би бил много подходяща личност да сондира заради извънредно деликатния въпрос за партийните субсидии."

Ние бихме били благодарни, ако Върховното армейско ръководство ни съобщи своето становище. Моля, въздействайте, щото засега да не се казва нищо на полковник Ганчев. За партийните субсидии днес тук известният по-рано придворен лекар на Царя, санитарен съветник Гретцер сондира г-н Анастасов вероятно също упълномощен от името на Радославов. Анастасов, който говори за 4 милиона, е зет на Радославов и първи секретар на тукашната българска легация.

Д-р Щанге ми изглежда също подходящ посредник.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Виж док. 75.

[2] Подчертано от получателя.

[3] Фердинанд I.

№ 83

Чернова на писмо[1], 12 септември 1916 г., Плес, на райхсканцлера граф Теобалд фон Бетман-Холвег до българския министър-председател и управляващ Министерството на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов, София

Благодаря на Ваше Превъзходителство най-учтиво за любезното писмо от 7 т.м.,[2] което Негово Величество Царят[3] е благоволил да ми се предаде. Позволявам си преди всичко да изразя моите най-искрени благопожелания за начина, по който в цяла България се противостои на нашите нови врагове, както и за неочаквано бързите и големи победи, които извоюва храбрата българска армия. Да даде Бог да се удаде скоро на нашите верни съюзници да принудят нашите врагове да отстъпят и нашите страни отново да се приобщят с благословията на мира.

Що се отнася до изразеното от Ваше Превъзходителство желание, което аз напълно разбирам, то веднага влязох във връзка с генерал фелдмаршал фон Хинденбург[4] и с г-н военния министър[5]. Въпросът за изпращането на подкрепления както в Македония, така и на Дунавския фронт, беше обстойно проучен и мога да уверя Ваше Превъзходителство, че нито за момент при това не е пренебрегвано тежкото както политическо, така и военно положение на България. Напълно извън стремежа да подкрепяме нашите съюзници според възможностите, нашето Върховно армейско ръководство вече от чисто оперативна гледна точка би било щастливо, ако би могло да изпрати големи сили тъкмо на армията на Дунав и особено в Добруджа, защото чрез това би бил упражнен по-силен натиск върху левия фланг на противника и същият би бил по-остро притиснат.

При все това с оглед на изискванията на останалите фронтове и особено на изключителното напрежение на нашите сили при Сома, не е възможно засега да предоставим на разположение други сили. Това не изключва обаче, че в един по-късен момент могат да се случат други диспозиции. Ако следователно нашето Главно военно командване не е в състояние да докара непосредствено за облекчаване на българския Северен фронт на нови сили в изходна позиция за настъпление, то все пак с най-голяма бързина ще се вземат всички необходими мерки, за да се постигне тази цел възможно най-скоро в рамките на планираните общи операции.[6] В хода на тази война нееднократно се случваше, че един фронт или част от фронт трябваше да понася в продължение на известно време извънредно силен натиск, докато на друго място се подготвяха и започваха операции, които донасяха желаното облекчение. Така съжалявам, че в момента не можем да изпълним едно настоятелно желание на нашите верни и храбри съюзници, но аз не мога да пренебрегна убедителните основания, които принуждават нашето Главно командване да заеме това становище. Аз моля обаче Ваше Превъзходителство да бъдете убеден в това, че ние никога няма да изоставим България и че военните интереси на България са защитени най-добре в ръцете на генерал фелдмаршал фон Хинденбург.[7]

Възможно е следващите седмици да поставят на изпитание много по-силно нашите нерви и твърдостта на нашата воля. Би било за мене особено голямо удовлетворение, ако тогава Ваше Превъзходителство ще си спомня най-приятелски тези мои думи.[8]

Що се отнася до отпускането на военен материал[9], както ме увери г-н военният министър, българските желания се задоволяват в широкообхватна маса.[10] Необходимите нареждания са вече направени.[11]

С израз на моето най-отлично уважение към Ваше Превъзходителство, дълбоко предан.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Черновата е съставена във Върховната главна квартира.Това е подготвеният в на 12 септември 1916 г. отговор на писмото на Радославов от 7 септември 1916 г. Върху черновата, написана на пишеща машина, наред с архивни справки са нанесени много поправки, допълнения, задраскавания. Значителна част от този ръкописен текст поради лошото качество на копието, остана неразчетена. Поправки на ръка е извършил и самият райхсканцлер, като е поставил накрая и подписа си.

[2] Виж док. 78 и 81.

[3] Фердинанд.

[4] Хинденбург – Върховна главна квартира Запад, главнокомандващ германската действаща армия.

[5] Фон Щайн.

[6] Изречението е пределактирано. В машинописния текст е казано, че „...военното командване не е в състояние да подкрепи стремежа, който е особено присърце на Ваше Превъзходителство за облекчаване на българския Северен фронт чрез непосредствено изпращане на сили...“

[7] Текстът от „В хода на тази война...“ до индекс 7 е задраскан, съкратен.

[8] В машинописния текст това изречение е звучало: „Бих се радвал, ако тогава Ваше Превъзходителство ще си спомня най-приятелски горните намеквания.“

[9] В машинописния текст тук е стояла и думата „необходимия“ военен материал.

[10] В машинописния текст вместо „...се задоволяват в широкообхватна маса“ е казано: „...ще се изпълнят доколкото това някак си бъде възможно.“

[11] Това изречение е вписано с ръката на райхсканцлера. Със съответен знак целият този пасаж е пренесен по-горе, преди „Възможно е в следващите седмици...“. Следват заключителни любезни думи, написани от райхсканцлера и подписът му: ВН (Бетман-Холвег).

№ 84

Телеграма № 1103, 13 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Граф Оберндорф телеграфира на 11 септември:

„Тайно!

Директорът на Кредитна банка д-р Щанге ми каза спонтанно, че министър Тончев е уверил директора[1] на българския обществен дълг,[2] че в Бъдеще България не трябва да плаща никакви лихви по военните аванси.[3]

Д-р Щанге прибави към това, че ние, за да се избегнат подобни претенции на другите съюзници, не трябва прекалено бързо да удовлетворяваме такива български желания. Българите за постигане на изгода били леко склонни да изтъкват своята вярност към Съюза също и чрез приказки как здраво се съпротивлявали на предложенията на Антантата и т.н.

Изявленията на д-р Щанге затвърдяват мнението ми, че би било добре преди да се вземат определени решения относно българските желания да го оставим да преговаря конфиденциално и необвързващо с тукашните компетентни лица, с които той лично има добри връзки и чиито професионални навици са му достатъчно познати. Д-р Щанге би трябвало преди всичко да се опита да установи, какво тук действително очакват от нас и какво може да се отклони.“

Горното съобщение показва колко важно е да се казва на Ганчев колкото е възможно по-малко и преговорите да се изземат от ръцете му колкото е възможно по-скоро.[4]

От изявлението на Тончев може да се направи извода, че българите ще се задоволят с много по-малко, отколкото искат.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Трайко Стоянов.

[2] Става въпрос за Главната дирекция на държавните и гарантираните от държавата дългове, създадена с Указ № 2 от 8 март 1912 г.; функционира под прекия надзор на министъра на финансите.

[3] Подчертано от получателя.

[4] Сравни док. 75.

[5] За исканите от България финансови облекчения виж док. 75 и 82.

№ 85

Препис на доклад, 15 септември 1916 г., Берлин, на ръководителя на Селскостопанско предприятие за военна икономика[1] при германското Министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите таен правителствен съветник д-р Рам до и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф, Плес[2]

Имаме честта да докладваме най-покорно на Ваше Превъзходителство по поръчение на Негово Превъзходителство г-н министъра на селското стопанство[3] и в допълнение на телеграма от 14 септември 1916 г.[4] относно доставката на следващите селскостопански машини за Турция следното:

Селскостопанското предприятие за военната икономика е създадено като имперска служба към Министерството на земеделието, за да съдейства за движението на селскостопански производствени средства вътре в страната, в окупираните територии и в съюзните на Германия държави. В Турция то започна също и култивирането на пустеещите земи веднъж чрез турското Военно интендантство под ръководството на подполковник Бурхарди и по-късно чрез основаното в Берлин Земеделско дружество. В Селскостопанското предприятие за военна икономика участват с капитали германският Райх, повечето съюзни държави, Централното изкупно-търговско дружество и Военният комитет за растителни и животински масла и мазнини. Земеделското дружество беше основано, за да може да привлече и частен капитал, като Селскостопанското предприятие участва с 2 милиона марки, докато другите два милиона марки са внесени от собственици на фабрики за машини, собственици на фабрики за торове и производители на сортови семена. Земеделското дружество основа в Турция дъщерно дружество, което обаче съществува само про форма. Едно също такова дружество е в процес на създаване в България.[5]

Самото Селскостопанско предприятие вече започна работата по култивирането в Турция. На 30 юли т.г. бяха изпратени два парни плуга и 5 моторни плуга за Люле Бургас, които вече са пуснати в експлоатация от турското Генерално интендантство. Оказа се, че работата с парните плугове среща трудности, защото употребяваните въглища са лошокачествени и е трудно да се набави необходимата за парните машини вода. Моторните плугове ще работят със същата производствена мощност както у нас и гориво няма да липсва, защото бензола ще доставяме ние. Един влак с 2 парни плуга и 10 моторни плуга трябваше да замине на 6 септември за България. Това се оказа невъзможно поради последвалото влизане на Румъния във войната и причиненото от това силно натоварване на железопътните линии. Според даденото ни обещание този влак може да замине в най-близките дни. Веднага след това ще последва втори влак за Турция.

В Турция, както и в Македония има на разположение почти неограничено високоплодородни земеделски райони, заслужаващи да бъдат култивирани.[6] Придобиването на права върху земя за целите на култивирането не среща никакви трудности, обаче селскостопанските производствени средства в Германия не достигат все повече поради ниската производителност на машиностроителните фабрики. Според най-новите констатации към 1 януари 1917 г. въобще вече няма да има на разположение парни плугове и други прикачни плугове, както и плугове с трактори. От моторизираните плугове има още на разположение само моторни плугове. Германските фабрики могат да произведат до 1 януари при максимални усилия общо 225 броя. При това нуждите са от:

35 за тукашното селско стопанство,

30 за окупираните територии,

30 за Австро-Унгария,

63 за Турция и България.

Последните споменати 63 плуга трябва да бъдат на разположение около половината за Турция и другата половина за България и веднага след произвеждането им ще бъдат доставени по местоназначение. Ще се направи опит да се увеличи производителността на машиностроителните фабрики като се освободят мобилизираните в гарнизони специалисти. Шансът за успех обаче е малък, тъй като военното командване е принудено да проявява най-голяма резервираност към освобождаването на войниците.

На практика моторните плугове ще могат да се използват с пълна мощност в отдалечените области само ако тяхната експлоатация се осъществява в постоянна връзка с тукашните учреждения, така че по всяко време да има възможност да се доставят липсващите резервни части, петрол и други материали за производствения процес и ако се положат грижи тези, които ще обслужват плуговете, да бъдат най-добре обучени за тази работа, преди те да са попаднали в ръцете им и ако в крайна сметка има на разположение по един германски монтьор като надзорник на определен брой плугове. Всички тези условия ще се изпълнят чрез Селскостопанското предприятие и неговите дъщерни дружества. В Люле Бургас вече е учредено училище за турски екипи, които ще работят с плуговете и едно такова трябва да се създаде в Паликура (Македония) щом там пристигнат първите моторизирани плугове.

Споменатите току-що моторни плугове ще бъдат предоставени изцяло за целите на Селскостопанското предприятие и на Земеделското дружество и не би било целесъобразно такива машини да се изпращат в Турция без да са направени предварително съответните приготовления за една успешна работа. Според достоверни сведения в Анатолия (Анадола) се намират още 25 парни плуга, доставени там още от преди за целите на памукопроизводството. Все още обаче не са успели да ги пуснат в експлоатация.

Успоредно с тези усилия на Селскостопанското предприятие за военна икономика и неговото дъщерно дружество в ход са и други инициативи, които са подхванати в Константинопол от изпратения там за борба срещу напастта на скакалците правителствен съветник д-р Бюхер. Появи се турското Земеделско дружество, към което членуват сегашният министър на земеделието в Турция и много други влиятелни личности. Това дружество има за цел да поощри разработването на пустеещата земя от местното население. Там трябва да се изпратят селскостопански оръдия (например плугове, широкоразпръскващи сеялки, култиватори и т.н.), за да могат същите да се разпръснат из турската земя. Тъкмо в последно време пристигнаха по-големи поръчки за такива селскостопански оръдия, които трябва да се изпълнят веднага щом бъде осигурено заплащането им и пътят е свободен. За по-нататъшно осъществяване на целите на турското Земеделско дружество е необходимо също да бъдат изпратени в Турция подходящи личности около 12 на брой, за да упътват турските земеделци при използването на доставените селскостопански оръдия и освен това да помагат със съвети. Засега в Германия няма недостиг на такива обикновени оръдия и за това може да бъде изпълнена поръчката на каквато и да е бройка. Трудности възникват главно поради ограничената възможност за превоз. Искам да уверя Ваше Превъзходителство, че всичко сторено от страна на Селскостопанското предприятие за военна икономика се прави, за да насърчи обработването на оставените в угар земи в Турция и в България.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 228, л. 818-821.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Türkei 5.

---

[1] Създадената в началото на 1916 г. Селскостопанска информационна служба за военно стопанство (виж док. 26, 29) вече през септември 1916 г. е разширила дейността си в Селскостопанско предприятие за военна икономика, отново с оглед на Турция и България.

[2] Под № 712 от 24 септември 1916 г. чрез Външно министерство, Берлин Върховната главна квартира в Плес праща за германския пълномощен министър в София препис от изпратения от д-р Рам до Лудендорф доклад за запознаване със съдържанието и с молба за мнение относно перспективите за дейност в България на упоменатото в доклада Акербаугезелшафт. (Ръкописна бележка в полето на документа.)

[3] Шорлемер.

[4] Телеграмата не е издирена

[5] Виж док. 92 и бележките към него, както и ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 224, л. 888-914.

[6] Междувременно Министерството на селското стопанство, държавните имоти и горите, респ. вече и Селскостопанското предприятие за военна икономика, подкрепят и проекта на Енгелхард за култивиране на селското стопанство на България в Македония (виж док. 26, 29). Чрез германското Външно министерство в София се препоръчва граф Оберндорф да съдейства в работата на ротмистър Л. Енгелхард. Военният аташе фон Масов обаче е настроен негативно към Енгелхард и в секретен доклад пред пълномощния министър Оберндорф изтъква, че военните в София са „много против Енгелхардовото предприятие“. Под № 262 от 29 август 1916 г. министърът докладва за това в Берлин.

На 16 септември 1916 г. граф Оберндорф изпраща в германското Външно министерство препис от въпросния доклад на фон Масов, като моли Министерството да го информира, какво се мисли лично за Енгелхард и дейността му и как трябва той, пълномощният министър, да се държи в случай, че Енгелхард се яви при него. (Виж документа в ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 229, л. 822.)

Както се разбира от бележка в полето на документа, докладът на Масов се поставя на вниманието на Хайек фон Льор, който трябва да напише отговор за Оберндорф.

№ 86

Доклад А № 159, 16 септември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин[1]

Позицията на българския народ към Русия.

Както можеше да се прочете във вестниците и г-н Радославов ми потвърди, руските войски приветствали при първата среща „българските братя“ със звуците на песента „Марица“. Българите отговорили с оръдеен залп, който подготвил рязък край на търсеното побратимяване.

Междувременно тук достигна съобщението, че в изстъпленията, които румънската войнишка тълпа извърши над български жени и деца, участие са взели и руси; с това всред българския народ се създаде яснота, която все така още липсваше.[2]

Един език като този, който сега тукашните вестници от всички цветове държат спрямо Русия, до неотдавна в Петроград[3] не са и бълнували също толкова малко, както и поражението в Добруджа[4]

Вдовицата на българския пра-руснак Каравелов[5], една политически влиятелна дама, води вчера шествие на български жени, които пред статуята на Александър II дадоха израз на възмущението си от румънските убийства и държа реч, която приключи със следните думи:

„Нека приветстваме мъчениците, чиято единствена вина беше техният български произход, тяхната вярност към отечеството. Прекланяме се пред храбреците, които паднаха за нас по полетата на Добруджа без да се поколебаят пред съучастниците в престъплението, съучастниците, с които до вчера ни свързваха все още братски и синовни чувства. Пред образа на Цар Освободител[6] искаме да изкажем напълно болката, че внукът[7] потъпка неговия свещен завет.“

ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 11, л. 22-23.

Bonn, PAAA, Bulgdrien 10, Bd. 18.

---

[1] На 19 септември 1916 г. съдържанието на документа е докладвано на императора Вилхелм II. На 26 септември 1916 г. докладът е бил връчен на шефа на Генералния щаб във Върховната главна квартира в Плес. На 28 септември 1916 г. същият е върнат обратно във Външно министерство и съответно архивиран.

[2] Този абзац е подчертан при четенето с черта в ляво в полето и отделно цялото второ изречение (след точката и запетаята).

[3] При четенето от тук до края изречението е подчертано внимателно и с черта в ляво в полето на документа.

[4] За преценката на германските политически среди относно руско-българските отношения за времето от 1878 до 1916 г. виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 1, л. 3-7.

[5] Екатерина Каравелова.

[6] От тук до края при четенето изречението е подчертано, включително и с черта в ляво в полето.

[7] Император Николай II.

№ 87

Препис от превод на писмо, 18 септември 1916 г., София, на българския финансов министър Димитър Тончев до информатора на германското Външно министерство, кореспондент на „Кьолнише цайтунг" в София Рихард фон Мах,[1] Висбаден

Моля обяснете още веднъж във Външно министерство:

1. България не е в състояние без помощ да се бори успешно в Добруджа срещу Румъния, Русия и Сърбия.

2.България не може без помощ да удържи натиска на войските на генерал Сарай, които се състоят от французи, англичани, руснаци, италианци, сърби и цветнокожи.

Ние имаме определен брой войски; всички се намират на двата фронта; нямаме резерви. Ако нашата войска бъде ударена на един от двата фронта или и на двата, то общата ни кауза е загубена.

Дайте да се разбере в Германия, че не може да се надценява съпротивителната сила, издръжливостта и числеността на българската армия. Помощ за двата фронта трябва да дойде и тя трябва да дойде бързо. Ако помощта закъснее, тя ще е безсмислена.

Радославов е писал на канцлера,[2] че такава помощ е безусловно необходима.[3] Германците мислят, че турски войски ще ни помогнат. Ние им нямаме никакво доверие и освен това ще бъде трудно турци и българи да тръгнат заедно срещу русите.

Сега е ясно, че Източният фронт като цяло и в частност Балканският фронт ще решат войната. Цялата съглашенска преса крещи срещу България, България трябва да бъде стъпкана – там се разбира добре важността на България за изхода на войната. Българинът е свикнал при война да пипа бързо и твърдо и едно забавяне му действа подтискащо. Така се обяснява бързото завземане на Добрич, Тутракан и Силистра. Така се обяснява това, че на 15-тия ден от войната е достигната линията Кубадин, където в този момент се водят ожесточени битки срещу румънците, русите и сърбите.

С Румъния трябва да се приключи още по-бързо, отколкото със Сърбия; само така ще подкопаем морално авторитета на Съглашението и може би ще приближим мира. Чрез това бихме въздействали обезкуражаващо и върху другите, останали неутрални държави, които Съглашението насилствено иска да привлече на своя страна. Щом като видят, че участта на Белгия и Сърбия ще сполети и Румъния, те ще могат да окажат достатъчно съпротива на Съглашението[4] и ще имат основание за това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 8.

---

[1] Преводът на писмото, направен от фон Мах от български на немски език, в препис е запазен в архива на Външно министерство в Берлин като приложение към А 26123 – доклад на фон Масов.

Кореспондентът Рихард фон Мах е напуснал София и се е намирал във Висбаден, където на 24 септември 1916 г. получава писмото на министър Тончев; превежда го и го предава във Външно министерство, Берлин, съобразно съществуващия ред, по който е работил дотогава като кореспондент на „Кьолнише цайтунг". Във Висбаден фон Мах получава и следващи писма, които предава на д-р Алфред Цимерман (виж док. 96).

[2] Бетман-Холвег.

[3] Виж док. 78 и 83.

[4] В оригиналите на документите навсякъде за Антантата/ Съглашението е употребена думата „Verband"/ съюз. Навсякъде в български превод думата звучи – „съглашение". Когато в немския текст думата е „Entente", в българския превод също стои „Антанта".

№ 88

Шифрована телеграма № 1164, 23 септември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира Изток легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

„Тайно!

В средите на тукашната австро-унгарска легация се появи слухът[1], че Антантата е отправила в съюз с Румъния нови предложения на България. Тя трябвало срещу сепаративен мир и последващ неутралитет да задържи завладяната Добруджа, Кавала, голяма част от Македония. Радославов на бърза ръка отхвърлил предложението.[2]

Ще се опитам да разбера още нещо по-точно, дали има нещо вярно в слуха.“

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 193, л. 493.

Bonn, PAAA, Deutschland 128, Nr. 8 secr., Bd. 19.

---

[1] За такъв слух, потвърден от главния секретар на българското Министерство на външните работи Косев, съобщава шифровано на 24 октомври 1916 г. и германският военноморски аташе фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината в Берлин (тел. № 1569). Сега Арним обръща внимание на изказването на Косев, направено пред германския пълномощен министър граф фон Обериндорф, че Германия би трябвало да отстъпи инициативата в тези преговори на България. В противен случай действията на Германия можело да се изтълкуват „като белег на слабост на Германия“, освен това поемането на работите от Германия можело „да улесни възстановяването на мостовете между България и Русия“ (виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/55, л. 6).

[2] С телеграма 444 от 26 септември Оберндорф в допълнение на телеграма 439 съобщава до германското Външно министерство: „Радославов, пред когото споменах между другото за слуховете, категорично увери, че след предложенията на Деруси тук по никакъв начин не са получавани предложения от Антантата. Такива, каза той, не са и вероятни, тъй като е твърде силна яростта на Антантата срещу България.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2). На 27 септември 1916 г. фон Ягов с телеграма № 1184 препраща текста на телеграмата № 444 на фон Грюнау в германската Върховна главна квартира.

№ 89

Препис на доклад А № 162, 23 септември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, за райхсканцлера граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

Новият закон за прехраната, изпратен в превод от тукашното Императорско консулство с доклада от 5 т. м. – Т № 5468 В № 181 – съдържа редица нововъведения, които ще повлияят много отрицателно върху нашата търговия, особено при изключително широкото тълкуване, което Комитетът[1] се опитва да им предаде.

Така Комитетът се опитва да даде обратна сила на най-важната разпоредба от § 8, чл. 1, според която от деня на влизането на закона в сила (26-ти м. м.) се забранява всякакъв износ от България и оттук нататък такъв може да се реализира единствено със съгласието на новия Централен комитет за стопански грижи и обществена предвидливост. Комитетът се смята по-нататък за упълномощен, на основата на § 37 от закона, да проучи доколко са целесъобразни и правилни договорите по доставки, предназначени за износ, сключени от предишния комитет с Централното изкупно-търговско дружество и други заинтересовани лица и дружества, и които все още не са изцяло приключили, както и издадените разрешителни за износ; новият комитет трябва да реши също дали да поеме правата и задълженията на стария комитет или да обяви за неправомерни съответните споразумения.

Както научавам от секретен източник, финансовият министър[2] възнамерява да разреши износ във всички онези случаи, за които има съответно решение на Министерския съвет и е било съобщено на съответните компетентни митнически служби преди 25-ти предишния месец. Но Комитетът се противопоставил енергично против това тълкуване, позовавайки се на текста на закона, и изпрати на 11-ти този месец циркулярно писмо (№ 836) до митническите служби, според което без негово съгласие не може никому да се разреши износ.

Г-н Радославов, на когото се оплаках от поведението на Комитета, ме увери, че правителството ще настоява на становището си и ще наложи, щото издадените от Министерски съвет преди влизането на закона в сила разрешителни за износ да не могат да бъдат оспорвани. Също така трябвало да се запазят дадените по-рано обещания на Централното изкупно-търговско дружество. Тукашният ръководител на Z.E.G.[3] вече влезе в контакт с новия Комитет.

Запазвам си правото да изпратя доклад за по-нататъшния ход на нещата.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 30, ае 13, л. 120-121.
Potsdam, DZA,IIº Weltkrieg Bulgarien 4658.

---

[1] Централен комитет за стопански грижи и обществена предвидливост.

[2] Д. Тончев.

[3] Zentrale Einkaufshandel-Gesellschaft/ Централно изкупно-търговско дружество.

[4] По-нататък нещата се развиват по следния начин: на заседание на българския Министерски съвет от 25 септември 1916 г. е взето решение да се уважат разрешенията за износ, издадени преди влизането в сила на новия закон. А междувременно преговорите между представителите на Централното изкупно търговско дружество и Централния комитет за стопански грижи и обществена предвидливост продължават.

Загрижеността на германците се поражда от факта, че въпреки нареждането на българското Министерство на финансите от 31 август 1916 г. под № 7984 до българските митници да не искат разрешения от Централния комитет за стопански грижи и обществена предвидливост за износа на стоки, за които е издадено разрешение от Министерския съвет преди 25 август 1916 г., същият комитет без да уважи наредбата на Министерството на финансите издава разпореждане под № 836 от 11 септември 1916 г. до всички митнически служби на територията на Стара и Нова България, с което забранява всякакъв износ без съгласието на Комитета на основата на чл. 8, § 1, ал. 18 от Закона за стопанска предвидливост.

На основата на гореспоменатото заседание финансовият министър Тончев разпраща циркулярни писма (№ 8906 от 3 октомври 1916 г.) до митниците в същия смисъл, че издадените от Министерския съвет разрешителни за износ преди 25 август същата година важат и след влизането в сила на новия закон; за тези разрешения не важат новите разпоредби.

Цялата тази информация е предадена от германското Външно министерство за сведение на имперското Министерство на вътрешните работи, Имперската хазна, Военните служби по изхранването, Кралското пруско финансово министерство, Кралското пруско министерство за търговия и занаяти, Кралското пруско министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите, Имперското министерство на марината, Кралското пруско военно министерство, Отдел А 8 – всички в Берлин, както и на Генералния щаб на действащата армия във Върховната главна квартира в Плес. Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 30, ае 14, л. 121-124.

№ 90

Писмо[1], 27 септември 1916 г., София, на военния пълномощник на Кралското пруско Военно министерство при българското Министерство на войната майор Едлер фон Гьорбиц до депутата в германския Райхстаг д-р Матиас Ерцбергер, Берлин

Аз не зная дали имате пряко отношение към работата, за която днес Ви пиша, но зная, че се интересувате от всички подобни неща и затова бих искал да Ви изпратя оттук някои разяснения във връзка с нашите разговори в Ориент експреса при Вашето последно отпътуване, за да сте в състояние в случай на нужда да се намесите в интерес на каузата.

Вие и без това познавате в известна степен тукашните условия и затова ще се съгласите с мнението ми, че при недоверчивия и самоуверен характер на българите трябва да се пристъпва към работа изключително предпазливо при всички начинания, които се предприемат тук. Начинания, към които се пристъпва с голям капитал и много голяма представителност, нямат в тази страна никакъв изглед за успех. Жалко е това, че германските пари при подобни начинания са загубени, но, от друга страна, ако тук не се реализират германски сделки, то това също директно вреди на нашия авторитет сред българите. Ако ли пък сега се стигне и до това да се предаде на едно начинание официален характер, то това е още по-вредно, тъй като с това се вреди и на авторитета на официалните германски институции.

Описаните грешки сега се допускат от едно начинание, чиито първи представители са изпратени тук от Германия. Касае се за една експедиция на Селскостопанското предприятие[2], чийто ръководител е хамбургският едър търговец Нюман, изпълнителен орган тук на място е ротмистър Енгелхард. Навярно познатият и на Вас професор Данаилов, безспорно един от най-способните и най-сериозните тукашни работници, ме помоли днес в поверителен разговор, дали няма да е възможно тази експедиция да бъде оттеглена в общ интерес. Сега аз нямам никакво въздействие върху нещата, тъй като ротмистър Енгелхард преднамерено страни далеч от нас. Доколкото зная, предприятието има намерение да въведе в България при селскостопанската работа модерни средства (трактори с парен двигател и др.). Предприятието трябва да се финансира с германски капитал. Г-н Енгелхард трябва да разполага за своята цялостна дейност с твърде много средства. Той се представя тук като „Пълномощник на Кралското пруско селскостопанско министерство“ и кара автомобил, който носи надписа „Кралско пруско селскостопанско министерство“.

За да се ориентирате в това, какво тук може да помогне и да съдейства, бих могъл да прибавя и следното:

Ако няколко видни германски експерти и инженери, може би общо двама или трима души, бъдат изпратени насам, за да обсъдят съвместно с тукашните ръководители на Министерството на земеделието, дали и какви начини са удобни, за да се развие понататък тукашното селско стопанство, то това естествено би било посрещнато с радост. Такива официални лица, които идват безкористно и не се занимават с частни сделки, ще бъдат посрещнати с отворени обятия. Те ще са в състояние след няколко седмици да докладват на нашите германски власти за това какво може да се предприеме за повдигане на българското селско стопанство и евентуално по какъв начин ще могат да бъдат инвестирани ползотворно германските капитали. Би могло може би да се постигне нещо като се вземат предвид своеобразните условия по въпроса за наторяването, впрочем и по най-обикновените въпроси като преминаването от сърпа към косата, от дървеното рало към стоманения плуг и след това към сеялните и жътварните машини. Преди това обаче е необходимо основно проучване на положението, като преди всичко се работи ръка за ръка с тукашните меродавни кръгове.[3]

Едно начинание като Енгелхардовото, което от самото начало води борба против враждебността на някои тукашни меродавни учреждения, поначало не е подходящо да съдейства благоприятно на германско-българските интереси. Към недоверието тук срещу цялото начинание се прибавя и това, че се гледа с учудване на личността на г-н Енгелхард. Енгелхард работеше тук преди встъпването на България във войната като политически агент и сега е озадачаващо да бъде видян тук в униформата на пруски офицер.

Ако са Ви необходими и други сведения по случая, то с удоволствие съм на Ваше разположение по всяко време. Вярвам също, че горните редове ще са достатъчни, за да Ви дадат една приблизителна картина. Може би ще Ви помогнат да се намесите, ако досега не сте били ориентирани по случая, за да предотвратите навреждането на германския авторитет и на германските интереси, които ние всички искаме да покровителствуваме, въпреки най-голямото желание на местните институции да им навредят.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 234, л. 832-834.
Bonn, PAAA, II° Weltkrieg Bulgarien.

---

[1] Майор фон Гьорбиц изпратил писмото по секретен път до депутата от Райхстага Матиас Ерцберг. Той от своя страна на 2 октомври 1916 г. го предал „поверително“ с препоръка за Гьорбиц на барон фон д-р Розенберг. Последният разпоредил Външно министерство и Кралското пруско Министерство на селското стопанство да третират по въпроса „поверително“ и предал на фон Льор писмото на Гьорбиц за по-нататъшна работа. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 234, л. 835.)

[2] Виж док. 85, сравни с по-предните док. 26, 29, том. I.

[3] На 22 ноември съответно за София и Константинопол са изпратени директорът в германското Министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите правителствен съветник граф д-р фон Кайзерлинг и референт-съветникът в Министерството правителствен съветник д-р Рам като ръководители на Селскостопанското предприятие за военна икономика и съответните дъщерни дружества (ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 243, л. 832).

[4] Барон фон Розенберг на 7 октомври 1916 г. изпратил препис от писмото на майор фон Гьорбиц на генерал Лудендорф във Върховната главна квартира в Плес. Текстът бил съкратен. В преписа не влезли първият и последният абзаци. Задраскани са отделни думи и редове, за да не се разбере, че Гьорбиц е разговарял и писал по въпроса на депутата Ерцбергер.

№ 91

Копие на шифрована телеграма № 454, 5 октомври 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

За Дисконто-гезелшафт.

Научавам, че правителството[2] е направило предложение на германското правителство в Берлин да позволи запазването на износните мита на тютюна за цялата 1917 г. Ние обаче сме дали нашето съгласие само до 30 септември 1916 г., така че отначало бихме преговаряли за запазването им до 31 декември 1916 г. Тъй като днес трябва да отпътувам по военни дела за около 14 дни, препоръчвам да се изчака с решаването на въпроса дотогава. Бързане не е необходимо, защото преди откриването на Събранието не е нужно работата да се урежда. Събранието ще се открие вероятно едва на 28 октомври, т.е. на 15 октомври по ст.ст. В никакъв случай не препоръчвам да се дава съгласие за цялата 1917 г. и при всички обстоятелства да се настоява преди това да се реши Пернишкият въпрос. Телеграфирайте на Кредитна банка[3]. Щанге.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 30, л. 82.

Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien.

---

[1] Оберндорф препраща телеграма на директора на Кредитна банка – София. Последната била предадена същия ден на д-р фон Розенберг и копие от нея било заведено в отдел II на Външното министерство, Берлин (разполагаме тъкмо с това копие).

Кореспонденцията Кредитна банка, София – Дисконто-гезелшафт, Берлин се осъществявала като установена практика чрез германската легация в София – Външно министерство, Берлин.

[2] Българското правителство.

[3] Виж док. 95.

№ 92

Бележки-справка, октомври 1916 г.[1], Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман относно Селскостопанското предприятие за военна икономика и Земеделско дружество в Турция и в България[2]

1. В края на 1915 г.[3] съгласувано с райхсканцлера, в Селскостопанското министерство беше учредена Информационна служба за окупираните територии, която под името Селскостопанско информационна служба за военна икономика" по-късно се посвети също на поощряване на селското стопанство в съюзните държави (главен референт правителствен съветник Рам, административен управител барон фон Глайхен)[4]. Тя не притежаваше собствен капитал, нейната дейност беше само посредническа при доставката на машини особено моторни плугове, оръдия, посевен материал и т.н.) (оборот за 5 месеца – 25 000 000 м.), също обучаваха се машинисти на плугове.

2. Тъй като през юни 1916 г.[5] обсъжданията във Виена показаха, че трябва да съществуват официални служби в участващите страни, които непосредствено да се споразумяват търговски за взаимните нужди, беше основано като държавно учреждение „Селскостопанско предприятие за военна икономика, ООД". Беше включено едно търговско дружество; така стоките могат да се набавят и разпределят на собствена сметка, само да се поеме еквивалентната размяна. Основен капитал 2 000 000 м., от които половината вложени в брой от Райха, другата половина от 7 дружества от съюзни държави и 2 военни дружества; общополезни начинания, дивидендите ограничени на 5%, остатъкът отива за Райха. Закрива се на 31 юли след изтичане на календарната година, в която се сключва мирът, най-рано на 31.7.1917 г.

3. Тъй като липсват обекти за размяна, трябва да се създадат нови ценности в Турция и в България (Македония) чрез разработване на пустеещи площи.[6] За тази цел е образувано Земеделско дружество, на което се поставя на разположение германски частен капитал с изтъкване напред на тамошен местен. Дружеството трябва да се основе на 21.7. с 4 милиона, по-късно ще са на разположение повече, Райхът участва чрез Селскостопанското предприятие с 2 милиона. Дейността в Турция и в България е с еднакви важни политически и стопански цели. „Сключеният турски договор се основава на базата, че разноските трябва да се поемат взаимно и се покриват чрез печалбата на реколтата." „Задължителност на договора 25 години с право на анулиране на всеки пет години." Надзорният съвет даде на 19.7. [19]16 г. пълномощие за участие на Земеделското дружество.

4. В началото на септември[7] се направи съобщение от страна на Селскостопанско-

то предприятие (председателя на Надзорния съвет министерския директор граф Кайзерлинг) за основаването на Земеделско дружество с ограничена отговорност и се оповести, че предприятието в Турция, независимо от собствената си дейност чрез Земеделското дружество, участва също чрез турското Генерално интендантство (подполковник Бухарди) в култивирането на пустеещите земи.

5. Земеделското дружество е основано в Турция (управител на предприятието Кьоних) и в България (ротмистър Енгелхард) „във формата" на държавно дружество. В Турция (Люле Бургас) Земеделското дружество има под ръка 5000 хектара, още 45 000 трябва да се вземат краткосрочно под аренда. Никакви намерения за придобиване на земя и заселване. В Македония са взети под аренда 3000 хектара и са изпратени необходимите машини. Там са се започнали по-нататъшни арендувания до 50 000 хектара. Българското правителство проявява доброжелателност.[8] До края на 1916 г. трябва да се доставят на разположение 63-66 моторни плуга, около половината за Турция и за България, да се устроят също училища за машинисти на плугове в Люле Бургас и Македония.

6. През октомври Селскостопанското предприятие беше подчинено на президента на [имперското] Министерство на военновременната прехрана, който помоли да се подтикнат Константинопол, София, Виена и Будапеща към по-нататъшна подкрепа на начинанието.

II. Изявления на участващите служби за плановете за поощряване на селското стопанство в Турция и в България.

През март 1916 г. Военно министерство предложи за повдигане на селското стопанство в Турция да създаде Централна служба в Константинопол на досега посветилите се на това. 1. Генерално интендантство, 2. германската Военна мисия и 3. турското Селскостопанско министерство. Тамошният императорски посланик беше против и между другото докладва след обявяване на основаването на Селскостопанското предприятие: „Аз не намирам за желателно създаването на една централна селскостопанска служба с германски участници в Константинопол". Междувременно тукашното предприятие разпореди на 16 април командироването на трима офицери към германската военна мисия и д-р Цимер, на чието по-нататъшно застъпничество тукашното Селскостопанско министерство отдава значение, беше изпратен да бъде използван от турското Генерално интендантство. Императорската легация в София съобщи през септември: „Тукашните военни (военното аташе фон Масов и комисарят към Военното министерство фон Гьорбиц) са много против плановете на Енгелхард.[9] По принцип вероятно е неправилно, че вътрешни ведомства са предприели това без предварително да се допитат до Външно министерство или тук. След един меморандум на правителствения съветник Бюхер, подкрепен от императорския посланик в Константинопол, турското Селскостопанско министерство иска сега по-енергично да се разработи пустеещата земя. Половината от моторните плугове, които са предназначени за Турция, трябва да отидат за тамошното Селскостопанско мин[истерство], другите за Генералното интендантство и за Земеделското дружество (Джелал, Рихтер). „Това е нещо ново, че едно правителство (Райхът) развива земеделие на територията на друго (Турция) и от това могат да възникнат много трудности." Д-р Хелпланд, който участва в Селскостопанското предприятие със значителни средства, казва: „Не могат да не се виждат политическите опасности от начинанието."

III. Персонал на предприятието.

Д-р Цимер се преценява от посолството в Константинопол напълно неблагоприятно, подполковник Бурхарди се отказа да работи заедно с него.

Ротмистър в оставка Енгелхард в София, по рано политически агент там и отзован. Неговата неблагоприятна оценка от страна на военните е спомената по-горе към II [раздел].

Консул Падел, след като посолството окачестви като нежелателно включването на представител на Селскостопанското министерство в делата на Земеделското дружество, като негов изпълнителен директор отпътува за София и Константинопол, за да докладва за перспективите на тамошните Земеделски дружества.[10]

ИИ БАН, кол. 5, ае 23, ае 13, л. 844-849.
Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Bulgarien 5.

---

[1] Точната дата не е установена.

[2] За създаването на Земеделското дружество, както и за членовете на Проверителния съвет на Селскостопанско предприятие за военна икономика виж „Бележки (протокол) от Проверителния съвет от 10 юли 1916 г., препис от протокола във Външно министерство в Отдел II, № 1658 в ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 220, л. 811-815.

[3] Срещу този първи абзац е написано в полето на документа: „Отчет за дейността 1.5.[19]16. II M 1186."

[4] Имената в скобите са задраскани.

[5] В полето на документа срещу абзац 2 е написано: „Паметна записка от юли [19]16, II № 1579."

[6] В полето на документа срещу началото на абзаца 3 написано: „Заседание на Надзорния съвет на 19.7. [19]16 г. 1658."

[7] В полето на документа срещу началото на абзац 4 написано: „1893/1917".

[8] Българското правителство е не само благосклонно, министър-председателят Радославов заявил на германския пълномощен министър граф Оберндорф, че той лично „живо се интересува" от дейността на Земеделското дружество в България (доклад на германския пълномощен министър граф фон Оберндорф от 22 септември 1916 г. до райхсканцлера фон Бетман-Холвег, Берлин). И не само правителството. Силно заинтересувани от германското Земеделско дружество са авторитетни стопански кръгове в България. Веднага след основаването на дружеството, от юли 1916 г. насам д-р Н. Червен-Иванов установява и продължава да поддържа преки контакти с граф фон Оберндорф. Нему той изложил идеите си за насочването на Земеделското дружество към инвестиране за развитието на прилежащите към Марица стопански райони. По поръчение на министър-председателя Радославов д-р Червен-Иванов изпраща чрез германския пълномощен министър до Берлин – до Външно министерство и кралското пруско Министерство на селското стопанство формално предложение за ангажирането на германските институции чрез Земеделското дружество за култивиране и модернизиране на Маришкия басейн към Одринско (доклад А № 161 на Оберндорф до райхсканцлера от 28 август 1916 г.).

[9] Виж док. 86. Д-р Н. Червен-Иванов заявил пред германския пълномощен министър граф Оберндорф, че той също така „не желае и да знае" за някаква съвместна работа с Енгелхард (доклад А № 163, 22 септември 1916 г. на Оберндорф до райхсканцлера).

[10] Сравни бележките-справка на Цимерман с док. 85; също с док. 26, 29.

№ 93

Писмо № 83, 6 октомври 1916 г., Берлин, на членовете на Надзорния съвет на Селскостопанското предприятие за военна икономика при Кралското пруско Министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите правителствен съветник д-р Рам и Х. П. Нюман до германското Външно министерство, Берлин

Продължилите месец преговори в София[1] доведоха до това, че Селскостопанското предприятие за военна икономика състави план за разработването на пустеещите земи в

България и в завзетите от България територии, както и за запознаването на българското земеделие с прилагането на нашите модерни селскостопански машини, за да съдейства по този начин, доколкото това е по силите му, въобще за повишаването в споменатите области на селскостопанската продукция и доходи.

Изхождайки от правилното разбиране, че именно след тази война машините са призвани масово да заменят ръчната работа, българската Главна квартира напълно разбира стремежите на българското правителство и подпомага практическото осъществяване на тези цели чрез отзоваването от фронта на подходящи хора като монтьори, шлосери и т.н.

Селскостопанското предприятие беше основано с най-общата задача чрез разработването на пустеещите земи у нашите съюзници България и Турция да се осигури прехраната на армията и народа, респективно да се способства доколкото е възможно за обезпечаването с хлебно зърно, което се отнася специално до България, да докарва насам евентуални експортни излишъци.

Основаното с тази цел в Берлин Земеделско дружество[2] с участието на Райха и съюзните държави е решило да ръководи сделките с България чрез основаното от него дъщерно предприятие Българско акционерно дружество за развитие на земеделието в Царство България със седалище в София, което, действайки в съгласие с българското правителство, вижда своите задачи в това да наеме под аренда обширни площи преди всичко в Македония и да ги засее с житни растения, ечемик и маслодайни посеви. Взети са под аренда първите 3000 хектара в Паликура, Железа, Градско в Македония и вече е започнала работа по култивирането им, което трябва да създаде база за всички следващи работи.

Благодарение на най-широката отзивчивост на началника на военно-полевите железници беше възможно да се изпратят необходимите машини за Градско въпреки голямото натоварване на железопътните линии с военни транспорти. Възможно е след като вече е приключила практическата подготовка за незабавното пускане в експлоатация на тези плугове – създадено е и едно училище за 30 български монтьори на плугове – още през тази година там да започне обработването на зимните посеви. Започнало е по-нататъшното вземане на земи под аренда в размер на около 10 до 22 000 хектара. През следващата година могат да се разработят други 30 до 40 000 хектара от най-хубавата орна земя в така нареченото Овче поле северно от Градско.

Освен това българското правителство се ангажира да постави на разположение обширни необработваеми земи в Адрианополска област,[3] започването на работата обаче трябваше да се отложи поради трудности при транспортирането на съответните машини и липсата на свободна работна ръка.

Селскостопанското предприятие за военна икономика не би искало да пропусне да отбележи, че при съставянето на ръководните органи на основаното от Земеделското дружество дъщерно дружество в София, се държа сметка за силно преобладаващия негов български характер, за да се противопоставим предварително на всяка мисъл за възможност за експанзия от германска страна. Много по-важно е, разбира се, че всички усилия остават единодушно съсредоточени в един ръце.

Селскостопанското предприятие за военна икономика си позволява да се надява след горното изложение, че от своя страна Външно министерство ще нареди на всички меродавни служби в България да подкрепят нашите по-нататъшни усилия.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 233, л. 827-829.

Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 5.

---

[1] Виж док. 85, 92.

[2] Подчертаванията са на получателя.

[3] Сравни док. 92, индекс 2.

[4] Това така и станало. Германският пълномощен министър в София бил натоварен да се занимава пряко с работите на Българско акционерно дружество за развитие на земеделието в Царство България (назовавало се обикновено Земеделско дружество в България). Нещо повече. По тези въпроси той докладвал лично на райхсканцлера граф фон Бетман-Холвег, който, както се вижда от ред по-късни документи, препоръчвал и разпореждал изпращането в България на добре подготвени германски специалисти за практическа работа в Земеделското дружество (виж ИИ БАН, кол. 5, ае 23, л. 832-841, 854). През ноември 1916 г. това било вече факт. На 8 ноември 1916 г. шефът на Министерството на селското стопанство, държавните имоти и горите съобщил на Външно министерство, Берлин, че на 22 ноември експертите от неговото министерство действителен таен висш правителствен съветник д-р граф фон Кайзерлинг и референт и висш правителствен съветник д-р Рам заминават за София и Константинопол и моли Външно министерство да нареди „посолството в Константинопол и легацията в София по възможност да подпомагат двамата висши служители за изпълнение на целите им“/ насърчение на дейността на Земеделското дружество, София и на Военното дружество, Константинопол. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 241, л. 832.)

№ 94

Препис на извадка от писмо, 8 октомври 1916 г., София, на българския министър на финансите Димитър Тончев до информатора на германското Външно министерство, кореспондент на „Кьолнише цайтунг“ в София Рихард фон Мах,[1] [Висбаден][2]

... Моля Ви веднага и устно предайте на г-н Цимерман следното:

Г-н Ц[имерман] е един от първите основатели на германско-българския съюз, който досега имаше добри политически и военни последици и може да има също и в бъдеще. Като такъв г-н Ц[имерман] има моралното задължение да направи всичко, за да се запази постигнатото с толкова много жертви и усилия. Затова се обръщам чрез Вас към него убеден, че ще намеря нужното внимание.

Войната продължава за Германия трета година, за България – втора. Съюзническите войски се бият храбро срещу почти целия свят. Кога и на кой фронт ще приключи войната? Никой не може със сигурност да отговори на това. Ние можем само да имаме предвид най-вероятното. И тъй, изглежда, че след многото обрати войната ще приключи на Балканите, където и избухна. Вниманието днес е насочено към Балканите, към Балканите днес насочва специално усилията си Съглашението.

Западната съглашенска преса крещи в един глас:

„Какво...[3] ние Ковел или Лемберг! Изпратим ли много войски срещу България, прекъснем ли пътя Берлин – Константинопол и войната ще бъде окончателно спечелена от нас!“ – И действително започна общо настъпление на Съглашението срещу България на всички фронтове.

Ние трябва да направим всичко, за да попречим на този план. Българската войска се сражава храбро на двата фронта, на юг срещу французи, руснаци, англичани, италианци, сърби и цветнокожи, на север – срещу руснаци, румънци и сърби. Нашата войска обича да решава бързо своите задачи. Например Сърбия, Добруджа, Рахово. Ние обаче не би трябвало да надценяваме издръжливостта и устойчивостта на българските войници.

От началото на войната до днес това винаги е войската, която се сражава на всички фронтове; само тя е нашата сила и за в бъдеще, понеже нямаме резерви. При тези условия войската се изморява, изхабява се, намалява. Нашата войска, сражаваща се срещу Сарай, загуби от своя състав 35%; оставащите 65% са изтощени. Вместо фронтът там да се съкрати, той се разшири, понеже ние се принудихме да си върнем обратно превъзходството на нашите стари позиции. С това линията на фронта се отслаби и може по-малко да издържи.

Без помощ, без подкрепление ние отиваме неминуемо към катастрофа, при която може би ще загубим безвъзвратно всичко спечелено с толкова много жертви. И тази загуба на Балканите ще доведе сигурно до обща катастрофа на Съюза. Средството срещу това? То е ясно: нашата силна съюзничка Германия трябва да ни изпрати най-малко 60 000 байонети, с които ние можем не само да задържим сегашното положение, но и да настъпим срещу Сарай. В случай на едно унищожаване на Сарай ще се избегне също и гръцко вмешателство срещу нас, което, от друга страна, непременно и срещу волята на крал Константин би станало. Не само трябва да ни се изпрати подкрепление въобще, а незабавно.

Незначителните турски войски, които имаме на Северния и на Южния фронт, не устояват. Където и да ги поставим, те се спотайват и отстъпват. Възможно е и това да действа вредно на нашите войници. Ако нашата войска не види германски войскови части до себе си, особено на Южния фронт, то тя ще загуби дух.

Ако сега не ни се изпрати една малка помощ от 60 000 души, то по-късно злото няма да се поправи с 200 000. Това възможно зло тогава не ще може повече да се отстрани в каквото и да е отношение. (Вие разбирате значението на тези думи, обявете това.) Мога само да предположа, че е замислено едно окончателно насилствено отпадане на България: оставка на кабинета Радославов, вероятно абдикация на Царя, капитулация на българската армия, опитване да се спаси по-нататъшното съществуване на България и може би нещо от завоюваната територия, вероятно чрез противниково настъпление срещу тамошните досега съюзни войски и турците; накрая завземане на железниците и на страната от съглашенски войски.

Нашата Главна квартира писа до германската в този смисъл; също Радославов писа до канцлера и военният министър генерал Найденов до полковник Ганчев в Плес; всички са отчаяни, че техните молби досега са безрезултатни.

Като на добър приятел аз Ви пиша открито, искрено, ясно и без заобиколки и съм убеден, че Вие веднага и лично устно ще предадете съдържанието на това писмо на г-н Цимерман. Вие имахте възможността да...[4], че всичко, което Ви казах или писах, се оказа истина.

Вие знаете българската пословица „Когато каруцата се обърне, пътища много“. Тази народна мъдрост може да се отнесе и към войната.

Очаквам с нетърпение един бърз и успокоителен отговор от приятеля,[5] на когото Вие ще съобщите горното.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Липсва мястото на получаването на писмото.

Рихард фон Мах превежда на немски не малка извадка от писмото на министър Тончев (вероятно то е било написано на български език) и, както настоявал българският министър, до 13 октомври 1916 г. лично го представил на държавния подсекретар на германското Външно министерство д-р Цимерман.

[2] Виж док. 87, индекс 1.

[3] Думата отрязана при микрофилмирането.

[4] Във филмовото копие думата е отрязана.

[5] Цимерман.

№ 95

Телеграма, 12 октомври 1916 г., Берлин, по дискокабел, на Дирекцията на Дисконто-гезелшафт до директора на Кредитна банка в София д-р Ото Щанге,[1] София

Кредитна банка за Щанге. София.

В отговор на Вашата телеграма от пети:[2] Уреждането Перник става прекалено тежка грижа. Би било приятно да видим, че постигате приемливи обещания преди напоследък да правим услуга на правителството с одобрение за запазване на повишените мита на тютюна. Ние обаче бихме желали също този път да не преплитаме непременно две неща, лежащи в различни области. Затова Ви предоставяме да упражните натиск в полза на Перник без в края на краищата да отказвате одобрение за митата на тютюна. Узнаваме, че и тамошната легация[3] има резерви за Перник и освен това относно групирането на сортовете тютюн се поставят известни желания, които молим да подкрепите. Впрочем не трябва да се изразява одобрение за цялата 1917 г., а само до 1 юли 1917 г., при което от Ваша страна напълно уместно се посочва, че ние трябваше да попитаме също за последното тримесечие на 1916 г.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 31, л. 84.

Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Текстът на телеграмата е съставен от един от директорите (името не е разчетено) на Дисконто-гезелшафт след конфиденциален разговор и уточняване на позиция по третираните въпроси с директора на министерския кабинет на държавния секретар на Външно министерство – действителния таен легационен съветник Йоханес. Допълнително с придружително писмо към текста на телеграмата директорът на Дисконто-гезелшафт помолил Външно министерство да одобри текста и да го изпрати служебно по дискокабел в София. На 12 октомври 1916 г. Йоханес резолирал, че няма възражения по текста на телеграмата и наредил тя да се изпрати чрез отдел II° по дискокабела. Все пак върху текста на телеграмата във Външно министерство са направени малки промени.

[2] Виж док. 91.

[3] Вместо „тамошната легация", което е задраскано, с ръка написано: „Външно министерство".

№ 96

Чернова на нота, 13 октомври 1916 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до българския пълномощен министър в Берлин Димитър Ризов, Берлин[1]

Долуподписаният имам честта във връзка с устния разговор на 3 октомври т.г. да съобщя най-предано на (титла и име) следното:

Императорското правителство предвид създадените от войната извънредни обстоятелства е готово да отговори на желанията на царското българско правителство и да се съгласи с едно временно по-нататъшно вдигане на повишените български износни мита за тютюна[2] и то най-напред за периода на първите 6 месеца на 1917 г. Тази отзивчивост трябва обаче да бъде обвързана с условието, че от страна на царското българско правителство ще се държи сметка за затрудненията, за които дава повод практиката на българските учреждения да задържат и конфискуват в полза на вътрешното потребление един определен процент (до 25%) от предназначените за износ количества тютюн и срещу това да гарантира само едно обезщетение, което често далеч не съответства на направените от търговците разходи. По този начин германската търговия, която вече е тежко засегната от високите износни мита, се натоварва допълнително. Затова императорското правителство смята, че неговото съгласие за по-нататъшно вдигане на повишените износни мита трябва да бъде поставено в зависимост от това, че:

1. От българската страна закупените за германска сметка количества тютюн до 1 септември 1916 г. се допуснат за износ без съкращаване чрез задържане и конфискация.

2.Доколкото впрочем закупените за германска сметка количества тютюн се подлагат на задържане или конфискация, предоставя се пълно обезщетяване на доказаната покупна стойност заедно с допълнителните разноски.

По-нататък императорското правителство смята да обвърже своята отзивчивост и с предпоставката, че въпросът за каменовъглената мина Перник ще бъде доведен до едно задоволително за Дирекция Дисконто-гезелшафт уреждане.[3]

Долуподписаният, като очаква любезно съобщение, че царското българско правителство приема споменатите условия и предпоставки, използва също този повод, за да поднови пред г-н пълномощния министър уверението за своето отлично уважение. [личен подпис] Zim [Цимерман]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 29, л. 79-81.
Potsdam, DZA,II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] В полето на документа бележка: „След експедиране към II° и II° W[elt]k[rieg]. Тогава веднага да се докладва по-нататък. (Съобщение за София)."

[2] Виж док. 91, 95, 97 и др.

[3] Този абзац е дописан на ръка в полето на машинописния текст на черновата. Върху самата чернова са нанесени няколко редакционни поправки без да се променя същността на текста.

№ 97

Препис на доклад, 14 октомври 1916 г., София, на Кредитна банка в София до Дирекцията на Дисконто-гезелшафт, Берлин[1]

Относно износните мита на тютюна[2] нашето мнение след разговора[3] с г-н пълномощния министър[4] е следното:

Одобрението до 31 декември т.г. не може да се избегне. При това не смятаме за целесъобразно още от сега да се дадат някакви изявления за 1917 г.

Какъв ще е съставът на Събранието днес все още не би могло да се предвиди със сигурност. Твърде вероятно е г-н Генадиев и неговите привърженици да бъдат осъдени за държавна измяна и т.н. и да бъде обявено отнемането на техните парламентарни мандати. Тогава правителствените застъпници автоматично се наместват на тяхното място. Чрез това правителството наистина отново би придобило мнозинство, но мнозинството е твърде слабо и са възможни разногласия вътре в правителството. Така че днес не може да се предвиди какво ще е положението. Затова безусловно трябва да се предпочете до последния момент да оставим ръцете си развързани.

Ние не очакваме смяна на правителството, но за да може да се противопоставим на всички възможни изненади препоръчваме протакащо поведение. Българското правителство заема спрямо нашето военно командване във всичко, особено по въпросите на прехраната, една толкова уклончива позиция, че вече към това се прибавя едно българско разбиране да искат услужливост от нас.

От друга страна успехите на българската армия от ден на ден намаляват и викът за помощ на правителството [става] ежедневно по-настойчив. На това трябва да отстъпим до известна степен. Но все пак би било желателно юздите да се дръпнат малко по-късо.

Затова Ви молим да се обмисли още веднъж въпросът и да ни изпратите Вашите инструкции.[5]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 91, л. 93-94.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] По дискокабел Дирекция Дисконто-гезелшафт изпраща преписа на доклада със съответно съпровождащо писмо до германското Външно министерство на 19 октомври 1916 г. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 36, л. 93, 94.)

[2] Виж док. 94, 95, 96.

[3] За този разговор Оберндорф уведомява Външно министерство в Берлин с шифрована телеграма № 466 от 14 октомври 1916 г. Изложено е мнението, което германският пълномощен министър поддържал. Същото не се различава от това, което се препоръчва в доклада на Кредитна банка от същия ден, 14 октомври 1916 г. В телеграмата се съдържа молбата на банката до Външно министерство да изпрати „съответни инструкции" до Оберндорф „при нужда" да я подкрепи. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 36, л. 91-92.)

[4] Оберндорф.

[5] От последвалата до към 25 октомври 1916 г. поверително кореспонденция за обсъжданията по въпроса между Дирекция Дисконто-гезелшафт – Кредитна банка в София и Външно министерство в Берлин – германски пълномощен министър в София, става ясно, че германското правителство се съгласило с митническите разпореждания по експорта на тютюна от страната на българското правителство само за 6 месеца, както и с исканото от германска страна уреждане на въпросите относно мина Перник. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 37, л. 95-96; ае 38, л. 97.)

№ 98

Паметна записка № 303, 14 октомври 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

Във връзка с указание от 22 мин. Месец – № II W 1755.

Поверително!

Г-н Радославов обяви принципното си съгласие да изпрати един експерт в Берлин, за да обсъди там поверително въпроса за някои промени на германско-българската железопътна конвенция.[1] Както ми каза, той е влязъл във връзка с компетентното ведомство за определяне на експерта.[2]

Позволявам си да си запазя правото след това да докладвам по-нататък.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 274, л. 1044.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 1755.

---

[1] Виж док. 65, 66.

[2] На 26 октомври 1916 г. германското Външно министерство уведомява Кралското пруско Министерство на обществените работи, че във връзка с доклада-паметна записка на Голдкуле (док. 63) е наредено на германския пълномощен министър в София Оберндорф да установи, дали българското правителство е готово да обсъди въпроса за сключване на нова железопътна конвенция и да изпрати упълномощено лице за преговори в Берлин. За да се избягнат разногласия в Австро-Унгария, докладът на Голдкуле не е изпратен във Виена. При тези обстоятелства Външно министерство смята за препоръчително да се избягнат официални преговори с България и да се водят само неофициални обсъждания с българските представители в Берлин и Виена (виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 275, л. 994).

№ 99

Препис на шифрована телеграма № 1548, 19 октомври 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Първо. Тук от австрийска страна се появи слухът за мирни домогвания на някои руски дворцови кръгове в Швейцария.[1] Царят[2] казал, че от фон Масов не знае нищо за това, но настоятелно обръща внимание отрано да се влезе в контакт с руснаците. Както изглежда, той се страхува от възможността (avis?)[3] за руско-германско споразумение за сметка на България.

Второ. Според същия източник Турция твърдо ще иска като благодарност за въоръжената помощ връщането на областта на запад от Марица. Министър-председателят[4] обяви и този слух за изсмукан от пръстите. Царят, каза той, знае само, че Халил бил поставил в Берлин въпроса на обсъждане. Въобще той застъпвал становището, че турците били дошли в България не по българско, а по германско желание и са били изпратени като германски помощни войски.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/55.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2460.

---

[1] Виж док. 88.

[2] Фердинанд.

[3] Предупреждение (фр. ез.). Изписването е точно по оригинала.

[4] Радославов.

№ 100

Препис на доклад, 24 октомври 1916 г., Висбаден, на информатора на германското Външно министерство, кореспондент в София на „Кьолнише цайтунг“ Рихард фон Мах[1] до държавния подсекретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман,[2] Берлин

На основание на сведенията, които току-що получавам от България,[3] мога да докладвам на Ваше Превъзходителство следното:

1. Българското правителство е много радостно от пристигането на германски войници на Македонския фронт и се надява, че с тяхна помощ ще бъде възможно на първо

време да се противостои на натиска на Сарай и след това дори да се настъпи към Солоник. Войските на Сарай постоянно се подсилват, напоследък и с гръцки банди, така че в София вече се появи приказката: „С Гърция ние се намираме в „мълчалива война“. (Българите, наистина при предпоставката за осигуреност на техния Южен фронт, с голямо удоволствие бяха конструирали започване на война с Гърция заради дадените им от Септемврийския договор[4] гаранции в случай на гръцко нападение!)

2. От Добруджа: Българските войници не правят разлика между румънци, руси и сърби. „Русите и румънците ще има да помнят, как българите се биха с тях!“ Духът на българската войска е добър и възбуден от успехите, докато духът във вражеските войски постоянно пада и вече са налице белези на разруха. (В българските писма никога не се подчертава германската помощ. Не от пресметлива несправедливост, а от неосъзнато унаследено себелюбие.)

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Виж док. 89, индекс 1.

[2] Преписът на доклада е изпратен от Цимерман до представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира в Плес барон фон Грюнау „за поверително използване при Върховното армейско ръководство“. Документът има щемпел за получаването му на 27 октомври от началника на Генералния щаб на действащата армия във Върховната главна квартира и щемпел за връщането му на 3 ноември 1916 г.

[3] В момента Мах пребивава във Висбаден, хотел „Империал“.

[4] Съюзническият договор, 6 септември 1915 г.

№ 101

Чернова на телеграма, 25 октомври 1916 г., Плес, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, Берлин

Военният аташе София[1] телеграфира:

„Главният секретар на Министерството на външните работи Косев се изказа обстойно върху положението в Изтока. Понеже той е помощник на Радославов и е посветен в намеренията на Царя[2], ще докладвам подробно със следващия куриер. В резюме, касае се за съвет да се преговаря този път навреме с Русия и Румъния. Тук има единодушни сведения, че Русия още преди началото на зимата е узряла за преговори. Той предлага преговори да се водят посредством България, разбира се, в съгласие с нас. Косев имаше влияние при сключването на договора с нас и работи в духа на Радославов. Той е близък на досегашния български пълномощен министър в Букурещ Радев, който прояви там гъвкавост и не без основание е определен за пост в Берн, за където той се отправя в сряда през Берлин. Радев ми намекваше нееднократно, че отдава значение на това като добър познавач на Румъния да бъде поканен от Берлин в Плес.[3] В смисъл на евентуални преговори той може да даде важни разяснения. Впрочем, като приятел на Генадиев с него трябва да се постъпва предпазливо. 15226. Р.[4]“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Фон Масов.

[2] Фердинанд.

[3] Горе в полето на преписа барон фон Грюнау собственоръчно, подписвайки се, е написал: „Няма да се допусне Радев да пристигне тук.“ (т.е. в Плес). Това разпореждане е свързано с пристигналата същия ден, на 25 октомври 1916 г., 9 ч сутринта в Плес телеграма от фон Ягов от Берлин под № 1305. С нея Ягов му съобщава текста на телеграма № 850 от Оберндорф, отнасяща се до Симеон Радев – виж док. 102.

[4] Входящият номер на телеграмата на Масов – в Политическия отдел към генерал Лудендорф.

№ 102

Телеграма № 1305, 25 октомври 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Радев[1] трябва да пристигне тук утре вечер. Вероятно ще го видя в петък. Според неговите изявления пред граф Оберндорф, той мисли за мир с Русия заедно с Франция. Австрия трябвало да отстъпи Източна Галиция, за което да бъде обезщетена във Влахия. За България той иска Кавала така да се каже като противовес, защото Англия пак не би дала Салоник.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Виж док. 101.

№ 103

Препис на приложение към телеграма № 15227 Р. [Политически отдел][1], [края на месец октомври 1916 г., Плес], на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до германския военен пълномощник подполковник Едуард фон Масов, София

Българските военни комюникета никога на споменават за съдействие на германски войски, въпреки че българското Главно армейско ръководство повече от настоятелно иска подкрепа от германски войници. Особено очебийно е това опущение във военен доклад от 22 октомври, който беше имал двоен повод за споменаване, след като критичното положение при Черна вода се възстанови от германски военни части и успехите в Добруджа също се постигнаха на първо място чрез настъплението на десния фланг, към който бяха присъединени германските части.

Смятам по военни и политически причини настоятелно да предложа във военните комюникета да се посочва съдействието на германските, а също и на турските войски. В противен случай аз би трябвало да променя моите военни доклади.

Полковник Ганчев ми каза днес, че в България господства мнението, че ние не подкрепяме достатъчно България. Когато населението не узнава, какво всичко ние правим за България, то не може да се учудваме на това.

Затова смятам за безспорно необходимо България да се осведомява на първо място чрез военните комюникета. И предстоящата сесия на Събранието трябва да даде повод за това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Преписът вероятно е направен за германското Външно министерство.

№ 104

Шифрована телеграма № 486, 1 ноември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

За Дисконто-гезелшафт, кабинета на шефа.

Днес министър-председателят[1] ни заяви,[2] че правителството е готово на 1 януари 1917 г. да прехвърли на минното[3] дружество експлоатацията на мина Перник. Срещу това министър-председателят иска отказ...[4] по всички допълнителни споразумения за съкровищни бонове и заемни договори от 1914 г., по-специално за салдо,[5] засягащо износни тютюневи мита. Министър-председателят ще се обърне по това и към германското правителство. На нашия въпрос, дали съществува връзка между предаването на мината и отказ, министър-председателят не отговори с желаната яснота. Затова този въпрос би трябвало да се доизясни чрез размяна на ноти между двете правителства.

Ние заявихме на министър-председателя, че ще докладваме, но че по наше мнение желанията му са неизпълними поради голямото значение и важността на допълнителните споразумения.

Считам[6] скорошното идване тук на Шлипер[7] преди 15 ноември за необходимо.

В отговор на Вашата телеграма от 30 октомври:[8]

Към 1. Правителството заявява, че не може да задоволи желанията на тютюневите индустриалци, защото това зависи от Комитета,[9] впрочем не ще се задържат 25%, а само 15%.10

Към 2. Ние предпочитаме прехвърлянето [на експлоатацията] върху германската военна администрация пред такова върху минното дружество, тъй като трудността на воденето на експлоатацията от дружество през време на война е много голям. По наше мнение, българското правителство би трябвало да купува въглищата от военната администрация на себестойна цена, в която би трябвало да се включи нашето обезщетение.

Към 3. Съобщихме Вашето съгласие.

Телеграфирано Кредитна банка.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 15, ае 132, л. 509-510.
Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Радославов.

[2] С министър-председателя разговарят директорът на Кредитна банка, София д-р Щанге и още някои от Дисконто-гезелшафт или още само пълномощният министър Оберндорф.

[3] Българско-германско каменовъглено дружество.

[4] В полето на документа бележка на дешифровчика: „Липсва шифрова група.“

[5] Възможният остатък от митата след покриване анюитетите по сключените дотогава външни държавни заеми, се предназначава за обслужване на заем 1914 г.

[6] По-нататък докладва само Оберндорф.

[7] Директор на Дисконто-гезелшафт.

[8] Не разполагаме с тази телеграма.

[9] Централният комитет за стопански грижи и обществена предвидливост.

[10] Виж док. 55, 95, 96, 97, 105.

№ 105

Препис на писмо, 7 ноември 1916 г., София, на прокуриста на Акционерно дружество „Георг А. Ясматзи“ в Дрезден Вилхелм Рикес до Дирекцията на Акционерното дружество в Дрезден

Както Ви е известно, разрешеният ми от заместник командващия щаба на XVIII армейски корпус във Франкфурт на Майн служебен отпуск свършва на 30 ноември; трябва да се явя на 1 декември за постъпване на служба в моята войскова част.

От различните ми писма сте разбрали, че извозването на повечето закупени от нас в България количества се натъква на изключително големи трудности и че досега беше напълно невъзможно да изпратим за Германия дори един вагон. Знаете също, че опитах всички средства и се постарах по всякакъв начин енергично да защитавам нашите интереси. За съжаление, въпреки огромната работа и многообразните усилия, сега транспортирането се провали по технически трудности, в които безполезно се блъскам. Така се залъгвам от ден на ден, от седмица на седмица. Днес изпратих една много обстойна молба до тукашната германска легация и я моля, както мен, така и другите фабриканти, които също имат складиран тютюн за транспортиране, да ни подкрепи в нашата работа, тъй като опасността, която застрашава цялата германска цигарена индустрия чрез цялостно спиране на снабдяването със суров тютюн, би повлякла напълно непредвидими последствия.

Безусловно необходимо е да се продължат по-нататък връзките и преговорите, които досега завързах и продължават по-нататък, ако не искам моята цяла работа и моите досегашни усилия да останат без бъдещо въздействие. За това е необходимо Вие, както и другите германски фабриканти, да имате тук един постоянен представител, докато се натовари всичкият тютюн. Само тогава ще стане възможно да използваме удобните моменти за транспортирането на нашия тютюн.

Ние сме задължени да отстъпваме на българското правителство 15% от нашия закупен в България 2 милиона килограма суров тютюн по една цена от 2 – 2,50 лв. за 1 кило, докато ние сме заплатили една средна цена, която е почти трикратна. Износното мито възлиза съответно 50 ст. за 1 кило. Поради липса на по-добро, всичкият ни тютюн е складиран в изцяло неподходящи складове за наша сметка и отговорност. Стойността на тютюна вече от дълго време е заплатена на продавачите. Неотдавна започна да се говори за транзитно мито, което България иска да постави на всичкия тютюн, който ще се превозва от Турция през България. Единствено възможният път от Турция за Германия преминава през България и ако наистина се въведе транзитно мито, то ние би трябвало да даваме един голям и много чувствителен налог. Щом като Народното събрание вземе решение за влизане в сила на транзитното мито, разработването и утвърждаването на закона се праща в една комисия, която отново от своя страна поканва за обсъждане представителите на заинтересуваните кръгове. Да бъдем представени на това обсъждане за нас е изключително важно, понеже нашият глас, като сме най-големите германски купувачи на тютюн, би се чул добре и не ще е без влияние за съставянето и вида и начина на транспортното мито.

Чрез досегашните всекидневни преговори и разговори ми беше напълно невъзможно да защитавам също нашите интереси в Турция, въпреки моето пребиваване в Константинопол заради сега въведения закон за износа, който, беше твърде важно, ни обременява и в Турция с неимоверно висок товар от парична загуба. Не смеех да прекъсна започналите тук преговори и да отпътувам за Константинопол. На мое запитване до приятелска страна в Константинопол ми писаха, че би трябвало непременно да отида там, тъй като турското правителство също било взело под внимание един налог от 30% върху изнасяното общо количество. Преговорите щели да започнат скоро и аз би било желателно незабавно да отида там, за да присъствам на съвещанията и да защитавам нашите интереси. Колко важно е нашето представителство на тези обсъждания доказва резултатът от преговорите, които по същата причина се състояха тук, в София. България имаше също така намерението да реквизира 30% от всичкия тютюн за износ и само чрез нашата действена съпротива срещу един толкова висок налог се удаде българското правителство да се задоволи с 15% такса. Опитът, който ние натрупахме тук, аз мога сега много добре и ефикасно да използвам в Константинопол не само в наш, но и в интереса на цялата германска цигарена индустрия. Понеже, от една страна, тук, в България, все още не са напълно отстранени съществуващите трудности и трябва предварително все отново и отново да се предприемат нови стъпки, за да може накрая да се експортира нашият тютюн за Германия и понеже, от друга страна, в Турция са възникнали нови и не за подценяване трудности и задължения, които могат да се смекчат само чрез персонално присъствие на съответните съвещания, то смятам, че моето присъствие ще бъде необходимо в продължение на следващите 6-8 седмици не само в София, но и в Константинопол.

За изкупуване на тютюн от новата реколта все още не мога да мисля, понеже възможностите за пътуване в областите, където се произвежда тютюн, са редки и извънредно усложнени. Едно такова пътуване отнема повече седмици. Заради тук започналите преговори и съвещания, аз не бих могъл да напусна София.[1]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 61, л. 169-172.
Potsdam, DZA, IIº Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Преписа на писмото си до фирмата, за която работи, Вилхелм Рикес изпраща на Дойче банк, която финансира германската цигарена индустрия.

По същия начин и всички други големи германски цигарени индустриалци адресират до Дойче банк писма, протести и т.н., свързани със състоянието на тютюневото производство, с цените, с митата на тютюна и пр. в Ориента – както в България, така и в Турция и Беломорието. Понататък от своя страна Дойче банк действала пред германското Външно министерство, пред райхсканцлера и различни стопански институции за благоприятно уреждане на интересите на германската цигарена индустрия. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 61, л. 140-142; ае 62, л. 189-193; ае 60, л. 145, 146; ае 167, л. 162; ае 168, л. 163-166; ае 79, л. 217, 218.)

№ 106

Шифрована телеграма № 498, 9 ноември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

От Кредитна банка.

За Дисконто-гезелшафт. Директорски кабинет.[1]

Поверително.

Телеграма 5 ноември получена. По наше мнение би могло засега да се отстъпи на желанията на тютюневата индустрия, след като последната би могла да се съгласи със съществуващото положение до 31 декември, когато пък от 1 януари 1917 г. За задържаните 15% ще се плащат покупните цени. Напротив, съветваме решително да се даде позволение за повишаване на износните мита за по-дълъг срок, отколкото до 30 юни. Правителството може да обясни много лесно ограничаването на срока с това, че се касае само за една временна военна мярка не само за тютюна, но за всички други стоки. Министър-председателят[2] устно е споменал пред пълномощния министър[3] също така, че правителството е готово на 1 януари да предаде експлоатацията на мината[4] на дружеството.[5] По наше мнение ние трябва в съгласие с германското Военно командване да приемем по принцип изявлението на министър-председателя, тъй като иначе той може би ще го оттегли.

Тъй като германското Военно командване още не се е изказало, препоръчваме Вие да влезете във връзка с Военното министерство и да помолите пътуващия на 12 ноември за Плес подполковник фон Масов, освен по въпроса от писмото от 27 октомври, да ходатайства пред Върховното армейско ръководство и ускори нещата. С оглед на това, че решаване на всички висящи въпроси очевидно трябва да се случи в Берлин и по изложените от Вас причини не смятаме за необходимо незабавното пристигане на Шлипер. Обръщаме внимание обаче, че решението трябва да се произнесе до 15 ноември, понеже бюджетът трябва да бъде представен на 19 ноември. Телеграфира Кредитна банка.[6]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 46, л. 112.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Както е практиката, Оберндорф праща телеграмата на Кредитна банка в Берлин във Външното министерство. Оттам тя се препраща на Дисконто-гезелшафт, Берлин.

[2] Радославов.

[3] Оберндорф.

[4] Виж док. 104.

[5] Българско-германското каменовъглено дружество.

[6] Виж док. 104.

№ 107

Телеграма № 1630, 13 ноември 1916 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин

1.Общото положение на българските фронтове сега страда от значителни германско-български разногласия, които отчасти се обясняват с неспособността на българското командване, отчасти с германската суровост.

2.Недостатъчната дееспособност на българските железници, в резултат на което се затрудняват съществено действията на армията, доведе до остра разправия за поемането на участъка от железопътната линия Ниш – София в германска експлоатация, така че сега целият участък Белград – София се експлоатира от Германия.

3.В Добруджа последва по-рано и по-бързо отколкото се предвиждаше отстъплението на III българска армия от позициите северно от Констанца поради отказа на командването, така че е налице опасност от руска офанзива срещу още неподготвените позиции и едва ли може наистина незабелязано да последва преминаване на Дунав от оттеглящите се германски войски. Възникналите по тези причини спорове доведоха до това, че вероятно ще бъде сменен командващият III армия[1] с генерал Тодоров[2] и ще последва освобождаването от длъжност на генерал Тапен, на която личност ще се вмени съвиновност за несполуката.

4.На Македонския фронт подновените свежи български войски отстъпили на 11 ноември като изоставили оръдията и много пленници. Един пример, който хвърля обилна светлина върху целия морал на българската армия. Причината е в бездействието на българския офицерски корпус, който поради продължителната война загуби в последната година добри кадри. Позицията при Монастир трябва да се окачестви като заплашена, ако твърдостта на българите продължава да отслабва, въпреки подкрепата на силна германска артилерия.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/55.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2460.

---

[1] Генерал-лейтенант Стефан Тошев.

[2] Към момента командва II армия в Македония.

№ 108

Шифрована телеграма № 509, 14 ноември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Обернд орф до германското Външно министерство, Берлин

За Дисконто-гезелшафт. Шеф-кабинета.

Телеграмата от 13 ноември получена.[1] Правителството[2] неколкократно напомня, че не можело нищо да предприеме за разрешението на тютюневото мито до 30 юни, тъй като бюджетът трябвало да бъде вотиран за цялата година, за което и опозиционните партии били готови по принцип. Министърът[3] имал право да отмени след 30 юни износните мита, дори ако законът действа до 31 декември. С оглед на отзивчивостта по въпроса за Перник[4] предоставям на обсъждане, дали не искате да дадете право на правителството до 1917 г. с ограничението, че износните мита ще паднат, ако войната свърши преди това. Решението обаче трябва да пристигне тук до 18 [ноември]. Финансовият министър моли настойчиво, Външното министерство[5] да се разпореди окончателният отговор да се даде най-късно до 18 [ноември]. Тъй като тукашната легация не води преговорите по въпроса за тютюна с правителството, би трябвало отговорът да се предаде на българския пълномощен министър[6] в Берлин. Относно Перник препоръчвам най-голяма предпазливост при споразумението с Военното министерство, докато не се уредят всички детайли с българското правителство, защото в противен случай бихте могли да поемете задължение, което е неизпълнимо. Министър-председателят[7] обяви днес от името на Министерския съвет, че правителството ще предаде мината. Царят[8] също е съгласен. Германското армейско ръководство също така е съгласно.[9] Писмено съобщение на българското правителство е разпоредено. Експлоатацията ще се предаде на Дружеството, не на военните власти.

Правителството обаче е съгласно за по-нататъшно прехвърляне на властите [военните]. По наше мнение предаване на 1 декември подранява, а пък би трябвало по най-бърз начин да дойде един абсолютно доверен експерт, който ще асистира при преговорите както за българското правителство, така и на германските власти. За приемането трябва да дойде още един военен експерт. Том [Thom],[10] се е разболял. Conditio sinequa non[11] в договаряне с Военното министерство би трябвало да бъде, че техническият директор и търговският директор могат да се назначат само с Ваше съгласие. Това също е необходимо с оглед на голямата отговорност във военно отношение относно военните транспорти. Гьорбиц и Кеплер, по наше мнение, са съвсем неподходящи, би трябвало да се изключат. Експлоатация чрез Военното министерство за сметка на Дружеството също ни изглежда целесъобразно. Какво разбирате Вие под пазарна цена? Ние ще реализираме възможното и молим да не изисквате невъзможното. Може би сега от правителството ще бъдат постигнати нормирани цени. Мнението на Кеплер е абсурдно. Ние бяхме Ви изпратили преди около година писмо на правителството, в което се твърди, че границите на чл. 63 от Закона за мините са меродавни, изпратете копие от това писмо. Телеграфирайте Вашето мнение за по-нататъшните преговори. Кредитна банка.[12]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 48, л. 117-119.
Potsdam, DZA, IIº Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Док. 107.

[2] Българското правителство.

[3] Тончев.

[4] Сравни док. 106.

Относно Перник виж док. 95. Германското правителство дава съгласие за увеличените мита на тютюна до края на 1917 г., които трябва да бъдат отменени, ако в течение на годината бъде сключен мир. Съгласието е обвързано и с други условия: да не бъдат реквизирани или задържани количества от закупения до 1 септември 1916 г. тютюн; ако бъдат задържани такива количества, то да се гарантира пълно обезщетение на доказаната покупна стойност, заедно с надценките.

[5] Германското Външно министерство.

[6] Ризов.

[7] Радославов.

[8] Фердинанд

[9] Изречението добавено под линия.

[10] Името на човек, който би могъл да бъде въпросният експерт.

[11] Условие, без което не може (лат. ез.)

[12] За разменената кореспонденция между Кредитна банка в София и Дирекция на Дисконто-гезелшафт в Берлин по въпроса за износното мито на тютюна виж още група документи в ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, между които по-специално ае 47, л. 114-116, ае 49, л. 122-123, ае 59, л. 142-144, ае 66, л. 161. Дубликати от тези документи са предавани на д-р Розенберг, Външно министерство, Берлин.

№ 109

Хюз-телеграма № 947, 15 ноември 1916 г., Върховна главна квартира Запад, Плес, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховна главна квартира Изток императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов, Берлин

Фелдмаршал фон Хинденбург под № 15654 Р. [политически отдел] нарежда да телеграфирам:[1]

„Генерал съобщава по телеграфа за мен:

„За спестяване на транспортни средства и за икономисване на местните запаси от каменни въглища е неотложно необходимо експлоатацията на каменовъглената мина Перник край София[2] да премине най-бързо в германска експлоатация. Пернишкото дружество[3] е дъщерно предприятие на берлинската Дисконто-гезелшафт.[4]

Моля до 16 т.м. да се обърнете с горното искане към българското Главно армейско ръководство и към българското правителство, за да се уреди работата при българските бюджетни обсъждания на 17 ноември, в които ще се разглеждат зависимите от предаването на Перник германски отстъпки по въпроса за износното мито на тютюна.

Предаването в германска експлоатация би трябвало да стане най-късно до 1 декември тази година, ако не трябва да вървим на големи загуби със сегашния трайно спаднал добив. Без предлаганата от мен стъпка храня сериозни опасения, на основа на безпристрастен експертен доклад, че доставките на въглища от Перник за българските държавни железници ще продължават да спадат и скоро изцяло ще спрат. Ние ще бъдем отново принудени да помагаме пак от Германия.“ Край.

Аз телеграфирах на генерал Жеков:

„Апелирам към така често вече изпитвана непредубеденост на В[аше] Пр[евъзходителство], като моля да се застъпите пред българското правителство за това, щото каменовъглената мина Перник край София, която, както е известно, е дъщерно предприятие на берлинската Дисконто-гезелшафт да премине най-бързо в германска експлоатация.

Съобщава ми се от генерал-лейтенант Грьонер, че при сегашния добив в ход е опасност, доставките на въглища от Перник за българските държавни железници да продължи да спадат и скоро да се прекратят. Германия едва ли би могла да помогне. Железопътните линии, водещи през Австрия за София, биха изпитвали с подвоза значително пренатоварване в ущърб на другите транспорти и без това неотговарящите на нуждите транспортни средства биха били още повече ангажирани и много съществено би се затруднило прехвърлянето на войскови части.

Приведените основания трябва да убедят напълно Ваше Превъзходителство за необходимостта от една промяна. Най-бързо и най-ефикасно ще може да се помогне без съмнение чрез предаването на мината в германска експлоатация, за което е на разположение големият опит на германското каменовъглено минно дело. Генерал Грьонер моли да не се колебаем, за да се пристъпи към предаването най-късно до 1 декември т.г. и формалното уреждане на работата може да последва при бюджетните разисквания на 17 ноември.

Ще съм благодарен на Ваше Превъзходителство за незабавното съобщаване на Вашето решение.“ Край.

Моля Ваше Превъзходителство [Ягов] да се обърнете към българското правителство чрез императорския пълномощен министър.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Изречението е написано саморъчно от Грюнау в полето над текста на телеграма 947, под което се е подписал.

[2] Подчертаването е на адресата.

[3] Българско-германско каменовъглено дружество.

[4] Сравни док. 94, 96, 97.

[5] Оберндорф.

№ 110

Шифрована телеграма № 516, 17 ноември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

За Дисконто-гезелшафт. Шеф кабинета.

Търговският министър Бакалов обяви, че съгласно регистрите на Министерството големината на концесиите Перник и Бобовдол е само 800 хектара и само те могат да се предадат. Той се позовава на член 48 от Закона за мините. Ние му обяснихме, че този член се отнася само за даването на нови концесии, докато ние придобиваме всички права на държавата по член 63, буква „а“ и „б“ от Закона за мините и напомнихме за писмото на финансовия министър[2] от 24 август. Веднага започнахме разисквания с всички заети с въпроса служби и се надяваме да можем да докажем, че мнението не само е погрешно, но и че в Търговското министерство допълнително в 1915 г. плановете на мините са били така съществено изменени, че като концесии Перник и Бобовдол са регистрирани в концесия само от 800 хектара, при което относно Перник границите вече са така прокарани, че всички ценни, подходящи за открита експлоатация терени не попадат в нея. Надяваме се утре да можем да докладваме окончателно и благоприятно. Засега ни изглежда неотложно необходимо одобряването на износните мита на тютюна непременно да се обвърже с уреждането на горния въпрос.[3] В случай, че въпросът се изясни напълно, бихме могли, доколкото позволяват интересите на тютюневата индустрия, да проявим отзивчивост. Спешно телеграма. Кредитна банка.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 57, л. 137-138.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Текстът на телеграмата, леко редактиран от ръката на държавния секретар фон Ягов, е изпратен на адрес, който не разчитаме.

[2] Тончев.

[3] На 17 ноември 1916 г. Дисконто-гезелшафт уведомява с телеграма Кредитна банка в София (директора Щанге), че на 16 ноември германското Външно министерство е връчило нота на българската легация в Берлин, че Германия е готова да даде съгласие за митата за цялата 1917 г., ако бъде уреден въпросът за каменовъглените мини Перник и Бобовдол. Моли да се подчертае пред българските власти, че германската страна има предвид концесията според чл. 63 от Закона за мините. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 58, л. 136.)

№ 111

Шифрована телеграма № 517, 17 ноември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с тел[еграма] № 516[1].

Тайно.

Съгласен съм напълно с д-р Щанге, че трябва категорично да се изиска от нас уреждането на Перник. Съществува подозрението, че са в ход интриги, за да се провали повторно обещаното от Радославов уреждане. В приятелски разговор с Радославов много настойчиво помолих за енергичната му лична намеса, при което строго поверително споменах също съмнението за фалшифициране на картата. Сам Радославов призна, че може да е налице mala fide[2] на ресорни служби.

Говорих много откровено и с Тончев.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 58, л. 139.

Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Това е док. 110.

[2] Недобросъвестност (лат. ез.).

№ 112

Телеграма № 1652, 18 ноември 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго поверително.

Прокламирането на Кралство Полша се разглежда тук много благосклонно от политическите личности с оглед на възможността за сепаративен мир с Русия.[1] Царят[2] дал особено драстичен израз на своето задоволство с тържествен благодарствен молебен в католическата църква, по време на който носел полски бял Adlatusorden.[3]

На вчерашния прощален обяд на граф Тарновски, който заминава като посланик във Вашингтон, Косев се изказал, че следващата стъпка за създаване на самостоятелна независима Сърбия трябва да бъде уголемяването на Черна гора под черногорска династия. И това би укрепило положението на Централните сили и би облекчило сепаративния мир с Русия. Принц Данило или Мирко биха могли да поемат регентството над своя занесен баща. Радославов намирал този план във всеки случай за извънредно достоен за препоръка.

Както изглежда, България вече работи в Берлин в това направление. Главната съпротива след опита от 1915 г. идва от Виена, но се смята, че фон Кьорбер ще е достъпен. Независимо от тези планове налице са признаци за това, че тук се работи усърдно за възобновяване на връзките с Русия.[4] Предстоящите смени на българските пълномощни министри в Копенхаген, Стокхолм, Берн могат да се схващат като целенасочено разпределяне на ролите за тази цел.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/55.

Freiburg i Br., BAMA, RM 5/V, 2460.

---

[1] Сравни док. 6, вкл. Индекс 3.

[2] Фердинанд.

[3] Орден с лента-шарф (лат. ез.).

[4] Военният аташе подполковник фон Масов изпраща на 7 ноември 1916 г. до генерал Лудендорф във Върховната главна квартира в Плес секретен доклад, заведен под № 2516 geh., Политически отдел, с който информирал за продължителен личен разговор между Фердинанд и американския кореспондент Карл фон Виганд върху политическото положение и дипломатическата дейност в Европа и света. „...Запитан за „целите на войната“, Царят се отървал с мълчание и се ограничил с общата бележка, че скорошният край на войната трябвало да се очаква, засега обаче още не се долавял.

Г-н фон Виганд получил впечатлението, че Царят все още много високо оценява военната сила на нашите врагове, особено на Англия и Франция. Царят съжалявал, че за вътрешното положение на Русия имал твърде малко достоверен материал и накарал г-н фон Виганд да вземе присърце да му го достави. Американците владеели средства и пътища за това, след като досега са били работили само в полза на нашите врагове. Американската подкрепа за Антантата чрез пари и муниция Царят нападнал с остри думи.

Г-н фон Виганд ме посети повторно. От неговите изказвания струва ми се заслужаващо за отбелязване е следното:

1. Прокламирането на кралство Полша ще направи добро впечатление на неутралните [държави], защото тя показва, че Германия не изхожда от намерението да унищожи малките нации, а много повече е готова да защитава техните права. Дали въздействието върху Русия ще влезе в съзвучие с всички стремления към мир, изглежда ми съмнително.

2. Войната, която започна в Изтока, също тук ще се реши.Точното време на края той поставя в зависимост от едно по-ранно или по-късно споразумение на Централните сили с Русия. Въпросът с Проливите би могъл да се реши и в Турция имало разсъдливи хора, които в него не виждат повече непреодолима трудност. При третирането на Румъния той съветва за отзивчивост, за да я спечелим след войната обратно за присъединяване към Централните сили.

3. Япония видимо се еманципирва от Англия, за да добие свободна ръка в областта на Тихия океан. Тя се подготвяла финансово и военно, поради което имала малък интерес към сегашната война. Също с Япония Германия би трябвало да се стреми да се споразумее.

4. В Швеция Англия работела усилено. Заплашващият недостиг от муниция на Русия и Румъния не оставял друг избор. Процесите там заслужавали да ги сравним с тези в Букурещ.“ (PAAA, Bonn, GrHQu, Bd. 9/ ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2).

№ 113

Препис на доклад, 21 ноември 1916 г., София, на директора на Кредитна банка в София д-р Ото Щанге до Дирекцията на Дисконто-гезелшафт, Берлин[1]

След като чрез министър Бакалов[2] бяхме получили потвърждението на изказаното от г-н Кеплер подозрение, че правителството било намалило допълнително обхвата на концесията Перник, ние потърсихме г-н Кеплер и го помолихме в присъствието на г-н Горгас да разясни по-подробно своите твърдения. По това г-н Кеплер ни съобщи следното: трима чиновници от мина Перник, чиито имена той не поиска да каже, му издали, че, след като в Камарата опозицията устроила нападки срещу правителството и не дълго преди основаването на Дружеството, вписванията в концесионния регистър и плановете на рудниците били съставени по такъв начин, че като концесия за Перник и Бобовдол е отбелязана само една повърхност от 800 хектара. При Перник бил приложен също и трикът, като границите са прокарани така, че непосредствено принадлежащата област към сегашната открита експлоатация, която спешно необходимо е да се открие веднага за открит добив, не попада повече в нашата концесия.

От един член на самия кабинет за съжаление беше ни потвърдено, че тези твърдения са верни и дори, че работата е уговорена между всички министри и след известна съпротива е била одобрена от мнозинството, дори от министър-председателя.[3] Последното обстоятелство затрудняваше нашите действия, тъй като при никакви обстоятелства не трябваше да компрометираме целия кабинет. Спрямо правителството ние заявихме становището, че г-дата Тончев и Бакалов са виновниците и че министър-председателят не би могъл да допусне едно такова мошеническо поведение.

Следователно, не ни оставаше никакъв друг избор освен да отстраним съпротивата с пари, заради което Ви запитахме с телеграма от 17 ноември със следното съдържание: „Неотложно телеграфирайте дали евентуално е открит акредитива от 100 000 за Вегнер (търговския министър)[4]" или да се действа с пълна енергия. Ние направихме последното, доколкото чрез това не се изключва възможността за прилагане на първото средство. При предаването[5] може би ще последват различия в становищата, при което може също да изглежда целесъобразно това прилагане, поради което все пак Ви молим да се произнесете.

Преговорите придобиха твърде неприятен вид. Трябваше съответно да се употребят от нас думи, които не подхождат за писмено възпроизвеждане. Трябваше също да противопоставим отказа за одобрението повишаването на износните мита на тютюна и освен това и друго нещо, за което ще Ви докладваме устно.

При всички преговори бяхме най-активно подкрепяни от пълномощния министър[6] и от г-н фон Масов. Много добра услуга направи също една телеграма на фелдмаршал фон Хинденбург до генерал Жеков,[7] в която маршалът призовава към неотложно предаване на предприятието на германската военна администрация. Правителството въобще не искаше да се доведат нещата до там, че да се наложи Върховното армейско ръководство да бъде запознато със случая. Преследваният от нас от самото начало план за предаване на предприятието в ръцете на военните без съмнение облекчи много нашите преговори. Действително, без военна подкрепа това би било може би още по-трудно.

Ние Ви държахме в течение относно най-важните етапи от преговорите с телеграми. Впрочем, г-н фон Шевен, който на 19 т.м. отпътува за Берлин и когото ние информирахме, ще Ви докладва.

На 18 т.м. вечерта се състоя още едно обсъждане между министър-председателя, финансовия министър и пълномощния министър. В края на този разговор, в който пълномощният министър не трябваше да остави да липсва яснота и енергия, финансовият министър в присъствието на министър-председателя обеща, че концесията трябва да се предаде на Дружеството в границите на чл. 63, ал. „а“ и „б“ от Закона за мините. Министър-председателят заяви, че винаги е казвал, че това трябва да се направи така. На 19-ти финансовият министър повтори правните основания, които на 18-ти бяха декларирани на пълномощния министър.

Споменатото в нашата телеграма от 19 т.м. мотивирано заявление предадохме на министър-председателя на 21-ви. Предварително той не каза нищо. Министър-председателят ни обеща, може би още на 21-ви да отговори, но при всеки случай на 22 ноември. След получаването на отговора ще Ви телеграфираме.

Предаването на мината на Дружеството не само не може да се избегне, но, по наше мнение, е и необходимо. Правителството може да предаде рудниците съгласно договора само на Дружеството, иначе то би изменило договора, дори ако това би станало с наше съгласие. Това е обаче една опасна област, към която бихме се насочили. С оглед обаче тъкмо на стремежите да ни измамят, крайно необходимо е да ни се предаде мината. Първо, тогава няма да има съмнение, че ние сме собственици и притежатели. Второ, военните власти обаче ще работят на различни места в цялата област и чрез това фактически ще се утвърди, че ние имаме правото на това. Тъй като военните ще трябва да действат по наше поръчение, ние сме тези, за които ще са от полза правните последици. Нашето притежание ще е безспорно. Между това не отсрочим ли, би могло да ни се противопостави, че изпълняваните от германските власти работи се основават на директно споразумение между българското правителство и германските военни власти.

Неспособността на сегашното управление е толкова общоизвестна, че чрез това може би настроението ще се повлияе в наша полза.

Нужните изявления по отношение митата на тютюна ще направим след получаване на отговора за Перник и Бобовдол.[8] Междувременно писахме на Финансовото министерство, че ние изобщо няма да разглеждаме по-отблизо въпроса за митата на тютюна преди да бъде уреден въпросът за Перник и т.н.[9]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 71, л. 171-175.
Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Копие от преписа е връчено на директора на министерския кабинет на Външно министерство действителен таен легационен съветник Йоханес (ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 71, л. 170).

[2] Виж док. 112.

[3] Радославов.

[4] Германски агент в София.

[5] Предаване в експлоатация на мина Перник – Бобовдол.

[6] Оберндорф.

[7] Виж док. 109.

[8] Относно по-нататъшното развитие на проблема с тютюневите мита виж докладите на Оберндорф, София, до Бетман-Холвег, Берлин, от 10 февруари 1917 г., 31 март 1917 г., 5 април 1917 г. в ИИ БАН, кол. 5, оп. 16, ае 318, л. 740; оп. 8, ае 96, л. 223; оп. 16, ае 320, л. 743-747.

[9] На свой ред директорът на Дисконто-гезелшафт Густав Шлипер изпраща копие от въпросния доклад и на д-р фон Розенберг във Външно министерство „за негова поверителна информация“ относно Перник – Бобовдол и още заради това, защото същият доклад „по интересен начин допринася за характеристиката на нашите [на германците] български приятели.“ Има се предвид „мошеническото поведение“ от българска страна.

№ 114

Уведомително писмо № 11/Pl, 21 ноември 1916 г., Берлин, по дискокабел, на директора на Дисконто-гезелшафт Франц Убрих до държавния подсекретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман, Берлин[1]

Позволяваме си да съобщим, че имаме нареждане чрез Имперската хазна да поставим бързо 81 000 000 марки (с думи: осемдесет и един милиона марки)[2] на разположение на Дирекцията на държавния дълг и гарантираните от държавата дългове в София. Съобщихме за това телеграфически на Дет пюблик[3] и с писмо на тукашната българска легация.[4]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 410, л. 942.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd.4.

---

[1] Копие от писмото е предадено на фон Розенберг.

[2] 81 млн. герм. марки са равни на 100 млн. фр. фр. Това е размерът на сумата за два месеца на военните аванси, предоставяни от Германия на България.

[3] Българската Дирекция на държавния дълг и гарантираните от държавата дългове.

[4] По този начин съгласно договора от 20 ноември 1915 г. Германия финансира участието на България във войната. (Виж „България в първата световна война“. Т. I, док. 354, 357, 416.)

В предоставянето на военните аванси участва по договор с една четвърт от месечната сума 50 млн. лв. и австро-унгарското Финансово министерство. Вноските от Виена обаче са постоянно изоставащи и остават непреведени. (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 370, л. 894; ае 371, л. 825; ае 372, л. 896 и пр.)

№ 115

Телеграма № 1432, 22 ноември 1916 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство д-р Готлиб фон Ягов до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Императорският пълномощен министър в София[1] телеграфира на 19 ноември под № 522:

„Тайно.

Падането на Монастир [Битоля][2] тук се преживява много мъчително като политическа печалба на Антантата, ново съживяване на сръбските надежди и заради очаквано вълнение сред македонците.

Също обратното въздействие върху Гърция буди загриженост. Г-н Радославов ми каза, че не се опасява от трудности в Народното събрание.

За съжаление не са изключени и германско-български търкания. Българите, чието отстъпление и дезертиране остро се обвинява от германска страна, ще се опитат да стоварят вината върху нашето армейско ръководство под предлог, че не сме били доставили достатъчно артилерия и муниции. На г-н Радославов, който също се залови за това, отвърнах, че както се говори, българите за съжаление са загубили 70 оръдия, което обяснява поражението. Впрочем, най-важното струва ми се е по възможност да избягваме взаимните обвинения, за да работим заедно за възвръщане на загубеното. За това той ми призна правото. На моя въпрос за влиянието на германската преса той посъветва, за в бъдеще да се отдава по възможност по-малко значение на загубата и подчерта, че спокойно щял да съветва за това и в България.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] Подчертаването е на адресата.

№ 116

Телеграма № 978, 24 ноември 1916 г., Плес, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин

Към телеграма № 1432.[1]

Че българите се опитват да прехвърлят вината за падането на Монастир върху нас, трябваше да предположим. Тамошната катастрофа обаче води обратно единствено и само до деморализирането на българската пехота. От много месеци армията на Бояджиев беше оставена в пълно бездействие. Окопи и землянки не се строяха, обучението на войсковите части беше занемарено. Германските съвети не се изслушваха, напротив, на многознайковците бяха поставяни всички възможни препятствия по пътя. Когато след първия насрещен удар при Флорина, където българската пехота дори не изчака нападението на вражеската пехота, а още при артилерийската подготовка се обърна назад, генерал фон Винклер пое армията при Монастир, намери я в най-невероятно състояние. Българското Главно ръководство на армията се занимаваше предимно с това да обвинява гръцките поданици за шпионаж и да ги арестува, вместо да ръководи своите военни части. При това нито веднъж армейското Главно командване не знаеше точното разположение на своите войски. Донесенията на командирите на участъците бяха и още често са неточни, тъй като те загубваха завзети пунктове още когато съобщаваха, че са в тяхно владение. Връзките с тила, за чието подобряване почти нищо не беше направено, след един дъждовен ден бяха напълно прекъснати. Голямата пътна отсечка Градско – Монастир, респ. Велес – Монастир, е дълга около 160 км, а е прокарана подвижна теснолинейка най-много на около 50 км. Вместо всички разполагаеми работни сили, население, пленници да се заемат с работа, не се прави нищо. Резултатът беше, че германските тежки оръдия не бяха транспортирани от Градско.

Германското Върховно армейско ръководство предостави на разположение мощна артилерия, твърде много картечници на този боен театър. Една голяма част от българската артилерия там е с най-нова германска конструкция. Към войските там са предадени 2 германски дивизии, между които най-добрите германски полкове – гвардейския пехотен и гвардейския стрелкови батальон.

Германските войски отблъснаха все пак сами и без трудности всички вражески атаки, въпреки че именно при тях настъплението беше особено силно. Тъй като обаче българите с незначителни изключения не издържаха на вражеския подготвителен огън, нашите хора след победното отблъскване на врага трябваше да напуснат позициите си, за да не бъдат обкръжени. А почти една цяла българско-македонска бригада при атаката просто дезертира при противника.

Аз си позволявам да предоставя на Ваше Превъзходителство[2] най-покорно да съобщите на императорския пълномощен министър[3] в София тези установени факти, които той при случай да използва пред г-н Радославов. Българите впрочем имат толкова лоша съвест, че досега изтъкват пред Върховното армейско ръководство само извинителни причини за своето поведение при Монастир.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Това е док. 115.

[2] Държавният секретар д-р фон Ягов.

[3] Граф Алфред фон Обернорф.

№ 117

Писмо № 39640, 25 ноември 1916 г., Плес, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до германското Външно министерство[1], Берлин

Ръководенето на военните действия прави абсолютно необходимо преди обещаването на всякакви доставки на оръжие и муниции на нашите съюзници да е налице становището на Върховното армейско ръководство. Не е желателно да се прави разлика между доставките за тях и за нас, което би застрашило военното положение. Само Върховното армейско ръководство може да прецени къде и коя нужда на първо време е най-неотложна. Освен това, по всяко време трябва да имам общ поглед върху изпратеното от Военното министерство оръжие, което се намира при нашите съюзници и за изпратените или вече обещани муниции. Нуждата от муниции освен това трябва своевременно да бъде съобщавана на Върховното армейско ръководство, за да може то да ги предвиди при пресмятане на месечното разпределение на барута за германската войска.

Изпратените молби до българското Военно министерство за изчисляване редовно на удостоверената наличност на муниции намирам за целесъобразни и благодаря за обещанието за тяхното изпращане. Тези удостоверения ще ми дадат горепоменатия общ поглед относно унициите.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/11.
Freiburg i.Br., BAMA, PH 2, 79.

---

[1] Постът държавен секретар на Външно министерство е поет от д-р Алфред Цимерман.

№ 118

Копие на писмо № 14513/ 14. A. I T, 26 ноември 1916 г., Берлин, на държавен и военен министър на германското Военно министерство генерал от артилерията барон фон Щайн до германския райхсканцлер (Външно министерство),[1] Берлин

Относно писмото от 26 октомври 1916 г., № I. F. 19386.

Ваше Превъзходителство признава в любезното си писмо от 26 октомври 1916 г. също от мен застъпеното становище, че Имперското финансово управление съвместно с Външно министерство са задължени да предприемат необходимите мерки и преговори за възвръщането на изразходваните за Турция и България суми. Това уреждане съответства, според съобщение на началника на Генералния щаб на действащата армия,[2] на постигнатото споразумение с българските пълномощници при обсъждането на военната конвенция. И съобщеното на Ваше Превъзходителство чрез Външно министерство писмо на българския министър-председател[3] под № A 15607 от 16 юни 1916 г. третира въпроса за заплащането на направените разходи от същата гледна точка.[4]

В писмото от 26 октомври Ваше Превъзходителство изнасяте, че не се чувствате за по-нататък компетентен, особено за евентуални изявления по повишаването на цената и за преговори по това.

Хвърляйки поглед назад върху развитието на повдигнатия от мен изключително от финансов и стопански интерес въпрос за добавка, който тогава се разработваше в постоянно съгласуване с Ваше Превъзходителство и в края на краищата приключи на съвместното обсъждане на 15 май 1916 г., аз не можех да се присъединя към становището, че неразривно свързаният с уреждане на въпрос за плащането на добавката не би трябвало да се застъпва от някоя друга – само косвено участваща служба, а не от единствено компетентното в това отношение Имперско финансово управление. Участието на Военното министерство, което се разглежда само като посредническо учреждение при поемането и изпълняването на доставките, трябва да се смята като приключило с препращането на сметките на Имперската хазна. Това становище аз многократно изтъкнах. И във връзка с него позволявам си изрично да взема отношение по изпратената на Ваше Превъзходителство записка от 31 май 1916 г. № 6747/16 A I T, страници 9, 11, 13 и 19. В преговори със съюзните правителства за предявяващите се добавки при тези обстоятелства не се чувствам задължен.

Понеже работата с уреждането на разходите за съжаление при различните преговори с турските и с българските финансисти не беше предмет на писмено споразумение и в унисон с изложеното на страница 15 от записката, едно специално разглеждане на въпроса за добавката не смятам за целесъобразно.

Доколкото не греша, по мое мнение, както Турция, така и България поставят уреждането на заплащането на разходите за получените от Германия военни снаряжения и пр. в зависимост от окончателния изход на войната. Дори в най-благоприятен случай съмнително е дали някога ще последва едно плащане в брой. Взиманията на Германия ще трябва да се осигурят вероятно в продължителни преговори чрез съответстващи кръгли суми на уговаряни стойности – заеми, предоставяне използването на земни богатства и т.н.

При тези преговори тогава би трябвало все пак да бъде време да се говори за калкулираните добавки. Според мен, работата е преди всичко в това, Ваше Превъзходителство да разпореди да се представят сметките или най-малкото да се оповестят общите суми на двете правителства. Освен това, вероятно тогава може да се надяваме, че от страна на турското и българското финансово управление ще се упражнява натиск върху двете военни министерства, за да се придържат към ограничаване поръчките.

По мое мнение, и този път на първо място трябва да се предприемат постъпки, които са годни да предотвратят едно увеличаващо се натоварване на Имперската каса. При сегашното военно положение, което настоятелно изисква във всяко отношение пълноценно екипиране на съюзническите армии, които отчасти се сражават в общи войскови съединения с германските войски, от страна на Военното министерство исканията на съюзниците могат да не се отхвърлят с лека ръка или направо да се съкращават. Войната не позволява продължително и отнемащо време проучване на всички поръчки; в интерес на успешно водене на войната трябва да се взимат бързи решения.

Една подходяща възможност за повдигане на въпроса за изплащането и т.н. вероятно би се представила при предстоящото пребиваване на турския финансов министър в Берлин, който, доколкото тук се знае, иска да прокара увеличаване на авансите от Германия.

Ваше Превъзходителство, бих бил благодарен, ако при тази възможност, както и при една може би по-късна среща с български финансисти, биха били отстранени едновременно многобройните трудности, които се правят на представителите на Военното министерство в различни области – мерките на Комитета за обществени грижи в България, извънредния закон в Турция, отношението към придобиването на мини в двете страни и т.н. Необходимите за това данни Ваше Превъзходителство би могъл да има на разположение по всяко време при съответните служби на Военното министерство.

По мое мнение, несъвместимо е, че по същото време, когато се създават големи трудности за германските интереси, особено при износа на Германия, финансистите на съюзните държави си издействат при нас услужливо значителни преимущества като увеличаване на текущите аванси и т.н. Струва ми се, в интерес на Имперската каса неотложно се налага постоянна обща съвместна работа на всички ангажирани служби.

Накрая бих желал да подчертая, че когато на времето предложих на Ваше Превъзходителство увеличаване на добавките, то стана с оглед на тогава вече съществуваща несигурност за възвръщане на разходите. Намирах за целесъобразно да допринеса за това, щото Имперската каса се запази възможно неощетена от значителната загуба от лихви и от други разноски. При едно благоприятно за нея приключване уреждането на разходите, освен това текущи и не незначителни суми, би могло да представлява едно желано нарастване. Ако Ваше Превъзходителство обаче вярва, както се споменава в писмото от 26 октомври, че добавката няма да може да се защити при преговорите със съюзните правителства, то, понеже преговори от моя страна не се имат предвид, би трябвало да се приеме необходимостта, без съмнение във вреда на Имперската каса, да се откажем от една добавка.

Имперският османски генерал-интендант и българският военен министър наистина по време на пребиваването на моя представител в Константинопол и в София през февруари 1916 г. бяха осведомени за намерението за увеличаване на допълнителна цена, но по напълно неофициален и необвързващ начин, вече с оглед на това, че работата тогава все още не беше назряла и двете служби,[5] понеже участват само косвено, не бяха в положение да направят компетентно изявление. Но пък повод за това оповестяване аз най-предано ще предоставя при преговорите с финансовите управления на двете съюзни държави.

Що се отнася до поставените точки за обсъждане в писмото на г-н държавния секретар на Имперското министерство на марината от 31 август 1916 г. A, VI S. 14778, съгласен съм с Ваше Превъзходителство, че в случая в т. 1 райхът не е участвал и че в т. 2 и 3 не се появяват отделните сметки на доставчиците и добавките. Изпратените на Ваше Превъзходителство сметки като данни за преговорите със съюзните правителства съдържат само такива суми, които произхождат от повишените ставки за добавката. По т. 4. Тъй като може да се касае само за изключения, например за доставки, които са възложени още преди или в началото на съюзните отношения, то би могло да се помисли, че в случаите, при които съюзните правителства са преговаряли с фирми и са уговорили цените, се предвижда добавъчна цена в полза на Имперската хазна. Затова по мое мнение, трябва да се вземе предвид, че едно намаляване на отстъпените на фирмите по договорен ред цени не ще може да се прокара.

Господата държавният секретар[6] на Външното министерство и на Имперското министерство на марината[7] получиха препис.[8]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 423, л. 958-963.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 4.

---

[1] Съгласно установената управленческа субординация копия от кореспонденцията на райхсканцлера по определени въпроси се предават на Външно министерство. Това важи и по отношение на Имперската хазна.

[2] Лудендорф.

[3] Радославов.

[4] С писмо № 15619/16.A.I Т от 13 декември 1916 г. на военния министър фон Щайн до Бетман-Холвег отново е повдигнат въпросът за заплащането на военните доставки за Турция и България (прави се съпоставка с практиката на Англия); въпросът трябва да бъде решен още по време на войната; препоръчва се съвместно с Външно министерство да се изясни начинът на действие и се сключат съответни споразумения. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 442, л. 985-988).

С писмо № А 35011 от 21 декември държавният секретар на Имперската хазна излага до държавния секретар фон Ягов становище за размера и начина за заплащане на германските военни доставки от страна на България и Турция (до момента Турция дължи 424 мил. м., а България – 668 мил. м.). Предвижда се вместо заплащане в брой двете страни да могат да се издължават със селскостопанска продукция, минерални суровини, концесии и пр. Предлага се съвместно обсъждане на проблема с участието на германското Върховно армейско ръководство, Външното министерство и Министерството на марината. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 448, л. 996-1000.)

[5] Военните министерства в Цариград и София.

[6] Ягов.

[7] Тирпиц.

[8] В края на документа, след подписа на фон Щайн, е записано: „До господин райхсканцлера (Имперска хазна) тук. Имам честта най-почтително да изпратя преписа. По поръчение [саморъчен подпис] Врисберг." Това е полковник фон Врисберг, директор на Отдел 6 А I във Военното министерство, Берлин.

№ 119

Шифрована телеграма № 548, 3 декември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Тайно!

Д-р Щанге е получил писмо, с което търговският министър[1] на основата на едно писмо на финансовия министър[2] от 21 ноември е изявил готовност да се предадат незабавно мините Перник и Бобовдол. В споменатото писмо на финансовия министър, което д-р Щанге е прегледал, границата се определя съгласно член 63 от Закона за мините.[3]

Д-р Щанге счита по този начин работата за уредена, служители на пруското Военно министерство трябва да пристигнат утре за приемане на предприятието.

Междувременно в последния момент ...[4] македонците внезапно устно протестираха срещу предаването на мината Перник на Дисконто-гезелшафт (те биха били съгласни с едно временно военизирано предприятие). Твърдят (уж само за да предупредят като приятели), че споразумението щяло да се възприеме сред широките кръгове от народа като мошеническа сделка и стопанска експлоатация и нанасяло много голяма вреда на взаимното българско разбирателство. Във всеки случай, предаването не трябвало да стане сега, а след мира, когато се постигне споразумение за гра[ниците на мината][5]. Тъй като, както намекват те, сегашната граница по член 63 била съгласувана от Тончев своеволно зад гърба на С[ъбранието].

Д-р Точков, който ми пристигна пръв с ...[6] отпратих доста рязко Току-що [бяха] при мен представители на Македонския комитет, които изложиха своите резерви и връчиха меморандум до императорското правителство, който следва с куриер. Те бяха особено силно раздразнени срещу Тончев. Казах им, че независимо от всичко друго едва ли вече съществува материална възможност за промяна на взетото решение, тъй като предаването предстои непосредствено. Ако настъпи забележимо възбуждане сред народа, [бих сметнал], че го предизвикват нашите македонски приятели. Те обаче останаха неубедени.

Македонската агитация е неприятна за правителството, въпреки това изглежда Радославов не я приема трагично. Във всеки случай той ми каза, че сега бил най-удобния т[момент] за предаването на Перник, по-късно това щяло да бъде по-трудно.[7] (Той трябва против македонците, както те твърдят ...[8], той щял да се радва, ако техният протест срещу незабавното предаване на мината на Дисконто-гезелшафт би имал успех!).

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 77, л. 182.
Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Бакалов.

[2] Тончев.

[3] След шифроване на телеграма № 548, седем минути по-късно пълномощният министър граф Алфред Оберндорф шифрира до Външното министерство в Берлин втора телеграма, № 549, 3 декември 1916 г., в която, информирайки за хода на преговорите с финансовия министър Д. Тончев по тютюневото мито, пише: „След като Тончев е отстъпил на нашите желания в твърде щекотливия за нас Pernik – Frage, препоръчвам да проявим отзивчивост към него в по-малко важни пунктове.“ В полето на дешифровката на № 549 се е подписал държавният секретар д-р фон Ягов (ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 75, л. 173).

[4] В полето бележка на дешифровчика: „Липсва група [шифър]“ и ръкописно „осакатен“. На мястото на многоточието в текста също ръкописно е написано „protestieren“.

[5] Тук и по-надолу липсват думи поради лошото копие на документа.

[6] В полето бележка на дешифровчика: В2 групи [шифър] липсват“. Последната дума е задраскана и написано: „осакатено“.

[7] Към това изречение в полето е написано на ръка: „Много правилно (Бележка на дър[жавния] с[екретар].“

[8] Дума, която следва, е отрязана при микрофилмирането.

№ 120

Доклад, 5 декември 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германското Етапно командване на германската Средиземноморска дивизия, Константинопол

№ 1305. Средиземноморската дивизия.

Вчера беше подписано между представителите на всички съюзници следното споразумение относно намиращите се в Констанца и Добруджа зърнени храни и масла:

1.Складираните към 1.12.1916 г. в Констанца и нейните магазини запаси от зърнени храни са предназначени за Турция при условие, че не надхвърлят значително установения досега от Тиловото управление обем. Запасите ще се подвозят за Турция съобразно транспортните възможности на сухоземните пътища. От своя страна Турция ще се постарае да се погрижи по възможност по-скоро за осигуряване на необходимите кораби за транспорт.

2.Запасите от зърнени храни в румънска Добруджа извън Констанца са на разположение на III българска армия за покриване на текущите ѝ нужди. Семената за посев, необходимите средства за препитание, както и потребният за съобщенията впрегатен добитък остават на населението. Иззетите в страната количества се предават на 15 дни на Тиловото управление в Констанца. Не трябва да се транспортират навън. Установеният излишък в течение на месеца се предоставя на Тиловото управление на разположение за по-нататъшно снабдяване на Турция.

3.Складираните в Констанца петролни продукти се изпращат според транспортните възможности в необходимите количества на България и Турция. За България в следната последователност: бензин, газьол, петрол. Германия претендира засега само за лек бензин за самолетите и за дизелово гориво за подводниците. Но тази потребност е належаща. Щом като се покрие, Германия ще предостави останалите влакове на Турция.

4.Българското Главно ръководство на войската е съгласно от сега всекидневно да се редува изпращането на един влак за България, един за Турция, един за Германия и ако е необходимо – за Австро-Унгария. При липсата на цистерни не би било възможно този ред на влаковете да се следва в границите на деня. Затова е препоръчително да се отхвърли този строго определен ред на влаковете и да се предаде експедирането на транспортите в ръцете на Тиловото управление. То ще се грижи по възможност да не се намалява изпращаната месечна вноска на всяка отделна страна. Месечната вноска засега се определя както следва: за България – бензин 1000 т, петрол 2500 т, смазочно масло 305 т, дизелово гориво 315 т; за Турция – бензин 825 т, петрол 1550 т, смазочно масло 376 т, дизелово гориво 300 т; за групата войски Макензен и Белов – бензин 460 т, петрол 100 т, смазочно масло 30 т, дизелово гориво 300 т. Ако през месеца не може да се изпрати на България или на Турция пълната месечна потребност, то Тиловото управление предоставя на разположение на съответната страна неизпратените остатъци в Констанца.

5.Изкупуването на военни суровини от румънска Добруджа, включително маслодайни семена, се оставя в ръцете на пълномощниците на кралското пруско Военно министерство в София. Военните суровини се разпределят според установения в Берлин и Виена начин. За българска Добруджа това изкупуване се разрешава вече от Комитета за социални грижи. Споразумението не се отнася за изкупуването на военни суровини от Стара България. Признават се предявяваните претенции от България и Турция за участие в резултатите от събирането на военни суровини в румънска Добруджа. Окончателното определяне на процентното участие трябва да стане при преговори между участващите военни министерства.

6.Тиловото управление в Констанца определя общото имущество на неприятелските държави в Румънска Добруджа. Окончателното разпределяне на установената наличност се запазва за споразумението на участващите главни армейски ръководства. Преди приключването на това разпределяне на неприятелската държавна собственост може да започне използването ѝ от една от участващите армии, като предаването от страна на Управлението става заемообразно. Самите имущества остават притежание на всички съюзници до окончателното им разпределяне.

7.Тези споразумения са постигнати със съгласието на участващите главни военни командвания. Те са меродавни за работата на всички участващи служби.

8.Всички страни признават за неотложно необходимо да се защитят интересите на всички съюзници чрез съгласувана съвместна работа на всички служби и по възможност да се предотврати каквото и да е разногласие при разпределянето.

9.Тиловото управление в Констанца трябва да води точен регистър за всеки изпратен транспорт, за да е в състояние редовно да дава краен отчет за намиращите се в Добруджа запаси.

10. Запазват се всички доказани имуществени права на частните собственици както на съюзниците, така и на неутралните държави. Понастоящем по отношение на тях е невъзможно едно самоволно разпределяне на наличното имущество.

Допълнение:

I. Към т. 3. Наличното смазочно масло, както разправят, е в непълно количество, повечето е от т. нар. пекра, което е годно само за смазване осите на вагоните.

II. Потребностите от масла за Средиземноморската дивизия трябва да се декларират пред Тиловото управление в Констанца, след това вагоните да се снабдят с адреса на Средиземноморската дивизия, който се окачва на турските влакове.

III. Доставянето на масла от Констанца за нуждите на Средиземноморската дивизия в бъдеще ще натоварва по-малко доставките на масла от Австрия. Икономисаните в Австрия количества биха могли отново да са от полза за количествата, доставяни за Германия. За целта би било необходимо съответно споразумение с Австрия.

IV. За да се улесни транзита на товарите през България, трябва вече да се уредят всички митнически формалности в Констанца, също и за транспортираните по море количества зърнени храни, за да могат да преминат без митнически формалности през българските междинни пристанища.

V. По отношение на наличните в Констанца материали и инвентари, които са подходящи за използване от флота, бяха възприети за меродавни следните гледни точки:

а) Всичко, което е необходимо или нужно за производството или отбраната на Констанца, за да запази пристанището своето значение като база, трябва непременно да остане в Констанца.

б) Което не е необходимо, трябва да се използва на първо място за повишаване отбраната на Добруджа и на българското крайбрежие. Следователно, може да се предаде и на българския флот.

в) Транспортирането за Германия за използване от германския флот се отнася за нещата, които не са абсолютно необходими за последното.

г) При всички случаи представителите на флота в Констанца трябва да се споразумеят дружески с българския флот.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/66, л. 1-5.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 40/V, 689.

№ 121

Доклад, 8 декември 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на Имперската марина адмирал Едуард фон Капеле[1] и до началника на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенниг фон Холцендорф, Берлин

За споровете между германското и българското военно командване

Между Главно военно командване Макензен и българското Главно военно командване съществуват от известно време недоразумения и търкания, които могат сериозно да застрашат германско-българските отношения и във всеки случай допринасят за разширяване все повече и повече на настроенията срещу нас.

Главната причина е, че Германия пое управлението на Констанца и завзетата Румънска Добруджа, т.е. областта на север от старата българска граница и не я предаде за „експлоатация“ на българите.

Българският народностен характер вижда във войната на първо място средство за обогатяване. Въпросът за плячката е първият и единственият, който интересува всеки българин. Така че твърдо се е разчитало, че запасите на Констанца и нейният хинтерланд се падат безусловно на България,[2] особено при допуснатата от нас навремето грешка да се предаде изцяло плячката от Сърбия на българите. Така запазването на германското управление в Румънска Добруджа означаваше едно тежко разочарование, което предизвика във всички кръгове на правителството, армията и населението силно недоволство и дори доведе в Добруджа до едно направо враждебно изостряне на отношенията между германските и българските войски. Недоволството от това е всеобщо, чувстват се нарушени собствени права и няма и помен от мисълта, че не само българските, но и германските и турските войски завоюваха Добруджа. Изхождайки от собствения си манталитет, българите преценяват германския начин на действие като грабителски и изнудвачески. Разбира се, не дават публично израз на това, но от официална българска страна се предупреди да не се преобтяга лъка и че ние трябва да се съобразяваме повече с българското народностно чувство и т.н. Съвпадението по време на тези вътрешни търкания с падането на Монастир естествено увеличи многократно неблагоприятните настроения. Прибавиха се още упреците към българското командване, които доведоха до отзоваването на дотогавашния български началник на Добруджа генерал Тончев, който сега снове в София и в Главния щаб и настройва срещу нас. Тогава българската страна поиска смяна на личността на началник щаба при Армейското главно командване Макензен генерал майор Тапен, който е сочен не само от българска, но и от германска страна като главен представител на безцеремонната политика спрямо България. Пита се, дали не би било уместно да се предизвика тази персонална смяна преди отношенията да се изострят още повече и в края на краищата да придобият неудържима форма.

Наред със случаите в Добруджа две други събития предизвикаха тук и при българското Главно командване гняв и недоволство. След завземането на Гюргево от български войски, те получиха заповед да опразнят града и да се окопаят извън града, докато германските войски останаха в града и там, както казват българите, се разпореждали и господствали както намерят за добре. Намерението на армейското Главно командване Макензен е съвършено ясно за всеки, който е информиран за това, как нечувано българите са плячкосвали и ограбвали Констанца; желателно е подобни случаи като в Констанца да се избягват. Ако, от друга страна, се познава българската душа и нейната склонност към бърза материална печалба, мисълта за която е на първо място при всички, то е най-малкото под въпрос дали начинът на действие на Армейското главно командване Макензен е държало напълно сметка за обстоятелствата.

Третият случай, който накрая доведе до един вид телеграфическо оплакване на Жеков пред Хинденбург, беше следният:

След преминаването на Макензен през Дунав, българското Главно командване помоли Главната квартира Макензен да се докара в Русчук един понтонен мост и там да се построи мост. Армейското главно командване Макензен се обърнало веднага към Плес, за да предотврати транспортирането на моста с мотива, че е на разположение за построяване един друг германски мост на Дунава и следователно не е необходим български мост. Пристигналият от Плес отказ ядоса изключително българската Главна квартира в Кюстендил. Генерал Жеков по този повод се изказал най-остро пред германския офицер за свръзка капитан фон Дитфурт и специално се оплакал от това, че Главното командване Макензен се било обърнало към Плес, вместо първо да разговаря директно с него.

Въз основа на случаите в Констанца и Гюргево в Кюстендил съществува пълно недоверие и се смята – вероятно не без основание, че молбата е отхвърлена на първо място, за да се затруднят българите при транспортирането на румънските стоки през Дунава. Генерал Жеков открито изказал с горчиви думи своето недоволство в една депеша до фелдмаршал фон Хинденбург и уверил, че бил имал само намерението да подкрепи операциите на Дунавската армия и да даде възможност на своите понтониери за практически упражнения и участие в славното преминаване на Дунава. Началникът на Генералния щаб полковник Луков подновил искането за смяна на генерал Тапен и използвал възможността да каже на капитан фон Дитфурт, че той е въодушевен приятел на Германия, но последните случаи биха били способни да разрушат приятелството на България с Германия. На германците им липсвала способността подобаващо да се съобразяват с характера и чувствителността на българите. Полковник Луков признал, че в България има „недоверие“, при това обаче правилно отбелязал, че германците би трябвало да държат сметка именно за това недоверие.

Дали ще бъде изпълнено желанието за оставката на генерал Тапен засега ми изглежда най-малкото съмнително. Откакто германското Главно командване Макензен се отдалечава все повече от българите, скоро ще е необходимо да се направи съвсем малко, за да се приближи съвсем моментът, в който намиращите се в Румъния български войски могат да бъдат оттеглени и изпратени на Южния фронт.

Острото възмущение сега не поощрява воденето на преговори както по военни въпроси, така и по такива със стопански характер. На първо място от тези въпроси засега стои предаването на каменовъглената мина Перник на Германия под формата на концесия на Дисконто-гезелшафт, от която [банка] навремето България получи заем от 500 милиона. По този въпрос сега се разиграва изключително остра борба, в която значителна роля играе от българска страна лозунгът за „експлоатацията на България“ от Германия. Засега още не може да се предвиди какъв ще бъде изходът от тези преговори.

Бележка: Както днес се съобщи телеграфически, генерал Тапен междувременно е бил отзован.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56, л. 1-5.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2464.

---

[1] След октомври 1916 г. държавен секретар на германската Марина е фон Капеле.

[2] Сравни с док. 120.

№ 122

Шифрована телеграма № ...[1], 8 декември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Към телеграма № 581.[2]

Тайно.

Както съобщих, г-н Радославов беше повдигнал пред подполковник фон Масов на 5 декември въпроса за ускоряване предаването на Перник. Когато д-р Щанге се появил на 6 декември при търговския министър,[3] за да уговори формата за планираното на 8 декември предаване, той бил изненадан от съобщението, че търговският министър не можел да вземе участие в това на основата на нареждане на Радославов. Потърсих веднага Радославов и помолих за изясняване на противоречието. Той обясни някак смутено, че формалностите при предаването били ненужни и предвид съществуващата агитация нежелателни, споменатото в моята телеграма № 548[4] писмо[5] било достатъчно за дружеството. При това полуусмихнато призна, че той както и преди заради отстъпването на мината поемал върху себе си нежелана омраза. При моето настояване, че все пак мината, инвентарът и т.н. би трябвало да се предадат в някаква правновалидна форма, изглеждаше в края на краищата, че желае да отстъпи.

За да улесни българското правителство във вземане на решението, д-р Щанге подкрепяше тогава по мое нареждане едно предложение на подполковник фон Масов за предишното желание на Дисконто-гезелшафт, съгласно което мината засега да се предаде на германските военни власти, които би трябвало да я експлоатират за сметка на Дисконто-гезелшафт.

Радославов изглеждаше отначало зарадван от развръзката, но споразумението пропадна поради това, че търговският министър отказа да подпише протокола, защото границите на мината, за които претендира Дружеството, са определени съгласно член 63 от Закона за мините, докато търговският министър (в съгласие с македонците и други опозиционни среди) се позовава на член 48, който определя като най-голяма концесия от 800 хектара. Свиканият вчера Министерски съвет прие становището на търговския министър и обяви, че известното писмо на Тончев до Щанге (в което границите се определят според член 63) няма правна валидност.

Радославов, когото посетих днес рано с подполковник фон Масов, ми изказа съжаленията си, че е трябвало да промени своята позиция. Той бил най-честно за уреждането на проблема: бил смятал, както ми казваше много пъти, сегашното предаване за благоприятно. Той добави също, че ние сме били говорили за граници съобразно член 63, той обаче не знаел, колко голям е според този член очертаният район (!). Той съзнавал добре, че не бил прав и че работата ще направи лошо впечатление в Берлин, обаче той не можел да пренебрегне основаната на клаузите на закона съпротива на Министерския съвет. Искал също и чрез Ризов да направи разяснения.

Радославов обеща на г-н фон Масов незабавно допускане на германски военни инженери в мините и изрази готовност да приеме предложения, които целят (някак си поставено по-насигурно) поемането на предприятието чрез пруското Военно министерство за сметка на българската държава.

Когато по желание на г-н Щанге повдигнах въпроса за арбитражна спогодба за границите съгласно член 12 от договора за Перник, Радославов изглеждаше готов за назначаване на арбитър под австрийско ръководство.

След това Радославов обясни, че след като не можел да изпълни нашето предварително условие, финансовият министър щял да зачертае в бюджета повишените мита на тютюна и да търси друго покритие.

Това би означавало, първо, че Тончев, тъй като ще бъде дезавоиран от Министерския съвет, ще се оттегли. Сега трябва да се изчака решение на Царя.[6] Оставка наистина би било морално удовлетворение, но, по мое мнение, политически нежелателно.

Съпротивата на Радославов в последния час, въпреки че той не го признава, се дължи главно на нареждане на Царя, от чиято намеса, както съобщих в телеграма № 581, той се страхува.

Строго секретно.

Доверено лице на Царя, с оглед на общественото [настроение][7] днес рано посъветвало подполковник фон Масов неотложно към отстъпчивост.

Изпратеният тук от Военно министерство[8] директор Веге след разглеждане на мината ще отпътува за Берлин в събота с Ориент експреса, за да обсъди с военния министър[9] и с Дисконто-гезелшафт по-нататъшни стъпки. Дотогава Военното управление трябва да запази правото[10] си на решение.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 83, л. 192-195.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Входящ № 1350. Изходящият номер не се чете поради лошото копие на документа. Може да се предположи с голяма сигурност, че той ще да № 527. Виж док. 125.

[2] Виж третия абзац от края на док. 122.

[3] Бакалов.

[4] Док. 119.

[5] Док. 121, първите два абзаца.

[6] Фердинанд.

[7] Думата е отрязана при филмирането.

[8] Кралското пруско Военно министерство, Берлин.

[9] Щайн.

[10] Думата е отрязана при филмирането и се въвежда в текста по допускане от страна на редактора.

№ 123

Препис на телеграма № 148, 9 декември 1916 г., Берлин, на директора на Политическия отдел на германското Външно министерство Вилхелм фон Щум до държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман, Берлин

Виена. Телеграма № 468 от 8 т.м.:

„Във връзка с днешна телеграма № 17 от Плес.

На 6 [декември] за първи път от своя престой цар Фердинанд потърси контакт с Балплац и направи по-дълго посещение на барон Буриан. Както ми каза посланикът барон фон Мерей, разговорът се въртял почти само около акцията за мир. Темата за българските претенции, от която тук се страхуват, била само докосната. Царят споменал Прищина и Призрен като българска военна цел и срещнал по този повод съпротивата на барон Буриан. Царят изглежда иска да остане още известно време с престолонаследника Борис, тъй като днес той ме помоли да поддържам и по-нататък връзка с него.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

№ 124

Шифрована телеграма № 223,[1] 9 декември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Когато се оказа, че предаването на рудниците Перник на Дисконто-гезелшафт трябвало засега да се отложи, Радославов, както съобщих по друг път, ми даде дума, че повишаването на износните мита на тютюна, срещу което ние бяхме се противопоставили, щяло да се махне от проекто-бюджета и се замени с други приходни източници.

Понеже думите на български министри не всякога се оказват „rocher de bronze“,[2] счетох за по-умно да фиксирам обещанието писмено в нота, тук приложена.[3]

Когато предадох нотата на Радославов, той повтори обещанието си и дори каза, че предвижда писмено потвърждение.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 85, л. 199.

Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] Преписът е направен на 12 декември 1916 г. в германското Външно министерство и се връчва на райхсканцлера Бетман-Холвег.

[2] „Бронзова скала“ (фр. ез.).

[3] Нотата виж в ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 88, л. 204.

[4] На 16 декември 1916 г. в секретен доклад А. 236 до райхсканцлера, пълномощният министър граф Оберндорф се връща към доклада си № А. 223 (док. 126) от 9 декември 1916 г., като допълва, че главният секретар на българското Министерство на външните работи Косев го уведомява, че е представил на министър Тончев за запознаване междувременно разменените ноти Оберндорф – Радославов и „още един път“ уверява германския пълномощен министър, че „даденото [от българското правителство на германското правителство] съгласие ще бъде твърдо спазено.“ (ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 88, л. 204).

№ 125

Шифрована телеграма,[1] 12 декември 1916 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 527.

Строго поверително.

Д-р Щанге се страхува от протакане и затова препоръчва по необходимост работата да се уреди най-бързо чрез арбитражен съд.

Радославов ми заявява сега, че той наистина не отклонява безусловно арбитражен съд, който се предвижда в договора Перник, но по политически причини решително съветва да не се взема тази мярка. Ще направи лошо впечатление, ако Германия и България трябва да посегнат към това. Той се надявал да се споразумеем приятелски правителство с правителство. За тази цел трябвало да се изпратят вещи лица, които да направят експертиза по въпроса за границата. Що се касае до по-нататъшни действия Радославов видимо не желаеше да се обвързва. Той говореше неопределено за разни прегради пред очаквано споразумяване в Събранието или Министерския съвет.

В замяна на това Радославов още веднъж ми заяви определено, неговата дума ми гарантирала, че износното мито на тютюна се маха от бюджета.

Подполковник фон Масов има впечатление, че правителството показва отзивчивост към военно уреждане на въпроса Перник.

Аз говорих твърде сериозно с Радославов, прочетох му също началото на горната телеграма, той се [позова][2] на това, че тълкуването на договора от банката било незаконосъобразно. Предоставям, в случай че той дойде в Берлин (срв. моята телеграма № 566) да се направят настойчиви обяснения за принципното значение на въпроса Перник. Той е готов да уреди работата като „частен гешефт с банката“.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 86, л. 201-202.

Potsdam, DZA, IIº Weltkrieg Bulgarien 15.

---

[1] При филмирането номерът е отрязан.

[2] Думата е отрязана.

№ 126

Дешифровка на телеграма № 584, 23 декември 1916 г., София, на германския шарже д'афер в София пълномощен министър легационен съветник фон Рихтхофен до германското Външно министерство, Берлин

От приближени на правителството кръгове чувам, че всеобщото недоволство в България срещу Комитета за социални грижи[1] е толкова голямо, че правителството мисли за едно друго уреждане на организацията на износа. Българското Главно армейско ръководство също открива фронт срещу Комитета.

В случай, че Радославов е в Берлин, предоставям обсъждането на работата с него.[2] Комитетът е изпълнен до такава степен с шовинистични и бюрократични тенденции, че е за предпочитане предишното положение, когато по въпросите за износа решаваше Министерският съвет.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 161, л. 492.

Bonn, PAAA, IIº Weltkrieg Bulgarien 579

---

[1] Централен комитет за стопански грижи и обществена предвидливост, създаден с указ № 42 от 25 август 1916 г.; закрит в началото на 1917 г. като на негово място на 6 април с.г. се създава Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливост.

[2] Към това изречение в полето бележка, направена във Външно министерство в Берлин на 27 декември 1916 г.: А1. Г-н Радославов на 24 т.м. не е повече в Берлин. 2. В очакване на следващо докладване след 3 седмици.“

№ 127

Телеграма № 1143, 27 декември 1916 г., София, на германския императорски военен пълномощник в София подполковник Едуард фон Масов до германската Върховна главна квартира, Плес[1]

Моето предположение, че съпротивата идваше само от министър-председателя и че той се криеше с увъртания зад българското Главно армейско ръководство се потвърди. Съобщих не генерал Жеков всички фактически противоречащи си изявления на Радославов до държавния секретар Цимерман.[2] Жеков ми беше благодарен и поиска от Радославов обяснение, което да му даде възможност да се разправи с него срещу понататъшни интриги. Междувременно Радославов разбрал от германския шарже д'афер[3] за една телеграма на държавния секретар и декларира, че ще даде изявление.

От моите разговори с Жеков се оказа, че и интригите около прехвърлянето на мина Перник върху нас изхождат изключително от министър-председателя, който се страхува от отговорност пред парламента.

Жеков ми заяви: „От военна гледна точка няма възражения срещу предоставянето на мината на германското Военно министерство."

Нашето външно министерство трябва да е наясно и по този въпрос, за да се застъпи пред българското правителство за още нерешените искания на Дисконто-гезелшафт. Чрез намесата на Радославов Пернишкият случай се разду до политически въпрос."

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Същия ден, 27 декември 1916 г., Лерснер предава текста на телеграмата на Цимерман.

[2] Д-р Алфред Цимерман е вече държавен секретар на германското Външно министерство.

[3] Рихтхофен.

№ 128

Шифрована телеграма № 594, 28 декември 1916 г., София, на германския шарже д'афер в София пълномощен министър легационен съветник фон Рихтхофен до германското Външно министерство, Берлин

Светкавично.

Бързо.

Поверително узнавам, че тукашното правителство обмисля денонсирането на нашия търговски договор. Финансовият министър се натоварва да докладва. Предоставям, без да се споменава, че съобщението идва оттук, да зачекнете въпроса с г-н Ризов, тъй като на 31 декември 1916 г. е срокът за денонсиране, и му съобщите нашето становище, което тук не знаят.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 110, л. 350.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 9.

№ 129

Запис на телеграфен разговор, 30 декември 1916 г., София, на тайния секретар на германската легация Гудор до германското Външно министерство, Берлин

Тук германска легация таен секретар Гудор.

Телеграма № 603. Отговор на телеграма № 549. Много бързо! Г-н Радославов ми каза, че денонсирането на търговския договор[1] му било представено като намиращо се във взаимен интерес и помоли да обсъдя проблема с главния секретар Косев, с когото днес преговарях дълго. Що се отнасяло до политически задръжки, то не било необходимо денонсирането да се обнародва, касаело се изобщо само до едно формално денонсиране.

Привилегиите по търговския договор трябвало да се запазят и до подписването на нов търговски договор; г-н Ризов щял да бъде инструктиран да предаде в допълнение съответна нота. Нашата интерпретация, че денонсирането би могло да последва всеки ден, от 1 януари 1917 г. нататък, не произтичало от разменените дипломатически ноти през 1911 г., тъй като, според тях, денонсирането може да последва всеки ден едва от 31 декември 1917 г. нататък. Той си припомня от личните си преговори с Негово Превъзходителство фон Кьорнер, че този е бил смисълът на член 2, абзац 1 от нашата нота от 29 септември 1911 г.

България съобщава утре на неутрални представители, че разглежда търговските си договори с неприятелските държави поради войната за прекратени. Защото е съмнително дали при сключването на мира английските, френските, италианските и руските търговски договори като не са денонсирани, няма да влязат отново автоматически в сила. Отсега България като и Германия биха имали развързани ръце. С Австро-Унгария България няма търговски договор, но клауза на най-облагодетелствана държава, която току-що е подновена до 31 декември 1917 г. Оттук нататък, тъй като договори повече не съществуват, Австрия няма да се ползва вече от клаузата на най-облагодетелствана държава. Г-н Косев ми обеща за утре сутринта едно експозе за предимствата на денонсирането, което аз веднага ще предам по-нататък по Хюз. Като текст на нота, която утре г-н Ризов трябва да предаде, г-н Косев предложи: „Търговският договор..., в сила до 31 декември 1917 г., се денонсира на 31 декември 1917 г. в съответствие с член 23 от текста от 1905 г. и с разменените през 1911 г. ноти.

Уговаря се, че ако следствие на актуални обстоятелства двете страни не биха могли да сключат нов договор през 1917 г., те ще си предоставят предимствата, произлизащи от същия този сега денонсиран договор до сключването на нов търговски договор, какъвто ще трябва да интервенира най-късно до края на 1918 г., ако мирът бъде сключен през 1917 г.“[2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 210, л. 351-353.
Potsdam, DZA, IIe Weltkrieg Bulgarien 9.

---

[1] Виж док. 128.

[2] На следния ден, 31 декември 1916 г., заедно с обещаното експозе главният секретар Косев предава на Гудор целия текст на нотата на Ризов (на френски език). На свой ред управляващият легацията фон Рихтхофен (в момента управляващ германската легация е фон Рихтхофен), пълномощният министър Обердорф е в Берлин) пише: „Г-н Косев подчерта още един път, че денонсирането е изключителна възможност, за да устоим твърдо срещу Антантата в по-късна икономическа битка“ (ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 110, л. 354-356/ Bonn, PAAA, Bonn, II WK Handel, Bulgarien 9)

№ 130

Шифрована телеграма № 1840, 30 декември 1916 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Съвсем тайно.

От директора по печата Хербст разбрах, че Радославов след завръщането си от Германия е съобщил в бюджетната комисия, че германският император[1] му бил казал в Берлин, въпреки известното му (на Радославов) противоположно мнение на г-н Цимерман, че Констанца би трябвало (да се предаде?) на България при сключването на мира. Г-н Радославов изглежда много държи това уж изказване на Негово Величество да се тълкува като едно обещание на Германия към България и да трупа от него капитал. Както горе се каза, той го използва по такъв начин, че обществеността вече започва да се занимава с това. И статиите в печата като официозът „Echo de Bulgarie“, който се занимава с българското население в Северна Добруджа, дават да се разбере, че правителството вече започва да настройва общественото мнение за едно по-късно завладяване и на Северна Добруджа от България.

Повдигането на този въпрос сега е крайно нежелателно предвид трудностите, с които германското управление в Констанца се сблъсква с българите. Без съмнение, изискваното от Германия изтегляне на българските цивилни префекти от Северна Добруджа, един въпрос, който беше почти реализиран, но след това отложен, може би въобще няма да се изпълни.

Особено обезпокоително подействаха изявленията на Радославов срещу Турция. Турският пълномощен министър Фети бей телеграфирал за случая в Константинопол и предложил формален протест на Турция. Той обърна внимание тук,[2] че работата е от изключително значение за Турция, тъй като в дадения случай и втората връзка на Турция с Европа попада в ръцете на българите. Според мен, марината не може да допусне да се прекъсне този път за Турция и не по-малко също така устието на Дунав да попадне в руско-български ръце. По мое мнение, марината има съществен интерес да предотврати това и предвид стратегическото положение на Констанца в Черно море, която може да има съществено значение за нас като главна станция по един път, намиращ се под германско влияние, и като удобно пристанище. Ако Констанца не остане пристанище на една Румъния, намираща се под германски контрол, тя би трябвало да бъде германска база, чрез която ние след евентуалното отваряне на Проливите бихме получили съществено влияние на Златния рог като черноморска държава и която същевременно би ни открила независим от България път за Турция. Чрез пълномощния министър[3] и военния аташе[4] тайно осведомих райхсканцлера[5] и Главното военно командване за горното до заключителния абзац. Предоставям най-покорно на компетентните учреждения да направят постъпки, за да се предотврати осъществяването на българските аспирации.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56, л. 10.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Вилхелм II.

[2] „Тук“ – в София. Фети бей е турският пълномощен министър в София.

[3] Оберндорф.

[4] Масов.

[5] Бетман-Холвег. Арним изпраща телеграмата за сведение и на капитан Хюман, германски военен аташе в Цариград с телеграма № 1363 от 30 декември 1916 г. (ЦДА, КМФ 96, Инв. № 275/66, л. 6-8).

№ 131

Препис на записки по памет, декември 1916 г., София, на германския императорски военен пълномощник в София подполковник Едуард фон Масов[1]

Изказвания на българския министър-председател[2]
след неговото завръщане от Берлин[3]

1.Остава българското искане за Морава – Талес, включително железопътната линия Ниш – Семендрия. Отказ от Прищина в полза на Австрия, Призрен – Качаник остават български. Не може и да става дума за предположението, че България ще даде на Гърция Монастир, за да запази Кавала. „Въпросът за Кавала“ не е засяган във Виена и Берлин. Не е време да се преговаря с турците за отстъпки в Югоизточна България. (Това означава, че България поначало е отрицателно настроена спрямо турските желания.)

2.Във Виена още няма яснота относно бъдещото положение на Сърбия. Белград с околността и черногорската Ловкен остават австрийски. Въобще във Виена нямат желание да си окачват на врата нови сръбски поданици. Предложението на Царя[4] да се образува от Сърбия и Черна гора един австрийски протекторат[5] ще се обмисли сериозно. Във Виена поискаха моето мнение за бъдещата династия: фамилията Карагеоргиевич е компрометирана, в страната има малко привърженици и няма никакви права върху трона след като се доказа връзката на кронпринца с убийците от Сараево. От фамилията Петрович е от значение само принц Марко, чиито синове трябва да са в Италия. И Русия, и Италия имат голям интерес да запазят трона за него. Това трябва да се вземе под внимание. Накрая цар Фердинанд предложи да се извика един германски или австрийски княз. Император Вилхелм, на когото намекнах за това, енергично отхвърли възможността за един германски княз.

3.Ние не предявихме претенции за Албания и няма да го направим. Поради това кандидатурата на принц Кирил от България, за когото ставаше дума, няма да се вземе под внимание. Австрия настоява, както преди, Албания да бъде зависима от нея. Мога да се ангажирам с това. Във всеки случай не трябва да се позволи там да се установи Италия.[6]

4.В Берлин срещнахме пълно разбиране на нашите желания, във Виена не знаят какво искат. Царят този път по-добре се разбра с Буриан, той беше по-внимателен. В Австрия господстват много различни влияния.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56, л. 14-15.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Преписът е изпратен с писмо № 10975 от 30 декември 1916 г. чрез германския военноморски аташе в София Арним до началника на германския Адмиралтейски щаб на марината фон Холцендорф в Берлин (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56, л. 13).

[2] Радославов.

[3] Виж док. 126, 130.

[4] Фердинанд

[5] Сравни 114.

[6] Подчертано и изрично в полето на документа срещу изречението написано „Важно.“

№ 132

Шифрована телеграма[1] № 605, 31 декември 1916 г., София, на германския шарже д'афер в София пълномощен министър таен легационен съветник фон Рихтхофен до германското Външно министерство, Берлин

Към телеграма № 601.[2]

Радославов вчера вечерта взе думата в Народното събрание по познатите упреци на Малинов в следния смисъл:

В отговор на протеста заради преминаването на Дунав от нашите войски аз казах, че не можехме да допуснем да оставим да бъдем нападнати на това място от враговете. На всички фронтове ние имаме най-силната подкрепа на нашите съюзници. Много неистина се говори срещу нашите съюзници, но аз твърдя, че съюзниците проявяват най-голяма грижа към нас; и ние сме равноправни членове в Съюза. (Аплодисменти от правителствените партии.)

Слухът, че ние сме били изпуснали главното командване от наши ръце, не почива на истината, понеже всички намиращи се на Балканите български, турски, австро-унгарски и германски войски са под българско главно командване. Съвместната работа на военните служби е отлична. Не се учудвайте да видите в мини, железници и т.н. чужди командоси: това се прави според общ план и със съгласие на нашето военно управление. Също телеграми върху чужди бланки означават едно улесняване от съюзническа страна на нашата телеграфна служба, като са ни предоставени на разположение хора и апарати. Съюзниците ни подкрепят във всяко отношение.

От докладите на български офицери в Берлин можах да установя, че поръчките от България се изпълняват най-стриктно. Залата може да ни има пълно доверие, че ние ще защитаваме българските интереси пред всеки.

Ние ще се стремим да сключим мир съобразно нашата сила.

С пълна увереност гледам на нашите сили и нашите успехи.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] На 2 януари 1917 г. две копия от телеграмата са изпратени до Грюнау в Плес за използване.

[2] Не е установена.

№ 133

Препис на проект на писмо № 299/17 A I T, 1 [януари] [19]17 г., Берлин,[1] на германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн[2] до българския военен министър генерал-майор Калин Найденов, София, представен за одобрение на германския райхсканцлер и чрез него на Имперска хазна и германско Външно министерство, Берлин

Запознат съм от моя пълномощник[3] при Царското българско Военно министерство за отношението на Ваше Превъзходителство към писмо № 33713 на Царското Главно интендантство и № 9152 на Царската инженерна инспекция. С интерес научих, че В[аше] П[ревъзходителство] не споделя възгледа на тези служби, и че, от друга страна, В[аше] П[ревъзходителство] изтъква отново като положителни големите заслуги на Германия в поддръжката на Цар[ската] бълг. армия.

Подчертаните от В[аше] П[ревъзходителство] трудности, които би причинило незабавното изплащане на всички попадащи под точка 2 от споразумението от 22.1.[19]16 г. доставки (т.е. всички тези за задоволяване военните нужди с изключение на оръжие, муниции, облекло, екипировка и санитарни материали) намирам за основателни. По моя преценка би се намерил обаче изход, като при липса на други средства В[аше] П[ревъзходителство] подтикне Императорското правителство в Берлин към повишаване на субсидиите[4]. Аз бих се застъпил за едно такова предложение, като обаче бих поставил насрещно условие, че тогава не само попадащите под цифра 2 на споразумението от 22.1.1916 г., но също всички нови доставки от оръжие, муниции, облекло, екипировка и санитарен материал веднага трябва да се платят от тези съответно увеличени субсидии[5], така че за плащане в София би стигнала само оставащата част от субсидиите[6] след изплащането на доставките.

Преди обаче да бъде въведен този нов начин на действие, който, по моя преценка, в сравнение с досегашния би довел до чувствително подобряване чрез създаването на напълно ясни отношения по задлъжнялостта и чрез избягването на всички досегашни усложнения по отношение на набавянето на фактури, разрешителни и т.н., трябва твърдо да се придържаме към досегашните споразумения за незабавно заплащане на предстоящите споменати доставки, за да постигнем това, щото да бъде избягнато колкото се може по-дълго[7] по-нататъшното нарастване на теглените авансово от имперската каса средства – в момента над 600 мил[иона], докато не бъдат постигнати напълно валидни споразумения между правителствата в Берлин и София относно обезщетяване на разходите.

С цитирания в писмото на Главното интендантство и Инженерната инспекция член 7 от Воен[ната] конвенция, Германия е заявила готовност за доставка на военен материал от всякакъв вид, доколкото това е възможно с оглед на собствените германски потребности.

Сключването на конвенцията стана по време, когато краят на войната, както от България – за сравнение тогавашния указ на Н[егово] Ц[арско] В[еличество] цар Фердинанд – така и от Германия не се смяташе за твърде далечен[8]. При едно неочаквано дълго времетраене на войната обаче не е задължително да се съобразяваме с едно непроменено продължение на досегашния начин на доставка. Предвиденото в член 7 ограничаване на доставките ще трябва да настъпи с оглед на собствените потребности по необходимост щом собствените запаси са на привършване и вносът на суровини е недостатъчен.

Както царският български военен пълномощник полковник Ганчев, така също и изпратеният за Германия след влизането на Румъния във войната полковник Никифоров изразиха своето схващане при предявяване на желанията за предоставянето на военно снаряжение, че в известна степен бълг[арската] армия би трябвало да се разглежда като съставна част на германската и че вече по тази причина нейното оборудване не би трябвало да изостава от това на германската армия.

Прус[кото] В[оенно] М[инистерство] в съгласие с В[ърховното] ръководство на армията, вземайки предвид очакващите българската армия военни задачи, държейки сметка за споменатото по-горе разбиране, разпореди снабдяването на българската армия в най-широк размер[9]. Ако сега бълг[арската] армия – както беше споменато [по-]горе – трябва да бъде снабдявана като германската, то приложението на това положение логично би трябвало да доведе до това, щото все още значителните по количество български залежи и суровини, да бъдат предоставени на германските официални органи за купуване както Германия пое оборудването на бълг[арската] войска[10]. Ако трябва Германия продължително бъде само доставящата и не също приемащата страна, това едностранно отношение ще доведе неизбежно в обозримо време до спиране на доставките.

За мое голямо съжаление В[аше] П[ревъзходителство] не можа навремето си да окаже съдействие в тази област, позовавайки се на това, че в България В[оенното] м[инистерство] не отговаряло за доставката на суровините и т.н. В интерес и на двете страни една действителна силна поддръжка на усилията на Пруското кралско Военно министерство за доставката на суровини от страна на В[аше] П[ревъзходителство] пред бълг[арското] правителство (Продоволствения комитет), би била също толкова желателна, така както за българското В[оенно] м[инистерство] трябва да е добре дошла помощта на пруското В[оенно] м[инистерство] за оборудването на българската войска[11]. На В[аше] П[ревъзходителство] не би трябвало да остават неизвестни различните мерки на Комитета за пречки на договорения с Германия износ на суровини. Предприети стъпки от В[аше] П[ревъзходителство] срещу това бих поздравил с признателност.

Въпреки създадените ми от българските учреждения трудности относно износа на суровини, аз се разпоредих за подкрепа на България в най-широк смисъл за постигане на общата цел, и успехите в Румъния са живо доказателство за доброто оборудване, което бълг[арската] армия получи чрез Прус[кото] В[оенно] м[инистерство].

Бих бил благодарен на В[аше] П[ревъзходителство], ако чрез оповестяване на тук описаните отношения всички участвуващи служби при поръчките на войсковото снаряжение и суровините бъдат надлежно осведомени за фактическото положение. Особено необходимо[12] ми се струва превратното тълкуване на член 7 от Воен[ната] конвенция както да бъде изправено в Цар[ското] българско В[оенно] м[инистерство], така и в бълг[арската] Главна квартира съобразно моите последващи разяснения в съгласие с шефа на Германския генерален щаб на действащата армия,[13] тогава вероятно би могло и да се очаква, че поръчките за доставки за армията ще се ограничат до безусловно необходимите за настоящата война материали и количество и че относно до износа на суровини мястото си ще заеме един съответстващ метод.[14]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 476, л. 1030-1035
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 5.

---

[1] Като проект текстът на писмото бил съставен в духа на обсъжданията (по т. 2 от дневния ред), които фон Щайн организирал в министерството си в Берлин на 19 януари 1917 г. Инициативата била на германското Върховното армейско ръководство в съгласие с германската Имперска хазна. Обсъден бил въпросът за формулиране, с оглед на германските интереси, на ответни германски искания към България и Турция срещу направените в тяхна полза финансови и материални приноси от страна на Германия. Обсъдени били германските искания за през времетраенето на войната, както и за времето след войната (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 463, л. 1016).

Формулираните германски претенции на 19 януари 1917 г. били предявени по-късно от държавния секретар на германската Имперска хазна д-р Шрьодер в преговори, проведени в Берлин с участие на упълномощени представители на България и Турция. Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 463, л. 1016.

По общия начин въпросът за военните доставки се третира и по-нататък – виж ЦДА, КМФ 06 Инв. № 275/2, Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

[2] Фон Щайн изпраща препис на писмото за министър Найденов (него именно публикуваме) на райхсканцлера и на Външно министерство, като в своето писмо, съпровождащо горното, пише: „Имам честта с молба за съгласие най-покорно да изпратя препис.

Понеже с оглед на военното положение българските поръчки на военен материал не могат да бъдат отклонени и в бъдеще, то в интерес на гарантиране на нашите изисквания, считам за целесъобразно заплащането да се улесни чрез увеличение на субсидиите [ежемесечно получаваните от България 50 милиона лв. аванс], за да се направлява плащането по възможност чрез нарастването на авансовите суми, чието обезщетяване още се нуждае от урегулиране.

Преговорите с българското правителство за увеличението на субсидиите биха могли, което трябва да се отбележи като особено желателно, да се използват за осигуряване на нашите претенции (уреждане на въпроса по разходите за досегашните доставки, въпроса за мина Перник и т.н.), така както бе планирано относно Турция при преговорите с тук навремето си пребиваващите представители на турското правителство.

Шефът на Генералния щаб на действащата армия [ген. Лудендорф] е помолен също така за становище. Бих бил благодарен за бързо изявление.“

[3] Гьорбиц.

[4] „Повишаване на субсидиите“ подчертано. Отстрани срещу това е поставена цифрата 1. Очевидно този знак, както и всички по-нататък, са направени при запознаване с писмото във Външно министерство. От страна в ляво към целия пасаж е изписана вертикална черта.

[5] Подчертана е думата „субсидии“, а срещу нея в полето е поставена цифрата 2. Вероятно въз основа на проекта във Външно министерство е подготвян друг документ.

[6] Подчертана е думата „субсидии“, а срещу нея в полето е поставена цифрата 3.

[7] „...колкото се може по-дълго“ е зачеркнато, а почти целият пасаж е подчертан с ръка.

[8] Текстът между тиретата е подчертан на ръка и заграден в скоби.

[9] Изречението е подчертано.

[10] Изречението от „приложението на...“ до края е подчертано при четенето. В полето вляво край пасажа е изписана черта.

[11] В ляво от страна на абзаца е изписана дебела черта.

[12] От тук до края текстът е подчертан с черта в ляво в полето.

[13] Лудендорф.

[14] Писмото не е било изпратено в София най-малко до 19 февруари 1917 г. Виж за това док. 150.

№ 134

Шифрована телеграма № 3, 2 януари 1917, София, на шарже д’афер на германската легация в София пълномощен министър таен легационен съветник фон Рихтхофен до германското Външно министерство,[1] Берлин

Престолонаследникът Борис днес по обяд замина с генерал Жеков за Плес. Запитан от подполковник фон Масов за въпроса с цивилните чиновници в Добруджа, последният отговори, че след като България има обещанието за цяла Добруджа ние не сме можели да изискваме от министър-председателя да отзове чиновниците оттам.

Подполковник фон Масов обърнал вниманието на генерал Жеков върху това, че в Германия щяло да направи лошо впечатление, ако в Народното събрание от страна на българското правителство само недостатъчно, а не съвсем не се отхвърлят нападките на опозицията заради прехвърляне върху нас на главното командване, железници и телеграфи и икономическа експлоатация на България от съюзниците. Самият г-н Радославов както преди стои на становището, че не си струвало да се отговаря на опозицията. Ако и той както военният министър бе взел думата при обсъждането на бюджета (сравни телеграма 605), то той щеше да може още по-енергично да изтъкне германските приноси.

Може би в Плес ще се предложи възможност в този смисъл да се окаже въздействие върху Престолонаследника. Също по въпроса с цивилните чиновници в Добруджа чрез въздействие върху Кронпринца и косвено върху Царя ще може да се постигне нещо по-друго, а непразни обещания.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 14, л. 33-34.
Bonn, PAAA, Bulgarien 10, Bd. 18.

---

[1] На 3 януари 1917 г. текстът на телеграмата се съобщава на Тройтлер, Върховна главна квартира, Плес.

№ 135

[Паметна бележка][1], 5 януари 1917 г., Берлин, на [германското Външно министерство]

След като императорският шарже д'афер[2] в София беше съобщил в края на декември м.г., че българското правителство било обладано от мисълта да прекрати германско-българския търговски договор, на 28 декември м.г. тукашният български пълномощен министър[3] се появи във Външно министерство, за да връчи денонсирането на споменатия договор.[4] В отсъствието на държавния секретар[5] подсекретарят барон фон дем Бусше прие г-н Ризов и го помоли да се откаже от връчване на прекратяването, като му обясни, че ние сме се били отказали да прекратим на предстоящия 31 декември нашите търговски договори със съюзните и неутралните сили. Трябва да се има предвид, че през война не е време за преговори за нови договори и че всички отношения се революционизират, така че липсва всякакъв поглед за нуждите и необходимостите, за които трябвало да се държи сметка при ново сключване на договори. За съюзените сили преди всичко обаче има значение, че в прекратяването нашите врагове биха намерили симптом на съществуващи недоразумения и че върху това те биха градили надежди за сриване на единството между съюзниците. Прекратяването следователно би могло директно да има за последица, че съпротивата на нашите врагове би се засилила и войната би продължила.

Би било поради това крайно нежелателно, ако на 31 декември 1916 година България от своя страна би прекратила [договора]. България толкова повече би могла да се откаже от тази мярка, когато чрез пропускане на този срок договорът някак си не би се продължил за дълго време, напротив от 1 януари 1917 г. От ден на ден денонсирането би могло да се наваксва с едногодишен срок.

Г-н Ризов обеща да телеграфира веднага на своето правителство. Освен това оттук за направените от г-н Ризов съобщения телеграфически е известен императорският шарже д'афер в София и натоварен, като изложи тукашните основания, да накара г-н Радославов да нареди на г-н Ризов да оттегли денонсирането.

Императорският шарже д'афер обсъди с оглед на това въпроса с г-н Радославов и след това с главния секретар г-н Косев, към когото беше насочен от г-н Радославов. При тези обсъждания главен секретар Косев противопостави на нашите доводи именно следното: що се отнасяло до изразените от нас политически съображения, би могло независимо от тях денонсирането можело да се публикува. Въобще ставало дума за едно формално денонсиране, тъй като предимствата на търговския договор трябва да останат в действие до сключване на нов договор, което би могло да намери израз в съответно допълнение в предизвестителното писмо за прекратяването. Нашето разбиране, че от 1 януари 1917 г. нататък прекратяването би могло да се извърши всеки ден, не се приема от българската страна; по-скоро мнението е, че денонсирането в даден ден можело да последва едва от 31 декември 1917 г. нататък. Обявено най-късно за до 31 декември 1916 г. оповестяваща денонсирането на търговските договори представлявало единствената възможност за България, за да остане силна в икономическата борба срещу Антантата. Докато за Германия в случай на денонсиране според предложението на България предимствата на договора биха били осигурени и по-нататък чрез уместно допълнително споразумение, то Франция, Англия, Италия и Русия загубват тези предимства от 31 декември 1917 г. нататък и не биха могли да предявяват претенции на основата на клаузата на най-облагодетелстваната нация; последната възможност обаче оставала за гореупоменатите четири сили, ако България се съгласи да денонсира германско-българския търговски договор на 31 декември 1917.

Тукашният български пълномощен министър действително връчи на 31 декември м.г. денонсирането на търговския договор; обаче в предизвестителното писмо за прекратяването беше направено следното допълнение:

Обаче постигна се съгласие, че ако в следствие на актуални обстоятелства – войната – двете договарящи страни в течение на 1917 г. не биха могли да сключат договора, който трябва да го замести, Германия и България ще съгласуват авантажите, произтичащи от така денонсирания договор до сключването на бъдещия търговски договор. Този последният би трябвало да интервенира най-късно до края на 1918 г., ако мирът би бил сключен в течение на 1917.[6]

Към българското поведение ние държим твърдо на досегашното си становище и ходатайстваме денонсирането да се изтегли обратно

Избраният от българската страна изход с една допълнителна декларация не е задоволителен. Това повече усложнява, защото ние бихме се натъкнали на парламентарни трудности, ако бихме направили съответна насрещна декларация без съгласието на Бундесрата и Райхстага. Такава декларация би излязла извън рамките на сключване на временно уреждане след изтичане на денонсирания сегашен търговски договор. Един провизориум обаче, също както един дефинитивен търговски договор, изисква при нас съгласието на Бундесрата и Райхстага.

Това съгласие не би могло да бъде постигнато без оповестяване на настъпилото прекратяване. А без оглед на това едва ли би било възможно денонсирането да се държи в тайна.

Както вече беше споменато, денонсирането може да започне след 1 януари 1917 в един или друг ден с едногодишен срок. То би могло например на 15 януари 1917 да последва за срок до 15 януари 1918. Несправедливо това се поставя под съмнение от българска страна. Според размяната на ноти на 29 септември 1911 сегашният германско-български търговски договор при случай, че никоя от сключващите договора страни дванадесет месеца преди изтичането на 31 декември 1917 не оповести своето намерение да прекрати действието на договора, този същият остава по-нататък в сила „до изтичането на една година от деня, в който едната или другата от двете страни го е денонсирала". Този дословен текст на клаузата за прекратяване се съдържа в повечето от нашите търговски договори и постоянно се тълкува в изложения смисъл. Във всеки случай по отношение на България ние ще се придържаме към това тълкуване. При тези обстоятелства може без съмнение да се предвиди, че оттеглянето на прекратяването не би донесло никакви загуби за България. От своя страна ние сме в положението да приемем съответно едно такова оттегляне, тъй като едно такова може по всяко време да настъпи до фактическото изтичане на договора, без за това да има парламентарно одобрение.

Доводите на г-н Косев, че България поради проблема за евентуалното автоматично възобновяване на договорите със силите на Антантата била принудена след войната [да се придържа] към предишното процедиране, ние не можем да възприемем за основателни, тъй като според общите принципи на международното право, които тук всякога се смятат за меродавни, договори между воюващи страни, които престават да бъдат валидни в резултат на война, могат да бъдат възстановени само с изрична клауза в мирния договор.

Обаче българското правителство вероятно се двоуми сега просто да оттегли прекратяването и след това да разчита на едно ново денонсиране с пълния срок от една година.

В случай, че би се оказало невъзможно да се разчистят тези колебания, би могло, ако трябва, да се насочим към следния изход.

Според правно обоснованото и при нас постоянно поддържано разбиране, когато се обявява прекратяването на един договор с предвиден в него срок, протичането на договора над крайния пункт от срока на денонсирането се отлага за какъвто и да е отрязък от време по модификация, възприета в съгласие на правителствата, без за това да е нужно парламентарно одобрение. Една такава модификация на денонсиране може да се повтори по желание и по този начин протичането на договора още веднъж да се отложи. По този начин договорът може да бъде удължаван на всеки три или шест месеца.

Би било следователно допустимо българското правителство да измени своята сега важаща за 31 декември 1917 декларация за прекратяване така, че тя да има валидност най-рано едва за 30 юни 1918 г. Щом като може да се предвиди, че войната ще продължи и дотогава ново регулиране на договорните отношения не ще може да се провежда, би могло с едно ново изменение на декларацията за денонсиране да се състои продължаването на договора до края на 1918 г. и т. н. и т. н.

Българското правителство заяви своята готовност в случай, че не се постигне споразумение, да изпрати г-н Косев за обсъждане на въпроса в Берлин. Тук, в случай, че императорският пълномощен министър няма опасения, нищо не би противоречало на такава процедура. Би било желателно предварително уведомление за пристигането на г-н Косев.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 117, л. 166-173.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg 4 Bulgarien 9.

---

[1] По характера си паметна бележка, документът очевидно е предназначен за използване или връчване на отговорна германска инстанция. Документът според канцеларската бележка в полето, е архивиран в II° 4/17 към № 459, 1917 г.

[2] Рихтхофен.

[3] Д. Ризов.

[4] Сравни док. No 132.

[5] Д-р Алфред Цимерман

[6] Целият абзац е на френски език.

№ 136

Доклад[1] В. № 40, 6 януари 1917 г., Константинопол, на военноморския аташе при германското посолство в Константинопол капитан Хюман до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и началника на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[2]

Строго поверително.

I. Бъдещето на Добруджа

Във връзка с моята телеграма № 2550 от 30 декември 1916 до Кабщабамт [началник Адмиралтейския щаб на марината], относно бъдещето на Констанца (във връзка с телеграма № 1840[3] на военноморския аташе в София) докладвам най-почтително:

Обстоятелството, че българският министър-председател Радославов при своето посещение в Германия поиска да получи от най-високо място определени гаранции относно бъдещето на Констанца[4], трябваше да предизвика у турските държавни мъже разбираемо безпокойство.

Германското политическо ръководство, както изглежда, поиска да поправи по възможност това фатално впечатление и Външното министерство натовари императорския шарже д'афер (г-н фон Кюлман беше по това време в Германия) да съобщи поверително на турския министър на външните работи, че дадените на Радославов гаранции са от най-общ характер и по никакъв начин не са обвързващи. Относно едно ново уреждане на отношенията в Добруджа германското правителство не е поело никакви ангажименти. Турското правителство би трябвало да бъде убедено, че то – чиито войски допринесоха съществено за провеждането на военните операции в Румъния – не ще бъде изключено от това ново уреждане. Относно възможни изявления на Н[егово] В[еличество] Императора трябва да се напомни за това, че Царят на България в момента в Императорската главна квартира категорично се обявява срещу всяко друго присъединяване, освен това на завзетата от Румъния през Балканската война област (Силистра), чието обратно връщане най-много би могло да се обвързва с едно регулиране на границата.

За допълнителна информация на императорския представител, към тази инструкция беше добавена строго поверителна бележка със съдържание, че Германия е решена в никакъв случай да не се отказва от контрол върху железопътната връзка от Констанца към вътрешността на Румъния.

Турската чувствителност в политическата област е голяма. Тукашните държавници („другарите", както Енвер винаги казва) по свой собствен начин на работа са свикнали на постоянна и оживена размяна на мнения помежду си. Те вярват, че същото би трябвало да бъде и в голямата политика между съюзниците, но не намират потвърждение на своите очаквания и си втълпяват, че преднамерено ги изключват. Някои несръчности на външната служба – като например едно забавяне до „последната минута" на предложение за общ демарш на съюзниците,[5] чрез което това, което би трябвало да е едно предложение, става почти натиск – засилват само това недоверие. В случая на изработването на общата нота-отговор на нотата за мир на президента на Съединените щати, при което това пренебрежително отношение на съюзника особено изпъкна, великият везир, макар и по неофициален начин, даде израз на недоумението на кабинета.

Към това се прибавя като комплициращо странично явление, че турците (точно сега пък отново) често четат за монархически срещи, зад които надушват големи политически събития и на които те не могат нищо равностойно да противопоставят. Не ми е известно великият везир или – в момента най-значителният и заслужил към Германия държавник – Талаат бей – да са били някога поканени на посещение в Берлин, респ. в императорската Главна квартира. По същия начин нито един германски държавник, респ. нито една приближена на Н. В. Императора личност не само от двора, но и от политическата дейност, досега не са намерили пътя за Константинопол. Това обстоятелство се забелязва тук и е подтискащо за турските държавници, които като homines novi (обременени с езикови затруднения, затормозени от осъзната неопитност в голямото международно общуване и сдържани по отношение на една чужда атмосфера) в тесни съюзни отношения с Велика Германия още не се чувстват като у дома си.

Военните поканиха вицегенералисимус Енвер паша във Върховното армейско ръководство; парламентът помоли сега председателя на Камарата за среща в Берлин. Само ръководството на Райха и политиката си мълчат, докато турците виждат, че спрямо България, най-младия и користен съюзник, никой не се скъпи, както изглежда, на покани и взаимни гостувания.

II. Турско-българската граница в Тракия

По време на пътуването през Македония в края на декември мин. год. Енвер паша направи на военния пълномощник, генерал фон Лосов, интересно поверително съобщение относно възможностите за промяна на сегашната турско-българска граница.

Според изявленията на Енвер, както изглежда, много скоро след Балканската война България е имала намерението да сключи съюз с Турция, който трябвало да бъде насочен срещу нейните бивши съюзници и тогавашни противници. Може би слабата съпротива при защитата на Одрин срещу турското повторно завладяване може вече да се обясни с такъв мотив. България е искала по възможност да навакса претърпените териториални загуби през втората Балканска война и е търсела подкрепление от Турция с 200 000 души.

За тази помощ на Турция се гарантирало:

а) в случай, че България получава отново областите Кавала, Драма, Серес: Западна Тракия до и включително Порто Лагос.

б) в случай, че България получава Солун и областта до Вардар: Западна Тракия до Струма.

Следователно и в двата случая области, в които българското население надвишава турското.

Към тези разсъждения Енвер паша допълнил, че ако сегашната турско-българска граница (т.е. отстъпването на Марица пред влизането на България във войната) при сключването на мира трябва да се санкционира, у всички турци би се върнало чувство на горчивина спрямо България. Според всички предвиждания по този пункт никой не би спорил сериозно, защото страната се нуждаела след завършването на тази война наложително от мир за отдих и развитие. Ако обаче българите са умни и биха искали да правят предвидлива политика, би трябвало доброволно и политически прозорливо да отстъпят на турците част от Западна Тракия: може би пространството Мустафа паша – Кърджали – Порто Лагос. Военно тези области били без значение и икономически без стойност; те обаче имали предимно мохамеданско население, което не се чувствува добре под българско управление. Това малко териториално нарастване би било удовлетворение за турския народ, а за кабинета един осезаем успех за неговата военна политика.

Стойността на отстъпената през август 1915 на България ивица по протежение на Марица лежи изключително във възможността за железопътна връзка за Дедеагач, т.е. към морето. Ако на българите – както приема Енвер – при сключването на мира се присъди Кавала, тази стойност губи тежестта си, тъй като за Кавала може да се прокара железопътна връзка както през долината на Вардар, така и през долината на Струма.

При едно така добронамерено уреждане на границите според виждането на Енвер ще са налице всички гаранции за добри и трайни отношения между Турция и България. Отпадне ли това уреждане, от неудовлетворението и разочарованието ще се натрупа всякакъв възпламенителен материал, който по-късно от нищожни поводи може да доведе до неочаквана експлозия. Енвер паша е напълно наясно, че днес по тези проекти не може да се говори. Той обаче се надява при мирните преговори да може да уреди въпроса чрез директен разговор с царя,[6] особено ако България излезе от тази война с голяма печалба.

При друг повод Енвер ми спомена за едно предложение за съюз, което кралят[7] на Гърция е направил на турското правителство през изминалата година. Тъй като такъв съюз откровено би могъл да бъде насочен само срещу единого, т.е. срещу България, той го отклонил. Сега, по време на войната, по негово убеждение би трябвало да се отбягва всичко, което би могло да посее раздор или дори само недоверие между съюзниците. А пък едно предложение за съюз от страна на Гърция, респ. нейното присъединяване към Централните сили, стои на съвсем друга основа.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/25.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 2, 2003.

---

[1] Докладът е подписан собственоръчно от военноморския аташе Хюман.

[2] Препис от доклада се изпраща на Йоханес, директора на кабинета на държавния секретар на Външно министерство, Берлин.

[3] Това е док. 130.

[4] Виж също док. 130. Сравни док. 120.

[5] Става дума за нотата от 12 декември 1916 г. на Четворния съюз до Антантата, в която съюзниците обявяват готовност да встъпят в преговори за мир. Съглашенците отказват „да се занимават по-отблизо с предложението“.

На 24 януари 1917 г. българското правителство, след като получава на 14 януари отговора на Антантата чрез посредничеството на испанския пълномощен министър в София, се обръща самостоятелно чрез съобщение на БТА към неутралните държави с декларация по въпроса. (Виж док. 146).

[6] Фердинанд I Български.

[7] Константин.

№ 137

Шифрована телеграма № 116, 9 януари 1917, София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Строго секретно.

Първо: Към телеграма 7. Както става ясно от една телеграма на държавния секретар Цимерман до тукашната легация, Царят[1] в разговор с Н[егово] В[еличество] Императора[2] е предявил претенциите на България за Добруджа[3] до старата българска граница включително някои гранични корекции.

Второ. Жеков, завърнал се от Плес, съобщава, че по отношение на българското управление в Северна Добруджа, респ. Констанца, трябвало да се постигне съгласие в смисъл българските чиновници да останат, но да бъдат подчинени на генерал фон Унгер.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Фердинанд I Български.

[2] Сравни док. 136.

[3] Виж док. 134.

№ 138

Препис на доклад № IIIa 2413[1], 16 януари 1917 г., София, на германския императорски военен пълномощник в София подполковник Едуард фон Масов до Върховното армейско ръководство, Политически отдел, Върховна главна квартира, Плес[2]

Д-р Щанге, директор на Кредитна банка София, ми предаде приложения проект[3] на български закон за „забрана на търговията с врага и конфискация на неговото имущество“.

Проектът излиза от финансовия министър Тончев, този същия, който всекидневно ни уверява в своето приятелство и в същото време по всички въпроси от неговия ресор работи с непочтени средства срещу нас, както това съвсем наскоро доказа третирането на въпроса за концесията на мини Перник и Бобов дол.

Според внесеното за утвърждаване от Събранието предложение цялото движимо и недвижимо вражеско имущество се конфискува от държавата. Всички длъжници се задължават да се изплатят на Народната банка. Събраните по този начин средства се управляват от министъра на държавните имоти и се изразходват в полза на онези българи, които са претърпели щети от вражеските държави.

Срещу законопроекта трябва преди всичко да се възрази, че не са гарантирани правата на българските и съюзническите кредитори. Така той представлява чувствително накърняване на германския капитал.

Освен това налице е и едно по-нататъшно накърняване на германски интереси в полза на Австрия.

Австрийските банки под ръководството на Винер Банкферайн, начело на която стои Ритер фон Адлер, който живя продължително в Париж и досега поддържа връзки там, работят от известно време за основаването на австрийски захарен тръст в България, който вероятно трябва да стане основата на захарен монопол.

Захарната фабрика в Горна Оряховица от самото начало е била в австрийско владение. Преди няколко месеца австрийските банки със съдействието на финансовия министър Тончев и с посредничеството на един от неговите приятели на име Бацуров провеждаха транзакция с група френски акционери от Захарната фабрика Филипопол. Френските акционери, между които играе роля Навил, приятел на Тончев, са продали своите акции на австрийците. Бацуров е живял преди войната в Париж. Подобно уреждане трябва да е в ход и със Захарната фабрика в Бургас.

Остават следователно захарните фабрики в София и Русчук, които и двете принадлежат на белгийски дружества. Тъй като зад тези фабрики стоят богати хора (в София фирмата Солвей, в Русчук фирмата Алар), те могат да преминат в други ръце само чрез мярка на принуда.

Съвсем наскоро тука бяха представители на австрийски банки, за да действуват, както се говори, за ново данъчно облагане на захарта. Затова приема се, че австрийските банки стоят зад тук приложения законопроект. Следователно за нас това е от най-голямо значение, защото освен захарните фабрики, освен трамвая и Дружеството за осветление на София, под закона биха попаднали и медните мини Бор и Плакалница.

Дисконто-гезелшафт не пропусна да влезе във връзка с Бацуров, за да купи френските дялове на мина Бор. Бацуров обаче отклони всички опити.

Междувременно той замина за Париж, във всеки случай не единствено по политически дела. След като вече е работил за австрийските банки, близко е до ума, че там той ще продължи своята работа за тях.

Това предположение се потвърждава от едно писмо на финансовия министър Тончев до предишния представител на „Кьолнише цайтунг“ в София г-н фон Мах, в което изтъква, че той нямал поводи да се застъпва за нас по въпроса за Бор.

Изглежда поради това наложително, германските искания своевременно да се заявят, за да не трябва един ден да открием, че австрийците са ни изпреварили.

Също би трябвало още сега нашето Външно министерство да упражни натиск върху правителството в София, за да се попречи да бъдат ощетени германските кредитори и проектозаконът да стане закон в тук приложената форма.[4]

Съвсем спешно това се отнася за Бор и Плакалница, защото мините представляват залог за нашите извънредно високи военни доставки, чието покриване още не е осигурено. По тази причина пращам препис от това писмо и до кралското [пруско] Военно министерство.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 163, л. 435-437.
Bonn, PAAA, II° Weltkrieg 4 Bulgarien 5093.

---

[1] Това е номерът на преписа.

[2] Преписът е изпратен на Външно министерство, Берлин.

[3] Приложението липсва.

[4] Формата липсва.

№ 139

Препис на писмо № I. 1331, 17 януари 1917, Берлин, на германския райхсканцлер[1] до германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн, германско Военно министерство, Берлин[2]

Във връзка с писмото от 9 януари – 0.612. 1. 17. KRA [Отдел Военни суровини].

С намерението да осигуря във въглищния басейн на Кайчик при Филипопол (България) придобиването на една удобна ивица от германско дружество, за да покрием по този начин нарасналите потребности от кафяви въглища за експлоатацията на българските железници, най-предано давам принципното си съгласие с оглед на преимуществения военен интерес.

От изложеното от Ваше Превъзходителство разбирам, че за първото предплащане са необходими 80 000 марки, за следващото през май – 160 000 марки и за началното стартиране на експлоатацията – около 100 000 марки. Би било целесъобразно на първо време да не се надвишават тези суми на обща стойност 340 000 марки, а предоставянето по-нататък на посочената като необходима сума от 760 000 марки да се постави в зависимост от разкриването и използването на въглищата, което според приложените доклади[3] на Кеплер и Блуменау би могло да стане в по-кратък срок. Ето защо моля най-предано при изграждащото се дружество, доколкото при него се предвижда имперско участие, да бъдат предвидени предсрочна ликвидация и едновременно с това възможност за въздействие от страна на имперското финансово управление. По мое мнение по политически съображения трябва да се държи сметка за оформянето на изграждащото се дружество външно като чисто частно дружество. Ако то и действително стане такова, вложението на Райха се изрази само в аванси, то би трябвало да се вземат под внимание гаранционно обезпечаване, олихвяване и погасяване на получените от Райха суми. Ваше Превъзходителство, моля Ви най-покорно да ме включите при по-нататъшното разглеждане на този въпрос.

Препис от настоящото изпратих на Външно министерство.[2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 168, л. 371, 372.
Potsdam, DZA,IIº Weltkrieg 4 Bulgarien 76.

---

[1] Писмото се изпраща чрез държавния секретар на Имперската хазна д-р Шрьодер. Д-р Карл Хелферих е преминал на нова служба – държавен министър и държавен секретар на Вътрешното министерство.

[2] От райхсканцеларията препис на писмото се изпраща на фон Оберндорф в София.

№ 140

Писмо, 19 януари 1917 г., Берлин, на Институт за икономически връзки с България в Берлин под покровителството на българския цар Фердинанд[1] до държавен министър, държавен секретар на германското Вътрешно министерство д-р Карл Хелферих[2], Берлин[3]

На нашето предано писмо, с което отправихме призив към Ваше Превъзходителство, за съжаление ние все още оставаме без ценното Ваше известие.

Последните събития доказват колко извънредно важно е развитието и грижите за нашите отношения с България. Ето защо ние постоянно полагаме усилия, доколкото това зависи от нас, икономическият съюз с България да става все по-здрав и искрен. Въпреки че в момента разполагаме с достатъчно средства, ние не можем да се лишим от съдействието на всички кръгове в родината[4] и бихме приветствали с благодарност, ако Ваше Превъзходителство ни дари своята подкрепа и стане член на нашия институт.[5]

ИИ БАН, кол. 5, оп.29, ае 216, л. 424; ае 222, л. 440-442.
Potsdam, DZA, Bulgarien 2a.

---

[1] Писмото е подписано от депутата от Райхстага и член на Изпълнителния комитет на института д-р Густав Щреземан.

[2] Промяната в служебния пост на д-р Хелферих е извършена наскоро. В момента той вече е държавен министър/ държавен секретар на имперското Вътрешно министерство.

[3] Същия ден, 19 януари 1917 г., копие от писмото под № IV 1614 е изпратено на Външно министерство.

[4] В приложение се прилага списъкът на членовете на ръководството на Института, а именно:

Председателство:

Д-р хонорис кауза Х. Фридрихс, търговски съветник, председател на Съюза на индустриалците

М. Рьотгер,съветник, председател на Централния съюз на германските индустриалци за насърчаване и опазване на националния труд

Барон фон Вангенхайм, председател на Съюза на селските стопани

Изпълнителен комитет:

Оскар Каро, таен търговски съветник, дворецът Паулиниум при Хиршберг, Силезия

Д-р хонорис кауза Х. Фридрихс, търговски съветник, Потсдам

Райнхард Манесман, Ремшайд

Д-р Рьозике, член на Райхстага, председател на Съюза на земеделците, Берлин

Лудвиг Розелиус, генерален консул, Бремен

М. Рьотгер, селскостопански съветник в оставка, Берлин

Д-р Густав Щреземан, член на Райхстага, Берлин

Д-р Точков, банков директор, София

Барон фон Вангенхайм, Берлин

Х. Волф-Цителман, генерален директор, Берлин – Шьонберг

Следват членовете на Президиума. Виж същите в ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 222, л. 520.

[5] На 21 февруари 1917 г. Институтът за икономически връзки получава отговор. Съобщава се, че държавният министър д-р Хелферих се е информирал с интерес за усилията на института да насърчава икономическите отношения между Германия и България. Поради принципиални съображения обаче, т.е. тъй като д-р Хелферих е държавен секретар на Вътрешното министерство и държавен министър, той не може да стане член на института (ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 217, л. 505).

Значителна група архивни документи за въпросния институт в микрофилм се съхраняват в ИИ БАН, кол. 5, ае 216, 217 и сл.

№ 141

Писмо[1], [януари] 1917 г.,[2] Берлин, на „Германско-българско дружество“ в Берлин[2] до германското дружество „Дойче Балкан-цайтунг“, Берлин

Германско-българското дружество е. V.,[4] което си е поставило за задача засилването на културните и икономическите взаимоотношения между България и Германия, има честта с настоящето да препоръча Deutsche Balkan-Zeitung („Дойче Балкан-Цайтунг“), София на вниманието на германските индустриални и търговски кръгове.

Създаването на един всекидневник под германско ръководство в България отговаря на нарасналата потребност от тясна общност на интересите между Германия и България потребност. Никое средство не би могло да бъде по-подходящо, за да заздрави и задълбочи взаимното разбирателство, отколкото един такъв орган, в който водещите умове на двата народа да взимат думата.

Този орган работи с „Дойче Балкан-Цайтунг“. Вестникът ще излиза на немски език. Той ще бъде обаче не само германски вестник, който отстоява и насърчава германските интереси в България, но той ще бъде говорител и за българите, чрез който те ще довеждат до своите германски приятели мненията и желанията си. Един професионално ръководен търговски раздел ще направи „Дойче Балкан-Цайтунг“ незаменим съветник във всички търговски въпроси, свързани с Балканите.

Начинанието беше осъществено със съдействието на германски едри индустриалци, на кръгове, свързани с търговията и корабоплаването и с моралната подкрепа на германските институции.[5] Долуподписаното дружество се застъпи с всичкия си авторитет за основаването и с помощта на своите широко разклонени връзки в България и въобще на Балканите ще съдейства за възможно най-голямо разпространение на новия вестник. Долуподписаните вярват, че могат най-горещо да препоръчат „Дойче Балкан-Цайтунг“.[6]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 159, л. 406-407.
Bonn, PAAA, Bulgarien 2a.

---

[1] Писмото се намира в Саксонския Главен архив, Дрезден, филмово копие на същото във Външно министерство, Берлин.

[2] Писмото няма дата.

[3] Председател на дружеството е херцог Гюнтер цу Шлезвиг-Холщайн.

[4] Регистрирано сдружение (нем. ез.).

[5] Това са същите германски стопански и политически кръгове и институции, които създават „Институт за икономически връзки с България“, Берлин. (Виж предходния док. 140).

В архива на Външно министерство в Берлин и в Министерството на външните работи на Саксония в Дрезден е архивирана значителна по количество документация на „Германско-българско дружество“, Берлин. Микрофилм на голяма част от тази документация виж в ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 159.

[6] Подписват: Германско-българско дружество. Президиумът – граф Швайниц, Щреземан.

№ 142

Препис[1] на телеграма № 181, 20 януари 1917 г., София, с полева поща, на германския императорски военен пълномощник в София подполковник Едуард фон Масов до Политическия отдел при Генералния щаб на германската действаща армия във Върховна главна квартира, Плес

Поверително.

За полковник фон Бартенверфер лично.

Пълномощният министър[2] е научил от Берлин, че Ганчев се е обърнал към Лерснер, за да свали с наше посредничество Жеков и да сложи на негово място предишния главнокомандващ генерал Михаил Савов. Помолих граф Оберндорф да телеграфира на А. А. [Auswärtiges Amt – германско Външно министерство], че ние трябва да стоим далеч от интригите на Ганчев поне докато няма представено доказателство, че Ганчев действа по изричната заповед на своя Цар. На това аз не вярвам, защото съвсем наскоро Царят отказа да приеме Савов във Виена. Ганчев и Савов обаче в добрия и лошия смисъл на думата са зависими един от друг. Би било твърде застрашително, ако Ганчев би се опитал да намеси Н[егово] В[еличество] Кайзера и го заинтересува за Савов. Понеже в последно време Ганчев работил с Радославов срещу Жеков, смятам такава маневра за възможна. Савов е по-способен от Жеков, но съвсем неблагонадежден.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56.
Freiburgi. Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Преписът под № 16948/17 Р[Политически отдел] е изпратен на Външно министерство.

[2] Оберндорф.

№ 143

Писмо № А3528, 24 януари 1917 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен[1] до държавния секретар на Имперската хазна д-р Шрьодер, Берлин

Във връзка с писмо от 10 мин. м[есец] I.83628/16.

Както съобщава императорският гешефтстрегер[2] в София, българското правителство помоли за предоставяне на двете следващи авансови рати, 16-та и 17-та, за месеците декември/януари, всяка в обичайния[3] размер от 50 милиона франка. В[аше П[ревъзходителство] ще се съгласите с това, че[4] това желание при сегашното военно положение не може да остане зачетено. Аз ще се уговоря за обичайното участие на Австро-Унгария с 25 % от ратите[5]. При предпоставката, че австро-унгарското правителство ще приеме при досегашните условия падащата му се една четвърт част от вноските, смея да помоля В[аше] П[ревъзходителство] да уведомите за съгласието си да бъдат предоставени исканите 100 милиона франка при Дирекцията на Дисконто-гезелшафт.[6]

Очакваният отговор от Виена ще изпратя незабавно на В[аше] П[ревъзходителство].[7]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 66, ае 474, л. 1027-1028.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 5.

---

[1] Барон фон дем Бусше е приемникът на д-р Алфред Цимерман на поста държавен подсекретар на Външно министерство.

[2] Рихтхофен.

[3] „обичайния“ е задраскано и заменено с „досегашния“.

[4] Изречението е задраскано и следващата негова част е видоизменена. Очевидно текстът е редактиран с цел изпращане и до друг адресат.

[5] Авансовите вноски.

[6] Германската Райхсбанк внася въпросната сума за авансите на Дисконто-гезелшафт, която банка на свой ред предоставя същата на българското правителство, респ. Българската народна банка срещу български съкровищни бонове.

[7] Същия ден, 24 януари 1917 г., Бусше изпраща до германския посланик във Виена шифрована телеграма № 56, с която го информира за искането на българското правителство да получи двете поредни авансови рати за декември 1916 г. и януари 1917 г. (по заема на Дисконто-гезелшафт 1914 г. – Договор 1915 г.) всяка в размер на 50 милиона франка. Моли посланика да телеграфира дали австро-унгарското правителство е готово да поеме едната четвърт от ратите при досегашните/ договорните условия.

По-нататък германското Външно министерство продължава да обвързва исканите от българското правителство авансови вноски с въпросите за предаването на мини Перник и Бобов дол в германска експлоатация, с военните доставки за България, с денонсирането на търговския договор, с митото за износа на тютюн от България.

№ 144

Хюз-телеграма № 391, 24 януари 1917 г., Берлин, на германското Външно министерство до представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира капитан барон фон Грюнау, Плес

София. 24 януари.

Съобщение на Българската телеграфна агенция.[1]

Предвид на отговора, който Антантата даде на предложението за мир на Централните сили,[2] българското правителство отправи следната нота до неутралните държави.

На 14 януари царското правителство имаше честта чрез приятелското посредничество на испанския пълномощен министър в София да получи отговора на Антантата на нотата от 12 декември, в която България и нейните съюзници заявяваха, че са готови да влязат в преговори за мир. Както неговите съюзници, така и правителството на Негово Величество[3] счете за свой дълг да проучи грижливо отговора. От него нему стана ясно, че както формата, така и съдържанието на съобщението на противниковите сили изключват какъвто и да било непосредствен отговор. Правителството, съзнаващо своя дълг към човечеството и своя народ и въодушевено от желанието да се освободи от отговорността за наложеното нему и на съюзниците му чрез поведението на общия враг продължаване на враждебните действия, не отдава значение на нищо по-малко от това да доведе до знанието на неутралните сили своя възглед за създаденото положение. Противниците на България се отказаха да се занимаят по-отблизо с предложението на четирите съюзни сили от 12 декември под предлога, че то било лишено от искреност и нямало значение. В него те съзряха много повече военен маньовър с цел да се повлияе на организацията на военната кампания, отколкото едно предложение за мир, и един маньовър, който преследвал единствено целта да заблуди общественото мнение на своите собствени страни и също да измами онова в неутралните страни; опитва се дори да сплаши. Предизвикана и въвлечена в сегашната война чрез съседи, които от начало на съществуването си мислят само за осакатяването на България, днес България, като оставя на присъдата на историята определянето на виновната отговорност за войната, в пълно съгласие със своите съюзници, с всички сили се противи срещу едно подобно тълкуване на мотивите, които бяха определящи за мирното предложение от 12 декември. Бързината, с която четирите съюзни сили отговориха на поканата на президента на Съединените американски щати и на постъпката на правителството на Швейцарската конфедерация,[4] е най-доброто доказателство за искреността на тяхното предложение. Правителството твърдо се надява, че неговият начин на мислене ще се сподели от неутралните правителства, които заедно с него ще признаят, че Антантата, познавайки положението на нещата, след обмен на мисли от съюзническите сили, би могла да се изкаже по истинското значение на предложението за мир от 12 декември. България и нейните съюзници направиха лоялен опит да сложат край на войната и да открият пътя на разбирателство между воюващите. Правителството констатира, че само и единствено от противниците е зависело да поемат този път и да се стигне до мир. Неприятелските правителства отхвърлиха това, върху тях следователно ще падне отговорността за продължаване на кръвопролитието. С увереността в правотата си и в пълно единодушие със своите народи, съюзните сили се виждат принудени да продължат борбата, докато дойде мирът, който ще им гарантира почетно съществуване и свободно развитие на народите им и същевременно предлага на държавите от Европейския континент щастливата възможност, опирайки се на взаимно уважение и пълно равенство, да си сътрудничат при решаването на големите задачи на културата.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Съобщението на БТА германското Външно министерство получава от германската телеграфна агенция Волф.

[2] На 12 декември 1916 г.

[3] Фердинанд.

[4] Виж док. 136.

№ 145

Доклад А № 20, 27 януари 1917, София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до райхсканцлера граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

Тъй като г-н Радославов, както той веднага ми заяви, че иска да предостави всички решения на г-н Косев, засягащи нашия търговски договор, аз съобщих на този [господин] съдържанието на предадената ми във Външно министерство записка от 5 т.м.[1] и се опитах в неколкократни многочасови преговори да го накарам да промени мнението си. Той обаче твърдо държи на своето становище.

Г-н Косев ми повтаряше, че България била принудена да денонсира своите договори, за да си развърже ръцете за идващата икономическа война срещу Антантата. За да не страдала от това германско-българската търговия, той предложил двете сили да си предоставят и по-нататък предвидените в договора предимства практически до сключването на новия договор. Той не разбирал защо денонсирането на търговския договор в настоящия момент трябва да нанася вреди на политиката: за Антантата се предлагал още по-малък повод да вади от това погрешни изводи, когато тъкмо Италия е предприела същата стъпка. Нашето разбиране, че войната прекратява търговските договори с вражеските сили, той не можел да сподели. България се е придържала винаги към обратната поука. По време на последната Балканска война търговията с вражеските съседни страни била продължена дори по време на войната в съзвучие с договорите. При това само Франция била обявила война на България. Англия, Русия и Италия при започването на враждебните действия нито направили, нито приели декларация. При това положение, смята г-н Косев, България трябвало открито да поддържа денонсирането на договора, така че на страните от Антантата след приключването на войната не бил даден никакъв претекст да претендират договорно за отстъпената им клауза на най-облагодетелстваната нация.[2] По тази причина той изпитвал колебания по отношение на нашето последно предложение със съгласието на двете правителства денонсирането да се модифицира, т.е. да може отново и отново да се отлага. Тази „модификация“ по своята същност представлявала нов договор, който вероятно би по-късно можел да предизвика претенции на силите на Антантата. При неговото предложение, което, както подметнах аз, в същността си цели същото, както предложеното от нас удължаване на срока за денонсиране, изглежда г-н Косев схваща по-малко като формално споразумение, а като приемане на една практика, която фактически запазва и за двете страни предишното положение без нов договор. Той смята също, че неговото предложение не изисква формалното приемане чрез законодателните фактори. Още когато приемали договора, те били включили възможността, той да остане в сила до края на 1918 година. Нашето тълкуване, че текстът на нотата от 1911 година позволява всекидневно денонсиране на договора през цялата 1917 година, г-н Косев отхвърля категорично, както преди.

Моето впечатление е, че тукашното правителство трудно ще се остави да бъде повлияно да оттегли денонсирането или да го отложи, но би могло да се намери задоволителна форма за двете страни, за да се осигури прилагането на изтичащия търговски договор до сключването на новия.

Тъй като смятам, че съществуващите трудности най-лесно биха могли да се отстранят в директна размяна на мнения с г-н Косев, подтикнах го още веднъж да замине за Берлин.[3] Той изглежда готов за това и Радославов също заяви, че е съгласен обаче би искал да вземе решение да изчака завръщането на Царя.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 119, л. 376-378.

Potsdam, DZA, Bulgarien 9.

---

[1] Виж док. 135.

[2] Справка за търговските договори на България с Франция, Италия, Великобритания и Белгия съставил германският консул в София граф Подевилс и шифровано под № 1210 на 20 февруари 1917 г. била изпратена на райхсканцлера Бетман-Холвег в Берлин.(Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 123, л. 385, 386.)

[3] Такова предложение Оберндорф направил на Косев и на 24 февруари 1917 г. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 125, л. 188, доклад А № 38на Оберндорф от София до Бетман-Холвег, Берлин).

[4] В полето на документа са изписани твърде много ръкописни нечетливи бележки.

В последна сметка след преговори през март 1917 г. въпросът с денонсирането на търговския договор се урежда компромисно в духа на германското становище.

№ 146

Доклад № 458 А, 2 февруари 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и до началника на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Пътуването Варна – Констанца – Букурещ от 10 до 24 януари 1917 г.

I. Варна. Железопътната връзка от София за Варна чувствително се е подобрила. Сега за пътуването са необходими около 20 часа. Влаковете са препълнени, купетата – неотоплени и извънредно мръсни и пълни с дървеници.

Във Варна отношенията между германци и българи чувствително са се подобрили.[1] След откомандироването на капитан-лейтенант Кунце командващият флота полковник Кирков и неговите органи се отнасят значително по-отзивчиво към желанията и изискванията на военноморското поделение и на морската авиация.

Полковник Кирков ми засвидетелства пълното си задоволство от съществуващите отношения. Господстващите в станцията на морската авиация нервност и нежелание са изчезнали, за което е допринесло и чувствително по-доброто настаняване на парахода "Цар Фердинанд". Бих искал да изтъкна, че особен принос за възстановяване на доброто старо отношение има личността на началника на дивизиона за минно разграждане, капитан-лейтенант от запаса барон фон Брандис, който в отсъствието на корветен капитан [капитан III ранг] Бусе ръководеше и военноморското поделение. Неговото спокойно, положително, при това любезно държание, както и неговото компетентно и успешно ръководство на дивизиона за минно разграждане му спечели уважението на българите, така че той навсякъде срещна голяма отзивчивост. Не по-малко допринесе за подобряване на съществуващото настроение във Варна и изясняването на германско-българските стопанско-морски отношения от секретаря на Главното интендантство на марината Гроске. недоверчивостта в българския характер в тази област изглежда да се е разсеяла. Няма вече оплаквания от липсата на отзивчивост от страна на българския морски интендант Стоянов.

С участие в акции за издирване на мини се убедих в отличната работа на дивизиона минни разградители. Капитан-лейтенант барон фон Брандис водеше дивизиона със забележително спокойствие, с цялостна представа за нещата и поглед на моряк. Въпреки силното вълнение, в два захода бяха намерени и взривени три вражески мини.

Като цяло оставам с впечатлението, че организационните условия на Варна, такива, каквито са в момента, отговарят на условията и добре работят. Дори когато дадените задачи не покриват напълно задълженията на един щабен офицер като командир на поделение, вярвам, че би било добре да се остави на служба един такъв; може би не толкова с оглед на военните задачи, колкото с оглед на българския флот, за който представителството на германската марина чрез един щабен офицер изглежда наложително. Изглежда ми необходимо обаче под негово подчинение да се поставят всички намиращи се във Варна морски части, за да се съблюдава единството на представителството по отношение на българите.[2]

II. Констанца. Общите условия в Констанца ми предложиха по време на моето присъствие една изключително безрадостна картина. Причината лежи в особено остро изразеното в Добруджа германско-българско противопоставяне, за което многократно съм докладвал. Докато германското управление се стреми към това да създаде ред и да се погрижи за бъдещето, българите се мъчат да ограбят градовете и селата и да зачеркнат мерките на германското управление. Въпреки че за тези отношения многократно са водени преговори в Плес и София, от страна на България са давани обещания, подобрение не се забелязва. Генерал фон Унгер, един офицер с пруски чин и прямота, комуто изглежда е чуждо своеобразието на ориенталските условия, както изглежда, не може да се справи с положението, което се изостри след известното изявление на министър-председателя Радославов относно българските претенции за Северна Добруджа с Констанца. Тогава не можеше да се очаква изтегляне на българските цивилни служители от въпросната област, което беше изисквано от германска страна. Подобряване на отношенията е възможно да настъпи, след като Северна Добруджа с указ на Негово Величество Кайзера се постави под разпореждането на генерал-губернатора на Букурещ, с което най-после би станало ясно на българското правителство, че неговите добруджански мечти няма изгледи да се осъществят.

Установените от капитан III ранг Мюлер отношения на флота към Етапното командване ми изглеждат много добри. Във всеки случай съм с впечатлението, че капитан III ранг Бусе работи в най-тясно взаимодействие с всички служби на етапното управление.

По мое виждане би било много желателно, ако флотът в Констанца постепенно заеме по-здрави позиции на това политически и военно изключително важно място. Най-покорно посочвам моя доклад № G.G.16 от 5.1.1917 г.[3] Ако развитите вътре мисли са възприети за правилни, и идеята за едно продължително установяване в Констанца след победното завършване на войната е разбрана, би било само в интерес на флота още от сега да усили своето влияние на това място.

Мисля си дали не би било възможно, в случай, че обстоятелствата позволяват управлението на Констанца и Северна Добруджа да се прехвърли на един по-висш морски офицер. По-голямата способност на морския офицер в общуването с чужди нации би била от предимство за общото развитие на германско-българските отношения. В момента на сключването на мира особено голяма би била ролята на един морски офицер на това място, чието морско развитие ще стои тогава на предна линия. Давам си сметка за затрудненията, които се противопоставят на този род мисли, но, от друга страна, е оправдано очакването, че най-новото развитие на морската война ще позволи на флота и по тези въпроси да се произнесе по-авторитетно, отколкото беше възможно при досегашните условия, обусловени от природата на нещата.

Също както и във Варна, и в Констанца оставам с впечатлението, че настоящата организация на флота съответствува на потребностите. Уместно е първо да му се остави време за развитие и сработване преди [да се приемат] нови организационни мерки на място. Това, че за Констанца е резервиран един специален щабен офицер от флота, приветствам с оглед на изразения по-горе ред на мисли. Че разделянето на флотското командване на две на брега има своите недостатъци, разбира се, е извън съмнение. Това особено засяга бреговата свързочна служба. Би било добре, ако цялата брегова свързочна служба остане в едни ръце, най-добре в тези на капитан III ранг Бусе, който я е организирал и разработил.[4] Несъмнен недостатък е също и пълното[5] подчинение на двамата брегови адмиралщабни офицери на намиращия се далеч от тях адмиралщабен офицер при А.О.К. [Армейското главно командване] Макензен[6]. Не бих се обявил за организационна промяна на тези отношения, от друга страна бих препоръчал на двамата адмиралщабни офицери да се гарантира възможно най-голяма свобода и самостоятелност, тъй като минаването през инстанциите с телеграфическото предаване на големи разстояния способствува за парализиране на способства за вземане на решения и готовността за [поемане на] отговорност.[7]

III. Черна вода.

С надеждата да намеря в Хирсова германската Дунавска полуфлотилия продължавам своето пътуване през Черна вода. Град Черна вода е напълно ограбен и частично разрушен, също и Хирсова, където стигнах с един дунавски параход. Българите са вилнели във всички тези места безогледно, изгорили са и са разрушили всичко. Градовете бяха почти напълно напуснати от населението.

За съжаление Дунавската полуфлотилия вече беше отплувала за Браила, така че поради липса на време аз трябваше да се откажа лично да посетя Дунавската полуфлотилия. Продължавам пътуването през Фетещи за Букурещ.

Особено интересно при този случай беше разглеждането на разрушения дунавски мост при Черна вода, който се прекосява по запазената му част с една дрезина. Като цяло мостът е дълъг около 17 км и се състои от 3 части, които са свързани чрез диги. Най-южната част, прекосяваща всъщност Дунав, е малко разрушена; при взривяването от отстъпващите руси очевидно е имало неизбухнали експлозиви, така че е пробит само долният пояс на моста, докато горният пояс е непокътнат и носи моста. В момента жп транспорт по тази част на моста е естествено невъзможен, обаче поправянето на долния пояс чрез накладки би било лесно и просто. Частта от моста, която прекосява разположената между Дунав и Борчеа блатиста област, с изключение на малки несъществени разрушения е напълно запазена. За сметка на това разрушаването на моста над Борчеа се е отдало [на русите]. Мостът тук е бил взривен на три места между подпорите и лежи, както показва скицата, във водата[8]. Поправянето му по данни на занимаващите се с него германски инженери би отнело 7 до 8 месеца. Както чух в Букурещ, не се предвижда поправяне на моста, чието стратегическо значение при сегашното военно положение се цени твърде малко. Времето, разноските, необходимият материал и работна сила не биха съответствали на очакваната полза. [Тук е графиката на разрушения мост при Борча].

Борча беше премината по понтонен мост; а по-нататъшното пътуване беше продължено с редовния влак от Фетещи за Букурещ.

IV.Букурещ.

В деня на моето пристигане в Букурещ се състоя обсъждане с морски капитан Бене, капитан III ранг Едмунд Шулц и капитан III ранг Щубенраух. Нови гледни точки не се обсъждаха. Обсъждането служеше главно за ориентиране на двамата офицери, току-що командировани на Балканите.

През по-нататъшния си престой в Букурещ се информирах подробно в ръководения от барон фон Бюлов клон на Адмиралтейския щаб. Свързочната служба е направена със замах и обещава с времето да стане много полезна. Трудностите, с които свързочната служба има да се справя, изглежда че в голямата си част се дължат на конкурентната завист от страна на армейската свързочна служба. В реда на нещата е, че изпращането на агенти през фронта на армията може да става само с разрешението на Дирекцията на военната полиция при А.О.К. [Армейско главно командуване] Макензен и издаваните от клона на Адмиралтейския щаб документи не са достатъчни за армейските органи. В резултат на това свързочната служба при А.О.К. [Армейско главно командуване] е в положение продължително да контролира флотската свързочна служба, нейните агенти и т.н., обстоятелство, което естествено не улеснява дейността на капитана на фрегата барон фон Бюлов. Благодарение на такта и сръчността на последния обаче се е постигнало да се завържат добри и тесни връзки с армейските служби, така че сериозно накърняване на нашите интереси едва ли трябва да се очаква.Благодарение на опитността на морски лейтенант Берг въпреки посочените трудности флотската свързочна служба чувствително превъзхожда придържащите се повече към схематизъм организации на армията, факт, който армейските служби признават с определена завист.

Градът Букурещ е почти изцяло запазен. Във вътрешността на града не могат никъде да се видят следи от въздушни нападения. Действието на цепелиновите бомби според мнението на населението не е било много значително. Страхът от самолетни бомби поради тяхното действие срещу живи цели е по-голям. Животът в града е както по времето на мир. Заможните по-добри слоеве са напуснали града, обаче картината на улиците с елегантните магазини и добре облечена публика е непроменена. Независимо от лекия недостиг на хляб изглежда че има хранителни продукти от всякакъв вид все още обилно и относително евтино. Познавачи обаче ми казаха, че това положение можело да продължи още кратко време и че скоро щял да настъпи всеобщ недостиг. Трябва да се изтъкне приятелското държание на публиката спрямо германците. Хубаво е да си германец, но не и австриец.[9] В съответствие с всеобщото лекомислено разбиране за живота на букурещци женската част от населението прекалява в голямата си отзивчивост спрямо нашите офицери и войници. Цялостният характер на отношенията създава впечатление за една некрасива липса на достойнство у букурещци.

Положението на морски капитан Бене при А.О.К.[Армейско главно командуван] Макензен не е леко[10]. Въпреки че идеята за командироване на един адмиралщабен офицер към А.О.К. излезе от последното, имам впечатлението, че присъствието на същия за сега не му е много желано. Причината за това е може би в царящата в момента тишина на брега. От забележките на отделни генералщабни офицери имам също чувството, че е налице определено недоверие; че в упълномощения от Адмиралтейския щаб се вижда един неудобен автор на доклади, когото би било хубаво да отпратят. Оттук и бързината, с която е било задвижено преместването на морски капитан Бене в Констанца. Това, че последното не е станало, е за поздравление, понеже 2 адмиралщабни офицери в Констанца са напълно излишни[11], докато, при напоследък липсващата оценка за морските отношения и събития, присъствието на същия при А.О.К. може да бъде много полезно. За морски капитан Бене естествено не е приятно и леко да се наложи при тези обстоятелства, при което се опитват планомерно да го изтласкат настрана и да му позволят минимално да надникне. Въпреки това смятам за напълно наложително упълномощеният адмиралщабен офицер да остане в А.О.К. и теченията, които се опитват да го изтласкат навън, да бъдат спрени.[12] Неговото оставане е много желателно в интерес на нашите формации на брега и в общия интерес на флота.

Завръщането стана през Гюргево – Русчук.

Връзката на Русчук през Дунава е уредена по един гениален начин чрез един военновременен железопътен ферибот.

Фериботът се състои от 4 шлепа, свързани със съединителни релсови накладки, върху които едновременно могат да бъдат натоварени 12 вагона. Свързването на релсите става с вдигаем мост. Правилното положение на релсите върху ферибота към релсите на вдигаемия мост става чрез използуване на течението и се регулира от желязно въже. Един парен шлеп влачи ферибота за 20 минути през реката. На другия бряг са изградени същите съоръжения. Изглежда предприятието работи безупречно.[13]

След 14-дневно отсъствие пристигнах отново в София на 24 януари.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Това подчертаване и всички останали върху текста на документа са направени с молив при четенето му в Адмиралтейския щаб на марината в Берлин.

[2] Към пасажа, от точката и запетаята до края му, е изписана черта с бележка в полето за важността на казаното.

[3] Нямаме ксерокопие на този доклад.

[4] По-късно, на 8 март 1917 г. чрез германския военно-морско аташе в Константинопол Хюман, капитан III ранг фон Арним получава в София от кабинета на шефа на Адмиралтейския щаб на марината в Берлин подробно сведение за организацията на военните служби,намиращи се на подчинение на морското поделение в Констанца и на морското поделение във Варна, както и сведение за движението на служебната кореспонденция и начина, по който се осъществява телеграфната връзка с Берлин. Приложена е схема, която дава нагледна представа за отношенията на субординация между цитираните по-горе поделения, висшестоящи органи и подчинените им структури. (Виж BAMA Freiburg i. Br., RM 12 I/V, № 1.)

[5] Това подчертаване е на Арним.

[6] Към това изречение отстрана в полето е поставена черта и има четири бележки, които не се разчитат.

[7] И към това изречение е поставена черта отстрана с бележката: „Стана“ (в смисъл „направено е“).

[8] Арним е показал това с изработена от него графика, която следва малко по-долу в текста на доклада му.

[9] Отстрана на текста от точката и запетаята до тук, е поставена дебела вертикална черта.

[10] Отстрана в полето към същото изречение е изписана и по-дебела вертикална черта.

[11] Отстрана към изречението е нанесена дебела вертикална черта.

[12] В полето към изречението вертикална черта.

[13] Следва, като заглавие, „Гениално изобретение“ изрядно начертана от Арним скица – графика на ферибота.

№ 147

Препис на писмо № 1503/17 A I T, 5 февруари 1917 г., Берлин, на германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн до германския райхсканцлер граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

Ваше Превъзходителство,

Имам честта най-покорно в приложение да Ви изпратя за информация препис на писмо на военния пълномощник при легацията в София фон Масов.[1] Според съобщение на пребиваващия в момента тук подполковник фон Масов, става въпрос не както би могло да се заключи от надслова към приложеното негово писмо за един вече приет закон, а за един законопроект.[2] Доколкото стана известно, след оповестяването на законопроекта, императорският германски[3] и императорският и кралски[4] пълномощни министри в София веднага направиха възражения срещу това, че законопроектът в негова сегашна форма ще стане закон. Този проект предупреждава не по-малко и Виенската финансова група за най-голямо внимание.

Особено се набива на очи, че при сегашните условия австрийски и български кръгове могат да поддържат отношение с неприятелски фирми и т.н. и че тези връзки не само че се търпят от един член на правителството на съюзника България, ами се и насърчават и дори е възможно пътуването на една заинтересована личност за Париж.

Като предоставям на Ваше Превъзходителство най-покорно да предприемете необходимите мерки, които да забавят или да осуетят осъществяването на противоречащите на нашите интереси планове, смятам за желателно по-нататъшното изясняване на въпроса чрез едно общо обсъждане в смисъла на споразумение, прието на заседанието във Военното министерство на 19 януари 1917 г.[5] и затова предлагам на участвалите в него ресори среща на 19 февруари 1917 г. във Военното министерство. На тази среща освен поставяните към България изисквания биха могли да се обсъдят и някои други, засягащи Турция и България въпроси, напр. състоянието на преговорите с тук пребиваващите турски финансови пълномощници.

Заради своевременна покана до участващите служби и някои други подготовки, осмелявам се най-покорно да помоля Ваше Превъзходителство за любезно телеграфическо съгласие. Г-н държавният секретар на Имперската хазна получи от тук адрес.[6]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 162, л. 493.

Potsdam, DZA, Weltkrieg II^{c}, Bulgarien 5093; Bulgarien 579.

---

[1] Виж док. 138.

[2] Тук и по-долу подчертано от получателя.

[3] Оберндорф.

[4] Чернин.

[5] Виж док. 133, вкл. инд. 1, 2.

[6] Покана за заседанието е била отправена и до Външно министерство. На 9 февруари 1917 г. с открита телеграма, подписана от Криге, германското Външно министерство съобщава на Военното министерство, че е съгласно с провеждане на въпросното обсъждане на 19 февруари. (ИИ БАН, кол. 5, оп.27, ае 162, л. 497). Виж док. 150.

№ 148

Телеграма № 261, 7 февруари 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Пълномощният министър в София телеграфира под № 56 на 6.т.м.:

„И след оповестяване скъсването на дипломатическите отношения на Германия с Америка тукашната преса продължава решително да се обявява за подводна война. Поведението на Америка, така се изтъква, не е изненадало тук никого, приемало се спокойно и с нищо не можело да промени очакваното темпо на крайния резултат.

Радославов каза днес, че и тукашните русофили приветствали подводната война, защото се надявали, че тя можела да улесни разбирателство с Русия.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

№ 149

Препис на извадка[1] от доклад, 17 февруари 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Тези дни тук беше капитан Крьогер – от Генералния щаб III b. Както Масов със (справедливо) възмущение ми разказа, Ганчев бил споделил с капитана преди неговото отпътуване, че той трябвало да изпрати тук за продължително време офицер от Осведомителната служба, за да докладва за истинското българско настроение. То било възбудено срещу Германия, защото не сме искали да дадем Добруджа на българите (или по-точно, мисля аз, защото не допускаме за там никакви български чиновници) и други подобни. Че тук много се агитира за придобиването на Добруджа, аз също вярвам, и вероятно начело маршируват нашите приятели Радославов и Тончев (който освен това бил искал още и Кавала). Но че настроението по някакъв начин би било застрашително за нас, ми изглежда безсмислица. По големите политически въпроси хората са си напълно редовни, както показва и позицията към подводната война.[2] Че при една така продължителна война възникват малки търкания, е естествено, а и при нашите противници е много по-лошо. На Ганчев би подействало твърде добре, ако би бил малко понатиснат; в резултат на прекалено доброто ни отнасяне към тях, българите развиват грандомания.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Препратено за секретно уведомление на генерал Лудендорф чрез Лерснер на 21.2.1917 г.

[2] Виж док. 148.

[3] В полето дълга ръкописна бележка на Лерснер от 23.2., която не се разчита поради дефект на филмовото копие.

№ 150

Машинописно копие на протокол[1] от заседание на правителствени лица и експерти в пруското Военно министерство на 19 февруари 1917 г., Берлин[2]

I. Заседанието постави следния дневен ред:

1.Обсъждане на засега висящите турски въпроси.

2.Претенции на Военното министерство към България:

а) Отстраняване на българския законопроект за търговска забрана.

б) Други крайно необходими за воденето на войната изисквания: използване на подземните богатства, общи облекчения за износа, улесняване на германската дейност относно предоставените на България за управление окупирани сръбски територии.

II. В заседанието участваха:

Външно министерство: таен легационен съветник Симонс, таен легационен съветник фон Розенберг, правителствен съветник Ганс, легационен съветник фон Райнбабен, вицеконсул Бернд.

Имперска хазна: таен висш правителствен съветник Домбоа, таен правителствен съветник Люк.

Имперско Вътрешно министерство: таен правителствен съветник Флах, правителствен стажант Фоке.

Имперско Министерство на марината: фрегатен капитан Мартини, капитан-лейтенант Колман, действителен адм. съветник Винхенбах, флотски интенд. съветник д-р Раймер.

Имперско Министерство на пощите: таен висш пощенски съветник Линдов.

Министерство на обществените работи: таен висш правителствен съветник Голдкуле.

Министерство на търговията и занаятите: таен висш правителствен съветник Нойхаус.

Геологически институт: висш минен съветник проф. д-р Байшлаг.

Министерство на селското стопанство, държавните имоти и горите: директор на кабинета на министъра граф Кайзерлинг и таен висш правителствен съветник д-р Рам.

Генералният щаб на действуващата армия: главният началник на снабдяването – ротмистър/поручик Ратйен и началникът на полевите железници – капитан Бертлинг.

Зам. н-к Генерален щаб на армията: ротмистър Вернер.

[Имперско] Военно министерство: директор на департамент полковник фон Врисберг; шефът на Отдел А I подполковник фон Майс, и майор Дюстерберг, майор фон Рамзей, таен военен съветник Балтазар, финансов съветник Феткьотер, военно-интенд. секретар Мусел.

Военна служба:[3] Технически щаб – таен висш минен съветник Борнхард; Wumba:[4] майор Фонк; А 8 [Отдел 8] – капитан Майер-Крузе; KRA[5] [Отдел за военни суровини] – капитан Едлер фон Гьорбиц, капитан Макко, капитан Кноблох, референт д-р Шпиро; E.Z. M.E.G.[6] – Вайганд, административен директор.

Полковник фон Врисберг открива заседанието и дава следните пояснения по точка 1 от дневния ред:

1.Поставените на заседанието на 19 януари 1917 г.[7] от Военното министерство искания при преговорите с турския пълномощник по финансовите въпроси по данни на Външно министерство с оглед съществуващи и междувременно новонастъпили политически отношения (Америка) не можаха да бъдат изпълнени. При тези обстоятелства господин военният министър[8] в съгласие с Върховното армейско ръководство разсея своевременно съмненията за връщане на тези искания и междувременно информира за това Външно министерство.

2.При преговорите на Външно министерство с Джавид бей от него се направи предложение за отстраняване на трудностите и търканията по въпроса за износа и да се определят по един турски и пр. германски генерален пълномощник, които да могат да вземат окончателните решения.

Военното министерство не препоръчваше такова уреждане. Просто би се създала една нова служба, която изобщо не би била в състояние да осъществи намеренията на институциите, представлявани от нея. Още по-малко съществува тази възможност при един турски генерален пълномощник, тъй като при хлабавата връзка на турските служби една с друга тяхното представляване чрез една личност практически едва ли би могло да се реализира, най-малкото не в желаната от нас насока, напълно независимо от това, че липсва подходяща изтъкната личност. В този смисъл се е изказал и военният пълномощник генерал фон Лосов.

3.По повдигнатия вече на заседанието от 19 януари 1917 въпрос за откриването на сметка авоари в марки чрез повишаване на субсидиите Външно министерство и Имперската хазна вече се изказаха писмено. Според това, устройването и воденето на конто в марки трябва да се предостави на Военното министерство. Военното министерство[9] е на мнение, че създаването на едни такива авоари е изключително в наш интерес, тъй като би представлявало чувствително опростяване спрямо досегашния начин на плащания и би могло да реши най-добре тежкия проблем за заплащането и също поради това, че снабдяваните съюзници биха имали от това толкова повече предимства, защото при незабавното уреждане на наше искане не би им се начислявало никакво допълнително разплащане.

Що се отнася обаче до участието на Военното министерство в това устройване, г-н военният министър държи твърдо, както преди, на своето многократно настоятелно подчертавано становище, че въпросът за плащането ресорно не трябва да се урежда от него, а по-скоро от финансовото управление с Външно министерство. – Трябва да се съобразим и с това, че контото в марки служи не само за покриване на разходите за направените от Военното министерство доставки, а чрез него би трябвало да се уреждат и исканията на всички други иначе вече участващи ведомства (Имперското Министерство на марината, Имперското министерство на пощите, Министерството на селското стопанство, Министерството на обществените работи и т.н.). Военното министерство не би могло да заеме ресорно водеща позиция още и за това, защото както българското, така и турското военни министерства по принцип не се занимават с въпроса за заплащането и заявяват, че по-нататъшното [плащане] оставят на своите правителства. С българския пълномощник при сключване на Военната конвенция беше установено категорично, че начинът на разплащане се урежда между финансовите управления на двете страни.

Таен висш правителствен съветник Домбоа е на мнение, че обсъждането за откриването на сметка авоари в марки на Турция не би могло да се разиска радикално в това събрание. Преговорите върху това би трябвало да се договарят непосредствено между Имперската хазна и Военното министерство и би трябвало в това отношение да се въведе разграничаване.

По точка 1 от дневния ред думата повече не се поиска.

Полковник фон Врисберг дава по точка 2 от дневния ред следните пояснения:

1.За запазване на германските интереси и за да служи на стопанското бъдеще на Германия, Военното министерство предложи на Имперската хазна повишаване на българските субсидии[8], от които би трябвало след това да се плащат всички бъдещи български доставки. Беше дадена формулата на това предложение:

а) Чрез едно изявление на българския военен министър пред императорския военен пълномощник в София, че исканото плащане от Пруското военно министерство от 7 милиона марки за железопътен материал и пр. не е възможно да се осигури от субсидиите;

б) Чрез писмото на Имперската хазна от 19 ноември 1916 г., в което, с оглед на споразумение между пруското и българското военно министерство от 22 януари 1916 г., точка 2, се постави под съмнение необходимостта за поемане [на плащането] от Имперската каса на 230 милиона марки за доставки след 1 февруари 1916 г., защото според виждането на Имперската хазна те би трябвало веднага да се заплатят от България.

Понеже споразумението с българското Военно министерство не се сключи, което междувременно беше известено на Имперската хазна до 13 декември 1916 г., Военното министерство с оглед на предходните два пункта смяташе, че увеличението на субсидиите трябва да се възложи на Имперската хазна като целесъобразно, особено когато то държи сметка за желанията на Имперската хазна за незабавното заплащане на доставките.

Имперската хазна не намира за приемливо смесването на въпроса за плащането с предоставянето на субсидиите между другото поради това, защото за субсидиите се преговаря от случай на случай и сключването е нужно бързо всеки път; освен това заради участието на Австрия в тези кредитни операции едно увеличаване на субсидиите само заради плащането би било неуместно.

Военното министерство вярва, че при преговорите за субсидии може да се обсъди и въпросът за насрещните услуги. Опасяваме се, че осигуряването на субсидиите за съответния месец чрез поставянето на въпроса за плащанията би могъл да се проточи нежелано, в такъв случай би могло, по мое мнение, да се договорим, начинът на плащане да влезе в сила при следващата субсидийна вноска.

По отношение на участието на Австрия Военното министерство би било признателно за една по-точна информация за начина и обхвата на финансовата подкрепа на Австро-Унгария за Турция и България, тъй като съвсем наскоро то трябва да влезе в преговори с австрийското Военно министерство за изясняване на двустранните отношения по доставките за България и Турция. (Разграничаване на компетентността според мащаба на възможностите в тази или онази област и т.н.).

2.В заключение заявявам, че Военното министерство възнамерява да прекрати своите досегашни усилия по въпроса за покриване на разхода и мисли да предостави понататъшното [уреждане] върху всички меродавни ресори, които също трябва да носят отговорността пред народното представителство. В бъдеще Военното министерство ще се ограничи върху това, да изпълнява поръчките на Турция и България след обстойно проучване за допустимия за въоръжаването обем (при участието на Имперската хазна) и както досега да представя сметките на Имперската хазна; от друга страна, ще се цели, както и досега, покриването на нашите суровинни нужди за воденето на настоящата война да става от съюзните държави.

Таен висш правителствен съветник Домбоа: Въпросът за представяне на субсидии на България се разиграва често в съвсем къс срок (24 часа) и решението за предоставяне на субсидиите не може да бъде поставено в зависимост от създаването на конто в марки, толкова по-малко, когато подкрепата на България е една безусловна и преди непозната необходимост за Имперската хазна, кога и в какъв размер се искат субсидиите. По-добре двата въпроса да не се смесват; създаването на сметка авоари в марки може да стане по друг начин.

Австро-Унгария е участвала в досегашните месечни субсидии от 50 милиона марки с четвърт от номинала; Германия обаче плащаше фактически цялата сума и Австрия трябва да олихви своята част с 5% лихва за Германия. Когато става въпрос за увеличаване на субсидиите, необходимо е съгласието на Австро-Унгария, а то едва ли може да се постигне в настоящия момент. Както и преди, Имперската хазна е на мнение, че е по-целесъобразно, ако Военното министерство уреди и управлява самата авоарна сметка в марки, тъй като Военното министерство е осведомено особено точно за размера на начисляващите се суми за военните доставки.

Но и в тази насока трябва да се уговорят по-нататъшни стъпки между Имперската хазна и Военното министерство.

Таен легационен съветник фон Розенберг: Външно министерство научи за проект на писмо до българското Военно министерство,[10] в което се правят предложения за изплащането на досега изразходваните суми за военни доставки. Външно министерство смята пътя за целесъобразен и желан, но не намира за препоръчително в това писмо да се говори за увеличаване на субсидиите, а по-скоро за приспадане на дължимите суми от субсидиите. С тази уговорка Външно министерство е съгласно с изпращането на писмото.

Полковник фон Врисберг: Изнесените по-горе пожелания трябва да се вземат предвид в предстоящото за изпращане писмо. Военното министерство имаше единствено намерението да окаже помощ на Имперската хазна да получи обратно изразходваните досега суми. Предприетите досега стъпки от Имперската хазна не дадоха гаранция на Военното министерство, че може да очаква от България връщане на дължимото и поради това се инициира предложеният от Военно министерство път. Ако Външно министерство и Имперската хазна не смятат този път за правилен, то тези два ресора трябва също да носят отговорността. Военното министерство твърдо държи на своето изразено вече становище относно устройването на авоарната сметка в марки, но е готово за по-нататъшни преговори с Имперската хазна.

Военен референт д-р Шпиро излага следното: При преценката на исканията, които се поставят от нас към българското правителство съобразно предоставената му във войната помощ с пари и военен материал, на първо място би трябвало предварително да се каже следното:

Чрез договаряне с Върховното армейско ръководство, Сърбия източно от Морава се предаде на българите за окупация и стопанисване. Дали след това са се състояли дипломатически преговори между двете правителства и на България е било обещано окончателното поставяне на областите под нейния суверенитет, не е известно на Военното министерство. Във всеки случай обаче България администрира тези области изключително като своя територия. Тя е разпростряла там свое окръжно управление и е изтеглила напред митническите граници до Морава. В тази област се намират едни от най-важните богатства, които имат значение за Германия, а тази област е завладяна с германска кръв и германска помощ.

С оглед на това, по случая с преговорите за субсидиите, Военното министерство би трябвало да постави следващи изисквания:

Законопроектът за търговска забрана с противника би могъл преди всичко да бъде добре дошъл за нас, когато тя [забраната] е желателна, ако противникова собственост в България се отнема от досегашните собственици. Добре известните на господата процеси[11] в Захарната фабрика в Пловдив и намесата на Австро-Унгария обаче не ни дават основание да смятаме, че изпълнението на закона ще облагоприятства германските интереси при всички обстоятелства. Императорският военен пълномощник[12] междувременно съобщи, че министър-председателят Радославов все още задържа законопроекта. Трябва при всички обстоятелства да се настоява законът да влезе в сила само в приемлива за нас форма и при пълна гаранция за правата на германските кредитори и за по-късно предявявани германски претенции.

Трябва да се изисква по-нататък чувствително улесняване на износа на суровини от България. Вече преди споменатият Продоволствен комитет създава постоянно най-големите трудности за германския износ; те трябва да престанат.

За отделни придобивки за времето след сключването на мира трябва да изтъкна следните:

Разположената в Сърбия, принадлежаща на френско дружество мина Бор, чието отдаване за експлоатация на Германия беше предложено вече по-рано от българска страна подобно на другите находища за срок от 99 години след сключването на мира, практически трябва да остане за нас за по-дълги години. Тамошната мина е доставила досега 1760 т. мед и обещава под германско управление един твърде значителен добив. Ние се нуждаем от нея след сключването на мира, защото тогава ще изпитваме глад за мед и няма да искаме да поемаме риска от безогледна експлоатация на собствените ни находища. И това предоставяне на експлоатацията, както и някоя друга, би било само една компенсация за извънредното доставяне на суровини, което ние дадохме на България през войната и продължаваме да даваме.

При въгледобивната мина Перник ние би трябвало да настояваме сключеното споразумение между министър-председателя Радославов и банковата група, окончателно да се реализира съобразно разграничението, което е установено от германския експерт и от българския експерт.

При мангановото находище в Пожарево българското правителство би трябвало да ни защити срещу евентуални несправедливи претенции на предишни правоимащи върху полезни залежи.

Находището от хромова руда при Юскюб [Скопие], което засега се третира като заграбена собственост, от която въпреки това се интересуват шпаньолите в Салоники, също би трябвало да ни бъде предоставено за по-дълго време.

Претенция по-нататък бихме могли да предявим за въглищните находища на Ртание и Алексинац в Сърбия.

По отношение на въглищните находища на Каячик и на мина Алтън-тепе в Добруджа, които все още се проучват, Военното министерство се въздържа да изрази желанията си.

В края на краищата от съществено значение би било още сега по време на войната българското правителство да отстрани главните пречки за германските служби за закупуване в българска Сърбия и Добруджа. Точно днес постъпи доклад от ръководителя на Военната служба за суровините в Ниш, който потвърждава как българите затрудняват изрично признатите ни закупувания в сръбската област.

Обръщам особено внимание на конопа. Въпреки че цените на конопа под натиска на ръководещия там офицер са изключително повишени, закупуванията бяха почти невъзможни, тъй като българските търговци изкупуват всяко количество на фантастични цени като при това не го вкарват във военното стопанство, а го складират в Стара България, за да могат след войната, когато ще гладуваме, да излязат с него на пазара. Същото важи и за Добруджа, където ние по подобен начин упражняваме правото си на покупка чрез представителя на Военното министерство в София,[13] където пък българите плащат на предимно българското население също така по извънредно надути цени.

Обобщавайки установявам, че исканията на Военното министерство се отнасят за:

1.Редакция на Закона за търговска забрана във форма, която гарантира правата на германските кредитори и справедливите претенции на германското правителство.

2.Предоставяне на споменатите подземни богатства за период от ред години след сключване на мира.

3.Премахване на пречките за износа от Стара България и за закупуване в окупираните от България области.

Таен легационен съветник Симонс: Външно министерство също научи за българския законопроект и веднага повдигнахме възражение заради съдържащите се в него твърде сурови изисквания. Външно министерство настоя на това, че би трябвало да се предприеме не конфискация, а само секвестиране на чуждата собственост от страна на българските власти. Междувременно германският представител докладва, че министър-председателят Радославов бил пояснил, че законопроектът все още не бил представен на Министерския съвет и затова преди всичко бил съвсем необвързващ. Подобно пояснение Радославов трябва да е дал и на австро-унгарския представител. Външно министерство възнамерява да предприеме общи стъпки по този въпрос с Австро-Унгария. Съмнително е, дали законопроектът трябва да се разпростре само върху Стара България или и върху окупираните през войната територии; последното изглежда да е случаят. Външно министерство разглежда съдържащото се в законопроекта намерение като предимство за Германия, тъй като чрез него биха били отстранени от България враждебните чужденци. Дали обаче на България ѝ е само до това да разстрои австро-унгарските планове, които искат да вземат в свои ръце противниковите права на притежание, е съмнително. Засега още можем да упражним натиск върху българското правителство, тъй като проектът като цяло не е окончателен.

Правителствен стажант Фоке се присъединява от името на своя г-н началник към изреченото от г-н преждеговорившия и обръща особено внимание върху многостранните чужди интереси, които имат своето седалище в Белгия (Брюксел). Според неговото виждане би трябвало да се забрани българските ценни книжа, както това е факт в случая Адлер, да се продават в Белгия, а на посредника Адлер би трябвало да се забрани да замине за Белгия; също така би трябвало да се направи невъзможно събранието в Брюксел на 19 февруари.

Полковник фон Врисберг вярва, че междувременно ще бъдат предприети стъпки, за да се предотврати планираното събрание в Брюксел.

Капитан Майер-Крузе пояснява, че намиращият се в момента в Германия ротмистър д-р Щанге бил влязъл във връзка с Негово превъзходителство Рихтер (Имперско Вътрешно министерство) и че по телефонен път, ако някак е възможно, щяло да бъде предотвратено заседанието.

Капитан Едлер фон Гьорбиц: При обсъждане на българския законопроект трябва да се вземе предвид историята на възникване на този проект. В началото на май 1916 г. чрез мене беше сключен известният договор с България относно мина Бор.[14] Съгласно този договор Германия ще експлоатира Бор още 9 месеца след сключване на мира.

След като този договор беше сключен, нашият стремеж се насочи към това да вземем Бор, а по-късно и други обекти за продължително време в германски ръце. Състояха се подробни обсъждания с ангажираните във въпроса български министри, които проявиха интензивен интерес към отделни аспекти на работата. Че работата не беше доведена до осезателен резултат в течение на 1916 г. причината е в това, че на българското правителство липсваше законна основа, върху която стъпвайки да може да извърши отчуждаването и предаване [на мината] под германско управление. Вследствие на това се обмисли създаването на една такава законова основа и още по време на моето пребиваване в София се стигна до решението да се направи нов български закон, според който биха могли да се отнемат всички имущества, принадлежащи на вражески чужденци. От моя страна се състояха такива обсъждания само с оглед на минните работи. Дали и по какъв начин законът трябва да се прилага от страна на България също по отношение на захарните фабрики и дали тук австрийците не са ни изпреварили, не мога днес тук да преценя.

Таен легационен съветник Симонс: Че българският законопроект е възникнал по германска инициатива, от няколко дена ми е известно. Бих сметнал обаче за целесъобразно, ако в този случай съответните служби, следователно и Външно министерство, бяха предварително осведомени, тъй като при всички обстоятелства се препоръчва единен подход; сега може да се получи така, че германските представители трябва да застанат в противоречие един срещу друг.

Полковник фон Врисберг: Съгласен съм с изложеното от г-н преждеговорившия; ние днес точно затова сме се събрали, за да се споразумеем за единен подход.

Таен легационен съветник фон Розенберг: Външно министерство разглежда както и преди като от само себе си разбираща се задача да получим от България, а също от Турция колкото е възможно повече. Средствата обаче биха могли да бъдат различни според военнополитическото положение. Външно министерство продължава да има под око тъкмо работата с мина Перник. Току-що замина представител за нови преговори; резултатът от новите преговори още не е известен.

Капитан Едлер фон Гьорбиц: За водените от мен преговори в най-големи подробности е ориентиран от мен военният пълномощник подполковник фон Масов. Преговорите срещаха неговото цялостно одобрение и след всяко състояло се обсъждане го ориентирах за новите моменти.

В началото освен това всички тези пунктове бяха обсъждани от мен с императорския германски шарже д'афер,[15] по-късно с пълномощния министър;[16] впоследствие подполковник фон Масов държеше легацията да бъде осведомявана само от него, а след това, в по-късния стадий аз не участвах в обсъжданията.

Полковник фон Врисберг: Не мога да се откажа от казаното преди и трябва да остана на преди казаното от мене. Нашата позиция е както и преди тази, че българските подземни богатства трябва да ни бъдат гарантирани. Нуждата ни притиска и това трябва да стане ясно на българските служби. Затова би трябвало Външно министерство да се опита да наложи с всичката настойчивост желанията на Военното министерство, при което прилагането на средствата естествено се предоставя на Външно министерство.

Таен висш минен съветник професор д-р Байшлаг: Смятам го за разбиращо се от само себе си, че от България трябва да се изисква осигуряване на нашите собствени нужди от подземни богатства, което по някакъв начин е възможно и постижимо; трябва обаче да се прави разлика:

а) фискалната собственост на България и

б) частната собственост в България.

Българската държава би могла да заложи на Германия само първата и да ни предостави приходите дотогава, докато бъдат изплатени дълговете към Германия. При частната собственост обаче това е невъзможно, тъй като тази едва ли би трябвало да се купи. Изискванията, които, по мое мнение, бихме могли да предявим към българското правителство, бих желал да обобщя в следното:

Като се признава фактът, че повалянето и завладяването на Сърбия успя под решаващото ръководство и с участието на германската военна сила, с големи германски човешки и материални жертви, териториалните придобивки обаче облагодетелстват изключително Царство България, за окупираната преди войната сръбска област източно от Морава и Вардар между имперското германско и царското българско правителство се договори следното:

Всички разположени в споменатата област, досега известни или новооткривани, използвани или досега неизползвани находища на полезни минерали, включително златни жили – в българския закон за мините тези се третират отделно от другите използваеми минерали и поради това тук специално се споменават – заедно с изградените за тяхната експлоатация минни съоръжения се предават за експлоатация по време на войната на германското военно управление, за да може с това по възможност да се покриват военните нужди.

Със сключването на мира ползването на минералните земни богатства в споменатата област преминава за 99 години върху Германската империя, която може да отдава под наем експлоатацията на отделните находища на поданици на германския Райх или на съюзните държави.

Германската империя ще ликвидира съществуващите минни предприятия на поданици на противникови държави и ще уважи съществуващите частнособственически права. Доколкото находищата преди са били собственост на сръбската държава или в течение на последните 5 години преди започване на войната не са били разработвани, обезщетение не се полага.

Доколкото за експлоатация на мините или на техни помощни съоръжения са необходими водни източници, тяхното използване от Германската империя е свободно от такси. Правата на частните собственици се възмездяват.

Експлоатацията е освободена от данъци и отчисления.

За минен полицейски надзор на предоставените на Германия минни предприятия и за връзка с българските учреждения българският министър на търговията и земеделието назначава нарочен комисар.

Получаваният чист приход от отдаването под аренда на отделните минни обекти, след удържането на всички разноски за Германската империя, се прихваща за олихвяването и погасяване на онези дългове, които България по време на войната е направила за военни материали и пр. към Германската империя.

Спорове по този договор подлежат на уреждане чрез Арбитражен съд.

Военен референт д-р Шпиро: Съвършено вярно е, че отделните мини се придобиват не за Германската империя, а за отделни германски групи. Отплатата на България към Империята обаче би била в това, че нашето народно стопанство като цяло и нашето суровинно стопанство в частност биха се заздравили чрез тези резултати. По този начин може да се избегне да получаваме отвъд океана суровини, които тъй да се каже са ни тук пред вратата и които получаваме на много по-евтини цени и с по-евтини превозни такси.

Златните промивници в Сърбия са известни на Военното министерство. Единият промивник в коритото на Пег постигна много добри резултати, другият промивник тук в Нересница в момента се изпитва.

Тайният висш минен съветник д-р Байшлаг заявява, че е съгласен с това изказване.

Полковник фон Врисберг: Върховното армейско ръководство, че България е в състояние да даде най-малко половин милион скопени овни на Германия без да накърни собствените си интереси.

Директорът на кабинета на министъра граф Кайзерлинг: Току-що се връщам от едно информационно пътуване в Турция и България заедно с присъстващия тук таен висш правителствен съветник д-р Рам, където ние изучихме обстойно отношенията и възможностите в тези страни.[17] Не е въпрос, че България сега има повече овце отколкото в мирно време. В момента тя има 10 милиона повече овце от Германия и без съмнение може да ни даде много голямо количество. Трудността е само в преговорите; трябва да се признае, че германските изкупвачи в България са се представили изключително нелюбезно и че са си правели голяма конкуренция помежду си, която сега е ограничена благодарение дейността и намесата на представителя на Пруското военно министерство майор Кемерлинг. Продоволственият комитет[18] ни създава най-големите трудности с това, че търси да попречи на всеки износ. Той си навлече заради това недоволството на всички кръгове и трябва да се надяваме, че този нам неприятелски Comité скоро ще бъде закрит. Успех е възможен само, ако този Comité de Prévoyance, докато все още съществува, бъде поставен в наша служба или неговата дейност стане зависима от наши ответни услуги. В България съществува изключителна нужда от сол и ние можем да направим от вноса на сол едно силно средство за натиск върху Комитета. Във връзка със скопените овни, представител замина за България, за да купи овни и всички германски представители са призовани да подкрепят неговите усилия; в момента по този въпрос не може да се направи повече.

Трябва съвсем специално да се съжалява за конкуренцията между различните германски дружества, която утежни неимоверно разрешаването в наш смисъл на въпроса за селскостопанските продукти. Аз обсъдих подробно този въпрос с подполковник фон Масов и майор Кемерлинг и ние стигнахме до извода, че настоящата безпланова управия трябва да престане. Като пример за тази вредна конкуренция може да послужи следният факт: Селскостопанската служба за производство[19] беше положила усилия да арендува големи полски имоти, които трябваше да се стопанисват от нея и се стигна до там, че последва обявяване на търг на тези имоти. При изтичане на срока на 10 февруари изведнъж се представиха 8 оферти, сред които и такива от германски военни дружества, въпреки че за всички други кандидати с изключение на Селскостопанската служба изпълнението на наемните условия беше невъзможно. Последицата беше, че с тази конкуренция цялата работа се провали и че тези полски земи, които са пригодени най-вече за маслени култури, през тази година остават незасети. Затова от тук трябва да се разпореди, че на военните дружества и пр. подобно поведение се забранява, защото с една такава нездрава конкуренция ние не само нищо не постигаме, ами просто ставаме смешни.

По отношение на турското положение моля да позволите да изложа накратко следното:

При преговорите с турските власти се натъкнах на едно несравнимо по-голямо разбиране, отколкото при българските и се надявам скоро да се стигне до споразумение. Обаче и в Турция при всички обстоятелства в интерес на общата цел трябва да прекратим конкуренцията между германските дружества.

Полк. фон Врисберг: Благодаря на г-н преждеговорившия за изчерпателното и интересно изложение и обещавам, че доколкото е по силите на Военно министерство ще се погрижа за промяна на това положение. Тази конкуренция между военните дружества е една от старите германски язви, която трябва да бъде отстранена и аз се надявам, че това заседание ще допринесе за успех. По досегашните решения на нашето събрание посолствата и легациите сега имат тетрадката на ръка[19] и тяхната работа е да действат с цялата си енергия за сработване на всички служебни инстанции и в случай на нужда да принуждават. Ние го дължим на нашия престиж, че се постига обединяване.

Таен висш правителствен съветник Нойхаус: Аз съм изцяло на същото мнение с г-н преждеговорившия, бих искал обаче да подхвърля въпроса, коя служба може да дава указания на действащите в Ориента военни дружества за съвместна практическа работа.

Полковник Врисберг: Работата ще се следи и ще се установява с Външно министерство.

Таен висш минен съветник проф. д-р Байшлаг: Според моето виждане всички преговори трябва да целят това, щото всички намиращи се в Стара Сърбия подземни богатства да преминат в германски ръце. В този случай обръщам вниманието върху намиращите се там златни промивници, които още по мирно време бяха висококодобивни и са от важност за подобряване на нашата валута.

Капитан Майер-Крузе: Със Закона за стопански грижи и обществена предвидливост, който влезе в сила с решение на Народното събрание на 15 август 1916 г., сам по себе си вече недостатъчният износ на суровини от България само още повече се затрудни. Трябва да се изиска щото всички необходими за военната икономика материали, на първо място вълна и кожи, да могат да се изнасят в задоволяващо количество и износът да не бъде зависим от благоволението на този Продоволствен комитет.

До този момент от Германия в преработено състояние като палта, одеяла и платове са изнесени за България:

Вълна:	4 500 000	кг
Памук:	3 000 000	“
Влакна:	900 000	“
	8 400 000	кг

Срещу това от създаването на Германско-ориенталското търговско дружество до 15.2. за Германия е изпратена само вълна 984 365 кг

преработена лицева кожа доставена за България кръгло 5 000 000 “

износът за Германия на непреработени кожи е възлязъл до същата дата на 1 725 557 “

Едно сравнение позволява да се признае, че ние дори и приблизително не сме получили съответния еквивалент срещу изпратените за България преработени материали и че най-настойчиво трябва да се изиска, че всичко това, което българите могат още да дадат, безусловно трябва да бъде изнесено за Германия.

При оскъдността на нашите суровини, от съюзниците трябва да се изисква, щото те същите трябва не само да ни обезщетяват за преработеното за тях количество, но дори чрез увеличени доставки да ни позволят да можем да подпомагаме при нужда другите съюзници.

Военен референт д-р Шпиро благодари на таен съветник д-р Байшлаг за указанието за златните проминвници и заявява, че Отделът за военни суровини вече проучва работата.

Майор Фонк: Наред с продължаващото през войната непосредствено снабдяване на България от Германия с оръжие, муниции и военни пособия от всякакъв род, което правеше възможно България от своя страна да води войната така успешно, че да спечели наново големи територии, респ. да ги получи в свое владение и за които досега не е последвала отплата, Германия беше непрекъснато загрижена да увеличава военната сила на България. Още при разпределението на плячката в арсенала на Крагуевац, Германия доказа това отношение, като въпреки протестите на представителите на Австрия и Турция отреди на България голяма и значителна част от тамошните фабрични съоръжения, за да я постави в състояние да произвежда военен материал в собствени работилници.

По-нататък Германия подкрепи България с изпращане на квалифициран персонал в арсенала в София, за да може там да се извършват по-трудните работи по поддържането в изправност на пехотните и артилерийските пособия. Най-накрая в момента в Германия се разработват за България проекти за изграждането на редица собствени държавни фабрики, които трябва да образуват основата на една собствена българска военна индустрия. Като компенсация за тази безкористна подкрепа на България Германия сега изисква:

а) Всички строящи се нови съоръжения за фабрики или разширенията на съществуващи фабрики в България за производство на оръжие, оръдия, лафети, превозни средства, снаряди, взривни запалки, барут и експлозиви, изобщо военен материал от всякакъв вид, се изпълняват с компетентната поддръжка на пруското Военно министерство от германски предприемачи, а необходимите за работа машини, фабрично оборудване, инструменти и суровини се доставят от Германия.

б) България се задължава да покрива цялостните си нужди от оръжие, оръдия, лафети, превозни средства, снаряди, взривни запалки, барут и експлозиви, изобщо военен материал от всякакъв вид до 20 години след сключването на мира с доставки от Германия, доколкото те не се произвеждат в собствени предприятия.

в) Експлоатацията на намиращите се в България полезни изкопаеми, доколкото те служат за производство на военен материал, особено въглища, желязо, мед и други метали, както и минерали за производство на барут и експлозиви, трябва да се извършва от германски предприемачи в съгласие с германското правителство и при стриктни споразумения за това.

Майор Дюстерберг: Едно сработване на началника на полевите железници с Отдела за военни суровини е абсолютно наложително.

Шефът на полевите железници капитан Бертлинг: Ръководството на полевите железници обработва вече 4 въглищни мини. В близките дни експлоатацията и на една следваща разположена покрай Дунав въглищна мина ще се поеме от шефството на полевите железници, естествено със съгласието на Отдела за военни суровини.

Полковник фон Врисберг обобщава резултатите от днешното обсъждане:

1. Необходимо е с всички средства да се осигури цялостност на всички стопански стремежи и начинания на всички взети заедно германски служби и дружества в България и Турция.

2. Военното министерство оповести всички смятани от него за необходими искания и подчертава, приемайки, че с тях всички се съгласяват, че Военното министерство трябва да отдава най-голямо значение на изпълнението на тези искания.[20]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/6; също ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 12; също Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.

---

[1] Машинописното копие (15 страници) е архивирано в PAAA, Bonn към регистрационен номер A VI P. 5026. Протоколът е съставен и подписан от участващия в заседанието майор фон Рамзей.

[2] Виж док. 147

[3] Към Външно министерство.

[4] Остава недешифрирано.

[5] Kriegsrohstoffabteilung/ Отдел Военни суровини.

[6] Остава недешифрирано.

[7] Виж док. 133, 136, 147.

[8] Щайн.

[9] Явно грешно е написано. Става дума за Външно министерство.

[10] Виж док. 133.

[11] Виж док. 138.

[12] Гьорбиц.

[13] Виж док. 147.

[14] Док. 22.

[15] Рихтхофен.

[16] Оберндорф.

[17] Виж док. 85, 92, 93; сравни док. 26, 29.

[18] Написано е „Comité de Prèvojence“.

[19] „Държат/ имат в ръцете си ръководството“ (нем. израз).

[20] На въпроса за ползването от Германия на земните богатства в окупирана Сърбия се отдава особено внимание и на 23 април 1917 г. във Военното министерство се провежда ново специално обсъждане в подготовка на договор между Германия и България за ползването на земните богатства в окупираната от България сръбска територия. Виж док. 175, 176.

№ 151

Препис на телеграма № 211, 20 февруари 1917 г., Кройцнах,[1] на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до Външно министерство, Берлин[2]

Във връзка с доклад № 88 от 10 т.м. и телеграма № 1143а от 27 декември м.г.[3]

Върховното армейско ръководство е получило следната телеграма от военния пълномощник[4] в София:

„По случая със закона за експроприацията (доклад 136/17 от 16.1., 16931 Р.[5] и 296/17, 17353 Р. от 5.2.[6]) е последвало отлагане. Радославов днес ми каза, че той иска да задържи закона като оръжие срещу евентуални враждебни репресалии, от страна на правителството нямало пречки срещу предложението акциите на Захарната фабрика в Русчук да минат в германски ръце. Той препоръчва същата процедура и за Бор и Плакалница преди да ни е изпреварил австрийският Консорциум.

Относно мина Перник[7] правителството подготвя паметна бележка до Царя, препис от която трябва да пристигне в легацията.[8] По този начин нещата отново се забавят. Радославов очевидно иска да не внася в Народното събрание установените от германски и български вещи лица нови граници на каменовъгления басейн, защото му се струват твърде неизгодни за България и защото се страхува от политически дискусии. Решението на Царя трябва да го освободи от отговорност, надява се също да печели време поради боледуването на Негово Величество. Готовността му да ускори нещата според нашите желания е съмнителна.“

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 94, л. 218-219.

Potsdam, DZA, Bulgarien 15.

---

[1] Шифровачната и други служби към Върховната главна квартира от Замък Залцбург се прехвърлят в Кройцнах, също в графство Плес.

[2] В полето на документа има бележка: „Копие на отпечатъка [на телеграмата] да се заведе в Отдел II, [подпис] фон Розенберг.“ Подписът е собственоръчен. Тоест дешифрирано, напечатано на машина копие на телеграмата е било връчено във Външно министерство.

[3] Това е док. 127.

[4] Масов.

[5] Това е док. 139.

[6] Виж този документ в ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 163; сравни док. 150.

[7] Подчертано от получателя.

[8] Германската легация в София.

№ 152

Доклад, февруари 1916 г., Македония, с полева поща, на офицера при Главно командване на германската група войски фон Белов в Македония капитан д-р Лесинг до директора на министерския кабинет на германското Външно министерство действителен таен съветник, пълномощен министър Йоханес, Берлин[1]

Българското военно управление на Македония обхваща същинска Македония, която е позната от историята преди Балканските войни и винаги е представлявала известен неспокоен елемент на Балканите. Все пак не бива при това да се забравя, че всичко, което се докладва тук за страната писмено или се разказва, трябва да се приема с голяма резерва. Все някой си винаги има интерес да преувеличава и дори когато като изключение не това е трябвало да е така, то той още го прави по стар навик.

Да искаме да съдим за страна и хора, за стари и нови потисници според европейски принципи, означава отнапред да се отдадем на лъжливи умозаключения. Кавказ и Украйна може би взети заедно представляват картина, която е същата като македонската, само че тук, в Македония, отношенията са значително по-прости, не обаче и хората.

Петстотингодишно турско робство, продължително опустошаване, Балканска война, сръбско-руски така наречени културни влияния и накрая Световната война оставят следи. Че при все това страната не е съвсем обедняла и западнала и различните националности, които днес са били потисници, а утре подтиснати, са се съхранили, може точно така да покажем, как е могло да се развива и поддържа едно дори солидно благосъстояние.

Македония е извънредно облагодетелствана точно от природата. В Германия за тази страна се създават направо обратни представи; от само себе си това е обяснимо, защото интересът към Балканите по-рано беше малък. Сведенията на пресата, които идваха до нас, не бяха правили нищо за това да повишат този интерес.

Македонският въпрос от край време беше един от главните спорни въпроси на Балканите и политическите задкулисни играчи имаха интерес от това да запазят тази игрална топка за свои специални цели. Установените отношения не бяха според техните сметки и за това те се нуждаеха от вкарването в обръщение на споменатите преувеличения. Днес отношенията основно се различават. Чрез съюза ни с България и последвалите исторически събития ние се заинтересувахме трайно от Балканите и теглихме политически ясна линия за нашето бъдещо поведение. Македония е един от най-важните пунктове за бъдещето, тя е, така да се каже, мостът от Запада към Ориента. Различните националности, които живеят в Македония преди войната, бяха за нашите противници добре дошли, за да ги настройват един срещу други; за нас те са добре дошли, за да ги обединим и сплотим в общо действие, с други думи, ние трябва всичко да вложим за това, за да изгладим отчасти съществуващи противоречия. Нашата задача съобразно цялостната наша природа е да въздействаме градивно.

Нашите противници виждат и виждаха своята цел в разрушаването и отслабването на нежелана конкуренция, ние в използването на силите си за създаване на нови ценности. Политически за нас едни мирни Балкани е безусловна необходимост като път за Ориента и към откриване на нови страни, а една процъфтяваща Македония е conditio sine qua non[2] за балканския мир.

Засега Македония е земеделска и пасищна страна.[3] Просторната шир на Амзелфелд (Касово поле),[4] където през 1389 г. страната беше покорена от турците и през 1912 г. освободена и огромното Шаффелд (Овче поле)[5] лежат незасети. За едно прилежно селско стопанисване се предлагат неограничени перспективи, едно благосклонно небе предлага днес вече по три реколти годишно, виреят ябълки, грозде и царевица, и търпеливата и плодородна земя, едва-едва разрохкана и наторена, трябва да продължава да дава нови плодове.

Климат, свързващ суровостта на зимата с мъката на тропическата лятна жега закалява население и животни. На усърдни лесничеи се отрежда да възстановят наново станалите жертви на безплатно изсичане гори и така да повлияят благоприятно климата и реколтата. Рудните залежи са само повърхностно проучени и са били и се експлоатират съвсем слабо. Скалната порода свидетелствува за това, че в земята почиват още много богатства и тъкмо, както е нашата политическа задача да запазим вътрешния мир в страната, то и наша стопанска [грижа] е да разкрием тези подземни богатства, да построим ж.п. линии и пътища, да създадем работилници. Нашата родина се нуждае от суровини, Македония се нуждае от пътна съобщителна мрежа, от транспорт. Ние заедно се нуждаем от мир и той може да се осигури само когато България и Германия работят заедно и всякакво външно влияние се елиминира. Ние не искаме да господстваме на Балканите, а да действаме. Населението има доверие в нас, нуждаем се от него [доверието] в общ интерес.[6]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 278, л. 1050-1052.
Bonn, PAAA, Bulgarien 5, Bd. 2.

---

[1] Допусната е грешка: док. 152 има своето място след док. 8.

[2] Условие, без което не може (лат. ез.).

[3] Адресатът е подчертал дебело това изречение.

[4] Amselfeld „Косово поле“ – на нем. ез.

[5] Schaffeld „Овче поле“ – на нем. ез. И в двата случая кап. д-р Лесинг е изписал двете географски имена в немско звучене, след което в скоби е изписал оригиналните имена.

[6] Следва собственоръчен подпис: „Dr. Lessing. OK v. Below, deutsche Feldpost 654“ [Д-р Лесинг. Главно командване фон Белов, германска полева поща 654.]

№ 153

Препис на доклад № 420/ 17 geheim, 25 февруари 1917 г., София, на императорския военен пълномощник в София подполковник Едуард фон Масов до германското Върховно армейско ръководство, Оперативен отдел Б, Върховна главна квартира, Плес

Продоволственото положение на войската в Македония

Положението с продоволствието в Македония никога не е било благоприятно, защото се основава върху една единствена нормална жп линия през Ниш, която с много голямо натоварване от 13 композиции в двете направления трябва да се справя с целия подвоз за войските между Охридското езеро и Вардар. Устройването на дестинации за автомобилен транспорт, полевите и дековилни линии ускорява наистина разпределянето по отделните армии, може обаче само в ограничена степен да допринесе за цялостното усилване на подвоза. Този същият идва главно от хинтерланда, а именно Стара и Нова България. Македония, обезлюдена и обедняла от продължителната война, може да понесе само малка част от товарите. Областта на Морава и Добруджа могат да се използват изцяло.

Докато дееспособността на жп линията непрекъснато се разширяваше, пътуващият насам подвоз от хинтерланда западаше.

Българското правителство пое задължението за изхранването на воюващите на негова земя германски и български войници. Само при това условие цялата завладяна сръбска област веднага беше поставена под българско управление. Колко малко това задължение се изпълнява се вижда от това, че германските войскови части трябваше от време на време да си доставят почти половината от своята издръжка от Германия, за да се запазят боеспособни. Да продължава едно такова положение е невъзможно и е вредно за боеспособността на войската съвсем независимо от това, че то противоречи на споразуменията на двете Главни армейски ръководства. Всеки влак от Германия лишава за по-дълго време засега така недостатъчния вагонен парк. Докарва ли се продоволствие за войските от Германия, тогава влакове с муниции и транспорти с необходимия за България военен материал трябва да се отменят, също както необходими за населението пратки като сол, индустриални артикули и т.н.

Трябва следователно въз основа на транспортния въпрос да се придържаме към това, че сражаващите се на българска земя съюзнически войски могат да живеят с подвоза от Стара и Нова България.

В момента положението с продоволствието на войската е толкова сериозно, че не може да се губи време за радикално действащи мерки.

От дълго време българските войници получават само част от полагащия се порцион. Дажбените ставки са така понижени, че при загуби от впрегатни животни подвозът на муниции при вражеско нападение би бил поставен под въпрос. Последствията стават чувствителни, дееспособността на войниците и особено на конете упада. И това във време, когато трябва да се съобразяваме със съживяване на военните действия, когато се изисква изключителното напрежение на всички сили. Също така критично е и със снабдяването на германските войски. Вследствие на напрегнато положение на железопътната експлоатация в Унгария, на недостиг на вагони и въглища, не може да се разчита повече на редовни подвози на продоволствие от Германия. Германия поставя на разположение на съюзниците си войски и оръжие, страда обаче от недостиг на хранителни продукти. Как се очертава подкрепата от България? За периода между 27.01. и 19.02. българската Главна етапна инспекция е предала на германския Етапен склад в Ниш вместо договореното количество от 2400 т. брашно, само 64 т., също така беше и с останалите продоволствия.

Това води до големи нездравословности, попълнение тук не може да се намери. Грижещите се за войската интендантски чиновници губят всяка възможност за пестеливост.

Вината обаче не е с усърдие работещото българско Главно интендантство, нито във Военното министерство. Чрез Comité de prèvoyance[2] тези учреждения са с вързани ръце, както междувременно все по-ясно изпъква. Съставеният от парламентаристите комитет работи според по-други принципи, отколкото войната изисква, той се чувства задължен да се отчита не на Главното командване на войската – представителството на въоръжения народ – но на Народното събрание, т.е. на политизиращата се част от народа. Комитетът мисли много малко за изискванията на настоящето и твърде много за запазването на бъдещата икономическа стабилност на страната. Той иска всичко от войника и му дава твърде малко. Неговите тромави теоретични разпореждания се основават на мирновременен опит и на непълноценни занимания с военни въпроси на отделни съвсем непознати политици. Несъзнателно той работи против военното ръководство и с това и против интересите на страната.

Ръководните военни служби се мъчат да установят разбирателство с Комитета. Напразно: правителството допусна влиянието му върху управлението на страната, разреши му без знанието и волята на Министерския съвет да издава на чиновниците произволни разпореждания. Сега стоим пред един вид вторично правителство.

На един български генерал наскоро с лека ръка от Комитета беше забранена необходима военна покупка на впрегатен добитък в окупираните области.

Но запаси и добитък има предостатъчно в Стара България и в окупираните области. Едва ли има втора страна в Европа, която да стои днес така благоприятно в това отношение. И регулирането на транспортните средства надвива щом се въвежда строга военна централизация.

Желанието за една оформяща се военна централна служба за продоволствие на войската и на страната е общо взето в частта на народа, който носи главната тежест на войната – във войската. Всички генерали се изказаха против Комитета.

Посегателствата на Комитета се разпростират и върху политическата област и помрачават отношенията със съюзниците.

На 19 февруари българският комендант на гарата в Ниш се опитал с оръжие да попречи да се натовари германски и австрийски военен багаж (ръчен багаж на излезли в отпуск войници!) и противно на всички споразумения изискал митническа проверка. Няколко дни след това по същия начин по заповед на Комитета по продоволствието, на гара София багажът на служебно отпътуващи германски офицери беше подложен на митническа проверка.

Преди известно време в Прокупле произлезе достоен за съжаление сблъсък между германски и български командоси, защото префектът [областният управител] отнел принадлежаща на германските войници изпратена от Германия сол и я продал на населението. Отначало германските военни части в областта Морава имаха възможност да купуват хранителни продукти срещу заплащане, след това с последвали дребнави разпореждания на Комитета им беше забранена разменна търговия със сол. Не би се отишло така далеч, ако уговореното редовно продоволствие е било доставяно.

Доколко Комитетът е участвал в проектозакона за вносните и износните мита за Добруджа и за областта на Морава, не искам да решавам. Във всеки случай моментът за това тук е подранил. Двете области лежат в обсега на военните операции.

Като обобщение може да се каже, че протичането на по-нататъшното водене на войната на Балканите се поставя под въпрос от продължаващото влошаване на положението с продоволствието.

Главно командване Белов съобщи на българското Главно армейско ръководство на 20 февруари:

„Поради неспазване на поетите задължения, както и вследствие прекъсване на собствените покупки чрез възникващи затруднения по въпроса за удостоверяването [им], положението с продоволствието на войсковата група стана заплашително. В случай, че незабавно не се изпълнят поетите задължения, Главното командване ще се види принудено при първа необходимост да пренебрегне забраната за покупки.“

С това се казва: Главното командване възнамерява да спазва ограничаващите разпореждания на Комитета по отношение на свободните покупки, ще отпадне обаче всяко съобразяване, ако с тези разпореждания се пречи на отговорността войниците да запазят бойна готовност.

Оттук следва, че уреждането на продоволствието на войската се нуждае от бързо, принципно решение.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 165, л. 505-510.

Bonn, PAAA, II° W Bulgarien 5127.

---

[1] Докладът е озаглавен: „Промемория за продоволственото положение на войската в Македония“

[2] Комитетът за обществена предвидливост (фр. ез.) или Продоволствения комитет.

№ 154

Телеграма № 90[1], 28 февруари 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес[2]

Поверително.

Във връзка с телеграма № 248.

За изключително лична, строго поверителна ориентация на Ваше Високоблагородие.

Това, че императорското правителство било изпратило тукашния български пълномощен министър[2] в Швеция, за да преговаря оттам с Русия за сепаративен мир, не е вярно. Положението на нещата е по-скоро следното:

Вече от доста време г-н Ризов планирал да установи контакт с руски приятели, за да си състави представа за фактическото положение и настроенията в Русия. За тази цел той отпътувал за Скандинавия преди около 4 седмици под някакъв безобиден предлог и под фалшиво име. Тъй като той действаше на своя отговорност и не можеше да се позове на някакви поръчения от германски служби, ние не възпрепятствахме неговото пътуване.

Относно лицата, с които би искал да се срещне в скандинавските страни, г-н Ризов не издаде нищо преди отпътуването си. След завръщането си на 15 февруари той ме потърси и ми разказа, че е разговарял с руските пълномощни министри в Християния и Стокхолм. На двамата е казал, че за Русия бил препоръчителен сепаративен мир с нашата група. За условията на един такъв мир той само съвсем неопределено пропуска [договори] и освен това настоятелно подчертал, че към тази своя стъпка не е бил подтикнат от нас. Във всеки случай той наблегна, че ако възникнат индискретности, ние, разбира се, бихме могли да го дезавоираме напълно. Ризов е оптимист и вярва, че със своя демарш е направил мисълта за сепаративен мир с нас примамлива за Русия. Аз съм по-скептичен към работата, но не мисля, че г-н Ризов ще използва срещата си с руските представители против нас. Той, естествено, е на първо място българин, но според досегашните наблюдения симпатиите му са на наша страна и не към страните от Антантата. Докато вярата му в нашата победа не се колебае, не би могло нещо пакостно да се промени.

Може би предупрежденията на г-н Ганчев са свързани с желанието да си проправи пътя към поста на тукашния пълномощен министър, за което той трябва да спекулира.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Телеграмата е подписана собственоръчно от Цимерман.

[2] В полето на документа бележка на Лерснер: телеграмата да се представи на Берихем. И втора бележка: „Прочел ген. Лудендорф.“

[3] Д. Ризов.

[4] Сравни док. 142. Виж док. 156.

№ 155

Препис на хюз-телеграма № 349, 3 март 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман[1] до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Веднага!

Пълномощният министър[2] София телеграфира на 1 март:

„ins. m. m. aus Eingang“[3]

„И по мое виждане трябва да се отчита опасността, че увеличаващите се търкания с нас (освен Добруджа, особено Перник и Продоволствения комитет) и съществуващите сериозни трудности в Парламента биха могли да принудят г-н Радославов да подаде оставка. Особено популярен претекст би предоставил румънският въпрос. Оставката на Радославов не би била еднакво значима с отпадане на България, обаче би удвоила и улеснила натам насочените усилия на Антантата. Излизането на България от нашия боен фронт обаче би било за нас и съюзниците ни един такъв тежък удар, че ние би трябвало с всички средства да предотвратим подобно развитие.“

След като ние сме запазили нашата принципна позиция по Добруджанския въпрос (тел. 19 от 3 януари)[4] бих бил извънредно благодарен на Върховното армейско ръководство, ако би дало на генерал фон Унгер указание, по отделните въпроси на управлението доколкото позволяват военните интереси да откликва на желанията на г-н Радославов и да щади българската чувствителност. Въпреки неподобаващото поведение на министър-председателя[5] и неговия неразумен език спрямо австрийския пълномощен министър[6], бих искал по тактически съображения евентуално да препоръчам дори отстъпки по отношение на цивилните служители[7]. Според тамошен доклад № 20 от 13 януари, допускането на чиновниците [българи] в Констанца би трябвало след доста седмици да се реши окончателно. Може би било възможно да използваме поне частично този случай съобразно желанията на Радославов.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 195, л. 518-519.
Bonn, PAAA, Deutschland 128, Nr.8 secr., Bd. 19.

---

[1] Цимерман нарежда телеграмата да се изпрати като открита вътрешна телеграма по секретен апарат Хюз „веднага“ след получаване на телеграмата на Оберндорф от 1 март.

[2] Оберндорф.

[3] Бележка, къде да се поставят кавичките за текста на Оберндорф.

[4] Сравни док. 130, 132, 134.

[5] Радославов.

[6] Граф Чернин.

[7] Виж док. 134.

№ 156

Препис на доклад № 477 geheim, 3 март 1917 г., София, на германския императорски военен пълномощник в София подполковник Едуард фон Масов до и. д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф, Политически отдел, Върховна главна квартира, Плес[1]

Вътрешното положение в България

Необичайно дългото отсъствие на Царя не остана без влияние върху вътрешното положение в страната. Като най-обиграният държавник на страната, той знае да я накара да изпълнява неговата воля, без да я оповестява на обществеността. Той стои далеч от партийните страсти и въпреки това успява чрез невидими конци „да изглажда противоречията или да ги разиграва едно срещу друго“ според това, как това съответства на неговата цел.

Три месеца страната беше без владетел.

Министър-председателят, чиято сила никога не е била в областта на вътрешната политика, през това време изпусна здравия курс на управлението и натрупа грешка след грешка.

Неговата позиция спрямо Главното командване на армията стана неудържима. Всички опити да се отстрани това противоречие се провалиха, тъй като и от двете страни липсваше добрата воля за разбирателство. Към Главното командване се прави упрекът, че водело политика срещу правителството и търсело контакт с демократичната опозиция. За това съм говорил многократно с генерал-лейтенант Жеков и добих впечатлението, че той самият мисли лоялно, обаче прави грешката да не опазва своя щаб от политически интриги. Той смята, че има право да изслуша в Кюстендил тъжителите от всички партии, тъй като народната войска трябвало да отдава равнопоставеност на всички партии без разлика. За жалост това доверие на главнокомандващия се оценява фалшиво.

Радославов работи за смяна в Главното командване и изглежда, че използва за това полковник Ганчев. Дали неговите опити отново да издигне генерал Михаил Савов, българския предводител от І-та Балканска война, ще имат успех зависи в последна сметка от Царя, който е отлъчил Савов.

Още по-неудържима е Радославовата позиция спрямо „Комитет за обществени грижи“. Този орган беше създаден през лятото на 1916 г., за да надзирава вноса и износа, както и да организира изхранването на народа. Радославов се беше наситил на упреците на Народното събрание и избра един Комитет с членове от всички партии, за да свали отговорността от себе си. Правата, дадени на Продоволствения комитет обаче отиваха твърде далеч, той самостоятелно се намеси в законодателството на страната и накрая се превърна в паралелно правителство от най-лош вид, което сега се насочва и срещу министър-председателя. Комитетът е направил твърде малко, тъй като продоволствието в страната е оскъдно, а това на войската – критично. Затова стопанският живот е заробен от цяла камара теоретични предписания. Ходещите навън като тайни полицаи агенти на Комитета разпространяват недоверие, в столицата се ширят подозрения и обвинения. Обаче изглежда Радославов не може да отстрани Комитета, защото той разполага с изобилен материал за компрометиране на министрите. Опозицията вече се осмели да заподозре самия министър-председател в незаконни спекулации.

Това не остана без влияние върху Радославовата позиция спрямо останалите членове на правителството и партиите от неговата свита. Очевидно той вече не държи да налага своята воля против [Народното] събрание. Той се оставя да го дърпат от всички страни. От край време му липсваха прилежни и надеждни служители, неговото по-тясно обкръжение се състои от съмнителни елементи. Те постепенно са получили власт върху него и са го въвлекли в тъмни гешефти. Така се изяснява, че на кабинета Радославов липсва всякакво желание да се направи нещо – случая Перник, германски внос-износ, митнически преговори, уравняването на военните дългове, всичко се влачи, никъде не се показва инициатива. Човек е с впечатлението, че има една фирма, която скоро ще ликвидира, тъй като участниците ѝ искат да приберат печалбата на сигурно място.

Забележително е, че принадлежащата към Радославовата свита Стамболовистка партия видимо се отдръпва от него и вече преговаря с Народната партия под [ръководството] на предишния министър-председател Гешов. Измежду неговите собствени хора има брожение. Той не може вече да е сигурен в своя приятел министъра Добри Петков. Всичко това е известно в страната и произвежда състояние на напрежение и несигурност.

Към това се прибавя, че Негово Величество Царят, като се остави настрана краткото тържество за ерцхерцог Максимилиан, отново се показва недостъпен и се оправдава с болести.

Няма все още доказателство, че дните на министър-председателя са преброени, но трябва да се държи сметка за възможността. Все още той изглежда се радва на благосклонността на монарха, все още намира поддръжка за своята одобрявана от мнозинството на народа външна политика. Ние трябва обаче да държим сметка за това, че господин Радославов се страхува от отговорността за своята вътрешна политика и иска своевременно да си осигури едно славно напускане. Затова не би му се представило нищо по-подходящо, отколкото открито заявяване, че е компрометиран от Германия пред очите на страната. Без малко щеше да се стигне твърде далеч, когато преговорите за Перник – не без негово знание – станаха достояние на обществеността. По подобен начин изглежда, че се развива и неговата борба за Добруджа. И тук работата му се запече, когато той, връщайки се от Берлин, обяви законното притежаване на тези земи за осигурен нему подарък и с това се обърна към държащите на Русия партии. Идеята българското управление да се разпростре до Тулча не беше подхваната от никого с такъв ентусиазъм, както от русофилите. Който говори против, е предател на отечеството. На германското Етапно управление в Кюстенджа се правят съзнателно спънки, за да го направят невъзможно. На г-н императорския пълномощен министър[3] и на мен за пръв път беше засвидетелствано недоверие, защото ние уж работим срещу българските искания.

Изясняването на това нерадостно положение може да се очаква само от Негово Величество Царя. Досега той не ме е накарал да се съмнявам, че желае да работи с г-н Радославов до края на войната. Историята на България при все това доказва, че смяната на сцената може да бъде внезапна и да се редуват личности, които малко преди това са стояли в остро противоречие към една друга.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] При получаването му във Върховната главна квартира върху доклада изрично се поставя гриф „Geheim“.

Преписът се разпраща до: 1. Върховното армейско ръководство, Политически отдел; 2. Върховно армейско ръководство, Оперативен отдел Б; 3. Пълномощник на Кралското пруско Военно министерство в София; 4. Главно командване фон Белов; 5. Главно командване фон Макензен.

[2] Комитет за обществени грижи – Продоволствения комитет.

[3] Оберндорф.

№ 157

Писмо B № 2385 geh. op [Оперативен отдел], 4 март 1917 г., Плес, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф, Върховна главна квартира, до германското Външно министерство, Берлин

В приложение изпращам скицирана от подполковник фон Масов паметна бележка за продоволственото положение на войската в Македония. Тази паметна бележка е изпратена също и на българския министър-председател.[1] Тя показва по какъв начин поставеният над парламентарната и партийна система български Комитет по продоволствието злоупотребява с пълномощията си в систематично експлоатиране на Германия. Първостепенна грижа на Комитета изглежда е да щади икономическите сили на България без при това да се съобразява съответно дори с благото на собствената армия.[2]

Занемаряването на снабдяването на армията беше съпричастната вина за разгрома на българската съпротива при Монастир през м. септември 1916 г. Една подновена подобна катастрофа би имала най-опасни политически последствия и то не на последно място за сегашното българско правителство.

Систематичното тайно и явно възпрепятстване на доставката на суровини за нас, въпреки че от българска страна исканията за доставки непрекъснато се увеличават, става ясно от приложение 1 към доклада.[3]

В интерес на воденето на войната и на икономическата стабилност на Германия е възможно най-скоро да настъпи коренна промяна в това положение.

Затова аз се обърнах с подновено натякване към българското Главно армейско командване и моля също и от страна на Външното министерство да се предприемат съответстващи стъпки пред българското правителство.[4] И то не се съмнява в сериозността на положението.

Основно подобрение на това положение по мое убеждение не може бързо да се постигне докато Комитетът по продоволствието не се отстрани изцяло или се постави в сянка.

Приложение 1.

Поведението на Централния комитет по продоволствието към германските заявки.

... 16 № 7521[5] Разрешение за износ на един вагон кости. С протокол № 155 износът е разрешен, обаче е бил спрян от Комитета, костите трябвало първо да бъдат тотално химически обезмаслени.

... 16 № 8052 Разрешение за износ на 20 000 пакета с хранителни стоки като коледен подарък за близките на германските войници, които са изпратени в България и които се бият на фронта.

Тази пратка беше разрешена, но след това поради затруднения на митническия контрол стана илюзорна.

... 16 № 8633 Разрешение за износ на 250 тона смола, 50 тона фузелово масло, 200 тона Nigella Sativa, 30 тона семе горчица, 100 тона рапично семе, 200 тона букови желъди, 100 тона аптекарски копър, 50 тона конопено семе, 100 000 броя гъски, 50 000 броя кокошки, 20 000 броя кози, отказано изцяло.

... 16 № 8303 Размяна на 60 кози срещу 20 овни и 10 овце. Досега няма разрешение, въпреки застъпничеството на българското Министерство на земеделието.

2.1.17.№ 11 Разрешение за износ на кестени от Ниш, макар че няма искане.

17.1.17.№ 578 Реекспорт на 16 газови мотора собственост на Газмоторфабрик Кьолн – Дойц, които от 3 години лежат тук неизползвани и непродаваеми, а в Германия са необходими.

30.1.17 № 1223 Разрешение за износ на 15 000 кгр. семе от лук, за Централното изкупно-търговско дружество. Досега не е разрешено.

1.2.17 № 1469 Разрешение за износ на 230 000 кгр. свинско месо в собственост на Кралското пруско Военно министерство. Тези 230 000 кгр. свинско месо не се нуждаят тук от български ветеринарен атестат, понеже е разавлено. В Германия такова месо може да стане използваемо чрез ...[6] от прясно месо. Въпреки това никакво разрешение за износ.

12.2.1587 Разрешение за износ на кожи от военни скотобойни в Македония и Моравска област. Още не е дадено, макар че като ерзац за доставяне на България... необработени кожи е настоятелно нужно.

13.2.17 № 1905 Разрешение за износ на слънчогледово семе. Още не е одобрено, макар че е инициирано от страна на царското българско правителство.

14.2.17 № 1754 Разрешение за износ на 50 000 кокошки носачки от Македония. Още не е одобрено.

20.2.17 № 1895 Разрешение за износ над 1600 м. плат за турската армия за гамаши. Стоката е закупена тук, Царското българско Военно министерство е дало съгласие. Въпреки това разрешение за износ няма.

Съгласно протокол № 155 беше разрешен износа на 300 вагона с рязано цвекло. Тези резени цвекло били закупени от Централното изкупно-търговско дружество, след това реквизирано от българското правителство. Компенсация не е дадена.

По сведение от различни германски търговци на тютюн, Централният комитет по продоволствието поискал да постави една 10%-ентна такса за транзитни стоки от Гърция за Германия, въпреки че това противоречи на митническия закон. Това трябваше да отпадне, затова пък Централният комитет по продоволствието пречи на обезмитяването на вагоните в Ксанти, макар че тютюнът е германска собственост.

Резултат: тютюнът остава в Гърция, от това страда германската армия.

Германско-австрийско-унгарското изкупно търговско сдружение в София притежава само още 32 000 кгр. вълна, докато в Стара и Нова България има големи количества запаси. Затова пък от Германия настоятелно се изискват готови фабрикати от вълна. Подпис: фон Масов.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 4, л. 6-10.
Potsdam, DZA, Bulgarien 579; IIe Weltkrieg Bulgarien 5127; 79.

---

[1] Радославов.

[2] Сравни док. 153, 159.

[3] При четенето на телеграмата, целият пасаж е дебело подчертан.

[4] Срещу това изречение в полето на документа има отвесна черта.

[5] В копието на документа, с което разполагаме, денят и месецът от датите на първите четири позиции не се виждат. Явно обаче цифрите „16“ означават 1916 г.

[6] Не се вижда следващата дума поради сянка във филмовото копие.

№ 158

Доклад В. № 498 А, 5 март 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капелле и до началника на Адмиралтейския щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Представям на Ваше Превъзходителство приложено препис от доклад на военния пълномощник подполковник фон Масов за вътрешното положение в България.[1]

Трябва да отбележа, че след завръщането си от Берлин заварих тук забележителна промяна на сцената. Върналият се междувременно от Унгария Цар по един впечатляващ начин е направил завой към австрийския лагер. След като му се беше отдало във Виена да направи така, че приемникът на граф Тарновски, пълномощният министър граф Сечени да бъде сменен от брата на австро-унгарския външен министър, граф Чернин, в присъствието на ерцхерцог Макс се възползва от възможността да отдаде по най-впечатляващ начин почести на австрийците. При това се е стигнало дотам да се отправят пред граф Чернин известни оплаквания за германските претенции относно уравняването на военните дългове, германския внос-износ, управление на Добруджа и т.н.

Въпреки че граф Чернин по лоялен начин съобщи на императорския пълномощен министър[2] за това, вън от всякакво съмнение е, че австрийците с всички сили работят за това да извлекат от ситуацията икономически предимства[3] за себе си в ущърб на нашите справедливи претенции.

В политиката на Царя и на правителството изглежда, че се разиграва тази същата игра, която навремето по въпроса за отстъпване на Призрен и Прищина се играеше по отношение на Австро-Унгария, само че този път ролите са разменени. Царят се опитва да разиграе Австрия срещу нас.

Добруджанският въпрос е навлязъл така дълбоко в акутен стадий, щото министър-председателят заяви, че би изтеглил българските войски от Северна Добруджа, ако Германия държала на своето становище и германското управление останело в Констанца.

По този въпрос генерал-фелдмаршал фон Хинденбург вече попита телеграфически генерал Жеков, дали той все още признава за юридически съществуващо споразумението за германското Главно командване на Балканите.

Цялата ситуация предлага в момента една крайно нерадостна картина Изясняване може да се очаква, ако Царят се реши да излезе от своята сдържаност. Нещата дотогава ще се развиват без да би било възможно от германска страна да се повлияе съществено на техния ход.

За предстоящо сваляне на кабинета на Радославов не вярвам. Досегашните приятели на министър-председателя, които по вътрешнополитически причини работят сега срещу него, знаят твърде добре, че за външнополитическото развитие една смяна на кабинета би била само вредна. Самият Радославов твърде често прави от заплахата за оттегляне на кабинета политически капитал. Други цели той и този път няма да преследва.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Това е док. 156.

[2] Оберндорф.

[3] Сравни док. 166.

[4] Върху доклада при получаването му в Адмиралтейския щаб изрично е поставен гриф „Geheim!“

№ 159

Препис на доклад № 54 geheim, 7 март 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при българското Военно министерство, София фон Велер[1] до Централния департамент на Кралското пруско Военно министерство и Щаба на [имперската] Военна служба[2]

В допълнение на устния доклад на майор Кемерлинг и на варианта от брошурата на българския депутат Боджелиев докладвам следното:

Положението тук, както трябваше да установя при моето връщане в София, в различни отношения се е влошило за нас. Централният комитет по продоволствието, както друго и не можеше да се очаква, доказа пълната си неспособност да осигурява изхранването на войската и на народа. Изхранването на армията навлезе в тежка криза. Тукашният германски военен пълномощник подполковник фон Масов е докладвал до германското Върховно армейско ръководство.[3] Също и изхранването на населението навлиза във все по-труден стадий и се проявяват по-чувствително в София и във Филипопол. За количеството на хранителните продукти се разпространяват най-различни мнения. Отчасти се твърди, че имало фактически само още съвсем малко, аз обаче споделям онова схващане, което прехвърля недостига от хранителни продукти върху пълната дезорганизация, каквато е присъща на недостигащата способност на Централния комитет по продоволствието, и съм убеден, че в страната и в по-малките населени места още се намират повече от необходимите хранителни продукти от всякакъв вид.

Радославов, който както изглежда през юли 1916 г. беше обременен от борбата с опозицията[4] и който, за да отхвърли отговорността от себе си, създаде Комитета, сега обаче трудно се отървава от духовете, които той събуди. Опозицията беше поставила в Комитета своите най-способни хора, правителството – посредствени.[5] Стояща върху бюрократични и партийно-политически принципи, работата на този орган се проточва почти напълно безполезно в словесни пререкания е непрактични разпореждания и ето че сега опозицията напада най-остро този Комитет и правителството. Правителството е твърде слабо, за да се противопостави енергично и е твърде обременено, за да вземе само юздите в ръцете си. Както изглежда, то продължава да лавира. Върховното армейско ръководство няма никаква власт над правителството. Царят понастоящем отново се покрива под претекст, че е болен.[6]

Какво в следващите дни ще се реши, е напълно неясно. Или Комитетът ще падне, или ще се попълни с други членове. Във всеки случай опозицията работи за това, щото в ръцете на Комитета да играят по-големи пълномощия и да се оказва още по-голяма съпротива на нашите усилия. Че при тези борби кабинетът на Радославов ще бъде напълно сгромолясан, не вярвам, обаче ще настъпи смяна в министерските служби.[7] Меродавните партии изглежда не ще променят външната политика, но те така са заплетени в своите вечни вътрешнополитически интереси, че не желаят да видят, колко много с тези вътрешни затруднения пречат на воденето на войната в съответствие с желаните стремежи. Усилието за възпрепятстване на износа за Германия по мое мнение, трябва да се припише на това, че българите разчитат на първо време след мира при кризата на суровини в целия свят да направят блестящи сделки. Те обаче, както изглежда, отдават малко значение на по-късната вносно-износна търговия с Германия, било защото вярват, че германското влияние тук би станало твърде силно, било защото имат скритата мисъл, че тяхната политика през мирния период ще върви по други пътища.[8] Пример за това е извънредната съпротива, която те оказват срещу един проект на Централното изкупно търговско дружество в София да поощри зеленчукопроизводството, което има големи перспективи, да осигури на българските земеделци пазара, който италианските зеленчуци са заели в Германия, следователно, един проект, който лежи в собствения интерес на българската страна и който по мнение на специалисти би могъл да доведе до експорт от 50 милиона. Все пак надявам се да успея да прокарам тази работа.

Дали една политическа промяна ще носи със себе си изгода или загуба, днес не може да се предвиди. Не би ли се подобрило положението, то остава само единственият път да се върнем към чисто компенсационното (не валоризационно) становище и за всички искания, които не са пряка военна нужда (муниции, оръжие) да предявяваме пред Комитета по продоволствието чрез Военното министерство искания за компенсации със суровини. Голяма помощ би било, ако устното споразумение, което се постигна между двете главни военни ръководства относно експлоатацията на българската част от Сърбия, влезе отново в правото си в пълен обхват. Би било нужно, за да се постигне това, германското Върховно армейско ръководство още веднъж да влезе в преговори по този въпрос.[9]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, а.е. 2, л. 2-3.
Potsdam, DZA,II° Weltkrieg Bulgarien 5177.

---

[1] Фон Велер заема поста на капитан Гьорбиц като военен пълномощник на Кралското пруско Военно министерство при българското Военно министерство в София, очевидно след заседанието на 19 февруари 1917 г. в кралското пруско Военно министерство (док. 150).

[2] Машинописни копия на доклада се изпращат на трите отдела на Военното министерство: AIT, A-8, KRA. Това са служби на Техническия щаб на имперското Военно министерство (Виж док. 150), а именно: AIT Отдел Турция, Отдел – 8 и Отдел за военни суровини K.R.A.

[3] Виж док. 153.

[4] На немски език: „ihm über den Kopf gewachsen war."

[5] В полето срещу изречението има отвесна черта, поставена при четенето.

[6] Сравни док. 156, 158. В полето срещу последните четири изречения е изписана отвесна черта.

[7] В полето срещу изречението е теглена отвесна черта.

[8] В полето срещу изречението са изписани две отвесни черти.

Във връзка с „експлоатацията на българската част на Сърбия" на 8 март полковник фон Врисберг, който ръководи голямото заседание на 19 февруари 1917 г. (док. 150) изпраща на райхсканцлера и държавния секретар на Вътрешното министерство препис от протокола на заседанието. Полковникът моли преписи от протокола да се адресират до германските „военни организации, чиято дейност се разпростира и върху Турция и България (включително българска Сърбия) или [които] възнамеряват да развиват икономическите отношения в тези страни," като бъдат инструктирани, че „при експлоатирането на тези територии трябва да вървят ръка за ръка с останалите представители на германските служби. Действията поотделно могат да доведат до неприятна конкуренция и до ощетяване не само във финансово отношение, но също и до отрицателно повлияване върху германския престиж." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 8-9; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.)

№ 160

Телеграма № 364, 8 март 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман[1] до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Кройцнах[2]

За поверително използване при генерал Лудендорф.

Пълномощният министър София[3] телеграфира 7 март:

„Строго поверително. Вътрешната криза се изостри[4] значително с вчерашното решение на стамболовистите, с което се искат оставките на Петков като министър и на Момчилов като зам.-председател на Народното събрание. Като основна причина за решението си стамболовистите посочват поверително, че не могат да носят повече отговорността за вътрешната безстопанственост на Радославов, още повече, че влиянието им в кабинета и управлението не било достатъчно, за да се прокара подобрение.[4] Събитията в Ниш, които през последните дни направили възможно тамошното въстание, били засилили аргументите в полза на решението за оставка. Обявяването на оставката обаче предвид на външното положение трябва да се свърже с изясняването, че стамболовистите и по-нататък остават в мнозинството и ще подкрепят...[5] на Радославов. В действителност при отзивчивост от страна на Радославов все още би могло да се постигне обединение, тъй като чувам от полковник Ганчев и Добрович, че Царят е против оставката на Петков и желае обединяване. Надявам се, че такова ще се постигне. Освен с Добрович, в този смисъл аз разговарях със самия Радославов и особено настоятелно с Момчилов. Преговорите още продължават.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Текстът на телеграмата е съставен от Щум, а е подписан собственоръчно от Цимерман.

[2] В момента Лерснер е в Кройцнах, където е Шифровъчното бюро на Върховната главна квартира

Барон Лерснер отбелязва в полето на документа: „Към тел[еграма] 386 а. Пол[итически]. За ген[ерал] Л[удендорф] лично. За кап[итан] Кранц. [подпис] Л[ерснер]. 9.3. [март].“

[3] Оберндорф.

[4] Подчертаването тук и другите по-нататък са на адресата.

[5] Недешифрирана дума. Лерснер поставил бележка: „Изпусната дума. Моля оправете.“ След 9 часа от Външно министерство, Шифровъчна служба телеграфират до Бюрото в Кройцнах: „Краят на изречението е влязло във вчерашната телеграма № 364 осакатено и гласи: „и ще подкрепят... (липсва шифрова група, вероятно „политика“) на Радославов.“ Моля според това коригирайте № 364. Поздрав Рюл. Шифровъчно бюро.“

№ 161

Нота-чернова,[1] 10 март 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до българския пълномощен министър в Берлин Димитър Ризов, Берлин

С Ваше писмо от последния 31 декември № 2400 Вие бяхте любезен да ме информирате, че Царското правителство на България се вижда длъжно, считано от 31 декември 1916 г., да денонсира сключения на 1 август 1905 г. между Германската империя и България договор за търговия, мита и навигация, в съответствие с член 29, алинея 4 от този договор и съгласно разменените ноти на 29 септември 1911 г. при пророгацията [продължаването] на същия между Негово Превъзходителство държавния секретар фон Кидерлен-Вехтер и бившия български министър в Берлин г-н Гешов.

Вие добавихте, че все пак дочува се, че, ако вследствие актуалните условия – войната – двете договарящи страни не могат през 1917 г. да сключат договор, който трябва да замести споменатия, Германия и България ще се съгласят, че произтичащите от договора авантажи по същия начин се денонсират чак при сключването на бъдещия търговски договор, който ще трябва да интервенира не по-късно от края на 1918 г., ако мирът би се сключил през 1917 г.

Вземайки акт от денонсирането на договора, имам чест отново да прибягна до Вашите услуги, за да може Царското правителство на България да се погрижи денонсирането да остане секретно.

В същото това време, Господин Министре, позволявам си да Ви обърна внимание, че Имперското правителство одобрява изцяло предложението, че двете страни се съгласяват реципрочно авантажите на денонсирания договор, техният срок, остава чак до края на 1918 г., но че според германското законодателство, ако трябва да се направи резервацията – без съмнение чисто формално – за това е нужно да се добие съгласието на законодателния корпус на Империята. Имперското правителство ще внесе[2] въпроса пред Федералния съвет и в Диетата [Сейма] в едно по-късно време, за да не трябва още сега да публикуваме денонсирането на договора.

Приемете, Господин Министре...

ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 121, л. 381-382.
Potsdam, DZA, Bulgarien 9, Bd. 2.

---

[1] Върху машинописния текст на 9 март 1917 г. собственоръчно Цимерман нанесъл ред поправки и в дадения вид с дата 10 март нотата е предадена на Ризов. Така с тази нота приключва възникналият проблем с денонсирането на българско-германския търговски договор.

[2] Текстът, който тук Цимерман задраскал, гласял: „...трябва ли да засекрети или да внесе...“

№ 162

Хюз-телеграма № 83 от 14 март [1917 г.], Върховна главна квартира [Плес],[1] на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

№ 316 – Фелдмаршал фон Макензен е телеграфирал на Върховното армейско ръководство:

„O.Qu. [Главна квартира] № 7074. Без право българите очакват с увереност, че след приключване на проучването от проф. Гьоц ще им бъдат предоставени старите ръкописи.[2] Техните проучвания им изглеждат обаче твърде проточени.[3] Затова те изпратиха вицепрезидента на Софийския университет д-р Милетич през Букурещ за Берлин, който както изглежда трябва да издейства там по-бързото предаване на ръкописите на българите.[4]

Тук[5] той е уверил проф. Гьоц, че не желае да му оказва влияние, но че забавянето на решението можело да създаде неблагоприятно политическо впечатление в България, като при това не е пропуснал да изтъкне вече до болка познатия и изтъркан аргумент, че това забавяне наливало вода в мелницата на русофилите и някои убедени приятели на Германия отново се озадачавали. Той му заявил също, че целият въпрос с ръкописите имал по-малко научно значение за учените, отколкото политическо за общественото мнение. Това са тези вече изцяло познати средства, чрез чиято употреба за съжаление все още тук и там на българите се удава да постигнат при нас една по-голяма услужливост към желанията им.[5]

Моля да уведомите съответните служби за целта на пътуването на Милетич в Берлин.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] В документите и по-нататък, когато става дума за Върховната главна квартира, все по-рядко и дори съвсем не се отбелязва било Плес/ Залцбург, било Кройцнах. Съставителите изписват [Плес] или само „Върховна главна квартира“.

[2] Става дума за българските ръкописи в Букурещ. „Старите ръкописи“ е дебело подчертано при четенето. По-нататъшните подчертавания са същия вид.

[3] По въпроса за ръкописите виж група важни документи в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

[4] Преди да отпътува за Берлин д-р Милетич се среща с проф. Гьоц в Букурещ, където последният пребивава, натоварен със задачата да проучи въпроса за собствеността на българските ръкописи в Букурещката национална библиотека.

[5] Проучването по въпроса с ръкописите приключва през юни 1917 г. От армейската група фон Макензен на 6 юли телеграфират на ген. Лудендорф: „От конфискуваните в Academia romana в Букурещ 613 старославянски ръкописи 305 са български ръкописи и наистина научно се определят като средновековнобългарски ръкописи.“ На 18 и на 23 юни за тези 305 ръкописи се съставя протокол от двустранна германско-българска комисия, според който същите се предават „само за изследователски цели, а за тяхната собственост ще се вземе решение по-късно. Остават на съхранение при Главно командване Макензен. Останалите 308 ръкописа на старославянски език остават в Университетската библиотека под ключ на комендатурата тук [Букурещ].“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.)

№ 163

Телеграма № 326, 21 март [1917 г.], Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар поручик барон фон Лерснер, [Плес]

Пълномощният министър София[1] телеграфира под № 118 от 20 т[ози] м[есец]:

„Известният русофилски водач Малинов заяви вчера в Народното събрание, че приветства революцията в Русия, защото тя приближавала края на войната. Каквито и сили да били замесени в играта в Петербург, решаването на руския вътрешен проблем, който носел свобода на великия и добър руски народ, можел да бъде само от полза за България.

По-нататък в своята реч, която иначе на места съдържаше остра критика, Малинов заяви по най-решителен начин своето съгласие[2] с поетия път във външната политика,[3] който бил единственият правилен път за България.[4] И неговата партия искала да насърчава и подкрепя разбирателството със съюзниците.“[5]

Същото съобщение получава и барон фон Грюнау.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] Думата е подчертана от получателя.

[3] „Външната политика“ – подчертано от получателя.

[4] Подчертано от получателя.

[5] Сравни док. 164, 165.

[6] Във Върховната главна квартира телеграмата се завежда в Отдел Политически под № 441.

№ 164

Телеграма № 358, 22 март [1917 г.], Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира[1] императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Легацията Берн тел[еграфира] под № 507 от 21 т[ози] м[есец]:

„Тайно. Г-н Радев заяви преди отпътуването си, че при сбогуването си с федералния президент Шултер и федерален съветник Хофман изрично подчертал, че неговото отзоваване в никакъв случай не бивало да се свързва с промяна във външната политика на България. Напротив, съюзът между България и Централните сили никога не е бил толкова тесен, както точно сега. Наистина по-рано г-н Милюков заради своите българофилски чувства се наслаждавал на симпатии в България, в това обаче настъпила промяна, след като Милюков определил завладяването на Дарданелите като цел на Русия във войната... [1]

Шултер и Хофман, у които явно се създало известно впечатление за обрат, посрещнали с нескрито задоволство неговите изявления и той отново можел да установи, че те двамата безусловно стояли на страната на Централните сили.“

(Съобщено на барон фон Грюнау.)

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Препинателните знаци са на оригинала. Изпуснат е текст от тел. № 507.

№ 165

Телеграма № 424, 24 март [1917 г.], Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, [Плес]

Императорският пълномощен министър в София[1] съобщава 23 март № 126:

„В разговор с г-н фон Масов Негово Величество Царят се изказал, че непредвидимата в своите въздействия руска революция щяла да отслаби Русия военно, тя можела обаче да повлияе неблагоприятно върху вътрешнополитическото положение на България, като съживи русофилските настроения. Малинов открито ръкопляска на революцията. В Народното събрание Гешов се изказал върху външната политика на България толкова предизвикващо съмнения, че стамболовистите, които клонели към него, се замисляли.[2] Поради това би трябвало безусловно да се подкрепи правителството на Радославов въпреки многобройните му слабости,[3] понеже само то давало сигурността за провеждане на войната на наша страна. Жеков също бил наш верен приятел. – Царят изрази своето задоволство от това, че ние, германците, държим на тези двама мъже и сме ги подкрепили в последната криза.

В Народното събрание правителството беше атакувано от опозицията, защото оставило кризата да се преодолява от „чужди дипломати“.

(Телеграма със същия текст получава барон фон Грюнау.)

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] За отношението към Февруарската революция и общо върху хода на войната има още група документи. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56, л. 48, 55-59, 85 и др.

[3] Цялото изречение е дебело подчертано от Лерснер.

№ 166

Доклад А. № 62, 24 март 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер граф Теобалд фон Бетман-Холвег, Берлин

Във връзка с указание № 39 от 5 т. м.

Деловите практики, които ние сега вече по време на войната създаваме с нашите български съюзници, не винаги са от радващо естество. Когато въпросът дойде до кесията, отзивчивостта отслабва, а била е охранвана, следва опит да се претълкуват неизгодно поетите задължения или дори да се оттърсят от тях: един ориенталски селски народ със силно изразен усет за притежание както всички селяни, при които присъщата на съсловието хитрост се подхранва с ориенталски прибавки.

Ако ние сега преживяваме такива ядове при едно силно приятелски настроено към нас правителство, то едва ли можем да се надяваме, че по-късно ще е по-добре, ако русофили отново застанат на кормилото и след мира конкуренцията на силите на Антантата отново влезе в действие.

Затова д-р Регенданц е напълно прав, когато определя като малко практично това, германски и австрийски финансови институти да си правят тук конкуренция, от която българите извличат полза, като противопоставят едната страна на другата.[1] И понататъшната идея, българският капитал да свърже нас и австрийците, за да оперираме заедно в Турция, ми допада. Наистина, аз имам пред очи най-вече интереса на нашата тукашна политика, за която би могло да е насърчаващо само ако обвържем България с нас чрез една такава финансова връзка. Дали турските условия биха допуснали начинът на действие да се покаже уместен, не мога да преценя.

Ако аз съм твърде готов да се съглася на теория с предложенията на д-р Регенданц, то аз не смея напълно сигурно да се надявам на добрата воля на самите участници, а пък то би било първото условие. Досега неведнъж се е постигало да поставяме под една шапка нашите два големи германски института, Дойче банк и Дисконто-гезелшафт. (Тук, в София, в последно време тяхната конкуренция май отново започва!) Как много по-трудно би могло да се присъединят тогава към тях за мирно сътрудничество и още австрийски и унгарски институти – и при това тези австрийски и унгарски институти помежду самите себе си са също така нееднинни!

Във всички случай опитът би ми изглеждал само тогава донякъде перспективен, ако той би се предприел като голяма политическа акция от съюзните правителства при самите централи. Оставят ли се споразумяванията на тукашните филиали, то локални амбиции и съмнения трудно биха позволили единение.

При всичко това, аз мисля само за самото единение. Дали би отговаряло на нашия интерес да се стремим към това съгласие върху очертаната от д-р Регенданц основа, не съм в състояние да преценя, но пък, струва ми се, че той едва ли е взел в съображение факта, че ние имаме твърде големи изисквания към България, както и Австро-Унгария в своя план за разпределението.[2]

Когато неотдавна засегнах пред д-р Щанге (много внимателно и най-общо) въпроса, дали не би могло да се окаже възможно и желателно едно по-тясно обединяване на тукашните германски и австро-унгарски банки, той се показа малко склонен, обаче вметна, че такива предложения вече били правени и то на основата, че германците получавали 40, австрийците и унгарците – 60 процента. Освен това д-р Щанге ми разказа, че Унгарише Комерсиал банк (Банк Женерал) съвсем не искала да знае за австрийците. Много поготова била тя да се присъедини към Дисконто-гезелшафт (Кредитна банка). Досега обаче се отдавало значение на това, Кредитна банка да се запази като чисто германска институция. Освен това Дисконто-гезелшафт обикновено повече работела с Унгарише

Алгемайне Кредитбанк; в България, разбира се, тази била присъединена към Банк Балканик.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 7, а.е. 394, л. 1068-1070.
Potsdam, DZA, Bulgarien 1.

---

[1] Д-р Регенданц поддържа това мнение от гледна точка на унгарските интереси.

[2] Разпределяне на завладените територии между съюзниците.

№ 167

Телеграма № 494, 27 март [1917 г.], Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Пълномощният министър София[1] телеграфира 26 март под № 133:

„Поверително...

Вчера на приема, даден от холандския пълномощен министър, говорих дълго с водача на Националната [Народната] партия Гешов.[2] Той каза, остроумничейки с опита от Втората балканска война, че желаел от все сърце отношението към съюзниците да останело докрай по възможност приятелско[3] и да се отбягвали различия в мненията. Като настоящ председател на Българския червен кръст Гешов отправи топли думи на признателност към тукашната дейност на германската санитарна мисия. След това той ми разказа с видима радост германски спомени (прием при Негово Величество Кайзера в Потсдам и пр.). Наричали го русофил; обаче преди всичко той бил българин; русофил е бил, когато в България е трябвало да бъде такъв. И Бисмарк заявявал в своите спомени, че бил „в София русофил".

Относно събитията в Русия Гешов заяви, че тук Милюков бил популярен, защото навремето се застъпил за България срещу Сърбия. Невероятно било обаче, че един неопитен теоретик като М[илюков] да се наложи; най-вероятно крайната левица щяла да победи и ни донесе мир."

Барон фон Грюнау има същото известие.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] Името много дебело е подчертано от Лерснер. Останалите подчертавания са също негови.

№ 168

Бележки, 30 март 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

При днешното си посещение във Външно министерство полковник Ганчев изложи възгледите на Царя и на министър-председателя[1] относно Русия напълно в духа на телеграмите на императорския пълномощен министър в София[2] и двете телеграми на военния пълномощник фон Масов до Върховното армейско ръководство от 24 и 25 март.[3] Той каза, че бил упълномощен от Негово Величество и г-н Радославов да разбере какви новини имаме ние за Русия, как преценяваме развитието там и как възнамеряваме да се държим.

Беше му отговорено, че по наши сведения, след първоначалното задоволство, сега в английския лагер са станали доста по-скептични и че събитията в Русия очевидно се развиват в социалистическа и радикална посока по-силно, отколкото се нрави на англичаните. Ние вярваме, че сегашното положение в Русия съдържа някои зародиши на едно благоприятно за нас и за мира развитие. Ако правителството на Милюков иска да се задържи, ще трябва да отговори на желанието на народа и да сключи мир, всяко друго правителство, което желае да дойде на власт, ще трябва да изпълни същата рецепта; единствено темпът на това развитие не може да се предскаже. Що се отнася до нашето собствено поведение към руския преврат, то може да се посочи вчерашната реч на господин райхсканцлера, която, доколкото сме осведомени, напълно съответства на интенциите[4] на Негово Величество Царя. Допускаме, че г-н Радославов ще се изкаже в същия смисъл пред Народното събрание, и сме на мнение, че преди по-нататъшни стъпки трябва да се изчака въздействието на тези манифестации.[5]

Полковник Ганчев се задължи с това становище и само препоръча да повтаряме и настоятелно да подчертаваме нашите добри намерения спрямо Русия в междинното време – отново и отново чрез пресата, брошури, интервюта и по други начини и канали; трябва да се изтъква именно това, че ние искаме да не пречим на развитието на вътрешното положение в Русия нито чрез нападения, нито по какъвто и да е друг начин и да подпомагаме руския народ чрез изгодни мирни условия към градеж на щастливо бъдеще и към освобождение от английската опека. Също така винаги отново да се напомня за лоялното поведение на Германия по време на Руско-японската война и последвалото след това възстановяване.

Когато след известно време настъпи моментът за по-нататъшни стъпки и императорското правителство сметне за целесъобразно привличането на българин като доверено лице, ние желаем да се обърнем с пълно доверие към г-н Радославов, който разполага с най-подходяща за тази цел личност. Г-н Ганчев не спомена името Попов, но отбеляза подчертано, че г-н Ризов не би изглеждал подходящ за Царя и г-н Радославов.

Що се отнася до военните цели на България, в София отдавали значение само на това, че Русия се дезинтересирала от Сърбия и Румъния. Полковник Ганчев не говореше за Дарданелите, но многократно отваряше дума за Полша. Царят отдавал голямо значение на това, че Полша, както е предвидено, получавала автономия, присъединявайки се към Централните сили. Самият той, Ганчев, бил на мнение, че разбирателството с Русия не бива да се провали заради полския въпрос и че страната в случай на необходимост за гарантиране на своята автономия трябвало да се обърне към Русия. Беше му отговорено, че засега толкова повече не бихме имали повод да се отклоняваме от първоначално предвидената програма, когато още съвсем не знаем какви намерения и желания ще изяви другата страна. Дали ще бъде необходимо да се вземе в съображение връщането на самостоятелна Полша на Русия, засега още не може да се прецени. Впрочем за това на първо място би трябвало да имат значение и военни гледища.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Радославов.

[2] Оберндорф.

[3] Виж док. 156, 157, 165.

[4] В случая замисли, намерения.

[5] Събитията в Русия – Февруарската революция.

№ 169

Телеграма № 8, 31 март 1917, Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Полковник Ганчев се изказа тук по начин, който е виден от приложените бележки[1] и по негово желание беше упълномощен да телеграфира на Негово Величество Царя за резултатите от тукашните си разговори в следния смисъл:

„Ние[2] сме много благодарни на Негово Величество Царя и министър председателя Радославов за ценните им съвети по руския въпрос и няма да пропуснем да поддържаме и по-нататък най-тесен контакт със съюзното българско правителство при третирането на този въпрос. В своята реч пред Райхстага на 29 март г-н райхсканцлерът се съобрази с вече предадените му телеграфически от София съществени внушения и се надява да е говорил в смисъла на Негово Величество Царя. Доколкото за сега имаме сведения, тази реч е предизвикала похвално одобрение в неутрална чужбина, особено в скандинавските страни. От Стокхолм тя е изпратена по телеграфа до Петерсбургската телеграфна агенция от нейния представител още в нощта срещу 30 март в пълния си текст.

Както заяви г-н райхсканцлерът, ние сме решени да наблюдаваме новия вътрешен ред в Русия с пушки при нозе и да не му пречим нито с нападение, нито по някакъв друг начин. Ние нямаме никакъв повод да се отнасяме недружелюбно към борбата за свобода на руския народ и да желаем връщането на стария автократичен режим. Много повече искаме, доколкото това зависи от нас, да направим да е възможно за нашия източен съсед да изгради едно по-щастливо бъдеще и да се отърси от английската опека. Германия беше и е готова за достоен мир с Русия.

Приемаме, че сега г-н Радославов ще говори пред Народното събрание също както г-н райхсканцлерът в Райхстага и сме на мнение, че на първо време би трябвало да дочакаме въздействието на тези манифестации. Междувременно ние ще вземаме под внимание това, отново и отново чрез пресата, чрез позиви и други подходящи средства да заявяваме и настоятелно да подчертаваме нашите добри отношения към Русия. Окаже ли се при по-късно предприемани следващи стъпки като целесъобразно привличането на българско доверено лице, то ние за избора на едно такова ще се обърнем с пълно доверие към г-н Радославов.

Както и досега на мнение сме, че положението в Русия съдържа някои зачатъци за благоприятно за нас и за мира развитие. Напротив, според представените ни мнения, след първоначалното задоволство, във вражеския лагер сега изглежда да е станало твърде скептично. Събитията в Русия се развиват към социалистическата и радикална страна очевидно по-силно, отколкото се иска на нашите противници. Ако правителството на Милюков желае да се задържи дълго, трябва да отговори на желанията на народа и да се сключи мир. Всяко друго правителство, което иска да се домогне до властта, би трябвало да следва същата рецепта. Само темпото на развитието трудно може да се предвиди.“

Г-н Ганчев продължи пътуването си днес за Кройцнах и се надява в близките дни да може да се представи също и пред Негово Величество Императора.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Това е док. 168.

[2] Германската страна.

[3] Виж док. 170.

№ 170

Телетайпна телеграма № 27, [7 април 1917 г., Плес,][1] на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник барон фон Грюнау до таен съветник Гьопперт в германското Външно министерство, Берлин

Само за таен съветник Гьопперт.

Следва проект на желана Височайша[2] телеграма за Цар Фердинанд. Моля за съгласие, респективно за промени:

„Полковник Ганчев вчера се яви при мен и ми предаде Твоите приятелски поздрави, за които сърдечно благодаря. Неговите съобщения за това, как Ти преценяваш нещата в Русия, много ме заинтересуваха. За мен е голямо успокоение, че нашите възгледи и тук отново напълно съвпадат. Аз също съм твърдо убеден, че най-доброто е да оставим протичането им на естественото развитие на руските отношения. Въпреки че по принцип не ми е приятно да се намесвам във вътрешните работи на друга държава, ние наистина нямаме причина да се въодушевяваме за връщането на един режим, който донесе на нашите народи такова изобилие на страдание като тази война. Нека Русия сама види как наново да си изгради и устрои дома си. Устройва ли се този дом на една нова основа, която съответства на модерните възгледи за задълженията на държавната власт и отговорността ѝ, тогава Русия едва ли ще се унизява повече като наемник на Англия и Франция да служи на интересите им; по-скоро тя ще трябва достатъчно дълго време да се занимава със самата себе си и затова ще бъде елемент на мира, което аз искрено бих приветствал. Че Русия може да има мира, наскоро моят райхсканцлер ясно заяви. В същата посока се движат манифестациите на Твоя министър-председател и на граф Чернин. Следователно Русия трябва да направи изводи и аз не вярвам, че руските управници, които и да са те, могат още дълго да избягват да се поддадат на това, че ние сме готови за мир, за който подавляващото мнозинство на руския народ копнее и от който той настоятелно се нуждае. Ние самите не би трябвало[3] да пречим на узряването в Русия на идеята за мир и трябва да се въздържаме от всякакви по-големи военни акции, за да не би защитата срещу външния враг да обедини силите на Русия, които сега са насочени едни към други. Към това ние трябва по всякакъв целесъобразен начин да показваме непрекъснато нашите добри намерения по отношение на Русия.

Наскоро имахме голямата радост да видим при нас австрийската императорска двойка. Виктория още не се познаваше с Цита, която наистина много ѝ хареса. Всички бяхме единодушни, че при цялата готовност от наша страна за мир има само една възможност, а именно – да издържим твърдо и неотклонно и да отстраним всичко, което би могло да събуди нови надежди на враговете ни за разрушаване съюза на Централните сили. Сега, когато наоколо се умножават признаците на разпадането и ефектът от войната с подводници става все по-осезаем, ние също трябва да запазим абсолютно спокойствие пред всички трудности с прехраната и да държим главата високо.

Император Карл преценява руския въпрос по същия този начин, както ние. Единството на нашите възгледи ще ни улесни съществено към дадения момент да постигнем желаната цел с единни действия. При това аз мога[4] да разчитам на Твоята особена поддръжка въз основа на Твоето много добро познаване на руските отношения. И аз бих ти бил благодарен за информация от време на време за твоето мнение относно процесите в Русия.

Чисто човешки погледнато, в съдбата на руската царска двойка има ужасна трагичност. Англия, която инсценира революцията, трябваше безусловно да се погрижи за тяхната пълна лична сигурност и неприкосновеност. Но който се осланя на Албион, е загубен; съюзът с него се е оказал съдбоносен за многото владетели и народи. Англия още веднъж ще се разкайва, че в такава голяма степен се постави начело на антимонархическото движение и сега в съюз с Америка води война като борба на уж свободните демокрации срещу монархическия принцип. Лицемерията на Уилсън едва ли могат да бъдат надминати. Въпреки цялата подлост и лъжа, която управлява света, ние обаче трябва твърдо да вярваме, че един ден истината ще си пробие път до победа.[5]

Много се зарадвах да чуя, че ти си много по-добре със здравето. Желая по-нататък добри успехи. С най-сърдечни Великденски поздравления също и от Виктория, в найвярно приятелство и т.н.“[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Установява се мястото на подаването на телеграмата по цитирания тук в индекс 4 документ – телеграмата на Гьопперт до Грюнау.

[2] На император Вилхелм II.

[3] Вместо последните пет думи, върху текста на проекта с ръка е нанесена поправка: „Аз съм изцяло на твоето мнение, че ние не би трябвало...“

[4] Тук втора ръкописна поправка върху текста на проекта: вместо четирите отбелязани думи, е написано – „За мен е от извънредна стойност да зная, че при това аз мога...“

[5] Текстът след „подлост и лъжа“ почти изцяло е задраскан, като след запетаята остават само думите „истината ще достигне победата“.

[6] За съставянето на телеграмата на Вилхелм II до българския цар Фердинанд виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2 – телеграма № 159 от 7 април 1917 г. на таен съветник в германското Външно министерство Гьопперт до барон фон Грюнау.

Още същия ден, 7 април 1917 г., когато Гьопперт получава проекта за писмо на императора държавният секретар д-р Цимерман незабавно се заема с редактиране на писмото и до 10 часа без пет минути, на 7 април, Гьопперт телеграфира на барон Грюнау, който в момента се намира в Бад Хомбург, поправките на д-р Цимерман. Тук в Хомбург четири дни по-късно барон Грюнау получава отговор на цар Фердинанд I на телеграмата на император Вилхелм II.

№ 171

Телеграма № 33, 11 април 1917 г., Хомбург, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с тел[еграма] № 159[1] – Цар Фердинанд изпрати следния отговор до Негово Величество:

„Най-сърдечна благодарност за Твоята така мила депеша и за Твоите и на императрицата така благосклонни Великденски благопожелания, на които отвръщам най-сърдечно. За мен е голямо успокоение да науча, че нашите възгледи за общото политическо положение и върху събитията в Русия съвпадат напълно. Политиката, която сме поели спрямо Русия, според моето убеждение също е най-добрата и най-успешната за нас. Въздържайки се от всяка намеса във вътрешните работи на Русия, ще изчакаме съзряването там на идеята за мир и дотогава ще се въздържаме от всички по-големи военни операции, за да не допринесем чрез това неволно за обединяване на вражески отпор. Чрез шефовете на нашите правителства ние изразихме ясно, как мислим за събитията в Русия и какво отношение искаме да имаме към тях. Също дадохме на Русия достатъчно ясно да разбере, че ние сме готови да сключим с нея честен и изгоден мир при сравнително благоприятни условия. Аз мисля, че не е необходимо да правим повече мирни декларации, защото нашите врагове могат да ги изтълкуват като признак на слабост.

Разбрах с радост от Твоята депеша, че Карл,[2] който скоро е бил на гости при теб заедно със снахата, също споделя нашите виждания и схваща руския въпрос по същия начин както ние. Нашите врагове трябва да видят, че сме единни по всички въпроси и повече от всякога сме решени да държим непоклатимо на нашия свещен съюз. Освен това те трябва да се убедят, че съвсем напразно чакат толкова дълго очакваното сгромолясване на Централните сили. В нашето единно решително действие лежи нашата победа. Що се отнася до по-нататъшните процеси в Русия, то аз мисля, че революционният процес и разпадането постепенно напредват и според последните пристигнали при мен сведения от Стокхолм изглежда, че анархията и левите елементи все повече и повече вземат връх. И би трябвало липсата на дисциплина във войсковите единици в армията все повече да се разраства. Ако правителството на Милюков се срине под тези удари, а с него и английският принцип, то общото положение би се развило съществено в полза на мира. Този същият Милюков беше преди години професор по история в Софийския университет и през това време си спечели симпатии сред демократичните и студентските кръгове, което пролича и при последните заседания в камарата, където демократи, социалисти и земеделци приветстваха събитията в Русия с надежда и радост.

Това, че Америка влезе също в редиците на нашите врагове, за да участва пряко в борбата срещу нас – косвено тя всъщност още след избухването на войната задейства против нас – разкри сега водената от Уилсън лицемерна двойна игра в истинската ѝ светлина. Но и тук в последна сметка, макар и след твърде болезнени жертви, истината ще достигне до победата и ще ни донесе това, за което на основа на нашето справедливо дело имаме право да се надяваме. Съобразно твоето желание в бъдеще ще Ти изпращам всички важни, пристигнали при мен новини за решаващи събития и промени към даден момент в Русия.

Твоята топла загриженост за моето здраве, което слава Богу е удовлетворяващо, искрено ме радва. Благодаря Ти също от сърце за твоите добри пожелания и оставам с най-сърдечни поздрави Твой верен, Царя.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Виж док. 170, индекс 4.

[2] За Карл е употребена думата за роднинската връзка Schwager.

№ 172

Пощенска пратка [Briefbuch][1] № 95 geheim, 15 април 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при българското Военно министерство в София фон Велер[2] до германското Външно министерство, Берлин

Допълнение към първия доклад за продоволствието в България от 31 март 1917 г.[3]

Най-важната промяна в политиката по продоволствието в България след първия доклад от 31.3.1917 е закриването на досегашния Централен комитет за обществени грижи[4] и създаването на Дирекция за социални и стопански грижи при Царското българско военно министерство под непосредствения контрол на Министерския съвет. Изменението стана със закон от 4.4.1917, утвърден с царски указ № 38 от 6.4.1917 още преди закриването на последното Народно събрание.

Като приложение към доклада се прилага превод на Закона за стопански и социални грижи в неговата сегашна форма. Като основна разлика между предишния Продоволствен комитет и сегашната Дирекция за социални и стопански грижи[5] се взема предвид преди всичко следното:

Докато предишният Комитет по продоволствието имаше колегиално-парламентарен характер, в който заседаваха избрани от Народното събрание от средата на всички партии 18 членове, сегашната Дирекция има повече военен характер, начело на която стои директор, който сам назначава предвидените петима помощници и персонала на Дирекцията.

В предишния Комитет народните представители, които председателстваха единично отдели, можеха да поставят за решение основни въпроси само на пленарни заседания на Комитета. Последицата беше, че тези решения често се отлагаха задълго, тъй като при тукашните условия трудно се постига при наличието на много партии да се събере необходимото мнозинство. След сегашното изменение на закона, самият директор взема решението и стоящите на негово разположение трябва да приведат в изпълнение неговите разпореждания. Може да се надяваме, че с това уреждане ще се постигне както по-бързото, така и по-системно работене. Правата да упражнява власт, предоставени на директора, са разширени и в друго отношение. Така, съгласно чл. 13, алинеи 3 и 4 редица други важни за продоволственото дело институти са подчинени на директора, по-специално с чл. 13, абзац 4 възложеното задължение на Главната етапна инспекция да поставят на разположение необходимите транспортни средства и товарни автомобилни ремаркета, както и вагони се прехвърля на Дирекцията, с надеждата за подобряване на транспорта, поради чийто недостиг досега на първо място беше предизвикано неравномерното разпределение на хранителните продукти в страната и оттук особено съществуващият понякога недостиг в по-големите градове.

Едно по-нататъшно разширяване на правата на Дирекцията дава чл. 11/5 (1) на новия закон, според който директорът освен установяването на пределни цени за стоките от първа необходимост може да утвърждава също и размера на печалбата при други стоки, чиято цена не е определена. По-нататък в тази посока трябва да се отбележат определените в 111/10 права на директора, в случай на необходимост да назначава свои делегати във всеки от непосредствените органи на Дирекцията в градовете и селата на страната. Характерно за усилията да се противодейства на широко упражняваното задържане на хранителните продукти е постановката 111/11, ал. 3, според която председателят и членовете на околийските комитети получават парично възнаграждение за по-интензивна работа, и след това разпореждането 111/24, ал. 4, според което лица, които разкрият скрити, задържани и необявени стоки от първа необходимост, се възнаграждават с 10% от стойността на откритите и конфискувани количества така, както и едно частично повишаване на наказателните мерки.

Като директор на новата Продоволствена дирекция е назначен генерал майор Протогеров.[5] Досега той беше комендант на македонската доброволческа бригада и се приема за добър организатор. Считат го за германофил и неговият вече проявен стремеж да се запознае с германските институции по продоволствието и доколкото те пасват на българските условия и тук да ги приложи, във всеки случай дава надежда за една по-плодотворна съвместна работа, отколкото то беше възможно с предишния Комитет по продоволствието.

Би било погрешно обаче само по тази причина да поставим изведнъж много високо надеждите за един значително повишен износ от България за Германия, тъй като той ще остане в последна сметка зависим от количествата и възможността за разпределение на фактически наличните запаси в страната, които лесно се преувеличават в Германия. После в това отношение не бива по никакъв начин да остане извън внимание не напълно изключено русофилско влияние.

За ръководител на твърде важния за Германия отдел за вноса и износа е назначен проф. Цанков,[6] който беше доцент по национална икономика в тукашния университет. Досега се считаше като привърженик на Националната партия, обаче както е разбираемо, след влизането му в новата Продоволствена дирекция в органа на Националната партия беше публикувано, че той не принадлежал към никоя партия.

Що се отнася до отделните хранителни продукти, то положението малко се е променило след последния доклад от 31.3.17:

Зърнени храни

С цел да се установят наличните според последния доклад по-големи запаси от зърнени храни в старобългарска Добруджа, един представител на тукашното Централно изкупно-търговско дружество с един господин от моята служба пропътуваха Добруджа със следния резултат:

„Може да се потвърди, че в Добруджа след задоволяване на местните потребности е налице излишък от пшеница и също така в областите на дунавските станции между Русчук и Лом паланка известни количества от царевица и фасул. Изчисляванията на тези количества твърде много се разминават едно от друго, но все пак изглежда оценката на досегашния Централен комитет, която говори за около 100 – 130 000 тона е приблизително вярна.[7] Не трябва обаче да се забравя, че тук става въпрос за стока, която е разпръсната в безброй малки стопанства, отчасти селска стока, и ако при големи арендаторски стопанства еош трудно да се правят точни изчисления, то двойно по-трудно е това при такъв вид разпръснати количества.

Ако най-общо може да се приеме, че е налице известен излишък, то от друга страна, що се отнася до възможността да се достави този излишък, трябва да е ясно, че българският селянин има навика никога да не се разделя със зърното, докато не знае каква се очертава новата реколта.

Към това по-нататък трябва да се вземат под внимание и вече споменатите транспортни затруднения. Тази дезорганизация на българските железници[8] се е превърнала в изкуство. Отсечки, които иначе се преминават за 6 – 8 часа, сега вече изискват 20 – 24 часа и е почти изключено, че от днес за утре чрез учредяването на новия продоволствен комитет, към когото са зачислени железниците, трябва да се очаква основна промяна.

За това безредие по железниците сигурно носи вината и това, че разпределението в Стара България се влошило и то без съмнение е водело със себе си до това, щото една голяма част от стоките лошо да се съхраняват и се развалят.

Бившият Централен комитет е на становището, че излишъкът в Добруджа бил необходим за потребностите на Стара България. Не е доказано да е така, обаче – както вече се каза – безредието в цялата страна е толкова голямо и войната е един така лош стопанин, че допустимо е липсите в Стара България да трябва да се запълват с излишъка в Добруджа.

Последният, но пък най-важен въпрос обаче е дали е политически правилно сега да се обърнем към българската служба по прехраната, за да получим количества за износ.[9]

Старият комитет беше разпуснат, защото с право имаше недоволство от неговата дейност, и на новата служба, ръководена от генерал Протогеров, ще ѝ е нужно известно време да овладее трудностите и преди всичко да си състави ясна картина дали има излишък.

Българското население е настръхнало срещу купонната система и изнасянето на зърнени храни за Централните сили ще се приема като несправедливо, така дълго то самото е на дажби, и това преди всичко на първо време е една опасна подводна скала, която новият разпоредител на хранителните продукти ще се мъчи да заобиколи безопасно.

Накратко обобщено може да се каже:

В Добруджа има стока, но съществуват почти непреодолими транспортни трудности, за да се извози от областите. Освен това селянинът, докато реколтата не е сигурна няма да се раздели с излишъците си и новата служба по продоволствието трудно ще може да мисли за износ преди положението в България да стане напълно ясно.[10] Затова ще изтече известно време и струва ми се за по-правилно, преди август за никакъв износ оттук да не се мисли.“

Месо.

Че в страната няма значителен излишък от месо се потвърждава от това, че вече на места са въведени купони за месо. Така напр. във Варна, а напоследък също и в столицата от новата Продоволствена дирекция е била въведена дажба за месото, като според който за трите дни на Великден на населението се е давало месо само срещу купони за хляб и то за трите празнични дни по ¼ кгр. на човек. Според сведения от Констанца, поради липса на добитък и в армейските части май трябва да господства недостиг, особено на свинско месо и сланина.

В последно време се констатира и едно покачване на цените поне на някои видове месо, което се вижда от следното съпоставяне на официалните пределни цени на месото за София:

цена преди 5.3.17	сега	
за говеждо месо	2,30 лева	2,60 лева +
за агнешко месо	2,60	3,60

за овче месо	2,20	3,20
за свинско месо	4,50	4,50 +
за свинска мас	6,50	6,50 +
за пресен шпек	5,50	5,50 +
топена лой	6,00	6,00
за сушено говеждо месо	4,00	4,00 +
за сушено говеждо филе	6,00	6,00 +
за сушено биволско месо	3,00	3,00 +
за сушено биволско филе	5,00	5,00 +
за сушено овче и козе месо с кости	2,50	2,50 +
за сушено овче и козе месо без кости	4,50	4,50 +
захар на бучки	2,30	2,30
захар насипна	2,20	2,20

Означените с + [кръстче] стоки се закупуват в ограничени количества на 100-150% по-високи цени, а на нормирани цени нищо не може да се купи.

Като мярка за повдигане фонда на добитъка е обявената забрана за продажба на малки прасенца и агънца. Предвижданият резултат ще зависи от наличието на достатъчно фураж.

Споменатият в предишния доклад проект на фирмата Бенхайм относно оползотворяването на всички вътрешности, още виси поради новоизграждането на Продоволствената дирекция, от чието решение зависят разрешителните за износа.

Яйца.

Продукцията на яйца се приема като нормална за този период от годината. Съществено поевтиняване в последните дни поради Великденските празници, когато в самата страна се консумира голямо количество, не се забелязва; при все това в най-близко време се разчита на понижение на цените.

Зеленчуци.

Споменатите в последния доклад на Централното изкупно-търговско дружество за повдигане на зеленчуковото производство и след създаването на новата Дирекция по продоволствието също така не доведоха до твърдо приключване, но Царското българско Военно министерство вече представи препоръчително на Дирекцията предложението на Централното изкупно-търговско дружество, излишъкът от тазгодишната зеленчукова продукция да се освободи от забрана за Германия.[11] Щом Дирекцията одобри предложението, Централното изкупно-търговско дружество ще сключи договори със зеленчукопроизводителите с цел разширяване на зеленчуковото производство и доставяне на Дружеството на повече износна продукция. Износният излишък би трябвало най-напред да се употреби за задоволяване на нуждите на войската в Румъния. Един евентуален по-нататъшен излишък се предвижда за износ за Германия и Австро-Унгария.

Особено внимание ще се отдели на повдигане на производството на чушки като заместител на липсващия в Германия пипер.

Риба.

Според съобщение от Варна, там са били въведени пределни цени за рибата. Там както и в Констанца за разлика от повечето други части на страната, тя трябва да е в задоволително количество, отчасти и в по-голямо потребление.

Предвиждания за реколтата.

В последно време метереологичните условия бяха благоприятни за лятната сеитба. На полето цари оживена дейност, но все пак в някои части на страната все още има чувствителен недостиг от плугове и работна ръка, особено в окупираните области. Германски дружества, като напр. Селскостопанското предприятие, се стараят чрез въвеждането на моторни плугове да култивират значителни участъци за засяване.

За осветляване на продоволственото състояние на българската армия следва доклад на генералщабния офицер за свръзка[12] при императорския германски военен пълномощник[13] в София, относно положението в българските складове към 31.3.1917, а именно:

I. Ръж 5500 т. за към 80% екстра най-фино брашно 4400 т.
Брашно 1360 т.
5760 т. брашно
800 гр. брашно = 1000 гр. хляб = 7 200 000 порции хляб
сухари 200 т./ 1 пор. = 600 гр. = 333 000 порции хляб
7 583 000 порции хляб
дневно са необходими 600 000 порции хляб; има в наличност хляб за 12 дни.
II. Фонд от живи животни и месо
200 т. консервирано месо по 250 гр. = 800 000 порции
39 400 броя скопени овни по 50 порции = 1 970 000 "
2 980 броя говеда по 500 порции = 1 490 000 "
130 броя свине по 200 порции = 26 000 "
4 286 000 "
дневно са необходими 600 000 порции;
в наличност има месо за 7 дни.

III. Зеленчуци 1880 т./ 125 гр. = 1 порция = 15 040 000 порции
картофи 100 т./ 500 гр. = 1 порция = 200 000 порции
15 240 000 порции
дневно са необходими 600 000 порции;
в наличност има зеленчуци за 25 дни.
IV.Мазнини: мас, масло, олио 170 т.
220 т. по 25 гр. = 9 000 000 порции
Сирене 50 т.
дневно са необходими 600 000 порции;
в наличност има мазнини за 15 дни.
V. Концентриран фураж: овес, заместители (ечемик, трици)
4100 т.
10 100 т. по 5 кгр. = 2 020 000 дажби
царевица 6000 т.
дневно са необходими 250 000 дажби;
има в наличност фураж за 8 дни.
VI. Сено. 3470 т. по 3000 гр. = 1 156 000 дажби
дневно са необходими 250 000 дажби;
в наличност има сено за 4 дни.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 178, л. 557-564.
Bonn, PAAA, II° Weltkrieg Bulgarien 579, Bulgarien 5272, 5231.

---

[1] Машинописни копия (не преписи) от този вид доклади пълномощникът на пруското Военно

министерство изпращал в Берлин със секретна пратка (Briefbuch), за строго определени институции и отдели, като: Кралското пруско Военно министерство, Външното министерство, Имперската хазна, Кралското пруско министерство за селското стопанство, държавните имоти и горите. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 188, л. 590.)

[2] Пълномощникът на кралското пруско Военно министерство при българското Военно министерство разполагал с „разпръснати в цялата страна германски служби" (ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 169, л. 527, таен доклад № 86 от 31 март 1917 г. от София на фон Велер до Външно министерство в Берлин) които постоянно и редовно доставяли като поверителен материал сведения и проучвания за продоволственото състояние на България, вкл. продоволственото състояние на българската армия, както и за наличния и възможен излишък на хранителни стоки, които биха могли да бъдат изнесени за Германия. Сведенията се събирали и обобщавали на всеки петнадесет дни от месеца. Германското генерално консулство към Германската легация в София на свой ред било натоварено директно от Външното министерство в Берлин да изпраща в министерството, респ. лично за райхсканцлера, също такива периодични доклади за продоволственото състояние на България на 1-во и 15-то число на всеки месец. (Консулът граф Подевилс, с поверителен доклад № 92 от 14 април 1917 г., се решил да помоли райхсканцлера да го освободи да съставя тези доклади, аргументирайки се със съществуващата много прецизна агентурна система на пруския военен пълномощник в София.)

Със същия вид информация за България пряко за Върховната главна квартира, бил натоварен и офицерът за свръзка от германския Генерален щаб. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 180, л. 565-566.)

Документалният материал от въпросния вид представлява огромен архивен масив, част от който може да се намери микрофилмиран в ИИ БАН, кол. 5.

[3] Виж фотокопие на този доклад в ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 176.

[4] Т.е. Комитетът по продоволствието. Същият беше създаден с Указ № 42 от 25 август 1916 г. Виж док. 120 и бележките към него.

[5] Тук и по-нататък името на генерала е написано с разредка.

[6] Името е написано с разредка.

[7] В полето на документа, от кавичките дотук, от получателя са изписани две дебели черти.

[8] Дотук началото на изречението е подчертано при четенето.

[9] В полето на документа срещу изречението е изписана отвесна черта.

[10] Отстрана в полето срещу целия абзац е изписана черта.

[11] Забрана по отношение на Германия за внос на зеленчуци от България.

[12] Майор барон фон Бок.

[13] Подполковник фон Масов.

№ 173

Доклад G. G. 149, 17 април 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на германската марина адмирал Хенинг фон Холцендорф и до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин

Строго поверително!

За информация!

1.България още не е скъсала отношенията с Америка. Моментът беше, когато Австро-Унгария скъса отношенията със Съюза[1] [САЩ]. Солидарността на съюзниците [Централните сили] би трябвало чрез това да се потвърди ясно пред целия свят. Радославов бе призован да се присъедини към начина на действие на Австро-Унгария както чрез императорския пълномощен министър,[2] така и чрез пълномощния министър на Австро-Унгария.[3] Най-напред той постави насрещния въпрос, дали не можело да е от полза за Централните сили, ако пълномощният министър на България остане във Вашингтон. Че тази полза е незначителна в сравнение с впечатлението от едновременно общо действие на Централните сили му е съвсем ясно, той обаче търсеше както изглежда преднамерено да избута този въпрос поради загриженост от нападки на опозицията срещу неговата политика. Най-после той се прикриваше зад Царя, комуто допадаше решението за далеко прицелващата се стъпка.

След като най-добрият момент за скъсване на отношенията със Съединените щати бе пропуснат, изглежда че Радославов иска да направи своите решения зависими също от Турция. Турският пълномощен министър[4] по нареждане на своето правителство влезе в контакт с Радославов по този въпрос.

Смятам за извън всяко съмнение, че скъсването на отношенията на България със Съюза [Union] ще последва наскоро, тъй като и главният секретар Косев и шефът на кабинета на Царя[5] се изказаха в този смисъл. Понеже Царят пребивава из страната, до това обаче вероятно ще измине още известно време.

2. Между Негово Величество Кайзера[6] и Царя по случай Великденския празник се състоя размяна на телеграми,[7] при което Царят предупреди за далеч отиващата отзивчивост на нашето правителство към Русия.[8] Трябвало нещата в Русия да се оставят спокойно да съзреят, чието развитие толкова повече би повишило нуждата на Руската империя и народа за мир. Прекалено голяма отзивчивост можела лесно да се тълкува като слабост от наша страна.

От депешата на Негово Величество Кайзера до Царя изхожда едно подобно схващане на положението.

Също г-н Радославов се изказа предупреждаващо. Неговото поведение както изглежда може да се отдаде на известна тревога, че по време на посещението на австрийската императорска двойка при Негово Величество Кайзера са могли да се вземат решения, които целят едно общо германско-австрийско действие по въпроса за мира, без обаче България да бъде питана. Тези опасения бяха разсети чрез инструкция на държавния секретар Цимерман до пълномощния министър, от която излиза, че Германия отдава значение на съдействието на България. Последното беше съобщено на г-н Радославов от императорския пълномощен министър.[9]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Употребена е думата Union.

[2] Оберндорф.

[3] Чернин.

[4] Али Фети бей.

[5] Добрович.

[6] Вилхелм II.

[7] Виж док. 170, 171.

На 19 април 1917 г. цар Фердинанд помолил своя флигеладютант – императорския военен пълномощник в София фон Масов пред заминаването му за Кройцнах, да съобщи наново на Вилхелм II, че „нещата [в Русия] трябва да се оставят да назряват на спокойствие“ и че той, Фердинанд, „мисли не така оптимистично“ както Императорът за „възможността скоро да се сключи мир с Русия.“ (Шифрограма № 183, 19.4.1917, Цимерман до Грюнау – ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.)

№ 174

Хюз-телеграма № 557, 21 април 1917 г., Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин

Към телеграма № 669 и във връзка с телеграма № 526.

Генерал Лудендорф нарежда да телеграфирам:

„Преди отпътуването на цар Фердинанд за неговите унгарски владения непременно трябва да се извърши скъсване на отношенията с Америка, тъй като се опасявам, че с неговото заминаване тази възможност ще се проточи."

Полковник Ганчев току-що ми показа една депеша от Радославов като отговор на официалната постъпка на престолонаследника Борис, според която вътрешното положение в България не е благоприятно, за да се прекъснат отношенията веднага, защото опозицията създава трудности на правителството. Би трябвало да се изчака по-подходящ момент. Главната пречка бил въпросът за управлението на Добруджа, който придобил така остър характер, че опозицията обвинява правителството, че не било в състояние да защити правата и идеалите на българския народ, като е търпяло германското Етапно командване в гръб на 3-та българска армия. В България се ширело мнението, че на страната не се гледало като на равноправен съюзник. България била винаги коректна и се чувствува несправедливо третирана. Ганчев трябвало да съобразява според това своите изявления.

В края на телеграмата Царят направил допълнение, че споделял напълно мнението на Радославов, но че ако той би редактирал отговора, би се изразил още по-остро и би казал още нещо повече.

Аз не съм съобщил засега този отговор на Върховното армейско ръководство.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

№ 175

Препис на писмо № 970 geh. K., 26 април 1917 г., Върховна главна квартира, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман, Берлин

Ваше Превъзходителство, сигурно сте информиран от представителя на Външно министерство таен легационен съветник Гьопперт за резултата на заседанието от 23 т.м. относно гарантирането на нашите интереси при експлоатацията на богатите залежи от въглища и руда в българска Сърбия.

Съжалявам за напълно отрицателното становище на Имперското финансово управление на Райха да участва в експлоатацията, както и за резервираната позиция на останалите имперски служби, толкова повече, когато и директорът на Кралския геоложки институт таен съветник Байшлаг придава голямо значение на сръбските подземни богатства.[1]

Затова аз се обръщам към Ваше Превъзходителство, за да изтъкна още веднъж съвсем специално военното и стопанското значение на целия проблем.

От военна гледна точка съм длъжен да обърна особено внимание на притежаването на сръбските подземни богатства от нас по следните причини:

1) Снабдяването с въглища на нашите съюзници в момента е един от най-тежките проблеми. С необходимото за това осигуряване на големи количества въглища, както и на един огромен подвижен железопътен парк чувствително се ощетява нашата собствена военна индустрия.

2) Голямото натоварване на транспортните пътища към Балканите с превозването на въглища вреди в голяма степен на пренасянето на други военни материали, особено за Турция, от чиито навременни доставки от Германия зависи воденето на операциите на нашите съюзници.

3) Невъзможността от задоволяващо снабдяване с въглища обрича турската флота (Средиземноморската дивизия) на продължително бездействие.

4) За безусловно нужното развитие на военната индустрия в България и Турция – особено след сключването на мира – задължителна предпоставка е създаването на необходимия въгледобив.

5) Липсата на различни метали и суровини, мед, манганова руда, смазочни масла, хромова руда за нашата военна индустрия трябва да се отстрани трайно с оглед на бъдещи войни.

Подобно е и стопанското значение:

6) България дължи завземането на желаните от нея територии в най-голямата част на успехите на германското оръжие.

Затова окончателното прехвърляне на тези области не бива да стане без компенсация, независимо че владението вече е обещано на българите. Освен това дългът на България към Германия вече е нараснал до такава степен, че не може да се очаква в обозримо бъдеще нито изплащане, нито погасяване на лихвите. Обявилите, че пристигат в края на май в Берлин представители на българското правителство ще поставят съответни искания.

На тези искания трябва да се противопостави насрещното искане за безостатъчно предаване на всички подземни богатства в Нова България.

Прилагането на приетия за Стара България през м. април от Събранието закон за секвестиране на вражеската собственост, трябва да се въведе за Нова България и се използва според нашето тълкуване.

7) С искането за предаване на подземните богатства трябва да свързваме един германски жп монопол в Нова България. Само по този начин ще се създаде необходимата база за бързо и ефективно използване на подземните богатства в условията на много тежкия планински терен.

8) Чрез добиването на качествени каменни въглища на Долния Дунав новосъздадените с германски капитал параходни дружества (Баварски и Български Лойд) ще са в състояние да конкурират успешно австро-унгарските дружества, чиято финансова мощ се увеличи значително по време на войната с кожодерски транспортни такси и не на последно място с германски пари.

Във връзка с това бих искал да обърна внимание, струва ми си, че е уместно всички дунавски проблеми между съюзниците да се решат преди встъпването в мирни преговори.

Дунав трябва да стане недосегаем за силите на Антантата. Това е едно справедливо военно и икономическо изискване.

Ваше Превъзходителство ще се съгласи с мен, че всички тези въпроси изискват най-бързо разрешаване и че с всички средства трябва да се стремим на предстоящите мирни преговори да елиминираме английско-френско-руското влияние в съюзните и окупираните балкански страни.

Моля Ваше Превъзходителство по време на предстоящото посещение на министър-председателя Радославов да съдействате да се стигне до уреждане в посочения смисъл.

В следващите дни, Ваше Превъзходителство, ще получите подробна паметна записка по този въпрос.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Генерал Лудендорф пише въпросното секретно писмо № 970 от 26 април изцяло на основата и в смисъла на изпратените му на 17 април „Материали за проект на договор с България за експлоатацията на подземните богатства в окупираната сръбска област“ от директора на Кралския геологически институт таен минен съветник проф. д-р Байшлаг.

Препис на същите „материали“ д-р Байшлаг изпраща на 17 април на Външно министерство,респ. чрез съветник генерален консул барон Флюгел, а още на 20 февруари 1917 г. на Имперското военно министерство, Берлин. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 173, л. 378-380. Сравни док. 150, изказвания на Байшлаг.)

[2] На 28 април 1917 г. германската Върховна главна квартира изпраща препис от писмото на Лудендорф до шефа на германските железници. Копия от същото са изпратени „за знание“ още на имперското Военно министерство AIT, Политически отдел и на подполковник фон Масов. Преписът и разпращането на копията изпълнил поручик барон фон Лерснер по нареждане на помощника на Лудендорф и.д. фон Ванзен.

№ 176

Препис на бележка-предложения, 27 април 1917 г., Берлин, на директора на пруския Кралски геологически институт таен висш минен съветник проф. д-р Байшлаг до Кралското пруско Военно министерство, Отдел турци, Берлин

Към „Проект за договор с България за експлоатация на поземлените богатства в окупираната сръбска област“[1]

Ако моето предположение би предизвикало трудности, че Германската империя като такава придобива минните концесии и ако на мястото на армейската заповед на Галвиц, който навремето по един предвидлив начин в началото на окупацията на Сърбия завладя за Германския райх всички минерални подземни богатства на тази страна – се шири много повече българският закон от 5.IV.1917, то би могло да се вземе под внимание още следната конструкция.

В Германския райх се учредява консорциум, на когото от страна на българската държава срещу заплащане на необходимите за обезщетение на частните претенции около 30-40 милиона марки, се отдава концесията за експлоатация на цялото минерално богатство в Нова България. В концесията на този консорциум би могло да се наложи задължението да покрива олихвяването и амортизацията на дълга на българската държава към Германската империя чрез ежегодни отчисления. Ако този дълг възлиза на 600 млн. марки,[2] за лихвите и амортизацията, изчислени за един период от 50 години, би могло да се стигне до сума от около 42 млн. марки. Едва когато тези 600 млн. марки се погасят, последващите, вече намалени, отчисления се изплащат директно на българската държава.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 177, л. 392.
Potsdam, DZA,II° Weltkrieg Bulgarien 976.

---

[1] Виж док. 175 и по-специално индекс 1.

[2] Проф. Байшлаг има предвид размера на „военния дълг“ на България – задължаването по военните доставки от Германия.

№ 177

Хюз-телеграма № 593, 27 април 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

Много бързо!

Моля да съобщите на O.H.L. [Върховно армейско ръководство] във връзка с писмото от 22 април към № 18869, пол[итически], че ние не сме в положение да удържаме сумата на искането на Кригсколенгезелшафт [Военно каменовъглено дружество] направо от българските субсидийни рати,[1] но само можем да предявим съответна молба пред българското правителство. Съобщението на майор Рамзей за разговора с фон Розенберг[2] е било разбрано там погрешно, както твърди Рамзей. Днес телеграфически натоварих пълномощния министър в София[3] да повдигне настоятелни възражения пред българското правителство за разрешаване за удържане на плащането и да телеграфира за резултата. Понеже уреждането до 1 май не е възможно, моля O.H.L. да въздейства върху Военното каменовъглено дружество за продължаването на неговите доставки.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Ежемесечните аванси от 50 млн. лв., с които германското правителство кредитира участието на България във войната.

[2] Пред името на фон Розенберг са изписани буквите g l r, които не разчитаме.

[3] Оберндорф.

[4] От бележка в полето в ляво на документа се вижда, че междувременно на 28 април е последвала тел. № 793 на Цимерман до Лерснер по въпроса за Военното каменовъглено дружество. Малко по-надолу е написан текстът на отговора на Върховната главна квартира, същият обаче не е възможно да се разчете поради лошото качество на филма.

Във връзка с телеграма № 793 на 12 май 1917 г. е последвал отговор от страна на д-р Цимерман до барон фон Лерснер във Върховната главна квартира: „Пълномощният министър София телеграфира: „Тончев съобщава, че въпросът Военно каменовъглено дружество е уреден между военните служби на двете страни.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.)

№ 178

Хюз-телеграма № 623, 29 април 1917 г., Върховна главна квартира, [Плес], на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Генерал Лудендорф ми съобщава, че той отдава голямо значение на това, ако Царят на България в най-скоро време би посетил Негово Величество.[1] Естествено ние би трябвало първо да бъдем единни с граф Чернин относно нашите мирни условия. Абзац. От българска страна той не очаквал затруднения, ако за новоосноваваща се Албания бихме предложили за крал българския принц Кирил. Той вярвал също, че Кавала отново може да се измъкне, ако се обясни на българския цар: при невръщане на Кавала, крал Константин ще загуби трона си след сключване на мира, което пък би трябвало да застраши силно трона на цар Фердинанд. Ако обаче крал Константин още сега бъде свален от Антантата, ние не бихме имали интерес от Кавала и бихме могли да я оставим на българите.

Талаат паша бил заявил на генерала, че Турция би признала това с благодарност, ако българите доброволно ѝ признаят едно коригиране на границата по Марица. Това би имало най-голямо влияние върху по-късните българско-турски отношения.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Вилхелм II.

№ 179

Доклад № 6350/17, AIT, 3 май 1917 г., Берлин, на германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн до германския райхсканцлер граф Теобалд фон Бетман-Холвег, до германското Вътрешно министерство и до германското Външно министерство, Берлин

Тайно!

Ваше Превъзходителство, имам честта най-предано да Ви изпратя в приложение запис на резултатите от обсъждането, състояло се на 23.4.1917 г. във Военното министерство.

Извънредното значение на разкриването и експлоатацията на подземните богатства в Сърбия-България за настоящето водене на войната на югоизточния военен театър, както и за местната индустрия и снабдяването на нашите съюзници изложи шефът на полевите железници[1] в заседанията във Военното министерство на 16 и 23.4.1917,[2] представяйки подробен материал, и указа на това, че и претоварената сега германска жп мрежа би се облекчила твърде съществено с добива на въглищата и рудите в сръбските мини вследствие освобождаване на обемния подвижен материал, който досега е необходим за снабдяването на съюзниците и на военно мобилизираните железници на балканския военен театър.

Присъединявайки се към тези изявления, директорът на Геологическия институт таен висш минен съветник проф. д-р Байшлаг настоятелно обърна внимание върху това, че Германия ще може да упражнява меродавно влияние върху дунавското корабоплаване, за чието бъдещо голямо значение за трафика на Германия с балканските страни не съществува съмнение, само ако владее сръбските каменовъглени мини.

При тези обстоятелства докато трае войната Военното управление ще експлоатира мините с поставените му на разпореждане средства. То смята обаче за необходимо в германски интерес и за по-нататък, Щото още сега, по време на войната, да се осигури прехвърлянето на минералните находища на райха или на германски предприемачи и т.н., защото иначе се пропуска само сега предоставящата се и в мирно време неповтаряща се благоприятна възможност за придобиване на богати земни богатства за индустрията на Германия и защото според Военното министерство министър само така ще бъде възможно едно обезщетяване на Германия за възлизащите сега вече на близо 600 млн. марки военни доставки за България.

Много ценни указания и становища върху това, какви стъпки биха били най-подходящи за решение на целия проблем, съдържа приложеното в препис писмено изложение[3] на споменатия вече преди директор на Геологическия институт, което се осмелявам да препоръчам на любезното внимание на Ваше Превъзходителство.

Вземайки под внимание факта, че германската войска завоюва с големи жертви така драгоценните и важни области, че много германска кръв изтече за завладяването, че германското Военно ръководство още навремето осигуряваше добива от земните богатства за германски нужди (сравни приложената армейска заповед Галвиц),[4] и след като по-нататък от германското Военно управление бяха направени внушителни вложения за добиването на въглища и руди, то вярваше да може да ги усвоява, че сега вече, където се касае за вземане на мерки, за да се оползотворяват трайно завоюваните с германския меч стойности, надлежните имперски служби не биха се забавили чрез енергично действане да доведат нещата до изгоден за Германия завършек. Това предположение след изявленията на присъстващите на заседанието на 23.4.1917 представители на мнозинството имперски служби изглежда за съжаление не се потвърди. Напротив, трябва да се опасяваме, че изразените стремежи за защита на стопанските и финансови германски интереси от страна на Военното управление не само не се подкрепят и насърчават, ами се подцени значението им.[5]

По-нататък трябва да се опасяваме, че австрийски заинтересовани групи ни изпреварват при изземването на ценните книжа от частно притежание, че с оглед на това, че едно сегашно споразумение с България относно бившата сръбска държавна собственост, с която засега България все още не може свободно да разполага, което по-късно в по-големи рамки при мирните преговори трябва безусловно да предпочетем, осмелявам се, Ваше Превъзходителство, най-предано да Ви помоля в съгласие с Външно министерство и с Имперската хазна срочно да разпоредите необходимото за защитата на германските интереси, т.е. на първо място по някакъв начин да набавят и поставят в готовност необходимите парични средства за завоеванието на подземните богатства, респ. акциите на намиращите се в чужди ръце минни предприятия.

С какви средства примерно се работи за германските интереси на Балканите бихте могли, Ваше Превъзходителство, да добиете представа от приложените също тук в препис отделни документи (писмо на щаба на VII армейски корпус, отдел I б 2 № 1707 тайно, Мюнстер от 19.4.17 и писмо на Й. фон Валдхаузен, Цюрих, 9.4.17).[6]

Господата държавният секретар на Външно министерство[7] и на Имперската хазна,[8] както и г-н шефът на полевите железници, който по време на войната управлява експлоатирането на въпросните минерални залежи и който затова е в положение да даде по-непосредствена информация, получиха препис от това тук [писмото на Щайн].

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 176, л. 386-389.

Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 454.

---

[1] Капитан Бертлинг.

[2] След голямото обсъждане на 19 февруари 1917 г. (док. 150), съгласно взетото решение последвали по-нататъшни обсъждания върху повдигнатите въпроси на 19 февруари, а именно поредни заседания във Военното министерство на 16 и 23 април 1917 г.

[3] Приложението липсва.

[4] Приложението липсва.

[5] Сравни док. 175.

[6] Споменатите документи не са налице.

[7] Цимерман.

[8] Шрьодер.

№ 180

Препис на писмо III А № 2394, 3 май 1917 г.,[1] Берлин, на държавен министър и министър на германското Вътрешно министерство фон Рихтер до германското Външно министерство, Берлин

На проведеното обсъждане на 23 април 1917 г. във Военното министерство[2] се постигна единодушие върху това, че идеята[3] за завземане от Райха на френски или белгийски мини в Сърбия източно от Морава или на дялове в такива[4] трябва да се отхвърли, че напротив, по въпроса за такива придобивания трябва да се установи контакт с частни заинтересовани субекти в рамките на преговорите, каквито досега вече се проведоха със заинтересовани кръгове за подобен род придобивания в окупираните от нас и от нашите съюзници територии. Обсъжданията, които станаха с Дисконто-гезелшафт, имаха за резултат, че тази [банка] направи вече значителна стъпка по въпроса и вече се преговаря с българското правителство. В частност заради връзката на този въпрос с финансовите интереси на Райха, неговото обсъждане тя ще постави на преговори с г-н държавния секретар на Имперската хазна при очакваното посещение на българския министър-председател.

Други германски заинтересувани субекти от българско-сръбските мини се поставиха във връзка с Дисконто-гезелшафт, която [банка] и досега имаше водещата роля между заинтересованите германски стопански кръгове в България.

Аз мога да го смятам за полезно, само когато тези заинтересовани субекти продължат и по-нататък досега водените преговори и не виждам никакъв повод за намеса в тях.

С това засега отпада причината за насроченото за събота, 5 май 1917 г., заседание, което заради това беше отложено[5]. Ако трябва от тамошна страна да се направят още преценки на съответните въпроси в по-нататъшно обсъждане на комисари, то аз бих помолил своевременно да ми съобщите любезно за това. Във всеки случай бих помолил да ме информирате постоянно за предприети стъпки и предвидени мерки по въпроси от този род.[6]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 177, л. 382-383.

Potsdam, DZA, II° Weltkrieg Bulgarien 76.

---

[1] Към номера на писмото под черта стои текстът: „Относно моята телеграма от 1 май 1917 г. и тамошното писмо от 16 април 1917 г. – 5584/17 AIT.“ От това е видно, че държавният вътрешен министър фон Рихтер пише на д-р Цимерман по въпрос, който вече е третиран при държавния военен министър фон Щайн (доколкото това показват инициалите AIT, съответния отдел първи на имперското Военно министерство). С посочените документи не разполагаме. Те са архивирани на 4 май 1917 г. в ЙААА, Bonn, II° Weltkrieg Bulgarien 452.

[2] Виж док. 179.

[3] Оттук до края изречението е отбелязано от адресата с черта вляво в полето на документа.

[4] От запетайката до края изречението е подчертано от адресата, а от ляво в полето е подчертан целият пасаж.

[5] Това решение било взето на заседание за обсъждане на въпроса, състояло се на 16 април 1917 г. в германското Военно министерство с участието на представители на Имперската хазна, германската Марина, Външно министерство, Вътрешно министерство. Участник и докладчик бил Едуард фон Масов, който изложил българските законови постановления за секвестиране на „неприятелски предприятия“ в България и в окупираната от България сръбска територия. От тях, акционерните минни предприятия, чиито акции най-малко в половината си са в български ръце, могат да продължат дейността си. При това положение, опасявайки се, че секвестираният неприятелски капитал би могъл да премине чрез българския в австрийски капитал и с това да пречи на германското влияние в сръбските мини, фон Масов предложил и било одобрено „най-бързото изкупуване на неприятелските акции от Германия“ заедно „с възможно най-бързо сключване на спогодба с България за прехвърляне за през време на войната на експлоатирането на най-важните минни предприятия върху Германия. Като насрещен обект в концесията трябвало да послужи „платената вече от Германия на България сума за военен материал“, т.е. със съответен процент от приходите на предприятията ще се погасява – в случая в течение на 50-годишен период – „военният дълг “ и заемният такъв на България към Германия (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 1-7; Freiburg i. Br, BAMA RM 3/V, 4731). Дадена е справка за моментното състояние [сравни док. 189] на българския външен държавен дълг, 1 април 1917 г.:

Консолидиран дълг – заемна сума за погасяване	647 млн	лв.
аванс летящ дълг по 5% заем 1914	120 000 000	лв.
аванс съкровищни бонове по договор 31.1.1915 г.	150 000 000	лв.
поети по заем, договор 1914 г. френски (на Париба) съкр. бонове	100 000 000	лв.
дълг към пруското Военно министерство (военни доставки)	800 000 000	лв.
дълг към германските железници	40 000 000	лв.
месечните авансови суми	1 000 000 000	лв.
авансиране държавното съкровище за плащания по външния дълг	240 000 000	лв.
от Балканската война по реквизиц. бонове	90 000 000	лв.
кръгло	2 500 000 000	лв.
Консолидиран и летящ дълг 647 000 000 лв. плюс	2 500 000 000	лв.
общо	3 127 000 000	лв.

(ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/34; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2979.)

Все пак обсъждането се състояло. Имперското Вътрешно министерство телеграфирало на Външно министерство: „По желание на г-н шефа на полевите железници насроченото за събота, 5 май, след обяд в 5 часа, след което отложено заседание за придобиването на мините в българска Сърбия на изток от Морава ще се състои утре без поканване на банки. Желае се да се обсъдят също въпроси на интересите в дунавското корабоплаване.“ (ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 175, л. 384; Potsdam, DZA, II° 453 W 76 Bulg.)

[6] Състояла се е размяна на документи за взаимна информация не само между имперските Вътрешно и Външно министерства, но и с имперското Военно министерство. Едновременно с отп-

равяне на писмо III А№ 2394 до имперското Външно министерство държавният министър – държавен секретар на имперското Вътрешно министерство фон Рихтер изпраща препис от същото още същия ден на държавния военен министър фон Щайн. Също така, в същия ден, 3 май 1917 г., фон Рихтер изпраща за „любезно знание“ на д-р Цимерман препис на други два документа, третиращи въпроса за сръбските мини – свое писмо от 26 април 1917 г. III А № 2139 и своя телеграма от 1 май 1917 г. Не разполагаме с фотокопия на тези документи. Те са архивирани в Potsdam, DZA, съответно WK II° 436/ 17 и 442/17.

Сравни док. 180 с док. 175, 177, 178, 179.

№ 181

Телеграма № 689, 7 май 1917 г., Върховна главна квартира, на представителя на Външно министерство в свитата на германския император във Върховна главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Генерал Лудендорф връчва следната телеграма на подполковник Масов от5 т.м. от София:

„Талаат паша[1] ми каза вчера вечер, че бил увещавал Радославов да стигнат до временно споразумение за Добруджа и най-сетне да скъсат отношенията с Америка. Въпроса за турско-българската граница не засегнал и правел така да го избегне, какъвто бил случаят при посещението на принц Кирил и генерал Жеков в Константинопол. Този въпрос би се разрешил най-добре само между двамата непосредствено ангажирани при края на войната. Намеса на трети би ги затруднила.

Тези сведения днес ми бяха напълно потвърдени от Радославов. Посещението на Талаат в София правело отлично впечатление особено заради твърдостта, с която държал за Съюза и се застъпвал за победоносно провеждане на войната. Достигналото до него през Швейцария предложение на Англия с привидно изгодни условия Талаат отхвърлил. За съжаление, противно на пълното с увереност настроение в германската Главна квартира и на Западния фронт, при посещението си във Виена добил неудовлетворяващи впечатления, които могли да доведат до силно желание за мир. Граф Чернин повидимому схващал поетото задължение от своя предшественик за общо изтрайване до край [на войната до край] за малко добросъвестно. Това било ясно доказателство, колко опасна може да бъде една смяна на отговорните личности за общата кауза. С него Талаат паша бил на мнение, че от съюзниците на Австрия трябвало да се направи нещо, за да се загърби колебливостта във Виена. Накрая той [Радославов] спомена, че Талаат паша го поканил едновременно с граф Чернин да дойде в Константинопол. Предпочитал обаче по-късно сам да пътува. Върна се на своето желание в близко време да посети Виена и Берлин. След съвещание с Талаат се съгласил с турското становище по никакъв начин да не отказва изплащането на поетите в Германия военни дългове и заем, а при посещението си в Берлин да обсъжда само решение за облекчаване на българския бюджет на първо време след войната. Станало дума и за спогодба, която да ни осигури експлоатиране на подземните богатства на новопридобитите територии.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Талаат е в София.

№ 182

Телеграма № 410, 17 май 1917 г., Берлин, на директора на Политическия отдел на германското Външно министерство пълномощен министър Вилхелм фон Щум до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския ипператор във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес/Кройцнах

Императорският пълномощен министър в София[1] телеграфира под номер 231 от 16 май:

„Граф Чернин ми каза, че г-н Радославов се оплакал пред него от участието на гръцки (венизелистки) полк в боевете в Македония и заявил, че строго погледнато България не може спокойно да остави това и би било основателно да вземе в съображение скъсването на отношенията с Гърция,[2] най-малкото експулсирането на гръцкия военен аташе. Разбира се, г-н Радославов допълнил, че една такава с тежки последствия постъпка той не би предприел без предхождащо обсъждане с нас.

Г-н Радославов искал най-напред само да сондира; неговите изявления обаче означават, че българските желания за Кавала и дори за Салоники в последно време отново встъпват в обществеността. Те биха могли да засилят несполуката на плановете за Добруджа.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] Подчертаванията са на адресата.

№ 183

Копия на проекти за военна и военноморска конвенция № 3176/17.A II и № 9151 A VI S., 18 май 1917 г., Берлин, на държавния и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн и държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле до шефа на Генералния щаб на германската действащата армия във Върховната главна квартира генерал-фелдмаршал Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург, Плес и шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Тайно!

Приложено изпращам предварителните проекти,[1] всеки в 3 екземпляра, за военната конвенция с османското[2] и българското правителство с молба за становище. Шефът на германската военна мисия,[3] както и германските военни пълномощници в Константинопол и София са помолени също за отношение. Шефът на военния кабинет и държавният секретар на Имперското министерство на марината[4] също са получили копие.

След постъпване на всички мнения се съставя окончателният вариант и преди да се предаде на Външно министерство ще бъде разпратен още веднъж.

Относно сключване на подобна конвенция с Австро-Унгария указва се на тук изпратения проект за договор с тамошно писмо № 14768, П[олитически] от 19.9./1916 и с № 5917/1916 geh. AI за отсамното становище.[5] Моля за съобщение относно състоянието на този проблем.

I. Проект за военна конвенция между германския Райх и България като допълнение на Съюзния договор (1915 г.)[6]

За осигуряването на действено и успешно сътрудничество на двете съюзни армии в случай на война между Имперското германско правителство и Царското българско правителство се сключиха следните военни споразумения:

Член 1

В интерес на възможно най-равностойно използване на силата на народа на двете страни за защита на страната, българското правителство ще регулира наличния състав на армията в мирно време, както и отбранителните и военни закони, опирайки се на действащите в Германския Райх закони и наредби в договорен срок от време между ръководствата на двете войски.

Българското правителство ще полага усилия за военно закаляване на младежта по подобен начин като в Германия.

Член 2

За улесняване на общо използване на войските на съюзните сили българското военно ръководство ще вземе за модел германската войска при регулиране на войсковата организация по отношение на формированията и снаряжението. Също и по отношение на облеклото, екипировката, продоволствието и снабдяването на българската войска германската организация ще служи за опорна точка и ще се следва доколкото позволяват националните особености и географските и стопанските условия.

Българският генерален щаб се организира по модела на Германския генерален щаб.

Член 3

Съвместното използване на войските на двете страни изисква по-нататък еднородна строева подготовка.

На тази цел служат следните споразумения.

а) В българската армия се въвеждат преведените на собствения език германски предписания за строева и стрелкова подготовка.

б) Немският език се въвежда като задължителен учебен предмет във всички български военни учебни заведения, също така се поощрява изучаването на български език в германската войска.

в) Българското военно ръководство изпраща по специално споразумение известен брой офицери от всички родове войски в германските военни части и военни учебни заведения, както и известен брой санитарни и ветеринарни офицери в германските военно-медицински институти.

Желанията на българското военно ръководство за изпращане на германски офицери, санитарни и ветеринарни офицери в българските войскови части и институти се удовлетворяват от германска страна според възможностите.

г) Освен това български офицери ще се изпращат в армиите и военните учебни заведения на съюзените с Германия държави. Обратно, в българската армия ще се допускат също само офицери от съюзните държави. Изключенията подлежат на отделно споразумение между двете военни администрации.

Член 4

Муниционно попълнение и оръжейните резерви изискват еднородно въоръжение и обезпечаване с боеприпаси на двете войски. Българската военна администрация ще осъществи това съгласуване чрез въвеждане на германски огневи оръжия и германски боеприпаси колкото е възможно по-скоро. Нови доставки на огневи оръжия, доколкото не са договорени специални изключения между двете военни администрации, ще стават вече само по германски модел и калибър.

За размера на държаните в наличност за в случай на война боеприпаси и за осигуряването на резервни боеприпаси между двете военни администрации се постигат специални споразумения.

За запазване на еднородността занапред в българската армия ще се използват само въведените в германската или в австро-унгарската армия автомобили и самолети.

Член 5

За стратегическо провеждане на военните намерения изключително необходима предпоставка е добре изградена железопътна и пътна мрежа. Българското правителство ще насърчава с всички сили това изграждане съгласно споразуменията, сключени между двете военни ръководства.

Член 6

За осигуряване на ездитни коне за конните войскови части, както и на впрягове за оръдията и самолетите българското военно ръководство ще положи грижи за увеличаване на млади военни коне.

Член 7

Най-малко веднъж годишно, редувайки София и Берлин, двамата военни министри и шефовете на генералните щабове или техни пълномощници, армейските инспектори с техните генералщабни шефове, както и съответните представители на специалните служби се срещат, за да обменят опит и да обсъдят военната подготовка и да насърчат постигането на поставените с тази конвенция цели.

Член 8

За улесняване на контактите по всички двустранни интереси, засягащи военни въпроси и за практическото провеждане на горепоменатите споразумения в пруското и българското военни министерства, както и в двата генерални щаба се създават централни служби. Освен това за същата цел се устройва българска военна мисия в Берлин и германска военна мисия в София. Начело на военната мисия стои генерал, към който е придаден и съответен щаб.

Шефът на тази мисия в лично отношение е едновременно и началник на всички командировани към съюзната държава офицери от собствената му армия.

Досегашните постове на военни аташета при посолствата в Берлин и София се закриват.

Член 9

Тази конвенция губи сила при неподновяване на Съюзния договор. Освен това двете правителства имат право след изтичане на 10 години от тази конвенция да я прекратят при съблюдаване на едногодишен срок за денонсиране. Не последва ли денонсиране, конвенцията остава валидна за следващите 10 години.

II. Проект за военноморска конвенция

1. България поддържа флот с достатъчна численост, състав и функционална годност, за да може самостоятелно да отбива морски нападения върху нейни пристанища и крайбрежие.

2. Щом като е налице възможност за непосредствено съвместно действие на германския и българския флот, между службите на двете страни, разработващи морските операции, се уговарят мероприятията, които предстои да се предприемат.

3. Германски кораби могат да използват българските пристанища по техните съображения, български кораби германските пристанища и техните съоръжения, както корабите на собствената страна.

Във война, в която само една от двете държави участва, неучастващата предоставя на корабите на другата в своите териториални води и пристанища най-малкото онези привилегии, които всяка една друга неучастваща във войната държава допуска за корабите въобще на една от водещите война.

4. Когато липсват достатъчно български съоръжения, германското управление на марината има правото на собствена сметка да построи и поддържа в някое пристанище на егейското и черноморското крайбрежие на България съоръжения на бази за крайцери и подводници.

Намерението да се възползва от това право се съобщава от германското правителство на българското правителство, а подробности се съгласуват след това между флотските управления. При изпълнението българското управление на флота помага доколкото е нужно.

Във война, в която Германия не участва, българският флот има правото да поеме такива съоръжения срещу стойностно обезщетяване. Във война, в която България не участва, германското правителство може да изиска отстъпването на базата за периода на войната.

5. Доколкото на България липсват годни собствени помощни сили и средства за изграждането, поддържането и подготовката на своя флот, тя се ползва в това отношение изключително от германска подкрепа чрез посредничеството на германското Министерство на марината.

6. Българският флот има правото да командирова към германската марина за обучението им до 12 офицери и 50 подофицери или редници, броят може по споразумение да се увеличи. Подробностите ще се уговарят между службите на двете Главни армейски ръководства.

7. Германската марина има правото да зачисли до 3 офицери към различните служебни нива на българския флот. Тези офицери трябва да получават възможност подробно да се запознаят с вътрешните отношения в българския флот (език на заповед, организация, служебни чинове и т.н.), за да се осигури разбиране при военни съвместни действия.

8. Германското управление на марината ще постави на разположение на българския флот на началата на най-добра воля своите съвети.

При съветването, но без настояване, не бива да се съзира неоснователно вмешателство. Толкова по-малко трябва да се усеща като отказ от германска страна, когато българският флот заявява, че не е в състояние да последва даден му съвет.

9. Българското флотско управление ще осведомява редовно германското за своите намерения относно численост, състав, организация, както и за основни мероприятия при обучаването на българския флот.

10. Двустранната връзка между двете главни флотски служби се подържа чрез постоянен военноморски пълномощник.[7]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30.

Freiburg, i. Br., BAMA, RM 3/V, 4374.

---

[1] Преписът, с който разполагаме, има като приложение само проекта за военна конвенция с България. Последният като препис е съхранен в архива на германското Външно министерство към A VIS 9151/17.

[2] Сравни док. 183.

[3] Лосов.

[4] Капеле.

[5] Не разполагаме с фотокопия на цитираните документи.

[6] Преписът на проекта за конвенция фон Щайн адресира до райхсканцлера и до държавния секретар на германското Имперско министерство на марината фон Капеле, като го моли за мнение, дали заедно с военната конвенция не би трябвало да се сключи и военноморска такава.

По въпроса райхсканцлерът смята за „изгодно и необходимо" сключването както на военна, така и на военноморска конвенция с България. Въпросът обаче е, че България в обозримо време нямала да има никакви пари за по-големи договаряния, с които е свързано сключването на морска конвенция. „Ние, германците, бихме били тези, които дават" – пише изрично граф Бетман-Холвег. И препоръчва от германска страна „да не се проявява натиск и да не се допуска мисълта, като че ли от нас [германците] би зависело всичко." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30; виж док. 192).

[7] Държавният секретар на Министерството на имперската марина фон Капеле на 13 май 1917 г. изпраща копие на проекта до адмирал фон Холцендорф, като го уведомява, че възнамерява да отговори на фон Щайн, че „военноморските конвенции [има се предвид конвенции с България и с Турция] ще трябва да се подготвят за сключване заедно с военните конвенции. Като документи обаче военноморските конвенции остават разделено от военните конвенции." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30; Freiburg, i. Br., BAMA, RM 3/V 4374.) А българският министър-председател Радославов в разговор с фон Масов на 19 май 1917 г. заявил: „Ако така, както България, и Турция също се обвърже с Германия с военна конвенция, то в това би залегнала и най-добрата гаранция срещу опасността от българско-турски антагонизъм." И цар Фердинанд одобрявал това (ИИ БАН, кол. 19, оп. 27, ае 203, л. 534; Bonn, PAAA, Bulgarien 24.)

Освен всичко това възникнала идеята и фон Капеле предложил в Берлин – военно-морската конвенция, заедно с военната конвенция, да се включи като допълнение в Съюзния договор 1915 г. С оглед на тази цел в Марината се изработва съответно по-разгърнат вариант на проекта за военно-морска конвенция. ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/26; Freiburg, i. Br., BAMA, RM 5/V, 2731.)

№ 184

Препис на доклад, 19 май 1917 г., София, на представител на Фридрих Круп АД в София, информатор на германското Външно министерство Георг фон Шевен до таен легационен съветник, пълномощен министър д-р барон Алфред фон Розенберг, германско Външно министерство, Берлин

Позволявам си да Ви докладвам следното относно общата политическа ситуация в България:

Между Германия и България съществува в момента доста сериозно политическо разстройство, което възникна вследствие на желанието на българите да присъединят към себе си цяла Добруджа. Днес те искат да си възвърнат не само частта, която загубиха през 1913 г., но цяла Добруджа с железопътната линия за Констанца до най-южния ръкав на делтата на Дунава. За да популяризира тази идея след народа, българското правителство инсценира безредици в Добруджа и наред с другото предизвика създаването на Добруджанско дружество, което издава брошури и разиграва като последен коз идеята, че Добруджа била „люлката на българското царство".[1]

При разговор във Върховната главна квартира нашият император каза на Радославов, че бил убеден, че тази война ще върне на българите Добруджа. Естествено, намекваше само за частта, загубена през 1913 г. Радославов обаче тихомълком разбра това изявление преднамерено погрешно и един ден направи откритието пред Народното събрание: „Германското правителство ни обеща цяла Добруджа." Чрез публичното изявление той искаше да упражни натиск върху германското правителство и продължава да го упражнява. Българите искат да извлекат от изгодното си географско положение като мост към Турция възможно най-голям капитал и още повече да укрепят тази позиция като получат и другия път към Турция през Констанца. Германия в това отношение обаче не може никога да се остави изцяло в ръцете на българите.

В момента Добруджа е под германско военно управление, главно за да се спасят за Германия големите петролни запаси в Констанца; понеже каквото веднъж българите имат те не го дават. Това военно управление среща най-големи трудности от българска страна. Стационираните там български военни провокират непрекъснато „случаи на германски нападения". Откакто съществуват тези неприятности в Добруджа, българското правителство е напълно глухо към всички германски искания и води своята ориенталска политика на протакане по-лошо от всякога. Мини Перник например все още не са предадени на Дисконто-гезелшафт; мините Бор пък са иззети от българското правителство; за преотстъпване на германското правителство обаче, както беше договорено, все още не става и дума; (виж моето частно писмо от 6.4.17) дипломатическите отношения със САЩ въпреки натиска от Берлин още не са прекъснати.

Външно този разнобой достигна кулминацията си преди около 10 дни. Оттогава насам Радославов заявява: „Всичко ще се уреди, ще се намери изход и т.н." Според мен хитрата лисица сега е в отстъпление, защото на 3 юни иска да замине за Берлин и иска да предотврати оттам да му не махнат с пръст. В Берлин той иска да преговаря по висящите въпроси. Може би в Берлин биха направили добре да задържат посещението му с 2 седмици, тъй като нашето положение трайно се подобрява чрез продължаващите успехи на подводниците и напредващото разпадане на Русия. В същото това време както Радославов за Берлин, Царят иска да пътува за Върховната главна квартира, т.е. нападение от две страни.

Колко силни се чувстват българите личи и от следния финансов случай:

Чрез германските военни в страната постоянно постъпват голямо количество марки. За да попречи, щото марката да падне под 125 (тукашните банки днес вече почти не могат да приемат марки), Райхсбанк поиска да вземе при тукашната Народна банка заем от 50 мил. лева, които искаше да предостави на разположение на германските военни. Тя предложи цесионен курс 81 и 5 1/2 % лихва, каквито са курсът и лихвата, по които от октомври 1915 г. насам на българите се дава от Германия месечната субвенция от 50 мил. лева. На това Народната банка, която е държавна банка, има безсрамието да отговори, че може да даде само 10 мил. лв., но при лихва 8% и само срещу гаранции (!) в съкровищни бонове, за които обаче би трябвало да важи курс 80. Райхсбанк, разбира се, отхвърли тази необоснована претенция и иска да предприеме стъпки чрез Външно министерство.

Когато на 20 април отпътувах за тук,имаше разстроеност, но това в никакъв случай не беше сериозно. Далеч съм от това да вярвам, че България би могла да ни измени по време на войната; но ще трябва тук много да се борим с политически трудности и изнудвания. Разбирам също така, че тъкмо сега в германските ръководни кръгове по-малко от когато и да било са склонни да направят нещо за България. Това се отрази съвсем решително на работата,[1] заради която бях заминал за Берлин и в Шуримен[3] очевидно не беше осъзнал тежестта на объркаността настроение. Сега трябва да оставим цялата работа и да предоставим на участващите в нея българи евентуално да я задвижат отново.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] В ИИ БАН и в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2 могат да се намерят още фотокопия по тези въпроси.

[2] Вероятно става дума за сръбските мини.

[3] Името грешно изписано в преписа. Очевидно касае се за д-р барон фон Шорлемер, пруския държавен министър и министър на Министерството на селското стопанство, държавните имоти и горите.

№ 185

Телеграма № 985, 26 май 1917 г., Берлин, на директора на Политическия отдел на германското Външно министерство пълномощен министър Вилхелм фон Щум до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Във връзка с телеграма № 927. Пълномощният министър в София,[1] който е получил инструкция, в съгласие с австро-унгарския си колега[2] да действа против рязкото държане на България спрямо Гърция, телеграфира на 21 май под № 243:

„Застъпих решително нашето становище пред Радославов и Косев. Радославов ми каза, че не желаел да скъса с атинското правителство и не възнамерявал да поиска отзоваването на тукашния гръцки пълномощен министър, нито на военния аташе. След неговите и на Косев изявления струва ми се, че само обмисля идеята при позоваване на предишна практика на Франция и Русия спрямо представители на неутрални страни, на пълномощния министър Наум, който се смята за венезелист[3] и който въпреки редките си контакти с тукашните меродавни служби телеграфира подозрително много, да се отнеме правото да изпраща шифровани телеграми.

Радославов поддържа обаче становището, че България трябвало да се разглежда фактически като намираща се във война с новата венизелестка държава. Територията на Венизелос била отделена чрез граница против Гърция, той е признат от Антантата и дори подържа представители при правителствата на Антантата, полкове в гръцка униформа се третират като самостоятелни, не като английски или френски доброволчески корпуси.

Междувременно Ризов е получил поръчение да изясни положението с императорското правителство. Генерал Жеков заповядва венизеловите войници да не се третират повече като „разбойници“, а като другите военнопленници. На основания за човечност и извън съобразяване с гръцкото правителство, тази мярка вече настоятелно подава ръка за отстраняване на репресии и срещу германски и български пленници и затова се подкрепя от подполковник фон Масов и от мен.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] Чернин.

[3] Двете подчертавания в текста са на адресата.

№ 186

Препис на телеграма № 1010, 29 май 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Плес]

Пълномощният министър в София[1] телеграфира на 28 май под № 257:

„Строго поверително. При последното ми посещение г-н Радославов изрази загриженост за действията на правителството на Керенски[2] и каза, че ако нещата в Русия продължат да се развиват така, ще трябва да си помислим дали ще продължим да наблюдаваме безучастно отстрани или да преминем в офанзива.

По подобен начин Радославов говорил на моя австро-унгарски колега,[3] който пред мен одобри мнението на г-н Радославов и каза, ние би трябвало – естествено при предпоставка, че разполагаме със съответните войскови части – да поставим срок на руснаците, след изтичането на който ние не ще считаме повече нашите уверения за мир за обвързващи.

И шефът на кабинета Добрович, който вероятно е предал мнението на Н. В. Царя, на поставения от мен въпрос се изказа за енергични действия, след като руснаците са били оставени достатъчно дълго време на спокойствие и очевидно не искат да се съгласят на сепаративен мир.

Цар Фердинанд и г-н Радославов вероятно ще поставят въпроса при предстоящото си посещение.“[4]

Аз продължавам да съм на мнение,[5] че не трябва да се преминава в офанзива, защото тя би обединила всички разединени елементи на Русия за борба срещу нас. Вместо това изглежда струва си да се обмисли дали не трябва временно да се прекъснат разговорите от окоп до окоп и да се съобщи на русите, че ние не бихме могли повече да очакваме успех от това, след като временното правителство под влияние на Англия и Франция се е решило да продължи войната. Съобщението би трябвало така да се направи, че от това русите да не могат да изключат една вероятна офанзива.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd 9.

---

[1] Оберндорф.

[2] При четене на телеграмата изречението е подчертано с дебела черта.

[3] Чернин.

[4] Предстои посещение на двамата в Германия. Сравни док. 184.

[5] Сравни док. 168, 169.

№ 187

Телеграма № 1065, 6 юни 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Моля, генерал Лудендорф във връзка със съобщеното ми днес запитване чрез полковник барон фон Олдерсхаузен.

Да се каже следното:

Радославов пристига тук в четвъртък вечерта и още в събота вечер пътува обратно за Виена. За тукашните преговори имаме на разположение само кратки два дни, които едва ли ще бъдат достатъчни за по-подробен разговор. Какво в подробности ще се обсъжда, зависи от това, което ще поднесе Радославов. Аз самият ще засегна само онези точки, които представляват интерес за нас, т.е. на първо място Перник и подземните богатства, както и железопътните линии в българска Сърбия. Аз мисля да третирам тези въпроси в смисъла на насоките, приети на 12 май заедно с полковник фон Бартенверфер и барон фон Олдерсхаузен. По отношение управлението на Добруджа, ръкописите и подробностите по военната конвенция министър-председателят ще бъде насочен към по-късни съвместни разговори с Върховното армейско ръководство.

Според международния етикет аз ще приема г-н Радославов първо лично и сам, т.е. без присъствие на представители от моя или друг ресор. В случай, че в хода на моите разговори би се оказало за желателно привличането на представител на Върховното армейско ръководство, бих искал да препоръчам делегирането на военния пълномощник фон Масов, който по мое знание пристига утре в Берлин.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 9.

№ 188

Машинописно копие на паметна бележка, [7 юни 1917 г.],[1] Берлин, на [германското Външно министерство], Берлин

Строго секретно!

Паметна бележка относно проект за военноморска конвенция между Германия и България.[2]

1. Изработването на приложения проект за морска конвенция между германската империя и България трябва да се отдаде на съобщението на германския военноморски аташе в София,[3] „че българският военен министър държи изключително доброжелателно за сближаване на двете флоти“. Формата на конвенцията се дава от Военното министерство по модела на проект за военна конвенция.

Извършената с това предварителна работа трябва да служи като основа за евентуални обсъждания, които биха могли внезапно да започнат при имперското Министерство на марината, и да станат изходен пункт за встъпителни подготвителни преговори извън министерството (Адмиралтейския щаб, военноморския аташе в София).

2. При познатия национално чувствителен начин на мислене на българите, към който извън исторически обусловеното самосъзнание се прибавят задръжки, които поради тесните връзки с Ориента в миналото се обясняват с ориенталския манталитет, се препоръчва най-голяма предпазливост по въпроса за конвенцията изобщо, по-специално обаче за воденето на преговори. Неподлежащият на оспорване ориенталски примес в българския характер показно се проявява да кара българите изцяло да се присъединят към нас по този въпрос.[3]

3. От хода на нещата относно българския флот (IV 1.3.1.) следват следните важни за конвенцията гледни точки:

а) Наличната в момента българска морска материална част е малка:

1 учебен кораб 720 т.

1 торпедна флотилия с 6 съда (100 т.)

1 подводница (U18, дадена през войната от Германия)

[U. B. 14 предстои да бъде доставена – сравни AVI S 8514/17]

Морска авиационна част (януари 16 – 4 апарата)

Материалната част е годна за война, персоналът – добре обучен, с добър войнски дух, така че има изгледи за благоприятно развитие, което обещава по-късно обилни военни резултати.

б) Относно по-нататъшното развитие в края на 1916 г. при българското флотско командване във Варна се състояха комисарски консултации, в които взе участие германският упълномощен адмиралщабен офицер. От представения доклад е видно българското намерение за един строго очертан план за изграждане на флота, който в основното се ограничава до строителството на подводници и морски самолетни бази. Едва в хода на войната в България се пробуди се и разви разбирането за противоминна защита и отбрана, дори се мисли също и за собствена материална част за миноносци.

Планът, създаден на комисарските консултации, който няма още служебно, а по-скоро значение като лично мнение на настоящия началник на флота, визира като основен въпрос изграждането на:

6 нови подводници

торпеда 53 см

1 спасителен и 1 плаващ док за подводниците

2 наземни бази за подводниците

1 хангар за самолети с работилница

12 хидроплана

1 морски арсенал

2 дунавски монитора по 130 тона

шлепове и моторни лодки

Възнамерява се след войната[4] да се иска бюджет от 30 милиона лева.

4 хидроплана и 19 моторни лодки ще бъдат искани още през войната. Трябва да се очакват съответните молби на България. 4 товарни камиона вече са поръчани.

В най-скоро време български морски офицер трябва да дойде в Берлин с цел информация.

Чрез конвенцията България би трябвало да се накара колкото се може по-скоро, може би още по време на войната, да вземе решение за флотска програма, за да признае военната стойност на конвенцията и за да сключи договори с фирмите още през войната, с които те да са принудени след войната да изпълняват действително поръчките, дори когато това силно ги натоварва. Трябва да държим под око конкуренцията на австрийските фирми, която вероятно вече е обвързана с директора на Българското параходно дружество (Австрия).

в) Като се абстрахираме от вероятните предимства за германската индустрия, стойността на конвенцията за Германия ще се състои само във възможността да си създаде по време на войната достатъчно бази на българския бряг (Черно море и Егея). Изглежда изключено при националната чувствителност на българите дори само да намекнем за понятието германски бази. Въпреки това то не е необходимо, а целта, напротив, е постижима, ако ние чрез конвенцията поставим в перспектива помощта на германските военноморски сили, ще изискаме оперативните подготвителни работи и тяхното материално осигуряване за през мира, в останалото помагаме за развитието на българския флот.

Германия остава в [позицията на] даваща, тъй като тя трябва преди всичко да поеме възпитанието на персонала (главно от кандидат-морски офицери, летци и екипажи на подводници). Това е всъщност изключително съдържанието на българските желания.[5] Германското влияние в българския морски флот в момента нараства. Флотският комендант полк. Кирков е настроен приятелски към германците. Също и българският престолонаследник действува за това, българският флот да се развива по германски образец. Все пак в момента има криза между по-старите русофилски щабни офицери и приятелски настроените към Германия по-млади кръгове. Конвенцията следователно би била подходяща да въздейства проправяща нови пътища в тази насока и да отстрани окончателно теченията.

4. България възнамерява да устрои във Варна главната част на своето морско развитие. На Егейско море българите залагат на Кавала, която те определено се надяват да я получат с мира. Във всеки случай развитието на егейски бази стои в намеренията.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4374.

---

[1] В полето на документа с дата 7 юни 1917 г. райхсканцлерът е изразил своето мнение по въпроса за военноморска конвенция с България. Точната дата на паметната бележка трябва да се търси в периода от към 18 май до към 7 юни 1917 г. Сравни док. 183.

[2] Това е док. 183.

[3] Арним.

[4] „След войната“ подчертано на ръка.

[5] Във връзка с това райхсканцлерът е изписал дълга бележка в полето на документа, коментирайки германската позиция „на даваща“.

[6] Освен от райхсканцлерът, условията на проектираната военно-морска конвенция се обсъждат критично от шефа на Адмиралтейския щаб адмирал-фелдмаршал фон Холцендорф. Виж док. 195.

Продължение по въпроса за военно-морска конвенция Германия – България виж и сравни док. 304, 314, 443.

№ 189

Меморандум, 6 юни 1917 г.,[1] Берлин, на германското Външно министерство, Берлин

Българските и германските позиции за предстоящи в Кройцнах германско-български преговори

А. Български искания.

1. Добруджа

На министър-председателя би могло да се каже: В настоящия момент още не може да се определи съдбата на Добруджа, тъй като още не е известна крайната равносметка от войната и ние не знаем кога и как ще стигнем до мир с Румъния. Българите при всички обстоятелства би трябвало да получат отнетата им навремето Добруджа и коригиране на границите, при чието определяне ние няма да се скъпим. Съобразно това не бива да се дават какви и да са обещания за румънска Добруджа; напротив, препоръчително е да говорим така, че у българите да остава надеждата да получат от нашите ръце цяла Добруджа, защото иначе биха могли да дойдат до идеята да се сдобият с тази земя като завият към Антантата.

По въпроса за управлението възможно е нашата позиция да се затрудни от това, че Виена се застъпва за Жековите искания. Препоръчително е, по възможност да се избягва навлизането в подробности по въпроса поради неговия предимно военен характер и за решаването му препратим към Върховното армейско ръководство.

При обсъждането с Върховното армейско ръководство би могло да се препоръча да се застъпи следното становище: ако някак си е възможно, германското управление трябва да се запази поне принципно. По отделни въпроси би трябвало да се проявява отзивчивост към българите дори с риск да се навреди на ефективността на германското управление. Касае се само за това да доведем българите формално до съзнанието, че ние можем да участваме при уреждането на въпроса с Добруджа. Но независимо от проблема за управлението препоръчва се най-голямо внимание към чувствителността на българите в Добруджа и по-специално възможно най-внимателно и покровителствено отношение към местните български елементи.

2. Ръкописи

Върховното армейско командване желае да държи в ръка и този въпрос. По него би било добре да се вземе следното становище: всички ръкописи на първо време трябва да бъдат предоставени на българите „за научно проучване" с уговорката, че с това не се променят отношенията на собственост и България и Румъния могат да се споразумеят за окончателната съдба на ръкописите при сключването на мира.

Изглежда, че германският експерт в Букурещ[3] напоследък препоръчва такова решение.

3. Серес, Кавала, Драма

Формално ние сме задължени да се оттеглим от Серес, Кавала и Драма и имаме моралното задължение да въздействаме върху България за съответното съгласие и от нейна страна. Не може да се приеме, че Гърция заради Епир и корекцията на границата при Дойран – Гевгели, би трябвало доброволно да напусне Източна Македония, понеже тези области ѝ бяха вече обещани заради неутралитета и по своята материална и идеална стойност не могат да се поставят на едно и също стъпало с Източна Македония. Все пак в случай на нужда ще трябва да се направи опит, за да се постигне възможно най-чистото разрешение в гръцко-българските отношения. Във всеки случай на българите не бива да се отнема всяка надежда за подкрепа на желанията им относно Гръцка Македония.

При обсъждания относно третирането на пленници и предали се от полковете на

Венизелос – на тях не трябва да се гледа като на разбойници, а като на военнопленници – Радославов освен съображенията за човечност и за избягване на репресии изтъкна, че България трябвало да се разглежда фактически в състояние на война с новата венизеловска държава. Изглежда, че с това България възнамерява да признае от своя страна венизеловската държава, да причисли към нея намиращата се сега под българско-германско управление част на Източна Македония и по този начин да се освободи от задълженията, поети през май 1916 г. към крал Константин. От българска страна се привеждат силно преувеличени твърдения за броя на венизеловските войскови части; според достоверни сведения изглежда не става дума за повече от 2 – 3 000 души.

На Радославов би трябвало да се каже, че във всеки случай ние в момента не можем да контактуваме с фикцията за една венизеловска държава. Освен това причисляването на окупирана Източна Македония към една такава държава не може да се оправдае по никакъв начин. Също така трябва да се опитаме да отклоним България от изпълнението на свързаното с тази област намерение да пречи на гръцкия пълномощен министър при изпращането и получаването на шифрограми.

4. Финансови желания.

При обсъждането на финансовите въпроси трябва предварително да приемем, че всяко договаряне по военните аванси би се нуждаело от съгласието на Австро-Унгария, която участва в тях с 25%, и че всички отстъпки, които направим на българите относно авансите или дълговете за военно снаряжение, ще ни бъдат поискани и от турците. За размера на българския държавен дълг сравни приложената справка (Приложение 1).

а) Мнимо предпочитане на турците

Оплакванията за поставяне на България на по-назаден план, са неоснователни; сравни приложение 2.

Въпросът доколко за в бъдеще начинът на българските аванси може да се преоформи по модела на турските авансови договори, в случай че Радославов го постави отделно, предварително трябва да се отнесе за преговори между финансовите експерти.

б) Облекчения за олихвяване на авансите и дълга за военно снаряжение.

Изглежда, че в последно време България иска да ни убеди, че изплащането на лихвите по авансите трябва да започне едва дванадесет и половина години след сключването на мира. Ние не бихме могли в никакъв случай да се оставим на едно така далеч отиващо дръзко искане. Ние имаме интерес тъкмо в първите години да държим в ръка средството за натиск, което ни предлага една значителна предстояща за изплащане претенция – лихвите на досега предоставените аванси вече възлизат на 55 милиона франка годишно. Освен това, ако българското финансово управление би знаело, че е освободено за над 12 години от задължението да изплати лихвите, през това време сигурно няма да предприеме никакви мерки в данъчната сфера за подготовка на плащанията, така че и при изтичане на срока страната по същество би се видяла пред същите тези трудности, с които ще трябва да се пребори една година след сключването на мира, когато според авансовия договор от 20.11.1915 г. настъпва падежът на лихвите. Авансовият договор беше уговорен от България през 1915 г. след зряло обмисляне в един момент, когато тя беше в положение да постави свои условия за влизането във войната. Ние можем да заемем становището, че по принцип трябва да държим на написаната дума и че затова олихвяването на авансите трябва да остане както си е по постановленията на договора.

За разлика от това, относно дълга за военно снаряжение, при предпоставката, че бъде признат неговият размер (сравни приложение 3) – бихме могли вече да се покажем, че сме отзивчиви към българското правителство относно олихвяването и изплащането. Ние можем да направим отстъпки по-скоро тук, отколкото при авансите, тъй като се осигурихме с едно увеличаване на себестойността и защото тук можем да диспонираме без Австро-Унгария. Непосредствените преговори се отреждат на експертите.

Разбирателството би могло да се постигне в случай на съгласието на Имперската хазна и на Военното министерство върху базата, че България наистина изплаща лихвите по дълга за военно снаряжение също така от първата година след сключване на мира, като обаче така изплащаните суми се използват от нас в пълния им размер за погасяване на този дълг. Искаме ли да отидем по-нататък, то би могло евентуално част и от изплатените лихви по авансовия дълг да се употреби по същия начин.

Б. Двустранни отношения.

1. Съюзен договор.

Радославов ще повдигне въпрос за продължаване на съюзния договор и изглежда иска да представи това като българска компенсация за търсените германски отстъпки от финансов характер. На това схващане би трябвало да противопоставим, че като слаба държава България в един съюз с нас по-скоро вземащата, отколкото даващата страна.

Нашият съюзен договор с България е валиден до 31.12.1920 г., и ако не бъде денонсиран, се продължава всеки път с по една година. По въпроса за удължаването на съюзния договор от меродавно значение ще бъде нашето отношение към Турция. Съюзът с Турция е валиден до 8.7.1920 г. и ако 1 година преди този срок не бъде прекратен, остава валиден до 8.7.1926 г. Ние от наша страна се отказахме от денонсиране за в случай, че се продължи нашият съюз с Австрия. Едно прекратяване от страна на Турция не се очаква. Докато сме в съюз с Турция обаче едва ли можем да се лишим от съюзническото сдружаване с България. Затова за нас ще е най-добре да продължим съюза до 8.7.1926 г. С предложението за удължаване с необичайния срок от пет и половина години обаче ще предизвикаме вниманието на българите за причините за това наше поведение, което по-добре е да не става. Затова препоръчително е да се предложи удължаване с още 5 години до 31.12.1925 г. Условията на съюзния договор за прекратяване и мълчаливо [тацитно] подновяване на договора всеки път за по 1 година биха останали в сила.

2. Военна конвенция

И тук става дума за споразумение, чиито изгоди са от полза за двете страни, но преди всичко за България. Преговорите по отделните постановления, най-важните от които се отнасят до единното въоръжение и единното обучение на войските, възлагат се на военните.

3. Дунавският въпрос.

На Радославов би могло да се каже, че при мирните преговори ще се стремим към отхвърляне правото на участие [в регулирането на Дунавското корабоплаване] на Англия, Франция и Италия. Ние бихме настоявали за това, в бъдеще България да участвува с пълно право на глас при уреждане на нещата на Дунава.

Ние бихме изисквали от България:

а) Задължението да допуска германските кораби по Дунава свободно да плават в нейния фарватер и нейните пристанища, съобразно което тези кораби могат безпрепятствено да влизат и излизат по всяко време. Не се допуска намеса от българска страна във вътрешния ред на тези кораби под какъвто и да е предлог и те и техните товари няма да се облагат с каквито и да е други пристанищни такси и плащания за корабоплаване, освен съществуващите в момента и онези, които ще се въведат в бъдеще с наше съгласие с цел подобрение на съоръженията за корабоплаване. В никакъв случай от тях и техните товари не могат да се изискват по-високи пристанищни и други такси за корабоплаване, отколкото от кораби под флага на други държави и техните товари;

б) Равнопоставеност на германските кораби в случай, че се изгради Добруджански канал от Дунав до Черно море;

в) Предоставяне на подходящи пристани за Баварски Лойд, както и даване възможност за придобиване на подходящи щахти за неговото захранване с въглища;

г) Предоставяне на монопол за теглене от брега в отсечките на бързото течение.

В. Германски желания, чието изпълнение може да се изисква като ответна услуга за финансови отстъпки.

1) Окончателно уреждане на въпроса с Перник.

Принос на България [в това отношение], който би имал стойността на ответна услуга, не може да забележим;

2) Подземни богатства в Българска Сърбия.

Според досегашните сведения най-важните обекти са:

1. Френската медна мина Бор. Тъй като опитите свободно да се изкупят френските акции обещават малък успех, бихме могли да изискаме от българското правителство:

а) разширяване действието на българския закон за конфискуване на вражеска собственост върху Българска Сърбия;

б) ликвидиране на предприятието на базата на този закон и поставяне на мината под ръководството на Дисконто-гезелшафт с участието на Металбанк и на образуваната група на Мансфелдския синдикат (Дрезднер банк).

2. Мини на битуминозни шисти в Алексинац, белгийска компания със седалище в Брюксел.

Около половината от акциите е в ръцете на французите. Заинтересовани германски фирми: Дисконто-гезелшафт, Германско нефтено дружество, Рютгерс. Френската собственост върху акциите може направо да бъде ликвидирана от нас в Белгия без губене на време. Възможно е да се отдаде да придобием доброволно необходимия брой акции за постигане на мажоритарния дял. Ако не, ликвидацията на цялото предприятие би трябвало да се извърши или в България, или, което според действуващите постановления на закона е допустимо – от нас в Белгия. Следователно ние би трябвало да искаме от българите: признаване на нашите ликвидационни действия по отношение на френската собственост на акции или по отношение на цялото предприятие, евентуално с изпълнение на ликвидацията чрез България, както при Бор.

3. Въглищни мини (досега сръбска държавна собственост) и открити въглищни залежи недалеч от Дунав (Аликса, Болжетин, Брза Паланка, Михайловац), които се вземат под внимание за нуждите на Баварски Лойд и неговото дъщерно дружество Български Лойд.

Ръководството на групата има Дойче банк. Освен това Дисконто-гезелшафт отдава голямо значение на златните промивници в долината на Пек. Полезните изкопаеми в тази област все още не са проучени достатъчно. Дисконто-гезелшафт изпрати експертна комисия, но това трябва да се пази в тайна от България и Австрия. Ние бихме могли да си запазим правото за един договориран срок да поставим следващи искания за отделни обекти. Дали е за предпочитане да изискаме генерално привилегия за разрешителни за експлоатация на мините в цялата област, ще се разбере в хода на преговорите. От една страна, българите са привикнали на удари и на пазарлъци, от друга страна, те биха могли да обезкуражат още в началото твърде далеч отиващи претенции и да се стигне до принципна съпротива срещу нашите желания. Тъй като в България вече се обсъжда въвеждането на монопол върху въглищата, не трябва да губим.

Що се отнася до формата на основаващите се предприятия, то би могло да послужи за образец договорът за Перник, неговите клаузи за участие на българския фиск в печалбата.

Граф Чернин трябва да бъде осведомен в общи линии за нашите намерения при преговорите в Кройцнах.

3. Железниците в Българска Сърбия

Относно железниците в Българска Сърбия се кръстосват одобрените от Външно министерство намерения на Върховното армейско ръководство с проекта на д-р Сомари, който ни е представен от австро-унгарското правителство.

а) Нашият план.

България не е в състояние да поддържа самостоятелно железниците в предназначената за нея област. Невъзможна е ефективната експлоатация на полезните изкопаеми, ако не вложим помощта си и в железопътното дело. Заради нашето съдействие в завладяването на страната и железниците ние придобиваме право на участие. Би било желателно, ако с преместване на границата по височините на левия бряг на Морава тамошната железопътна линия бъде присъединена към железопътната мрежа на България. Би трябвало да се предложи основаването на германско-българско железопътно дружество за експлоатация и за изграждане на цялата железопътна мрежа в тази област. В това дружество би трябвало посочената от Райха германска група да участва със:

1) сумата, която трябва да се използва за разширение по време на войната;

2) стойността на предоставения от нас и оставен там подвижен материал;

3) отстъпено ни на базата на участието ни в завладяването на областта делово участие в стойността на съществуващите съоръжения.

Капиталът на дружествата се оценява от шефа на полевите железници[4] на 310 милиона марки.

б) Проектът на д-р Сомари.

Проектът се отнася не само за Българска Сърбия, но за цяла Сърбия. Главната цел е да се завземе жп линията Белград – Ниш – Ристовац (на бившата сръбско-турска граница) и по такъв начин да се създаде връзката с контролираните от Австро-Унгария македонски линии на Ориенталската железница. Предприятието трябва да се разпростре и върху другите сръбски държавни железопътни линии. Планира се създаване на компания за експлоатация под австро-унгарско ръководство с австро-унгарско, германско и българско участие. Австро-унгарското правителство ни покани за размяна на мнения по този проект. Твърди се, че д-р Сомари е запознал Радославов с работата и е срещнал одобрението му. Комисия, в която влизат Стоянов и Профов,[5] била натоварена с проучването на проекта.

Ние ще можем да застанем на становището, че уреждането на въпроса с железниците в Българска Сърбия е неразривно свързано с плана за експлоатацията на подземните богатства. Затова ще трябва да се изпълни нашият план за железниците в тази област. Би могло да се обясни на Радославов, че ние допускаме Австро-Унгария да участва в отредени нам права, които изключваме от клаузата на договарянето.

За плана на Сомари би се имало предвид само останалата част на Сърбия. Доколко ще пожелаем да участваме в него, би трябвало да оставим за по-късна преценка.

4. Търговско-договорни отношения.

а) Българското правителство обяви, че прекратява търговския договор с нас. Денонсирането влиза в сила на 31.12.1917 г. За нас е важно, че българското правителство след това променя декларацията си за денонсиране така, че тя да може да е валидна до 30.6.1918 г. Щом като стане ясно, че войната ще продължи и не ще може да се проведе ново уреждане на договорните отношения, би могло чрез една следваща промяна на декларацията за денонсиране удължаването на договора да стане до края на 1918 г. и т.н.

б) В хода на прекратяване на търговските договори с вражеските държави българското Финансово министерство предприе някои мерки относно митническите тарифи, при които вносът от Германия се оказа в по-неизгодно положение отколкото досега. Противно на това на българския внос в Германия се осигуряват от германска страна не само същите предимства както преди войната, но и още специални облекчения. Ние вече сме поискали от София необходимите мерки за запазване на реципрочността. Трябва да се обърне особено внимание върху изпълнението на това искане.

5. Конвенция за железопътния транспорт.

Ние поставихме в България миналата година въпроса за сключване на конвенция за железопътния транспорт и предложихме да бъде изпратен в Берлин български делегат най-напред за необвързващи предварителни преговори. Българското правителство планира такова изпращане, работата обаче остана без последствие. Желателно би било този въпрос да се придвижи възможно най-бързо.

6. Уреждане на нашите рекламации

Нашите рекламации от Балканските войни и от тази сегашна война, доколкото се отнасят до парични искания, възлизат на около 1 625 000 марки.[6] Приложеният списък (приложение 4) излага отделните случаи без гаранции за пълна изчерпателност. При окончателното преминаване на Юскюб във владение на българите биха се прибавили към това още 200 000 марки за тамошни казармени строежи. Рекламации, висящи от порано, изглежда да няма повече. Бихме могли да поискаме от Радославов от следващите две авансови вноски да се постави на разположение една глобална сума от 2 милиона марки, за да се уредят с нея паричните рекламации. Относно останалите рекламации можем по-специално заради деблокиране на запасите тютюн в Кавала, да обещаем, че ще изискаме бързо уреждане на... Баварския лойд...[7] Ние бихме изпратили на българското правителство пълен списък на претенциите, по които то в срок от 3 месеца би могло да се произнесе. Ако тогава остават още различия в мненията, то би могла да се произнесе смесена комисия.

7. Мерки за предотвратяване падането на курса на марката.

Виж приложение 5.

8. Дейност на Акербау-гезелшафт [Земеделското дружество] в България и в Българска Сърбия.

Акербау-гезелшафт м. б. Х. (Земеделското дружество с ограничена отговорност), учредено от Селскостопанското предприятие за военна икономика при Пруското селскостопанско министерство, чиято цел е, чрез разораване на пустеещи земи да издигне селското стопанство в България и в Турция, освен това обаче за времето след войната да създаде пазар за нашите селскостопански машини и изкуствени торове, сортови семена и нови видове животни не отбелязва напредък със своите гешефти в България. Определени искания сега не могат да се поставят пред българското правителство. Референтът в Селскостопанското министерство, таен съветник Рам, моли обаче да му бъде дадена възможност за разговор с Радославов.

Приложение 1

Изчисление на българските държавни дългове на 1 април 1917 г.

Консолидиран дълг	Остават неизплатени
6% бълг. златен заем от 1892 г.	60 636 000 лева
5% “ 1902 г.	96 232 500 лева
5% “ 1904 г.	92 932 500 лева
4 1/2 % “ 1907 г.	139 322 500 лева
4 3/4 % “ 1909 г.	80 746 779 лева
4 1/2 % “ 1909 г.	95 580 000 лева
Дълг от завземането на Източна Румелия	21 919 276,17 лева
Досега употребена сума от 6%-ов вътрешен заем от 1914 г.	кръгло 60 000 000 лева
общо кръгло	647 000 000 лева

Летящият дълг възлиза:

Аванс по сметката на 5 %-овия външен заем от 1914 г.	120 000 000	лева
Съкровищни бонове, приети от германски и австро-унгарски банки (германски договор от 31 януари 1915 г.)	150 000 000	лева
Преди избухването на войната в Банк дьо Пари е де Пеи Ба съкровищни бонови 75 000 000 франка, пуснати в обръщение, и лихвата за 3 години	кръгло 100 000 000	лева
Произтичащи от Балканската война още неизплатени реквизиционни бонове	90 000 000	лева
Дълг към пруското Военно министерство изчислен на	800 000 000[8]	лева
Дълг към шефа на полевите железници	40 000 000	лева
Дълг към Българската народна банка	280 000 000	лева
Аванси, предоставени от Германия и Австро-Унгария	1 000 000 000[9]	лева
кръгло	2 580 000 000	лева[10]
Консолидиран дълг	кръгло 647 000 000	лева
Летящ дълг	кръгло 2 580 000 000	лева
всичко кръгло	3 227 000 000	лева

Приложение 2

I. Военни аванси

въз основа на авансовия договор
от 20.11.1915 г. 200 милиона франка
Освен това по същите тези условия
от началото на 1916 г. по всяко отделно поискване
ежемесечно по 50 000 000 франка, досега............. 800 милиона франка
заедно 1 милиард франка,
австро-унгарско участие 25%, което се изплаща от Райха.
Парите се изплащат и връщат в марки по курс 81=100 франка.
Лихви 5 ½%, същите до една година след войната се капитализират.

II. Сравнение между нашите авансови заеми за България и за Турция.

1. Военните аванси за България до 31 август 1917 г., ако продължават да се изплащат по 50 милиона франка месечно, възлизат на 1 200 мил. франка или 972 мил. марки.

Авансите за Турция от влизането ѝ във войната, т.е. от края на октомври 1914 г., до края на август 1917 г. ще възлизат на кръгло 2 1/3 милиарда марки.

България използва авансите основно като покритие за банкнотите на Народната банка.

От отпуснатите на Турция аванси около 1/4 служи за изплащане на доставки от Германия, за вземания на Анадолската и Багдадската железница за военни транспорти и за лихви по предишни заеми.

Най-голямата част, около 3/4 се използва за покритие на издавани от правителството книжни пари.

За българското банкнотно обръщение е достатъчно 1/3 покритие.

Турските книжни пари трябва да имат пълно покритие.

Следователно, за да бъде възможно на Турция да събере оборотни средства за изплащането на вътрешните разходи по воденето на войната, необходими са 3 пъти повече средства, отколкото на България. Независимо от въпроса за размера на военните разходи в двете страни, според това по отношение на германските аванси България има пред Турция значително преимущество.

2. Основната лихва за българските аванси възлиза на 5 1/2, а за турските – 6 %.

За България лихвите за всеки аванс се начисляват от деня, в който сумата се предостави на сметка при Дисконто-гезелшафт. За Турция същата разпоредба важи само за авансите, предоставени в марки или в турски лири. За аванси, които са гарантирани с ордери на Имперската хазна, лихвите се изчисляват едва от деня на издаването на нареждането за плащане. (Това се отнася за аванси, отпускани след сключването на договора от 1 август 1916 г. Преди това съществуваха други условия за лихвите.)

Привидното предимство на Турция при разпорежданията за началото на олихвяването се обяснява с разликата в начина, по който се отпускат авансите на двете страни.

Според нашите договори с Турция одобрените ѝ аванси могат да се използват всъщност като база за издаване на правителствени книжни пари. Турция не притежава подходяща за създаването на оборотни средства по време на война емисионна банка. Вместо банкноти могат да се издават само правителствени сертификати, в чийто текст Дет пюблик удостоверява депозирането на цялата сума на покритието. Ние поставяме на разположение на турското правителство това покритие под формата на безлихвени ордери (съкровищни бонове) на Имперската хазна, чийто падеж се градира съответстващо на срока за изплащане на различните серии сертификати. Че лихвите текат едва от деня на падежа на съкровищните ордери, се оправдава от това, че до плащането на съкровищния ордер услугата на Райха се състои само в едно обещание за изплащане и Райхът следователно дотогава не може да налага лихви за доставяните пари.

България напротив получава цялата сума в брой на свободно разположение. Същото се съгласува с това, че олихвяването за цялата сума започва от деня, в който парите по искане на българското правителство се предоставят в банката.

Доколкото е известно, българското правителство разполага с авансите главно като ги превежда на Народната банка, която купува с тях германски съкровищни бонове и ги използува за покритие на своите банкноти. Тъй като дисконтът за съкровищни бонове възлиза кръгло на 4 1/2 %, а авансите се олихвяват с 5 1/2%, България се утежнява с лихва от 1 %. Тази сума е в полза на Райха, въпреки че фактически вземане и дълг за Райха се изравняват. В това няма несправедливост, тъй като е въпрос на свободно решение на България, когато получава авансите в германски съкровищни бонове и Райхът няма никакво влияние за това.

Между другото, ако българското правителство желае, би могло да се обсъди, дали, доколкото авансите са предназначени за покритие на български банкноти, Райхът, подобно както е според договорите с Турция, трябва да дава авансите под формата на съкровищни бонове. Тези съкровищни бонове би трябвало да се подновяват на всеки три месеца, тъй като иначе не могат да се използват за покритие на банкноти.

3. Падежът на авансите на България заедно с начислените лихви е 1 година след сключване на мира.

При турските аванси в основни линии важи следното:

Доколкото те са дадени в марки, падежът им заедно с начислените лихви е 3 години след сключване на мира.

При авансите, дадени в съкровищни бонове, трябва да се прави разлика между основна сума и лихви.

Изплащането на основните суми е фиксирано равномерно от началото на дванадесетата година след сключването на мира. Напротив, лихвите върху всяка отделна сума, които текат от деня на издаването на съответния съкровищен бон, според общите принципи са платими от година на година.

Когато падежът на дадените на турците аванси в марки е две години по-късно, то турците имат да плащат 1/2% повече лихва, на което българите трудно ще са готови.

Що се отнася до падежа на дадени в съкровищни бонове аванси, то би могло на българите да се дадат подобни облекчения, в случай, че за в бъдеще ние преминем към този начин на предоставяне на авансите.

Приложение 3

Дълг за доставено военно снаряжение

Стойност до началото на юни 1917 г.: кръгло 700 милиона марки

От тях от Имперското министерство на марината: 5 милиона марки

Остатъкът от Военното министерство.

С писмо до императорския пълномощен министър от 10.6.1916 г. Радославов призна задължението на България за изплащане на „поръчаното от българското Министерство на войната и доставеното директно от пруското Военно министерство войсково снаряжение."

При буквално тълкуване на това признаване, доставките от Имперското министерство на марината и първите поръчки при пруското Военно министерство, които не са направени от самото българско Министерство на войната, а от българския военен пълномощник и командированите в българската легация офицери по поръчение на Министерството на войната, не биха попаднали под това.

Според смисъла обаче, няма съмнение, че признанието се отнася до всички поръчки за войсково снаряжение, които са направени при германски служби за българското Министерство на войната. Във всеки случай няма логична причина, която би могла да оправдае едно различното третиране на тези доставки.

Радославов изглежда се е отказал от изразяваното по-рано особено от финансовия министър желание за пълно опрощаване на този дълг. Това желание отчасти се обясняваше с възникване на трудности в Народното събрание, тъй като за това на правителството не били разрешени кредити.

Ние ще трябва да искаме от Радославов българското правителство да признае дълга според размера му и да се открие банкова сметка в марки за досегашните и бъдещите доставки.

При изчисляване на нашите цени върху себестойността се прави надценка от 25 % за общи разходи, загуби от лихви и други подобни, за което на българите не се съобщава нищо.

Приложение 4.

България ще допуска германските кораби да плават по Дунав в нейния фарвартер и нейните пристанищац със съобразяването, че тези кораби могат по всяко време безпрепятствено да акостират и да отпътуват. Във вътрешния ред на тези кораби не се допуска намеса от българска страна. Към тях и техните товари не трябва да се предявяват никакви други пристанищни такси или специални корабни налози, освен сега съществуващите или въведени в бъдеще със съгласието на другите участници за подобряване на плавателните съоръжения. По никакъв начин от тях и за техните товари не могат да се изискват по-високи пристанищни такси, отколкото се изискват такива от кораби под български или някакъв друг флаг или за техните товари.

В случай на построяване на Добруджански канал от Дунав към Черно море, германските кораби ще се третират равноправно с българските.

Предоставяне за Баварския Лойд на годни пристани, както и даване възможност за придобиване на подходящи шахти за неговото захранване с въглища; други учредявани от Райха и от германските съюзни държави дружества за корабоплаване, в случай че това става, би трябвало да се третират по същия начин.

Предоставяне на монопола за тегленето на съдовете при отсечката на бързото течение.

Приложение 5.

През последните месеци чрез продажби на марки от българска и турска страна курсът на германската валута в Швейцария силно се понижи. Междувременно Турция посочи точно нужните мерки за отстраняване на злината.

1) При България на първо място се касае до това да получим един по-голям кредит в лева, за да се избегне при заплащане на големи покупки (особено тютюн) продажбите да трябва да се извършват в марки. По подбуда на Райхсбанк Кредитна банка в София влезе във връзка с Българската национална банка, за да получи непосредствено един кредит от 50 милиона лева срещу 5 ½%. Националната банка обаче показа малко отзивчивост. Тя поиска да отпусне само 10 милиона с лихва 7%. Лихвеното равнище от 5 % е това, което Райхът поддържа за своите аванси за България. Затова справедливо е, че Райхът не плаща по-висока лихва за отпуснат от българска страна аванс. На нашата нужда засега биха отговорили 50 милиона, при по-дълга продължителност на войната 100 милиона лева.

2) Редом с това е необходимо многобройните по-малки продажби в марки от България за Швейцария да се прекратят. Тези упражняват въздействие, понеже се предлагат на твърде неизгоден курс постоянно и едновременно на различни места.

За тази цел би било уместно едно споразумяване с българските банки, според което те същите, така както това стана в Австро-Унгария и Турция, ще продават марки само в съгласие с нас. Далече сме от мисълта да искаме някак си по принцип да ограничаваме банките в разпореждането на пазара. Но вярваме да можем да очакваме, че българските банки не ще ни откажат своята помощ.

Присъствието на министър-председателя Радославов би могло да се използва, за да предизвикаме неговия интерес към този въпрос и да получим неговата подкрепа за постигане на двете цели.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Скицирани са на 6 юни 1917 г. в германското Външно министерство, респ. от държавния секретар д-р Цимерман, като са съгласувани с Върховната главна квартира. Относно германските позиции към документа са прибавени пет приложения, аргументиращи формирането на тези позиции. Публикуват се към текста на документа. Всички тези материали в препис са архивирани в германското Външно министерство. Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10. В Главния архив на министерството те се намират в Търговско-политическия отдел № 580, юли 1917 г. – октомври 1918 г. под заглавие: „Оформяване на германските търговски и икономически отношения с България след войната 1914 г.“

С писмо № 17 от 9 юни 1917 г., Цимерман изпраща документалния пакет в три отпечатъка до Грюнау в Кройцнах, който следва да докладва съдържанието му на Императора и да уведоми ген. Лудендорф като му предаде пакет-отпечатък. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2, GrHQu, Bd. 10.)

[2] Радославов.

[3] Проф. Гьоц.

[4] Капитан фон Бертлинг.

[5] Вероятно Морфов.

[6] Виж док. 180, индекс 4.

[7] Тук текстът във фотокопието е отрязан.

[8] Бележка на съставителя на изчислението: „До 8.5.1917 кръгло 655 милиона марки = 800 милиона лева.“ [100 фр. фр. са равни на 81 германски марки]

[9] Бележка на съставителя на изчислението: „Включително и аванса за 1 април.“

[10] Сравни док. 180, индекс 4.

№ 190

Протокол, 8/9 юни 1917 г., Берлин, за разговорите на 8 и 9 юни 1917 г. между българския министър-председател и управляващ Министерството на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов и държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман, Берлин[1]

I.

Министър-председателят изрази желанието, България да получи Добруджа.

Държавният секретар отговори, че въпреки цялата отзивчивост към българските желания, при сегашното военно положение все още не е възможно да се вземе окончателно решение на съдбата на Добруджа. Трябва също така да се имат предвид интересите на Турция, която е взела участие в завземането на Добруджа. Но българското правителство може да е убедено, че при третирането на този въпрос ние никога няма да забравим, че Румъния ни предаде, докато България стои на наша страна като верен съюзник. В този смисъл при сключване на мира между съюзниците ще трябва да се постигне споразумение за окончателната съдба на Добруджа.

По въпроса за управлението министър-председателят отбеляза, че този въпрос е уреден с междувременно приемане на неговите предложения от военните служби. Държавният секретар отговори, че той не е осведомен, впрочем препоръчително е подробностите по този въпрос да се оставят за обсъжданията с военните.[2]

II.

Министър-председателят сподели, че българските учени отдават голямо значение на притежаването на букурещките ръкописи.

Държавният секретар отговори, че е целесъобразно този въпрос също да бъде разискван с военните. Лично той е на мнение, че на първо време всички ръкописи трябва да се предоставят на българите за научна обработка при условие, че с това няма да се засегнат отношенията на собственост.

Министър-председателят заяви, че ще приеме това решение.

III.

Министър-председателят зачекна гръцкия въпрос.

Държавният секретар изтъкна, че ние, както и България сме поели задължение към Гърция да се оттеглим от Източна Македония. Дори подмамващото увъртане за признаване на независимата венизеловска държава в настоящия момент не може да ни освободи от поетите обещания. Ние би трябвало да сме заинтересовани вече в последния час не тласнем Гърция в ръцете на нашите противници. Освен това обаче ние би трябвало заради бъдещето да избягваме всичко, което би засилило влиянието на Антантата след войната. Затова ние препоръчваме поне за момента този въпрос да не се засяга.

Министър-председателят заяви, че е съгласен.

IV.

Министър-председателят посочи тежкото натоварване, което нараства за България от военните задлъжнявания към Германия.

Държавният секретар обърна внимание на това, че наистина държавният дълг на България е нараснал през войната пет пъти, но пък дългът на Германия се е увеличил от 15 до 16 пъти. Към това се прибавя, че България ще излезе от сегашната война с относително твърде значително териториално нарастване, и здравето и силата на страната дава основание за надеждата, че България ще бъде в състояние да изпълнява своите стари и своите нови финансови задължения.

V.

Министър-председателят заяви, че по причини от различен характер той досега не е могъл да уреди въпроса с Перник. Той обаче е решен сега вече да уреди работата. Ако при сегашните преговори не се постигне пълно съгласие с Дисконто-гезелшафт, предвиденият в договора дружески арбитраж ще се събере без забавяне.

Държавният секретар приветства това обяснение, тъй като въпросът с Перник е предизвикал вече най-сериозни безпокойства лично на него и на императорското правителство.

VI.

Държавният секретар заяви, че неотложните военни, а с оглед на положението в света и нуждите за мирното време, карат Германия да отправи молба да ѝ бъде преотстъпена експлоатацията на земните богатства в Българска Сърбия. Заради военните нужди, необходими са незабавни решения и съответни разпореждания до българските цивилни и военни власти.

Министър-председателят заяви съгласието си с това, че експлоатацията на земните богатства в Българска Сърбия се отстъпва на германското военно управление за времето на войната при същите условия, които са приети за Бор и Платница. Със съответни разпореждания българското правителство ще нареди, щото между...[3] няма да бъдат създавани затруднения за експлоатацията и износа. За времето на мира министър-председателят още през войната е готов на преговори за сключване на договор, който да възложи експлоатацията на споменатите подземни богатства на едно германско-българско дружество под германско ръководство.[4]

VII.

Държавният секретар обърна внимание, че за ефективната експлоатация на подземните богатства от решаващо значение е железопътната мрежа в Българска Сърбия и че България поради липса на персонал и материали няма да бъде в състояние сама да поддържа и разширява по съответстващ целесъобразен начин тази жп мрежа. Затова Германия препоръчва разширението и поддръжката на железниците в Българска Сърбия да се възложи на едно германско-българско дружество под германско ръководство. Германия поема ангажимент да разговаря с Виена относно евентуално участие на Австрия. Само при дадения случай Германия ще се застъпи за това, щото границата да бъде преместена на западния бряг на Морава и така тамошната жп линия да се включи към сръбско-българската железопътна мрежа.

Министър-председателят обяви, че иска да предложи това желание на доброжелателно проучване. Той отбеляза при това, че е обещал на г-н д-р Сомари само проучване на неговия конкуриращ проект, без да се обвързва ни най-малко. Държавният секретар каза, че той е съблюдавал същото отношение към г-н Сомари.

VIII.

Държавният секретар обърна внимание, че при сегашното положение преговори за нов търговски договор са технически невъзможни и че императорското правителство моли отново актът на обявяваното от България денонсиране да бъде отложено по предложения начин.[5]

Министър-председателят прие това. Той се обяви готов по-нататък да се грижи за отстраняване на неравномерностите, които съществуват в момента между третирането на българския внос за Германия и на германския внос за България.

IX.

Държавният секретар припомни, че през миналата година Германия е предложила в София сключването на железопътна конвенция и изпращането на български делегат в Берлин. Българското правителството е планирало изпращането, но делегатът до сега не е пристигнал.

Министър-председателят обясни, че в най-скоро време в Берлин ще пристигне генералният директор на Българските държавни железници г-н Морфов; той ще поеме грижата за ускоряването.

X.

Министър-председателят обеща доброжелателно проучване и бързо уреждане на висящите германски рекламации и заяви съгласие с това, че за тази цел в най-скоро време се свиква смесена комисия. Той признава основателността на германските искания за връщане на отнетите от румънците германски кораби и отбеляза, че във връзка с това вече се е свързал с директора на Дойче банк[6] г-н фон Щаус и директора на Баварски Лойд г-н Залца.

XI.

Министър-председателят призна, че е от общ германско-български интерес да се вземат всички мерки, за да не се допусне курсът на марката да се повлияе неблагоприятно от продажби на марки от България в неутрални страни. След това той обеща, че ще разпореди необходимото, за да бъдат представени на разположение на императорското правителство достатъчно авоари в лева в Народната банка в София при условия, които съответстват на постановленията на германско-българския договор за авансите. Той ще упълномощи придружаващия го генерален директор на Управлението на държавните дългове г-н д-р Стоянов, за да започне незабавно необходимите преговори с германските служби.

XII.

Министър-председателят ще насърчава настоятелно дейността на германско-българското Земеделско дружество [Ackerbaugesellschaft] и ще упълномощи г-н д-р Стоянов относно подробностите да се свърже с г-н таен съветник Рам в Кралското пруско министерство на селското стопанство. В замяна на неосъществените планове при Одрин[7] той обещава да подкрепи дружеството за получаване на съответни селскостопански земи в околността на Гюмюрджина.

XIII.

Държавният секретар и министър-председателят са единодушни, че на мирните преговори ще се стремят да отстранят правото на най-облагодетелствувана нация за Англия, Франция, Италия и Румъния по въпроси, засягащи Дунав. Държавният секретар възнамерява да се застъпи за това, в бъдеще България да участва с пълно право на глас при решаване на въпросите на Дунав. Министър-председателят от своя страна гарантира на германското корабоплаване безусловно равни права с българското и обяви, че е съгласен със скицираните в приложението[8] основни насоки.

XIV.

Обсъждането на желаната от двете страни военна конвенция[9] се запазва за преговорите в Кройцнах.[10]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Протоколът е подписан от Радославов и от Цимерман.

Със съпроводително писмо, собственоръчно подписано от Цимерман, протоколът се изпраща на барон фон Грюнау във Върховната главна квартира в Плес. Писмото гласи: „Ваше Високоблагородие, с това отправям в три екземпляра протокол, подписан от мен и министър-председателя, за резултатите от моето обсъждане с г-н Радославов за сведение и с предана молба да докладвате на Негово Величество Императора и Краля и да уведомите генерал Лудендорф като предадете един екземпляр.“

[2] Такива обсъждания се провеждат на 13 юни 1917 г. между Радославов и генерал Лудендорф в Кройцнах. На 14 юли генералът изпраща на Цимерман записка, с която го уведомява за проведените разговори с българския министър-председател. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

[3] Един ред във фотокопието на документа е отрязан.

[4] Със записката си до Цимерман генерал Лудендорф потвърждава това съгласие на министър-председателя, а на свой ред още на 13 юни, веднага след приключване на разговорите, разпорежда конкретни действия във връзка с постигнатите договаряния по точка VI, също и по точка VII от Протокола 8/9 юни 1917 г. Със записка № 1285 Е. от 13 юни 1917 г., Кройцнах, той нарежда:

„В съответствие със споразумението между двете главни военни ръководства от 10 декември 1915 г. и особено с гаранциите на ген. Жеков от 10 декември 1915 г. – № 1371 – българското правителство ще нареди на Комендантството Морава и на Комендантството Македония да подпомагат и насърчават с всички средства експлоатацията на тамошните подземни богатства от германското военно командване, а именно във връзка с привличане и назначаване на местна работна сила, осигуряване на квартири за германски офицери, служители, работници и военнопленници, пренасяне на дървен материал за укрепване на галериите в мините, осигуряване на хранителни продукти, каруци, впрегатни и товарни животни и т.н.

2) От въглищните мини, които вече се използват от България, следва да се предадат незабавно на минния отдел на Военна железопътна дирекция 7 следните мини заедно с целия им инвентар – фабрични съоръжения, парни котли, машини и всякакви други налични средства за производство с цел уеднаквяване и засилване на въгледобива:

а) Подвиз и Трезибаба западно от Княжевац;

б) Връшка чука и Прлита югоизточно от Зайчар, включително и фабриката за брикети в Радуевац;

в) Сисевац североизточно от Парацин и

г) мините за кафяви въглища в областта на Петровац.

3) Жп линията Княжевац – Прахово и теснолинейката Връшка чука – Радуевац заедно с теснолинейката Зайчар – Метовница, включително и подвижния състав, но с изключение на наетия от Унгария подвижен състав, се предават за експлоатация от България на германската Военна железопътна дирекция 7, тъй като движението по тези линии е свързано най-тясно с въгледобива при Княжевац и Зайчар.

С по-нататъшно договаряне Германия се задължава, с нарастване на добива, да замени вноса на въглища в България с добиваните количества в тези области до 6000 тона месечно и „по такъв начин да поевтини значително снабдяването на България с въглища.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2).

[5] Виж док. 161.

[6] В архива на Външно министерство към фонд Weltkrieg [WK] II° 613/1917 г. са съхранени документи, от които е видно, че още от април 1917 г. Дойче банк настоятелно търси съдействието на Външно министерство, респ. и на германската легация в София, за да открие своя филиал в София, с оглед на голямата си заинтересованост в експлоатирането на подземните богатства.

Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 20, ае 303, л. 7; ае 305, л. 812, 813, кореспонденция на шарже д'афер на германската легация в София, пълномощен министър барон фон Рихтхофен с Външно министерство, Берлин.

[7] Виж док. 26, 29, 85, 90, 93.

[8] Това е приложение 4 към предходния док. 191.

[9] Док. 189.

[10] На 13 юни, както се отбеляза, в Кройцнах започват продължителни преговори в подробности по поставените въпроси в Меморандума (док. 189) и протокола (док. 190). Сравни док. 212, също док. 216.

№ 191

Телеграма № 346, 27 юни 1917 г., Берлин, от държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен легационен съветник д-р Алфред Цимерман, Берлин до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

След като българският министър-председател[1] се съгласи да се проучат добронамерено нашите желания относно експлоатацията след войната на подземните богатства на Българска Сърбия, възнамерявам да възложа на Императорската легация в София да движи този въпрос по-нататък. За същинските преговори ще се наложи в легацията да бъде изпратен експерт, който съчетава обиграност в големи делови транзакции, опит в минното дело и търговията и чиято цялостна личност е подходяща да му осигури бързо влияние и авторитет сред българите. Този емисар ще трябва да изпълнява задачата си под ръководството на императорския пълномощен министър[2] и в постоянен контакт с военния пълномощник.[3] В случай че Върховното армейско ръководство желае, той би могло да съдейства същевременно при преговорите за мините, които следва да му се прехвърлят[4] по време на войната.

Като подходящо лице ми е препоръчан бившият генерален директор на „Гипес Ербен", таен минен съветник Утеман от Целендорф, Линденалее 4. Смятам за особено предимство факта, че той има висш административен ранг, защото по такъв начин българите от самото начало ще разберат, че той не действа в интерес на някоя група банки или индустриалци, а в служебен интерес.

Моля Ваше Високоблагородие да съобщите това на Върховното армейско ръководство и да ме уведомите телеграфически, дали то има възражения към начина, по който възнамерявам да процедирам.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Радославов.

[2] Оберндорф.

[3] Масов.

[4] Да се прехвърлят на Върховното армейско ръководство.

№ 192

Препис на телеграма № 1242, 4 юли 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Плес

За използване при генерал Лудендорф.

Пълномощният министър[1] телеграфира на 2 юли:

„Когато днес сутринта бях при Радославов пристигна нота на гръцкия пълномощен министър,[2] която обявява, както изглежда еднозначно с тази, предадена във Виена, скъсване на дипломатическите отношения.

За предстоящи мерки г-н Радославов би трябвало да има решение на Царя.

Неговата, както на Тончев и Косев, бележка ми потвърди, че за тукашното правителство добре дошло е военно решение, което му позволява най-добро използване на положението. Г-н Радославов ми каза, че още преди това била предадена гръцка декларация [по въпроса] за изпращане на български чиновници в окупираната област Драма, Серес, Кавала; за Тончев, който употребява името „Салоники“ по български.

Като мое лично мнение прецених, че като начало може би е препоръчителна сдържаност и някои приятелски изказвания по адрес на „подложения на насилие гръцки народ“, за да обърнем омразата изцяло върху Венизелос и донякъде да окуражим изригващата срещу него вътрешна съпротива. Съмнявам се обаче, дали това схващане би намерило много разбиране.“

На 1 юли сондирвах тукашния български пълномощен министър[3] относно нашето схващане за договорите с крал Константин. Отговарях уклончиво, че най-напред ние би трябвало да изчакаме няколко седмици по-нататъшно развитие в Гърция и междувременно проучим въпроса подробно с O.H.L. [германско Върховно армейско ръководство]. Ризов застъпи гледната точка, че договорите повече не са обвързващи и ние би трябвало след няколко седмици време на изчакване да сме се решили на офанзива, при което той би разчитал на значителна германска поддръжка с войскови части. Отвърнах, че ние като верни съюзници при даден случай бихме помогнали според силите си, както известно е, силно сме се ангажирали при други случаи. Българите, разбира се, ще трябва да въведат изцяло своите собствени сили в евентуална борба с Гърция. Ризов се съгласи с това, подчерта обаче, че българският войник, за да постигне много, трябва да знае за какво се бори. Трябва да му се каже, че Кавала, Серес и Драма е цената на победата.

Днес Ризов ми съобщи, че Радославов иска да замести гръцките чиновници в Източна Македония с български, при което се върна на въпроса за офанзива и помоли за бърз отговор, какво мисли за това O.H.L. Сега за действие били готови само малки гръцки въоръжени сили, които са се разбунтували в Пелопонес срещу новия режим. 40 000 мъже били ангажирани от Антантата, за да установят реда. След няколко седмици всичко това би могло да се промени. Очевидно Венизелос планирал истинска мобилизация, за което гръцките консулства в неутралните страни били натоварени да върнат в родината подлежащите на военна повинност. Политически целесъобразно ми изглежда, на българите да се даде възможно най-отзивчив отговор, за да не увеличим още винаги будните подозрения на съюзника, че ние въпреки правителствената смяна[4] не искаме да му възложим гръцките права върху Кавала, Серес и Драма.

Моля да помолите O.H.L. за съобщение на новата гледна точка,[5] а след това в съгласие с O.H.L. издействайте височайше решение и телеграфирайте.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Оберндорф.

[2] Наум, след него изречението до края е подчертано на ръка много дебело.

[3] Ризов.

[4] В Гърция.

[5] Виж док. 197.

№ 193

Телеграма № 1277, 14 юли 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Пълномощният министър в София[1] телеграфира на 13 юли под № 326:

„В днешна нота Радославов ми заявява, че той съобразно берлинската договореност[2] трябва да предаде за времетраенето на войната подземните богатства в Българска Сърбия на германските военни власти при същите условия, както за мина Бор.

Преди това обаче би трябвало да са налице писмени споразумения между българското и пруското военни министерства, както това е предвидено в спогодбата на двете главни военни ръководства от март 1916 г.[3]

Радославов моли да се предаде покана на пруското Военно министерство: да упълномощи свой представител да се включи в преговорите с българския генерал Протогеров.

Препис на нотата следва.“

Уведомяването на Военното министерство може да се остави на В[ърховното] армейско р[ъководство]. Моля набавете цитирания договор от март 1916, който тук не е познат.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Оберндорф.

[2] Док. 190.

[3] Док. 22.

[4] Виж док. 196.

№ 194

Пощенска пратка № 217 geheim,[1] София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при българското Министерство на войната в София майор Кемерлинг до Кралското пруско Военно министерство, Берлин

Обезпечаването на продоволствието в Стара и Нова България през изтеклите 15 дни продължи да се осъществява от Дирекцията на продоволствието, а именно:

1. Чрез реквизиране на всички видове маслодайни растения и разпореждане за преработката им във военизирани предприятия.
2. Чрез реквизиране на кожи от едър рогат добитък, включително козешки и овнешки кожи и установяване на пределни цени за пресни и за осолени кожи.
3. Чрез реквизиране на всякакви кожени материали и установяване на пределни цени на всички видове от споменатите кожи.
4. Чрез реквизиране на добивания лен в областта на Морава.
5. Чрез продължаване на възбраната за клане на едър добитък и въвеждането на още един безмесен ден в седмицата.
6. Чрез реквизиране на 50% от зърнодобива и
7. Чрез въвеждането на пределни цени за зърнените храни, фуражите, сеното и сламата.

Тези неотдавнашни, както и предишните мерки на Дирекцията по продоволствието имат за резултат, че отсега нататък всякаква свободна търговия както със суровини, така и с почти всички хранителни продукти и фуражи е спряна[2] и въпреки заплашителното и предстоящо да се приложи строго наказание за превишаване на пределните цени, черната търговия допринася за оскъпяване на жизненото равнище на населението.[3] Наистина не трябва да се подценява, че съблюдаваната от самата Дирекция процедура при установяване на пределни цени сама вече означава по отношение на мирновременните цени несъответно високо оскъпяване на всички жизнени условия. В подкрепа на това са примерите в приложеното тук[4] в препис Разпореждане за пределните цени на зърнените храни и т.н.

Със спиране на свободната търговия естествено се повлия най-неблагоприятно върху придобиването на суровини, както и на хранителни продукти и фураж вътре в страната, още повече, че Дирекцията по продоволствието направи транспортирането на малкото все още от време на време разрешени за износ стоки зависимо от нейното разрешение. На мястото на свободната търговия поради това ще трябва да се въведе и най-настоятелно да се провежда процедурата на компенсация[5] с нужните за България суровини и стоки от Германия и Австро-Унгария. Във връзка с това се водят преговори, без обаче до днес да има данни за техния резултат. При острата и належаща нужда на България от суровинни продукти като сол, въглища и т.н., както и от полу- и готови фабрикати за войската,[6] както и за населението, трябва да се очаква, че ще са налице принципи и предпоставки за сключване на удовлетворяваща двете страни компенсационна спогодба.

За отбелязване е също, че съгласно постигнатото на 7 и 8 май 1917 г. договаряне между Дирекцията по продоволствието и 11-та Етапна инспекция, първата е поела от 1 юли 1917 изхранването на съюзническите войски на първо време до 1 септ. 1917, с изключение на доставката на конфитюр, кафе, чай, захар, лимонова киселина, сапун и зехтин и че вследствие на това досегашната обичайна и най-често водеща до нежелателни търкания разменна търговия на отделни войскови формации се заменя по целесъобразен начин с една планомерна продоволствена практика.

По-конкретно следва да се отбележи:

Зърнените храни и фуражът са в достатъчно количество за населението, но поради споменатите причини досега все още не се оползотворяват на територията на страната. Тяхното придобиване занапред, както и досега, ще се държи под око.

Мазнините са все още оскъдни и месо ще се раздава занапред само от клане на агнета и овни. Дали и доколко е възможен износ на овни и кози, засега се проучва.

Яйца при повишени цени можаха да се изнесат за Германия и Австро-Унгария в размер общо на 8 вагона, по 4 вагона за изтеклите две 15-дневки, въпреки острите нужди на населението и въпреки затрудненията в транспортирането.

Зеленчуци и плодове, с изключение на столицата София, се намират в достатъчно количество, обаче досега още няма осезаем излишък за целите на износа.

Риба в прясно състояние се донася на пазара достатъчно, обаче липсват все още солници и консервни фабрики за една рационална преработка на рибното богатство от вътрешността и крайбрежната област. Един предложен ми от фирмата Елмсхорн, Рощок проект за създаване на консервна фабрика за риба в Систов [Свищов] или Никополи [Никопол] засега се проучва от Дирекцията по продоволствието и ще бъде подкрепен от моя страна с всички сили.

Изгледите за реколтата са много благоприятни[7] в резултат от падналите в последните седмици обилни валежи в страната. Ечемикът показа добра средна родитба, родитбата на пшеницата и ръжта започна с видимо удовлетворяващо покълване, царевицата и бобовите растения са добре.

В заключение би трябвало да се отбележи, че досега представяният доклад от генерал-щабния офицер и офицер за свръзка при императорския германски военен пълномощник[8] за наличието в българските базисни [фронтови] и резервни складове трябва за по-нататък да се отмени, вследствие на вече поменатото поемане на прехраната на войските от Дирекцията по продоволствието, тъй като последната обяви, че сега още не е готова за предоставяне на въпросните данни.[9]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 137, л. 678-680.

Potsdam, DZA, Bulgarien 561.

---

[1] Пратката съдържа таен доклад № 8 на пълномощника майор Кемерлинг от 15 юли 1917 г. за състоянието на продоволствието в България. Докладът се прави съгласно инструкция на пруското Военно министерство, Армейско управление от 6 март 1917 г. Същото важи за всички доклади на пруския пълномощник от София.

[2] Подчиненото изречение е подчертано от адресата.

[3] След запетаята до края на изречението подчертано от адресата.

[4] Приложението липсва.

[5] Думата е подчертана при четенето.

[6] Имената на назованите стоки и фабрикати са подчертани от адресата.

[7] „Много благоприятни" подчертано от адресата.

[8] Фон Масов.

[9] Приложен е план за разпращане на копия от доклада до: имперското Военно министерство, съответно четири отдела – Общ военен департамент, Департамент армейско управление, Отдел за износ и внос, Отдел по въпросите за изхранването на народа. По-нататък до: генерал-интенданта (ген. Лудендорф), Имперско министерство по прехраната, кралско пруско Министерство за селското стопанство, държавните имоти и горите, Имперско Външно министерство, Имперско Вътрешно министерство, [Главно командване] Шолц, [Главно командване] Макензен; до [германска] легация София (3 екземпляра); генералщабен и офицер за свръзка при императорския германски пълномощник в София (2 екземпляра). Такава част съдържа всеки доклад на пруския пълномощник.

№ 195

Доклад № B 20844 III, 18 юли 1917 г., Берлин, на шефа на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф[1] до държавния секретар на германското имперско Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин[2]

Строго поверително!

Във връзка с A IV 6200.

Становище по подготвяния проект за военноморска конвенция с България.

По чл. 1 и чл. 2.

Предложената редакция[3] дава възможност българите изцяло по свое усмотрение или да развиват своя флот по-слабо, отколкото е нужно за нашето ръководене на войната и съюзническата ни политика, или некомпетентно да разширяват своя флот, например да избират нецелесъобразни типове кораби или да отдават предпочитание на Дунавската флотилия във вреда на морските въоръжени сили. Опасността от нецелесъобразно развитие на българския флот се увеличава чрез чл. 2 на проекта, който обещава на българите, че „германската марина ще подкрепя съюзническия български флот с морски въоръжени сили доколкото общото положение ще позволява това.“

Поради това се препоръчва следната редакция на началното изречение на чл. 1:

„Царското българско правителство ще осъществява по-нататъшно развитие на българския флот, включително речни бойни средства, според един план за изграждането на флот, който има за цел защитата на българското крайбрежие без чужда помощ.“[4]

Целесъобразно би било началното изречение на чл. 2 да гласи: „Във война съюзническите морски сили ще действат в тясна връзка.“[5]

В чл. 2 на проекта се прави разлика между „българско флотско командване“ и „българско морско управление“. В България няма такова различие; комендантът на флота е много повече един вид шеф на адмиралитета, с когото трябва да се обсъждат както повечето управленско-технически, така също и оперативни въпроси на командването.[6]

Чл. 2 предвижда такова „развитие на български военни пристанища и бази, че те да са достатъчни за съвместно ползване от германските бойни сили“. Тази обща редакция оставя на българите твърде много свобода на действие. Би трябвало да си спомним, че през есента на 1915 г. българите обещаха да предоставят на германските подводници във Варна достатъчно гориво и да развият своята миночистачна служба. До есента на 1916 г. те не бяха изпълнили това обещание; това ощети нашите военни действия. Затова се предлага чл. 2 от „за провеждането и т.н.“ до края да се задраска и в новата редакция да залегнат следните мисли:

Ние се нуждаем от една добра не турска база на западния Черноморски бряг и една такава на Егейския, които категорично би трябвало да се отстъпят от българите и да се развиват под наш контрол. Тези пунктове трябва да предложат добро поддържане и снабдяване на нашите подводници.[7] В Черно море става въпрос само за Варна или Констанца; на Егейско море – за Кавала, Порто Лагос или Салоник. Едно точно обозначаване може да последва едва когато решението на „Добруджанския въпрос“ и вероятния суверенитет за северноегейското крайбрежие станат обозрими.

За едно успешно въздействие върху българите пречи това, че в чл. 2 на проекта се прави разлика между Адмиралтейски щаб и германско Морско управление, доколкото се касае до третирането на залегналите в конвенцията въпроси. Макар и германските организаторски отношения да изискват едно отделно разработване на българските работи, то би трябвало това по възможност по-малко да се показва на българите.[8] Редакцията на проекта за германско-турска военноморска конвенция (срв. германско Министерство на марината A VI S 275) в тази връзка изглежда по-целесъобразна. По мое мнение, най-добре ще отговаря на германските военноморски интереси, ако българският флот трябва да контактува изключително с една германска служебна инстанция. Като такава за целесъобразно се счита създаването на „упълномощен офицер за свръзка на Императорската марина в България", който се намира в двойно подчинение и ясно разграничение на задълженията на германското Министерство на марината и на Адмиралтейския щаб. За тази служебна инстанция виж по-нататък при чл. 10.

По чл. 3 и 4.

Нищо за отбелязване.

По чл. 5.

Развитието на планираната от българите Дунавска флотилия би трябвало да намери особено внимание в конвенцията. По това българите вече са установили отношения с австрийската марина и индустрия. В наш политически и стопански интерес обаче е българската Дунавска флотилия да е под германско влияние. Да се надяваме, че на Долния Дунав ще се развива силно германско корабоплаване; поради това една под германско влияние дееспособна корабостроителница в Русе би била от полза. Освен това нашият военен интерес изисква решителна съпротива срещу господството на австрийското влияние върху българската Дунавска флотилия, която в друг случай би била чуждо тяло в иначе намиращия се под германско влияние флот.

По чл. 6.

Препоръчително е да се прокара, щото във всички морски учебни заведения да се изучава немския език като задължителен предмет и че трябва всички подлежащи на повишение служители от българския флот да се учат да четат и пишат на немски. Тези езикови познания са главно условие за ефективна съвместна работа. Българското правителство вероятно не ще възрази против тези разширяващи се предпоставки, тъй като при целия си национализъм изглежда то разбира стойността на познанията по немски език за една възможно най-голяма част от народа и понеже се касае само за утвърждаването на сега съществуващо положение. Препоръчително е в конвенцията да се гарантира на българите, че и в бъдеще от германска страна ще се предоставят достатъчно учители по немски език.

По чл. 7.

Нищо за отбелязване.

По чл. 8.

След „телеграфи" е вмъкнато „телефонни устройства". При предлаганата редакция българите биха били в състояние да ни прекъсват някои линии, както вече се опитаха; цялата обществена и служебна телеграфна мрежа трябва да е на наше разположение. Трябва също така да се имат предвид германските военноморски отряди на сушата, напр. учебни отряди и отряди в базите.

Затова се предлага следната редакция: „Намиращите се в суверенна територия на съюзниците военноморски въоръжени сили и други флотски отряди могат да ползват съюзническите пощенско-телеграфни, далекосъобщителни, сигнално-брегови и F.T. устройства без ограничения по същия начин като собствените административни служби."

По чл. 9.

Общата сигнална и съобщителна книга, която в проекта е спомената само във връзка с F.T.-службата, трябва наложително да се въведе за цялата сигнална служба и някои засекретени връзки.

По чл. 10.

Проектът предвижда, че сношенията по всички работи, отнасящи се до прилагането на военноморската конвенция, трябва да се осъществяват от военноморските аташета, които „са отговорни изключително пред своите военноморски управления".

Не мога да се съглася с тази редакция. Сключването на военноморската конвенция е държавнополитически акт на германското Министерство на марината, при което аз предпоставям съгласието на военноморското ръководство по всички точки, засягащи воденето на морската война. При провеждането обаче в голяма степен се касае за „военни“ или „военнополитически мерки на Императорската марина в чужбина“, които подлежат на компетентната преценка на шефа на Адмиралтейския щаб и за които при предпоставка за повод, даден от държавния секретар на германското Министерство на марината, от райхсканцлера не се търси отговорност.[9]

При това положение на нещата със сключването на конвенцията настоятелно препоръчвам отстраняването на службата на аташе, както това предвижда и проектът на военния министър за военна конвенция. Главното предимство на конвенцията откривам в това, че тя освобождава двустранните отношения на съюзническите военни служби от съдействието на дипломатическото представителство и позволява непосредствени отношения. Положението, което в това отношение се създаде и се запази през войната, би трябвало да се утвърди в конвенцията. Сегашната принудителна връзка на аташето с легацията ограничава свободата му на действие по най-лош начин и доведе до назначаването на специален адмиралщабен офицер за свръзка. Тя принуждава аташето към постоянно внимание по въпроси, които нямат нищо или почти нищо общо с марината, натоварва го с малки и отнемащи време специални задачи и му пречи за тесен контакт с българските морски офицери, които в негово лице виждат на първо място принадлежащ към легацията „политик“ и поради това не така открито говорят с него, както с един „офицер за свръзка“. При взаимното политическо недоверие, което изобщо господства между българските офицери, това обстоятелство играе важна роля.

В страните, свързани чрез конвенцията във война и мир с нас, Адмиралтейският щаб се нуждае от един орган, който да не е обвързан както сегашният аташе по отговорен начин към дипломатическото императорско представителство.[10]

За да може военноморските интереси спрямо съюзниците да се застъпват в пълна сила и цялостно, не е препоръчително германското Министерство на марината и Адмиралтейският щаб да ползват в България отделни органи за свръзка.[11]

Затова предлага се създаването на службата офицер за свръзка, принадлежаща едновременно към германското Министерство на марината и към Адмиралтейския щаб, обаче при ясно разграничаване на задълженията. Той (офицерът за свръзка) може да има своето главно седалище София, макар че в бъдеще възникващите за нас военноморски интереси почти цялостно ще бъдат обсъждани във Варна. Офицерът за свръзка трябва да разполага с по-голяма свобода за движение и по своя преценка да може да пребивава там, където в рамките на конвенцията е необходима неговата дейност, която преди всичко ще се състои в договаряне на подробности, в контрол, даване на съвети и уреждане на рекламации.

При въвеждането на такъв упълномощен офицер за свръзка може и да отпадне предвидената в чл. 10 ежегодна среща. Тя вероятно би давала само повод на българите да отклоняват възможно най-дълго неудобни разисквания и да ги отлагат за тази среща. Този ориенталски обичай ще обещава толкова по-голям успех, ако прикрепеният към легацията в София аташе едновременно трябва да упражнява служебните връзки с бреговите флотски служби. Против ежегодната среща говори също и богато потвърденият през войната опит, че за действено влияние върху нашите ориенталски съюзнически приятели до целта води само дългосрочна планова разработка, в много редки случаи обаче една еднократна конференция. При изключителни случаи изгодата от ежегодни конференции ще е за нашите съюзници и не за нас.[12]

По чл. 11-14.

Нищо за отбелязване.[13]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4374.

---

[1] Фон Холцендорф изпраща на фон Капеле своите бележки и общо становище по втория вариант на проекта, подписвайки собственоръчно документа.

Проектът за конвенцията е бил изпратен на Холцендорф със строго секретна пратка „Само на ръка!“ на 13 юни 1917 г. На свой ред държавният секретар фон Капеле нанася свои бележки по становището на Холцендорф. Доколкото беше възможно да бъдат разчетени, тези бележки са приведени съответно под линия на документа.

[2] Вляво горе в полето на документа с щемпъл е отбелязано: „Препис до представителя на имперското Министерство на марината във Върховната главна квартира.“

[3] Вторият вариант на проекта. Виж док. 183, 188..

[4] В полето срещу края на пасажа бележка на Капеле: „Това беше също моят първоначален стремеж.“

[5] Към това в полето бележка от Капеле – „Да се допълни: колкото е възможно“.

[6] Срещу този абзац в полето бележка: „Не е казано обаче, че така ще остане“. Следва още едно изречение, което не разчитаме.

[7] Срещу този пасаж в полето на документа има отвесна черта и неразчетена бележка.

[8] Към този пасаж в полето фон Капеле е изписал много голям въпросителен знак, има и нечетлива бележка също с въпросителен и удивителен знак.

[9] Абзацът почти изцяло е подчертан от фон Капеле, а в полето е изписана твърде дълга бележка, неподлежаща на разчитане по фотокопието, с което разполагаме.

[10] Срещу тази абзац в полето има въпросителен знак.

[11] Срещу този абзац в полето има отвесна черта и нечетлива бележка.

[12] В полето към този пасаж има много подробни, но съвсем нечетливи бележки.

[13] Следва саморъчният подпис на фон Холцендорф.

№ 196

Чернова на телеграма № 1081, 18 юли 1917 г., Върховна главна квартира, Плес, на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с тел. 1277[1] O.H.L. [Върховно армейско ръководство] заявява, през март 1916 не е сключвана спогодба с българското Главно военно ръководство относно подземните богатства. От март 1916 тук се намира само следното писмо на генерал Жеков до българския военен министър:[2]

„...Поверително... Щаб на действащата армия, Оперативен отдел... № 2568 – 26.3.16, до г-н военния министър София – към тамошен № 62.

Съобщавам Ви, г-н генерал, че след като германците ни предоставиха завладените от германската армия сръбски области източно от Морава, между нашето и германското главни армейски ръководства беше сключено споразумение, което дава правото на германската военна власт да експлоатира природните богатства в тези нам предоставени сръбски области за през цялото време на войната, без от това да се прави прецедент за мира, понеже е предвидена само военна експлоатация докато трае войната.

Тези завладени от германците сръбски области се простират източно от Морава до линията, която започва от Дунав 5 км южно от Мияловац и минава през следните пунктове: 7 км. южно от Стумиц, 2 км южно от Поповица, северен край от Луке, Кривелч, Бор, Валаконе, Соко баня, Алексинац, Корман (само всички тези пунктове), шосето Каоник – Прокупле само, Злата, Боиник, Лебане, Бувчи, Огос, Попотово, Гиляне (само всички тези пунктове).

Съгласно това споразумение, подробностите относно експлоатацията трябва да се уредят между германското и българското правителство. Независимо от това, на германската военна власт се разреши в същата тази област до завършване на войната да закупува хранителни продукти и необработени военни материали. Подпис: генерал-майор Жеков, шеф на щаба; полковник Луков.“

Както чувам, приведените по-горе граници са дадени неправилно неблагоприятно за нас. Спогодба за подземните богатства била сключена през декември 1915 г. между ген. Фон Фалкенхайн и ген. Жеков. Външното министерство знае за това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Това е док. 193.

[2] Калин Найденов.

№ 197

Доклад[1], 19 юли 1917 г., Берлин, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним[2] до шефа на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

1) От една писмена бележка на ген. Лудендорф до Външно министерство, която ми стана известна чрез София, излиза че становището на Върховното армейско ръководство по гръцко-българския въпрос е следното:

Българите са доволни от хода на гръцките събития и изглежда тяхната надежда се простира до Салоник. Затова настояват за офанзива.[3] Ние нямаме причина да подтискаме политическата настървеност на българите, но трябва да се избягва всичко, което би могло да даде изгледи за успех на тези домогвания. Все още няма нужда да се заемаме по-отблизо с въпроса дали да нападнем в Македония. Климатичните условия изключват до септември едно нападение в по-голям мащаб. Военното положение ще се е развило дотогава по всички фронтове. Дотогава и трябва да си запазим свободата за вземане на решения.

2) Политическото положение в България в момента общо взето е спокойно. На преден план стои въпросът с въглищата, т.е. снабдяването на България с въглища. Тъй като Германия едва ли може да снабдява България с въглища през идващата зима, Радославов е обещал по време на пребиваването си в Берлин, че при експлоатацията на сръбските каменовъглени мини щял да ни предостави всяко желано улеснение. След завръщането си в София обаче изглежда е решил друго. Във всеки случай той създава най-различни затруднения. Но в средата на месеца с обединените усилия на легацията и на германските военни власти ни се удаде да изтръгнем от министър-председателя една вербална нота[4], с която правителството изразява съгласието си сръбските каменовъглени мини да се експлоатират от нас.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57, л. 37-39.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] Документът е оригиналното ръкописно копие, писано собственоръчно от фон Арним.

[2] Докладът е написан и подписан саморъчно от Арним в Берлин, където е пребивавал в момента.

[3] Виж док. 192.

[4] Нотата е последвала в резултат на договореното между Радославов и Цимерман на 8 и 9 юни 1917 в Берлин – док. 190, VI, също док. 191. Обаче за каква нота по-точно – за съдържанието ѝ – нямаме данни. От по-нататъшните документи става ясно, че „протакането“ от българска страна продължава. Виж док. 204 и сл.

№ 198

Телеграма № 402, 23 юли 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

За поверително използване при генерал Лудендорф.[1]

За Ваша[2] строго секретна информация и за регулиране на Вашия език.

Днес се появи г-н Ризов и се осведоми, дали ние бихме могли да вземем становище по въпроса за състоянието на война с Гърция. България се считала като намираща се във война с Гърция и разчитала на това, че тримата съюзници са на същото становище. Преди няколко дни съм му бил казал, че искам по това да телеграфирам във Виена и да говоря с Хаки паша. Дали Виена е отговорила междувременно.

На пълномощния министър се отвърна, граф Чернин[3] е отговорил наскоро с насрещен въпрос. В нашето запитване до Виена сме напомнили за това, че Венизелос навремето е обявил от Солун война на четирите съюзни сили. Поради това граф Чернин, без да е взел засега становище по въпроса за война с Гърция, е помолил чрез тукашното австро-унгарско посолство за по-подробно уведомление по това, в каква форма тогава от Салоник ни е била обявена война.[4] Ние сме запознали посланика с наличния тук материал (сравни приложените бележки от 17.7.),[5] според който не е било на лице същинско обявяване на война поради отсъствие на формална нотификация и сега сме очаквали в близките дни становището на граф Чернин. Може би това щяло да бъде в началото на следващата седмица.

Когато г-н Ризов отбеляза, че в София били нетърпеливи, беше му отговорено, че за нас, за Австро-Унгария и за Турция, въпросът не стои така просто както за България. Той изисква зряло обмисляне. Това обаче при нас сигурно няма да трае толкова дълго, колкото при г-н Радославов, който вече 4 месеца разсъждава относно обещаното безсъмнено предвиждано скъсване на дипломатическите отношения с Америка. Български армейски части вече се бият с гръцките войски, така че е разбираемо, когато София без каквото и да е по-нататък гледа на състоянието на война като даденост. Турците и австрийците, доколкото знаем, въобще нямат повече никакви значителни войски на македонския фронт. Ако тук или там някоя германска дивизия води сражение, това не може много да означава, защото и на италианския фронт участвуваха германски войски и въпреки това ние в пълно съгласие с Виена не бяхме в състояние на война с Италия. Освен това, доколкото знаем, венизеловските войски досега въобще не са влизали в досег с германски войскови съединения. Поради това засега наистина няма необходимост за съюзниците на България да се разглеждат като намиращи се във война с Гърция.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Това назначение държавният секретар д-р Цимерман е написал на ръка допълнително на 26 юли 1917 г., като е задраскал следващия ред – първоначалното адресиране до Лерснер на въпросната инструкция № 402. В този ѝ вид инструкцията е препратена наново до Лерснер под № 553 с дата 26 юли 1917 г. Долу в дясно към първоначалния адрес на инструкцията до Лерснер, все така на ръка, е поставен нов адрес: „За генерал Лудендорф с № 553 (номерът е дебело подчертан), 26 юли 1917 г. Предадено на 26 юли 1917 г."

Следвало е указание „във връзка с...", даден е номер, но поради лошото качество на фотокопието виждаме само празно бяло място от изречението. Вероятно се има предвид „№ 553", цитиран към адресирането за Лудендорф.

При „поверителното ползване" на инструкция № 402 пред ген. Лудендорф, представителят на Външно министерство барон Лерснер е трябвало по нареждане лично на държавния секретар Цимерман да използва очевидно намиращ се вече на разположение при него документ № 553. Виж следващия док. 199.

[2] За Лерснер.

[3] Австро-унгарският външен министър.

[4] Виж док. 201.

[5] Приложението липсва.

№ 199

Инструкция № 403, 23 юли 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

За строго поверително използване при генерал Лудендорф:[1]

Днес изпратих следната телеграфическа инструкция на императорския пълномощен министър[2] в София: „Нека Ваше Високоблагородие кажете на г-н Радославов, че ние с оглед на факта, че български армейски части вече воюват с гръцки войски, намираме за разбираемо, когато България се счита като намираща се във война с Гърция. За съюзниците на България въпросът не стои така просто. Турците и австрийците, доколкото знаем, въобще нямат повече никакви значителни войски на македонския фронт. Ако все още тук и там някоя германска дивизия се сражава, това не би могло много да означава, защото на италианския фронт действаха и германски войски и въпреки това ние в пълно съгласие с Виена не се считахме в състояние на война с Италия. Освен това, доколкото знаем, венизеловските войски досега въобще не са влизали в досег с германски войскови съединения. Затова понастоящем за съюзниците на България няма действителен повод да се считат като намиращи се във война с Гърция, толкова повече, че работата съвсем не е спешна и има само теоретична стойност.

Ваше Високоблагородие, нека в тази връзка, без да настоявате и без желание да се изявявате, приятелски се осведомите относно това как стоят нещата с многократно обещаното скъсване на българските отношения с Америка.

По-нататък моля да кажете на г-н министър-председателя, в случай че се върне на този въпрос, че ние приемаме, че предпоставката за нашите обещания към крал Константин, а именно благосклонният неутралитет на Гърция, повече не съществува и с това всякакви обещания отпадат. Заговори ли министър-председателят за бъдещата съдба на Серес, Драма и Кавала, то Ваше Високоблагородие нека изкажете като свое виждане, че ние не бихме повдигнали никакви възражения против придобиването на тези области от България. Вие бихте могли обаче като приятел само настойчиво да посъветвате, по тези и други балкански въпроси (Добруджа и Тракия) своевременно да се споразумеят с турците.

Моля да изпълните тази инструкция едва след като Вашият австро-унгарски колега[3] получи съответстващи указания и тогава да действате в най-тясно взаимно съгласие с него. Виена и Берлин трябва да действат по тези въпроси безусловно затворено. Всеки знак, като че ли България намира у единия съюзник повече разбиране отколкото при другия, трябва при всички обстоятелства да се предотвратява.

Към императорския посланик във Виена е отправена същевременно молба да се застъпи пред граф Чернин[4] за съответстващо инструктиране на австро-унгарския колега[5] в София и при това да отбележи следното:

България досега само ни е запитала, дали ние сме се намирали в състояние на война с Гърция и как се отнасяме към валидността на дадените от крал Константин обещания. Би могло да се препоръча, засега да се отговори само на тези два въпроса и да се отбягват по възможност практическите изводи. Като не признаваме изобщо военно положение с Гърция, ние запазваме в ръцете си един коз. По-нататъшен коз остава за нас, ако ние временно се ограничим върху това да не повдигаме никакви възражения срещу придобиването на Източна Македония от България. За повече според тайните договори ние не сме задължени, тъй като там само е предвидено наше съгласие за български териториални придобивки за сметка на Гърция. Затова засега би било достатъчно, ако само приятелски посъветваме българите за споразумяване с турците по балканските въпроси. Поиска ли по-късно България за своите източномакедонски аспирации нашата поддръжка, т.е. една позитивна услуга, ние можем да направим тази поддръжка зависима от фактическите съображения за нашите и турските желания в Тракия и Добруджа.

Що се отнася до Америка, то нашата позиция към България в това отношение е слаба, когато ние договорно сме обвързани във въпроса за Кавала, докато за България по отношение на Америка това не бе така. За да започне да завързва връзки с нашите врагове, България няма нужда от Америка; това тя може и чрез Швейцария. Освен това закъснялото скъсване със своето въздействие навън би имало малко значение за солидарността на Централните сили, не се разбира от общественото мнение в България и среща възражение. Затова аз мисля, че ние би трябвало да се абстрахираме от едно настоятелно искане и да се ограничим в едно приятелско осведомяване, което ще накара г-н Радославов да се опомни.

По-остро действие в София струва ми се засега нежелателно и поради това, защото там заради статията на Вендел дори митинг за мир без анексии без друго е подозрителен.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Виж док. 198, по-специално индекс 1.

Над въвеждащото изречение на ръка е написано: „На 26.7. предадено на генерал Лудендорф № 559 (много дебело подчертано) от 26.7.“

[2] Оберндорф.

[3] Чернин.

[4] Австро-унгарският външен министър.

[5] Чернин – австро-унгарският пълномощен министър в София.

[6] По въпроса за скъсването на отношенията с Америка виж също телеграма на фон Арним от 22 април 1917 г. и от 19 май 1917 г. за колебанията на Радославов да скъса с Америка поради страх от вътрешни трудности. Царят също бил против. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56.

№ 200

Препис на доклад № 2917, 25 юли 1917 г., Ниш, на ръководителя на германската Служба суровини в Сърбия в Ниш капитан Лемберт до германското Военно министерство, Отдел Военни суровини, Секция Изток, Берлин[1]

Предложения за памуковата култура в южномакедонската област в долината на Струма

Острата нужда от памук насочи вниманието върху всички области, в които може да се отглежда достижим за Централните сили памук. Тук специално се прави предложение, двете области в Северна Гърция, в поречието на Вардар и неговите притоци, от Флорина, Острово – Воден до Енидже-Вардар и значително по-големия басейн на Струма от Демир-Хисар до езерото Тахинос да се заемат от памукова култура. Първата спомената област в момента още не е достъпна за едно точно проучване, но през пролетта на 1916 г. вече стана възможно да се огледа теренът от Флорина до Водена и да се потвърди пригодността му за засаждане с памук. Обратно, едва сега, веднага след оттеглянето на войските на Антантата от долината на Струма до западните възвишения, стана възможно тази широка област да се проучва.

Когато през пролетта на 1916 г. англичаните заеха долината на Струма до езерото Бутково на север и до езерото Тахиност на юг, те веднага с опитен практичен поглед разпознаха, че тази огромна долина е изключително подходяща за отглеждането на памук и незабавно чрез съоръжения за опрашване и инсталации за напояване енергично повдигнаха културата. Собствениците изплатиха напълно не малкото разходи за тези новаторски съоръжения с тазгодишната по-голяма и много ценна реколта.

Долината на Струма се обработва от едри собственици, които притежават ферми (наречени махала или чифлик) в размер от 5-15 000 щрема (равно на 1/3 хектар), от които половината до 1/3 са засадени с памук, останалите с тютюн, зърнени култури, маслини или черници. Според статистическите сведения на гръцкото правителство, още преди 15 години от Салоники са изнасяни по 15-16 милиона оки (една ока равна на 1,28 килограма) тукашен памук, при което не е включена голямата лична употреба в страната. Поради нарастващите огромни добиви в Америка и Египет, местният памук, оценен на 1,5 – 2 драхми, чиято дължина на памучната нишка и доброкачественост не може да се конкурира с памук от друг произход, беше изместен от далеч по-доходното тютюнево производство, драстичен пример за което е областта около Серес. Преди 15 години Серес произвеждаше все още 5 милиона оки памук и само 200 000 оки тютюн; преди избухването на първата Балканска война реколтата от памук беше вече самб1,2 милиона оки, а тази на тютюна – 3,5 милиона. Европейските и американските едри търговци, които се научиха все повече да ценят превъзходния тютюн, бяха икономически много по-силни от фермерите собственици и ги принудиха да изоставят памуковата култура и да се заловят с тютюна.

Днес ценностните отношения са съвсем други, без тютюн може да се живее, но без памук не и цената на последния за близките години не би трябвало да бъде повече задържаща причина, с всички сили отново да се захванем с памуковата култура и всички обработваеми площи, както и всички последни новости в напояването да се насочат към това.

Собствениците на махалите са най-вече турци, от които най-изтъкнатият плантатор беше Али паша, губернаторът на Салоники, който и днес все още е едър собственик. Всички тези турци се изтеглиха към Константинопол или Мала Азия и оставиха управители с неограничени пълномощия да обработват или да продават собствеността им. Спокойната флегматичност на турците се задоволява било с малка сигурна аренда или с част от продажната цена, стига да може да се наслаждава на сигурността на спокойствието си и да не е обезпокояван от чужди власти. Днес положението е такова, че собствениците дават под аренда или продават своите земи и имоти, тъй като политическите отношения още са съвсем неясни и поради близо 5-годишната продължителност на войната на Балканите доходите от тези имоти силно са намалели. Тези иначе твърде богати хора сега се нуждаят от пари и с желание са готови да продават. Навсякъде, където ние можахме да говорим със собствениците или със заместващите ги управители, се изтъкваше намерението да продадат своите ферми и на половина цена. Работници трудно се намират и няма никакви машини и никакъв предприемачески дух да се правят инвестиции.

Земята в цялата долина на Струма е с феноменална плодородност и без да е наторявана от столетия почвата дава по две реколти. Реколтата от 1916 не можа да бъде прибрана, изцяло беше изоставена, обаче семената, залети от пролетното наводнение през 1917, без всякаква човешка намеса дадоха пълна реколта, чието събиране за съжаление силно се затруднява от оръдейния огън и запалителните бомби на Антантата.

Според съобщения на предишния президент на гръцкото правителство, в Демир – Хисар от преди около 7 години е бил изработен един проект да се прегради Струма преди излизането ѝ от планината и по този начин да се осигури при всички обстоятелства достатъчно напояване на цялата равнина до езерото Тахинос. Според огледа на мястото този проект е осъществим с относително малко средства и без особени трудности. Доходите от реколтата от една или най-много две години ще изплатят разходите по това преграждащо съоръжение.

Старата банкова къща М. Симантов и Азариа в Серско е управителка на голям брой от напуснатите турски махали и г-н Азариа е много въодушевен от плана да поеме в ръцете си значителна площ за памукова култура. За да се произведе реколта от 2 – 2,5 милиона оки обезсеменен памук, е необходима площ от 20-25 000 щрема, тъй като среден добив за една щрема е равен на 100 оки памук. Тези площи от около 6-7,5 хектара без затруднения могат веднага да се закупят. Аренда не се препоръчва, защото сумата за арендата е в размер най-малко на половината от продажната сума. Голям брой фермери ни увериха, че всяка средна реколта в долната на Струма дава годишно повече доход, отколкото е нужно за закупуването на парче земя. Азариа заяви, че почти всички собственици с оглед на неясните политически отношения са твърде склонни за продажба и поставят евтини условия.

В долината на Струма се отглежда така нареченият местен памук (батуто) от бяло семе, който е устойчив, обаче дава грубо и късо влакно и се употребява специално за обичайната там ръчна преработка. Освен това бива употребявано и американско, и египетско семе. Полученият от него памук отговаря по характер на левантийския по дължина на влакното на източноиндийския и е с по-добър, по-бял цвят и понякога с висок гланц. Чрез подобно култивиране, най-добри семена и изкуствено наторяване и напояване може да бъде отгледан много по-ценен продукт и да се постигне дължина на нишката, която може да се изприда до английската нишка № 30. Досега закупеният памук от различните райони (около 150 000 кгр.) може да бъде изпреден изгодно само до № 20/24.

Вече са обходени окръзите Зилиаково с Ангиста, Алистрат, Котяхива, Локовицис, Порна, Правище, Радуловос и Курумиста, в окръг Серес фермите при Календра, Хомондес, Кула, Христос, Тузник, Сармосаклис, Тополиана и Като-Мохали, в окръг Демир – фермите Спатово, Палмис, Чифлиджик и Кумли.

Главният окръг Ниорита се намира в района на английските защитни окопи. Освен тези стари райони на памукова култура, има възможност за засаждане в равнината Сарисабан и по поречието на Струмица при едноименните селища.

Главна трудност при отглеждането представляват:

1. Нуждата от работна ръка, тъй като циганите и турските жители или са избягали, или са евакуирани и много от тях повече не са се завърнали.

2. Много нездравословния за средния европеец климат през летните месеци.

Сегашната нужда от впрягове ще бъде преодоляна, от една страна, чрез внос на български приспособени към този климат и ваксинирани волове и, от друга страна, чрез механизирани заместители. Парни и моторни плугове, товарни коли, вършачки, машини за омаганяване на памука могат лесно да се докарат тук и да се оползотворят много изгодно.

Едно недостатъчно високо оценено предимство на равнината на Струма е проточилата се през цялата област жп линия (съединяването Салоники – Константинопол) и една произхождаща от старите турци добре построена пътна мрежа. Един поглед върху генералщабните карти показва тези редки предимства, които не могат лесно да се улучат в този обхват никъде другаде.

За политическото развитие не може да се каже нещо определено. Ако както сега изглежда, Струма би станала новата граница между Гърция и България, то би трябвало да се сключи договор с двете правителства било за аренда за определен брой години (най-малко 20) или за закупуване на земи от досегашните собственици. Във всеки случай износът на памук, също и освобождаване от мито, трябва безусловно сигурно да се уреди, преди цялостната работа да бъде установена по някакъв начин.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 233, л. 525-529.
Potsdam, DZA, Bulgarien 579.

---

[1] Както се вижда от регистрационна бележка върху документа, към същия по въпроса за стопанисването на памук по течението на Струма е бил додаден препис на друг доклад от 12/13 ноември 1917 г.. Двата материала заедно са архивирани в РААА към № 1289 от март 1918 г. По тази материя се е работело в Отдел военни суровини в имперското Военно министерство и през 1918 г.

Въпросният втори доклад – студия от 13 машинописни страници – е на Карл Кан – по професия експерт по памука и служещ като експерт в Службата суровини – Сърбия в Ниш. През ноември 1917 г. той обходил с проучвателна цел просторната област в басейна на Струма до вливането ѝ в езерото Тахинос и около него, приблизително в границите Демир Хисар – Серес – Нигрета – Драма – Кавала; потвърждава преценките и изводите на капитан Ламберт, независимо от него; настоява германците да възстановят стопанисването на памука, като с тази цел се организира германско дружество и германска Гросбанка, която да установи тук свой филиал. Накрая К. Кан пише: „Аз сондирах също и политическия въпрос. Точно по време на моето пребиваване тук в българското Народно събрание на една интерпелация от страна на министър-председателя се заяви, че окупираните гръцки територии остават български. Аз разговарях по това с някои големи търговци и можах да установя, че у хората изобщо напълно е изгубено националното съзнание: от 1912 г. те е трябвало на четири пъти да сменят националността си – първо турци, после българи, след това гърци и сега отново българи. Специално търговците съвсем силно желаят да станат българи. Те се надяват чрез това на голям подем на страната. Досега всичко отивало в Салоники, защото тук за тях не е имало хинтерланд; обаче станат ли български [тези земи], ще им се открие целият хинтерланд и те биха получили някъде в областта едно голямо пристанище.

Ние би трябвало да вземем това като евентуално основание и би трябвало още сега, преди завършване на войната, да влезем в преговори с българското правителство, за да осигурим на германците нужните концесии.“

Убеден в перспективността на изложения от него план в интерес на германската индустрия и търговия, К. Кан настоява Берлин да организира обсъждане на въпроса. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 8, ае 234, л. 530-542)

№ 201

Телеграма № 465, 26 юли 1917 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до шефа на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Във връзка с № 1396 от 21 юли:[1]

Съвсем тайно.

Фон Масов съобщава: Научавам, че руски мирни предложения чрез Салоники[2] наскоро са били отклонени при този случай някои водачи на опозицията, между които Гешов, са направили декларация да се одобри външната политика на правителството.

Също се съобщава в Константинопол.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] Не разполагаме с този документ.

[2] Виж връзката с док. 198.

№ 202

Препис на поверително писмо 13/Ld, 27 юли 1917 г., Берлин, на директорите на Дисконто-гезелшафт д-р Артур Саломонсон и Пестел до таен съветник Гьопперт[1] в германското Външно министерство, Берлин

В потвърждение на телефонния разговор, който подписаният в ляво[2] имаше честта да води с Вас вчера, ние отново Ви даваме имената на фирмите, участващи в ръководения от нас български Минен консорциум както следва:

Дирекция на Дисконто-гезелшафт, Берлин; Дрезденер банк, Берлин; С. Блайхрьодер, Берлин; Комерц унд Дисконто банк, Берлин; Националбанк фюр Дойчланд, Берлин; Сал. Опенхайм юн[иор] Сие, Кьолн; А. Шафхаузеншер Банкферайн А. Г., Кьолн; А. Леви, Кьолн; Норддойче банк ин Хамбург, Хамбург; М. М. Варбург&Ко, Хамбург; Ферайнсбанк ин Хамбург, Хамбург; Л. Беренс&Зьоне, Хамбург; Шрьодер Геб[рюдер]&Ко, Хамбург; Й. Драйфус & Ко, Франкфурт на Майн; Кредитна банка, София; Металбанк унд Металургише Гезелшафт, Франкфурт на Майн.

За дейностите, свързани с медната мина Бор, към споменатите фирми се включва и Мансфелдше Купфершфербауенде Геверкшафт, Айслебен.

Водещите австрийски и унгарски банкови къщи, които също ще се включат в Консорциума, са: Им[ператорска] и кр[алска] прив[илегирована] Йостеррайхише Кредитанщалт фюр Хандел унд Гевербе, Виена; Имп[ераторската] и кр[алска] прив[илигирована] Алгемайне йостеррайхише Боденкредитанщалт, Виена; Винер Банкферайн, Виена; С.М. фон Ротшилд, Виена; Унгарише Алгемайне Кредитбанк, Будапеща; Пестер-унгарише Комерциалбанк, Будапеща.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 15, ае 131, л. 507-508.
Bonn, PAAA, Bulgarien 5, Bd. 2.

---

[1] Адресирано е лично до Гьопперт, като е употребена формата „zu Händen“.

[2] Това е д-р Саломонсон.

№ 203

Доклад, 28 юли 1917 г., Виена, на началника на австро-унгарското Императорско и кралско Централно транспортно управление във Виена капитан III ранг Г. фон Дьобрентай[1] до австро-унгарското Военно министерство, Виена

Транспортът по Дунав постигна в хода на войната едно непознато досега значение. Вносът на онези количества от хранителните продукти, които са безусловно необходими за преживяването на народите на Централните сили и които родината не може да осигури, на първо място изцяло зависят от дееспособността на този воден път.

С това обстоятелство може да бъде обяснен и онзи жив интерес, който и специалисти, и неспециалисти посвещават както на сегашния, така и на бъдещия дунавски транспорт.

Много често Дунав се оценява почти като един новооткрит мощен естествен съобщителен път между Изтока и Запада, чието досегашно незадоволително използване се обяснява с липсващ предприемачески дух. Създаденото през войната положение се разглежда като основа на бъдеща неподозирана размяна на стоки между Близкия Изток и Средна Европа и като се изхожда от тази гледна точка всички крайбрежни държави се стремят към най-бързо разширяване, съответно новоизграждане на собствен корабен парк.

За да може да се направи точна преценка на необходимостта от разширяване на дунавския корабен парк, нужен е кратък поглед назад относно движението на стоки през последните няколко години.

През есента на 1915 и зимата на 1915-1916 румънските власти ускориха пълното използване на трюмовете и корабовлекачите. След това последва тримесечен период на най-високи резултати, после ограничен внос поради слаба дейност по товаренето и най-накрая прекъсване поради румънската война.

След завладяване на Западна Румъния, обяснимо е, изминаха много месеци преди организацията на износ на зърнени храни да има възможност да предяви към речния транспорт високи изисквания. През май и юли 1917 всички плавателни съдове бяха напълно ангажирани, след което транспортирането отново отслабна поради недостиг на зърнени храни.

За изчисляване на дееспособността на годния в момента дунавски корабен парк впрочем не може да служи като основа досегашното общо натоварване, обаче месечното най-високо натоварване – средно 300 000 тона дава представа, какви количества стоки годишно могат да се предават за транспортиране по Дунав.

Едно траещо годишно 10 месеца корабоплаване по Дунава, предпоставено да продължава, показва годишно движение от 3 милиона тона.

Наистина към това трябва да се отбележи, че с оглед на наличните транспортни средства движението на главните количества на около 800 км, това е една трета от плавателния Дунав от Гиургиу [Гюргево] до Вуковар, е ограничено и, от друга страна, че това движение на стоки се осъществява само с 110 кораба влекачи и 20 локално буксирани плавателни съдове с общо 64 000 конски сили и средно 650 шлепа с 450 000 тона вместимост на трюмовете.

Наличният остатък от тласкачна сила и трюмове на разположение отчасти за чисто военно използване – влакови и автомобилни фериботи, обикновени фериботи, миноносци, санитарни кораби и т.н., и отчасти за вътрешен цивилен транспорт.

При съживяването на последния след сключване на мир целият употребяван досега за чисто военни нужди корабен парк не само ще бъде изцяло използван, но и самият той едва ли ще може да бъде достатъчен за належащите изисквания.

Следователно за транспорта на зърнени храни и по време на мира няма да има на разположение по-голям корабен парк, отколкото сега. С този корабен парк при напълно целесъобразна товарна дейност – както беше споменато вече горе – се имат предвид около 3 милиона тона от Гиургиу до южноунгарските пристанища и малка част до Будапеща и Виена или пък като предвиждаме без съмнение необходимото облекчаване с жп линията, 750 000 от Гиургиу до Виена и 750 000 тона от Гиургиу до Регенсбург, около 1,5 милиона тона се експедират от Румъния за Австрия и Германия.

При неравномерната товарителна дейност споменатите най-високи натоварвания очевидно няма да бъдат постигнати, това означава, че зърнените храни не могат да бъдат докарани по воден път в най-близките до консумативните области пристанища на Австрия и Германия, а трябва да се препращат по жп линиите.

Поради много променящата се товарителна дейност и постоянно належащите нужди досега само малка част от товарите стигаха по воден път до Будапеща, Виена, Линц, Пасау и Регенсбург.

От всички тези обстоятелства става ясно, че със засега годният за използване корабен парк при пълна и най-целесъобразна товарна дейност и силно ограничаване на вътрешния цивилен транспорт, по вода могат да бъдат превозвани годишно 1,5 милиона тона стоки от Средна Румъния за Австрия и Германия.

Под въпрос е обаче, дали и колко дълго местният транспорт може да понесе недостига на корабен тонаж? По-нататък трябва да се има предвид, че по време на мира не само Западна Румъния, но и целият Балкански полуостров, пристанищата на Черно море и Мала Азия ще бъдат принудени да прехвърлят на дунавския път натрупаните свои поради недостиг от транспортни средства експортни продукти, най-вече суровини.

Трябва тогава да очакваме не само един продължен до Сулина Дунавски път, но и значително повишено движение на стоки. Германските специалисти очакват годишен дунавски внос от 3-4 даже 7 мил. тона!

Ясно е, за един такъв транспорт наличните превозни средства, даже след изваждане и ремонт на всички потънали и повредени, са недостатъчни. Тъй като обаче поради недостиг на корабни работници и железен материал ново корабостроене може да се извършва много бавно, през първите мирни години ще липсва не само морски, но и дунавски превозен тонаж.

Във връзка с това безсъмнена се оказва необходимостта от разширяване със замах на дунавските водни транспортни средства и всички свързани с това други съоръжения като подобряване на възможностите за пренатоварване на стоки, регулиране на фарвартера и т.н.

Налага се непроизволно въпросът, дали този силен обмен на стоки по Дунава ще бъде траен и в случай на положителен отговор, какви причини досега са стояли на пътя на подема на този естествен транспортен път?

Въз основа на наличната мирновременна статистика за вноса и износа можем лесно да се убедим, че стоките от Мала Азия, Южна Русия, устието на Дунава, както и също Западна Румъния и Източна Сърбия към Западна, Северна и Средна Германия, Англия, Франция, Швейцария и Северна Бохемия са избрали не дунавския, а изключително морския път, защото той е бил преди всичко по-евтин, а също и по-бърз!

Елементарни изчисления показват, че за същия превозен тонаж по Дунав трябва да се калкулират по-големи разходи за инвестиции и експлоатация, отколкото по море, към което се прибавя още и отежняващото обстоятелство, че движението на товарите в голямата си част става от Изток към Запад, т.е. срещу течението, поради което при географски много по-късия Дунавски път то става по-бавно и на по-високи цени, отколкото при географски по-дългия морски път.

Оттук и високите дунавски такси, които никога не можеха да спечелят съревнованието със значително по-ниско заплащаните морски превози при нормалните мирни условия.

Тези съществували в мирно време условия достатъчно обясняват защо преди войната Дунав никога не е могъл да бъде оживен транспортен път, свързващ Изтока със Запада и почти изключително се използваше за вътрешен транспорт, където за определен вид масови стоки, не изискващи бързина, пренасянето по вода беше по-евтино отколкото по железницата. Гореспоменатите обстоятелства обаче са и доказателство, че Дунав само заради затварянето на морските пътища получи извънредно голямо значение и то може да се запази в условията на мир само толкова дълго, докато се покрие изцяло дефицитът на морския превозен тонаж и съотношението между морските и дунавските превози стане нормално.

Ако до настъпването на гореспоменатото положение биха могли да минат действително още някоя и повече години, то още днес трябва да се обмислят отношенията, които тогава ще настъпят на Дунав.

От създадените от войната и повлияни само от нея наложени транспортни условия за няколко години ще настъпи увеличаване на дунавските превозни средства, каквито наистина отговарят на сегашните и на нуждите на първите мирни години, които обаче с подемането на морското корабостроене ще се окажат излишни.

Плавателни съдове и техните екипажи, съответно разраснали се организации на параходни дружества, паснали на оживения транспорт крайбрежни съоръжения и техният персонал ще станат неизползвани и без работа, руинирането на много съществувания и предприятия ще бъде непредотвратимо, планираната независимо от морето транспортна артерия на Средна Европа ще потъне обратно в своята предишна незначителност.

Големите параходни дружества DDSG, METR, SDDS и MBR в мирно време можеха да показват средно 4% до 6%, през войната 7% до 8% чиста печалба, за което обаче много голяма роля играят високите субвенционни суми да DDSG и METR от страна на австрийското, съответно унгарското правителство. При преустановяване на финансовата подкрепа двете споменати дружества рядко биха постигнали печалби, напротив много често загуби.

Увеличаването на корабния парк означава за всяко параходно дружество не само една голяма инвестиция, но също и постоянни високи експлоатационни, съответно режийни разходи, които могат да бъдат покрити само чрез приходи, които носи съответно един отговарящ на уголемяването на парка оживен транспорт.

Не се ли състои очакваният подем на транспорта, възниква един излишък на експлоатационни мощности, т.е. срещу направени за един оживен транспорт инвестиционни, експлоатационни и режийни разходи застават съответстващи на ограничен транспорт минимални доходи. При продължителност на тези условия финансовият крах едва ли е предотвратим.

Изложените съображения казано накратко налагат опасението, че след настъпването на нормални морски транспортни отношения Дунав ще бъде изключен от масовия транспорт между Близкия Изток и Средна Европа, както е било и по-рано, и планираното въз основа на моментната и вече доста години продължаваща транспорта ситуация отчасти вече осъществено дунавско корабостроене би могло да се окаже излишно.

Пита се тогава, няма ли някакъв начин да се гарантира на Дунав, тази идеална връзка между Изток и Запад, природосъобразно припадащият му се транспорт – въпреки описаните отношения – да остане занапред извън трайността на принудата?

Вземайки предвид досегашните мореплавателски и комерсиални отношения, в рамките на възможността от предприемани по-нататък промени, аз вярвам, че мога да посоча онова средство, което целенасочено провеждано може да осигури за всички времена за целия балкански транспорт, може би дори и за транспорта чрез пристанищата на Черно море и Мала Азия, безусловното предимство на Дунав пред морския път.

Разглежда ли се преди всичко отношението морски и дунавски превозни такси, забелязва се влиянието, което далеч отстоящи световни събития косвено имат върху структурата на дунавския транспорт.

Бурската война, Руско-японската война, които бяха свързани със значителни морски товари, причиниха високи морски транспортни такси, съответно на което географското място на равновесието на морските и на дунавските превозни такси се премести далече на изток, дунавският транспорт се съживи.

Спадаше ли световният транспорт, в същото съотношение се намаляваха морските превози, фраховото равновесие се преместваше по Дунав на Запад дори до Семендрия! Тоест, можеше да се пренесат стоки от Семендрия през Сулина – Ротердам – Манхайм за Западна Германия по-евтино, отколкото по Дунав от Семендрия за Регенсбург!

Така например, през последните мирни години превозните такси на морския и рейнския път Браила – Ротердам – Манхайм бяха спрямо дунавския фрахт Браила – Регенсбург в съотношение около едно към две, т.е. стоката от Браила през морския и рейнския път за Западна Германия се пренасяше за около наполовина по-малка цена, отколкото това можеше да стане по Дунав. Дунавският път Калафат – Регенсбург беше около 35% по-скъп, отколкото комбинираният дунавско-морско-рейнски път Калафат – Сулина – Ротердам – Манхайм!

За да може тази разлика да се компенсира, би трябвало дунавските плавателни съдове да се увеличат около два пъти, с една дума, използването на тласкачите и шлеповете да стане значително по-интензивно, отколкото то е днес, при което свързаните с това по-големи разходи не биха могли да надхвърлят една малка част на планираната печалба.

Съпоставянето на съществуващите и желаните отношения ще допринесе за по-доброто разбиране на въпроса.

В мирно време по Дунав се пътуваше почти изключително през деня, изключение правеха само някои пътнически параходи и твърде усърдни капитани на тласкачи. Ако обаче се пресметнат последните благоприятни изключения, но също и кратките есенни, зимни и пролетни дни, няма да сбъркаме, ако се калкулира средната натовареност на един тласкач за 12 пътни часа дневно.

Тези навигаторски съотношения произхождат както изглежда още от времето на възникването на корабоплаването, когато плаванията по реките са били много по-трудни, отколкото днес. На усилията на параходните дружества, които се стремят към подобряване на това състояние, се противопоставяха не само консерватизмът на дунавските корабници [ангажираните с дунавското корабоплаване], но също и ограничаващите разпореждания на държавните надзорни власти, за които досега нищо не се е променило.

Въпреки много големите подобрения на водния път специално в Унгария, също и в Австрия и Бавария, оставаха да съществуват и по-нататък неизживени навици и нощните пътувания и днес се считат като специална трудност, за която параходните дружества, а през войната също и императорското и кралско Военно управление се съгласяват на специално заплащане.

Според определенията на австрийските и унгарските правила за речно плаване по Дунав – без оглед на ширината на течението – през нощта може да се пътува само тогава, когато капитанът на кораба може да разпознава поне единия бряг. Преценката за това, дали се вижда бряг или не, е предоставена изцяло на личното разбиране на подлаган на проверка за съобразителност корабен водач.

За нощно пътуване обаче последният не се принуждава, дори в известна степен да вижда и двата бряга!

Войната в това отношение повлия до известна степен прогресивно, без да може основно да промени положението.

Тъй като оперативната важност за своевременното пристигане на отделни, например военни транспорти, не можеше да се остави на навигационната преценка на цивилни капитани, от началото на войната императорското и кралско Полево-транспортно ръководство № 4 в Сабадка и като негов приемник императорското и кралско Централно транспортно ръководство във Виена от започването на войната насетне се придържаха към това, че въпреки навигаторски опасения на корабния водач писмено разпоредените от военните служби превози трябва да се извършват при всички обстоятелства. От само себе си се разбира, императорското и кралско Управление на войската въведе арест за всички възникнали щети от неизпълнение на такава една военна заповед.

След една вече тригодишна практика тази мярка може да се окаже полезна във всяко отношение, защото като последица от това разпореждане не се проявиха почти никакви щети, във всеки случай никакви заслужаващи отбелязване, напротив, корабните водачи се учеха да пътуват нощем по отсечки, които дотогава се предвиждаха само за дневни пътувания.

Аз съм на мнение, че с много малко изключения – като например отделни места по бързото течение – факултативното нощно пътуване при съответстващо обозначение на фарватера и подходящо увеличение на по-добре обучен корабен персонал направо може да се въведе!

Че това остро посегателство върху от десетилетия съществуващи навици и отношения ще се натъкне на противоречие и съпротива в много кръгове, е човешки обяснимо.

Също така обаче аз съм убеден, че нашите храбри дунавски корабници, които не само доставяха необходимите за съществуване хранителни продукти, но също в безброй случаи невъоръжени във вражески огън проливаха кръв, падаха и отстояваха, много бързо ще прозрат, че с тази промяна преди всичко тясно е свързано тяхното и на наследниците им бъдеще, благополучие и издигане, че непредугажданият възход на дунавския транспорт на първо място създава за тях самите по-добри условия за съществуване, докато без факултативни нощни пътувания неминуемо задаващият се спад означава тяхното разорение.

Какви големи изгоди биха се разбудили за отделни лица, за предприятия, като напр. корабостроителници и т.н. и за бреговите държави от увеличението на транспорта и съживяването на бреговите протежения, не се нуждае от по-нататъшни изложения.

Бих искал само да подчертая, че наполовина съкратеното време на пътуването и навременното пристигане на транспорти са от много важно значение в случай на мобилизация и на война, по-нататък, че бързото и енергично въвеждане на факултативни нощни пътувания за всички кораби влекачи може да превъзмогне настъпващия веднага след сключването на мира недостиг на дунавски тонаж и в крайна сметка, че рентабилността на планираните свързващи канали е тясно свързана с повдигането на транспорта.

Независимо от предприемащото се от кратко време почистване на парните котли, факултативният нощен превоз ще съкрати пътното време на корабите влекачи, както и на шлеповете наполовина, а последното е преследваната цел!

Без ново строителство и инвестиции при еднакво голям състав на влекачите кораби и шлеповете се цели удвояване на ефективността и оттук удвояване на приходите. Параходните дружества ще бъдат след това в състояние своевременно, без да е застрашено тяхното финансово равновесие, да поддържат таксите на дунавския фрахт дотолкова ниски, че те да не могат да бъдат подбивани чрез кореспондиращи морски такива.

На тези увеличени приходи естествено съответстват някои по-големи разходи.

Преди всичко почти ще се удвои употребата на експлоатационните уреди. Но не съвсем, тъй като честото плаване, после поддържането на слаб огън по време на нощта намалява до минимум и свързаната с това употреба на експлоатационните уреди.

По-нататък трябва да се отчете, че котлите съответно на увеличените работни часове ще имат по-къс живот.

Най-после увеличават се корабните екипажи съответстващо на нарасналите претенции и трябва с настаняването на уголемения екипаж да се предприемат донякъде незначителни строителни изменения.

Като чиста печалба трябва да се разглеждат твърде значителните капитали и лихвите им, които при досегашната навигация и удвоените изисквания за ефикасност би трябвало да са инвестирани в строителството на параходи и шлепове, след това, онези режийни разходи, които досега не са предвидени, като дирекции, инспекторати, пристанищни капитанства, агенции, пристани, сгради на сушата, брегови наеми и др. подобни, които във връзка с удвоената товароспособност съвсем не предизвикват никакво или само съвсем незначително увеличение на разходите. И разходите за увеличението на персонала ще изискват само една малка част от онези суми, които при въвеждането на удвоен брой корабни единици и оттам удвоени корабни екипажи – би трябвало да са начислени в сметката.

Занапред трябва да се надяваме, че при сключването на мира онези многобройни необосновани такси, с които по-специално Румъния облага австрийските и унгарските дунавски плавателни съдове и техните товари, ще се отменят окончателно.

Резюмирайки повтарям, че въвеждането на факултативно нощно пътуване може да осигури успешната конкуренция на Дунав по отношение на морския път.

Сега стои въпросът, какви подобрения на дунавския път са потребни, за да можем – без да трябва да се опасяваме от едно несъответстващо повишаване на случващи се по същото това време плавателни аварии – да урегулираме факултативните нощни пътувания.

Благодарение на отчасти естествените, отчасти изкуствено създадените дълбочинни условия факултативното пътуване от Сулина нагоре до Гьонию над Будапеща – с изключение на Железни врата и отсечката на бързото течение – може още сега направо без подготовки да се разпореди за късите ясни летни нощи.

За отсечката нагоре от Гьонию за пролетните, есенните и зимните пътувания по целия Дунав, навигационно трудните части на фарварта се нуждаят от напълно надеждно нощно обозначение.

В Бавария, Горна и Долна Австрия, обозначението на фарвартера провежда DDSG по поръчение и със средства на Баварските речностроителни служби, Австрийското наместничество и Дунавската регулационна комисия, унгарската отсечка до Омолдова маркира MFTR по поръчение и със средствата на кралската унгарска Земеделска водностроителна дирекция, отсечката от Омолдова до Железните врата се обозначава от кралските унгарски параходни власти в Оршова, докато маркирането на румънско-българския Дунав от Верциорова до Браила беше задача на румънските параходни власти, от Браила до Сулина обаче – на Европейската дунавска комисия.

Румънските параходни власти още през миналата година бяха изоставили маркирането на фарвартера. Поради това императорското и кралско Централно транспортно ръководство отговори на належащата необходимост като веднага след освобождаването на Дунав през декември 1916 г. със средства на армейското ръководство пое управлението на въоръжен отряд за обозначаването на фарвартера на Долния Дунав и оттогава най-необходимите работи се извършват от този отряд.

Че това може да стане само с незначителни разходи и примитивни средства е ясно, тъй като императорското и кралско Централно транспортно ръководство има за задача само да държи сметка за моментните нужди на корабоплаването, не и изцяло да замести румънските параходни власти във всичките им отговорности.

Би могло от Военното управление на Румъния да се обмисли дали не би било целесъобразно най-скорошното устройване на съществуващите румънски параходни власти – от само себе си се разбира под върховен контрол на Военното управление – за обслужване нуждите на корабоплаването на Австро-Унгария и Германия, но също и на България и Румъния?

Тази служба би трябвало тогава със средства на румънската държава в споразумение с императорското и кралско Централно транспортно ръководство да извърши преди всичко дневното и нощното маркиране на Долния Дунав.

Също така и Кралското унгарско Министерство на земеделието би могло да пристъпи към работа за нощното маркиране на отсечката Омолдова – Девени, а по-напред споменатите австрийски и баварски служби за нощното маркиране на отсечката Хайнбург – Регенсбург.

От продължителни и свързани с големи разходи работи, като напр. от фиксирани фарове не се нуждае влачещото камъни и пясък течение, чиито дълбочини са подложени на постоянни промени от движещи се пясъчни плитчини. Може да се касае само за изчистване, надеждно наблюдение и за промени на подходящи нови закотвяния на светещи шамандури във фарватера.

Тези би трябвало да бъдат наистина от по-друго естество, отколкото употребяваните в мирно време от румънските параходни власти светещи шамандури с мигащ пламък, които за момент заслепяваха корабния водач, но за пеленгуване [засичания] не се вземаха предвид, тъй като протичащият почти разпокъсван на завои фарватер трябва да се преминава без всякакви инструменти на наземната навигация.

Може би силно припламващи шамандури с малко омекотени, поставени само на едната страна на стеснения фарватер, биха могли да дадат напълно надеждна ориентация, без да заслепяват корабния водач.

Ако въздействието на факултативните нощни пътувания още през войната и по-специално по време на високите демобилизационни изисквания трябва да става осезаемо, то аз моля нека още сега да се разпореди веднага да започнат опити в отсечката Будапеща – Омолдова и Турнсеверин – Гиургиу, след това нека повдигнем въпрос, щото през есента в съгласие с императорското и кралско Централно ръководство да се разположат веднага безусловно необходимите светещи шамандури.

Чрез факултативни нощни пътувания ще стават и по-чести нощни срещи на параходи, заради което аз смятам, че моментът е дошъл да се повдигне въпрос, че би трябвало да се въведе настоятелно по-бързо единното светлинно сигнализиране по целия Дунав.

Опитът показва, че предписаната по всички морета в света и по Долния Дунав светлинна сигнализация – червени и зелени странични светлини и бяла фоксветлина – която позволява далеч по-добре да се разпознае позицията на приближаващи се плавателни съдове, отколкото предписаните засега нагоре от Железните врата две, респективно по талвега три, една над друга висящи бели светлини.

Въпросът за удвояването на работоспособността на корабния парк не се изчерпва напълно с факултативните нощни пътувания и съответстващо намаляване наполовина на времето на движение на шлеповете.

Наистина обаче безусловно по-лесно е да се прокара съкращаването на времето за товарене и разтоварване. Твърде времегубещото задържане на шлеповите композиции с цел митнически, полицейски и друг контрол трябва да се ограничи до неизбежно необходимото време и да се извършва само в такива пристаница, където задържането и без друго е обусловено заради смяна на типа на парахода. Изграждането на шлепови мостове в главното течение би трябвало или изцяло да се отрече, или разрешението да се свърже най-малко с условието, че своевременното отваряне през деня и през нощта изключва каквото и да било пътно забавяне на шлеповите композиции. Фиксирани железопътни и шосейни мостове, които пречат на преминаването на параходи при високо ниво на водата – Дегендорф, Ювидег – или поради малкото разстояние между мостовите колони биха обусловили съвсем скоро да се преустрои частта на скачването, а при строежа на нови мостове да се вземат предвид изискванията на корабоплаването.

Накрая се спирам на недостатъчната дълбочина от Гьонию нагоре до Регенсбург. По-специално от Виена до Регенсбург през 5 месеца от годината могат да се движат само полунатоварени шлепове. Отстраняването на този недостатък наистина се нуждае от много големи разходи, свързани с многогодишни регулационни работи и се споменават тук само ориентировъчно.

Преустройството на Дегендорфския мост, доколкото знам, е предвидено още от преди много години и е решена работа, би трябвало само да се подтикне бързото реализиране.

Етапният мост Ювидег – Петроварадин беше построен през войната и трябва да се замени с нов шосеен мост. Също и това строителство би трябвало да се извърши ускорено, толкова повече, че незадоволителното състояние на съществуващия мост вече доведе до много тежки корабни произшествия и навигационно тежкото пътно регулиране наложи инсталирането на собствени локални тласкачи.

Товаро-разтоварните устройства постигнаха през войната значително подобрение чрез монтирането на елеватори и използване на достатъчен брой военнопленници, но още не достига онази степен на завършеност, която отговаря на предвижданото масово движение. Евтина работна сила като военнопленници през време мира не ще има и високите заплати на големия брой претоварачи биха отежнили твърде много фрахта. Поради това издигането на елеватори и кранове, особено във Виена и Будапеща, и по-нататък в български и румънски пристаница, е належаща необходимост.

Главното количество на внасяните стоки – поне в най-близките години – би се състояло от зърнени храни, поради което трябва особено да се укаже върху досегашните недостатъци на това движение на вноса.

В голямата организация на доставянето, по-нататъшното експедиране и разпределяне на зърнените храни, макар и важен член от веригата, самото корабоплаване се самонадценява, то може обаче да влияе на регулирането на цялото движение само ограничено.

За да се постигне най-висока ефективност, както на корабния парк, така и на влаковете от родните пристаница към консумативните области, и с това да може напълно да се разчита, че за определено време ще пристигнат и напълно определени количества, главното условие е преди всичко една съвършено равномерна товаро-разтоварна дейност. Само ако предварително точно се знае, каква е дневната нужда от шлепови трюмове във всяко отделно пристанище трюмовете и предоставените на разположение кораби влекачи може напълно стопански да се използват т.е. зърнените храни да се извозват най-далече нагоре по течението, докато скокообразно променящи се поръчки изискват поддържане на резерв, който безполезно отива на загуба за транспорти.

Една точна като часовник товарно-разтоварна дейност е също предпоставката за това, че натоварени шлепове няма да чакат за влекачи и при включване на факултативно нощно пътуване гаранцията е, че нито при смяна на типа на парахода, нито при прехвърляне на товарите на жп вагони, капацитетът на шлепове и товарни жп вагони няма да остават неизползвани поради ненужно чакане.

Тъй като нови разпределения на корабния парк, поради невъзможност от разместване на вече намиращи се на път с определени цели превозни средства, са изпълними само в течение на повече седмици, би трябвало проектирани или също нежелани, обаче предвиждани промени в товарната дейност вече седмици напред да се довеждат до знание на корабната организация. Само по този начин последната може да работи стопански и своевременно да подготви всички заинтересовани кръгове от разширяване или ограничаване на корабоплаването било да отстранят, било да стимулират железопътен подвоз и т.н.

В заключение би трябвало да се укаже още и на това, че подемът на транспорта по Дунав естествено трябва да повлияе в най-благоприятен смисъл и върху съседните плавателни реки Тайс [Тиса], Саве [Сава] и Драу [Драва].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/59, л. 17-32.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2692.

---

[1] Доклада намираме в германското Външно министерство, получен вероятно по дипломатически път. Тук той е регистриран под № 0169/1918 г. Има канцеларски бележки за използването му през 1918 г. Препис на същия доклад се съхранява и във Военния архив във Фрайбург – RM 5/V, 2692.

№ 204

Писмо № 17856, 31 юли 1917 г.,[1] Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство действителен таен съветник д-р Алфред Цимерман до държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн, Берлин

Поведението на българското правителство и на българските военни служби по въпроса за експлоатирането на българо-сръбските подземни богатства[2] през време на войната предизвиква впечатление, че се касае за преднамерено протакане. Пита се тогава, дали не е момент да използваме стоящите на наше разположение средства за натиск и може би да заплашим със спирането на нашите аванси или с прекъсването на военните доставки.

Сегашното положение на България обаче е такова, че трябва безусловно да се пазим от една такава крачка. Заплахите биха се тълкували от нашите противници като опити за насилие и биха се използвали за подстрекателство срещу нас и биха могли да разиграят противозаплахи със сепаративен мир и други подобни и така да повишат сегашните търкания до действително взаимно ожесточение. Във всеки случай ние би трябвало да се опитаме тихомълком на протакането да отговорим с протакане. Възможност за това предлагат месечните авансови рати. Ще бъда благодарен на Ваше Превъзходителство за любезно изявление, дали същата тактика да се приложи и спрямо военните доставки или дали съображения за боеспособността на българската армия няма да се противопоставят на това. В дадения случай обаче аз бих помолил да не започваме още с тази тактика, тъй като едновременността на протакането с авансите и военните доставки не би трябвало да бие на очи и вместо предвижданото въздействие би могло да има последствия, които ние искаме да избегнем.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Същия ден със съпроводително писмо № 424, с две копия от писмото си в приложение, Цимерман уведомява Лерснер, че е писал на фон Щайн и го моли да съобщи това на Върховното армейско ръководство. На 2 август 1917 г. Лерснер уведомява шефа на Генералния щаб. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; PAAA, Bonn, GrHQu, Bd. 10.

[2] „Българско- сръбските подземни богатства“ много дебело подчертано от получателя.

№ 205

Пощенска пратка B. № 238 geheim, 31 юли 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при българското Министерство на войната в София майор фон Кемерлинг до германския райхсканцлер д-р Михаелис,[1] Берлин

Продоволственото положение в Стара и Нова България през изминалия отчетен половин месец не претърпя съществени промени. Снабдяването на столицата София,както и на градовете Русчук и Филипопол с хранителни стоки при увеличаващи се цени засега е все още трудно, обаче с оглед на частично прибраната и частично очаквана добра реколта на зърнени храни и зеленчуци, е осигурено. За продоволствието на войската независимо от големия царевичен примес в хлебното зърно няма какво повече да се желае.

След като Дирекцията по продоволствието наскоро обяви всички съдържащи мазнини семена, като мак, рапица, памук, коноп, слънчоглед и боянка за стоки от първа необходимост и конфискува запасите от старата и новата реколта, като същевременно обяви най-високи цени и предостави добива на олио на военизирани предприятия, свободната търговия и с тези продукти е възпрепятствана. Освен това всякакви селскостопански машини и съоръжения, плявата от старата реколта, сушените сливи и каменните въглища са обявени за предмети от първа необходимост и им е наложена възбрана, така че всякакви останали количества от гореспоменатите продукти могат вече да бъдат придобити на територията на страната само по пътя на компенсация с български стоки за ежедневни нужди от германски и австрийски произход.

Споменатите от мен в доклад № 8 от 15.7.1917 г.[2] преговори за компенсации са още висящи, така че засега не мога да дам определени данни за това. Обаче както и до сега от моя страна се работи с най-голяма настойчивост за регистриране на без съмнение, според сегашното състояние на урожая и продукцията, очертаващ се превес от количества хранителни средства и фуражи, както и суровини за територията на страната.[3]

По-подробно може да се каже следното:

Житната и фуражна реколта още от сега може да бъде определена като една добра средна реколта и да се приеме, че ще е с най-малко 30% по-висока от тази през миналата година.

Зеленчуците вървят добре, също картофи, ориз и захарно цвекло. Коноп и памук също се развиха много добре. Лен е засаден много малко.

Продоволствието с месо, вече при 4 безмесни дни в седмицата, става все още изключително чрез клане на овни и агнета; засега все още се водят преговори за евентуален износ на овни и кози за Германия, но без сигурни изгледи за благоприятен резултат. Сигурни статистически данни за наличностите на добитък и месо в Царството за съжаление не могат да бъдат получени.

Тиквено семе 100 000 кг от старата реколта можеше да се купи през юни и юли и се изнесе за Германия. Очакват се още 20 000 кг.

Яйца при увеличаващи се цени общо 6 вагона можаха да бъдат изнесени за Германия и Австрия; в търговията на дребно за едно яйце се плащат 28-30 стотинки.

Снабдяването на населението с риба както и преди е добро и ще се подобри още повече, ако се проведе започнатата от Дирекцията по продоволствието нова организация на риболова по Дунав.

Проектираното доскоро изграждане на една рибна консервна фабрика за съжаление отново се изостави, така че засега не може да се разчита на използване на резултатите от риболова за износ.

Накрая искам да отбележа, че продоволствените отношения в областта на германското Етапно управление в Добруджа са също сравнително благоприятни и най-малкото осигуряват достатъчно снабдяване на тамошните войски; изгледите за реколтата също могат да бъдат окачествени като добри.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 247, л. 669-701.
Potsdam, DZA, Bulgarien 579.

---

[1] Д-р Михаелис е заменил Бетман-Холвег на поста райхсканцлер.

[2] Виж док. 194.

[3] Целият пасаж е отбелязан с отвесна черта в полето.

[4] Със следващия си доклад № 10 от август 1917 г. майор Кемерлинг информира, че в положението с прехраната в България не е настъпила съществена промяна за времето след предишния доклад от 31 юли 1917 г., но че с разпореждане № 264 от 25 юли 1917 г. на Дирекцията по продоволствието се установява дневна дажба за населението по 800 гр. зърно или 600 гр. брашно за тежко физически работници и 500 гр. зърно или 450 гр. брашно за другите лица, а с разпореждане от 29 юли 1917 г. солта се обявява за крайно необходим консумативен артикул и преминава изцяло под възбрана. Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 27, ае 249, л. 705-706.

№ 206

Препис на част от доклад А № 184 geh., 31 юли 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф[1] до германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин

Тайно.

„Все повече проличава, че революцията отново съживи чувствата към Русия, доколкото тя намалява страха от руска експанзия. От друга страна, доверието към собствените съюзници не нарасна. Българите никога не са държали особено много на Австро-Унгария. Вярата в немското оръжие наистина още е силна, обаче а нашата стопанска съпротивителна мощ се забелязва да се промъква леко съмнение з след като завърналите се от Стокхолм българи говориха всякакви неблагоприятни неща и уверяваха, че войната на подводниците, за която тук се създаваха такива надежди, не може да сломи английската мощ. Наново породеният песимизъм възкресява спомена от Балканската война, когато българинът след блестящо начало, накрая се оказа измамeният и пита загрижено, дали и този път няма да стане същото. (Такова недоверие обяснява за нас иначе не твърде понятната буря, която сърбофилските статии на Вендел предизвикаха тук. Въпреки всички уверения на нашата преса, свикналият на желязна цензура българин трудно вярва, че такива неща могат да се публикуват у нас против волята на правителството.) Накрая, разширяващата се общност на интересите и нашите продължаващи тесни взаимоотношения с българите водят до все по-изострящи се търкания. Нашето може би понякога твърде изтъквано на показ превъзходство действа смущаващо и все по-високо звучи упрекът, че ние искаме икономически да експлоатираме страната.

На такава основа разцъфтява агитацията на противниците на Радославов и намира смелост да напада също и неговата външна политика, докато досега беше правила фронт само срещу (за съжаление много осезаемо) грешките на неговото вътрешно управление.

Когато тук станаха известни първите успехи на Брусилов, те разчупиха дълго подтисканите чувства на тукашните русофили. Русия, така заявяват те във всички кафенета, сега отново ще заеме подобаващо място в Европа. От Централните сили, също и от затънала във вътрешна криза Германия, България не би могла нищо повече да очаква. Как те мислят, показвали статиите на Вендел и протестът срещу всички анексии. Понеже Бъкстон и Балфур говорели друго, и от Париж проблясвал нов лъч надежда: балканската конференция...

ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 23, л. 49-50.
Bonn, PAAA, Bulgarien 10, Bd. 18.

---

[1] Извадката и преписът са направени във Външно министерство в Берлин на 3 август 1917 г.

№ 207

Писмо В. № 4131 geh. ор [оперативен отдел], 5 август 1917 г., Плес, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до царския български военен пълномощник във Върховната главна квартира полковник Петър Ганчев, Плес

Българското Финансово министерство неотдавна направи износ на зърнени храни от Добруджа за Турция в зависимост от едно специално разрешение за износ на българската Дирекция по продоволствието. Финансовото министерство също така обяви, че след 5 януари 1917 г. Добруджа е била включена в българската митническа област.[1] Въз основа на това българско разпореждане министерството изисквало за износа на зърнени храни митническо депозиране и изпълнение на всички митнически формалности.

Към това аз отбелязвам следното:

1. Изнесените зърнени храни въз основа на софийския договор[2] са собственост на Турция. Не се прави никаква разлика дали зърнените храни са взети от плячката запаси в Констанца или от излишъците на последната реколта.

Дирекцията по продоволствието няма никакво право да се меси в тези, установени чрез Софийския договор отношения, тъй като хранителните продукти от Добруджа не се предвиждат за изхранването на населението в Стара България.[3]

2. Обяснението на финансовия министър,[4] че Добруджа е включена в българската

митническа област и че поради това изисканите от там стоки под каквато и да е форма подлежат на български митнически предписания, може да се разглежда само като опит за намеса на останалите съюзни държави. Ние трябва да отхвърлим този опит.

Аз моля това наше становище отново да се заяви на българското правителство.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Изречението от „след 5 януари..." до края е подчертано от получателя.

[2] Сравни док. 216.

[3] Сравни док. 120, 216.

[4] Точев.

[5] Сравни док. 120, 121, 126, 216. В същото време, при поставяне по горния начин на въпроса за износ на стоки от Добруджа за България, майор Кемерлинг отправя писмо до Дирекцията по продоволствието, като изисква: тютюните, закупени от германската Служба за военни суровини в окупираната гръцко-македонска област – същата се администрира от българските военни власти – преди разпространението върху нея на българския закон за прехраната/ създаването на Дирекцията по продоволствието, т.е. преди 25 юли, да се третират „по предишния начин; същите се изнасят за Германия без всякакви експортни такси и специални разрешения [на Дирекцията по продоволствието]." (ИИ БАН, кол. 5, оп. 30, ае 79, л. 285.)

№ 208

Шифрована телеграма № 431, 14 август 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Във връзка с телеграма № 421.

Тайно!

Г-н Радославов, който онзи ден вечерта се завърна от Фридрихсхафен, а днес пътува за Тирново [Велико Търново], ми каза, че след завръщането си ще говори по-подробно с мен за Добруджата.[2] Той ми се видя недоволен и потвърди, че това, което му е казано в Кройцнах, било значително отново променено може би защото турците създавали трудности.

Също и австрийците били променили своето поведение; той разбрал, че граф Чернин е отрекъл пред нас, че е обещал на Радославов Добруджата. Той обаче я е обещал и не само той, но и кайзер Карл също! Към това Радославов добави: „Аз не зная що за политика се прави във Виена, ние не правим такава, макар да сме ориенталци."[3]

ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 6, л. 12.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 2.

---

[1] Сравни док. 212.

[2] Думата е употребена с пълен член (нем. ез.) – die Dobrudscha [Добруджата].

[3] Съдържанието на телеграмата съобщено по Хюз на 16 август 1917 г. в Пера.

№ 209

Доклад В. № 1509 А[1], 14 август 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината, Информационен отдел, и до германския Адмиралтейски щаб, Пресотдел, Берлин[2]

Относно германската преса и България.

1. Появяващите се статии в германската преса изглежда не винаги се оценяват правилно с оглед на влиянието им върху съюзниците и специално върху България. Цензурата мери погрешно. Изисква се много време, за да настъпи промяна, тъй като политическото влияние на неконтролираните изявления в пресата лесно могат да доведат до неблагоприятни във военно отношение въздействия.[3]

Приятелски настроени към сърбите, статиите на социалистическия депутат Вендел са достатъчно познати.[4] В България, където цензурата на печата се прилага по най-безогледен начин, не се разбира, че такива изказвания могат да се направят без разрешението на германското правителство, и от това произтичат последици, които са подходящи да дискредитират официалната германска политика. Такива статии естествено до най-голяма степен се използват от опозицията, за да се премине към атака срещу правителството и неговата политика. Това също не променя факта, че такива статии с оглед на техния автор, разглеждан при нас като незначителен, едва ли ще се четат. Тук те водят до неизмерими вини.

1. Произнесена по повод основаването на „Българското дружество за културни и стопански връзки с Германия“, речта на императорския пълномощен министър[5], която направи тук отлично впечатление, е коментирана този път в благоприятен смисъл от Дойче тагесцайтунг (E.R)[6] на 3 август вечерта (една радваща реч). Изглежда E.R. поставя на дневен ред един специален интерес към речта на граф Оберндорф. Както е известно, той подложи на унищожителна критика спуснатата от най-високо място реч на последния по повод рождения ден на Императора. Правото на критика аз не искам да оспорвам, обаче трябва ли да мисля, че един политик от значението и ранга на граф Ревентлов би трябвало да е наясно, че преди всичко се държи на това да подкрепяме изявленията на германски официални служби, но не и да омаловажаваме или да унищожаваме тяхното благоприятно влияние. E. R. съвсем не е и съвсем не може да бъде в състояние правилно да прецени, какви цели преследват изказванията на тукашния пълномощен министър, с коя публика и с чий манталитет са съобразени.[7]

Когато обаче E.R. отива толкова далеч да прави предмет на журналистическа полемика с Берлинер тагесблат (B. Tg. от 5.8.17) външнополитически събития като последната реч на пълномощния министър, той смъква своето собствено политическо значение на едно жалко ниво. При хора като един Теодор Волф ние наистина сме свикнали, че и външната политика в ущърб на нашия престиж навън, се използва за партийни, респ. битки на пресата. Един вестник като Дойче тагесцайтунг обаче би трябвало наистина да се стреми към едно малко по-високо ниво.

Ако E.R. чуе, че чрез неговата полемика вниманието тук въобще е било насочено първо към въпросната статия на Берлинер тагесблат, чрез което доброто влияние на речта на императорския пълномощен министър значително е пострадало, то аз вярвам, че той ще ми отдаде право.

2. В един разговор с директора по печата Хербст, същият се оплака от това, че германската преса имала много малко разбиране за бъдещето на България. Голямата идея на войната – доколкото става въпрос за Източна Европа – би се разбрала по-добре в българското обществено мнение, отколкото в германската преса. Във всеки случай

изглеждало старата идея, която се обозначавала с модния израз Берлин – Багдат, все повече избледнявала в Германия. Непосредствената връзка на България с Австро-Унгария и била за този план решаващият момент. Разрастващите се идеи, които говорят в полза на възстановяване на Сърбия, не били поощряващи за запазването на този великолепен план, ако не се наблегнело, че непосредствената връзка на България със Средна Европа била conditio sine quanon.[8] Целият облик на бъдещата политика на България зависела от това условие и би било много желателно, ако това би намерило по-ясен израз в германската преса.

Г-н Хербст при този случай не можа да се въздържи да не се изкаже, че връзката с Австро-Унгария би могла да се постигне естествено най-добре през румънска територия, обаче в същия дух добави, че едва ли България би била допусната оттатък Дунав. Когато аз се съгласих с него по това, той каза, тогава връзката трябвало да се установи през Неготинския ъгъл, респективно източно от Морава. Добави към това, че този въпрос и въпросът за Кавала били жизнени въпроси за България и решаващи въпроси на бъдещата българска политика, по отношение на които Добруджа не играела роля.

По мое убеждение би било препоръчително да се въздейства върху германската преса в смисъла на желанията на г-н Хербст. Във време, когато Антантата отново се стреми да постави на преден план балканските въпроси (речи в Лондон, Балканска конференция в Париж), когато от друга страна демократическата опозиция в България се стреми да сее съмнение за бъдещето на България по въпросите на външната политика и недоверие към правителството, една ясна позиция на германската преса в споменатия смисъл би могла да бъде само полезна.[9]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/27.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 3809.

---

[1] При получаването в Адмиралтейския щаб върху доклада е поставен двойно подчертан гриф „Geheim!“

[2] Върху копието на документа, връчен на шефа на Адмиралтейския щаб, има щемпел за получаването му в Щаба на марината на 17 август 1917 г. и множество служебни парафи и щемпели във връзка със запознаването със съдържанието му. От Адмиралтейския щаб е изпратен препис на документа до германското Външно министерство, Информационен отдел.

Върху копието за държавния секретар на Имперската марина има щемпел за изпращане на препис на документа до представителя на имперското Министерство на марината във Върховната главна квартира в Плес.

[3] Съответно частите на изречението „политическо влияние“ и „във военно отношение“ са подчертани от адресата.

[4] Изречението е подчертано от адресата. Виж док. 206.

[5] Oберндорф.

[6] Това са инициалите на автора на публикацията, а именно граф фон Ревентлов.

[7] Отстрана в ляво към изречението адресатът е изписал дебела вертикална черта.

[8] Условие, без което не може (лат. ез.)

[9] Последната част на изречението е подчертана от адресата.

№ 210

Шифрована телеграма № 2876, 15 август 1917 г., София, с полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин[1]

Към В № 24848 III от 6.8: Полковник Кирков отклонява приемането на UB 14, защото подводницата била много малка. Българският флот има желание да получи тристатонна подводница, по възможност UB 42. Поради липсата на обучен персонал получаването би се планирало най-рано в края на тази година, дотогава част от персонала би дораснал до всички изисквания. Подводницата трябва да се ползва за защита на българския бряг, за която цел наличната подводница се смята за твърде малка. Дали българското флотско ръководство ще даде гаранция за използването и поддръжката на подводницата, Кирков още не може да обещае. Ако предаването на подводницата зависи от това условие, българският флот предвиждал да отложи приемането евентуално до края на войната. Не е ли информиран Кирков за предаване на UB 42 на Турция. Моля за подробна инструкция, как следва за в бъдеще да се третира въпросът за българския флот.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/40.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 11240.

---

[1] В Адмиралтейския щаб, Шифровъчно бюро, в Берлин върху документа е поставен двойно подчертан гриф „Съвсем тайно!“. Отбелязано е също, че е направен препис за германското Министерство на марината и същият е изпратен на 21 август 1917 г. Поставена е още и следната резолюция: „Да се предаде на А и В с молба този въпрос с преработка да се предостави на Негово Превъзходителство г-н държавния секретар“.

[2] Шефът на Адмиралтейския щаб на марината в писмо от 16 юни 1917 г. съобщава на фон Арним, че са водени разговори с цар Фердинанд и е станало дума за морската конвенция; България нямало да създава голям флот, а само дотолкова, колкото е необходимо за защита на българските брегове. Сега на Арним е нужна инструкция за по-нататъшно третиране на въпроса. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/10. Сравни док. 20, 22.

№ 211

Препис на телеграма № 1229, 18 август 1917 г., Плес, на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин[1]

На телеграма № 1436.

При обсъждане на телеграмата на Ваше превъзходителство[2] генерал Лудендорф ми съобщава, че преговорите с Радославов в Кройцнах засега не били довели до приключващ резултат и затова от двете страни са били обявени само като предварителни разговорите за окончателното уговаряне на нова спогодба за Добруджа. При това от двете страни било категорично наблегнато, че окончателно решение било възможно едва тогава, ако всички съюзници биха дали съгласието си. Радославов без съмнение считал за безусловно осигурено съгласието на Австрия и на Турция за всякаква форма на спогодба.

Сегашният проект на спогодба излизал извън представените на българския министър-председател в Кройцнах.[3]

ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 9, л. 17.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h geheim, Bd. 2.

---

[1] На документа има бележка да се телеграфира: I. тел[еграма] Хюз 19/8, София. II. тел[еграма] Хюз 20/8 ф[он] Лерснер.

[2] Цимерман.

[3] Липсва краят на копието на документа с което разполагаме. Срещу прекъснатия пасаж в полето на документа с щемпел е отбелязано името на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон Бусше. Щемпелът е подчертан от получателя и срещу него е поставен удивителен знак.

№ 212

Лично писмо, № В № 1571 А, 21 август 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до капитан III ранг барон фон Бусе в германския Адмиралтейски щаб, Берлин[1]

По време на моето отсъствие от София през юли, въпросът за Кавала достигна известен завършек чрез дискусии между съюзническите правителства. Засега въпросът не е повече актуален. Следователно не си заслужава по него да се докладва още служебно.

Затова аз Ви пиша по него някои бележки, за да се затворя поне до известна степен възникналата през моето отсъствие празнина в докладването.

Непосредствено след скъсването на отношенията на Гърция с България, вследствие на което последната направо се третира като намираща се в състояние на война с Гърция, в окупираните от България области на Източна Македония последва изселването на гръцките чиновници, което се извършваше в най-безцеремонна форма.

Същевременно българският пълномощен министър в Берлин г-н Ризов отправи въпрос до нашето правителство относно нашето становище към договорите с крал Константин.

Берлинското правителство не беше имало избор по въпроса. Съюзният договор, сключен с България при влизането ѝ във войната, предвиждаше, че в случай на гръцко нападение България би трябвало да получи отново върнатите на Гърция с Букурещкия договор области. Поради това Германия не може повече да се позовава на дадените на крал Константин обещания и беше повече или по-малко принудена към отзивчивост.

Оставаше само въпросът, дали в този случай не би могло да се постигне отзивчивост на България по други въпроси, преди всичко по въпроса за Добруджа и в българско-турските гранични спорове (тракийския въпрос). Същевременно съществуваше възможността отново да изискаме скъсването на отношенията с Америка.

По тези въпроси беше необходимо тясно взаимодействие с Австро-Унгария. По добруджанския и по тракийския въпрос последната зае най-напред твърде рязко поведение. От преговори между Виена и Берлин излиза, че Австро-Унгария искаше да направи предоставянето на Драма и Кавала директно зависимо от българска отзивчивост по тези въпроси. Граф Оберндорф се противопоставяше на това, изхождайки от становището, че договорът с България ни обвързва и че поради това ние не бихме могли да имаме рязко поведение. От друга страна, граф Оберндорф посъветва, че трябва да се препоръча на България споразумяване с Турция за Тракия, както и отзивчивост в Добруджа, като при това като коз да се изкаже мисълта, че позитивна подкрепа на Германия и Австро-Унгария при една офанзива срещу Салоники би била зависима от тази българска отзивчивост.

Нота, връчена на Радославов на 31 юли, даваше израз на тази идея, към което се допълваше, че нашите обещания за крал Константин поради начина на действие на Гърция се обезсилвали.[2]

И по въпроса за скъсването на отношенията с Америка, Австро-Унгария зае найнапред рязка позиция както ние. Тъй като при това се прозря възможността, че Дунавската монархия тихомълком е имала намерение чрез изостряне на този въпрос да създаде търканията между нас и България, от друга страна, Германия не отдаваше повече особена стойност на скъсването на отношенията между България и Америка, стигна се до съгласие, че въпросът не трябвало да се поставя в споменатата нота, но пълномощните министри при връчване на нотата би трябвало само устно да го споменат. Това и беше. Г-н Радославов, вече по-рано, предвиждаше скъсването, казваше обаче моментът още не бил дошъл. България иска без съмнение колкото е възможно по-дълго да запази икономическите си отношения с Америка и с оглед на по-късни заеми. Г-н Радославов впрочем използваше случая да указва на това, че пък Германия и Австро-Унгария не се считали във война с Гърция, въпреки състоянието на война между България и Гърция. Тук г-н Радославов имаше пълно право, защото фактически у нас все още се поддържа фикцията, че между Гърция и Германия наистина отношенията били скъсани, но че военно положение не съществувало.

Граф Оберндорф обясняваше на Р[адославов] нашата позиция с това, че доколкото знаел, сблъсък на гръцки и германски войски досега още не бил последвал.

Резултатът от всички преговори досега е положителен само за българите. Те разглеждат източно-македонската територия като своя собственост. Германските правителствени представители в тези области са станали излишни. Излезлият в отпуск германски правителствен комисар в Драма г-н фон Путкамер, както чувам, няма да се върне на своя пост.

Гръцкото население, което досега все още разчиташе на германска помощ, сега е изоставено безпомощно на българския произвол. Сигурно ще се положат грижи за безогледно българизиране по примера в Сърбия. Трудностите, които се правят на нашите власти по закупуването и експорта на суровини и др. в тези области, растат и достигат същата тази степен, както в Стара България и в Сърбия.

Понеже Добруджа и тракийският въпрос нямат никакво развитие[3] и е много съмнително, дали направената в нотата приятелска препоръка ще има някакви практически последствия, то за нас цялата история остана негативна.

Все пак радостно е, че един спорен въпрос засега е отстранен, при това се отнасяше за области, върху които България за разлика от Добруджа имаше напълно естествени претенции.

Препис на това писмо получи Гарцке.

Много поздрави.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] В Адмиралтейския щаб поставят върху писмото двойно подчертан гриф „Съвсем тайно" и бележка: „Предоставено на Негово Превъзходителство".

[2] Последната дума и някои предхождащи са подчертани при четенето на писмото.

[3] Изречението дотук подчертано при четенето.

№ 213

Хюз-телеграма № 1253, 24 август 1917 г., Върховна главна квартира, [Кройцнах], на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Генерал Лудендорф ме запозна поверително със следните телеграми:

1.Ген[ерал] Хел (Букурещ) до ген[ерал] Лудендорф.

„При Трета българска армия пасивността взема опасни форми.[1] Заповедите, издадени от войсковата група, които съвсем не изискват нещо несправедливо, не се изпълняват. Безразличието на АОК [Армейско главно командване] към войсковата група продължава да расте. Както ми съобщава полковник фон Дункер, генерал Савов бил дошъл с найдобри намерения. Шефът полковник Таракчиев бил противопоставящ се елемент, който постоянно работел против намеренията на полковник фон Дункер. Полковник фон Дункер смята, че само една смяна в ръководството може да доведе до промяна. Фелдмаршалът[2] моли да се извърши смяната на шефа на българското Главно войсково ръководство.“

2.Ген[ерал] Лудендорф до полковник фон Масов:

„Обсъждане с ген. Савов в момента не е възможно. Не се касае до различия в мненията, а до липса на готовност сериозно да се изпълняват заповедите на войсковата група. Дункер характеризира шефа: лично умен и енергичен, той би могъл да изпълни всичко, което иска. Той обаче не е настъпателен, пречи (?)[3] непочтено и неприятелски към германците. Може би пасивност по висше разпореждане? Край. Затова аз моля работата да се обсъди с ген. Жеков.“

3.Полковник ф[он] Масов до ген. Лудендорф:

„Генерал Жеков днес се занимаваше с готовност с работата и обеща помощ. В момента присъстващият командир на 4-та българска дивизия беше запитан от ген. Жеков относно личността на шефа на щаба на 3-та бълг[арска] армия и изглеждаше, че потвърждава нашите възражения.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Изречението е подчертано много дебело от получателя.

[2] Макензен.

[3] Така е в документа.

№ 214

Доклад В. № 1598 А, 26 август 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до шефа на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф и до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин[1]

„Вътрешнополитическото положение в България“

През юли теченията в народното представителство, насочени срещу кабинета Радославов, внезапно изяви по един така позитивен и саркастичен начин, че опасността от идваща смяна на кабинета не може да се отхвърли.

Познато е, че общо взето не е външната политика на Радославов, срещу която се насочва работата на опозиционните партии, но преди всичко поставеното на дневен ред стопанисване вътре в страната, което се изразява главно в растящи затруднения по продоволствието на големите градове; и което без съмнение е в тежест на политиката на управляващия кабинет.

Характерно за положението е, че и вътре в сегашните управляващи партии са налице сериозни течения срещу Радославов. Преди всичко това са съвсем приятелски настроените към Германия стамболовисти, които повече не искат да подкрепят хаоса вътре в страната. Остава да се установи, дали при търканията със стамболовистите са налице изключително съществени причини или преди всичко да се отдадат на желанието за власт. Веднъж през пролетта г-н Радославов успя да омекоти опозицията на тази група чрез включване на един стамболовист в кабинета. Дали този път по същия начин ще има успех е най-малкото под въпрос. От друга страна, трябва да бъде ясно, че без гласовете на стамболовистите сегашният кабинет не може да се задържи.

Ако според гореизложеното вече сред управляващите партии кабинетът не стои повече напълно сигурно на крака, може да се прецени, колко силно планираната дейност на опозицията е способна да разклати положението на правителството и преди всичко това на Радославов.

В края на юли опозиционните групи се решиха на енергичен удар срещу правителството. На едно събиране те поискаха извънредно незабавно свикване на Народното събрание, за да поиска от правителството [да представи] първообраза на договорите със съюзниците и в съответствие с берлинските събития, или както г-н Радославов при случай се изразяваше „маймунски подражавай на Райхстага“, да съставят резолюция за мир.

Постъпката на опозицията беше, от една страна, резултат от подтиснатото настроение поради тогавашните руски успехи, но също така и следствие на германската мирна резолюция в Райхстага.

Въздействието на последната върху тукашното обществено мнение беше направо ужасяващо. Тя породи в много кръгове съмнение в съпротивителната мощ на Германския Райх, което, разбира се, беше използвано от опозицията. Тук също както не помалко и при нашите врагове, не могат да разберат, че един силен, решителен и със съзнание за победа народ би могъл да дойде до резолюция от такъв род. По това се мисли твърде просто и се правят прибързани изводи. Затова въпросът, как България трябва да постигне своите военни цели, когато нейните големи съюзници слагат оръжие,[2] само изглеждаше основателен. Доколкото става въпрос за България, революцията беше тежка грешка, която само блестящата офанзива на нашата армия и победата в Галиция можа до известна степен отново да компенсира.

Колко силно политиката тук се намираше под впечатлението на германската мирна резолюция, може да се прецени по това, че народният представител Данев[3] (министър-председател по време на Балканската война)[4] можа да се осмели да иска открито скъсване с Централните сили и споразумяване с Антантата. На този факт само малко повлия обстоятелството, че предложението на Данев беше отклонено от останалата опозиция.

Искането за незабавно свикване на Народното събрание беше отклонено от г-н Радославов изглежда със съгласието на Негово Величество Царя. Министър-председателят засега не мисли за оставка. От друга страна, изглежда той вече се осланя на идеята да образува през пролетта коалиционен кабинет.

След всичко това, при свикване на Камарата в началото на октомври положението на Радославов в никакъв случай не е благоприятно. Той ще има да отхвърля тежки нападки и най-малко е съмнително, дали ще му се отдаде да събере мнозинство от гласове за себе си. А и войната продължава твърде дълго за този кабинет.В парламентарно управляваните страни времето винаги работи за опозицията.[5] Не може да не се признае освен това, че революцията вля на русофилското течение много нов хранителен материал; любовта към Русия порасна и страхът намаля. Противно на това, както вече споменах, доверието към нас не е станало по-голямо. Наистина уважението към германския вермахт тук не е разколебано, обаче вярата в германската икономическа съпротивителна сила изглежда бавно спада. За това развитие допринесоха също не малко завърналите се от Стокхолм социалисти, които под влияние на германските социалдемократически пораженци информирваха от Германия за всичко и всяко най-неблагоприятно,[6] при което пострада и надеждата за въздействието от войната на подводниците.

Че нашата преса не винаги умело е работила да укрепва любовта на България към нас, не бива да остане неспоменато в тази връзка. Приятелски настроените към сърбите статии на социалистическия депутат Вендел[7] са още във всеки спомен. Накрая не може да не се спомене, че търканията между германските и българските учреждения растат колкото по-дълго трае войната. Преговори за осигуряване продоволствието на германската войска в България, спогодбите за отстъпване, съответно експлоатиране на мини в Нова и Стара България с цел набавяне на въглища и суровини, закупуване на някои други суровини от германски военни дружества създадоха невероятно множество търкания. Когато при това също безсъмнено се твърди, че ние винаги сме даващата страна, а българите правят гешефти, то тези преговори в общественото мнение се ползват против нас. Ние сме не само виновни за повишаването на цените на хранителните продукти, към нас съвсем гласно се отправя и упрекът, че Германия на първо място била за това да ограби стопански България.

Това е почвата, върху която разцъфтява агитацията срещу политиката на Радославов.

Радославов в момента запазва спокойствие. Той без съмнение все още се радва на доверието на Царя. Какво ще бъде обаче неговото положение през октомври, ако надеждите за мир отново са изчезнали? На 4 август министър-председателят преговаряше с отделни групи на опозицията без голям успех. Все пак той наложи срок до октомври. Ще намери ли той тогава мнозинство? Ще гласуват ли стамболовистите за него? Всичко това са открити въпроси, които са твърде по-опасни за Радославов, отколкото постоянно заплашващи го опасности от българската Главна квартира. Там има твърде много влиятелни приятели на опозиционния водач Малинов и търканията между Главната квартира и правителството са на дневен ред.

За нас въпросът за смяната на министър-председателя естествено е от най-висше значение. Ние подкрепихме и поддържахме Радославов с всички средства. При това ние отидохме толкова далеч, че той не без право вярва, че ние го смятаме за незаменим, факт, който той много е използвал в наша вреда по всички икономически въпроси. От друга страна, ние знаехме, какво ние сме за него, ние знаем, че той е обвързан с нас в благополучие и в гибел. За неговия приемник, който и да е той, ние нищо не знаем. Макар че един министър-председател от днешните опозиционни партии без друго може да отхвърли досегашната външна политика на България. Макар че, както наблегнах в началото, и в опозицията в никакъв случай не преобладават враждебни на германците течения, то все пак една смяна на правителството би повела отношението към нашите съюзници по път, който не би ни позволил да гледаме на развитието на бъдещето на нашите съюзнически отношения със съответстваща известна сигурност и с пълно доверие.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] Разполагаме с фотокопия от двата екземпляра, изпратени съответно до двамата адресати. В Адмиралтейския щаб докладът пристига на 31 август 1917 г., другият, до държавния секретар на марината – на 1 септември 1917 г. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/34, л. 144-149.

[2] Падам духом, слагам оръжие (нем. ез.).

[3] Името е написано с главни букви.

[4] В полето срещу този пасаж е изписана дебело отвесна черта.

[5] Срещу това изречение в полето на документа има отвесна черта.

[6] Срещу текста за германски специалисти е изписана вертикална черта.

[7] Виж док. 210.

№ 215

Протокол,[1] 5 септември 1917 г., на заседание в германското Външно министерство относно пропагандата в България, Берлин[2]

В четвъртък, на 4 септември, в 5 часа след обед, по покана и във Външното министерство се състоя заседание за пропагандата в България, в което взеха участие следните господа:

1. Държавният подсекретар барон фон Бусше от Външно министерство.
2. Действителен таен легационен съветник Дойтелмозер от Външно министерство.
3. Легационен съветник фон Райнбабен от Външно министерство.
4. Действителен таен легационен съветник фон Радовиц от Външно министерство.
5. Генерален консул Килиани, Външно министерство, Информационен отдел.
6. Таен съветник Кунцен, от Външно министерство.
7. Майор Николай, от Върховната главна квартира.
8. Майор Дюстерберг, от Военното министерство.
9. Корветен капитан фон Зелхорн, от Адмиралтейския щаб на марината.
10. Майор Вюрц, шеф на военната Пресслужба.
11. Подполковник фон Хефтен, М. А. А.[3]
12. Подполковник фон Щум, шеф на Службата за снимки и филми.
13. Директор на Дойче банк фон Щаус.
14. Г-н фон Бергер, Дисконто-гезелшафт.
15. Депутат Щреземан.
16. Депутат Ерцбергер.

В по-дълъг доклад легационен секретар фон Райнбабен разви целите, върху които може да се разпростира понастоящем нашата пропаганда в България. Външното министерство преди всичко се стреми към директна телефонна връзка с България, към която може би след войната биха могли да се използват големият брой телеграфни връзки, ползвани сега от армията. По-нататък Външното министерство се стреми да реформира тарифата на пресата. За да се установят по-близки и по-добри отношения между Германия и България, очертава се желателно за Външното министерство да създаде един вид картелиране между германската и българската преса, изразяващо се в това, че винаги един голям германски вестник встъпва в картелни отношения с един български вестник от подобно политическо направление. От пропагандирането на тези идеи се очакваше твърде много. Ставаше дума за германския Балканцайтунг,[4] на който сега се прави чувствителна конкуренция от българския Търговски вестник. Българският Търговски вестник се подкрепяше с швейцарски, а също и с австрийски пари. Много служби бяха на мнение, че не е препоръчително наличието на германски вестник в България, а че тъкмо при чувствителността на българите би могло нещо да се постигне, само когато съответен вестник и въобще всяка пропаганда се фризира по български. И ако трябва да се признае правотата на това изречение, то касае се тъкмо за поддръжката на Балканцайтунг, който получава значителна субсидия от Външното министерство, като въпрос на престиж. Затова Външното министерство е на мнение, че вестникът и занапред ще трябва да бъде поддържан и насърчаван. Г-н фон Райнбабен информира, че в София е назначен специален господин като пресаташе от страна на Външното министерство и че изборът е паднал върху г-н Марио Пасарж (досега от Фосише цайтунг), който вече се е установил да живее в София. След това легационен съветник фон Райнбабен премина към въпроса за важността на германските филми в България, засегна накратко българското учебно и възпитателно дело и накрая даде израз на становището си, че при изключително голямия глад за образование на българите се препоръчва да се изпращат колкото е възможно повече германски книги в София. Впрочем Външно министерство вярва, че може да се постигне много с основаването на една германско-българска гимназия в София, нещо подобно на американския Роберт колеж в Константинопол.

При развилата се към това дискусия майор Николай заяви, че много от взетите предвид от Външното министерство подобрения на отношенията към България действително са били добри и целесъобразни, но че преди всичко е важно да се спечели войната и че в съответствие с това всичко останало, което не е в непосредствена връзка с това, трябва да бъде оставено на втори план. Относно личността на г-н Пасарж, майор Николай изказа своето съмнение, дали Външното министерство е намерило тук най-подходящия човек.

Таен съветник Кунцен приведе известен брой данни за германските училища в България, от които в момента съществуват четири. От данните се разбра, че във всички четири училища броят на българските ученици през време на войната се е удвоил, съответно утроил. Трите най-големи училища са в София, Филипопол и Русчук.

Подполковник фон Хефтен отправи обвинение към Дойче Лихтбилд-гезелшафт, което въпреки че се снабдява с филми от Военната служба на Външното министерство, изцяло отклонява контрола на тази служба и по негово мнение отчасти не е на правилен път.

Депутат Щреземан, който е в ръководството на Дойче Лихтбилд-гезелшафт, обеща веднага да проучи подробностите и да отстрани наличните грешки. Според неговото мнение, германското Лихтбилд-гезелшафт трябва да работи в тясна връзка с М.А.А. и да е благодарно на всяко поощрение.

Депутат Ерцбергер отбеляза своенравния и труден народностен характер на българина, който при всеки случай трябва да се взема под внимание, ако не искаме да правим големи глупости. България, както е известно, е селска страна. Заради това по негово мнение не било достатъчно, ако бихме идвали само с пропаганда в София. София не е България. Целесъобразно е Дойче Лихтбилд-гезелшафт например да потърси също и малките български градове, точно тук се открива благодатно поле за дейност. Той, от своя страна, подкрепи предложението за картелирането, счита обаче, че със създаването на една нова германска гимназия като Роберт колеж в Константинопол не би се тръгнало в правилния път. Роберт колеж е бил извикан на живот през едно време, когато политическите отношения още не са играели роля, както това е днес. Днес всяко ново основаване в България, както въобще на Балканите, се посреща с недоверие, тъй като в него се подозират някакви политически цели. Ако искаме занапред да будим добри мисли, то той препоръчва съответно да се разшири съществуващата вече гимназия в София.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/27.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 3809.

---

[1] Заседанието се е състояло на 4 септември 1917 г.

[2] Бележка горе в полето на документа: „Протоколът представен на заместник държавния секретар“. Архивиран е на 5 септември 1917 г.

[3] Инициали на Военната служба на Външното министерство.

[4] Виж док. 141.

№ 216

Препис на изложение[1], 7 септември 1917 г., Върховна главна квартира, [Плес/Кройцнах][2]

На 17 август в София се подписа спогодба между германското и българското правителство относно експлоатацията на новобългарските мини, за която в пресата достигнаха съвсем неточни съобщения. Така например чуваме, че с тази спогодба цяла Нова България икономически била предадена на Германия. Ние ще видим колко много този договор е в интерес на България и колко широко в подробностите на спогодбата са изпълнени всички български желания.

Преди всичко тук не става въпрос за финансова спогодба. Германците не искат нищо да печелят с нея. Много повече на първо място това е договор, сключен по военни причини. Ние го разглеждаме вече изключително като такъв, че важи само за времетраенето на войната и че за това време последва предаването на въпросните мини на германските военни власти.

Главно основание за ново регулиране на отношенията в минното дело в Нова България съставлява необходимостта да се постави на сигурна основа трудното снабдяване на България с въглища в неин собствен интерес и в интерес на съвместното водене на войната.

Известно е, че дневното потребление на въглища в България възлиза на около 3000 т., от които около 2300 т. се доставят от собствени рудници. Следователно дневно не достигат около 700 т., което месечно са 21 000 т., които могат да бъдат покрити само с внос от други страни. Затрудненията, които възникват с вноса на германски въглища за България, постоянно се увеличават, защото не е възможно германската продукция по време на войната да се повиши съответстващо на неимоверно нарасналото търсене.[3] Това растящо търсене се обуславя от големите потребности на военния железопътен транспорт и на съюзниците, от изискванията на военната индустрия и също така от наложителните в общ интерес на съюзниците продажби на неутралните. Само чрез радикални спрямо германските потребители твърди мерки за пестене беше възможно производството на въглища и търсенето да се приведат в известно равновесие. Обаче пълно задоволяване на българските нужди от въглища от Германия с оглед на това положение беше изключено. С договора от 17.8.17 България си осигури от 1.1.18 нататък най-малко 24 000 т. месечно внос от Нова България, докато за задоволяване на досегашните потребности в цялост са необходими 21 000 т. За износ на въглища в такъв размер при сегашните обстоятелства Германия никога не би била в състояние.

Обаче дори един внос на въглища от Германия в сегашния, следователно недостатъчен за пълно задоволяване на нуждите на България размер, среща сериозни пречки. Защото главната трудност, с която е свързано осигуряването на Балканите с германски въглища, лежи в областта на транспортното дело.

Влаковите паркове на съюзниците сами по себе си не са толкова многобройни, за да могат напълно да задоволят многократно повишените в сравнение с мирното потребление искания на войната. Към това, като последица от свръхнапрежение се прибавя преждевременно износване на експлоатационните средства, които не могат да се компенсират от натоварените до най-висока степен локомотивно и вагонно-строителни.[4] Тъкмо за влаковия транспорт между Германия и Балканите поради голямата отдалеченост се използват особено много вагони. Макар че помощта на водния път по Дунава през месеците без ледове не може да се пренебрегва, все пак голяма част от всички товари, както и преди, трябва да се прекарват по железния път. В какъв нечувано огромен обхват Германия трябва да предоставя на разположение на съюзниците си колесен парк, ще стане ясно от това, че дневно 35 000 германски вагони се намират в извънгермански линии. Трайно прогресиращо износване на целия този локомотивен и вагонен материал поставя под въпрос продоволстването на България с въглища от Германия в досегашните количества. Само най-бързото разкриване за експлоатация на новобългарските каменовъглени мини можеше да отстрани тази опасност. За едно такова разкриване обаче въпросът опря изключително до Германия, която с богатия опит в областта на своето развито минно дело беше на първо място подходяща за това.[5]

И така ние видяхме, че също и от българска страна имаше належащи икономически и военни необходимости от спогодбата за мините от 17.8.17. Само чрез нея можеше да се посрещне опасността, в която се беше оказало българското въглищно снабдяване поради силното претоварване на германските каменовъглени фондове и растящите транспортни затруднения. Но нека кажем и по-нататък за изгодните следствия за България от договора.

Досегашното внасяне на въглища от Германия не само засилваше транспортните затруднения, но също така беше икономически неизгодно в най-висока степен, понеже голямата отдалеченост обуславяше наднормени фрахтови такси, които възлизаха приблизително трикратно на стойността на въглищата. В бъдеще България ще си доставя въглищата по-евтино и по-сигурно от новобългарските мини. Освен това създаването на едно намиращо се на собствена земя задоволяващо въгледобивно предприятие е безусловна предпоставка за развитие на българската индустрия и корабоплаване – особено след сключването на мира.

Накрая голямото претоварване на транспортните пътища ощетява в голяма степен превозването на други военни материали за Балканите, от чието своевременно пристигане зависи воденето на съвместните операции.[6]

Резюмирайки, като главни предимства на споразумението за мините можем да набележим:

1.Снабдяването на България с каменни въглища се поставя на здрава и сигурна основа като независимо от германския внос и от всякакви транспортни затруднения и чрез това допринася за икономическата издръжливост на България и по-нататъшното водене на съвместните операции.

2.Въглищата стават за България по-евтини.

3.Създаденото минно предприятие съставя предпоставката за по-нататъшно развитие на българската индустрия и корабоплаване в мирно време.

4.Положението с транспорта се улеснява и по този начин се създава възможност вместо въглища на балканския театър на военните действия да се пренася друг военен материал.

Подробностите на договора трябва да ни покажат още, в какви широки размери тук са взети под внимание всички български желания и искания.

Че договорът е сключен само за времетраенето на войната, беше споменато вече. Един точен предавателен протокол[7] се съставя съвместно от германска и българска страна и е гаранция за това, че едно по-късно връщане не ще създава никакви трудности. Към германските управленчески власти, както и към отделните управления на мините са придадени български доверени лица, които следят за лоялното изпълнение на договора и по всяко време могат да предприемат проверки в цялото предприятие и на водените книжа. Освен това Германия гарантира евтини точно фиксирани въглищни цени и от 1.1.1918 г. насетне най-малкото 24 000 т. месечно на разположение на българското правителство.

Също така германското управление изрично се задължава да експлоатира мините съгласно българския закон за минното дело и другите закони и разпореждания.

Кратко и ясно, направено е всичко, за да се задоволят българските искания.

Така следва да се очаква, че тази Спогодба по мините по предвидения начин ще осигури икономическото укрепване на България и по-нататъшното провеждане на съвместните операции.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57, л. 60-65.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] Преписът на изложението е регистриран към преписка A VI.S.16566 – BAMA, Freiburg i. Br., RM 5/V, 2462.

[2] В копието, с което разполагаме, липсват данните за автора и предназначението на изложението. Във всеки случай авторството е германско. За споразумението виж док. 196, виж също док. 207.

[3] Срещу това изречение в полето от адресата е изписана отвесна черта.

[4] Срещу това изречение в полето изписана отвесна черта.

[5] Срещу последното изречение от абзаца също отвесна черта в полето.

[6] Отстрани на изречението е изписана черта.

[7] Протоколът не е издирен.

№ 217

Извадки от дипломатическа кореспонденция, 12 септември 1917 г., [Върховна главна квартира][1]

[Ваше Превъзходителство, моля за съгласие, че искането на Турция за участие в управлението на Добруджа ще се ограничи до участието на един офицер или чиновник в етапните комендатури и на един офицер в етапното управление в Констанца.][2]

[Също за Императорското и кралско армейско главно командване по въпроса за Добруджа меродавни са военните и стопанските съображения.

Затова аз напълно се присъединявам към изявленията на Ваше Превъзходителство и с удоволствие съм готов както досега по въпроса да се отзова на желанията на германското Върховното армейско ръководство.][3]

(Разбираемо е,[4] че относно Добруджа, също както при (срещата?) в Берлин, Германия вече не би искала да се обвързва, като се привежда аргументът, че ако Германия би се ангажирала сега с Добруджа, то в случай, че при преговорите с Антантата се сблъска със съпротива, би трябвало да продължи войната само заради Добруджа. Аз възразих на този слаб аргумент, защото е повече от ясно, че Добруджа ще бъде последният въпрос, заради който Антантата ще се противопоставя. Тъй като е факт, че ние без да знаем за целите, които Германия преследва, се задължихме с един политически договор да водим с нея борбата до край, то това означава, че ако Германия би се опитала да анексира (Париж?), то според договора ние без съмнение би трябвало да продължим борбата, защото ние не можем по-рано да сключим мир. Стоят ли обаче нещата по този начин, то Германия може да поеме задължението за Добруджа, толкова повече, когато тук се касае не за да се преследва едно завладяване, а за освобождаването и обратното придобиване на една откъсната от България част. Аргументът, че ние сме се задължили да водим войната заедно с Германия без да познаваме нейните военни цели, ще ни помогне най-много, ако ние поставим сега официално въпроса за окончателното определяне съдбата на Добруджа.)

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] В копието, с което разполагаме, липсват всякакви други данни, освен датата 12 септември 1917 г. Материалът е използван по-късно, 1 октомври 1917 г., от генерал Лудендорф в кореспонденцията му с Кюлман. Това се изяснява от док. 236.

[2] Тук и по-нататък правите и кръглите скоби и въпросителните знаци са на оригинала. Прави скоби са изписвани и двойнствено. В този смисъл генерал Лудендорф изпраща телеграма на Енвер паша от 1 октомври 1917 г. Виж док. 236.

[3] Извадката в двойните големи скоби е становище на австрийския генерал фон Арц, 26 септември 1917 г. Виж док. 246.

[4] От тук до края извадката е от секретен доклад на П. Ганчев до В. Радославов. Виж док. 246, както и ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 40.

№ 218

Препис на записка[1], 25 септември 1917 г., Бреслау, на управляващия германската легация в София пълномощен министър таен легационен съветник фон Рихтхофен[2] до [германското Външно министерство, Берлин]

В разговор, продължил един час и половина, който наскоро проведох с българския социалистически водач Сакаров и в който разяснявахме предимно възникналите трудности между нашите военни служби и Дирекцията на продоволствието, стигнахме да говорим за българските военни цели. Сакаров окачестви като безусловно и на най-първо място необходима за България областта Кавала – Драма – Серес. България се нуждаела от тази богата на тютюневи насаждения земя, за да постави чрез въвеждане на тютюнев монопол своите финанси на здрава основа и по този начин изобщо да остане с възможности за развитие. В случай на нужда Гърция би могла да бъде обезщетена с концесии в областта на Монастир – но не със самия Монастир. Сакаров използва случая отново да изложи старите български упреци, че поради династическа политика на императорския двор ние сме пречели на България да използва победата. Аз му отвърнах, българската памет е малко къса. България можела само да ни бъде благодарна, че през октомври 1915 и през септември 1916 г. предотвратихме въоръжената намеса на Гърция. Само че в кафенетата на София много лесно се забравя колко големи грижи съществуваха тогава във военно отношение и в какво трудно положение можехме да се окажем, ако тогава все още незасегнатата гръцка армия беше настъпила срещу нас.

Сакаров не държи много на Салоник, вероятно Антантата щяла остане там.

За Македония било излишно да се хабят думи; тя била първоначалната и главна цел на войната, напротив, завоюването на Моравската долина не бил жизнен въпрос за България. Северно от Ниш нямало никакви българи, само сърби. Каквото отивало към българи, трябвало да се сърбизира, тъй като сърбите много по-добре от българите разбирали как да асимилират други народи. На моето възражение, че българите, както ми се струва, провеждат също доста ефикасна „политика на национализиране“, Сакаров отговори, че българите не били в състояние да направят това по пътя на асимилацията, а просто изтребвали небългарското население.

Що се отнася до Добруджа, то Сакаров буквално ми заяви: “нито един разбран и политически мислещ човек в България не мисли сериозно за придобиване на цяла Добруджа“. Българска Добруджа трябвало наистина отново да принадлежи на България, но на север от Мангалия, първо, населението само отчасти било българско и силно примесено с германци, татари и румънци и второ – и това била главната причина, която говори против това, придобиването на Добруджа до устието на Дунав би довело до 10 до нова война с Румъния. За да бъде жизнеспособна, Румъния трябвало отново да получи Констанца, така както Сърбия, ако трябва да има спокойствие, трябва да има излаз на Адриатика. Този възглед той изразил и пред г-н Радославов. Когато той наскоро изказал пред него твърдение, че народната воля в България изглежда настоява за придобиване на цяла Добруджа, Сакаров отговорил: „Това го разказвайте на Вашите партийни другари, но не на мен!“ На това Радославов отговорил: „Във всеки случай ние трябва да искаме[3] Добруджа“, на което Сакаров иронично заявил: „Ах, така ли, Вие смятате „по ориенталски начин!“ Това означавало, че българското правителство изисквало повече, за да може в крайна сметка все пак да изтъргува нещо.

Аз подкрепих господин Сакаров в неговия възглед, че придобиването на цяла Добруджа рано или късно ще означава война за реванш с Румъния и го помолих да прояви своето успокояващо влияние, ако сега или по време на мирните преговори пропагандата за Добруджа извънредно агресивно се разрасне.[4]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 36, л. 98-199.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] Записката е архивирана във Външно министерство, Берлин под № А 32321, 30 септември 1917 г.

[2] В момента Рихтхофен пребивава в Бреслау, където се намира и д-р Сакаров.

[3] Подчертано при четенето на текста.

[4] Употребен е немският израз: „allzuüppig ins Kraut schösse...“ [би избуяла пищно в бурена].

№ 219

Телеграма В. № 65092 ор [оперативен отдел], 17 септември 1917 г., Върховна главна квартира, [Плес/Кройцнах], на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Към № 1555.

1.Случаят относно уводната статия в „Добруджаботен“ стана известен тук от преди около 14 дни.[2] Аз предприех веднага мерки, които по същество се покриват с желанията на Външно министерство.

2.Преди няколко дни стана въоръжен сблъсък южно от Констанца. Български пост стреля срещу транспорт със зърнени храни, воден от германски офицер. Българският часовой е започнал, той е дал заповед да се възпрепятстват транспортите със зърнени храни за Констанца.

От германска страна не е отговорено на огъня.

Следващи въоръжени сблъсъци не са известни.

3. Силите на германските етапни войски в Добруджа възлизат на 5 пехотни батальона и 2 резервни кавалерийски полка. Към тях има още отделни етапни формирования. Освен това там са стационирани морски батареи и други морски части (Морско въздушно отделение и т.н.).

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Телеграмата ген. Лудендорф изпраща чрез Лерснер. Последният предал телеграфически (по Хюз) текста на телеграмата в конюнктивна форма. Текстът на Лудендорф е в индикативна форма в първо лице. (Генералът собственоръчно го е подписал.) Документът, с който разполагаме, е запазил и двете форми. Лудендорф изложил текста в три точки, обозначени съответно с цифри; Лерснер ги е задраскал и е превърнал първото лице на глагола в трето лице.

[2] На 28 август 1917 г. по случай годишнината от превземането на Тутракан и Силистра, вестник „Добруджаботен“ нарекъл последните „отживели времето си крепости“, с което от българска страна се счело, че се омаловажава „честта на българското оръжие“ (Й. Хербст, ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2). Пълномощният министър Оберндорф уведомил Външно министерство, Берлин изразявайки мнение, че би трябвало от германска страна „да се държи сметка за българската чувствителност“, след което Върховната главна квартира била натоварена да „изглади нещата“. (Цитираната телеграма № 1555 и още № 1541, 1560, Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.)

№ 220

Препис на телеграма B. № 63047 о.р. [оперативен отдел], 17 септември 1917 г., Върховна главна квартира, [Плес/Кройцнах], на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Бързо!

Както става ясно от повторната молба в тук приложената преписка,[2] българското Главно войсково командване помоли всички учебни пособия на румънските висши училища да се предадат на България.[3] Отклоняващият отговор на Главно командване Макензен се позова безупречно на клаузите на Хагската конференция.

Може да е вярно, че – както твърдят българите – тези постановления са били по най-груб начин нарушени от румънците през 1913 г. Въпреки това аз съм на мнение, че ние не можем да тръгнем по предложения от българите път. Противниците без съмнение биха се заловили за реваншистки мерки, които ще бъдат насочени срещу нашата, намираща се във вражеска страна, научна и художествена собственост.

Вместо това на българите биха могли да се предадат от румънските учебни заведения такива предмети, които те могат да използват за военни цели. От това обаче не би произтекло за българите право на притежание.

Решението относно предметите, които ще се доставят, би трябвало да даде Главно командване Макензен.[4]

Моля Ваше Превъзходителство за становище.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Лудендорф адресира телеграмата до Външно министерство „чрез" Лерснер, който на свой ред я протелеграфира по Хюз до Берлин.

[2] Приложението липсва.

[3] В ЦДА могат да се намерят още важни документи по въпроса. ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

[4] С писмо № 63843 от 17 септември от Главно командване Макензен съобщават: „Румънските училища са отново открити само в ограничен обхват. Задължително обучение не е въведено никъде. На Трета българска армия е разрешено да изпрати български учители за отварянето на училищата в областта под германско управление. Това е приложено в широк обхват за българските общини, а също и за такива общини, в които българите представляват само ограничено малцинство. Предложението на германското тилово управление българските училища да бъдат подпомогнати с негови средства е било отклонено от Трета българска армия. Българските училища ще се поддържат от самите българи."

№ 221

Препис на телеграма № 1385, 18 септември 1917 г., Върховна главна квартира, Плес, на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин[1]

Във връзка с телеграма № 1377.

Генерал Лудендорф ми съобщи, че българското правителство и Главното армейско ръководство били направили предложение цялото управление на Добруджа да се предаде на България. Те обявили готовността си да поемат задължението да пазят интересите на населението на съюзниците. Те били на мнението, че само когато български власти застанат на върха на управлението, би могло да се обсъжда въпросът, дали и по какъв начин другите съюзници би трябвало да имат участие в управлението, за да защитават своето население.

Българското правителство и Главното армейско ръководство застъпвали становището, че България можела да претендира за управлението на Добруджа не само защото областта трябвало да се разглежда етнографски и исторически като българска земя, но и защото сега тя се защитавала само от българска войска.

В сегашното германско управление България съзирала, от една страна, пречка за свободно движение на 3-та армия, от друга страна, накърняване на политическите претенции на своя народ.

Генерал Лудендорф отбеляза във връзка с това, че германското управление навремето си е устроено на военни и икономически основания. Политически съображения са оставали извън внимание. Те са играели само дотолкова роля, когато се е желаело еднаквата защита на силно смесените националности да се обедини в една ръка, която не е участвала непосредствено в националните и религиозни противоречия в областта. Също така искало се е да се избегне преждевременно решение за бъдещата съдба на областта.

Тези съображения били и занапред в сила за германското Върховно ръководство на армията.

Генерал Лудендорф е съобщил гореизложеното на армейско командване Баден и турското Главно армейско ръководство, като помоли за становище.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 21, л. 49-50.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] За съдържанието на телеграмата на 19 септември 1917 г. били уведомени германските мисии в София, Виена и Пера/ Константинопол (бележка в полето на документа).

№ 222

Препис на Хюз-телеграма[1] № 1392, 20 септември 1917 г., Върховна главна квартира, [Плес/Кройцнах], на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин[2]

За г-н държавния секретар[3].

Телеграфирайте до барон фон Грюнау:

„Спешно! Полковник Ганчев е съобщил на Негово Превъзходителство Лудендорф, че Царят с престолонаследника[4] и генерал Жеков иска да се види с Негово Величество[5] в Черна вода, за да поздрави Негово Величество заради вътрешнополитически съображения като главнокомандващ на тамошната 3-та българска армия. Царят счита, че Негово Величество ще бъде съгласен да се срещне с него в Черна вода и че Негово Величество от своя страна ще изрази такова желание. Генерал Лудендорф смята, че трябва да препоръча телеграмата до Царя да бъде формулирана така, че инициативата за срещата изхожда от Негово Величество и да не се споменава, че желанието за това е на Царя.[6] Промяна в плана за пътуване повече не е възможна, особено след като генерал Лудендорф поверително е разбрал, че Царят вече се намира на път за Черна вода.

Г-н държавният секретар е твърде разбран и моли само още при срещата с Царя Негово Величество да определи датата на посещението си в София и предлага за това 7 октомври.

Генерал Лудендорф моли най-покорно Негово Величество да не докосва политическото бъдеще на Добруджа. Той има уверението на полковник Ганчев, че и Царят няма да засегне този въпрос в Черна вода.“

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 22, л. 51-52.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] Съдържанието на телеграмата е съобщено в София с шифрована телеграма № 365 от 20 септември 1917 г.

[2] Лерснер уведомява Кюлман, че на барон Грюнау са предадени разпореждания във връзка с тел. № 1392 относно срещата на Вилхелм II и Цар Фердинанд в Черна вода. Барон Грюнау съпровожда императора. С телеграма от 22 септември 1917 г. Грюнау подробно информира Върховната главна квартира за тази среща. Виж док. 224, 226.

[3] От септември 1917 г. държавен секретар на германското Външно министерство е Рихард фон Кюлман.

[4] Княз Борис Търновски.

[5] Вилхелм II.

[6] Фердинанд I.

№ 223

Препис на писмо B. № 4722 geh. op [оперативен отдел], 22 септември 1917 г., Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах, на шефа на Генералния щаб на германската действаща армия генерал-фелдмаршал Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург до полковник Петър Ганчев[1], Плес

За генерал Жеков.

На писмото на Ваше Превъзходителство от 16.9.1917 г. № 7482 си позволявам да отговоря следното:

1.Във Военната конвенция, сключена в Плес на 6 септември 1915 г. между България, Германия и Австро-Унгария, беше договорено установена взаимна подкрепа за поход срещу Сърбия. Аз мисля, че поетите задължения бяха изпълнени от всички страни. За приключване на похода подобен договор не съществува.

2.В Тайната конвенция от 6 септември 1915 г., сключена в София, са залегнали задълженията на Германия по отношение на българските военни цели. Тази конвенция третира и подкрепата на българските териториални претенции в случай, че Румъния и Гърция биха се намесили в бойните действия срещу нас.

Тези клаузи засега са все още напълно валидни и могат да бъдат променени само чрез нов държавен договор.

3.Непосредствена подкрепа от турски войски не беше предвидена в нито един от договорите. Това, че такава все пак се яви, и беше в най-висока степен добре дошла в Добруджа в Румъния, както и на Струма, не подлежи на съмнение. При тогавашното военно положение само с турска помощ можеха да бъдат на разположение нужните германски и български въоръжени сили както за успешното отстояване на македонския фронт, така и за офанзивата в румънската война (в Добруджа и във Влахия). С оглед на намеренията на Висшето армейско ръководство тогава се оказа, че при този поход германските войски в по-голям брой бяха използвани не южно, а северно от Дунав. Аз мисля, че изходът на този поход показа правилността на тези намерения.

4.С оглед на големите очевидни заслуги на турското Главно армейско ръководство и на турските войски за резултатите от румънския поход,считам претенциите на Турция за участие в управлението на съвместно завоюваната територия за справедливи. Напротив, бих счел едно директно изключване и необосновано отхвърляне на такова предложение за голяма несправедливост.

В този смисъл писах и на Негово Превъзходителство Радославов.

Предложението на българското правителство и на Главното командване на войската за предаване на цялото управление на Добруджа на България предадох по-нататък на турското Главно командване и на императорското и кралско Армейско главно командване и ги помолих за становище.

ИИ БАН, кол. 19, оп. 27, ае 224, л. 602-603.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Писмото е предназначено за генерал Жеков.

[2] Отговорът от българска страна док. 230.

№ 224

Препис на телеграма № 1594, 23 септември 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес

Легационен съветник барон фон Грюнау[1] телеграфира на 22 т.м.:

„Както ние всички се страхувахме, вчерашната среща на Негово Величество[2] с Цар Фердинанд е протекла мъчително. След бегъл поздрав на пристана Кайзерът остави Царя да стои, обърна се към Жеков и бързо отмина една строена германска пехотна част, Царят едва го следваше винаги зад него. След парада последва кратко пътуване до моста с каран от Царя автомобил. Отпред Императорът с Макензен, Царят следваше заедно със своите синове.[3] От един пункт на моста и нататък едно разстояние се премина с автомобил, в който пътуваха Техни Височества заедно с Макензен и Жеков. Пътуването продължи около 20 минути. В неговия краен пункт Императорът и Царят разговаряха един с друг още четвърт час. При това, както ми каза Кайзерът, те остро се разправяли. Царят се оплакал твърде сприхаво от това, че не бил получил никакво съобщение за посещението на Кайзера в Черна вода, за което той претендирал, и че Кайзерът не носел никакъв български орден, срещу което Кайзерът контрирал, че той не обичал такива накичвания и не очаквал срещата, затова и не могъл да се организира за нея.

Полковник фон Масов ми каза, че Царят, който още не е бил в Добруджата поради водената в България агитация за Добруджа се намирал под натиск, макар и вътрешно да не бил напълно съгласен с нея, трябвало обаче да държи сметка за нея. Ако Кайзерът би дошъл преди Царя в Добруджа, то би било непоносимо за българското обществено мнение. Пътуването следователно до известна степен се наложило на Царя от пътуването на Кайзера. Той бил тежко разстроен от това, че не е получил никакво съобщение за намеренията на Кайзера и че самият командир на 3-та българска армия в Добруджа следствие действията по подготовката за императорското посещение научил за това от своите хора. Българите си разглеждали цялата Добруджа като принадлежаща на България, това Царят не можел да игнорира и трябвало да се държи съответстващо, още повече че в последно време нежелани произшествия между германски и български реквизиционни отряди в Добруджа били създали раздразнено настроение.[4] Кайзерът смятал, че Царят искал да го изненада и обвърже във връзка с Добруджа, за което вероятно затвърдил убеждението си чрез Макензен. Кайзерът промени тона, когато му изложих версията на Масов и аз можах още вчера вечер да го накарам да се изпрати на Царя следващата телеграма: „Готвейки се да продължа моето пътуване на Север, бих искал най-сърдечно да Ти благодаря за това, че Ти въпреки Твоя дълбок траур и тежките душевни преживявания през последно време предприе напрегнатото пътуване, за да ме приветстваш в Черна вода. Аз се надявам, че когато Ти получиш тази телеграма, Ти без голяма умора си пристигнал отново в София. Аз не можех предварително да разчитам да Те видя в Черна вода и Те моля най-любезно да проявиш снизхождение, че аз не бях подготвен за среща с Теб и затова програмата не беше съответно предварително обсъдена и съставена. Аз се радвам отдавна обещаното посещение в София да мога да проведа на 9 октомври и оставам със сърдечни поздрави, Твой верен приятел [подпис] Балкански.“[5]

Царят е отправил остри упреци срещу Макензен, който му отвърна, че се касае за румънска област и област на германското етапно управление.

Почтително смея още да отбележа, че Кайзерът се е договорил с Царя за 9 октомври като дата за пристигане в София.“

1.На 22 септември телеграма-отговор на цар Фердинанд:

„Току-що получих Твоята така любезна депеша и Те моля по този начин да приемеш предварително моята благодарност за това.“

2.На 23 септември:

„Фелдмаршал Макензен ми каза днес, че българският Цар вчера отправил към него забележката: „Аз ще Ви накарам още да заплатите за това.“ На една забележка на генерал фон Плесен за напрегнатото пътуване на Царя, този същият отговорил: „Аз го счетох за мой дълг да дойда тук.“

Аз чух многократно от щаба на Макензен, че отношенията с българските служби в Добруджа понастоящем са отново твърде лоши и че по места ежедневно се идва до търкания и неободрителни писмени критики.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Грюнау съпровожда Вилхелм II в пътуването му в Черна вода.

[2] Вилхелм II.

[3] Княз Борис Търновски и принц Кирил Преславски.

[4] Виж док. 219.

[5] Кодово име на Вилхелм II, използвано в кореспонденцията на императора с цар Фердинанд.

№ 225

Кабелна телеграма № 906[1], 24 септември 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб,[2] Берлин

Съвсем тайно! Срещата между Царя и Негово Величество Кайзера в Черна вода довела, както ми съобщи фон Масов, който придружаваше Царя,[3] до изключително неприятни лични разправии между двамата монарси и особено до един конфликт между Царя и фон Макензен, чийто последствия за сега все още не могат да се предвидят. Нито Царят, нито легацията бяха информирани за пътуването на Негово Величество Кайзера през Румъния, така че Царят, който дотогава всячески избягваше лично появяване в спорната Добруджа,[4] вярваше, че в посещението на Негово Величество Кайзера в Черна вода трябва да се види една демонстрация на съзнателно изключване на неговата личност и на всички български власти, също не беше информирана намиращата се в Северна Добруджа III-та българска армия. Царят, който не искаше и не можеше да понася упреци за своята страна, лично се почувства тежко засегнат. Намерението на Царя да използва срещата за лично обяснение, за да изясни създалото се неприятно положение, беше възпрепятствано, от една страна, от четиричасовото закъснение на кораба на Кайзера, в резултат на което едва остана време за разисквания, и от друга, поради възникнала нервност на борда на последния, където несъществуващата в програмата поява на Царя изглежда предизвика лошо настроение. От друга страна изглежда, че Царят възприел начина, по който бил третиран, като лична обида, особено след като както от Негово Величество Кайзера, така и от фон Макензен било изразено учудване да го видят в „германското етапно управление“, което знае се трябва да се разглежда като оперативна област на една българска армия. Дискусията с фон Макензен изглежда е станала толкова остра, че се постави под въпрос позицията на Макензен като главнокомандващ и на българска войска.[5]

Това неприятно развитие на нещата е можело лесно да бъде избегнато при своевременно предупреждение на легацията или на военния пълномощник. Последствията несъмнено ще се състоят в това, че Царят вече категорично ще изисква изтеглянето на германското етапно управление от Добруджа, което едва ли ще можем да отклоним без сериозна опасност за съюза. С това плодовете на продължила цели месеци предпазлива работа са унищожени. Легацията има препис.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Сравни следващия док. 226.

[2] В Шифровъчното бюро при Адмиралтейския щаб върху телеграмата е поставен двойноподчертан гриф „Ganz geheim".

[3] Масов е назначен в София и като „специален императорски пратеник при Негово Величество цар Фердинанд".

[4] Бележка под линия в документа: „Тук липсва шифрова група."

[5] Сравни описанието на срещата в Черна вода, направено от Арним с това на Грюнау, док. 223.

[6] На свой ред с телеграма № 605 от 23 септември 1917 г. и наново с потвърждение от 26 септември 1917 г., телеграма № 607 до Външно министерство в Берлин, германският пълномощен министър граф Оберндорф подробно съобщава за голяма политическа реч на проф. Милетич в София пред политици от всички партии и пред представители на правителството и на Генералния щаб. Проф. Милетич застъпил българските претенции върху Македония и необходимостта от обща граница с Австро-Унгария и заедно с това подчертал особено, че би било не само в български интерес, но също и в интереса на Централните сили и на Турция, ако цяла Добруджа остане в българско владение. Професорът се противопоставил на противните възгледи, по-специално на твърдението, че Северна Добруджа била крайно необходима за Румъния, с утвърждение на факта, че до сега румънските зърнени храни се експортират от Браила и Галац. „Относно петролната индустрия, заявил проф. Милетич, румънските интереси биха могли също да се гарантират, ако Констанца би бил български град." (Виж ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 31, л. 73-75)

За речта на Милетич веднага по Хюз било съобщено във Върховната главна квартира в Плес/Кройцнах, а от Външно министерство за София била изпратена инструкция № 386 (с последната не разполагаме). Речта на проф. Милетич била коментирана живо от всички български вестници. Също така ред съобщения по въпроса на германската телеграфическа агенция Волф се появили и в германските вестници. След реч и на германския депутат Щреземан цялата българска преса развихрила силна пропаганда „в смисъла на българската политика за пълното присъединяване на цяла Добруджа". Смутен от това „по какви ли причини би могло всичко това да се публикува?", германският военноморски аташе телеграфирал на 28 септември под № 583 до Адмиралтейския щаб в Берлин: „Станалото послужи само за това, че всичкото, което във въпроса за Добруджа от наша страна вече беше натрупано, да отежни значително позицията на германската политика." Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/31, л. 9.

№ 226

Доклад[1] В. № 1426/17 geheim, 24 септември 1917 г., София, на германския императорски военен пълномощник и специален пратеник при цар Фердинанд полковник Едуард фон Масов до Върховното ръководство на германската действаща армия, Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах

Разглеждането на въпроса за Добруджа за първи път премина на политическа основа, когато в Потсдам министър-председателят[2] и шефът на кабинета[3] на Негово Величество Царя на българите помислиха, че са получили определени гаранции. Тогава започна една съзнателно предизвикана от правителството агитация, която трябваше да докаже, че Добруджа била старобългарска земя и че била населявана предимно от сънародници. По този начин нашето намерение да поставим на преден план военните и стопански съображения беше планомерно разстроено. Продължителни преговори с цел споразумение бяха задържани от български възражения. Когато българите разбраха за нашето твърдо намерение да не променяме сключените договори, преминаха към средството да всяват раздор сред германското Етапно управление, за да отровят съществуването му. Безкрайни оплаквания за мними облагодетелствувания на румънското население, за незачитане на българското духовенство, училищата и съдебната власт бяха последвани от разправии относно прехраната, а в последно време и инциденти, които се доближават до въоръжен сблъсък. С ориенталска рафинираност спорът за Добруджа се засилваше.[4] Проучваме ли причините за все по-нарастващата срещу нас, германците, омраза, устно и писмено, навсякъде се сблъскваме с едно и също твърдение: „Германия не ни дава Добруджа!“

С един, намиращ се все още в детска възраст народ, не можеш да се справиш с обективни аргументи. Когато с факти нищо не може да се постигне, тогава българинът преминава към неистини. Правителството няма воля да спре това. Със сигурност може да се очаква предстоящата сесия на Народното събрание да отправи остри упреци срещу Германия във връзка с Добруджа. Грешки, направени в областта на етапното управление, ще играят при това роля в изопачен вид.

Дълго време министър-председателят беше най-главния представител на безкомпромисното направление. Напоследък към него се присъединява и главнокомандващият на армията[5] и окачествява създаденото в тила на 3-та българска армия етапно управление като причина за всички недоразумения между двете съюзнически държави.

Негово Величество нито веднъж не беше заемал становище в борбата на мненията, а упражняваше сдържаност. В началото на войната срещу Румъния той разчиташе само на възстановяване на старата граница, както и на малка поправка на границата. Все повече и повече обаче ставаше ясно, че той не искаше да работи срещу предизвиканото от неговия народ движение. Обясними са причините, поради които днес той изцяло застава на страната на своя министър-председател, чието и без това вече тежко положение във вътрешната политика той не би искал да доведе до застрашаване на министерството. Срещата в Черна вода създаде за Негово Величество подходящ повод да заеме позиция срещу нас. В мнимото незачитане на неговата 3-та армия, в обстоятелството, че на височайше място, както и в едно обиждащо го изявление на генерал фелдмаршал фон Макензен, по съвсем определен начин се правела разлика между окупираната от българските войски Добруджа и областта на германското Етапно управление, той смята, че е намерил повод да изисква ликвидиране на етапното управление.

Първоначално чрез посредничеството на генерал-лейтенант Жеков, после в личен разговор с мен, той ми заповяда да предам неговите изисквания на Върховното армейско ръководство.

Не може да не се признае, че беше неразумно точно сега да се препоръча на Негово Величество Кайзера пътуване от Гиургиу [Гюргево] до Черна вода. В пътуването по Дунав покрай Тутракан и Силистра, т.е. от българската страна на Дунав и още повече в акустирането при Черна вода, българите виждат засягане на суверенните им права. За присъствието на германски почетни роти и за украсата на пристанището на Черна вода изключително с германски знамена, Негово Величество Царят направи забележката: „Вие тук сте мои гости.“ Много неща биха могли да се предотвратят, ако под някаква форма в София беше достигнало под каквато и да било форма съобщение за пътуването на Кайзера.

Негово Величество Царят се отправи към Черна вода с ясното намерение да покаже на своята страна, че той е господар там. С това той за първи път се опита да направи достояние на обществеността своите претенции за притежаване на цяла Добруджа.

Аз не мисля, че сега все още е възможно да се промени убеждението на Царя, а и не бих желал да препоръчам това с оглед на произшествията при срещата на монарсите.

Моето възражение, че нашето Върховно армейско ръководство е обвързано чрез споразумение с останалите съюзници, повече не се чуваше.

На българите им е само до това, да вземат в ръцете си управлението на областта. Те се обосновават с това, че генерал фелдмаршал фон Макензен бил прекалено снизходителен към техните заклети румънски врагове и че подтискал българския елемент. След като беше изкуствено предизвикано, това суеверие сега така се е утвърдило, че нашите добри отношения със съюзниците вече пострадаха.

И още нещо. Генерал-лейтенант Жеков ми каза вчера: „Когато Румъния обяви война на Австрия и Германия, изходът от войната зависеше от българската военна помощ. Тогава нашата офанзива в Добруджа прекрати тежкото положение. Ние съзнавахме това и бихме могли веднага да искаме притежанието на цяла Добруджа, но не го направихме, доверявайки се на справедливостта на Германия. Когато се съгласихме със създаването на германското етапно управление, ние го направихме от гледна точка на военната необходимост. Този елемент не е повече на лице. Продължава ли Германия да ни лишава от управлението на част от Добруджа, тя подкопава за в бъдеще позицията си към нас. Дали ще получим Добруджа при окончателния мир или не, това се нуждае също от съгласието на нашите врагове. Може ли Германия да е толкова умна, че да предостави на тях отговорността за окончателното решение."

Тези думи на главнокомандващия се превърнаха във всеобщо схващане в България.

Затова считам за желателно скоро да последва изясняване, първо с оглед на предстоящото посещение на Негово Величество Кайзера, което не бива да бъде помрачавано от борбата за Добруджа и още заради застрашаването на правителството на Радославов, чието запазване за нас е по-важно, отколкото етапното управление. Срещу предоставянето на жп линиите, на пристанище Констанца, на мините и други индустриални съоръжения не съществуват колебания. Също така се препоръчва във връзка с нашите отстъпки в Добруджа да се изискат писмени гаранции по други още открити въпроси, напр. отчуждаване на мина Бор, осигуряване на износа на суровини от всички окупирани области, също от Драма и Кавала.

Накрая не бих искал да оставя неспоменато, че от меродавни български служби не се изисква категорична гаранция за притежание на Добруджа в мирно време.

Имперското военно министерство Берлин и германската легация в София са осведомени за настоящия доклад.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Разполагаме с препис на доклада, zu A 32030. Съвсем в същия смисъл анализ и преценки, като в доклада на фон Масов от 25 септември до фон Капеле и фелдмаршал фон Холцендорф, докладва и фон Арним (Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V).

[2] Радославов.

[3] Добрович.

[4] Виж разговор на германския шарже д'дафер пълномощен министър фон Рихтхофен със социалиста Сакаров, София, 25 септември 1917 г. (ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 36, л. 98-100).

[5] Генерал Жеков

[6] Към оригиналния документ следва още една непоредна страница. Текстова връзка липсва и

както се вижда от съдържанието, тази страница е от друг документ, но свързан с док. 226, така че предаваме превода ѝ:

„...не [създава] прецедент. За OHL

В случай, че генерал Лудендорф се съгласява с моето схващане, би могло да се препоръча нашето Върховно армейско ръководство възможно най-скоро да се споразумее със съюзническите армейски ръководства, за да ги спечели за нашето променено становище. Аз самият бих бил готов да подкрепя тези усилия по дипломатически път. От австро-унгарското правителство, което досега във въпроса за Добруджа се показа постоянно индиферентно, аз не очаквам никакви значителни трудности. В Константинопол при моето предстоящо посещение аз бих третирал въпроса. Много желателно би било, ако бихме могли още преди пристигането на Негово Величество [германския император] в София, във всеки случай обаче по време на височайшето посещение, да направим да се забележи нашата готовност за преговори на указаната основа и за съответстващо въздействие върху другите наши съюзници.

Ваше Високоблагородие аз моля да обсъдите въпроса в гореизложения смисъл с генерал Лудендорф и да докладвате телеграфически за неговото становище. [Подпис] Бусше.“

Може да се приеме, че въпросната страница е част от телеграма на държавния подсекретар Бусше до представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира поручик Лерснер.

№ 227

Препис на доклад № 262[1], 25 септември 1917 г., София, на германския консул в София граф Подевилс до германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин

В тукашните плащания възникна едно много деликатно смущение: банкнотното наличие на Националната банка се редуцира по начин, че последната засега не е в състояние да се справи по съответстващ на потребностите начин с предявените ѝ претенции за плащания. Поради това в последно време тя многократно отхвърли изплащания на чекове и прави засега преводи в провинцията в размер най-малко от 1000 до най-много 5000 лева. Явлението е последствие от това, че Националната банка е пропуснала да вземе ефективни мерки за възвращаемостта на банкнотите, чието обръщение трябва да възлиза на около 1,2 милиарда, и своевременно да попълни своите резерви чрез нова поръчка [отпечатване на нови банкноти]. Издаването на съкровищни бонове от 10 000, 20 000, 50 000 и 100 000 лева, последвало от 8-ми този месец за ограничаване на банкнотното обръщение, не постигна желаното въздействие, тъй като предложената лихва от 3 ½, 4 ½, 5 и 5 ½ процента в зависимост от срока за плащане (падежа) – 3, 6, 12 и 24 месеца, изглежда малко примамливо за частния капитал, който в последно време се насочва предимно към спекулации с акции, а разполагаемите наличности на кредитните институции вече са напълно ангажирани от исканията на износителите на тютюн.

Обратното непостъпване на банкнотите най-общо се отдава на първо място на обстоятелството, че една много голяма част от тях е натрупана у селяните; със същата причина се обяснява и почти пълното изчезване от обръщението на сребърните монети. Натрупването се обяснява с това, че селянинът, въпреки че е извлякъл голяма полза от високите цени на хранителните продукти и неговата покупателна способност значително се е увеличила, сега купува малко стока, тъй като почти нищо не се предлага, а и малкото според неговите представи е прекалено скъпо.

Сега вече Националната банка, макар и със закъснение и привидно в съвсем ограничено количество поръча нови банкноти в Германия и за да стимулира възвръщаемостта на банкнотите, от няколко дни предлага дневна лихва от 4%. Остава под въпрос обаче, дали селянинът по този начин ще може да бъде склонен да повери банкнотите си на банката.

Банкнотната криза е още по-смущаваща за всеобщия стопански живот, защото настъпва момент, в който за ликвидността на платежните средства на Националната банка настъпват повишени изисквания.Първо, тютюневата кампания е пред прага с изискване за най-малко 700 милиона. Тази висока стойност на тазгодишната тютюнева реколта се обяснява с това, че добивите бяха добри, но преди всичко с това, че цените през тази година са особено високи (срещу една нормална цена от 1,20 до 2 лева за килограм тютюн сега се иска и се плаща по 30 лева). Една част от тези 700 милиона[2] трябва да бъдат преведени в най-скоро време, тъй като селянинът противно на предишната традиция сега изисква при сключване на покупката една предплата често до 50% от покупната цена. Освен това Националната банка се нуждае в близко време най-малко от 180 милиона за реквизираната житна реколта, а за други неотложни държавни нужди повече от 200 милиона, така че нейната потребност от банкноти в най-близко време ще бъде най-малко 600 до 800 милиона. Поради това е желателно колкото е възможно по-скоро банкнотната криза да бъде премахната.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 29, ае 247, л. 576-578.
Potsdam, DZA, II° WK Bulgarien 5781.

---

[1] Докладът е изпратен като секретна пратка на дневник граф Подевилс № 7772.

[2] 700 милиона подчертано в текста и удивителен знак в полето.

№ 228

Шифрована телеграма № 603, 26 септември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Г-н Радославов ми повтори днес, че не искал засега да се меси по въпроса за Добруджа, тъй като все още се надявал на едно споразумение между двете армейски ръководства; той очаквал отговора на генерал Лудендорф, щом като Енвер паша е напуснал Кройцнах. На моята забележка, че при една нова уредба на управлението ние би трябвало някак да бъдем представени, Радославов изказа мнение, че бихме могли да запазим пристаница, жп линии и т.н. Радославов не иска да преговаря с турците за Добруджа при никакви обстоятелства; това щяло да доведе само до недоразумения. На моето възражение, че той самият е искал миналата година да даде Констанца на турците, Радославов отговори, че било вярно, че тогава това отговаряло на намеренията на Царя,[2] който порано се страхувал от обща граница с Русия, след руската революция обаче бил променил становището си. Радославов не вярвал, че турците биха могли сега да създават трудности в Добруджа; те били твърде много ангажирани с арабските размирици.

Когато след това Радославов искаше да започне отново разговор по въпроса за „императорската дума“ за Добруджа, аз го отклоних със забележката, че говорим само по въпросите за управлението;[3] въпросът за областта би могъл, разбира се, да намери своето окончателно уреждане едва в мирни условия, тъй като тогава и нашите противници биха могли да участват в обсъжданията.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 28, л. 64-65.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] На 29 септември 1917 г. телеграмата е съобщена на Грюнау и на Лерснер във Върховната главна квартира.

[2] Фердинанд.

[3] Подчертано в текста от получателя.

№ 229

Шифрована телеграма № 610, 27 септември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Телеграма на императорския военен аташе[2] от 25 септември до Върховната главна квартира:[3]

„Военният министър генерал Найденов, който досега от всички български генерали най-открито се застъпваше за нас, ме моли да предам следното обяснение: „Оставането на германското етапно управление[4] в Констанца е съмнително по две съображения, то излага на опасност министерството на Радославов при започващата сесия на Народното събрание и вреди на съюза с Германия. Опозицията е създала настроение в страната срещу Етапното управление. Моментът за разрешаване[5] [е] благоприятен, тъй като плячката [е] поделена и лошата реколта в Добруджа и без това принуждава прехраната на трета армия и на населението да се поставят на нова основа. Радославов е готов на следните отстъпки[6] – предоставяне на линията Черна вода – Констанца и на пристанището, както и на мините и германските индустриални съоръжения. С това Турция, за която е важно да запази непосредствена връзка през Букурещ, би трябвало да се задоволи. Военният министър очаква от това решение благоприятно въздействие върху двустранните отношения и моли въпросът да се уреди още при посещението на Кайзера,[7] за да може по този начин да се подсили значението на посещението.“ Аз обясних, че предложеното решение ще зависи от това, каква позиция ще заеме министър-председателят по други трудни въпроси. Масов.“

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 32, л. 90.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] На 29 септември разшифрованият текст на телеграмата е изпратен на Лерснер.

[2] Масов

[3] Телеграмата се изпраща от Оберндорф до Берлин, а оттам Външно министерство я предава на своя представител във Върховната главна квартира – барон Лерснер.

[4] Т.е. тиловото управление на фон Макензен.

[5] За прекратяване на германското Етапно управление.

[6] Сравни док. 226.

[7] Вилхелм II. Предстои посещение на императора в София. В момента, след Черна вода, той е в Константинопол.

№ 230

Препис[1] на писмо № 2037, 27 септември 1917 г., [Кюстендил/София, на българския военен пълномощник в германската Върховна главна квартира полковник Петър Ганчев от името на Главното командване на българската армия до началника на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира генерал-фелдмаршал Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург[2], Плес/Кройцнах

В отговор на писмото на Ваше Превъзходителство от 22 септември № 4722 Главното командване на българската армия си позволява да отговори следното:

По 1) Имайки предвид тежкото положение, в което се намираше българският народ поради големите загуби от войните 1912/13 г. и вземайки под внимание неговото изтощение, България се присъедини към Централните сили само при определени условия, които са залегнали във Военната конвенция от Плес от 6 септември 1915 г. Според тях България се задължаваше да вземе участие във военния поход срещу Сърбия с 4 пехотни дивизии и освен това за окупацията на Македония, където се предполагаше, че няма да има силен противник, да предостави 1 пехотна дивизия. Германия от своя страна се задължаваше според параграф 4 освен войските за овладяване на Сърбия да изпрати войски към Варна и Бургас в размер по 1 бригада.

Със започване на операциите срещу Сърбия, на южния фронт се яви един нов, непредвиден в конвенцията противник, а именно десантната армия на Сарай. Затова България, за да не изложи на опасност операциите в Сърбия, изпрати не както беше предвидено в конвенцията 1 пехотна дивизия за навлизане в Македония, а 6 пехотни и 1 кавалерийска дивизии. С това България предостави в началото на войната не 5 пехотни дивизии, а 10 пехотни и 1 кавалерийска дивизии, чиято сила съответства на 10 армейски корпуса.

След като първата съпротива на Сърбия беше преодоляна, в Плес се състоя съвещание, в което взеха участие Негово Превъзходителство фон Фалкенхайн, Негово Превъзходителство Конрад фон Хьотцендорф и аз като представител на Главното командване на българската армия. По предложение на Негово Превъзходителство фон Фалкенхайн беше решено да се продължат операциите и срещу армията на Сарай. Във връзка с това решение генерал фон Фалкенхайн изпрати на 24.11.15 телеграма до генерал Жеков, с която му даваше указанията, които той трябваше да предаде на генерал фелдмаршал фон Макензен за операциите срещу Сарай и молеше неговото (на генерал Жеков) съгласие. В тази телеграма между другото се казваше:

„Фелдмаршал Макензен, подсигурен от десния си фланг срещу Черна гора и Албания, продължава офанзивата срещу дебаркиралите сили на противника. За това тук са му подчинени: армията на Кьовес, от която обаче се изключва алпийският корпус, като се присъединява една българска дивизия, армията на Галвиц, състояща се от алпийския корпус, VI-ия резервен корпус и 2 български пехотни както и 1 кавалерийска дивизии и т.н.“

От тази телеграма се вижда, че тогава за операциите срещу сравнително слабата армия на Сарай Австро-Унгария трябваше да предостави 6 дивизии, а Германия 2 армейски корпуса под ръководството на Макензен. По-късно армията на Сарай беше не само подсилена с френски, английски, руски, италиански и гръцки сили, а и на бойното поле отново стъпи наново организираната и добре въоръжена сръбска армия.

Според смисъла на конвенцията и в логична последователност трябваше да се очаква, че за борба срещу гореспоменатия враг, Германия и Австро-Унгария би трябвало да осигурят повече войски от тези, които вече съществуваха под командването на фелдмаршал Макензен. Това обаче не стана, напротив, Австро-Унгария предприе самостоятелна операция срещу Черна гора, поради което армията на Кьовес се откъсна от армията на Макензен и германското Върховно армейско ръководство заради операцията срещу Вердюн постепенно изтегли най-голямата част от войските си и по-късно дори войските край Варна. Главното командване на българската армия, водено само от мисълта за унищожаване на противника, извън своите задължения според Военната конвенция напрегна докрай въоръжените сили на България и даде всичко, което би могло да се даде, без да поставя официално нови изисквания, с твърдата вяра, че за тези български жертви ще бъде въздадена справедливост от страна на съюзниците. От гореказаното се вижда, че не всички поети задължения са били изпълнени еднакво от всички съюзници.

2) Операциите срещу Сърбия и нейните съюзници в Македония, дошли в подкрепа на Сърбия, още не бяха завършили, когато се появи нов противник в лицето на Румъния. Отново по смисъла на решенията на Военната конвенция, при които България се беше решила да участва в съвместната борба, Главното българско армейско ръководство не беше задължено да предостави толкова войскови части, колкото действително предостави.

Както се изхожда от конвенцията, България не беше ангажирана безусловно с всичките свои сили в тази война, а само с част от армията, и дори би трябвало германски войскови части да останат във Варна и Бургас. Но и тук Главното българско армейско ръководство, без да изисква нови компенсации,[3] водено единствено от мисълта да доведе до победен край борбата, дори и при опасността отново да изложи Македония на страдания, направи всичко, за да вземе участие с колкото е възможно повече войници в похода в Румъния. Така се стигна до там, че България с едно население от 5 милиона формира армия от близо 1 милион осигурени с продоволствие бойни сили.

По време на преговорите за войната в Румъния, въпреки изискваните от България нови усилия и жертви, Главното командване на българската армия не поиска нови компенсации, защото твърдо беше убедено, че по-късно неговите желания ще бъдат изпълнени, независимо от времето, в което биха били предявени.

Главното българско армейско ръководство и днес още иска да вярва, че ако българското правителство постави въпроса за промяна на държавния договор за границата на Добруджа, гореспоменатите факти няма да бъдат пренебрегнати и благородните български стремежи за освобождаване на сънародници от чуждо иго ще намерят пълна справедливост и подкрепа у съюзниците си. Предложението на българското правителство и Главното българско армейско ръководство за предаване на цялото управление на Добруджа[4] не засяга постановленията на държавния договор. Българското управление в Добруджа е желателно не само поради факта, че Добруджа етнографски е българска земя, а и защото управлението[5] е в тила на 3-та армия.

По 3) Към това Главното българско армейско ръководство си позволява да отбележи, че според Военната конвенция от 6.9.15, § 5 германското Върховно армейско ръководство се беше задължило да разпореди, Турция да противопостави войски срещу войските на Сарай, които наистина дебаркираха не в Дедеагач, а в Солун. Ако срещу армията на Сарай предишните германски и австрийски войски бяха оставени в състава на македонската армия, тогава за едно успешно отстояване на македонския фронт и за операциите в Добруджа не биха били необходими турски войски. Но независимо от това българското Главно армейско ръководство изрази готовност да се съгласи с участие на турски войски при условие да заместят германските войски без право на някаква компенсация за сметка на българите. Никой обаче не оспори дела на Турция във взетата плячка.

При изясняване на въпроса за участието на турските войски в Македония и Добруджа не трябва да се изпуска от очи, че центърът на тежестта (главна цел, обект) на операциите на руската армия в Добруджа и на армията на Сарай е насочена към завземането на Константинопол. За да се достигне тази крайна цел, необходимо е унищожаването на България. От това може да се заключи, че турските войски в Добруджа и Македония фактически защищаваха столицата на страната си и то при благоприятни условия, именно далеч от нея.

Що се отнася до участието на Турция в управлението на Добруджа, този въпрос ще се обсъди, както българското Главно армейско ръководство отговори още в писмото от 15.9.17, № 1992, след като цялото управление на Добруджа премине към България.

В този случай България има най-голямото право да застане начело на управлението.

Българското Главно армейско ръководство остава на предишното си становище и моли въпросът за предаването на цялостното управление на Добруджа на България независимо от политическите договори да се реши в най-скоро време.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 27, ае 225, л. 604-608.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] Отбелязано е изрично, че преписът „е направен от офицер!“ Накрая за верността на преписа стои подписът на полковник Полунтед.

[2] Отговор на писмото на Хинденбург от 22.9.1917 г., док. 223.

[3] Текстът между запетаите е задраскан в преписа.

[4] Предаване на „цялото управление на Добруджа“ на България.

[5] Германското Етапно управление.

№ 231

Препис на част от донесение[1], 28 септември 1917 г., Берлин, на шефа на отдел Ориент в германското Външно министерство пълномощен министър, таен легационен съветник барон д-р Алфред фон Розенберг, Берлин до [германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин]

...

2) Добруджа. И Добруджа до устието на Дунав трябвало да стане изцяло българска. Местността източно от Дунав била твърде тясна и малка, за да даде пространство за мирен живот редом на две модерни нации. На въпроса ми, дали Социалистическата партия на България мисли също така, той избегна да ми отговори.[2] За някакви отстъпки за Турция той също не искал и да знае. Териториални компенсации в Тракия не се вземали вече под внимание по географски основания. В България и без това били на мнение, че преди две години Турция минала много леко с договора за Марица. Влизането на България във войната спасило притиснатата при Галиполи, Турция от сигурна гибел. Затова би трябвало да се изиска една много по-висока цена. Корабоплаването по Марица и Дедеагач били за българите крайно необходими. Затова било невъзможно дори и частично да се анулират тогавашните концесии на Турция. В интерес на солидарността на съюза той съветвал спешно да се вземе решение и да се изостави съпротивата срещу предоставяне на Добруджа на българите. В противен случай кабинетът Радославов би се оказал в големи трудности.[27]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 33, л. 92.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd 2.

---

[1] Вероятно това е част от доклад, архивиран под № А 32077,подготвен от Розенберг за райхсканцлера д-р Михаелис. От други документи, с чиито фотокопия разполагаме, се вижда, че Розенберг е обработвал дипломатическите сведения относно Добруджа за доклади пред райхсканцлера. Виж ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 40, л. 116 и сл.

[2] Сравни док. 218.

№ 232

Писмо В. № 1836А, 28 септември 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до офицера за свръзка при императорския военен пълномощник в София[1] генералщабен капитан барон фон Дам, София

Тайно!

Самолетният хангар Ямбол се попълва от 7 октомври нататък с военноморски дириджабъл. Продължителност на престоя около 14 дни. Един офицер и 30 души като продоволствена команда вече са на път за Ямбол. Заедно с авиационния екипаж с това може да се разчита на състав от около 60 души.

Най-любезно се умолявате да положите грижа да осигурите продоволствие както за подготвителната команда, така и за авиационния екипаж. От една страна, има се предвид продоволствие чрез интендантството на III-та българска дивизия в Сливен, от друга страна, когато, какъвто е опитът ни, продоволствието не ще бъде достатъчно, същото би трябвало да се докарва от Ниш.

Умолявате се за съобщение до коменданта на летището в Ямбол и до мен.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 5.

---

[1] Полковник Едуард фон Масов.

[2] С телеграма № 233 от 3 октомври 1917 г. Адмиралтейският щаб на марината в Берлин съобщава на фон Арним: „На 6 октомври или по-късно германски военноморски дирижабъл отлита за Ямбол по следния път: Дрезден – Прага – Виена, или Тропау – Брюн [Бърно] – Виена, Будапеща – Железни врата – Шумен – Ямбол. Уведомете въпросните служби. Същото телеграфирано военноморски аташе Виена." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2, л. 29.)

№ 233

Телеграма № 2095, 28 септември 1917 г., Берлин, на германския Адмиралтейски щаб, Берлин, до германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним, София

На железопътно-транспортен отдел Югоизток е телеграфирано: Берлин телеграфира на линейно комендантство: от Фридрихсхафен самолетоснабдителен отдел на 25 септември потегли вагон Вюртенберг 8569 със самолетни резервни части под пътен номер 030049 към Ютербог за командване L 35. Вагонът трябва по спешни военни причини с изключителна бързина да продължи по-нататък за Ямбол, България. Вагонът трябва да пристигне в Ямбол най-късно 9 октомври. Моля за по-нататъшно разпореждане. Същото се съобщава на железопътно-транспортен отдел Югоизток, Плес и свързващата служба Оберлешен. Край на телеграмата. Отправя се молба за възможно пълна поддръжка. Край на телеграмата. За скоростно експедиране на вагона в България за Ямбол погрижете се.[1] Имперска марина А VI 17052.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 5.

---

[1] На следващия ден, 29 септември 1917 г., от Адмиралтейския щаб в Берлин отново телеграфират до Арним, че Артилерийското депо Шпандау изпраща голямо количество 200 000 бойни самолетни патрони за Ямбол, че тази пратка е извънредно наложителна „по особени военни причини“ и трябва да бъде в Ямбол най-късно до 9 октомври. За това било телеграфирано в Оберлешен и фон Арним отново е помолен да се погрижи „за най-бързото прекарване на доставката през българска територия.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2, л. 30-32).

№ 234

Шифрована телеграма № 1615, 30 септември 1917 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Плес/Кройцнах

Тайно. За строго поверително ползване.

Императорският посланик във Виена[1] съобщава:

„Както разбирам от сигурен източник, българският пълномощен министър[2], без да признава нареждане от София, търси в близки до правителството кръгове да окаже влияние за упражняване натиск върху Германия, за да се постигне мир чрез отстъпчивост.[3] България не можела повече да продължава войната, поради голямата ѝ продължителност позицията на Радославов била разклатена. Осведомителят имал впечатление от изявления на пълномощния министър, че България трябва да е получила определени обещания от страна на Антантата.

След кратко посещение при принц Филип, без да влезе в контакт със служебни инстанции, цар Фердинанд[4] отново отпътува в неизвестна посока.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Чиршки.

[2] Андрей Тошев.

[3] След „да окаже влияние...“ и до края изречението е подчертано от получателя.

[4] В момента цар Фердинанд е в Австро-Унгария.

№ 235

Пощенска пратка № 314 geheim, 1 октомври 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при българското Министерство на войната, София, майор Кемерлинг до германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин[1]

Доклад № 13.

Някакви съществени промени в продоволственото положение след предаването на доклад № 12 не са настъпили. Дирекцията по продоволствието разви както и преди една всеобхватна, дълбоко интервенираща в свободния стопански живот дейност, при което взима под контрол нови видове стоки, обявява ги за необходими стоки за потребление или ги поставя под търговска забрана.

Списък на всички обявени до 1.9.1917 като „необходими стоки за потребление“ или поставени под забрана видове стоки е приложен;[2] от тогава са обявени, доколкото е известно тук като „предмети от първа необходимост“[3] още различни зеленчукови видове, дървени въглища, желязна тел 1 ½ – 3 мм дебелина, както обувки, дрехи и бельо и нужния за тях материал.

Както многократно беше изтъквано, тази значителна намеса на Дирекцията по продоволствие на пазара и в ценообразуването има благоприятно влияние върху сигурността и постоянството в прехранването на населението, обаче, от друга страна, има и неблагоприятно влияние за печалбата и износ на излишъка за битовата област. Ангажираните организации със закупуване и износ на хранителни стоки и суровини както досега са почти напълно парализирани в своята дейност; закупуването се затруднява с всички средства, а износът чрез забавянето или неиздаването на разрешения за износ става невъзможен.[4]

Също в продоволствието на войската още не е настъпило подобрение. Главното командване на войскова група Шолц разчита както досега на свободното закупуване на необходимото за прехраната им, а и от по-малки войскови съединения продължава да има оплаквания за недостатъчното съдействие на българските служби при доставката на необходимата прехрана.

Промяна в тези отношения може да се надяваме да настъпи само при ново уреждане на основата, върху която почива продоволствието на германските войски, така както и добивът и износът на суровини, хранителни стоки и фураж. Започнатите по този въпрос преговори не доведоха до резултат през изминалия отчетен период, защото, както съобщих в последния си доклад, по предложението за оставка на тогавашните членове на Дирекцията по продоволствието досега окончателно решение още няма.

При тези условия дейността по износа на военните дружества в отчетния период е минимална.

[Централното дружество за покупки] не получи нови разрешения за износ на зърнени храни и фуражи, така че то не можа да купи и експедира такива стоки. След изясняване на отношенията вероятно износът на слама и фураж ще стане възможен. За износ на яйца най-сетне тази седмица беше дадено разрешение за 25 вагона. Можаха да се изпратят 1 вагон за Германия, 1 вагон за Австрия.

Военната комисия за масла и мазнина можа да подготви 11 286 кг семе кълкица и 12 540 кг смола.

По-подробно може да се каже следното: месо и мазнини от всякакъв вид могат да бъдат получени в много малки количества; хлябът е достатъчен, а яйца има сравнително богато; зеленчуци също не липсват. Боб, леща, грах, нахут наскоро бяха поставени под възбрана и за тези стоки е издадена заповед за реквизиция при фиксирани продажни цени. Търговията с пресни плодове, каквито има в изобилие, е свободна, само плодовият мармалад и сушените сливи се секвестират. За събирането и употребата на костилки от джанки, праскови и кайсии, както и семето на тикви и дини за приготвяне на растително масло е издадена подробна разпоредба при установени сборни цени.

Предлагането на риба нарасна. Според единодушните новини във вестниците, които ми изглеждат доста надути, сега дневно в Марица се хващали приблизително 12 000 кг риба. От създаването на Дирекцията по продоволствието до края на август били хванати 762 000 кг различни видове риба, от които 2/3 били доставени на населението и 1/3 на войските.

От страна на Министерския съвет беше решено задължително засяване на зърнени храни.

Освен това бяха издадени разпоредби за размяна на зърнени храни срещу зърно за посев, както и забрана за мелене на ечемик. Също така селските стопани трябва да бъдат снабдени със семена на маслодайни растения и да се подготвят по-големи площи за засяване на рапица, мак и коноп.

За състоянието на сеитбата през месец август Метеорологичната централа публикува приложения доклад.[5]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 1, л. 1-3.
Potsdam, DZA, II° WK, Bulgarien 579, Bulg. 3795.

---

[1] Доклад № 13, както и всички други от този вид, се изпращат до Берлин от майор Кемерлинг съгласно указ на кралското пруско Военно министерство, департамент Управление на армията, Берлин, № 72/17 Z. K. поверително от 6 март 1917 г. Според разпоредбата, доклад № 13, какъвто е случаят и при останалите, е разпратен до: Кралско пруското Военно министерство – 4 екземпляра за Общия военен департамент, за Департамента армейско управление, за Отдела за износ и внос, за Отдела по въпросите на изхранването на народа; екземпляр за генерал-интенданта; за Министерството на военновременната прехрана; Министерството за селското стопанство, държавните имоти и горите; за Външно министерство; за Вътрешно министерство; за Армейско главно командване Шолц; за Армейско главно командване Макензен; военния аташе София; германския пълномощен министър София (3 екземпляра); генералщабния офицер и офицер за свръзка при императорския германски военен пълномощник София. [общо 16 екземпляра]

[2] Приложението не се публикува. Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 1, л. 6-10.

[3] Сравни док. 271 от 1 ноември 1917 г. Доклад № 15.

[4] Последното изречение отбелязано с вертикална черта отстрани в полето.

[5] Докладът липсва.

№ 236

Шифрована телеграма № 1454, 1 октомври 1917 г., Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин

Отговор на указание № 570.

Генерал Лудендорф обясни, че още оня ден е съобщил на господин фон Масов,[1] че той при никакви обстоятелства не може да се съгласи с предаване управлението на Добруджа на българите. Той стои все така твърдо на тази позиция, особено когато ние сме си мислели за това, може би някой ден да присъединим самата Румъния към нас.

На въпроса как би показал на българите своята отзивчивост, което след срещата Черна вода е спешно наложително, генералът съобщи долустоящата от днес телеграма до Енвер:[2]

„Ваше Превъзходителство, моля за съгласие, че исканията на Турция за участието в управлението на Добруджа се ограничават до причисляване на по един офицер или чиновник към етапните комендатури и на един офицер към Етапното управление за Констанца."

...[3] неотдавнашното обсъждане на горното указание на Ваше превъзходителство генералът заяви, че в никакъв случай не би и помислил за това да подложи на промяна държавния договор от септември 1915 г.

Той твърде много се надявал да може да използва съюзниците срещу България. Турците протестирали с пълна мощ срещу предаването на управлението на Добруджа на България и генерал фон Арц наскоро, на 26 септември, писал:

„Също и за Императорското и кралско Главно армейско командване меродавни са военните и стопанските съображения по въпроса за Добруджа.

Затова напълно се присъединявам към изявленията на Ваше Превъзходителство и с удоволствие съм готов по въпроса, така, както досега, да се отзова на желанията на германското Върховно армейско ръководство."

Екселенц Лудендорф сега отправя към Ваше Превъзходителство[4] молбата да склоните също и граф Чернин на подобно изявление, което той щял да даде толкова по-скоро, когато все още разчитал за спечелване на Румъния чрез Австро-Унгария.

Генералът е убеден, че целият въпрос за Добруджа отново пак е поставен от полковник Ганчев. Той обоснова това със следната строго секретна разшифровка на една телеграма от Ганчев до Радославов:[5]

"Разбираемо е, че относно Добруджа също както при (срещата?)[6] в Берлин Германия не би искала все още да се обвързва, като се привежда аргументът, че ако Германия би се ангажирала сега с Добруджа, то в случай, че при преговорите с Антантата се сблъска със съпротива, би трябвало да продължи войната само заради Добруджа. Аз възразих на този слаб аргумент, защото е повече от ясно, че Добруджата ще е последният въпрос, заради който Антантата ще се противопоставя. Тъй като е факт, че ние без да знаем целите, които ще преследва Германия, се задължихме с един политически договор да водим с нея борбата докрай, то това означава, че ако Германия би се опитала да анексира (Париж?),[7] то според договора ние без съмнение би трябвало да продължим борбата, защото ние не можем по-рано да сключим мир. Стоят ли нещата обаче по такъв начин, то Германия може да поеме задължението за Добруджа, толкова повече, когато тук се касае не за преследване на едно завладяване, а за освобождаването и обратно придобиване на една откъсната от България част. Аргументът, че сме се задължили да водим войната заедно с Германия, без[8] да познаваме нейните военни цели, ще ни помогне наймного, ако ние сега поставим официално въпроса за окончателно определяне съдбата на Добруджа."

Българите още веднъж опитват щастието си и ще бъдат доволни, ако по отношение на Турция и Австро-Унгария получат предимство в Добруджа.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 39, л. 111-113.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Този ден, 29 септември 1917 г., Масов се намира в Берлин.

[2] Сравни док. 226,228,237.

[3] Така е в текста, а в полето от ляво на същия ред е отбелязано със звездичка: „липсва групата".

[4] Грюнау се обръща към държавния секретар на Външно министерство Рихард фон Кюлман.

[5] Виж док. 240. Изяснява се, че съответната извадка е дешифровка на писмо на Ганчев до Радославов, попаднало в германското Външно министерство по агентурен път или съобщено за него от граф Чернин.

[6] Скобите и въпросителният знак са в оригиналния немски текст.

[7] Така е в документа.

[8] Думата е подчертана в дешифровката с многоточие.

№ 237

Препис на шифрована телеграма № 1491, 2 октомври 1917 г., Константинопол, на турския външен министър генерал Енвер бей[1] до и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф, Върховна главна квартира, Плес

Екселенц фон Лудендорф, Върховно военно ръководство.

На тамошен номер 4648 geh. op. от 17.9.1917 до генерал фон Лосов.

Присъединявам се напълно към изложението на Ваше Превъзходителство относно запазване на германското управление в Добруджа.[3] То беше съгласувано след съвместното[2] завладяване по военни и стопански причини. Само германското Върховно военно ръководство познава цялостното положение и е информирано за стопанското положение и намеренията на отделните съюзници, затова може да регулира най-добре разпределението на продуктите на Добруджа. Поради това предложението на България тук не може да се приеме.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.

---

[1] Сравни док. 236. Телеграмата на Енвер е предадена от германското Външно министерство във Върховната главна квартира в Плес/Кройцнах под № 4853.

[2] След „...относно...“ до края изречението е подчертано от получателя.

[3] На 6 октомври 1917 г. представителят на германското Външно министерство във Политическия отдел при Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира барон фон Беркхайм съобщава на полковник фон Мерц, Военно министерство, Берлин: „Генерал Лудендорф ме запозна със следващата телеграма на Енвер“. Абзац и следва текстът на телеграма № 4853.

№ 238

Донесение А. № 267, 2 октомври 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин

Официозът мEcho de Bulgarie“ публикува в днешното си вечерно издание уводна статия по въпроса за Добруджа, който от всички въпроси, които чакат своето решение на бъдещата мирна конференция, бил най-малко познат в Европа. Макар и само установените днес политически принципи да били достатъчни, за да обосноват правото на България върху Добруджа, то би трябвало да се признае, че там се преплитали най-разностранни интереси и поради това на въпроса следвало да се отдаде европейско значение. Не само съюзниците на България, но и общите интереси на Европа, които би трябвало да изключат империализма и монополите, изисквали, щото интернационализираният Дунав повече да не можел повече да служи на военни цели и да образува бариера срещу Севера.

В този разумен ход на мисли, завършвайки, вестникът стига до изненадващото заключение, че владеенето на Северна Добруджа в никакъв случай не давал на България монопол на железопътната отсечка Черна вода – Констанца, тъй като успоредно на железопътната отсечка Черна вода – Констанца можели да се построят и други.

Статията е приложена в изрезка.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 43, л. 121-122.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

№ 239

Препис на писмо[1], 3 октомври 1917 г., Шарлотенбург, на граф Баудисин до члена на Райхстага д-р Густав Щреземан, Берлин[2]

От един господин, който дойде от Константинопол и е пребивавал няколко дни в София, научавам, че професор Милетич е разпространил там[3] широко, че му се било удало да наложи Северна Добруджа за България и че Вие като един от първите парламентаристи сте щели да поддържате това в Райхстага. Тъй като преди 14 дни аз самият бях свидетел, че Вие се изразихте другояче, не бих искал да пропусна веднага да Ви запозная с това. Точно си спомням, че Вие прехвърлихте върху нашите съюзници предполаганата от професора съпротива и че Вие само обещахте да предадете българските желания на Главната комисия. Аз особено се зарадвах на Вашия предпазлив начин на изразяване, в твърде точно предположение, че сте ориентиран по въпроса. В действителност нещата стоят така, че натежаващи важни военни и стопански съображения говорят срещу едно предаване на Северна Добруджа на България,[4] но ние, разбира се действаме умно, като оставяме инициативата на нашите съюзници, те да предявят претенции. Би било твърде дълго да анализирам на това място всички основания. Но с удоволствие съм на Ваше разположение, в случай че Вие държите на един устен разговор.[5]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 42, л. 119-120.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Преписът е архивиран в актовете на германското Външно министерство под № А 32822.

[2] Щреземан, след кратък разговор с държавния подсекретар Бусше по въпроса за речта на проф. Милетич в София, изпратил писмо във Външно министерство, респ. държавния подсекретар, в уверение, че направени от него изявления на даден прием относно „българските военни цели“, респ. Добруджа, „съвсем не е можало да бъдат криво разбрани“. (Съпровождащото писмо на Щреземан с дата 4 октомври 1917 г., към въпросното писмо на граф Баудисин, ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 42, л. 118).

[3] В София.

[4] По въпроса виж тайно донесение до райхсканцлера д-р Михаелис от секретен румънски информатор на германското Външно министерство от 7 октомври, Берлин (ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 48, л. 133-136). Румънският информатор, подписан А. Белдиман, анализира и отхвърля аргу-

ментите на проф. Милетич за справедливостта на българските искания за присъединяване на Добруджа към България и коментира икономическите основания и заинтересованост на Германия против това. Изтъква целесъобразността от присъединяване на Румъния към Германия в духа на старата традиция на съюзнически отношения на Румъния с двете немски монархии.

[5] На 4 октомври 1917 г. д-р Щреземан се обръща писмено към държавния подсекретар на германското Външно министерство фон ден Бусше-Хаденхаузен, уведомявайки го, че е получил писмо от граф Баудисин (прилага го), от което бил заключил, че изложението, което бил направил в Mittwoch-Gesellschaft „върху българските военни цели съвсем не биха могли да се схващат погрешно." (Виж ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 42, л. 118; Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.)

№ 240

Донесение B. № 4885 geheim op. [оюеративен отдел], 4 октомври 1917 г., [Плес/Кройцнах], Върховна главна квартира, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман, Берлин[1]

Поверително!

Ваше Превъзходителство, позволявам си да докладвам следното за досегашното развитие и сегашното състояние на въпроса за Добруджа:

1. За Върховното армейско ръководство основата за разглеждане на въпроса – Добруджа е дадена в § 2 на сключения на 6 септември 1915 г. в София таен договор.

В този договор са фиксирани българските териториални претенции за връщане на загубените през 1913 г. части на Добруджа, както и поправка в полза на България на установената в договора от Берлин[2] българо-румънска граница.

За това през есента на 1916 г. Върховното армейско ръководство без да се бави предостави т. нар. българска Добруджа на България. В останалите завоювани части на областта зад оперативната област на 3-та българска армия, със съгласието на съюзните главни армейски ръководства, беше изградено германско Етапно управление. Един договор, сключен на 2 декември 1916 г. в София уреди икономическото използване на областта и разпределянето на плячката между държавите съюзнички.

Претенции на българите по общото управление на областта първоначално не бяха повдигнати. Тази алчност се появи едва, когато българският министър-председател от едно заявление на Негово Величество Кайзера[3] заключи, че българските претенции за притежаване на цяла Добруджа не биха срещнали пречка от германска страна.

От този момент германското управление трябваше да наблюдава една систематична агитация, подкрепяна особено от български чиновници, които незаконно се намират в административната област.

На 4 януари 1917 г. в Плес между генерал Жеков и Върховното армейско ръководство в присъствието на престолонаследника се удаде да установим споразумяване във военно и икономическо отношение. Чрез това на България бяха направени и политически отстъпки, беше разрешен достъп на двама български чиновници да представят българските специални интереси. Тези споразумения бяха потвърдени и от австро-унгарското и турското главни армейски ръководства.

С това обаче не беше постигнато успокояване на агитацията и на българските претенции. За да проверя на място основателността на повдигнатите срещу нашето управление обвинения, изпратих един офицер от моя щаб в Добруджа. Неговите съобщения потвърдиха безпочвеността на оплакванията и показаха, че цялото подстрекаване срещу нашето управление произтича изключително от политически подбуди.

Ако до пролетта на тази година българското Главно армейско ръководство се държеше по-настрани от общо взето подстрекателското поведение на политическите водачи на българското правителство, то това постепенно се промени. Тъкмо от страна на генерал Жеков сега се поставиха най-радикалните искания. Когато тези бяха отхвърлени, изведнъж българското правителство обяви, че въз основа на новото уреждане на българските командни отношения във войската българското Главно армейско ръководство няма право и не е компетентно да сключва каквито и да било политически и икономически споразумения. Искането за предаване управлението на Добруджа сега вече се поемаше от българското правителство и се подкрепяше по военни съображения от Главното ръководство на войската.

Писмените преговори обаче и сега (май – юни)[4] не водеха до никакъв резултат. Не подлежи на съмнение, че българският военен пълномощник[5] тук играеше безкомпромисно.

При последното посещение на Радославов в Кройцнах преговорите бяха продължени устно. Бяхме близо до споразумение. Въпреки че под влияние на Жеков се появяваха нови трудности, в крайна сметка се сполучи да постигнем съобщеното и на Външно министерство и одобрено от него споразумение.

Това споразумение беше представено на съюзните главни армейски ръководства. Императорското и кралско [ръководство][6] се съгласи, турското поиска същите права, които бяха обещани на българското правителство. Турските искания бяха насочени във връзка с това към Главно армейско командване Баден и бяха признати от него, докато Радославов заяви, че никога няма да даде съгласието си за това. Същевременно Радославов отказа да влезе в преговори по този въпрос с турското правителство.

Българският отговор на последния опит за споразумение беше подновяване на исканията за пълното предаване на управлението, едва тогава можело да се преговаря за допускане на представители на другите съюзници в управлението. Тези нови искания наново бяха предадени от нас на участващите главни армейски ръководства за становище. Главно армейско командване Баден и турското Главно армейско ръководство се присъединиха към нашите възгледи. Те отхвърлиха исканията.

Позицията на германското Върховно армейско ръководство се изразява в инструкцията, която изпратих на подполковник фон Масов:

1. Отстъпването на управлението на Добруджа на България по политически съображения би имало за предпоставка, че държавният договор от септември 1915 г. се разширява и променя. В този договор са установени териториалните претенции на България за компенсация.

2. Оттеглянето на германското военно управление от Добруджа, както и всяка друга принципна промяна на управлението на областта, може да стане само със съгласието на останалите съюзници. Върховното армейско ръководство от самото начало действа според тези принципи.

В тази позиция на Върховното армейско ръководство нищо не би могло да внесе промяна, дори отзивчивостта на българите по други висящи въпроси. Поради това повторените устни намеци на българския военен пълномощник за такива отстъпки бяха отхвърлени още от самото начало.“

Към това отбелязвам, че и произшествията в Черна вода нищо не променят. Възможно е тези произшествия да бъдат използвани от българска страна срещу нас. Това би отговаряло напълно на разбирането на българския военен пълномощник, който завършва един дошъл до наше знание доклад със следните думи:

„Аргументът, с който ние се задължихме да водим войната заедно с Германия, без да познаваме нейните военни цели, ще ни помогне най-много, ако сега официално повдигнем въпроса за окончателно определяне съдбата на Добруджа.“[7]

Следователно не подлежи на съмнение, че България ще подхвърля този неотменим въпрос и че борбата за управлението е за нея само средство за постигане на тази цел.

Според моя опит, ние няма да постигнем нищо трайно чрез по-нататъшни отстъпки към България. Ако обаче такива отстъпки са непременно необходими по политически причини, това, според мен, би трябвало да стане в посока на заключителното изречение на параграф 2 на държавния договор от 6.9.1915 г. сякаш се има предвид поправката на предишната българско-румънска граница. Така би било може би допустимо двете южни етапни комендатури да се отделят от германското Етапно управление и се предадат на българите.[8]

Аз, разбира се, се съмнявам, дали българската политическа ненаситност се задоволява с това и бих продължил да вярвам, че чрез това тя намира още по-силен подтик.

Във всеки случай към предложението за предоставяне на тези области би трябвало да се обвържат следните условия: [9]

1. Че при по-късните преговори за мир от тези концесии няма да се създава прецедент;

2. Че турското и австро-унгарското правителства трябва да дадат съгласието си за това;

3. Че на не българското население се осигурява правото за напускане на областта с цялото си имущество и обезщетение на неговата собственост и земя;

4. Че не се ограничава досегашното право на германците за изкупуване на суровини в тези области, и че

5. Българите до края на войната се отказват от всякакви по-нататъшни искания относно Добруджа.

Полковник фон Мерц от моя щаб ще пътува заедно с Негово Величество[10] до София и Константинопол. Той е напълно осведомен за моите възгледи. Аз моля да приемете неговия доклад за пътуването и също да го чуете по другите висящи въпроси.

Бих искал при този случай да изразя моето схващане още за това, че при неблагонадеждното държане на Австро-Унгария и България съществува опасността чрез едно съвсем променливо благосклонно държане на Австро-Унгария и на България да седнем между два стола. Дълбоко в себе си ние трябва да сме наясно, дали ще вървим повече с България или с Австро-Унгария.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 46, л. 125-130.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Под № 740 представителят на Външно министерство във Върховната главна квартира барон фон Беркхайм представя донесението в Министерството. Върху оригинала в ляво под номерацията на Генералния щаб е написано: „№ 740. Прочетено: 5.10.1917 [Подпис] Грюнау."

Горе вдясно на оригинала на документа с дата 6 октомври е записано разпореждане да се изпрати шифрована телеграма № 414 за София и още: „За таен съветник фон Розенберг."

Нареждането е изпълнено от държавния подсекретар на Външното министерство Бусше – Хаденкаузен. На 6 октомври 1917 г. шифровано по Хюз е изпратена телеграма № 414 до София, съдържаща кратко резюме на донесението на Лудендорф. Подчертава се, че едно евентуално предаване на германското етапно управление на България трябва да бъде обвързано с определени условия и се цитират формулираните в пълния текст на секретното донесение пет точки на Лудендорф.

Същият този текст, като в началото му е написано „Тайно. За таен съветник фон Розенберг", е изпратен същия ден 6 октомври на шефа на Ориент-отдела на Външно министерство. (Виж ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 47, л. 131-132.)

[2] Берлинският мирен договор 1878 г.

[3] Вилхелм II.

[4] Виж док. 189,190,191,193,245,251,255,256,258.

[5] Полковник Петър Ганчев.

[6] Австро-унгарското армейско ръководство.

[7] Виж док. 236.

[8] Сравни док. 294.

[9] Сравни док. 245,246,247.

[10] Вилхелм II.

№ 241

Телеграма № 234, 4 октомври 1917 г., Берлин, на германския Адмиралтейски щаб, Берлин, до германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним, София

Много бързо!

Трупенфюрер Мангелсдорф отпътува вчера за Ямбол с Балканцуг за София-Пловдив с 15 съпровождащи. На гара София Мангелсдорф трябва да направи на Вас или на Ваш представител важно съобщение.[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 5.

---

[1] Съобщението е предадено съвсем конфиденциално. Със следващи телеграми от Ямбол майор Мангелсдорф уведомява фон Арним, какъв е съставът на екипажите в летище Ямбол, 30 души са на разположение "за операции заедно с марината като маньовъргрупи", командировани са 200 български войници като оперативни и охранителни войскови части. През януари 1918 г. командата български войници възлиза на 500 души.

[2] Разполагаме с фотокопията наред важни документи, които разкриват по-нататък операционните действия на германските самолети от летище Ямбол съвместно със Средиземноморската дивизия. Това са продължителни денонощни разузнавателни полети над Средиземно море – Суецкия канал, Порт Саид и Александрия, Кайро, Асуан, на югоизток – английските мунационни депа в Белград. Шефът на Адмиралтейския щаб фон Холцендорф разработва бойни полети и в посока към пристанищата на Северно море. (Виж Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 5; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2, л. 13-18,20-23,31,34.)

№ 242

Доклад В. № 1904 А, 6 октомври 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, до началника на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин, и до Командването на германската Средиземноморска дивизия, Константинопол[1]

Закупуване на параход „София“

Опитът да се получи разрешението на българското правителство за закупуване на кораба „София“ досега се провали. Съществува закон, че във военно време кораби не могат да бъдат продавани. В случай на изключение решава Министерският съвет.

В случая „София“ досега Министерският съвет се изказа против продажбата. Причината за това е един протест на всеобщата Дирекция по продоволствието с обосновката, че съществувала опасност, корабът да бъде използван за неразрешен експорт на хранителни стоки.

Тъй като получих тази информация не служебно, а случайно, срещу това мнение не бих могъл да протестирам официално, а само при случай на по-нататъшни преговори да го отхвърля.

И тук е както при всички други германско-български преговори: германците неоснователно са подозирани, а слабият кабинет не смее да излезе срещу могъщата Дирекция по продоволствието. Затова за мен беше важно да спечеля за работата отделните членове на кабинета. Това ми се отдаде с помощта на един стамболовистки депутат Александър Станчов. Стамболовистките министри (железопътния транспорт/Кознички) и Добри Петков) застанаха до мен и тъй като вече е налице опозиция на стамболовистите в кабинета, влиянието им върху другите министри беше осезаемо. Финансовият министър Тончев застана на моя страна, а също с личното си мнение и военният министър.[2] Последният обаче ми каза, че той не може служебно да се ангажира с проекта, тъй като командирът на флота полковник Кирков бил докладвал срещу него. Вследствие на това съобщение помолих Имперската флотска служба чрез задържане на германски доставки да упражни натиск върху флотския шеф. Същевременно накарах морския старши лейтенант Нойман във Варна да се обърне към полковник Кирков и да накара последния да промени позицията си. Полковник Кирков при този случай отрекъл всичко найенергично. Той не бил питан по въпроса, а той най-малко би възразил срещу продажба на кораба на нас.

Разбира се, това изказване, което стоеше в пълно противоречие с думите на военния министър, ме озадачи и аз проучих въпроса из основи. Шефът на Управлението на държавните дългове господин Стоянов, който е силно заинтересуван от продажбата (държавата има участие в Параходното дружество), потвърди думите на военния министър и ми показа едно писмо на полковник Кирков до Комитета по продоволствието и Военното министерство, което сдържало, както ми каза Стоянов, протест срещу продажбата на „София“.

Сега вече полковник Кирков трябваше волю-неволю да се съгласи да каже истината. Той направи това пред морския старши лейтенант Нойман по не особено умел начин. Той признал, че е писал писмото „за да предотврати едно нарушаване на закона“. Дали с това той иска да каже, че аз съм се опитвал да присвоя кораба без участието на правителството или дали той с това иска да упрекне Параходното дружество или отделни членове на правителството, не е ясно. Капитан-лейтенант Майер ще изясни въпроса, щом пристигне във Варна (на 6-ти). Аз съм при това в благоприятно положение да държа в ръцете си полковник Кирков, тъй като, от една страна, неговата с нищо необяснима, освен с неразбираемо недоверие, интригантска игра е разкрита, от друга страна, той отправя упрек с посочването за „нарушаване на закона“, срещу който, разбира се, протестирам категорично, в случай че Кирков не ме удовлетвори.[3]

Както ми съобщи вчера и министър-председателят,[4] той също е на мнение, че разрешението на Министерския съвет зависи само от промяна в позицията на полковник Кирков.

В този смисъл информирах и българското Главно армейско ръководство и помолих от военни позиции да въздействат на полковник Кирков.

Между другото подсилих опозицията срещу една продажба [на кораба] на Турция, така че можем да се надяваме, че евентуалното разрешение на Параходното дружество ще бъде издадено само за продажбата на кораба на Германия. Турското предложение до днес вече надхвърля 200 000 лева.[5]

За присъждане на Железен кръст I степен на полковник Кирков моля засега да се откажем.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/28.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2961.

---

[1] При получаването му в Имперската марина върху доклада е поставен двойно подчертано гриф „Ganz Geheim!“.

[2] Найденов.

[3] При четенето на доклада пасажът от думите „аз съм в благоприятното положение...“ до края е подчертан с вертикална черта отляво.

[4] Радославов.

[5] Сравни док. 247.

№ 243

Шифрована телеграма № 646, 7 октомври 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Тайно.

Поверително научих, че тукашни добруджански кръгове подготвяли адрес до Негово Величество Кайзера.[1] Същевременно в пресата отново се забелязва неприятелска агитация за Добруджа.[2]

Радославов вероятно не е съвсем чужд на това действие. Взех повод от това, за да протестирам остро пред него. Негово Величество, казах му, идва като гост на българския народ и не би трябвало да бъде лично обезпокояван с политически претенции, по които да се преговаря е задача на правителствата. Ако добруджанските кръгове биха използвали присъствието на Негово Величество за агитационни цели, то това би се приело от нас като лишена от такт политика на изнудване и ще направи най-лошо впечатление.

Радославов обеща да предотврати неподходящи адреси.[3]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 51, л. 141-142.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Вилхелм II.

[2] Предстои посещение на Вилхелм II в България. Когато това става, с телеграма № 3612 от 12 октомври 1917 г., военноморският аташе Арним съобщава на Адмиралтейския щаб в Берлин, че посещението на императора в София преминало „блестящо".

Подробно за посещението на германския император в България, вкл. пътуването на двамата монарси Вилхелм II и цар Фердинанд в Драма, виж строго секретен доклад на Арним В. № 1997 А, от 16 октомври 1916 г., до държавния секретар на германското Имперско министерство на марината – ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/31, л. 19-25.

[3] В полето на документа с дата 8 октомври 1917г. държавният секретар нарежда да се предаде на германския пълномощен министър в София Хюз-телеграма № 420 (във връзка с неговата телеграма № 646), че той, държавният секретар, е „твърде съгласен" с евентуални мерки срещу планирания акт от страна на добруджанските кръгове към Негово Величество Императора.

По-нататък нещата се развиват, както следва:

Текстът на адреса съставя Върховният комитет на Българската добруджанска организация. Изразява се благодарност към Вилхелм II за въоръжената помощ на германската армия при освобождаването на Добруджа и заедно с това добруджанци молят Кайзера да разпореди „въвеждането на чисто българско управление в Северна Добруджа" и подкрепи целта на организацията – присъединяването на цяла Добруджа към България.

Въпреки заявлението на Радославов, че ще се предотврати обявяване на адреса, полковник Ганчев, съобщавайки, че го прави „по поръчение на HVB. цар Фердинанд", предава адреса на държавния секретар на германското Външно министерство, за да бъде връчен по-нататък на Императора. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 10.)

Министър-председателят Радославов продължил да твърди, че адресът просто е задържан в Двореца, не е връчван и няма защо да се говори повече по него. Така или иначе обаче случаят задълбочава проблематиката Добруджа в дипломатическите съюзнически отношения на Германия и България. Виж док. 249, 252, 256, 262.

№ 244

Копие на доклад В. № 1925 А, 9 октомври 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин, и до шефа на Адмиралтейски щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф и до германския военноморски аташе, Константинопол (същевременно за Средиземноморската дивизия)

Вътрешнополитическото положение на България

Латентната криза на кабинета на Радославов ще навлезе с предстоящата сесия на парламента в остър стадий.

Г-н Радославов видимо се опитва да удовлетвори опозицията. Той отстъпи пред изискването ѝ Народното събрание да се свика още на 15 октомври. Започващите на 28 октомври редовни заседания се предхождат от 15 до 27 от извънредно заседаване.

Това развитие изглежда не е приятно за г-н Радославов, тъй като свикването на камарата съвпада с посещението на Негово Величество Кайзера. Опозицията вероятно ще се въздържа и може би ще се опита да покаже дружелюбност към Германия, за да докаже способността си да управлява.

Във всеки случай на правителството предстоят сериозни дни, които, ако не до падане на кабинета, то сигурно ще доведат до радикални персонални промени. Най-малкото се очаква отстраняването на отделни министри, преди всичко на финансовия министър Тончев и на военния министър Найденов.[1] Самият Радославов изглежда се стреми към коалиционен кабинет. Чудя се обаче, дали опозиционните партии ще се съгласят да пратят отделни свои членове в един кабинет на Радославов. Засега не изглежда така.

Решаваща ще бъде преди всичко думата на Царя. Че той не счита повече сегашния кабинет за жизнеспособен, е вън от съмнение. Не е ясно все още, дали той ще се реши на радикална промяна или на компромис. Може би предстоящото присъствие на Кайзера ще окаже влияние той да вземе решение в полза на последното.

От наша страна положението може да преценим както следва:

Радославов е наш човек, това не подлежи на съмнение. Той е приятелски настроен към Германия и то не заради военните успехи на Германия, а отдавна и по принцип. Той доведе България на страната на Централните сили против дълбоко вкоренените русофилски кръгове, които по образование и интелигентност са най-добрите сили на страната.

Затова нашата служебна политика се стреми както преди да го задържи. В неговото падане тя би видяла засилване надеждите на Антантата за откъсване на България; тя стои на становището, че възможностите, които една смяна на личността на министър-председателя би донесла, не трябва да се игнорират, затова че цялото бъдеще на нашите отношения с България чрез това би станало несигурно. Нашата цяла политика с България[2] се основава в най-голямата си част на Радославов, с неговото падане почвата, върху която тя стои, би се разклатила. Дали е трябвало да потърсим средства и пътища да си създадем резерва, която в случай на падане на Радославов да би могла да дойде на негово място, искам да поставя по-нататък.

Факт е, че поради липса на резерва сме попаднали в едно много неизгодно за нас отношение на зависимост от Радославов, който много добре знае, че ние не можем да го оставим да падне, и който при всеки случай използва тази незаменимост, за да подкрепя в наша вреда и за наша сметка своята превърнала се в неудържима вътрешна политика.

Следствието от това е, че нашата политика към министър-председателя се превърна във верига от отстъпки. В много случаи достатъчна беше заплахата с неговата оставка или посочване на възбуденото обществено мнение на България, за да ни принуди на отстъпки.

Резултатът от това развитие на нещата се вижда ясно днес преди всичко в Добруджанския въпрос. По вътрешните български проблеми, свързани с изхранването на германските войски и експлоатирането на българските руди и каменовъглени мини, както и по много второстепенни въпроси, успехът от наша страна не е станал по-добър.

При всички тези развития кабинетът на Радославов съзнателно работеше против нас. Разиграното като коз обществено мнение, което по въпроса за Добруджа и в дискусиите за продоволствието на германските войски се обърна остро против нас, не само беше търпяно, то е по мое мнение дело на Радославов. Поръчана работа.

В Добруджа министър-председателят се нуждае от успех, за да закрепи своята позиция и да отклони опозицията от всеобщия разпад, който цари в страната. По въпроса за прехраната, както и при преговорите за стопански компенсации за Германия нему е удобно да използва германците като дървени магарета[3] и на тях да приписва вината за българските трудности с изхранването.

Всяко германско желание, всяко изискване от наша страна, което допира до български икономически интереси, засега в почти всички случаи е неизпълнимо. От една страна, опозицията би използвала една отзивчивост на правителството с позива, българските интереси ще бъдат накърнени, за да нападне правителството, от друга страна, самото правителство е твърде слабо, за да се изложи на подобни машинации, още по-малко да им се противопостави.

Преговорите за закупуване на парахода „София“ са типични за тези отношения.[4] Правителството беше готово за продажба, докато не го заплашваше атака. Щом началникът на флотата без да бъде попитан се изказа против продажбата, оправдаваше се с Комитета по продоволствието и май раздвижи опозиционни депутати, работата стигна до задънена улица. Ако правителството би задоволявало нашите желания, то е трябвало едновременно да очаква нападки пълни с лъжи и клевети.

Безпомощността на кабинета се характеризира наред с чисто парламентарното си положение и с това, че и други важни политически фактори принадлежат към неговите противници. Враждебното отношение на Главната квартира към правителството съм споменавал вече и при други случаи.Освен това мощен противник на кабинета израсна и в Комитета по продоволствието. Остри различия в обсега на властта между Радославов и началника на Комитета генерал Протогеров накараха последния да подаде оставка. Царят наистина не потвърди оставката на заслужилия генерал и трябва да се съобразяваме с неговото по-нататъшно оставане на служба, но все пак сега и от тази страна съществува напрежение, което не трябва да подценяваме, особено не, предвид на водещата позиция на Протогеров начело на Македонския комитет.

Така ние виждаме нашия кабинет да влиза в предстоящите заседания на Народното събрание в една действително блестяща изолация.

Резултатът от предстоящите парламентарни борби трябва да се очаква с напрежение. Възможността, че кабинетът пада и правителство начело с Малинов идва начело на властта, не трябва да се изпуска от очи.

Дори една пълна промяна на кабинета по мое мнение не ще докара вероятността от завой във външната политика на България. Външните успехи на България вкорениха у народа идеята за германския съюз. Руското крушение е също толкова малко подходящо като изолираното влияние на подводната война, за да направи примамливо за българите едно присъединяване към Антантата, през време когато в Германия няма насрещни реакции.

Днешните усилия на опозицията да докаже своето приятелско отношение към Германия могат да се оценяват наистина само като тактически маньовър, за да ни спечелят засега, но според мен силата на фактите повече не ще позволи също и на един бъдещ кабинет да напусне стария път.

Според моето мнение вътрешнополитически една промяна би била благодат за страната и аз дори мисля, че много търкащи се плоскости, които днес съществуват в страната между нас и българите, при нови обстоятелства биха се подобрили.[5]

Предпоставка затова би било, разбира се, че успеем своевременно да установим досега напълно липсващия контакт с водещите мъже на новото правителство на базата на приятелско взаимно доверие.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57, л. 68-73.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] „Военният министър Найденов“ добавено ръкописно в текста.

[2] „с България“ е добавено ръкописно, като поправка в словореда.

[3] „Дървено магаре“ за скеля за строеж, магаре за рязане на дърва и пр.

[4] Виж док. 242.

[5] Отстрани в ляво на абзаца при четенето от адресата е изписана двойна черта.

№ 245

Препис на изследване,[1] 11 октомври 1917 г., Белград, по куриер, на офицера при Щаба на германската група войски Шолц капитан д-р Лесинг[2] до германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин

Икономическото значение на Нова България за Германия

Под Нова България българинът изобщо разбира цялата завзета от българите неприятелска територия на Балканите. В тази статия понятието се схваща по-тясно и се разглежда само като операционна и етапна област на армейска група Шолц. Тук става дума главно за българските военни губерньорства Македония и Морава със седалища в Юскюб (на бълг[арски] Скопие) и Ниш. Според тяхната вътрешна икономическа стойност и структура двете губерньорства са почти равностойни. Естествено, политически те са основно различни. Че Морава днес е сръбска, не се отрича дори от най-богатите на фантазия български анексионисти, Македония обаче с Монастир и със силното желание за Солун е за всички българи идеала на тяхното национално виждане.

Въпреки често подчертаваното твърдение, че политическо и икономическо влияние вървят ръка за ръка, трябва от самото начало да се посочи, че Морава, безразлично дали е българска или сръбска, винаги трябва да търси икономическо присъединяване към Централните сили, докато за Македония така както преди Солун остава най-подходящата връзка. Естествено общата икономическа политика на България ще бъде меродавна и за Македония, обаче корабоплавателни пътища за внос и износ са много по-важни фактори, отколкото политически мотиви. Морава не ще има за Централните сили политически симпатии, щом като – макар и да трябва да се изтъкне подчертано, че германският тил изцяло в противоположност на българското военно управление съумя да си спечели симпатии на още намиращи се в областта сърби – напротив, населението на Македония е твърде привлечено преди всичко към германците. Българският македонец и борец за свобода вижда в нас освободител, турчинът противовес на някои български жестокости и всички – и куцовласите, албанците, арнаутите, гърците, цинцарите, циганите и както иначе се казва тази смесица от народи познаха в нас народ, с който могат да живеят и преди всичко чрез който могат да печелят. Това прави Македония така политически ценна за Германия, понеже тя заякчава нашето влияние в София и Константинопол и ни проправя пътя към останалите балкански народи.

Селско стопанство и скотовъдство са главните добивни клона на населението. Добива се най-много царевица (царевица, кукуруз),[3] но също и всички други видове зърнени храни и в окръг Конкана се отглежда ориз. Овес едва-едва се сее, на конете се дава ечемик. Обработването на почвата става по примитивен начин с теглена от волове дървена подставка, която завършва в един вид гребло с желязно острие и разравя почвата. Тук за германската селскостопанска машинна индустрия се открива просторна област, въпреки че трябва да се пазим от това да преценяваме тукашните отношения според нашите. Главният въпрос е напояването, което по-долу ще бъде обсъдено. Жъне се със сърп и коса, вършее се според библейската поговорка: „Ти трябва да си задължен на вола, който ето на вършее, не на мишката.“ Не само волове, но най-често малките обичайни за страната коне обикалят в кръг на хармана върху навлажнените житни растения. Големи лопати и добър вятър изпълняват работата на нашите веялни и сортировачни машини.

Вярно и послушно магарето носи към пазара своя товар и често не прекомерно грижливия господар, жената на християнския жител върви пеша и при това още преде вълната в своите грижливи ръце. Издръжливи и неуморни малките невзискателни коне, най-вече като товарни животни, рядко се впрягат в ярем, и като основен стълб на балканското стопанство влачат бавно, ала сигурно по невероятни пътища волските впрягове – возила, наподобяващи каруци. Многобройни домашни птици се грижат сами за себе си и също така многобройни стада овце и кози пасат по хълмовете на планините. Планинецът албанец живее от тях, понеже планините и липсващото желание за работа не позволяват селско стопанство. Прекрасното бяло твърдо сирене (ciren) и такова същото овче сирене (кашкавал)[4] се приготовлява в мирно време много евтино, през войната недостъпно скъпо и благодарение на „обществената предвидливост“ ненамираемо.

В градинарството особено македонският българин е художник, едно просто практическо напояване и истински прилежна работа му дават върху площта на малки парцели да събира по 4 и 5 пъти реколта, всичко процъвтява, особено любимият чесън и чушките. Тикви (алабаш)[5] с големина на човешка глава се консумират сурови със сол, като ряпа, хляб и сирене съставляват лятната храна. Овощия от всякакъв вид има в изобилие, а също така прави се добро вино, с което тук е прочут Кавадар, с ябълки – Тетово (Калканделен).

В Морава живеят селяни, които отглеждат също домашни прасета, най-често на собствен кър [вън от селото] терен, в Македония все още много земеделска земя принадлежи на чифликчии, най-вече турски господари, които претендират за половината от реколтата. Покупките на германската войска обаче дадоха на селяните многократно възможността да отхвърлят това право.

Отдалечените [жп]-отсечки на областта все още не са построени и преди всичко липсва каквото и да било рационално водно стопанство. Едно планомерно изискване за това е тук първо предварително условие. Безогледна експлоатация в турско време е оставила след себе си в обитаваните околности голи планини.

За гори сега вече се знаят следните:

Планината между завоя на Черна и равнината Моглена има все още девствен лес, покрита е оттук нататък с великолепна висока гора, която разкошно се разраства върху дълбок изветряващ вулканичен камънак. В дълбоките хоризонти се виждат смърч и бук, рядко дъбове сред по-високите високостеблени ели и бук. Войната със своите транспортни пътища и въжени линии разкри тази област, мирът затова пък предоставя добро оползотворяване през Солун.

Околностите на Демир капу, Худова и склоновете на Вардарската долина надолу от „Желязна врата“ показват рядка дъбова гора, която върху отличната скалнодиоритна почва (диабаз) би била лесно залесена.

Твърде богата на гори е също надълго проточената Беласица планина между Вардар и Рупелското дефиле на Струма, особено на плътно разпрострели се букови гори по обърнатия към плодородната долина на Струма северен склон, на разпрострели се в полите на планината благородни кестени и чинар. Там има много лешников шубрак, който би трябвало подобно като в североизточна Мала Азия да се употреби за износ. На места варовиково-шистовата планина между Дрин и околността на Крушово е покрита с буков лес, също така в клисурата на Треска и в Якупица планина има горски щандове на борови дърва и шума. Горите при Качаник снабдяват Юскуб с дърва, несъществени фондове има все още навсякъде, но както се каза, областта трябва да се характеризира като бедна на гори.

Налице е безсъмнено голямата плодовитост на земята, която по причина на интензивното изветряване при тукашния климат се нуждае и от енергично възобновяване на хранителните вещества за растенията в почвата, съвсем независимо от напояването. Лятна суша и затлачване на реките, които по време на наводнения повличат със себе си в своето буйно течение тиня и камънак, оказват влияние на реколтата. Само речно регулиране и залесяване могат да помогнат. Язовири, които благодарение на своеобразното речно оформяне биха могли лесно да се изградят, са необходими, залесявания и щадене на наличните запаси трябва да вървят ръка за ръка. Геологическата карта, която се изработва за операционната област от геманските геолози, дава важен знак за залесяването. Тя показва скалните породи като вулканични и гранит, който принадлежи към тях.

Износът от двете военно управлявани области през турско и сръбско време беше ограничен. Изолираност от големите транспортни пътища, липсващ предприемачески дух и несигурни политически условия пречеха на страната, особено на Македония, да се развива. Войната създаваше съобщителни артерии, теснолинейки и пр. И отваряше очите на населението. Службите за военни суровини извършват нужна подготвителна работа. Те смятат, че при известна отзивчивост на съот[ветните] правителства за годишния износ за Германия биха били на разположение приблизително:

4-5 милиона агнешки, ярешки, кози, овчи нещавени кожи
3-4 млн. кг вълна
5-6 " " тютюн
5-6 " " маково семе
2-3 " " коноп
100-120 000 кг опиум
1 милион кг ориз

Към това се добавя още един по-голям брой обработени кожи от едър добитък. Фондът на едрия добитък наистина пострада от войната, ще се възстанови обаче за няколко години. Същото се отнася за свиневъдството в Стара Сърбия. Едно оползотворяване на тези животински резерви за германското изхранване би трябвало да се има пред очи.

Една нараснала селскостопанска продукция освобождава за износ и още други продукти като яйца, овощия, птици, вино. Хлебно зърно и царевица достигат за обозримо време само за самоснабдяване.

Коприненото бубарство пострада във войната, понеже много черничеви дървета ставаха жертва на недостига на дърва, в мирни времена ще му се засвидетелства внимание, така също отглеждането на ориз и мак ще приеме по-голям обхват.

В горното становище не се взема предвид Източна Македония, преди гръцка област. Нейният тютюнев износ през Кавала възлизаше в мирно време вече на 50 мил. фр. годишно. Речният басейн на Серес и Драма е складирал под почвата големи количества артезианска/ кладенчова вода, чието разкриване би позволило разпространение на твърди култури. Заслужава си още да се спомене, че устието на Серес, както и басейнът на Струма трябва да са твърде подходящи за оризова и памукова култура.

При големия глад на Германия за суровини горепреведените суми представляват само една малка частица от нужното, обаче заради трудностите, пред които ще се изправи всеки, по-специално обаче нашето снабдяване със суровини, те са заслужаващи внимание. Всеки внос от чужда област трябва да върви ръка за ръка с износ към нея.

Вносът в Стара и Нова Сърбия преди войната се намираше в австрийски и от Солун нататък във френски и английски ръце, германската търговия вследствие на австрийско-сръбските разногласия беше проникнала до Ниш. През войната за въвеждането на германските фабрикати и за лежащото във военния интерес задоволяване на настоятелните нужди на населението чрез германското Главно командване се създадоха специални служби, които трябваше да се занимават с вноса от Германия. Местното търговско съсловие показа голям интерес към германските фабрикати и скоро стана ясно, че може да се разчита на един значителен оборот и то с железни панти, желязо на пръчки и обла стомана, ламарини, железни и дървени винтове, стъкла за прозорци и стъклени стоки, селскостопански машини, нюренбергски артикули сол, петролеум, захар, анилинови бои, изобщо със стоки от всякакъв род. За съжаление това многообещаващо начинание, което само в Юскуб въпреки големи ограничавания и трудности за 5 месеца пласира стоки за 3 600 000 марки, заради затруднението да получава в Германия свободно стоки за износ, се преустанови.

Доколкото в рамките на една кратка статия е възможно, в горното изложение беше показано, че завладяната от германските войски съвместно със съюзниците територия на Сърбия по своята самобитна икономическа структура не е без стопанска стойност за Германия. Главното значение на тези планински земи лежи обаче в тяхното богатство от руди, върху което според сведения от различни източници следва специално изследване.

Като е общоприето, за преценяването на тези области трябва още да се обсъди:

I. Българското управление. То разглежда Стара Сърбия (Морава) така да се каже като окупирана вражеска територия, Македония – като освободена българска земя. Последиците на войната затова станаха икономически твърде силно чувствителни за Стара Сърбия, особено при различните наказателни експедиции след въстанията, където много села бяха унищожени и добитък беше отвлечен масово в Стара България и за войсковите части. Едно управление, което и най-големият приятел на българите не може да оправдае, се погрижи за това, щото Стара Сърбия да се нуждае от още доста години на мир, за да достигне своето старо благосъстояние. Сръбският селянин е без съмнение твърде усърден, образът, който по-рано се създаваше за него, от една страна, е кама в ръка, от друга страна, тъпоумен, клечащ при свинете си, съответстваше на за съжаление при нас и днес още достойно за оплакване дълбоко непознаване на чуждия характер и преди всичко на славянската самобитност. Плодородността на земята и обилни парични средства, произхождащи главно от покупки на германското Етапно, при тези, които все още се радват на своя имот, ще го улеснят при възстановяването.

В Македония въздействието на 5-годишно водене на война естествено не е останало без влияние. След Балканската война изглежда Сърбия наистина се е мъчила с най-добри намерения да издигне областта икономически, а че при това политически устата на българското население се запушваше, е балкански навик. Световната война направи южната област на страната бойна зона, завоевателният поход през самата страна обаче се извършваше без съществени опетявания. Българското управление се стремеше по възможност да предпази населението от загуби, често при пренебрегване на изискванията на военното ръководство. Че третирането на населението не е равнопоставено, е известно, икономическите интереси на страната, като при изселванията на много дейни търговци, които не бяха от българска или турска националност, трябва да отстъпват пред така наречените политически интереси.

Българското управление както в Македония, така и в Морава не можеше нищо съществено да направи за активно подпомагане развитието на страната, то е в плен на балканския навик, в унищожението на противника и неговия имот да вижда собствената си изгода и тепърва много бавно, главно чрез индиректното влияние на германската работа на Балканите проумява понятието „изграждане“. Несъмнено е обстоятелството, че почти всички по-стари офицери са възпитани в руски дух, ще се създаде промяна може би под влияние на завръщащата се от фронта по-млада генерация. Тя доби по-тесен контакт с германските войници и германския духовен живот. Факт е, че построените от германска страна съобщителни пътища, теснолинейки и въжени линии и преди всичко многото в страната похарчени германски пари на първо място осигуряват нейното икономическо бъдеще.

II. В по-тясна връзка тук с това стои валутният въпрос.

Никъде не се състоя подобно обезценяване на парите, както на Балканите. Говори се общо за неимоверно поскъпване, което е вярно само в ограничен или косвен смисъл, тъй като при измерване на парите по силата на паричната икономика цените са наистина все още високи и отчасти значително по-високи, отколкото в мирни времена, обаче не прекомерно, понеже най-скъпото е злато. А тук в страната съществува истинска търговия на злато. Днес един луидор[6] или като главна монета един турски златен фунт струва приблизително 75-80 лева срещу 45-50 лева преди 3-4 години. Получава се следният куриоз: германската валута е установена договорно по отношение на българската в паритет 0,81 марки = 1 лв. (А пък обръщението 1 лев е само 0,80 марки.) Производители и търговци продават всички суровини, макар и неофициално, в действителност на базата на цената на златото. Изобщо изглежда трябва да има само повече опиум срещу злато. Германската валута се въвлича така в бърканицата на обезценяването.[6]

Многократно разочаровани, измамвани и насилвани чрез прибързано действащи разпореждания на властите, селяни и дребни търговци и от край време албанецът виждат стойностна собственост само в златото. Из този хаос може да помогне само един нормален внос. Почти всички суровини (т.е. тези на селскостопанското производство, метали, например, не) са под възбрана и имат най-високи цени. Книжните пари в очите на населението нямат никаква стойност, предмети за потребление не се купуват, следователно суровините в значителен обем се скриват и прекомерно се запасяват. За парите от това, каквото е трябвало да се продаде, по възможност се купува злато и се скрива. Така също остават непредадени за нашето военно стопанство значителни медни запаси, които като котли, печки, метални чаши[7] и пр. могат да се намерят навсякъде на Балканите, в Босна и Херцеговина. Ако би се поискало да се секвестира златото, дори голяма войскова част войници запасняци би намерила само много малка частица.

През първите военни години разменната търговия, която, от една страна, българската Дирекция по прехраната повече не допуска и за която, от друга страна, все повече липсват обекти, беше един баланс, в мира необходимост е засилен внос, 1) за да изтеглим нашите книжни пари и повдигнем нашата валута, 2) за да създадем на нашата индустрия перспективен пазар за пласмент и 3) за да си осигурим суровини на приемливи цени.

III. Австро-унгарската търговска политика е за нашата вносно-износна търговия на Балканите сериозна опасност. Навсякъде са и[мператорски] и к[ралски] представители, в Ниш, Юскуб, Прилеп. С всички средства и с голяма ловкост под милитаристичен предлог се върши подготовка за мира, често се чува от устата на български военен, австрийците ни разбират по-добре. Един неутвърден от България консул се назначава в Юскуб чрез и[мператорски] и к[ралски] представител на легацията в София на име Врбанич, който говори български и е женен за дъщеря на български генералщабен офицер. В Прилеп работи като офицер от Информационната служба бивш балкански консул, капитан Хофленер. Така да се каже, на всяко място на служба са голям брой офицери, чиято собствена задача е да работят за и[мператорското] и к[ралско] икономическо надмощие на Балканите, за което ние трябваше да се борим.

IV. Германският интерес трябва да се има пред очи в германските военни служби, доколкото техните милитаристични задължения биха го допуснали. В Ниш действа служба за военни суровини и един военен консулски агент, също така и в Юскюб се намира служба за военни суровини. За вноса от Германия в Юскюб работеше един офицер за свръзка, чиято служба съобразно приведените под „внос“ причини беше превърната в съвещателен пункт за търговския обмен. Минните въпроси се разработват от пълномощника на пруското Военно министерство София и M.K.D. 7 (върху това виж специално изследване).

На Македонския фронт има много офицери и войници, които опознаха страната и хората. Трябва нещо да стане, за да осигури Германия това знание за мира. Главното командване възнамерява да подготви за през преходното време подходяща личност за Юскюб, Кредитна банка София (принадлежи на Дисконто-гезелшафт Берлин) иска да учреди филиал в Юскюб, това обаче не задоволява. Едно планомерно подготвително работене за мира е повелята на часа. Притежанието или най-малкото едно решаващо влияние върху построената и администрирана от германска страна железница Белград – Ниш е заслужаващото да бъде постигнато. Трябва да се придобият германски сгради в Юскюб и Ниш. Австрийски и също такива на антантовски страни имаше още през мира.

Установяване на консулства в Македония не се препоръчва, понеже така бързо би се разтворила врата и вратички за английско и френско влияние. Усърдни личности, като представители на и[мператорската] легация в София, би трябвало да съблюдават германските интереси. Ние се бием заедно със страната и не можем да я загубим в мира.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 23, ае 89-90, л. 370-381.
Potsdam, DZA, Weltkrieg, Bulgarien 2571.

---

[1] Пратка с изследването на д-р Лесинг за Берлин изпраща германският консул Фрайтаг в Белград.

[2] Сравни док. 152.

[3] В скобите е приведено местното звучене на немската дума Mais [царевица].

[4] В скобата е приведено названието в звученето на местната дума.

[5] Приведена е местната дума. В България обаче с „алабаш“ се нарича гулията.

[6] Louis d˙or [луидор] = 20 френски франка.

[7] Круг – метална чаша за бира или вино.

№ 246

Телеграма № 498, 17 октомври 1917 г., София, по полева поща, от германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейския щаб, Берлин[1]

Н[егово] В[еличество] Кайзерът пристига от Константинопол, идвайки 19 вечерта двореца Враня свитата в София. Продължение на пътуването 20-ти сутринта.

Досега тук не са се състояли политически преговори по-специално по въпроса за Добруджа. Разчита се на това, че Радославов в петък вечер ще зачекне въпроса пред фон Кюлман.[2]

Военни преговори за етапното управление на Добруджа, които ръководи полковник Хасе от 0.9. група войски Макензен, са в ход. Не незначителни трудности, както изглежда, тъкми се да се предостави на III българска армия една етапна област в Северна Добруджа и германското Етапно управление съответно да се ограничи.[3] Преговорите между представителя на пруското Военно министерство полковник Дове и Комитета по продоволствието относно снабдяването на германските войски протичат добре вследствие благоприятното въздействие на посещението на Кайзера, преследваната цел, че България за това тук поставя на разположение определено количество, се постига както изглежда срещу компенсация. Може да се надяваме, че една от главните плоскости на търкания най-сетне се премахва.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/31, л. 14-15.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2961.

---

[1] При получаването ѝ в Берлин върху телеграмата е поставен двойно подчертания гриф „Съвсем тайно!“ [„Ganz Geheim!“].

[2] Държавният секретар на германското Външно министерство фон Кюлман съпровожда Императора в пътуването му.

[3] Сравни док. 240, 248, 249.

№ 247

Запис на телефонно съобщение, 19 октомври 1917 г., Върховна главна квартира, Плес/Кройцнах, на представителя на германското Министерство на марината във Върховната главна квартира Швертйегер до държавния секретар на германското Министерство на марината фон Капеле, Берлин

Съвсем тайно!

Върховното армейско ръководство (генерал майор фон Бартенверфер) ме помоли днес сутринта да съобщя строго поверително на Имперското министерство на марината следното:

Преценено е по политически съображения Етапното управление в Добруджа по време на войната да се отстъпи на България. Отстъпването може да се осъществи само ако:

1. Се осигури, че по време на войната ще продължаваме да получаваме от Добруджа всичко, което получаваме сега;

2. Не се сключват никакви споразумения, които по-късно в мира могат да ни ощетят.

Следователно би трябвало да се осигури, че жп линията Черна вода – Констанца и пристанището Констанца се интернационализират или във всеки случай се създава положение, при което всички заинтересовани държави имат равни права.

Също така трябва да се разгледа корабоплаването по Дунав и България трябва да се задължи, че всяко ново устие на Дунав, което се появи чрез изграждането на нов канал, също така се интернационализира.

Тези условия трябва да бъдат поставени при преговорите.

Върховното армейско ръководство моли за възможно незабавно становище и предписване на евентуални допълнителни изисквания.

Желателно е телеграфическо уведомление.

Представител на Адмиралтейския щаб по искане на Върховното армейско ръководство получава препис от това съобщение.[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 39-40.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4504.

---

[1] След текста на записа е отбелязано, че държавният секретар фон Капеле моли за доклад по въпроса на 20 октомври, следващия ден сутринта. Вероятно, разисквани са били условията, които би поставила марината при предаването на Етапното управление на Добруджа. Виж следващия док. 248.

№ 248

Препис на изложение[1], 20 октомври 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин

Съвсем тайно.

Исканията на марината за предаване на Етапното управление на Добруджа.

Исканията на марината по въпроса за Добруджа.

1. По време на войната:

а) Частите на марината в Констанца и в Добруджа в никакъв случай не бива да се ощетяват относно независимо снабдяване от Добруджа и независим подвоз на подкрепления от Германия.

б) Пристанище Констанца с фортификационните съоръжения и линията Констанца – Черна вода остават военно окупирани от Германия, дейността на германските военноморски сили трябва да бъде подкрепяна по всякакъв начин от българските власти. Регулирането на транспорта в пристанището в Констанца и крайбрежния транспорт остават както досега германски.

в) Риболовът в Журиловка остава в германски ръце, целият добив отива за германските войски.

г) България признава направените по време на войната доставки от марината, предава плененото по Дунав от кораби с германска националност и германска собственост, отстъпва кораба „София" на цена 125 000 леи.[2]

д) Плащане в брой на всички по-нататъшни доставки. Обезщетяване на съдържащия се в доставките материал с разкриващи се суровини в България.

2. По време на преговорите за мир и след войната:

а) В Констанца и Черна вода, както и по линията Констанца – Черна вода се извършва транспорт при еднакви права на всички съюзници. Комисия, състояща се от представители на съюзните държави, регулира транспорта и експлоатацията на пристанището, както предишната интернационална Дунавска комисия. Председателство в Комисията, редуващо се за по година на Германия и Австрия, през първата година Германия.

б) Поставените под точка „а" условия се отнасят за всяка създадена по-късно връзка между Дунав и Черно море.

в) Равнопоставеност на всички германски кораби и превозни средства с българските по Дунав и в българските дунавски пристанища; същото право имат българските кораби в Германия.

г) Военна защита на Констанца и на всяко евентуално по-късно създадено дунавско пристанище на Черно море[3] от страна на България в съгласие със съюзните държави.

д) Използване от Германия на по едно пристанище на егейското и на черноморското крайбрежие като база на морските въоръжени сили; изграждане на тези пристанища с германска помощ, поддържане необходимите за това съоръжения от България.

Доколко представените искания на марината ще могат да бъдат постигнати в сегашната обща политическа ситуация, оттук не може да се обозре.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 45-46.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.

---

[1] Отбелязано е, че изложените искания са „първо приложение". Към какво, не е ясно.

[2] Сравни док. 242.

[3] Има се предвид прокопаването на канал от Дунав до Черно море.

[4] Върху документа има две резолюции:

а) Представителят на държавния секретар на Имперското министерство на марината във Върховната главна квартира [Швертйегер] да представи „исканията" на Върховното ръководство на армията.

б) S. S. d. Телеграма да се изпрати чрез K. Z. на Адмиралтейския щаб.

Освен това в полето на документа има много бележки относно използването и работата върху текста на „исканията". Сравни док. 247.

№ 249

Шифрована телеграма № 177, 20 октомври 1917 г., императорски влак,[1] на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до германското Външно министерство, Берлин[2]

Телеграфирам до Константинопол:

„Генерал Лудендорф преценява по военни съображения двата най-южни окръга на сега управляваната от Германия Добруджа да се предадат на българското армейско управление и чрез полковник Мерц[3] е помолил устно Енвер за съгласие. Енвер отговорил, че той по принцип нямал колебания, иска обаче все пак да попита Талаат паша. Нашите впечатления в София засилиха у нас убеждението, че кабинетът Радославов, а заедно с него евентуално и Съюзът биха били застрашени, ако откажем на българите всякаква отстъпка не само по въпроса за собствеността, но и по въпроса за управлението. Последните заседания на Народното събрание протекоха бурно. Опозицията, която единодушно работи за сваляне на министър-председателя, депозира няколко интерпелации, от които първата се поставя на обсъждане в понеделник.

Считаме за спешно желателно, ако е възможно дотогава да подкрепим Радославов чрез един успех по въпроса за управлението. Затова моля да се действа пред Талаат паша за бързо съгласие. На българите изрично бихме обяснили, че тази отстъпка в никакъв случай не предрешава окончателната съдба на Добруджа. Впрочем, ние бихме искали да не обременяваме относително незначителната отстъпка с по-нататъшни политически условия.

При нашите разговори в София ние още веднъж дадохме на българите да разберат, че относно бъдещата съдба на Добруджа както преди ние запазваме свобода на действие и в собствен, както и в турски интерес при всички обстоятелства би трябвало да съществува свобода на действие и безусловна сигурност на свързващите пътища през тази област.[4]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 55, л. 151, 152.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Вилхелм II отпътува от София с влак до Константинопол. Заедно със съпровождащата го свита пътува и държавният секретар на Външното министерство фон Кюлман.

[2] Потегляйки от Константинопол, от императорския влак на 20 октомври 1917 г. Кюлман нарежда да се телеграфира шифровано до Външното министерство, Берлин, че е изпратил до Бернщорф, германското посолство в Пера, телеграма № 12. Текст на последната е същия, който Кюлман телеграфира до Берлин с телеграма № 177. (док. 248) (Виж телеграми № 177 и № 12 в ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 55, л. 151-152; препис от тел. № 12 и в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.)

[3] Полковник Мерц, като член от свитата на Императора, също съпровожда Вилхелм II в пътуването му. Предварително той вече е отпътувал от България за Константинопол.

[4] След телеграмите на Кюлман, № 177 и № 12 от 20 октомври 1917 г., германският посланик в Пера Бернщорф телеграфирал до Външно министерство в Берлин: „№ 1302. Спешно! Отговор на телеграма № 12 на г-н държавния секретар от императорския влак.

Работата, както е известно на Ваше Превъзходителство, е неприятна на турците. Те винаги казват, че обширни области на Турция били окупирани от неприятеля, че те освен това трябвало било да отстъпят област на българите, макар тези последните извън това да държали окупирана много чужда територия. Въпреки това българите изисквали все повече.

Все пак Талаат паша се съгласи. Двамата, той и Енвер паша, ми казаха обаче като условие, че ако българите биха получили въпросните южни окръга дефинитивно като собственост, те би трябвало да върнат обратно откъснатата област от Турция.“ (ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 56, л. 153; Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.)

№ 250

Шифрована телеграма № 179, 20 октомври 1917 г., императорски влак, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до германското Външно министерство, Берлин

Тайно!

В Константинопол беше парафирано:

1. Формулировката за суверенитета в предложената от Хаки паша редакция, беше само заменено „apporter“[1] с „introduire“[2], предварителна размяна на мнения изключва приложение върху Египет, и островите.

2. Допълнението към Съюзния договор от 11 януари 1915, според което също нападение на Италия представлява casus foederis и запазване на параграф 2 относно Англия, трябва да отпадне.

След това се подписа Военната конвенция.

В София аз обсъдих с Негово Величество Царя и Радославов висящите въпроси, също Добруджа само най-общо, но не направих никаква обвързваща отстъпка.[3]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 54, л. 150.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Внасям (фр. ез.).

[2] Вмъквам (фр. ез.).

[3] Сравни док. 249.

№ 251

Доклад, 23 октомври 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Под министерския стол на нашия приятел Радославов мините още не са избухнали, но тук все още се олюлява. Както обаче наскоро „служебно“ вече писах, не се отказвам от надеждата, докато Царят крепи Радославов и че той го иска изглежда сигурно. Ганчев и Добрович уверяват за това съвсем определено, а самият Радославов беше вчера дълго време във Враня. Разбира се, става все по-ясно, че Радославов едва ли има повече мнозинство. (Говори се за 2 гласа!). Нашият приятел Радев (от Букурещ – Берн), с когото Радославов по глупав начин си развали отношенията, трябва да е действал срещу него и му е отнел 7 генадиевисти. Радославово щастие е, че въпреки „блока“ опозицията се разделя в две посоки. Демократите (Малинов) си създават големи надежди, националистите (Гешов) обаче не искат кабинет Малинов, така че надеждата е, че в краен случай те, както направиха веднъж, ще подкрепят Радославов. Въпреки това Радославов се клатушка опасно, ако не му се удаде да образува коалиционен кабинет или поне да получи някоя от групите гласове на заем. В двореца изглежда поддържат идеята за коалиция. Награждаването на опозицията по време на посещението на Кайзера[1] беше встъплението. Радославов обаче, който по-добре тероризира като посредничи, лично е малко подходящ за една такава piccola combinatione.[2] Все пак той днес ги отблъсна по-малко рязко, като порано, дори беше заявил, че искал да говори с Рашко Маджаров (приятелски настроен към Германия демократ). Аз ще повярвам на това обаче едва след като се осъществи. Между другото, аз го намерих по-малко лошо настроен, като последната вечер, обаче загрижен и несигурен. (Вчера избухна шумотевицата в Камарата, при което социалистът Пастухов направо говори срещу правителство и съюзници. Така ще продължи няколко дни, след това Радославов ще иска да отговори и тогава вероятно ситуацията ще се изясни.) Радославов направо ми каза, че аз трябва да подготвя Берлин за това, че неговото положение е сериозно. На това аз му отговорих с една голяма реч, в която изложих, че за негово оттегляне сега изобщо не може да става въпрос. Той е задължен на своята страна и на съюзниците да издържи на поста си, неговото оттегляне в този момент не е партиен въпрос, а събитие с европейско значение, което направо може да удължи войната. Освен това Царят сигурно няма да го остави да си отиде и ако само ако поиска не ще му бъде така трудно да намери хора, които да вървят заедно с него. Радославов не изглеждаше недостъпен за тези благи приятелски думи. Неспособен на преценка, какъвто е в своето недоверие, той трябва вече да е предусетил нашето сближаване с омразните му демократи, защото те наскоро бяха поканени в двореца и после аз дадох на Малинов картичка и го приех: Той иска винаги отново да чува, че той остава нашия човек. Затова последната вечер се чувстваше изолиран, защото той беше на маршалската маса, а Кюлман във Враня; това засили неговото недоверие. Аз днес още веднъж му обясних "недоразумението", което беше възникнало и му повторих, Кюлман много е съжалявал, че програмата изключвала всяка възможност за един по-дълъг разговор. Радославов каза, че той мислел, че Кюлман избягвал разговора, за да не застраши доброто настроение с отхвърлянето по неволя на българските желания за Добруджа. Въпросът впрочем е бил обсъден от държавния секретар и Царя и Царят е отбелязал, ако Германия отказва задоволително решение, застрашава се не само позицията на Радославов, но дори и тази на Царя (??). Аз отговорих на Радославов, че в никакъв случай не разглеждам въпроса за Добруджа като приключен. Преговорите продължават. Господин държавният секретар преди отпътуването си изрично ме е упълномощил да направя нови предложения. Очаквам само Радославови инициативи. Каквото не може да се постигне отведнъж, вероятно остава да се осъществи стъпка по стъпка. В Народното събрание той трябва между другото спокойно да каже, че германците проявяват най-добро желание и в подробности преговорите все още не са приключили. „Да" – каза Радославов, „ще кажа нещо подобно". След това ние се съгласихме, че всъщност нашите предишни преговори, които завършиха със споразумението от Кройцнах,[3] са показали един съвсем потребен резултат. „Обаче после дойдоха турците". Аз поясних, че при турците се касае повече за няколко привидни концесии; ако в края на краищата някой кадия урежда процесите на добруджанските татари, то това не би трябвало да смущава тамошните български власти и т.н. Радославов слушаше всичко това много кротко и изглеждаше, че не бленува повече за Добруджа като за изгубения рай от Кройцнах. При моя въпрос „Ако обаче Жеков иска повече?" – той избухна, – „тогава ще кажа като министър-председател, той трябва да е спокоен." Аз пък директно зададох въпроса, дали трябва въз основа на споразумението в Кройцнах да открия в Берлин нови преговори. Това обаче той и днес отново отклони, не желаел да казвам още нищо; след няколко дни съм щял да получа отговор.[4] Вероятно той иска найнапред да говори с Царя. Все още имам впечатление, че понастоящем също в Добруджа Радославов играе евтино и би бил радостен на всяка троха, която би могъл да подхвърли на Народното събрание. Според чувството ми, само трябва да има отстъпки, които обхващат цяла Добруджа. Едно географско разделяне, както го предлага Лудендорф, е твърде злополучна мисъл, понеже звучи като отказ от останалите части и отнема с това на народа надеждата за бъдещо придобиване на цяла Добруджа, една надежда, която ние имаме целия интерес да запазим. Споразумението в Кройцнах беше добро, защото изглеждаше като значителна отстъпка, а всъщност действително властта оставаше в наши ръце. (Според тайните клаузи българските служители имаха само привидни права!) Това, че Лудендорф в своя яд срещу българите остави този изход да бъде преграден от турците, е за голямо съжаление. Ако Радославов би се върнал назад към Кройцнах, то би трябвало ние да упражним натиск също и върху турците, че те няма да създават по-нататъшни затруднения и наистина ще се задоволят с някои привидни концесии. Главното би било във всеки случай, че ние, щом Радославов отстъпва, веднага[5] уреждаме работите с него и не предизвикваме отново чрез протакане засилване на дискусията.

Турците имат също интерес Радославов да се задържи![6]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 67, л. 171-174.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Вилхелм II.

[2] Малка (тънка) комбинация (ит. ез.).

[3] Виж док. 187,190,191.

[4] Виж док. 251.

[5] Граф Оберндорф е подчертал думата с три черти.

Своето становище, критично към позицията на Лудендорф относно Добруджа, граф Оберндорф поддържа убедено и по-нататък. Виж ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 62, л. 164-165, шифрована телеграма № 689 на Оберндорф, София от 24 октомври 1917 г. до Външно министерство, Берлин. Виж също док. 252, 256. Въпреки всички дипломатически усилия, на дадения етап не се стига "до определен резултат". Надделява позицията на „протакане". „От наша страна не съществуваше причина за поощряване на въпроса," – телеграфира Арним до Адмиралтейския щаб в Берлин на 24 октомври, – „понеже България е повдигащата претенции страна. Изпратената тук от Макензен начело с полковник Хасе комисия (виж док. 245) за изясняване на трудностите при Етапното управление също така си замина, за да не се задвижи въпросът докрай." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2, л. 15; Freiburg i. Br., BAMA, RM II 2541)

№ 252

Шифрована телеграма № 689, 24 октомври 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 465.

Тайно.

Все повече се съмнявам, че предложеното от генерал Лудендорф предаване на южни области на Добруджа е подходящо като база за преговори, страхувам се много повече, че едно географско разделяне ще събуди впечатлението, че ние искаме да не дадем останалата Добруджа на българите и в мирно време и че обявяването на предложението поради това би подействало върху народа не примиряващо, а озлобяващо.[1]

Ганчев в разговор с подполковник Масов характеризира предложението като неприемливо. Радославов, с когото вчера говорих за Добруджа, застъпи същия възглед. Напротив, той не изглеждаше склонен да се върне към споразумението в Кройцнах и не отхвърли направо, както по-рано, моето предложение чрез малки концесии относно управлението да се откупи съгласието на турците. Той обаче ме помоли да изчакам още няколко дни с предложението в Берлин, тъй като искал вече да ми даде определен отговор.[2]

Според мен, нашата цел би трябвало да бъде, ако е възможно да не се предлагат на българите определени области, а да им се предостави участие в управлението на цяла Добруджа, което да не им разрешава твърде реални права, освен да се даде възможност на българското правителство да настани партийни привърженици и да поддържа жива у народа надеждата за придобиване на цяла Добруджа.[3]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 62, л. 164, 165.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] В полето на документа към този пасаж има бележка и тя е на държавния секретар Кюлман: „Бързо да се телеграфира на барон Лерснер с приложение. Ние не бихме поддържали никакви сериозни възражения.“

[2] Сравни док. 246.

[3] Въпросната телеграма № 689 на Оберндорф пристига в Берлин на 25 октомври в 8 ч. 55 м. сутринта. Нареждането на Кюлман се изпълнява веднага. Цитира се изцяло текста на телеграмата и държавният секретар нарежда на барон Лерснер да представи документи във Върховната главна квартира „за използуване при генерал Лудендорф“. В заключение се телеграфира още: „Срещу предложеното от граф Оберндорф уреждане ние не бихме имали никакви възражения, Кюлман.“ (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2, GrHQu, Bd. 10, телеграма № 1709 от 25.10.1917 г. на Кюлман, Берлин, до Лерснер, Плес/Кройцнах) За становището си Кюлман уведомява и Оберндорф с шифрована телеграма до София № 469. (Виж ИИ БАН, кол. 19, оп. 70, ае 62, л. 164.) По въпроса виж също док. 251, индекс 6.

№ 253

Препис на изложение[1], 24 октомври 1917 г., Върховна главна квартира, на шеф-група № 1841 Отдел Полеви железници във Върховната главна квартира капитан Бертлинг[2], [Плес]

Относно експлоатацията на новобългарските мини

На 16.4.1917 г.

Обсъждане във Военното министерство.

Взети решения:

1. Закупуване на акции на мини, притежавани от френски и белгийски дружества.
2. Влизане в преговори с българското правителство относно владеенето и експлоатацията на някогашните сръбски държавни мини от Германия и след войната.

23.4.1917 г.

Обсъждане във Военното министерство.

1. Мисълта за придобиване от Райха на френски и белгийски мини в Сърбия трябва да се изостави и вместо това да се влезе в контакт с частни заинтересовани лица.
2. Разработка на подробностите поема Имперското министерство на вътрешните работи. Щом като тези предложения са налице, ще се проведе ново обсъждане.

26.4.1917 г.

Писмо на началника на Генералния щаб на действащата армия до Външно министерство, в което се изразява съжаление за отрицателната позиция на Имперското финансово управление Райхът да участва в експлоатацията, както и за резервираното становище на останалите имперски власти.

3.5.1917 г.

Писмо на Имперското министерство на вътрешните работи, че засега преговорите трябва да продължат да се водят чрез Дисконто-гезелшафт.

7.5.1917 г.

Обсъждане между представителя на Полевите железопътни линии капитан Бертлинг и представители на Дойче банк.

Дойче банк отдава значение само на каменовъглените полета, собственост на сръбската държава. Годишните нужди от въглища на Българския и Баварския Лойд 20-30 000 т.

5.1917 г.[2]

Обсъждане в Имперското министерство на вътрешните работи.

Представени са: Имперско министерство на вътрешните работи, Външно министерство, министърът на труда, Военно министерство, Отдел за военни суровини, Върховното армейско ръководство.

1. Трябва да се постигне съгласие на България за предоставяне на въглищните и метални находища в Нова България на германски частен капитал.

2. Доколкото подземните богатства някога са били държавна собственост, в случай, че предоставянето не е възможно да бъде постигнато без компенсация за България, на България трябва да се обещае, че стойността на подземните богатства ще се прихване в сметката на дълга на България към Германския райх.

3. Оползотворяването на природните богатства трябва да се предостави на консорциума Дисконто, с изключение на въглищните находища, чието владеене Българският и Баварският Лойд под ръководството на Дойче банк окачествяват като необходимост за целите на Дунавското корабоплаване.

4. Във връзка с предоставяне на подземните богатства трябва да бъде уреден въпросът с Железопътната компания[3] в Нова България.

Представителите на имперските служби, в противовес на военните, отхвърлят фиксирането на нашите претенции за експлоатация в генерална форма като безперспективно и вместо това искат ограничаване върху отделни обекти.

5.1917 г.

Обсъждане между представителя на полевите железопътни линии капитан Бертлинг и представители на Дисконто-гезелшафт. Дисконто-гезелшафт живо се интересува от всички притежания на мини в Нова България.

5.1917 г.

Писмо на шефа на Генералния щаб на действащата армия до Външно министерство, че уреждането на въпроса за мините в смисъла, застъпван от военна страна: „Ангажиране на цели области, без фиксиране на определени обекти“, не изглежда безперспективно.

6.1917 г.

На преговорите в Кройцнах Радославов изрази готовност за сключване на договор още по време на войната, който при участие на България осигурява само на Германия експлоатацията на въглищните залежи на България за през мирно време. Противоречието с Австро-Унгария е задача на Германия.

6.1917 г.

Писмо до Външно министерство, в което се дава съгласие, че по-нататъшното третиране на въпроса се извършва в София чрез императорския пълномощен министър и военния пълномощник.

5.7.1917 г.

Представителят на Дисконто-гезелшафт в разговор с шефа на Полевите железопътни линии и представители на Външно министерство и Отдела за военни суровини отдава голямо значение на това, че Дисконто-гезелшафт получава привилегия върху всички предстоящи за разкриване минерални находища в Нова България.

8.1917 г.

Ротмистър от кавалерията Мертон по предложение на военния пълномощник в София се поставя на разположение на германския пълномощен министър в София като търговски експерт за по-нататъшните преговори.

8.1917 г.

Писмо на Баварския Лойд с молба, за Баварския Лойд засега да се обезпечи добива на мините Монастирица, Аликзар, Голубац и Болжетин.

8.1917 г.

Писмо на таен легационен съветник Гьоперт с молба да се държи в тайна от Дисконто-гезелшафт решението на шефа на полевите железопътни линии, че той би могъл да изпълни желанията на Дойче банк само относно въглищни шахти.

8.1917 г.

Писмо на шефа на Генералния щаб на действащата армия до Военно министерство, че разработването на въпросите за сръбските мини, доколкото съществуват военни интереси, е целесъобразно да продължи да се осъществява от Върховното армейско ръководство в тесен контакт с Военното министерство и висшите имперски служби.

5.8.1917 г.

Писмо на шефа на Полевите железопътни линии до Баварския Лойд, че той след подробно проучване на предложените от Баварския Лойд каменовъглени мини за тяхната пригодност като въглищни бункери [шахти] си запазва правото да предостави на Баварския Лойд нужната област, която да покрива неговата нужда от въглищни шахти. (Препис до Външно министерство.)

5.8.1917 г.

Писмо до таен легационен съветник Гьоперт, че според възгледа на военния пълномощник в София, след сключване на военния договор за сръбските каменовъглени рудници било целесъобразно до началото на по-нататъшните преговори за експлоатация на рудниците в мирно време да се оставят да изминат няколко седмици.

7.8.1917 г.

Подписване на договорите за експлоатиране на сръбските мини и на железниците по време на войната.

3.10.1917 г.

Дойче банк претендира пред началника на Полевите железопътни линии за отделна област в Нова България, отхвърля обща дейност с Дисконто-гезелшафт и изключително насочване към области с каменовъглени шахти.

18.10.1917 г.

Обсъждане между таен легационен съветник Гьоперт и шефа на Полевите железопътни линии.

Таен легационен съветник Гьоперт още се надява на едно споразумение между Дисконто-гезелшафт и Дойче банк. В случай, че такова не се постигне, шефът на Полевите железопътни линии би трябвало да реши, какво с оглед на неговата немалка компетентност отлага за през мира.

Таен легационен съветник Гьоперт начертава ориентация за по-нататъшното протичане на преговорите.[4]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 33, ае 50, л. 244-248.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Описани са по дати обсъждания на германски институции относно експлоатацията на сръбските мини.

[2] От тази дата до 5.7.1917 г. и отново през август до 5.8.1917 г. денят в датите не се чете в фотокопието на документа.

[3] Виж следващия док. 253.

[4] След края на изложението на ръка е вписано последвало обсъждане на 6 ноември 1917 г. във Външно министерство, в което участва барон фон Щайн. Бележките за обсъждането не се разчитат по фотокопието на документа.

№ 254

Препис на изложение[1], 24 октомври 1917 г., Върховна главна квартира, на шеф-група № 1839 към представителя на Полевите железници във Върховната главна квартира капитан Бертлинг до представителя на райхсканцлера във Върховна главна квартира държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн, [Берлин]

Относно създаване експлоатационна компания на новобългарските железници

27.7.1917 г.

Обсъждане във Външно министерство между таен легационен съветник Гьоперт, директор Шахт от Националбанк фюр Дойчланд и шефа на Полевите железопътни линии.

Реши се, че директорът би трябвало частно да влезе в контакт най-напред с Австро-Унгария. По-нататъшните преговори трябва да водят по един представител на Външно министерство и на военните власти.

17.8.1917 г.

Доклад на директор Шахт за неговите преговори с имперския и кралски секционен съветник д-р фон Бошон.

Срещу предаване мажоритета на акциите на Ориенталските железници Австро-Унгария иска компенсация чрез участие в друга интернационална сделка от подобен вид.

19.9.1917 г.

Австрийска вербална нота, в която за включване на Ориенталските железници в планираната Експлоатационна компания на сръбските железници се предявява претенция за компенсация.

26.9.1917 г.

Обсъждане във Външно министерство.

Представени: Външно министерство, Имперско и кралско Външно министерство [австро-унгарското Министерство на външните работи], Върховно армейско ръководство (полковник фон Олдерсхаузен), Националбанк фюр Дойчланд (директор Шахт), понататък д-р Сомари.

1. Претенцията на Австро-Унгария за право на компенсация не се признава.

2. Колкото е възможно по-скоро трябва да се започнат съвместни преговори с България. [Австрийското] императорско и кралско правителство ще покани за това във Виена.

3. Експлоатационна концесия трябва да се възложи под водачеството на Нацио-

налбанк фюр Дойчланд и С. Блайхредер на един консорциум от австро-унгарската Кредитанщалт фюр хандел унд гевербе [Кредитна банка за търговия и промишленост] и на Унгарска банка за [липсва дума] и търговия АД [Акционерно дружество].

28.9.1917 г.

Външното министерство препраща проект на нота за отговор на австро-унгарската вербална нота по въпроса за компенсациите.

Становище на шефа на Полевите железопътни линии: Упражняването на опционното право в предвидената нота изглежда не указва предвиждано потвърждение на дадената компенсационна равностойност.

28.9.1917 г.

Писмо до Външно министерство с молба при бъдещите обсъждания да участва Военното министерство.

29.9.1917 г.

Писмо до таен легационен съветник Гьоперт с право да запази изпратения запис за съвещанието на 26.9.

1. Олихвяването на военните разходи трябва по-добре да се гарантира.
2. Лихвеният праг от 4% е прекалено нисък.
3. Германия трябва също да участва в печалбата.

3.10.1917 г.

Писмо на Външно министерство до германския посланик във Виена.

Резултатите от съвещанието на 26.9. трябва да дадат основата за по-нататъшните преговори. Запазването на правата на шефа на Полевите железопътни линии се взема под внимание в писмото.[2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 33, ае 51, л. 249-251.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Описани са по дати водените преговори между германски институции за експлоатация на железопътните линии в окупираната сръбска територия.

[2] След края на изложението допълнително ръкописно е вписано обсъждане, последвало на 6.11.1917 г. Бележките за него обаче не могат да се разчетат по фотокопието на документа, с което разполагаме. Разчита се единствено следното: „На 30 октомври преписът му се връчва с молба да се запознае.“

№ 255

Шифрована телеграма № 1576, 26 октомври 1917 г.,[1] Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Отговор на телеграма № 1709.[2]

Генерал Лудендорф е съгласен с предложеното от граф фон Оберндорф решение. По моя молба той няма да съобщи нищо за това на идващия с нови желания полковник Ганчев, а само уклончиво ще отговори, че не знаел как стоят нещата във връзка с преговорите за Добруджа, понеже още не е получил от нас по-подробни сведения.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 65, л. 169.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim Bd. 3.

---

[1] Телеграмата е подадена от Върховната главна квартира в 6,00 ч. и пристига в 6,35 ч. във Външно министерство.

[2] Това е телеграма на държавния секретар фон Кюлман до барон фон Лерснер, с която държавният секретар предава във Върховната главна квартира текста на телеграма № 689 на Оберндорф. Виж док. 251 и по-специално индекс 3 към него.

№ 256

Шифрована телеграма № 800, 26 октомври 1917 г., с полева поща,[1] на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб, Берлин

Върховното армейско ръководство Лудендорф предложи тук[2] да се предоставят на българите двете най-южни области на Северна Добруджа[;] съответните обсъждания с Ганчев и Радославов доведоха до отрицателен резултат. Предложението на Върховното армейско ръководство се счита тук и от пълномощния министър[3] за опасно, понеже [една] географска граница би предизвикала в общественото мнение представата, че българите и при сключване на мира не биха получили цяла Добруджа, чрез което съществуващото възбуждение само ще нарасне.[4] Радославов изглежда склонен на това да се върне към концесия след преговори, които предвиждат включване на български чиновници във всички части на германското управление в Добруджа. Това привременно уреждане се препоръчвало, тъй като се касае преди всичко за това да се създадат за правителството доходни синекурни длъжности за неговите привърженици и да му се даде възможността да представи това пред общественото мнение като успех, който би отнел почвата на съществуващата разгорещеност.

Сондажите при Талаат по споменатото в началото предложение на Лудендорф доведе до турско съгласие при предпоставка за българска концесия на Марица. Радославов, който досега изобщо отхвърляше турската претенция относно вкарване на турски чиновници в Добруджа, изглежда в момента по-отзивчив и по този въпрос. Изглежда за него в момента е съществено да има за своя авторитет само един мним успех, по-малко да достигне до положителен резултат.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/56, л. 75.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2461.

---

[1] Телеграмата е подадена 8,20 ч. вечерта и е получена на 27 октомври в 4,00 ч. сутринта.

[2] Берлин. В момента Арним пребивава в Берлин.

[3] Ризов.

[4] Сравни док. 251.

№ 257

Препис на доклад, 27 октомври 1917 г., София, на германския консул в София граф Подевилс чрез германското Външно министерство до германския райхсканцлер д-р Михаелис, Берлин

От няколко месеца в България, преди всичко в София, цари трескава дейност за основаване на акционерни дружества. За обхвата на тези учредявания съдим от това, че до края на 1912 г. (последната година, за която служебната статистика дава данни) капиталът на всички български акционерни дружества се движеше около сумата от 100 милиона лева, докато само от април до октомври тази година са инвестирани 196 милиона лева в общ 36 нови акционерни дружества, а капиталите на вече съществуващите акционерни дружества са нараснали от началото на войната на около 84 милиона лева. От 196-те милиона 73 милиона се падат на 11 банки, 123 милиона на 25 търговски и индустриални предприятия.

При това темпо, досега не показващо забавяне, в което почти ежедневно следват тези нови учредявания, не е възможно да се докладва за тях текущо. Един такъв доклад би предлагал и само ограничен интерес, тъй като най-голямата част от тези дружества ще бъдат в състояние да работят едва след възстановяването на нормални отношения.

Затова аз ще взема отношение по подробностите в приложеното сбито изложение, в което новите дружества ще бъдат представени според целта на образуването им, техните основатели, респ. според състава на техния управителен съвет и размера на техния капитал (при това към някои от тези дружества е отбелязано как се отнасят към тяхната солидност в тукашните сериозни търговски кръгове), а за тази съзидаваща [учредяване на дружества][1] дейност най-общо ще отбележа следното:

Българското национално богатство чрез войната значително се увеличи, както доказва между другото и значителното нарастване на влоговете в спестовните каси, въпреки че истинска военна индустрия в страната не съществува – военният материал се доставя главно от Германия и Австро-Унгария – и въпреки че свободната вътрешна и външна търговия на повечето селскостопански продукти поради разпоредбите на Дирекцията по продоволствието (конфискуване, забрана за износ, установяване на твърди цени и т.н.) отчасти е изключена, отчасти съществено е ограничена. Все пак и тук в страната останаха още многобройни разрешени и неразрешени източници на печалба, дълго време процъфтяваше преди да бъде забранена верижната търговия и всеки, който имаше нещо да продава, осъществяваше малко или повече голяма печалба и не на последно място селското съсловие, стопанският гръбнак на страната, комуто, както е известно, принадлежи 80% от населението и на която войната донесе многократно увеличаване на цените на неговите продукти. Като типичен пример за това би могло да бъде приведено млякото, чиято продажна цена за литър в София беше фиксирана наскоро на 1,10 лева (в действителност, разбира се, млякото струва повече), докато по-рано цените на млякото бяха приблизително същите както в Германия. Измежду факторите, допринесли особено много за издигането на благосъстоянието, на първо място трябва да се спомене тютюна. С какво съкровище се сдоби България с притежанието на най-добрите тютюневи области в Европа произтича от това, че цената на килограм тютюн по време на войната се е увеличил от нормалната в мирно време цена от 1-2 лева на 35 лева за тютюн от Стара България и до 50 лева за тютюн от Нова България и окупираните области (Ксанти, Драма, Кавала), което при една реколта от около 30 милиона килограма, каквато се очаква тази година благодарение на разширението на засяваните площи, прави 1 до 1 1/4 милиарда, от които около 80% отиват в чужбина. За да си представим значението на една такава позиция за българската външна търговия и за българския търговски баланс, е полезно да се припомни, че през рекордната 1911 г. българската външна търговия възлиза само на 383 милиона лева, от които 184 милиона се падаха на износа. Печалбите, които получиха от продажба на тютюн отделни селяни и цели селища, гранични с фантастичното.

Тъй като осъществените печалби при голямата липса на стоки в търговията не биха могли да бъдат употребени, появи се едно голямо изобилие на пари. На това изобилие от пари, което не се отклони и не се свърза с вътрешни военни заеми, се дължи на първо място изключителната дейност за учредяване на дружества, която започна горе долу през втората четвърт на 1917 г. и докара акционерни дружества да никнат непрекъснато като гъби. Общото в тези предприятия – ако се абстрахираме от за съжаление твърде често и прекалено ясно изразения мотив на спекулацията с акции и намерението чрез ново разпродаване на акциите колкото е възможно по-скоро да донесат големи печалби на своите създатели, без да се замислят много за рентабилността на предприятието – е стремежът да са подготвени за времето след войната и за стопанството на прехода. При това се изхожда от предположението, че след като дълго търговията и транспортът са били неизползвани, ще се появи засилено търсене на стоки и продукти, което ще донесе за търговците и търговските посредници големи възможности за печалба. По-специално тук особено много се разчита на голямо засилване на строителната дейност, която в резултат на състоянието на война, което с кратки прекъсвания продължава от 1912 г., съвсем замря. Именно в София, която, поради приток от провинцията и също в резултат на създадените по време на войната многобройни местни и чужди служби и военни сдружения увеличи населението си с около 50% (понастоящем броят на жителите е 215 000), което имаше за резултат неимоверно покачване на наемите, съществува голям недостиг на жилища и търговски сгради. На този недостиг и на необходимия внос от строителни материали, машини, електрически инсталации, стъклария, уреди за отопление и осветление и т.н. за покриване на нуждите от жилища се дължи основаването на многобройните строителни дружества. Ръка за ръка с това върви и стремежът да се стимулира индустриализирането на страната, нейната селскостопанска и горскостопанска продукция и разработването на мините. Така за артикули като тютюн, коприна, вълна, розови листа, ориз, дърво, въглища и руди се образува един кръг от предприемачи с голям капитал, който кръг постоянно се увеличава чрез многобройни търговци и случайни спекуланти, превърнали се в резултат от войната в милионери.

Ако хвърлим поглед върху списъка на многобройните нови банки, то очертават се две групи:

Докато едната група има за цел общи банкови сделки, другата възнамерява систематизиране и финансиране на специфични, обещаващи по-голям приход производствени и търговски клонове. Като институти от първоспоменатия вид трябва да споменем: Българска Юнион банк (5),[2] Общо кредитно акционерно дружество (6), Българска фондова банка (3), Българска централна банка (3), Българска ориенталска банка А.Д. (5), Българска спестовна банка (10), Акционерно дружество Русчукска банка (?); като банки от втория споменат вид: Винцербанк (1), Розенбанк (4), която иска да организира производството и търговията на този изключително важен за българския износ артикул, Българска дунавска банка (5), която, имайки предвид нарастващото значение на тази река за търговията на Средна Европа, още от сега се подготвя за това, Балканска копринена банка (1,2), Горска банка (30), която възнамерява да направи предмет на своите операции дървесното богатство на страната, едно от най-перспективните предприятия, което се надява в най-близко време да получи възлагане от българското правителство на доставката от 5 милиона железопътни траверси.

За по-големи увеличения на капитала на вече съществуващи банки трябва да споменем тези някои от тях – Русчукска Сконто-банка от 1 на 3 милиона, Българска кредитна банка Гирдап – от [не се чете цифрата] на 10 милиона, близкостоящата до Винербанкферайн Балканбанк – от 10 на 15 милиона, свързаната с Пестер-Унгарише комерциалбанк Генералбанк – от 5 на 8 милиона, Българска търговска банка – от 7 ½ на 12 милиона и Софийска банка от 2 на 5 милиона.

От новите акционерни дружества с индустриална и търговска цел се открояват: Централното търговско дружество за тютюн за цигари (2), едно образувание на току-що споменатата Генералбанк – Каменовъглена мина „Курило“ до София (4), която от години не можеше да бъде разработена поради недостиг на капитали; дружеството „Книга“ (2), което още отсега успешно участва в търговията на хартия и в бъдеще ще се прехвърли и върху производството на хартия, като се има предвид, че в страната съществуват само 2 хартиени фабрики, които и двете образувания на споменатата по-горе банка Гирдап; дружество „Циклоп“ (1,2), една трансформация на много добре представилата се германска фирма Акерман & Ко, чиито акции останаха предимно в германски ръце; тютюневото АД „Никотеа“ (6), едно образувание на будапещенската фирма Херцог & Ко под егидата на Балканбанк, на Винербанкферайн, на Унгарише Алгемайне Кредитбанк и на Кредитанщалт фюр Хандел унд Гевербе. (Това дружество ще продължи да води тютюневите сделки на фирмата Херцог & Ко, която има водеща роля в търговията с тютюн.) По-нататък: Акционерно дружество „Велика България“, едно образувание на Кредитна банка (Дисконто-гезелшафт), чийто капитал засега е установен само на 0,5 милиона; Търговско АД „Съединение“ (5), което иска да се занимава с вносно-износни сделки; Царско българско параходно акционерно дружество „Дунав“ (4), едно австро-унгарско образувание; турско-българско акционерно дружество „Ориент“ (2), Национално акционерно дружество за захарна индустрия (9), една трансформация на предишната белгийска фирма, в която сега преобладава австро-унгарско участие; Българско акционерно дружество за търговия и индустрия „Бяло море“ (30), което заедно с по-рано споменатата Горска банка има най-големия капитал от всички акционерни дружества в България, занимава се със сделки от всякакъв вид и поема гешефтите на кръга на по-значителни вътрешно и външнотърговски къщи; Акционерно дружество „Бирена и спиртна фабрика“ (5); Циментна фабрика „Лев“ (4); „Българска копринена фабрика“ (1, 2), трансформирана и подложена на оздравителни мерки, предишна копринена фабрика “Чеков“; Строително акционерно дружество „Стопанин“ (5); Централно строително дружество „Средец“ (10) и Българско железарско дружество (2), двете образувания на новата Централна банка; Акционерно дружество за земеделие и животновъдство „Обединение“ (10), което не иска да се занимава не само с производството, но и с търговията на всички селскостопански продукти, машини и инструменти и т.н.; Застрахователно акционерно дружество „Родина“ (6) и Търговско акционерно дружество за интернационални транспорти „Марица“ (5).

Много от тези нови образувания поставиха начело на предприятията си за сигурност с достатъчно влияние бивши известни генерали, така например Централна банка и дружество „Средец“ – бившия военен министър Фичев. Много от тях имат отявлено партийно-политическо оцветяване, което се проявява и в състава на управителния съвет. Такива са образувания на Радославистката партия, респ. на радославистката банка „България“ дружествата „Съединение“, „Ориент“, „Горска банка“, „Обединение“, с общ капитал от 37 милиона лева; такива на Стамболовистката партия, респ. на нейните банки Гирдап и Централна банка са дружествата „Кирило“, Българско железарско дружество и Хартиено дружество „Книга“. Като стопанска организация на опозиционната партия Гешов (Национална партия) се представя дружество „Бяло море“. В тази партия, към която принадлежат много уважавани тукашни търговци, беше представенd досега най-голямата сила на капитала и сигурно техните привърженици ще укажат на новото партийно предприятие най-широка подкрепа. Видни представители на опозицията участват и в управителните съвети на други предприятия, които нямат отявлен партийно-политически характер, като например привърженици на Демократическата партия на Малинов в Обща кредитна банка- Акционерно дружество (6), едно от най-сериозните банкови образувания, и Гешовистите, като известният директор на отдел в Дирекцията по продоволствието Петрович, в Българска банка на интернационална търговия. В тази връзка си заслужава да се спомене, че и партията на финансовия министър Тончев и Демократическата партия Малинов си правят добри планове за създаването на нови банки и то с по 20 милиона капитал (според най-новата версия банката на демократите трябва да има дори капитал от 50 милиона); в първоспоменатата банка трябвало да има дял Алгемайне депозитен банк Виена, а в последната спомената, от която трябва да бъде погълната старата уважавана банкова къща Майер & Афталион в Русчук, трябва да участва Лендер банк във Виена, но преговорите с тази банка май все още не са дали конкретен резултат. Между другото, в последно време все по-често при новите учредявания се забелязва тенденция към национализиране, към изолиране на чуждия капитал.

Изобилието от тези учредявания, намерилият по този начин израз предприемачески дух и наблюдението, че при повечето случаи акционерният капитал многократно беше препокрит – например Горска банка трябваше да има капитал от 30 милиона, за който за кратко време бяха представени 140 милиона, така че капиталът сега е увеличен на 50 милиона – доказват според мен две неща: първо, че чрез присъединяването към Централните сили България придоби значителна стопанска сила, така че за бъдещето на страната съществува упование дори в кръговете на опозицията. Упование, което, както показват и целите на основаванията на многобройните дружества, върви ръка за ръка с намерението след сключването на мира икономическото сътрудничество с Централните сили да се разшири и развие още по-тясно. Разглеждано от тази най-обща гледна точка, тази подготвителна дейност за времето на стопанството на прехода и на мира несъмнено е един радващ симптом. За Германия тя представлява особен интерес, защото някои от тези дружества биват занимавани от мисълта да търсят в Германия вещи ръководители за своите предприятия.

Друг въпрос е обаче, дали и доколко тази масова поява на нови акционерни дружества може да се приведе в унисон със сегашните и евентуални по-късни нужди на страната и как после най-общо ще се преценят изгледите за просперитет на тези учредявания. За отговор на този въпрос засега още липсва едно дори и сравнително сигурно основание. Сериозни кръгове се отнасят по този проблем скептично и съжаляват за това прекалено изобилие на новите образувания главно затова, защото много пари отиват за цели, чиято постижимост в много случаи е доста проблематична. Това се отнася преди всичко за големия брой нови банки. Защото първо на тях им липсва достатъчно образован банково-технически персонал и така повечето от тях най-напред съвсем няма да се занимават с банкови, а със спекулативни сделки с тютюн, розово масло, внос и т.н. Дори и по време на войната при добро ръководство те да постигнат значителни печалби (както доказва примерът на Македонска банка, която през 1916 г. спечели с тютюн 200% върху своя акционерен капитал), то след установяване на нормални отношения много от тези банки няма да издържат на голямата конкуренция.

Още по-трудно е да се даде преценка за изгледите на многото търговски и индустриални предприятия, тъй като голяма част от тях все още не могат да започнат да функционират поради технически причини. Трябва без съмнение да се приеме, че при съществуващото изобилие от пари и тези предприятия са фундирани добре и че не малка част от тях, изхождайки от състава и търговската репутация на основателите и управителните съвети, са дружества, които заслужават доверие и, както наскоро се изрази тук един вестник, чрез „реални операции и предпазливо отпускане на кредити ще допринесат за издигане на търговията и индустрията“. Други, напротив, още от началото носят в себе си зародиша на кратък живот било с оглед на съществуващите конкурентни предприятия и други обективни трудности, било защото вече гореспоменатото намерение на техните създатели от самото начало е било насочено само към това да се измъкнат от колкото е възможно по-бърза продажба на временни удостоверения [Interimsscheine] и акции повече пари. Този стремеж доведе тук за известно дълго време до извънборсови спекулации с ценни книжа, които показаха най-опасните и най-гротескови форми и тласна ценни книжа на дружества, които изобщо още не бяха могли да изпробват продуктивността си, към едно шарлатанско ниво и едно ажио повече от 100%. За да се сложи край на това нездраво положение, през септември тази година банките взеха решение временните удостоверения на новообразуваните дружества повече да не се взимат, което в последно време имаше за резултат намаляване на спекулациите и спадане на курса.

С оглед на описаните накрая условия и различието в качеството на многобройните нови български учредявания, германските търговски и финансови кръгове, които възнамеряват да влязат в близки търговски отношения с тях, ще направят добре, което собствено не се нуждае от специално указание, предварително да се осведомяват за тях от сигурно място. Германското консулство е готово да предоставя на заинтересованите информация според възможностите си.[3]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 7, ае 395, л. 1072-1084.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Gründungstätigkeit.

[2] Както е посочено под линия, поставените в скоби цифри означават размера на акционерния капитал в милиона лева (франкове).

[3] Към доклада си граф Подевилс е приложил списъка на 36-те акционерни сдружавания, споменати от него в доклада, с данни за капитала, целите на дейност, както и в изчерпателна форма имената на членовете на управителните съвети, вкл. партийно-политическата и финансовата им обвързаност.

№ 258

Препис на шифрована телеграма № 2114,[1] 31 октомври 1917 г., Берлин, на българския царски военен пълномощник в германската Върховна главна квартира полковник Петър Ганчев до началника на Генералния щаб на действащата българска армия, Кюстендил

Донасям за сведение следната телеграма, която изпратих на министър-председателя.

До Върховното армейско ръководство[2] достигнаха новини за речи на опозицията. Беше съобщено, че в своите речи опозицията остро се нахвърля срещу Германия и че българското правителство не е защитило своя съюзник. Върховното армейско ръководство смята, че германската армия е била твърде много обидена поради това, че са ѝ приписани дела, които са били клевета. Германия се чувства особено силно засегната от обвиненията на опозицията, че под предлог на трупове изнасяла свине. Недоволството тук е изключително, главно защото българското правителство не защити Германия от нападките на опозицията. Ако в нашия Райхстаг би се говорило такова нещо, ми казва генерал Лудендорф, то бих искал да чуя тогава българското правителство. Тук се съобщава, че под влияние на това недоволство Върховното армейско ръководство било решило да се обърне към Негово Величество Царя и нашата Главна квартира, (и че?)[3] ще се поиска германските войски от Македония да се преместят в Добруджа, за да заемат мястото на 3-та армия и че последната отива в Македония.[4] По този начин ние няма да имаме съприкосновение с германските войски. Аз протестирах и дълго говорих, за да ги успокоя. Аз уверих, че в горния случай не съществува оскърбление за Германия. Казах, че нападките са били насочени срещу българското правителство, а не срещу (липсва дума)[5] и че опозицията обвинява българското правителство главно заради това, защото то не защитавало в достатъчна степен българските интереси и допуснало, щото България да се третира зле от Германия. Аз обясних, че всички недоразумения произтекоха от изграждането на германското Етапно управление в Добруджа и от обстоятелството, че германците не разрешават осъществяването на контрол върху това, което изнасят от България. Именно това, казах аз, отне възможността на българското правителство да отхвърли всички слухове и обвинения срещу германците за незаконен износ. Относно тяхното изискване германските войски да отидат в Добруджа, а българите в Македония, аз казах, че това е абсолютно невъзможно и че това предложение би произвело у всички у нас ужасно лошо впечатление. Както (се развива)[6] въпросът за Добруджа, казах аз, ние не бихме могли никакви германски войски...[7] и е по-добре, ако те се откажат от това свое предложение. Освен това добавих, чрез замяната на нашите войски от германските недоразуменията няма да престанат, защото те възникват в тила на армията. Напротив, те ще станат още по-големи. Най-добре е, казах аз, да изучим първопричините за тези недоразумения и да премахнем основанията. Казах, добре е да се извади Етапното управление от Добруджа и групата Шолц от Македония и на Македонския фронт да се образува една чисто германска армия и тогава ясно би се видяло, какво разведряване ще настъпи в нашите отношения, особено след като се въведе контрол върху всичко, което се изнася от България. Нашите недоразумения вече придобиват характера на конфликт... нищо добро, ако веднага не се вземат мерки, за да се изгладят. В отделния случай не е важно кой носи по-голяма вина за тези недоразумения, но е важно те да престанат, защото е сигурно, че в резултат на тези конфликти ще страдат германските интереси, но не подлежи също на съмнение, че и нашите интереси ще пострадат. В тези тежки съдбоносни времена взаимните обвинения могат да имат пагубни последици ... Бъдещите отношения с Австрия, която, както ми изглежда, се опитва да се оттегли от своите задължения относно нашата граница при Монастир, не са непоклатими. С Турция нашите отношения също не са искрени; тя гледа с най-голяма завист на тези наши аспирации, което е видно и от съпротивата, с която тя се противопоставя по Добруджанския въпрос. Ако при тези условия охладним отношенията си с Германия, то можем да попаднем в тежко положение. Поради това нашите най-свети интереси ни задължават да направим всичко, за да поставим нашите отношения на здрава основа. Ние трябва само тогава да подлагаме на обсъждане техните постъпки, когато можем да ги докажем, но и в този случай нашите караници не бива да стават достъпни за обществеността. Обвинения без доказателства дразнят и засилват неблагоразположението, особено ако се демонстрират публично.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Телеграмата е била прихваната и дешифрирана от съответната германска служба [Кройцнах]. Дешифриран, текстът е предаден на генерал-майор фон Бартенверфер, Върховно ръководство на действащата германска армия, във Върховна главна квартира, [Плес/Кройцнах]. На 14 ноември 1917 г. под № 242 Лерснер изпраща строго секретно съдържанието на въпросната телеграма на райхсканцлера д-р Георг фон Хертлинг, приемника на д-р Михаелис, кратко време заемал този пост.

[2] Германското Върховно ръководство на действащата армия.

[3] Така е в дешифровката на текста.

[4] Сравни док. 259.

[5] Отбелязано е от разшифровчика.

[6] В прихванатата телеграма е липсвала дума и разшифровчикът добавя „entwickelt“ [развива се].

[7] Тук по-нататък също липсва или не е разбрана дума или думи, и това е отбелязано с многоточие.

№ 259

Препис на секретно писмо № 5204 geheim op [Оперативен отдел], 1 ноември 1917 г., Върховна главна квартира, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до българския царски военен пълномощник във Върховната главна квартира полковник Петър Ганчев, Плес, за главнокомандващия българската армия генерал Никола Жеков, [Кюстендил]

Ваше Превъзходителство, позволявам си най-покорно да съобщя, че замяната на германските щабове и войски в Македония с войските на българската комбинирана дивизия и на 3-та българска армия изглежда абсолютно необходимо.

1. Многократно предлаганото от Ваше Превъзходителство обединение на 3-та българска армия под единно българско командване би било постигнато. Това желание при сегашното положение не може да се изпълни.

2. По този начин би се постигнало значително засилване на македонските фронтове, на Южния фронт българското Главно армейско ръководство би имало на разположение около 16 пехотни батальона и 1 конна дивизия над досегашните бойни сили. С едно такова засилване там биха могли да се справят с всяка мислима евентуалност.

От друга страна, считам числеността на намиращите се сега в Македония германски войски за достатъчна, както за да замени напълно комбинираната българска дивизия в Румъния, така и да поеме защитата на изключително силната долна Дунавска линия.

3. Накрая, чрез това разместване ще бъдат подготвени операции, които предвиждам за по-късно на този фронт.

Едно ново уреждане на командването на Долния Дунав в предложения смисъл [може би ще] предизвика търкания между..[1] Върховната главна квартира, Главното командване на 3-та армия и Главно командване Макензен, ако главнокомандващият фон Макензен би се възползвал от своето право като водач и разпореди преместване на войските на 3-та армия на Северния Дунавски бряг.

Към тези военни гледни точки, които засега са решаващи, се явяват обаче и стопански и с това политически предимства.

На Ваше Превъзходителство са известни разногласията, които ежедневно в нарастваща степен възникват между българските и германските командвания, войскови части и управленческите власти по сега съществуващите въпроси за продоволствието и заплашват сериозно да застрашат взаимните отношения. Срещу това нерадостно положение помага само радикално средство като предложеното. Това мое убеждение особено се засили от съобщенията за протичането на последното заседание на Народното събрание. Там са били хвърлени най-нечувани упреци срещу Германия и нейните войски, без от банката на правителството да се издигне един глас в наша защита. Трябва да установя с голяма печал, че това единствено по рода си ненадминато тъжно събитие трябва да накърнява тежко духа на германските войски. Германските войски с право изискват Върховното ръководство на армията най-сетне да намери средства и пътища да ги защищава срещу такива подозрения. Представителите на българското правителство не намериха тези средства. Не е чудно, когато при такива условия най-абсурдни обвинения срещу нас се потвърждават и намират най-широко разпространение. Към това се прибавя, че българските власти не се чувстват обвързани със сключени споразумения. Както например 3-та армия, която без да се съобразява с нашите споразумения от 5.1.1917 г. в Плес[2] започна без всякаква военна необходимост да настанява войски в областта на Етапното управление.

Ваше Превъзходителство, затова моля веднага да започнете замяната на войските на комбинираната българска дивизия. Аз след това ще дам нареждане на Макензен […][3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Тук няколко думи не се разчитат по фотокопието, с което разполагаме.

[2] Виж док. 240. Тук ген. Лудендорф е посочил дата на преговорите в Плес – 4 януари 1917 г.

[3] Последните 4 реда от документа не могат да се разчетат по фотокопието.

№ 260

Телеграма № 684, 1 ноември 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, [Върховна главна квартира]

В допълнение на указание 27 септември № 565.

Тукашният български пълномощен министър[1] отново се върна на въпроса за отстъпването на учебните пособия на румънските висши училища.[2] Приложенията към писмото на Върховното ръководство на армията от 17 септември – B. № 63047 op[3] – което се отнася до този предмет, навремето бяха изпратени обратно там, така че тук не може да се установи, докъде се разпростираха тогавашните български желания. Българското правителство изглежда обаче значително е ограничило своите предложения. Сега то моли за:

1. Медицинския факултет.
2. Ветеринарния факултет.
3. Военно-географския и картографски институт.
4. Ротационно-печатната машина.
5. Машините и материалите на държавната печатница.
6. Печатницата за ценни книжа.
7. Библиотеката и гардероба на театъра.
8. Старобългарските ръкописи от Академията на науките в Букурещ.

При голямата стойност, която българското правителство отдава на притежанието на тези неща, изглежда желателно по възможност да ги задоволим.

Нека направо се представи, че институциите на Медицинския и Ветеринарния факултет, както и на Военно-географския и картографски институт са годни да служат за военни предприятия и затова могат да бъдат секвестирани. Също за приведените под № 4, 5 и 6 печатарски машини и материали нека да се каже, че са пряко или непряко използваеми за военни цели. Следователно ние бихме били в състояние, без да уронваме с нещо позицията си, да предадем в ръцете на България тези обекти. Въпросът за окончателното притежание при това ще може да остане незасегнат.

Относно театралната библиотека и гардероба отстъпването за българите наистина не би било обосновано.

Що се отнася до старобългарските ръкописи, то приемам, че междувременно въпросът намери своето разрешение с предаване[4] на остатъка от ръкописите. Предложението на българския пълномощен министър в това отношение следователно е изпреварено.

Ваше Високоблагородие, моля да съобщите горното на г-н генерал Лудендорф и да го помолите от мое име да инструктира Главно командване група войски Макензен. За резултата на Вашите постъпки моля да докладвате.[5]

С молба да се върне тук се прилага – списък, предаден от българския пълномощен министър, за увредената от румънците през 1913 г. при тяхното нахлуване в България държавна и частна собственост – приложение I и II.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Димитър Ризов.

[2] Подчертаването е на адресата.

[3] Това е док. 220.

[4] Виж док. 162 и сл.

[5] Накрая в празното поле на документа Лерснер веднага написва: „П[исмо] до ген. Лудендорф, 8.11.17, № 943, 2 приложения. Във връзка с писмо 773 от 29.9.17.

В[аше] П[ревъзходителство], позволявам си да предам стоящия пред Вас препис на писмо на г-н държавния секретар на Външното министерство с най-покорна молба за по-нататъшно разпореждане и обратно изявление. (Отговор за държавния секретар Кюлман)“.

И тук подчертаването е на адресата.

[6] Приложенията липсват.

№ 261

Пощенска пратка № 369 geheim, 1 ноември 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при българското Министерство на войната майор Кемерлинг, София до германския райхсканцлер д-р Георг фон Хертлинг, Берлин[1]

Доклад № 15

Никакви промени в досегашното продоволствено положение не са настъпили и през последния отчетен период, по-скоро продължаваха да остават непроменени моментните пречки на износа на хранителни стоки.[2]

От военните дружества, Военният комитет за олио и мазнини не изнесе нищо през отчетния период. Централното дружество за покупки изнесе от споменатите в доклад 13 разрешени за износ 25 вагона яйца, само 4 вагона за Германия и 3 вагона за Австро-Унгария.[3]

Многократно споменаваните в досегашните доклади преговори бяха подновени през последните дни на месец октомври и доведоха до резултат, чрез който взаимният внос и износ от Германия и Австро-Унгария, от една страна, и България, от друга, се уреди по несъмнен начин. Първоначално съществуваше намерението в това споразумение да се уреди и целият износ на зърнени храни и фураж. Българското правителство отдавна стои на становището, че то не би било в състояние да предаде зърнени харни и фураж, тъй като реколтата едва ли би била достатъчна, за да задоволи нуждите на населението и армията. Това становище то застъпи и в гореспоменатия договор и отказа разрешение за износ на зърнени храни и фураж; разрешен засега е само износът на включените в приложения списък стоки в дадени количества.[4] Договорът важи за времето на войната, но най-късно до 31.10.1918 г.

Дали по-късно ще се удаде да постигнем разрешение за износ на зърнени храни и фураж чрез специални договори или споразумения, днес все още не може да се предвиди; засега във всеки случай не съществуват изгледи за това.

ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 8, л. 19.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Докладът е разпратен според разпоредбата, както при док. 235.

[2] Виж и предходния доклад № 14 от 15 октомври 1917 г. (ИИ БАН, кол. 5, оп. 18, ае 6, л. 17.)

[3] Виж док. 235.

[4] Списъкът не е приложен.

№ 262

Шифрована телеграма № 716, 5 ноември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

За таен легационен съветник фон Розенберг:

Тайно!

Когато днес отворих дума за преговорите за Добруджа, Радославов заяви, че той възнамерява да изпрати Косев в Берлин, за да уреди този и други въпроси. Косев бил по-подходящ посредник от Ганчев, който може би действал прекалено рязко по военному. В отговор на мой въпрос Радославов още веднъж потвърди, че вижда в споразумението от Кройцнах[1] благоприятно решение и бил готов допълнително да го проведе. Върху подчертано поставения от мен въпрос за правените отстъпки на турците той не пожела да се впусне в подробности, за да говорел преди това с генерал Жеков.

Когато внимателно сондирах въпроса за добруджанския адрес,[2] без да споменавам връчването му чрез Ганчев, Радославов обясни категорично, че това писание било задържано и се намирало в двореца, аз не трябвало да говоря повече за това в Берлин!

Ако тази стъпка наистина е предприета без знанието на Радославов, то питам се, дали наистина Царят при предпазливостта на Негово Величество[3] е дал на Ганчев това странно нареждане и дали Ганчев не действа по разпореждане на българското армейско ръководство или други подведомствени служби.

За съжаление заради досадни инциденти в Добруджа отново между двете главни армейски ръководства се състоя твърде раздразнена размяна на писма. Радославов се оплака, че фелдмаршал фон Хинденбург[4] предлага да се заменят българските войски във влашка Добруджа с германския контингент в Македония, което противоречало на военната конвенция.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Виж док. 240, 251 и сл.

[2] Протестният адрес на добруджанци до Вилхелм II. Виж док. 243.

[3] Фердинанд.

[4] Виж док. 258, 259.

[5] Променяйки първия пасаж на телеграмата (№ 716) със „За съвсем поверително използване“ (вместо „За таен съветник легационен секретар фон Розенберг“), държавният секретар Кюлман под № 737 предава текста с Хюз-телеграф от 7 ноември 1917 г. на Лерснер в Плес. На 8 ноември 1917 г. последният съобщава същото на генерал Лудендорф. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/11 и Инв. № 275/2.)

№ 263

Шифрована телеграма № 1614, 8 ноември 1917 г., Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до Външно министерство, Берлин

За господин фон Розенберг.

Полковник Ганчев пътува днес вечерта за Берлин. Българите изглежда да стават по-отстъпчиви по въпроса за Добруджа.

Ганчев ми се оплака от полковник фон Мерц. Би било твърде добре, ако Вие посъветвате Ганчев да се постави отново в добри отношения с Мерц. Той още повече вече не стои добре с генерал фон Бартенверфер и с генерал Лудендорф, тъкмо поради това Мерц трябва да опосредства отношенията с Ганчев.[1]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 77, л. 216.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Виж док. 267.

№ 264

Шифрована телеграма № 734, 10 ноември 1917 г., София, на управляващия германската легация в София пълномощен министър фон Рихтхофен до германското Външно министерство, Берлин[1]

Министър-председателят на днешното заключително заседание на отложеното до 1 декември Народно събрание изложи приблизително следното за българските военни цели:

Опозицията изисква непрекъснати дебати върху военните цели. Българите са познати на целия свят; във Виена, Берлин и Константинопол той винаги давал да се разбере едно и също: България искала да постигне своето обединение вътре в границите на Дунав, Македония и Моравия. Това е известно и на неутралните, а дори и на враговете. Навсякъде, където се е бил български войник и където живеят българи, трябва да бъде българска територия.

Във Виена и Берлин не винаги са единни относно целите на войната, един път се иска анексия, друг път отново не, все според положението. Това е друго.

За да бъде съвсем прям, трябва да обясни, че сключените от България договори не включват коридора от Констанца за Бесарабия. Тези области по-рано са били български; развитието на военните събития не може да бъде определено предварително. България не е можела да знае, че нейните успехи ще да достигнат такъв обхват. Българското правителство ще се постарае да осъществи своите желания по пътя на дипломатически преговори (апостроф на Борис Вазов, народняк: Добруджа трябва да е наша до Дунав). Българското правителство ще даде всичко най-добро от себе си и се надява да постигне дипломатически успех. Правителството ще продължи да върви по поетия път, за да доведе до край политиката, която е от полза за България и единствено заслуга на управляващите партии.[1]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 80, л. 220, 221.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] В полето на документа е отбелязано, че съдържанието на телеграмата е съобщено на барон фон Лерснер и на фон Грюнау (Върховната главна квартира).

№ 265

Доклад В. № G.G. 376, 10 ноември 1917 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан III ранг Ханс-Юрген фон Арним до шефа на германския Адмиралтейски щаб адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Съвсем тайно![1]

Лично!

Във връзка с телеграми № 3838 и 3839 от 8 ноември 1917.

Както ми съобщава полковник фон Масов, Върховното армейско ръководство е отправило писмо под № 5204 geh. op на 1 ноември 1917 г. до полковник Ганчев за генерал Жеков,[2] в което се прави ново предложение за временно уреждане на въпроса за Добруджа.

Изхождайки от продължаващите тежки разногласия между германски и български войски в Македония и в Добруджа, генералфелдмаршал фон Хинденбург предлага на българския генералисимус[3] България да изтегли войските си от Румъния и Добруджа и да ги транспортира на македонския фронт, докато намиращите се в Македония германски войски биха били изпратени на тяхно място в Румъния, респективно на добруджанския фронт.

Генералфелдмаршал фон Хинденбург най-категорично отхвърля повдигнатите срещу Германия упреци и обиди от опозицията в Народното събрание, които не бяха или бяха само недостатъчно разкритикувани от правителството.[4] Затова той изтъква, че в предложеното разделяне на германските и българските войски той виждал единствения път за преодоляване на трайно нарастващата неблагосклонност, която е свързана особено с продоволствието. Като предимства на предложеното решение той отбелязва освен това, че размяната на войските би довела до значително засилване на македонския фронт под българско командване. В края на писмото, без да бъде попитан за мнението му, генерал Жеков накратко се призовава да вземе необходимите мерки за най-скорошно започване на транспортирането на войските.

Това писмо, разбира се, чрез полковник Ганчев е стигнало непосредствено и до Негово Величество Царя, където, както произтича от приложената в препис телеграма на военния пълномощник,[5] е предизвикало буря от негодувание. В действителност изявленията на Царя са били много по-остри, отколкото полковник фон Масов, който утре заминава за личен доклад в Кройцнах, се осмелява да довери на телеграфа.[6] Царят дори май заплашил с незабавен отказ от титлата си като пруски фелдмаршал.[7]

Радославов, който в резултат на нашата помощ отново се чувства по-сигурен в министерското си кресло, веднага е задействал общественото мнение срещу нас и е разпространил, че Германия сега вече искала окончателно опразване на Добруджа от България.

Аз искам да се въздържа от критика на стъпката на германското Върховно ръководство на армията, тъй като не мога да обозря дали цялостното положение е такова, че е било благоприятно и целесъобразно да се направи опит за разсичане на добруджанския възел.

Това, че тук може да се върви към далеч по-значителни последствия, е видно от приложението.[8] Несъмнено е във всеки случай да се очаква едно сближаване между Виена и София,[9] което няма да допринесе за това, висящите между нас и нашите съюзници спорни въпроси да се повлияят благоприятно за нас.[10]

Доверието към нас тук по понятни причини няма да се засили чрез екстремните колебания в упражняваното от нас третиране на въпроса за Добруджа. За всеки, който познава тукашните условия и макар и изкуствено създадената чувствителност на българите относно техните аспирации, стъпката на Върховното армейско ръководство е напълно непонятна. В никакъв случай не може да се приеме, че тя е предприета в съгласие с Външно министерство.

Заповедната форма, с която завършва писмото на Върховното армейско ръководство особено е допринесла за това да предизвика възмущението на Царя.

Затова пък отрадно ми изглежда, че най-сетне на българите трябваше да им стане ясно докъде може да доведе тяхната подстрекателска политика към Германия, отрадно е по-нататък, че от наша страна най-сетне бяха намерени думи на остър упрек срещу тази упражнявана от българите политика. Дали за това беше необходимо толкова безцеремонно да се засегне деликатния въпрос за Добруджа, е наистина един друг въпрос, чието значение още не може да се прозре.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/57, л. 91-93.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2462.

---

[1] „Съвсем тайно!“ е двойно подчертано.

[2] Виж док. 259.

[3] Главнокомандващият генерал Никола Жеков.

[4] Виж секретна телеграма на Масов от София № 1530 от 11 ноември 1917 г. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 18.)

[5] Едуард фон Масов. Препис на въпросната негова телеграма липсва.

[6] По този въпрос виж няколко важни документа: секретна телеграма на Масов от София № 1530, 11 ноември 1917 г. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 18); шифрована телеграма на германския пълномощен министър в София Оберндорф № 714, 4 ноември 1917 г. (ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 71, л. 195.)

[7] Последното изречение е отбелязано с вертикална черта отстрани.

[8] Липсващата телеграма на Масов.

[9] Виж док. 270.

[10] Последното изречение е отбелязано с вертикална черта отстрани.

№ 266

Препис на телетипен запис на съобщение B. № 5303 geh. op [Оперативен отдел], 10 ноември 1917 г., Върховна главна квартира, Кройцнах, на и.д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерик Лудендорф до капитан Габриел в свитата на германския император във Върховната главна квартира

За ориентиране на Негово Величество[1] в случай на среща с Негово Величество Цар Фердинанд.

Чрез посредничеството на полковник Ганчев на Царя е предадено едно оплакване на генералфелдмаршал фон Хинденбург срещу генерал Жеков.[2] Причината за това оплакване лежи в едно писмо на генерал Жеков, в което той с остри думи се оплаква от поведението на германското Етапно управление в Добруджа. Германското Етапно управление облагодетелствало румънското население за сметка на българското. Едно проучване на споменатия случай от Главно командване Макензен установи безпочвеността на българското оплакване и указа на все по-очевидно проявяващите се български претенции, които се подтикват и подкрепят от висши български инстанции. Решение на Царя по оплакването срещу генерал Жеков още няма.

На 2.11.[3] до генерал Жеков с посредничеството на полковник Ганчев последва предложение на Върховното армейско ръководство по оперативни причини да се разменят германските балкански войски с 3-та българска армия в Добруджа. За мотивировка се привеждаше: 1. Изпълнение на по-ранното българско желание 3-та българска армия да се обедини под единно командване. 2. Засилване на македонския фронт по този начин с 16 батальона и 1 кавалерийска дивизия. 3. Подготовка на операциите на Долния Дунав. Същевременно изтъкваха се възникващите предимства, а именно намаляване на разногласията между германските и българските командни служби и войскови части в Добруджа, които в Народното събрание вече бяха довели до упреци срещу Германия и второ, опростени условия за подвоз на подкрепления за германските войски.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Вилхелм II.

[2] Виж док. 230.

[3] Виж док. 265.

Тук, в док. 266, генерал Лудендорф сочи за дата на въпросното писмо 2 ноември 1917 г., вместо 1 ноември 1917 г.

[4] Сравни док. 259.

№ 267

Шифрована телеграма № 1763, 10 ноември 1917 г., Берлин, на шефа на отдел Ориент в германското Външно министерство пълномощен министър таен легационен съветник д-р барон А. фон Розенберг, Берлин, до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Кройцнах

Лично. За изключително собствена строго поверителна ориентация.

Полковник Ганчев, който тази вечер се връща в Кройцнах, се оплака в поверителен личен разговор с мен от тежките условия, при които трябва да работи във Върховната главна квартира.[1] Полковник фон Мерц му отправил такива остри изрази срещу Царя,[2] Радославов, Жеков и т.н., че той, Ганчев, понякога се питал дали изобщо още би могъл да преговаря с г-н фон Мерц. Поиска ли да докладва в София само една част от тези неща, то катастрофата би била на лице. Досега той понасял всичко в интерес на съюза и нищо не докладвал у дома. Той обаче имал намерение да предложи на своя цар, той, същият, като германска отплата срещу поисканата от нас смяна на генерал Савов, командира на 3-та армия, да направи заявление, че българските дела се отнемат от полковник фон Мерц и се поемат от г-н фон ....[3] Аз посъветвах настоятелно г-н Ганчев да не прави това, тъй като съществува опасност, че една смяна да доведе след себе си друга и накрая Ганчев ще изчезне от Кройцнах и Масов от София. Той трябва да има търпение и по всички щекотливи въпроси да се обръща към Вас възможно най-често.

Писмото на фелдмаршала[4] за размяната на войските между Македония и Добруджа изглежда да е предадено от Ганчев по-нататък телеграфически в София и е окачествено от нашето армейско ръководство наистина като голо предложение, но не е оттеглено. Напротив, Ганчев твърди, три или четири други писма, които не били държали достатъчно сметка за чувствителността на българите, били задържани от него и били обсъдени с генерал Лудендорф в няколкочасов разговор. Генерал Лудендорф проявил разбиране и се съгласил с допълнителна промяна на оспорените места. С тази промяна сега трябвало да се занимават в Кройцнах. За съжаление полковник фон Масов, на когото от Кройцнах били изпратени преписи, както е по разпореждане,[5] съобщил на Царя за тези писма. Телеграфна молба на Ганчев, писмата засега да не бъдат използвани, пристигнала твърде късно. Той се страхува, че възмущението на Царя от предложението за размяна на войските още повече се е засилило. Това се потвърждава от една получена в армейското ръководство телеграма от Масов за разговор, който той непосредствено преди отпътуването на Царя за Италия е имал с него същия. В телеграмата Масов казва, неприкритите заплахи на Царя му изглеждат повече от обичайните средства за натиск за прокарване на българските желания.

По въпроса за управлението на Добруджа изглежда ми Ганчев да е станал поскромен. Той явно е готов да ходатайства за връщане към споразумението в Кройцнах и някои отстъпки относно привличане на турски представители, ако също и за българите се реши едно малко подобрение на базата от Кройцнах.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd.11.

---

[1] Подчертано от получателя Лерснер с дебела черта.

[2] Фердинанд I Български.

[3] Името не може да се разчете от фотокопието, с което разполагаме.

[4] Хинденбург.

[5] Фон Масов е аташиран при цар Фердинанд като пълномощник на Вилхелм II.

[6] В полето на дешифровката на телеграмата адресатът Лерснер собственоръчно и като се е подписал е написал следното, отнасящо се до Розенберг:

„Берлин, 11.11.1917

Шифрована телеграма

Собственоръчно за г-н фон Розенберг.

На телеграма 1763.

В случай, че Ганчев дойде с молба за смяна на Мерц, генерал Лудендорф сигурно ще направи по-скоро Ганчев да падне. Така и така той не е далеч от мисълта да отрежем Ганчев. Абзац. Ако Вие видите Масов, погрижете се моля, щото той да каже тук ясно мнението си и не ни пречи, както това ми изглежда твърде очевидно според телеграма 729 на Рихтхофен.[под.] Лерснер.“

№ 268

Препис на шифрована телеграма № 1781, 13 ноември 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Кройцнах

Германският шарже д’афер в София[1] съобщава на 12 ноември:

„(is.m.m.aus Eingang)“[2]

Според описание на полковник фон Масов, в резултат на нашето досегашно неодобряващо държание по въпроса за управлението, Царят на българите е обладан от такова голямо огорчение, че Негово Величество изглеждал съгласен да остави Радославов да падне, за наша сметка да потърси присъединяване към Австрия и освен това да поставя в пътя на съвместните германско-български работи сериозни трудности. Затова ние препоръчваме настоятелно да удовлетворим българите сега вече на основата на указание № 571 от 29 септември.[3] По-продължително колебание заплашва да доведе до понататъшно увеличение на българските искания и особено до тяхното изключително нежелателно за нас разширение в чисто политическата област.

Полковник фон Масов, който утре сутринта пристига в Кройцнах, ще влезе в контакт с Ваше Превъзходителство преди разговора с генерал Лудендорф. Моля да го подкрепите настоятелно пред Върховното армейско ръководство. Телеграфирайте доклад.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 82, л. 223-224.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Рихтхофен.

[2] Отбелязва се да се процитира известна част от съобщението на шерже д’афер Рихтхофен, след което следва текстът на Кюлман.

[3] Това указание липсва.

№ 269

Шифрована телеграма № 1656, 15 ноември 1917 г., Върховна главна квартира, Кройцнах,на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Генерал Лудендорф ми пише:

„Както ми докладва полковник фон Масов,[1] пълномощният министър в София граф Чернин[2] напоследък обещал на Радославов подкрепа на българското искане за придобиване на Добруджа. С оглед на нашите водени в момента преговори относно австро-полското решение, изглежда ми доста странно, че с това Австрия вече снижава стойността на така наречения „балансиращ обект“ Румъния, която тя ни предлага срещу Полша, че тя направо раздава части от нея на трети.“[3]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 92, л. 251.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Масов е в Кройцнах за личен доклад (док. 365,268).

[2] Подчертано от получателя.

[3] В полето на документа има дълга ръкописна бележка, но поради дефектно заснемане четат се само началните думи: „Много бързо, барон Розенберг. Моля веднага заявете...“

№ 270

Препис на доклад[1], [около 14 ноември 1917 г.], София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до [германското Външно министерство – райхсканцлера, Берлин]

От разнообразните въпроси, които висят между нас и нашите български съюзници и често ни създават неприятности, въпросът за Добруджа е най-важният и най-дълбоко радикален. Той изисква настоятелно бързо решение, ако не искаме германско-българските отношения да претърпят сериозно разстройство.

Природата на този въпрос е двойствена: същинският основен въпрос, на кой в бъдеще трябва да принадлежи Добруджа и подчиненият въпрос за политическото и военно управление по време на войната.

Решението на основния въпрос засяга естествено в голяма степен политическите интереси на България. Това убеждение все повече се задълбочи и разпространи в страната и, както е известно, постепенно предизвика едно оживено движение, което си поставя за цел присъединяване на цяла Добруджа. Към това наред с националния натиск за обединение, въплъщаван преди всичко от известни, произхождащи от Добруджа български политици, действат и причини от вътрешнополитически характер. Такива до голяма степен бяха тези, които се свързваха с Радославов чрез лична намеса да подпомогне да се събуди движението. За него, който още от по-рано беше в близки партийно-политически отношения с кръгове от старата българска Добруджа, Добруджа е силно желана не само като еднопlеменна страна или като едно богато благословено от природата кътче земя; за него същевременно тя е област, където живеят благоразположени избиратели. И ако в края на краищата присъединяването не му се удава, то той се опитва засега поне да се огражда с ореола на очакваното велико дело, за да закрепи своята снижаваща се политическа власт.

Както е известно, Радославов обича да се позовава на едно насърчаващо изказване на Негово Величество Кайзера, за да настоява твърдо на българските претенции.

Ние също имаме собствени политически интереси в Добруджа и то такива, които ни най-малко не изглеждат съвместими с българските желания. Те накратко се обхващат в следните думи: интернационализиране на устията на Дунав и свободен безпрепятствен път към Ориента. Към тях се прибавят и интересите на другите ни съюзници, а именно на турците, които ние не можем да отминем просто така. Най-сетне пряко с оглед на нашата бъдеща позиция в България идеята за една българско-руска граница трябва да събуди размисъл. Една ясна картина на това, какво изискват нашите интереси, ще се оформи едва на мирните преговори, когато позицията на силите, също и на сега нам враждебните, и цялото оформяне на нещата по Долния Дунав ще стане ясно. За да не си вържем прекалено рано ръцете, имаме всички основания да избегнем сега противоречие с България. Затова се предлага във форма на възможно най-приятелско щадене и то не само, за да се предотврати помрачаване на нашите отношения: ние не трябва да забравяме, че ако България при избухване на румънската война вместо мълчаливо да изпълни съюзните си задължения е трябвало да се пазари с нас и да поиска Добруджа като цена за победата, ние едва ли бихме ѝ я отказали; защото нашите интереси в Добруджа не са за нас все пак въпроси от първи разряд, а въоръжената помощ на България срещу Румъния беше такъв! Положително ние бихме могли, ако те биха желали да го аргументираме, да отговорим на българите кратко, че те просто са изпълнили своя дълг и че предварително всичко беше подписано и подпечатано – обаче в Ориента тъкмо подпис и печат не винаги означава изпълнение.

Самите ръководни институции на България, преди всичко цар Фердинанд, досега показаха достатъчно държавнически дух, за да не повдигат щекотливия въпрос за владението. Да, те съвсем открито ни показаха чисто ориенталския път, как без да се навреди на нашия авторитет в България разискването би могло да стане клопка. Те ламтяха „второстепенният въпрос“, за който говорих по-горе, да бъдел веднага уреден, т.е. повече или по-малко пълно предаване на управлението за периода на войната. „На Вас самите е от полза“, така ни казаха те, „ако удовлетворите нашите желания. Защото така ще ни е възможно да успокоим нашия народ. Показвате ли само приятелско отношение към неговите желания, то тогава той ще повярва, че Вие го удостоявате с Добруджа и ако в крайна сметка той все пак не би я получил – то това е таман вината на Антантата.“ По този начин Радославов иска да пожъне в аванс лаврите, с които окичен се надява да се задържи на власт. Сигурно това е само едната страна на нещата. При нашите български приятели играят още и други по-малко безкористни причини. Радославов иска да уреди свои съпартийци на доходни постове; Жеков и неговите офицери чувстват засегнато своето самочувствие от германската опека и горещо се стремят към разширяване на своята власт. Всички най-сетне искат свободна ръка, за да се разпореждат по домашни рецепти в завоюваната област и чрез българска пропаганда да подготвят пътя за бъдещото присъединяване. Те търсят следователно постепенно стъпка по стъпка да се доближат до наградата, чието връчване да поискат от нас, предпазливостта все още забранява. Ние искаме да можем много да възразим срещу тези стремежи. Можем обаче едва да твърдим, че досега те засягаха неща, които бяха за нас от елементарна важност. Напротив, те тровеха от месеци германско-българските отношения и чувствително парализираха всеки опит да спечелим по-голямо влияние в душите на нашите съюзници. Дори самото това разбиране би трябвало да тласка към приятелско единение, независимо от политическото съображение, че отстъпка по тези отделни въпроси става необходима, ако искаме да отложим решението на щекотливия въпрос за бъдещата съдба на Добруджа и да не подпишем смъртната присъда на предания нам кабинет Радославов.

По тези причини от по-преди аз препоръчах отзивчивост[2] по тези въпроси за управлението и за възможно най-скорошна и приятелска отзивчивост, защото опитът показва, че ние съществено губим при това, когато отказ и дълго колебание засилваха българската упоритост и алчност. Ако отначало бяха задоволени исканията на Радославов, които тогава звучаха по-скромно, отколкото сега, то бихме постигнали покрай другото разрив на България с Америка, който тогава, когато се колебаехме, не стана. Ако бяхме съумели да отклоним турците да се откажат от съпротивата, която пречеше на осъществяването на споразуменията в Кройцнах, то вероятно би ни била спестена сегашната криза, която е по-неприятна отколкото предишните, защото заплашва да премине в чисто политическата област и защото сега самият Цар Фердинанд застана като най-опасен довереник пред своите министри и генерали. Въпреки това мисля, че и сега все още бихме могли да минем сравнително по-леко, ако бихме дали бързо да се разбере нашата добра воля да задоволим българите. Защото именно за Радославов сигурно би имало голямо значение да може да представи на Събранието при неговото отваряне през първите дни на декември един успех в Добруджа. Радославов да се задоволи е поважно, отколкото генерал Жеков и аз винаги съм имал чувството, че той отдава повече стойност на това да настани своите хора, отколкото че ние всички напускаме областта. Едно помирение във всеки случай трябва да се постигне. Продължава ли агитацията и доведе ли тя чак до падане на Радославов, то ние застрашаваме сериозно бъдещото развитие на нашите цялостни отношения с България, когато при сегашното благоприятно военно положение не сега трябва да мислим за екстремни решения като сепаративен мир и подобни.

Искам да изтъкна още два момента: трябва при спогодбата да държим сметка за ориенталския характер и да не подхождаме към работата с прекалена добросъвестна щателност. Касае се по-малко за това да се създадат институции, които да работят безупречно до мира, колкото за момента да успокоим нашите съюзници. Дойдат ли те след това с нови желания, то играта отново също започва.

Не считам за разумно да се предложи на българите една ограничена част като управленческа област. Това лесно би могло да събуди у населението мисълта, че и в мирно време ние не бихме удовлетворили българите с останалата Добруджа, а че бихме искали окончателно да ги ограничим в тази част. С това политическото влияние, което искаме да постигнем чрез нашата отзивчивост, се осуетява или поне се ощетява. И в интерес на местното население с небългарски произход би било за предпочитане едно споразумение, което не би направило българите изключителни господари в една определена част на Добруджа, но навсякъде би запазило известен германски контрол (може би и австро-унгарски, и турски контрол), който може да е в защита на живота и имуществото на небългарското население.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 87, л. 231-235.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 3.

---

[1] Горе в ляво се чете вероятно регистрационния номер на документа в архива на Външно министерство – 37963, 14 ноември 1917 и две нареждания: „Да се телеграфира 1. Шифрована телеграма, 14.11.1917, Лерснер № 1784; 2. София 264, 16.11.1917."

[2] Виж док. 262.

№ 271

Пощенска пратка[1] Briefbuch №397 geheim, 1 декември 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско военно министерство в София майор Кемерлинг до [германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг], Берлин[2]

Доклад № 17

Състоянието на продоволствието в България не показва съществено променена картина.Разпределението на хранителните продукти става според издадените разпоредби на Дирекцията за продоволствието протича в общи линии без съществени смущения.

Относно евентуалните артикули за износ може да се отбележи следното:

Птици: В различни окръзи на страната избухнаха епидемии сред птиците в доста широк обхват, поради което изкупуването и изпращането са силно занижени.

Силно намалялата с оглед на годишното време продукция на яйца задоволява почти изключително потреблението на страната и продоволствието на армията, така че понастоящем почти няма на разположение стока за износ. Цените се покачиха до 500 – 530 лева за касетка с 1440 яйца.

По-голямата част от наличните значителни запаси в страната на лук е реквизирана за нуждите на армията. Централното дружество за закупуване на едро е закупило досега 120-150 000 кг, които в най-скоро време ще бъдат изнесени в Германия и Австрия.

Военната комисия за масла и мазнини е изнесла през изтеклото време между докладите 25 342 кг дървесен клей.

За заплащането на конфискуваните от селските стопани зърнени храни и брашно са определени нови цени в следните размери:

а) Чиста пшеница с тегло 76 кг в хектолитър, с естествен примес от 2 %	70 стот. кг
б) Чиста ръж при 70 кг в хектолитър и примес от 2%	55 “ “
в) Ечемик с 1% примес	55 “ “
г) Овес, първокласен, с най-високо качество	55 “ “
д) Просо	50 “ “
е) Царевица, суха, здрава, без пукнатини и мирис	50 “ “
ж) Трици	35 “ “
з) Къклица	20 “ “
и) Пшенично брашно	85 “ “
й) Ръжено брашно	70 “ “
к) Царевично брашно	60 “ “
л) Ечемично брашно	72 “ “
м) Просено брашно	67 “ “
н) Грухан ечемик	58 “ “
о) Грухана къклица	23 “ “
п) Грухано просо	53 “ “
р) Грухана царевица	53 “ “
с) Грухан овес	58 “ “
т) Зърна фий	50 “ “

Тези цени важат за зърнените храни и брашното и т.н., които ще бъдат конфискувани от 10 юли до 31 януари 1918 г. включително. От 1 февруари 1918 г. цената на пшеницата ще възлиза на 60 лева за 100 кг и в съотношение с тази цена ще бъдат намалени цените на другите видове брашно, зърнени храни, трици и булгур.

Конфискуваните след 10 юли т.г. зърнени храни, брашно и т.н., заплатени по досегашните цени, трябва да бъдат доплатени съгласно новите цени.[3]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 21, л. 53-54.
Potsdam, DZA, AA Handel (Generalia) 579 Bulgarien.

---

[1] Съгласно указ на Кралското пруско военно министерство, Департамент армейско управление, Берлин, № 72/17Z. K, секретно от 6.3.17.

[2] След доклада има план за разпращането му и до: Военно министерство – Общ военен департамент, Департамент армейско управление, Отдел за износ и внос, Отдел за изхранване на населението; до генерал-интенданта [ген. Лудендорф]; Министерство за военновременната прехрана; Министерството на селското стопанство, държавните земи и горите, Берлин; Външно министерство; Министерство на вътрешните работи (2 броя); Армейско главно командване Шолц; Армейско главно командване Макензен; Императорски германски военен пълномощник, София, [полковник фон Масов]; Пълномощника към легацията София (3 екземпляра); Генералщабен и офицер за свръзка [майор Дам] при Императорския германски военен пълномощник [фон Масов] София.

[3] На 1 декември 1917 г. е изпратен доклад и от германското консулство във Варна до германското Външно министерство в Берлин за продоволствието във Варненски окръг, в който се изказва мнението, че от българска страна вероятно съществува стремеж да не се разберат точните резултати от тазгодишната зърнена реколта. Вж. ИИ БАН, кол.5, оп.28, ае 22, л.55.

№ 272

Шифрована телеграма № 1805, 3 декември 1917 г ., Върховна главна квартира, Кройцнах, на представителя на германското Външно министерство в германската Върховна главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Господин фон Розенберг ми телеграфира:

„Говорих подробно с Ганчев за Вашето предложение за Добруджа.Той иска, щом може да се освободи оттук, за няколко дни да замине при Царя[1] и обещава да спечели Негов Величество, министър-председателя[2] и Жеков за взетото решение в Кройцнах. Но той поставя като условие въпросът да не се лансира предварително в София нито чрез граф Оберндорф нито чрез господин фон Масов или Ризов.[3]

Моля в този аспект да се въздейства в Берлин. По този въпрос няма да докладвам нищо до Министерството.“

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае125, л. 312.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Фердинанд I, в София.

[2] Радославов.

[3] Сравни док. 273.

№ 273

Шифрована телеграма № ...,[1] 3 декември 1917 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в германската Върховна главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер [Кройцнах/Бинген][2]

Във връзка с телеграма № 1805[3]

Днес телеграфирах следното до господин фон Розенберг:

„Според съобщение на барон фон Лерснер Ганчев му се е обадил на 29 ноември по телефона от Виена, че цар Фердинанд му е възложил да поддържа нашите искания пред Радославов и Жеков. Следователно лично Царят би трябвало вече да се е бил съгласил, докато според съобщението на Ваше Високоблагородие до Лерснер Ганчев тепърва обещава да спечели Царя. Моля това да се изясни. Ризов тук пита многократно за състоянието на преговорите относно Добруджа. Последно съм му съобщил, че нещата изглежда вървят добре и че не са ми известни подробности.“[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd.17.

---

[1] Фотокопието на документа, с което разполагаме, е отрязано така, че номерът липсва.

[2] В Бинген също се помещава служба на Върховната главна квартира.

[3] Това е док. № 272.

[4] Виж док. 287.

№ 274

Доклад № 331, Tagebuch № 8964, 4 декември 1917 г., София, на германския консул в София граф Подевилс до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Дирекцията за продоволствието разреши с разпоредба от 16 ноември т.г. на военните текстилни фабрики, на които досега им бе позволено да работят изключително за нуждите на войската да произвеждат платове и за цивилното население[1] след изпълнение на дадените им военни поръчки. Предачниците могат да предават до 15% от общата си продукция за потребностите на цивилното население. Произведените за цивилното население платове могат да бъдат произвеждани като всякакви видови тъкани и във всякакви цветове. Но платовете за костюми не могат да тежат под 600 гр., а платовете за палта под 750 гр. метъра, при ширина на плата 140 см.

Най-високите цени, на които фабриките могат да предават произведените платове и прежди франко фабриката, са постановени, както следва:

а) Обикновен плат за рокли до 30 лева метъра;

б) По-хубав плат за рокли в 2 до 3 цвята до 35 лева метъра

в) Обикновен плат за палто до 38 лева метъра

г) По-хубав плат за палто до 43 лева метъра

д) Кардирана прежда до 24 лева за килограм е) Щрайхгарна прежда до 22 лева метъра

ж) Боядисаната кардирана и щрайхгарна прежда са с по-три лева по-скъпи от небоядисаните.

Фабриките трябва да водят специални регистри за производството на платове и прежди за цивилното население, които да могат да бъдат контролирани от Дирекцията за продоволствието по всяко време.

Относно предаването на произведените платове на цивилното население решения взима Дирекцията за продоволствието.

ИИ БАН, кол.5, оп.28, ае 18, л. 36-37.
Potsdam, DZA,AA, Handel/Generalia, 579 Bulgarien.

---

[1] Подчертаванията в текста са направени от адресата.

№ 275

Препис на доклад IaB № 10238, 4 декември 1917 г., София, на императорския военен пълномощник при цар Фердинанд флигел-адютант на император Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до Върховното армейско ръководство, Централен отдел, в германската Върховна главна квартира, [Кройцнах/ Бинген] [1]

Директорът по продоволствието генерал-майор Протогеров възнамерява да предприеме пътуване до Германия на 12 т.м., съпровождан от адвоката д-р Точков, негов приятел. На първо време се предвижда неколкодневен престой в Берлин, а непосредствено след това пътуване до Кройцнах и Бинген. В хода на по-нататъшния им престой в Германия българските господа се надяват на покана от страна на императорското Министерство на марината да посетят някое от нашите военни пристанища и фирмата Круп. Необходимите за това постъпки са направени.

Тъй като генерал-майор Протогеров идва за първи път в Германия и в няколко войни се е утвърдил като истински войник, то аз си позволявам да предложа да му предоставим възможността да бъде допуснат до част от нашия Западен фронт.

Поканата на Върховното армейско ръководство изпълни генерала с видима благодарност. Той неотдавна ми каза: „Гледам на първото си пътуване до Германия като на поклоническо пътуване, което ще ми даде възможност да се запознае с голямата империя, на която ние, македонците, дължим всичко.“ Тогава той изказа и молбата да бъде представен на Негово Императорско Височество престолонаследника[2] във Височайшата негова Главна квартира.

Генерал Протогеров произхожда от Охрид в Македония, станал е български офицер и като такъв е защитавал на първо място каузата на своите другари по произход. През младите си години многократно се е отличавал с храбростта си като предводител на чети. Превърнал се е в народен герой и е придобил нарастващо влияние върху историята на своето малко отечество. В Балканската война като командир на полк, в настоящата война като командир на една македонска бригада, той показа всички качества на усърден войник. На 18 януари 1916 г. Негово Величество Императорът[3] го награди в Ниш като представител на македонците. По-късно той временно бе натоварен с делата на генерал губернатор на Македония и му възложиха потушаването на последното сръбско въстание. По този повод той получи Железен кръст I степен.

Политически генералът е малко изявен, в обсега на стремежите му са освобождението и бъдещето на неговата македонска родина.

Преди началото на присъединяването на България към нас той търсеше с приятелите си Александров и д-р Точков контакти с Германия. Известно е, че като носител на македонската идея той още отдавна намери подкрепа при нас, че настояваше пред Негово Величество Царя[4] и правителството на Радославов за съюз с нас, че многократно въздействаше балансиращо и стимулиращо, когато се усещаха колебания в българската политика.

Генерал Протогеров е българско-македонски патриот, който питае истинска благодарност към германската империя, като прост планинец той си остана идеалист.

Като директор по продоволствието с широки пълномощия,намиращ се на пряко подчинение на министър-председателя, независещ от българското Главно военно командване, той остана недосегаем и се опитва да упражнява службата си със строгост. По-подходящ за войник, отколкото за административен служител, той е склонен да взима сам всички решения в своята област и лично да се запознае с всички постъпления. Това понякога имаше за последствие преумора, която водеше до раздразнимост и затрудняваше общуването с него. Впрочем, той има най-доброто желание да сътворява добро и е склонен да ни помага, доколкото позволяват средно добрата реколта на България и изчерпаните от дългите военни години запаси. Често той срещаше съпротива у ония свои подчинени, които поставят партийната политика над каузата. В това отношение сега се правят промени. Възнамерява се да му се дадат по-подходящи за него помощници.

Придружаващият го д-р Точков владее немски език от времето на следването си в Лайпциг и е женен за германка. В началото на войната той се наричаше „интендант на македонския комитет“ и като такъв имаше прения с някои от македонските водачи, така че не би могъл да бъде окачествен като съвсем безупречен. Но и той работеше порано от другите за присъединяването към Германия и с убеденост стои на наша страна. Протогеров много го цени и го използва като преводач при преговори.

Накрая не може да остане неотбелязано, че Негово Величество Царят обикновено се съобразява много с генерал Протогеров като с най-значимия македонски елемент. Считат го за вероятния приемник на сегашния военен министър генерал-лейтенант Найденов, който се държи единствено поради тясната си принадлежност към министерството на Радославов.

Не се предвижда отличаване с орден на генерал Протогеров, който притежава освен Железен кръст I степен и Ордена на короната I степен. Д-р Точков също скоро бе отличен с Орден на короната II степен.

Като водач на генерал Протогеров за Кройцнах и за престоя на Западния фронт искам да помоля да бъде командирован капитан Дам от Генералния щаб, тъй като въз основа на дейността си в София той е запознат с всички надлежни въпроси и е присъствал на икономическите преговори.

Приложено е предложение за програма на пътуването.

Предложение за пътуването на генерал Протогеров

Тръгване София 12 декември 1917.

Пристигане Берлин 14 декември 1917.

Престой в Берлин до 17 декември 1917.

Желания от българска страна:

Военно министерство: Въпроси относно облеклото и снабдяването, суровини, износ и внос.

Външно министерство: Политически въпроси, прием при Негово Превъзходителство фон Кюлман.

Министерство за военновременното изхранване: Организиране на изхранването на германския народ.

Отпътуване Берлин 17 декември 1917 за Хесен.

Престой в Хесен 18 и 19 декември 1917.

Разглеждане на заводите Круп и евентуално на текстилната Фабрика Херман Харт.

Пристигане Кройцнах 20 декември 1917:

Обсъждане на всички висящи въпроси и по-специално:

а) Изхранване на Група армии Шолц и на III българска армия;

б) Въпроси свързани със суверенитета в окупираните области, като митнически контрол,прилагане там на българските закони и т.н.;

в) Икономически въпроси на бъдещето.

Дните по Коледа вероятно Берлин или Бремен при познати българи.

Ако не е възможно преди празниците, на 27 и 28 декември 17 Вилхелмсхафен: боен флот, док.

След това информативно пътуване да Западния фронт. Особено значение се отдава на прием при Негово Императорско Височество германския престолонаследник, както и на разглеждането на фламандската брегова охрана и на Брюксел.

Връщането в София да бъде по възможност на 6 януари 1918 (тръгване на 4 януари от Берлин).

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 5.

---

[1] Същият препис е изпратен от фон Масов до германския военноморски аташе в София фон Арним с молба да се запознае с него.

[2] Фридрих Вилхелм Виктор Аугуст Ернст (1882-1951), първороден син на Вилхелм II.

[3] Вилхелм II.

[4] Фердинанд I.

№ 276

Копие на доклад G. B. № 83, 4 декември 1917 г., Ямбол, на военното командуване на дирижабъл L 59[1] до Адмиралтейски щаб B drct., командващия дирижаблите при германската Средиземноморската дивизия [Константинопол][2]

Съвършено тайно!

Относно:

Трайно съоръжаване на летище Ямбол с дирижабъл на марината с голям радиус на действие за многодневни нападателни полети над Средиземно море.[3]

Както ни беше телеграфирала Средиземноморската дивизия, тя е отправила молба до Адмиралтейския щаб с предложение за оставянето тук както си е на дирижабъл L 59 за нападателни цели върху Суецкия канал.

Това предложение дава при по-подробно разглеждане много предимства както по отношение на разположението на въздухоплавателното летище Ямбол така и на ефекта от нападения с дирижабли върху отдалечени места, неподлагани досега на въздушни нападения.

Летище Ямбол е разположено, погледнато в чисто въздухоплавателно отношение, много изгодно в широката защитена от ветрове долина между Стара планина и Родопите. По време на ноемврийския престой на L 59 почти през всички дни имаше добри възможности за приземяване и издигане. Възможната тук сила на вятъра, и на по-голяма височина, е чувствително по-малка от тази в летищата на Северно море.

Стратегическото разположение на Ямбол като летище за нападение срещу подалечни цели е също така много изгодно. По-голяма част от военното придвижване би могло да стане през деня,скрито за врага, над приятелска територия, респективно над твърде малко рисковото Средиземно море.

Недостатък на летище Ямбол е прекалено голямата сухота, която,свързана със значителни ежедневни температурни колебания от юли до септември, се отразява крайно зле на кошовете. За този период от време би могло да се предвиди прехвърляне на дирижабъла за разузнавателни цели и за основен преглед в някое фронтово летище на Северно море, като същевременно се намали броят на военната част по време на този период,особено благоприятен за заболяване от малария. Би могло обаче да бъде завършена и оросителната инсталация в хангара, която се започна при настаняването на този плац на армейски дирижабъл.

Като обекти за нападение биха могли да се предвидят:

На запад: Валона, Бриндизи, Малта, Неапол.

На югозапад: Триполи.

На юг: Александрия, Кайро, Порт Саид, Суец, Асуан.

На югоизток: английските складове за боеприпаси при Багдад.

Нападенията над тези места ще са чувствително по-безопасни от нападенията върху добре защитения Лондон и английското крайбрежие. При това очаквам със сигурност:

1) голям военен ефект чрез веднага започващо строителство на съоръжения за противовъздушна отбрана и по този начин индиректно облекчаване на нашия фронт.

2) възпрепятстване на вражеската търговия, напр. чрез нападения върху пристанищни съоръжения при Порт Саид и Александрия.

3) голям политически ефект. Появата на хвърлящ бомби дирижабъл над Кайро или Асуан би въздействала върху жителите на Северна Африка като доказателство за величието и мощта на Германия.

4) голям морален успех за дирижабълното оръжие, тъй като то достига от Европа до места в чужди континенти, които понастоящем още не са достижими за самолети.

L 59, който едва ли би имал необходимата скорост за нападение над Англия без преустройството му до дирижабъл със 7 мотора, ми се вижда особено подходящ за такива нападение. Той би трябвало за тази цел да се преустрои във вид фронтови дирижабъл, само с двойно бомбено приспособление за 6000 кг муниции и вместимост за бензин 9000 – 15000 кг. (Разход по време на 95-часовото пътуване до Хартум 11800 кг бензин.)

Преди преместването тук на такъв голям дирижабъл трябва по време на и без това необходимото преустройство на кораба основно да бъде приведена в изправност тукашната газова централа (погреб със силициево покритие с постоянен дебит от 800 куб.м.на час). Като резерва би могло да се има предвид набавянето на 2 превозими силициеви съоръжения по 400 куб.м.

Военна част от 400 човека (включително персонала за газовата централа) би била достатъчна за тукашното летище. При спешни маневри бихме могли да се обърнем към българите.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 5.

---

[1] Името на командващия, подписал саморъчно доклада, не се разчита сигурно.

[2] С полева поща № 177 на 19 декември 1917 докладът е представен на военноморския аташе в София фон Арним. Публикуваме тъкмо това копие.

[3] В полето на документа, още към първия пасаж, собственоръчно подписвайки се, фон Арним е написал: „Вече [неразчетена дума] е обсъдено. Дирижабъл L 14 вероятно ще бъде стациониран в Ямбол.“

№ 277

Телеграма № 1956, 4 декември 1917 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство барон Рихард фон Кюлман до представителя на Външно министерство в Политическия отдел към Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира барон фон Беркхайм, Върховна главна квартира [Кройцнах]

Българският пълномощен министър[1] повдигна тук въпроса ,че според съобщение на Етапното комендантство в Констанца до тамошния български делегат съвсем скоро е изпратена нова разпоредба, според която всички пътуващи от България за Румънска Добруджа трябва да притежават редовен паспорт.[2]

Ако действително е излязла подобна нова разпоредба, то вълнението на българите по този въпрос би било разбираемо, би изглеждало, че сякаш с това искаме да им дадем да разберат, че не могат да разчитат на осъществяване на стремежите им за обединение с Добруджа. Тъй като сега, когато Ганчев отпътува за София, за да прокара там приемането на спогодбата от Кройцнах, ние имаме всичкия интерес да не влошаваме настроението. Препоръчително е разпоредбата, в случай, че тя наистина е трябвало да бъде издадена, веднага да се отмени.

Не подценявам факта,че отменянето на вече издадена военна наредба е неприятно, но не виждам друг изход.

Моля да се обсъди въпроса в този смисъл с генерал Лудендорф. Доклад по телеграфа.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] Димитър Ризов.

[2] Подчертаването е на адресата.

[3] Отляво в полето на документа срещу текста „да се отмени“ разпоредбата за паспортите на българите за пътуване в Добруджа Лерснер е написал: „Полковник фон Мерц напомня ...[неразчетено съкращение] след 4 дни. B[ericht] 4.12.“ След това наново е написано: „Бележката телеграфирана още веднъж... [също неразчетено съкращение] след 4 дни“ и саморъчния подпис на Лерснер.

№ 275

Препис на шифрована телеграма № 788, 5 декември 1917 г.,София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Строго поверително!

Тукашният австро-унгарски пълномощен министър граф Чернин каза пред мен, че предоставянето на цяла Добруджа на България,[1] доколкото му е известно, не отговаря на желанието на неговото правителство. Той лично вижда също свързаните с това неудобства. Изход от това положение предлага може би итернационализирането на устията на Дунав.[2] Но не би трябвало във всеки случай да оставим да се стигне дотам, щото западните сили да ни изпреварят и да предложат на българите това, което ние им отказваме. Както бил чул от различни страни, правели се опити да се постигнат английско-български контакти. Твърдяло се, че български агенти са във връзка с английски журналисти в Швейцария;[3] от сигурен източник се знаело, че известният балкански политик Бъкстон е писал до цар Фердинанд. Вместо по-ранното русофилство при определени опозиционери се проявявало оживено англофилство, чието въздействие ние би трябвало да проследим.

Колегата ми ме помоли накрая да третирам гореизложените му изявления строго дискретно.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] Подчертано от адресата.

[2] Сравни док. 286, но и 229, 248, 256, 288.

[3] Виж док. 60, 65, 77, 102.

[4] Телеграмата е препратена под № 879 на 16 декември 1917 г. от германското Външно министерство до императорския легационен секретар,представител на германското Външно министерство във Върховната главна квартира барон фон Лерснер за сведение и за строго поверително използване пред Върховното армейско ръководство. На свой ред на 18 декември 1917 Лерснер предава съдържанието на телеграмата на и.д. шефа на Генералния щаб генерал Лудендорф и строго поверително на барон фон Беркхайм.

№ 279

Шифрована телеграма № 789, 5 декември 1917г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Отговор на телеграма № 581. Във връзка с телеграми № 524 и № 530.[2]

След завръщането ми говорих два пъти с Радославов с оглед на горните телеграми. Както обикновено разговорът протичаше много приятелски, но по въпроса за Добруджа той се държеше твърде резервирано и се оправдаваше с твърдението, че Ганчев, чието пристигане се забавя от мирните преговори,[3] още не му е съобщил подробностите от своите разговори с генерал Лудендорф и че ще направи това лично едва по-късно.

Предполагам, че Радославов (или Царят) е шокиран от отделни точки на спогодбата[4] и затова не иска да говори. Д-р Щанге ми казва поверително, че Радославов се е изказал много решително срещу резервираната от нас 5-километрова зона около Черна вода и Констанца. Същевременно Радославов е заявил твърде уверено, че ако само веднъж българите се озоват в Добруджа, никой няма да ги извади оттам. Нито Германия нито Русия щели да предприемат нещо срещу тях.[5]

Пред мен Радославов бе по-скромен. В отговор на моя настоятелен съвет да се смекчи агитацията за Добруджа, за да не се улесни така социалистическата и всякаква друга съпротива при нас, той отвърна, че не иска да каже нищо повече официално за Добруджа. Бил само заявил, че българите би трябвало да получат „Добруджа“, но не „колко“ от Добруджа.

Радославов днес изглеждаше доволен от хода на руските преговори. Изглежда обаче, че той следи повече с недоверие развитието на нашите отношения с Румъния, които засягат и Добруджа. Вчера той ми разказа, че пълномощният министър Белдиман организира тези дни в Букурещ събрание за протести срещу досегашния крал.[6] Тогава вероятно румънската корона щяла да бъде предложена на немски принц.[7]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 130, л. 391-392.
Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Телеграмата е препратена на 6.12.1917 г. от държавния подсекретар на германското Външно министерство фон дем Бусше-Хаденхаузен до Лерснер и Грюнау във Върховната главна квартира. Предварително Бусше редактира текста на граф Оберндорф. Редактираният текст – телеграма № 1948, 6.12.1917 г. до Грюнау виж в: ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

[2] Трите цитирани телеграми не са намерени. Във връзка със същите в полето на документа е записано само „бързо“, разпореждане, което не разчитаме.

[3] Сепаративните преговори в Русия.

[4] Всъщност Кройцнах, ноември 1917 г.

[5] Последните две изречения са изпуснати при препращането на редактирания текст на телеграмата от Бусше–Хаденхаузен до Грюнау.

[6] Карол I.

[7] Редактирано изречението гласи: „След това вероятно немски принц ще получи предложение за румънската корона.“

№ 280

Телеграма №...,[1] 5 декември 1917 г., с полева поща,[2] на директора на отдела Ориент в германското Външно министерство таен легационен съветник д-р барон Алфред фон Розенберг до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с № 3.[3]

Ганчев, с когото настоях да говоря вчера,действително не иска да признае, че съгласието на Царя[4] вече е налице. Той се прави, сякаш Негово Величество си е запазил правото да вземе решение след разговор на Ганчев с Радославов и Жеков.[5] Все пак аз добих впечатлението, че Царят принципно вече се е съгласил и че е възложил на Ганчев да спечели и Радославов и Жеков. Ако те, разбира се, имат сериозни колебания, Негово Величество би могъл да се отметне отново.

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 129, л. 390.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Във фотокопието на документа, с което разполагаме, номерът на телеграмата е проявен само наполовина.

[2] Не е посочено мястото, откъдето Розенберг е телеграфирал.

[3] Телеграма № 3 не е намерена.

[4] Фердинанд I Български.

[5] Сравни док. 273, 279. Що се касае до българския главнокомандващ на действащата българска армия генерал Жеков, уместно е, във връзка със ставащите отношения, да се цитира изрично съставена по това време ръкописна (неподписана) бележка: „От един разговор на императорския военен пълномощник [фон Масов] с генерал Жеков излиза, че последният работи срещу турското влияние на Балканския полуостров." Бележката е архивирана във Външно министерство, Берлин, към А. 41884, 14.12.1917, Bulgarien 21 Nr. 4, Vorgänge [Събития]. Сравни док. 272, 281.

№ 281

Доклад А. № 339, 5 декември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Във връзка с указание № 269 от 27 ноември т. г. Съдържание: Оплакване от малтретиране на турското население в Македония.

Настоятелно се обърнах към Радославов относно турските оплаквани. Той ми отговори, че българският пълномощен министър в Константинопол[1] е докладвал вече за това, също че турците се били обърнали и към австрийците. Той (Радославов), който винаги се стреми към приятелски отношения с Турция, е наредил на компетентния генерал да започне разследване. Впрочем, било странно, че турците избирали такива заобиколни пътища, вместо да се обърнат непосредствено към българското правителство. Отговорих, че ми се струва, че това говори само за приятелското намерение на турците да смекчат протестите си.[2]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 74, ае 116, л. 308.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Колушев.

[2] Във връзка със случая на 11 декември 1917 г. се нарежда да се телеграфира до: Пера № 1060 и София № 282. Тези документи не са намерени.

№ 282

Препис на писмо № I. L. 22236, 7 декември 1917 г. , Берлин, на държавния секретар на германската Имперска хазна д-р барон Бруно Шрьодер до държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн, Берлин[1]

Във връзка с писмата от 30 август и 22 септември 1917 г. – № В 4004 и 16043/17 A.I.T.[2]

Имам честта да изпратя обратно на Ваше Превъзходителство приложено, след проверка на кратките прегледи на шефа на Полевите железници относно извършените железопътни строежи и ремонти в окупираните територии. Според изготвения списък на разходите за горепоменатите цели са били изразходвани:

1) За Австро-Унгария както и за областта на австро-унгарските интереси на окупираната руска територия:	6 735 672, 66	М [арки]
2) За Румъния	1 081 205, 12	“
3) За Турция	197 520, ...	“
4) За България	1 036 847, 30	“
5) За Добруджа	287 380, ...	“
6) За Сърбия и Македония	28 437 815, ...	“
общо:	37 776 440,08	М

Доколкото ми е известно, относно 6/ в ход са домогвания, разходите да се зачетат при планираното между Германия и Австро-Унгария съвместно основаване на едно акционерно дружество за експлоатация на сръбските железници и да се възвърнат чрез съответно определяне на условия за разпределението на печалбата. Би трябвало обаче да се погрижим за това, щото по същия начин да се сключат към 1 – 5 споразумения със съюзниците относно това, как трябва да стане обезщетяването на Германия. Моля найпокорно да се свържете по този повод с господин държавния секретар на Външно министерство,[3] на когото изпратих препис от настоящето писмо и да ме осведомите как се развиват нещата.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 63, ае 126, л. 349-350.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] Шефът на хазната пише въпросното писмо по поръчка на райхсканцлера Георг фон Хертлинг.

[2] Писмата не са намерени.

[3] Рихард фон Кюлман.

№ 283

Шифрована телеграма № 801, 8 декември 1917 г.,София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Отговор на телеграма № 537.[1]

Косев ми каза поверително, че е прекъснал пътуването си по лични причини. Сега иска да задвижи нещата в смисъл непосредствено след предстоящите дебати за бюджета Радославов да получи от Народното събрание оторизация да продължи най-много до края на 1919 г. изтичащия на 31 декември търговски договор с Германия. Срокът на продължаването може след това да бъде определен чрез размяна на ноти съобразно нашите желания. Направеното денонсиране би трябвало, както беше уговорено, да се държи в тайна от Събранието. Косев се надява, че предложението ще бъде прокарано веднага без трудности.[2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 19, ае 150, л. 440.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg, Bulgarien 7.

---

[1] Телеграмата не е издирена.

[2] С шифрована телеграма № 828 от 14 декември 1917 г. граф Оберндорф съобщава на Външното министерство в Берлин представените в Народното събрание мотиви за продължаване валидността на българско-германския търговски договор (виж ИИ БАН, кол. 5, оп.19, ае 158, л. 452-453). С телеграма № 847 от 19 декември 1917 г. германският пълномощен министър съобщава в Берлин, че Народното събрание е гласувало решение за продължаване на договора до края на 1919 г. „при условие на взаимност“, след което ще се сключи нов търговски договор. (Виж ИИ БАН, кол. 5, оп.19, ае 159, л. 454).

По въпроса виж още шифрована телеграма № 852 от 20 декември 1917 г. на граф Оберндорф до Външното министерство в Берлин, както и нотата на Д. Ризов до германския държавен секретар фон Кюлман от 21 декември 1917 г., с която официално уведомява, че договорът е продължен „на основата на реципрочност до 31 декември 1919 г.“ (ИИ БАН, кол. 5, оп.19, ае 161, л. 456.) Сравни док. 135.

№ 284

Препис № А 41168 АА[1] на шифрована телеграма, 8 декември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[2]

При последните ми разговори с министър-председателя[3] се засили впечатлението, че очебийната му политическа резервираност, за която отначало търсех други причини,[4] се дължи на несигурна и недостатъчна ориентация. Както научавам съвсем поверително от заслужаващ внимание български източник, цар Фердинанд трябва наистина да е наредил господин Радославов да бъде държан на първо време в неведение. Вероятно Царят се опасява, че поради познатите му стремежи да използва ситуацията за партийни цели Радославов може да навреди с индискретност. Затова Радославов и Ризов били получили само късото съобщение, че въпросът с управлението на Добруджа е уреден.[5] Ганчев, с когото царят изглежда понастоящем урежда всичко директно, трябва утре да пристигне тук. Радославов го очаква с огромно нетърпение. Появяването му би трябвало да подейства осветляващо върху тукашните намерения.

ЦДА, КМФ 06, Инв.№ 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] Това е архивният номер на преписа на телеграмата. Собственият номер на телеграмата е отрязан във фотокопието на документа, с който разполагаме.

[2] Преписът е предназначен за Върховната главна квартира, Кройцнах.

[3] Д-р Васил Радославов.

[4] Виж док. № 279.

[5] Има се предвид спогодбата от Кройцнах 1917 г.

[6] Сравни док. 279.

№ 285

Пратка – доклад Tgb [Tagebuch] 9099. Ber. [Bericht] № 337, 12 декември 1917 г., София, на германския консул в София граф Подевилс до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Съдържание: Учредяване на българска Централа за покупки

Във връзка със сключените в последно време с Централните сили договори от военноикономически характер тези дни Министерският съвет утвърди от дълго време исканото от Дирекцията за продоволствието учредяване на собствен служебен отдел за покупки, наречен „Централа за покупки на Дирекцията за продоволствието“. За тази [Централа] „Български търговски вестник“ публикува в своя брой 267 от 5 т.м. следните данни, които отговарят на действителното състояние на нещата:

„На 3 декември с разпоредба на Министерски съвет бе учредена вече одобрената Централа за покупки към Дирекцията за продоволствието. Тази Централа ще се занимава с покупките и продажбите,както и с износа и вноса от Нова и Стара България, освен това с набавянето на предмети за потребление от чужбина.[1] Шефът на Централата е досегашният секретар на Дирекцията за продоволствието Денчо Иванов. Всеки търговец и чиновник може да бъде заставен да е в услуга на Централата. Като органи на Централата за покупки функционират органите на Дирекцията за продоволствието, а именно централните реквизиционни комисии, държавните банки (Българска народна банка, Българска земеделска банка), създадените за тази цел синдикални сдружения и др. Централата за покупки се обслужва от капиталите на държавните банки. При воденето на сделките и при отчетността Централата действа като търговец; нейната касова и складова дейност обаче не е ограничена от формалностите, които се съдържат в законите и разпоредбите на държавната отчетност. Техническият персонал се назначава по предложение на административния съвет от директора на Дирекцията за продоволствието. Разноските на Централата се поемат от бюджета на Дирекцията за продоволствието. Реализираните чисти печалби се депозират в държавните банки за създаването на фондове,които ще се използват за справяне с извънредно възникнали през войната обстоятелства.“

Централата за покупки, чийто шеф Д. Иванов (секретар на Търговската камара в Русе) е здравомислещ и компетентен мъж, вече започна с това да назначава служебните си представители в чужбина (Берлин, Виена, Будапеща, Берн, Стокхолм, Амстердам и т.н.).

Тукашните търговски кръгове не са в особен възторг от създаването на Централата, понеже чрез нея ще се парализира изцяло и без това много отслабналата вследствие на войната частна търговия.

Препис на този доклад получава императорската легация [София].

ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 27, л. 63-64.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg, Bulgarien 9.

---

[1] Всички подчертавания в текста са на адресата.

№ 286

Шифрована телеграма № 815, 12 декември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Строго поверително!

Моят австрийски колега ми казва поверително, че Радославов неотдавна се е изказал, че започващите преговори с Румъния би трябвало да доведат до решение на въпроса за Добруджа. Той, Чернин, отговорил, че това няма да е така лесно, тъй като международното значение на въпроса за Добруджа нараства. Би могло наистина да предположим, че с Румъния се споразумяваме за останалото, въпросът за Добруджа обаче остава висящ за по-късно уреждане при общия мир. Тук Радославов прекъснал темата.

Като лично мнение граф Чернин ми каза, че той вижда по-нататъшното развитие на нашето приятелство с българите сериозно застрашено, ако ние им откажем Добруджа. Съществуват ли наложителни причини за отрицателно държание, то най-добрият изход вече се явява едно интернационално решение.[1]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 136, л. 401.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Държавният секретар фон Кюлман, получавайки телеграмата , собственоръчно я редактира и разпорежда, отляво в полето на документа, редактираният текст като препис да се изпрати под № 881 на барон Лерснер в Кройцнах за „запознаване“ и „строго секретно използване“.

Редактираният от Кюлман текст на телеграмата гласи:

„Тайно!

Както граф Чернин, моят австрийски колега, съвсем поверително ми съобщава, неотдавна Радославов се изказал, че започващите преговори с Румъния би трябвало да доведат до решение на Добруджанския въпрос. На това той, Чернин, отговорил, че това не ще бъде така лесно, понеже въпросът за Добруджа има международно значение. Наистина е възможно да се споразумеем с Румъния по всички други пунктове, уреждането на въпроса за Добруджа обаче се отрежда на общия мир. Граф Чернин лично е на мнение, че по-нататъшното развитие на нашето приятелство с българите е сериозно застрашено, в случай че ние им откажем Добруджа. Ако отрицателното държание се появи по наложителни причини, то едно интернационално решение вече трябва да се разглежда като най-добрият изход.“

След текста, който почти изпълва листа, вдясно долу стои: „Обърни!“ Какво е имало на гърба на листа не знаем, не е фотокопирано.(ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.)

Телеграмата на граф Оберндорф имала продължение. То е предадено на 14 декември 1917 г. с втора телеграма до Берлин, която гласи:

„Тайно! Във връзка с телеграма № 815. По-нататък научих от граф Чернин, че във Виена одобряват казаното от него за протакане на въпроса за Добруджа. Като чисто дипломатическо мнение той добави, че вероятно ще се предостави възможност да се интернационализира делтата на Дунав заедно с тясна свързваща ивица евентуално от Мачин, минаваща северно от Тулча; остатъкът от Добруджа обаче с Тулча да се предостави на България. Тази област, която ще се интернационализира, трябва да бъде окупирана от военни части на участващите сили. Това би предоставило по-добра гаранция отколкото връщането към отслабналата Румъния. Линията Черна вода – Констанца е по-малко важна, защото в случай на реална опасност тя все пак би била изложена на български нападения.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd 17.)

№ 287

Телеграма № 1976, 12 декември 1917 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Кройцнах]

Пълномощният министър в София[1] телеграфира на 10 декември:

„Вчера вечерта тук пристигна от Ебентал полковник Ганчев и още днес след обяд след обстойни разговори с Радославов и генерал Жеков отпътува отново за Виена.[2] Както е казал на полковник фон Масов, насрещните искания на генерал Лудендорф за предоставянето управлението на Добруджа (минни концесии и т.н.), които Фердинанд е приел, са срещнали при Жеков умерен, при Радославов първоначално силен отпор; последният дори заявил, че при такива обстоятелства е по-добре всичко да остане по старому. Ганчев обаче опитал, както изглежда с успех, да спечели Радославов за това да приеме насрещните искания при условие, че те формално няма да бъдат свързани с въпроса за Добруджа.[3]

Днес Радославов ми каза уклончиво, че му трябват няколко дни за проучване на нещата. Двамата сме щели да преговаряме когато аз получа очакваните инструкции. Във всеки случай насрещните искания трябвало да се уредят отделно; свързването им с въпроса за Добруджа щяло да развали доброто впечатление от нашата отзивчивост. Най-напред трябвало да се пита Министерския съвет.“

Ако отделянето на въпроса за Добруджа от насрещните искания е само формално, т.е двете неща не се свързват различимо, то тук няма никакво двоумение срещу българското желание. В материално отношение двете неща трябва да се уредят едновременно, тъй като иначе отново ще бъде пусната в действие българската тактика на протакане.

Същевременно пълномощният министър телеграфира, Радославов му разказал, че Ризов му съобщил неотдавна, че на въпроса му за Добруджа във Външно министерство[4] му били отговорили, че нещата се разглеждат директно между Царя[5] и Ганчев; Радославов не трябвало да бъде информиран за това .[6]

Във Външно министерство Ризов е говорил само с мен[7] за Добруджа и от мен само е чул, че нещата изглежда се развиват добре и подробности не са известни.[8] Помолен за обяснение, Ризов каза, че телеграмата не е имала посоченото съдържание. Той е телеграфирал на министър-председателя относно Добруджа, че Ганчев е преговарял с Върховното армейско ръководство,[9] сега заминава при Царя и, както предполагал, след това щял да се свърже с Радославов. На края каза: Разбирам от Вашето запитване, че не сте информиран.[10]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] Оберндорф.

[2] Това подчертаване е на адресата. Останалите такива са на оригинала.

[3] Става дума за договарянията в Кройцнах.

[4] Германското Външно министерство.

[5] Фердинанд I Български.

[6] Сравни док. 284.

[7] Държавния подсекретар Бусше-Хаденхаузен.

[8] Сравни док. 272, 273, 288.

[9] Това на Германия.

[10] Виж след док. 288.

№ 288

Препис на телеграма № 1875, 13 декември 1917 г., Върховна главна квартира [Кройцнах] на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 1976.[1]

Полковник фон Масов телеграфира до Върховното армейско ръководство:

„Ганчев докладва след пристигането си,[2] че споразуменията[3] относно Добруджа са срещнали принципното съгласие на Царя и че му е възможно да спечели в този смисъл Радославов и Жеков. При отпътуването си[4] ми каза, че Радославов не е съгласен с формата на споразумението и във връзка с представянето на въпроса пред Министерския съвет желае формално разделяне на нещата в следната форма:

1. Договор за Добруджа, който трябва да съдържа само това, което се отнася за самата Добруджа, включително нашите военни искания.

2. Стопански, финансови и политически споразумения.

След малко потърсих Радославов и получих потвърждение за това. За него не е желателно да отговаря пред Министерския съвет и Народното събрание за договор,[5] който в тази форма дава в ръцете на българската опозиция оръжие срещу нас. На българския народ трябва да се остави вярата, че Германия винаги е признавала българските претенциите върху Добруджа. Ако нещата се развият по друг начин и според мирния договор към България премине само част от Добруджа, то отговорността за това трябва да бъде прехвърлена върху нашите врагове, за да бъде оправдана Германия и да може несмущавано да продължава съюзническата си политика. Това се поставяло под въпрос, ако предоставянето на Добруджа се свързва формално с такива значителни стопански и политически отстъпки, както предвижда проектът на договора. Германия не бива да забравя, че претенциите към Добруджа – с право или не, това е отделен въпрос – са се превърнали в живот и смърт за кабинета. С отделяне на задълженията, които трябва да се поемат, той си запазвал свобода на действие срещу своите опоненти. Той би потвърдил отново назованите вече от него в Берлин и Кройцнах отстъпки от политически и стопански характер. Ние не би трябвало да се съмняваме в това, че Царят, както Ганчев и той самият, полагат всякакви усилия да направят съюза с Германия след войната още по-тесен отколкото досега и да ни осигурят всякакви стопански изгоди. Но не би трябвало да забравяме, че тук работят също сериозни сили срещу това.“

Генерал Лудендорф е отбелязал върху телеграмата: „Никога не съм настоявал за това да се прави договор.“

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 138, л. 405-407.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Виж док. 287

[2] В София.

[3] Споразуменията н Кройцнах.

[4] Обратно за германската Върховна главна квартира.

[5] Има се предвид евентуалното оформяне на споразуменията в Кройцнах и Берлин в договор. Впрочем срещу такъв „договор“ от германска страна възразява генерал Лудендорф (бележката на генерала, посочена тук в док. 288). Обаче ако и не формално като “договор“, решението за Добруджа се разработва именно от германска страна, респ. в Политическия отдел на германската Върховна главна квартира, респ. генерал Лудендорф, и се обсъжда дълго време само с цар Фердинанд чрез неговия пълномощник във Върховната главна квартира П. Ганчев, секретно без участието на министър-председателя Радославов.

№ 289

Секретна пратка Briefbuch № 423 geheim,[1] 15 декември 1917 г., София, на пълномощника на Кралското пруско Военно министерство, при българското царско Военно министерство, София, Фришмут[2] до [германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг], Берлин

Доклад № 18.

Снабдяването на населението от Стара и Нова България протича общо взето по непроменен начин.

Снабдяването с хляб бе регулирано неотдавна както следва:

За населението 400 грама хляб или 300 грама брашно или 400 грама зърно на ден на човек.[3]

Тази дажба получава цялото население на България, включително Добруджа, Моравската област, Македония и Драмската област, както и всички военизирани лица, които работят в обществените служби и техните семейства.

При тази дажба процентното количество на царевицата или на царевичното брашно не може да бъде по-малко от 30 на сто.

Допълнителна дажба от 200 грама хляб или 150 грама брашно, или 200 грама зърно получават всички упражняващи тежък физически труд. При тази дажба процентното съдържание на царевицата не може да бъде по-малко от 50 на сто.

За военните: 600 грама хляб дневно за всеки войник. Тези дажби получават: всички офицери и войници във фронтовите части; всички войници зад фронта, които трябва да упражняват тежък физически труд; офицери и войници от тила на действащата армия, които са на нейно разпореждане; войници от действащата армия в отпуск.

800 грама хляб получават всички офицери, войници и чиновници на действащата армия на фронта и миньорите.[4]

Цената на хляба е определена с решение на Министерския съвет на 95 стотинки за 1 кг, за така наречените нуждаещи се семейства, които получават военни помощи, и всички семейства, които притежават потвърждение от общината, че са нуждаещи се, въпреки че не са семейства на военнослужещи.

По отношение на снабдяването с месо за времето от 10 декември т.г. до 10 април 1918 г. е определено по 1 кг на човек на седмица, при което дажбите се разпределят върху 4 дни в седмицата по 250 грама.

Относно дейността на германските военни дружества може да се отбележи следното:

Продукцията на яйца почти е замряла, докато от друга страна търсенето става много оживено въпреки повишените цени. Цената на едро сега е 550 лева за касета с 1440 яйца, докато на дребно се плащат 40 – 50 стотинки на яйце. От Централното дружество за закупуване през първата половина на месеца са изнесени 2 вагона с общо 216 касети, от които вече са изпратени по един до Берлин и Виена.

От вече докладваното закупуване на лук от Централното дружество за закупуване досега само един вагон с общо тегло от около 800 кг се е отправил към Берлин. Натоварването трябваше да бъде преустановено поради големите студове и ще се поднови при настъпване на затоплянето. Голяма пречка за лесното извозване е незадоволителното докарване на вагоните.[5] Става въпрос за много лесно разваляща се стока, която е изложена на много неблагоприятни въздействия и така явно съществува опасност от разваляне, ако не е възможно да се разпореди бързо изпращане на вагон.

Цените на лука се движат също така възходящо. Днес вече в областите – производители се искат и се заплащат 48 – 50 лева за 100 кг.

Военната комисия за олио и мазнини не можа да изнесе нищо[6] за изтеклия период.[7]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 28 , ае 31, л. 70-71.
Potsdam, DZA, AA Handel/Generalia, Bulgarien 579.

---

[1] Съгласно указ на Кралското пруско военно министерство, департамент Армейско управление, Берлин, № 72/17 Z.K., секретно, от 6.3.1917.

[2] Фришмут е заел поста на майор Кемерлинг.

[3] Тук и по-нататък посочените цифрови данни са подчертани от адресата.

[4] „Фронта“ и „миньорите“ подчертано от адресата.

[5] „Незадоволително докарване на вагоните“ подчертано от адресата.

[6] „Нищо“ подчертано от адресата.

[8] Същия ден, на 15 декември 1917г., е изпратен доклад от императорското германско консулство във Варна до германския райхсканцлер д-р граф фон Хертлинг за състоянието на снабдяването и продоволствието във Варна. Изказва се мнението, че резултатите от зърнената реколта не покриват очакванията, но че ограниченията в потреблението на брашно се правят по-скоро с цел, чрез изпращане на зърно в области в по-неизгодно положение, да се осигури общото задоволяване. (Виж ИИ БАН, кол.5, оп. 28, ае 29, л. 67.)

Планът за разпращане на доклада остава същия като при доклад № 17 от 1 декември 1917 г., док. 271.

№ 290

Доклад Tgb [Tagebuch] 9154. Ber. [Bericht] № 339, 17 декември 1917 г., София, на германския консул в София граф Подевилс до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин[1]

Съдържание: Насърчаване отглеждането на памук в България

Успешните опити, които се направиха в България за отглеждане на памук , накараха Министерството на земеделието сега сериозно да се заеме с насърчаване на отглеждането на памук, за което Добруджа и областите около Одрин и Гюмюрджина[2] на Егейско море трябва да са особено подходящи. По инициатива на министерството, което неотдавна като първи опит закупи четири вагона семена за памук за разпределяне между населението в областите, за които става въпрос, Дирекцията за продоволствието уреди отглеждането на памук в България с наредба от 11 т.м., както следва:

Дирекцията за снабдяване на населението определя за всеки район, в който ще се отглежда памук, най-малката площ, която непременно трябва да бъде засята с памук.Селскостопанските окръжни комисии трябва в разстояние на 7 дни след получаване на съответното съобщение да разпределят с помощта на кмета определената площ между отделните селски стопанства, намиращи се в техните райони, така че най-късно до 1 януари 1918 г. всяко селско стопанство да си получи полагащия му се дял от площта за отглеждане на памук. При разпределяне на площите за обработване на първо място се имат пред вид такива стопанства, които вече са отглеждали памук, които доброволно се записват за отглеждане на памук и разполагат с необходимите за засяване семена. От задължението за принудително отглеждане на памук са освободени само ония селски стопанства, които не разполагат с впрегателен добитък или които понастоящем се стопанисват само от жени или от стари и слаби хора. Тези, които се чувстват онеправдани от принудително наложеното им отглеждане на памук, могат до 1 февруари 1918 година да направят възражение до военните агрономи. Последните са задължени да вземат решения по тези оплаквания до 10 февруари 1918 г.

Обработването на определените площи се осъществява под надзора и отговорността на съответните кметове.

Онези селски стопанства, които не разполагат със семена за посев, получават такива от съответните управи на общините на цена 1, 40 лева доставен килограм. Предвижда се за 1 ха 100 кг семе.

Целият добив от семена на памук трябва да се предава на реквизиционната комисия. На стопаните се оставя обаче определено количество семе за бъдещата сеитба.

Лица, които не изпълняват задълженията си за отглеждане на памук на определените им сеитбени площи или се провинят в немарливост при отглеждането и грижите за памуковите растения се преследват от закона.

Ако опитите за отглеждане на памук в България отговорят на очакванията, то това би било от значение за снабдяването с тази суровина на Централните сили.

ИИ БАН, кол. 5, оп.15, ае 109, л. 461-463.
Potsdam, DZA, II° Weltkrieg, Bulgarien 9.

---

[1] Препис от доклада е изпратен от германското Външно министерство до „Германско левантинско дружество за памук", което благодари с писмо от 9 януари 1918 г. Виж ИИ БАН, кол. 5, оп. 15, ае 11, л. 465.

[2] Така е в документа. Става дума за Гюмюрджина.

№ 291

Телеграма № 1932, 19 декември 1917 г., Върховна главна квартира, на представителя на Външно министерство в германската Върховна главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Генерал Лудендорф ме запознава със следната телеграма на военния пълномощник София:[1]

„Днес сутринта ме потърси председателят на Стамболовистката партия и заместник-председател на Народното събрание Иван Момчилов,[2] привидно по поръчение на партийните си другари, и ме помоли да предам следното поверително съобщение:

Пред сключване на договора с Германия през лятото на 1915 г. един Министерски съвет, в който участвали също представители на неговата принадлежаща към правителството партия, определил условията на България. Към тях по недвусмислен начин се числели претенции към цяла Добруджа до устието на Дунав.[3] На тази база неговата партия, като най-стара в България, се ангажирала за участие във войната и за подкрепа на политиката на Радославов. Под натиска на Негово Величество Царя,[4] който тогава се опасявал от обща граница с царска Русия, Радославов, без да вземе съгласието на Министерския съвет и стамболовистите, наредил да се махне този абзац. Това не пречело, че неговата партия щяла да иска сметка на Радославов и трябва да му откаже по-нататъшната си подкрепа, в случай, че не успее в мирния договор да спечели цяла Добруджа за България.

Радославов бил наясно с положението си и затова така настойчиво се застъпвал за Добруджа. Той[5] бил убеден, че Негово Величество Царят одобрява с оглед на посоченото развитие на нещата усилията на Радославов относно Добруджа, още повече, че Царят е видял лоялността на стамболовистите като на истинска национална партия във всички правителствени кризи. Негово Величество Царят знаел, че не може да състави следващия кабинет без помощта на стамболовистите, защото вземаните под внимание демократи никога не биха били искрени приятели на Германия.

На въпроса ми, дали неговата партия смята, че може безусловно да разчита на Добруджа, той каза: „Аз съм упълномощен от името на стамболовистките министри и на ръководството на партията да направя декларацията, че сме готови да съдействаме за всичко, което се съвместява с независимостта на нашата страна. Тук причислявам и исканията на Германия относно нашите пристанища, железопътни линии и мини т.н. Не сме ние причината, ако Германия често се натъкваше на съпротива от страна на правителството на Радославов. И ние се борим с него. Германия обаче трябва да знае, че признаването на нашите претенции за Добруджа, както доказват последните разисквания в Народното събрание, са станали искания на всички българи."

Допълнение. Верността на уж случилите се през лятото на 1915 г. неща в Министерския съвет трудно ще може да се установи. Гледам на всичко това като на брънка от сгъваща се около Добруджа верига и като подготовка за започващите мирни преговори."[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] Полковник фон Масов.

[2] Това и останалите подчертавания в текста са на адресата.

[3] Сведението на Момчилов било потвърдено, пак пред полковник Масов, на следващия ден (телеграма № 1938, 20.12.1917 г., Лерснер до Външно министерство, Берлин – Bonn, PAAA, GrHQu 11, Bd. 4). Финансовият министър Дим. Тончев направил същото два дни по-късно пред директора на Кредитна банка д-р Щанге, който го съобщил на граф Оберндорф. Министърът изтъкнал, че проектът за Съюзния договор бил изготвен от него самия, като било предвидено: за неутралитет при евентуална война на Германия срещу Румъния България получава българска Добруджа преди 1913 г., за съдействие – цяла Добруджа. „Радославов и Царят обаче променили този договор без знанието на Министерски съвет" (телеграма № 2037, 22.12.1917 г., граф Оберндорф до Външно министерство, Берлин – Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17, Ansprüche in der Dobrudscha).

[4] Фердинанд I Български.

[5] Иван Момчилов.

[6] Горе над текста на документа с много едри, натъртено черни ръкописни букви е написано: „Häfen“ – [пристанища].

№ 292

Шифрована телеграма № 851, 20 декември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

„Строго поверително:

Императорският военен пълномщник[2] телеграфира вчера до Върховната главна квартира:

„Господин Радославов направи пред мен следното изявление:

Ние виждаме ползата за нас от това да се даде на разположение на германците Констанца като военно и търговско пристанище, също така и едно пристанище на Егейско море. Мирът ще постави в други области толкова високи изисквания към нашите финансии, че ще бъдем доволни да поставим военното и търговско корабоплаване под ръководството на Германия.“

Днес насочих разговора с Радославов към това изказване. Той ми повтори, че би видял с удоволствие, ако ние вземем пристанището на Констанца за Германия. Една германска Констанца би означавала същевременно гаранция за продължаването на сегашната външна политика на България.[3]

На Царя[4] Радославов не бил казал още нищо за тази „своя“ идея. (Аз обаче допускам, че това предложение за решение на въпроса относно Добруджа излиза от Царя, който още по-рано ни предложи Констанца първо за Турция, след това за самите нас. Вероятно изгледът за близка руска граница все още не е приятна за Царя и той вижда в нашето установяване в Добруджа баланс. Може би всичко е само маневра, за да се упражни натиск върху Австро-Унгария и да ѝ се наложат българските желания за Добруджа?) Отговорих, че естествено аз не зная, как моето правителство би приело едно такова предложение. Независимо от другите политически съображения притежаването на пристанище без хинтерланд е винаги несигурна работа. На това Радославов отговори, че би могло да се говори и за хинтерланд. На моя следващ въпрос, как биха приели добруджанци идеята, той отвърна, че лесно щели да свикнат с нашето присъствие. Основното за него е да не се върнат румънците.“[5]

Радославов твърди, че не е откривал перспективи за пристанище на Егейско море. Но, както ми каза господин фон Масов, Радославов и Жеков са говорили за това да дадат там в някое българско пристанище определени улеснения за Императорската марина (кей за товарене на въглища и други подобни неща).

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 159, л. 464-465.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] Телеграмата е препратена на 21.12.1917 г. до Розенберг. (Посочено е мястото, където той се намира в момента, но то не е разчетено.) С шифрована телеграма съдържанието на телеграмата се съобщава и на германското посолство във Виена. От текста на Оберндорф обаче се изпускат редовете от „На Царя Радославов не би казал...“ до „може би всичко е само маневра...“. Това последно изречение се включва, но отпада целият следващ текст до „Основното за него е да не се върнат румънците.“ Това същото изречение обаче се запазва, заедно с последния абзац от

текста на Оберндорф. От този последен абзац отпада частта „да дадат там в българско пристанище определени улеснения за Императорската марина (кей за товарене на въглища и други подобни неща).“

[2] Фон Масов.

[3] По въпроса за предаване на Констанца на Германия още светлина хвърля изказване на главния секретар на българското Министерство на външните работи и изповеданията пълномощен министър Косев. На 19 декември 1917 г., пред заминаването си за преговорите за мир с Румъния като член на българската делегация, пред граф Оберндорф той развива идеята: „...Констанца може да стане свободно пристанище, а железопътната отсечка до Черна вода и един бъдещ канал могат да останат открити за трафик. Освен това би трябвало да се сключат отделни споразумения за северните ръкави на Дунав.“ (ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 150, л. 447-449.)

[4] Фердинанд I Български.

[5] Радославов храни надежда, че това няма да се случи, като срещу Добруджа Румъния би могла да бъде компенсирана „с Бесарабия“. Това ясно изразил отново главен секретар Косев пред граф Оберндорф: решението зависи само от Германия и нейните планове в Румъния; Русия няма да се намеси; Украйна може да бъде склонена да обезщети румънците чрез Бесарабия. Сравни док. 279.

№ 293

Доклад № 366, 22 декември 1917 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин[1]

Съдържание: Добруджански конгрес в Бабадаг

Движението за присъединяване на Добруджа към България през последните дни от Събранието, където много често беше обсъждано, беше изместило в самата провинция центъра си. В Бабадаг заседаваше конгрес, за който според сведенията са пристигнали над 400 представители от цяла Добруджа. Българи, турци, татари, германци, евреи и дори румънци с еднакво въодушевление са настоявали в речи и резолюции за присъединяването към България. Главната тема: „Не с Румъния!“ била пламенно разисквана. С областта не бивало отново да се злоупотребява като с разменна монета, за да се извоюва вероломното румънско приятелство; ако е необходимо, трябвало с оръжие в ръка да се отхвърли омразното иго. Изготвени в този смисъл резолюции трябва да бъдат направени достояние на съюзническите правителства. Позволявам си още да спомена, че е било решено да се изкаже специална благодарност от добруджанци към Милан Марков; това показва с какво уважение в Добруджа се ползва този член на българската мирна делегация.

Последното заседание се състоя на 17 т.м.

Добруджанците, така пише „Мир“, са направили всичко, което една област би могла да направи, за да упражни с „легални средства“ правото си на самоуправление. Сега е ред на дипломатите да си вземат бележка от такова изразяване на желанията, което не може да бъде разбрано погрешно.

Подробностите за заседанието се изясняват в изрезки от „Echo de Bulgarie“, които имам честта да изпратя приложено.[2]

ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 172, л. 488-489.

Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 4.

---

[1] От райхсканцлерството докладът с приложенията се препращат във Външното министерство, Берлин.

[2] Въпросните изрезки от в. „Echo de Bulgarie“ липсват към доклада. Разполагаме само със следващ доклад на граф Оберндорф до райхсканцлера от 29 декември 1917 г., с който германският пълномощен министър изпраща на граф Хертлинг, преведена на немски, резолюцията на конгреса от 16 и 17 декември 1917 г. в Бабадаг. Същата е публикувана в „Echo de Bulgarie“ и гласи: „Добруджа до устието на Дунав трябва веднага да бъде обединена с България. Народът е решен да окаже въоръжена съпротива срещу завръщането на румънците.“ Добруджанците умоляват граф Оберндорф да съобщи на своето правителство „приетата с акламации резолюция“. (ИИ БАН, кол. 20, оп. 70, ае 175, л.495-497; Bonn, PAAA, Weltkrieg 20h Geheim, Bd. 5.)

№ 294

Телеграма № 2041, 23 декември 1917 г.,Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на Външно министерство в германската Върховна главна квартира императорски легационен секретар поручик барон фон Лерснер, [Кройцнах][1]

Във връзка с телеграма № 2037.[2]

За поверително използване. Пълномощният министър в София[3] съобщава:

„Тайно. На мой въпрос министър-председателят потвърди поверително, че проектът на Лудендорф за Добруджа е отхвърлен и по-специално точките а 4 (германски представители), 5 (разходи за управлението), 6 абзац 1 и 2 (артикули и т.н.). Точките а 1 (отлагане на окончателното уреждане), 3 (Констанца Черна вода), 7 (снабдяване с нефт), 11 (закрила на лицата, които не са българи) били приети. Точките 8, 9 и 10 не трябвало да се свързват с въпроса за Добруджа.[4] Що се касае за военните искания под „б“, то отговорът на българската Главна квартира още не е постъпил. На по-нататъшния ми въпрос, защо по-рано не е говорил с мен за отхвърлянето, Радославов ми обясни, че не го е направил, защото още не гледал на отхвърлянето като на окончателно. Още се водели преговори. Служебен отговор той ще нареди да се даде чрез Ганчев. В по-нататъшния ход на разговора отново пролича намерението на Радославов сега проектът да се остави настрана, защото „по предложения начин управлението идва прекалено скъпо за България“ и въпросът се оправял чрез мирните преговори.

Министър-председателят, който не иска да каже всичко точно, само повтаряше, че бил на едно мнение с Царя[5], да не се оказва прекалено голям натиск и че всичко трябва да се уреди „à l'amiable“.[6]

Междувременно натискът на другите министри и на Събранието става обезпокоителен: оплаках се на Радославов от това, че все отново се разпространява, че ние сме искали да лишим България от Добруджа. Изтъкнах, че не ми е известно, доколко моето правителство е могло да си изгради вече определени намерения, но че съм убеден, че съществува най-добрата воля – по възможност – да се прояви отзивчивост към България. Според впечатленията ми проблемът би се опростил, ако се успее някак си да се постигнат отстъпки в Бесарабия.“[7]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] В пряка връзка с този документ виж док. 295.

[2] Тази телеграма е използвана в коментарните бележки към док. 291.

[3] Оберндорф.

[4] Не разполагаме с цялостния формален текст на уговореното в Кройцнах октомври 1917 г., затова сравнявай док. 240, 247, 248, 251, 252, 268, 270; виж евентуално Bonn, PAAA, Deutschland 124 geh.

[5] Фердинанд I Български.

[6] Дружески (фр. ез.).

[7] В полето на телеграмата има ръкописна бележка: „Същото в основните положения за споразумение за Добруджа.“ Написана е и втора бележка – тя е на Лерснер – засягаща полковник Мерц, но във фотокопието тя е отрязана и частично е задраскана.

№ 295

Телеграма № 1978 от 24 декември 1917 г., Върховна главна квартира, [Кройцнах][1], на представителя на германското Външно министерство в германската Върховна главна квартира имперски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен, Берлин

Във връзка с телеграма 2041.[2]

Искам покорно да помоля горната телеграма да не се съобщава на генерал Лудендорф и да се изчака, докато Ганчев дойде с отговор. Тъй като генерал Лудендорф в разстояние на 14 дни ежедневно почти по 2 часа се бори и преговаря с Ганчев и мен за това предложение, то той ще бъде извън себе си, че българите сега просто го отхвърлят. Ганчев се нагърби да уреди приемането на нашето предложение от Царя[3] и в София и затова трябва лично да предаде отговора на генерала. Предвиждам много сериозно раздразнение на генерала.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 17.

---

[1] В дълга поредица от документи, вече до края на 1917 г. (това продължава и през 1918 г.) местонахождението на германската Върховна главна квартира не се изписва на телеграмите, докладите и пр. През 1916 г. и донякъде през 1917 г. местонахождението стриктно се упоменава – в замъка Залцбрун в Плес и в Кройцнах, където отначало работи секретната шифровачна служба на Генералния щаб на действащата армия при Върховната главна квартира. През 1917 г., без да можем да посочим точното време, третирането на отношенията с България – срещи, преговори и т.н. – се центрира в Кройцнах.

[2] Това е док. 296.

[3] Фердинанд I Български.

№ 296

Доклад Tgb [Tagebuch] Nr. 9343, B. [Bericht] № 348, 27 декември 1917 г., София, на германския консул в София граф Подевилс до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Съдържание: Ръководено от държавата отглеждане на захарно цвекло

С наредба от 3.т.м. Дирекцията за продоволствието издаде за 1918 г. следните разпоредби относно отглеждането на захарно цвекло,[1] чийто добив бе малък тази година:

1) Дирекцията за продоволствието определя във всяка отделна околия минималната площ, която през следващата година трябва да бъде засята с цвекло, както и по какъв начин добивът трябва да бъде разпределен до отделните 5 захарни фабрики в страната.

2) Захарните фабрики са задължени да изкупят на стопаните, отглеждащи цвекло, целия добив на цвекло по твърдо определена цена от 85 лева за тон.

3) Отглеждането на цвеклото ще става под надзора и ръководството на военните агрономи и кметовете на общините.

4) За доставянето на семето и за засяването му трябва да имат грижата захарните фабрики. Те трябва да се погрижат за това при засяването да се използват само кълняеми семена. Военните агрономи трябва да установят чрез проби кълняемостта на семето. Захарните фабрики, които не са доставили кълняемо семе, са длъжни да заплатят на стопаните, отглеждащи цвекло, обезщетение по 100 лева на хектар.

5) Ако поради неподходящи почви или атмосферни условия над 50% от цвеклото загине, то агрономът има право да разреши на стопаните да преорат нивата с цел отглеждане на други култури. Дирекцията за продоволствието трябва да бъде уведомена за това.

6) Захарните фабрики трябва да отпуснат на производителите на цвекло, които са си изпълнили задълженията, безлихвени аванси в размер до 300 лева на хектар. Изплащането на останалата сума трябва да стане най-късно 30 дни след като цвеклото е било доставено.

7) Използването на цвеклото за производство на мармалад, сироп или други подобни, както и продажбата на цвеклото на трети лица, е забранено.

8) Производителите на цвекло могат да изискат за всеки тон цвекло, който доставят на захарната фабрика, по 2 кг захар на установени максимални цени; могат да имат претенции и за предоставяне на част от резените цвекло, и по-точно на 50% от доставеното от тях количество цвекло, на цена от 2,50 лева за тон франко фабриката.

Копие на този доклад получава Императорската легация.[в София][2]

ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 32, л.72-73.

Potsdam, DZA, AA, Handel/Generalia, 579 Bulgarien.

---

[1] Подчертаванията в текста са на адресата.

[2] От райхсканцлерството докладът се предава на Външно министерство, което от своя страна изпраща препис от доклада „за запознаване“ до германското Военно министерство и до Имперското вътрешно министерство с молба то да го препрати до Военната служба по изхранването, до Министерството за селското стопанство и до държавния комисар за изхранване на населението. (ИИ БАН, кол. 5, оп. 28, ае 32, л. 74; Potsdam, DZA, AA, Handel/Generalia, 579 Bulgarien.)

№ 297

Шифрована телеграма № 702, 28 декември 1917 г., София, полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан III-ти ранг Ханс-Юрген фон Арним в София до Адмиралтейския щаб на германската марина, Берлин[1]

При днешния по-дълъг разговор Радославов потвърди изявлението, направено на 19 декември пред фон Масов относно Констанца.[2] Той каза също, че Царят[3] счита проекта за отстъпване на Констанца като военно и търговско пристанище на Германия за приемлив изход, за да се предотвратят по-късни българо-румънски конфликти след присъединяване на цяла Добруджа от България и да се разреши на Румъния стопанското използване на Констанца. Радославов освен това специално подчерта, че в една германска Констанца той би видял трайно свързващо звено между България и Германия, към което се стреми, тъй като няма винаги да е на власт. Държах се резервирано по въпроса и дадох да се разбере, че една германска Констанца би била мислима само при осигурена връзка през Черна вода, напълно независимо от бъдещето на Румъния. Радославов прие и това и се изказа, че доколкото става въпрос за България, положително би се намерило разрешение, което да отговаря на желанията на двете страни. На забележката ми, че въобще не съм информиран за намерението на германската политика относно Добруджа, Радославов отвърна с изказването: „Ще прозрете, че решението на въпроса за Добруджа в този момент е от най-голямо значение, за да можем сплотени да застанем срещу Русия“, нерешеният въпрос за Добруджа оставал опасност за нашия съюз.

След като разговорът беше преминал към общи морски проблеми, Радославов заяви, че би трябвало да се осигури тясно сътрудничество на двете марини чрез една (военноморска?) конвенция, ако Констанца стане германска. Отговорих, че с удоволствие бихме откликнали на желание от страна на България в тази насока. Накрая Радославов каза, че скоро ще се върне отново на този въпрос.[4]

Пълномощният министър[5] и военният пълномощник[6] имат препис.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/34.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2979.

---

[1] Към телеграмата, при получаването и в Щаба на Имперската марина, се поставя гриф „Ganz geheim!“ [Съвсем тайно] подчертано с две черти.

[2] Виж док. 292.

[3] Фердинанд I Български.

[4] Подчертаванията в текста са на адресата.

[5] Оберндорф.

[6] Фон Масов.

№ 298

Шифрована телеграма № 15, 5 януари 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на Външното министерство в германската Върховна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер

Пълномощният министър[1] София телеграфира от 3 т. м.:

„Старая се на влиятелни места да изразя съмнения спрямо прибързана радост за мир.[2] Вестниците, чието излизане е бездруго ограничено заради празниците, бяха вчера по-спокойни. Днес обърнах внимание на Радославов върху загрижените изказвания на български офицери, според които бойният дух на уморените от войната български войски съвсем изчезвал. Добавих към това, че тази опасност се умножава чрез прибързани побратимявания с руските военнопленници, както това се случи през последните дни. Радославов, който сам е един от най-големите български оптимисти, естествено оспори това и заяви, че след мира с Русия армията тепърва въодушевено ще се бие с французи и англичани.

Изглежда Радославов смята опасността от усложнения при предстоящите преговори за напълно изключена. Към това обаче той потвърди, че в Брест български делегати в непринуден разговор осветлили руските пълномощници за българските военни цели и били сигурни в тяхното съгласие.

Въпреки че (или точно поради това) Добрович открито не одобрява мирната декларация на Радославов, моят австрийски колега[3] храни съмнения, че зад това стои Царят. До този момент обаче не виждам никакво основание за подозрението; маневрата много повече подхожда на Радославов, за когото е свойствено да нагажда своята политика в Народното събрание според временните успехи.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Граф Алфред фон Оберндорф.

[2] Подписан е в Брест-Литовск протокол за примирие между Четворния съюз и Русия.

[3] Черни.

№ 299

Доклад I a Brief-Buch Nr. 18/18, 6 януари 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при цар Фердинанд флигеладютант на Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до Политическия отдел на Върховното армейско ръководство, в германската Върховна главна квартира[1]

Тайно!

Какви указания е дало българското правителство на своите представители[2] в Брест-Литовск, не е известно в детайли, но все пак има известни признаци за това.

Тъй като Негово Величество Царят се занимава обстойно с външната политика и не предоставя никаква свобода на действие на министър-председателя в това, неговото мнение е меродавно за България. В българската програма като най-важна точка се явява Добруджа[3]. В началото на похода срещу Румъния Негово Величество Царят ми беше заявявал нееднократно, че за българите е важно само да придобият обратно с една „поправка на границата“ отнетата им през 1913 г. част от Добруджа. Евентуална обща граница с Русия той определи тогава като нежелана. Едва чрез планомерната агитация на правителството този въпрос навлезе в нов фарватер. В Народното събрание, в пресата, на митингите беше дадена паролата: цяла Добруджа ни е принадлежала, с нас е от един род и затова трябва да се обедини с България. Това изкуствено създаване на настроението, към което, за отбелязване е, допълнително се присъедини и опозицията, за да сее раздор между нас и българското правителство, не пасваше на Негово Величество Царя. Вършеше се твърде недодялано. Въпреки това той не можеше задълго да се лиши от него, ако не искаше да се изправи срещу мнението на народа. Негово Величество не се е изказал пред мене относно причината за промяна на мнението си, но впоследствие се държеше така, като че ли винаги е отстоявал претенцията за цяла Добруджа[4]. Така България днес стои единодушно зад тези претенции и очаква от нас, че ще се застъпим за това. Не го ли сторим, тогава ние можем да бъдем улучени на слабото място в преки преговори с нашите врагове. За този случай за Румъния се подготвя заместител на обезщетение под формата на Южна Бесарабия[5], включително северния бряг на устието на Дунав. Чрез това Румъния трябва да се превърне в горчивия хап, и тъй като логиката при българите изисква да се нагажда само ако е в техен интерес, [тук] се изтъква по-ранната принадлежност на Бесарабия към Румъния. Ето националният принцип, преведен на български!

Втора точка в българската програма представлява въпросът за корабоплаването по Дунав и Черно море.

България иска да стане участник в създаващата се нова Дунавска комисия. Досега българското участие в дунавското корабоплаване беше незначително. Оставили се бяха изцяло да се влекат на буксир от Австро-Унгария и добре си пътуваха. По различни признаци изглежда, че промяна не се предвижда. Австро-унгарските параходни дружества успешно се стараеха да задържат своя монопол на българския бряг по долното течение на Дунав. Изключително внимание и ловкост им позволи да създадат нови дружества под австро-унгарска защита, български финансови институти в страната. Възможно е, че заплашващата ги германско-румънска конкуренция събира българите с австрийци. Във всеки случай може да се очаква, че по въпроса за долното течение на Дунав ще намерим едните и другите в тайно съглашателство. По друг начин изглежда да се подготвят нещата в Черно море. Българинът е малко пригоден за мореплавател и по това прилича на руския си братовчед. Той се страхува и от текущите разходи на една военно-морска програма. Така [българите] се приближиха до мисълта да се поставят под наша защита и да ни предложат една военно-морска база. Като такава на първо място става дума за Констанца[6]. Министър-председателят се е изказвал многократно върху това, едва ли без съгласието на своя монарх. Може би в основата на това предложение да е залегнало пресмятането, че за България е по-изгодно да се съгласи своевременно с нашите претенции в Добруджа (ж п линията Черна вода – Констанца и Констанца), отколкото да им се противопостави. Впрочем България не би направила лоша сделка, ако Констанца би се изградила като германско военно и търговско пристанище. Въпросът за военно-морска база на егейското крайбрежие още не е изяснен. По всичко личи, че от съображения за икономия на разходите за български флот ще се съгласят и с това.

Сред въпросите, които се нуждаят от разрешение между Германия и Русия, тук всъщност се занимават само с полския[7]. И в този случай има промени в схващанията. Една малка, добре ръководена полска колония в София, начело на която по-рано стоеше австро-унгарският пълномощен министър граф Тарновски, съумя да запази жива съпричастността към съдбата на Полша и намери разбиране от страна на Негово Величество

Царя. Преди всичко Негово Величество се обяви за кандидатурата на близкия нему ерцхерцог Карл Стефан и виждаше в него бъдещия владетел на една независима полска империя. Когато, особено от австрийска страна, се умножиха съображенията срещу държавната независимост на Полша, постепенно Негово Величество беше спечелен за така нареченото австро-полско решение., т. е. лична уния с Австрия. Стигналата до него идея за кандидатура на неговия втори син, принц Кирил, царят отхвърли, както изглежда, той не ще подкрепи и плановете, които предвиждат принца за румънския или албанския трон. Какво ръководи Негово Величество в интереса му за Полша? Първоначално изглеждаше, че се касае за идеалното намерение да може да допринесе за освобождението на отдавна поробения народ, че се хвали с родството с българите. Също династични причини играят роля. В края на краищата той вярваше в разпростирането на средноевропейската идея чрез възстановяването на Полша в смисъла на Науман. Все таки не може да се твърди, че съпричастността към бъдещето изграждане на Полша е пуснала по-дълбоки корени в българския народ. И едно решение, което присъединява страната към новия руски държавен съюз, би се понесло.

Всичко на всичко изглежда, че българските пратеници[8] имат указанието, да работят за скорошното сключване на мир с Русия[9], тъй като той е първата предпоставка за решаване на балканските въпроси. След настъпилото спокойствие в Изтока надеждите се възлагат на надмощието на Германия на Запад. От Балканските войни насам страната е във военно положение и жадува мир. Оттам и бързината, с която правителството представи основните начертания на един мир с Русия като вече постигнат мир, за да залъже страната.

Не ще може да се избегне, щото голяма част от българския народ отново да се наклони към Русия. Днес още свободно движещите се руски офицери и войници се радват на вниманието на столичното населени. Макар и с резерви, вярно, Русия ще запази тук името си на освободителка на Балканите. Нищо чудно, че правителството не желае нищо по-съкровено отколкото едно ясно, недвусмислено разбирателство между Германия и Австро-Унгария, от една страна, и Русия – от друга страна[10]. Само така нашият сплотен във войната Съюз с водещата сила на Балканите ще се запази здраво съществуване[8].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 1-4.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] В Политическия отдел във Върховната главна квартира върху доклада е поставен гриф „Ganz Geheim“ [Съвсем тайно], подчертано с две черти.

[2] Генерал Петър Ганчев и министърът на правосъдието Христо Попов.

[3] Отляво в полето на документа към текста от началото на абзаца дотук адресатът е изписал вертикална черта.

[4] „... претенция за цяла Добруджа“ е подчертано от адресата.

Освен подчертавания на части от изреченията и по-нататък, адресатът е изписвал, видимо нервно, отстрани на текста почти на всеки пасаж до края надебелени вертикални черти.

[5] Виж док. 294.

[6] Виж док. 292.

[7] Адресатът е подчертал отделни думи в изречението: „въпросите“, „между Германия и Русия“ и „само с полския“.

[8] Делегатите на преговорите в Брест-Литовск.

[9] Адресатът е подчертал „... скорошното сключване на мира“.

[10] Адресатът е подчертал думите „... разбирателство между Германия...“ „...и Русия...“

№ 300

Доклад А № 210 от 9 януари 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до райхсканцлера д-р граф Георг фон Хертлинг[1]

Съдържание: Перник

Както вече съм докладвал по други пътища, дебатът за бюджета в Народното Събрание даде на опозицията възможност да се върне отново към минните концесии, и по-специално към въпроса за Перник.

Първата атака предприеха социалистите. Мина Перник, обясни техният говорител Янулов, по никакъв начин не трябвало да попадне при германците. Нейната загуба била сравнима с икономическото и индустриално поробване на България. И Бюджетната комисия се показала решена да задържи мината за България. Съюзниците нямало за това да претърпят загуби. Той самият имал възможност по време на пътуването си през Германия да говори с авторитетни политици. При това показало се, че там никой не придавал твърде голяма тежест на притежанието на мината, още повече се знаело, че договорът бил малко популярен в България.

Не по-малко решителен беше езикът на демократическия водач. „Правителството", се провикна Григор Василев, „иска да подари Перник на германците, но докато сме живи, това няма да стане!" А бившият финансов министър Ляпчев беше на мнение, че правителството по никой начин не било длъжно да изпълни договора от 1914 г. (заради Перник), тъй като и германците не го били изпълнили. Правителството просто подарявало мината на германците, и затова неговите хора, начело със зетя на Радославов д-р Георгиев, получили насрещен паричен подарък от 4 1/2 милиона!

Възникналото в резултат на тази лична нападка разногласие беше изгладено чрез възражението на финансовия министър[2] и по пътя на едно по-голямо сбиване.

По въпроса се изказаха Тончев и Радославов равностойно и решително. Положението на пазара през 1914 г. било станало толкова, че България не е можела по никакъв начин да получи по-добри условия за заем. Договорът за Перник бил вече сключен и трябвало да се спазва. Това било, по думите на Радославов, задължение на честта.

Бих искал поверително да допълня, че д-р Щанге отдава отзивчивостта на правителството на благотворното влияние на цар Фердинанд и гледа с доверие на по-нататъшното развитие.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] На 12 януари 1918 г. от Външно министерство по дискокабел докладът се изпраща на банка Дирекция Дисконто-гезелшафт, шефски кабинет.

[2] Димитър Тончев

№ 301

Писмо, 9 януари 1918 г., Берлин, на директорите на банка Дирекция на Дисконто-Гезелшафт в Берлин д- Артур–Абрахам Саломонсон и Густав Шлипер до германското Външно министерство, Берлин

Относно: Анонимно дружество мини Майдан Пек[1]

Като се позоваваме на наше писмо от 29 декември 1917 г. препредаваме отправено ни от нашите виенски делови партньори известие, че Дружеството на Австро-унгарските държавни железници в резултат на договорени споразумения с не австро-унгарски акционери от Дружество Майдан Пек разполага с мажоритарния дял на акциите. Поради това признаваме, че позицията на Дружеството на държавните железници му дава основание да си запази използването на мината и в бъдеще. Майдан Пек остава следователно и занапред извън работния обсег на намиращото се под наше ръководство германско-австрийско и унгарско банково обединение/консорциум, което има за задача да експлоатира подземните богатства в намиращите се под българско управление области на Сърбия и Македония.[1]

ИИ БАН, арх. кол. 6, оп. 68, ае 174, л. 461.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 7.

---

1 Името на Дружеството е написано съкратено на френски език.

2 Сравни док. 253 и 254.

№ 302

Шифрована телеграма № 27, 11 януари 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

За Дисконто-гезелшафт, Шефски кабинет.

Министерският съвет на 10 януари разреши аванс от 360 милиона лева съгласно известния Вам проект.[2]

Стоянов съгласен, при точка 3 на френската нота зад auprès de la Banque Nationale de Bulgarie[3] да се добавят думите pour compte de la Dette Publique[4]. По този начин става ясно, че е кредитор на българската държава.

Ние Ви молим незабавно да ни упълномощите да разпоредим изпращането на нотата[5].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] Граф Оберндорф преподписва текст на телеграма на Кредитна банка, София. В полето на документа на 12 януари 1918 г. е записано да се изпратят преписи на телеграмата до: Густав Шлипер, Дисконто Гезелшафт, д-р Шрьодер, Имперска хазна и Военно министерство.

Следва писмено зададен въпросът: „Изпратени ли са вече преписите?“ и отговор „Да“.

[2] Виж док. 100, протокола от 9 юни 1917 г., точка XI.

[3] „при Българската национална банка".

[4] „за сметка на публичния дълг" [Дирекция на държавния дълг и гарантираните от държавата дългове].

[5] Текстът на германската нота липсва, но виж док. 303 – нотата-отговор на В. Радославов, 12 януари 1918 г.

№ 303

Нота, 12 януари 1918 г., София[1], на министър-председателя и министър на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф

Вземайки в съображение представените мотиви от германското имперско правителство за улесняване на споразумение с Райхсбанк Берлин относно обезпечаването на плащанията си в България, произлизащи от покупка на земеделски продукти, като тютюн, кожи и т.н., имам честта да Ви съобщя, че се установявам на следните разпореждания:

1. Дирекцията на публичния [държавния] дълг на България поема върху себе си ангажимента да се погрижи за емисията и за предаването на Българската народна банка на съкровищни бонове общо лева 240 000 000, а именно:

а) Номинални лева 120 000 000 за една година и с 5% годишна лихва – дата на емисията: 10 февруари 1918 г. и срок на плащане 10 февруари 1919

б) Номинални лева 120 000 000 също за една година и с 5 % годишна лихва – емисия: 10 август 1918 г. и срок на плащане 10 август 1919 г., чието предаване на Райхсбанк, изцяло или на части, съобразно нуждите на тази последната, ще се извърши при настъпването на емисията чрез посредничеството на Българската народна банка, която ще внесе номиналната стойност на боновете в дебит на една текуща сметка, превеждаща 5 % годишна лихва, която ще открие на името на Райхсбанк и за сметка на германската Имперска хазна Берлин.

Тези бонове, идентични на циркулиращите понастоящем в България, ще се издадат в купюри от 1000, 2 500, 5 000 и 10 000 лева, всеки купюр в обща сума лева 30 000 000 за всеки срок на плащане.

2. По общо съгласие между Дирекцията на публичния дълг, Българската народна банка и Райхсбанк се договаря, че номиналната сума на боновете би могла да бъде увеличена, в случай на нужда чрез допълнителна емисия на нови съкровищни бонове с 5 % годишна лихва и сума на плащане една година, при упоменатите по-горе условия.

Боновете, останали неизползвани от Райхсбанк в течение на период от 6 месеца от датата на тяхната емисия, ще се реституират на Българската народна банка, която ще ги приеме за сметка на Дирекцията на публичния дълг и ще кредитира Райхсбанк, за нейна сметка, с номинална сума – с тази стойност, която на датата на дебита фигурира в текущата сметка.

Боновете, върнати на Българската национална банка, могат да бъдат заменени, по искане на Райхсбанк и за сметка на германската Имперска хазна, с нови годишни бонове с цел да се предадат на Райхсбанк чрез посредничеството на Българската народна банка при същите условия по-горе.

3. Освен това Райсбанк в Берлин ще има право да разполага в течение на една година от 1 януари 1918 г.с един кредит в лева 10 000 000 месечно, който ще открие в Българската народна банка, и изтеглените суми за сметка на германската Имперска хазна ще са за дебита по текущата сметка по-горе.

4. Дефинитивната ликвидация на текущата сметка на Райхсбанк при Българската народна банка ще се извърши една година след сключването на мира при курс 100 лева за 81 марки.

Моля Ви да осведомите за това, което има преимущество за Вашето правителство, би ли очаквало то, в случай на одобрение, че германската Имперска хазна потвърждава като правилно съгласието си за условията на предявените изисквания както към Дирекцията на публичния дълг, така и към Българската народна банка София.

Благоволете да приемете благосклонно, Господин министър, уверение за моето безупречно уважение.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] Нотата, на френски език, със саморъчния подпис на д-р Васил Радославов като министър-председател и министър на външните работи и изповеданията, е написана на бланка на Дирекцията на публичния [държавния] дълг и на гарантираните от държавата дългове.

№ 304

Препис на доклад 702 B II, 12 януари 1918 г., Берлин, на Адмиралтейския щаб на марината до [държавния секретар на германското Министерство на имперската марина адмирал Едуард фон Капеле][1], Берлин

Тайно!

Съподписано; молба за препис

Във връзка с планираното предаване след войната на подводници на българския флот трябва изрично да се отбележи следното:

Обещанието, след войната при изгодни условия на българите да се връчат годни за употреба германски подводници, представлява значителна отзивчивост на Имперската марина към българския [флот], при което, доколкото тук е известно, от германска страна не се иска нищо в замяна.

При наличните обстоятелства този безкористен отказ от компенсации изглежда точно така малко удачен, както и обвързващото обещание, дадено преди няколко седмици на Турция без всякакви насрещни условия по отношение на Гьобен, Бреслау, 12 подводници и 12 разрушители.

Много повече трябва да се стремим, щото когато имаме желания към съюзническите флоти относно сегашно или по-късно военноморско ръководство или относно нашата военноморска политика, да не се дава по-голяма материална подкрепа или обещания без съответстващо насрещно вземане. Българите и турците знаят да уважават особено добре принципа „do ut des“[2] и стават недоверчиви и надменни в случаите, когато закъснява очаквано определено от тях насрещно вземане.

Вероятно Джемал паша[3] е бил готов на съгласие за значителни конкретни искания напр. за германско командване на места в турския флот в мирно време, ако това искане е било направено като условие за по-късно предоставяне на кораби и подводници.

Също и отношението на шефа на германската Средиземноморска дивизия към турския министър на марината при случая на това изграждане на турския флот е можело да бъде поставено на една нова и изгодна за нас основа.

Както военноморският аташе[4] в София накратко съобщи, вероятно трябва да очакваме българска молба за сключване на военноморска конвенция. От Адмиралтейския щаб вече многократно са посочвали, че едно по-тясно обвързване на германския флот с флота на съюзниците е настоятелно желано в интерес на нашето военноморско командване[5].

Затова препоръчва се, щото предвидената в прилежащото писмо голяма отзивчивост към българската флота да се използва при този случай и козовете да се изиграят едва когато българите са ни направили отстъпки по отношение на по-късно сътрудничество.

Молба за становище.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/8, л. 42.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 18.

---

[1] В преписа на документа, с който разполагаме,адресатът не се посочва. В полето на документа липсват каквито да било евентуални бележки за ориентиране. Докладът е подписан: „Като заместник. Райнхард Кох“.

[2] „Давам, за да дадеш“ (лат. ез.).

[3] Турският министър на марината.

[4] Военноморски капитан II ранг (от края на 1917 г.) Ханс-Юрген фон Арним.

[5] Сравни док. 23, 25, 146, 188, 210, 242, 292.

Към този абзац отляво са изписани две успоредни вертикални черти.

За желаното от германска страна уреждане на нещата с българския флот говори рапорт от 11 януари 1918 г. на германския адмиралщабен пълномощник във Варна Ханс Майер до военноморския аташе в София фон Арним, както следва:

„Затрудненията могат да се отстранят. След разформироване на военно-морския отдел тук засега остава един адмиралщабен офицер за връзка, който занапред ще представлява пред българите турските интереси, доколкото те съвпадат с германските. Може да се приеме, че чрез това посредничество при аварийни случаи могат да бъдат привличани и българските ремонтни работилници за отстраняване на малки повреди. Временно при Асто [адмиралщабния офицер] Варна остава една малка моторна лодка на морската летателна станция (Фрида), за да бъде независим при надзора на българската Военноморска минна служба при корабоплаването и при пристигането на германски кораби. Същата може временно да се предостави на разположение на турската Продоволствена служба По-нататък ще се предложи тук към лазарета при германските, турските и българските войски да остане и един германски лекар с германска заплата.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/8, л. 43; Freiburg i.Br., BAMA, RM 12 I/V, 18.)

№ 305

Шифрована телеграма № 31, 14 януари 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 16.

Съвсем тайно!

Обявеното в гореспоменатата телеграма плащане (26 и 27 вноска) е в тукашен интерес, защото то може да бъде прието от финансовия министър[1] като признание за благосклонното поведение на тукашното правителство при валутната спогодба.[2]

Напротив препоръчвам по инициатива на императорския военен пълномощник[3] на първо време да се задържат декемврийската и януарска вноски, за да се действа тук за признаване на сметките за военните доставки.[4]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 178, л. 467.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 7.

---

[1] Тончев.

[2] Спогодбата за отпускане на 360 млн. лв. „български заем“ за Райхсбанк. Виж док. 302 и 303.

[3] Масов.

[4] Сравни следващия док. 306.

№ 306

Писмо № 112/1.18. А 1Т., 14 януари 1918 г., Берлин, на германското Военно министерство[1] до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг чрез Външното министерство, Берлин

Имам честта да изпратя най-предано на Ваше Превъзходителство в приложение отпечатък на писмо на българското Военно министерство от 25.12.1917 г.,[2] в което се обръща внимание на едно съобщение на Външното министерство до тукашната българска легация.

Междувременно са пристигнали и други писма на българското Военно министерство, в които българското Военно министерство, позовавайки се на писмото си от 25 декември 1917 г., а именно с оглед на съобщението на Външното министерство до тукашната българската легация, застъпва становището, че въпросът за заплащането на доставките, за които беше поискано незабавно заплащане на направените разходи, било уредено в негов смисъл по начин, че Имперската каса поемала плащането авансово. Документи, които допускат това становище, не са били давани на Външното министерство на запитването от 29.10.17 А 35520/№ 26280 чрез писмото на Военното министерство от 3.11.1917 г. № 20177/17.А 1 Т. За по-нататъшното проследяване на работата позволявам си най-предано да помоля Ваше Превъзходителство за любезно възможно най-бързо предоставяне на препис на направеното пред тукашната българска легация съобщение.

Военното министерство не може да се откаже от искането за незабавното заплащане в случаите, за които става дума, напълно независимо от това, че Имперската хазна се изказа в смисъл, че тя в никакъв случай не може да се съгласи с едно излизане извън рамките на първоначалните обещания към България.

Решаващата точка в цялата работа по доставките беше и е въпросът за заплащането. Въз основа на обсъждането в Имперската хазна на 3.12.1917 г. с писмо от 9.11.1917 г. № 20535/17 А 1 Т, от което Ваше Превъзходителство е получил препис, беше предложено на българите едно благоприятно уреждане на плащането, като доставките както преди се заплащат от средства на Райха, само че вече не непосредствено както досега, а от открито на разположение на България конто в марки, за което българското правителство трябва да даде необходимите гаранции. По този начин всички поръчки, доколкото на същите може да се отговори при отчитане на собствените нужди и положението със суровините, биха могли да се изпълняват без търкания и затруднения.[3] Ако българите обаче, както в настоящите случаи, се опитат да прокарват доставките без незабавно заплащане, то мотивът може да бъде само този, че те искат да избегнат заплащането.

По това мога най-предано да се позова още на моето писмо от 8.10.1917 г. № 17427/ 17.А.1 Т.

3 листа.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 180, л. 472.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 7.

---

[1] Документът е подписан: „По поръчение, Граузоф" (собственоръчен подпис).

[2] Приложението липсва.

[3] Виж док. 27, 78, 83, 117, 118, 133, 189.

№ 307

Шифрована телеграма № 32, 15 януари 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Строго поверително.

Радославов ми каза, че в противовес на австрийците, които, както чува, не били доволни, той намирал острата реч на генерал Хофман за много вярна. Болшевиките нямали нищо зад гърба си и трябвало да отстъпят.

Подобно се изказа и шефът на кабинета Добрович, говорителят на Двореца, който прибави още, че българските делегати също били напълно съгласни с речта на Хофман.

Както току-що ми съобщи полковник фон Масов, също и кронпринцът[1] изразил твърдото си съгласие с острото изказване.

Обществеността, включително опозицията, изглежда приемат досега твърде спокойно събитията в Брест-Литовск. Въпреки че отдавана вече всеобщо не вярват на посланието за мир на Радославов, господства впечатлението, че българите не ... [2] никаква опасност от Русия, трябвало само да се разрешат разногласията между Русия и Централните сили.[3] Вероятно има значение и това, че точно предишните най-русофилски настроени опозиционни кръгове още не са намерили духовна връзка към новата социалистическа Русия и затова проявяват въздържаност. Естествено едно пропадане на преговорите би могло да доведе на първо време само до поединично проявяваща се нервност. Самият Радославов междувременно изглежда едва ли държи сметка за разочарованието на тукашната общественост или поне не иска да приеме насериозно неговите последици. Народното събрание, счита той, сега не може повече да му създава затруднения. Бюджетът бил щастливо уреден и в случай на нужда той можел да изпрати депутатите в къщи.

Той е обзет от мисълта в близките дни самият той да замине за Брест-Литовск.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 27, л. 57-58.

Bonn, PAAA, Bulgarien 10, Bd. 18.

---

[1] Княз Борис Търновски.

[2] Липсва група шифър.

[3] Сравни док. 298, 299.

№ 308

Писмо, 16 януари 1918 г., Берлин, на директора на германската банка Дирекция на Дисконто-гезелшафт Густав Шлипер до директора на Кредитна банка, София д-р Отто Щанге, София

Строго поверително!

Многоуважаеми г-н доктор!

Полученото чрез куриер запечатано писмо на г-н Тончев до г-н подполковник фон Мах можах вчера лично да предам на адресата във Франкфурт н[а] М[айн].

Според това, което ми разказа г-н фон Мах от съдържанието на писмото, същото съдържа, както отбелязвам строго поверително, следното:

1). В продължение на предходна кореспонденция г -н Тончев прави кратка бележка за дълга на България спрямо Имперската хазна и Военното министерство приблизително в смисъл, че България едва ли можела да плати тези дългове.[1]

Помолих г-н фон Мах да отговори с указанието, че напротив, България има в тютюна инструмент, за да понася нетежко олихвяването на дълговете, като държавата въведе монопол на износа, което и без това ще бъде необходимо за държавните финанси в по-близко или по-далечно време.

2). Г-н Тончев е информирал г-н фон Мах за преговорите относно Добруджа и е споменал, че България приела с голямо разочарование и отхвърлила германското предложение да поеме управлението на Добруджа при оставяне открит въпроса, какво ще стане с Добруджа при мира.[2]

3). Във връзка с Брест-Литовските преговори стои забележката, че на Русия трябвало да се направят отстъпки.[3] Г-н Радославов възнамерявал лично да замине за Брест-Литовск, но се отказал от това, когато пристигнали съобщения, че преговорите имали големи затруднения.

С най-добър поздрав

Ваш предан

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 179, л. 469-470.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 7.

---

[1] Сравни док. 306.

[2] Сравни док. 309.

[3] Виж док. 299, 307.

№ 309

Телеграма № 726, 26 януари 1918 г., София, полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан II-ри ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин[1]

Днес Радославов ме помоли да го посетя. Той веднага насочи разговора към въпроса за Добруджа и ме попита, как гледат при нас на проекта за Констанца. Избягнах отговора на този въпрос и му казах, че решаването на свързаните с Добруджа въпроси би било по-лесно след сключване на военната конвенция, понеже тогава бъдещите ни отношения биха били поставени на една по-широка база независимо от управляващия в бъдеще кабинет. Радославов се спря на това и попита дали военната конвенция трябва да съдържа също спогодба за марината. Аз отговорих, че военноморска конвенция би трябвало да се сключи отделно от това и то, п[о мое мнение], едва след като бъде намерено удовлетворяващо двете страни решение по въпроса за Констанца и ако България би отдавала особена стойност на една военноморска конвенция. Радославов се съгласи с това и каза, че военноморската конвенция би била необходимост за България в случай, че Констанца би станала германска, тъй като след войната за своята морска отбрана България щяла да може да влага само незначителни средства. Въпросът бил от изключително важно политическо значение пред вид бъдещото отношение на България към Турция и към Средиземноморските сили. При този повод аз споменах, че една военноморска конвенция би трябвало също да предвиди за германската флота използването на българско пристанище на Егейско море, една мисъл, която той вече е бил изразил спрямо военния пълномощник. Радославов отговори, че това не би създало затруднения, не се разпростря обаче по-нататък върху този въпрос. Правеше само впечатлението, че Радославов само по себе си не е отрицателно настроен към мисълта за германски защитен пункт на Егейско море, но че той засега не желае да я разисква, защото целият въпрос му бил още твърде неясен и още нямал представа, в каква форма може да бъде решен. В по-нататъшния ход на разговора предложих на Радославов един вид програма. Той я одобри и каза, най-напред щял да се погрижи за това, че военната конвенция да се сключела ускорено, след което идвало сключване на спогодба за Добруджа и особено за Констанца и накрая трябвало да се сключи военноморска конвенция. В този смисъл се канел да докладва на Царя. Този път Радославов избягна да се впусне в подробности по Добруджанския въпрос. Каза, че с една германска Констанца също и Царят бил съгласен; за Черна вода и жп.-линията обаче той трябвало тепърва още да говори с последния. Въпросът не бил толкова лесен, защото жп.-линията разделяла Добруджа на две части, и той трябвало да се съобразява с общественото мнение за Добруджа. Моята забележка, че нали напълно държи в ръцете си последния, той прие смеейки се и тогава каза, че сигурно ще се намерело решение. Накрая още веднъж подчерта, разбирал, че най-главното било скорошното сключване на военната конвенция; след това ще се намерел и за всичко друго по-лесно път. На сбогуване Радославов изрази надеждата, възможно найскоро да може да ми даде по-нататъшни сведения.

Същото легацията и военния пълномощник за OHL [Върховно армейско ръководство].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 5-6.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] В шифровъчното бюро на Адмиралтейския щаб телеграмата пристига на 27 януари, рано сутринта в 6 ч.; поставя й се гриф „Съвсем тайно“, подчертано с две черти.

№ 310

Препис на писмо № I 1885, 29 януари 1918 г., Берлин, на държавния секретар на Имперската хазна граф фон Рьодерн до държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман, Берлин

Във връзка с писмото от 21 януари 1918 г. – А 2671/8302.

При отговора на приложеното, обратно върнато писмо на българското Управление на държавните дългове от 12 този месец – № 96 – относно отпускането на левови кредити,[1] от решаващо значение е да се изрази, че тези кредити се отпускат от страна на назованото Управление на държавните дългове, следователно от българската държава на германската Имперска хазна и при сключването и изпълнението на договора германската Райхсбанк се явява само от името и за сметка на Имперското финансово управление. Стане ли Германският Райх по този начин длъжник на българската държава, то ще се отдаде възможността, по-късно да предприемем едно изравняване на задълженията с искания, които Райхът има срещу българската държава от военни доставки или аванси. Затова, предпоставяйки тамошното съгласие, смея да помоля най-почтително, щото съобразно последния абзац на гореспоменатото писмо да връчите най-любезно чрез легацията на получателите отправеното от мен към българската Дирекция на държавните дългове, приложено потвърдително писмо[2] до Българската народна банка и ми си изпрати съобщение за това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] Виж док. 303.

[2] Цитираните в писмото писма и приложения липсват.

№ 311

Копие на доклад, 2 февруари 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II-ри ранг Ханс-Юрген фон Арним[1]

Доклад за разговор с Негово Величество цар Фердинанд.

Негово Величество Царят ме покани внезапно при себе си в София ден преди отпътуването ми.

В разговора, който продължи от 11 до 1 ч. през нощта, Царят се спря в по-дълги изложения на въпроса за Добруджа, върху конвенциите и върху свързаното с последните бъдеще на Констанца. Негово Величество подчерта при това, очевидно преднамерено, че счита интересите на германската и българската марина по тези въпроси за идентични, от дълго време държал под око това и че счита предстоящите дни за критически, за да пожъне срещу съпротивата, която без съмнение трябва да се очаква от друга страна, плодовете, при което разчита на моята помощ както и преди.

При този случай Негово Величество ми изрази с много любезни думи своята благодарност и признание за цялостната ми дейност, както и по-специално за моето съдействие при тези за България, както и за Германия толкова важни въпроси, като особено признателно изтъкна, че съм успял да спечеля неговото доверие, както и това на неговия министър-председател.[2] Посочвайки предстоящото ми отпътуване, Царят изрази надеждата, че отсъствието ми ще бъде само временно и че определено разчита на моето завръщане.[3] Не можел да приеме, че в един момент на най-важните въпроси на германско-българското бъдеще, които са от най-голямото значение за неговата флота, също както и за Германия, се изтегля военноморският аташе, който се радва на доверието му. С най-остри думи той подчерта при това, при настоящото положение на нещата един такъв акт му се струва като още един знак за това, че интересът на Германия към България и Балканския въпрос спада. Той ще приеме това като лична обида.[4]

При това Царят остави да проличи загрижеността, че ние се готвим да предоставим фронта[5] повече или по-малко на Австро-Унгария, чието вътрешно-политическо положение той оценява изключително песимистично.

„Не правете австрийска политика на Балканите. Защо Германия не ме използва повече, мен, който разполага с повече от 30-сет годишен опит на Балканите? Аз Ви дадох една първокласна карта в ръцете, едно положение на Балканите, каквото то не ще дойде никога пак. Защо не го използвате? Защо Вашата флота не поеме верните посоки и цели, които сега се предлагат в Ориента? Знам, че днес Руският въпрос е по-важен от Балканския, но последният станал ли е заради това неважен?“ [6]

В по-нататъшния ход на разговора, преминавайки върху общото политическо положение, Негово Величество се изказа с признателност за упоритата, спокойна енергия и търпение, с които държавният секретар фон Кюлман се опитва да разреши тежката задача в Брест-Литовск. Че там би се стигнало до целта с г-н Троцки, Царят се съмнявал. Той бил убеден, че Троцки само иска да протака преговорите, докато усърдната руска пропаганда доведе до революционни движения в Германия и Австрия. Също и докладите, които достигали до него от Петербург, потвърждавали, че за руснаците е важно преди всичко това, да създадат при Централните сили благоприятна почва за семената на своите идеи.[7] Колко успешна е тази работа, доказвало положението на Австро-Унгария, което го изпълвало с голяма загриженост. Също и за Германия Царят говори не без загриженост пред идващи вътрешни трудности, които по неговото мнение били пряката последица от политиката на германския Райхстаг,[8] чиято мирна резолюция отслабвала психиката на народа и му отнемала вътрешната сила, за да понесе нови проверки на изпитание, каквато например би било едно проваляне на мирните преговори с Русия. Това същото влияние за съжаление имало поведението на германския Райхстаг и върху неговите българи, при които започвал да се разраства духът на неподчинението.

На края Негово Величество ми връчи портрета си със собственоръчен подпис, както и ордена за храброст III-та степен, като още веднъж изрази очакването, че аз възможно най-скоро ще се върна в София.[9]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 7-8.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Заминавайки окончателно от София, фон Арним адресирал доклада си до държавния секретар на Имперската марина, Централен отдел, както и до шефа на Адмиралтейския щаб. От германската легация в София изпращат доклада и до Външното министерство в Берлин, откъдето, под № А 5364/16393 с дата 5 февруари 1918 г., докладът се препраща до най-височайшето място – до Вилхелм II, както и на императорския легационен съветник барон фон Грюнау във Върховната главна квартира.

Разполагаме с копието, изпратено на императора, препис от което, с бележките на Вилхелм II в полето на документа, бил направен на 18 февруари 1918 г.

[2] В полето в ляво срещу подчертаните от него думи ръкописна бележка на Вилхелм II – „Действително принос“.

[3] Освен подчертаването и тук бележка в полето: „Да!“

[4] В полето на документа към целия пасаж (от индекс 3 до индекс 4) са теглени две черти, към последното изречение „лична обида“ освен подчертаването е изписан и удивителен знак.

[5] Южния/ Балканския фронт.

[6] В полето, към последното изречение на пасажа, освен подчертаванията Императорът едро е изписал и въпросителен знак.

[7] В полето към пасажа, от „Царят се съмнява“ до индекса, при четенето е теглена вертикална черта и е написана по-дълга бележка. Същата обаче не се чете, при фотокопирането на документа страницата е останала прегъната и само частично личат някои думи в огледален образ.

[8] Освен подчертаването, към тази част на изречението Вилхелм II е теглил отвесна черта и е написал: „Да“.

[9] От бележки в полето се установява, че получавайки чрез барон фон Грюнау доклада на капитан II-ри ранг фон Арним, германският император Вилхелм II освен отбелязаните с горните индекси голям брой важни бележки по текста, върху копието от доклада, предназначено за Външно министерство А 5364/16398 Императорът е написал: „Веднага [фон Арним] трябва да пътува обратно за София!“ Подпис: Вилхелм.

На 11 февруари 1918 г. Императорът поставил подписа си върху доклада на фон Арним, горе в дясната страна на документа.

№ 312

Доклад Ger. Qu. II b № 498 geheim, 7 февруари 1918 г., Върховна главна квартира, на и.д. шеф на Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до държавен министър д-р Карл Хелферих, Берлин

Предложенията и меморандумите за мирните преговори с Румъния взеха такива размери, че ми изглежда целесъобразно да изложа наедно повдигнатите стопански въпроси и моето становище.

При това изхождам от предпоставката, че Германия трябва да получи в Румъния водачеството и меродавното влияние в стопанската област в Румъния, а Австро-Унгария да има само дял във финансовите предимства и в износа на местна продукция от Румъния.

Впрочем за мен е меродавно становището, че от една страна Германският Райх трябва да си осигури излишъка от местната земеделска продукция извън собствените нужди на Румъния и има всичкото основание също и във финансовите си искания да отиде толкова надалече, колкото е възможно, но че от друга страна в германски интерес и за гарантирането на германските искания Румъния трябва да остане жизнеспособна. От една рухнала Румъния, която не знае как трябва да уреди финансите си, Германският Райх наистина може в мирния договор да си осигури много широки задължения. Обещанията обаче биха останали само на хартия и без постоянно подновяван натиск не биха се изпълнили. Затова в германски интерес е да се улесни Румъния във финансовото ѝ стабилизиране и румънските интереси по възможност да бъдат приведени в съзвучие с германските искания. Безусловно необходимо е едно обширно влияние на Германия в Румъния, особено в областите, за които се отнасят германските искания. Само така ще се осигури ръководене на предприятията съобразно правилата, както това е в германски и румънски интерес и ще се предотвратят обичайните за Балканите шикани. Спрямо това, в известна мяра, ще трябва да отстъпи оправданото само по себе си желание при сключването на мира на Румъния да се наложат възможно най-обхватни финансови плащания.

Затова в областта на местната продукция и на транспорта трябва сполучливо да се прокарат специални наредби, които от една страна осигуряват на Германия необходимото влияние, от друга страна обаче представляват за Румъния финансов интерес. Чисто финансовите искания трябва да се съдържат в рамките на това, което Румъния може веднага да изпълни или да осигури с оставащите ѝ средства. Ако все пак икономическите искания не би трябвало да се наложат в пълен размер, то не би имало основание, да се съобразяваме както и да било с румънското финансово положение. Тогава много понастоятелно се налага, освен предложените финансови претенции, да изискваме от Румъния още военно обезщетение от няколко милиарда.

Исканията, приложени по-долу, са систематизирани както следва:

I). Нефт

II). Селскостопански продукти
III). Железници
IV). Дунавско корабоплаване
V). Финансови въпроси
VI). Търговски договор
VII). Правни въпроси
VIII). Преходни разпоредби.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/38, л. 1-2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4628.

№ 313

Информация-указание № I С 1006, 8 февруари 1918 г., Берлин, на германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг чрез държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Берлин

Както тука стана известно от докладите на императорския пълномощен министър в София,[1] както и на императорския консул в Белград, двама офицери от запаса, командировани към Главно командване на войскова група Шолц, които в цивилния живот са търговци, в бележки, които Главното командване на войскова група Шолц е препредало на Върховното армейско командване, са изразили мнение за незабавното организиране на консулство в Скопие, както и в Ниш.

Що се отнася до представителството на нашите интереси в Ниш, то намерението на императорското правителство да устрои консулско представителство в Ниш беше посрещнато още от самото начало с голямо недоверие от българското армейско ръководство, което, въпреки че планът беше приет положително от политическите служби в София, посрещна с твърда съпротива създаването на едно германско консулско представителство в окупираните от българите територии на Стара Сърбия. В Ниш се намери изход по начин, че там беше назначен от германските военни служби един офицер по икономическите въпроси, който работи в единодействие с консулството в Белград, една организация, която се оказа напълно сполучлива.

По друг начин стоят нещата с Юскюб [Скопие]. Там още преди войната беше планирано устройването на германско професионално консулство и бяха осигурени нужните средства. Междувременно изпълнението на мероприятието беше възпрепятствано от войната. Вече по тази причина най-близкото решение би било изпращането на един консулски чиновник. Такава една мярка е толкова по-наложителна, когато все пак трябва да се съобразяваме с възможността, че в резултат на отстъпление на германските части от Македония по времето на преходен период трябва да се поеме грижата за представителството на нашите интереси и в Юскюб. При това положение на нещата е препоръчително да се изпрати в Юскюб един служител на външните служби, който също да е офицер от запаса, и да бъде причислен към тамошното Главно командване. В случай на преместване на Главното командване въпросният чиновник би могло да бъде прикрепен в качеството си на военен към някое друго командване, което ще остане за по-дълго на място, като това може да се очаква по отношение на техническите служби.

Подходящият чиновник за една такава служба би бил служащият в момента в генералното консулство в Константинопол драгоманският аспирант Лудвиг Калиш, който владее местния български език и е добре запознат с българските отношения. Калиш, който по време на войната беше повишен в чин о.з. лейтенант към лейбгвардейския пехотен полк № 115, през декември 1915 г. по настояване на Външното министерство беше предоставен отново на разположение на външните служби през декември 1915 г. по настояване на Външното министерство от заместник-командира на Главно командване на XVIII-и армейски корпус.

Моля най-предано, Ваше Високоблагородие, да информирате Върховното армейско командване за настоящото и в случай на негово съгласие да му предложите да се разпореди, щото заместник-командирът на Главно командване на XVIII-и армейски корпус да привлече драгоманския аспирант Калиш отново на военна служба като о.з. лейтенант и го препрати на Главното командване в Юскюб. За разпореденото, както и за решението на Главното командване моля да докладвате, останалото във връзка с служебната задача на Калиш ще бъде разпоредено от тука.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Граф Алфред фон Оберндорф.

№ 314

Писмо[1] № М 7132/17, 15 февруари 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Министерство на имперската марина адмирал Едуард фон Капеле до шефа на германския Адмиралтейски щаб на марината адмирал-фердмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Имам честта да съобщя на Ваше Високоблагородие[2] във връзка със запитването от 28 ноември 1917 г. относно предоставянето на подводници[3] следното:

Министерството на имперската марина е съгласно с предаването на подводници от типа UB 49-132 от фонда на германската марина след войната. Не е възможно съответните подводници още сега да бъдат назовани поименно, тъй като не може да се предвиди, кои подводници в край на войната ще бъдат произведени и кои дотогава ще бъдат загубени. Може да се гарантира обаче, че българската флота, ако се стигне до сключването на договор, ще получи пълноценни подводници.

Командироването на представители на българската флота като надзорници по строителството при тия обстоятелства на първо време става излишно, тъй като не е ясно, за коя корабостроителница става дума и тъй като всички лодки са под контрола на германската марина. Веднага щом стане ясно, че намиращи се вече в строеж лодки са определени за предаване на България, ще се съгласува изпращането на персонал по надзора на строителството. По тази причина и строителните планове ще бъдат връчени едва след сключването на същинския договор.

За цената на лодките [подводниците] още не могат да се дадат обвързващи данни. Ако става дума за лодки от поръчаните серии през юли 1917 г., цената ще възлезе на около 5 милиона марки. За поръчаните по-късно лодки цената би била по-висока.

На изразеното в т. 6 желание [във водените „предварителни преговори“] за незабавно предаване на една готова за фронта подводница не може за съжаление да се отговори, тъй като общото военно положение наложително изисква използването на целия готов материал от германската марина.

На устно изразеното опасение, че българската флота няма на разположение достатъчно възможност за обучение на персонал, би могло вероятно да се помогне с това, щото офицери и екипажи в ограничен брой се командироват за квалификационни курсове в Германия.

По поръчение

подпис Равен

„Ваше Превъзходителство[4] получавате намиращия се пред Вас препис съгласно 702 В II от 12 януари 1918 г.[5]

Без да се впускам по-подробно в отделните точки на тамошното писмо, искам да обърна вниманието върху това, че не става дума за безкористен отказ от наша страна при благоприятни за България условия.

В писмото до българския офицер за свръзка изрично е подчертано, че подводниците ще бъдат дадени "ако се стигне до сключване на договор."[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/26, л. 12-13.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2731.

---

[1] Писмото на фон Капеле съдържа, като първа част, отговора на Германската марина на запитване на офицера за на Българския военноморски флот при Германската марина капитан III-ти ранг Тодоров за предоставяне на България на подводници от Германия. Този отговор е подписан „по поръчение" от Равен.

След това, като втора част, следва мнението на фон Капеле по въпроса.

[2] Обръщението се отнася до кап. Тодоров.

[3] Сравни док. 183, 188, 304.

Въпросът е свързан със започналите „предпреговори" за сключване на морска конвенция с България и конкретно за съставянето на комисия, с българско участие, за покупка от българската флота на подводници, плуващ док и корабостроителни машини.

По този въпрос, във „Военния дневник" на германския упълномощен генералщабен офицер за свръзка във Варна за времето от 15 януари до 15 февруари 1918 г. четем, че съгласно изявлението на инженер-щабния офицер от българската флота Христов, с когото германският офицер разговарял, „българската флота е твърдо решена да купи военния материал [за който става дума] въпреки високата цена в момента." Към това германският офицер пояснява, че българският корабостроителен арсенал във Варна не бил в състояние да работи задоволително, а възникващата по-голяма самостоятелност на българите чрез изграждането на собствена корабостроителница е „в германски интерес". При това, отбелязва германският офицер, „вероятно това не вреди на по-късното развитие [на нещата] за Констанца. Ако ние създадем ремонтна възможност в Констанца, българите би трябвало също да са доволни." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/29, л. 1-2; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4732.) По въпроса за Констанца сравни док. 309.

[4] Обръщението на фон Капеле към шефа на Адмиралтейския щаб.

[5] Това е док. 304.

[7] В строго секретен документ-извадка на инструкциите и съответно кореспонденцията, водена в „предпреговорите" с българския офицер за свръзка, се дефинира германската позиция относно покупката на подводници от България. Германия напълно определено заявява готовност да поеме задължението:

– Построяването на подводниците да се извършва „съобразно всички предписания, които се изискват от Имперската марина и са точно такива, по които се строят подводниците за германската марина";

– Подводниците да се доставят „с всички нужни резервни части, така както се доставят за германската Имперска марина и трябва да са снабдени с пълна артилерийска и торпедна екипировка и изобщо с всичко друго, така, както се екипират подводниците на германската марина от типа UB III; също така трябва да са снабдени с резерв от артилерийски оръдия и торпеден резерв“;

– Предвидените за България подводници да се доставят „при завършване на войната“, но „в никакъв случай“ не от тези, които „са построени или се строят за фронта“. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/29, л. 3; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4732.)

№ 315

Доклад № 159 отдел I C, 16 февруари 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при българския цар Фердинанд I в София, флигел-адютанта на германския император Вилхелм II, полковник Едуард фон Масов, София[1]

Искания на Германия и Австро-Унгария към България

I. Държавни дългове на България преди влизането в Световната война.

Преди Балканските войни България е имала дългосрочни заеми в размер на около 630 000 000 лева и краткосрочни заеми за около 55 000 000 лева; заемите са получени в основната си част във Франция. Те са гарантирани с държавно имущество, по-специално железниците със стойност от около 300 000 000 лева. Балканската война повиши заемната тежест с около 500 000 000 лева, от които една част беше авансирана краткосрочно от чуждестранни банкови синдикати. При влизането на България в Световната война състоянието на дълга беше следното:

Външни заеми (малка част от същите е в български ръце)	кръгло	лева	600 000 000
Краткосрочни аванси, получени от Франция	“	“	75 000 000
“ “ от Дисконто-гез[елшафт]–консорциум	“	“	120 000 000
“ “ от германско-австро-унгарски консорциум	“	“	150 000 000
Външен дълг		лева	945 000 000
Вътрешни заеми	кръгло	лева	10 000 000
Неплатени реквизиционни бонове от Балканската война приблизително	“	“	150 000 000
Дълг към бълг[арска] Народна банка и други вътрешни задължения приблизително	“	“	200 000 000
Вътрешен дълг		лева	360 000 000

II. Държавни дългове на България към 31.12.17.

След влизане на България в Световната война до 31.12.17 са настъпили следните промени:

А. Външен дълг.

1). Краткосрочните, получени в чужбина аванси, от общо 345 000 000 лева бяха погасени чрез един заем, предоставен от страна на Дисконто-гезелшафт-консорциум в номинал от 500 000 000 лева, от който първоначално за уравняване на сметките бяха отпуснати 437 000 000 лева. Този заем беше поет в кръгло 80% и с това се получи сума, която беше достатъчна за изплащането на авансите. Останалите около 63 000 000 лева на заема трябва да се преведат едва по-късно, също така в около 80%; чистата им сума от 50 000 000 лева се предназначава за строителство на железници в България. Заемът се олихвява с 5 % и се погасява в рамките на 50 години с твърдо установени годишни вноски. За службата за лихвите и погашенията се отделят определени български държавни приходи.

2). Германия и Австро-Унгария дават на България от 1.9.15 субсидийни аванси от 50 000 000 лева месечно. Авансите се поемат в 3/4 по германска и в 1/4 по австро-унгарска сметка; засега плащане от Австро-Унгария не се реализира. Лихвите в размер на 5 1/2% се капитализират до една година след сключването на мира. Погасяването на авансите се извършва, при липсата на друго споразумение, една година след сключването на мира чрез дългосрочен заем. Лихвата на същия не трябва в никакъв случай да превишава 6 % ; не са направени разпоредби относно използването на парите от заема, както и относно заделяне на български държавни приходи за службата за лихвите и погашенията.

В момента като последна е преведена вноската за ноември 1917 г., така че България общо е получила 1 350 000 000 лева. България е използвала от така стоящите ѝ на разположение суми приблизително 200 000 000 лева за плащания; големият остатък е облечен в германски съкровищни бонове с 4 1/2 % лихвена полза. След превеждане и на вноската за декември 1917 г. България ще разполага от субвенциите с авоари от около 1 милиард марки. Тези авоари ще се увеличават с приблизително около 40 000 000 марки месечно. В резултат на правото си да погаси субсидийните аванси включително с нарасналите лихви в пълен размер чрез заем, България има неограничено право за ползване на тези авоари също и след войната. Тя може например да получи вагони и шини от Франция за стотици милиони франка и да ги плати от своите германски авоари. По нататък България вероятно може срещу свои, все още свободни гаранции, да получи заеми за погасяване на вътрешни дългове в други чужди страни., напр. в САЩ срещу отстъпване на тютюнев монопол.

Авоарите, които българската държава притежава от субсидийните аванси, тя предоставя на Народната банка и с това намалява дълга си към същата. Народната банка превръща авоарите, доколкото се нуждае от тях за плащания, в имперски съкровищни бонове; този чуждестранен портфейл заедно с нейната собственост от златни и сребърни монети от приблизително 100 000 000 лева служи за покритие на нейните банкноти. В края на декември 1917 г. бяха в обръщение банкноти за около 1 470 000 000 лева, които имаха покритие за над 80 %, спрямо законовия минимум от 33 1/3 %. Тук обаче трябва да се вземе под внимание, че покритието на книжните пари с благороден метал е само незначителен 7% и че държавата се явява длъжник на Народната банка с приблизително 430 000 000 лева. Едно намаление на субсидийните аванси би било равнозначно на едно увеличение на дълга на българската държава към нейната банка. Следователно макар и покритието на банкнотите да излиза далеч над законовото изискване, то големите чуждестранни авоари са важни за балансовата картина на Българската народна банка и с това за кредита на банкнотите в страната. Банкнотното обръщение е около 7 пъти толкова голямо, както то беше в мирно време.

3). Германия отсрочва на България исканията си за доставката на оръжие. С писмо на министър-председателя от 10.6.16 България призна своето задължение за заплащане на тези искания. Начинът и срокът на плащането трябва според това писмо да бъде договорено от страна на двете финансови министерства. Формално пълноценно признаване на исканията чрез Министерския съвет и Народното събрание досега липсва. В ход са усилия да се получи такова. Общата сума на исканията на пруското Военно министерство до края на декември 1917 г. възлиза приблизително на 1 100 000 000 лева. Доставките продължават и от страна на пруското Военно министерство има стремеж България да плаща в брой бъдещите доставки; затова от страна на германското правителство трябва да му бъдат предоставени аванси при лихвените условия на субсидиите.

Австрийското Военно министерство е получило за своите доставки на България заплащане в брой; доколкото е известно извършени са доставки за сума от около 200 000 000 лева.

Б. Вътрешен дълг.

Тук липсват за това достоверни пълни данни. Приблизителното състояние би трябвало да е следното.

1). Вътрешните заеми са се покачили на 30 000 000 лева.

2). При Държавната спестовна каса е направен заем от 40 000 000 лева.

3). На публиката са продадени съкровищни бонове на обща сума от около 50 000 000 лева.

4). Дългът на правителството към Народната банка е нараснал на приблизително 430 000 000 лева.

5). От реквизиционните бонове от Балканската война още неизплатени са кръгло 90 000 000 лева.

6). В тази война не са издавани реквизиционни бонове, а всичко купено в страната се заплаща в брой. Все още неуредените сметки се изчисляват на 200 000 000 лева.

В. Български претенции.

За заплати и за плащането на закупени от страна на В[оенното] м[инистерство] суровини и преди всичко за закупуването на тютюн, главно за частна сметка, са били необходими големи левови суми, които дори приблизително не са били на разположение от заплащания в брой малък износ за България. Като упълномощено лице на българското правителство Българската народна банка е предоставяла авансово тези левови суми на Имперската хазна; отпуснати са били 2 кредита от по 50 000 000 лева, които са изчерпани в голяма степен и почти са приключили преговорите за един следващ кредит от 360 000 000 лева. Дали този кредит ще бъде изпълнен в цялата си сума, зависи преди всичко от времето на сключването на мира. Всичките три кредита заедно с 5 1/2% лихви ще се изплащат една година след сключването на мира.

Така на 31.12.17 България е имала следните държавни дългове:

Стари външни заеми	кръгло	лева	600 000 000
При Дисконто-гезелшафт-конс[орциум]	“	“	437 000 000
Аванси (от тях 100 000 000 лева едва от средата на януари и 50 000 000 в момента още неуравнени).	“	“	1 400 000 000
върху тях 5 1/2% лихви	“	“	70 000 000
Искания на пруското Военно министерство, в голямата си част още неуравнени, приблизително	кръгло	лева	1 100 000 000
Външен дълг	кръгло	лева	3 607 000 000
Вътрешен дълг	“	“	30 000 000
Заем при Спестовна каса	“	“	40 000 000
Съкровищни бонове	“	“	40 000 000
Реквизиционни бонове от Балканската война	“	“	90 000 000
Дълг към Народна банка	“	“	430 000 000
Текущ дълг от доставките	“	“	200 000 000
Вътрешен дълг (цифрите отчасти несигурни)	кръгло	лева	830 000 000

Така от началото на войната до 31.12.17 е настъпило

увеличение на външния дълг	на	около	2 662 000 000
и на вътрешния дълг на	“	“	470 000 000
	кръгло	лева	3 132 000 000

Тази сума същевременно съставлява приблизително българските военни разходи до 31.12.17, тъй като не се е състояло покриване на военни разходи от български приходи. Не е идентично обаче увеличаването на външния дълг с външните военни разходи и увеличаването на вътрешния дълг с вътрешните военни разходи. Тук трябва да се отчита отлагането, което настъпва вследствие на субсидиите [авансите]. След постъпването на субсидийната вноска за декември 1917 г. България ще разполага с вложени в чуждестранен портфейл авоари от кръгло 1 200 000 000 лева, които (като се съкратят около 100 000 000 лева като намаляване за изостанали лихви и погасителни квоти към вражеска чужбина), без субсидиите тя би дължала на своята Народна банка.

Тази сума е изразходвана за покупки не в чужбина, а вътре в страната. Следователно до 31.12.17 външните военни разходи възлизат кръгло на 1 462 000 000 лева и вътрешните военни разходи на кръгло 1 670 000 000 лева.

III. Погасяване на вътрешните военни разходи от самата България.

Срещу вътрешните военни разходи съществува едно значително увеличаване на българското благосъстояние на народа. Селячеството е спечелило много чрез продажби на продуктите си на немислими по-рано цени и осъществяващите посредническата търговия военни спекуланти са натрупали състояния. Еквивалентът на продажбите е главно в искания към държавата, отчасти и в искания към чужбина, благодарение на обстоятелството, че по време на войната България е доставила на съюзниците си суровини, хранителни стоки и тютюни за значително по-големи суми, отколкото получаваните предмети за потребление, сол и т.н. от същите. Нарастването на състоянието на народа се оценява, както следва:

Увеличено по време на войната банкнотно обръщение	кръгло	лева	1 200 000 000
Обратен поток от външни заеми към България	“	“	50 000 000
Неплатени още доставки за държавата	“	“	200 000 000
Непродадени тютюневи запаси	“	“	250 000 000
Вложени в чужбина български частни капитали	“	“	200 000 000

От това трябва да се намалят няколко стотици милиона лева за възвращаемост на животинския фонд и на запасите от всякакъв вид. Износване на фабрични съоръжения може да не се вземе предвид в голям размер; още по-малко обезценяване на производствени предприятия чрез пренастройването на народното стопанство. Естествено намаляването на броя на работните сили чрез военни загуби означава ущърб за народното стопанство. Въпреки този спад трябва да се очаква едно постепенно нарастване по количество и стойност на годишното производство чрез по-рационално стопанство; в това отношение още примитивният начин на стопанисване допуска пространство за процентно силно увеличение и германският пример би трябвало да действа като живо насърчение. По-нататък България има изгледи за разширение с ценни области. Естествено печалбите засега са фиктивни, когато срещу тях се изправя задлъжнялостта на държавата, за чието уравняване държавата трябва постепенно да притегля към себе си печалбите.

България би могла обаче да е в състояние да погасява вътрешния си дълг без чужда помощ, без при това да бъде възпрепятствана в стопанския си подем. Предпоставка за това е, че външните задължения на България останат в поносими граници и че държавата разполага с достатъчно чуждестранни средства, за да може да развива страната по-нататък. За набавяне на железопътен строителен материал и т.н. държавата се нуждае от значителни чуждестранни авоари.

IV. Гледни точки за уреждане на външния дълг.

Задлъжнялостта към чужбина е нараснала по време на войната в такъв размер, че България очаква от своите съюзници опрощаване на част от исканията им. Особено по отношение на исканията на пруското Военно министерство това е заявявано неколкократно. Неведнъж от министерска страна беше също изразявано становището, че Германия и Австрия трябва да получат компенсацията за исканията си към България в Румъния, като България се откаже от своята част от придобивките там, а Германия си плати разноските чрез нефтен монопол и Австро-Унгария чрез монопол върху солта. При всички случаи германско-австро-унгарските претенции се нуждаят от едно регламентиране по отношение на отделни разпоредби и от гледна точка на кредиторите би могло да е целесъобразно тя да се откаже частично, за сметка на това обаче да се гарантира лихвено-погасителното обслужване на остатъка и същевременно се запазят онези стопански предимства, които България трябва да даде. При регламентирането следователно би трябвало да се вземат под внимание следните гледни точки:

1). Отменя се част от исканията. Това е най-целесъобразно да стане чрез отказ от заплащане на частта от доставките на оръжие, която не е донесла на България трайни стойности, тоест на мунициите.

2). Субсидиите се преобразуват във външен дълг само в такъв размер, доколкото средствата от тях са използвани за заплащането на чуждестранни доставки, или са необходими за в бъдеще за изграждането на производствени съоръжения, за които са нужни големи покупки в чужбина. Остатъкът от субсидийните аванси се погасява чрез постепенно връщане на съкровищните бонове, в които са били превърнати ненужните за плащания субсидийни аванси.

3). България се задължава останалите ѝ средства от субсидиите, респективно от заменящия ги заем, да използва единствено за доходоносни цели и свързаните с това покупки на материали в чужбина да прави само в Германия и Австро-Унгария. Подробностите по използването на средствата се регламентират договорно.

4). За лихвено-погасителното обслужване на германско-австро-унгарските вземания в българския държавен бюджет се заделят приходи в достатъчен размер. За контрол се привлича германец, който има същите права, както френския делегат.

5). България гарантира на Германия и Австро-Унгария определени стопански предимства. При погасяването на тези същите между Германия и Австро-Унгария се води сметка за двустранно допринесеното за България.

V. Практическо предложение за уреждането на чуждестранни дълг.

1). От субсидийните аванси се преобразуват кръгло 800 000 000 лева в дългосрочен заем с номинал 1 000 000 000 лева и се обединява с поетия от Дисконто-гез[елшафт]-Конс[орциум] номинален заем от 500 000 000 лева. Тогава паричната сметка става, както следва:

номинални	кръгло	лева	437 000 000	вече уравнената част на заема от Дисконто дала сумата	кръгло	лева	350000000
“	“	“	63 000 000	още неуравнената част от заема на Дисконто дава за железопътно строителство определени	“	“	50 000 000 +
“	“	“	1 000 000 000	увеличена заемната сума по кръгло 80% поемна цена [цесионен курс] се разпределя, както следва.			
				От субсидийните аванси вече са изразходвани	“	“	200 000 000
				За покриване на отсрочените лихви върху всички субсидии са необходими			

		приблизително около	кръгло лева	150 000 000
		Остават за ползване	“ “	450 000 000+
Лева	1 500 000 000	Общ заем при поемна цена от кръгло 80% дават [чиста сума, действително реална сума]	кръгло лева	1 200 000 000

Тези [лева] на разположение за доходоносни цели, още свободни, са означените с знака „плюс“, общо кръгло 500 000 000 лева.

При обединения заем от 1 500 000 000 лева ще се държи твърдо на отделните разпоредби по влизащия в него заем на Дисконто-гез[елшафт]; това по-специално важи за поемната цена, за 5%-ата лихвена ставка и за погасяването в рамките на 50 години по твърдо установени квоти. За да се гарантира обслужването на лихвите и погашенията, към вече определените за заема от 500 000 000 лева държавни приходи се заделят и други. Тук могат между другите да се имат предвид приходите от въведен монопол върху продажбите на тютюна, солта и петрол, както и приходите, които са свързани с експлоатацията, продажбата или отдаването на концесия на мини и рудници.

Годишният приход от продажбата на тютюневия монопол се изчислява от 60 000 000 до100 000 000 лева при предпоставката, че окупираната част от Гръцка Македония остава на България. Един монопол върху продажбите на петрол и сол могат да донесат годишно по около 10 000 000 лева. Подобна сума може да донесе и държавният минен бюджет, особено от Перник и Бор.

2. Горната, надвишаваща кръгло 800 000 000 лева, сума на субсидиите не се превръща в заем, а се погасява в рамките на едно определено време чрез това, че България връща закупените с авансите съкровищни бонове. Приеме ли се за продължителност на войната краят на 1918 г., субсидиите достигат общата сума от 2 000 000 000 лева. След удръжката на превръщащите се в заем 800 000 000 лева, остават 1 200 000 000 лева. Ако от тях да речем България погасява годишно по 100 000 000 лева чрез връщане на съкровищни бонове, тогава може чрез залагане на вътрешни данъци да се предотврати в съответния размер едно увеличение на дълга на държавата към националната ѝ банка. За да се избегнат лихвени начислявания, субсидиите се отпускат безлихвено от деня на уреждането и техният доход без лихвена печалба се превръща в съкровищни бонове.

3. Пруското Военно министерство зачертава една значителна част от своите искания по досегашните доставки. Остатъкът, включително нововъзникващите искания се освобождава от лихви и се погасява от излишъци на държавните приходи, които са заделени за заема от 1 500 000 000 лева. Предвид на субсидийните искания е желателно едно скорошно споразумение относно вземанията на Военното министерство. В никакъв случай обаче не трябва да се прави отбив върху тези вземания или отсрочване на същите без едновременни споразумения относно субсидийните искания в горния смисъл (виж V 1). Защото съществуването на искания на Военното министерство без падеж гарантира това, че България урежда сполучливо финансовите си разпоредби по ощетяващ за германските интереси начин, без с това да нарушава разпоредбите на договора от 20.11.15., също когато действа и в противоречие по смисъла на субсидийните аванси. Така на едно българско разпореждане да се направи голям паричен превод в чужбина от произхождащите от субсидиите авоари в марки, от германска страна би могло направо да се отговори, че поръчката може да бъде изпълнена едва тогава, когато се уравнят все още неплатените вземания за доставките или се постигне едно задоволително уреждане на всичките германско-австро-унгарски искания.

VI. Български аванс за Германия.

От германска страна може да бъде поискано, щото срещу опрощаване на една съответна част на вземанията за доставките, България зачертава своите искания към Германия. Тук разбира се трябва да се отчита различния произход на двустранните искания. Германските искания възникнаха от държавни доставки; българските аванси осигуриха средствата за заплащането на покупки от български частни лица, като една голяма част на покупките се извършваше за чисто военни цели и с това каузално трябва да са равнопоставени на доставките на Германия. Германските аванси са минати през бюджета, уравнителните срещу това български не. Българското правителство би трябвало принудено да застане като длъжник спрямо Народната банка, вместо германското правителство, и постепенно да погасява дълга чрез данъчни повишения. Не се ли пробие по отношение на уравняването, то тогава остава още едно, от германска гледна точка наистина по-малко благоприятно, но на възникването на двустранните искания повече отговарящо решение:

Би могло да се предяви претенция, щото България да поеме отговаряща на размера на нейните искания част от заменящия субсидиите заем на Германия. Поети ли са ангажименти от германска страна за кредити в размер на 400 000 000 лева, това би означавало, че за погасяване на същите България поема кръгло 500 000 000 лева, (това съответствува на горните 400 000 000 лева при цесия на заема 80%), следователно [получава] една трета и пласира [парите] на пазара в България. Съответно биха се намалили годишно превежданите в чужбина суми. Българската публика би била за първи път заинтересована от един заем, който, обезпечен с най-добрите гаранции на страната, да има по-близък шанс, отколкото това досега се отдаваше, да привлече парите от скривалищата.

III.[2] Стопански концесии.

Тръгне ли се по пътя да се даде на субсидийния заем една възможно най-благоприятна форма и се направи голям отбив по исканията за доставките, то като компенсация за тези последните би трябвало да се сменят всички досегашни стопански предимства, които България може да предостави и които в по-голямата си част вече отдавна по принцип са обещани:

1.) Изпълнение на договора за Перник.

2.) Мините в окупираната област.

Медната мина Бор би трябвало да се отчужди и продаде на консорциум с германско мнозинство или се отдаде под наем. Същото това би трябвало да се извърши за други минни обекти в [област] Морава, към които германският капитал би имал интерес.

В Македония и Морава би трябвало изключителното право за експлоатиране на руди да се даде на синдикат с германски мажоритет за дълго време (минимум 10 години). На германските предприятия би трябвало да се отпуснат широки права по отношение на купуване на земя, фрахт [превозни такси], строеж на свързващи железопътни линии и т.н.; по отношение на данъци, мита и други налози би трябвало да се поемат обвързващи български задължения за дълъг период. Засега минни изследователски дейности имат малка стойност, защото липсва минно законодателство, на основата на което биха могли да се придобият минни права.

3.) Би трябвало да се проучи, дали могат да се поставят искания в селскостопанската област, например предоставяне на територия за засаждане на памук, рамия-култури или образцови стопанства, чрез които може да се въздейства за издигане на земеделието и животновъдството в България. При тези селскостопански предприятия пък би трябвало да се поставят на сметка към непосредствените възможности за печалба непреките предимства, които лежат в стопанското засилване на страната-длъжница и в улесняването на пласмента на селскостопански машини, изкуствени торове и т.н. и набавянето на хранителни стоки и суровини.

4). По отношение на предоставяне или концесиониране на железопътни линии в окупираните области, които България трайно получава, трябва да се поставят претенции. От гледна точка на намиращите се в експлоатация мини в Морава и Македония и други създаващи се предприятия е желателно, щото присъединителната железопътна мрежа да стои под германско ръководство или най-малкото под германско влияние. Като се оставят настрана късите съединителни отсечки, влаганият капитал в железопътната експлоатация е толкова много по-голям, отколкото стойността на въпросните минни и индустриални предприятия, щото участието в железниците трябва да се проучи по същество. При това трябва по-нататък да се вземе под внимание, че важните във висша степен за нашата индустрия доставки за железопътни цели се уреждат също чрез заемния договор (вж. по-горе) Изключително ниската рентабилност на българските железници налага като препоръчително голяма въздържаност по отношение на влагането на нови пари. Следователно от чисто икономическа гледна точка става дума преди всичко за това срещу извършените по време на войната германски работи и доставки да се получат като компенсация акции на жп дружества. Българските желания във всеки случай ще вървят също натам и в уголемена България всички железници да бъдат в държавна собственост и експлоатация.

5). Пристанищни и корабоплавателни права.

6). Въвеждане на монополи, чиито приходи се определят за обслужване на лихвите и амортизациите на субсидийния заем. От тези монополи най-важният е тютюневият монопол. На основата на данни на тукашния ръководител на Дружеството за изкупуване на цигари и тютюни възможностите за приходи могат да се оценят, както следва:

а) Годишната реколта от български тютюни, без споменатите в точка б, може да се определи на около 15 000 000 килограма. Цената на същите ще спадне след войната с няколко лева за килограм. Значителен приход за монопола не може да се очаква от тука.

б) Тютюневата продукция на областта на Ксанти възлиза на около 2 000 000 кг годишно, продукцията в областта на Драма – Серес – Кавала (окупираната част от Гръцка Македония) възлиза в мирно време на около 10 000 000 кг годишно. Очакваните средни цени би трябвало да възлизат на 15-20 лева за килограм. Себестойността, вкл. ферментация и опаковка, се изчисляват на 5 лева. Ако се сметне половин печалба за монопола, тогава се стига 60 до 100 000 000 лева годишно.

Наистина има опасност от едно влошаване на тютюна и с това на предвижданите цени поради това, че досега отглеждането [на тютюна] е ставало главно от турци и гърци. Много от тези същите са изгонени и, ако областта остане българска, ще бъдат заместени от български селяни. На тях пък е присъщо в по-малък размер изкуството на третирането на тютюна, така че въпреки отличната годност именно на тази част на Македония за култивирането на превъзходни цигарени тютюни съществуват опасения за спад на качеството, щом областта Серес – Драма – Кавала остава българска.

За упражняването на монопола би трябвало да се създаде дружество, в чието ръководство по възможност би трябвало да участват и немци. Дружеството ще поема всички тютюни от селянина, на когото би заплащало цена, съответстваща на една разумна себестойност. То би се заело с ферментация, опаковка, продажба и експедиция и от печалбата след покриване на собствените разходи би заделяло да речем 40% на селянина (печалба, изчислена на основата на реализираната за съответното качество цена), 10% за себе си и 50% на държавата, тоест за службата по дълга. То би трябвало да изгради собствени складове и да закупи съществуващи или пък да сключи възмездни договори със съществуващите предприятия. То би трябвало да провери, в каква форма биха могли да се резервират специални предимства на германската цигарена индустрия и на германската тютюнева търговия. В търговия, основаваща се на покупка при селянина и на собствена ферментация и опаковка, отлично могат да участват германци; също така и една унгарска къща.

Прокарването на съответен закон се натъква на големи трудности заради съпротивата на политически влиятелните заинтересовани в тютюна лица. Междувременно тук се открива най-големият приходен източник за държавата, от чието неизползване от страна на Германия би се възползвала при това с вероятност Америка.

Преговорите относно монопол върху продажбите на петрола и солта отдавна са в ход. До първия от тях се домогва приближено на Дойче банк Нефтено дружество, до последния австро-унгарски заинтересовани лица.

IV. Време за предстоящите да бъдат сключени споразумения.

Едно окончателно регламентиране на всички подробности не е възможно, преди да е решено, кои области ще останат при мира на България. Принципно споразумяване обаче е възможно още сега и е настоятелно необходимо по различни причини. Така отчуждавания са възможни само по време на военното положение. Не е вероятно, че ще се успее, българското правителство да се склони за отчуждаване на Бор и предаване на германски консорциум, ако не последват германски компенсации. По-нататък подготовката и преговарянето по-специално относно преследваните стопански предимства, се нуждаят от дълго време и биха могли по-лесно да се реализират, преди България отново да влезе в контакт с вражеските държави.

Относно исканията за въоръжение, преговори се водят за българско формално признаване [за изплащане на задълженията]. Докато не е на лице признаването, от германска страна не може да се позволява никакво съмнение, че исканията са правомерни. Ние имаме на разположение силови средства, за да предадем на тези искания валидност, като отказ на по-нататъшни субсидийни аванси и блокиране на българските държавни авоари в Германия. Затова върху предложената основа може да се преговаря, преди да е налице формалното българско признаване на целия военен дълг.[3]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 194, л. 509-524.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Полковник Масов разпраща копия от доклада си на: германската легация в София 2 екземпляра, на германското Върховно армейско ръководство, Политически отдел 1 екз., на Операционния отдел 1 екз., на генерал-интенданта Лудендорф 1 екз., на германското Военно министерство Берлин чрез германския военен пълномощник при Военното министерство София 2 екземпляра.

Съгласно дипломатическата практика докладът на Масов се изпраща от германския пълномощен министър София граф Алфред фон Оберндорф с придружително писмо А. № 67 от 20 февр. 1918 г. до Външно министерство в Берлин за информация на германския райхсканцлер граф фон Хертлинг.

[2] Така е в документа. Номерирането на частите в доклада е сбъркано – вместо VII, написано е III и вместо VIII – стои IV.

[3] В съпроводителното писмо до Външно министерство, Берлин граф Оберндорф „поверително“ вмъква, че икономическите въпроси, предмет на доклада на полковник Масов, са разработени от ротмистър Мертон, икономически експерт в бюрото на императорския пълномощник фон Масов.

По- нататък германската дипломация използва основно този експертен доклад. Виж док. 332 и пр.

№ 316

Писмо № 7 Lm, 18 февруари 1918 г., Берлин, по дискокабел, на директора на германската банка Дирекция на Дисконто-гезелшафт Густав Шлипер от директора на банката Густав Шлипер до директора на министерския кабинет на Външно министерство таен легационен съветник д-р барон Алфред фон Розенберг,[1] Берлин

За да Ви ориентирам бързо по протичането на нашето завчерашно обсъждане с господин Радославов, за краткост изпращам Ви приложено копие на нашите съотносителни съобщения до Кредитна банка.[2]

[Следва текстът на копието.]

Поверително!

Потвърждаваме[3] получаването на Вашата телеграма от 14 т[ози] м[есец]:[4]

„Чуваме, че на присъстващия там[5] министър-председател се препоръчва от финансовия министър, да уреди вече по-често обсъждания, но незавършен гешефт за оръдията и заема и то във връзка с другите сега висящи преговори съобразно нашето писмо от 15 януари. Ние препоръчваме предпазливост и се надяваме, че ще имаме възможност за отговор. За левовия аванс препоръчваме да не се говори.“

Много вероятно е, че г-н Тончев е телеграфирал на министър-председателя в смисъла на Вашето съобщение, тук обаче по наши информации, такава тема този път не беше зачекната от господин Радославов, също не и при дългата среща в Брест-Литовск,[6] било то че българите не желаеха да поставят своите финансови желания по същото време, когато на първо място защитават териториалните си искания, било то че изобщо интересът към стопанските въпроси отстъпваше зад висшата политика.

Долуподписаните разговаряхме завчера с господин Радославов час и половина, при което освен общия политически разговор, който се посвети на събитията в последно време и на предстоящите преговори с Румъния, от наша страна бяха подложени на дискусия следните три неща:

1). Перник. Наново напомнихме на господин Радославов за изпълнението на неговото обещание. Той отново потвърди, че щял да уреди въпроса, но би трябвало да почакаме, това щяло да бъде неговия последен управленчески акт. Също и Царят безусловно желаел, щото България да държи на думата си. Правителственото мнозинство обаче било прекалено слабо, преди това трябвало да се реконструира кабинетът. Това сега трябвало да стане в най-близко време (същото г-н Радославов говори, известно е, от много месеци, така че не ни направи голямо впечатление с това). Г-н Тончев щял да остане, за сметка на което вероятно щял да се раздели с Бакалов, който и бил създавал затрудненията с Перник. С македонците все още трябвало да се отнасят внимателно, докато Македония не стане дефинитивно българска.

Впрочем на следващия ден в разговор с дяснoподписания[7] г-н Ризов заяви, че по негово убеждение никое българско правителство не можело да даде Перник, без заради това да падне, особено ако при това още веднъж се използва Народното събрание. Единственият може би възможен път бил следователно арбитражния съд. И той би гледал на него като на едно съществено улеснение, ако ние превърнем сегашния договор в контракт за наемане под аренда с ограничен срок, това обаче естествено отново не може да се направи без Народното събрание.

Надяваме се на първо време да успеем да подновим отново преговорите с полковник Ганчев, които все още предлагат някакви шансове.

Впрочем изглежда смята се, че най-добрият шанс – какъвто никога няма да се повтори – е свързан с уреждането за Добруджа. Тъй като този въпрос, предполага се, трябва да се уреди при сключването на мир с Румъния, ние се надяваме, че тогава ще се помисли за Перник и въпросите за новобългарските мини. Според едно току-що пристигнало писмо на господин ротмистър Мертон изглежда там[8] много очакват в това отношение.

Между другото нека се отбележи, както спомена г-н Радославов, при мирните преговори в Букурещ България ще се представлява от господин министър Тончев и генерал Тантилов.

Бор. Изглежда, че господин Радославов отдавна не се е занимавал повече с тази работа. Ние още веднъж му разяснихме, колко настоятелно (поради „опасност“ от преговори за всеобщ мир) и в основата си също без риск за България е, мината за всеки случай поне да се отчужди. По-силно впечатление изглежда да направи това, че споменахме мимоходом, че по унгарски намек, който бяхме получили наскоро и то директно от първостепенна унгарска страна, унгарското правителство с удоволствие би желало да има Неготинския край от своя страна. Следователно господин Радославов трябва всъщност да си каже, за него би ли било изгодно, чрез Бор да създава германски интерес за това, че краят остава към България, ако още не му е достатъчно, че този същият е обещан на България чрез договорите, по които поне Германия без съмнение ще остане непоклатима. Тази част от разговора с господин Радославов споменаваме единствено за Ваша строго-поверителна ориентация. Вие от Ваша страна по-добре е да не говорите за тази унгарска информация, за да не се набие на очи работата. У господин Радославов споменаването сигурно вече е добре запаметено.

Малките линии.[9] Ние говорихме на г-н Радославов в големи щрихи за известните Ви идеи. Това изглежда го заинтересова и веднага обеща да изпрати незабавно г-н Морфов при нас в Берлин, за да се разисква подробно проектът. Молим Ви да обърнете внимание на това, щото да не се остане отново само с обещанието. Очакваме Вашите съобщения по това.

Накрая искаме също да споменем, че г-н Радославов в хода на разговора от само себе си много топло подчерта, че голямата услуга, която [банка] Дисконто-Гезелшафт е оказала на България през 1914 г., никога няма да бъде забравена и че ни моли и понататък да запазим приятелството си към страната. Било му казано, че Дисконто-Гезелшафт била твърде много разсърдена заради Перник. Бързата отзивчивост на желанието да видим тука г-н Морфов, трябва може би да схванем преди всичко като стремеж да ни покаже добра воля. Все пак преговори в Берлин с г-н Морфов при всички случаи вече означава, че си осигуряваме приоритета за това голямо поле на действие.[10]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] Шефът на отдел „Ориент“ във Външно министерство д-р Розенберг междувременно е издигнат на поста министерски секретар/директор на кабинета на държавния секретар на Външно министерство и е получил титлата „пълномощен министър“.

[2] Следва саморъчен подпис: „С най-добрите ми почитания Ваш напълно предан Шлипер.“

[3] Адресанти са двамата директори на Дисконто-гезелшафт д-р Артур-Абрахам Саломонсон и Густав Шлипер.

[4] Телеграмата на Кредитна банка от София се цитира изцяло (текстът в кавички).

[5] Берлин. В момента министър-председателят Радославов пребивава в столицата на Райха.

[6] Междувременно за кратко Радославов участва в преговорите в Брест-Литовск..

[7] Густав Шлипер.

[8] В София.

[9] Имат се предвид железопътните проекти за Добруджа, Морава и Македония.

[10] След получаване на дискокабела, на 18 февруари, във Външно министерство се нарежда „незабавно до 6.30 ч. днес, да се направи препис“ на приложеното копие-информация на двамата банкови директори и се изпрати на граф Оберндорф. С дата 19 февруари в полето на документа е записано: „Препис на приложението [информацията на Саломонсон и Шлипер] изпратен на пълномощния министър в София.“

№ 317

Препис на информация I а № 201/18 geheim, 20 февруари 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при българския цар Фердинанд флигел-адютант на германския император Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до германското Върховно армейско ръководство, Политически отдел, германска Върховна главна квартира

Съвсем тайно.

Относно разговор с финансовия министър Тончев.

Определеният за преговорите в Букурещ финансов министър Тончев изложи пред мен поверително следното становище за българските искания към Германия.

Кабинетът схващал приетите финансови задължения чрез съюзническия договор от лятото на 1915 г. като подарък на Германия за България. България не можела да поеме нито военния дълг, нито финансовото уравняване [изплащане] на военните доставки. Всичко това падало в тежест на Германия. За да докаже отзивчивост, България би се отказала от припадащата ѝ се по право част от румънската военна контрибуция и би я прехвърлила на германска сметка. Ако би се действало по този начин и ако Германия се погрижи за това, щото цяла Добруджа да премине непосредствено към България, тогава от нейна страна нищо нямало да стои повече на пътя за сключването на нова военна конвенция. В противен случай правителството на Радославов щяло да подаде оставка.

С това българската скромност на един български министър, който с удоволствие се представя за стълб на Съюза и като искрен приятел на Германия, още не беше достигнала своята кулминация.

На моето възражение, че уравняването на военните доставки на Германия според договора са замислени по друг начин, той отклони третиране по същество на този правен въпрос и обяви за задължение на една велика сила, ако тя иска другояче да претендира за доверието на по-малки сили, да бъде великодушна. Цяла България би се присъединила плътно към Германия, ако стане известно, че тази същата ѝ е опростила дълга. Радославов би бил тогава великият държавник.

Моят въпрос, защо той в балансирането на сметките с Румъния включва Добруджа с голяма нула, намери простия отговор: „Защото тя винаги е принадлежала на България!“

Също така набързо г-н Тончев съумя да се справи с претенциите на Турция: „Ние не сме викали турците, следователно нямаме нищо общо с техните претенции. Това е работа на Германия.“

Моята бележка за това, че ние също имаме свое Събрание, което се нарича Райхстаг и точно като при българите изисква отчет за държавния бюджет, следователно би могло да напреви възражение срещу доста едностранното решение на въпроса за дълга, доведе в крайна сметка до твърде ефимерна концесия: Г-н финансовият министър каза – „България ще докаже благодарността си за финансовото облекчение с това, че ще позволи на германците да участват в предприятията в новите области, разбира се не открито, защото това българското самочувствие няма да понесе, но скрито и под българско фирмено име на новите предприятия."

Позволих си да фиксирам това становище, което, макар и по-малко откровено изглежда застъпва и г-н Радославов, тъй като при Букурещките преговори то представлява приложим критерий към българската съвестност. Спрямо нашето схващане то представлява българската крайност. Българското правителство безрезервно ще е за това, ще оказва единодушно съпротива, ако ние не се съгласим с това, ще заплашва с оставка – и накрая ще стане по-сговорчиво, когато види, че не оставяме да си играе с нас.

Във връзка с нашите искания, предстоящи да бъдат поставени на България, позволявам си да се позова на моя доклад № I с 159 от 16.2.1918 г.[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/31, л. 1-2.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2479.

---

[1] Това е док. 315.

Все във връзка с разговора си с Тончев от 20 февруари 1918 г., на следващия ден, 21 февруари, полковник фон Масов пише отново до германското Върховно армейско ръководство, изразявайки мнението си. Той смята за необходимо „въпросите за железниците и мините да се разискват заедно", а що се касае до българските военни цели, свързани с тези въпроси, дословно той смята: „...българите ще изискват нашата подкрепа до постигане на своите далечотиващи военни цели, на нашите основателни претенции обаче ще отговарят уклончиво и протакащо. Има основание да се приеме, че те искат да ни накарат да им предадем Добруджа без да поемат каквито и да било задължения от тяхна страна." Накрая Масов обръща внимание, че преговорите за основаване на германско-българско железопътно дружество в окупираната Моравска област ще зависи от „единство относно новата политическа граница в тази област". Доколкото е информиран обаче „още не е постигнато единство по това между Виена и София". (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/31, л. 3.)

След това писмо полковник Масов пише второ такова пак до Върховната главна квартира: „...финансовият министър Тончев пътува днес с български представители за Букурещ. Неговата най-важна задача е претенция за цяла Добруджа за България. Според направените пред мен негови изявления, той ще се откаже от военна контрибуция и икономически предимства, ако Германия опрости на българите целия досегашен военен дълг". Изтъквайки това и като отбелязва, че българските искания са неприемливи за Германия, фон Масов настоява германското Военно министерство да вземе „окончателно ясно становище по българския военен дълг" като организира преговори по въпроса в Берлин. (ИИ БАН, кол. VI, оп. 68, ае 197, л. 531, също ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/31, л. 7. Във връзка с общото разглеждане на въпросите за железниците и мините виж док. 320.)

№ 318

Доклад В. № G.G. 465, 22 февруари 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II-ри ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерството на марината адмирал Едуард фон Капеле, отделно копие до Централния отдел, както и до шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[1]

Относно: Българските пристанища като бъдещи опорни пунктове [бази] за германските военноморски сили във връзка с въпроса за Добруджа.

Министър-председателят Радославов преди няколко дни заяви в Брест-Литовск пред г-н фон Розенберг,[2] че след сключване на мир с Украйна и изчезване на великоруското съседство, едно отстъпване на Констанца на Германия не би било повече под въпрос. Той се изказал в смисъл, че в бъдеще всяко българско пристанище би било повече или по-малко база за Германия. При посочване на неговите по-раншни предложения относно Констанца, той търсеше несъстоятелни претексти и изглеждаше да е изгубил паметта си.

Колкото повече наближава възможността за скорошно сключване на мир с Румъния, толкова по-високо се издигат вълните на националистическото вълнение. Бъдещето на Добруджа владее преса и обществено мнение. Един огромен агитационен прилив за трайното присъединяване на цяла Добруджа към България е в ход. Във връзка с това продължава насъскването от самата Добруджа срещу германското Тилово управление; всички управленчески мерки на последното се раздуват в прорумънски, антибългарски мерки, от справедливи наказания за нарушаване на реда, наложени на хора с български произход, се конструират преследвания на българите, германски тормози и т.н. Тук гъмжи от оплаквания от Добруджа, писмени и телеграфически. Делегации от добруджанци се явяват и биват приемани от министри. Накратко, ставаше всичко, за да се разпали българският национализъм до точката на кипене.[3] Като типичен пример с какви средства не се свенят да действат, би могло да се посочи един благотворителен концерт в Констанца, който беше нарушен от български войници в цивилно облекло, така че германските военни трябваше да се намесят, една случка, която тук беше по невероятен начин преиначена и която не на последно място допринесе за това да бъдат насъскани българските духове срещу нас. Приемам, че морски капитан Ребенсбург е докладвал за този случай.

Междувременно при подготовките за сключването на мира с Румъния въпросът за Добруджа беше привременно формулиран от държавния секретар фон Кюлман в смисъл, че цялата Добруджа би трябвало най-напред да се отстъпи на всички съюзнически Централни сили. Тази формула, която съобразявайки се преди всичко с Турция трябваше да представлява един временен изход, предизвика тука най-енергична съпротива. Българският Министерски съвет отхвърли по време на отсъствието на министър-председателя германското предложение и представителят на Радославов от Външното министерство, г-н Златанов, обоснова отхвърлянето с това, че така би се дало в ръцете на Турция компенсационен обект, който би могъл да доведе до турски претенции на границата при Марица, където България никога не би направила концесия. Използва се при това случая, да се държи най-остър тон срещу Турция. Противно на това турците гледат със загриженост на развитието на Добруджа и държат на старото си становище, което има за цел свободен транспортен коридор през Констанца – Черна вода за Средна Европа. С това съществува опасност, че в преговорите с Румъния Централните сили ще влязат по този важен въпрос с големи различия в собствения лагер. Че Австро-Унгария използва положението, за да настройва в България срещу нас и сама да извлече предимства, затова са налице достатъчно признаци, които също се потвърждават от тукашния турски пълномощен министър.

Г-н Радославов се завърна тук на 20 февруари от Берлин, респ. Виена. Според неговите изявления в германската преса изглежда той лично – навярно не без съгласие на Царя – бил склонен, да се приближи до германското предложение, което цели отстъпването на Добруджа в общо разположение на съюзените Централни сили. В Министерския съвет обаче той се натъкна на силна съпротива. Говореше се даже за министерска криза и двамата господа, определени като депутати за мирните преговори с Румъния – министър Тончев и заместник-председателят на Събранието Момчилов – се възпротивиха да заминат за Букурещ, ако националните искания на България относно Добруджа в смисъл на пълното отстъпване на България не послужат за основа за преговорите. Ако и да не се е стигнало до пълно изясняване, то изглежда обаче да се е отдало на г-н Радославов да успокои духовете и споменатите делегати днес отпътуваха. Министър-председателят изглежда ще трябва да се е подготвил, да отзове двамата господа отново, в случай че в Букурещ, респ. Фокшани, те прекалено разбъркват нещата, за да отиде тогава сам на мястото на преговорите. При отиващото надалече безпокойство на българската общественост не може обаче в момента все още да се предвиди, как ще се развият нещата. При всички случаи тъкмо е време, щото ние да заемеме по Добруджанския въпрос едно недвусмислено поведение, което в логическо следване на нашата досегашна политика отговаря на българските искания, но едновременно ни осигурява нужните гаранции за бъдещото ни отношение към България и Турция.

Тук влиза преди всичко военната конвенция, установяването на бъдещите отношения на заинтересованите държави по отношение на Дунав, осигуряването на договорни гаранции за използването на български пристанища като бази за германските военноморски сили (евентуално във връзка с една военноморска конвенция) и накрая уреждането на нашите финансови отношения с България.

Що се отнася до бъдещето на Констанца, то тука преди всичко ще става дума и за турски интереси, чието застъпване чрез нас ще зависи в много отношения от сключването на военноморска конвенция с Турция. Като минимално искане, естествено срещу гаранция на сегашната граница при Марица, ще може да се постигне свободният превоз на стоки от Черна вода за Констанца, както и установяването на Констанца като свободно пристанище.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/32, л. 27-31.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2962.

---

[1] Препис на доклада е изпратен на представителя на Министерството на имперската марина в германската Върховна главна квартира.

Сравни док. 316.

[2] Това и всички останали подчертавания в текста са направени от адресата на едно от трите копия, с които разполагаме.

№ 319

Шифрована телеграма № 148, 23 февруари 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Министър Тончев вчера непосредствено преди отпътуване говори в Народното събрание с преувеличение на едро: финансовите претенции към България не били никога досега толкова високи. Той обаче можел да даде приятно обещание, че тежестите няма да паднат върху страната. По-нататък: Отивал с пълно убеждение в Букурещ, да може да върне на българския народ това, което той очаква.

Както вече беше съобщено, любимата идея на Тончев е, че ние подаряваме на България дълговете и по повод сключването на военна конвенция поемаме големи нови задължения. За всичко това ние компенсираме с Румъния, където България иска да се откаже в наша полза от участие във военна контрибуция и стопански предимства.

Относно Добруджа чувам съвсем поверително, от изявленията на Тончев и Момчилов можело да се заключи, че те се надяват на подкрепа чрез един „красив жест“ на министър граф Чернин.[1] Тукашният пълномощен министър граф Чернин се отправя в началото на следващата седмица също за Букурещ.

Радославов твърди, че е въздействувал успокоително върху делегатите. На въпроса ми, дали същите са се примирили с отстъпването на Добруджа на силите от Четворния съюз, той не отговори съвсем ясно.

С турците изглежда тука все още да не са преговаряли. Радославов не иска да знае нищо за това и изчаква турска инициатива. Той изтъкна ново турско поражение в Палестина![2]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 196, л. 529-530.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] На 25 февруари 1918 г. от Букурещ, където участва в мирните претовори, Рихард фон Кюлман телеграфира до Външно министерство: „Ако българските делегати лелеят надежди за „красив жест“ на Чернин, то по мое убеждение, те са си направили погрешно сметката. Граф Чернин се отнася значително по-отрицателно към българските доста нескромни претенции, отколкото аз.“ На свой ред генерал Лудендорф, като използва строго поверително връзката „von Hofrat zu Hofrat“ [„от придворен съветник до придворен съветник“] пояснява на най-височайше равнище в Берлин и Виена: исканията на българите са „подли изнудвания“, те си въобразяват „германската закрила сигурна“, Германия и Австро-Унгария обаче не трябва да отстъпят на България. „Да се скъса със заплахите на България – не би трябвало да се приема трагично. Германия и Австро-Унгария сега са задължени само да издействат за България нейната стара добруджанска област и една поправка на границата.“ (Bonn, GrHQu, Bd. 11, телеграма № 449 от 3 март 1918 г. на Лерснер до Външно министерство.)

[2] Копие на телеграмата е предадено на 24 февруари 1918 г. под № 89 на германския държавен секретар фон Кюлман, който е в Букурещ.

№ 320

Копие на доклад I C № 224/18 geheim, 24 февруари 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при българския цар Фердинанд в София флигел-адютант на германския император Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до германското Върховно армейско ръководство, Политически отдел, Върховна главна квартира[1]

Към № 27397 P/№ 2319 E geh[eim].

Чрез Ia № 218/18 geh[eim] от 21 февруари си позволих предложението, уреждането на бъдещото изграждане на железниците в новоосвободената българска област[2] да се реши във връзка с въпросите за мините.[3] Без гаранцията да се спечели влияние върху експлоатацията на подземните богатства, едва ли германски капитал би могъл да се спечели за досега малко рентабилните железници. Във връзка с това обаче стои също използването на водния път на Дунав. За създаващите се параходни дружества са нужни складове за въглища, за тези същите съединителни линии към рудниците. Така цялата стопанска политика на Балканския полуостров е изправена пред единодушно вземани решения. При тяхното прокарване да се абстрахираме от австро-унгарско сътрудничество, не бих искал да препоръчвам. Едно че Австро-Унгария има основание да очаква да прокарва интересите си тук също така добре, както и ние, и вече е наложила същите – благодарение на многобройни търговци и индустриалци, добре сработили се, запознати с самобитността на Балканите. Второ едно планомерно разграничаване от Австро-Унгария би ни поставяло по пътя значителни затруднения и би създавало съревнование, което ни идва най-малкото скъпо. Не може да се отрече, че австро-унгарската търговия е работила тука в много области по-умело, отколкото нашата. И близостта на връзките с Виена и Будапеща е в тяхна полза.

Това не изключва, че при общо участие ние си гарантираме предимства. Нашите общи военни цели с България, нашите финансови претенции, които значително надвишават тези на Австро-Унгария, разгръщащата се ефективност на нашата индустрия – всичко това ни дава необходимото предимство и без разделяне на икономически области на Балканите да поемем водачеството.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] В края на документа е посочено, кому – освен на германското Върховно армейско ръководство – да се връчат копия от доклада на Масов, а именно: на германската легация в София, на шефа на Полевите железници чрез легацията в София, както и на Военното министерство в Берлин чрез военния пълномощник на пруското Военно министерство в София.

[2] Областта на Морава. Виж док. 187, 196 и пр.

[3] Виж док. 317, индекс 1.

[4] На 27 февруари 1918 г. германският пълномощен министър в София граф Оберндорф, представя доклада на полковник Масов под № 77 на райхсканцлера граф фон Хертлинг, като заявява, че се присъединява в подкрепа на становището на фон Масов. Той счита, че по политически съображения, нещо което е подчертавал и по-рано, икономическото сътрудничество с Австро-Унгария е желателно, тъй като при евентуални оплаквания за икономическа експлоатация на страната и нейните ресурси от Германия, ще бъде по-добре, ако в тази експлоатация е включена и втора държава. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3. Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

№ 321

Телетипна телеграма № 7, 28 февруари 1918 г., полева поща, Варна,[1] на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин[2]

Държавният секретар Кюлман пристигна вчера от Констанца за кратко заседание[3]. Според изявленията му, Румъния е склонна да сключи мир с много благоприятни условия за нас. Единствената пречка е Северна Добруджа с Констанца. Румънци са съгласни Добруджа да остане на България само до Трояновия вал. България била непреклонна срещу това, въпреки това Германия, Австро-Унгария и Турция нищо не можели да възразят срещу румънското становище. При неуспех на преговорите заради българското твърдоглавие би възникнал въпрос, дали Германия /сега?/ трябва заради български военни цели да приеме борбата срещу Румъния. България не би могла да изисква това, тъй като съюзническият договор не съдържа никакви задължения на Германия относно Северна Добруджа. Австро-Унгария вероятно няма отново да настъпи срещу Румъния. Тежестта от нова война би паднала само върху Германия, което не би било защитимо пред германския народ. Попитан за мнението ми за поведението на България в случай, че бъде принудена да се откаже от Северна Добруджа, аз заявих, решително съм на становището, че тогава вероятно падането на сегашното правителство е неизбежно, и посъветвах в случай, че въпросът се изостри, да се предизвика лична размяна на мнения между Императора[4] и Царя[5], за да се улесни приятелско споразумение. Държавният секретар каза, че може би финансово възмездяване за България вероятно би довело до въпроса за отказ от Северна Добруджа; аз посочих стремежа на финансовия министър Тончев за поемане на българските военни дългове от Германия, на което държавният секретар оживено се спря и каза, Румъния би платила разбира се с удоволствие, ако България се откаже от Северна Добруджа. Това трябва да се опита; на първо време обаче трябва да се изчака успехът на една лична акция на император Карл пред румънския крал.[6]

За бъдещето на Констанца държавният секретар допусна забележка, от която може да се заключи, че намерението да направим от Констанца германска база е отпаднало.[7] Въпреки това аз считам, че последната дума по това все още не е казана, понеже от страна на България при случай отново може да се съживи желание за разделяне на България от Румъния чрез германски коридор Черна вода-Констанца.

Пълномощният министър[8] е информиран.[9]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/38, л.27-28.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4628.

---

[1] Държавният секретар Кюлман пристига за кратко във Варна и се среща с Арним.

[2] В шифровъчната служба на Адмиралтейския щаб към телеграмата е поставен гриф „Ganz Geheim“, подчертано с две черти. Освен това се отбелязва, че строго секретната телеграма се изпраща на представителя на марината във Върховната главна квартира.

[3] Подчертаванията в текста са направени в Адмиралтейския щаб на марината. Към подчертаванията в полето на документа в ляво са написани ред бележки. Същите обаче не могат да се разчетат, тъй като при фотокопирането на документа почти изцяло са отрязани.

[4] Вилхелм II.

[5] Фердинанд I Български.

[6] Крал Карол I.

[7] Подчертано освен в текста, също и отстрани вляво в полето с две вертикални черти и удивителен знак.

[8] Граф Алфред фон Обериндорф

[9] Че Северна Добруджа е „единствената пречка“ за мир с Румъния лично и настоятелно граф Обериндорф заявява на 3 март 1918 г. в българското Министерство на външните работи и изповеданията, пред новия главен секретар Златанов. Последният оспорва твърдението, Оберндорф подчертава: „Румъния току-що ясно заяви, че тя приема всички германско-австрийски искания, трудностите се състоят единствено и само по Добруджанския въпрос.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11, съобщение от 3 март 1918 г. на Бусше до Лерснер.)

№ 322

Телетипна телеграма № 474, 4 март 1918 г., полева поща, София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин

Завърналият се от Букурещ делегат на мирните преговори, директорът на Кредитна банка Щанге съобщава, че днеска вероятно ще бъде сключен прелиминарен мир с Румъния. Договорът ще съдържа параграф да се осигури на Румъния свободно преминаване Черна вода Констанца, при което въпросът за държавноправната принадлежност на ивицата Черна вода – Констанца на първо време остава открит. Отстъпването на цяла Добруджа минава между впрочем засега на общо разположение на съюзниците.

Същото съобщено Константинопол, Варна, Констанца.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 7-8.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

№ 323

Телеграма, 5 март 1918 г., на германската Върховна главна квартира до германското Външно министерство, Берлин[1]

№ 455. Полковник фон Масов телеграфира на OHL [Върховно армейско ръководство]:

„Престолонаследникът Борис ми каза днес предвид на турските искания към България:

Ако Германия се застъпи за турските владения в Азия, то това е и за нас от полза, тъй като гладът за власт на Англия там трябва да бъде задушен и ние бихме се отблагодарили най-добре за съседство на Антантата в Мала Азия. Ново съживяване на турски аспирации в Европа[2] обаче е нетърпимо за нас. Германия стои по този пункт пред труден избор. Тя трябва да реши, дали иска да се застъпва за една вътрешно съсипана държава, чиято роля в Европа е изиграна, или да бъде с една възходяща млада държава. Една погрешна политика би си отмъстила на бъдещето на германско-българските отношения.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Телеграфира Лерснер, като представител на Външно министерство във Върховната главна квартира. Той оформя документа, като съобщава телеграма № 455 на полковник фон Масов от Со-

фия от същия ден 5 март 1918 г., приета в Политическия отдел във Върховната главна квартира под № 2896 Р.

[2] Има се предвид в Добруджа и Тракия.

№ 324

Доклад В. № 877 А., 7 март 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и лично до шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[1]

Доклад за пътуването до Констанца и Варна от 23 февруари до 6 март 1918 г.

На 25 февруари сутринта пристигнах в Констанца.

Посещение при Превъзходителство фон Унгер[2]

Шефът на Етапното управление [Негово] Превъзходителство фон Унгер ми потвърди, че съществуващото в тиловата област напрежение между германските и български служби, за което вече беше съобщено на друго място, е приело много нерадостни форми. Вината лежи реално без съмнение у българската страна. Българите правят всичко, за да настройват населението. Установени във всички селища на Северна Добруджа български емисари провеждат безогледна пропаганда. Намиращите се в села и градове български учители трябва да се считат изключително като подстрекатели-агенти. Срещу това имам впечатлението, че тиловото управление чрез непознаване на политическите отношения предлага на българите голямо пространство за атаки и с това все повече и повече нов подстрекателски материал. Неговите усилия за съживяването на културни фактори и в подкрепа на бедстващото население, като основаването на румънски училища, устройването на обществени кухни и т.н., които естествено на първо място са в полза на румънското население, не отчитат факта, че българите в една област, за която претендират, няма да проявят разбиране за това и ще съзрат в него само едно прорумънско, респ. антибългарско поведение; съществуващата сред българите омраза срещу румънския смъртен враг, който по тяхно мнение не заслужава пощада, е фактор, който би трябвало, по мое мнение, да се взема повече под внимание от тиловото управление. Властващото в София впечатление, че тиловото управление носи вина за властващото в Добруджа, нарастващо германско-българско напрежение, не може да бъде отминато с лека ръка. Фактически дейността на германското Етапно управление едва ли може да бъде обвинена в политико-психологическото третиране на нещата, обаче грешки могат да бъдат допуснати. Генерал-лейтенант ф[он] Унгер ми каза, че той не бил политик[3], също бил малко политически информиран. Към това мога само да кажа, че на този важен задграничен пост, който се е превърнал в главното поле на търкания между нас и българите, съобразяването с политическите отношения в България трябваше да бъде една особено важна задача, която толкова по-малко би трябвало да се занемарява, когато в тази страна всичко, дори и най-дребните и незначителни събития, като напр. един благотворителен базар, на който се пеят румънски песни, могат да бъдат оценявани от политическа гледна точка, при която съюзникът, дори тогава, когато липсват симпатиите към него, би трябвало да бъде повече зачитан. Цялото, толкова малко радостно за нас развитие на Добруджанския въпрос би било друго при политически умело ръководство на управлението в Румъния, респ. Добруджа.

Похищение на Свети Димитър.

Като характерен пример за начина на мислене на българите спрямо Румъния бих желал да приведа тука един инцидент, за който научих в Констанца:

Преди около 14 дни от една малка църква в Букурещ били откраднати от български патрул в сребърния им саркофаг мощите на Свети Димитър, светеца-закрилник на града, и с камион били откарани в посока Гюргево с намерението да ги отнесат в България.

Възмутеното румънско духовенство и население се обърнало още същата нощ към генерал фелдмаршал фон Макензен, който под звъна на всички камбани на града приел делегация и обещал помощта си. Отвлеченият светец бил задържан в близост до Гюргево от един германски улански патрул и бил отново върнат.

Последицата от тази, естествено изцяло правилна германска намеса, е всеобщо възмущение на българите. Не само простите хора смятат, че право на България би било да си върне един български светец, който им е бил откраднат преди 1000 години, но и образовани хора, с които разговарях, застъпват това становище, което трябва да е било също официално изразено чрез българския правителствен представител в Букурещ, генерал Тантилов. Едно чувство за разбирането на похищението и църковното светотатство към омразния румънец не съществува у нито един българин и законният начин на процедиране на генерал-фелдмаршала се използва само като ново доказателство за антибългарското поведение на нашето правителство в Букурещ.

Флот: позицията на упълномощения адмирал-щабен офицер в Констанца спрямо Тиловото управление и останалите германски власти е напълно отлично. Генерал-лейтенант ф[он] Унгер се изказа пред мен с голямо признание за дейността на флота в Констанца.[3]

Доколкото ограничените условия позволяваха, при намиращите се в Констанца флотски части цареше оживена дейност. Особено неуморна в дейността си беше миночистачната дивизия на капитан-лейтенант барон фон Брандис, която почти ежедневно е в морето и когато се представи случай се подкрепя от все още наличните самолети при търсенето и прочистването на мини. Видимо ограничени са успехите на миночистачните работи преди всичко поради липсата на персонал. Наличните миночистачи не могат в момента всички да бъдат екипирани. Би било много желателно, особено и предвид на предстоящите миночистачни работи пред [устието на] Дунав, ако тази липса би могла скоро да се преодолее.

Скорошното изпращане на поръчаната резервна лодка ми[5] изглежда от тази гледна точка също така във висша степен необходимо. От години лодките са без корабостроителни поправки на служба, една или друга лодка винаги е в състояние на нужда от поправка и затова една резервна лодка е спешна необходимост.

За необходимостта от кораб-майка за предстоящите миночистачни работи по море е вече докладвано от морски капитан Ребенсбург. Бих желал това искане да подкрепя още по-специално и при това да отбележа, че считам за тези работи като много ценно това, ако всички определени за Черно море миночистачни средства биха били организационно обединени под едно ръководство. Един шеф на миночистачите, какъвто би била личността на опитния и способен капитан-лейтенант барон фон Брандис, и на когото като орган на Средиземноморската дивизия биха били подчинени всички съответни средства, би довело, по мое мнение, до едно значително по-икономическо използване на тези средства и преследваната цел да може да се достигне за по-кратко време, отколкото това ще бъде възможно при сегашната организация.

По-големи трудности изглежда съществуват вследствие на липсата в момента на персонал, също както и на стоящи на преден план работи по ремонтиране на пристанището. Изглежда тук особено липсва технически персонал. При това въпрос между другото е и поправката на намиращия се в Констанца багер, който би могъл да свърши отлична работа не само там, а също и на Дунав. При всички обстоятелства не ми изглежда допустимо по-нататъшно намаляване на персонала, доколкото в интерес на вноса е необходима, респ[ективно] ще се поддържа военна експлоатация на пристанището.

Присъствие на държавния секретар ф[он] Кюлман в Констанца.

За посещението на държавния секретар ф[он] Кюлман в Констанца и неговите изявления съобщих с телеграма от 28.2.[6] Бях поканен заедно с упълномощения генералщабен офицер на закуска, дадена в чест на държавния секретар от генерал-лейтенант ф[он] Унгер.

Във връзка с това последва кратка обиколка на града, към батареите и през пристанището. Целта на посещението, което продължи само около 3 часа, трябва да се търси единствено в това, че държавният секретар искаше да получи лични впечатления за едно място, което играе важна роля в преговорите с Румъния и България.

Както вече информирах, самият държавен секретар изглежда не приема едно "германско" бъдеще на Констанца. Въпреки това останах с впечатлението, че от наша страна ще се настоява като „максимум" на нашите претенции на германската ивица Констанца – Черна вода, за да може на всяка цена спрямо България да се прокара поне свободният стоков трансфер за Румъния и една свободна пристанищна зона в Констанца.

Варна. На 28-ми февруари сутринта пристигнах във Варна. След обсъждане на всички настоящи въпроси с капитан-лейтенант Майер направих посещение на флотския шеф ген. Кирков.

По смисъла на приложения по разположение на Министерството на имперската марина вот на Адмиралтейския щаб, М 7132 от 15 февруари, повдигнах пред него разговора за бъдещото отношение на българския към германския флот. При това отново стана ясно, че самият български флот се отнася абсолютно пасивно към[7] този въпрос. Генерал Кирков ми заяви, не можел да ми каже нищо по този въпрос, това било единствено работа на политическите фактори в София, респ. на българското ръководство на армията; той нямал никакво влияние върху това. Липсата на влияние на българския флот като фактор при определяне на неговите собствени дела е безспорна. Той и неговият ръководител, генерал Кирков, са само твърде второстепенни експоненти на българското войсково ръководство и само отново се потвърди моето убеждение, че едно действено позитивно влияние върху неговото бъдещо развитие или върху отношението му към нас може да бъде спечелено единствено в София при централните власти.

Що се отнася до доставката на подводници, генерал Кирков беше съгласен с предложените от държавния секретар на Министерството на имперската марина становища.[8] Той възнамерява да изпрати н Германия в близко време комисия за по-нататъшно уреждане на този въпрос. Основна грижа на българите изглежда да е, че ние бихме могли да се опитаме, да им "натрапим" стари, вече употребявани лодки. Тяхното недоверието произлиза от собствения им начин на мислене.

Поемане на Хидропланната станция Ксанти от България.

При обсъждане на възможността, че Хидропланната станция в Ксанти можела при дадени обстоятелства да бъде изтеглена, аз поставих въпроса, дали в такъв случай българският флот би бил склонен да поеме станцията. Положителен отговор не можах да получа и по този въпрос. Генералът проявява твърде малък интерес за бъдещето на българския флот в Егейско море, както и изобщо изцяло е владян от дребнави помисли. Със страхлива боязън пред най-малката отговорност той винаги се опитва да избягва всяка обвързаност. Затова относно Хидропланната станция Ксанти успях да постигна само това, че най-накрая той ми заяви, че щял "обстойно" да проучи въпроса, който бил от „обхватно" значение.

Неговите забележки, че нямал достатъчно персонал, за да екипира станцията в Ксанти заедно с тази във Варна, биха били невалидни след прекратяването на военното положение в Черно море. При сегашното военно положение ми изглежда съвършено неоснователно германски летци, които спешно са необходими на други фронтове, да бъдат излагани на климата на Егейско море и да извършват българска работа, докато българските военноморски летци водят в пълно спокойствие мирен живот във Варна.[9]

Веднага щом се вземе решение за бъдещето на Хидропланната станция Ксанти, възнамерявам да повдигна това становище пред българското Главно армейско ръководство и евентуално да му предложа да закупи станцията, тъй като по м[ое мнение] чрез преговори с ген. Кирков не ще се постигне положителен резултат. Що се отнася до намиращата се в Ксанти 8,8 см зенитна батарея, то българското ГАР вече изрази желанието да я закупи. Засега аз се отнесох сдържано към това желание и дадох на ГАР да разбере, че зенитната батарея едва ли би могла да бъде продадена самостоятелно и че продажбата ѝ може да стане единствено заедно със съоръженията на Хидропланната станция, в случай че същата би била разпусната.

Отношение на генерал Кирков към капитан II-ри ранг Серафимов.

Отношението на генерал Кирков към шефа на Черноморския флот, капитан II-ри ранг Серафимов, изглежда в последно време да е станало доста напрегнато. Серафимов се изказа по това пред мен сравнително открито. Генерал Кирков вижда в Серафимов своя наследник, гледа го с недоверие и се опитва, както изглежда, да го изтласка. В деловото застъпване на кап. Серафимов, като член на Комисията по примирието, за общите интереси на съюзниците Кирков вероятно съзира опасност за българските интереси. Подкрепата на германските усилия, българският тонаж да се фрахтува чрез Серафимов на Параходната компания, послужи тогава на генерала за повод да го отзове от Букурещ и да го замести с капитан Стателов. Серафимов ми говори за това с голямо огорчение и използва случая, за да ми каже, каква тежка пречка би бил тесногръдият и подозрителен начин на мислене на Кирков за бъдещето на българския флот и неговото отношение към нас. Че отдавна аз лично също имам това впечатление, е известно там от събитията, които бяха свързани с предвижданото закупуване на парахода „София“.[10] Кирков се опитва от неразбираемо, но чисто българско недоверие, да вреди на нашите интереси, където може, и е достатъчно късоглед, за да не види, че при нашите усилия ние имаме пред вид и българските интереси. Това потвърждава и поведението му по въпроса за фрахтуването на българския тонаж чрез нас, за което съобщих с телеграма № 777А от 4 март. Точно както в случая „София“, той ще задвижи всичко, за да възпрепятствува реализирането на договори за наемане. При това той няма да се спре също както и преди пред непочтени пътища и интриги. Нашата работа тука би била значително по-лека и по-успешна, ако този мъж би бил заменен бързо с някой друг, най-добре чрез капитан II-ри ранг Серафимов. Не смятам за изключено, че борбата Кирков срещу Серафимов може да доведе до поражение и с това до уволнение на последния, ако не се отдаде генерал Кирков своевременно да бъде елиминиран. [11]

Удостояване с ордени. При тези обстоятелства имах обосновани опасения да предложа ген. Кирков за германски орден. Тъй като обаче с оглед на многобройните български удостоявания с ордени, които бяха връчени в последно време на германски военноморски лица, декорирането на български военноморски офицери ми изглеждаше неизбежно, аз не можех да ходатайствам за заобикаляне на генерал Кирков. Последицата от това би било едно раздразнение, което в крайна сметка и за нас не би останало без щети.

Предаване на Хидропланната станция Варна на българския флот.

Капитан-лейтенант Майер е информирал за това подробно.

Станцията ще бъде готова за предаване в средата на март, всички подготвителни работи ще са привършени дотогава. Заплащането от България ще последва веднага, щом поръчаните и още непристигналите резервни материали за станцията бъдат доставени.

Минночистателни работи на българското крайбрежие.

Българският флот се ограничава с това да се грижи чрез често претърсване за сигурността на освободения фарватер към Варна, респ. по крайбрежието до турската граница. Впрочем засега той няма намерението да предприема широки минночистателни работи. Обзет е от мисълта за възможността от наближаващи усложнения с Турция, при които скъпо платените мини биха могли още да му послужат.

За означаването на проходимите пътища българският флот е поръчал шамандури при военноморския представител в Браила. Може би доставката на шамандурите би трябвало да се използва от нас, за да се направи флотът по-благосклонен по въпроса за фрахтуването на българския тонаж от германската Параходна компания.

Експлоатация на мангановата мина Бела.

Работите досега все още не са започнали. Ръководителят на рудника се намира от около 3 седмици в Германия. Както чувам, той се опитва чрез посредничеството на S.B.K. да набави за транспортирането на рудата подходящи малки параходи, които биха могли да се превозят до Варна по железницата.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 16-25.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Арним изрично отбелязва, отпечатък от доклада се предаде още на шефа на Средиземноморската дивизия, Константинопол, както и на военните пълномощници генералщабни офицери в Констанца и Варна.

[2] Сравни док. 146, 188 и пр.

[3] Изречението е отбелязано с отвесна черта в лявото поле на документа и под линия има бележка, означена със звездичка, която гласи: „Генерал ф[он] У[нгер] се държеше още от началото неприятелски спрямо българите и никога не се опита по някакъв начин да изглади противоречията.“ По-нататък следват още ред бележки. Възможно е те да са направени от шефа на Адмиралтейския щаб.

[4] Изречението е отбелязано с отвесна черта в дясното поле на документа и под линия има бележка, означена със звездичка, която гласи: „За това фон Арним няма какво да докладва!“

[5] Изключително нервна забележка – освен чрез подчертаване на думите в текста, също и чрез бележка в дясното поле на страницата на документа, продължаваща и в горната ѝ част, която гласи: „Това не засяга Арним! Той е аташе в България! Констанца е румънска. Интересите се отстояват от морски капитани Бене и Ребенсбург, които са докладвали накратко/без формалности за всичко това.“ Отвесни черти са теглени отляво на почти целия текст, отнасящ се за флотата в Констанца.

[6] Това е док. 321.

[7] Освен подчертаването на думите в текста, изречението е подчертано и в полето на документа вляво.

[8] Към второто изречение от абзаца е теглена черта в полето вляво на документа.

[9] Пасажът е подчертан с дебела отвесна черта отляво.

[10] Виж док. 242.

[11] Към последните три изречения от абзаца в полето вляво е теглена дебела черта.

№ 325

Препис на доклад № G.G. 477, 7 март 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле, Берлин

Съвсем тайно!

Относно: Дискусии между Германия, Австро-Унгария и Турция с България.

След като Германия безрезервно с най-силен военен и дипломатически натиск наложи отстъпването на цяла Добруджа, сега като компенсации за това, излизащо далеч извън размера на договорните задължения поведение на Германия бяха формулирани искания към България, които целят, да уредят стопанското и военно отношение на Германия към България сега вече окончателно.

На финансовия министър Тончев бяха предадени в Букурещ германските искания в един предварителен вариант.

Както чувам, тяхното окончателно формулиране ще последва понастоящем в Берлин при участието на всички имперски министерства под председателството на държавния министър Хелферих.[1]

Предварителните искания, които трябва да се разглеждат като максимални искания, са по смисъл и съдържание следните:

1) Констанца и линията Констанца – Черна вода стават германски.

Германските интереси при урегулирането на Черноморското и Дунавското корабоплаване се вземат под внимание в голяма степен.

Германия получава правото за изграждането на свързващ Дунава и Черно море канал, който е подчинен на Дунавската комисия.

2) България се обявява принципно готова за сключването на Военна конвенция според германския проект. В рамките на 14 дни България трябва да номинира пълномощник, с който може да се започнат преговори за сключването.

3) България няма искане към румънската контрибуция и към приспадащите се на Германия според мирния договор с Румъния стопански предимства в Румъния.

4) България признава претенциите на пруското Военно министерство и на Министерството на имперската марина и се задължава в рамките на 4 седмици да осъществи отпускането на нужните кредити.

Всички германски доставки се заплащат в брой от 1 февруари 1918 г. Германия ще предостави на разположение нужните за това средства.

5) Германия е готова да опрости ограничена част от дълга на България срещу гаранция чрез стопански предимства. Преговорите по това трябва да започнат в рамките на 1 месец.

6) България трябва незабавно да проведе отчуждаването на неприятелско имущество, към което медната мина Бор и железниците в завладяната сръбска област се предоставят на германски капитал.

7) Досегашните права на Етапното управление в Добруджа остават да съществуват в рамките на един преходен период, преди всичко що се отнася до закупуването и износа на подземни продукти и суровини от тиловата област за Германия.

Така както Германия, също и Австро-Унгария и Турция, са заявили компенсационни претенции. Първата иска, както вече беше съобщено с телеграма 821 А, Неготинския окръг, последната – гранични поправки по Марица.

Исканията предизвикаха тука в правителствените кръгове значителна възбуда. Говори се за „прекомерни“ претенции и по стара рецепта са склонни да припишат цялата вина на Германия като водач на коалицията. Близки до г-н Радославов кръгове обаче са наясно с това, че австрийските и турски искания са много по-тежки, отколкото германските, по които би могло да се преговаря.

Започват заплахи за оставка на кабинета.

Пред императорския пълномощен министър[2] г-н Радославов определи турските искания като неприемливи. Той се бил борил в Брест-Литовск за турското разширение на Кавказката граница и Турция била спечелила там толкова много, че би трябвало да се откаже [от искания] в Европа.

Властвува впечатлението, че България в краен случай ще върне една тясна ивица на левия бряг на Марица.

От наша страна изглежда няма намерение да се подкрепят турските и австрийски искания или да се свързват с нашите собствени искания.

Към нашето искане относно Констанца г-н Радославов се отнася отрицателно. Във всеки случай той няма да се съгласи с накърняване на българския суверенитет. Това би било непоносимо за българската чувствителност. Само „пристанището" – както той се изразява – евентуално би ни предоставил като търговско пристанище и военна база.

За стопанските искания от наша страна нашият стопански експерт при мирните преговори в Букурещ, г-н директор Щанге, след разговори с финансовия министър Тончев, се изказал поверително, макар че последният винаги се опитва да балансира румънската контрибуция срещу германските искания към България.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 58-59.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.

---

[1] Виж док. 326

[2] Граф фон Оберндорф.

[3] Както се изяснява от док. 326, формулировката на исканията към България от партньорите ѝ в Съюза е изработена в София в обсъждания между българското правителство и пълномощник на държавния секретар фон Кюлман.

№ 326

Протокол J. № 542, 8 март 1918 г., Берлин, на заседание при държавен министър д-р Карл Хелферих

Присъстващи, назованите в приложения списък участници на заседанието.[1]

Предмет на насроченото обсъждане по разпореждане на Върховното армейско ръководство са предявяваните по повод на сключването на мир с Румъния искания от Германския Райх към България във финансовата и стопанската област.

1.

Г-н Председателят изхожда от настоящото политическо положение, вследствие от което се предвижда отстъпващата се от Румъния на Четворния съюз Добруджа да се остави на България при условие на специално регулиране по отношение на железопътната отсечка Констанца – Черна вода, както и на пристанището на Констанца. Предстоящото за България териториално нарастване, което бе възможно единствено с германска военна помощ, оправдава това да се иска от България компенсация в стопанска област. България изглежда склонна за отзивчивост в стопанската област, изисква обаче компенсации във финансовата област под формата на опрощаване на отпуснатите ѝ аванси, по отношение на които тя отчасти поставя под съмнение задължението за плащане.

Доколкото става въпрос за отпуснатите от Имперската хазна аванси, правното положение е ясно, тъй като изплащането на отпусканите от есента на 1915 г. при 5 % лихва аванси по 50 милиона лева месечно е изрично договорно установено. По-малко ясен е правният характер на отпуснатите от Военното министерство военни доставки на България; но и тука чрез едно писмо на министър-председателя Радославов България е признала принципно в крайна сметка задължението за плащане. Липсата на одобрение от Народното събрание за това е без значение, много повече е само вътрешна българска работа. Касае се (изчислено към 31.12.17) за следните суми: [2]

1). Субсидийни аванси, вкл. лихви в размер на 1,470 милиарда лева.

2). Претенции на Военното министерство: в размер на 1,100 милиарда лева.

Пред германския военен пълномощник в София[3] българският финансов министър Тончев изрази неотдавна[4] определеното очакване, че Германия изцяло ще се откаже в полза на България от връщането на авансите. Настоящото положение е следователно такова, че България от една страна възнамерява да получи значителни териториални придобивки, а от друга страна се опитва да се отърве от безспорните си финансови задължения спрямо Германския Райх. Според това въпрос е, и трябва най-напред да се подложи на общо обсъждане, дали съществуват специални, невидими досега за Райха основания, да се предостави на България изобщо едно опрощаване и в случай на положителен отговор, в какъв размер и форма би могло да ѝ се предостави опрощаване, в последния случай също, какво трябва да се иска като компенсация за това опрощаване на дълга.

Г-н секретарят на Имперската хазна[5] отрича необходимостта да се проявява отзивчивост към България по какъвто и да е начин. Относно субсидийните аванси от Имперската хазна при ясния договор не става изобщо въпрос за опрощаване, а се касае единствено за това, да се намери модус на изплащане, за какъвто на първо място се има предвид превръщането в един дългосрочен амортизационен заем.Другояче са нещата с исканията, които са възникнали от доставките на Военното министерство. Тук се касае за непокрити кредити, за които трябва да се опита да получим държавни съкровищни бонове, или пък те – поне отчасти – да минат по сметка срещу предоставени кредити от България на Германския Райх за закупуване на тютюн и т.н. Във всеки случай не е допустимо да се поставяме на базата, че опрощаване може да се уговори срещу съответно гарантиране на стопански предимства.Стопанските искания по-скоро трябва да се повдигнат независимо от това.

Г-н капитан фон Харбоу прецизира становището на Върховното армейско ръководство в посока, че военното положение по никакъв начин не обуславя предоставянето на опрощаване.

От един представител на Военното министерство се съобщава, че от страна на неговия ресор също няма намерение да се опрости на България каквато и да е част от дълга и че е издадена заповед, по-нататъшни доставки да се поемат само срещу заплащане в брой.

Г-н президентът на Райхсбанк иска, щото никакви повече авансови плащания да не се дават на България и да не ѝ се опрощава нищо от съществуващия дълг, за да не се увеличава още повече пасивното салдо на Райха.

В противовес на това от един представител на Външното министерство се изразява схващането, че според една договореност между Имперската хазна и Военното министерство се предвижда досега отпусканите аванси да се увеличат още, за да се улесни България в изплащането на военните доставки и че представителят[6] на Военното министерство в София преди няколко дни е бил натоварен да преговаря с българския военен министър в този смисъл.

Г-н секретарят на Имперската хазна и представителят на Военното министерство, предвид промененото положение на нещата чрез сключването на мир с Русия и с Румъния,[7] което не сочи за необходими по-нататъшни доставки за България, считат тази договореност за безпредметна. Представителят на Военното министерство в София трябва да бъде телеграфически известен да не продължава преговорите с тамошния военен министър.[8]

Г-н шефът на полевите железници информира, че за железопътните доставки, по отношение на които съществуват дългосрочни договори, България не е заплатила двете първи рати, за третата вноска е поискано заплащане в брой, но още не е изпълнено. При отпускането на четвъртата рата, трябва да се постави като условие заплащането в брой и също действително изпълнение от българите, сумите на 1-3 от вноските са грижа на Военното министерство.[9]

Г-н председателят обобщава резултата на общите разисквания дотук:

„Няма на лице нито един повод, да се предоставя на България някакво опрощаване върху вече възникналите искания, още повече и след създаващата се в резултат на сключването на мир с Румъния ситуация да се отпускат по-нататъшни, да не говорим пък увеличени аванси. Докато не е последвало уреждане на погасяването на дълга, козове, за какъвто може да се вземе по-специално Добруджа, трябва да се държат в ръка. По-нататъшни доставки, вкл. муниция и железопътни доставки могат да се предоставят единствено само срещу заплащане в брой, евентуално по пътя на компенсация срещу български искания.“

II.

В конкретното обсъждане върху:

1). Финансовите искания – от едно съобщение на г-н ротмистър Мертон става ясно, че вече в София – наистина необвързващо – се били състояли обсъждания по въпроса между българското правителство от една страна и един пълномощник на г-н държавния секретар на Външните работи от друга страна. Г-н Мертон съобщава за формулировка на обобщените в 8 точки германски искания, които са приложени към протокола.[10] По негово мнение България, на основата на заседание на Министерски съвет, признала част от исканията частично, частично определила като подлежащи на обсъждане, при условието обаче, че всички аванси – било в брой, било под формата на военни доставки, биха били опростени.

Г-н секретарят на Имперската хазна заяви, че той не е участвал в изработването на тези искания, не може да се съгласи с тях, по-специално по отношение на опрощаването на авансите и трябва да отхвърли всякаква отговорност за това.

Също така господата представители на Върховното армейско ръководство заявяват, че съобщените искания не могат да се обединяват със становището на Върховното армейско ръководство, тяхната инструкция гласи по-скоро, че първо никакво опрощаване не би трябвало да се прави и по-нататък от германска страна не би трябвало да се предлага на България военната конвенция. Може да се приеме, че не се касае за предложения на германската делегация, а само за вътрешни внушения на германския пълномощник в София,[11] които именно дадоха повода за свикването на днешното заседание.

Г-н Председателят констатира в съгласие с това, че Върховното армейско ръководство, когато се обърнало към него на 28 февруари с желанието да поеме в ръце уреждането на финансовите и стопански отношения с България, е разглеждало въпросните дела за висящи.

Г-н министерският директор Нойхаус смята, че във връзка с промененото положение най-напред трябва да се изясни въпросът, дали в окончателния мирен договор с Румъния Добруджа ще се бъде отстъпена на Четворния съюз или непосредствено на България, и желае последното да бъде избягнато при всички обстоятелства, тъй като иначе преговорите с България едва ли могат да бъдат доведени до щастлив край.

Г-н Председателят констатира, че по това съществува единство между участниците и затова трябва да се излезе с молба до г-н райхсканцлера, да инструктира г-н държавния секретар на Външно министерство в посока, че едно отстъпване на Добруджа на България би могло да последва само на основата и във връзка с уреждане на финансовите и стопански отношения между Германия и България.

След това последва обсъждане по:

2). Стопанските искания.

а) Общи стопански въпроси.

Г-н таен съветник Флах не счита една промяна на търговския договор с България, по-специално едно удължаване на същия, за нужно в настоящия момент, моли обаче да се погрижат за това, щото България, също както Украйна и Финландия, да се задължи да не повдига претенция за взаимно предоставени преференции от един възможен митнически съюз между Германия и Австро-Унгария. Г-н таен съветник Флах си запазва правото от името на Имперското стопанско министерство, евентуално да предложи още други точки за настоящото уреждане.

б) Искания за железниците.

С всеобщо съгласие, обсъждането относно железопътната линия Констанца – Черна вода, което вече е било предмет на по-предишно обсъждане (по повод обсъждането на мирния договор с Румъния), отпада.

Г-н Председателят след това прави един общ преглед:

България не е в състояние при всякаква липса на материал и обучен персонал да експлоатира самостоятелно железниците в Нова България. При едно обсъждане между предишния държавен секретар на Външно министерство фон Цимерман и Радославов, от страна на последния вече принципно е било заявено, че тези железници се предоставят на германско ръководство. Взети били под внимание два проекта, един по-малък, изключително в сътрудничество с България и един по-голям при включването на Австро-Унгария. Първият засягал отсечката Семендрия – Велика Плана – Ристовац и линията източно от там в Нова България, задоволява разработването на разположените там мини и затова е тясно свързана с тях. Взема се под внимание основаването на едно германско-българско дружество при германско надмощие. Едно продължение спрямо това представлява проект, вече обсъден с Австро-Унгария и изпълним само с нейно съгласие, съобразно чието съдържание се включват линията Белград – Велика Плана и според вече състоялите се обсъждания също и западната мрежа на Ориенталските железници, върху която Австро-Унгария има опционно право (по-специално отсечката Митровица – Юскюб – Салоник и разклонението за Ристовац и останалите принадлежащи линии, както линията Салоник – Монастир). В едно така учредяващо се дружество Австро-Унгария желае паритетно разпределение на акционерния капитал, поста на търговския директор на Австро-Унгария, на техническия директор на Германия, председателството в Управителния съвет за Австро-Унгария, в Изпълнителния комитет за Германия, седалище на дружеството, за едно акционерно дружество по австрийското право, би трябвало да бъде във Виена. Наистина австро-унгарското правителство все още не е наясно с това, дали желае да се възползва от принадлежащата ѝ опция върху мажоритета на акциите на Ориенталските железници и да ги внесе в дружеството. Срещу този проект съществуват известни опасения, доколкото сътрудничеството с Австро-Унгария в едно и също дружество на базата на един много изкуствен паритет не е препоръчително, че много вероятно е, че при сътрудничеството дружеството ще трябва другояче да се конструира. Така, между другото, тежестта на влиянието лежи винаги при търговския, не при техническия директор. Затова Германия трябва да получи във всеки случай първия.

Г-н Гьоперт изтъкна, че при подхващане на втория проект появяващата се зависимост от Австро-Унгария сигурно никак не може да се заобиколи, когато все някъде на

Балканите железниците се срещат, било то австро-унгарски или намиращи се под тяхно влияние. Препоръчително е да се пристъпи към приемането на по-големия проект; разбира се не трябва да се въвежда разпределение на акционерната собственост 50 на 50 между Германия и Австрия, по-скоро България би трябвало да участва. Тъй като австро-унгарското правителство било допринесло много за реализирането на проекта, то вероятно щяло да прояви отзивчивост при уреждането на подробностите.

Шефът на полевите железници също така определя по-големия проект като приемлив. В случай, че веднага се съгласяваме с този проект, нужно е споразумение с Австро-Унгария преди още да се е преговаряло с България.

Г-н Председателят счита за по-важно най-напред да се осъществи отстъпването на железниците от България, едва чрез това ще се създаде ясна база за преговори с Австро-Унгария.

Г-н таен съветник Фогел моли при тези преговори да се постигне едновременно едно радикално регулиране на тарифите.

Резултата от обсъждането г-н Председателят обобщи, както следва:

„Най-напред трябва да се преговаря с България по такъв начин, че тя да отстъпи на Германия всичките железопътни линии в новобългарската област, било то в полза на германско, било то в полза на едно германско-българско железопътно дружество. Едва след като това стане, се встъпва в по-нататъшни преговори с Австро-Унгария за основаването на едно разширено чрез Ориенталските железници железопътно обединение. Иска ли се затова да е възможно споразумение с Австро-Унгария, то преди перфекциониране от България трябва да се получи гаранция, че не ще се предприеме одържавяване на експлоатацията на Ориенталските железници преди изтичането на концесията. Едновременно с тези преговори навсякъде тарифните въпроси трябва да се подложат на окончателно уреждане.

2. Искания за мини.

Г-н таен съветник Гьоперт докладва: от разположените в Морава мини най-важната е създадената с френски акционерен капитал медна мина Бор. Успоредно с това са признати като комерсиално използваеми 1) рудникът за кафяви въглища Костолац, 2) едно каменовъглено находище между Млава и Пек и 3). рудничните битуминозни шисти на Алексинац. За предаване на мините се бяха състояли преговори още през 1917 г. между Германия и България, в хода на които министър-председателят Радославов се съгласи, че експлоатацията на подземните богатства на Българска Сърбия се предоставя най-напред за през времето на войната на германското Военно управление. С цел поемането на предоставяните от България права вече е създаден под ръководството на Дисконто-гезелшафт банков консорциум, който е влязъл във връзка също с една австрийска банкова група, за да се постигне взаимно участие в същия, както и да се привлекат останалите под австрийско влияние минни предприятия в Сърбия.

Г-н Председателят изложи съществуващата в това отношение програма, както следва: „Българската държава чрез ликвидация на работещите с вражески капитал предприятия, чрез отчуждаване или свободно закупуване на сръбските частни предприятия и чрез конфискация на фискалните [носещи средства за фиска], по-рано сръбски мини и права, при нужда с помощта на подходящи военни закони, се поставя във владение на всички мини, минни права и железници на присъединените области и прехвърля всички тези в един минен регал на обединени права чрез дългосрочна аренда от предстоящото да се учреди дружество от гореспоменатия консорциум евентуално с българско участие, което [дружество] от своя страна осигурява на българската държава съответно участие в печалбата. Частта от печалбата на българската държава би се заделяла целево за лихвите и погасяването на българските дългове към Германския Райх.“

Г-н таен съветник Флах изразява желание, щото от българската държава да се гарантира на дружеството освобождаване от данъци и такси и тук да се изключи австрийското участие.

Г-н Председателят се съгласи с първото желание и счита второто за уредено с това, че вече е предвидено взаимно участие с австрийската банкова група.

Г-н шефът на полевото железопътно дело счита за необходимо да се постигне най-напред яснота по стойността на мините, която по негово мнение не би носила изчислената от Дисконто-Гезелшафт годишна печалба от 30 милиона марки.

Г-н капитан Бертлинг в по-дълги изложения дава пожеланото разяснение по отношение на поетите в експлоатация от Военното управление въглищни мини и стигна до резултата, че при експлоатационен срок от 30 до 50 години продукцията им може да се повиши на 2 милиона тона годишно. Най-големите затруднения предлага въпросът с работниците, тъй като местното население силно е намаляло от взетите мерки на българите; от предимство тук е децентрализацията на предприятията, която давала възможност да се привлекат работници от съответните села, намиращи се при отделните рудници. От важност е по-нататък изграждането на пиаца и складове за товаро-разтоварни работи. Накрая трябва да се положат грижи за това, щото необходимият минен дървен материал да може да се набавя от околните гори.

Г-н таен съветник Байшлаг помоли при преговорите с България да се наблегне, че мините са станали това, което означават днес, едва само чрез германска работа и германски капитал и предупреждава впрочем срещу надценяване на тяхната доходност особено на медната мина Бор.

Г-н Председателят в общо съгласие фиксира резултата от обсъждането дотук, че по въпроса за мините трябва да се преговаря на основата на предявената програма и с оглед на исканията за освобождаване от данъци и такси, за осигуряване на горски концесии за набавянето на минен дървен материал, за устройване на товарно-разтоварна пиаца и на концесия за съединителни жп линии най-напред между Германия и България от държава към държава, след това да се встъпи в преговорите с консорциума. Заедно с това би трябвало възможно най-скоро да се постигне свободно придобиване на най-ценните въглищни мини, намиращи се в ръцете на сръбски частни лица. Придобиването може да се проведе под натиска на военните обстоятелства значително по-лесно и по-благоприятно, отколкото по-късно.[12]

При последвалото обсъждане върху експлоатацията на подземните богатства в Добруджа се установи, че преговори по това с оглед на незначителната стойност на обектите се вземат предвид едва на второ място. Военното министерство допълнително разви изложенията на г-н представителя на Отдел „Военни суровини“ по отношение на мина Алтън тепе, както следва: Макар и значението на Алтън тепе, що се отнася до количеството на продукцията, да е само незначително, то предвид на очакващия се недостиг на суровини, съдържащи сяра, в преходното време трябва да ѝ се отдаде най-голямо значение, също да осигурим това находище за германската икономика. Последните констатации установиха, че възможността за използване на пирита и в германски предприятия не само е на лице, но и е желателна, защото по отношение на сярно и медно съдържание последните пратки показаха възможно най-благоприятните резултати.

Има единодушие, че и по това във връзка с другите искания трябва да се преговаря с България.

Приложение към протокола

„Незадължаваща формулировка на най-съществените германски искания към България.“ (Предвид на сходството с док. 325, приложението не се публикува.)

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 213, л. 605-616.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Съобразно док. 325, трябвало е да присъстват представители на всичките имперски министерства под председателството на Хелферих. Въпросният списък на участниците липсва.

[2] Сравни док. 315.

[3] Едуард фон Масов.

[4] Виж док. 317, 317.

[5] Граф Рьодерн.

[6] От тук до края това допълнително изречение е вписано в протокола ръкописно.

[7] Мирът в Брест-Литовск е подписан на 3 март 1918 г., този с Румъния още не.

[8] Последното изречение е вписано допълнително ръкописно в текста на протокола.

[9] Това е редактираният вариант. Първоначалният текст, който е по-кратък и чието съдържание значително се различава, гласи: „Г-н шефът на полевите железници информира, че за железопътните доставки, относно които съществуват дългосрочни договори, България е платила трите първи вноски и с оглед на обещаното увеличение на аванса е обещала изплащането на четвъртата рата.“

[10] Представената от Мертон формулировка се покрива с формулировката на България от док. 325, с единствена разлика – ротмистър Мертон сочи точка 8, каквато липсва в док. 325. Тя гласи: „България се задължава в рамките на един месец да свика предложения от германско-австроунгарския банков консорциум приятелски арбитражен съд за уреждане на спорните въпроси относно мини Перник и Бобовдол.“

[11] Едуард фон Масов. Виж док. 325, сравни док. 315 и сл. Виж описа на документите.

[12] Двете последни изречения от абзаца са добавени ръкописно.

№ 327

Шифрована телеграма № 105, 12 март 1918 г., Букурещ, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до германското Външно министерство, Берлин

Доколкото тук е известно, след ноемврийската вноска 1917 г. не са изплащани повече субсидии, молбите за по-нататъшни плащания са третирани по-скоро протакащо. Препоръчвам засега да се остане на този принцип. Обърнат ли се към нас българите за по-нататъшни субсидии в настоятелна форма, ние можем да уредим този въпрос наново във връзка с другите и в даден момент да намалим месечната сума.

Считам за напълно неуместно да уведомим българите служебно, че поради промененото военно положение прекратяваме субсидиите. Що се отнася до третирането на бъдещи доставки на военен материал, то препращам към № 4 от „незадължаващата формулировка“[1] на нашите искания.[2]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 210, л. 597.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Приложението към протокола от 8 март 1918 г. (док. 326). Пълният текст на точка 4 гласи: „Българското правителство признава формално исканията на пруското Военно министерство и на германското Имперско министерство на марината и се задължава в рамките на 4 седмици да прокара през Събранието одобрението на нужните кредити за уреждане на тези искания при специално упоменаване на тяхното предназначение. Всички нужни поръчки от 1.2.1918 г. се заплащат в брой. Германското правителство предоставя на разположение необходимите за това

средства. Българското правителство плаща върху тези специални аванси 5,5 % лихва и издава на германското правителство в общия размер на дължимите суми 6 месечни съкровищни бонове в марки. Същите трябва да бъдат поддържани на такова ниво, че по никое време да не остават непокрити повече от 4 милиона марки.“

[2] Направени са преписи на телеграмата за дър[жавния] с[екретар] гр[аф] фон Рьодерн, за дър[жавен] м[инистър] Хелферих и за граф Оберндорф. (Бележки в полето на документа.)

№ 328

Шифрована телеграма № 108, 13 март 1918 г., Букурещ, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до германското Външно министерство, Берлин

Отговор на телеграма № 116, № 117 и № 143.[1]

Данните на ротмистър Мертон са в значителна степен уместни. Текст на „незадължаващата формулировка“ следва другаде.[2]

Опрощаване изглежда неизбежно.[3]

1) Защото България според експертни преценки изобщо не е в състояние да заплати целия дълг.

2) Защото не може да се разчита на това да се постигне съгласието на Народното събрание за целия дълг, без което нашето искане даже след признаване от българското правителство (чл. 17 от Конституцията) би останало да виси изцяло във въздуха. Ако сегашното правителство подаде оставка, което е твърде възможно вследствие на прекалено натягане на нашите финансови искания, новото правителство би могло да се почувства свободно от всякакви договорни задължения.

3) Защото в интереса на бъдещето на Съюза ние грижливо трябва да се съобразяваме с българското обществено мнение, което прекалено лесно е склонно да ни вмени експлоататорски намерения. Голямата тежест на дълговете би дала на нашите противници вътре в страната и по-късно на завърналите се дипломати на Антантата ефикасно средство за постоянно насъскване.

4) Защото не би трябвало напълно да забравим, че България посмя да влезе във войната на наша страна с упованието, че тя ще трае кратко, че страната няма да попадне в прекалено големи дългове и че само това упование или доверието в нашето великодушие въздържаше българите от това да искат от нас от самото начало големи финансови обещания, които ние, през септември 1915 г., в часа на нужда, в никакъв случай не бихме отказали. Така че колкото и дръзко да ни се струва българското искане за пълно опрощаване, то частично опрощаване обаче е оправдано.

5) Идеята за едно частично опрощаване в никакъв случай не е нова, даже напротив, от години нееднократно е обсъждана с Радославов, както междувпрочем и останалите точки на „незадължаващата формулировка“ в най-голямата си част вече от дълго време се обсъждат с българите.

Ние би трябвало да се опитаме да се постигне едно принципно разбирателство с България, докато Добруджанският въпрос дава възможност за оказването на натиск. Подробностите би трябвало да се запазят за по-късните берлински обсъждания. Отстъпването на Добруджа на България обаче, по мое мнение, трябва да стане едва след принципното споразумение по финансовите и стопански въпроси. Защото ако българската делегация се върне без Добруджа в София, би било поставено под въпрос по-нататъшното съществуване на кабинета на Радославов и с това гарантираното по-нататъшно провеждане на нашата съюзническа политика.[4]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 214, л. 617-619.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] В полето на документа са записани архивните регистрации във Външното министерство на посочените телеграми. За съдържанието на № 116 виж док. 341.

[2] Док. 326 приложение.

[3] Сравни док. 326.

[4] В полето в ляво на документа ръкописна бележка: „Съобщено [на] дър[авен] мин[истър] Хелферих [и] дър[авен] секретар Рьодерн.“

№ 329

Информация В. № .··[1]geh. op., 14 март 1918 г., Върховна главна квартира, на и.д. шеф на Генерален щаб на действащата германска армия първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира, императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер[2]

Започналите още през юли 1917 г. преговори с българското правителство по стопански въпроси в бъдеща Нова България и участието на германския капитал и т.н. за развитието на германско-българските стопански предприятия не бележат напредък.

Чувам, че това, както изглежда, се дължи на пристрастния възглед на някои български служби, като че ние искаме за сметка на тази страна да си осигурим едностранни предимства и компенсации като отплата за нашата подкрепа на бълг[арските] национални стремежи.

По мое мнение обаче България би трябвало да вижда в нашите стопански домогвания на първо място едно сътрудничество за развитието на собствената страна. Това сътрудничество има за общото ни бъдеще същото значение, каквото сегашната взаимна военна подкрепа. Икономическият напредък на България отговарят напълно и изцяло на нашите собствени намерения и надежди за по-нататъшно политическо сътрудничество. Една икономически силна България е за нас от същото значение, както и една военно мощна българска държава.

Бих счел за голямо предимство, ако на основа на тези възгледи би се постигнало скорошно споразумение по стопански въпроси.

Подновяването на тези обсъждания между двустранните пълномощници в Берлин и тяхното локално отделяне от Букурещ би било настоятелно препоръчително.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Неясен и поради това неразчетен номер на документа.

[2] Лерснер предава по-нататък информацията във Външното министерство, Берлин.

[2] Следва собственоръчен подпис на Лудендорф.

№ 330

Препис на писмо В № 80654 ор. [Операционен отдел], 16 март 1918 г., Върховна главна квартира, на шефа на Генерален щаб на действащата германска армия генерал-фелдмаршал Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург до българския царски пълномощник в германската Върховна главна квартира полковник Петър Ганчев за главнокомандващия българската действаща армия генерал Никола Жеков, [Кюстендил]

Към № 21135 от 5.2.1918 г. и 2463 от 12.3.1918 г.[1]

Военните доставки за българската армия са отговорили при всички боеве на съответната нужда. За сегашното положение на Македонския фронт, относително големите запаси на България, по-специално от муниция, би трябвало да стигнат за по-дълго време.[2] Не бих могъл да поема отговорността затова, щото и днес още да се извършват големи доставки, преди въпросът за заплащането да е уреден. Българското правителство заплаща военните доставки от Австро-Унгария; по мое мнения няма основание, защо германските доставки да се третират по други по- неизгодни за нас принципи.

Ваше Превъзходителство аз моля за това, в този смисъл да повлияете върху българското правителство. Доколкото ми е известно, Имперската хазна и също пруското Военно министерство са готови да окажат на българското правителство по начина на заплащането възможно най-голяма благосклонност.

Доставката на военен материал и над нуждите би могла тогава отново да бъде подновена.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 260, л. 765.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Не разполагаме с тези документи.

[2] Обаче българският пълномощен министър в Берлин Д. Ризов „по нареждане на своето правителство от 19 март повдигна настоятелни възражения срещу това, че всички оръжейни доставки са прекратени... и моли изпълнението на поръчките, което е нужно и спешно, да се разреши и да не се отлага до приключването на Букурещките преговори по въпроса за заплащането". (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu 11, телеграма № 417 от 21 март 1918 г. на Бусше до Лерснер.)

№ 331

Препис на телеграма № 29008 P. [Политически отдел], 20 март 1918 г., Върховна главна квартира, на шефа на германската действаща армия генерал-фелдмаршал Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Генерал Хел телеграфира:

„Държавният секретар фон Кюлман, на заседание с представители на засегнатите ресори днес, обяви за политическа необходимост тук – скоро да се постигне и с българите разбирателство за Добруджа.[1] Според застъпено преди всичко от пълномощните министри ф[он] Розенберг и граф Оберндорф становище кабинетът на Радославов непременно ще падне, ако [Радославов] се върне без Добруджа в София или ако трябва да отстоява пред Народното събрание пълното изплащане на нашите финансови искания.

Държавният секретар[2] помоли представителя на Имперската хазна и на В[оенното] Мин[истерство] да разработят предстоящата за представяне на българите формулировка, в която нашите искания се признават, а опрощаването на част от исканията се дава срещу формалното осигуряване на стопански предимства.“ [3]

Дадената от държавния секретар на представителите на Имперската хазна и на Военното министерство формулировка може да доведе само до едно третиране на въпроса без отчитане на всички германски интереси. Аз считам, както и преди, за спешно необходимо, щото преговорите с българите да се водят в Берлин, при което се извършва щателно проучване на финансовото положение на България и нашите цялостни финансови и стопански искания ще се поставят и преценят очи в очи.

Отдавна вече имам впечатлението, че в София граф Оберндорф загуби нещо усета си за нашите собствени интереси. С призрака на страха от падането на кабинета на Радославов България работи от години при нас с успех. Радославов, по мое мнение, няма нужда да се връща от Букурещ първо в София и да се излага на неодобрението на Народното събрание, а би могъл най-напред да замине за преговорите по нашите искания и по Добруджа за Берлин.

Моля настоятелно Ваше Превъзходителство да дадете поръчение в този смисъл на държавния секретар ф[он] Кюлман и да го помолите, преди всичко да не замисля още сега в ущърб на тежко обременения ни народ опрощаване на част от нашите искания. Преследваните от мен стопански предимства за Германия в България няма да се постигнат чрез опрощаване на нашите искания за военните задължения, а чрез това, че България получава по-голямо териториално нарастване, отколкото ние сме ѝ признали договорно.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38.

---

[1] Виж док. 328.

[2] Рихард фон Кюлман.

[3] Виж док. 326.

№ 332

Изложение-доклад, 21 март 1918 г., „Уреждане на исканията на Германския Райх към България“, 21 март 1918 г.[1]

I. Искания към България.[2]

а) Заем 500 000 000 лева.

Относно този [заем] по отношение на България един ръководен от Дисконтогезелшафт консорциум се явява кредитор. Той пое на 31.7.1915 г. 250 000 000 лева от заема със задължението да уреди договорената търговска цена най-късно една година след сключването на мира. Междувременно той авансира сума от 97 500 000 лв., служеща за изплащането на аванс от 120 000 000 лева. На 20.11.1915 г. консорциумът се задължи да поеме следващи 187 077 000 лева от заема най-късно 1 година след сключването на мира, чието чисто произведение трябва да послужи за изплащане на 150 000 000 лева аванс. За останалите 62 923 000 лева беше договорено, че тяхното поемане остава открито до споразумение за предстоящите да се изградят с тяхното чисто произведение пристанищни и железопътни строежи. Райхът се задължи спрямо Консорциума с договора от 9.8.1915 и 20.11.1915 г. в случай на неемитиране на заема в рамките на една година след сключването на мира да поеме заемните суми по себестойността им и то от първите 250 000 000 лева само германските 75%, от 187 077 000 лева и австро-унгарските 25%, в случай, че австро-унгарското правителство не ги поеме. Консорциумът се задължи срещу това да отстъпи на Райха своята претенция за доставяне на остатъчната сума от 62 923 000 лева и свързаното с това право върху железопътните и пристанищни строежи. Правата по договора за Парник и относно монопол за продажба на тютюна остават у Дисконто-Гезелшафт. В размер на германската квота на дадените от страна на консорциума аванси, Райхът предостави на консорциума съкровищни бонове. Райхът поема освен това риска за германската квота по двата заема.

Определените за обслужването на заема български държавни приходи са следните:

	Резултат преди войната, около лева	Предходна задлъжнялост в полза на по-стари заеми, лева	За службата за дълговете за 500000000 лева определени държавни приходи лева
тютюневи бандероли	25 000 000		
гербов сбор	6 000 000	18 200 000	14 000 000
налог суров тютюн	1 200 000		
цигарена хартия	4 000 000		4 000 000
вносни мита	30 000 000		30 000 000
		лева	48 000 000
спрямо анюитета от			27 311 880
остава един излишък от		лева	20 000 000.

и след войната може да се разчита на едно силно нарастване на заложените приходи.

Рискът на заема и на авансите лежи при Райха. Тъй като емисията на заема в рамките на една година след сключването на мира е съвсем невероятна и Консорциумът е оторизиран, при неемитиране да изиска поемането [да се извърши] от Райха, може в крайна сметка Германският Райх да се счита за кредитор на заема.

б) Субсидии.

За времето от влизането на България във войната до включително ноември 1917 г. са предоставяни на българското правителство по 50 000 000 лева месечно, тоест общо 1 350 000 000 лева. Към това се прибавят 5,5 % лихви до една година след сключването на мира. От българска страна бяха измолени по-нататъшни месечни рати, обаче досега не са дадени. Като гаранция са издадени български съкровищни бонове. Договорът за субсидиите предвижда замяна на авансите от един заем, чиято лихвена ставка не трябва да надвишава по-никакъв начин 6%; относно гарантиране на заема и използването на сумите не е договорено нищо. Австро-Унгария участва с 25% без да има направени покупки, освен за първите 4 вноски. Българското правителство използва от произлизащите от авансите германски авоари кръгло 250 000 000 лева за плащания в брой и остатъка преведе на Българската народна банка и чрез това си набави, без съответно увеличаване на задлъжнялостта си към банката, същата сума банкноти. На Народната банка от своя страна авоарите служат за закупуването на германски съкровищни бонове, които имат валидност като покритие за банкнотите ѝ. Вместо необходимото една трета покритие съществува такова повече от 80 процентно. Народната банка може да изтегля безпрепятствено авоарите си от Германия. Също възможни са споразумения между българското правителство и Народната банка, които отново да доставят на първото [правителството] големи части от авоарите; тогава те биха могли да се употребят за погасяване на дълговете вътре в страната, както и за покупки в чужбина.

в) Искания на пруското Военно министерство.

Същите възлизаха в края на февруари на 885 000 000 м[арки]. Не съществува договореност по това, по какъв начин ще се извърши тяхното изплащане. Съответни искания на австро-унгарското Военно министерство съществуват само в незначителен размер.

II. Обща задлъжнялост на България.

На основа на гореспоменатите подробности, общото искане на Германския Райх, вкл. австро-унгарската част, се изчислява на кръгло 3 милиарда лева, от които 500 000 000 лева са гарантирани чрез заложени български държавни приходи. Подобна гаранция съществува за основната част на българския консолидиран предвоенен дълг от около 600 000 000 лева. Българският висящ вътрешен дълг възлизаше на 31.12.1917 г. на кръгло 1 400 000 000 лева. Към средата на 1918 г. българската обща задлъжнялост се изчислява на около 6 милиарда лева спрямо кръгло 1 300 000 000 лева преди войната. На тази основа, само нарастването на обслужването на дълга изисква едно удвояване на българските държавни приходи, които според направена през ноември 1917 г. оценка на финансовия министър, възлизат през 1917 г. на около 285 000 000 лева, спрямо предишната максимална сума от 1914 г. на около 224 000 000 лева.

III. Оценка на германските искания.

На основа на общите български отношения и по-специално на държавния бюджет не може да се очаква редовно обслужване на лихвите и погасителните вноски по исканията така, както в момента съществуват. За да се постигне такова, трябва, при гарантиране на едно частично опрощаване, да се прокара създаването на нови, определени за обслужването на дълга финанси. Трябва също така да се помогне на страната в нейното развитие според силите, към което спада – веднъж, че на България се предоставят на разположение нужните капитали за заплащането на съоръжения, свързани с доставяне от чужбина, и по-нататък – едно целесъобразно, пространно въздействие върху възпитанието и образованието на участващото почти напълно директно в стопанския живот българско население.

Преследваните в България стопански предимства за германския капитал не стоят изобщо в никакво отношение към милиардните искания. За да бъдат същите гарантирани, което при всички случаи трудно ще бъде наложено, трябва да се избягва да се настоява на искания от по-малка важност, срещу които българското чувство за независимост ще въстане. Известна е съпротивата на българската общественост срещу отдаването на държавните въглени мини (Перник и Бобовдол) на чужд капитал. Подобни затруднения биха срещнали искания за предоставяне на жп линии, които според български закон всички трябва да са държавна собственост.

IV. Консолидиране на исканията.

Размерът на очакваното опрощаване може засега да остане открит. За преобразуването на исканията има много възможности. Тука бихме изложили две предложения:

а) Заемът от 500 000 000 лева се увеличава на 1 500 000 000 лева, като около 800 000 000 лева от субсидийните аванси се преобразуват в заем от номинални 1 000 000 000 лева. Надхвърлящата 800 000 000 лева сума на субсидиите ще се погасява чрез постепенно връщане на германски съкровищни бонове, които през това време остават блокирани в съответстващия размер за това връщане. С това на България остават, след заплащане на аванси с лихви и при отчитане на изразходваните в брой суми от субсидиите, свободни авоари от около 500 000 000 лева, чието използване ще се уговори в подробности чрез договор. Обслужването на дълга изисква около 82 000 000 лева; за това на разположение са споменатите в точка Iа 48 000 000 лева.[3] Те се допълват от приходи, чийто непосредствен превод в Националната банка за обслужването на дълга е възможен, без това да се нуждае, като например митата, от съдействието на цялото управление. Един монопол върху продажбата на тютюна би трябвало да донесе достатъчно приходи и едновременно с това, стоящ под германско влияние да е от полза за германската цигарена индустрия в снабдяването със суровини. Към това се имат предвид монополът върху продажбата на петрол и сол и приходите на минния бюджет. Излишъците от заложените приходи над потребното за заема биха могли да служат за погасяването на признатата част от исканията на Военното министерство, което вероятно би могло да стане и безлихвено, като се погасява една определена като годишна минимална сума.

б) Заемът от 500 000 000 лева се увеличава на 2 000 000 000 лева, като кръгло 1 200 000 000 лева от субсидиите се превръщат в заем с номинал 1 500 000 000 лева; надхвърлящата част на субсидиите отпада. Тогава остават на разположение около 900 000 000 лева. От тях да речем 500 000 000 лева се изплащат на пруското Военно министерство, което се отказва от останалите си искания, що се касае до доставките, реализирани преди 1.2.1918 г. Обслужването на дълга изисква кръгло 109 000 000 лева, за което ще се използват приходите, изложени в точка „а“.

Стане ли своевременно възможно едно уравняване на българските аванси в лева към германското правителство, то това би се взело под внимание.

V. Споразумения с Дисконто-гезелшафт са необходими, ако, както е споменато по-горе, новият заем се обедини с 500 000 000 левовия заем. Това обединение между впрочем, макар и от предимство за по-късното постепенно плащане на заема от страна на Райха, не е обаче от основно значение. За по-нататък са нужни споразумения с Дисконто-гезелшафт относно монопола върху продажбата на тютюн, както и по отношение на една отзивчивост спрямо българските желания по въпроса за въглищни мини Перник. За общото споразумение биха важели следните ръководни линии:

Консорциумът на Дисконто-гезелшафт се отказва в полза на Германския Райх от всичките свои права по заемния договор, по договора за Перник и по писмото на българското правителство относно тютюна.

Дисконто-гезелшафт получава ръководството при Дружеството за продажба на тютюна и при дружествата, които се основават за концесия и експлоатация на мини (Перник, Бор и т.н.). То получава привилегия за пласирането на заема и за Сосиете дьо конструксион, на което въз основа на новия заемен договор ще се прехвърлят всички, предстоящи за строеж железопътни линии, пристанищни съоръжения и т.н.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 245, л. 705-711.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] За този документ отсъстват всякакви други данни, освен: ръкописна бележка под заглавието „Коп[ие] Лер[снер] към а[рхив]“; в ляво най-горе регистрационна бележка „Препис към А 15426“ и долу информация за архивно съхранение. По-късно обаче, от док. 346, 6 април 1918 г., става ясно, че въпросният документ е разработка на ротмистър Мертон.

[2] Сравни док. 315.

[3] Виж док. 315.

№ 333

Шифрована телеграма № 201, 22 март 1918 г., Букурещ, на директора на министерския кабинет на Външно министерство пълномощен министър таен легационен съветник д-р барон Алфред фон Розенберг[1] до германското Външно министерство, Берлин

Отговор на телеграма № 254.

Г-н Тончев прие в днешното преговаряне следната редакция:

Всички, последвали след април 1918 г. доставки ще бъдат заплащани в брой. Необходимите за това средства германското правителство предоставя авансово. Българското правителство заплаща по тези аванси 5,5 % лихва и предава на германското правителство за цялостния размер на дължимите суми 6-месечни, издадени в марки съкровищни бонове. Същите се поддържат в такъв размер, че никога да не остават непокрити повече от 4 милиона марки. Лихвите се прибавят към капитала; подробностите на заплащането на капитал и лихви ще се уредят в предвижданите Берлински преговори.[2]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 223, л. 655.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Фон Розенберг телеграфира съобщение на държавния секретар на Външното министерство д-р Кюлман, който води преговорите в Букурещ. (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 224, л. 657.)

[2] На 23 март 1918 г. текстът на телеграмата под № 433 е съобщен на Лерснер във Върховната главна квартира; уведомени са Военното министерство, Имперската хазна и Хелферих.

№ 334

Шифрована телеграма № 204, 23 март 1918 г., Букурещ, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до германското Външно министерство, Берлин

За г-н Райхсканцлера.

Резултатът от много мъчителните, ежедневно променящи картината си преговори, чрез които най-сетне беше постигнато стопанско и финансово съгласие с България, е препредаден обобщено в съобщения с телеграма № 200 доклад на тукашния представител на Имперската хазна.[1]

Предложеното решение се приема от българите естествено само при условието, че също и по въпроса за Констанца, по който все още се водят преговори, ще се постигне съгласие.

Тука трябва да се внимава, по възможност да се държи сметка за изложените гледища в тамошна[2] телеграма № 257. Преди всичко се прокара, че правителството ще представи в рамките на четири седмици нашето цялостно искане пред Народното събрание. Подробностите по нашите стопански искания, освен вече тук обещаните мини Бор и Алтън тепе, на които от страна на военните се придава особено значение, се отреждат за Берлинските обсъждания. Там ще е и възможно да се постигне желаното разграничение между стопанските искания и предстоящото опрощаване. Тука, където се касае само за едно принципно съгласие, изглеждаше трудно да се избегне известно обвързване, за да се попречи отчасти, щото българите да се отдадат на безбрежни надежди за опрощаване, от друга страна обаче чрез надеждата за опрощаване да се склонят на стопански компенсации. По практически съображения трябваше по-нататък, без при това да се признава претенция, на българите още сега, за отказа им от румънската плячка, да се предвиди опрощаване от 200 милиона.

Аз мога само да се присъединя към изявленията на тукашния[3] представител на Имперската хазна и да определя като абсолютно необходимо по политически причини това опрощаване, което и без това в сравнение с нашето искане към България, възлизащо на около три милиарда, не означава прекалено висока сума.[4]

Върнат ли се българските представители без какъвто и да било финансов резултат в София, то трудна би била позицията им в Народното събрание, където от „румънската плячка“ се обещава планини от злато и сигурно се очаква едно значително опрощаване по право от наша страна. Министър Тончев изтъкна в хода на преговорите не без горчивина и може би не съвсем без основание, че България дължи размера на дълга си единствено на прекалено голямото си доверие към великодушието на Германия, тъй като преди сключването на Съюза или преди влизането в румънската война финансови искания на България биха намерили със сигурност много по-широко съобразяване от наша страна. Той определи също така като крайно несправедливо, да се изисква от България заради Добруджа отказа от нейния дял от плячката, докато другите съюзници, особено Австро-Унгария, не трябваше да заплащат териториалните си придобивки с никакви финансови жертви. Такива упреци биха се върнали много преувеличено в Народното събрание и сред българския народ и биха засилили настроението срещу нас отново застрашително. Правителството, ако се върне с напълно празни ръце у дома, едва ли би било в състояние даже при най-доброто си желание да противодейства на нападките; след впечатленията, които направиха преговорите, изглежда обаче оправдано предположението, че те изобщо няма и да се опитат да направят това, по-скоро биха се помъчили чрез прехвърляне на всички упреци върху нас да спасят собственото си положение. Отношенията с България би трябвало при тези обстоятелства чувствително да пострадат. Тази опасност се възпрепятства чрез предвиденото опрощаване от 200 милиона, което по начина, по който Тончев прие нещата, ни гарантира по-нататъшната добра воля на българското правителство и му дава възможността да се измъкне от затрудненията в Народното събрание.[5]

Споразумението, за чието служебно връчване на българските представители надявам се да измоля съгласието на Ваше Превъзходителство, се препоръчва горещо.“[6] от тукашния представител на Царя...., на Военното министерство, на неговите по-висши служби.[7]

Веднага да бъде представено на г-н държавния подсекретар барон фон дем Бусше.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 226, л. 659-662.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Сравни док. 328.

[2] От София.

[3] Шрьодер, участващ в мирните преговори в Букурещ.

[4] Междувременно от българска страна , до постигане на съгласието, за което е дума, било предявено искане за 35% дял от румънската плячка, което съответствало на българското участие в румънската война. Този дял, посочил Шрьодер по време на водещите се преговори в Букурещ, се изчислявал от българите на „такава сума, с която общите им дългове към Централните сили, военните доставки и субсидиите най-малкото биха били уравнени“. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 222; Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38. (или Bulgarien 7 secr., Bd. 8. Секретна телеграма № 200 от 22 март на Шрьодер до Имперска хазна.)

[5] В Народното Събрание българското правителство действително се „измъква“. Постига още на

24 март вотиране на трето четене на закон за извънреден кредит в размер на 1 милиард и 260 милиона лева „за покриване на военните тежести след 1 октомври 1915 г.“ Срещу гласуват само социалисти и земеделци. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3; Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 38. Телеграма № 215 от 24 март 1918 г. на Кампфхьовенер до Външно министерство, Берлин.)

[6] Дешифровчикът отбелязва със звездичка вляво в полето: „Осакатена шифрова група“. Същото се отнася и за следващото многоточие.

[7] Бележка горе в полето на документа разпорежда: 1). Тел[еграми] държавния секретар Букурещ 275, барон фон Лерснер 436, преписи Хелферих, Имперска хазна, барон фон Щайн. 2). Шифрована телеграма Букурещ 217, 25 март.

№ 335

Препис на писмо № 17099 K. J., 24 март 1918 г., Берлин, на германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг до германския държавен министър д-р Карл Хелферих, Берлин

Ходът на мирните преговори в Букурещ показа, че уреждането на нашите стопански отношения с Румъния стои в най-тясна връзка с уреждането на стопанските отношения с България. Затова подготвянето на предстоящите с България в икономическата област преговори би трябвало по целесъобразност да бъде също така включено в поетия от Ваше Превъзходителство кръг от задачи. Моля Ви затова, Ваше Превъзходителство, успоредно с възложените в писмата ми от 4,14 и 23 декември пр[едходната] г[одина] задачи, да сте така добър да поемете също подготовката на стопанските преговори с България и при това да поддържате най-тесен контакт с Външното министерство, на което по мое нареждане ресорите ще изпращат за Ваше Превъзходителство преписи на своите официални данни по отнасящите се до България стопански въпроси. [1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Към документа е приложено, подписано собственоръчно от Хертлинг, съответното писмо до шефовете на различните имперски служби: „Имам чест най-предано да изпратя препис на Ваше Превъзходителство за любезна информация с молбата всички, в областта на Вашия ресор налични искания от стопанско естество по отношение на България, да съобщавате най-благосклонно на държавния министър д-р Хелферих при едновременно изпращане на препис до Външното министерство.“

№ 336

Шифрована телеграма № 212, 25 март 1918 г., Букурещ, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 267.

Стопански преговори с България са в пълен ход и носят ежедневно нови трудности; аз обаче се надявам, доколкото договореното съгласие за опрощаване [по българския дълг] намери там [в София] одобрение, да можем да превъзмогнем и напоследък появяващи се възражения срещу незабавно предаване на мина Бор. Най-настоятелната съпротива у Радославов среща искането за новобългарската (сръбската) жп мрежа. Той заявява, при позоваване на български закони, които предписваха експлоатацията на железниците чрез държавата, че може да ни прехвърли теснолинейки, нужни за експлоатацията на мините, но не и пълноценните линии. По мнение на експерти (д-р Щанге, ротмистър Мертон) тези отсечки обещавали само ниска рентабилност и можели, предвид на трудната експлоатация, да бъдат отказани без загуба от нас. Бих искал при чувствителността на българите към каквато и да било "намеса" в техните върховни държавни права настойчиво да посъветвам, искането да отпадне. Като компенсация предлагам в съгласие със споменатите специалисти едно споразумение, което да гарантира на германската индустрия за дълго време, около 50 години, доставката на материал за българските железници.[1]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 228, л. 665-666.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Съдържанието на телеграмата под № 446 незабавно е изпратено на барон фон Лерснер, същия ден 25 март, е съобщено и на д-р Хелферих, на фон Рьодерн и на барон фон Щайн.

№ 337

Телеграма № 426, 27 март 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Върховна главна квартира

По въпроса за заплащането на стойността на изразходваното за железниците в обсега на съюзниците, секретарят на Имперската хазна[1] пише:

„Що се отнася до България и нейната област на интереси, то по сведение на г-н военния министър тука става дума, и то на първо място, за съоръжения, които бяха необходими за провеждането на германските военни действия, така че не са били сключени спогодби с България. Една голяма част от строежите обаче представлява повишение на стойността на въпросните отсечки, така че се изисква заплащане на стойността на основа на специална договореност, още повече че вече за времето до 30 юни 1917 г. предвид на старорумънска Добруджа се касае за една сума от над 38 милиона марки, в която, при всички случаи доколкото те [38-те милиона] фигурират в сметката, не се е счело за необходимо капитализираните всекидневни работи на строителните войски да се пресметнат като преки разходи на Райха, тъй като тези разходи за извършени работи, според мнението на г-н военния министър, и без това биха възникнали като разходи по поддържането. В защита на германските интереси обаче ще трябва да се признае цялата сума.“

Препоръчително би било, тези разходи да се обсъждат също така, както искането на военния министър за военни материали и съобразно това при сегашните преговори в Букурещ да се изиска едновременно признаване от Народното събрание. В случай на съгласие предоставям съответна инструкция[2] на тамошния представител в Букурещ. Държавен секретар фон Кюлман ще бъде уведомен. Същото до шефа на Полевите железници.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Рьодерн.

[2] Такава инструкция не е приложена към документа.

№ 338

Шифрована телеграма № 139, 27 март 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин

1) За всеобща изненада изглежда Радославов и Чернин са се споразумели за Неготин (...),[1] Последният трябва да се падне до планирания (свързващ?) канал на Австро-Унгария, докато България за компенсация получава ивицата по левия бряг на Морава включително линията до Семендрия. Това споразумение изглежда не е чуждо за Царя.[2] То ще предизвика тука силен протест, особено от страна на македонците, които в установяването на Австро-Унгария на южния Дунавски бряг съзират опасност за съживяването на староавстрийско-унгарски аспирации в посока към Солун.

2) България е готова по-нататък да върне левия бряг на Марица и гарата Кара Бурну на Турция, остро отказва обаче всички по-нататъшни турски искания, които се простират до Гюмюрджина. Германските представители се обявиха за незаинтересовани по въпроса за Неготин и поставят подкрепата на България срещу Турция в зависимост от приемането на германските искания от България.

3) Искането за Констанца сега се ограничава до отстъпване на пристанището и железницата на едно международно дружество със свободно пристанище под общ контрол на заинтересованите (сили?). Досега въпросът пропадал, тъй като България иска отстъпване на дружеството само концесионен начин, докато ние искаме безусловно отстъпване. Тези трудности, както и нови искания на българите относно медната мина Бор, правят за Берлин не невероятно предстоящо прекъсване и отлагане на германско-българските преговори. Все пак обаче има надежда за завой на Радославов в последния час, защото иначе Добруджа и в мирния договор с Румъния се отстъпва на всички съюзници, не обаче на България, така че Радославов отново би се върнал с празни ръце от Букурещ, с което неговото, само по себе си несигурно положение би било застрашено.

4) Мирният договор с Румъния е окончателно параграфиран, трябва обаче да се подпише едва след уреждане на всички стопански договори, които трябва да се считат като съставна част на договора и чиято редакция ще се обсъжда още няколко седмици.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 58,60.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

---

[1] Така е в дешифрования текст – липсващ или неразчетен шифър.

[2] Фердинанд I Български.

№ 339

Телеграма № 664, 28 март 1918 г., Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

За господин Райхсканцлера:

На тел[еграми] 436 и 446.

Генерал Лудендорф нарежда да телеграфирам:

„Както Ваше Превъзходителство сам изтъкнахте в телеграма № 116 от 9 март[1] до държавния секретар фон Кюлман, България ще спечели териториални придобивки от войната повече, от който и да е друг от съюзниците, така че би могло да се наложи още да ни се плаща, в никакъв случай обаче не може да се иска опрощаване по нашите претенции. Чрез тези думи на Ваше Превъзходителство нашето отношение към България се определя сполучливо. Едно, па било то и относително по-малко, обаче обективно все пак доста значително опрощаване от нашите искания, не се оправдава при нашето финансово положение по отношение на германските данъкоплатци при нашето финансово положение. Германия също ще има да носи десетилетия наред своите военни дългове. Компенсация от страна на България за предложеното опрощаване не виждам никъде. Защото, противно на Германия, чрез предоставяне на цялата Добруджа пребогато териториално уголемена, България не може да изявява още и претенция за участие в стопанските предимства в Румъния. Участвала в завладяването на Румъния с максимално 25% – с такова участие самата България до неотдавна се съгласяваше – една справедлива компенсация може да се постигне само с това, че тя ни предостави мините и железниците в Нова България без каквото и да било опрощаване по нашите искания и то във формата, както това се изискваше от всички ангажирани ресори. Що се отнася именно до новобългарските железници, то аз не мога да призная, че принципът на България да позволява само държавни железници, трябва да намери приложение върху обширните български новопридобити земи. Също трудностите, които поради български шикани биха могли да възникнат за едно частно железопътно дружество, в което участва български капитал, няма да бъдат прекалено големи. Минната продукция и транспортното дело впрочем, както се изтъква и в полученото във Външното министерство заявление на Дисконто-Гезелшафт от 12.3.18 (№ 611/18), са така зависими едно от друго, че ние не би трябвало да се отказваме от предвиденото учредяване на германско-българско железопътно дружество. Военни основания изискват по-нататък настоятелно едно повлияване върху железниците. Един отказ от Железопътното дружество би направило необходимо в крайна сметка също и едно споразумение с силно заинтересованата чрез Ориенталските железници Австро-Унгария."

Аз съм убеден, че всички тези искания могат да се прокарат при нужната настойчивост. Продължилите заплахи на българите с вътрешни затруднения и риск за нашите отношения наистина не би трябвало повече да ни плашат (сравни телетипна телеграма 29008 от 20.3.).[2] Ние в края на краищата сме длъжни да се съобразяваме и с настроението при нас в страната, което е не по-малко възбудено от голямото понижаване на стопанските ни искания в Румъния и България. Нашата позиция сега е толкова силна, че не трябва да се страхуваме от прекъсване на Букурещките преговори с българите и даже от оставка на сегашния кабинет. Прекратяването на преговорите би могло при нечуваната арогантност на българите да ни е само от полза, тъй като само тогава ще излезем от наклонената плоскост, върху която се намираме в Букурещ. Споменатите от държавния секретар фон Кюлман трудности при букурещките преговори доказват, колко правилно е било обсъжданията да се състоят, както беше договорено, в Берлин. Аз считам за неотложно желателно това да се иска още сега. Тогава би било целесъобразно за железниците да се състои предварително обсъждане при Превъзходителство Хелферих, при което би трябвало да се изясни следното:

1) България изобщо в състояние ли е с оглед на производствени средства и персонал да провежда експлоатацията на новобългарските железници, какъвто е необходим за благополучно развитие на нашите минни предприятия?

2) Какви гаранции трябва да се искат от България в интерес на минния консорциум при предаване на българските железници на едно частно дружество по отношение на тарифи, респ. строеж на железопътни клонове, товаро-разтоварни съоръжения в дунавските пристаница и т.н.?

3) По какъв начин трябва да се гарантират направените разходи от шефа на Военно-полевите железници за новобългарските железници?

Не се съмнявам, че обсъждането ще установи необходимостта от планираното германско-българско железопътно дружество.

Моля Ваше Превъзходителство да снабдите държавния секретар фон Кюлман със съответните инструкции.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] Не разполагаме с телеграма № 116.

[2] Това е док. 331. Посочва се регистрационният номер във Външното министерство.

[3] Същия ден, 28 март 1918 г., Лерснер предава на намиращия се в Букурещ държавен секретар фон Кюлман изцяло текста в кавичките с въвеждащо изречение: „Аз телеграфирах на Райхсканцлера:“.

№ 340

Телеграма № 482, 29 март 1918 г., Берлин, на германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг чрез германското Външно министерство до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер

Във връзка с тел[еграма] № 456.[1]

За генерал Лудендорф:

Държавният секретар фон Кюлман телеграфира от Букурещ на 28 март:

„По мое мнение споразумение с България, което изпълнява всички предадени ми от Ваше Превъзходителство искания и условия, не е постижимо. Тъй като българските представители заминават утре, липсва време за по-нататъшни ответни въпроси, които могат само да повторят казаното. Аз се опитах да направя примамливо за българските представители незабавното преместване на преговорите в Берлин, за да се даде възможност на ресорите да убедят българите в правото и необходимостта на техните искания. Това би трябвало да отговаря на нееднократно изразяваните желания на тамошните служби.

Вчера се отдаде в пет часово преговаряне да склоним министър-председателя Радославов и финансовия министър Тончев да парафират следното споразумение:

„Българското правителство ще отчужди мина Бор незабавно и то в най-близките дни и след това ще я предаде на Германия при формулирани в Берлин през следващата седмица условия.

Българското правителство в близките дни ще предизвика да се вотират от Народното събрание необходимите кредити в приблизителен размер на сумата за заплащането на исканията на кралското пруско Военно министерство и на Имперското министерство на марината кредити при точно формулиране на предназначението им.

Щом се проведат предвидените мерки в абзац 1 и 2, Негово Превъзходителство г-н финансовият министър Тончев ще се отправи за Берлин за обсъждането на останалите още за уреждане въпроси.

По въпроса Констанца-Черна вода г-н финансовият министър Тончев предава приложения ответен проект с днешна дата...“

Ответният проект за Констанца – Черна вода следва телеграфически. В различни точки той не се съобразява достатъчно с нашите интереси, именно вместо исканото от нас прехвърляне на собствеността, той предвижда само една дългосрочна концесия. Аз приех проекта ад референдум, но не скрих от българите, че той не може да бъде приет в настоящата форма.

На г-н Радославов между впрочем казах, че ние сме готови да прехвърлим германския дял от Добруджа на българите, ако българското правителство изпълни парафираните вчера обещания и се споразумее с нас по останалите въпроси в Берлин. Върху необходимостта от едно споразумение с турците отново обърнах внимание. Никакви други обещания не са давани на Радославов, на него по-скоро му беше изрично заявено, че всичките наши тукашни предложения са станали невалидни в резултат на тяхното неприемане и че преговорите в Берлин биха се водили на съвсем нова основа. Затова ресорите би трябвало да запазят пълна свобода на действие за налагане на исканията си.

Естествено след седмични безуспешни преговори българските парламентьори напускат Букурещ в не твърде розово настроение. Под въпрос е, дали те при тези обстоятелства ще се погрижат за своевременното изпълнение на вчерашните си обещания. Аз многократно обръщах внимание върху тежките политически загуби, които биха възникнали, ако окончателният мир с Румъния не донесе Добруджа на нашите български съюзници.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.

---

[1] С тази телеграма Кюлман моли Лудендорф да се съгласи с опрощаване на 200 млн. от дълга на България към Германия. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 11.)

№ 341

Телеграма № 1224, 31 март 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германското Министерство на имперската марина, Берлин

Секретно: След като германско-българските преговори в Букурещ бяха прекратени, днес от тук заминава финансовият министър Тончев като пълномощник за Берлин, където преговорите ще бъдат продължени. Директорът Щанге на Кредитна банка го придружава като германски търговски експерт. Надяват се на споразумение в Берлин още преди подписване на румънския мир около 10 април. Трудности има при отделни стопански въпроси, преди всичко по германските претенции за медна мина Бор и железниците в Сърбия, както и по формата на предаването на линията Констанца – Черна вода и пристанището на международно дружество. Принципно признаване на българския дълг към Германия е вече постигнато[1] в Букурещ. Радославов обеща в близките дни да поиска нужните кредити в Народното събрание. Между впрочем Букурещките преговори предизвикаха българско-турско напрежение, тъй като турците поддържат своите, отиващи далече претенции за границата, докато България отказва преговори по всички претенции, излизащи извън Марица и Караагач.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/32, л. 14-15.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2962.

---

[1] Тук подчертаването е двойно.

[2] Нанесените подчертавания в текста са направени в Имперската марина.

№ 342

Телеграма № 29082 Р., 4 април 1918 г., Върховна главна квартира, на и.д. шеф на Генералния щаб на действащата германска армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерик Лудендорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин[1]

Военният министър[2] ме уведоми за предварителното съвещание, което се е състояло на 2.4 под председателството на господин вицеканцлера за преговорите с българския финансов министър. Не мога да приема резултата на предварителното съвещание.

Заради съпротивата на Турция Добруджанският въпрос сега не може да бъде решен. За да отстъпи своят дял от Добруджа, Турция предявява претенции да ѝ се върне цялата област, отстъпена на българите през 1915 г. Друго уреждане на въпроса би довело до свалянето на Енвер паша и би тласнало Турция в обятията на Англия. Последиците биха ни поставили в много тежко военно положение. Напротив, падането на Радославов, до което може би ще се стигне, ако при сключване на мира с Румъния Добруджа не отиде към България, не играе никаква роля. Това виждане се подкрепя също от едно изявление на полковник Ганчев, който ми каза, че всеки наследник на Радославов би преследвал политика, която отговаря на германските интереси.

Следователно аз моля мирът с Румъния да се сключи в най-скоро време така, че Румъния да отстъпи Добруджа на четирите съюзници. Едновременно с това преговорите с българите в Берлин трябва да се доведат докрай. Едва когато тези преговори са довели до окончателно и детайлно изпълнение на нашите икономически искания, и, от друга страна, България и Турция са се споразумели за промяна в областта, може да се вземе окончателно решение за съдбата на Добруджа.

Освен този основополагащ въпрос, имам към обсъжданите вчера точки да отбележа следното:

1) Готов съм да изоставя моята досегашна съпротива срещу опрощаването на 200 милиона леи[3] с оглед на иначе единодушното становище на останалите ресори, но решително се обявявам срещу по-нататъшно опрощаване, което при нашето финансово положение по никакъв начин не би могло да се оправдае. В телеграма № 116 от 9 март Ваше Превъзходителство също изтъкна, че с оглед на своите големи териториални предимства, България не може да иска от нас да отстъпим в своите претенции, а много повече трябва още да ни заплати.

Бих желал да припомня, че – както вече на 8 март на съвещанието при Негово Превъзходителство Хелферих[4] беше подчертано от всички страни – ще трябва да се установи начинът на заплащането и се гарантира чрез залагане на монополи, данъчни приходи и т.н.

2) Освен Бор, ние трябва да наложим опция и върху другите мини в Нова България, и то без по-нататъшна отстъпка от нашите претенции. Относно това всички досега ангажирани инстанции бяха единни. В Кройцнах Радославов обеща изпълнението им. За значението на въглищата за Дунавското корабоплаване и на другите природни залежи за нашата преходна икономика мога да се позова на своите предишни изложения.

3) Позовавам се на мое писмо № 29018 от 24 март. Ние трябва освен това да получим достатъчно площ за разширение на железопътните, пристанищни и индустриални съоръжения. По този повод трябва също да се изясни въпросът за възстановяването на моста Борчеа на Дунав и на Дунавския ръкав.

4) По военни съображения трябва да поставя най-голяма тежест върху въздействието и нормалните жп линии. Опитът през тази война доказа какво значение се пада на тези линии и колко малко българите изпълняват поставящите се изисквания в железниците. Също и за минната продукция, дори при тарифни споразумения, не би достигало едно право само върху принесените в зестра [оставените под българско управление] железници. При извършване на транспорти и т.н. ние сме изложени на общоизвестните балкански мурафети. Впрочем бих искал да се позова на моята телеграма № 29389 р.и да помоля тези неща да бъдат проверени по назованите в края на тази телеграма 3 въпроса:

Освен назованите, смятам за необходимо да поставя още следващи искания.

5) България трябва в минало и в бъдеще да се откаже от всякакъв дял в икономическите предимства в Румъния.

6) Въпросът за Перник и Бобовдол трябва окончателно да се уреди по начин, удовлетворяващ германските интереси.

7) Смятам за необходимо това, че ни се отстъпва за нашите военноморски сили за продължително ползване пристанище на брега на Егейско море. България ще трябва да се грижи за изграждане на такива пристанища с германска помощ и да поеме поддръжката на необходимите за това съоръжения.

8) Упражняването на правата, застъпвани досега от Германското етапно управление в Добруджа по отношение на суровини, производствени и индустриални съоръжения, използване на селскостопански предприятия и упражняването на риболова трябва да запазим за себе си за един вече по-близо очертаващ се преходен период.

Ваше Превъзходителство, най-покорно моля, да ме включите на следващите обсъждания.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 234, л. 682; също ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

1 Текстът на документа е съобщен същия ден, 4 април 1918 г., на барон фон Грюнау (телеграма № 282) и барон фон Лерснер (телеграма № 578).

2 Фон Щайн.

3 Погрешно е написано „леи“. Става дума за левове.

2 Виж док. 326.

№ 343

Телеграма № 538, 4 април 1918 г., Берлин, на германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг чрез Външно министерство до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер[1], Спа

Спешно за генерал Лудендорф.

На телетипна телеграма № 29082.[2]

Съюзът с България има значение не само за целите на настоящата война, а представлява също политически значим фактор от първостепенна величина за времето след войната. Задържането на Добруджа извън окончателния мир с Румъния би навредило на Съюза. Затова ние трябва да направим всичко – което зависи от нас[3], за да постигнем преди това едно сключване с България. Това изисква, щото да не прекаляваме с нашите искания.

Към предложенията на Ваше Превъзходителство[4] имам да отбележа конкретно следното:

1) След изслушване на г-н държавния секретар на Имперската хазна[5] аз изоставих на заден план своите опасения срещу отпускането на едно по-нататъшно опрощаване и принципно упълномощих нашите посредници в преговорите,[6] при условие на стопански предимства и на консолидацията и гарантиране на нашите останали искания да предвидят опрощаване над вече разрешените 200 милиона. Позволявам си да напомня, че В[аше] П[ревъзходителство] и генерал-фелдмаршал фон Хинденбург в началото на септември 1916 г. сте заявили пред моя предшественик по служба принципното си съгласие за това, че ние трябва да се покажем благосклонни спрямо българските желания за намаляване на досега възникналия военен дълг. Ваши Превъзходителства тогава сте били съгласни едната половина на дълга да се анулира незабавно, намеквайки за запазване правото за вземане на по-нататъшни решения за в бъдеще.[7] Тази голяма концесия Ваше Превъзходителство считаше за оправдана и необходима, защото ставаше дума за това, България да бъде държана здраво на наша страна. Същите съображения, които тогава от военна гледна точка бяха решаващи, трябва сега от политически съображения да определят решението.[8]

2) Аз също се надявам, че освен Бор ще могат да се прокарат още права за други мини в Нова България.

3) Одобрените от Негово Величество основания,[9] защо трябва да бъдат предадени придобиването на суверенни права над Констанца и железницата за Констанца, са изложени в известното на Ваше Превъзходителство съобщение на държавния секретар фон Кюлман от 20 март[10]. Също според изявленията на Ваше Превъзходителство в писмото № 29018 от 24 март[11] аз не виждам възможност да се върнем отново на този план. Дали е препоръчително и целесъобразно да настояваме за придобиването на частноправна собственост за Райха или дали с предложената от българите дългосрочна концесия не би се служело също така добре на нашите интереси, е един технически въпрос, чието решение бих желал да оставя на посредниците в преговорите.

Съгласен съм с Ваше Превъзходителство с това, че трябва да се погрижим за осигуряването на достатъчно площи за разширяване на съоръжения и да се изясни въпроса с възстановяването на моста при Борцея.

При трудността и многоаспектността на предмета, именно въпроса за свободно пристанище, изработването на договорите ще изисква много време. Многобройни технически ресори ще съдействуват и констатации ще трябва да се правят на място. Затова в настоящия стадий може да става дума само за едно принципно споразумяване, при което ще трябва да се погрижим за достатъчното гарантиране на нашите интереси.

4) Да се опитваме да влияем върху българските нормални железници за времето – след – войната, не считам в съгласие с ангажираните ресорни шефове за допустимо, поради изложените съображения в моята телетипна телеграма от 25 март[12]. Аз ще използвам присъствието на шефа на полевите железници, за да проведа обсъждане с него по този пункт.[13]

5) Отказът на България от стопански предимства от Румъния би могъл да бъде постигнат.

6) Съгласен.

7) С искането на пристанище на Егейско море настоящите преговори не могат се утежняват. Това трябва да остане запазено за обсъжданията по морската конвенция.

8) Съгласен.

Преговорите с пристигналия вчера тука български финансов министър[14] започнаха днес на обяд най-напред под формата на предпазливи сондажи. За да могат да приключат до сключването на мира с Румъния, те трябва да се проведат с най-голяма бързина. Представители на Ваше Превъзходителство са добре дошли.

Също толкова малко, както можем да оставим да се провали едно българско решение на Добруджанския въпрос чрез прекалено големи германски искания, можем поради съпротивата на Турция да оставим открит въпроса до момента на нашето споразумяване с България. Връщането на цялата, отстъпена от Турция през 1915 г. област не може да се постигне на основата на досегашните преговори.[15] Затова единственото, което остава, е да употребим цялото си влияние в Константинопол, за да склоним Турция да приеме българското предложение и да улесним евентуално това нейно решение чрез финансова жертва от наша страна. Запазвам си правото за следващо съобщение по това. За моето решение би ми било много полезно да бъда най-бързо автентично осведомен, дали генерал фон Фалкенхайн срещу искането на турски дивизии за Галиция действително е обещал на турците придобиването наново на цялата загубена през 1915 г. област[16].

За да се улесни подписването от Турция на мира с Румъния, знам само единствения път – и в окончателния мирен договор Добруджа да се отстъпва не на България, а на четиримата съюзника и отказът от нашата и австро-унгарската четвърт да се препрати в специални спогодби; тези спогодби би трябвало, ако своевременно се споразумеем с българите, да бъдат подписани едновременно с мира. Аз предвиждам при това решение още големи затруднения с България,[17] смятам обаче, че трябва да приемем това, за да упражним до границата на възможното внимание към Турция.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Оригиналният текст на райхсканцлера е предаден на фон Лерснер по Хюз-апарата – до Спа (тук са започнали да действат служби на Върховната главна квартира).

Върху този текст, в лявата и дясната страна на документа, във Външно министерство е написано съответно: „спешно", „веднага". Освен това преди препращането са нанесени редакционни поправки, допълнения и съкращения, които са спазени в предадения на фон Лерснер текст. (Виж ИИ БАН, кол. VI, оп. 68, ае 235, л. 683-687, Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8)

В случая публикуваме текста, получен във Върховната главна квартира. Тук на свой ред са направени други бележки, които, доколкото е възможно да се разчетат, са отбелязани под линия.

[2] Бележка със звездичка в лявото поле на документа, написана във Върховната главна квартира: „Да! Това е телетипната тел[еграма], която Р. [Политически отдел] даде непосредствено вчера за Р[айхс] к[анцлера]." Виж док. 342.

[3] Бележка със звездичка в лявото поле на документа: „Още в изявл[ение] на Фалкенхайн. тел[еграма] 760.“ Бележката и подчертаването в текста са направени в германската Върховна главна квартира.

[4] Генерал Лудендорф в док. 342.

[5] Граф Рьодерн.

[6] Оттук до „и опрощаване...“ текстът е внесен допълнително в оригинала във Външното министерство.

[7] Сравни док. 80, 81, 230, 236, 240.

[8] В текста на райхсканцлера е следвало още едно изречение: „Подробностите по гаранцията и изплащането на оставащите наши искания ще се установят в преговорите.“ Изречението е задраскано при редакцията във Външно министерство.

[9] Император Вилхелм II.

[10] Бележка със звездичка, написана във Върховната главна квартира, в дясното поле на документа: „Тел[еграма] 466.“ С тази телеграма, която е с дата 26 март, райхсканцлерът увещава Лудендорф за необходимостта от възможно скорошно постигане на принципно съгласие в преговорите по стопанските въпроси срещу обещанието за опрощаване на част от българския дълг към Германия. Цитираната телеграма от 20 март е док. 331. Изречението е подчертано с вертикална черта в дясното поле на документа.

[11] Бележка със звездичка в лявото поле на документа: „Не тука.“ Написано във Върховната главна квартира. Сравни док. 334, 335.

[12] Бележка със звездичка в дясното поле на документа: „Тел[еграма] 446.“ Виж док. 336.

[13] Това изречение е додадено към текста във Външното министерство.

[14] Д. Тончев.

[15] Тук, в текста на райхсканцлера следва пасаж, който е съкратен във Външното министерство. Той гласи:

„Ако би трябвало да направим последен опит да спечелим България за това, то би трябвало да си поставим една напълно нова програма. Тази програма би могла да се проиграе така, че ние, като отхвърлим всички други искания, се концентрираме само съобразно договор върху разумна гаранция за Констанца-Черна вода и върху отстъпването в Тракия, приемаме обаче да удовлетворим българите с едно значително съкращаване на дълга им, което би трябвало да възлезе най-малкото на един милиард“

[16] Последната част от изречението е подчертана в лявото поле на документа с енергично изписани две отвесни дебели черти.

[17] Тук, в текста на райхсканцлера изречението има продължение: „и дори една заплаха за кабинета на Радославов...“. Същото е съкратено при редакцията във Външно министерство.

№ 344

Доклад В. № G.G. 499 от 5 април 1918 г., София, на германския военноморски аташе при германската легация в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним Капеле до държавния секретар на германското Министерство на марината и до шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Строго секретно!

Българско-турските гранични спорове

Великият везир Талаат паша напусна Букурещ доста напрегнат. Изглежда причината за това да е незначителната взаимност, която са срещнали прекалените му компенсационни претенции по повод на обсъжданията за отстъпване на Добруджа на България. Изглежда той да се сблъскал е на най-остра съпротива не само от страна на България, но е получил и от Германия само ограничена подкрепа. Във всеки случай подкрепата на Германия стигна така далече, щото България декларира готовността си да върне на Турция областите южно от Марица и жп гара Карагач. Според това в бъдеще българско-турската граница трябва да минава по талвега на Марица. Турция трябва само да се пресегне отвъд Марица, за да си вземе споменатата гара, която се смята че е безусловно необходима за съществуването на Одрин. При реализирането на това уреждане България ще бъде принудена да построи къса обиколна жп линия при Карагач, за да запази една непрекъсната жп линия за Дедеагач.

С тези концесии обаче Турция никак не може да е удовлетворена. Нейните претенции са насочени много повече към тракийските области, които са населени с турци и чиито граници се оказват приблизително при Места. На тези претенции трябва да се гледа като на максималистични, които се предявяват, за да се възстанови най-малкото турската граница от 1915 г.

Талаат и Енвер паша изглежда да държат на тези последни искания. Те заплашиха, да поставят турския подпис под Букурещкия договор в зависимост от тяхното изпълнение. Както ми е известно, споменатите държавници обосновават своите претенции с това, че те застъпват становището, че турската помощ в Добруджа била оказана на времето само при това условие, генерал фон Фалкенхайн бил обещал на Турция възстановяването на границата от 1915 г., ако тя предостави на разположение нейни войски срещу Румъния. За съжаление тогава, доверявайки се на това обещание, било е пропуснато същото да се формулира писмено. Талаат привежда освен това едно мнимо обещание на Н. Величество Кайзера, което било дадено по време на височайшото посещение[1] в Константинопол. Доколко всички тези твърдения на турците отговарят на фактите, не съм в състояние естествено да обозря. Те само доказват, че сега Талаат и Енвер се стремят отново, с всички средства на най-силен натиск, към границите от 1915. Те изострят този натиск със заплахата, че ще се оттеглят и Енвер паша дори е стигнал толкова надалеч на 19 март да изпрати писмо на цар Фердинанд, в което отправя заплахи, едновременно с това обаче предлага на България вечен съюз, ако тя приеме турските желания. Този последен факт ми е съобщен строго поверително. Освен това научих, че царят не е отговорил на писмото, а само потвърдил получаването му чрез пълномощния си министър в Константинопол.[2]

Позицията на България спрямо тези турски претенции е категорично отрицателна. България би отстъпила само под най-силен натиск, който съответно би имал необозрими последици; военният министър[3] държа преди няколко седмици в камарата реч, която макар и прикрито, но достатъчно ясно за всеки сведущ подчерта готовността на България да повтори похода срещу Турция от 1912 г.

Външно министерство[4] и Върховното ръководство на армията застъпваха досега становището, че не биха одобрили никакви турски претенции, които се простират оттатък Марица. Те се опитват да въздействат успокоително на Турция и да протакат заключителното уреждане на граничните спорове до сключването на окончателния общ мир. Изглежда обаче нито турци, нито българи да са склонни на това предложение. Турците не искат тъкмо при сключване на мира с Румъния да са единствените, които излизат с празни ръце и България стои твърдо на становището си, че последвалото в 1915 г. отстъпване на граничните области на България, [която] при германския натиск върху Турция не играела съществена роля, е било цената за влизането на България във войната, която не могат отново да ѝ отнемат, останала вярна на дълга си и след успешно изпълнение на задачите си.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 26 29.

Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/ V, 2730.

---

[1] През ноември 1917 г.

[2] Недялко Колушев.

[3] Найденов.

[4] Германското Външно министерство.

№ 345

Телеграма № 550, 6 април 1918 г., Върховна главна квартира, [Спа], на шефа на Генералния щаб на действаща армия генерал-фелдмаршал Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург до представителя на райхсканцлерството във Върховната главна квартира полковник фон Винтерфелд[1], Спа

За Господин Райхсканцлера[2]. На № 538.[3]

Ваше Превъзходителство ме съобщихте, че след изслушване на г-н държавния секретар на Имперската хазна сте оттеглили своите съображения срещу предоставянето на следващо опрощаване на българския дълг. Ваше Превъзходителство напомняте в тази връзка, че аз и генерал Лудендорф в началото на септември 1916 г, т.е. няколко дена след като бяхме заели сегашните си длъжности, в съответствие с нас сте се били съгласили с желанието на Негово Превъзходителство господин предшественика Ви[4] да проявите отзивчивост към желанията на българите за снемане на военния им дълг. Не мога да пропусна да се обявя изрично срещу това позоваване на онова време.

Съвсем независимо от това, че, доколкото си спомням, касаеше се за устно, необвързващо изявление от наша страна, и че по това време ние още не бяхме намерили време и възможност да си създадем донякъде само самостоятелна преценка върху финансовия въпрос, аз трябва категорично да отхвърля позоваването на нас, защото военното и финансовото положение от онова време и днес не издържа никакво сравнение.

Военното положение беше повече от сериозно; всичко зависеше от това да вземем страната на България. Днес България далеч повече е обвързана с нас, както и обратното. Финансовото положение тогава, преди повече от година и половина, беше такова, че ние можехме да склоним на едно голямо опрощаване на българския дълг. Трябва да помоля Ваше Превъзходителство повече да не се връщате в тази връзка към моето и на генерал Лудендорф тогавашно изявление. Удивен съм, че нашето финансово положение, което граф Рьодерн описа тук пред мене като твърде неблагоприятно, щяло да позволи не само едно следващо опрощаване за България, но и една финансова жертва от наша страна за Турция, за да подтикнем Турция да приеме българското предложение. Не бих могъл да пропусна да предупредя за тази жертва. Ако чрез Брестския мирен договор турците запазиха претенцията за Батум-Карс, то по отношение на положението в Месопотамия и Палестина вече съвсем не може да се предвиди сметка какво ще ни струва, ако при окончателния мир не можем да осигурим обратно на Турция тези области. Следователно бих посъветвал да се изчака със сега предвидените финансови жертви.

От моя страна, след като България териториално много над очакваното и заслугите блестящо се очертава, не мога да оспоря справедливостта на претенцията на Турция върху цялата област на Марица. В този смисъл телеграфирах поверително на генерал фон Зеект и дадох указания на полковник фон Мерц да говори с полковник Ганчев.

Ваше Превъзходителство, бих искал затова също да помоля, щото във всички случаи да се изоставят по-нататъшни опити за въздействие от моя страна върху Енвер Паша, както и покана до него за едно пътуване до Върховната главна квартира. Бих могъл да говоря само срещу моята съвест, а това ми е невъзможно.

Както вече изложих в моята телетипна телеграма 29081 Р, единственото средство да се направи България отстъпчива аз виждам в едно въздействие от Австрия, като същата се обявява готова да компенсира България с ивицата на левия бряг на Морава.

Що се отнася до правото за ползване на пристанище на Егейско море – за „искане на пристанище" не съм говорил – то аз си запазвам правото още веднъж да се върна към този въпрос. На първо място това впрочем е работа на Адмиралтейския щаб.

Помолих генерал Фалкенхайн за становище по позоваването на Енвер за негово съгласие. От тукашните документи не излиза такова съгласие.[5]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 239, л. 692 694; също ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8; също Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Телеграмата е предназначена за райхсканцлера Хертлинг, направо чрез полковник Винтерфелд, а не чрез Външно министерство.

Още същия ден, 6 април 1918 г., от Райхсканцлерството, респ. фон Радовиц изпраща на Външно министерство препис на телеграмата. Преди това обаче от самата Върховна главна квартира, респ. фон Лерснер с хюз-телеграма (№ 757) вече е съобщено на Външно министерство съдържанието на телеграмата на генерал Хинденбург.

[2] Д-р граф Георг фон Хертлинг.

[3] Това е док. 343.

[4] Д-р Михаелис.

[5] В телеграмата на Хинденбург тук, след точката, е написано: Номер 29743 Р. [Политически отдел към Генералния щаб във Върховната главна квартира]. Това е номера на телеграмата на генерал фон Хинденбург от 6 април 1918 г., чийто текст е съобщен от Върховната главна квартира и на Имперската хазна. (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 242, л. 698; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.)

№ 346

Препис на доклад № А 5426, 6 април 1918 на ротмистър Мертон [Върховна главна квартира], Спа[1] до Външно министерство, Берлин

Заинтересованите имперски служби са единодушни, че спрямо исканията на Германия към България, възлизащите днес вече на приблизително около 2 милиарда марки, поисканите икономически предимства [от Германия] не играят никаква роля, тъй като общата им стойност възлиза на няколко десетки милиона марки. Надделява мнението, че олихвяване и погасяване на вземанията [на Германия] може да се очаква едва когато определени български държавни приходи бъдат насочени към Службата за дълга, както това е ставало при всички досегашни заеми, които България е получила в Германия или Франция. Смята се за реално, особено от Негово Превъзходителство Хелферих, да се иска едно подобно гарантиране на главната част на исканията и затова да се пристъпи към едно следващо умерено опрощаване на дълга, както и към споразумение, което ще предпазва срещу това, че България ще усвоява значителни части от своите авоари, възлизащи на почти един милиард марки. Тези искания не могат да се постигнат във връзка с Добруджа.

Трябва обаче да се попречи, щото да стане невъзможно те да се прокарат при едни бъдещи преговори. На основа на досегашните преговори обаче това е изложено на най-голям риск и успех е възможен, само ако веднага ясно се очертаят насоките за по-нататъшното действие и то се следва. Финансовият министър Тончев, с когото вчера за първи път беше говорено за исканото гарантиране на нашите вземания[2], отхвърли искането с възмущение, както и не можеше друго да се очаква. Ако за по-нататъшните преговори още отсега не бъдат изготвени директиви и по тях не започне да се действа, може да се очаква, че общественото мнение в България ще бъде обработено срещу исканите гаранции и по този начин ще бъде попречено на кабинета по-късно да отстъпи. Изглежда целесъобразно временно да спрем да обсъждаме с България въпроса за гаранциите, но със съответните германски ведомства не само да съгласуваме целите, които трябва да преследваме, но и да установим ясни отношения с ангажираните банки. Доктор Щанге, директорът на принадлежащата към концерна Дисконто-софийска Кредитна банка, който е поканен в Букурещ и тук[3] за преговори, е с голямо влияние върху Тончев и други членове на правителството в резултат на многогодишната си работа в София. Дисконто-Гезелшафт е в голяма степен заинтересована от предоставяне на икономически предимства от България, докато гарантиране на исканията [на Германия] е работа на райха. За да се осигури съдействието на влиятелната по отношение на българското правителство Дисконто-гезелшафт и на нейните органи, с нея трябва да се сключи споразумение, което да съгласува нейните интереси с интересите на райха, приблизително в духа на моите бележки от 21 март 1918 г., абзац пети[4].

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 245, л. 713.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] На 10 април 1918 г. текстът на доклада на Мертон е съобщен на фон Максов в София (бележка в полето на документа).

[2] Виж док. 315.

[3] В Берлин.

[4] Док. 332.

№ 347

Препис на доклад № 210/18 G.K.M., 7 април 1918 г.,[1] Берлин, на държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн до райхсканцлера д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Ваше Превъзходителство, в съответствие с нашето обсъждане от днешния ден[2] донасям по следните въпроси.

Към телеграма № 29743 на генерал-фелдмаршал фон Хинденбург[3]. Отстъпката за България, освен обещаните 200 милиона да ѝ се предостави едно следващо намаляване на нашите вземания, дойде напълно изненадващо за мене. По време на посещението на министър Тончев на 5 т. м.[4] му казах, че България няма да получи Добруджа по-рано от това, преди да ни даде пълни гаранции за нашите вземания. Следователно по отношение на Тончев съм бил неправ, тъй като аз, не повече като Върховното армейско ръководство съм говорел противно на обещанията от съвещанието на 3 т.м., преди въпросът да е бил представен на Ваше Превъзходителство за решение.

По същество нямам какво да възразя срещу ново опрощаване, след като граф Рьодерн ми съобщи причините за това.

Възразявам обаче срещу по-нататъшни финансови жертви в българско-турския проблем. Съзнавам, че двете държави не са в състояние да изпълнят напълно задълженията си към нас. Но те трябва да ги осъзнаят и да предложат насрещни компенсации. Печатният вид на задължението не трябва да се предоставя направо и преждевременно.

pp.

Доколкото след сключване на мира с Румъния собственото управление на областта отново влиза в сила, близка е опасността, че на нейно подчинение отново ще се постави здравното дело. По този начин е много вероятно оставащите там наши войски да бъдат изложени на опасност. Сифилисът е разпространен навсякъде в Румъния, а и петнистият тиф се среща често. Чрез нашите военни санитарни инстеции се осигурява действена борба с болестите и е въведена дезинфекция на страната. В интерес на нашите войски е да настояваме, щото здравното дело в областта и занапред да се надзирава и подпомага от нас.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 243, л. 700.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Същия ден, 7 април, препис на доклада на барон фон Щайн се предава на Отдел III в Кралското пруско Военно министерство, Берлин.

[2] С финансовия министър Тончев.

[3] Док. 345.

[4] В Берлин.

№ 348

Препис на шифрована телеграма № 117, 8 април 1918 г., София, на германския военноморски аташе капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на марината, Берлин

Съвсем тайно.

Само чрез гер[манското] военно рък[оводство].

Във връзка с доклад 499 от 5 април[1]. В посветените кръгове тук цари голяма възбуда от телеграмата [на] Тончев от Берлин до Радославов, според която Германия, както се разправя, иска от България отстъпване на Турция на всички територии, принадлежали ѝ до 1915 година. Ако България не се съгласи, Добруджа не може да бъде отстъпена окончателно на България, а би трябвало на първо време да остане към всички съюзници.

Радославов е заявил на заместник-председателя на Народното събрание Момчилов, че при тези обстоятелства той не би заминал за Букурещ да подпише мира. Никой българин (правителство?) не би могъл да одобри толкова далеч отиваща отстъпка за Турция. Той по-скоро би се отказал от Добруджа, отколкото да отстъпи пред турците. Той не можел да проумее, как Германия, след като България е откликвала така широко на всичките ѝ икономически проблеми, сега можела да ѝ поставя такива искания. Тончев, който вече [е] на път за Букурещ, трябва да е извикан да се върне в София. Австрийският пълномощен министър[2] поддържа България срещу Турция. Засега още не може да се разпознае никакъв знак за отстъпление на турците, при които изглежда, че Талаат превръща въпроса също така в (правителствен?) за Енвер паша. Във всеки случай досега турците са решени да не подписват Букурещкия мир, ако техните искания не бъдат изпълнени.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 67.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 3/V, 4731.

---

[1] Това е док. 343.

[2] Чернин.

№ 349

Телеграма № 569, 9 април 1918 г., Берлин, на германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг чрез германското Външно министерство до представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, [Спа]

На телеграма № 757 (29743 Р). За генерал фелдмаршал фон Хинденбург.

„Заедно с целия германски народ осъзнавам с дълбока благодарност каква промяна претърпя нашето военно положение след онзи паметен 29 август и кои са двамата мъже, чийто гений извърши това дело. Признавам напълно, че военните причини, които през 1916 г. говореха в полза на едно щадящо третиране на българите по финансовия въпрос, вече не са налице. На тяхно място обаче настъпиха политически съображения, които са не по-малко убедителни. Към това трябва да се прибави, че ние след тогавашната размяна на мнения с Ваше Превъзходителство и с генерал Лудендорф дадохме на българското правителство и на цар Фердинанд общо спазвани обещания, които днес, с оглед на промените на положението, не можем да пренебрегваме.

За финансова жертва по отношение на Турция във връзка с тракийския въпрос ще се съглася само когато наложителна политическа необходимост го изисква. За момента това не е случаят.

Ако Ваше Превъзходителство не може да го съгласувате с Вашето убеждение да се застъпите пред Енвер паша за приемането на едно изоставащо зад турските желания българско предложение, то аз разбира се трябва да се откажа от тази ценна подкрепа на моята политика. В[ърховното] а[рмейско] р[ъководство] обаче би ме задължило, ако най-малкото би искало да избегне всичко, което би събудило големи надежди в Константинопол или би могло да насърчи Портата в нейната съпротива срещу едно по-скромно споразумяване. Иначе ние се излагаме на опасността, че един по-нататъшни отстъпки на българите, които се правят под наш натиск, и които по никой начин не бива да обхванат всички отстъпени през 1915 г.територии, в крайна сметка отново да бъдат отхвърлени от турците.

Дадох указания на имперския посланик в Константинопол да не насърчава Енвер паша за пътуване до Върховната главна квартира.

На преговорите в Букурещ Австро-Унгария вече обяви готовността си да се съгласи, при определени предпоставки, с българските желания за ивица на левия бряг на Морава.“[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Неготинският ъгъл.

№ 350

Телеграма № 577, 10 април 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, [Спа]

Пълномощният министър[1] в София телеграфира на 7 април:

„Секретно! Между депутатите от мнозинството днес цареше голямо възбуждение, защото, както разправят, Тончев бил казал в Берлин, че за да получи Добруджа, България трябвало да отстъпи Тракия до Дедеагач[2]. Радославов, така се казва още, бил заявил, че при такива обстоятелства той веднага щял да извика Тончев обратно тук. Момчилов искал да телеграфира на Негово Величество Кайзера.

Когато при едно посещение при Радославов намекнах на ставащото, той се направи като че ли нищо не знае. Дадох му наложителния съвет да възпре Момчилов от намерението му, тъй като опитът да се въвлече Негово Величество Кайзера в преговорите ще произведе лошо впечатление при нас.[3]

Когато запитах за турските затруднения, Радославов най-напред повтори уверението, че по-нататъшна отзивчивост била изключена. Опитах се да го убедя, че едно добро отношение към Турция е толкова важно за бъдещата политика на България, че дори не се откупува твърде скъпо с една по-голяма жертва сега. По необходимост в този съюз на България, като на по-силния партньор, ще се падне водачеството. Чрез предимствата, които произтичат, заедно с абсолютната сигурност на нейната позиция на Балканите, сегашен отказ от една по-нататъшна малка териториална ивица би бил щедро компенсиран. Радославов слушаше внимателно и не възразяваше повече необосновано. Той заяви, че първо трябвало да обсъди въпроса с Царя.

Смятам за възможно, че междувременно нашите берлински съвети са пристигнали, и Радославов, който в началото, както изглежда по възбудата на партиите от мнозинството, мислеше за рязко прекъсване, е склонен към по-голямо благоразумие. Резултатът може да се забележи едва през следващите дни.

Във всеки случай, струва ми се, че тук ние най-многото можем да си позволим да посъветваме – съвсем приятелски, но трябва да избягваме всичко, което прилича на натиск. За натиск нямаме право, след като българите изразиха готовност за известна концесия; вън от това ние рискуваме, след трудно задоволяващите се турци, да засегнем и българите, и така да се озовем между два стола.

Ако заради турците не бъде възможно друго, би могло може би да се опита българите да бъдат склонени да приемат отстъпването на Добруджа на Четворния съюз при условието, че ние и Австрия – едновременно[2] – предадем нашата част на България. Смятам това обаче за най-сериозното изпитание, на което можем да изложим германско-българското приятелство.

Че Турция би повела една твърде опасна за нея политика, ако по този начин тръгне сама срещу България, не се нуждае от подробни разяснения[4].

Барон Грюнау е надлежно уведомен.

ЦДА, КМФ 06, Инв. 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Граф Оберндорф.

[2] Подчертано от адресата.

[3] Вляво в полето на документа срещу този пасаж бележка на Лерснер: „На първо време съобщение за Върховното армейско ръководство“.

[4] Граф Оберндорф изтъкнал „ползата, която за в бъдеще България би могла да извлече от едни по-добри отношения с Турция“ и пред българския престолонаследник. Германският пълномощен министър бил извикан в Двореца от княз Борис Търновски за изявление по „турския натиск“ (Телеграма № 588 от 10 април 1918 г. на Кюлман до Лерснер, ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12).

№ 351

Телеграма, 10 април 1918 г., Върховна главна квартира, [Спа], на представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер до германския държавен министър д-р Карл Хелферих при германското Върховно армейско ръководство, Авезн[1]

Господин райхсканцлерът[2] ми телеграфира:

„Тайно. Тук на 5 и на 6 април под формата на приятелски съвети беше говорено настойчиво с полковник Ганчев, за да му се обясни необходимостта от по-нататъшни отстъпки за Турция. Накрая той беше готов в директни телеграми да препоръча на господин Радославов и на цар Фердинанд отстъпване на линията, която беше договорена предишния ден с Хаки паша, при което нещата така му бяха представени, като че ли идеята за това посредничество е изцяло наша инициатива и като че ли турците имат претенции както преди, така и сега, за всички територии от 1915 г. Полковникът определи като крайно съмнително, някой в София да откликне на нашето предложение, но се показа честно решен да направи всичко възможно по силите си. В случай на приемане на предложението, той определи като наложително, че Германия трябва да даде гаранция на българите срещу по-нататъшни териториални претенции на турците. Той постави като условие, щото никой, нито Върховното армейско ръководство, нито нашето представителство в София, нито Тончев, да не бъдел посветен. До момента полковник Ганчев не е съобщил на [германското] Външно министерство нищо за резултата от [своите] постъпки, за сметка на това вчера Тончев, на когото очевидно Ганчев сам се е доверил, каза, че в събота бил препоръчал на господин Радославов да върне половината от отстъпените през 1915 г.територии срещу финансови компенсации на Германия. Току-що полученият от София отговор от министър-председателя, който той ми прочете, му нарежда да прекъсне преговорите и да се върне обратно в София, в случай, че Германия настоява за разширяване на отстъпките за Турция. Той, министър-председателят, не би могъл и не би желал да излезе извън букурещкото предложение. На нашето възражение, че ние сега, както и преди, смятаме за необходима една по-голяма жертва за Турция, господин Тончев обясни, че в такъв случай продължаването на нашите обсъждания на германско-българските въпроси ставало излишно. С надеждата, че натовареният от мене с воденето на тукашните преговори държавен министър Хелферих междувременно щял да се върне от Върховната главна квартира, той щял да остане още няколко дена тук, в петък вечер обаче трябвало на всяка цена да отпътува с балканския влак.“ [3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Междувременно германската Върховна главна квартира е разпределила свои служби в Спа и Авезн. В момента Хелферих е в Авезн.

[2] Д-р граф фон Хертлинг.

[3] В ръкописната част, оформяща телеграмата, на нов ред Лерснер е добавил: „Господин райхсминистърът [Хелферих] току-що пристигна тук.“ Същото изречение обаче пак той задрасква и то не фигурира в телеграмата.

Освен това вляво на полето на документа Лерснер отбелязва: „Телеграмата да се предаде на императорския легационен съветник фон Грюнау.“ Бележката също е задраскана от Лерснер. Долу вляво е поставен щемпел: 11 април, изпратено за Авезн и Виена.

№ 352

Шифрована телеграма № 269, 11 април 1918 г.[1], София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство[2]

Строго секретно за пълномощен министър фон Розенберг

Вчера цар Фердинанд прие на многочасова аудиенция генералния консул Манделбаум и, както този ми разказа, изразил най-силно възмущение относно нашето държание. За тридесет години, казал Царят, руснаците не му били създали толкова ядове, както ние в последните две. Идвали сме всекидневно с нови искания и накрая с нашите постоянни ужилвания сме щели да разядосваме българския народ и българската армия нас, докато приятелството се обърне в истинска омраза. Очевидно след големите успехи на Запад не сме се нуждаели да се съобразяваме повече с България. На Радославов му било дошло до гуша и искал да се маха; той обаче не можел да се лиши от него и държал на него и т.н.

Вече съм изпитал някое и друго избухване на Негово Величество и не съм склонен да ги подценявам. Все пак смятам положението в момента за много напрегнато. Последните дни се опитах в разговори с Момчилов и други, разкрасявайки по всевъзможен начин нещата, да създам известно успокоение, и действително в по-широки кръгове настроението трябва да е по-спокойно. В тесния кръг на посветените обаче цари голяма нервност. Радославов, който сигурно е разчитал на някаква насрещна благодарност заради действително най-похвалната енергия, с която прокара нашите кредити, се чувства неоценен, говори за оставка и пренася своята нервност върху Царя, който, не без основание, приема, че народът го държи отговорен за всяко разочарование, което носи германският съюз.

Главната трудност, естествено, създава сега, както и преди, турският въпрос, който се задържа в един, в известна степен по-спокоен коловоз, само заради още съществуващата надежда за едно благоприятно за България решение. Допълнителното нарастване на препоръчаното от нас на българите отказване, действаше зле и загрижеността, че Добруджа би могла да остане по-дълго задържана [да не им са даде], причиняваше достатъчно възбуждение. Че за нашето тукашно положение би било изключително опасно, ако разрешението на конфликта ни представи пред общественото мнение като защитници на турците, казвал съм вече често.

Към това напоследък изглежда възмущението на Двора и на правителството се предизвиква особено от и на мене не по-отблизо познатия нов проект за Констанца,[3] който се възприема като обиден за България и накърняващ българския суверенитет. Както стоят нещата, отговорните германски ресори биха направили голяма услуга на германско-българското дело, ако смекчат не толкова важните искания на проекта или се откажат от тях. Към българите не трябва да се подхожда с много наведнъж, иначе те стават плашливи.

А и един възможно най-приятелски тон на преговорите би могъл много да допринесе за разведряване на напрежението. Сега българите имат чувството – пък били и нашите искания справедливи – че те, като „малка нация“ – „са третирани сурово“ и са „изнасилени“от нас. Както показва българската история, това чувство обаче не е небудещо опасения. С много натиск постигнати частични успехи могат тук накрая да завършат с голямо фиаско. Такъв път извървя Русия в България.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/68, л. 104-106.
Bonn, PAAA, Bulgarien 24 secr.

---

[1] Това е денят на пристигането на телеграмата във Външно министерство. Денят на изпращането не е отбелязан. Стои само „април 1918.“

В полето на документа бележка: 11 април, да се изпратят копия – с шифрована телеграма за райхсканцлера и Лерснер 599.

[2] Държавният секретар на Външното министерство Рихард фон Кюлман изпраща текста на телеграмата на Лерснер под № 599, с дата11 април 1918 г. с въвеждащо изречение: „Съвсем тайно за господин Райхсканцлера.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

№ 353

Доклад № 407, 11 април 1918 г., София, на германския военноморски аташе капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф и до Централния отдел към германското Министерство на марината, Берлин

Тайно!

Приложено изпращаме Ви за сведение последния известен тук проект на германско-български договор за Констанца – Черна вода.

Със своята форма и съдържание проектът се натъкна тук, при Двора и правителството, на силна съпротива. Като особено неприемливо се определя отстъпването на въпросните области като „собственост на Германската империя“. Въпреки че с тази форма не се предвижда ограничаване на българските суверенни права, за българите е тежко да приемат това. Правителството се опасява, че общественото мнение никога не би разбрало това и че по тази причина това би могло да предизвика буря от негодуване. Изглежда, че министър-председателят[1] най-вече е загрижен да намери приемлива форма за обществеността. Най-добре би било за него, ако отстъпването се извърши директно за планираното междусъюзническо дружество. Но той също би бил готов да се съгласи и с една многогодишна аренда от страна на Германската империя. Както чувам, в Берлин са готови да се съгласят [с това] и един нов проект трябва вече да е в подготовка или даже вече е завършен.

Приложение към германско-българския договор от ....

1. Създава се свободно пристанище „Констанца“, чиято територия е защрихована на приложения план с червено[2].

2. Собствеността върху целия терен на свободното пристанище и върху изредени-

те по-долу съоръжения и площи извън терена на свободното пристанище преминава върху германската империя:

а) Железопътният мост Фетещи – Черна вода, доколкото не остава в Румъния.

б) Железопътната линия Черна вода – моста – Констанца със свързващите линии Салини – Черна вода – пристанището и излизащите от Констанца връзки към пристанището, товарните съоръжения и каменоломните в Канара, включително всички принадлежащи към железницата съоръжения, като жп гари, работилници, жилища, складови помещения, складови навеси, спомагателни пътища, телеграфни съоръжения и т.н. и целият подвижен инвентар, доколкото е собственост на румънската държава.

в) Пристанище Черна вода заедно с всички прилежащи устойчиви и плуващи съоръжения, доколкото са били собственост на румънската държава, или са били изградени от германското Етапно управление или Дирекцията на военните железници Добруджа.

г) Петролопроводите и водопроводът Черна вода – Констанца с целия принадлежащ им терен и с всички необходими за тяхната експлоатация права и съоръжения, по-специално резервоарите, доколкото те са разположени върху бъдещата българска територия и са били собственост на румънската държава.

д) Следните косвено принадлежащите към експлоатацията на пристанището съоръжения, а именно радиостанцията, каменоломната и варниците в Канара, помпените станции Сют гьол, Табакария и помпената станция Черна вода.

3. Доколкото изброените под т. 2 от „а“ до „д“ нужни терени досега са били собственост на румънската държава, със сключването на този договор преминават, заедно с обвързаните с тях права, направо в собственост на Германската империя. Ако са частна собственост, следва по искане на германското правителство по пътя на отчуждаването да се придобият от Германската империя.

България ще даде ход на процеса по отчуждаването в рамките на един месец от постъпване на искането и по възможност ще го ускори.

4. По-нататък незабавно, без специални искания, всички във вражеска собственост разположени в Черна вода и при Констанца петролни рафинерии, товарни и складови съоръжения с принадлежащите към тях фабрични съоръжения, трябва да се отчуждят в полза на Германската империя. Тези отчуждавания ще се проведат в рамките на 3 месеца след сключването на договора.

5. Експлоатацията в окръга на свободно пристанище Констанца, в свободното пристанище Констанца, в пристанище Черна вода, на жп линията Черна вода – Констанца, заедно със свързващите линии на петролопровода и на помпената станция, се поема от Германската империя. За да се гарантира независимата експлоатация на отсечката Черна вода – Констанца, по посоката на отсечката Добрич – Принойпеле западно от град Меджидие трябва да се построи надлез[3].

Плановете за това ще се изготвят от германска страна и трябва да осигурят напълно самостоятелно функциониране на администрациите.

Разноските се поемат наполовина от България и от Германия.

Територията на свободното пристанище е извън българската митническа област.

Установяването на железопътните тарифи по гореспоменатите ж п линии, на пристанището и товарните такси в свободното пристанище и в пристанището на Черна вода се извършва от Германската империя.

България се отказва от събирането на каквито и да било плащания, тарифи, налози, данъци или такси в свободното пристанище на Констанца и в пристанището на Черна вода, както и в останалите, изредени под точка 2 области.

Освен това България по никакъв начин не ще се меси в дейността в територията на свободното пристанище, в пристанище Черна вода и по гореизредените жп линии с полицейски предписания или по друг начин, много повече с всички средства ще съдейства.

За гарантиране на българските митнически интереси се допуска охраняването на територията на свободното пристанище само отвън.

Дейността във вътрешността на територията на свободното пристанище, в пристанище Черна вода, както и на изредените в точка 2 жп линии и други преминаващи в собственост на Германската империя съоръжения, се регулира от Германската империя; също така пристанищната полиция на територията на свободното пристанище и в пристанище Черна гора, лоцманската дейност и фаровете в пристанището на Констанца, както и жп полицията по гореспоменатите жп линии, са на подчинение на Германската империя.

Спазването на валидните за морския и сухопътен транспорт санитарно-полицейски предписания на територията на свободното пристанище се следи от управлението на тази област.

Точната граница на областта на свободното пристанище се определя от смесена комисия, която се състои от равен брой германски и български представители. Свикването на тази комисия трябва да стане незабавно.

Германската империя има правото да построи в Добруджа канал, свързващ Дунав с морето. За точното време на строежа, положението на канала, неговите инсталации и подлежащите на изграждане съоръжения на канала решава Германската империя.

За експлоатацията на канала се прилагат условията на точка 5.

Германската империя получава правото на отчуждаване на терените, необходими за изграждане на канала и прилежащите съоръжения, както и една ивица от 5 км от двете страни на канала.

Германската империя има право да прехвърли всички произтичащи от горното припадащи ѝ се права на едно дружество, в което трябва да участва и български капитал. Дружеството се основава по германското право и има своето седалище в Берлин. То се признава в България за правоспособно и се допуска до процесуално производство в България. Дружеството е подсъдно на правораздаването в Берлин. [4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 66-70.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

---

[1] Радославов.

[2] Този план липсва.

[3] По-нататък номерацията на клаузите не се чете. Фотокопието, с което разполагаме, е отрязано дори до началните букви на следващите редове на текста.

[4] Сравни док. 325, 326.

№ 354

Шифрована телеграма № 595, 11 април 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на Външно министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Спа

За господин райхсканцлера № 7.

Германско-българските преговори, които Тончев прекъсна на 8 април, бяха така напреднали, че по повечето въпроси можеше да се очаква скорошно съгласие. Трудност създаваше м[ежду] др[угото] още Бор заради предоставяното в замяна [за Бор] опрощаване [на дълга] и заради Констанца – Черна вода, за каквото Тончев при никакви обстоятелства не искаше да одобри права на собственост, а само дългогодишна аренда[1].

Граф Рьодерн и барон фон Щайн заявиха рано днес по време на общото обсъждане[2] на държавните секретари, че те от позицията на техните ресори ще предпочетат арендата пред собствеността.

ЦДА, КМФ 06, Инв. 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] По този въпрос и общо по проекта за договор (док. 353) телеграма № 595 се предхожда от друга такава на Кюлман, № 584, от същия ден 11 април 1918 г. С нея държавният секретар съобщава на Лерснер, че срещу въпросния проект за германско-български договор в София се разразява силна реакция особено от страна на Двореца. На 9 април 1918 г. престолонаследникът княз Борис извикал фон Оберндорф и му отправил остри думи. Заявил, че проектът е проучен от българска страна и е оставил „трайно неприятно впечатление“. Подчертал, че българското становище е „собствеността да се замени с аренда“.

Докладвайки горното, фон Оберндорф заключава: „Престолонаследникът подчерта със сериозно лошо настроение, че ние и след „подвига“ на Радославов да накара Народното събрание да вотира кредита [за погасяване дълга, док. 334, инд. 5] продължаваме да настояваме за още нови гаранции за нашите вземания...“ „Имах чувството, че именно Царят е наранен от нашите категорични претенции.“ (ЦДА, ЦДА 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

[2] Реакцията на София срещу проекта предизвиква на 10 и 11 април 1918 г. обсъждане на проблема от ангажираните германски инстанции във Външно министерство и Върховна главна квартира (виж след. док. 355).

№ 355

Препис на решения, № R.III P., 11 април 1918 г., Генерален щаб на германската действаща армия, Върховната главна квартира [Авезн] [1]

Резултат на обсъждането с държавния министър фон Хелферих във Върховната главна квартира на 10.4.1918

1. Изглаждането на българско-турските разногласия по въпроса за Марица, които досега възпрепятстваха общото подписване на Букурещкия мир, трябва да се потърси на следната основа:

България връща веднага на Турция вече дадената част от турските отстъпени територии през 1915 г. Германия си запазва правото да се върне към въпроса за останалата част и да се застъпи за турските желания относно тази част, ако България при сключване на общия мир действително получи договорно дадените частите от Сърбия и Македония, както и, освен тях, исканата от нея област на левия бряг на Морава (ср. картата от април 1916 г.)[2]

2. Отказваме се от германския суверенитет в Констанца, както и върху жп линията Констанца – Черна вода и двете пристанища[3].

Железопътната линия и пристанищата с принадлежащите или впоследствие ставащи необходими съоръжения и филиали се отдават под аренда на посочено от Германия дружество засега за срок от 99 години[4]. Германия може да включи в дружеството български, австро-унгарски, румънски или турски капитал при съобразяване, че за Германия трябва да остава абсолютният мажоритет. След изтичане на арендата България трябва да възстанови на дружеството общата стойност на новите съоръжения.

Констанца става свободно пристанище. Определянето на границата на територията на свободното пристанище се извършва при по-подробно установяване на самото място от комисия, която е съставена от еднакъв брой посочени от Германия и България членове с германски председател, чийто глас е решаващ при спорове. При определяне на границите за пристанищата, железопътните линии, съоръженията за гориво и пр. трябва да се предвидят по-нататъшни възможности за развитие. За тази цел България ще предоставя на разположение всеки терен, определен от комисията като необходим.

Мостът Черна вода – Фетещи се възстановява за сметка на Румъния от германски фирми под непосредственото ръководство на германския шеф на железниците.

На Германската империя трябва да се предоставя печалба, съответстваща на участието на германския капитал.

3. Българското правителство заявява готовността си освен третираните на друго място мини Бор и Алтън тепе, които лежат в новобългарската област, да прехвърли на германското правителство по-рано принадлежалите на сръбската държава и на поданици на вражеска държава разкопки права за търсене и експлоатация на залежи на полезни изкопаеми, заедно с цялото оборудване на едно или повече посочени от него дружества, и най-късно до сключването на мира да извърши прехвърлянето. На германската империя се предоставя участие в печалбата на дружествата.

Българското правителство е готово да даде своята подкрепа на посочените дружества по тяхно желание да придобият други мини, сега намиращи се в сръбско частно владение, и се задължава, до определен срок след сключването на мира, да постави смяната на собствеността върху мините в зависимост от държавно одобрение и да предаде това одобрение в полза на кандидати, които се представят от имперското правителство. За да осигури съответно проучване и експлоатация на природните богатства в споменатите области, българското правителство по-нататък ще вземе под внимание да предостави на посочена от германското правителство инстанция, за поредица години напред, в съответствие със сегашните български минни права, да търси разкопки на залежи на полезни метали и да придобива минна собственост, за което тази инстанция би трябвало да поеме задължението да вложи една предстояща да се определи сума минимум за изследователски цели.

Минните предприятия трябва да са освободени от импортни и експортни мита и не се облагат с по-високи данъци, отколкото от страна на сръбското правителство по-рано. По отношение на въпроса за работниците, за снабдяването с дървен материал, строителни и производствени материали от всякакъв вид, както и за изграждането и експлоатацията на миннообогатителни, металургични и транспортни съоръжения, включително спомагателните релсови линии и товарните съоръжения, на минните предприятия ще се оказва всякакво съдействие в съответствие с действащите закони. В частност българското правителство декларира готовността си да отстъпи изградените от шефа на германските железници на основата на договора от 17 август 1917 г. складове, товарни съоръжения и свързочни линии в пристанищата Дубравица, Брза Паланка, Прахово и Радуевац на германското правителство или на посочено от него дружество, през утвърдения от договора срок от 9 месеца след сключването на мира, като и да предостави на разположение безплатно земя и терен за възможни разширявания в бъдеще на съоръженията и депа. Българското правителство освен това ще положи грижа за възможно най-скорошно опразване на онези подлежащи на още по-подробно обозначаване на място сгради, разположени в непосредствена близост до товарните съоръжения и депа, станали крайно необходими на германската страна, в момента обаче заети от български военни формации.

На минните предприятия трябва да се дадат всички преференции за железопътните превозни тарифи, които се разрешават някъде на някой превозвач. Не се издават забрани за износа на добитите от тях минерали и на произведените от тях продукти.

4. Трябва да се установи дали България, както министър Тончев твърди, е получила уверение от Австро-Унгария, че Австро-Унгария нямало да повдигне възражение срещу одържавяването на Ориенталските железници.

а) ако този е случаят, то допуска се, че независимо от създаването на едно българско-германско железопътно дружество за старите сръбски железници, че и тези железници преминават във владение на българската държава (що се отнася до теснолинейните ср. т. 3). Изразходените суми за възстановяване, изграждане и поддържане в изправност на железниците в новите български земи, трябва след това да се възстановят на германската империя от България. Тъй като България няма да бъде в състояние да експлоатира със собствени сили цялата железопътна мрежа след изтеглянето на германския персонал и материалната част, то Германия ще поддържа България с персонал и материална част. Затова в продължение на 10 години на Германия би трябвало да бъде признато определено влияние върху управлението на железниците в цяла Нова България. За това следва да се сключат по-конкретни споразумения.

В съгласието за одържавяване на новобългарските железници би лежала една голяма концесия за България.

б) Не е ли налице гаранция на Австро-Унгария за придобиването от България на западната мрежа на Ориенталските железници, то досегашните намерения за основаване на едно германско-българско железопътно дружество трябва да продължат да се преследват. В печалбата на дружеството трябва да се предвиди дялова печалба на германската империя.

5. Германия получава предимство в доставката на железопътна материална част за всички български държавни железници.

България се задължава всячески да насърчава изграждането в България на германски филиали за производство на материална част за железниците.

6. В пристанищата на Стара и Нова България, тя същата ще прехвърли на германските параходни дружества желаните места за акостиране и ще им разреши да придобият и прилежащите терен за складови съоръжения. Отделни споразумения за определени пристанища се запазват.

7. За опрощаването на 200 милиона лева от дълга на България съществува съгласие.[5] По-нататъшно опрощаване може да настъпи само, доколкото се оказва възможно по финансово-технически съображения и без накърняване на германски интереси при съответстващи български насрещни услуги (напр. обвързване на намиращите се в Берлин 800 милиона)[7].

Трябва да се цели спиране на плащането на субсидии.[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Липсват данни, за кого е предназначен преписът. Във всеки случай документът сигурно е изпратен на Външно министерство. Съхранява се в Политическия архив на последното.

[2] Виж док. 20.

[3] Сравни док. 353.

[4] Всички подчертавания на изречения или части от тях в документа са направени от адресата. Освен това към тях и към ред други пасажи, отляво и отдясно, са теглени вертикални черти за подчертаване.

[5] Съгласен е вече и генерал Лудендорф. На 11 април той нарежда на фон Лерснер да телеграфира на Външно министерство: „В обсъждането с държавния министър Хелферих на 10.4. се убедих в целесъобразността за опрощаване [на дълга] на България с 200 милиона лева. За едно по-ната-

тъшно опрощаване между нас беше установено : „По-нататъшно опрощаване...“, генералът цитира буквално взетото решение точка 7. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 247, л. 738-739; също ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.)

За становището си до момента Лудендорф счел за нужно на 15 април да обясни на държавния министър Хелферих: „Както едва сега научавам от едно писмо на военния министър[3] от 9 т.м., пълномощен министър фон Розенберг е заявил при състоялите се на 2.4 предварителни обсъждания, че се надявал чрез опрощаване с около един милиард лева по нашите искания да можем да постигнем съгласие с българите. Не бих искал да пропусна да изразя пред Ваше Превъзходителство, че при изготвянето на записката за нашето обсъждане на 10.4 ни най-малко не съм и помислял за едно толкова високо опрощаване и в никой случай не бих могъл да се съглася с това.“ (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 252, л. 783.)

Че фон Розенберг действително предложил, българският дълг да се опрости с 1 милиард лева, се потвърждава от държавния секретар Кюлман. Последният изхождал от виждането, че предотвратяването на разрив между България и Турция представлява особено значителен политически интерес за Германия, заради който можело да се принесе голяма финансова жертва. (ЦДИА, КМФ 06, Инв. № 275/2.)

[6] Сравни решенията – док. 189, 190, 253, 254, 320, 326, 334, 336, 339, 346, 353.

№ 356

Препис на телетипна телеграма № А 15630/52141,[1] 15 април 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до германското Военно министерство, AIT, Берлин

Пълномощният министър Ризов помоли тук отново да се вдигне забраната за доставка на военен материал за България.

Финансовите преговори с България са прекъснати. Предвижданото споразумение за заплащане на по-нататъшните доставки на военен материал още не е сключено.

При преговорите в Букурещ финансовият министър Тончев беше се съгласил с плащането в брой на всички доставки, извършвани след 1.4.1918 (ср. писмо на Външно министерство от 23 март – А 12803).[2] При тукашните преговори той изказа желанието, щото едно такова задължение да може да се предявява само ако и поръчката е направена след 1.4.1918. Според информация на представителя на Военното министерство майор Дюстерберг, от тамошна страна можело да се откликне на това желание, така че да не се изисква заплащане в брой на поръчаните преди 1.4.1918 г., но още неизпълнени доставки.

Може да се приеме, че българското правителство, независимо от досегашните финансови преговори, ще се съгласи на незабавно сключване на споразумение с такова съдържание. Ние самите имаме интерес от това, за да уредим най-сетне въпроса за военните доставки и на продължаващите оплаквания и молби на българското правителство, което се позовава при това на съюзния договор, да сложим край. В случай на съгласие на Военното министерство и на Имперската хазна, императорският пълномощен министър в София[3] ще бъде телеграфически натоварен със сключване на съответно споразумение.

Що се отнася до направените преди 1.4.18 поръчки, бих искал да препоръчам онези материали, чиято доставка се приема за военно необходима, да се доставят веднага при кредитиране на цената, без да се изчаква сключването на споразумението. Тази отзивчивост изглежда уместна, след като българското правителство прокара през Народното събрание приемането на кредитите за военните материали. Моля да ми се съобщи тамошното решение възможно най-скоро, за да може българският пълномощен министър да бъде уведомен.

Министерство на Имперската марина съобщава на 10 април, че по поръчка на българския флот са предоставени 2 водолазни костюма за 358,80 марки и моли за понататъшно разпореждане за превод на цената за Императорската корабостроителница във Вилхемсхафен. Изглежда иска се най-бързо ускоряване, тъй като вероятно става въпрос за належаща нужда. В случай, че там няма колебания, ще помоля Министерство на Имперската марина, с оглед на незначителността на материала, да извърши доставката без заплащане в брой.[4]

Същото и до Имперската хазна.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA,GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Посочва се номерът под който е направен преписът.

[2] Това е док. 333.

[3] Граф Оберндорф.

[4] На 13 април 1918 г. Марината вече е поискала от Военното министерство въпросната доставка да „не се поставя в зависимост от незабавно плащане в брой“. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 60, ае 245, л. 757.)

[5] Бусше моли хазната за становище по въпроса.

№ 357

Шифрована телеграма № 693, 17 април 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство във Върховната главна квартира имперски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, [Спа]

За господин държавния секретар[1].

Императорският пълномощен министър[2] в София телеграфира на 16 април под № 282:

„Господин Радославов ми каза днес, че в разговор с генерал Жеков е добил убеждението, че армията най-остро не одобрява каквато и да било териториална отстъпка, било на австрийците, било на турците. Въпреки това той би искал да спази даденото нам съгласие (отнасящо се за Карагач и брега на Марица). За съжаление обаче нямало изглед, че турците биха се вразумили и биха се задоволили с това. Така че той виждал само един изход от всички трудности: България се ограничава в Добруджа с договорно определената ѝ област и оставя Северна Добруджа спокойно на кондоминиума. Естествено тогава също не можело да става повече дума и за предложеното на турците териториално отстъпване. На моя въпрос, дали това решение би удовлетворило общественото мнение, Радославов каза: сигурно не, той обаче все пак щял да представи на Министерския съвет предложението, и този, отхвърли ли го, щял да подаде оставка. Моята забележка, че един кондоминиум би бил все пак за предпочитане, ако България трябва да отстъпи Северна Добруджа на Румъния срещу съответното обезщетение, Радославов решително отхвърли. Той не можел да се изложи на упрека, че продава Добруджа на Румъния.

Няма нужда от пояснения, че едно такова развитие на нещата във въздействието си върху общественото мнение би могло да означава краят на германско-българското приятелство.

Направих се сякаш не вземам сериозно заплахата на господин Радославов и през по-нататъшния ход на разговора затвърдих убеждението си, че тя не представлява неговата последна дума. Смятам обаче за твърде възможно, че Радославов съвсем внезапно ще я осъществи, ако се види твърде много притиснат до стената.

С императорския военен пълномощник[3] Радославов е говорил в същия смисъл. Генерал Жеков вече преди беше уверил господин фон Масов, че настроението в армията се противопоставяло най-остро на всяка териториална отстъпка за турците.

Не можем ли да склоним турците на това да приемат българското предложение, виждам само още два възможни пътя:

Или накарваме турците веднага да набележат едно разумно искане-минимум и с това да се откажат окончателно от всяка по-нататъшна компенсация; тогава бихме могли да се опитаме да прокараме предложението тук;

Или веднага се срещат български и турски пълномощници, които, под наша егида, търсят в Берлин или Букурещ да постигнат приятелско разбирателство.

Вторият път наистина, без радикална промяна на турската позиция, едва ли би могъл да обещава успех. Все пак изглеждаше Радославов да не го отхвърля безусловно.

Още веднъж смея да подчертая, че тукашното застрашително подтиснато настроение изисква най-бързо третиране. За да засилим нашето влияние и да споделим евентуалната омраза, би било твърде желателно Австро-Унгария да сътрудничи тясно с нас в Константинопол и София.

За нашите собствени претенции Радославов иска да говори с мене, след като се види с Тончев.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA,GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Рихард фон Кюлман в момента е във Върховната главна квартира.

[2] Граф Алфред фон Оберндорф

[3] Фон Масов. Виж док. 358.

№ 358

Шифрована телеграма № 105/№ G.G. 508, 17 април 1918 г.[1], София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на германската марина, Берлин

В допълнение към доклад G.G. 503 от 13 април: Радославов направи вчера пред фон Масов по съдържание следваща декларация с изрично позволение да я предаде по-нататък на Върховното армейско ръководство: обременяването на Добруджа чрез германски, австрийски и особено турски претенции е прекалено голямо, щото да мога да го защитя пред Министерския съвет и Народното събрание. Генерал Жеков отправя упреци и заявява, че той и армията никога не биха излезли извън признатата в Букурещ отстъпка за Турция, във войската вече имало враждебно настроение към Турция. Спрямо Германия аз доказах добра воля чрез икономически концесии. Ще продължавам и занапред стопански да удовлетворявам Германия, която ни приведе в разцвет, турските претенции обаче не могат да надхвърлят одобрения от мен размер. Сериозно обмислям, дали не е по-добре да се откажа от Добруджа северно от линията Разова – Кободин и срещу това да освободя България от угнетяващите компенсации. С това отстранявам заплахата от разваляне на настроението между съюзниците, поемам обаче върху себе си тежка отговорност спрямо общественото настроение, което иска от мен цялата Добруджа. При това може да се стигне до обструкция на стамболовистите, която би направила невъзможно за мене да съм по-нататък на чело на правителство. Във всеки случай готов съм да преговарям с германското Върховно армейско ръководство в този смисъл. Приемането на отказ от Северна Добруджа, разбира се, би обезсилило вече одобрената за Турция отстъпка.

Допълнение: генерал Жеков заяви в разговор: аз съм единен с войската, че както всяко по-нататъшно турско искане, така и отстъпване на Неготинския окръг на Австро-Унгария, [са] неприемливи. Войската би се разбунтувала, ако Радославов би изпълнил едното или другото.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 40-41.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Телеграмата е изпратена с изрично разпореждане: „Само по германска военна линия“; подадена е на 17 април вечерта и е получена в шифровъчното бюро на Адмиралтейския щаб в 12 часа на 18 април.

[2] В Шифровъчното бюро на Адмиралтейския щаб върху дешифровката на телеграмата е поставен двойно подчертан гриф „Ganz geheim“ [Съвсем тайно].

[3] В контакти с Масов и Арним, генерал Жеков остава непреклонен в отстояване на позицията срещу тежките претенции. Смята, че Радославов и Тончев дори са „стигнали твърде далече в отстъпките си“. (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/32, л. 32.)

№ 359

Препис на телетипна телеграма № 30265 Р [политически отдел], 19 април 1918 г., Върховна главна квартира, на и. д. шеф на Генералния щаб на германската действаща армията Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерик Лудендорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг и до германското Външно министерство, Берлин[1]

Генерал Хел телеграфира:

„България поднови отново настойчиво своето отхвърлено вече по-рано от нас искане да получи делтата на Дунав. Генерал Хранилович и аз отхвърлихме искането като съвършено неизпълнимо. Смятам за напълно възможно, ако мирът не бъде подписан бързо, България да окупира военно делтата под някакъв претекст, което би могло да доведе до затрудняващи компликации. Първата последица би била, че Румъния с оглед на тази заплаха ще създаде трудности при демобилизирането. Както чувам, българско-турските преговори не напредват, и ако продължава да се настоява те да се изяснят преди сключването на мира, тогава срокът за подписването съвсем не може да се предвиди. Според новини от Молдова в най-близко време там не се изключват безредици.[2] Всички тези обстоятелства, които са следствия от протакане на сключването на мира, правят необходимо най-малкото до подписването на мира будеща респект военна сила да се разпорежда във всички части. Ако обстоятелствата на Запад по някакъв начин го позволят, Главното командване[3] би било благодарно за това, ако прехвърлянето на X-та дивизия, което трябва да започне на 20-ти, бъде отложено с няколко дни, и в замяна на това се вкарат подлежащите на преместване санитарни формации и части тежка артилерия. Мога само да повторя моята молба да настоявате за ускоряване сключването на мира в Берлин и Виена.“

Мога само да се присъединя към молбата на генарал Хел. Бих бил благодарен, ако на българите веднъж завинаги им се обясни, че изобщо не бива и да си помислят при каквито и да е било обстоятелства за придобиването на делтата на Дунав, и ние бихме разглеждали едно окупиране на делтата от български войски като един неприятелски акт, който би ни дал повод да променим поведението си спрямо България[4].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA,GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Разпорежда се на барон фон Лерснер да предаде по предназначение телетайпния текст, т.е. на райхсканцлера, и на Външно министерство. Това той извършва съответно с телеграмата под № 903.

[2] Фон Арним телеграфира до Берлин, че на 18 април официозът „Echo de Bulgarie“ „съвсем открито“ прогласява: Дунав трябва да образува границата между България и Украйна; в „скоро време“ в София се очаква депутация на бесарабски българи и в пълен ход се подготвят действия срещу „възможно присъединяване“ на Бесарабия към Румъния. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/32, л. 22.)

[3] Главно командване Хел.

[4] Германското Външно министерство уведомява генерал Лудендорф, че е възложило на граф Оберндорф да повдигне пред Радославов въпроса за Дунавската делта. Радославов заявил, че става дума за „неверни слухове“ и че ще вземе мерки, за да „предотврати за всеки случай евентуална необмисленост на нискостоящи военни служби“. (Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

№ 360

Шифрована телеграма № 817, 20 април 1918, София[1], на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на германската марина, Берлин

На вчерашното заседание на Министерския съвет тук окончателно се взе решение, при никакви обстоятелства да не се удовлетворяват повече турски искания. Направената в Букурещ концесия, която предвиждаше Марица като граница и гара Карагач се отстъпваше на Турция, е максимум на българската отстъпчивост. Едно направено в Берлин от посланик Хаки компромисно предложение, което предвиждаше като граница линията Кади Кьой – Димотика бе отхвърлено. Сега вече разрешението на въпроса и с това също подписването на Букурещкия мир зависи от турците. Ако последните не се решават и не се откажат от своето искане, засега решението изглежда постижимо чрез това, в румънския мирен договор Добруджа да се отстъпи пак на общо разпореждане на съюзниците.[2] Едно решение, което вероятно пак би отнело на Германия всички получени от България икономически концесии, с което в Турция, също и в България, ще настъпи неизбежна загуба на престиж за Германия, без определено да сме се били приближили до решение на конфликта.

ЦДА, КМФ 06,Инв. № 275/58, л. 71.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

---

[1] Телеграмата е изпратена с разпореждането: „само по германска военна линия“.

[2] Всъщност германската дипломация си дава сметка, че за Германия кондоминиумът би създа-

вал големи трудности и че България очаква сама Германия да се откаже от него и ѝ отстъпи „с радост“ Северна Добруджа. „При състоянието на нещата едва ли ще може да се намери друг изход“, телеграфира фон Арним до Адмиралтейския щаб в Берлин (21 април 1918 г.). И заради това, че въпросът се проточва, в същото той вижда предимство за Германия – „печели се време“. (Виж ЦДА, КМФ 06,Инв. № 275/32, л. 24; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 2962.) За мисията на Лосов виж док. 361.

№ 361

Шифрована телеграма № 18, 26 април 1918, София, полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на германската марина, Берлин

Съвсем тайно! Присъствието на генерал фон Лосов[1] в София не доведе до никакъв нов резултат, той не беше приет нито от Царя[2], нито от престолонаследника[3], по всичко личи обаче, че българското правителство най-накрая ще бъде все пак готово да преговаря по последното предложение на Външното министерство[4], което предвижда като граница линията Димотика – Кади Кьой, но само ако Турция покаже отзивчивост[5]; и фон Лосов не вярва, че предложението [е] приемливо за Турция и че тя би могла да реши чрез това да се откаже окончателно от по-нататъшни искания. Докато тази предпоставка не е налице, липсва база за по-нататъшно посредничество на Германия.

Радославов изглежда има намерение да пътува за Букурещ щом фон Кюлман замине за там. Ако в Букурещ не се постигне съгласие между Турция и България, тогава единственият изход изглежда е да се отложи решението, за да не се задържа сключването [на мира] с Румъния. Край на телегр[амата].[6]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 74.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

---

[1] Генералът пристига в София на 24 април 1918 г.

[2] Фердинанд I Български.

[3] Княз Борис Търновски.

[4] Германското Външно министерство.

[5] Срещу ясно установяване на българската дунавска граница Турция се задължава „да отпише Одрин като крепост, за да даде чрез това доказателство за съюзническо поведение“. (ЦДА, КМФ 06,Инв. № 275/58, л. 72.)

[6] В Шифровъчното бюро на Адмиралтейския щаб към текста на телеграмата е поставен двойно подчертаният гриф „Ganz geheim“.

№ 362

Писмо, 30 април 1918 г., София, на българския финансов министър Димитър Тончев до държавния секретар на германската Имперска хазна граф фон Рьодерн, Берлин

Както имах честта да съобщя лично на Ваше Превъзходителство, месечните вноски за декември, януари, февруари, март, април все още не са преведени, а тъй като трезорът на България без тези вноски не би бил в състояние да покрие военните разноски, моля Ваше Превъзходителство да разпореди необходимото за превеждането на тези пет вноски и ще бъда много задължен на Ваше Превъзходителство, ако Ваше Превъзходителство ще има добрината да ме уведоми телеграфически за уреждането на този въпрос.[1]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 267, л. 772.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Междувременно, на 27 април 1918 г., преди писмото на Тончев, министър-председателят В. Радославов отправя подписано от него писмо по същия въпрос от името на Дирекцията на държавния дълг и на гарантираните от държавата дългове до германския пълномощен министър Оберндорф:

„Имам честта да се позова на писмата от 26 февруари № 736 и от 1 април № 1194, третиращи вноските от заема за войната за месеците декември 1917, януари, февруари, март и април 1918, оставащи все още неефективни в касите на Дисконто-гезелшафт, Берлин по сметка на правителството на Царство България, с молба да съизволите да предприемете необходимите стъпки за уреждане на този въпрос." (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 279, л. 793.)

№ 363

Шифрована телеграма № 329, 30 април 1918 г., София, на управляващия германската легация в София Кампфхьовенер[1] до германското Външно министерство, Берлин

Полковник фон Масов телеграфира днес на държавния секретар фон Кюлман в Букурещ следното:

„По отношение на телеграфическата молба на финансовия министър Тончев до Превъзходителство граф Рьодерн[2] за превеждане на авансовите вноски за времето от декември 1917 г. до април 1918 г. Стоянов заявява следното: той е категорично срещу това,[3] че чрез следващи авансови вноски щял да се увеличава дълга на България, без да се гледа, как този същият един ден може да се погаси; сегашните авоари в марки щели да се използват за банкнотно покритие и поради растящото емитиране на банкноти това щяло да попречи те да се уравняват. Нови субвенции пък щели да послужат за нови, в най-голямата си част, излишни покупки в неутрални страни и с това едновременно щели да навредят на германската валута.

В съгласие с д-р Щанге и ротмистър Мертон съветвам да не се отпускат нови финансови помощи както поради причините, споменати от Стоянов, така и за да се принудят българите да седнат на масата на преговорите по финансовите и икономическите въпроси."[4]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 269, л. 775.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Постът на Рихтхофен е поет от ново лице.

[2] Това е док. 362.

[3] Изявлението на Рьодерн по повод писмото на Тончев.

[4] Получавайки телеграмата, на май 1918 г. Кюлман, под № 390 от Букурещ, препраща шифровано буквалния текст на същата до Външното министерство в Берлин. Към това от свое име добавя „Бих желал да препоръчам, щото граф Рьодерн да отвърне в приятелски издържана телеграма, че е получил депешата на Тончев и няма да пропусне да се осведоми веднага за състоянието на въпроса.“ На 2 май 1918 г. граф Рьодерн е телеграфирал на Тончев в препоръчания смисъл. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 271, л. 776-777).

№ 364

Шифрована телеграма № 380, 30 април 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на германската марина, Берлин

Финансовият министър Тончев пътува утре като упълномощен за Букурещ. Самият Радославов се бои да пътува, защото според негово изявление, още един неуспех в Букурещ би застрашил позицията му. Българско-турските преговори достигнаха до мъртва точка. Въпреки българската отстъпчивост, Турция държи на своите искания, кондониум в Северна Добруджа засега остава единствен изход, който българите, макар и с болка в сърцето, ще приемат. Царят[1] заяви вчера, решението е лошо и ще даде материал за много неблагоприятен климат, обаче аз не виждам никакъв друг изход. Престолонаследникът Борис вероятно утре пристига в Берлин, откъдето ще замине за Върх[овната] главна квартира, за да говори с Н[егово] В[еличество] Императора. Граф Оберндорф вчера отпътува за Букурещ.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 75.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

---

[1] Фердинанд I Български.

№ 365

Шифрована телеграма № .‥[1], 1 май 1918 г., Букурещ, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира капитан барон фон Грюнау, Върховна главна квартира

Цар Фердинанд вероятно ще използва посещението на също политически много способния престолонаследник в Императорската главна квартира, за да се осведоми за намеренията и теченията по турско-българския спорен въпрос.

По този въпрос до сега България без съмнение се показа по-разбраната и по-отстъпчивата сила от двете.[2] Би било желателно, ако Негово Величество при вероятно състоящи се политически разговори с българския престолонаследник би се изказал приблизително в следния смисъл:

Кондониумът в Северна Добруджа е едно по себе си във всяко отношение нежелано средство при крайна нужда да се помогне, той не може в никой случай дълго време да се съблюдава и води до това, да поддържа живи напреженията и търканията между Турция и България, които не могат да са от полза нито за интересите на тези две съседни държави, нито на групата на съюзените Централни сили. Все веднаж трябва да последва конфликт. Колкото този по- дълго продължава, той толкова по-мъчителен става чрез растящото взаимно огорчение.

Макар сега надеждата, да може да се постигне гладко споразумяване между Турция и България преди подписването на Букурещкия мирен договор, да е извънредно слаба, то най-малкото веднага след подписването на мира това споразумяване трябва да се вземе в ръка. Според нашето виждане работата би потръгнала доста, ако имаме уверението на България, че от своя страна тя е готова да върне обратно на турците отстъпената през 1915 г. област, така наречената Розенбергова линия, която приблизително разполовява областта. Ако това бъде прието от българска страна, то тогава Германия отново може да се обърне към Турция и да опита посредничество. От германска страна тогава определено би трябвало да се има предвид, че придобиването на договорно следващите се на България територии не може да дава никакво основание на Турция за по-нататъшни искания. (Аз продължавам да смятам тази линия за единствената, по която може да се постигне безусловно необходимото разбирателство.)

Както предполагам, чрез посещението на престолонаследника Царят ще може да изложи оплаквания срещу германската политика на най-височайше място. Царят е ядосан за това, че ние не сме оставили Турция чисто и просто да се провали в своите желания. Той застъпи нееднаж разбирането, че Турция била доведена тъкмо от нас до нейната алчност. Упрекът, по мои сведения, може да не е несправедлив. Опити да се засили гърба на Турция произлязоха не само от германската служебна политика, но – май не без поръчение бяха предприети чрез генерал фон Лосов.

Освен това, както ми се съобщава от достоверен източник, Царят се ядосва на педантичния характер на икономическите преговори. И тук също Външното министерство препоръча по-широк и по-отзивчив способ [на водене] на преговорите, не можеше обаче да се наложи с това нито пред ресорите в Берлин, нито пред Върховното армейско ръководство.

България сега, както и преди, е една бързо напредваща държава. Според резултата от тази война безспорно първа сила на Балканите. Без трайно и грижливо отглеждане на нашите отношения с младото царство, германската източна политика се лишава от здрава основа. Затова бих желал топло да препоръчам едно много приятелско и доброжелателно отнасяне с надарения и симпатичен престолонаследник, особено от страна на Императорския двор. При духащия на най-високото военно равнище малко приятелски настроен към българите вятър ....(х)[3] трябва да се опасяваме, че от тази страна приемът няма как да стане прекомерно по-топъл.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA,GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Номерът е отрязан при фотокопирането на дешифровката.

[2] От Турция.

[3] Към многоточието е поставен индекс „хикс“ и под линия бележката „Групата неразбираема.“

№ 366

Доклад В № 1726 А, 1 май 1918 г.,[1] София, на германския военноморски аташе в София капитан II-ри ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[2]

„Mare clausum“[3] в Черно море в светлината на моментната германска политика в Ориента.

При оценяването на въпроса, дали по-късното сключване на една конвенция, която цели ограничаването на военноморските силови средства на черноморските държави под германска гаранция ще бъде осъществимо, решаваща роля играят бъдещите българско-турски отношения и преследваната, респ. достижимата от Германия позиция в Ориента.[4]

Двата въпроса стоят в тясна връзка и се обуславят повече или по-малко взаимно.

От тяхното общо развитие и неговата посока, респ. интензивност, след бъдещия мир ще зависи в значителна степен влиянието на Англия върху Турция, благодарение на което, обратно, за германското влияние биха се теглили по-тесни или по-широки граници.

Съобразно човешката предвидливост, владеещата Средиземно море морска сила веднага след сключването на мира ще се постарае с всички средства да възстанови своето политическо и икономическо влияние върху Ориента и преди всичко върху Турция. При това, естествено, тя ще се стреми през Турция нататък да се разпростре върху Черно море и неговите богати брегове. Нейният успех ще зависи от баланса, който ние ще бъдем в състояние да й противопоставим със и чрез България.

Тези отношения, чието развитие още не може да се обозре, естествено, правилно се разбират също и в София и едно предложение, което трябва да накара България доброволно да ограничи бъдещото си морско въоръжение, изглежда да обещава тук успех само тогава, когато България може да бъде сигурна в политическата и военната помощ на Германия преди всичко по суша и срещу Турция.

Предимствата, които би могло да донесе на Турция морското разоръжаване на черноморските държави, са бездруго явни. За ограничаване на турската военноморска мощ в Средиземно море и дума не може да става. Следствието следователно би било, че от всички черноморски държави с изключение на Турция би трябвало да се иска самоограничаване, което при определени обстоятелства би породило опасността от турско господство в Черно море. Докато съществува възможността от успешна английско-турска политика по посока на Черно море и [тя] не се уравновесява чрез германско-българско балансиране с тайно острие срещу Константинопол, България едва ли ще бъде склонна да си завърже ръцете в каквото и да е отношение. Силната страна на една германска черноморска сила като страж на сигурността, играе при това по м[ое] мн[ение] само второстепенна роля. Решаващият въпрос лежи на континента. Константинопол се доминира, респ. влияе се от и чрез България.

Ако Турция чувства до къде са границите на нейните аспирации и осъзнава, че екстремно силово развръщане може да стане изключително опасно за нея, то това по м[ое] мн[ение] може да бъде от полза за германското влияние в Турция, особено когато Германия работи за нейни [на Турция] интереси в други посоки. Умело използвано, латентното българско-турско напрежение ще служи по този начин на нашите цели.[5]

Mare clausum в Черно море ми изглежда, както се отбелязва в гореказаното, една цел, заслужаваща да бъде постигната, но не като средство да се насърчават нашите стремления в Ориента, а много повече като крайъгълен камък на една политика, за която най-напред трябва да бъдат създадени предварителните условия, към които преди всичко се отнася разрешаването на българско-турския граничен спор във връзка със сключването на мира в Румъния, респ. Добруджанския въпрос.

Каква роля в тази връзка играе взаимното недоверие на Турция и България, което в момента отново се намира в акутен стадий, е очевидно.

В докладвания на 25 т. м. разговор с българския военен министър Найденов, генералът заяви: „Както и да се реши граничният спор с Турция, нашето доверие в трайността на един съюз с Турция е разклатено. Надявахме се, че Турция най-после окончателно се е отказала от своите европейски аспирации, обаче виждаме, че турците използват първата възможност да разпалят отново стари конфликти, които съставяха първопричината за вечните балкански войни. Какво повече ни остава, освен да се огледаме за съюзници срещу Турция. Ако днес отстъпим, утре турците ще поставят нови искания, които застрашават нашите жизнени интереси.“

С тези думи военният министър характеризира не само същността на българско-турския въпрос, но и тази на германската политика в Ориента. За цялото бъдещо развитие на нашата източна политика едно ново съживяване на старите турски аспирации от позиция на европейска сила ми се струва опасност.

Когато през 1913 г. в Лондон Великите сили се стремяха да отстранят един от най-опасните запалителен материал на Балканите чрез това, че Турция се ограничаваше под европейска гаранция до незначителна част на европейско владение, когато те се мъчеха да отклонят турското внимание преди всичко към Азия, то в това се съдържаше зародишът на едно развитие, което не на последно място допринесе за това, че Турция и България отидоха заедно на тази война. Отстъпките на турците към България през 1915 г., които станаха не малко под германски натиск, бяха едно последователно продължение на преследваната и от Германия политика на Лондонската конференция през 1913 г., която даде своите плодове чрез присъединяването на България към нас и Турция.

По тази причина ми се струва едно направо невъзможно изопачаване, когато тук в България се чуват гласове, които твърдят, че Германия сега поддържала исканията на Турция, че дори била дала подтика за тях в Константинопол. Защото какъв интерес би могла да има Германия от това, сполучливо отклонените погледи на Турция да насочи отново към Европа, и чрез това да повдигне отново старите въпроси, които по необходимост трябва да доведат до ново започване на вечния българско-турски спор.[6]

Също и от гледна точка на една моментна политика на затруднения такава посока на мислене не би изглеждала разбираема. От духовете, които призовем, не бихме се отърсили вече. Една система на палиативна услуга, която изглежда подходяща да подкопае собствената позиция!

Че опасността е налице, струва ми се, доказва го забележката на военния министър – „тогава ние трябва да се огледаме за съюзници срещу Турция“.

Забележката осветлява отчетливо положението. Тя показва, от една страна, че в България доверието в Германия е пострадало и означава от друга страна предупреждение по наш адрес с reservatio mentalis[7], че ние трябва да сме наясно за това, че пътят към Турция за нас преди всичко води през България и че в крайна сметка България не разчита единствено на Германия[8].

Както и да се развият нещата, ние сме изложени на опасността от загриженост пред трудностите с едната, да си развалим [отношенията] с двете страни, ако не решаваме по този от принципно значение въпрос да вземем принципна позиция. Отвъд тази необходимост не ще ни помогне и едно отлагане на въпроса чрез въвеждане на кондоминиум в Северна Добруджа. Ако Германия не иска да допусне, щото след войната Балканите да станат отново сцена на всевъзможни международни домогвания, чието острие в крайна сметка е насочено срещу нас, то по м[ое] мн[ение] възможно е само едно пробългарско решение, което гарантира в обозримо бъдеще сигурността на българската граница с Турция. В крайна сметка българските желания за „спокойствие на Балканите“ съвпадат с германските интереси. Едно такова решение би повдигнало неимоверно доверието на България в нас, би проправило пътя към желаното от нас военно и икономическо присъединяване на България и накрая заедно с България би ни осигурило по този начин чрез възникващ латентен натиск върху Константинопол, послушанието на Турция.

С това отново се връщам към изходната точка на моя доклад. Само чрез тесни германско-български отношения, които биха упражнявали един естествен континентален натиск върху Константинопол, може да се създаде една противотежест срещу стремленията на средиземноморските сили да повдигнат на крака своето старо влияние в Турция и през нея в Черно море. Само така, струва ми се, ще бъдем в състояние да създадем гаранции, които са изискуеми като предпоставка за „mare clausum“ в Черно море и които ни дават възможността нашите политико-икономически стремления в Ориента да подсигурим и военно-политически. Как отношенията в Крим ще подкрепят нашите стремления, засега остава за по-нататък. България като мост към Ориента няма да загуби своето значение. В съюз с Германия тя е призвана да играе важна роля точно с оглед на политиката на средиземноморските сили.

Колкото и да е справедливо желанието Турция да бъде обезщетена за загубеното, по м[ое] мн[ение] това би означавало да се разклатят основите на нашата политика в Ориента, когато това се случи за сметка на България и за сметка на германско-българските отношения.[9]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 44-50.
Freiburg i .Br. BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] При получаването му в Адмиралтейския щаб на марината върху доклада е поставен двойно подчертан гриф „Ganz geheim“ и бележка да се заведе в „В. II**2** за Политическа сбирка“.

[2] Освен посочените адресати фон Арним предава копие от доклада си на полковник Масов, който да го изпрати във Върховната главна квартира за Политическия отдел при Върховното армейско ръководство.

[3] „Затворено море“ (лат. ез.).

[4] Сравни документите относно третирането през 1917 г. на въпроса за сключване на военноморска конвенция между Германия и България. (Ползвай Опис-съдържание на документите тук.)

[5] В лявата страна към пасажа от горе до долу адресатът е изписал надебелено вертикална черта. Фотокопието на текста на доклада, с което разполагаме, е изпратеното копие до Адмиралтейския щаб на марината.

[6] От лявата страна към пасажа адресатът е изписал вертикална черта.

[7] „Запазване на напомнянето“ (лат. ез.).

[8] Вляво отстрана към последната част на изречението адресатът е изписал черта и въпрос.

[9] Сравни док. 369.

№ 367

Протокол,[1] 6 май 1918 г., за решения по спогодба между Германия, Австро-Унгария и Турция, [Берлин]

Протокол от 6 май 1918

По спогодбата от днешния ден[2] между делегатите на Германската империя, Австро-Унгария и Турция за участието на Турция в известни финансови облаги, които възникнаха от окупацията на Румъния[3], от делегатите от Германската империя и Австро-Унгария беше установено следното:

1) Според № 3 на спогодбата, размерът на така наречените диференциални печалби от набавянето на стоки от Румъния трябва да се определя със специално споразумение и след това частта на Турция да се плати от Германската империя и Австро-Унгария. От страна на делегатите на Австро-Унгария беше възприето становището, че двете империи трябва да участвуват в подлежащия на изплащане дял на Турция в същото съотношение, в което те същите са участвали в диференциалната печалба. От германска страна се иска участие в плащането наполовина в тежест на Германската империя и в тежест на Австро-Унгария. Различията в мнението трябва да се изгладят, щом размерът на диференциалните печалби и на припадащите се от тях дялове за участващите държави бъдат установени.

Получи ли се така, че печалбата на Германската империя е по-висока отколкото тази на Австро-Унгария или обратното, от нито една от двете империи не може да се предявява претенция за изравняване.

2) В случай, че България за отказа от участието в упоменатите в спогодба с Турция финансови изгоди по някакъв начин се обезщетява от Германската империя и Австро-Унгария, падащият се на България дял от трофейната сметка, от балансовата печалба на Стопанския щаб и от сметките А и В на банкнотното покритие на Banca Generala Romana се разделя между Германската империя и Австро-Унгария в това същото съотношение, в което двете империи са участвали в обезщетяването [на България]. За компенсация за диференциалните печалби от стоковите доставки не става въпрос.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/59, л. 5-6.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2692.

---

[1] На 24 май 1918 г. за германското Външно министерство е направен препис на протокола.

[2] Не разполагаме с цялостния текст на въпросната спогодба. Горе в полето на документа , с който разполагаме, е вписана забележка: „Пощенската пратка е с приложения.“ Последните не са налице.

[3] Сравни док. 120, 319.

[4] Протокола подписват, за германската страна държавният подсекретар на Имперската хазна Кьорнер и държавен министър Шрьодер, за австрийската страна Грац.

№ 368

Шифрована телеграма[1] № 280, 8 май 1918 г., София на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на Имперската марина, Берлин

В края на закуската, която днес министър-председателят[2] даде на държавния секретар фон Кюлман,[3] последният връчи едно писмо, в което германското правителство изказва своята готовност да отстъпи на България своята част от Северна Добруджа, ако германските икономически искания се изпълняват от България и щом като България уреди приятелски турския спор. Стъпката е предприета в съгласие с Буриан, така че също такова поведение се очаква и от Австрия.[4] Приятелски прием от министър-председателя, както и общото настроение правят изгледите за скорошно споразумение с Турция да изглеждат благоприятни.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 76.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2680.

---

[1] Телеграмата се изпраща с разпореждане: „само по германска военна линия“.

[2] Д-р Васил Радославов.

[3] Кюлман е пристигнал от Букурещ в София, за да предаде лично въпросното писмо. Трябва да се омекоти гневът на българското правителство след подписване предния ден, 7 май, мирния договор с Румъния.

[4] Ден по-късно граф Оберндорф телеграфира на Кюлман: преди време в Букурещ барон Буриан уверява Тончев в „безусловно предоставяне на България на австро-унгарския дял в Добруджанския кондоминиум“, сега обаче Радославов получава информация, че Виена фактически не се присъединява към германската декларация в писмото, току-що връчено в София от Кюлман; Радославов възнамерява да „интерпелира пред Буриан за лъжливото обещание“. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, GrHQu 12.)

№ 369

Доклад B. № 533 G.G., 10 май 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[1]

Съвсем тайно!

Първи впечатления от въздействието на Букурещкия мир в България. Пребиваване на държавния секретар фон Кюлман в София

Общественото мнение и печатът на България са много разделени в изявленията си за резултатите от Букурещкия мир.

Още не се разпознава определена единодушна тенденция. Верните на правителството вестници възхваляват мира като голям успех на политиката на Радославов. Общо те разглеждат кондоминиума в Северна Добруджа като временно състояние, което скоро щяло да привърши с щастливо разрешение в полза на България.

Опозиционните вестници са много сдържани. Те наблягат върху българско-турския конфликт, чието следствие било нещастното разрешаване на Добруджанския въпрос. В колоните на опозиционните вестници се забелязва голямо безпокойство за трудностите, които ще произтекат още от това за България. Те подчертават дълга на Германия и на германския Кайзер, като предводител на Съюза, да разреши като арбитър тежкия въпрос, разбира се, в български смисъл.

Също така разделено, както пресата, е разбирането на общественото мнение. Особено в офицерските кръгове цари силно безпокойство от временното разрешаване на Добруджанския въпрос. Изпълнени са от най-голямо недоверие и също така се опасяват, че, както през 1913 година, ще бъдат ограбени напълно плодовете на успешната война. Разсъдливи елементи обаче съветват за умереност и спрямо Турция. Те предупреждават да не се забравят уроците на 1913 г.

В правителствените кръгове могат да са съвсем доволни. Разчита се на скорошно отстъпване на германските и австро-унгарските права върху Северна Добруджа на България. Икономическите преговори между Германия и България вероятно скоро ще се продължат в Берлин, за да се ускори това развитие. При това разчита се на участие на турците и се очаква да се достигне с последните до приемлив компромис.

До момента обаче не се забелязва отзивчивост [от страна] на Турция. В посветените български кръгове се говори за това, че Турция щяла да бъде готова сега да се задоволи с предложената от Хаки паша в Берлин средна линия (Кадикия – Димотика) при условие, че тя получи обратно цялата отстъпена през 1915 г. територия, ако България с общия мир би получила Драма, Серес и Кавала. Може би на тази основа се създава възможността за едно временно българско-турско споразумение, което може да има за следствие окончателното отстъпване на Северна Добруджа на България.

За формата, под която трябва да се упражнява кондоминиумът в Северна Добруджа, въпреки настойчивите желания на Върховното армейско ръководство в Букурещ не са постигнати никакви споразумения. Българите без съмнение няма да изтеглят III-та армия. Тук тихомълком се надяват на това, че Германия ще изземе административните права на Турция и Австро-Унгария, за да избегне опасното многовластие.

Приемът на държавния секретар фон Кюлман в София беше много приятелски. Населението се показа радостно възбудено и образува шпалир от гарата до хотела. Пресата без изключение възхвали значението на момента и личността на държавния секретар.

Времето на престоя в София беше твърде кратко, за да предложи възможност за особени тържества. Господин фон Кюлман прие една депутация от Добруджа, която трябваше да му изкаже своето негодуване „от разрешението на Добруджанския въпрос“. Приемът обаче протече твърде кротко и от „негодуванието“ стана само „загриженост“. В края на краищата депутацията беше „твърде удовлетворена“ от отговора на държавния секретар.

Една закуска в клуба, която правителството даде в чест на държавния секретар, премина без речи и беше политически само дотолкова интересна, доколкото господин фон Кюлман при този случай връчи на министър-председателя писмо, което съдържаше декларация на германското правителство за условията, при които Германия би била готова, да отстъпи своята част от Северна Добруджа на България (виж моя телеграма № 530 GG).[2]

Малко преди отпътуването си държавният секретар беше приет от Н[егово] В[еличество] Царя.[3] Разговорът продължи около един час. По съдържание той [разговорът] не можа да докаже никакви нови гледни точки. С настоящата сдържаност на Царя, който в момента най-строго избягва всякаква лична позиция, това би било обяснимо.

Аз самият можах да говоря с държавния секретар само няколко минути. При това той ми изказа съжалението си, че при краткостта на посещението му в София не му е било възможно да обсъди с мене въпроса за „mare clausum", той бил чел моя доклад и общо взето споделял моето виждане.[4] Английската опасност в Ориента впрочем, той не оценявал като така голяма. Иначе той се надявал, че естественото развитие, което в момента протича на бреговете на Черно море, щяло да улесни и ускори решението на тежките въпроси за Черно море и за Проливите в наш смисъл.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 51-53.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Разполагаме с копието на собственоръчно подписания от Арним доклад до шефа на Адмиралтейския щаб. В полето на документа е поставено клеймото „B II2 за политическата сбирка", втора бележка – да се изпрати препис от доклада до Външно министерство и трета бележка „Много бързо! Политическото ръководство на правителството."

[2] Това е док. 368. В случая Арним е посочил своя служебен кореспондентски номер.

[3] Фердинанд I.

[4] Виж и сравни док. 365.

№ 370

Доклад В. № 1953А, 18 май 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Полковник фон Масов телеграфира на 15.5 на O.H.L.[Върховното армейско ръководство] за тукашното настроение като последица от Букурещкия мир, както следва:

„Налице е разочарование,[1] защото правителството до сключването на мира беше оставило народа с вярата, че преминаването на Северна Добруджа към четирите сили било само външна форма и защото се пуснаха слухове, че Австрия била готова да предостави на България своя дял, Германия обаче по свое съображение държала на Турция. Настроението е подтиснато и преди всичко се насочва срещу турците, на второ място срещу нас. Не очаквам нищо от въздействие посредством пропагандата. На думи тук никой повече не вярва. Единственият изход е скорошно прекратяване на кондоминиума и то по наш почин. Свързаните с това условия на Германия бяха вече приети от българите при първите Букурещки преговори. Те, както днес Радославов ми заяви, и сега не ще се натъкнат на съпротива. Турция би могла да се удовлетвори с отстъпчивост по въпросите за Черно море (сравни моя днешна телеграма № 730/18 geh.) и Кавказ, при предпоставката, че се задоволява окончателно с предложението Хаки – Розенберг.[2] Тук не се съмняват, че това несъмнено може да се постигне с германски натиск, ако не по друг начин, то чрез поканване на Радославов и Талаат паша на разговор в Берлин."[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 62.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Сравни док. 369.

[2] Става дума за „разделителната линия Розенберг".

[3] Документът, с който разполагаме, е фотокопие на доклада, изпратен до фон Капеле. Тук, отстрана след края на текста, е написано на ръка: „Имаме ли всъщност свой пълномощен министър в София?“

№ 371

Телеграма № 1018, 21 май 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман, до представителя на Външното министерство във Върховната главна квартира императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Върховна главна квартира

Телеграфирам на пълномощния министър[1] София:

„Както полковник Ганчев току-що ми съобщава, вчера в Пловдив и Сливен трябва да са се състояли големи гладни бунтове. Ганчев подновява молбата дали бихме доставили веднага на България заемообразно 25 000 т брашно от румънските фондове. България се задължава да ни заплати този аванс от първата реколта в зърно с 20 до 30 процента покачване на цената. По-нататък господин Ганчев моли, би било желателно и в интерес на ускоряването, на българите веднага да се достави от Румъния все още недоставената част от обещаните им 11 000 тона от Бесарабия. Военната администрация в Букурещ трябвало да се обезщети от бесарабските доставки.

Ганчев уверява, че и Превъзходителство Шолц и полковник фон Масов също оценяват настоящото положение в България и особено в армията като много критично.

Моля за незабавен доклад по телеграфа.“

Господин Ганчев моли да уведомим също и O.H.L.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Граф фон Оберндорф.

[2] Германското Върховно армейско ръководство.

№ 372

Доклад № А 160, 22 май 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Откакто господин Радославов се е върнал от Букурещ, духовете тук не се успокоиха. Половинчатото решение на Добруджанския въпрос беше голямо разочарование. То накърни във висша степен доверието в държавническото изкуство на правителството и в нашите честни намерения. Подозрението, че ние в бъдеще сме искали да се държим изцяло с турците, при всичките ни уверения за нашето приятелство към България не можеше досега да бъде премахнато. Напротив, то получи нова богата храна чрез шумната обява на турската преса, че Германия щяла да предостави на разположение на Турция руския Черноморски флот, и чрез едно германско съобщение, според което ние сме се занимавали с назначаването на турски губернатор в Крим. Германия, така резонира българинът, дава на турците Кавказ, Крим, морското господството в Егея, на румънците доставя Бесарабия, а на нас не ни дава нито дори малкото парченце Добруджа! В това настроение една експлоатирана от Тончев окуражителна дума на граф Буриан създаде легендата за отзивчивата, великодушна Австрия, която искала да предостави Добруджа на българите безусловно.[1] Сигурно неприятно е, когато Австрия, без всякакво основание, за наша сметка, печели симпатии, но все пак е по-добре, че недоволните българи обръщат погледите си към Виена, както търсят утеха в една друга, по-опасна посока.

Разбира се, остава наша задача да работим с всички средства срещу неприятелското настроение спрямо нас, и това може да се опитва по най-разнообразен начин; аз обаче споделям изказаното наскоро от полковник фон Масов мнение, че ние повече не можем да очакваме много от думите. За да спечелим отново доверието на българите, са необходими дела, и преди всичко скорошното разрешаване на Добруджанския въпрос.

Към недоволството от външното развитие в последните дни се прибави и една още по-тежка, вътрешна грижа: кризата в изхранването. Че положението можа да се влоши толкова само по вина на компетентните инстанции, едва ли подлежи на съмнение, но от това то не е по-малко безутешно. Правителството се мъчи да помогне сега, в последния час, но си остава открит въпрос, как се готви да помогне в следващите четири седмици до реколтата. Междувременно неговият авторитет все повече спада и всекидневно от провинцията до тук прониква вестта за нови улични вълнения.

Би било чудо, ако опозицията, която от години понася управлението на Радославов, скърцайки със зъби, не използва положението, за да отхвърли омразното иго. Господата се мъчат порядъчно и правят всичко, за да изострят още повече и да объркат нещата. Гешовистите протестират срещу всяка концесия за турците, за да направят невъзможно за правителството решаването на Добруджанския въпрос, а социалистите и радикалите подстрекават селяните – така се твърди – да крият запасите си, за да накарат гладуващия народ да се разбунтува. В армията демократите отдавна са се захванали да разпалват духовете срещу правителството. Даже в редовете на мнозинството се забелязва опасно неспокойство. Постоянно колебаещите се стамболовисти работят за коалиция с демократите и още преди няколко дни заплашиха да излязат от правителството, ако планът не сполучел. Аз отвърнах на господин Момчилов, който при най-дълбока поверителност ми изля сърцето си, че за нас всяка комбинация е добра, при която Радославов остава начело, но се надявам, че докато трае войната, нашите приятели не ще се разделят с изпитания водач. В момента изглежда, че тази малка буря е отново утихнала.

Сигурно Радославов е виновен за много неща, също и неговото поведение спрямо нас в частност заслужава известен сериозен упрек; той обаче винаги е оставал верен на големите линии на политиката, в служба на която се е посветил и, вероятно повече от идващите [след него] хора, гарантира трайността ѝ. Това съображение досега ме е карало при всеки случай да се застъпвам за него, и днес продължавам да съм затова да го държим докато Царят го държи. Че неговото сваляне в даден момент може да последва внезапно, през нощта, би трябвало обаче да не скриваме от себе си.

Самият Радославов изглежда, че още не се опасява от такава съдба. „Той е човек“, каза за него Каравелов, „който винаги вярва, че морето му е само до колене“. Често вече той е излизал прав с този оптимизъм.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Виж док. 368, сравни още док. 269, 278.

[2] В препис под № 570 на 4 юни 1918 г. Външно министерство изпраща доклада на Оберндорф чрез фон Беркхайм във Върховната главна квартира „за информация“.

№ 373

Информация A.21337/ № 77731, 23 май 1918 г., Берлин, на германското Външно министерство, Берлин до представителя на Външно министерство в Политическия отдел към Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, Върховната главна квартира

От верни на краля гърци напоследък в неутралния и в германския печат се разгръща оживена дейност, за да убедят обществеността в това, че Гърция не се намирала във война с Централните сили и има претенция за връщането на Драма, Серес и Кавала.

Това схващане е неточно. Че и защо в действителност между нас и Гърция съществува положение на война, е видно от приложената записка. С това, както Негово Величество Императорът на времето си е признал, отпада гръцката претенция за връщане на Източна Македония. Защото тази беше съвсем естествено свързана с предпоставката, че до сключването на мира, Гърция би съблюдавала спрямо нас и нашите съюзници благосклонен неутралитет. На основата на Съюзния договор от 6 септември 1915 г. ние сега вече сме задължени спрямо България да не поставяме нищо по пътя на присъединяването на Източна Македония.

Гръцката преса-пропаганда ни създава трудности с българите, които, приемайки, че при нас царят подобни цензурни отношения както при тях, разглеждат лансираните от Гърция гласове в печата като симптом за вижданията на германското правителство. Всяка бележка в германската преса, която отрича положението на война с Гърция или [го] поставя под въпрос, дава повод на българската преса за раздразнени контраизявления. Ние също бихме изпаднали в подобно положение спрямо германското обществено мнение, ако оставим дълго време да не опровергаваме гръцката агитация.

Затова е наложително ние постепенно да осветляваме германската публика за действителното фактическо и юридическо положение. Разбира се, при това само по възможност най-внимателно към крал Константин да се изразява нашето внимание и почитание към неговата личност.

Горното засега изключително за личната поверителна ориентация на Ваше Високоблагородие. По-нататъшно указание следва телеграфически.[1]

Приложение.

Бележки за нашето отношение към Гърция

Българското правителство огласи във Виена молбата, съюзниците да направят декларация, че след поемането на управлението на Гърция от кабинета на Венизелос (следователно от юни 1917 г.) се смятат намиращи се в състояние на война с Гърция. Може да се очаква, че в най-скоро време българското правителство ще се обърне към нас със същата молба. Положението на нещата е следното:

Гръцкият шарже д'афер Полихрониадис по възложение на външния министър Политис предаде на императорското правителство[2] на 30 юни 1917 г. следващата по-долу декларация:[3]

„Във връзка с единството, което щастливо се установява между двете партии на Гърция, досега разделени, Кралското правителство счита, че тъй като няколко гръцки полкове участват във военните действия на Балканския фронт, не му е възможно да продължи да поддържа официални отношения с правителството, към което Вие сте акредитирани."

Едновременно с това за персонала на легацията и консулството[4] бяха измолени паспорти за връщане през Швейцария.

Новото гръцко правителство избягваше категорично обявяване на война. Причината е може би тази, че според виждането на новия гръцки кабинет обявяването на война, което Венизелос от името на временното правителство беше отправил към нас и нашите съюзници през ноември 1916 г. от Солун, без губене на време след обединяването на двете гръцки партии, беше валидно за цяла Гърция. Възможно е Венизелос да е искал за всеки случай да си запази открит пътя за отстъпление.

За нас също не можеше да има никакво съмнение за това, че фактически между нас и Гърция властваше положение на война. Съответно в речта си в Райхстага на 19.7.1917 г. райхсканцлерът д-р Михаелис декларира, че „Гърция, принудена чрез насилие, е била тласната във война срещу нас.“ Ние обаче избегнахме да се признаем ясно и формално в това състояние на война. Меродавно за това беше съображението, че не можеше да се обозре дали Венизелос ще се задържи и как положението в Гърция би се развивало понататък.

Когато през юли 1917 г. България настояваше за решение, германският и австроунгарският[5] пълномощни министри връчиха на 31 юли 1917 г. декларация на българското правителство, „че с оглед на факта, че българската армия вече се сражава с гръцки войски, ние намираме за разбираемо, ако България се смята във война с Гърция. За съюзника на България въпросът не стои така просто. Турците и австрийците, по наше знание, нямат изобщо никакви заслужаващи да се споменат войскови части на Македонския фронт. Ако тук и там още някоя и друга немска дивизия се сражава, то това не може да означава много, тъй като на италианския фронт бяха участвали и германски войски и въпреки това, в пълно разбирателство с Виена, ние не се смятахме заради това в състояние на война с Италия. Освен това, доколкото знаем, досега венизелиските войскови части не са влизали в съприкосновение с войсковите съединения. Затова в момента за съюзниците на България няма основателен повод в случая да се смятат като намиращи се във война с Гърция, още повече въпросът не изисква никакво бързане и има само теоретична стойност.“ При този случай от двамата пълномощни министри освен това беше заявено, „че ние признаваме, че предпоставката на нашето обещание за крал Константин, а именно доброжелателният неутралитет на Гърция, повече не съществува и че с това всякакво обещание е станало невалидно.“

Турското правителство, което по-късно беше запознато строго поверително със съдържанието на нашата декларация към България, още преди това, при един сондаж на нашия шарже д’афер, беше дало да се разбере, че моментното състояние му е напълно по угода и че то по никакъв начин не желае ускоряване на състоянието на война.

Откакто взехме решение за изчаквателно поведение спрямо Гърция, измина почти една година.[6] Правителството на венизелистите се затвърди. Няма изгледи за скорошен край на неговото властване. Следователно не може повече да се казва, че се касае за едно преходно състояние.

Междувременно настъпи поредица от събития, които едва ли позволяват да се игнорира по-нататък съществуването на състоянието на война.

В тронните си слова от 10 август 1917 г. и от 28 февруари 1918 г. крал Александър[7] изрично споменава, че Гърция участвала на страната на Антантата в борбата срещу Централните сили.

Германските матроси от турския торпедоносец „Милие“, които през пролетта на 1915 г. слязоха на суша на един гръцки остров и бяха настанени като интернирани в Пелопонес, според изявления на гръцкото правителство се третират като военнопленници.

Гръцкото правителство ни уведоми чрез холандското правителство, че смята принадлежащите към IV-ти гръцки корпус в Гьорлиц „откакто Гърция е в състояние на война с Централните сили" за военнопленници.

По-нататък то разпореди да бъдат изпратени редица германски жени и мъже като цивилни пленници на остров Скирос.

С гръцкия закон от 18 ноември/1 декември 1917 г. се забрани всякаква търговия между Гърция и Германия по време на войната; всички договори, сключени след обнародването на този закон са обявени за нищожни и е разпоредена конфискацията и управление с принудително изпълнение на цялото намиращо се в Гърция германско имущество като вражеско имущество.

На Струмския фронт, освен венизелистките полкове, от началото на април т.г. се появи 1-ва дивизия на Крал[ската] гръцка редовна армия в численост 15 000 души, и взе участие в нападението срещу Серес на 16 април т.г.

При това състояние на нещата би било пресилена фикция, ако бихме настоявали на това, че налице е само скъсването на дипломатическите отношения, но не и състоянието на война.

Понеже българите отново напират, едва ли ще бъдем в състояние да избегнем изявлението, че както доказаха събитията, след декларацията на гръцкото правителство от 30 юни 1917 г. насам ние сме гледали на себе си като на намиращи се във война с него.

Фактът, че мнозинството от гръцкия народ не одобрява поведението на своето правителство и че той под твърдия натиск на "силите-защитници" не може да наложи своята собствена воля, не променя с нищо положението на нещата. И в другите вражески страни съществуваше силна опозиция срещу встъпването във войната. В Русия, Италия и Румъния народът не би трябвало да се смята морално отговорен за поведението на своето правителство. Също Португалия и други страни бяха принудени под силния натиск на Антантата да ни обявят война. Не пречи това, че ние се намираме във война с тези страни и народът трябва да понася възникващите от това последици. Разбира се обаче, при третирането на намиращите се в Германия гърци и тяхното имущество ние ще трябва да правим разлика, дали се касае за верни на краля или за венизелисти и ще насочваме нормите за интерниране и конфискация само срещу венизелистите. Също така от само себе си се разбира, че принадлежащите към Горлицкия гръцки корпус ще трябва да се третират по-нататък не като военнопленнци, а като гости.

Във връзка с гръцкия въпрос ще трябва да се възобнови въпросът за българско-американските връзки. През лятото на миналата година за нашето държане беше определящо, че България, въпреки повтаряните обещания, не беше прекъснала отношенията си със Съединените щати. Едно скъсване на България с Америка днес няма повече за нас същото това значение, както миналата година, когато трябваше да отдаваме голямо значение на това да докажем здравината на нашата група. Във всеки случай то [скъсването] и сега още би било желателно, за да се затрудни осъществяването на несъмнено съществуващите в България желания за по-късно икономическо придържане към Съединените щати. Затова ние ще дадем на българското правителство да разбере, че ако сега се даде желаната декларация за състоянието на война с Гърция, ние би трябвало да очакваме, че то слага край на неестественото състояние спрямо Америка.[8]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Писмото е подписано „по поръчение" и саморъчен подпис, който не разчитаме сигурно.

[2] Правителството на Германия.

[3] Текстът на декларацията е на френски език.

[4] Легацията и консулството на Гърция в Берлин.

[5] „Унгарски“ е задраскано.

[6] Като се ползва включеният в тома „Опис на документите“, виж номерата през 1917 г., които засягат проблема за отношенията на България и Германия с Гърция.

[7] Така е в текста, но става дума за крал Константин.

[8] Върху получения във Върховната главна квартира текст, от пасажа, започващ с „Новото гръцко правителство избягваше...“ и до края на документа почти към всеки пасаж от лява или дясна страна в полето са изписани вертикални черти за подчертаване.

№ 374

Шифрована телеграма № 376, 24 май 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф, до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с тел. № 339 от 8 май:

За пълномощен министър Розенберг.

Съвсем тайно

Българското правителство с писмо от 18 май повторно помоли за изплащане на излезлите в падеж вноски за декември до май. След това г-н Тончев трябва именно поради това да е телеграфирал непосредствено на граф Рьодерн.[1] Също и Радославов, малко раздразнен, поднови да ми говори за това.

От българска страна необходимостта от изплащането се обосновава с продължаващото влошаване на банкнотното покритие. По това Стоянов обяснил на Мертон, че банкнотното покритие от около 87% .–[2] в края на декември днес било спаднало на около 58 % и чрез ежемесечни нови емисии от по 100 милиона лева в банкноти се влошава понататък. Тъй като обаче законово минималното покритие от 33 1/3 % още не е стигнато, то от финансова гледна точка още нямало необходимост от изплащане на авансите.[3] Според тукашните порядки, между приключване на финансовата година и излизане на отчета на Народната банка състоянието не се обнародва, остава следователно неизвестно за широката общественост.

Както чувам от сигурно място, Тончев трябва да се е изказал поверително, че ако само имал парите, неговата позиция към нас в предстоящите икономически преговори би била по-силна.

Във всеки случай би могло, за да покажем нашата добра воля и да подобрим настроението вътре в правителството, да помислим за незабавното изплащане на една или две вноски. Обаче би било по-добре с това да се изчака малко, докато премине в момента заплашващата министерска криза, за да не отслабим прибързано нашата позиция спрямо едно евентуално ново правителство.

Затова бих желал да посъветвам, на Тончев, на неговата телеграма до граф Рьодерн, да се даде един много приятелски протакащ отговор, който вероятно дава надежда за скорошно плащане. Бихме могли за това да приведем общо икономическа причина, като нашите преговори с Швейцария, чийто ефект върху нашата валута по-напред трябва да се изясни, или да кажем на Тончев, че искаме да изчакаме неговото планирано за началото на юни пътуване до Наухайм, за да говорим с него лично при посещението му в Берлин върху някои подробности.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 280, л. 795.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

1 Виж док. 362.

2 Тук дешифровчикът е поставил знак „хикс“ и бележка в полето: „липсва група [шифър]“

3 Сравни док. 363.

№ 375

Телеграма № 1046, 24 май 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на Външно министерство в Политическия отдел към Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, Върховната главна квартира

Пълномощният министър[1] София съобщава на 21 май:

„Продоволствената криза е много сериозна и доведе тук и в някои градове на провинцията до демонстрации. Тези процеси се държат тук в строга тайна от обществеността. Даже Радославов при днешния ни разговор не спомена изобщо за кризата, но получавам потвърждение, че в последните дни в Плевен, Сливен, Пловдив, Калофер, Бургас е имало хлебни бунтове. При тях в Сливен са загинали 2 души. Според изявленията на Радославов изглежда генерал Жеков остро се оплаква от недостатъчното продоволствие за армията.

Причината за кризата, която ще продължи още няколко седмици сигурно е заради липса на организация и голяма злоупотреба. Сигурно в селата е укрито зърно.

Полковник фон Масов се обърна веднага към нашата Върховна главна квартира за доставка на зърно, но изглежда там не смятат за възможно да помогнат.[2] Вчера полковник фон Масов отпътува за Букурещ за обсъждане на въпроса с тамошните военни инстанции.[3]

Опозицията ревностно използва продоволствените трудности срещу правителството, чиято позиция вече се отежнява от Добруджанския въпрос.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Оберндорф.

[2] Преди Масов, още на 16 и отново на 17 май, по въпроса за продоволствената криза към германската Върховна квартира се обръща българският военен пълномощник полковник Ганчев. На 17 май Ганчев получава отговор, в който се казва, че след като въпросът бил проучен, се оказвало, че „за съжаление, с оглед на безотрадното положение в момента в Австро-Унгария и също така много сериозното продоволствено положение в Германия, продоволствена помощ е изключена. България трябва на първо време някак си да се справи с 11000те тона от Бесарабия, които са й гарантирани от Военната администрация в Румъния. Дали по-нататък ще бъде възможна помощ от Украйна, в момента не може да се прецени. Обаче моля Ваше Благородие да бъде уверен, че в това отношение всичко ще бъде сторено, за да се облекчи тежкото продоволствено положение на България.“

С телетайпна телеграма под № 1231, 25 май 1918 г. барон фон Беркхайм съобщил във Външно министерство текста на получения от Ганчев отговор на Върховната главна квартира. (ЦДА, КМФ 06/275/2; Bonn,PAAA, GrHQu, Bd. 12).

[3] Германските военни власти в Букурещ организират доставки на храни от Бесарабия. В резултат на намесата на полковник Масов за няколко дни в страната пристигат въпросните 11 000 тона брашно от Бесарабия.

№ 376

Препис на доклад № 786/18 geheim, 29 май 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник в София флигел-адютант на император Вилхелм II полковник фон Масов до германското Върховно армейско ръководство, Политически отдел, Върховна главна квартира[1], [Спа]

Относно: Вътрешното положение на България

Министър-председателят[2], когото днес навестявах за първи път след завръщането ми от Букурещ, правеше угнетено впечатление. Атаките срещу правителството надхвърляли по острота всичко случило се досега. Въпреки строгата печатна цензура, на „Мир“ (Народна партия) и „Народ“ (Социалистическа партия) се отдало в забранени броеве да разпространят клевети от най-тежък вид срещу монарха,[3] неговото правителство и неговите съюзници. Той смятал своите сили за изчерпани, и дните си преброени, ако продължавало така.[4]

Неговата най-сериозна грижа се върти около развитието на Добруджанския въпрос, защото той бил ужасно изпортен. От деня, когато претенциите на турците били предявени, българският народ почти единодушно заел позиция против, особено силно войската. В Берлин не знаели, какво означава да върнеш територия на заклетия враг, турците. Въпреки това, заради мира, в Букурещ той удовлетворил желанията на германското правителство и предложил на турците споразумение. Талаат паша го отхвърлил високомерно и отпътувал. Днес той бил безсилен да продължава да държи на това предложено споразумение. Нямало партия, също не повече и неговата собствена, която би могла да даде право на едно правителство да се съгласи на териториални отстъпки на Турция.

Стамболовистите заплашват все по-силно с излизане от правителството. „Негово Величество Царят“, обясняваше министър-председателят, „не иска да даде сега нищо повече на турците, които отхвърлиха нашата отзивчивост. Така както той, мисля също и аз.“

Уреждането на кондоминиума господин Радославов разглежда като работа на правителствата, чрез които той е възникнал, а не на армейските ръководства. Той обърна внимание на неизброимите опасностите, които биха последвали едно участие на Турция в управлението на Добруджа или настаняването на турски войски в Добруджа

Оставало само едно решение: скорошно преминаване на Северна Добруджа към България и компенсиране на Турция в Азия!

В тясна връзка с предизвиканото от Добруджанския въпрос напрежение между България и Турция, стояло настроението сред войската. Там царяло най-дълбоко негодувание от турските претенции, поддържано от Главната квартира в Кюстендил, начело с генерал Жеков.[5]

Вражески агенти, за което той имал доказателства, работели в България и Турция за задълбочаване на противоречията. Във войската това вече се усещало, както и растящата пропаганда на опозицията. За съжаление генерал Жеков не вземал достатъчно решителни мерки. Заради това той се обърнал към Негово Величество Царя и го помолил да даде по-строги указания на Главното командване в Кюстендил.

В края на краищата продоволственото положение на войската и на народа било критично. И това било използвано като оръжие срещу правителството.

От тези и други изказвания на министър-председателя съдя, че той възприема положението си като застрашено. И началникът на кабинета[6] на Негово Величество Царя потвърди това мнение.

Господин Радославов има все още подкрепата на Негово Величество Царя, на когото често се е удавало да преведе правителството през подмолни трудности. Преди всичко Царят се опита да призове към ред недоволстващите стамболовисти. По-трудно е за него да промени настроението във войската. Противоречието между Главното командване в Кюстендил и правителството в София се изостри все повече и повече. Аз смятам генерал Жеков за годен да способства за свалянето на правителството. Войската стои твърдо зад него. Моята обобщаваща оценка е, че Негово Величество Царят в интерес на Съюза и военното положение опитва всичко да задържи кабинета Радославов, че този същият обаче с решението на Добруджанския въпрос е натоварен с бреме, което повече не може дълго да носи. Всички други въпроси в сравнение с него отстъпват на заден план.[7]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 65-67.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Вече продължително време в документите не се сочи мястото, където се е намирала Върховната главна квартира.

[2] Радославов.

[3] Фердинанд I Български.

[4] Изречението е подчертано от адресата отстрана с вертикална черта и ръкописна бележка: „Заради?? Добруджа. “

[5] Пасажът е подчертан от адресата с дебела вертикална черта отстрана. Същото се отнася и за следващите два пасажа.

[6] Страшимир Добрович.

[7] На 30 май фон Арним протелеграфира резюме на доклада на Масов до Адмиралтейския щаб на марината, като добавя от себе си: „Истина е, че положението на правителството, поддържано в момента единствено още от короната, става всекидневно по-трудно. Неудовлетворяващият резултат от Букурещкия мир допринася най-много за това. Скорошно разпускане на кондоминиума е желателно.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 83-84; Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2680.)

№ 377

Шифрована телеграма № 389, 31 май 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

За пълномощен министър Розенберг.

Съвсем тайно!

Осведомявам се скришом за телеграмата-отговор на Тончев до граф Рьодерн.[1]

Господин Тончев обяснява, че пътуването му до Германия още не е сигурно. Въпросът за авансовите вноски не може по-дълго да се отлага. Граф Рьодерн да кажел, какво има предвид под споменатите от него преговори, които трябва да се подготвят, за да може и тук да се предприемат приготовления.

Както доктор Щанге ми съобщава строго поверително, господин Тончев е бил възложил на д-р Стоянов да замине за Берлин, за да се обърне [да постави въпроса] относно изплащане на авансите. Стоянов е отказал това поръчение, чиято безперспективност предвижда,[2] и е поискал правителството да го упълномощи да преговаря също и по другите висящи икономически и финансови въпроси. И двамата, господин Радославов и господин Тончев обявили, че няма да дадат такова пълномощно, защото, след като е приет кондоминиумът в Добруджа, правителството не може да преговаря с германското правителство по икономически и финансови въпроси. Не би трябвало да се прави връзка на въпроса за авансите с другите въпроси, тъй като въпросът за финансовата помощ почива на договор, който германското правителство трябва да изпълнява, докато икономическите и финансови въпроси представляват концесии, които българското правителство не е задължено да предоставя.[3]

Със своя въпрос за „приготовленията" господин Тончев се опитва чувствително да ни засегне, че ние не признаваме нашите „задължения" или искаме да ги поставим в зависимост от условието, за чието изпълнение българското правителство не е задължено.

Отговорът би могъл затова предвидливо да се схване в смисъл, че към предстоящите обсъждания преди всичко принадлежи въпросът, по какъв начин ще се изплащат от България военните доставки (тъй като българското правителство никак не може да оспори задължението си за това плащане).

Това че нашите икономически намерения се разглеждат много недоверчиво от тукашното правителство, ми показа и повторният въпрос на Радославов, какво трябвало да се разбира под икономически и правни условия, с които в писмото на господин държавния секретар[4] е свързано предоставянето на германската част от Добруджа.[5]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 227, л. 497.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.

---

[1] Виж док. 374.

[2] Сравни док. 363, 374.

[3] Сравни тук бележки индекс 5.

[4] Граф Рьодерн.

[5] Горе в полето на документа има бележка, че на 3 юни за съдържанието на телеграмата е съобщено на държавния министър Хелферих и на Имперската хазна, Берлин.

По-нататък в архивния фонд намираме препис на текста на въпросната телеграма-отговор на Тончев. Текстът е точно такъв, както го предава Оберндорф. Граф Рьодерн се е обърнал към Дим. Тончев на 25 май, а последният му отговаря на 4 юни 1918 г.

Освен телеграмата на Тончев намираме и препис на телеграма на генерал Лудендорф до Имперската хазна, с която генералът взема отношение по въпроса за германските аванси за България.

Това е телеграма № 32101 p.1a, Върховна главна квартира, подписана от Лудендорф, както следва:

„Българското правителство настоява отново, както чувам, за изплащане на неизплатените вноски от финансовата помощ. Както вече единодушно беше установено на заседанието при Негово Превъзходителство Хелферих на 8 март 1918 г. [док. 326], в резултат на създаденото положение от сключването на мира с Румъния повече не е налице повод за плащане на финансови помощи.

Към това становище моля да се придържате. В никакъв случай не може да става и дума за изплащане на неизплатените вноски от финансовата помощ. Не и преди да е налице една безупречна декларация за задължението на България да изплати военните си доставки, и начинът за плащането се установи договорно. За информация относно по-нататъшното развитие на въпроса бих бил признателен.“ (ИИ БАН кол. 6, оп. № 68, ае 219, 220, л. 477, 478; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 8.)

№ 378

Шифрована телеграма № 391, 1 юни 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Към телеграма № 389[1]

За пълномощен министър фон Розенберг

Тайно.

Бях тайно подготвен за това, че Стоянов ще ме потърси днес като „пратеник на Радославов“ заради авансите.

Той се появи и отначало, в съответствие с възложението му, помоли за изплащане на неизплатеното, което било необходимо за законово покритие на банкнотите на Народната банка! Към това той спомена мимоходом, че, позовавайки се на писмото от 10 юни 1916 г., в което Радославов признава задължението за плащане на военния заем и установяването на запазване на правото на обсъждане с финансовите министри за времето и вида на плащането, препоръчително било да подтикнем сега обсъждането на този въпрос. В разговор с Щанге той наблегнал още веднъж, че моментът бил благоприятен за това. Щанге сметнал, че по този път ние индиректно достигаме[2] ...... x) преговори, понеже, ако както трябва да приемем, че българското правителство иска опрощаване[3], ние бихме имали правото да изискваме компенсации.

В тази връзка само между другото казах на Стоянов, може би си струва условно заради Добруджа да се изготви предвидената икономическа спогодба за в случай, че нашата част отиде при България. По отношение на авансите му отговорих, че на първо време трябва да се изчака приключването на министерската криза, защото все пак, колкото и малко да ни се иска, възможна е една промяна на личността и с това и на плановете на финансовия министър. Може би господин Тончев би могъл да използва времето, да разпръсне известни валутни съмнения при граф Рьодерн, като например обясни, че авансите няма да бъдат използвани за плащания в неутрални страни, а остават депозирани в съкровищни бонове в Берлин.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 225, л. 486.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Това е предходният док. 377.

[2] Тук, след многоточието дешифровчикът е поставил знака „хикс“ и в полето на документа бележката: „Неразбираема група-шифър“.

[3] Въпросното опрощаване на военния дълг на България към Германия. Виж включените в тома редица документи по въпроса.

№ 379

Доклад В. № G.G. 557, 1 юни 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на имперската марина адмирал Едуард фон Капеле и шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Съвсем тайно!

Поставените ми на разположение от N.O.[1] София приложения се представят за сведение.[2]

Тяхното съдържание е симптоматично за настоящото политическо положение на България и доказва, че насочената срещу нас пропаганда не се ограничава само с печата и общи проявления на настроението, но започва да предприема опасни форми.

Трудно може да се прецени дали Антантата стои зад тези процеси. При тесните връзки на България с Швейцария това не само е възможно, а даже е много вероятно.

Кабинетът Радославов, който се поддържа и крепи от нас, видимо нито е в състояние, нито има воля да противодейства на опасното движение.[3] На него даже му е удобно, когато вината за напълно изпуснатото вътрешно и външнополитическо положение на България се прехвърля върху германците.

В резултат на нашата политика в Добруджа и поведението ни във въпроса за турско-българския спор нашият авторитет понесе тежък удар. Старото доверие в нашата добра воля и нашата сила повече не съществува. Пасивността на нашата политика, която оставя събитията да си вървят и не прави нищо, за да накара правителството да вземе мерки срещу насъскванията, естествено се оценява само като слабост.

Германската пропаганда е безсилна в тези условия. Докато нашите дела не съвпадат с нашите думи, тя ще остава осъдена на пълна безрезултатност.

Да помогне може само ускорено вдигане на кондоминиума в Северна Добруджа, уреждане на германско-турския граничен конфликт и не на последно място по-остро държане към българското правителство, което отдавна се е компрометирало пред народа и не се ползва с никакво доверие. В пасивността на нашата политика спрямо вътрешното положение в България съзирам също така опасност за развитието на нашите интереси в България, както и в сантименталността на нашето отношение към Радославов,[4] което постепенно ни води в задънена улица, от която ще бъде трудно да се намери изход.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/58, л. 68-69.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] N.O. е съкращение на Nachrichtenoffizier. Такъв е майор Фридеричи, който е шеф на Пресслужбата при германската легация в София.

[2] В полето на документа бележка, че тези сведения-приложения са били вече съобщени на Берхкайм за Генералния щаб. N.O. работи с междувременно въведения в германската армия нова телеграфна система „Сименс“. Фон Арним започва също да телеграфира до Берлин „ueber Siemens“ (чрез Сименс).

[3] Протестите поради кризата с изхранването и политическия неуспех с Добруджа и Марица.

[4] Подчертано от адресата.

№ 380

Телеграма № 37, 3 юни 1918 г., София, с полева поща[1], на германския военноморски аташе в София капитан II-ри ранг Ханс-Юрген фон Арним до Щабната служба при Министерството на германската марина, Берлин

Близки до Радославов кръгове съобщават, че министър-председателят е бил връчил оставката на кабинета в събота.[2] Вести, произлизащи от двореца, потвърждават, че Царят[3] искал коалиционен кабинет под ръководството на Радославов, последният полагал ревностни усилия в тази посока, досега обаче видимо без успех. Демократите не изглеждат склонни да работят заедно с радославистите, никога обаче под [ръководството на] техния шеф. Ако се провали образуване на нов кабинет, сегашният кабинет би могъл да се задържи най-дълго до свикването на Камарата[4], тъй като стамболовистите окончателно излязоха [от него]. Това уреждане би било твърде съмнително, тъй като вътрешното напрежение [е] толкова силно, че може, по мое мнение, да се очаква решение само чрез радикална реорганизация на правителството; от различни страни коалиционен кабинет начело с генерал[5] се окачествява като вероятен. Това разрешение ще трябва да държи сметка за увеличаващата се ангария[6] на армията, опасността от което не бива да се подценява, недоволството в армията изглежда расте и се насочва преди всичко срещу за нея политическия неуспех на правителството, за което то последното държи отговорна и Германия.[7]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/62, л. 25-26.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2750.

---

[1] Изрично е наредено: „само по германския Сименс“.

[2] 1 юни 1918 г.

[3] Фердинанд I.

[4] Народното събрание.

[5] Има се предвид генерал Жеков.

[6] На войниците не се заплаща, те полагат всякакъв вид безплатен труд извън бойните действия.

[7] Телеграмата се включва в Политическата сбирка към архива на Щабната служба.

№ 381

Препис на доклад А № 181, 5 юни 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер граф д-р Георг фон Хертлинг, Берлин[1]

Съвсем тайно!

Майор Фридеричи ми представи приложения доклад, който разкрива една изключително безрадостна картина на духа в българската армия. Че в нейните редове цари голяма възбуда, която беше предизвикана от хода на събитията (продоволствената криза, Добруджанския въпрос, гръцкия въпрос) и се подхранваше от ревностната агитация на противниковите на Радославов партии, ми беше потвърждавано от различни страни и аз многократно обръщах внимание върху това в моите доклади. Затова новините на майор Фридеричи ми се струват заслужаващи много внимание, дори когато са прекалено обагрени в черно За мене е трудно да преценя, докъде разрушителните влияния, които майор Фридеричи описва, са се разпространили вече в армията. Бих искал обаче да вярвам, че за нас не би било съвсем трудно да съживим отново чувството на вярно бойно братско сътрудничество, доколкото само ние въобще сме в състояние отново да успокоим българите по дразнещите ги политически въпроси (Добруджа, Кавала). Затова обаче то наистина, и по моите впечатления, е най-подходящото време, ако не искаме да гледаме как доверието към нас напълно изчезва.

Императорският военен пълномощник[2], както той поверително ми каза, е изпратил доклада на майор Фридеричи за сведение на Главно командване Шолц, за да получи първо неговата оценка.

[Приложение]

Духът на българската армия

Духът на българската армия по време на критичните вътрешнополитически условия на последните седмици се превърна във все по-сериозен политически фактор и като такъв, както едно доверено лице тъкмо вчера отново е чуло от висш чиновник от Министерството на външните работи, се наблюдава с голяма загриженост. Призракът от 1913 г. отново приближава застрашително. Последните събития на десния фланг на Първа българска армия показаха това; както от българските офицери в София открито се признава, българското поражение се дължи на тежко неповиновение на отделни български войскови части, които без заповед са напуснали своите позиции. Характерно е, как това нечувано поведение на тези войскови части се обяснява психологически и се оправдава от по-стари български офицери: „Войсковите части страдаха от лошото продоволствие, те щяха да бъдат нападнати от гръцки дивизии, те трябваше на тази позиция да защищават отнетите от гърците области на Драма, Серес, Кавала. Германците обаче въпреки това съвсем не се смятаха за намиращите се във война с гърците и пишеха в своята преса от известно време насам така приятелски настроен към гърците, че съвсем не можеше да се разчита на това да се задържат горензованите области.[3] Следователно, не си струва да жертваш живота си в тяхната защита.“ Колкото и ужасно да звучи това обяснение, толкова по-въздействащо се разпространява то във войската; на последно място то отпраща към пропагандираното в цялата армия „вероломство и предателство“ на германците, което било виновно за всички нещастия.

Духът на българската армия при някои малко разумни елементи се насочва срещу правителството заради неговата слаба загриженост в продоволствения въпрос и заради неговото хилаво държане при Букурещкия мир, където то опазило лошо българските интереси.

В преобладаващата си част обаче, в резултат на една видимо съвсем систематически провеждана подстрекателска кампания, целият гняв и негодуване на българската войска се насочват срещу германците. По сведения на по-възрастни български, както и на германски офицери, главните носители на това антигерманско подстрекателство са по-възрастните български подофицери и по-младите офицери. Настроението единодушно се описва като толкова лошо, че в момента изобщо вече няма нищо, което би могло да се каже в полза на германските другари по оръжие.

В следващото са изредени част от най-известните изрази и гледни точки, с които се провежда подстрекателството срещу германците:

1.) Продоволствието. Без изключение се разпространява, че германците били виновни за оскъдното изхранване на армията, защото изкупуват в страната и откарват всички продоволствени резерви. Германците вдигат цените.

2.) Букурещкият мир и турско-българският въпрос. Непредаването на Северна Добруджа се окачествява като нарушаване на думата и предателство на германците. Присъждането на Бесарабия на Румъния заради отнетата Добруджа се привежда като доказателство, че германците предпочитат пред българите предателските и омразни румънци и искат да ги направят силни, за да може при нужда да ги използват срещу българите.

По въпроса за Марица германците поддържат съвсем едностранчиво турците. Германците се показаха и тук като предатели, като искат в полза на турците да анулират договора от 1915 г., на основата на който България впрочем стъпи на страната на Централните сили; въпреки че биха могли само с една безапелационна дума да принудят турците да се придържат към свещения договор.

3.) Отношението на Германия към Гърция. Обстоятелството, че Германия все още не е обявила война на Гърция, се тълкува, че българите няма да поучат Драма, Серес, Кавала, че много повече гърците, чиято омраза и неискреност българите са изпитали, ако трябва може да се използват срещу последните. Следователно, също предателство на Германия.

4.) Съпоставяне на германските и българските заслуги. Без да се споменават германските заслуги, се изтъква, че влизането на България във войната било спасило Турция, че тя следователно от своя страна била допринесла [решително] за победния изход. Същото се казва и за участието на България в похода срещу Румъния. Германската неблагодарност за тези заслуги се усеща затова толкова по-тежко.

5.) Германските успехи, окупацията на руските балтийски провинции. За българите прекалено много ние побеждаваме. Мнозина възпитани във Франция, Русия, Италия и пр. офицери и войници започват отново да откриват сърцето си за тези страни. Почват да се сърдят на германците, че са разгромили Русия, „техния голям брат“, към когото още са привързани с благодарност. Докато от само себе си се смята за напълно разбираемо, че България запазва цяла Добруджа, Македония, Моравия и Серес, Драма, Кавала, окачествява се като неразбираемо анексионистично и империалистическо това, че германците са окупирали руските балтийски провинции. В германеца не виждат повече защитника и помощника за национално единение, а се боят от него за намаляване на досегашната печалба.

Прогръцките изявления на някои германски вестници в последно време се натъкнаха на страстно отхвърляне не само в печата и общественото мнение, но преди всичко в армията. Тези изявления на пресата се считат естествено за инспирирани и от “индиферентното държане“ на Германия към Гърция се прави извода, че България няма да получи Серес, Драма, Кавала. По тази причина България не бивало да отстъпва на Турция нито Карагач, нито която и да е отсечка от Маришката жп линия, защото иначе загубва „жизнения нерв“ към своето единствено егейско пристанище Дедеагач. Затова статията за разбирателство от „Националцайтунг“ (v. 3/5.18) категорично се отхвърля.[4]

Един български щабен офицер от 2-ра армия на 3/6.18 се изказа, че политическото настроение в тази армия не би могло да бъде по-лошо, отколкото е сега. Името „германец“ се било превърнало в подигравателен прякор, същевременно и като понятие за лъжец и предател. Когато достоверен осведомител, който се определя като напълно прогермански настроен, издигне гласа си в полза на германците, винаги го запитват какво заплащане получавал той от германците.

В щаба на 7-ма дивизия в Демир Хисар се намира като адютант един капитан Баталов, който не крие антигерманското си настроение. Той влияе много неблагоприятно върху останалите в щаба. В една зала на казиното се намира портрет на Превъзходителство Лудендорф; този портрет многократно, когато Б[аталов] бивал в помещението, е трябвало да бъде поставян на земята. Б[аталов] се опитвал също да прогони германските офицери от казиното.

В заключение би трябвало да се спомене, че прогермански настроени по-възрастни офицери вчера се изказаха за това, че оставката на Радославов би довела до чувствително намаляване на напрежението в армията, тъй като го упрекват, че продава България на Германия.

Някои офицери смятат подстрекателството за американска работа.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Граф Оберндорф изпраща на райхсканцлера представен му от шефа на Пресслужбата при германската легация в София майор Фридеричи доклад относно духа на българската армия. Съответно докладът на майор Фридеричи има номер 203 от 4 юни 1918 г., София.

[2] Полковник Едуард фон Масов.

[3] Сравни този пасаж с док. 373.

[4] На свой ред на 4 юни и Оберндорф телеграфира на Кюлман в Берлин: „Пробуденото тук от Букурещ насам недоверие към нас се отнася най-вече до нашето държане спрямо Гърция... Смятам настроението за много опасно, доколкото огорчението е обхванало и армията и дори вече май въздейства парализиращо върху боеспособността.... По мое мнение, на нашия печат би трябвало да му се покаже правилният път. Само се питам, дали продължително ще заобикаляме едно официално изявление по гръцкия въпрос.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.)

Фон Кюлман изпраща телеграмата на Оберндорф до барон Беркхайм, който на свой ред, след като предава същата на генерал Лудендорф, оформя изпращането на текста на телеграмата по телетипа до германския императорски престолонаследник в Шарлевил.

Генерал Лудендорф в отговор на поставения от Оберндорф въпрос уведомява Кюлман: „Започна обработката на пресата. Иначе препоръчвам евентуални оплаквания да се посрещат с позоваване на липсващо обявяване на война [от България] на Америка.“ (ЦДА, 06/275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

[5] За състоянието на българската армия, на 8 юни, подробно докладва до Адмиралтейския щаб на марината и фон Арним. Той връчва копие от доклада си и на полковник Масов, който да го предаде в Политическия отдел на Генералния щаб във Върховната главна квартира.

Фон Арним също смята, че положението в армията изисква от германска страна „най-сериозно внимание“, като изтъква, че нещата следва да се разглеждат и от други гладни точки извън слуховете. Не навсякъде се разпространявало антигерманско подстрекаване, така че не е изключено, щото „главните носители“ на антигерманската пропаганда да се намират в Главната квартира в Кюстендил и в София. Същите размахват „призрак на войнишки бунт“ като политически маньовър, за да свалят Радославов. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 74-77.)

№ 382

Препис на писмо № 1886, 6 юни 1918 г., София[1], на българския министър-председател и министър на външните работи и изповеданията д-р Васил Радославов до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф, София

Господин Министър, имам честта да донеса до знанието на Ваше Превъзходителство следното:

На 27 април т.г. министърът на финансите[2] даде нужните инструкции на българския представител в Букурещ, генерал-майор Тантилов, за внасяне на Банка Генерала Романа на една сума в румънски банкноти 200 000 000 леи с цел да се изплатят разходите по издръжката на българската войска в Румъния, също тези породени през време на окупацията на Румъния от българските военни части и от тези на съюзниците до 16 юни 1917 г., на която дата Царското правителство на България се присъединява към сключената конвенция между германската Военна администрация в Букурещ и Банка Генерала Романа, като преводът се предостави в нови банкноти леи.

За покритие на назованата сума Дирекцията на публичния дълг на България нарежда, на същата тази дата 27 април, чрез Българската народна банка, телеграфичен превод в марки 160 000 000 от касите на Райхсбанк, Берлин, за сметка на Централната клирингова служба за Румъния, Берлин, срещу наше участие [депозити] в тези учреждения. В направеното уведомление до Централната клирингова служба за Румъния, Берлин, е казано, че внасянето на 160 000 000 в марки се извършва в нейна полза срещу връщане обратно на генерал Тантилов на 200 000 000 леи и учреждението в същото време бе помолено да направи за това необходимото от своя страна. Райхсбанк и Централната клирингова служба за Румъния потвърдиха съответно на 30 април и на 1 май т.г. постъпването в техните каси на сумата в марки 160 000 000. Моля Ваше Превъзходителство да отбележите тук, че този депозит беше извършен от Райхсбанк на по-късна дата, тази на подписването на мирния договор в Букурещ, 7 май т.г.

Тъй като обаче сумата от 200 000 000 леи до днес още не е предадена на генерал Тантилов от Банка Генерала Романа, отправям към Ваше Превъзходителство молба да направите пред Императорското германско правителство необходимите постъпки за това, щото германската Военна администрация да интервенира по този въпрос и да разпореди, щото въпросното плащане да бъде извършено без забавяне от Банка Генерала Романа по сметка на Царското правителство на България.

Ваше Превъзходителство, бихте ли били достатъчно любезен в определено време да ме информирате за резултата от Вашите постъпки.

Приемете, Ексцеленц, уверение за моето безкористно уважение.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Писмото е на френски език, подписано от Радославов. Написано е на бланка на Дирекцията на държавния дълг и гарантираните от държавата дългове, т.е. министър-председателят се обръща към германския пълномощен министър от името на Дирекцията на държавния дълг.

[2] Димитър Тончев.

№ 383

Препис на доклад № 9062, 6 юни 1918 г., Берлин, на пълномощника на царското българско Военно министерство в Кралското пруско Военно министерство, Интендантски отдел, полковник Никифоров, до Кралското пруско Военно министерство, Берлин[1]

От дълго време някои поръчки на Артилерийската инспекция, на Инженерно-интендантските отдели на Царското българско Военно министерство остават недоставени, поради което българската армия се намира в голямо затруднение. Особено през най-последно време, когато дейността на нашата армия се увеличи, от тази страна се отдава голямо значение на това, че българската армия трябва да се снабди с необходимите материали, тъй като на успех може да се разчита само тогава, когато са на разположение нужните бойни средства. За да отстраним трудностите в изпълнението на нашите военни поръчки, Царското българско Военно министерство с № 13460 от 16.V.18 се обърна към българското Финансово министерство с молбата най-бързо да уреди въпроса относно заплащането на всички военни поръчки.

Българското Финансово министерство отговори с № 1949 от 25.V.1918 както следва:

„Финансовото министерство моли Царското българско Военно министерство да уведоми Кралското пруско Военно министерство, че съгласно Военната конвенция между България и Германия, военните материали за нуждите на армията, за водената война трябва своевременно да се доставят в България, докато паричният въпрос се урежда между финансовите министерства на двете страни.“

От този отговор може ясно да се разбере, че изпълнението на българските военни поръчки не трябва да се поставя в зависимост от въпроса за заплащането им, поради което се изразява надеждата, че това становище на нашето Финансово министерство ще се вземе като правилно и в следствие на това ще се постигне скорошно съответстващо разпореждане, щото досега висящите български поръчки да се предадат за най-ускорено изпълнение и доставка.

Нека се внимава за общите интереси в сегашната война, с едновременна молба за най-бързо съобщение по повдигнатия въпрос.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30, л. 80-81.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4374.

---

[1] Докладът на полковник Никифоров е предаден на държавния и военен министър фон Щайн, който разпорежда препис на същия да се разпрати до:

а) Райхсканцлера [д-р граф Георг фон Хертлинг] с молба да инициира „отново преговорите с българския финансов министър по въпроса за заплащането“;

б) Военния пълномощник при германската легация в София [полковник Едуард фон Масов], убеждавайки го: „Пълномощникът на Военното министерство [майор Кемерлинг] е натоварен да действа за бързо уреждане на въпроса за плащането.

Ваше Високоблагородие, помолен сте в случай, че е нужно, да подкрепяте пълномощника на Военното министерство по подходящия начин“;

Преписите имам чест най-предано да изпратя.

Собственоръчен подпис, фон Щайн.

[2] От Кралското пруско Военно министерство препис на доклада на полковник Никифоров се изпраща до:

Българското Военно министерство, Българското Главно армейско ръководство, Шефа на Генералния щаб на действащата армия; Външно министерство [Берлин], Имперска хазна [Берлин], Имперската марина [Берлин]; генерал-интендант [Лудендорф]; Шефа на полевите железници [майор Бертлинг], Главното командване на група войски Шолц;

Германски военен пълномощник в София [полковник фон Масов], пълномощник на Пруското военно министерство в София [Кемерлинг]; български военен пълномощник в германската Върховна главна квартира [Петър Ганчев].

№ 384

Писмо I.11176, 6 юни 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германската Имперска хазна граф Рьодерн, Берлин, до държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман, Берлин

На писмото от 2 т.м. – A 23338/78354[1]

Долуспоменатите преписи в услуга за осведоменост.[2]

Предлагам на пълномощния министър[3] да се даде следното указание:

Преди да се платят следващи субсидии, ние желаем да видим установено в цифри по принцип признатото от Радославов на 10 юни 1916 г. задължение на България за изплащане на армейските доставки на основата на одобрените кредити от Народното събрание. В този размер на нас би трябвало да се дадат български съкровищни бонове, върху чието откупване също би трябвало да се преговаря.

На второ място ние смятаме за необходимо едно обсъждане, дали не може при сегашното състояние на войната величината на авансите да бъде снижена чувствително – най-малко на половината. Забелязвам в това направление по отношение на съществуваща, както изглежда и при германските служби в София заблуда, че както излиза от кореспонденцията от януари 1916 г. (телеграма на пълномощния министър в София № 33 от 23.I.1916 г.)[4], никога не е поемано задължение за през времето на войната за неподлежащо на промяна изплащане на субсидиите. Задлъжняването на България към Германия сега вече възлиза кръгло на 2 милиарда марки; в собствения интерес на България малко желателно е, това задлъжняване да продължи да нараства в досегашното темпо.

Трето, състоянието на нашата валута прави необходимо да се проучи въпросът, в какъв обхват разполагането със създадените авоари в марки може да се подхвърли на ограничения, приблизително в посоката, че те могат да бъдат използвани само за плащания в Германия, в неутрални страни обаче само на основата на съгласуваност във всеки отделен случай и само тогава, когато Райхсбанк не е в състояние да предостави девизите за безусловно необходим внос за България.[5]

От шефа на Генералния щаб[6] получих по въпроса следващата по-долу телеграма от 5 т. м.[7] И му изпратих препис от това писмо.

С препис от настоящото уведомих и министър д-р Хелферих.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 221, л. 480.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Между филмираните за тома документи това писмо липсва.

[2] В полето на писмото адресатът е вписал на ръка „Бързо!“, последвано от ред бележки. Същите обаче са съвсем неразчитаеми на филмовото копие. Във Външно министерство писмото е подготвено за изпращане до други адресати, имената на които очевидно се съдържат във въпросните бележки.

[3] Обериндорф, София

[4] Виж док. 3.

[5] Става дума за авоарите на българското държавно съкровище в БНБ в Германия.

[6] Генерал Лудендорф

[7] Телеграмата не е налице.

№ 385

Препис на телетипна телеграма № 32014 Р.[политически отдел], 9 юни 1918 г., Върховна главна квартира, Авезн, на и.д. шеф на Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Полковник фон Масов повторно съобщава, че в България – преди всичко в армията – се забелязва едно изкуствено създавано настроение срещу правителството и Турция, причината за което трябвало да се търси в неудовлетворяващото решение за Добруджа и в оскъдното положение с прехранването.[2]

Положението с прехраната[3] ние не можем да подобрим предвид на собствените ни трудности. А пък и не би трябвало да оставим нищо неизпробвано, за да разрешим по време на преговорите в Пера[4] окончателно въпроса за Добруджа. В случай, че е желателно оказване на влияние върху военната криза на България в една определена посока чрез полковник фон Масов, ще моля за съобщение.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Текстът на телеграмата се връчва на Беркхайм, който предава същия по телетайпа до Външно министерство.

[2] Виж док. 381, индекс 5.

[3] По въпроса за отношението на Германия към продоволствената криза в България виж още:

На 11 юни 1918 г. Беркхайм предава в Политическия отдел към Генералния щаб на действащата германска армия в Авезн, т.е. за генерал Лудендорф, телеграма от Кюлман относно продоволствената криза в България. Държавният секретар уведомява, че българският военен пълномощник във Върховната главна квартира, генерал Ганчев, продължавал настоятелно да изисква Германия да подпомогне България със зърно „за следващите 4 седмици“, (т.е. до към средата на юли) – до „новата реколта с 15 000 тона“. По това Кюлман отбелязва, че от политическа гледна точка било желателно да се помогне, за да се смекчи господстващото в момента в България силно недоволство срещу Германия.

Генерал Ганчев бил представен лично от д-р Розенберг във Военно-продоволствената служба, Берлин, а там му било заявено, че от „вътрешните германски фондове“ не било възможно да се помогне, ала би могло да се обсъди „за украински доставки за България“ (ЦДА, 06/275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12).

[4] Сравни док. 386.

№ 386

Телеграма № 1293, 12 юни 1918 г. , Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на Външно министерство в Политическия отдел на Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира легационен секретар барон фон Беркхайм, Върховната главна квартира, [Авезн]

На № 1379

Съобщението на полковник фон Масов[1] съвпада с докладите на пълномощния министър граф Оберндорф, който също така обрисува много сериозно настроението в България.[2] На мястото на приятелско доверие към германския съюзник дойдоха недоверие и антипатия. Старата омраза към турците е оживяла отново със застрашителна сила. По-дълбоката причина за промяната в настроението заедно с недоволството от некадърността на правителството и трудностите с продоволственото положение трябва да се търси преди всичко в неудовлетворителното разрешение на Добруджанския въпрос. Затова с генерал Лудендорф смятам за настоятелно желателно едно незабавно изчистване на този въпрос в интерес на германско-българските отношения и за непомрачено понататъшно съществуване на нашите съюзнически отношения с Турция.[3] Според всички предоставени ми информации до скоро в София под силния натиск и задействане на личното влияние на Негово Величество Императора[4] беше постижимо връщането на половината територия от 1915 г. Не можехме да се възползваме от това, защото турците тогава, както и сега, настояваха за цялата територия от 1915 г. След като междувременно опозиционните елементи в България имаха време и възможност да организират съпротивата срещу каквато и да е било отстъпка на турците, връщането на половината от територията днес едва ли може да се наложи. Въпреки това ми се струва уместно да продължаваме да действаме в София с всички средства за това решение. Бих бил благодарен на генерал Лудендорф, ако той заедно с полковник фон Масов пожелае да въздейства в тази посока върху военните кръгове в България.

Съпротивата на турците срещу приемане на половината територия ще може вероятно да се преодолее във връзка с Кавказкия въпрос. Планираните за Константинопол преговори на четирите съюзници с Грузинската република трябва да се водят на базата на Бресткия мир, който ограничава турците само в Батуми, Карс и Ардахан, отвъд тях не се предоставят никакви права. Турските желания, както е известно, отиват значително по-далече. Затова българите вероятно ще получат възможността чрез строго придържане към Бресткия договор да подготвят чувствителни трудности на турците. Поискат ли тогава турците, щото българите да се откажат от съпротива и да погледнат снизходително, то и те ще трябва да играят на по-евтино в Тракия. За съжаление вече има симптоми, че българите, съблазнени от благоприятността на кавказката конюнктура, лелеят намерението да отхвърлят всякаква отстъпка в Тракия. Като една от страните, подписали Бресткия договор, заради нашите отношения с Велика Русия и в интерес на нашите собствени планове в Кавказ, ние ще можем да оставим на турците там само едно ограничено поле за действие. И поради това струва ми се в най-висша степен за проблематично, дали евентуални скромни допълнителни завоевания в Кавказ ще имат за Турция задоволяваща компенсационна сила, за да я склонят към пълен отказ в Тракия. С оглед на това би било желателно, ако полковник фон Масов настойчиво се противопостави пред българите на идеята за пълно обезщетяване на Турция за Кавказка сметка. Естествено, при това грижливо би трябвало да се избягва впечатлението, че като че ли – ние – сме се изказвали в полза на едно свързване на Тракийския с Кавказкия въпрос.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

1 Виж док. 387.

2 Виж док. 381, индекс 4.

3 Сравни док. 385.

4 Вилхелм II.

№ 387

Препис[1] на доклад, 12 юни 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при българския цар Фердинанд I в София флигел-адютанта на Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до цар Фердинанд I Български, София

Най-покорно съобщение.[2]

Главното командване Шолц обяснява събитията на фронта със следните причини:

Военна умора в резултат на неочаквано дългата продължителност на войната,

Липса на продоволствие и достатъчно облекло,

Политически машинации,

Социалистическа пропаганда, която напомня на болшевишко разложение на войската.

По тези причини Главното командване счита политическите козни, свързани със социалистическата пропаганда, за най-сериозните. Те са навредили на дисциплината на войската във висша степен и ще бъдат необходими незабавни енергични мерки, за да се предотврати по-лошото. Политиката трябва при всички обстоятелства да се отстрани редиците на войската. Това е най-необходимото изискване! Че политическите козни са насочени също срещу правителството, е доказано. Трябваше да се понасят лозунги от всякакъв род, като недоволство от кондоминиума в Добруджа, тревоги заради турските претенции, мнимо предпочитание на Германия към Гърция и Румъния, за да се отнеме от войската доверието към правителството. Въпреки това не са верни предположенията, както в София се разпространява, че войската искала да постигне насила тъкмо свалянето на правителството на Радославов. По-скоро става дума за едно общо недоволство и нежелание поради гореспоменатите многобройни причини.

Срещу военната умора е най-добре да се действува чрез подготовка на контраатака при Хума или някое друго подходящо място, при всички случаи чрез ангажираност на войската.

Продоволствието на войската, макар и да остава оскъдно и да налага най-голямо ограничение, е осигурено до 1 август, тъй като Главно командване Шолц помага непрекъснато.

Облеклото е лошо. Главното командване се договори с Военното министерство в Берлин, че при недостига на суровини, за България ще бъдат доставяни без каквото и да било намаление възможно най-бързо толкова облекло и снаряжение, колкото суровини тя доставя. Фактически от много месеци в България са налице суровини в достатъчни количества, без да могат да се транспортират, защото не могат да се получат разрешителни за износ. Следователно търговските машинации в София, свързани с фискални формалности, допринасят, щото армията да изпитва недостиг на облекло. Освен това българското Военно министерство отказа да изпълнява поръчките по реда, както те се искат от нас, и с това забавя доставките за войската. Въпреки всичко това Главното командване ще помогне и тука. За отстраняването на тези неуредици то нееднократно се е обръщало към Главното армейско ръководство в Кюстендил, но досега не е получило впечатлението, че навреме е извършено необходимото за войската. Затова трябваше при дебатите в Дедели да отхвърли отговорността за последиците.

Мое лично мнение остава, че сега, преди всичко друго, трябва да се действа за това, войската отново да се приведе в строга дисциплина и ред, затова е необходима концентрацията на всички сили върху военната работа. Преценката, дали Главно командване Кюстендил в своя сегашен състав дава гаранцията за това, не е в моите компетенции.

Превъзходителство фон Шолц има известни съмнения, особено по това, че на кадърния и ревностен полковник Молков не била гарантирана достатъчно свободата за неговите решения като „заместник“ шеф на Генералния щаб. Във всеки случай в Кюстендил е нужна една здрава и силна ръка! Считам се длъжен да се присъединя и аз към становището на всички германски офицери на фронта, че не става дума за свалянето на правителството, а на първо място за едно болшевишко разложение.

Затова трябва да бъде направено всичко, политиката да се отстрани от войската. По това е необходимо единство на всички партии и разбиране на сериозното положение, защото най-първо трябва да се доведе до край победата. Правителствената криза отстъпва пред това!

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Посочва се, че преписът е направен от офицер.

[2] Междувременно Масов отпътува за Скопие, за да получи лично от генерал Шолц информация за положението на Македонския фронт.

[3] Дедели.

№ 388

Препис на доклад № 783/18 g.A II, 13 юни 1918 г., Берлин на германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн до шефа на Адмиралтейския щаб на германската марина адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин, до императорското Командване на германската Средиземноморска дивизия, Константинопол, до Специалното командване на германската марина в Турция и до Командира на германските подводници в Средиземно море, Пола

Тайно![1]

При исканията на нашите съюзници се забелязва несъмнено често стремежът да се запасяват извън наличната нужда с уреди и материали от всякакъв вид за времето след войната. Поръчките не се ограничават вече само за действителните потребности на войската, а поставените пред Германия искания все по-често се разпростират върху потребностите на цивилното население.

Така лекопостиганата от съюзниците екипировка на армиите им със съвременно въоръжение чрез щедрата германска помощ вероятно даде, повече или по-малко повод на отделните правителства, както и на населението, да смятат, че при всякакви настъпващи трудности Германия би била в помощ, и че затова от обществеността не биха се изисквали възприемани като тежест мерки за продоволствие.

На такива превратни представи и стремежи трябва да се противодейства с най-голяма сериозност. Що се отнася до оръжие, муниции и прибори, за които на съюзническите държави не достига технически персонал и машинни съоръжения, Германия ще трябва да остане и занапред доставчик, в случай че воденето на война го налага и положението го позволява. Срещу това обаче не може да се очаква да изострим още наложените на собствения ни народ ограничения в изхранването и облеклото за изгода на нашите съюзници, докато там не се създава или най-малкото с всички средства не се цели същата такава строга организация за снабдяване на населението, както в Германия. Точно така както Германия чрез интензивно стопанисване на земята, чрез използване на всичката работна сила без остатък, чрез изграждане на машинни мощности, чрез регистриране на всички произведения, чрез приспособяване на всички транспортни и съобщителни съоръжения към дадените условия, чрез прецизно уреден способ на разпределяне и пр. можа да осигури снабдяването на германския народ – макар и с известни ограничения – така също трябва да е възможно и за съюзниците, при отчасти по-благоприятните предварителни условия, сами себе си да снабдяват.

На схващането, че Германия при трудно положение без друго би се притекла на помощ, не може да се оставя никакъв луфт. С всичката настойчивост трябва много повече да се разпространява гледището, че всеки народ на първо място трябва сам да се снабдява, и че за това от него трябва своевременно с напрягането на всички сили, да се предприемат необходимите стъпки.

Би ли било иначе така често и така силно подчертаваното от съюзниците чувство за суверенност ценено от тях по-високо и по въпросите за подпомагането, то, по мое мнение, благодарение на него нещата биха били вече много подобрени. Щом сам самичък интересът на съюзниците дойде на въпрос, те, въпреки непрестанно изтъкваното от тях бедственото положение, са в състояние да постигат забележителни успехи. Така на Австро-Унгария й е възможно самостоятелно да изнася по-големи оръжейни доставки за Турция и България. Също и в други области, чрез оживен търговски обмен и чрез ревностна пропаганда на Балканите и в Близкия Изток, тя си осигурява още сега с голям успех икономическо влияние за в бъдеще.

Фрапиращо е по-нататък, че Турция, въпреки тежкото положение на сирийския фронт, в момента с внушителни военни сили (и средства за пропагандни цели) може да настъпва в Кавказ и в Персия.

България най-после показва, че за поддържане на своите отношения с Австро-Унгария тя е в състояние да предостави на разположение не само пари, но и ценни компенсации.

Затова моля спрямо всички искания, идващи от правителствата или военните министерства на съюзническите страни, да се прилага по-строга мярка отколкото сегашната и едва след основно преценяване на местните и битовите условията да се взема обстойно становище, а на възлагащите поръчките при всеки случай да се внушава организиране на самопомощ в интерес на общото водене на войната.

Военните пълномощници са получили препис.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/61, л. 1-2.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2745.

1 При получаването му в Адмиралтейския щаб върху доклада изрично е поставен двойно подчертания гриф „Ganz Geheim".

[2] Това се германските военни пълномощници – във Виена (генерал-адютант барон Крамон фон Баден бай Вийн), в Константинопол [генерал фон Лосов], в София [полковник Едуард фон Масов], в Букурещ.

С пратката до барон Крамон, който като генерал-адютант от свитата на Вилхелм II, е командирован в Главното командване на австро-унгарската армия и е аташиран към Особата на австрийския император, барон фон Щайн моли същия по-специално „при дадени случаи да постъпва според същите гледища."

Държавен министър фон Щайн разпорежда препис на доклада да се изпрати още на райхсканцлера и чрез неговата канцелария на Външно министерство, на Имперската хазна, на Имперското стопанско министерство, на Военната служба по прехраната, Берлин.

№ 389

Препис на доклад с две приложения[1] A № 199, 16 юни 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Oберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Съвсем тайно.

Аз вече съобщих на друго място, че полковник фон Масов след посещението си в Юскюб [Скопие] при генерал фон Шолц е представил на Негово Величество Царя[2] бележки, които скицират една във висша степен нерадостна картина за състоянието на българската войска.

Имам честта да изпратя препис на тези бележки и една отнасяща се до същото телеграма на императорския военен пълномощник[3].

Г-н фон Масов ми каза, че престолонаследникът Борис обсъдил с него, след като Царят вече бил получил бележките, подробно и в твърде приятелски тон описаното състояние.

Не се съмнявам, че промеморията ще да е направила много дълбоко впечатление на Царя. Какво е било естеството на това впечатление обаче, не би могло да се каже засега при комплицирания характер на Негово Величество. Според моментното състояние на министерската криза изглежда, Царят е решил на първо време за необходимо да пожертвува г-н Радославов пред общественото мнение, което би могло същевременно да означава победа на генерал Жеков, един от решителните противници на настоящото правителство.

По какви пътища възнамерява Царят сега трайно да поеме, не може да се прецени в момента. По-ясни заключения ще са възможни едва след като станалите известни имената на мъжете, които – вероятно под водачество на Малинов – трябва да се привлекат в новия кабинет.

Приложения.

I. [Док. 387.]

II. След завръщането ми от Юскюб [Скопие] съобщих на Царя писмено и на престолонаследника Борис в устен доклад следното: Дисциплината на българската войска опасно спада и се нуждае от незабавни строги мерки, българското Главно армейско ръководство изостави грижите за войниците. Причини за предизвикващите съжаление събития на фронта са: военната умора, тъй като България от лятото на 1912 г. почти непрекъснато стои под оръжие, недостатъчно продоволствие и облекло, политическа агитация чрез враговете на Радославов, болшевишки интриги. Противно на тукашните занимаващи се с политика кръгове считам, че не войската е издигнала като своя програма падането на правителството на Радославов, а че няколко генерали, начело с Жеков, са предприели тесни контакти с Демократическата партия на Малинов. Още по-рано трябваше нееднократно да информирам Царя, че в Главната квартира в Кюстендил прекалено много се политиканства. Отстраняването на Луков беше свързано с това. От Главната квартира политическата борба срещу Радославов се пренесе по-късно върху отделни по-висши щабове, особено 4-та армия на генерал Сава Савов. Така че не е чудно, че също офицери с по-нисък чин се интересуваха повече от политика, отколкото за защитата на страната и за своите подчинени.

Все още има време нещо тука да се промени. Аз не съм пропускал енергично да предупреждавам и също да обръщам вниманието на Негово Величество да извърши промяна в българското Главно командване, след като затова бях получил съгласието на господин Главнокомандващия в Скопие[4]. Препис на моето писмо до Царя изпращам по военен куриер.

Главно командване Шолц ще подпомага българските военни части с продоволствие до новата реколта, понеже предвид неприятелски атаки състоянието на продоволствието на войската не трябва да се влошава. Относно облеклото желателна е отзивчивост на нашето Военно министерство.[5] Помолих за изпращане на пълномощник на Военното ни министерство, който с представители на българското Военно министерство да провери на фронта въпросите с облеклото и снаряжението, върху които специално ми обърна внимание престолонаследникът Борис. Главно командване Шолц съгласно с това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Приложенията са два документа – доклад (док. 387) и телеграма – на фон Масов, последната с гриф „Само чрез Сименс!“ от 15 юни 1918 г., София, до Политическия отдел на германското Върховно армейско ръководство, Оперативен отдел, Върховната главна квартира.

[2] Това е док. 386.

[3] Полковник фон Масов.

[4] Генерал Шолц.

[5] Майор Кемерлинг.

№ 390

Телеграма № 497, 16 юни 1918 г., София, полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейския щаб на германската Имперска марина, Берлин

Днес през нощта Царят окончателно прие оставката на кабинета. Не е за подценяване, кого Царят ще натовари с формирането на новия [кабинет]. Малинов изглежда има най-големите шансове, но се говори също и за Гешов. Междувременно старият кабинет продължава делата като работно министерство.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/62, л. 28.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2750.

№ 391

Телеграма № 530, 18 юни 1918 г., София, полева поща, на германския военно-морски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейски щаб на германската Имперска марина, Берлин

Много спешно.

По сигурни новини от двореца Царят ще възложи на водача на демократите Малинов като довереник на цялата опозиция съставянето на кабинета. За Радославов не става повече дума. С предстоящо изявление на Малинов се разчита на запазване на курса на досегашната външна политика. От голямо значение за нас ще е съставът на новия кабинет. Трябва да се надяваме преди всичко, че в кабинета не влизат изявените враждебно-германски елементи като Ляпчев, Такев, Тодоров, чийто характер в чужбина е известен и чиято поява би повишила не незначително антантовски надежди, надежди, които естествено възникнаха от самия факт на смяната на кабинета. В двореца уверяват, че тези елементи се държат надалече и ще се привлекат повече приятелски настроени към Германия млади демократи. Общо взето изглежда има се предвид коалиционен кабинет от повече опозиционни партии. Стамболовистите изглежда също разчитат на едно министерско кресло.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/62, л. 29-30.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2750.

№ 392

Писмо[1] № 351/6, полева поща, 19 юни 1918 г., Берлин, на държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн до българското Министерство на войната, София

Полковник Никифоров представи приложеното тук писмо.[2]

Становището на българското Министерство на финансите, както то се изразява в отговора на българското Министерство на войната, се основава на грешка.

Въпросният член 7 на цитираната конвенция буквално гласи:

„Германия обявява, че е готова да доставя на България военен материал от всякакъв вид, доколкото това изобщо е възможно вземайки под внимание собствените германски нужди. Шефът на Генералния щаб на германската действаща армия решава окончателно, в случай че при това възникнат някакви различия в мненията.“

Думата „доставя“ означава както в германската, така и във френската говорна употреба да се даде нещо срещу заплащане. Въпреки това ясно правно положение, германското имперско ръководство реши навремето само по изключение, за да услужи българските съюзници, българските доставки да се заплащат първоначално авансово [като заем] и въпреки, че скоро стана известно, че правените в Австро-Унгария български поръчки щели незабавно да се уредят финансово от България, запази този начин понататък толкова дълго, колкото беше възможно. След като обаче българските доставки надхвърлиха изключителния размер от над 800 милиона марки, трябваше да влезе в сила уговорката на член 7 на конвенцията, който гласи „доколкото това изобщо е възможно вземайки под внимание собствените германски нужди“. Германските финансови условия налагат, щото българските доставки да се заплащат така, както тези на Австро-Унгария и на Турция, също както и Германия трябва да заплаща винаги в брой всички покупки и т.н. в България. Шефът на Генералния щаб на действащата армия, комуто в член 7 на конвенцията е признато правото на решение при различия в мненията, отчитайки военното положение на българската армия, също се присъедини към това становище, и което счита за необходимо незабавното заплащане на българските доставки. Военното министерство във всеки случай не е в състояние за свое съжаление да се отклони от сега вече взетото становище.

Ако, както намеква полковник Никифоров, българската армия чрез ненавременно пристигане на подготвения за България в Германия при най-голямото напрежение, въпреки нарасналите доставки за собствената войска и другите двама съюзника, военен материал, е трябвало да изпадне в затруднения, то вината е на българското Министерство на финансите, което въпреки разрешените от Народното събрание средства[3] досега е пропуснало в споразумение с германското имперско финансово управление да доведе докрай исканото вече месеци наред от пруското Военно министерство уреждане на плащането.

Във всеки случай пруското Военно министерство не може да отговаря за последиците, които произлизат във военно отношение от поведението на българското Финансово министерство. При тези обстоятелства може само да се препоръча, в интерес на българската армия, да се действува пред съответно компетентните български служби за възможно най-скорошно съгласие за окончателно уреждане на въпроса със заплащането.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30, л. 78-79.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4374.

---

[1] Писмото е препратено чрез пълномощника на пруското Военно министерство при царското българско Министерство на войната майор Кемерлинг.

[2] Това е док. 383.

[3] Има се предвид надмилиардният кредит, вотиран за тази цел.

[4] Препис на писмото е предаден на 20 юни 1918 г. на държавния секретар на Имперската хазна, на Външно министерство, на Министерството на имперската марина, Берлин. Връчен е препис и на пълномощния министър в София граф фон Оберндорф.

№ 393

Телеграма № 1371, 19 юни 1918 г., Берлин, на представителя на германското Външно министерство в Политически отдел към Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, [Авезн] до германското Външно министерство, Берлин[1]

„Българският шарже д'афер[2] е получил телеграма от своето правителство, според която нашето Върховно армейско ръководство настоява за оттеглянето на германските военни части от Македонския фронт[3]. Г-н Радославов и българското Главно армейско ръководство са единодушни в становището, че изтеглянето на военните части в настоящия момент би било изключително опасно и би оказало направо фатално въздействие както върху населението, така и върху армията. Правителство и войсково ръководство се опасяват от катастрофа, ако се настоява на нашето искане.

От политическа гледна точка бих искал най-настоятелно да посъветвам да не се отзовават нашите военни части. Това би могло да се изтълкува от българската армия и население в посока, че след свалянето на министър-председателя Радославов ние вече нямаме интерес спрямо българските съюзници и вдигаме ръце от България. Това би подхранило също така опасението, че щадим Гърция и не искаме да влезем в един по-сериозен конфликт с тази страна. Моля настоящото да съобщите на генерал Лудендорф и да ми телеграфирате неговото становище.

По-нататък моля да установите[4], колко германски военни части към момента има още на Македонския фронт.[6]

Б[арон] ф[он] Грюнау е информиран от тука.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Беркхайм предава на Външно министерство текста на писмото на райхсканцлера Хертлинг до Върховната главна квартира.

[2] Д-р С. Никифоров.

[3] Всички подчертавания и то надебелено са направени при четенето на документа.

[4] Думата е задраскана и ръкописно е заместена със „за сведение“.

[5] Това изречение е на Беркхайм.

[6] От ляво в полето на документа на 19.6.18 фон Беркхайм е написал: „На г-н Райхсканцлера телеграфирано: [№ 1371-последното изречение от писмото на Хертлинг] Абзац. Становището на Негово Превъзходителство [Лудендорф] относно предвиждането за германските военни части на Македонския фронт.“ (Във връзка с това виж док. 394 – пак Беркхайм, с телетипна телеграма от 21 юни под № 1497 уведомява Външно министерство относно становището на Лудендорф.)

№ 394

Телеграма № 8852 geh. OP (оперативен отдел), 21 юни 1918 г., Върховна главна квартира [Авезн], на представителя на германското Външно министерство в Политически отдел при Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм до германското Външно министерство, Берлин

№ 1497 – за господин Райхсканцлера.[1]

Във връзка с тел[еграма] 1371.[2]

Генерал Лудендорф нарежда да се телеграфира на Ваше Превъзходителство:

„Върховното армейско ръководство се намира от месеци в преговори с българското Главно армейско ръководство (ГАР) заради изтеглянето на германските военни части от Македонския фронт. Въпросът беше систематично протакан от българското ГАР. Така например на тукашна телеграма от 3 май се получи един, при това уклончив, отговор едва на 16 юни. Ние имаме в България към момента все още повече от 90 000 души. От тях на Македонския фронт се намират, извън многобройни информационни и обозни формации, 3 пех[отни] б[атальона], около 20 планински картечни отделения и 50 батареи.

Върховното армейско ръководство трябва да го направи преди всичко затова да освободи екипажа на батареите за решителните боеве на Запад. За това съществува най-неотложна нужда. Ние изявихме готовност да оставим почти целия оръдеен материал на българското ГАР: обслужването на използваните досега в Добруджа и на Черно море артилерийски формации се извършва с лекота.

Германските екипажи на тежките батареи ще бъдат изтеглени на три части, всяка от по около 8 батареи на 1 юли, 1 август и 1 септември. За първата част българското ГАР вече е предвидило предаването.

По настоятелен протест на българското ГАР от 16.6. аз преустанових на първо време изтеглянето на пехотата, но настоях за връщане на персонала на артилерията в споменатите срокове.

Генерал Жеков вече 2 пъти се опитва да мобилизира политическите кръгове на България срещу тази мярка на Върховното военно ръководство. Аз отклоних всяка намеса на българското правителство по този въпрос.

Българското ГАР пропускаше без каквото и да било военно основание месеци наред да изпрати на Македонския фронт намиращите се в Добруджа сили. Моите, отнасящи се до това настоявания се проваляха по познати политически мотиви. С тези сили всички германски войскови части в Македония вече от месеци са можели най-порядъчно да бъдат заместени.

Трябва да се остане на сегашното решение на Върховното армейско ръководство, понеже операциите на западния военен театър правят необходими тези мерки. От страна на българското Главно армейско ръководство тук никога не се стигаше във външнополитическо отношение до проява на каквито и да било реакции срещу тези мерки. Аз ги смятам също за изключени.

От това Ваше Превъзходителство може да заключи, че падането на Радославов и нашето поведение към Гърция не играе никаква роля, а че само много сериозни военни съображения, които намираха своето основание именно в напрегнатото положение с подкреплението [за Западния фронт], бяха меродавни за решението на Върховното армейско ръководство.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Райхсканцлерът се уведомява за съобщеното вече на Външно министерство, с телеграма № 1497, становище на генерал Лудендорф относно изтегляне на германските части от Македонския фронт.

[2] Това е док. 393.

№ 395

Телеграма № 1412, 22 юни 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на германското Външно министерство в Политически отдел при Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, [Авезн]

Във връзка с тел. № 1371[1].

(За Върховното армейско ръководство).

Българското правителство отправи на 16 юни следната нота[2] до императорския пълномощен министър[3] в София:

„Негово Превъзходителство фелдмаршал фон Хинденбург настоява за изтегляне от Македонския фронт на част от германските войски, които са останали там.

Главното българско командване и Министерският съвет, изучавайки с най-голямо внимание искането на прославения фелдмаршал, намират, че едно такова изтегляне на германските войскови части би предизвикало по естеството си твърде гибелни последици за сигурността на Македонския фронт.

Освен това, членовете 1 и 9 от конвенцията[4] между Германия, Австро-Унгария и България предвиждат за двете първи съюзени сили задължението всяка да вкара шест дивизии срещу Сърбия.

Обаче сега ние имаме срещу себе си не само Сърбия, но още и нейните съюзници: Англия, Франция, Италия и Гърция, към които очаква се да се присъединят евентуално също и американците.

Следователно, никакво намаляване на германските сили не би било допустимо; напротив, те би трябвало да бъдат увеличени в случай на нужда.

Бих бил безкрайно задължен, ако Ваше Превъзходителство би пожелал да подкрепи пред императорското правителство гледната точка на България по този въпрос от капитална важност.“

Този демарш и лошите новини за настроението в България, за което полковник фон Масов е информирал там непосредствено, струва ми се говори за това, изтеглянето на германски военни части от България да се държи в най-тесните граници.

Същото изпращам на барон фон Грюнау под № 660.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Това е док. 393. Виж също док. 394.

[2] Нотата е на френски език. Не е отбелязано, кой от Министерския съвет е подписал и връчва нотата.

[3] Граф Алфред фон Оберндорф.

[4] Военната конвенция 1915 г.

№ 396

Доклад B. № 2421 A, 24 юни 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Имперско министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и до шефа на Адмиралтейски щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[1]

Тайно!

Относно: „Кабинетна смяна в България“.

Кабинетът Радославов падна. Неговите стари противници, демократите с техния темпераментен водач Малинов постигнаха сега, след години безогледна борба, целта на своите желания и поеха управлението на България.

Преди всичко растящите вътрешни трудности бяха тези, които като естествена последица на дългата война все повече подронваха почвата на стария кабинет. Радославов, колкото и успешна да беше неговата външна политика, беше недорасъл за тях, толкова повече че неговата вътрешна политика поставяше пред ползата на страната личната изгода на неговите привърженици и органи. Така той загубваше все повече доверие сред народа и на безскрупулната пропаганда на противниците му, които работеха с всички средства на подстрекателството и клеветата, им беше сравнително лесно да убедят масата от народа в това, че правителството на Радославов води страната надолу, че самите те обаче единствено биха били годни да спасят родината. Общовалидната военна умора, лошото продоволствие във връзка със съвсем не блестящите изгледи за реколтата, лошото настроение на фронта и не на последно място неуспехите на Радославов в Букурещ (Добруджа и Марица) направиха останалото и дадоха на опозицията фактическите основания за нейната пропаганда, които накрая предизвикаха падането на Радославов.

С това изчезва един кабинет, който отдавна беше презрял. Той трябваше по м[ое] м[нение], да изчезне, ако пътят по-нататък надолу не трябваше накрая да доведе до опасни последици за България и нейните съюзници.

Ролята, която германската политика изигра при тази и при предишни кризи, аз многократно отбелязвах. Нашето трайно идентифициране с личността на Радославов, което се страхуваше от всякакво активно участие при вътрешнополитическите процеси на България, допринесе за това, щото някога голямото доверие на народа към Германия намаля в същия размер, в който министър-председателят загуби престиж. Затова самият господин Радославов се погрижи според силите си, та нали се надяваше винаги да може да отклони критиката от себе си върху Германия. Днес на германците се приписва също толкова много вина за заплетеното положение, както на Радославов. Нали критичните въпроси на вътрешната политика, като продоволствие, облекло и прочие стоят в също така тясна връзка с Германия, както външните въпроси по отношение на Румъния и Турция.

Радостта, с която се поздравяват познатите отчасти като неприятели на Германия нови господа, слуховете, които се свързват с тяхното назначаване по отношение на изтласкване на германското влияние, респ. на нови искания към Германия, доказват това най-ясно. Пропагандата на г-н Малинов, която отчасти прозрачно се насочваше срещу нас, успя добре да използва това чувство на народа и значително да допринесе за това настроение.

От друга страна не може обаче да се отрече, че за опозицията насъскването срещу Германия е било повече тактическо средство към целта, отколкото самоцел. Че при това ние накрая също сме потърпевшите, остава обаче да съществува като нерадостен факт и остава това, че ние въпреки този факт изобщо не предприехме, или [предприехме] все пак много късно опити да повлияем на вътрешните отношения на България.

Фактът, че една временна кабинетна смяна в една така демократично-парламентарно управлявана страна като България представлява плодотворен жизнен елемент на политиката, не би трябвало, по м[ое] м[нение], да бъде така недооценявано от наша страна. Просто се натрапва въпросът, дали нямаше да бъде по-добре от наша страна да се помисли още при по-предишни възможности за една персонална смяна, навреме да се потърси с опозицията контакт и тя да бъде задължена на нас. Във всеки случай сега новият кабинет дойде на бял свят без нашата помощ и в резултата на това е съставен от елементи, които отчасти не са наши приятели, които първо трябва да докажат, че искат да станат такива.

Окончателното решение за изхода от кризата изглежда ще донесе преди всичко разпространението на политическата пропаганда върху армията. И тук чрез недостиг на хляб и лошо облекло, както и чрез всеобща военна умора, почвата беше добре подготвена, така че днешните властници имаха лесна задача.

Г-н Ляпчев и г-н Такев, които днес заемат най-важните министерски кресла, не се побояха лично да обходят фронта и да държат пропагандистки сказки. Това ставаше не само с търпимост, но както изглежда даже с поощрението на българското армейско командване. Генерал Жеков, сам един стар политически противник на Радославов, не може да бъде освободен от вина за тези събития, още по-малко неговият предишен шеф на щаба, генерал Луков, сегашният командир на II-ра армия, който никога не е бил наш приятел и винаги е бил един политически подстрекател.

Целият офицерски корпус отдавна беше политически ориентиран срещу Радославов, но позволяваната и търпяна пропаганда се осъжда от повечето разумно мислещи офицери, защото днес те осъзнават последиците и самите г-н Малинов и колегите му не ще да се чувстват добре, когато осъзнават, че злонамерено предизвиканата политизация на армията е преминала в един социалистическо-болшевишки дух, който е приел направо заплашителни форми. Това се потвърждава от събраните сведения от военния пълномощник при Главно командване на група войски Шолц.

Решението на Царя да се откаже накрая от сътрудничеството на Радославов, без съмнение е било повлияно до голяма степен от властващото в армията настроение, ако и то да не е било определящо.[2]

Междувременно новите господа трябваше да налеят вече много вода във виното си. Че на г-н Малинов и неговите министри също толкова малко ще се отдаде, както и на предшествениците им, да подобрят вътрешното положение, преди всичко да организират едно по-добро продоволствие и облекло на армията и успешно да променят всеобщата военна умора, едва ли може да има съмнение. Трудностите, на които се натъкна г-н Малинов при новосформирането на своя кабинет, доказват това достатъчно.

Резултатът на кабинетното образуване в края на краищата стана всичко друго, освен така нареченият широк коалиционен кабинет, който беше очакван, респ. беше търсен. Нито старите правителствени групи са представени в новия кабинет, нито опозиционни партии бяха включени. Противоположните групировки трябва да са имали сериозни опасения да поемат отговорността за едно дело, за чието успешно подобрение още от самото начало налице са само малко изгледи. Сега се вижда, колко малко големите лозунги на Малинов, които предизвикаха падането на кабинета, могат да влязат в съзвучие с фактите и вместо един силен, опиращ се на всички партии кабинет България получи едно правителство, базиращо се само на демократите и тяхното ляво крило радикалдемократите. То се опира само на 38 до 40 гласа, само по себе си няма мнозинство и с това е изцяло зависимо от милостта или немилостта на останалите партии, преди всичко на старото мнозинство.

Сега наистина повечето партии заявиха, те биха подкрепили от патриотични съображения новия кабинет, преди всичко по външни въпроси. На мен ми изглежда обаче доста под въпрос, колко дълго това патриотично единство ще трае и дали сериозните различия няма да доведат до раздори и с това до нови кризи. Да се предрече това, от друга страна би могло да се дръзне, тъй като даже стари познавачи на българския партиен живот и днес още не са единодушни, как ще се развият нещата.

Едно ми изглежда извън съмнение, г-н Малинов не е в състояние да промени курса на външната политика в нейното отношение към нас, докато не настъпи един общ обрат.[3] От друга страна не може да се прикрие фактът, че широките маси не са съгласни повече с политиката поради военна умора и ние трябва да сме готови да очакваме всякакви неприятелски изненади, най-вече от страна на отявлено антигермански ориентираните министри Ляпчев (финанси) и Такев (вътрешни работи). Даже големите сами по себе си трудности при всички преговори с българските власти ще станат сега без съмнение още по-големи, отколкото досега. Как мисли самият г-н Малинов, показва фактът, че по повод своите предварителни обсъждания с Царя той е заявил, че би се погрижил за това, щото преди всичко германските етапни, германските железопътни и телеграфни управления да бъдат изтеглени от България.[4]

Н[егово] В[еличество] Царят ще да е дал на новите господа за по пътя вероятно други насоки, при все това обаче изражението е показателно затова, какво евентуално да очакваме.

Засега г-н Малинов изглежда преследва тактиката, да ни докаже своята благонадеждност и да спечели нашето доверие, както показва неговият разговор с представителя на бюро Волф и размяната на телеграми с райхсканцлера. Също прибавеното в приложение интервю на „Балканцайтунг“ е характерно в това отношение. Подстрекателството срещу Германия засега вероятно ще престане, след като е постигната целта му.[5] Това все пак е едно предимство. Впрочем остава да изчакаме, дали делата на Малинов и тези на неговите министри ще съвпаднат с техните думи.

Г-н Малинов възнамерява незабавно да свика Камарата, за да представи програмата си и да му бъде изказано доверието на народното представителство.

Своите лични отношения с новия кабинет аз съм подготвил вече от дълго време. Преди всичко с новия военен министър, генерал Савов, когото познавам от времето на работата му като придворен маршал на Н[егово] В[еличество] Царя, ме свързват приятелски отношения. Също така отдавна съм завързал връзки с г-н Моллов (железниците) и Данаилов (търговията), които в пропаганда и в работа с пресслужба любезно многократно ме подкрепяха още от по-рано.

С германските неприятелски елементи, преди всичко с господата Ляпчев и Такев, както и със самия г-н Малинов, досега беше изключено да се завържат отношения, без да се злепоставиш пред г-н Радославов.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 79-84.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Арним адресира копия на доклада си още до германския военноморски аташе в Константинопол; до германските пълномощници адмиралтейски щабни офицери във Варна и в Констанца; до Мореплавателско-техническата комисия, Севастопол.

[2] В ляво в полето на документа адресатът е теглил черта към пасажа.

[3] В ляво черта към изречението.

[4] В ляво черта към последните две изречения от пасажа.

[5] В ляво черта към изречението.

№ 397

Телеграма № 51975 geheim, 27 юни 1918 г., Върховна главна квартира, [Спа], Отдел III, секция Фронт, до германското Външно министерство, Берлин[1]

Поверително!

Достоверно съобщение Баден № 681.

Сонино телеграфира на 16.6.18 до италианското посолство във Вашингтон, че в Рим от няколко дни е пристигнал г-н Уилсън, американски пълномощник за Берн.

Уилсън неколкократно е бил във връзка с български емисар. Целта на неговото пътуване е да откъсне България от Централните сили.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Анотацията е съставена без да се налице всички необходими данни.

№ 398

Телеграма № 1454, 27 юни 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство фон дем Бусше-Хаденхаузен до императорски легационен секретар ротмистър барон фон Лерснер, Върховна главна квартира, [Спа]

Пълномощният министър София[1] съобщава на 25 юни под № 437:

„Малинов, с който имах днес първия по-дълъг разговор, ме посрещна с най-голяма дружелюбност и се показа много доволен от телеграмата на райхсканцлера[2] и поведението на германската преса към правителствената смяна.[3]

Разговорът можеше да има само общ характер, тъй като Малинов, както той сам изтъкна, още не бил достатъчно навлязъл в делата, но се спря доста дълго на въпроса за Добруджа, при което непрекъснато заявяваше, че му изглежда извънредно трудно отпускането на териториални концесии за Турция. Той се оплака от поведението на турската преса, която настоявала за „ревизия“ на един законно сключен договор[4] и при това даже заплашвала с антибългарска коалиция, на което аз отговорих, че подобно становище, по мое мнение, напълно измества въпроса. Не става дума за ревизия на договори или други, засягащи българския авторитет претенции, а за най-обикновена размяна. Наистина Турция няма повече права върху българска Тракия, обаче тя има права върху Добруджа и би била готова да размени тези срещу обезщетения в Тракия. Освен това турците би могло да имат не без основание чувството, че през 1915 г. в момент на неволя са били много сурово третирани. По тяхно мнение сега, когато те и българите са станали съюзници и бойни другари, би било справедливо приятелско преосмисляне на въпроса. След това подчертах необходимостта от трайни добри отношения на България към Турция, с което Малинов се съгласи. Когато обаче се опитах да приведа като довод турското обществено мнение към българите, той, засмивайки се, отбеляза, че достатъчно дълго познава турците. „Турското обществено мнение“ не било нищо друго, освен мнението на Талаат паша, препредадено във вестниците. Истинското турско обществено мнение не било го грижа нито за Добруджа, нито за Караагач, нито за самата Турция. Според достигнали до него сведения от Константинопол там се подготвяла „министерска смяна“. Талаат паша трябвало да задържи един портфейл, може би този на вътрешните работи, Енвер съвсем да се оттегли. Цялата работа обаче била фиктивна маневра с цел, Германия и България да бъдат впечатлени.

Малинов изглежда толкова малко склонен на кондоминиума, колкото и на компенсационните предложения. Във войската нямало изобщо да разберат създаването на кондоминиума. Войниците питали кой е „Кондоминов“, да не би да е турчин, тогава щели да тръгнат в поход срещу него.“

Същото на барон фон Грюнау.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Граф Алфред фон Оберндорф.

[2] Хертлинг.

[3] Подчертаванията са на адресата.

[4] Договорът за ректификация на българско-турската граница, август 1915 г.

№ 399

Препис на писмо № 748, 28 юни 1918 г., София, на българския военен министър генерал-лейтенант Сава Савов до германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн, Берлин

Непосредствено след встъпването ми в длъжност се натъквам на предизвикващия загриженост въпрос за набавянето на военен материал и решението на подчинените на Ваше Превъзходителство служби да не доставят поръчания и подготвен за България военен материал преди предварително извършване заплащането на същия.[1] Без да се впускам в обсъждане на обосновката на това решение, отправям към Ваше Превъзходителство молбата, боеспособността на съюзническата българска войска да не се поставя в зависимост от въпроси, които трябва да се уреждат в разбирателство между финансовите управления на Германския Райх и на България, те впрочем са точно, както за мен, първата грижа на моя колега от финансовото министерство и в същото време предмет на най-грижливо проучване. Моята отправена от войник към войник молба, така бих искал да се надявам със съюзническо предано упование, би трябвало да подтикне Ваше Превъзходителство, в очакване уреждането на финансовите въпроси, да разпоредите по право и справедливост набавянето на военен материал за България и неговото незабавно изпращане. Съюзническата българска войска може и ще изрази благодарността си само чрез дела. Аз, лично за мен, я свързвам с приятелски поздрав към Ваше Превъзходителство и с призива „слава“ и „победа“.[2]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 208, л. 462.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Виж док. 391.

[2] Отговорът на германската страна е изцяло в духа на определените от самия фон Щайн изисквания за осигуряване на германските военни доставки за съюзниците (док. 388). На 4 юли 1918 г. със служебна телеграма той уведомява генерал Савов: „...Аз естествено имам намерението да подпомагам боеспособността на съюзническата българска войска. Това намерение обаче ще може да бъде най-добре изпълнено, ако тежестите се носят заедно чрез доставки от едната страна и чрез даване на необходимите суровини и парични средства от другата страна.“ (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 202, л. 459; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.)

№ 400

Шифрована телеграма № 450, 29 юни 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Тайно!

Според поверителна информация на директора на дълговете Стоянов до д-р Щанге изглежда, че новият финансов министър Ляпчев, който досега се считаше за особено приятелски настроен към Антантата, заема една много разумна позиция по нашите искания. След доклад на Стоянов е признал, че българското правителство нямало законова претенция за субсидиите и било длъжно да плаща военните доставки без отстъпка. За субсидиите той не желаел да настоява. Нашият стопански и финансов въпрос бил поставен на Министерски съвет. Решение обаче било възможно едва след вота на доверие за новото правителство в Народното събрание. Също и спрямо заплащането на новите армейски доставки, които били много спешни, министърът проявил разбиране.

Следва доклад[1].

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 211, л. 467.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Горе в дясно бележка, 30 юни 1918 г.: „Да се запознаят Хелферих и Шрьодер със съдържанието на телеграмата".

№ 401

Доклад А № 219, 30 юни 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Когато министър-председателят Малинов встъпи в длъжност, между него и генерал Жеков са били разменени телеграми, чийто текст прилагам в изрезка от в-к „Ехо дьо Бюлгари". Най-бомбастичните поздравления непосредствено само доказват – което отдавна се знаеше – че г-н Малинов и генералисимусът са партийни другари. Освен това естествено, с оставката на Радославов демократическата агитация сред армията се прекрати и при влиянието, на което тя преди се радваше, бихме могли да се надяваме, че смяната е приета одобрително в редиците на войската и е постигнато известно намаляване на напрежението.[2]

Наблюдение и съобщаване за всички събития, които засягат дисциплината и боеспособността обаче не може и занапред да не бъдат препоръчвани достатъчно сериозно на вниманието на нашите военни служби. Въпросът е от голямо значение за нашата тукашна политика, тука все още постъпват отделни обезпокоителни съобщения за мародерства и дезертьорства. Министър Рашко Маджаров неотдавна ми каза, болшевишките идеи били пренесени главно от прехвърлените от Добруджа в Македония военни части.[3]

За да се обуздае недоволстващия дух сред войниците, г-н Маджаров препоръчвал преди всичко грижи за достатъчно облекло. Новият военен министър, генерал Савов, е помолил настойчиво в приложената в препис телеграма до генерал фон Щайн[4] да се помогне за преодоляване на липсите. Нашите тукашни военни служби подкрепят молбата и тя ми изглежда и от политически съображения достойна за сериозно внимание.

Също и при новия режим ще се запази съществуващото в армията, насочено срещу нас движение, което произхожда от проклетия въпрос за Добруджа. Раздразнението избухва отново при всеки повод и както изглежда май е подхранвано усърдно от агентите на Антантата.[5] За съжаление корените му са много дълбоко, че да има надежда, да му се противодейства ефективно с някаква форма на „антипропаганда". Единствено решението на въпроса може да създаде успокоение.

Че най-после отстраняването на нашите военни части от Македонския фронт в настоящия момент, поради неговия морален отзвук върху българите, трябва да събуди най-тежките съмнения, беше изтъкнато вече по-рано. Тъй като все пак налице са наложителни военни причини, не си заслужава да се връщаме отново на този въпрос.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 209, л. 463-464.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Главнокомандващият действащата българска армия.

[2] На 2 юли 1918 г., София, ръководителят на служба „Пропаганда" към германската легация в София майор Фридеричи изпраща до Външно министерство в Берлин „Бележки за положението". В преценката си за положението майорът повтаря буквално изтъкнатото вече от Оберндорф. (Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 35; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/9, л. 30.)

[3] Същата информация се привежда буквално в цитираната „Бележка за положението" от майор Фридеричи. От своя страна, за отпор на болшевишката пропаганда, майорът смята, че „настоятелно необходимо е подобряване положението в армията." Във връзка с поведението на Ляпчев Фридеричи пише, че както се узнава от телеграма на Оберндорф от 30 юни 1918 г. до Външно министерство в Берлин, между д-р Точков [Македонски комитет] и фон Кампфхьовенер се състоял разговор. Д-р Точков казал, че А. Ляпчев „по-рано, главно по икономически причини бил против съюза с Германия" и не вярвал, че „Германия би била в състояние да издържи войната докрай".

[4] Това е док. 399.

[5] Виж „Бележки за положението" на майор Фридеричи.

№ 402

Шифрована телеграма № 454, 1 юли 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Малинов се върна в нашия днешен разговор върху думата за „прибързания" договор за Марица.[1] Каза, че междувременно той бил проучил предисторията от 1915 г. и намерил в тукашните документи, че са били водени дълги преговори. Най-напред ставало дума за линията Енос-Мидия, след това Турция изразила готовност да се съгласи с граница при Лозенград. Накрая Царят и Радославов се били ограничили до сегашната граница при условие обаче, че това вече ще бъде окончателната граница. Той ме молил, при случай да обърна вниманието на г-н държавния секретар[2] върху това.

Когато намекнах за едно скорошно пътуване на Малинов до Берлин, каза, че той на първо време бил все още много ангажиран, смятал обаче за добре, ако финансовият министър Ляпчев замине бързо за там, за да обсъди висящите въпроси.

Самият Ляпчев, с който днес говорих за пръв път дълго и който с удоволствие си спомнял за своите отношения с Превъзходителство Хелферих, каза, че вероятно би могъл да замине след сесията на Народното събрание. Той не се впусна все още във висящите финансови въпроси, но помоли настоятелно, да не се отлагат така необходимите армейски доставки, ние сме можели да разчитаме на него за уреждане на въпроса със заплащането.[3]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 210, л. 465-466.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Сравни док. 397. Относно „прибързания" договор виж док. 404, индекс 4.

[2] Кюлман.

[3] На 2 юли 1918 г. под № 1510 държавният секретар фон Кюлман съобщава съдържанието на телеграмата на императорския легационен съветник барон фон Лерснер във Върховната главна квартира, който от своя страна да предаде същото на райхсканцлера граф фон Хертлинг. В „Бележки за положението" майор Фридеричи, като отбелязва въпросния разговор на Оберн-

дорф с Малинов, изтъква, че „според документите“ Малинов установил, че в 1915 г. границата по р. Марица „е била определена изрично като окончателна“.

В цитираните „Бележки за положението“ Фридеричи препредава изцяло проведения разговор на Оберндорф с Ляпчев, като по-определено отбелязва, че в случая българският министър „се позовал на приятелските си отношения с държавния министър Хелферих“. По този въпрос майор Фридеричи имал информация и от директор Щанге (Кредитна банка, София). (Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 35; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/9, л. 30.)

Междувременно барон Лерснер е получил титлата легационен съветник.

№ 403

Препис на писмо, 1 юли 1918 г., София, на д-р Бонн до директора на Дойче банк Георг Емил фон Щаус, Берлин

Многоуважаеми г-н фон Щаус,

Маджаров[1] – след многократно в последните дни правени намеци – днес ми съобщи, че с удоволствие би желал да види консолидиран в текуща сметка при нас ипотечен заем в размер на 150 000 до 200 000 леи. Още по-рано аз бях разговарял с г-н граф Оберндорф по тази, предвиждана от мен възможност. Междувременно граф Оберндорф, комуто тази гешефтна обвързаност би била добре дошла, кореспондира с Централата си по това и днес ми заяви най-категорично, че Централната служба застава зад ангажиментите, които Маджаров ще договорира с нас; бихме могли за нужните суми да влезем в ролята на реципиенти за сметка на Централната служба. Потвърждението за това можело да Ви бъде дадено, многоуважаеми г-н фон Щаус, от г-н министър фон Розенберг. Така каза граф Оберндорф, който между впрочем ще бъде за около 10-14 дни в Берлин във връзка с кратко пътуване в отпуск.

На г-н Маджаров, щом дойде при мен, ще кажа, че ние, в дадения случай вземайки под внимание неговите отношения с нас и т.н., сме склонни да му отпуснем този кредит при един изключителен лихвен процент – който би могъл да бъде установен на 4%. Формата разбира се трябва да се спази. По това, как ние тук ще осчетоводим „кредита“, все още не съм наясно, тъй като естествено ще трябва да се избегне, щото името на Маджаров да се появи.

Впрочем аз си представях трансакцията така, че най-после Външното министерство ни отпуска сумата чрез Вас веднага след извършено плащане, защото ние нямаме никаква причина да губим лихвите върху изхарчената сума (които естествено не ни се гарантират).

Макар да ми се струва, че цялата работа е вече наред след обвързващото изявление на граф Оберндорф (за когото работата е добре дошла), бих желал на първо време все пак по принципни съображения да изчакам да ми телеграфирате: „Кьолер съгласен.“

Затова ще Ви бъда благодарен за едно любезно телеграфическо известие и оставам с най-отлични почитания Ваш[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/68, л. 110 -111.

PAAA, Bonn, Bulgarien 24 secr.

---

[1] Рашко Маджаров.

[2] На първата страница на документа има нанесена бележка от Външно министерство, която гласи: „Предадено от г-н фон Щаус. Казах му, че парите могат да бъдат платени: те могат да бъдат взети от 10-милионния пропаганден фонд, който Дойче Банк отпусна за България. Фон-

дът съдържа още около 9 1/2 милиона." Отбелязано е също така преписът да бъде предоставен за информация на държавния секретар на германското Външно министерство.

№ 404

Телеграма № 1505 geh., 2 юли 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство Рихард фон Кюлман до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, Върховна главна квартира

За господин Райхсканцлера[1] № 73.

Пълномощният министър София[2] телеграфира на 1 юли:

„Днес Радославов ми каза, може би предстоящата Кавказка конференция[3] ще направи възможно едно удовлетворяващо решение на Добруджанския въпрос: турците биха предявили принципа на народно гласуване за цялата придобита, искана от тях област [Кавказката област], тогава България би могла да предяви същото за Добруджа. Не би могло да има съмнение в благоприятен за България резултат от гласуването, ако, както трябва да се надяваме, германските военни власти се държат приятелски към българите при агитацията за Добруджа."[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Хертлинг.

[2] Граф фон Оберндорф.

[3] Виж док. 386. В цитираните към док. 21 (вр.) „Бележки за положението" майор Фридеричи съобщава за въпросното изявление на Радославов относно предстоящата конференция за Кавказ със свой коментар: „Все по-ясно става, че нашата позиция в България ще зависи все повече от задоволителното решение на Добруджанския въпрос. Без отстъпки за Турция [в Добруджа]." Виж Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 35; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/9, л. 32.

[4] Към това натежава обаче междувременен ход на германската дипломация по въпроса за турските претенции към Добруджа и по-общо за териториалните компенсации, свързани с българско-турския договор от август 1915 г. Става известно, че по проблема произнася реч самият държавен секретар Рихард фон Кюлман, което предизвиква буря от негодувание и протести в българската преса.

Описвайки общественото възбуждение, шефът на служба „Пропаганда" при германската легация в София майор Фридеричи на 2 юли 1918 г. пише до Външното министерство в Берлин: „Въздействието на Кюлмановата реч особено заради израза "Справедливи претенции на Турция" предизвика тук извънредно лош отзвук. Иначе прогермански настроената [в-к] „Камбана" в една оживена полемика насъсква срещу Кюлман и разпространява слуха, че неговата оставка предстояла. Във в-к „Мир" изразът на Кюлман за „прибързан договор" [август 1915 г.] се коментира чрез една дописка, че влизането на България във войната било станало възможно в зависимост от прибързания договор и че следователно тогава и съюзът с Германия [септември 1915 г.] е станал прибързано." (Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 35; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/9, л. 32.) Виж док. 394.

№ 405

Доклад В. № 2526А, 3 юли 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II-ри ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на имперската марина адмирал Едуард фон Капеле и до шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Относно: посещение при военния министър генерал Савов.

На 1 юли направих служебното си посещение при новоназначения военен министър генерал-лейтенант Сава Савов.

Г-н генерал Савов, който дълги години е бил придворен маршал на Негово Величество Царя, ми е добре познат от това време. Също по времето, в което беше командващ IV-та българска армия в Ксанти, поддържах отношенията с него.

Затова генералът ме прие много любезно. Помоли ме, да го информирам най-общо за положението в Черно море и по-специално за българския флот, тъй като не бил имал все още време, да се занимае с това.

При обсъждането на общото положение в Черно море генералът се поинтересува за бъдещето на руския флот и за претенциите на Турция, които са насочени към руските кораби.

При това той изтъкна, че България не можела да гледа спокойно на едно засилване на турския флот и че би имала правото да поиска същото, което турците биха получили.[1]

В противовес на това аз застъпих становището, че от наша страна досега не е имало никакви окончателни решения за използването на руския флот, въпросът е станал много комплициран поради повдигнатите от Украйна и от Съветската република претенции за владение и надеждите на Турция ми изглеждат малко прибързани. Във всеки случай изявленията на турската преса, които изпреварват събитията, не дават никакво основание за безпокойство в България. Не бива чрез вестникарски полемики да се изостря и в тази област вече обтегнатото само по себе си положение с Турция.

Когато в по-нататъшния ход на разговора посочих бъдещото стратегическо значение на един силна турски флот за Средиземно море, генералът отговори, че в турски ръце един флот би бил винаги без стойност пред флота на Антантата. Скоро турският флот нямало да бъде нищо друго, освен старо желязо. Генералът се опита да вложи в думите си цялото презрение на българите към турците.

При разискване на условията в българския флот аз отново изложих на генерала основанията, които правят желателно на мястото на генерал Кирков да се назначи за шеф на флота един морски офицер. Генералът каза, че Серафимов и Недев били подходящи за това. Аз избегнах да определя един от двамата като особено желателен или подходящ, за да не събудя подозрение. След кабинетната смяна за съжаление се налага много въпроси, които вече изглеждаха насочени в благоприятно русло, да бъдат подхващани отначало.

Накрая генерал Савов изкази желанието, Хидропланната станция Ксанти да бъдела отново екипирана предвид възможността от неприятелски дебаркационни операции.[2] Тогава аз информирах генерала за предаването на Хидропланна станция Варна на България и обърнах внимание върху това, че българските хидропланни летци, които във Варна изпълняват цивилна работа, биха били на първо място, по мое мнение, годни за целта. Генерал Савов се съгласи с това и заяви, че щял да се заеме по-отблизо с въпроса.

Генералът изрази своето задоволство за предаването на противоаеропланната батарея Ксанти на българската армия, към това изрече думи на признателност за досегашния командващ батареята, старши лейтенант от М[инистерството] на и[мперската] м[арина] Леман.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 88-90.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] В ляво пасажът е подчертан от адресата с дебела отвесна черта.

[2] Виж док. 376 в том I. Още от ноември 1915 г. започва устройването на германска летателна команда в Ксанти. В посочения документ в том I към изречението „...за охрана на крайбрежието между Солун и Дедеагач“ е изпаднала частта относно устройването на летателна Хидропланна команда в Ксанти. В том II виж док. 233, 241, 276.

№ 406

Телеграма № 1520, 3 юли 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар в германското Външно министерство фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, Върховна главна квартира

За г-н Райхсканцлера и O.H.L.[1] [Върховно армейско ръководство].

Пълномощният министър София[2] телеграфира:

„Както предишният директор на пресата Хербст, който се е върнал сега тука като доверено лице на новия военен министър, много категорично ме уверява, новият кабинет никога не би могъл да разреши отстъпка за Турция. Самият Радославов, „в пристъп на патриотизъм“, тайно бил подтикнал опозицията към съпротива. Тази обаче скоро излязла извън желанията на Радославов и напълно се обвързала [с проблема]. Въпросът, заради важността си, можел да бъде решен от правителството само единодушно. И тримата млади демократи били склонни към отзивчивост и може би дори лично Малинов да бе по-малко непримирим, то хора като Такев и Ляпчев биха оказали съпротива. Впрочем от други изявления на Хербст за мен се потвърждава становището, което сварвам тук, че България сега вече трябвало да остави [решаването на] целия въпрос до всеобщия мир. Хербст изглеждаше смята, че на Балканите би се стигнало до едно мирно споразумение и България щяла да се види принудена да седне заедно със съюзниците си на масата на преговорите с Антантата. Не е изключено, че в такъв случай известни български среди биха се страхували да загубят Северна Добруджа, срещу което обаче се надяват на известни предимства от Антантата за сметка на Турция (Енос – Мидия). Ходът на мислите изглежда опасен, тъй като продължението му лесно би могло да доведе до пряк контакт с Антантата. Аз разбира се енергично отрекох възможността от мирно споразумение, което би поставило под въпрос гарантираните от нас придобивки за България.

Друг ход на мисли, който се среща сега тук и който забелязах и у Хербст, е едно внезапно подценяване на Северна Добруджа свързано с мнения, че – ние – във връзка с нашата Дунавска политика, сме имали по-големия интерес да сложим ред в условията там, за да държим настрани бъдещата намеса на Антантата. Аз ясно уверих Хербст, че ако ние с такава енергия сме били настоявали за отстъпването на Северна Добруджа, това е ставало – само заради България – и че за нас даже би било съвсем добре, ако тя би останала на Румъния. Впрочем ако сега водещи българи изобщо не биха искали и да знаят нищо повече за Северна Добруджа, то представя се изход, тя да се върне на Румъния; с това може би и Турция би се задоволила. Само че ние не бихме могли да си навлечем лошата слава на една такава инициатива, а предложението би трябвало да дойде от българите. На това Хербст отговори, че едно такова уреждане във всеки случай би предпоставяло отстъпване на Северна Добруджа на България с което – България – получавала възможността чрез връщането да подобри своите финанси и същевременно отново да се сприятели с Румъния.“

Същото на барон фон Грюнау.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Хертлинг.

[2] Оберндорф.

№ 407

Сведение, 5 юли 1918 г., София, на шефа на служба Пропаганда[1] при германската легация в София майор Фридеричи до германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним, София

Поверително.

От добър източник се съобщава:

1. Относно положението [службата] на Протогеров все още не е взето решение. Изглежда, че ще получи диктатурата.

2. Савов ще замине след заседанията на Народното събрание в Главната квартира и в съгласие с Австро-Унгария ще настоява за мир, тъй като само още малко месеци би могло да се разчита на армията.

3. Според току-що пристигнало съобщение от полицейската секция, Ракаров ще остане шеф на полицейската секция.

4. Цивилните служби в окупираните територии трябва да бъдат подчинени на военните. Окръжните префекти следователно трябва да бъдат подчинени на военните власти.

5. Настроението в армията се оценява и занапред като неблагоприятно.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/9, л. 27.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 12 I/V, 35.

---

[1] Във връзка с разрастващите се антигермански настроения сред населението и войските на съюзниците, германските политически и военни среди решават, със закъснение, да засилят и обединят прогерманската пропагандна дейност в тези страни чрез създаване на Министерство на пропагандата.

За целта за 21 август в германското Военно министерство в Берлин се свиква заседание. На него присъстват бившия шеф на Службата за чужбина [Auslandsstelle] на германското Върховно военно командване полк. фон Хефтен, настоящият шеф – майор Щюлпнагел и генерал-майор фон Врисберг от Военното министерство.

Предложения и идеи за създаване на германско Министерство на пропагандата имало още през 1916 г., също по-късно, през пролетта и юни на 1918 г., те обаче били винаги отхвърляни.

До този момент отделните Информационни служби били на подчинение на отделни служби и чак сега, август 1918 г., се решава създаването на Централна служба на същите. За неин ръководител е предложен Хефтен. Той отказва и тогава се решава да се назначат 2 души пряко отговорни за пропагандата и на пряко подчинение на райхсканцлера. Предложени са Хефтен като представител на Върховното военно командване и директорът на кабинета на държавния секретар във Външното министерство Дойтелмозер.

На заседанието ясно изпъкват разногласия между райхсканцлера и Външно министерство по въпроса за подчинеността на службата., а от страна на Адмиралтейския щаб се настоява за включването и на негов представител в ръководството й. По тази причина се решава цялостната пропагандна дейност да бъде предадена към Службата за чужбина във Върховната главна квартира, която до този момент е ръководела пропагандната дейност само в неутралните държави. Създават се нейни звена във Виена, Будапеща, София и Константинопол. За ръководител на службата в София е назначен майор Фридеричи, който е пряко подчинен на полк. фон Масов.

Другото решение, което се взема на заседанието, е към германските военноморски аташета във Виена и Константинопол, поради голямата им ангажираност, да се командироват стопански или други кадри, които да подпомагат тяхната пропагандна дейност. Вж. строго секретен доклад от 21 авг. 1918 г. на барон фон Зелхорн, шеф на Отдел Преса при германския Адмиралтейски щаб на марината в Берлин, ЦДА, КМФ 06, Инв. № 698/18, л. 1-3; Freiburg i. Br., BAMA, F 4470, Bd. 2.

№ 408

Телеграма № 361/18 geh., 6 юли 1918 г., София, полева поща, на пълномощника на пруското Военно министерство в София майор Кемерлинг до германската Военна служба, Берлин

На днешната аудиенция при министър-председателя[1] същият беше получил току-що препис на телеграма от Превъзходителство фон Щайн до Превъзходителство Савов[2], която все още ми е неизвестна. Обеща ми незабавно уреждане на въпроса със заплащането, помоли ме обаче още веднъж да телеграфирам, поне дотогава да продължи доставката на муниции, защото състоянието на армията било Юdeployable“[3] и при евентуални нападения можело да се очаква най-лошото, тъй като българското Главно армейско ръководство не разполагало повече с никакви муниционни резерви. Обърнах внимание върху това, че при заплащане, доставките веднага биха продължили, на което той отвърна, че новото правителство е намерило само празни каси и тепърва трябвало да се набавят нови средства, което все пак би отнело известно време, а дотогава биха могли да възникнат непредвидими щети.

Доколко точни са данните, не мога да преценя. Военният министър вчера изглежда да беше на мнение, че муниции изобщо не било нужно да се заплащат. Затова съветвам за предпазливост. Утре заминавам на фронта и ще докладвам по-нататък от там. Адрес Главно командване Шолц – пълном[ощника] на прус[кото] В[оенно] М[инистерство] София[4].

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 199, л. 452.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Д-р Александър Малинов.

[2] Виж док. 399.

[3] „разгърнато“ (воен. термин, англ. ез.).

[4] Телеграмата е препратена от Военното министерство за сведение на Имперската хазна и на Външното министерство за единодействие пред българското правителство с допълнението, че неговото уверение за липсата на пари не е състоятелно, поради факта, че германската страна изобщо не иска заплащане в брой [а чрез кредит срещу 360-те милиона лв.]. Вж. ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 201, л. 455; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

№ 409

Доклад № 232, 7 юли 1918 г., София, на германския шарже д‘афер в София, пълномощен министър, таен легационен съветник барон фон Рихтхофен до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Поверително!

Настроението в българската армия

Отговорните български власти очевидно прозряха, че трябва да стане нещо, за да се повдигне отново духът на българската армия.

В една оповестена на всички офицери и кандидат-офицери армейска заповед от 23 мин. м., която прилагам тук в превод, генералисимусът[1] констатира лошия дух във войската и го отдава главно на недостатъчното продоволствие и недостиг на облекло. (По тази последна точка, както наскоро докладва граф Оберндорф, новият военен министър генерал Савов се е свързал вече непосредствено с генерал фон Щайн.)[2] Интересно е, че генерал Жеков признава за една извършвана чрез платени агенти неприятелска пропаганда в страната и на фронта, която намерила нужната почва в затрудненията с продоволствието. Фактът, че германските военни части в България получавали по-добър хляб, било едно от най-силните агитационни средства, за да се събуди недоволство у българския войник и да се разрушава у него „доверието в Съюза“. Срещу тези интриги трябва да се действува с пълно убеждение чрез разясняване на войниците отличната германска тилова организация, която позволявала да се дава на германците пшеничен хляб от своите си запаси.

След като врагът бил загубил войната на театрите на военните действия, сега той се опитвал да я проточи и да създаде впечатление за безкрайната ѝ продължителност, чрез машинации за глад и затруднения да предизвика безредици всред народ и войска и така по нечестен начин да извоюва отказаната му на бойното поле победа.

След това генерал Жеков дава указания, как българският офицер да отговори на тези настроения, и изтъква, че чисто пасивната позиционна война трябва да отприщи недоверие и апатия.

Остава да се изчака, дали българското Главно армейско ръководство не остава само на тези думи, а има добрата воля и упоритостта да разпореди да последват действия, и дали то ще бъде в състояние отново да повдигне дисциплината и духа на войската. Остава също да се изчака, дали предупрежденията на генерал Жеков, че въпросите на политиката не влизат в компетенцията на войската и затова трябва да бъдат оставени настрани, ще има успех. От духовете, които си извикал сам, не винаги лесно се освобождаваш.

Засега съобщенията за настроението в армията са както и преди неблагоприятни. Между българските войници май се подбужда, на 15 септември да напуснат окопите и да се завърнат вкъщи. Тогава нямало да се бият повече за Германия. Та нали Македонският фронт бил държан само в германски интерес.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Генерал Жеков.

[2] Док. 399.

[3] Докладът, с ръкописно поставен гриф „Поверително!“ е предаден чрез фон Лерснер на и.д. шефа на Генералния щаб на действащата армия генерал Лудендорф.

№ 410

Препис на вербална нота, 9 юли 1918 г., Берлин, на Българската легация в Берлин до германското Външно министерство, Берлин

В резултат на специална спогодба, разположената в областта на Морава мина Бор, също както и рудници Косталац, Ртан и Кучево, предоставени от българското Главно армейско ръководство на германското Върховно армейско ръководство за временна експлоатация, са освободени от задължението да плащат мита за внесените материали, също както и са упълномощени за свободен износ на минните продукти.

От това следва, че всеки износ и внос на рудничния комплекс Бор подлежи на митническа обработка, но споменатите внесени материали са освободени от мита, докато продуктите от мината свободно се изнасят, но пък трябва да се обмитяват.

От докладите на българските митнически власти в областта Морава сега става ясно, че германските минни служби тълкуват погрешно тази концесия в смисъл, че били изобщо освободени от каквато и да била служебна компетенция на митническите власти. Така митническата служба в Пожарево докладва, че германските минни служби в Косталац, Бор и Ртан изнасят мед и въглища без обмитяване и също без да декларират, при което се основават на една, отнасяща се до това спогодба между царското българско и кралското пруско военни министерства. В това отношение и споменатите германски служби очевидно са в заблуждение.

Съществува единствено споменатата в началото спогодба, която съдържа споменатите разпоредби в член 7 (in fine[1]) и в член 12.

В заповед на генерал-фелдмаршал фон Макензен № 1423 от 1 януари 16 г., в която се постановява експлоатацията на рудника Майдан Пек, в допълнение към § 4 само е казано: мина Бор се предоставя на германските военни власти за експлоатация.

От тези цитати следва, че е договорено само предоставянето на експлоатацията, но не и освобождаване от таксови задължения за износ на минните продукти. § 12 от спогодбата говори за „свободен" износ, под което може да се разбира само разрешението за износ като такова, но не и освобождаването от налози.

Затова, за да бъдат предотвратени по-нататъшни недоразумения между съответните германски служби и българските митнически служби, царската легация по поръчение на своето правителство има честта да помоли най-предано императорското Външно министерство, да запознае съответните военни власти с по-горните изложения, за да предприемат указания към съответните минни служби по смисъла на сключеното споразумение.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] „На края" (лат. ез.).

[2] Как сега, юли 1918 г., стоят нещата с минния комплекс „Бор":

До началото на май 1916 г. статутът на комплекса е в рамките на Военната конвенция от 29 декември 1915 г. между германското и българското главни военни командвания „за експлоатация на природните земни и минерални богатства на завладените от съюзниците сръбски територии".

На 5 март 1916 г. между германското и българското военни министерства се сключва договорът „Бор", според който медните мини, намиращи се на окупираната и администрирана от българската армия сръбска територия, България предава за експлоатация на Германия през времетраенето на войната и 9 месеца след края ѝ.

На 1 април 1918 г. българското правителство отчуждава минния комплекс и го прехвърля в концесия на Германия със срок от 35 години, до 1953 г.

Създава се смесена българско-германска комисия от експерти, която да формира откупната цена за обезщетение на бившите собственици на мините, както и цената, която германският концесионер трябва да плати на България.

През юли 1918 г. се водят преговори при големи разминавания в изчисленията за откупната, респ. и концесионната цена. (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3; Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39).

Банка Дисконто-гезелшафт под свое водачество организира консорциум за минната експлоатация, съставен от голям брой, 25 члена. Прекратява се привличането на повече консорти, като се очаква участието на пруския фиск.

№ 411

Доклад, 12 юли 1918 г., София, на директора на Кредитна банка в София д-р Ото Щанге до германската банка Дирекция на Дисконто-Гезелшафт, шефски кабинет, Берлин

Подписаният имаше на 10-ти т.м. един по-дълъг разговор с финансовия министър Ляпчев. Поводът за този разговор бе дала една молба на финансовия министър до пълномощника на пруското Военно министерство, г-н майор Кемерлинг.

Г-н Ляпчев бе помолил именно г-н Кемерлинг да ходатайства пред пруското Военно министерство, щото същото да продължи на първо време своите доставки, без да настоява за незабавно заплащане в брой, докато г-н Ляпчев се информира по всички въпроси, които висят между двете правителства, и по всички договори, което щяло да отнеме приблизително месец.

Г-н Ляпчев се позовавал на това, че нали също и българското правителство било оказало съдействие на германското чрез отпускането на известния кредит от 360 милиона лева.[1]

Подписаният, който бе информиран за тези разисквания чрез г-н д-р Стоянов и който междувременно използва възможността да разясни на г-н Кемерлинг този левов аванс, постави на разположение на г-н Ляпчев своите добри услуги за негова информация и за по-късни преговори с германското правителство.

Г-н Ляпчев с удоволствие си взе бележка за моята готовност и очаква да ангажира услугите ми.

Изложих на г-н Ляпчев, че по-дълго от година съм молил старото правителство да постави напълно ясно финансовите и икономическите въпроси. Фактът, че старото правителство винаги се е измъквало, и то дори противно на своите, дадени пред германското правителство декларации, правело е пред трети [страни] изявления, които бяха карали в увъртането да се предполага известна преднамереност – този факт беше довел и в политическата област до известни трудности, които е можело да се избегнат.

Г-н Ляпчев, който между впрочем винаги говореше с изрази на най-голямо уважение за предишното правителство, призна, че е било грешка тези въпроси да бъдат протакани.

По-рано той нямал тази същата „conception politique“,[2] като господата Радославов и Тончев. Но сега сме били обвързани не само чрез договори, а също и чрез други връзки, които били още по-силни от договори. Този последен израз той неколкократно повтори.

Правителството било решено да изпълни точно всички задължения, които България била поела. То имало намерението и смелостта (и това той също повтори неколкократно) да оповести всички тези задължения на народа и бил сигурен, че народът ще се съгласи с него. Това се отнасяло много специално и по въпроса за заплащането на военните доставки.

В момента бил зает с това да проучи всички договори и спогодби, както и бележки по преговори с Германия, и да се ориентира във всяко отношение. Бил натоварил специален служител да издири цялостно материалите по това при всички служби.

Той счита, че ще му е необходимо около месец, за да се информира за всичко. Междувременно правителството щяло да свика Народното събрание, ще поиска от него вот на доверие и ще уреди редица законопроекти, внесени от старото правителство с решения на Министерски съвет, които обаче се нуждаят от ратификация.

Когато това е готово, той щял да замине за Берлин, за да продължи започнатите преговори навремето си от господата Радославов и Тончев, но също и да уреди всички други въпроси, които по негово мнение се нуждаели от регламентиране.

Той се надява, че междувременно германското правителство щяло да прояви благосклонност към българското правителство, по-специално по въпроса за военните доставки.

На това отговорих на г-н Ляпчев, че въпросът за военните доставки не е само въпрос на пари, но и въпрос на суровини. Съобщено ми е, че България създава затруднения по въпроса за суровините.

Г-н Ляпчев отвърна, въпросът за доставките на суровини не влизал в неговия ресор, а бил работа на Дирекцията за предвидливост.[3]

Ако по въпроса за доставките на суровини не всичко ставало, както може би е могло да става, то това, най-малкото отчасти, било вина и на германците.

1. П-големи количества се експортират тайно от германски войници, 2. Германските организации за закупуване пречат на дейността на Дирекцията за предвидливост.

Германското Военно министерство искало също, щото български търговци и офицери да се въздържат от всякакви частни покупки.

Българското правителство следователно също трябвало да изисква, щото приведените като 1 и 2 неуредици да се отстранят.

Когато това станело, българското правителство щяло добросъвестно да установи, какво има в наличност, от какво самата страна безусловно се нуждае и излишъкът щял да се даде на съюзниците. При това собствената нужда щяла да се ограничи до крайна степен, защото България признавала, че Германия с доставките на униформи, ботуши и военен материал правела големи жертви.

Възразих на г-н Ляпчев, че неговата мисъл теоретично е много добра, на практика обаче ще се сблъска с трудности, защото селянинът ще отговори на реквизиции и максимални цени с укриване на стоките и с контрабандна търговия.

Въпросът трябва да бъде много грижливо изследван. Но между впрочем аз и не съм компетентен за решението на този въпрос.

Това, за което го моля обаче е, да ме търси по всички финансови и свързани с това икономически въпроси.

Г-н Ляпчев обеща това и завърши с повторение на молбата си, в близките седмици правителството да бъде подкрепено чрез продължаване на военните доставки.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Виж док. 302.

[2] „политическа концепция“ (фр.ез.).

[3] Пълното име на преименувания през 1917 г. Комитет към българското Военно министерство с основна задача осигуряване на прехраната на населението и войската е Дирекция за стопански грижи и обществена предвидливост.

[4] Докладът в препис, под А № 236, 14 юли 1918 г., София, е препратен от германския шарже д'афер в София барон фон Рихтхофен до райхсканцлер граф Георг фон Хертлинг в Берлин. Същия ден, 14 юли 1918 г., Рихтхофен изпраща препис и във Външното министерство в Берлин, а от там, на 20 юни 1918 г., препис се връчва и на императорския легационен съветник фон Лерснер във Върховната главна квартира. Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

Подчертаванията в текста са направени върху екземпляра, изпратен на райхсканцлера.

№ 412

Писмо А № 28299/106460, 15 юли 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар в германското Външно министерство фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник барон фон Лерснер, Върховна главна квартира

В препис заедно с приложения, изпратено на императорския легационен съветник г-н барон фон Лерснер, Върховна главна квартира, с молба за използване при Върховното армейско ръководство.[1]

Бихме били благодарни, ако нашето войсково управление не би поставяло понататък доставките на военен материал за България в зависимост от незабавно заплащане.[2] Тъй като с българското правителство бяхме принципно единодушни още през март т[ази] г[одина] по това, че за заплащането на новите доставки би трябвало да се дадат специални аванси, не можем сега да настояваме на по-сурови условия. Трябва да се има също предвид, че българското правителство не е получило от ноември предишната година текущите аванси. Затова ще направим добре, да не проточваме по-нататък чрез настояване върху искането за заплащане в брой, доставката на безусловно необходимото облекло, за да не се влоши още духът на българската армия.

Въпросът, дали поради належащи причини за собствените нужди трябва да се настоява за обезщетяването на суровините, мога естествено да оставя само на решението на войсковото ръководство.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Виж док. 415.

[2] Изречението е подчертано дебело от адресата.

[3] На 19 юли 1918 г. барон фон Лерснер предава писмото без приложенията (същите ни липсват) на шефа на Генералния щаб на действащата армия генерал Лудендорф „за по-нататъшно разпореждане“. Последвало е писмо от генерала (което също ни липсва), носещо изходящ № 1020. (Това може да се види записано върху документа-412, като номер на документ, изхождящ от германския Генерален щаб на действащата армия.)

Въпросът за изплащането от страна на България на военния ѝ дълг за германските военни доставки става събитие в отношенията между България и Германия. Следват ред документи относно това. Виж док. 414, 415, 421, 422, 424, 425 и сл.

№ 413

Препис на дипломатическа нота № 433 пол[итическа], 15 юли 1918 г., Берлин, на австро-унгарското посолство в Берлин до [германското Външно министерство, Берлин]

Строго секретно!

Бележка!

Според всички пристигащи от известно време от България до и[мператорското] и к[ралско] правителство сведения тамошното положение изисква повишено внимание.

Преданият на Централните сили кабинет на Радославов трябваше – както официално се оповестява – да се оттегли по вътрешнополитически причини; несъмнено е обаче, че затова голяма роля изигра Добруджанският въпрос, чието провизорно решение предизвика особено сред армията дълбоко раздразнение. Политическото недоволство на армията съставлява една от най-съществените причини за последната кабинетна смяна.

Дори и новият министър-председател, г-н Малинов, – според всички негови нееднократно давани уверения и изявления – да е решен да се придържа твърдо към политиката на съюз, и за момента да няма основание да се съмняваме в искреността на този принцип, то въпреки това не трябва да се пропуска, че някои членове на сегашния кабинет през цялата си политическа кариера са проявявали симпатия към стоящите във война с нас държави.

И тъй ако вече чрез това кабинетът на Малинов е една далеч по-малко здрава опора на политиката на Централните сили, отколкото онзи на г-н Радославов, то това важи в още по-висок размер, когато вземем предвид, че новото правителство бе принудено да повери целия управленчески апарат на свои партийни привърженици – значи в голямата част преди време русофилски настроени чиновници.

Далеч по-опасно обаче, отколкото току-що скицираните обстоятелства, е състоянието в българската армия.

Тъй като България от 6 години почти непрекъснато е във война, според припокриващи се новини, забелязва се голяма умора от войната; българският войник се пита за кои военни цели той още се бие и неволно при неговия начин на мислене трябва да му се натрапва въпросът, дали по отношение на Македония някак не върви към това същото разочарование, каквото току-що преживя с Добруджа.

Недостатъчно нахранен, лошо облечен, българският войник се изпълва със завист при вида на своите в това отношение по-добре поставени съюзнически другари; влиянието на офицерите върху войниците, които изглежда са загубили всякакъв нападателен дух, спада, и при такива обстоятелства никак не е чудно, че българският фронт се превръща в една вече подготвена, много благоприятна почва за разложителната пропаганда на нашите врагове.

Спада ли духът в българската армия и по-нататък, възможно е да настъпят събития, чиито неизмерими последици не е нужно по-нататък да се изреждат. Сред тях граф Буриан би желал да спомене не само радикалното влошаване на ситуацията на Централните сили в Световната война чрез отпадане само по себе си на България, а и това, че едно излизане на България от войната би повлякло след себе си като по-нататъшно следствие почти със сигурност отпадането и на Турция.

При тези обстоятелства и[мператорското] и к[ралско] правителство счита за спешно необходимо да се обмислят средства, които биха могли да противодействат на несъмнено съществуващия процес на разложение на българската армия. За това то същото [правителството] има предвид две неща: преди всичко да се положат грижи, щото на българските войници да се помогне по възможност материално и то именно по отношение на облеклото.

По-специално обаче касае се до това също моралнo да се повдигне духът на българската армия и граф Буриан счита това за възможно само по начин, че би се заработило за най-скорошно решение на Добруджанския въпрос в смисъла на национално-българските аспирации.

Отдаде ли се този преживяван като безспорен национален проблем да се реши по един отговарящ на българските очаквания начин, то трябва да се надяваме, че духът на българския фронт ще се повдигне в размер, който позволява да може да се разчита на същия отново като на благонадежден фактор.

Затова граф Буриан има идеята, Централните сили да действуват в Константинопол при излагане на опасностите, които лежат в едно по-нататъшно отлагане на решението на Добруджанския въпрос, в посока, щото Турция и България да се разберат колкото се може по-скоро по този въпрос в свой собствен интерес.

Предвижданият кондоминиум, колкото по-дълго трае, толкова по-неминуемо би довел до инциденти, които биха били подходящи единствено да изострят още повече турско-българските отношения.

За да се постигне сега едно турско-българско разбирателство, никак не би изглеждало изключено, че от страна на Турция, която и сама едва ли си прави илюзии за окончателното решение на Добруджанския въпрос в български дух, би могло да се поискат известни компенсации.

За такива граф Буриан счита постигащата се както изглежда в София ретроцесия на Караагач и талвега на Марица, както и дефинитивното придобиване окръзите на Карс, Ардахан и Батуми и една гранична ректификация по протежение на жп-линията до Джулфа. Същият смята, че трябва да добави, че според неговото познаване на българския национален характер изглежда напълно изключено България да се съгласи на повече, отколкото гореспоменатото връщане на Караагач, и в най-краен случай приемане на границата по талвега на Марица, толкова повече, че при обстоятелството, че турските цесии в 1915 г. последваха без каквато и да било уговорка, на турските претенции липсва база.

И[мператорското] и к[ралско] посолство е натоварено да доведе строго поверително до знанието на Външното министерство горестоящото при настойчиво подчертаване на голямото значение на работата и да помоли за благосклонно съобщение на съответното германско становище.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

№ 414

Доклад В. № 2653 А, 16 юли 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на имперската марина адмирал Еуард фон Капеле и шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Прилежащият доклад на германския ръководител на пропагандата при германската легация, майор Фридеричи, се представя за запознаване.

[Приложение.]
Поверително!

Доверено лице 1 информира:

Отстраняването на генералите Тошев, Лолов, както и Нерезов стана по настояване на военния министър и то очевидно заради прекалено голямото им приятелство към Германия.

Генерал Лолов, досега шеф на войсковото пионерно дело при Военното министерство, е искрен привърженик на германския съюз. На него му е казано директно от приятелска военна страна, че за военния министър бил прекалено прогермански настроен. Доказателство за това е и избора на наследника, генерал Атанасов, един отявлен русофил, който говори въобще само български и руски.

Лолов, който досега заемаше поста командир на дивизия, трябва да отиде като шеф на пионерните части на фронта на I-ва българска армия, където получава поста на бригаден командир. Той се изказа дълбоко възбуден от тази несправедливост и възнамерява да подаде окончателно оставката си.

Също генерал Тошев, досегашен генерал-губернатор на Македония, вижда в преместването му като Главнокомандващ към IV-та армия една мярка заради приятелството му към Германия и се изказа много възмутено за това. Той използва тази възможност, за да изрази особено сърдечната си симпатия и приятелство към своя „стар добър приятел“ генерал фон Шолц.

Генерал Нерезов, досегашен генерал-губернатор на Моравия, се счита за строг, справедлив войн и за убеден привърженик на германския съюз. Във всеки случай и той, както двамата преди това споменати, е привърженик на предишното министерство.

Следните пароли, частично указващи на пропаганда на Антантата, са в обръщение сред общественото мнение:

В Германия сега е на власт военната партия.

Хинденбург сега е преминал апогея си; работите му вървят зле.

Окончателна победа на Запад не е възможна, трябва да се разчита на нов Източен фронт. Общият копнеж за мир нараства забележимо. – Армията май страда от многобройни болести.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 96-97.

Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

№ 415

Писмо B. № 9453 geh. Op. [оперативен отдел], 23 юли 1918 г., Плес, на и.д. шеф на германския Генерален щаб на действащата армия Първи генерал-интендант, генерал от пехотата Ерих Лудендорф до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер

Към № 1020[1].

По въпросите за заплащането стоя в постоянна връзка с г-н военния министър.[2] Само от тука се решава за военната необходимост от доставки на основа на военното положение. Признае ли се необходимостта, доставката следва и без заплащане в брой. По въпроса за облеклото беше съобщено тука също от страна на военния пълномощник[3] и от Група армии Шолц и по причина на бедственото положение на собствения народ ни изцяло съм съгласен с г-н военния министър по становището, че една доставка трябва да бъде отказана, защото българите без да зачитат своите обещания отказват износа на необходимите суровини за вече изпълнени доставки. Моля да се свържете с Военното министерство, за да може Ваше Високоблагородие да се информирате по-подробно за това[4].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Отнася се за док. 411. Върху него ръкописно е нанесен № 1020, изходящ номер на получен и заведен документ в канцеларията на държавния подсекретар. Виж индекс 3.

[2] Фон Щайн.

[3] Виж док. 408, 409.

[4] С ръкописна бележка върху писмото Лерснер обяснява, че отново в писмена форма изложил пред генерал Лудендорф съдържанието на писмото на държавния секретар № А 28299, на което генералът отговаря с писмо В. № 9453 geh. ор. Това именно е текстът на док. 415.

На 25 юли 1918 г. препис на писмото Лерснер изпраща на райхсканцлера, отбелязвайки в началото от свое име: „Генерал Лудендорф, пред когото докладвайки устно и писмено изложих [въпроса], ми пише:“ [следва текстът на писмото В № 9453 на Лудендорф] (Виж ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае. 197, л. 450.)

№ 416

Писмо № 2725, 25 юли 1918 г., Берлин, на българския царски военен пълномощник в германската Върховна главна квартира генерал[1] Петър Ганчев до и.д. шеф на германския Генерален щаб на действащата армия Първи генерал-интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф, Върховна главна квартира

Българското Главно армейско ръководство [ГАР] моли настойчиво да не бъдат спирани доставките на военен материал, от който армията се нуждае. До уреждането на въпроса за заплащането между двете финансови министерства, българското ГАР моли доставянето да бъде продължено срещу заплащане от авоарите от 420 милиона (360 милиона при германската Имперска хазна[2] и 60 милиона при германските банки). Царското българско финансово министерство е съгласно с това.[3]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 194, л. 443.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Петър Ганчев е произведен в чин генерал.

[2] Българският левов заем за Германия.

[3] Писмото е предадено на германското Военно министерство, то на свой ред с телетипна телеграма предава съдържанието на писмото на Имперската хазна.

Изпращането на телетипната телеграма изпълнява майор Дюстерберг. Той вписва в телеграмата становището по писмото на Ганчев на пруското Военно министерство, а именно: „Молим за незабавно съобщение, дали има на разположение български авоари (360 милиона марки Имперска хазна, 60 милиона германски банки) в спомenатия или в друг размер, които могат да бъдат употребени за заплащане на доставки за войската.

Военното министерство би могло в дадения случай много лесно да задвижи спешни доставки. По отношение на заплащането се приема, че Имперската хазна на основа на информация за разходите на Военното министерство ще преведе на части сумите за разпоредените доставки на Генералната военна каса от българските авоари.

Най-почтително трябва да се отбележи, че би било много желателно, ако може да се отговори на предложеното от българска страна решение. Едно обхватно попълнение на екипировката на българските военни части чрез Германия се оказва, на основа на посещения на место, неотложна необходимост за запазването на боеспособността.

Външното министерство е получило препис от същото.“ (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 195, л. 444-445; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.)

Военното министерство уведомява за това свое становище Външното министерство. Оттам, в отговор с телетипна телеграма от 29 юли 1918 г. държавният подсекретар съобщава, че Министерството „по политически съображения“ може само да приветства това, че Военното министерство е преодоляло схващането си за незабавното заплащане в брой на българските поръчки за военен материал. Външно министерство желае да бъде уведомено, какви условия се поставят сега за заплащането. (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае. 198, л. 451; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.)

№ 417

Шифрована телеграма № 492, 25 юли 1918 г., София, на управляващия германската легация в София пълномощен министър, таен легационен съветник барон фон Рихтхофен до германското Външно министерство, Берлин

Малинов ми каза, че преди поемане на управлението дал на своите политически приятели обещанието, веднага след като се ориентира по висящите въпроси, при всички случаи в рамките на месечен срок, да свика Народното събрание. Днес обаче той виждал, че е обещал нещо, което не може да спази. Колкото повече проучвал проблемите, толкова по-комплицирани изглеждали те. Също и Ляпчев не бил приключил с проучването на финансовите въпроси. Затова сега, от друга страна било предложено планираната извънредна сесия да се отложи за края на септември, така че да може веднага след нея да се продължи редовната сесия. Протести срещу тази идея се повдигнали специално от страна на левите социалисти. Тяхната враждебност, въпреки че разполагат само с 10 места в Народното събрание, му била неприятна. Тъй като разполагали със силни и агресивни..[1]. Всичко на всичко изглеждаше ми, че министър-председателят очаква есента със значителна загриженост.

Посочих, че при това положение на нещата ми изглежда практично, ако Ляпчев дойде скоро в Берлин. Малинов отвърна, че той самият желаел това и нееднократно го питал, дали вече не е навлязъл дотолкова в нещата, за да може да поеме преговорите. Ляпчев бил изключително задълбочен човек и отново и отново молел още малко време да се потърпи.

Императорският военен пълномощник[2] е бил след мен при министър-председателя и от своя страна е подчертал необходимостта от скорошно разискване с Ляпчев по войсковите доставки. Малинов отговорил на това, той разчитал на още около 2 до 3 седмици до начало на пътуването.

Ляпчев между впрочем съжалява извънредно много, както ми каза Малинов, че може би не ще срещне повече в Берлин г-н Хелферих, когото много ценял.[3]

Вероятно може да се уреди, щото Превъзходителство Хелферих през тези дни да е в Берлин?

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Бележка под линия в оригиналния текст гласи: „Осакатена шифрована група."

[2] Полковник Едуард фон Масов.

[3] Сравни док. 21.

№ 418

Доклад[1] № 2782 А, 27 юли 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до офицера в германския Адмиралтейски щаб на марината, капитан III ранг фон Буссе, Берлин

Приложен Ви изпращам за информация доклад на тукашния[2] ръководител на пропагандата, майор Фридеричи.

Избирам личната форма на изпращане, защото съдържанието ми изглежда в някои отношения силно преувеличено, така че по служебен път то би вдигнало повече прах, отколкото е необходимо.

Авторът между другото признава, че нещо е преувеличил, „за да се разбере найнакрая, накъде вървят нещата тука".

По своята окраска и тенденция отношенията правилно са описани, прекалено черни обаче по степента.

Последиците от антигерманската пропаганда сред народ и армия, която толкова оживено беше провеждана при г-н Радославов, започват да дават все повече и повече плодовете, които можеха да се предвидят. Аз многократно информирах за това и особено подчертавах, че за съжаление от наша страна нищо не се предприема, за да се оборят тези подстрекателства.

Както става ясно и от становището на граф Оберндорф по моя доклад за духа в българската армия, за което Ви писах неотдавна частно[3], при нас си затваряме очите, нищо не искаме да знаем за подстрекателствата и т.н. Докъде това вече доведе, ще видите от приложението и от другите доклади (Варна).[4]

С антипропаганда днес нищо повече не може да се направи. Само практична политика в полза на България в Северна Добруджа и по Марица може все още да помогне. Иначе нашето отношение с България несъмнено ще продължи да се влошава. Какво ще излезе от това, ако ние най-сетне не признаем и не използваме ролята на България спрямо Турция, изобщо не може да се предвиди. Сега ние здравата сме седнали между два стола, точно както предвиждах от месеци наред, че ще стане, и докладвах.[5] Ако само се знаеше, какво всъщност иска В[ъншно] м[инистерство], тогава щеше да бъде все пак добре. Трагичното е, че българите виждат тази липса на воля и съвсем правилно я считат за слабост, нещо, което не може твърде да допринесе да повишим доверието им към нас.

Използвам възможността, още веднъж да се застъпя за Варна.[6] Разформирането на Варна би повлияло политически твърде малко радващо политически. Без Военноморското ни отделение подстрекателствата срещу нас във Варна биха се превърнали вече в открита омраза. Естествено, военните съображения са с предимство, но за съжаление в отношенията със съюзниците, особено в Ориента, политическите също играят роля. Следователно, ако Вие можете да направите нещо за Варна, бих бил радостен във висша степен.[7] Вие бихте подпомогнали резултатите от Вашата собствена работа, които иначе много лесно биха могли да бъдат загубени.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 134-135.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Докладът се изпраща от Арним до Буссе под формата на приятелско писмо. Докладът на Фридеричи липсва. Публикува само частта – приятелското писмо на Арним.

[2] В германската легация в София.

[3] Арним и капитан III-ти ранг фон Буссе са много добри лични и фамилни приятели. „Частното" писмо, за което е дума, е от 10 юли 1918 г. (Виж писмото в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 91-93; Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2730.)

[4] Както докладът на Фридеричи, така и другите доклади (Варна) не са налице.

[5] Виж док. 396.

[6] Германската военноморска команда там.

[7] На втория лист на писмото има добавена ръкописна бележка: „По мое мнение нашата военноморска работа във Варна ще може да се осигури, ако военноморският аташе от София често, без да е всеки месец, 1-2 пъти ходи във Варна и при случай стои там за няколко седмици." Няма подпис. Вероятно авторът е шефът на Адмиралтейския щаб.

№ 419

Телеграма-инструкция № 990, 28 юли 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце[1] до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, [Спа]

1. За предстоящата среща на монарсите бих препоръчал, щото Негово Величество Императорът поверително да обсъди с цар Фердинанд общото положение, както и нашите политически намерения, стремежите за мир и военните цели. Особено желателно би било, ако Царят[2] би бил успокоен по това, че ние не искаме да сме квит с анексиране на Литва и Естония[3], а при уреждането на този въпрос искахме да съобразим с необходимостта от добри отношения с бъдещата Русия.

По-нататък би се стигнало до това да се разсейват евентуални военни опасения на Царя. За неговото успокоение би могло да допринесе съществено скорошното навлизане на германски военни части в Македония. Царят трябва да бъде убеден, че и за в бъдеще ние ще действуваме в тесен контакт с него по всички важни въпроси и ще ползваме умело неговия изпитан политически поглед и неговия богат опит при по-нататъшното развитие [на събитията] и окончателния договор.

2. Може би Негово Величество Императора ще благоволи да каже на Царя признателни думи за пълното с разбиране отношение, което той прояви към планираното посещение на гръцката кралица и децата ѝ в Германия. При това би се предложила също възможност, да разпръснем винаги будното недоверие на Царя заради нашата уж приятелски настроена спрямо Гърция политика.

3. Добруджанският въпрос или други някои отделни германско-български въпроси ще е по-добре да не бъдат засягани от Негово Величество Императора. Ако Царят заговори за Добруджа, препоръчително е да не се крие, че кондоминиумът не се харесва в никакъв случай и на Негово Величество Императора и се счита от него само като преходен стадий за едно решение, което по-добре отговаря на българските желания и интереси. Ако ние, навремето притиснати от нуждата, сме прибягнали към кондоминиалното решение, то меродавно за това разбира се не беше каквото и да било предпочитание към турците, още по-малко желанието да щадим румънците. Съобразяване с румънските предатели във всички неща, които касаят нашите верни български съюзници, естествено се изключва a priori. Меродавно за нас беше единствено желанието да преведем ненакърним нашия блок през подводните скали на Букурещкия мир и да предотвратим явно отдръпване на Турция. И днес още не виждаме средство, което да доведе Добруджанския въпрос до окончателно решение без рязко държане спрямо турците, което в общ интерес трябва да се избягва. Но убедени сме, че проблемът, с известно търпение, ще се разреши в крайна сметка от само себе си.

4. Едно по-решително сближаване на България с Турция струва ни се заслужава внимание. Едно такова сближение би създало най-сигурната основа за желаното от нас българско господство на Балканите. Турците, изтласкани за в бъдеще с център на тежестта си изцяло в Азия, не могат никога повече да бъдат съперници на България в Европа. Приятелството между тях обаче помага за защитата на южната граница на България и осигурява преди всичко Царството срещу враждебните интриги на Антантата и други балкански държави, които при едно българско-турско напрежение смятат Константинопол за център на естествените свои интереси.[4]

5. Новият министър-председател Малинов очевидно е решен на честно придържане към Съюза. Може би Негово Величество ще прояви благоволението да изрази пред Царя доверие и признание за Малинов.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Рихард фон Кюлман е заместен на поста държавен секретар на Външното министерство от Хинце.

[2] Фердинанд I Български.

[3] Подчиненото изречение е подчертано от адресата, като в лявата страна е изписал вертикална черта към пасажа до края му.

[4] Сравни док. 420.

[5] Бележка на фон Лерснер на първия лист на документа: „Докладвано на Н[егово] В[еличество]“, т.е. на германския император. В момента и то за дълго цар Фердинанд пребивава в Унгария и въпросната среща е можело да се осъществи инкогнито.

№ 420

Препис на доклад Та № 1088/18 geh., 28 юли 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при българския цар Фердинанд I в София, флигел-адютант на германския император Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до германското Върховно армейско ръководство, Върховна главна квартира

Престолонаследникът Борис ме прие днес след завръщане от Юскюб [Скопие] в отсъствието на своя баща, намиращ се до края на август в Унгария.

Той ми разказа най-напред за последната си обиколка на фронта. Духът на армията се подобрявал,[1] най-ниската точка можело да се счита преодоляна. Внушаващо много сериозни опасения било при все това положението с облеклото и екипировката, муниции също липсвали. Тук трябвало незабавно нещо да се направи, защото при сегашното състояние българската армия не била готова за едно вражеско нападение. Такова нападение обаче можело да се очаква, когато летните жеги намалеели. По тази причина било също желателно, да не се изтеглят други германски военни части. Въпреки временни недоразумения и търкания, на фронта имали голямо доверие в германските другари. Българинът трябвало да се учи от германската дисциплина и ред.

С голям респект престолонаследникът Борис говореше за нашите германски ръководители на Македонския фронт, особено за г-н Главнокомандващия.[2] На тяхната неуморна работа се дължало, че и българските офицери започнали да се отнасят повече от преди съзнателно към своите задължения и лично да се явяват на военните части, което преди било непознато. Генерал Жеков бил получил за заместник и помощник доказания и неповлиян от политически интриги генерал Тодоров, до сега ръководител на 3-та българска армия, на който се възлагала специалната задача, да се грижи за дисциплината на войската. Също новият генералщабен шеф генерал Бурмов давал гаранция за това, че ще се процедира по-строго, отколкото досега. Той бил избран по предложение на г-н ръководителя на II-а армия.

Изобщо аз останах с впечатлението, че Негово Царско Височество вярва във възстановяването на боеспособността на българските военни части и се надява на нашата подкрепа за това. Изглежда той в последно време е откликнал на моята неколкократно изразена молба да контактува лично повече с нашите германски ръководители, особено с г-н Главнокомандващия. Каза ми, че той бил издал такова нареждане до всички български генерали.

Новото правителство било решено да спечели доверието ни. То не можело да направи нищо друго, освен да се привърже тясно към Германия и с нас да завърши победоносно войната. Всички противоположни на това твърдения трябвало да бъдат отхвърлени. За съжаление в страната не липсвали интриги, които сеели раздор между нас и новите хора. В по-голямата си част те се дължали на вражески агенти, които използвали за свои цели особено турско-българския граничен конфликт. Но нашите австрийски съюзници изглежда също обичали да ловят риба в мътни води. Факт било, че точно от тази страна били регистрирани, даже и на фронта, пацифистки настроения. От оттеглящите се в Албания австрийски военни части се казвало на българите „Все ни е едно, ще се върнем даже във Виена, само и само войната да спре.“ Зад австрийския фронт в Албания гъмжи от бездействащи австрийски офицери.

„В това положение“, каза престолонаследникът Борис, „немците са нашата единствена здрава опора. Не трябва да ни я отнемат.“

Още преди отпътуването ми за Германия, Негово Царско Височество ме помоли да действам в посока, щото да се избегне всичко, което би позволило отново да се съживи турско-българското противоречие, особено разпространено във войската. Желателно било, щото при преговорите в Берлин и Константинопол да сме накарали Турция да се откаже от своите европейски претенции и да търси обезщетение в Азия. Кюлмановото предложение, Турция и България да се разберат помежду си за Добруджа, било неприемливо за всеки познавач на Ориента. Напротив, в интерес на Германия било, две държави, които в продължение на векове са се борели, да се държат в строго разделени територии. Едно подновяване на преговорите за кондоминиума в Северна Добруджа би наляло само ново масло в огъня и би донесло предимства само на нашите врагове, които не оставят нищо неизпробвано, за да ни изплетат от него въже.[3]

Във всеки случай и този път от думите на престолонаследника категорично пролича, че той не желае, кондоминиумът да се въведе на практика и че търси обезщетението на турците за тяхното участие в похода срещу Румъния в посока, която изключва за България и Турция в бъдеще една плоскост на търкания. Кабинетът на Радославов падна жертва за значителната част на бремето от Букурещкия мир. Неговият наследник, ако се продължава старият път, би показал още по-малка съпротивителна способност и правителството трябва да се отстъпи на хора, които не показват повече добрата воля да издържат с нас.

Затова[4] ние трябва напълно сериозно да си изясним, каква е стойността на България за нас за в бъдеще и дали можем да спасим Турция без България. Това, което българинът след придобития опит от началото на румънските мирни преговори иска от нас, е абсолютна яснота на нашата политика, тъй като никога не се е съмнявал в дееспособността на нашия германски народ[5].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 113-115.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Подчертано от адресата.

[2] Фон Шолц.

[3] Сравни изразеното становище в този пасаж с док. 419.

[4] В ляво край пасажа до края са изписани две много дебели черти.

[5] Преписът от доклада на Масов се изпраща на 30 юли 1918 г., под А № 2793, от германския военноморски аташе в София фон Арним до държавния секретар на Министерството на имперската марина фон Капеле и до шефа на Адмиралтейския щаб на марината фон Холцендорф за сведение.

В същия ден Арним изпраща до същите адресати и свой доклад, под № 381 и с гриф „Ganz geheim" („Много тайно", двойно подчертано): „По сведения на добре осведомен германски информатор, намиращ се в „добри отношения със служебните и политическите български кръгове", тримата – Малинов, Ляпчев и генерал Савов на „вътрешно обсъждане" разгледали политическото положение в страната. Министър-председателят поискал от Савов информация за духа на войниците на фронта. Генералът направил следното изложение: Настроението в армията се е подобрило, благодарение на агитацията на привържениците на новия кабинет, че след три месеца Малинов щял да сключи мир. Същевременно войниците отпускари изостряли антигерманското настроение в страната. Много от тях не се връщали в частите си, тъй като смятали за безсмислено да продължават да се сражават, щом като „скоро ще има мир". Всред политическите кръгове се говорело, че Царят отпътувал за Унгария не толкова чрез това да покаже доверие към Малинов, а много повече с това да открие възможност „за свободна ръка" на своите доверени хора да подготвят бъдещ коалиционен кабинет (стамболовистки). Малинов вече бил изразил намерение за оставка, понеже не можел да поеме „никаква отговорност за най-бързо решение на Добруджанския въпрос." Самият кабинет разчитал на около 6 месеца временна власт. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 85, 87; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.)

№ 421

Телетипна телеграма № 1313/18 geh., 29 юли 1918 г., Берлин, на директора на Централен департамент в германското Военно министерство генерал-майор Ернст фонВрисберг, по поръчение, до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг и до германското Външно министерство, Берлин

Развитие на нещата:[1] Писмо на Военното министерство от 16.7.18 № 1160/18 таен А 11 и писмо-телеграма до Външно министерство без номер и дата.

В момента е още съмнително, дали българското правителство ще признае и плати стария дълг от около 800 милиона марки за германските военни доставки, тъй като споразуменията за задължението за заплащане не се считат от отделни членове на българското правителство за безупречно издържани и затова се оспорват. По-нататъшни доставки на подобна неясна основа не можеше да се извършват. В съгласие с всички ангажирани имперски служби беше изискано заплащане в брой.

Чрез тази мярка България трябва да бъде принудена към окончателно безупречно уреждане на направените за германски военни доставки дългове. Щом това уреждане с Имперската хазна се извърши по някакъв начин, Военното министерство би ревизирало в съгласие с Имперската хазна своето становище.

До този момент трябва да се остане на досегашния начин на заплащане в брой.

Таен съветник Гьоперт е казал в телефонен разговор с майор Янсен, че от страна на Външното министерство до Върховното армейско ръководство са били отправени много писма по въпроса за заплащането в брой, и че противно на постановеното на заседанието при Превъзходителство Хелферих на 8.18[2], сега вече от Имперската хазна отново е било прието предишното становище, според което нужните за заплащането на военните доставки парични средства би трябвало да се предоставят на разположение на българите.

Военното министерство моли за любезно съобщение – препис на гореспоменатото писмо до Върховното армейско ръководство.

Имперската хазна е получила препис от това писмо-телеграма с молбата за изявление относно предоставяне на паричните средства.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 196, л. 446-447.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Виж док. 133, сравни док. 416, включително индексите.

[2] Неразчетен текст за месеца поради лошо микрофилмиране. Със сигурност обаче, става дума за док. 326, а датата е 8 март 1918 г.

№ 422

Препис на доклад, 30 юли 1918 г., София, на директора на Кредитна банка в София д-р Ото Щанге до [Дирекцията на Дисконто-гезелшафт, Берлин]

Имам честта да докладвам, че имах разговор с финансовия министър Ляпчев относно пътуването му за Берлин и програмата, предстояща там за уреждане.[1]

Г-н Ляпчев заяви, че не може да замине за Берлин преди Камарата да е завършила извънредното си заседание. Без да знае, дали правителството се подкрепя от Камарата, той не можел да пътува за Берлин, за да преговаря с едно съюзническо правителство.

На въпроса ми, кога може да се свика Камарата, отговори, че не можел да назове определен ден. Неговият ресор бил виновен за това, че Камарата досега не е свикана, защото още не бил успял да изготви законопроектите, които е трябвало да направи. Правителството не мислело само да получи вот на доверие и след това отново да разпусне Камарата. Ако било искало само това, то би могло да го прокара много по-лесно непосредствено след поемане на управлението. Правителството възнамерявало да внесе няколко спешни законопроекта, сред тях се намирала също една данъчна програма и други законопроекта, засягащи финансовото министерство. При незадоволителното състояние, в което се намирало финансовото министерство, на него, въпреки интензивната работа, не му било възможно да приготви необходимите документи. Преди да се свика Камарата, трябвало да се преговаря по законопроектите с партиите, от които правителството очаква подкрепа, това също щяло да отнеме известно време; самата парламентарна сесия щяла да продължи най-малко 2 седмици. В резултат на това не смятал, че в течение на месец август[2] би могъл да пътува за Берлин.

На моето възражение, че при тези преговори се касае всъщност за важни и спешни преговори и че може би технически би било правилно, тези преговори да се проведат преди това, защото то може при дадени обстоятелства да заздрави силно позицията на правителството в Камарата и че те могат да уредят висящите между двете правителства въпроси, г-н Ляпчев отвърна, че от това той със задоволство заключавал, че аз разчитам на едно благоприятно уреждане на висящите въпроси, той обаче бил принуден да остане на становището си, той нямал авторитета да преговаря с германското правителство, без да знае, че Камарата стои зад него. Германското правителство също не би могло да желае да сключи споразумение с правителството, което след това няма да може да устои пред Камарата. Той добави „може би председателят е с по-друг възглед, отколкото аз; ще остана обаче на своето мнение, ако това някак е възможно“.

Г-н Ляпчев се изказа още малко по-изчерпателно по тяхната управленческа система в противовес на онази на предишното правителство. Досегашното правителство винаги много си улеснявало нещата, като уреждало тайно всички важни дела, при които се опасявало от някакви трудности; становището на сегашното правителство било да урежда всичко публично и законно.

Съобразно това посещението на г-н Ляпчев може следователно да се очаква едва през месец септември и то вероятно едва през втората половина на месец септември, понеже за първата половина на септември са оповестени посещенията на кралете на Саксония, Бавария и Вюртемберг, при които както изглежда министрите ще бъдат там.

Втората точка на нашия разговор се отнасяше до програмата на обсъжданията. Г-н Ляпчев отново и отново се оплакваше от безредието, което царяло във финансовото министерство и казваше, той можел да говори с мен открито за това, тъй като нали аз съм бил точно информиран, че действително не му било възможно да намери в министерствата всичкия, необходим материал за тези обсъждания. Впрочем той смятал, формално съюзници с равни права сме, ала в действителност ставало това, което желаела Германия. Поради това би било най-простото, ако Германия заяви желанията си. България се намирала в положението на длъжник, който трябвало да моли за снизхождение. Аз естествено отрекох правилността на това схващане, което впрочем беше казано от г-н Ляпчев полу на шега. Той все пак остана на това, че не му било възможно да изготви програма и че би бил много благодарен, ако от наша страна му бъде предоставена такава програма. Към нея той щял евент[уално] да направи още някои добавки, общо взето обаче щял да приеме нашата програма за меродавна. На основата на тази, така съставена програма той би бил готов с удоволствие да встъпи в едно общо предварително обсъждане по предмета на преговорите, за да улесни хода на преговорите и да съкрати времетраенето.

Тъй като преди няколко дни от г-н Хербст, с когото бях разговарял в качеството му на доверено лица на военното министерство,[3] също беше изразено желанието работата да се улесни от наша страна чрез нахвърляне на такава програма, аз вече скицирах една такава, много общо съставена програма и връчих по един екземпляр на германската легация и на германския военен пълномощник,[4] за да се изкажат по нея и евен[туално] да изискат инструкции. Доколкото германският военен пълномощник е ангажиран с това, когато става дума за военните доставки, той може да съдействува за уреждането им.

Според мен отсега би трябвало да се реши, дали от наша страна на Финансовото министерство и на Военното министерство трябва да се връчи една такава програма и дали и по какъв начин скицираната от мен трябва да бъде променена. Относно това моля нека се разпореди до компетентно място, да ми бъдат изпратени по-нататъшни инструкции.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Сравни док. 411.

[2] Подчертаването е на адресата.

[3] Виж док. 406.

[4] Едуард фон Масов.

№ 423

Препис на доклад B. № G.G. 585, 31 юли 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на имперската марина адмирал Едуард фон Капеле и до шефа на германския Адмиралтейски щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Съвсем тайно!

Най-смирено представя се приложение доклада на адмиралщабния офицер Варна.[1]

Евентуалното изпращане във Варна на военноморския кораб на Негово Величество (S.M.S.) „Гьобен“ препоръчвам най-настоятелно. Посещението на кораба би могло да се представи в чест на българския флот като знак на благодарност за сътрудничеството на двата флота по време на войната в Черно море. Неговото демонстративно влияние няма да остане без отзвук.

При всички положения считам, както вече съобщих с д[оклад] № 2814 A от 29.7.18, за неотложно необходимо, германските контролни служби във Варна да бъдат ограничени, респ. разпуснати. В сравнение с възникващите щети, тези служби допринасят, по м[ое] мн[ение], малко практическа полза.

Ако контролът в украинските изходни пристанища би останал не напълно осъществим и на българите и по-нататък да се отдава да извършват противоречащ на договорите внос на стоки във Варна, то нека от наша страна това да се приеме като неизбежни разноски. Българския характер ние няма да променим със строга организация в българските пристанища. Ние би трябвало по-скоро да се съобразяваме с него и да си носим разходите за това, отколкото чрез мерки, които работят непосредствено в полза на вражеската пропаганда (милитаризма), да създаваме настроение, което, във всеки случай доколкото става дума за Варна, е подходящо да породи чисто и просто опасни последици.[2]

[Следва приложения доклад в препис]

Съвсем тайно!

Състоянието на нещата тук в момента е толкова будещо недоумение, че аз бих искал още веднъж съвсем специално да обърна внимание върху това. През последните седмици в цялата област тука изглежда е пусната в ход срещу нас една грандиозна пропаганда от страна на нашите врагове, преди всичко чрез американската легация в София.[3] Във Варна в момента се виждат много чужденци, летовници от София, които напълно сигурно не са българи. Когато проучвах някои от тях, в префектурата на моите хора беше дадено да се разбере, че от три седмици, поради липсата на персонал прииждащите чужденци повече не се регистрират; следователно българите видимо отварят широко вратите си за всякакви елементи.

При Ксенефон в морската градина почти на всяка концертна вечер може да се наблюдава, как „гости-летовници от София“ канят тукашните (т[оест] на първо място местни офицери, чиновници и по-представителни частни лица) на украсени с цветя маси и разточително ги черпят. Естествено ние не можем да сме конкурентни в това отношение, защото разноските всяка вечер би трябвало да се изразяват в трицифрени числа. Както вече бях споменал в служебния си доклад, срещу нас се насъсква във всяко отношение, всички неудобства на ежедневието, които носи със себе си войната, се приписват на нас. Завръщащи се от Германия българи разказваха на всеки, който иска да чуе, ние били сме имали там всичко и сме живеели много по-добре от бедните българи. Съобщенията от нашата офанзива тук се изопачават. Превъзходната издръжливост на нашите военни части при офанзивата на Запад се представя тук в кафенетата като жалко поражение на германците, противоположни твърдения се приемат с иронична усмивка и отрицателни движения.

Настроенията в българската флота все още не са така изострени срещу нас, както в армията и в чиновничеството.

Тук на място изглежда се действува напълно систематично срещу нас. По време на отсъствието ми, жилището на служебно отсъстващия в Косполи [Константинопол] военноморски ст. лейтенант Шмидике е щателно претърсено от български офицерски патрул въпреки енергичната съпротива на турския слуга. Затова не са се извинили подобаващо нито генерал, нито районна комисия. Също по време на отпуската ми, български пост е изгонил фелдфебел-лейтенант Брайтинг от пристанището и при това го бутал с приклада. Инцидентът се разглежда в София. Също капитан Хьопфнер, който е тука за контролиране на вноса, е гонен неведнъж от постове от района на пристанището. В момента той докладва в София. Завчера българите разтовариха един вагон вестникарска хартия за нашия тукашен вестник в най-проливния дъжд и оставиха хартията да лежи на кея, само за да ни навредят. На 23 юли сутринта, под надзора на български [полицейски] пост, български пристанищни чиновници арестуваха нисшия персонал на капитан Вилберг (Дружеството за манганова руда) видимо поради чисти машинации и забраниха за известно време по-нататъшната работа. Преди около 3 седмици един български капитан набил 2 лица от тукашния германски далекосъобщителен отдел, без досега на службата да е дадено някакво удовлетворение. На 25.7. в Бяла, персоналът на капитан Вилберг, който беше невъоръжен и опаковаше изразходван руден материал, без всяко предупреждение беше силно обстрелван от най-близкия крайбрежен пост с около 20 изстрела. В момента отново ни се създават възможно най-големите трудности при набавянето на хранителни стоки и т.н.; навсякъде се натъкваме на нарочно насочени срещу нас неудобства и големи неприятности. Отида ли лично където и да е, за да потърся помощ и да се оплача, то много приятелски, обещава се всичко, но не само нищо не се прави, а ежедневно става по-лошо, защото нашите противници в момента тук действат с по-силни средства.

Много голямо недоволство сред българския народ предизвиква предвидения контрол на вноса. В момента, в който от пристигащите от източни пристанища пълни кораби се очаква подобряване на тукашните жизнени условия, германският персонал се явява на кея и иска всичко да опише: естествено [настъпва] голямо ожесточение и враждебност към нас. Този контрол не бива да се извършва повече тук в никакъв случай, ако не искаме да бъдем напълно намразени. Би трябвало по възможност товарите на корабите да се контролират в източните пристанища така, че народът тук да не вижда.

Да се помогне срещу всичко това тука, е доста трудно. Преди всичко се договорих с консула, щото с обединени средства да започнем сега да каним възможно най-често един определен кръг от хора, за да обработваме същите в наша полза. Естествено това е много трудно, защото тука нищо не може да се намери. От светилна газ за лампата до хляб, месо, захар и напитка, всичко изцяло липсва. Консулът сега получи пари и за такива цели, но почти не може да ги изразходва, именно защото тук не може нищо да се купи.

Обаче антигерманското настроение тук не би трябвало да се оборва единствено чрез такива опити, щото влиятелни личности да се настройват в наша полза, на грубите нападки на българите би трябвало най-сетне да се противопоставят и силови средства. Не би ли било възможно S.M.S. „Гьобен“ с адмирала да дойде възможно най-скоро тука за две до три седмици? Напълно осъзнавам, какво означава едно такова предложение, но твърдо вярвам, всеки по-стар офицер в моето положение при настоящите отношения тук вероятно би предложил вече отдавна телеграфически същото. Едно такова демонстриране на сила би въздействало тук твърде много в полза на нашето влияние. Тъкмо за да покажем на чиновническите кръгове тук, че ние, ако искаме, можем да постъпим съвсем другояче, и за да смажем просто техните дребни интригантски разпореждания в пристанището, напълно отлично средство би било присъствието на S.M.S. „Гьобен“.

Много желателно би било след това и присъствието на един действуващ щабен офицер като представител на всички германски служби във Варна.

Тука, във Варна, вече постоянно стационират общо 12 офицера и над 100 човека (телеграфен отдел капитан Деенхарт, Германска свързочна служба – капитан Роведер, Корабен баланс Варна – о.з. лейтенант Майер, германска Военноморска запасна служба капитан Хьопфнер, Дружеството за манганова руда – о.з. капитан Вилберг, турско представителство – о.з. военноморски ст. лейтенант Шмидике и адмиралщабния пълномощник[4]). Тези 7 служби работят напълно независимо една от друга и едната надали знае, какво става при другата. Началници на службите освен о.з. военноморски ст. лейтенант Шмидике, който много държи на мен, са командирани от запаса и ландвера и на покъсно вече твърде важната Служба Корабен баланс един съвсем недораснал за трудния пост о.з. лейтенант Майер. Тази обща раздробеност на германските служби е твърде вредна за едно сплотено държание към българите. Никъде няма една централна служба, която чете заедно всички доклади от военноморски и армейски служби и по този начин си съставя приблизително картина за това, колко сплотено се държат българите тук срещу нас и как ние тук седмично губим все повече и повече позиция и авторитет в резултат на целенасоченото работене на нашия неприятел и почти нищо повече не постигаме. Тъй като главните затруднения са възникнали при армейските служби и заради не незабавно вземане на решително становище тук на място почти всичко е отлагано, би било добре на първо място за армията да се назначи един щабен офицер за Варна като представител на всички германски служби. А понеже тъй и тъй Варна е пристанищен град, за това би могла и марината да поеме инициативата. Във всеки случай съответното лице, което трябва да бъде най-малкото една степен по-старши отколкото останалите командировани тук офицери и би трябвало да получи функциите на тукашна командатура за всички останали служби, би могло да развие особено добра дейност и поне отново да укрепи на Черно море все повече чезнещото влияние на марината в България.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 73-77.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.

---

[1] Докладът е подписан от автора си адмиралщабния офицер Х. Майер и носи дата 27 юли 1918 г., Bev. Asto [упълномощнен адмиралщабен офицер], Варна, Gg. B. № 532 и гриф „Ganz Geheim“, двойно подчертан.

[2] Отстрани в ляво към заключителното изречение адресатът е теглил отвесна черта. Също така и по-нататък към текста на доклада, адресатът е подчертавал много редове в доклада с дебели отвесни черти..

[3] „чрез американската легация в София“ е подчертано от адресата, а в ляво отстрана има отвесна черта.

[4] Т.е. адмиралщабният пълномощник Х. Майер.

[5] Х. Майер изпраща доклада си от Варна в София до военноморския аташе Арним, а в Министерството на имперската марина, до където Арним препраща същия, се правят и се препращат преписи: до Главно командване Макензен и до германския Адмиралщабен офицер в Констанца.

Споменатият в доклада кап. Деенхарт, с дата 24 юли 1918 г., Варна, също изпраща до фон Арним в София обстоен доклад, поддържащ изцяло и с още конкретни други данни информацията на Х. Майер, като заедно с това подкрепя идеята за единна командатура на военноморските служби на Черно море. Дава се и една много положителна характеристика на поведението и дейността на Майер. На 30 юли 1918 г., под B. № 2803 A, фон Арним адресира препис и от този доклад до Адмиралтейския щаб и до държавния секретар на марината в Берлин.

Фон Арним решава да провери нещата на място и, след като изпраща доклада на Майер за Берлин, на 31 юли 1918 г. заминава за Варна. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/39, л. 82-84; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4731.)

Доклада на Арним за това посещение виж в док. 426.

№ 424

Телетипна телеграма № I 15067, 2 август 1918 г., Берлин на германското Външно министерство и германската Имперска хазна[1] до германския държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн, Берлин

Незабавно!

Че българското правителство притежава у германските банки авоари от 60 милиона марки или от подобен размер, не се установи. Също и твърдението, че при Имперската хазна[2] съществува български авоар от 360 милиона марки, е неточно в тази форма.[3] Българският военен министър[4] очевидно има пред вид неизплащаните от месец ноември военни аванси, които изчислени според предишен месечен размер от 40 милиона м[арки][5], до края на юли биха възлезли на 360 милиона м[арки].[6]

Че ние ще трябва да изплатим на България за изминалите 9 месеца[7] военни аванси, трябва да се счита за установено. За размера ще се преговаря по-късно.[8] Не подлежи обаче на съмнение, че сумата не ще остане много зад предишната ставка.[9] Цената на стоящите сега на въпрос доставки, която, доколкото е известно тука, не достига 100 милиона м[арки], ще може във всеки случай да бъде напълно покрита от авансовите суми.

Аз съзирам в даденото от българския финансов министър съгласие, доставките на военен материал да се заплащат от тези суми, един успех на добре провежданата от Ваше Превъзходителство политика[10], която достатъчно гарантира финансовите интереси на Райха. В разбирателство с Имперската хазна аз моля Ваше Превъзходителство да приемете предложението на българския военен министър и при кредитиране на цената изпълните въпросните поръчки.[11]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае.193, л. 433.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Въз основа на бележките по документа може да се приеме, че текстът на телеграмата е подготвен в германското Външно министерство, предложен е на Имперската хазна и след редакция като съвместен текст на двете министерства е изпратен на военния министър.

[2] Така е казано в писмото на Петър Ганчев (док. 416), в отговор на което е сега подготвената телеграма.

[3] Да, авоарът се намира в Райхсбанк.

[4] Генерал Сава Савов.

[5] Цифрата 40 милиона е вписана върху задрасканата вярна цифра 50 милиона.

[6] Сметката е произволна. При смяната на личността на държавния секретар (идва Хинце), което става в дадения момент, възможно е било предоставяне на грешна информация.

[7] I9 месеца“ е задраскано и върху него е написано „време“.

[8] Прибавено е ръкописно „с финансовия министър“.

[9] Изречението е задраскано.

[10] Редактирано: „...успех на нашата, също от Ваше Превъзходителство винаги подкрепяна политика...“.

[11] Изречението е задраскано и е заменено с ръкописно изписан отстрани в полето текст, както следва: „Аз съм съгласен с това, щото евентуално да се нареди въпросните поръчки да бъдат извършени при кредитиране на цената и това да се съобщи на българския военен министър с бележката, че чрез готовността на българското правителство да използва изплащаните му от Имперската хазна суми най-напред за заплащане на сегашните поръчки, се премахват трудностите, пречели досега на доставянето.“

Ден по-късно отново двете министерства допълват телеграмата си до генерал Щайн от 2 август с втора такава: „От отпуснатия от страна на България на Германския Райх през февруари 1918 г. левов кредит са използвани досега само 150 милиона лева. Хазната няма нищо против, прехвърлената в сметка на България съответна стойност в марки да бъде използвана за заплащането на оръжейни доставки при условие, че те се движат в границите на най-належащата военна нужда.“ (ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае.191, л. 429; Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.)

№ 425

Телетипна телеграма № 265.8.18 А 11, 6 август 1918 г., Берлин, на майор Дюстерберг, германско Военно министерство, по поръчение, до германското Външно министерство и германската Имперска хазна, Берлин

Към № I 15033 от 2.8.18.

В телетипната телеграма от 2.8.18[1] се изтъква, че под споменатия от българска страна авоар при Имперската хазна от 360 милиона се имало предвид неизплащаните повече след ноември 1917 г. военни аванси (субсидии). След консултиране с тукашния пълномощник на българското Военно министерство[2] се установи, че при споменатите авоари от 360 милиона лева става дума за предоставените от бълг[арското] Финансово министерство на разположение на германското правителство при Райхсбанк съкровищни бонове. Тези съкровищни бонове са предназначени за покупки на германското правителство в България; тяхното плащане може да стане само при българската Народна банка. Според това по мнение на отсамната страна налице е едно упълномощаване, отпуснатият от България авоар да се ангажира за заплащането на военните доставки на пруското Военно министерство.

Моля тамошното становище съобразно това изложение да се подложи на проверка и резултатът да се съобщи тук незабавно.

Понеже както бълг[арското] Военно министерство, така и германското Върховно армейско ръководство настояват за отговор на бълг[арското] предложение, трябва вече специално да се помоля за ускоряване [на нещата].[3]

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае. 192, л. 430-431.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Док. 424.

[2] Генерал П. Ганчев.

[3] Горе в полето на документа има ръкописна бележка: „Уредено чрез вчера тук съставената телеграма на хазната до Военното министерство.“

№ 426

Доклад В. № 2891 А, 8 август 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до държавния секретар на германското Министерство на марината адмирал Едуард фон Капеле и до шефа на германския Адмиралтейски щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Доклад за пътуването на военноморския аташе, капитан II-ри ранг ф[он] Арним във Варна от 31 юли до 5 август [19]18 г.[1]

Пътуването беше започнато на 31 юли вечерта. Пристигане във Варна през нощта на 1 към 2 август. Тръгване обратно на 4 август сутринта.

Целта на пътуването беше:

1.) Спечелване на лични впечатления за господстващото във Варна антигерманско настроение, за което беше съобщавано в последно време от различни страни,

2.) Лично повлияване върху българските служби Варна, за да се обърне внимание на същите върху властващите порядки, да ги накарам съобразно установения ред да се разпоредят за изглаждане на различни инциденти и по възможност да издействам сътрудничеството им за всеобщо повдигане на настроението,

3.) Установяване, доколко вината за отношенията трябва да се търси в германската страна и как да се намери начин за отстраняване на това.

Императорският военен пълномощник[2] ме беше помолил, да го представлявам във Варна. Затова бях в състояние да привлека всички германски служби във Варна при разследването. Резултатът е виден от приложеното писмо до военния пълномощник.[3] От там става ясно, че марината, с изключение случаят Шмидике, за който, както смея да приема, адмиралщабният пълномощник Букурещ, респ. адмиралщабният п[ълномощник] Констанца са съобщили, е непричастна. Напротив, от всички страни беше подчертавано, че на по-голяма част от дейността на капитан-лейтенант Майер трябва да се благодари, ако отношенията във Варна не са станали още много по-лоши. Съжалението за напускането на капитан-лейтенант Майер, както и за предстоящата ликвидация на Военноморска служба Варна, беше подчертавано при това не само от германска, но също особено от приятелска българска страна. За германските общи интереси ликвидацията на Военноморска служба Варна и особено напускането на капитан-лейтенант Майер е една тежка загуба.[4]

В петък, 2 август, направих официално посещение на шефа на Разпределителен пункт Варна, полковник Бозов, на коменданта на града, капитан II-ри ранг Попов, както и на заместник-шефа на флотата, капитан II-ри ранг Серафимов.

С всичките 3 служби аз подробно обсъдих настроението и инцидентите. За последните най-настоятелно се иска удовлетворение. В случая Шмидике[5] имах непосредствен успех, тъй като полковник Бозов ме помоли тържествено за извинение и ме увери, че такива случаи не би трябвало да се повтарят. Случаят може, по м[ое] м[нение], с това да се счита за уреден.

Случилите се при армейските служби инциденти също намериха в следващите дни уреждането си, с изключение на един случай (напердашване на германски войници от един български офицер), който не беше достигнал до знанието на шефа на Укрепения пункт.

При почти всички тези инциденти трябва със съжаление да се признае, че вината лежи също често и в германската страна[6] и че българското недоверие е било събудено от много престъпвания на наредбите против контрабандата, които забраняват експорта на хранителни продукти. При това за съжаление не може да се отрече също фактът, че и членове на германските въоръжени сили правеха непозволени гешефти, при които германските началници не винаги достатъчно строго са действали. Макар и тук разпространяваното твърдение „германците са изкупили и изнесли всичко, затова те са виновни за господстващия недостиг“ да е тенденциозно преувеличение, то за съжаление трябва да се признае, че има нещо вярно в това.

Срещу о.з. старши лейтенант п[о] м[оре] Шмидике, който за съжаление не беше във Варна, българите изглежда са особено недоверчиви. С какво право, естествено аз не мога да кажа. Много вероятно е, че българското недоверие е свързано главно с това, че Шмидике застъпва преди всичко турски интереси и съответно също много контактува с турци, обстоятелство, което само по себе си е подходящо, да събуди българското недоверие.

Тъй като дейността на Шмидике не ми изглежда в германски интерес безусловна необходимост и тъй като смятам, че турците могат да защитават своите интереси също така добре чрез намиращия се във Варна турски офицер по пренатоварването, препоръчвам да се обсъди изтеглянето на Шмидике.

Германското многоначалие на намиращите се във Варна служби, които се занимават с корабоплаването, вноса и износа,[7] по м[ое] м[нение], е особено натежаващ фактор, който доведе до това да се предизвика недоверие на българите срещу нас. Затова аз считам за абсолютно необходимо опростяване и редуциране на тези институции. На мястото на сега наличните 3 германски корабоплавателни служби (контрол по вноса, корабен баланс, Шмидике), всичките които нищо или малко имат да правят и всички действат/работят отделно, би била достатъчна една служба. Тя би могла да обедини в една личност пренатоварването и експорта за Турция, стоковия внос от Украйна и интересите на Корабния баланс Браила. В случай че Шмидике не трябва да бъде изтеглен, бих предложил, него да натоварите с тази служба. Във всеки случай той разбира повече от корабоплаване, отколкото двамата други представители на армията.[8] Затова неговото пълно отдръпване от Турция би било предварително условие.

При личните разговори с гореспоменатите български господа тези показаха напълно отзивчивост и добра воля. Те бяха също наясно за опасността, която лежи в нарастващото напрежение между германци и българи. Те обаче, всички най-категорично, отричаха наличието на вражеска пропаганда и присъствието на американци във Варна. При това ми обещаваха, да направят всичко по възможностите им да помогнат за премахване на неуредиците. Доколкото става дума за полковник Бозов и капитан Серафимов, едва ли трябва да се съмняваме в искреността на мнението им. Комендантът на града Попов обаче, един мъж с лоша репутация, който по-рано изглежда е трябвало да напусне заради нечестни гешефти морския офицерски корпус, без съмнение не е германофилски настроен. Фрапиращо беше, че префектът на Варна не можа да скрие характера си и когато му обявих посещението си, се оправда с пътуване до Добрич, от което се върна едва след моето отпътуване.

За да се спечели контакт с новите първенци на Варна и същевременно да се повлияе за германското дело, на 3-ти вечерта дадох в павильона на Морската градина вечеря. Затова бях поканил оркестърът на разположения в Констанца запасен полк, който свири в Морската градина в полза на българския Червен кръст.

Мероприятието премина много добре. Хиляди хора бяха във весело настроение в Морската градина и живо ръкопляскане се разнесе при германския и българския химн. Самата вечеря трябваше да бъде много ограничена заради големите трудности при снабдяването с провизии. Можаха да бъдат поканени само 12 души, сред тях императорският [германски] консул, полковник Бозов, капитан II-ри ранг Попов и Серафимов с техните щабни шефове. Една патриотична реч от моя страна се прие ентусиазирано и настроението до края беше много повдигнато.

Смятам, че присъствието ми във Варна допринесе не незначително за подобрението на общото настроение. Във всеки случай императорският консул ми даде такова уверение. Остава да се изчака отзвукът.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 116-120.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Докладът е представен за информация на капитан II ранг фон Гагерн под № 1818.

[2] Масов.

[3] Писмото липсва.

[4] Неразчетени бележки в полето. „Как тогава .....отзоваването му от неговия пост в България, когато там изглежда се намират големи количества от ... и нефт.“

[5] Бележка в полето: „За какво се касае?“. По повод на тази бележка, на първата страница на документа има отметка: „Забележката на Б (1 на страница 3) уредена ли е?“

[6] Подчертани части от текста на изречението.

[7] Бележка в полето: „Моля за доклад по това?“.

[8] Изречението е подчертано в Министерството на имперската марина.

№ 427

Доклад B. № M 397/18 geh., 10 август 1918 г., София, полева поща, на германския пълномощник на Кралското пруското Военно министерство при българското Министерство на войната в София Фришмут[1] до [германския райхсканцлер][2], Берлин

Доклад № 35 относно продоволственото положение в България.

Подобряването в продоволственото положение на българското население и на армията се задържа през отчетния полумесец. Министерството на земеделието, както и Министерството на вътрешните работи, Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливост най-усърдно се стремят да вложат настойчивост в разпоредбите по реквизицията от новата реколта и преди всичко да се противопоставят на предубедеността на селското население, че предаваното от него зърно не се използва за нуждите на войската и народа, а се изпращало в чужбина. В този смисъл министърът на вътрешните работи Такев нееднократно използва възможността при една обиколка с ориентировъчна цел из Южна България да заяви изрично и публично, че преди да бъдат задоволени в най-обхватния размер нуждите на войската и народа, не можело и да се мисли за това, щото даже и само 1 зърно жито и дори 1 конец вълна да се изнесе извън Царството. По същия начин са помолени Св[етия] Синод и министъра на образованието, да се нареди чрез учители и свещеници да се защитават възгледите на правителството и накрая се апелира също и за подкрепата на пресата.

Постепенното прибиране на новата реколта, между другото, направи възможно, че вместо досегашния чисто царевичен хляб на столица София от няколко дни се раздава хляб, състоящ се от 50 процента житно и 50 процента ечемично брашно; предвидено е скорошно увеличение на дневните дажби. Също и в снабдяването със зеленчуци, варива и картофи се забелязва едно постоянно нарастващо подобрение.

Заедно с това радващо подобрение на положението с изхранването наистина остана злината, че селското население както и преди се противи срещу това да признае фактически умерените пределни цени, за да прави неподобаващо високи печалби чрез ценови машинации и черноборсаджийство, а и българските власти се бавят да противодействуват с необходимия натиск срещу тези ценови спекулации и превишавания на максимално пределните цени. Към това се прибавя още, че особено в Нова България местните власти не успяват да прокарат с успех наредбата за прибирането на новата реколта и че чрез тук и там издадените забрани да се жъне или да се вършее складираното на полята зърно, са причинени значителни загуби с опадането на зърната от стъблото и кълването на птиците. Все пак обаче изхранването на българската армия и население може да се счита засега за гарантирано чрез добивите от тазгодишната реколта, докато на възможността за износ на зърнени излишъци на първо време не може да се разчита.

Изгледите за една средно добра царевична реколта в цялата страна са се увеличили в резултат на многократни валежи, също бобови растения и просо обещават вече да се съвземат, докато от ливадите за паша и техния фуражен добив остава да се желае извънредно много.

Гроздовата реколта обещава да е доста добра, също оризовата реколта там, където съществува възможността за постоянно и обилно напояване.

Реколтата от кромид не отговаря на таените очаквания, защото той беше възпрепятстван в растежа си в резултат на задържащата се засуха и остана сравнително малък и средно голям. Причиненият от това по-нисък добив ще се компенсира обаче чрез тазгодишните по-големи сеитбени площи. В съответствие с лошото състояние на ливадите и фуражните растения значително е нараснало предлагането, особено на млади свине и в резултат на това също и консумацията на месо.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 131-132.
Freiburg i.Br., BAMA, RM 5/V, 2730.

---

[1] Майор Кемерлинг е заместен от Фришмут.

[2] Адресатът не е посочен. Обикновено тези доклади се изпращат до райхсканцлера.

[3] В легацията в София фон Арним получава преписът на документа под № 2976 А и на 16 август 1918 г. изпраща същия, за информация, до държавния секретар на Министерството на имперската марина, Централен отдел, и до шефа на Адмиралтейския щаб на марината, Берлин.

№ 428

Телеграма I a № 1187/18 geheim, 10 август 1918 г., София, на германския императорски военен пълномощник при българския цар Фердинанд I в София флигел-адютант на германския император Вилхелм II полковник Едуард фон Масов до Политическия отдел при германското Върховно армейско ръководство, Върховна главна квартира[1]

Написано от офицер!

Военноморският аташе[2] телеграфира на 8 т[ози] м[есец] на Министерството на имперската марина:

„Достоверен информатор предава съобщение, от така наречен абсолютно сигурен източник:

I). Настроението на фронта е както и преди много лошо,[3] хвърлените от вражеските летци пропагандни листовки, с които сега фронтът бил наводнен, по-рано били осмивани, сега се четели усърдно и настройвали войниците към размисъл, още повече защото врагът използва същите аргументи, които били разпространявани и във вътрешността на страната – германците изсмукват страната, не искат да им дадат Добруджа и т.н. Вчера в един полк бил избухнал истински метеж, един офицер бил убит. Армията искала да се разотиде вкъщи на 15 септември, тя не била повече годна за офанзива поради все така окаяното облекло и прехрана. За средата на септември се очаква вражеска офанзива, отпор срещу която все още бил възможен. Една неприятелска офанзива би била във всеки случай по-добре, отколкото пълно затишие, тъй като същото се отразява много разложително върху духа на армията.

Негативното влияние на Стамболийски, респективно на Земеделската партия на фронта било както и преди много силно.

2). От правителствени среди той знаел, че било пълно неведение по това, какви са намеренията на Малинов, вероятно самият Малинов още не ги знаел. Министрите също не били информирани от Малинов и не знаели нищо за неговите планове. Пътуването на министър-председателя в столиците на съюзниците било отложено засега. Преди 1 октомври Народното събрание сигурно нямало да се свика.“

Същите тези информации са достигнали същевременно до майор Фридеричи (N.O. [офицер за информация] София) и другите тукашни служби. Доверени лица и кореспонденти в София се обслужват от един и същи източник и, за да подсилят впечатлението, разпространяват сведенията си „поверително“ на много места едновременно.

С всички тези съобщения, които сега ни се предлагат от българска страна в голямо количество, очевидно се преследва, било да се повлияе на нервите ни чрез черни краски, било да се наложат чрез това български желания (Добруджа, муниции, облекло, продоволствие, подкрепа чрез военни части и т.н.), било то, за да ни подготвят за това, че тук е достигната границата на дееспособността и се иска мир.

Като установен факт трябва да се признае открито растящата умора от войната.[4]

На новото правителство също няма да се отдаде, въпреки добрата воля, да помогне в това отношение. С незначително прекъсване, страната от шест години е под оръжие. Присъщата на един по-стар в културно отношение народ сила на волята и съзнанието липсват на селяните на Балканите. Броят на работоспособните намалява, земеделските земи в следствие на занемареното стопанисване снижават добивите си, ред и дисциплина в дома западат – навсякъде тази същата картина! На войниците на фронта се разказва за богатства, които могат да се спечелят в родината без усилие. Резултатът от това е дезертьорство. От другата страна те чуват, че техните врагове са добре нахранени и облечени, че имат предостатъчно муниции и редовно се подменят. От тук бегълците! Най-добрата пропаганда срещу това ще има само половинчат успех, ако на един народ липсва категоричният императив „да издържим“. За това съзнание обаче българинът не е способен.

Умората от войната не може да се отрече – тя действува разложително. За по-нататъшни заключения липсват в момента още доказателства.

Нито на Негово Величество Царя, нито на правителството, които желаят да завършат с нас победоносно войната, могат преговори в момента, целящи сепаративен мир, да се сторят привлекателни. Каквото се съобщава от неутрални страни във връзка с това, се отнася за българи, които без пълномощие на собствена глава са започнали преговори, за да чуят, какво предлага противникът.

Обаче – картината може да се промени – ако Цар и правителство в своите добри намерения се сблъскат със съпротива и загубят смелостта за продължаване на войната. За такава евентуалност за съжаление трябва да се държи сметка, макар нашата работа да остава насочена натам, да избутва моментът възможно най-дълго.

Най-доброто средство за противодействие е укрепването на вярата в „победата на Германия[5]“.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Едуард фон Масов предава в Политически отдел текста на телеграма на фон Арним, изпратена до Имперската марина, Берлин.

[2] Арним.

[3] До тук изречението е дебело подчертано от адресата.

[4] „умора от войната“ подчертано от адресата.

[5] Полковник Масов представя на германската легация в София списък, по който легацията следва да извърши изпращането на оригинала и копия на документа, а именно:

1) Върховно армейско ръководство (O.H.L.) оригинал

2) O.H.L., Операционен отдел, В. 1 копие

3) O.H.L., отдел IIIb 1 копие

4) Кралско пруско Военно министерство, Общ военен департамент 2 копия

5) Военен кабинет на Негово Величество Императора [Вилхелм II] 1 копие

6) Главно командване фон Шолц 1 копие.

№ 429

Писмо Ia № 1421 geh., 11 август 1918 г., [Македония], на Главнокомандващия Групата съюзнически армии на Южния Балкански фронт генерал от артилерията фон Шолц до Главнокомандващия българската действаща армия генерал-лейтенант Никола Жеков, [Кюстендил]

Написано от офицер!

Представените тука сведения дават да се разбере, че във вътрешното състояние на българската пехота все още не е настъпило съществено подобрение. Случаи на открити метежи наистина не е известно да са ставали повече в последно време. Вместо това почти ежедневно се съобщава, че войници са преминали към врага. (От 27.6. до 9.8. в областта на армейската група 36 души.) Случаите, когато войници – отчасти с оръжие и даже групово под ръководството на подофицери – дезертират в тила, се увеличават. (От 27.7 8.8. 77 души.) Че в периода от 12 до 14.7. само от българския 8-ми пехотен полк са дезертирали около 50 човека, беше вече съобщено. (Г[лавно] к[омандване] Шолц Ia № 1328 geh. от 30.7.)

Като причини, освен известните – на първо място лоша прехрана, която въпреки новата реколта не се е подобрила, – напоследък съвсем специално се споменават и неблагоприятни влияния от родината. Тъй като сред избягалите се намират множество лица, които току-що са се върнали от отпуск, това би трябвало да е вярно. Също разпространяваните в огромни количества от врага позиви с подстрекаващо съдържание,[1] изглежда не са останали без успех.

Досегашните мерки за противодействие, разяснение и повлияване на войниците чрез техните началници, по-строг надзор особено в местностите зад позициите, по гарите и във влаковете, сурови наказания и т.н. не са довели още до никакво подобрение.

Не мога да се откъсна от впечатлението, че липсват контрол и енергични действия на офицерите. Трябва да се признае, че при разтеглените позиции в трудната за ориентиране местност отделни лица могат да намерят възможност да се изтеглят незабелязано. Липсата им обаче при истински контрол трябва така бързо да се забележи, че те веднага да могат да бъдат настигнати и наказани. Ако се случва, че войниците на цели групи напускат полка си, то налице трябва да е престъпно безгрижие на съответните началници, ако не нещо по-лошо.

По-нататък изглежда, като че ли натоварените с надзора на пътищата и пр. органи недостатъчно строго изпълняват службата си. Съществува подозрението, че те симпатизират на дезертьорите и често затварят очи.

Известно ми е, че Ваше Превъзходителство обръща най-голямото внимание на тези неща; изпълнен със сериозна загриженост за вътрешното душевно равновесие на подчинените ми военни части, трябва обаче още веднъж да подчертая, че незабавно е необходима спешна помощ. В противен случай трябва да се страхуваме, че достойните за съжаление явления ще приемат един още по-опасен размер.

Незабавното провеждане на следните мерки считам за абсолютно необходимо:

1). Бързо изкупуване на новата реколта за подобряване на продоволствието с хляб по качество и количество.

2). Широко разяснение в родината за това, колко тежко се вреди на делото на България, ако населението не хвърли всички сили да помогне за повишаване на духа на армията. Отпускарят не трябва да се връща от къщи на фронта подтиснат, а в повишено настроение и укрепнал. Същата цел трябва да преследват писма на намиращите се в родината до техните, стоящи на фронта роднини. И обратното, офицери, подофицери и редници трябва да се предпазват от това, чрез жалби и песимистични съобщения в своите писма до дома да не влияят неблагоприятно на настроенията в родината.

Всеки отиващ в отпуск войник поради пътуването си трябва да получи указания от своя ротен командир за това, как трябва да се държи в родното място. Вкъщи той не трябва с наведе глава да се съгласява с жалбите на своите близки; той трябва по-скоро да ги окуражава и изпълва с упование в победата. Не трябва да им разказва за дребните си болки и несгоди, а за героичните дела, които проявява всеки български полк.

Така връзките, които свързват родина и действаща армия, трябва да допринесат за това, да пробудят отново в народ и войска вярата в победата, волята да издържат.

3). Организацията на разяснителната работа в армията като противодействие на пропагандата на нашите врагове трябва да бъде ускорена сега вече с всички средства. Главното командване на армейската група, както многократно е подчертавано, е на разположение за съдействие на това по всякакъв начин. По-нататъшни предложения ще бъдат отправени на бълг[арското] ГАР [Главно армейско ръководство].

4). Офицерите трябва да бъдат още веднъж помолени, да се погрижат обстойно за благото и съдбата на своите хора и да ги контролират по-добре. Там, където не може да се въздейства с разяснение и поучение, трябва безцеремонно да се действа с най-суровите мерки.

Натоварените с надзора на пътищата, гарите, железниците и пр. органи трябва да бъдат контролирани често и акуратно. Крайно желателно би било, ако – както вече е предложено – към войсковата част би могло да се причисли един напълно благонадежден кав[алерийски] п[олк] за изпълнението на полицейската служба зад фронта.

5). Чрез подходящи занимания, особено на намираща се на спокойствие войскова част, редуване между строево и бойно обучение, трудова служба, спортни игри (състезания) и т.н., трябва да се полага грижа затова, щото войниците да не намират време за задълбочаване и лоши мисли. С надлежно ловко манипулиране на военната служба трябва да се предотвратява преумората. Аз дадох наставления на подчинените ми армии по смисъла на това писмо и моля Ваше Превъзходителство за съдействие в същата посока, особено що се отнася до изпълнението на предложените мерки в точка 1 до 3 на горестоящото изложение.

Освен това бих искал да предложа да се вземе под внимание още следното: Изглежда, че по време на войната подофицерите са загубили авторитет пред редовите войници. Трябва да се намерят средства, за да ги издигнем над масата, да засилим самочувствието им и техния корпусен дух и така да ги обучим като действително надеждни помощници на офицерите. Тогава няма да се случва, щото те да се уговарят с дезертьорите.

Такива средства напр[имер] са:

а) там, където службата позволява, отделно настаняване от войниците;

б) специални занятия на офицерите за подофицерите – за техните задачи във вътрешна и външна служба и в бой, за техните задължения спрямо отечеството и за вида и начина, как трябва да се грижат за своите подчинени;

в) достойно третиране от офицерите;

г) вероятно би могло да се помисли и за увеличение на възнаграждението на подофицерите.

Накрая повтарям още веднъж направеното чрез писмо на Главното командване на армейската група от 17.7. Іа 1233[2] предложение за обхващането на особено неблагонадеждните елементи в трудови батальони.

По въпроса за облеклото ще бъде изпратено нарочно писмо на бълг[арското] ГАР.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Виж док. 428.

[2] Споменатите два документа не се намират сред донесените копия.

[3] За положението на Македонския фронт е загрижено и австро-унгарското военно командване. Чрез своя нов военен пълномощник в София майор Кюнцл то информира германската страна за наличието на данни за предстояща офанзива на силите на Антантата през септември и в тази връзка напомня загрижено за катастрофалното положение по времето на Междусъюзническата война през 1913 г., когато цели български полкове дезертират от фронта. Кюнцл изтъква през Оберндорф необходимостта от подсилването на фронта с германски военни части, нещо с което последният е напълно съгласен. В това си становище германският пълномощен министър в София отива дотам, че смята изпращането на германски подкрепления за Македонския фронт като единственото средство, което би помогнало за оправяне на положението. Вж. препис на таен доклад № 290 от 18 авг. 1918 г. на граф Оберндорф до германския райхсканцлер. КМФ 06, Инв. № 275/2, PAAA, Bonn, GrHQu, Bd. 12.

№ 430

Шифрована телеграма № 523, 11 август 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Последните събития на Западния фронт бяха приемани досега тука изключително сдържано в очакване на по-нататъшното развитие. Че оказват обаче дълбоко впечатление на и без това толкова уморената от войната България, не може да има съмнение.

По очебиен начин правителственият вестник „Пряпорец“ и органът на военното министерство „Военни известия“ оценяват положението в противоположен смисъл: „Известия“ се опасява от удължаване на войната поради успех на Фош, докато „Пряпорец“, в уводна статия с пълна решителност отново подчертава демонстрираната готовност на Четворния съюз за мир и смята, че за Антантата сега, след възстановяването на военния й престиж, било по-лесно да се съгласи с това.[1]

Строго поверително. Приближеният на Царя[2] придворен маршал Вайх днес загрижено ми говори за събитията на Западния фронт и каза, че идвало време да се огледаме за възможности за мир. В България народ и войска били уморени от войната. Същевременно той даде израз на надеждата, че цар Фердинанд можел сега от Наухайм да се срещне с Негово Величество Императора,[3] за да обсъдят положението.

Бих желал настойчиво да препоръчам покана на Царя за среща, тъй като в настоящия критичен момент личното влияние на Негово Величество Императора върху българския монарх политически би било от най-голяма стойност.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/68, л.112-113.
PAAA. Bonn, Bulgarien 24 secr.

---

[1] Но с последвала телеграма от 18 август граф Оберндорф предупреждава за „съдбоносното движение“ на тесните социалисти и радикалната Селска партия (Стамболийски). Последователите им, селяните, преднамерено укривали зърното, та войниците на фронта „да не получават нищо и по-бързо да сложат край на войната“. В тези среди все по-упорито се разпространява, че през септември предстои офанзива на Антантата на Македонския фронт и краят ще дойде. „Какви последици (пише Оберндорф) би предизвикала една решаваща победа на Антантата върху бъл-

гарската армия, трудно е да се предвиди. Смея едва да се надявам, че сегашното слабо правителство би било в състояние да превъзмогне действено една такава катастрофа.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

[2] Фердинанд I Български.

[3] Вилхелм II.

[4] Такава среща се уговаря за 29 август 1918 г. Виж док. 435, 436.

№ 431

Телеграма № 1932, 13 август 1918 г., Берлин, на директора на Политически отдел на германското Външно министерство в Берлин пълномощен министър барон Вилхелм фон Щум, до представителя на германското Външно министерство в Политическия отдел към Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира, императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, Върховна главна квартира

(За г-н държавния секретар.[1])

Секретно. Долустоящата телеграма[2] на пълномощен министър София[3] от 12 август е ново доказателство за опасните политически резултати, които ударите на Западния фронт предизвикаха даже в средите на съюзниците:[4]

„Малинов отправи лично към мен една твърде учтива, но издържана в много сериозен тон, шест страници дълга нота,[5] в която подчертава неизменните предано-съюзнически убеждения на България, но подчертава необходимостта по известни важни точки да се постигне яснота в интерес на общото дело.

Като такива точки той счита прекъсване за известно време на военните доставки, както и плащането на субсидии; тази ситуация, накърняваща финансовите и военни сили на страната, не би трябвало повече да продължава. Да се обвързва доставката на крайно необходимия за победата над врага военен материал с това, че преди това да е уреден въпросът за плащането, едва ли било допустимо. При все това Малинов изрично дава съгласието си за това, двамата финансови министри да пристъпят незабавно към обмен на идеи по въпроса за плащането.

Нотата не съдържа до тук нищо съществено ново. С днешния разговор на д-р Щанге с Ляпчев тя частично е изпреварена. Финансовият министър беше много разумен и показа отзивчивост спрямо заложените в „програмата“ на Щанге предложения. Малинов обаче във втората част на нотата говори за фактическото военно положение и заявява, че военното положение на Македонския фронт давало основание за загриженост. Съотношението на силите било не в полза на България още преди влизането на Гърция във войната. Сега гърците пращали една след друга нови дивизии на фронта; срещу това би трябвало да бъдат взети мерки. България, след като свикала всичките свои годни за отбрана синове, била направила повече, отколкото била задължена по договор. Усилията на България надхвърляли собствените й сили и усилията на нейните съюзници, що се отнасяло до положението на войниците от България нищо повече не можело да се иска. България искала само обещаната й в договора помощ, за което българското правителство се обръщало към съюзническите германски и австро-унгарски правителства.

Нотата не съдържа нищо конкретно по въпроса, [какво иска България от Централните сили], дали войници или материал. Веднага щом видя Малинов, ще следва подробно изявление.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Хинце.

[2] Телеграмата не е приложена. Нейният текст виж док. 432.

[3] Граф Оберндорф.

[4] Всички подчертавания в текста са направени от адресата.

[5] Текстът на нотата на френски език виж в ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае 189, л. 419-424.

№ 432

Препис на доклад № А 287, 14 август 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг [чрез германското Външно министерство], Берлин

Имам честта да връча препис на нотата на г-н Малинов от 12 т[ози] м[есец], за чието подаване вече бях съобщил по друг път.[1]

В нотата се забелязва загрижеността, която изпълва нейния автор. Слабост на нашия приятел Радославов беше това, че той с удоволствие обгръщаше дейността си с булото на тайнствеността и приятели и противници старателно държеше в мъгла за всички отношения и договорености. Поради това в страната възникна едно чувство на несигурност, което много допринасяше да се събуди недоверие към германските съюзници. Постоянното обвинение на новите мъже е, че и оставените от предшественика им документи давали само една твърде незадоволителна картина на положението и затова г-н Малинов се опитва по пътя на откровен разговор със съюзниците да си създаде яснота по някои от най-важните въпроси. За него било от значение, така ми каза министърът, тези важни въпроси да се обсъдят от правителство с правителство, тъй като досегашното разработване чрез различните ресори не винаги било удачно.

По същество три са точките, които г-н Малинов поставя на разискване. Ние сме били обвързвали, оплаква се той, доставката на военния материал с предварително плащане и при това от месеци сме били прекратили изплащането на обещаните аванси. Следователно докато ние от една страна сме настоявал пред българите за плащане, задържали сме от друга страна нашата финансова помощ. От това възниквала една невъзможна за България ситуация. Българското правителство не искало да оспорва своето задължение по плащането, а по него – в най-близко време да започне вече преговори; това обаче било въпрос сам за себе си и в никакъв случай не ставало дума, поради финансови причини да се лишава съюзническата българска войска от необходимото въоръжение за борбата с общия враг. Същевременно трябвало обещаната на страната месечна военна помощ отново да се заплаща навреме, както в предходния период. (Позволявам си да вметна тук, че и директорът на Народната банка, Чакалов, наскоро се оплака на д-р Щанге за прекратяването на авансовите плащания. Вследствие на това Народната банка притежавала само още много оскъдни запаси от марки. Ако плащанията не биха били скоро отново възстановени, то правителството трябвало да промени банковия закон и да остави едно по-малко покритие от 35%. Този момент можел да настъпи още през октомври.) Накрая – и този пункт може би заслужава най-голямото внимание – г-н Малинов указва на обезпокоителното положение на Македонския фронт. Гръцките въоръжени сили се умножавали там ежедневно. Българите, при най-голямото напрежение, не били повече в състояние да се мерят с тях; затова не оставало нищо друго, освен да молят за помощ германските и австро-унгарските съюзници.

Засега по писмен път се ограничих с това, да потвърдя на г-н Малинов получаването на неговата нота с допълнението, че съм я съобщил на моето правителство и очаквам неговите инструкции. Същевременно обаче потърсих министъра и разговарях устно с него.

Що се отнася преди всичко до доставката на военен материал, то полковник фон Масов ми каза, че компетентните германски служби вече се били съгласили чрез бързо изпращане на ботуши и униформи да помогнат на най-неотложната нужда. На това аз обърнах вниманието на министъра. По въпроса за субсидиите, уверих го, ние принципно напълно сме съгласни с него. Изобщо не сме възнамерявали да спираме тези плащания за продължително време. Смятали сме само – както и той – за назрял моментът да изясним различни, свързани с това въпроси. На първо място става дума за заплащането на военните доставки – та за това нали и той иска изрично да се разберем – освен това съобразяването с нашата валута налага да се предявят известни гаранции. Нашият план е, всички тези въпроси да бъдат уредени при предстоящото посещение на българския финансов министър в Берлин; колкото по-рано г-н Ляпчев пристигне там, толкова по-добре. Освен това д-р Щанге, който владее материята, вече през последните дни е имал случай да обсъди отделни пунктове с г-н Ляпчев и, доколкото научих, има надежди за разбирателство.

Г-н Малинов още не беше информиран за това обсъждане. Той заяви, както и преди, че бил съгласен с пътуването на финансовия министър за Берлин, но каза, че не било необходимо да се чака до тогава; по повдигнатите въпроси можело да се постигне още сега, в отговора на неговата нота, едно принципно съгласие.

След това започнахме да говорим за положението на Македонския фронт и тогава министърът ясно, без заобикалки ми заяви, че подкрепата, за която той моли, трябвало да се състои във войскови части. Трябвало да очакваме, че през най-близките месеци гърците ще доведат силите си там до 200 000 души, всичките свежи хора, с такива сили българите не биха могли повече да се справят.

Колко германски военни части считал за необходими, г-н Малинов не ми каза, и аз не поставих въпроса, защото не се чувствам упълномощен да разисквам тази тема без инструкция. Че ние, доколкото по някакъв начин военното положение го позволява, при тукашното настроение, сами имаме най-големия интерес да увеличим нашите въоръжени сили в България, не се нуждае от изявление.[2]

Осмелявам се да оставя на Вас за отговора на нотата да ме снабдите с телеграфическа инструкция. Както стоят нещата тук, препоръчителна е отзивчивост и великодушно становище, дори ако пред това трябва да отстъпят известни ресорни интереси. В момента тук не става повече дума за това, дали отделно взето сключваме с българското правителство повече или по-малко изгодна сделка; касае се за авторитета и доверието, на което се радваме тука, накратко за цялото наше положение и за запазването на Съюза. Че г-н Малинов досега е воден от почтени намерения спрямо нас и искрено желае да работи по-нататък с нас, струва ми се, отново проличава от неговата нота.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае. 190, л. 425, 427-428.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9.

---

[1] Виж оригинала в PAAA, Bulgarien 24.

[2] С военно-полева поща Cs. 153, 16 август 1918 г., фон Арним телеграфира на Адмиралтейския щаб в Берлин, под № 427, своето, подобно на Оберндорф, мнение, че е неотложно необходимо да се оспори решението на въпросите относно Македонския фронт и доставките „без оглед от накърняване интересите на отделни ресори“ в Берлин. Неуреждането им „поставя на карта въпроса за Съюза и целия Ориенталски въпрос“. (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/60, л. 130; Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2730.)

№ 433

Шифрована телеграма № 540, 19 август 1918 г., София на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Натискът на отделни партии от блока,[2] особено широките социалисти и Земеделската партия, изглежда че са наложили на противно стремящия се г-н Малинов решението за по-ранно свикване на извънредната сесия на Народното събрание, за което се застъпваше и финансовият министър Ляпчев.

Малинов днес ми каза, противно на съобщенията в пресата в действителност решението не било установено, но било твърде възможно, че свикването ще последва към 20 септември.

На моя въпрос за заминаването на Ляпчев той каза, че то заради това щяло било да се отложи и на моето възражение, че едно скорошно насрочване на обсъждането вече с цел уреждането на повдигнатите въпроси се препоръчва в неговата нота от 12 т.м., той още един път подчерта – нека на нотата се отговори и без предварително обсъждане на подробностите. Касаело се за принципна молба, Германия можела да не поставя доставянето на нужния за българската армия военен материал в зависимост от предварително заплащане и компенсации [суровини], които България не винаги е била в състояние да изпълни в изискваното количество, и както досега можела да отпусне на България нужните за воденето на войната аванси.

Аз отвърнах, принципното споразумяване без друго ми изглежда за даденост. Че ние доставяхме на българската армия незабавно нужния материал за битката срещу общия враг, струва ми се от само себе си разбираемо. Би могло обаче да се запита, а колко безусловно нужно също така означаваше доставянето на суровини за пращаната за тук екипировка (например вълна за униформи), не като компенсации, а за нас крайно необходим суров материал за производството на тези само униформи. (Малинов твърди напротив, ние сме искали двойно или тройно количество вълна.)

Относно субсидиите при нас съществува също принципна готовност за плащане, както това беше изяснено от друга страна в българската нота за военното доставяне. Нека обаче се говори например за размера на субсидиите, тъй като сама България няма интерес да задлъжнява над своите нужди. Това изглежда г-н Малинов приемаше.

Бих бил благодарен за незабавно указание за един възможно най-отзивчив отговор на засегнатите в нотата принципни въпроси, към които разбира се и по още незачекнатия в нашия днешен разговор въпрос за изпращането на войска. Финансови подробности засега биха могли да се оставят за по-късно обсъждане. Отговорът обаче би трябвало да бъде издържан така ясно, че самият Малинов да добие вяра и да може да се позове на него при интерпелация в Народното събрание за отношенията на съюзниците. Преди всичко при сегашната ситуация ние не би трябвало да даваме повод на Малинов да тълкува, че е поискал нашата помощ, но е бил изоставен.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае. 186, л. 412-414; ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Горе в дясно на полето на документа е записано разпореждане на държавния секретар фон Хинце: „Хюз-тел[еграма] 1. фон Лерснер № 948, 2. фон Беркхайм № 1998.“

[2] Коалираните партии в правителството.

№ 434

Препис на шифрована телеграма № 1997, 20 август 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство в Берлин адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в Политическия отдел към Генералния щаб на действащата германска армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, [Авезн]

Спешно!

В допълнение към указание № 983.

Ваше Високоблагородие трябва да съобщите двата доклада от София на Върховно армейско ръководство и заедно с това да помолите за напълно поверително третиране на разговора между Пасарж и Манов. Изявленията на Манов показват колко критично е положението в България и, че ние трябва да направим всичко, което е по силите ни, ако искаме да запазим Съюза от сериозна беда.

Що се отнася до трите желания на Малинов,[1] то ние сме в преговори за субсидиите и военния материал с Имперската хазна и Военното министерство. Двата въпроса биха могли да се уредят задоволително. Най-важният пункт обаче е искането за изпращане на германски войски на Македонския фронт. Бих бил извънредно благодарен на генерал Лудендорф, ако той благосклонно обсъди това основно желание на българите и, доколкото му позволяват настоятелните искания от другите фронтове, да го удовлетвори. Тъй като върху мен лежи главно това да се отговори бързо на нотата на Малинов, моля генерал Лудендорф по възможност веднага да нареди да ми се съобщи, какво може да бъде казано в нашия отговор по въпроса за войските. Моля също така да се докладва на г-н държавния секретар.[2] Телеграфически отговор.

Тайно! Изключително за лична ориентация на Ваше Високоблагородие.

Както тайно чувам, трябва вече да е в ход съставянето на една смесена германска дивизия за фронта при Струма и в най-скоро време се приключва. Дали една дивизия само ще е достатъчна на българите, не мога да преценя. Все пак бързото изпращане даже и само на една дивизия би имало добрата страна, че българите биха могли да видят нашата добра воля.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Исканията на Малинов, изразени в нотата му от 12 август 1918 г. (док. 431) и в доклада на Оберндорф от 14 август (док. 432).

[2] Става дума за Розенберг. Той всъщност е държавен министър.

Генерал Лудендорф се бави с решението си , макар че в Генералния щаб, на 20 август, е получена телеграма на Външно министерство № 1997, а на 23 август с телеграма № 1998 становището и искането на фон Розенберг – фон Хинце за изпращане на германски военни части на Македонския фронт се повтаря настоятелно:

„Г-н Розенберг моли днес сл. об. [23 август] да му дадете сведение относно изпращането на германски войски в Македония за подкрепа на българите; иначе не може да се отговори на нотата на Малинов." (тел. № 1998) От Генералния щаб, Върховна главна квартира се води и телефонен разговор по въпроса, с граф Бернщорф. (Виж ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

[3] Телеграмата има продължение, като втора част, под № 947 и гриф „Веднага!“, текстът на телеграма № 1997 се изпраща и на барон фон Лерснер във Върховната главна квартира, с единствено различие – баронът да го предаде на райхсканцлера.

№ 435

Телеграма № 451, 20 август 1918 г., замъка Вилхелмсхьое, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник поручик барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с телеграма № 941.[1]

Н[егово] В[еличество] Царят на България, когото намерих вчера[2] в сериозно, но изпълнено с надежда настроение, има настойчиво желание да види Негово Превъзходителство държавния секретар.[3] Царят вероятно ще отпътува обратно за София през или покрай Берлин в края на месеца. Може би тук [в замъка] би станала срещата.[4]

Към 1).[5] Цар Фердинанд изрази значителни опасения срещу пребиваването на крал Константин в Германия, което силно би раздразнило духовете в България. Обратно, той бил съгласен напълно, ако кралица София се настани да живее с децата си в Германия. Аз можах днес в подходящ момент да съобщя това на императора. Императорът прие много добре отговора на Царя и беше удовлетворен, че въпросът най-сетне е решен.

Към 2). Цар Фердинанд напълно одобрява нашата, досега следвана спрямо болшевиките политика, само посочи, че, по негово мнение, ние сме можели да спечелим кадетите чрез пари.

Към 3). Един все по-тесен съюз между Германия и България бил, както казал Царят, постоянната цел на цялостната политика, която той и синът му преследвали.

Относно Добруджа Царят засегна само няколко, достигнали до него съобщения за разрешено или произволно антибългарско насъскване от един от германските офицери.[6]

Царят, на когото по заповед на Императора съобщих за Полша и ерцхерцог Карл Стефан, беше много възхитен от това решение.

Поверително Царят се изказа решително против една германска анексия на Литва и Естония, която би ни скарала с Русия за вечни времена.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Това е телеграма на държавния подсекретар фон дем Бусше-Хаденхаузен от 17 август 1918 г. до барон Лерснер, Върховна главна квартира. Във връзка с очаквана среща между германския и българския монарх, държавният подсекретар инструктира фон Лерснер в три точки (на ръка същите са допълнени с още пет):

1. В случай, че стане дума за преселване на гръцкия крал със семейството му в Германия, при евентуално колебание на Фердинанд да се съгласи с такова решение, фон Лерснер да прояви разбиране.

2. Да се каже на българския цар, че от германска страна високо ценят възгледите му относно положението в Русия и желаят да чуят съвета му за следваната там политика на Германия.

3. Лерснер трябва да направи да се разбере, че той, в постоянен контакт с Вилхелм II, с Върховното армейско ръководство и с императорското правителство, знае, че всички авторитетни

управленчески институции в Германия, както преди, третират България като най-важния фактор на Балканите и за в бъдеще биха се желали още по-тесни съюзнически отношения с нея.

4. Да не се засяга Добруджанския въпрос. Ако това все пак стане, да се каже, че никой в Германия не бил наясно с това, че Северна Добруджа бързо трябвало да се даде на България. Това е наравно желанието и на германския и на българския народ. За момента обаче Германия не вижда начина, по който, без съобразяване с Турция, в общ интерес на всички съюзници, може да се отстранят формалните противоречия, та това да се проведе. „Ние обаче (завършва Бусше) сме убедени, че това ще се разреши от само себе си, ако всички участващи упражнят търпение." (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

По-нататък дописаните ръкописно въпроси, по които би се водил разговорът между цар Фердинанд I и император Вилхелм II, е невъзможно да се възпроизведат по фотокопието, с което разполагаме. При фотокопирането същите са отрязани наполовина и са силно размазани. Все пак обаче може да се разбере, че става дума – на първо място – за здравето и след това по много широк кръг европейски въпроси: ...военното положение, предстояща италианска офанзива...военна умора Тиса (Семендрия) не повече, отколкото миналата година... статуквото след италианската офанзива Италия и Папата (Трентино?) ...Хърватия самостоятелна (Далмация) ...Испания, Холандия...подводната война? S.M. [Негово Величество Вилхелм II].

Следват бележки във връзка с херцог Карл Стефан (той е пристигнал на 16 август): Баланс: военна умара...загуби, индустрия, въглища, тонажи, английска офанзива – споразумение! Празнословия, пропаганда. (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.)

[2] Лерснер и Фердинанд се срещнали вероятно във Вилхелмсхьое.

[3] Фон Хинце.

[4] С Вилхелм II.

[5] Лерснер докладва как е минал неговият разговор с цар Фердинанд по набелязаните в инструкцията въпроси – тук индекс 1.

[6] От страна в ляво към изречението е поставена отвесна черта и същото е подчертано дебело от адресата.

№ 436

Препис на лично писмо, 21 август 1918 г., Върховна главна квартира, с пощенски куриер, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира[1] императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до държавен министър таен легационен съветник, пълномощен министър д-р барон Алфред фон Розенберг,[2] Берлин

Във връзка с моята вчерашна телеграма № 451[3] бих искал да обърна вниманието още върху това, че Царят[4] ми описа[5] много черно положението на българския фронт. Той е на мнение, че при всички обстоятелства германски войски трябва възможно найбързо да се хвърлят в бой там. Българският войник се разделял с разплакани очи с нашите хора [германските войници на Южния македонски фронт преди изтеглянето им през юни]. Откакто германецът си бил отишъл от Македония, положението се влошавало от ден на ден: деморализация, досада и чувството за изоставянето се ширели.

Аз отговорих на Царя, че този военен въпрос не попада в моята работна област и го посъветвах, в предстоящата най-близка среща да изложи това военно описание на Негово Величество.[6] Аз обаче не бих пропуснал, предложи ли се случай, да подготвя Кайзера по въпроса за изпращането на войска.

Вчера вечерта ми беше възможно да направя на Кайзера поверително съобщение върху това. Той обеща, по възможност да се поставят на разположение на Царя някои военни части и би искал също да влезе в контакт с Върховното армейско ръководство по това.

Пристигналото тук днес указание № 234 и телеграми 947 и 948 ще покажат на Кайзера още по-нататък важността на въпроса.

С Царя се уговорих, че Кайзерът, при най-строго държане на датата в тайна, в четвъртък, 29 т.м., го посещава в Наухайм. Кайзерът е заявил, че е съгласен със следната програма:

Пристигане в Наухай; към обяд, посрещане от Царя на гарата, общо пътуване на монарсите в Санаториума, където [се предвижда] 1 час закуска tête à tête. След закуската автомобилно пътуване на двамата монарси до Хомбург, там пиене на чай, и към 6 часа завръщане на Кайзера от Хомбург.

Мога ли да те помоля, да ме снабдиш с указание, в случай, че Службата има още по-специални желания относно разговора на двамата монарси.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Препис на телеграмата е представен на 21 август 1918 г. в германското Външно министерство; на 22 август с полеви куриер препис получава вторият представител на Външно министерство във Върховната главна квартира барон фон Беркхайм [в Авезн].

[2] Двамата фон Лерснер и фон Розенберг са свързани с приятелски отношения. Виж, съответно във фотокопието на документа обръщението и заключителната фраза на писмото.

[3] Док. 435.

[4] Фердинанд I Български.

[5] Двамата се срещат преди срещата на Фердинанд с Вилхелм II във Вилхелмсхьое.

[6] Вилхелм II.

№ 437

Извлечение-директива № 142, 22 август 1918 г., Берлин, директора на Политическия отдел на германското Външно министерство пълномощен министър барон Вилхелм фон Щум до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф, София

Веднага!
Военен куриер днес!

Към доклад № А 287 от 14 т[ози] м[есец].[1]

Важността на зачекнатите в неговата нота[2] въпроси не се отрича от нас. Ние самите многократно настоявахме за тяхното изчистване и искрено съжалявахме, че дотук досега не се стигна. Убедени сме, че предприетият сега от г-н Малинов опит ще доведе до един недвусмислен, отговарящ на съюзническо-приятелските отношения резултат.

Вярно е, че Германия в член 7 на Военната конвенция от 6 септември 1915 г. обявява, че е готова да доставя на България военен материал от всякакъв вид, доколкото това някак е възможно при отчитане на собствените германски нужди. Германското правителство изпълни досега в най-голяма степен това обещание въпреки отправените към него от всички страни големи изисквания и е решено също и по-нататък да ги респектира.[3] Причините, които в началото на т[ази] г[одина] доведоха до временното спиране на доставките на военни материали, са известни на българското правителство. Затрудненията в положението със суровините в Германия и растящите нужди на германските и съюзнически войски ни принудиха да искаме от нашите съюзници съответни насрещни компенсации в суровини. Стопански и финансови причини наложиха по-нататък да се въведе по-голяма яснота по въпроса за заплащането. Твърдо се надяваме, че при предстоящите принципни разисквания на двамата финансови министри[4] ще намерят своето уреждане и тези въпроси. Изпълнени с доверие и оценявайки голямото значение, което се приписва на едно възможно най-добро въоръжение на българската армия в интерес на общото дело, все пак ние се решихме още сега, при специално отчитане на българското положение, да увеличим и ускорим по възможност доставките. Значителни количества от предмети за екипировка и военен материал са вече изпратени (напр[имер] 130 000 гарнитури, 120 000 чифта високи обувки, противогази за 50 000 души, артилерийска муниция). За доставката на други значителни количества (напр[имер] 120 000 гарнитури, противогази за 20 000 души, артилерийска муниция) са взети мерки. Едно количество батареи са вече дадени от германските фондове, други батареи трябва да бъдат доставени. В очакване на предстоящото за приемане от финансовите министри принципно уреждане, ние обявяваме съгласието си за уреждането на сметките за междинния период от сумите, които България има да взема от нас от така наречената валутна спогодба за 360 милиона лева в съответствие с предаденото ни чрез българския военен министър предложение на финансовия министър Ляпчев.[5] Неизползваната част на тези суми ще стигне вероятно още за 2 до 3 месеца, така че би било възможно, доставките да бъдат изпълнявани без прекъсване до споразумението на финансовите министри.

В § 5 на Тайната спогодба от 6 септември 1915 г. Германия действително се е задължила в случай на по-голяма продължителност на войната да предостави на българското правителство, след предварително договаряне с нея и заедно с Австро-Унгария, един допълнителен заем, излизащ извън предвидените първоначално 200 милиона франка. Това задължение двата съюзника са изпълнявали, като, на основата на неформални, приемани за всеки отделен случай споразумения, до края на 1917 г. са изплатили общо 1350 милиона лева.[6] Те никога не са отказвали бъдещо споразумяване за по-нататъшни плащания и днес също по всяко време са готови да влязат в преговори по това. Тези разисквания ще се отнасят на първо място за начина и размера на по-нататъшните плащания, като обаче трябва да се обсъди и въпросът, как чрез известни договорености относно използването на авансите да се предотврати едно ощетяване на германската валута. Предстоящото посещение на финансовия министър Ляпчев ще предложи желаната възможност да се постигне съгласие и по този комплекс от въпроси. За да се спестят обаче на българския съюзник междувременно възможни финансови затруднения, императорското правителство е готово да предостави още сега авансово на българското правителство 250 милиона лева, от тях 1/4 от страна на Австро-Унгария, за сметка на предстоящия да се уговори между финансовите министри по-нататъшен заем.

Указания за отговора на третата част от нотата на г-н Малинов, касаеща изпращането на германски войници, ще се изпратят телеграфически на В[аше] П[ревъзходителство].

При връчване на нотата моля устно да обърнете внимание на министър-председателя[7] върху това, че не Ви е известно нищо за обещание на държавен министър Хелферих, според което въпросът за плащането на военния материал може да бъде отложен за след сключването на мира.

По нататък В[аше] П[ревъзходителство] можете да съобщите устно на г-н Малинов, че ние възнамерявахме да изпълним предвидения аванс от 250 милиона лева по начин, че германски имперски съкровищни бонове на тази сума да се депозират веднага в полза на Българската народна банка или според желанието на българското правителство при Райхсбанк или при Дисконто-Гезелшафт. Наистина депозирането, вместо в полза на Народната банка, би могло да се извърши в полза на българското правителство, това решение обаче би било по-малко приятно за Имперската хазна. Имперските съкровищни бонове биха образували покритието за левовите банкноти, които както досега Народната банка би трябвало да издаде и предостави на финансовия министър. Ако българското правителство настоява на това, да се спазва досегашният подход, т[оест] авансът от 250 милиона лева в райхсмарки се превежда на Дисконто-гезелшафт и българското правителство се оказва в състояние да си купи срещу тях съкровищни бонове, то в най-краен случай би могло да се процедира и така, въпреки че Имперската хазна би приела този начин само с най-голямо нежелание. В този случай обаче, за защита на нашата валута, което е в интерес на всички съюзници, трябва да изискаме обещание на българското правителство за това, че то – до съответно принципно споразумение с г-н Ляпчев – ще използва подготвените авоари в марки за неутралните страни само на основа на съответно споразумение с нас за всеки отделен случай.

ИИ БАН, кол. 6, оп. 68, ае. 185, л. 408-411; също в ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7 secr., Bd. 9; Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Виж док. 432.

[2] Нотата на Малинов от 12 август 1918 г.

[3] Германия държи да подложи на проверка договореностите по Военната конвенция с България и е съгласна да сключи такава и за мирновременния период след войната, но не е съгласна да се обвързва този въпрос с други концесии, искани от българското правителство. Това германската страна щяла да отстоява и за в бъдеще стриктно. Вж. таен доклад на германския държавен и военен министър фон Щайн № 1741 от 12 септ. 1918 г., Берлин, до германския райхсканцлер и до Имперската марина. ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/30, л. 89; Freiburg i. Br., BAMA, RM 3/V, 4374.

[4] Виж док. 433, 434.

[5] Виж док. 416, 421, 424, 425.

[6] Виж док. 191, приложение 1, 315, 346.

[7] Малинов.

№ 438

Телеграма,[1] 23 август 1918 г., Върховна главна квартира, на и.д. шеф на германския Генерален щаб на германската действаща армия Първи генерал- интендант генерал от пехотата Ерих Лудендорф до германското Външно министерство чрез неговия представител в германската Върховна главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм, Спа[2]

За В[ъншно] м[инистерство] – на № 1181.

В схващането за военното положение се оказва тясно сближаване. По поръчение на [германското] Върховно армейско ръководство се води с българското армейско ръководство оживена размяна на идеи. В резултат от този обмен на мисли в момента германски военни части в размер на една дивизия са на път за Ниш.[3] Бих желал обаче специално да обърна внимание, че се препоръчва относно това от българска страна да се запази най-строга тайна.[4]

По въпроса за доставката на военни материали и субсидиите не смятам, че е необходимо да се разпростирам, тъй като Ваше Превъзходителство[5] вече е във връзка по това с Военното министерство, с което аз съм съгласен.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Телеграмата е извлечение от...[не се чете регистрационен номер на документ, от който произхожда извадката]. Извън това, в полето на документа, е отбелязано, че същият се свързва с телеграма 1997 (свери док. 434).

[2] За германската Върховна главна квартира от доста време е организирано седалище – в курорта Спа, на белгийска територия, окупирана от Германия.

[3] До тук целият абзац е подчертан от адресата.

[4] Подчинената част на изречението е подчертана от адресата.

[5] Обръщението е към държавния секретар на Външно министерство – фон Хинце.

№ 439

Препис на доклад А № 300, 27 август 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германския райхсканцлер д-р граф Георг фон Хертлинг, Берлин

Във връзка с указание А 34557[1] от 22 т[ози] м[есец].

1 Приложение.[2]

Имам честта да представя препис на нотата, която връчих на г-н Малинов в съответствие с дадените ми инструкции. Преди това имах възможност да говоря устно с него по съдържанието на нашия отговор. Той ме помоли, да обсъдя с финансовия министър[3] свързаните с авансите въпроси (съкровищни бонове и т.н.),[4] тъй като той не бил наясно с тези неща. За разговора с г-н Ляпчев си запазвам правото да информирам в по-следващ доклад. За пристигането на нашите военни части г-н Малинов вече беше информиран. Обърнах вниманието му върху това, че искаме да запазим в тайна тяхното пристигане и също в нотата съм се изразил много внимателно, както ми беше наредено.[5] Полковник фон Масов ми казва обаче, че не можело да се мисли повече за запазване тук на тайната, защото в София, както и в Главната квартира вече мнозина знаели за това. Затова той помолил в Главното армейско командване за упълномощаване, публично да заяви идването на германските помощни сили, та дано поне най-малкото имаме благодарност от народа. При Главно командване Шолц споделяли становището му.

Аз изтъкнах пред г-н Малинов, какви жертви правим за нашите български приятели в настоящия момент с отпускането на войска;[6] не исках обаче да развия твърде надалеч мисълта си, защото едва ли би било поощряващо за нашето дело тука, ако рисуваме в прекалено черни краски положението на Запад.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Регистратурният номер на док. 437.

[2] Това е текстът на нотата, на френски език, която граф Оберндорф връчва на Малинов. Нотата публикуваме отделно, като самостоятелен документ (док. 440).

[3] Ляпчев.

[4] Изречението е подчертано от адресата.

[5] Сравни док. 438.

[5] Изречението е подчертано от адресата.

№ 440

Препис на нота № А 889, 27 август 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до българския министър-председател и министър на външните работи и изповеданията Александър Малинов, София

Конфиденциално.

Господин Министър,

Имперското правителство, на което се постарах да съобщя нотата на Ваше Превъзходителство, № 2417 от 12 август т.г., я посрещна с живо задоволство и като ново доказателство за желанието на царското правителство да остане за в бъдеще, както в миналото, в един съюз и тясно сътрудничество със съюзниците. Приветствайки в лицето на Ваше Превъзходителство верния и убеден приятел в общата кауза, императорското правителство му заявява, че има волята и желае с пълна откровеност да пристъпи към разглеждане на въпросите, които възникнаха. Също така, както Ваше Превъзходителство, имперското правителство е убедено, че щастливото функциониране на нашия съюз изисква абсолютна яснота в отношенията.

Що се касае до въпросите, изложени в нотата, имперското правителство не отрича ни най-малко важността им; далеч от това, в многократни повтаряния, то предложи същото това, да ги разрешим, и съжалява, че обсъждането се забави чак досега. Демаршът на Ваше Превъзходителство ще доведе, ние сме убедени в това, до ясен резултат и такъв, какъвто трябва да се очаква между приятели и съюзници.

Ваше Превъзходителство сте подчертали твърде точно във Вашата нота, че в рамките на член 7 на Военната конвенция от 6 септември 1915 г. Германия се ангажира да предоставя на България военен материал от всякакъв вид за заявените нужди в постоянна доставка. Този ангажимент имперското правителство изпълни до днес в много по-голям размер, въпреки огромните искания, които се отправят от всички страни, и то ще продължи да съблюдава това. Имперското правителство не игнорира основанията, които, започвайки от тази година, предизвикаха нарушение в протичането на доставките. Недостигът на суровинни материали в Германия и нарасналите нужди на Германия и на съюзниците, ни притискат да искаме от нашите съюзници известни компенсации от сурови продукти; в същото време основания за финансово и икономическо уреждане поставят спешно въпроса за плащането.

Убедено, че в случая на проектираната среща на господата финансови министри на Германия и България, тези въпроси също ще се решат, имперското правителство не се колебае начаса да поеме на разчет исканията, доколкото това е възможно. То се надява също така да способства в нейно добро и в интерес на общата кауза за това, щото армията на съюзна България да бъде щедро съоръжена с всичкия военен материал, от който ще може да има нужда. Значителни количества са вече експедирани (13 000 униформи, 120 000 чифта боти, противогази за 50 000 души, артилерийски муниции и т.н.), за други важни доставки (120 000 униформи, газови маски за 20 000 души, артилерийска муниция и пр.) е разпоредено да се направи. Известен брой батареи вече са изпратени; други следват.

В очакване на дефинитивно споразумение на финансовите министри, имперското правителство временно приема начина на плащане, предложен от Техни Превъзходителства г-н Ляпчев и г-н генерал Савов. Това предложение слага в сметка 360-те милиона лева, отпуснати от България по силата на така нареченото споразумение „du change" (валутно споразумение). Презумпцията е, че остатъкът от тази сума ще стигне за два или три месеца; господата финансови министри пък ще имат времето да пристъпят към споразумение по това.

Вярно е, че в Тайната конвенция от 6 септември 1915 г. (параграф 5) Германия прие ангажимента, в случай че войната се проточи, да се съгласи, ако това е така, след предварително съгласуване и съвместно с Австро-Унгария, да предостави на България един допълнителен заем, като начало над 200 милиона франка. Този ангажимент двете съюзнички изпълниха, плащайки на България до края на 1917 г. по силата на конвенцията неформално и съответно на нуждата, една обща сума от 1 350 милиона лева. Що се касае да знаем по въпроса, то – ако би имало основание тези плащания да продължат, съюзниците съвсем не се отказват да се постигне спогодба, напротив, те са изцяло готови да дискутират. Първата задача на тази дискусия би била да се формулира сумата и начинът за плащането на бъдещи аванси; след това би трябвало да се набележат мерки, щото плащането на тези аванси да не може да упражни неблагоприятно влияние върху германската валута. Тези въпроси ще се решат без съмнение по време на предстоящата визита в Берлин на Негово Превъзходителство г-н Ляпчев. Като желае в същото време да предотврати всяко затруднение на правителството на България, имперското правителство е готово да му авансира в същия този момент сумата от 250 милиона лева, от която една четвърт за сметка на Австро-Унгария. Този аванс ще се зачисли към заема в преговорите между господата финансови министри.

Императорското правителство е особено признателно на Ваше Превъзходителство, че пожелахте да сигнализирате вниманието му към ситуацията на Македонския фронт. Принуден да защитава съществуването си срещу враг, числено превъзхождащ, германският народ следи със симпатия и адмирира героичната битка, в която са ангажирани неговите български съюзници. По подбудителство на германската Върховна главна квартира между висшите командвани на двете армии се състоя обмен на близки и раздалечаващи се мнения за стратегическата ситуация и – както Ваше Превъзходителство не игнорира – германските военни части, които настойчиво поискахте, са вече на път.

Като имам честта да предам горното за знание на Ваше Превъзходителство, аз Ви моля, г-н Министър, да приемете благосклонно уверенията за моето високо уважение и за моите най-предани чувства.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

№ 441

Препис на доклад № 12785/702 geheim, 27 август 1918 г., Върховна главна квартира, на шефа на Полевото железопътно дело полковник фон Олдерсхаузен до Генералния щаб на германската действаща армия, Върховна главна квартира[1]

На основа на продължаващите оплаквания срещу противоречащото на договореностите поведение на българите по отношение на поетите в договора за новобългарските въглени мини от 17.8.17 г. задължения, изпратих на 20.8. [1918 г.] на полковник фон Масов следната телетипна телеграма:

„На моя пълномощник, генералщабния офицер в София е наредено да съобщи на Ваше Високоблагородие за един доклад на командира на M.E.D. 7. От него става ясно, че българите по никакъв начин не искат да изпълняват поетите задължения в договора от 17.8.17 г., особено по отношение на доставката на работници и дървен материал. В основата на предложената от командира на M.E.D. 7 мярка, от 1 септември да се ограничат значително обещаните на българите доставки на въглища, е залегнала правилната мисъл, че подобрение на сегашните отношения ще може да се постигне едва тогава, когато българите на собствения си гръб почувстват последиците от своето противоречащо на договорите поведение. Смятам обаче, че трябва да се действува с по-радикални мерки и затова наредих, щото от 1.9. да бъде прекратена цялата, приспадаща се на България според договора доставка на въглища от сръбските въглени рудници. Моля Ваше Високоблагородие, да доведете това до знанието на съответните български служби.“

След това на 25.8 пристигна от п[ълномощника] София следната телетипна телеграма:

Съобщението за прекратяване на въглищните доставки от сръбските рудници от 1.9. предадено днес, събота, 24-ти, чрез полковник ф[он] Масов на българския министър-председател[2] и военния министър[3] при пояснение, че мярката е необходима, защото България по никакъв начин не изпълнява поетите с договор задължения и поради ненабавянето и задържането на работна сила от българските власти добивите от рудниците изостават далеч от очаквания резултат. Днес въпросът ще бъде докладван също на българския престолонаследник.[4]

Генерал Лудендорф е заявил съгласието си с разпоредените мерки.

Генерал Ганчев е известен за събитията чрез мен.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] На 28 август 1918 г. под № 35459 п[олитическо] с[ъдържание] Генералния щаб на действащата армия, Политически отдел, изпраща препис от доклада на Олдерсхаузен на представителя на германското Външно министерство при германската Върховна главна квартира, императорския легационен секретар барон фон Беркхайм в Спа.

[2] Малинов.

[3] Савов.

[4] Княз Борис.

№ 442

Доклад № 490, 29 август 1918 г., замъка Вилхелмсхьое, на представителя на германското Външно министерство в германската Върховна главна квартира императорски легационен съветник барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Негово Величество[1] ми сподели следното за съвещанието с Царя на България, което беше проведено на четири очи:

Царят запитал, дали ние сме били натоварили Буриан с предстоящата мирна акция, която трябвало да се състои под австрийско ръководство. Императорът отговорил, че затова не може и дума да става, ние в никакъв случай не бихме започнали преговори за мир за себе си чрез друга държава. Засега било договорено, че, ако настъпи благоприятен момент, бихме опипали почвата за мирни преговори чрез кралицата на Холандия или чрез проминентни германци, които не са служебни лица. Царят заклел Императора да не оставя ръководенето на въпроса за мира на австрийците. България би приела наистина с удоволствие мир под ръководството на Германия, но не и един мир от ръката на Буриан.

Царят обсъдил полския въпрос, застъпил се най-горещо за ерцхерцог Карл Стефан, препоръчал също неговия син, ерцхерцог Вилхелм. Ние трябвало безусловно много да ускорим полския въпрос и евентуално да закараме ерцхерцог Карл Стефан под принуда във Варшава.

Царят горчиво се оплакал от отношението на император Карл и Двора Парма. Австрийският император насъсквал срещу нас в Унгария, даже с пари, същото в Константинопол. Било възможно Австрия да се разпадне в обозримо бъдеще. Император Карл се опитвал да предотврати това чрез създаването на конфедеративни държави. Той считал също за възможно, император Карл да се наложи да отстъпи управлението, тъй като в страната били силно настроени срещу него. При едно разпадане на Австрия унгарските части сигурно щели да се присъединят към нас. Негово Величество отговорил, че Германия няма никакъв интерес от разпадането на Австрия.

Царят обсъдил австрийските държавници. Обявил Зайдлер за нула, Векерле за камердинер. Тиса бил единственият държавник, Буриан – твърдоглав и живеещ единствено заради австро-полско решение; Чернин несигурен. Берхтолд бил най-добрият външен министър, познавал страната и хората, имал енергия, водел политиката обаче повече като един „шикозен дилетант“. Имал влияние един направо „nefasten“[2] – нунцият Волфредо ди Бонзо, който изцяло бил проантантовски настроен. Той бил направо гений на злото, неговият баща бил крал Виктор Емануел. Трябвало да запазим кардиналския архиепископ на Виена, който бил добър, благонадежден приятел на Германия и затова зле поставен при Двора.

Папата искал най-доброто, бил обаче напълно несвободен и при това обграден с изцяло проантантовски кардиналски колегиум.

Царят се зарадвал във висша степен, когато Негово Величество му съобщил, че една германска дивизия е потеглила за Македония. Радостно приел също обещанията на Кайзера за доставка на муниции, облекло, ботуши и военен материал. Царят описал настроението в българската армия с почти същите думи, каквито вече ни са известни от докладите на граф Оберндорф.

Негово Величество заговорил на Царя за това, дали престолонаследникът Борис не иска да се ожени за германска принцеса. Царят заявил, че това е най-съкровеното му желание и че той веднага след сключването на мир щял да пристъпи към този въпрос. Императорът препоръчал дъщерята на принц Карл Антон фон Хоенцолерн и двете вюртенбергски принцеси, дъщери на херцог Албрехт. Царят казал, че той също щял особено да се радва, ако най-възрастният син на Албрехт се ожени за неговата по-голяма дъщеря Евдокия.

Императорът, който връчи с най-приятелските изрази ордена на Луиза на присъстващите дъщери на Царя, се изказа много одобрително за двете млади дами.

Царят попитал Императора, дали да посети император Карл във Виена при завръщането си. Негово Величество настоятелно го посъветвал да направи това.

Царят одобрил нашата руска политика в най-широк обхват. Литва и Естония не били засегнати. Императорът нищо не споменал за кандидатура за финландския престол и нейния най-нов обрат, казал обаче на Царя, че не може да става дума нито за един Хоенцолерн, нито за един Мекленбург.

Царят казал, че трябва да си запазим настрана Украйна, не само като стопанска област, но и в противовес срещу Австрия. Австрия гледала на засилването на България с недоверие и даже подстрекавала в Сърбия срещу съюзниците.

Новият султан не бил симпатичен на Царя. Негово Величество застъпил противното становище и много похвалил султана.

Царят се надява, че румънският владетелски двор върви към загуба на трона. Негово Величество му обещал да работи с всички, стоящи му на разположение средства за това, тъй като той самият ненавиждал румънския владетелски двор. Императорът моли Ваше Превъзходителство[3] да направите постъпки в тази посока.

Негово Величество изказа на Царя благодарността си за пропускането на гръцката кралица и децата й за Германия, както споменал с признание прогерманското поведение на Малинов.

Императорът връчи в мое присъствие на генерал Ганчев брилянтите към Ордена на короната, втора степен със звезда и мечове, с най-любезните изрази на похвала за неговите винаги вярносъюзнически действия.

Към обяд пристигнахме в Наухайм. Царят, принц Кирил и свитата бяха на влака. Монарсите останаха до яденето насаме и след това обядваха с принцесите и принц Кирил. След обяда по-нататъшно съвещание на монарсите. Към 15 ч. 30 мин. отпътуване с моторна кола за двореца Хомбург. Там чай и посещение на църквата. Пред олтара Царят тържествено заяви на Негово Величество, че той и неговото семейство ще подкрепят до последния си дъх съюза с Германия. Императорът отговори, че той, неговото правителство и целият германски народ признават една силна съюзническа България като обща жизнена необходимост и твърдо държат на българския цар и народ.

Царят покани Негово Величество в България, което Императорът прие с радост. Негово Величество ми каза, че при най-близка възможност с удоволствие би желал да замине за няколко дни в България при Царя.

Накрая Царят помоли още да не се връщат на Гърция Серес, Драма и Кавала, защото това било най-ценното съкровище за Централните сили.

Царят, който е станал строен и изглежда превъзходно, беше много словоохотлив и забавен. На сбогуване ми каза, че императорското посещение било протекло направо блестящо и му донесло във всяко отношение голяма радост.

Императорът се изказа пред мен с почти същите думи.

Негово Величество моли да бъде наредено на посланика граф Ведел да разясни най-скоро на граф Буриан, че Австрия не може да встъпва вместо нас в мирни преговори и че за никоя Централна сила не е настъпил сега моментът да предприема постъпки за мир. Негово Величество моли по-нататък да се обърне внимание на посланик граф Бернщорф и генералния консул граф Фюрстенберг върху съобщените от Царя австрийски козни срещу нас.

Негово Величество ме увери, че пред Царя е бил много предпазлив по отношение на император Карл и Австрия.

Току-що Царят наредил да ми телефонират, че моли да се публикува телеграма на Волф[4] за днешното императорско посещение. Той точно съставял благодарствена телеграма до Императора. Ние сме можели да поставим в основата на публикацията изразите от неговата телеграма. Най-смирено си запазвам правото за по-нататъшно съобщение по това.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 12.

---

[1] Вилхелм II.

[2] „който не гладува, не пости".

[3] Обръщение към държавния секретар на Външно министерство фон Хинце.

[4] Пресбюро Wolf.

№ 443

Телеграма № 2005, 31 август 1918 г., Върховна главна квартира, [Спа] на представителя на германското Външно министерство в Политическия отдел към Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с указание № 933 от 9 т[ози] м[есец].

Генерал Лудендорф ми пише:

Във военната кампания срещу Румъния по време на върховия пункт на битките през декември 1916 г. съюзниците участваха със следните военни части: Германия с 9 пехотни и 1/3 кавалерийски дивизии, Австро-Унгария с 1 ½ пехотна, …[1] кавалерийски дивизии, България с 5 пехотни и 1 кавалерийска дивизии, Турция с 3 пехотни и нула кавалерийски дивизии.

При това обаче трябва да се сложи в сметката, че бълг[арската] пехотна див[изия], на брой приблизително двойна, беше толкова силна, точно като такава от германските дивизии. Главната тежест на битката и с това също по-големите загуби понесоха атакуващите военни части на Северния фронт, където се намираха само германски UKUK[2] дивизии. Българите бяха поставени главно в Добруджа, при което щурмът на Тутракан им струваше особено тежки загуби. В действителност успехите на българските части в сравнение с тяхната численост бяха твърде малки, така че и в Добруджа германски части трябваше да извоюват решението.

В хода на по-нататъшната военна кампания и по време на позиционната война дневните загуби на българите значително намаляха в контраст на тези за другите участващи сили. Още повече, че при отблъскването на насрещните офанзиви на руси и румънци те не бяха взели участие. Едно числено изразено пресмятане на загубите на отделните съюзници в момента не съществува, обаче Командване Макензен се занимава със сбито изложение по въпроса.

За оставената на българите военна плячка вече се водят проучвания, както е телеграфирано непосредствено на В[ъншно] М[инистерство] от генералквартирмайстера.[3] След окончателното салдо ще си позволя да се върна върху това.

Най-предано за следващо съобщение си запазвам правото.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] С многоточието се отбелязва отрязаният във фотокопието брой на австрийските кавалерийски дивизии.

[2] Неразчетено съкращение.

[3] Лудендорф.

№ 444

Препис на телеграма A IV № 13684, 31 август 1918 г., Берлин, на държавния секретар на Министерството на марината азмирал Едуард фон Капеле до шефа на Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин[1]

Съвсем тайно!

Военноморският аташе[2] София телеграфира:

Военният пълномощник[3] телеграфира до O.H.L.[Върховното армейско ръководство]: Българското правителство предаде на императорския пълномощен министър[4] нота[5], която изисква преглеждане на по-ранните договори, за да се изгладят съществуващи различия в мненията. Във военно отношение правителството се позовава на Военната конвенция от 1915 г. и обосновава с нея претенцията за договорена поддръжка с германска войска, както и за доставка на необходимия военен материал без оглед на по-късно уреждащото се плащане. Това възпроизвежда познатото ни едностранно тълкуване на Военната конвенция, която беше съставена само с оглед военната кампания срещу Сърбия и не можеше да се има предвид по-нататъшно развитие. Министър-председателят Малинов настоява същевременно за изясняване на нашите финансови задължения към България.

Пълномощния министър иска Външно министерство да предложи готовността си за преговори в Берлин, каквито вече по-рано вече бяха планирани от българското правителство и бяха отложени от него. Изглежда, че българският финансов министър Ляпчев и военният министър Савов се подготвят да пътуват към Берлин в средата на септември. При този случай би трябвало да се подложи на общо преглеждане също и Военната конвенция. Край на телеграмата.

Допълнение: Би трябвало да се препоръча при този случай да се повдигне отново[6] въпрос и за Военноморската конвенция. Край на телеграмата.

Моля установете становището на O.H.L.[Върховното армейско ръководство] към българските намерения. Относно военноморска конвенция със съгласието на Адмиралтейския щаб тук ще се застъпи становището:

а) отделно постигане на споразумение възможно едва след сключване на военна конвенция.

б) докато България застъпва мнение, че военноморска конвенция представлява един подарък за Германия, сключване не се има предвид. Военноморска конвенция не може да става обект на компенсация.

в) Ние не ще отбягваме български предложения. Инициативата трябва да остане при България.[7]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/26, л. 121.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2731.

---

[1] С телетипна телеграма от същия ден, 31 август, текстът на тел. A IV № 13684 се съобщава на представителя на Министерството на марината във Върховната главна квартира.

[2] Арним.

[3] Масов.

[4] Обердорф.

[5] Нотата на Ал. Малинов от 12 август 1918 г. Виж док. 431, 432.

[6] Виж док. 183, 188, 305, 315.

[7] По телетипа от Имперската марина съобщава въпросната телеграма на Арним строго секретно („Ganz Geheim“, подчертано с две черти) на своя представител във Върховната главна квартира.

№ 445

Телеграма № 2046, 6 септември 1918 г., Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство в Политическия отдел на Генералния щаб на германската действаща армия във Върховната главна квартира императорски легационен секретар барон фон Беркхайм до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с тел[еграма] № 2009.

Главно командване Макензен, което моли O.H.L. [Върховното армейско ръководство] за становище по телеграмата на генерал Ганчев,[1] телеграфира:

„Главно командване Макензен счита за недопустимо и неуместно свикване на годни за военна служба българи от цялата територия на Добруджа до предаването на последната на България.

В настоящия момент според съобщение на Етапното управление в Добруджа протичат доброволни вербовки за българска военна служба. Същите по мнение на O.K.M. [Главно Командване Макензен] са опасни. От тука не се предприема нищо срещу тях, но не се и подкрепят.“ Край.

Генерал Лудендорф би бил благодарен за възможно най-бързо известие за становището на Ваше Превъзходителство.[2]

Най-смирено моля за телеграфическо указание.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Не се изяснява за коя телеграма на Ганчев става дума.

[2] Държавния секретар фон Хинце.

№ 446

Телеграма № 1067, 11 септември 1918 г., Берлин, на германския държавен подсекретар на германското Външно министерство фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Върховна главна квартира

Пълномощен министър[1] София съобщава на 9 септември:

„Току-що моят турски колега[2] ми каза, че Талаат паша му бил възложил да встъпи сега вече и в преки преговори с българското правителство за решението на Добруджанския въпрос.[3] В Константинопол[4] сега били много по-отстъпчиви, отколкото преди. Българите трябвало, за да докажат добрата си воля спрямо Турция, само „нещо“ да дадат. Когато попитах, в какво би трябвало да се състои това „нещо“, той спомена найнапред линията Хаки–Розенберг, след това отиде обаче до левия бряг на Марица и Караагач с прилежащата местност. Изглежда също че той не желае да изключва като условие и едно „отлагащо решение“ (до гарантиране на българските придобивки). Аз отговорих, както и по-рано, че по мои наблюдения за съжаление считам, че е пропуснат всеки момент да се постигне каквато и да било отстъпка в Тракия. Даже за стръмния ляв бряг на Марица едва ли вече можело да се разчита, още по-малкото за Караагач. Напротив, опитах се[5] да разсея изказаното лично от Зефа бей опасение, че безкомпромисността на България навеждала на мисълта за далеч целящи, лоши намерения спрямо Турция, които може би по-късно трябвало да се осъществят с помощта на Англия[6]: Аз винаги съм намирал у българите разбиране за предимствата на един съюз с Турция; предимства, които обаче може би са още по-големи за Турция. По-късно Антантата би се опитала както в Константинопол, така и в София да си изиграе картите. Но като крайна цел тя се стреми към турски, а не към български територии. Затова Турция има най-големия интерес да премахне почвата на такива интриги чрез един турско-български съюз.

След това Зефа бей лично се спря на своята любима мисъл, дали ние няма да искаме да присъединим и Румъния към блока на съюзниците, като й върнем Северна Добруджа. Отговорих, че на теория в този изход може би има нещо рационално, практически обаче той не е повече приложим заради българското настроение сред народ и войска. На моята забележка, че г-н Малинов, необвързан с обещания към народа, не се нуждае от бързане по въпроса за Добруджа, както Радославов, още повече, че добре знае, че областта трябва веднъж да се падне на България, Зефа вметна, че това все още не било така сигурно. Дойде ли се до мир по споразумение, Антантата вероятно би наложила връщането на Румъния.[7] Отговорих, не искам да разчитам на такава възможност, но ако той вярва в това, то това е една причина в повече да се обещае на българите възможно най-бързо Северна Добруджа. Жертвата на Турция тогава би била само мнима. И за съюзниците би било по-малко деликатно, ако българите някога си отново трябва да върнат Северна Добруджа, отколкото ако всички съюзници като съсобственици биха били принудени към това.“[8]

Същото на барон фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Граф Оберндорф.

[2] Зефа бей.

[3] В ляво отстрани на изречението е теглена дебела черта и е написано „най-сетне!“.

[4] Всички подчертавания в текста са на адресата.

[5] Отстрани към думата е изписан едро удивителен знак.

[6] Освен че са подчертани, към думите отстрани в ляво е изписан и въпросителен знак.

[7] Към изречението отляво е спусната надебелена черта.

[8] Освен подчертаванията към последното изречение е теглена черта.

№ 447

Препис[1] на писмо IA № 3916, 13 септември 1918 г., Берлин, на държавен и военен министър генерал от артилерията барон фон Щайн до берлинската банка Дирекция на Дисконто-Гезелшафт, Берлин

Във връзка с любезното писмо от 19.4.18 г. относно Консорциума за новобългарските области.

След като българското правителство отчужди мина „Бор“ и възложи на една комисия да определи цената на обезщетението, което да се плати на френските предишни притежатели, изглежда наложително да се занимаем по-отблизо с повдигнатия в моето писмо от 16.4.1918 г. IA 1704 въпрос, по какъв начин след придобиване на мината ръководеният от Дисконто-Гезелшафт консорциум възнамерява да осигури за германските нужди производството от „Бор“.[2] Тамошното писмо от 19.4.1918 г. наистина дава да се разбере, че принципно се възнамерява, за германската група, съобразно паричното ѝ участие, да се запази 75% от производството на „Бор“ и то на черна мед, рафинирана мед и шлака, съдържаща мед, както и от всички в необработено състояние подготвени за извозване медни руди и меден витриол. С това обаче още не се дава достатъчна гаранция, че тази продукция в действителност ще се доставя за германско потребление, на което, както по-рано вече съм подчертал, Имперското ръководство в интерес на местното народно стопанство трябва да отдава най-голяма стойност. За да се постигне този резултат, най-предано поставям на обсъждане следните мерки:

1). Поеманите от германските консорти акции на учредяващото се според българското право акционерно дружество стават поименни и тяхното преотстъпване се обвързва със съгласието на дружеството. Дружеството поема към Райха задължението, прехвърлянето на тези поименни акции на неграждани на Райха да се извършва само със съгласието на Райха.

2). Дружеството се задължава към Райха, приспадащата се на германската група част от продукцията на „Бор“ да предоставя основно на германски потребители и да задейства сключването на дългосрочни договори за доставка със същите веднага след прехвърлянето на мината. То се задължава по-нататък да сключва договори за доставка с други, освен германски потребители, само с разрешението на Райха.

3). Дружеството поема задължението, в сключените с разрешението на Райха с чужденци договори за доставка да включи по такъв начин „военната клауза“, че договорите да бъдат невалидни в случай на война, в която е замесена Германия.

Моля най-предано да се вземе становище по тези точки и по-специално да се провери, по какъв начин би могло да се повлияе сега върху споменатото в т. 2 сключване на дългосрочни договори за доставка с германски заинтересовани лица.

Едновременно с това искам да помоля за изпращането на препис на сключения между консортите договор, също да помоля за съобщение, дали междувременно са приети други консорти. Фирмата „Арон Хирш и Син“ извести неотдавна, че поисканото от нея включване в консорциума било окончателно отхвърлено.[3] Моля за любезна информация относно изигралите решаваща роля за това основания. В случай че там междувременно започнат по-нататъшни преговори с България, моля да ми се съобщи най-любезно техният резултат.

Относно повдигане на други някои претенции по повод прехвърлянето на „Бор“ от страна на Райха върху консорциума, си запазвам правото за по-нататъшна информация.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.

Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Преписът е направен в германското Стопанско министерство (Reichswirtschaftsamt), където очевидно е било изпратено копие от писмото на фон Щайн от 19.4.18. Без това да е отбелязано върху документа, преписът е бил нужен във връзка със следващия док. 448.

[2] Виж док. 410, 411.

[3] Виж док. 411.

№ 448

Препис на писмо IA № 3916, 13 септември 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Стопанско министерство до държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце, Берлин

Имам честта да изпратя препис за любезно сведение. Едновременно смея да помоля за любезно изявление, дали във връзка с участието на Райха в по-нататъшните преговори с България там вече е предприето нещо. Според намиращи се пред нас сведения на Военното министерство, на Имперската военна служба и на Дисконто-гезелшафт, преговорите с България са се са проточили във времето поради това, че България създава трудности по въпроса за заплащането. Членовете на българската комисия по отчуждаването искат, както изглежда, да постигнат една възможно най-висока оценка на мината, въпреки че чистата печалба не би отишла в България, а във френското дружество. Напротив от германска страна се застъпи с натиск една отговаряща на становището на германските експерти премерена оценка.[1]

Вероятно от българска страна по-нататък съществува намерение да се разграничи цената за отчуждаването и цената, която трябва да платят германско-австрийските купувачи, и последната да се определи по-високо. По мое мнение по принцип не може и дума да става, по този начин да се признае на България специално предимство, още повече че с това само биха се подхранили бъдещи оплаквания от френска страна, че е било извършено занижаване на оценката при отчуждаването.

След правителствената смяна в България преговорите се оказаха в задънена улица. При настоятелния интерес, който съществува от германска страна за тяхното скорошно приключване, би било препоръчително, предстоящото, доколкото е известно, посещение на българския финансов министър да бъде използвано за ускоряване и по възможност за приключване на преговорите.

Приложен е препис[2] на касаещо работата писмо на Военното министерство, Имперска военна служба от 29.7.1918 г.

Препис на това писмо заедно с приложението е изпратено на г-н държавния секретар на Имперската хазна и на Военното министерство.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Сравни док. 441.

[2] Приложението липсва.

№ 449

Телеграма № 2156, 17 септември 1918 г., Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник поручик барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Von Hofrat zu Hofrat [от придворен съветник за придворен съветник].

Тайно!

При Добро поле сърби, французи и гърци напълно прегазиха българските линии. От българска страна не е оказана почти никаква съпротива въпреки собственото числено превъзходство. Операцията на врага се насочва, по сведения на пленници, към железопътната линия Демиркапу–Велес. Досега българите са отстъпили 10 км на [един фронт] широк 30 км. Достигне ли се Демиркапу от врага, то Първа българска армия е загубена. Ежечасно се очаква английска атака на Вардар. Главно командване Шолц преценява положението като много сериозно, Върховното армейско ръководство също. В отсъствие на генерал Жеков, генерал Тодоров е помолил за шест германски дивизии. Ние обаче можем да изпратим само една бригада, която може да се намеси най-рано след 10 дни. Вероятно по-късно ще може да се отпусне още една бригада. Генерал Лудендорф се обърна към Австрия с молба да предостави на разположение на българите военни части.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

№ 450

Телеграма № 2158, 18 септември 1918 г., Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до германското Външно министерство, Берлин

Von Hofrat zu Hofrat [от придворен съветник за придворен съветник].[1]

Във връзка с телеграма 2156.[2]

Тайно! Генерал Тодоров телеграфира вчера на фелдмаршал фон Хинденбург:

„Развиващите се от вчера събития на Южния фронт и техният за нас неблагоприятен бърз ход ме принуждават да призная, че нашето предвиждане за слабостта на нашия фронт, както Ваше Превъзходителство в поредица от телеграми изложи, ще се изпълни. Подсилване на Македонския фронт със значителни германски военни сили в найкратко време е абсолютно необходимо не само, за да се спре натискът на неприятеля от Добро поле до Вардар, но и чрез контраатаки да се възстанови старото положение. Един пробив на неприятеля в долината на Вардар, който не е изключен при моментното положение, би бил катастрофален за Първа армия, тъй като единствената железопътна връзка би била отрязана и армията би била принудена да предаде сегашните си, укрепявани с години позиции, и да се оттегли още на север. С оглед на сведената до минимален размер способност за придвижване на нашите войски това отстъпление би било една трудна операция, при която част от артилерията ни неизбежно би останала в ръцете на врага. Като се позовавам на телеграма № 5820 от 24. 12. 1917 г., моля Ваше Превъзходителство да разпореди да бъдат изпратени възможно най-бързо подкрепления в размер на най-малко 6 дивизии с прилежащата им тежка и лека артилерия. Смея да помоля за известие за взетото решение.“

Фелдмаршал фон Хинденбург отговори днес:

„Както е известно на Ваше Превъзходителство Германия се намира в най-тежка борба на Западния фронт. За нея трябва да бъдат мобилизирани всички сили. Трябва да се приеме, че тук ще се реши изходът на цялата война. По тази причина аз вече бях принуден да отклоня молбата на Главнокомандващ Шолц за изпращане на една цяла германска дивизия. Мога да предоставя на разположение на Групата армии само части от една подсилена пехотна бригада, които трябва да се извикат от Севастопол. Ще се опитам да освободя други сили, но в момента нямам нищо определено предвид. За подкрепление на Македонския фронт с императорска и кралска войска[3], на първо време 1 дивизия, се свързах преди пристигане на телеграмата на Ваше Превъзходителство с Главно командване Баден, но още не съм получил отговор.

Най-дълбоко съжалявам, че не мога да удовлетворя по-нататък желанието на Ваше Превъзходителство. При сегашното извънредно напрегнато военно положение българското Главно армейско ръководство трябва да се опита, с наличните собствени сили, които не би трябвало да отстъпват по численост на неприятеля, да се справи с положението. Загуби на части от терена трябва да се вземат предвид.

Мисля, че трябва да посъветвам Ваше Превъзходителство от Ваша страна също да се свържете с Главно командване Баден за подкрепление.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQ, Bd. 13.

---

[1] Отбелязано е, че телеграмата е предадена в 12,40 ч. (на 18 септември 1918 г.) за придворен съветник Раймке. Телеграмата Лерснер предава 20 мин. по-рано – в 12,20 ч.

[2] Това е док. 449.

[3] Австро-унгарска войска.

№ 451

Телеграма № 1106, 18 септември 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Спа]

Барон фон Лерснер ме информира за телеграмата на генерал Тодоров до фелдмаршал фон Хинденбург,[1] в която той моли за 6 германски дивизии в подкрепление на Македонския фронт и за отговора на фелдмаршала.

Българският шарже д‘афер[2] помоли днес също и мен от името на своето правителство спешно за 6 германски дивизии за генерал Тодоров. Аз отговорих, че макар и да имаме най-добрата воля, не бихме могли да вършим чудеса. Силите, за чието изпращане за Македония нашето Върховно армейско ръководство би могло да поеме отговорност, за съжаление са значително по-малко, отколкото изискването.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQ, Bd. 13.

---

[1] Док. 450.

[2] Д-р С. Никифоров.

[3] В полето на телеграмата бележка, че същата се изпраща за информация на г-н майор Нийман.

№ 452

Шифрована телеграма № 619, 18 септември 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

За пълномощен министър фон Розенберг.

Говорих с Ляпчев, както в доклад № А 300 от 27 август[1], за аванса от 250 милиона лева и му предложих най-напред само благоприятния за нас вариант с молбата, в случай че той нещо не му изглежда приемлив, да обсъди с мен работата по-нататък. Ляпчев не даде да се чуе нищо повече по това, аз обаче научих поверително чрез Кредитна банка, че нашето предложение не намира никакъв отзвук у него, защото той чувства посредничеството на Народната банка като опекунство. Възможно било обаче той да е готов, при връщане към предишната пряка процедура, да ни обяви, че оставя авоарите до края на войната в Берлин.

Тъй като нашата политическа цел беше преди всичко тук да се окаже приятелска отзивчивост, аз се срещнах още веднъж с Ляпчев и в течение на разговора му казах, че ние, макар и с неудоволствие, бихме могли да се съгласим да се върнем към предишния начин на процедиране, ако българското правителство заяви, че за евентуална употреба на авоарите в неутрална чужбина иска да се споразумява с нас при всеки отделен случай. Ляпчев, който преди това беше намекнал, че при новите условия по скоро няма да се възползва от нашата „любезност“ и ще преустанови работата до пътуването си за Берлин, изглеждаше много зарадван за тази перспектива, но също до известна степен и неприятно засегнат от исканото заявление, което по-рано не бяхме изисквали. Той изобщо не възнамерявал, уверяваше ме той, да реализира авоарите в неутрална страна, даже защото неговата собствена политика също налагала в интерес на България да се избягва отслабването на германската валута. Не можел обаче да упълномощи сам себе си за формално изявление и не било препоръчително, да се изпросва съгласието на Министерски съвет, където такова предложение нямало да направи добро впечатление.

Напразно се опитвах да разсея опасенията на г-н Ляпчев и накрая обещах да съобщя неговите желания на моето правителство.

Моля за инструкция, дали трябва да се настоява на нашето искане.[2] Тогава бих се опитал да се повлияе на Ляпчев или да проточа работата. Може би връзка с левовия кредит (телеграма 600) би могла да предложи решение. В този случай обаче настоятелно съветвам, това желание да бъде формулирано като „приятелско предложение“, в никакъв случай като „условие“.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Виж. док. 439.

[2] От Берлин с хюз-телеграма № 574 на 19 септември фон Щум (директорът на Политическия отдел към Външно министерство) съобщава на Оберндорф в София: „Имперската хазна е съгласна, щото да не се иска формално изявление на българското правителство или на министър Ляпчев за използването на 250-те милиона лева. При съобщаване на нашата готовност за отпускане на заема по предишната процедура Ваше Високоблагородие обаче от Ваша страна трябва да обявите, че ние предпоставяме, че с оглед на нашата валута парите ще се използват за плащания в чужбина само в съгласие с германската Райхсбанк.

Във връзка с това, моля под формата на приятелско предложение да предявите желанието ни за левовия кредит за тютюн. За този кредит биха могли да бъдат избрани същата форма и същите условия, както за 360-милионния левов кредит.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3; Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.) Същият този текст се съобщава и на държавния министър Шрьодер.

№ 453

Телеграма от 20 септември 1918 г., София, на цар Фердинанд I до германския император Вилхелм II, Берлин[1]

Чрез моя пълномощник в Твоята Върховна квартира, генерал Ганчев, още веднъж настойчиво помолих шефа на Генералния щаб генерал-фелдмаршал фон Хинденбург, да провери положението на моята войска на Македонския боен театър и предвид неприятелското превъзходство при Черна, възможно най-бързо да предостави подкрепление. С пристигането на свежа германска войска ще се съживи увереността на моите, отслабени от тежки боеве войскови части и ще ги убеди в това, че в часа на нуждата Германия стои на тяхна страна. Моля да се направи всичко, за да се облекчи моето положение; помощта е необходима незабавно, защото връзката Ниш – Дойран е застрашена в най-опасния пункт при Криволак и с това е заплашено положението на целия франт. Без бърза подкрепа няма да може да се предотврати една катастрофа, чиито последици могат да бъдат съдбоносни за нашето общо дело.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Шифрованата телеграма се изпраща чрез германската легация в София до Външното министерство в Берлин.

№ 454

Телеграма № 1115, 21 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Върховна главна квартира

Пълномощният министър София[1] телеграфира на 19 септември:

„Тъй като отговор от Никифоров все още липсва, г-н Малинов, който последните дни беше – много[2] – загрижен за военното положение, днес ме помоли и аз от своя страна да се застъпя за неговата молба за подкрепления. Аз уверих, че нашето Върховно армейско ръководство със сигурност ще направи всичко за България, което при тежките боеве на Запад е по силите му. Полковник фон Масов, който е във връзка с българското Главно армейско ръководство, с Главно Командване Шолц и цар Фердинанд, ми каза, че положението действително е сериозно, но още не безнадеждно. Наистина врагът е направил широк пробив при Черна, но на други места е бил отблъснат. Българската войска отчасти била напълно капитулирала, отчасти се сражавала много добре.“

По-нататък 20 септември: „Полковник фон Масов телеграфира на Върховното армейско ръководство:

„Ако собственото положение позволява, струва ми се препоръчително, на българите да не се отказва сега нашата подкрепа. Даже ако пробивът на Черна се спре, остава да се има предвид, че доверието на българската войска в собствените сили повече не достига и че дисциплината чрез политическите машинации от предишното лято е разхлабена. При бавния начин на воденето на войната на Балканите помощ идва не много късно!

Отдаде ли се на неприятеля да разклати Македонският фронт още на друго място, възможно е рухване, което в тази война повече не ще може да се поправи.“

И във връзка с това също на 20 септември: „От военния пълномощник[3] узнавам поверително, че вчера цар Фердинанд е телеграфирал на Негово Величество Императора, касаело се за тежко сътресение на Македонския фронт, поради дълга война и политически интриги доверието на българите в собствените сили било паднало. При тежкото изпитание, което Съюзът имало да изтърпи, той моли Германия за подкрепа.

Днес Царят възложи на г-н фон Масов да замине при Негово Величество, за да измоли помощта на Германия, за което полковник фон Масов незабавно отпътува за Върховната главна квартира. Преди отпътуването Негово Величество още веднъж настоятелно му изложил сериозността на положението: В Македония не ставало дума, както на Западния фронт, да се отстъпи на подготвени позиции, а за настроението в страната, положението на правителството, по-нататъшното съществуване на Съюза и бъдещето на нашата източна политика. Като приятел на Германия той трябвало решително да се обяви срещу изпращането тук на австрийски войски.[4] Това предложение свидетелствувало за недостатъчна държавническа проницателност. Австрийците щели да използват своята помощ в силен пропаганден план срещу нас. Искали се – германски – войски. Новината за пристигането на австрийска войска освен това изобщо не би подействала успокоително в страната и на фронта.

Полковник фон Масов, който сам много е загрижен от сериозността на положението, още повече и от политическото, се надява, че бърза помощ, дори и ако тя не отговаряла на тукашните искания, ще подейства успокояващо. Той ми изказа строго поверително загрижеността си, че Главно Командване Шолц, което не било преживяло катастрофата на Втората балканска война, можело да надцени съпротивителната сила на българите.

Малинов беше вчера вече много възбуден. Опасявам се, че той все повече ще губи нервите, ако скоро не дойде помощ.“

Същото на барон фон Лерснер.[5]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Оберндорф.

[2] Всички подчертавания в документа са на адресата.

[3] Фон Масов.

[4] Сравни док. 453.

[5] До Лерснер телеграмата е под № 2273.

№ 455

Телеграма № 1118, 21 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Върховна главна квартира

Във връзка с № 1115.[1]

Телеграфирах на барон фон Лерснер:

Съобщените на Ваше Високоблагородие три телеграми от София показват, колко е сериозно положението в България. Зная, че генерал Лудендорф проявява пълно разбиране за тежките последици, които би имало едно отпадане или крушение на България за общия Четворен съюз, особено за нашите турски съюзници. Ясно е, че от политическа гледна точка би могло само да се ходатайства, едно такова окаяно положение да се предотврати чрез оказване на всяка възможна подкрепа. Ако все пак аз се въздържам да дам предложения, това става заради разбирането, че изискванията на нашия Западен фронт в момента трябва да предхождат всички други интереси и че само Върховното армейско ръководство е в състояние да прецени, доколко при настоящото положение може да се поеме отговорност за даване на войска за други цели.

Българският шарже д‘афер[2] се появи още веднъж във Външното министерство, за да измоли по поръчение на своето правителство настоятелно и много подчертано незабавното изпращане на исканите шест дивизии.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Това е док. 454.

[2] Д-р С. Никифоров.

[3] В полето на документа ръкописни бележки „Напълно изключено! Нуждаем се от всеки човек на Западния фронт. Могат при лошите ...връзки да бъдат там едва през ноември. 2 австрийски дивизии, които са ни изпратени, ще дадем на България.“ и др. неразчетени.

№ 456

Телеграма № 1124, 22 септември 1918 г., Берлин, на директора на Политическия отдел на германското Външно министерство пълномощен министър Вилхелм фон Щум до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Парквила[1]

Пълномощният министър София[2] телеграфира 22 септември:

„Малинов беше днес вечерта извънредно деприминиран и зает изключително с военното положение. Той няма доверие в духа на войската. Финансовият министър Ляпчев, току-що завърнал се от Главната квартира [Кюстендил], докладва също много обезпокоителни неща: В центъра били избягали четири полка.[3] Малинов веднага е изпратил отново други. Той непрекъснато подчертаваше, колко спешно необходима била бърза помощ, за да се предотврати една катастрофа. От австрийците наистина била обещана една дивизия, но все още не е изпратена. Когато той със съжаление изтъкна, че ние и Австрия преди няколко седмици не сме били обърнали достатъчно внимание на неговата нота, в която той молел за помощ, аз внимателно посочих, че все пак не толкова числеността, колкото духът на определени български военни части са виновни за поражението. За духа обаче ние не носим отговорност.[3] Уверих министъра, че ние със сигурност ще направим всичко, което ни позволи положението и впрочем също го окуражих.“

Еднакъв текст до б[арон] ф[он] Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Само това е отбелязано за местонахождението на Грюнау.

[2] Граф Оберндорф.

[3] Изречението подчертано от адресата.

[4] Изречението подчертано от адресата. Освен това към пасажа от „аз внимателно посочих“ до края от ляво са изписани две вертикални черти и има ръкописна бележка, която не разчитаме.

№ 457

Телеграма № 1125, 23 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Парквила]

Пълномощен министър[1] София телеграфира на 21 септември:

„В резултат на пробив при Черна трябва да се извърши и преместване на българския център назад към Худова. Цар Фердинанд и финансовият министър Ляпчев заминаха за фронта. Австрийците са обещали, както ми каза Добрович, изпращането на една дивизия, освен това те искат, за да улеснят изтеглянето на българските военни части от Албания, съответно да засилят тамошните си военни части.“

Същият текст до б[арон] ф[он] Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Оберндорф.

№ 458

Телеграма № 1126, 23 септември 1918 г., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Парквила]

Българският шарже д'афер[1] е прочел вчера лично на г-н Райхсканцлера следната телеграма на г-н Малинов и е оставил препис:

„Съобщете незабавно, че положението на българския фронт става опасно. Последиците биха могли да бъдат съдбоносни. Всеки от нашите съюзници, Германия, както и Австро-Унгария, е отговорен според известната Военна конвенция да ни осигури най-малкото 6 дивизии. Предвид на сериозното бедствено положение ние настояваме на нашите права и молим без забавяне да ни се постави на разположение исканата помощ.

Надяваме се, че в Берлин и Виена добре се разбира, че положението на нашия фронт може също да компрометира общата ни кауза.

Българското армейско ръководство заявява, че само с нашите собствени сили не е възможно в момента да се окаже достатъчна съпротива на врага. Ние констатираме, че този глас на нашето армейско ръководство не беше чут нито в Спа, нито в Баден.

Вярваме, че съюзническите правителства правилно схващат нашето положение, ще се заемат с него и възможно най-скоро ще изпълнят съюзническите си задължения.

Надяваме се, че тази молба на българското правителство и на българската войска ще бъде приета благосклонно и веднага ще ѝ бъде отговорено.“

Г-н Райхсканцлерът е отговорил на г-н Никифоров, че правното положение, дали според съществуващите договори ние сме задължени да увеличаваме още повече нашите намиращи се вече в България военни части, щяло съвестно да се провери, но имало малко практическо значение предвид нашата, и без това налична добра воля. Ние сме били убедени във важността на Македонския фронт и готови да помогнем, само доколкото това по някакъв начин било възможно. И ние сме имали трудни боеве на Запад. При все това генерал Лудендорф бил решен да предостави на разположение на българското армейско ръководство две настоятелно искани за нашия Западен фронт и разрешените австрийски дивизии.

За използване при В[ърховното] а[рмейско] р[ъководство].

Острият тона на българското известие очевидно трябва да се отнесе към несръчността на превода. Неговото предметно съдържание би трябвало най-малкото отчасти да е изпреварено от разпоредбите, които генерал Лудендорф междувременно е предприел по достоен за благодарност начин. Дали извън вече разпореденото изпращане на военни части могат да бъдат отпуснати още други сили, може да прецени и реши само Върховното армейско командване. В това отношение и поради политическото значение на българския въпрос смея да взема отношение към изявленията на г-н Райхсканцлера в телеграмата от 21 септември.

На барон фон Лерснер същото.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Д-р С. Никифоров.

№ 459

Шифрована телеграма № 1130, 24 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство в Берлин барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Спа]

Тайно.

Императорският пълномощен министър в София[1] съобщава на 23 т.м.:

„Военното положение се влошава постоянно. Прилеп и чстваният като люлка на българската култура Охрид трябва да се изоставят, нещо, което наред с отзвука в Албания, дълбоко ще подтисне тукашната общественост. Общественото мнение досега беше относително спокойно, с най-точното изясняване на събитията обаче настроението започва да се насочва срещу кабинета на Малинов, който май трябва да бъде заменен от един по-силен коалиционен кабинет.

Аз също се съмнявам, дали Малинов би бил човекът, който да се справи с една тежка катастрофа, каквато изглежда не се изключва. Финансовия министър Ляпчев, който вчера се завърна от Главната квартира, намерих крайно песимистично настроен и безпомощен. Той се оплакваше, че оттеглянето било задействано прекалено късно и се съмнява, дали водачите са държали войската достатъчно добре в ръцете си. Привикналите от две години със своите окопи войници били деморализирани от изоставянето на позициите. Внушаващи опасния явления се проявявали даже при добрите дивизии.

Мисълта за сепаративен мир изглежда вече никъде няма почва: напротив, всичко се надява на подобрение с германска помощ. Смени ли се настроението обаче, може, както налагат събитията, положението коренно да се измени и да ни постави пред една announced неможеща отново да се поправи катастрофа."

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Граф Оберндорф.

№ 460

Шифрована телеграма № 642, 24 септември 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Отговор на телеграма № 574 (А 38976) и във връзка с телеграма № 630.[1]

Министър Ляпчев, когото уведомих устно и с писмено изтъкване на засягащата нашата валута предпоставка от отказ при формално заявление, чрез д-р Стоянов току-що ме помоли: ние сме могли да внесем незабавно 250-те милиона както в предишни случаи при Дисконто-Гезелшафт. Нуждата от пари внезапно била станала наложителна, защото вследствие на последните военни събития банкнотната потребност на банките заплашвала да се повиши по такъв начин, че трябвало да се създаде покритие.

Предоставям телеграфно сведение.

На мой въпрос д-р Стоянов прибави, че вследствие на военните събития последните дни са станали неблагоприятни да се обръща към Ляпчев за левовия кредит. Той щял обаче в скоро време да го направи и не очаквал принципни затруднения. Единственото опасение той .[2] в това, че чрез кредита и сега даже ненормално изгодният курс на марката в България още би се покачил. По този въпрос той искал да говори с д-р Щанге.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 88/3.
Bonn, PAAA, Bulgarien 7, Bd. 39.

---

[1] Виж док. 452.

[2] В оригинала е отбелязано, че тук липсва група шифър. Вероятно думата е „вижда“.

[3] В полето на първия лист на документа, с дата 25 септ. 1918 г., има ръкописна бележка, която гласи: „Съобщено на г-н д[ържавния] с[екретар] Шрьодер и г-н Мюлер, Имперска хазна. Същевременно работата е обсъдена с г-н Шрьодер.“

№ 461

Телеграма № 1134, 25 септември 1918 г., 7.15 ч. сутр.,[1] Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира, императорския легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Вилхелмсхьое]

Моля да предложите на Негово Величество[2] следната телеграма до Негово Величество Царя на България:

„В сериозните часове, които Ти и Твоя народ трябва да преживеете, моите мисли са неотлъчно с Теб. Съзнанието, че Ти си този, който държи с твърда ръка кормилото, е за мен извор на безкрайно успокоение. Аз знам, че Ти, който си преживял в живота си толкова тежки дни и въпреки това си запазвал хладнокръвие, и този път ще станеш господар на положението. Аз съм дълбоко проникнат от разбирането, какво е поставено на карта за нас в България. Затова действам не само в Твой, но също в собствен интерес, когато правя от своя страна най-крайното, за да Ти помогна. Бог да закриля Теб и Твоята страна.“[3]

В случай на най-височайшето съгласие моля изпратете телеграмата оттам. Телеграфно съобщение Лерснер.[4]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] От 25 септември 1918 г. събитията в България и в отношенията с Германия се развиват особено драматично. Предвид на това в анотациите на документите (от № 461 нататък) съобщаваме времето, в което те са произлезли – по-специално телеграмите. Към някои от документите часът липсва.

[2] Вилхелм II.

[3] Отговорът на Грюнау е написан в полето на бланката саморъчно и гласи: „Вилхелмсхьое, 26 септ. 1918, № 10. Външно Берлин. Спешно! № 574. На телеграма № 1134. По отношение на съобщената с тел. № 573, изготвена от военна страна Височайша телеграма до цар Фердинанд и във връзка със създаденото от България ново положение се отказах от внасянето на нов проект

за телеграма и очаквам евентуално ново указание.“ (Сравни док. 462.)

[4] Телеграмата не се изпраща, но подготвеният текст се изговаря от Лерснер в хюз-разговор с Ганчев същия ден, 25 септември 1918 г. (Виж док. 464.)

№ 462

Телеграма № 1135, 25 септември 1918 г., 8.45 ч. пр. об., Берлин, на директора на Политически отдел в германското Външно министерство пълномощен министър Вилхелм фон Щум до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Вилхелмсхьое]

Телеграфирах до София:

„Генерал Ганчев телеграфира по поръчение на цар Фердинанд на O.H.L.[Върховното армейско ръководство], че България трябвало да моли за незабавно примирие. Царят – изглежда – искал да напусне страната си. O.H.L. пуска в действие всички лостове, за да предотврати двете неща. В същия смисъл барон фон Лерснер е разговарял с генерал Ганчев по Хюз. В[аше] П[ревъзходителство][1] трябва също от Ваша страна да повлияете с всички средства и с най-остър натиск за това, щото да предотвратите необмислени и по наше твърдо убеждение неоправдани от положението стъпки. Генерал Лудендорф е изпратил още една германска дивизия към България и вероятно ще нареди да я последва друга. От всички страни са потеглили германски военни части; всички железопътни и водни пътища ще се използват до границата на капацитета им. От Турция, от Румъния, през Черно море, отвсякъде пристига германска помощ. Към София се разполагат германски военни части. От това българското правителство и българският народ трябва да извадят заключение, че Германия не изоставя своите съюзници в нужда и трябва да почерпят нова смелост от това разбиране. Само ако България се съвземе и не хвърли оръжието твърде рано, нищо още не е загубено. Какво се поставя на карта за българския народ и за Царя, ако действително се реализира злополучната идея за молба за примирие, е ясно. Молбата за примирие би била първата стъпка, от която би трябвало да последва пълното и безусловно покоряване.“[2]

Еднозначен текст за б[арон] фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Оберндорф.

[2] Сравни док. 464.

№ 463

Документна пратка №1131, 25 септември 1918 г., 12.30 ч. об., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау,[1] Вилхелмсхьое

По-долу стоящ текстът на подписания на 24 протокол за Добруджа и въпроса за Марица:[2]

1) Германия, Австро-Унгария и Турция отстъпват в полза на България без никакви компенсации в права, произтичащи за тях от чл. 1, буква 10, алинея 1 от мирния договор в Букурещ от 7 май 1918 г.

Северна Добруджа, взета предвид според гореспоменатата разпоредба спрямо частите, които се полагат на трите съюзника на България, се отстъпва безусловно на тази последната и ще съставя част от българската територия.

2) Гореупоменатото уговаряне влиза в сила след подписването на настоящия протокол.

3) Предаването на обозначената част на Добруджа на българските власти ще започне след 15 дни и ще трябва да бъде приключено възможно незабавно.

Главните, германско и българско, армейски ръководства ще представят незабавно рапорт за регулирането начините за това предаване.

4) Договаря се, че задълженията по отношение към България, произтичащи от договорите на Съюза относно българската територия, се разпростират отсега занапред върху визираната част на Добруджа.

5) България се съгласява относно източната ѝ граница, подложена на ректификация [поправка] в полза на Отоманската империя, по начин, че новата граница започва от ситуирана точка на север от селото Босна-кьой, където сегашната граница пресича река Марица и следва талвега на назованата река до Егейско море.[3]

България ще предаде на Отоманската империя територията към Марица, визирана в предходната алинея, 15 дни след предаването на частта от Северна Добруджа, обозначена в чл. 1 на настоящия протокол.

6) След тази ректификация на границата Отоманската империя в никакъв случай при никаква евентуалност не ще повдига каквито и да било териториални претенции срещу България.

7) България дава своето съгласие за сключените споразумения или които ще се сключат по сюжета [въпроса] за Кавказ между Отоманската империя и Германия или Австро-Унгария.[4]

Подписването[5] последва ad referendum, понеже за Турция окончателното ратифициране на Министерския съвет още отсъстваше и пълномощният министър Колушев и маркграф Палларини не притежаваха формално пълномощие.[6] Талаат паша, който днес отпътува обратно за Константинопол, обеща веднага там да придвижи по-нататък работата и при нужда да апелира до Султана.

Еднозначен текст за б[арон] фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Капитан барон фон Грюнау се намира в императорския влак на път от Кил за седалището на Върховната главна квартира в Спа.

[2] Текстът е на френски език, без изписване на аксантите.

[3] Към последната част на изречението адресатът е изписал от ляво на текста дебела черта и енергично поставен едър удивителен знак.

[4] По текста на протокола няма други данни.

[5] Текстът на документа оттук нататък е на немски език.

[6] Срещу думите относно Палларини адресатът е изписал от ляво на текста вертикална черта, подчертал е тази част на изречението и е написал: „Все още не!“.

№ 464

Телеграма № 83, 25 септември 1918 г., 3.30 ч. сл. об., Върховна главна квартира [Спа], на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, в придворния влак

Телеграфирам на Външно министерство:

Царят на България е телеграфирал днес на полковник ф[он] Масов, че военното положение било катастрофално. Врагът настъпвал навсякъде. Градско било загубено. Врагът настъпвал към Велес, преминал Вардар при Градско и приближавал към Щип. Кюстендил бил завзет от 1000 революционери-мародери. Армиите от Струма до турската граница също така се разпаднали.

Полковник фон Масов е отговорил по убедителен начин, на Царя да се даде съвет да запази спокойствие и да постави на отговорен пост генерал Савов.[1]

Генерал Ганчев току-що телеграфира на O.H.L. [Върховно армейско ръководство], българското правителство и ГАР[2] искали незабавно безусловно примирие. Царят молел за становището на нашето O.H.L.

Във връзка с това имах следния Хюз-разговор с генерал Ганчев.[3]

Аз:

Пред всички неща: Запазете хладнокръвие! Ние сигурно ще направим каквото е по силите ни. Погрижете се само затова, че Царят да остане спокоен. Негово Величество е преживял толкова тежки ситуации през живота си и винаги е оставал господар на положението, че и този път трябва да се получи. Неговите приближени, и сред тях аз считам Вас преди всички, трябва да останат хладнокръвни и спокойни и да защитят Царя. Напомням Ви за лятото на 1913 г. и за дните, когато през септември 1915-та опозицията искаше да вдига революция. Да даде Бог да излезем от тази трудна ситуация и първото нещо за това е: да не хвърляме оръжията. Царят е един така велик мъж и сега държи в ръцете си съдбата на Централните сили. Ние гледаме изпълнени с доверие към него и сме твърдо убедени, че ще се справи и с тази ситуация. Ще направим всичко, което можем. Бог да закриля Царя!

Ганчев:

Не считате ли за целесъобразна една скорошна среща на Царя с Н[егово] В[еличество] Императора?

Тъй като знаех, че Царят е стегнал куфарите, отговорих:

Веднага щом положението бъде овладяно, ще бъде непременно необходимо, щото монарсите да се срещнат. Масов заминава днес вечерта с лични поръчки от Императора по най-бързия път за София.

Ганчев:

Погрижете се, че германското Върховно армейско ръководство да ни изпрати незабавно войска, тогава всичко отново ще бъде добре!

Аз:

Веднага отивам при ген[ерал] Лудендорф и ще направя всичко, войска съвсем сигурно идва.[4]

На тук последвало заседание генерал Лудендорф обеща да направи всичко в човешките възможности: Една нова германска дивизия се придвижва от Крим през Константинопол за България. От Румъния ще се транспортират други германски военни части за Стара България и София. В Юскюб [Скопие] вече са пристигнали германски батальони. Всички жп-линии към Балканите и на Балканския полуостров са заети за транспорта на германски и австрийски военни части.

Фелдмаршал фон Хинденбург телеграфира съответно на генерал Ганчев и настойчиво предупреди против примирие.

Тук гледат на положението със спокойствие и се надяват, ако Царят издържи, ситуацията да бъде спасена. Само ако българите могат да издържат до известна степен, Юскюб ще остане в наши ръце.

Полковник фон Масов пристига утре преди обяд във Външното министерство.

При съгласие на Ваше Превъзходителство, ще продължа да въздействам по-нататък успокоително върху Ганчев, който по поръчение на Царя иска да говори още веднъж днес с мен по телефона.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Става дума за генерал Михаил Савов.

[2] Българското Главно армейско ръководство.

[3] Сравни док. 462.

[4] С това разговорът Лерснер – Ганчев завършва.

№ 465

Шифрована телеграма № 644 geheim, 25 септември 1918 г., 5.35 ч. сл. об., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Спешно.

След като, както Добрович ми казваше, генералщабният шеф Бурмов във вчерашния Коронен съвет бил все още изпълнен с надежди, днес обаче са пристигнали толкова обезпокояващи известия, че самообладанието тук започва изцяло да чезне и ако ние не се намесим спешно в голям мащаб, българската игра е загубена за нас.

Генерал Ганчев току-що ми прочете телеграма до нашата Върховна главна квартира, която приемам, че е позната. Според нея кабинетът Малинов със съгласието на българските ръководни военни служби обявява, че не може повече да воюва и че трябва да поиска примирие, за да спре проникването на врага.

Царят е помолил за изявление на Н[егово] В[еличество] Императора и на нашето O.H.L. [Върховно армейско ръководство], дали съществува възможност чрез спешно изпращане на подкрепления положението да се спаси.

Съвсем тайно.

Както Ганчев абсолютно секретно ми съобщава, вероятно защото засега българското правителство също не трябва да научава нищо за това, Царят е извикал от Виена своя предишен смъртен враг, енергичния генерал Михаил *Савов*.[1] От това проличава, от една страна, искреното намерение на Царя да задържи положението на всяка цена, от друга страна, той разглежда положението като опасно.

Припомних на Ганчев за нашите, намиращи се вече на път подкрепления и не скрих от него възмущението си, че изобщо е била спомената думата „примирие“. На това отгоре, едно такова изобщо не ще може да се получи от Антантата. Ганчев уверяваше, самият кабинет, в чиято слабост всички били единни, не мислел да влиза във връзка с врага, по-скоро било отправено едно последно допитване до нас. Ставало дума преди всичко за това, най-близките дни да се издържи и да се лавира, докато да пристигне достатъчно надеждна войска особено за София.

Междувременно правителството освободи от затвора популярния земеделски водач Стамболийски,[2] за да повлияе на своите многобройни привърженици сред разбунтувалите се войници, които, образували банди, правят страната все повече несигурна: Вчера банда, проникнала в Кюстендил, след като пленила много офицери, но след това ги освободила, се отправи в посока София. Надяват се да ги заловят по пътя. Междувпрочем Ганчев подчерта, измолените по-големи германски подкрепления би трябвало сега само да помогнат да се спаси отчаяното положение, след това ние сме можели отново да ги отзовем.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Виж док. 469.

[2] Името е изписано грешно – като „Стамболински“.

№ 466

Телеграма № 84, 25 септември 1918 г., 9 ч. вечерта, Върховна главна квартира, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [замък Вилхелмсхьое]

Телеграфирам на Външно министерство:

Според телеграма на Царя[1] до Масов, той е връчил на Министерски съвет грамотата за своята абдикация, който заседава по нея. Генерал Лудендорф, с която днес вечерта подробно обсъдих положението, настоятелно помоли Царя, да запази спокойствие и да предаде на генерал фон Шолц главното командване за България. Пет германски дивизии се придвижват от вчера вечерта към България. Турци маршируват към Марица под ръководството на ген. фон Зеект в защита на българите. Две австрийски дивизии се транспортираха за Ниш, друга австрийска дивизия се надява вече да премине под нашето O.H.L [Върховно армейско ръководство]. Генерал Лудендорф е издал по най-великодушен, безкористен начин всички, стоящи в човешките възможности, заповеди за запазването на България[2] и Неговата[3] династия.

Барон фон Грюнау получава информация.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Фердинанд I Български.

[2] На 25 септември 1918 г. в 10.30 ч. вечерта Лерснер телеграфира на Грюнау в замъка Вилхелмсхьое: „Спешно! Върховното армейско ръководство ще измолва за България следваща австро-унгарска дивизия. Ваше Превъзходителство смея покорно да предоставя на Вас тази молба във Виена любезно да се подкрепи.“ (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.)

[3] Фердинанд I.

№ 467

Телеграма № 1137, 25 септември 1918 г., 10.00 ч. вечерта, Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство в Берлин адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Телеграфирам на барон фон Лерснер:

„Моля при съобщаване на изпратения вчера телеграфически до Ваше Високоблагородие протокол за Добруджа[1] да обърнете вниманието на O.H.L. [Върховно армейско ръководство] върху това, че протоколът е подписан от посредниците само ad referendum, следователно още няма обвързваща сила. Ние много държахме да разговаряме предварително с O.H.L. по съдържание и форма на протокола, за съжаление обаче нямаше време за това. Великият Везир[2] и българският представител[3] трябваше да си заминат вчера вечерта. Едва вчера на обяд пълномощният министър Колушев получи пълномощието от София, да приеме предложената от нас база. Малкото все още налични следобедни часове едва стигнаха за това, споразуменията да бъдат формулирани на хартия и съюзниците да обединят мненията си по отношение на редакцията. Според точка 1 Германия, Австро-Унгария и Турция трябва да се откажат без каквито и да било компенсации от своите права, изхождащи от кондоминиума. Разбира се незасегнати остават задълженията, които сме поели спрямо Румъния за гарантиран търговски път Черна вода-Констанца. Освен това беше постигнато разбирателство между германските посредници и българския представител по това, че Германия ще се ползва в Добруджа по отношение на своите колонисти, църковни общини и училища най-малкото от същите права, както в Румъния.

Да обвързваме с Добруджа останалите наши политически и стопански искания би изглеждало нецелесъобразно, също и ненужно при настоящата обща ситуация, защото тези въпроси могат да бъдат решени при предстоящите преговори с България за уреждането на българския дълг.

Според точка 3 предаването на Северна Добруджа на българските власти трябва да започне в рамките на 14 дни[4] след окончателното подписване на протокола. Бих искал да приема, че O.H.L. няма да повдигне възражения по това. Ако не е възможно да се започне с действителното предаване в рамките на предвидения срок, то ще бъде достатъчен един дори символичен акт, който да покаже на българите, че се извършва предаването на управлението на българските цивилни власти. Ако изобщо още е възможно, да се възстанови клатещото се настроение в България чрез изпълнение на желанията за Добруджа, то опразването и предаването на Северна Добруджа трябва да се проведе с най-голямо бързина. Бих желал да препоръчам дори още сега, преди окончателно подписване на протокола, да се започне с подготовките, за да се даде на българите едно видимо доказателство за нашата добра воля. Бих бил благодарен на O.H.L. за информация относно това, колко време е необходимо за пълното опразване.

Срещу точка 4, която трябваше да бъде приета, защото иначе българският представител нямаше да може да подпише, вероятно Австро-Унгария ще повдигне възражения, така че може да се стигне до задраскване на този пункт.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Това е док. 463.

[2] Талаат паша.

[3] Недялко Колушев.

[4] В протокола е казано 15 дни.

№ 468

Шифрована телеграма № 645, 25 септември 1918 г., 10.25 ч. вечерта, София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Бързо!

Във връзка с тел. № 644[1]. Извънредно спешно.

Намерих Малинов, когото видях едва днес след обяд, много отчаян. Той моли, нека съюзниците да извиняват, всичко било загубено, България не можела повече и трябвало да капитулира. И досегашната съпротивителна сила на войската започнала все повече да се разлага. Хиляди вече марширували към София, за да свалят правителството и да постигнат насила мира. На изпратените срещу тях войници не можело да се разчита. Новините ставали с всеки час по-лоши. За разложението допринасяла невъзможността да се изхранят отстъпващите пред врага военни части. Заместник генералисимус Тодоров и двама армейски ръководители били заявили, че не могат да се бият повече поради пълната деморализация на войската и настоявали за незабавно примирие. При тези обстоятелства правителството се виждало принудено да помоли английския генерал[2] найнапред за едно 48-часово примирие, което трябвало да последват евентуални мирни преговори. Министър Ляпчев и генерал Луков трябвало да се свържат незабавно с неприятелите.

Напразно изтъквах на министъра, че това поведение би означавало самоубийството на България, когато много скоро пристигането на нашите войски вече би могло да спаси положението. Изтъкнах му, че е нечувано да се предприема една подобна решителна стъпка без предварителното споразумение със съюзниците. Той остана на становището, катастрофата не можела повече да се предотврати. Цар и правителство били одобрили решението, ние нека прощаваме. Тогава аз заявих, че при тези обстоятелства не ми остава нищо друго освен да уведомя моето правителство и да изчакам, какви заключения ще направи то от ситуацията. Малинов нареди да бъде уведомен за решението също така и австро-унгарския шарже д'афер.[3]

Правителството вижда във войската само метеж и разложение и е загубило напълно ума и дума пред настъплението на разбунтуваните войници към София. Не помага нито увещаване, нито обещания за помощ. Едва когато наши войски действително бъдат на място, ще направят впечатление.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Това е док. 465. Двете телеграми – № 467 и следващата № 468 – са изпратени едновременно.

[2] Генерал Милн.

[3] Палларини.

№ 469

Шифрована телеграма № 646, 25 септември 1918 г., 10.25 ч. вечерта, София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Извънредно спешно!!!
Бързо.
Тайно.

След разговора ми с Малинов (тел. № 645[1]) веднага отидох при генерал Ганчев и го попитах, какво след днес сутринта (тел. № 644[2]) е предизвикало промяната в поведението на Царя.[3] Тогава Ганчев[4] ми каза, че Царят бил в момента безсилен и добре е намислил абдикация. Той трябвало да отстъпи, когато Малинов заплашил с оставка, за да не насочи при сегашния бунт цялата омраза срещу себе си.[5] Ние обаче да сме оставили правителството да прави каквото си иска. Може би неговото предложение за примирие ще помогне да се спечели време или най-малкото, ако, както е вероятно, то бъде отхвърлено, да се успокоят метежниците. Че правителството би постигнало дори само в известна степен приемливи условия за примирие или мир, изглежда изключено. Всичко зависело от това, да сме имали скоро в страната и преди всичко в столицата достатъчно германски и австрийски войски, за да създадем на Царя свобода на действие и да направим възможна контраакцията.

Генерал Михаил Савов щял да отпътува днес от Будапеща за насам. За 30 септември било свикано Народното събрание, където политиката на кабинета можела да се натъкне на най-силна съпротива при Радославов и неговите хора.

Аз смятам, че загатнатият от Ганчев план да се свали кабинета и тогава да се открие една военна контраакция, е искрен, та нали става дума за Царя и неговата корона. Всичко зависи от това, дали вече навреме можем да хвърлим тук достатъчно войска.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Това е док. 468.

[2] Това е док. 465.

[3] Фердинанд I Български.

[4] Ганчев е в София.

[5] Сравни док. 469 с док. 470.

№ 470

Телеграма, 25 септември 1918 г., София, на царския български военен пълномощник в германската Върховна главна квартира генерал Петър Ганчев[1] до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, [Спа]

Моля да запазите строго секретно съдържанието на тази депеша, защото от това зависи главно успехът.[2]

Последните поражения на нашата армия на Южния фронт имаха като последица такова разложително въздействие върху същата, че една голяма част от военните поделения започнаха да напускат позицията и де се отправят с революционни и антидинастични намерения срещу столицата. Правителството на Малинов виждаше в това началото на революция и тъй като му липсваше енергията и средствата да усмири разбунтувалата се войска и да даде по-нататъшен отпор на врага, то взе решението да поиска примирие. Тъй като в момента Негово Величество Царят не разполага със сигурни военни части, на които би могъл да се опре, Царят е на мнението, че ако в този момент се противопостави на намеренията на правителството, това би предизвикало едно всеобщо движение в страната.Тъй като една борба с правителството в този момент би означавала освен това голяма опасност за династията и за нашия цялостен съюз, Негово Величество Царят се видя принуден да остави Малинов и неговите колеги да действат на тяхна собствена отговорност, за да спечели и време и по-късно с помощ на идващите германски и австрийски военни части да се противопостави на неприятеля и отново да въдвори ред в страната. Действията на кабинета Малинов не трябва да се разглеждат като произтичаща от цар Фердинанд, насочена срещу Четворния съюз акция, напротив.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Генерал Ганчев се е завърнал в София.

[2] В полето на документа стои бележка на Лерснер: „Докладвано на Н[егово] В[еличество] император Вилхелм II]".

№ 471

Препис на телеграма, 25 септември 1918 г., София, Двореца, на българския цар Фердинанд I до германския император Вилхелм II, [замъка Вилхелмсхьое]

Разложението на моята нещастна войска напредва с огромни крачки. Първа армия на Нерезов е в процес на разпадане, Втора армия без помощ е притисната, застрашена от гръцко и английско надмощие, без възможност да спаси артилерията си, защото не е на лице никакъв кон или впрегатно животно. Революционните войскови части вече заплашват София, навсякъде убиващи и опожаряващи. Правителството на Малинов изисква от мен примирие и незабавен мир. Връчих абдикацията си на Министерския съвет, същата на първо време още не е приета. Аз все още съм жив, утре може би не. Мисля, подобре е да остана тука, за да спася, каквото още може да се спаси.

Във вярност,
Царя[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] На другия ден, 26 септември, от замъка Вилхелмсхьое, от името на германския император се изпраща телетипна телеграма до българския цар:

„Изпратените от всички страни германски и австрийски военни части ще донесат на Твоята армия желаната помощ и незабавно ще предотвратят по-нататъшното настъпление на врага. Вчера ми беше съобщено, че предоставеният на Твое разположение Алпийски корпус бърза с голямо въодушевление към своята нова задача и така ще бъде при всички германски войници, които скоро ще пристигнат за борба на Македонския военен театър. Както аз самият, така и Ти също можеш да разчиташ на германските водачи и германските войски. Бог да е с нас!

С предани пожелания и поздрави". (ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2; Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.)

Телеграмата се подписва с псевдоним „Балкански". (Същият псевдоним използва българският Цар. Досега не ни е станало известно Вилхелм II да е използвал този същия.)

Записът на телетипното съобщение до Фердинанд I с подпис „Балкански" е съхранен във Военния кабинет на Императора в германското Военно министерство, Берлин.

№ 472

Телеграма № 1141, 26 септември 1918 г., 6.30 ч. сутринта, Берлин, на държавния подсекретар в германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Граф Оберндорф телеграфира днес рано:

„Що се отнася до мен, аз вече бях изтъкнал в най-остра форма пред Малинов приведените основания срещу примирието.[1] Той обаче не можеше повече да бъде спрян в във възбуждението си от разложението на армията и марша на въстаниците срещу София. Че пет германски и две до три други австрийски дивизии идват, информирах чрез министър Рашко Маджаров, тъй като Малинов днес през нощта вече не можеше да бъде открит за разговор. Затова аз издигнах най-енергични протести пред този водач на прогерманското крило. Той ми каза откровено, неговите колеги били загубили напълно самообладание и той, който искал да остане наш приятел при всички обстоятелства, нямал сила да спаси ситуацията. Катастрофата се развила за 12 часа. Вторник вечерта на Коронния съвет все още властвало пълно с упование настроение, след това обаче пристигнали новините за окупирането на Кюстендил от въстаници, за бунт и разложение сред дотогава така добрата 1-ва армия и решаващото падане на Щип. Ляпчев бил вече на път за Солун. Оставала единствената надежда, че Антантата ще откаже примирието.

Ганчев, когото след това още веднъж потърсих, потвърди, че Царят е предложил на правителството своята абдикация, правителството обаче отхвърлило и с това работата била приключена. Той не преставал да се надява. Да сме оставили правителството да прави каквото си ще, тъкмо достатъчно да изпадне в безизходно положение. Никой не ни пречел да накараме нашите войници да дойдат и тогава положението щяло да ни принадлежи.“[2]

Същото за б[арон] фон Лерснер.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Виж док. 468.

[2] Сравни док. 469.

[3] Телеграмата на граф Оберндорф е докладвана на Вилхелм II още същия ден 26 септември.

№ 473

Телеграма № 88, 26 септември 1918 г., Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

До Външно министерство телеграфирам под № 2249:

Върховното армейско ръководство получи следната новина:

1). България е прекратила военните действия. Мирна делегация е заминала днес през нощта за Солун.

2). Делегацията се състои от финансовия министър[1] и генерал Луков, същевременно с тях е заминал и американският шарже д‘афер.[2]

3). Блоковите партии са издали декларация, в която призовават народа да запази спокойствие и да изчака мира. България нямала друг изход освен да свали оръжията.

4). Престолонаследникът Борис е водил дълъг разговор с Малинов[3].

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Ляпчев.

[2] Мърфи.

[3] В полето бележка: „Известно на Н[егово] В[еличество].“

№ 474

Телеграма № 1143, 26 септември 1918 г., 10.40 ч. вечерта, Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Телеграфирам на барон фон Лерснер:

„Ваше Високоблагородие желаете да отговорите – от себе си – в официален тон на дешифрираната от барон фон Грюнау телеграма на генерал Ганчев. Предоставям за това да използвате следния ход на мисли:[1] Ние всички имаме пълно доверие в мъдростта на Царя. Никой у нас не мисли да го държи отговорен за безразсъдството на кабинета на Малинов. Ние напълно разбираме това, че Царят е трябвало да действа, както го направи, именно за да преведе кораба през прибоя и да предпази от щети Съюза, който той, при правилно разбиране на българските интереси, създаде и вярно пази. Колко трудно трябва да е било за Царя, привидно да се съгласи, знаем. Ние сме убедени, че мъдрата тактика на Царя и неговата целеустремена енергия ще възстановят положението. Не се съмняваме, че ще му се отдаде да обедини около себе си разбраните, благоразумни и доказали се в трудни ситуации елементи. По мнение на армейското ръководство, във военно отношение няма причина да се капитулира. Че от нас се прави всичко, каквото е в човешките възможности, за да бъдат навреме на място достатъчно силни военни части, на това Негово Величество може да разчита. С Божията помощ бурята ще бъде преодоляна за кратко време. В останалото оставям на Ваше Високоблагородие свобода на действие по отношение форма и съдържание на отговора.“

Моля да докладвате на Негово Величество и при това да отбележите, че един подобен, необвързващ за нас, но изпълнен с доверие отговор ми изглежда препоръчителен дори и тогава, дори и да се лъжем в Царя, което засега не бих искал да вярвам. Аз съм също на мнението, че не трябва да спираме до второ нареждане изпращането на нашите войскови части, още повече че те при напълно естествено бавното придвижване могат да бъдат спрени навреме на подходящо място.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Сравни с док. 470.

[2] Бележка в полето: „Докладвано на Н[егово] В[еличество]“. Що се касае до отговора за ген. Ганчев, съставя го Лерснер и, като уведомява Грюнау, на следващия ден 27 септември, телеграфира текста-отговор до Оберндорф в София, който от своя страна го предава на ген. Ганчев. Виж и сравни док. 474.

№ 475

Телеграма № 87, 26 септември 1918 г., 12.30 ч. полунощ, Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

До Външно Берлин телеграфирам под № 2247:

Спешно. Днес през нощта генерал Лудендорф ме извика, за да ми съобщи, че генерал фон Крамон бил телеграфирал, че според виенски сведения България искала да сключи незабавен сепаративен мир. При оповестяването на това намерение в София били изречени необуздани хулни речи срещу Германия, която била изоставила своите съюзници. В случай, че тази новина би се потвърдила, Австрия ще се договори с Румъния.

Генерал Лудендорф се присъединява към това схващане и моли Ваше Превъзходителство[1] да се разпоредите във връзка с Румъния.

Аз най-настоятелно посъветвах да не се прибързва и преди абсолютно сигурни новини, заради нашия враг Румъния да не изоставим нашия български съюзник.

Австро-унгарският военен пълномощник, фелдмаршал барон Клепш, който присъстваше при обсъждането, състави с мен и изпрати до своето Армейско ръководство следната телеграма:

„Съобщението на генерал Крамон за намерението на България да сключи сепаративен мир принуди г[ерманското] O.H.L. [Върховно армейско ръководство], въпреки цялата сериозност на положението на всички фронтове, да изпрати 5 дивизии, които в най-голямата си част ще се съсредоточат при Ниш.

Предвид висшата важност на положението O.H.L. моли, щото и от австро-унгарска страна, освен двете определени, да бъде предвидена най-малкото още една дивизия за България, тъй като се касае за гарантираната защита на връзката с Румъния и Турция.

Освен това O.H.L. е на мнението, че с Румъния би могло да се постигне разбирателство, в случай че най-напред в Берлин и Виена несъмнено се установи, че България действително сключва „сепаративен мир“.

Генерал Лудендорф ми каза, че българската армия изглежда напълно се била разпаднала. Той би съсредоточил при Ниш големи сили и би потърсил връзка на Запад с генерал фон Пфланцер. За него било важно преди всичко да спаси за нас медните рудници Бор и румънският петролен износ, който за нас бил условие за живот.

Искам да помоля най-почтително да наредите от името на O.H.L. на легационен съветник Хорстман да следи с най-изострено внимание Румъния, тъй като румънски безредици зад гърба ни биха повлияли катастрофално.

Дали изпратената от Украйна през Константинопол за България германска дивизия може все още навреме да навлезе в България, изглежда под въпрос, все пак тя е от най-голямо значение за защитата на Константинопол.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Държавният секретар фон Хинце.

[2] В полето бележка, че текстът на телеграмата е съобщен на Императора.

№ 476

Телеграма № 90, 27 септември 1918 г., сутринта, Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Телеграфирам на Външно министерство Берлин под № 2258.

Днес, четвъртък, рано сутринта, телеграфирах на граф Оберндорф:

„В случай, че Ваше Високоблагородие смята, че германски военни части трябва да се отправят за София, моля най-почтително за телеграфическо съобщение.“

На това граф Оберндорф ми отговори:

„Най-настоятелно препоръчвам по политически съображения възможно най-бързо да изпратите германски военни части за София и околността.“

Предпоставяйки съгласието на Ваше Превъзходителство, накарах след това генерал Лудендорф да изпрати следната телеграма на Главнокомандващия генерал фон Шолц:

„Присъствието на германска войска в София може да спаси положението в България. Затова издадох заповед, всички, преминаващи през София германски военни части да бъдат разтоварвани там и да се концентрират на пътя София-Пирот плътно западно от София. Официално тези военни части служат за тилова поддръжка на отстъпващата българска армия, в действителност те трябва да подкрепят Царя срещу неговото правителство. За ръководство на военните части моля Ваше Превъзходителство да изпрати веднага за София най-дейния германски генерал за поемане на командването. Той би трябвало да се свърже веднага с германската легация.“

На граф Оберндорф добавих по собствена инициатива:

„Германските военни части ще пристигнат вероятно в петък, 27-ми вечерта, или в събота, 28-ми, в София, те на първо време ще се състоят от около 2 пехотни батальона, 4 батареи и известно количество кавалерия. Тук в Спа гледат на положението съвсем спокойно, обнадеждено и определено се надяват да предотвратят българската катастрофа.

Мога ли, Ваше Високоблагородие, най-почтително да предоставя на Ваше усмотрение да уведомите генерал Ганчев за горестоящото.“

Генерал Лудендорф моли Ваше Превъзходителство сега вече да наредите да се изпратят по-нататъшни инструкции на граф Оберндорф и да се информира полковник фон Масов.“[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Бележка в полето: „Докладвано на Н[егово] В[еличество], 29 септември.“

№ 477

Телеграма № 91, 27 септември 1918 г., Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Телеграфирам на граф Оберндорф:

Моля най-почтително Ваше Високоблагородие да предадете на генерал Ганчев следния отговор на неговата телеграма до мен:

„Вашата ясна, прозорлива телеграма, на която аз бях се надявал, изясни светкавично ситуацията.

Ние всички имаме пълно доверие в мъдростта на Царя. Никой у нас не мисли да го държи отговорен за самоубийствените безразсъдства на кабинета на Малинов. Ние напълно разбираме това, че Царят е трябвало да действа, както го е направил, именно за да преведе кораба през прибоя и да предпази от щети Съюза, който той, при правилно разбиране на българските интереси, създаде и вярно пази. Колко трудно ще да е било за Царя, привидно да се съгласи, аз зная по-добре от всеки друг.

Ние сме твърдо[1] убедени, че мъдрата тактика на Царя и неговата целеустремена енергия ще възстановят положението. Не се съмняваме, че ще му се отдаде да обедини около себе си разбраните, благоразумни и доказали се в трудни ситуации елементи. По мнение на нашето Армейското ръководство, във военно отношение няма никаква причина да се капитулира. Че от нас се прави всичко, каквото е в човешките възможности, за да бъдат навреме на място достатъчно силни военни части, на това Негово Величество може да разчита. С Божията помощ бурята ще бъде превъзмогната в няколко дни.

Граф Оберндорф трябва да Ви е съобщил, че най-късно в събота, 28-ми, германска пехота, артилерия и кавалерия пристигат в София. Ако Вашият височайши Господар действа енергично, извика един енергичен мъж като Савов[2] и се довери на добрия Бог и германския Император, тогава България, нейният Цар, неговата династия и Съюзът са спасени.

Препредавайте всички Ваши желания на граф Оберндорф. Ние ще успеем, дори и целият свят да отиде по дяволите! Кланя се на Царското Величество.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Употребена е думата „felsenfest“ – твърдо като скала.

[2] Става дума за генерал Михаил Савов.

№ 478

Запис на телефонен разговор № 665, 27 септември 1918 г., София-Берлин, между германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним и д-р Грайф[1] от германското Министерство на имперската марина, Берлин

Какво е в момента общото положение? Градът е напълно спокоен. Вчера имаше опасение от безредици, затова депонирах шифрите и тайните дела в легацията и изгорих една част документи. Легацията преценява, както ми изглежда, положението по-спокойно, отколкото военните. За последиците от предложението за мир тук никой не може да си състави правилна картина, тъй като има прекалено много възможности... Ще зависи от това, дали ще се намери диктатор, който отново да мобилизира разложената отчасти войска и очевидно изпадналите в паника правителство и Главното армейско ръководство. Положението на фронта е следното: Отстъплението продължава по цялата фронтова линия. Единадесета армия общо взето се задържа добре, намира се на старите си позиции между Охрид и Преспанското езеро, при отстъплението все още не беше достигнала линията Дебър – Кичево – Брод. Велес е изгубен днес през нощта. Четвърта дивизия, която беше на десния бряг на Вардар, отстъпва в северна посока, Първа армия стои на линията Радовища – Струмица – северно от Петрич. Симптоматично за състоянието е, че вчера Боол побягна с автомобил пред повече от 1000 дезертьори. Дезертьорите обаче поискаха на гарата само предоставяне на влакове за завръщане вкъщи и ги получиха от правителството. От днес Боол отново е в Кюстендил... Вярно ли е, че Малинов предложил примирие на собствена глава и Царят и Народното събрание не са знаели нищо за това? Подробности по това не са ми известни.

Тогава край. Имате ли Вие още нещо?

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 41-43.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Името не може да се разчете с точност.

№ 479

Телеграма № 1148, 27 септември 1918 г., 11 ч. пр. об., Берлин, на държавния секретар в германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Вилхелмсхьое

Полковник фон Масов е получил днес в 11 ч. преди обяд телетипна телеграма от София, че българските посредници[1] все още не са се отпътували, докато американският шарже д‘афер[2] напротив, вчера вечерта е заминал, с камион от Главната квартира на 2-ра българска армия източно от Струма, за Солун.[3]

Генерал Савов[4] е пристигнал вчера в София.

Същото за Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Българската делегация за Солун.

[2] Доминик Мърфи, генерален консул и шарже д'афер, София.

[3] Отнасящото се за американския шарже д'афер е подчертано от адресата с дебела черта и отляво към текста е теглена вертикално дебела черта.

[4] Михаил Савов.

№ 480

Телеграма № 1144, 27 септември 1918 г., 2.40 ч. сл.об., Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Посланикът Виена[1] телеграфира:

„Граф Буриан оценява създаденото чрез събитията в България ново положение много сериозно, но хладнокръвно. Министърът се съгласи с моите думи, че става въпрос за това да се запази спокойствие и с непоколебимо сътрудничество и общи решителни действия щетите да се поправят по възможност. Три австрийски дивизии са на път, първата е достигнала Белград, други контингенти, общо по възможност до 12 дивизии, трябва да последват. Граф Буриан заяви, каквото и да се е случило в България, тази експедиция щяла да се състои и да създаде нов фронт. Граф Буриан е дал съвет на София, за да спаси честта си, да отхвърли исканията на Антантата като твърде сурови, по този начин да спечели време, и след като съюзниците са създали фронт да се присъедини. Министърът обаче почти не си обещава успех, защото в София били загубили самообладание и смелост. Министърът се опасява за въздействие тук именно върху южните славяни. Затова южнославянският въпрос би трябвало да се ускори, за което вече се работело. Понататък, той се опасява от въздействие върху Румъния, пледира за възможно незабавно ратифициране на Букурещкия мир, за което бил телеграфирал в Берлин. В случай, че от Румъния пристигали неблагоприятни новини, той бил за изпълнението на предложената от Германия, отхвърлена сега стъпка,[2] но без военно настъпление.

От други служебни и военни среди, на които българските събития вече са известни, ми съобщават за най-крайна нервност. Становището, че Виена трябвало да последва примера на България, намира много привърженици. Министърът търси начин внимателно да поднася новина на обществеността, от чието обезпокояване се опасява. Министърът завърши със забележката, събитията били затвърдили у него убеждението, че Централните сили би трябвало да заложат всичко, за да постигнат мир преди пролетта. Иначе тук скоро щели да се озоват в това същото скръбно положение, като днес България. Император Карл се отнасял много сериозно [към нещата], бил обаче съгласен със становището му по сега констатиращото се поведение."

Ако Австрия сериозно и бързо изпраща подкрепления, българският фронт вероятно може да се възстанови; дали това става, би трябвало да се провери чрез консултиране с австрийското Главно армейско ръководство. Ако Румъния даде признаци за вълнение, Австрия и ние, доколкото можем, би трябвало да навлезем в Молдова. Да се спечели Румъния по мирен начин, сега би било безперспективно, сведение за това още липсва. Граф Оберндорф работи в посоката за печелене на време.

Аз отговорих:

„Моля да съобщите на австрийското правителство, че ние вече сме изпратили 5 дивизии за България и работим по това, щото София да печели време. Моля да узнаете австрийски сведения за поведението на Румъния и да подчертаете необходимостта, при признаци на вълнение, да се навлезе там превантивно. Да се принуждава сега Румъния чрез заплахи, не изглежда многообещаващо, ако не е налице готовност за натиск със сила. Ние сме готови да ратифицираме Букурещкия мир, в случай че с това Румъния може да се удържи, за което е направено запитване при Хорстман, отнасящата се до това телеграма на Буриан още не е тук. Моля проучете, дали и колко дивизии Австрия действително изпраща за България и колко бързо.

Ваше Превъзходителство трябва да следи с най-големи подробности австрийските евентуални намерения за мир и непрекъснато да телеграфира.“[3]

Същото на б[арон] фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Граф Ведел.

[2] Виж док. 475.

[3] Бележка в полето на документа с дата 29.9.: „Съобщено на Н[егово] В[еличество].“

№ 481

Телеграма № 92, 27 септември 1918 г., Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Полковник фон Масов[1] ми телеграфира днес от Берлин:

„Престолонаследникът Борис наредил да ми съобщят днес в 6 часа вечерта чрез моя представител, че положението можело да бъде възстановено, ако се остане на предвидената германско-австрийска помощ.[2] Царят искал чрез привидно съгласие с решението на Малинов първо да спечели време и второ да остави настоящото слабо правителство да се бламира от страната. Едно контрадвижение срещу предложеното примирие било вече в ход. Участвали в него били либералите под [водачеството на] Радославов, стамболовистите и други. Големи надежди се възлагали на извикания междувременно генерал Михаил Савов. Също македонците работят срещу Малинов.

С това вътрешното положение се изяснява. Вижда се, че Царят следва същия метод, както преди три години, когато преговаряше привидно с Малинов, за да спечели време за разгръщане на армията срещу Сърбия. С това се припокрива и телеграмата на Ганчев, в чиято лоялност към съюза не може да се съмняваме. Всичко зависи от това, щото планираното войсково съсредоточаване за облекчаване на България да се проведе възможно най-бързо.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] В момента Масов пребивава в Германия, с него е и княз Борис Търновски.

[2] Всички подчертавания в текста са на адресата. Към това първо подчертаване в ляво отстрана на текста е очертана дебела вертикална черта.

№ 482

Телеграма № 95, 27 септември 1918 г., 4.00 ч. сл.об., Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Телеграфирам на Вън[шно] министерство:

Ганчев е препратил тука тел[еграма] на ген[ерал] Тодоров, в която същият моли за заповеди и предано продължава да сътрудничи. Фелдм[аршал] ф[он] Хинденбург му е дал указание:

1). Да се оттегли към Юскюб [Скопие] и да попречи на врага да настъпи в Стара Сърбия.

2). Преди всичко да предотврати вражески пробив в Стара България. Дали Тодоров ще е в състояние да направи това, е съмнително. До около 1 октомври ще бъдат разтоварени в София осем германски батальона с артилерия, кавалерия и обози. Маршал Лиман току-що телеграфира, че държи здраво в ръцете си почти незасегнати германския азиатски корпус и друг полк. Енвер е помолил за германска помощ за Палестина. Върховното армейско ръководство трябваше да отхвърли това, но му е обещало, че германски дивизии ще настъпят към Адрианопол [Одрин], за да подсигурят Константинопол.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

№ 483

Шифрована телеграма № 96, 27 септември 1918 г., Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Вилхелмсхьое]

Държавният секретар фон Хинце ми телеграфира:

„Изказвам Ви признанието си за Вашето енергично действие.

Аз телеграфирам на граф Оберндорф:

Всичко зависи от това, Царят да се реши бързо да обезвреди правителството на Малинов и да назначи генерал Савов за диктатор.

За постигането на тези цели Ваше Високоблагородие сте упълномощен да използвате всяко средство и да се ползвате от подкрепата на германските командващи. Ваше Високоблагородие има свобода на действие също във финансово отношение. Полковник фон Масов ще бъде информиран от мен.“

Г-н държавният секретар пристига в неделя рано сутринта в 8 ч. в Спа и ще отпътува от тука същия ден след обяд в 5 ч.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

№ 484

Шифрована телеграма № 97, 27 септември 1918 г., Върховна главна квартира, Спа, на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник поручик барон фон Лерснер до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Вилхелмсхьое]

Телеграфирам на граф Оберндорф:

„За генерал Ганчев.

Надяваме се настоятелно, че Вашият височайши Господар възможно най-бързо[1] ще обезвреди правителството на Малинов и ще назначи генерал Савов за диктатор. Настоятелно Ви препоръчваме също в никакъв случай, да не допуснете повече в България[2] американския шарже д'афер и българската комисия за сепаративен мир, в случай че тя е преговаряла с Антантата.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Всички подчертавания са на адресата.

[2] Бележка в полето срещу този абзац: „Правилно.“

№ 485

Телеграма № 1147, 27 септември 1918 г., 8.40 ч. вечерта, Берлин, на директора на Политически отдел в германското Външно министерство пълномощен министър Вилхелм фон Щум до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Телеграфирам на шарже д‘афер Пера под № 1576:

„Положението в България не е загубено нито военно, нито политически. Германски и австро-унгарски войски напредват и частично вече са пристигнали. В армията и сред населението се забелязват вече силни контранастроения срещу Малинов. Дали те ще пробият, зависи на първо място от поведението на Царя, който досега въпреки привидното съгласие, остана лоялен. Граф Оберндорф получава инструкция да съобщава директно на Ваше Високоблагородие по-важните събития от София.

Както ни съобщава Върховното армейско ръководство, Енвер паша е поискал германска помощ. Най-ефективната помощ, която бихме могли да окажем сега на Турция, е подкрепата за България. Воюващите там войски се бият едновременно и за Константинопол. Главното армейско ръководство[1] е решено при всички обстоятелства да защитава турската столица. За тази цел то още сега ще насочи една част от поставените на разположение военни сили за Адрианопол [Одрин].“

Същото на Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Това на Турция.

№ 486

Телеграма № 1150, 27 септември 1918 г., 11.55 ч. полунощ, Берлин, на държавния секретар на германското Външно министерство адмирал Паул фон Хинце до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Пълномощният министър[1] София съобщава на 27 септември:

„Което е възможно, за да бъде спасено положението, се прави. С Двора[2] (Ганчев), Радославов и други приятели, които са решени да направят всичко вътре и извън Народното събрание, за да свалят правителството, съм в постоянна връзка. Огорчението и срамът[3] от прибързаната стъпка на правителството расте сред общественото мнение.

Всичките наши шансове, да подсилим гърба на приятелите ни и на общественото мнение, зависят от бързото пристигане на нашите военни части.

С барон фон Лерснер вчера се свързах директно. Пристигането на първата помощ се очаква от Главната квартира за днес или утре. Непосредствено се очаква генерал Михаил Савов, на когото се надяват да възстанови положението.

Правителството е в много подтиснато настроение, тъй като все още е без отговор от Солун и започва да се чувства съпротивата на останалите кръгове, изцяло на наша страна са 2-ма до 3-ма министри. Даже твърди противници не считат Малинов за предател[4], той обаче стои прекалено много под влиянието на проантантовски привърженици, прекалено слаб и изхабен е, за да може от наша страна да се разчита изобщо още на него. Аз изслушвам приятелски неговите многобройни извинения и оправдания, контактувам с него както по-рано. Навсякъде давам да се разбере, че гледам на предложението за мир като на едно прибързване, което не засяга нашите отношения и с пристигането на нашите военни части отново ще стане добре.

Внушаващ опасения знак остава сътрудничeнето при преговорите за примирие на тукашния американски генерален консул[5]. Продължи ли да се очаква от американското ходатайство на българското правителство да се издействат изгодни условия за мир, то настроението към нас би могло да се обърне в наша вреда и така и за Царя решението става трудно.

Бързото явяване на нашите войници е толкова по-необходимо.“

Същото на барон фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Оберндорф.

[2] Двореца, София.

[3] Всички подчертавания в документа са на адресата. Освен подчертаванията, на всички места – почти към всеки пасаж в текста – отстрани в ляво са теглени дебели вертикални черти и сравнително дълги бележки, завършващи с удивителни знаци, в отделни случаи повече от един знак. Между редовете на текста също са направени ръкописни бележки. За много голямо съжаление обаче качеството на фотокопието, с което разполагаме, не позволява да разчетем този ценен документален материал.

[4] Тук подчертаното е маркирано отстрани с три удивителни знака и твърде дебела вертикална черта.

[5] Доминик Мърфи. Сравни док. 487.

№ 487

Телеграма № 1154, 28 септември 1918 г., 10.30 ч. вечерта, Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Парквила

Във връзка с телеграма № 1150[1].

Граф Оберндорф своевременно прозря действията на американския генерален консул[2] и още при Радославов непрекъснато настояваше за скъсване на отношенията с Америка. Радославов наистина даваше обещания, но не ги изпълняваше. Очевидно, съществуваше указание от висшестоящо място.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Док. 486.

[2] Доминик Мърфи.

№ 488

Препис на телеграма № 2365, 29 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, Спа

За г-н Държавния секретар.[1]

Барон Ромберг телеграфира[2] под № 1547 от 28.9.:

„Днес българският шарже д‘афер[3] ми потвърди, че българското правителство се е обърнало към американското правителство и помолило за неговото посредничество. От данните на г-н Греков се разбира, че в София работата е задействана от американския шарже д‘афер,[4] чиято телеграма е минала през ръцете на Греков. Тъй като не бил упълномощен, да ми съобщи сведенията си, той ме помоли, да ги третирам строго секретно.

Цялата работа, по мнението на г-н Греков, трябва да е станала единствено при съгласието на всички меродавни български фактори, следователно и на Царя.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Фон Хинце.

[2] Ромберг телеграфира от Берн.

[3] Греков.

[4] Доминик Мърфи.

№ 489

Телеграма № 1155, 29 септември 1918 г., 2.15 ч. сл.об., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Граф Оберндорф телеграфира:

„В резултат на сведения от меродавни приятелски кръгове настоятелно съветвам да не се изтъкват различията на мненията между правителство-цар-армейско ръководство, защото с това може да се събуди недоверие на правителството срещу нас и нашите военни части и евентуално да го подтикне към прибързано сключване на мир.“

Същото на бар[он] ф[он] Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

№ 490

Телеграма № 584, 29 септември 1918 г., 6.45 ч. сл.об., [Парквила], на представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау до германското Външно министерство, Берлин[1]

От полковник фон Масов са пристигнали днес следните телеграми от вчера:

1). „Пристигам с генерал Михаил Савов утре неделя в София. Той вече е в контакт с Царя и с упование гледа към своите най-близки задачи, които ще се състоят в това, да свали правителството и да въведе ред във войската. Вилисен[2] пътува с нас до Ягодина.“

2). Пътувам с генерал Михаил Савов, който утре след пристигането в София ще докладва заедно с мен пред Царя, той ще постави следните искания:

Пълномощие над правителство и войска, отлагане на Народното събрание или неговото разпускане с военна сила и сваляне на Малинов и неговите хора и назначаване на министерство за национална отбрана от всички партии, които ще останат верни на Съюза с нас; иска се арестуването на Стамболийски, който след наложеното от Малинов освобождаване се е провъзгласил за президент на Българската република. Обсадно положение в България. Цензура на пресата, строги мерки за защитата на столицата, в която трябва да се оставят германски военни части, докато бъде възстановен пълният ред. Савов ми обяви, че Малинов искал да играе ролята на един Венизелос и е сплашил Царя и се надява скоро да стане господар на положението, ако му се даде необходимото пълномощие. Самия Радославов той не искал да назначи на отговорен пост, ще работи обаче с неговата партия, както и със стамболовистите и македонците. Той се надява да може да се опре на престолонаследника.[3] Необходимостта от едно единно германско главно командване, на което да са подчинени българските и императорските и кралски войски на Балканите южно от Дунав, той признава напълно. По време на пътуването получих впечатлението, че генерал Савов като решителен мъж няма да се побои пред никакво средство, за да спаси отечеството си. Друго утре сутрин от София.“

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Едновременно с изпращане на телеграмата барон Грюнау телефонира на Външно министерство съдържанието на същата (бележка горе в полето на документа).

[2] Майор фон Вилисен. Виж док. 492.

[3] Княз Борис Търновски.

№ 491

Телеграма № 1157,[1] 29 септември 1918 г., 7.30 ч. сл.об., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, [Парквила]

Граф Оберндорф телеграфира:

„Приятелите на Антантата изглежда се надяват, още преди пристигането на значителни германски отбранителни сили и преди пристигането на Михаил Савов, както и преди откриването на Народното събрание, да бъде наложено приемането на мира.[2] Тъй като в този случай и общественото мнение би могло да се обърне в полза на мира, положението би могло да стане след това много критично за нас.“ – Същото на барон фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Тази телеграма е предадена на фон Грюнау 20 минути по-рано, преди императорския съветник да бъде уведомен за действията на „републиканците“ при Горна баня/София. (Сравни док. 493.)

[2] Думите „приятелите на Антантата“ и „преди пристигането на Михаил Савов“ са подчертани от адресата. Освен това в ляво, отстрани на пасажа, е изписано вертикална черта и ръкописни бележки. Същите не можем да разчетем.

№ 492

Препис[1] на телеграма № 629, 29 септември 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до шефа на германския Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Съвсем тайно!

Строго поверително. Пристигнало тука.[2]

Пътуване в Балканския влак с генерал Михаил Савов, същият е извикан в София от Царя по подбуда на германското правителство. Савов очаква още днес да бъде приет от Царя, надява се, че Царят остава категоричен и ще го назначи за Главнокомандващ и министър-председател. Ако това стане, Савов възнамерява още днес да свали правителството и утре да разпусне Народното събрание, понеже правителството понадушва, могат да се очакват контрамерки и с това насилия в София.[3] Изходът обаче не изглежда съмнителен, защото македонски радослависти, стамболовисти са на наша страна и изискват от нас най-строги мерки срещу предателското правителство. Савов се надява да впечатли Царя с изложение върху военното положение, тъй като по негово мнение идващите от Германия и Австро-Унгария войски стигат напълно не да се задържи положението, а да се удари Антантата. На същото мнение беше пътуващия също така във влака майор фон Вилисен, който е назначен за генералщабен шеф на очакващите се операции. Пристигат 5 германски и 12 австрийски дивизии.

В случай, че Царят не може да вземе окончателно решение, военният пълномощник[4] ще му заяви, че германският марш няма да бъде спрян, така че Стара България би се превърнала в театър на бойни действия.

Манилов [става дума за Малинов] възнамерява утре да постави Народното събрание пред свършения факт на сключен мир.

Според станалите известни днес английски условия, за малцинството изглежда под въпрос, дали правителството ще намери мнозинство, така свалянето на правителството чрез Народното събрание е възможно, обаче тъй като това в никакъв случай не може да се очаква със сигурност, решението днес зависи от успеха на Савов и поведението на Царя. Савов прави впечатление на извънредно енергичен, целенасочен мъж и е на мнението, че пълно рухване на армията е било възможно само чрез съзнателно предателство на отделни членове на правителството, преди всичко на Ляпчев и Такев.

Савов възнамерява да се постави на подчинение на германското Главно командване и е съгласен с евентуална окупация на България от германски военни части. В Австрия очебийно беше повишено бойно настроение, в София в момента спокойствие.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 44-45.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Преписът е направен в Адмиралтейския щаб на марината и на 30 септември е препратен на командващите Подводната дивизия в Пола и Средиземноморската дивизия в Константинопол. Публикуваме тъкмо този препис.

[2] Двата реда бележки са поставени в Адмиралтейския щаб изрично като гриф на телеграмата.

[3] Възпроизвежда се частично съдържанието на телеграмите на Масов (док. 490) с допълнителна информация от фон Арним.

[4] Фон Масов.

№ 493

Телеграма № 1158, 29 септември 1918 г., 7.10 ч. сл.об., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, замъка Вилхелмсхьое

Граф Оберндорф телеграфира:

„Републиканци“ от Радомир са се окопали при Горна баня на 15 км от София. Днес през нощта може да настъпят безредици. Днес вечерта се очакват нашите първи, не твърде многобройни военни части. Както изглежда транспортите търпят закъснение, дали това е причинено от злата воля на правителството или по други причини, все още не е ясно. Ако предложението за мир бъде прието преди това, то закъснението би могло да бъде съдбоносно. Както чувам, примирие било отказано, очаква се уточняване мирните условия. Макар съдържанието им да не е известно, не изглежда изключено, Антантата да разпореди умереност при тяхното фиксиране.“

Същото на барон фон Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

№ 494

Препис на телеграма № 2366, 29 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, Върховна главна квартира Спа

За г-н Държавния секретар.[1]

Легационен съветник Хорстман телеграфира под № 462 от 28.9.:

Предотвратяване оповестяването на новини за събития в България, както и в Молдова и в окупираната област, досега се отдаде. Всички вестници в Яш бяха спрени, радиограмите прекъснати от министър-председателя,[2] комуто това беше внушено чрез офицер за свръзка. От дълго време вече циркулират неопределени слухове за български поражения, без истински да им се вярва. С надеждата, едновременно да могат да се съобщават по-благоприятни новини, е решено, оповестяването на събитията да стане най-рано в понеделник.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Фон Хинце.

[2] Йон Братиану.

№ 495

Меморандум, [след 29 септември 1918 г.], Берлин, на Кралското пруско Военно министерство за германските доставки на муниция и военно оборудване за България[1]

Тайно!

Статистически опис за доставките на муниция.

I. За доставките на муниция за България от началото на войната (респ. от ноември 1915 г.) до 30.8.1918 г. данни се съдържат в № 2156/18 geheim A 4 от 25.9. 1915 г. точка III. приложение 1а.[2]

II. Необходими допълнения по това личат от приложение 1б.

Техническо организиране на муниционния подвоз.

Поръчките на муниция:

1). Българското Военно министерство представяше на Пруското военно министерство поръчките на муниция по правило за времето от половин година. Според желанието тези поръчки бяха изпращани 3-4 месеца преди предвиденото за доставка време, за да могат фирмите навреме да получат поръчките. (предварително обезпечение със суровини, настройване на машините и т.н.)

Да се уточнят поръчките за муниции за половин години предварително, беше настоятелно наложително от приведените в № 131.18 g. A4 от 23.1.18 и № 7334.1.18.A 4 от 5.2.18 съображения. (приложение 2 а и 2 б).

Видове муниция.

2). Муниционните поръчки съдържаха муниция за внесени германски полски оръдия, както и за български полски, респ. германски и австрийски планински и други оръдия. Обработката на подвоза следваше според това различно. Докато при муницията за германските полски оръдия се вземаше според нуждата от наличните германски запаси за всеки отделен случай, останалата муниция трябваше да се дава специално по поръчка.

Останалото по тази работа се обработваше в Отдел Полска артилерия отделно и то за

а) муницията на внесените германски полски оръдия от Реферат II и

б) останалата муниция от Реферат X.

На 11.3.18 Реферат X пое също муницията по а. (сравни приложение 2в)

Подвоз на германска муниция.

3. а. Муниция за внесени германски полски оръдия.

Предаването, респ. деблокирането на тази муниция се извършваше по преценка на Върховното армейско ръководство на основа на наличните в България запаси, съответната нужда и наличните от текущото производство, респ. от резервите на Върховното армейско ръководство количества муниции при отчитане на моментното положение. Това регламентиране беше станало по желание на Върховното армейско ръководство. (Впрочем сравни също II № 36941. от 25.11.16 и № 16267/16, А Т от 14.12.16, Приложение 2г.)

Затова в поръчките на барут беше предложено също месечно деблокирането на доставката за България на тази муниция специално преценката на Върховното армейско ръководство. Останалото относно уравняване и допълнително предоставяне на суровините на Службата за доставка на оръжия и муниции от създадения за съюзниците при отдел Военни суровини контингент се извършваше чрез отдел Полска артилерия.

Подвоз на българска муниция и т.н.

б. Муниция за останалите оръдия.

За тази муниция – доставките се заплащаха от Германия авансово – трябваше, с оглед на положението със суровините, собственото снабдяване с муниции и нужната пестеливост, подробно да бъдат проверявани за тяхната необходимост споменатите в 1 налични поръчки. При това беше взимано под внимание:

– муниционния запас на България, доколкото той бе известен тук,

– изостаналите още от по-ранншни поръчки доставки,

– предполагаемото изразходване на муниция за предполагаемите предстоящи боеве,

– собственото положение със суровините и мунициите.

Трябваше да се съобразим специално със следния аспект: Тъй като необходимите количества муниция, както при муницията за германски полски оръдия, не можеха при внезапно настъпила по-голяма нужда да бъдат вземани от наличните за германската армия резерви, трябваше наличните в България запаси от муниция за българските полски и други планински оръдия, както и производството на същите, да бъдат държани в особено достатъчни количества.

На основа на тази проверка бяха определяни в съгласие с Върховното армейско ръководство предстоящите за производство по поръчка количества. Суровините бяха съответно предоставяни на разположение от отдел Военни суровини на Службата за доставка на оръжия и муниции от специалния контингент.

Месечното предоставяне на тази муниция на България се извършваше съобразно положението с барута и военното положение на Балканите. По програмата за барута от отдел Полска артилерия се правеше при всеки случай съответно предложение за доставката на съответните/подходящите количества барут.

Начин на подготовката и изпращането.

в. Данни за осигуряването/подготовката и начина на изпращането на муницията.

Деблокираната от Върховното армейско ръководство муниция за внесени германски оръдия се изпращаше от артилерийските депа за Оберльошен и се придвижваше от там по-нататък за България. В особено спешни случаи се извършваше непосредствено предаване чрез Върховното армейско ръководство от Муниционната посредническа служба Юг (Ниш) от наличните запаси, които при нужда се допълваха отново от родината.

Останалата муниция беше приготвяна, доколкото за това беше калкулиран барут според барутната програма, при артилерийските депа, респ. фирми и изпращана през Оберлешен за България.

Впрочем процедираше се според № 1153.11.17. d IV 3 от 5.11.17. (приложение 2а)

Бележки към доставките на муниция за 1918 г. – България натрупа повече муниция, отколкото е необходимо.

IV. Към доставките на муниция през 1918 г. следва да се каже в подробности следното:

1. През пролетта на 18-та година (сравни № 20345.17 g.A и № 2411.17 g A 4) (приложение 3 и 3б) пълномощникът в България съобщи, че са построени нови муниционни депа на българската родна земя далеч зад фронта и там били вложени големи запаси от муниция. Предполага се, че България иска при използване на авансовото плащане от страна на Германия да си набави и складира още сега необходимите ѝ за мира количества муниция.

Това предположение беше подсилено още с това, че в представяните месечно от България справки за запаси от муниция бяха посочвани само онези в депата, не обаче намиращите се при войсковите части количества муниция, както и потреблението на мунициата, и че тези данни не можаха да бъдат получени дори при изрично желание (сравни № приложение 4б). Противно на това пък беше възможно да се получат военните резерви за причислените към германските войски български формации чрез Върховното армейско ръководство. Според тези констатации муниционният резерв на войсковите части за основния калибър на модерните оръдия над 1000 изстрела на оръдие можеше да се определи като благоприятен. (сравни приложение 4а.)

Друга причина, която правеше предположението да изглежда като вероятно, беше тази, че България създаваше изцяло извънредни затруднения по въпроса за заплащането на муниционните доставки. На основа на разменената кореспонденция и на преговорите по това наистина мислимо беше, че България не искаше да изпълнява своите разплащателни задължения за авансово доставена муниция. Толкова повече трябваше да се отхвърли, че България да трупа муниция в наша парична щета над необходимата потребност за продължаване на войната.

Ограничаване на производството на муниция и уреждане на предаването срещу незабавно заплащане.

2. Отделът за съюзническите войски се видя затова принуден да предизвика решение на господин военния министър, според което трябваше да последва изпращане на муниция само срещу непосредствено заплащане от страна на България и според което на специализираните отдели беше препоръчвано прекратяване на производството и друго използване на муниционните части. (сравни № 792.1.18 МТ от 15.1.18. приложение 5 и прил[ожение] 7а.) България беше известена за мярката от 7.2.18 във формата, която е видна в приложение 6 (временно отлагане).

На 29.1.18 г. отдел Полска артилерия, в съгласие с Върховното армейско ръководство, с оглед на изявлението на пълномощника в България и решението на господин военния министър относно прекратяване на производството и използване на муниционните части, издаде видимото в приложение 7 (№ 4922.1.18 A 4 от 29.1.18) нареждане до Службата по снабдяване с оръжие и муниция. България не беше уведомена за това.

Опасения по този указ не съществуваха по никакъв начин, тъй като муниционните запаси в българските складове, следователно изключително на намиращата се при войсковите части муниция, бяха следните според представените списъци през месец януари:

За 7,5 см S.F.K.L./32 2556 изстрела на оръдие
“ 7,5 см планински оръдия Шкода 1500 “ “ “ “ “
“ български планински оръдия 2382 “ “ “ “ “.

Този резерв само при тиловите депа можеше да се определи даже с оглед на затрудненото транспортно положение вече като превъзходен. Тъй като указът предвиждаше само спиране на муницията, доколкото това беше възможно технически по отношение на изготвените предварително части, една по-нататъшна криза за муниция можеше да се очаква по-късно. Действително в най-близко време количествата муниция за българските полски оръдия още и се увеличиха, така че беше достигнато най-високо ниво от 3468 изстрела за оръдие.

Подвозът за останалата муниция не беше нарушен от това нареждане, тъй като както по-гореизложеното за същата, се предвиди вземане от налични резерви за германските войски.

Между впрочем трябва още веднъж да се обърне внимание на това, че не би трябвало да се дава муниция на България на основа на решението на господин военния министър без предварително заплащане. (приложение 7а, № 293.18. g. A 1 T от 4.3.18)

С Австрия бяха започнати преговори, които имаха за цел прекратяване на доставката на месечно 30 000 снаряда Шкода муниция от страна на Австрия за България (сравни № 3101.1.18 A 4 II Anz. от 22.1.18. (приложение 7 б). За тази муниция навремето Германия беше поела доставката на суровини. Предаване на тези суровини за сега вече не непременно необходимата муниция не можеше да бъде одобрено с оглед на положението с мунициите и суровините в Германия.

България прави опит да отмени поръчки на муниция.

3. В началото на май се състоя обсъждане между полковник Димчев и капитан фон Рьодерн във Военното министерство. И при майор Гарцке – Отдел пехотна артилерия – полковник Димчев беше по същия въпрос за муниция за пехотната артилерия. Полковник Димчев изложи, че поверително пита, дали за Германия би било приемливо с оглед на снабдяването на германската армия и положението със суровините, ако българското Военно министерство се откаже от поръчката на онази муниция, за която засега е налице достатъчен запас, за да може ускорено да се предава муницията, чиято доставка била особено важна, респ. [върху] за тази да можело да се направят още допълнителни поръчки. В случай че можело да се получи съгласие от пруското Военно министерство, щяло да се отправи едно официално писмено запитване в по-горния смисъл към пруското Военно министерство. По-подробно може да се види от приложение 8.

По мнение на отдел Пехотна артилерия беше нежелателно да се приемат тези предложения, тъй като при приемане на същите следваше нова поръчка на l.F.H. муниция, за която в това време съществуваше в увеличен размер неотложна нужда при германската армия и чието общо производство затова беше използвано изцяло без остатък месечно от Върховното армейско ръководство. Към това се прибави, че налични още от по-ранен период поръчки на България от тази муниция можеха да покрият при съответна доставка нуждата за дълго време. Освен това не изглеждаше препоръчително, чрез отказ от поръчките германската индустрия да се лиши от поръчки за съюзническа чужбина. Затова на полковник Димчев беше устно съобщено, че не е желателна промяна на муниционните поръчки и че свръхснабдяване с муниция l.F.H. на основа на нови поръчки не може да се предприеме до второ нареждане. Ако за тези оръдия се яви нужда от повече муниция, то препоръчителна е съответна молба до Върховното армейско ръководство при изтъкване на спешността.

Тъй като в предадената от полковник Димчев таблица на онази муниция, при която при случай би могло да се откаже по-нататъшна доставка, беше посочена между другото и муницията Шкода, от Общия военен департамент беше съобщено на императорското и кралско Военно министерство в едно писмо във връзка с започнатите от дълго време преговори по същия въпрос, че по-нататъшното предаване на суровините за предстоящите да бъдат предоставени на разположение от Австрия на България месечно 30 000 изстрела ще бъдат прекратени от 1.6.18, тъй като сега вече запасите от тази муниция в България са достатъчни и с оглед на недостига на суровини трябва да се прекрати по-нататъшно предаване на суровини за неналожителна муниция.

България желае доставка на муниция без искане за незабавно заплащане.

4). а. На 6.7. за Отдела за съюзническите войски на Военно министерство пристигна приложената телеграма (приложение 9) на пълномощника на пруското Военно министерство в София за недостатъчен резерв муниция при българската армия и за желанието на българите, до уреждането на въпроса със заплащането, муницията да се получава, както досега. Отделът за съюзническите войски застъпи становището, че незабавното заплащане не трябва да доведе до забавяне в снабдяването с муниция и с това не съществува основание да се откажем от метода на доставка срещу предварително заплащане. Върховното армейско ръководство призовано за становище от Общия военен департамент относно необходимост от доставката на муниция за България (сравни № 1810.18 geheim А 4 от 23.7.18 приложение 9), се присъедини към схващането, че не съществува основание да се отклоняваме от прилагания метод и подчерта, че при внезапно появила се нужда на българската пехота обаче няма да могат да се избягнат изключения. Ако затова ще трябва да се дадат готовите на разположение на Върховното армейско ръководство при Посредническа служба за муниции Юг резерви от муниция, Военното министерство би получило, както досега, известие (сравни приложение 10).

Това изявление се отнасяше за муниция за германските полски оръдия[3], за муницията за българските полски оръдия и планинските батареи не можеше и да съществуват съмнения, тъй като в края на юни запасът на тази муниция можеше да се определи като много добър.

7,5 см S.F.K.L./32	3224 снаряди,
български планински оръдия	2314 “ “ “ “
7,5 см планински оръдия Шкода	2314 “ “ “ “.

За последното оръдие можеха в наложителни случаи да се вземе по всяко време и от наличните резерви за германските планински, респ. пехотните оръдейни батареи.

Искане за доставка на муниция l.F.H. при Върховното армейско ръководство.

Б) На 15.7 пълномощникът на пруското Военно министерство в София повторно съобщи, че Превъзходителство Жеков се обърнал към Превъзходителство Хинденбург относно възможно най-бърза доставка на муниция за 10,5 см гаубица. Вероятно налице беше опит да се използва положението с муницията за това, да се избегне незабавно заплащане. Той молеше да се противодейства на незабавно плащане. Върховното армейско ръководство, известено затова, разпореди съдържащия се в приложение 11 отговор до Превъзходителство Жеков.

Подновяване на производството на муниция и повишена подготовка на влакове с муниция за Македонския театър на бойните действия.

5. През август пристигаха новини, които при настъпване на по-доброто годишно

време навяваха на мисълта за по-големи нападения на Антантата в Македония. Затова с № 684.4.8.18. А 4 от 20.8.18 беше незабавно отново разпоредено мунициoнно производство за българска муниция L 32 и за планински Шкода-батареи. Месечно бяха предвидени 80 000 снаряда за батареите Шкода, 50 000 снаряда за българското полско оръдие. (вж. приложение 12.)

Освен това с № 8920.7.18 А 4 беше разпоредена незабавната подготовка на 3 F-влака за l.F.H. с Т експлозив (подходящ за тропиците), един експлозив 1 K-влак за зенитни оръдия и 15 000 снаряда 7,62 см муниция с Т взривно вещество без A.P. (вж. приложение 13.)

Подновени доставки без предварително заплащане.

По специално желание на България беше разпоредено незабавното изпращане на 60 000 снаряда муниция l.F.H., в това число 12 000 снаряда газова муниция при отказване от предварително заплащане. (сравни 2197.7.18. А 4 от 29.7.18 и № 10103.7.18 А 4 приложение 14а 14б.) Във всяко отношение отсега нататък се държеше сметка за всички желания на България за доставка на муниция и мунициoнни части. Предвид на по-големите боеве също в Турция, числото на подготвяните влакове за Македония и Турция беше увеличено на 5 K и 5 F, чийто фонд беше непрекъснато поддържан, и един допълнителен еднократен резерв от 5 K и 6 F влака. (сравни № 8173.9.18 А 4 от 24.9.18, вж. приложение 15.)

България освен това беше на едно последвало на 22.9.18[28] искане за 248 000 снаряда l.F.H. информирана, че мунициятa ще бъде доставена и вероятно от Посредническа служба за муниции Юг чрез Върховното армейско ръководство ежедневно ще бъде доставян 1 F влак за български и германски войскови части на Балканите (сравни 8036.918. А 4 от 25.9.18, приложение 16).

Това количество муниция обаче не би могло вече да бъде доставено, тъй като междувременно последва крушението на българския фронт.

Приложения

1). Приложение 1а.

Доставка на муниция, прибор и т.н. за България.

Тайно!

I. През 1915 г. се състояха за България обширни обсъждания, за величината на необходимите доставки на муниция и прибор. Въз основа на тези обсъждания последваха първите поръчки в по-голям обем от страна на България през октомври 1915. За да могат да се изпълнят тези поръчки, беше необходимо преди всичко онези фабрики, които до тогава бяха произвеждали вече българска муниция, да се подготвят чрез снабдяването с нови машини, пренастройване на вече съществуващи съоръжения, за производство в искания от България обем. Благодарение на неуморната работа на фирмите, наемането на работа на умножена работна ръка, в кратък срок се удаде мунициoнното производство за България да се доведе до висока степен на постижението. Това толкова повече трябва да се признае, понеже в онова време също и за германските армии трябваше да се произвеждат значителни количества муниция и продуктивността в мунициoнната фабрикация трябваше ускорено да се повишава.

Освен обширните работи за въвеждането на мунициoнно производство за България постъпваха по-нататъшни нови задачи за предаване мунициятa, за разширяване на депата и за създаване на места за товарене (Оберлешен).

II. По-нататък нека се помисли за продължителните опити, които бяха необходими, за да се направи за различните калибри отчасти нова муниция, отчасти да се употреби полезното за случая от наличната плячка. Много скъпоценно време трябваше да бъде употребено за тези опити от вече силно натоварения персонал отчасти на Артилерийската проверовъчна комисия, отчасти от германските фирми.

За да се гарантира, че при по-нататъшно продължаване на войната България и понататък можеше бъде съоръжавана с необходимите количества от муниция, трябваше опитите да бъдат разпрострени върху употреба на заместителен материал при муниционното производство. Макар че опитите, които бяха направени в тази област в Германия, частично можаха да се заимстват за българската муниция, то все пак бяха необходими експерименти за българския калибър, които изискваха много работа.

Тъй като тези експерименти бяха извършени първо на основата на събрания в Германия опит, можаха да бъдат спестени значителни средства за България. Опитите се разпростряха главно върху създаване на заместителен материал при запалките на снаряди, гилзите и цевите на пушките Опити в тази посока, особено при цеви на пушките, продължават вече трайно да се провеждат.

III. Благодарение на безспирната работа на фирми и учреждения се удаваше да се доставя на България всичката, необходима за продължаване на войната муниция.

Количествата от Фелда– и Гебамуниция, които са били доставени до 31.8.18, могат да се видят от приложеното изображение.* От него излиза, че за България е било достигнато едно върхово постижение от кръгло 580 000 снаряда на месец, и че до 30.8.1918 са били доставени общо кръгло 7 135 000 снаряда Геба– и фелдамуниции.

Наличностите муниция в България изглеждат в момента толкова големи, щото в момента е станало изискуемо производство само в незначителен обем.

Ако се пресметне, че за изработването на един само снаряд са необходими около 7 работника при 9-часово работно време дневно, то човек може да си състави картина, колко работници са поставили на разположение на България своите сили, за да стигнат едно постижение от кръгло 7 135 000 снаряда.

Ако в този ход на мисли човек продължи нататък и вземе предвид, че за производството на снаряди трябва да се добият въглищата, чугун и стомана, както и да се създадат, че за производството на опаковъчен материал, за извозване и изпращане на мунициятa са били необходими значителни работни сили, то от това става явно, че един голям процент от работниците в родината са поставили своите сили на разположение на съюзниците.

Не би могло да остава неспоменато, че големи количества суровини и работниците, които се използваха за България, са били загубени за производството на муниция за германските войски. Необходимо набавяне на машини и амортизацията на намиращите се в употреба, обуславяше по-нататък намаляване на резултатите в производството на муниция за самата Германия.

Независимо от новопроизведената муниция, от Германия беше предадена също муниция от руската, френската и белгийската плячка, при това на България приблизително 90000. За поправяне и предоставяне на същата бе извършена също заслужаваща да се спомене работа. Тук също не бива да остане неспоменато, че освен това на времето Германия се отказа от всичката муниция от румънската плячка в полза на своите съюзници България и Турция.

IV. Освен муниция доставяха се по-големи количества оръдия и маломерен прибор. Множество германски фирми направиха възможни тези доставки. Бяха напълно оборудвани за България общо 80 батареи и освен това още 31 отделни оръдия с принадлежности и резервни части бяха предоставени на разположение.

Работите, които чрез това възникнаха за артилерийските депа, не могат да останат неспоменати.

Едновременно бяха доставени конски сбруи и принадлежности и пособия за конюшни, оборудване за командите, превозни средства и походни кухни. Общо паричната стойност на дадените от Германия на България муниция и прибори възлиза [по] части на:

за муниция	412 360 000 м
за артилерийски прибор заедно с принадлежности	20 700 000 м
за конски и конюшни принадлежности	1 200 000 м
за войсково и полево-тренировъчен прибор вкл. походни кухни	17 873 200 м.

2). Приложение 2а.

(Препис на телеграма № 131.18. geh. A 4, на германското Военно министерство, 2 февруари 1918 г., Берлин, до райхсканцлера, Берлин)

Тайно.

Към I.B.№ 25504.17 от 6.1.18

Уведомлението за разноските се отнася за една поръчка за Фелда и Геба артилерийска муниция за България, която беше възложена в началото на ноември 1917.

Тя представляваше най-крайната сума, която при продължаване на военните действия на Балканите можеше да се очаква за доставка от невнесена германска муниция.

Големината на поръчката отговаряше на исканията за допълнителна муниция при наличните по онова време отношения. Поръчката беше възложена за едно по-продължително време в интерес на фабричното производство, което чрез една по-голяма поръчка чувствително се улеснява.

Разноските не можеха да бъдат съобщени по-рано, тъй като установяването на наличната нужда и проверката на производствения въпрос – (суровини и работна сила) – беше забавило възлагането на поръчката и в интерес на уреденото допълнително доставяне на мунициятa възложението за признатата за необходима муниция чрез изясняване на въпроса за величината на паричните средства и тяхното предоставяне на разположение не можеше вече по-дълго да се задържа.

Като цяло Военното министерство отбелязва, че изпълнението на поръчката при съобразяване със суровинното положение и собствените нужди вече се извършва в постоянен контакт с Върховното армейско ръководство само в границите на временната и що се отнася до невнесената от нас муниция съобразно на очакваната според военното положение потребност.

Така че още през декември, когато политическото положение на Изток допускаше това, възлаганията [на поръчки] за 150 000 ....[4] и един по-голям процент гилзи [бяха] съкратени.

Едно следващо преустановяване на производството на българска муниция доколкото това е фабрично възможно, в момента е в ход.

Чрез горните мерки подлежащите на приспадане от първото обявяване спестени парични суми ще бъдат своевременно съобщени на Ваше Превъзходителство.[5]

3). Приложение 2б.

Препис на телеграма № 7334.1.18 A 4., 2 февруари 1918 г., Берлин, на германското Военно министерство, Берлин

Към № I L.1253. v. 23.1.1918

Предаването на муниция за съюзниците става месечно в съгласие с Върховното армейско ръководство съответно на военното положение, производството на барут и съответната муниционна наличност на съюзническите армии.

Едно натрупване на запаси при съюзниците с това се избягва.

Поръчките на отделните муниционни части за производство на подлежащата месечно на предаване муниция се разпределят също така в съгласие с Върховното армейско ръководство.

Меродавни за поръчките са, също както при предаване на муницията, военното положение и муниционната наличност на съюзническите армии.

Суровинното положение и снабдяването с муниция на собствените войски се вземат подробно предвид при установяване на големината на поръчките.

Макар че предаването на муниция месечно може да се нагоди съответстващо към отношенията в дадения момент, то това е неизпълнението за муниционните поръчки. Поръчката може да се изпълни само за един по-голям отрязък от време. На това трябва да се държи и по следните причини:

Едно непрекъснато муниционно производство като за германските войски не е възможно за съюзниците, тъй като разходът на муниции при вземаните в съображение малки фронтове в резултат на промененото военно положение са много променящи се и с това необходимите допълнителни количества са подхвърлени на по-силни колебания. По тази причина и с оглед на уравняване на сметките трябва да се възлагат поръчки със срок, според които фирмите в дадения момент трябва да нагодят своето муниционно производство. След възлагане на задачата фирмите трябва да се осигурят със съответния материал.

Едно запасяване е едва ли възможно под три месеца. За изработване на този материал са необходими 4-5 месеца. Военното министерство според това смята една минамална поръчка изискуема за времето от 6 месеца.

Подлежащото на поръчка муниционно количество, което отговаряше на обявената с № 4704.1.18. А парична сума, ще бъде употребено според съществуващите отношения със съблюдаване на незначителната муниционна наличност в Турция. Съкращения не могат в момента да се предприемат.

Не трябва ли по-късно да се вземе под внимание на основата на военното положение едно по-нататъшно муниционно производство за Турция, то възнамерява се, това да се преустанови и спестените по този начин пари там да се обявят, така както за българските доставки то вече беше изразено с писмо от 23.1.18. № 131.18. geh.A 4 (към I.L.№ 25504.17 от 6.1.18).

Военното министерство моли поради това за повторно ускорено становище.

4). Приложение 4.

(Препис на телеграма № 1429.1.18 А 4, 22 януари 1918 г., Берлин на германското Военно министерство до пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при Царското българско Военно министерство, София)

Разпорежда се, германският военен пълномощник да изпраща сведения за цялата муниционна наличност в депата в София, Радомир, Търново, както и непосредствено при всички войскови единици – от армии,, дивизии, главни командвания, етапни до найнисшите поделения, вкл. муницията, предоставяна на българските войски в окупираните територии.

5). Приложение 5.

(Адресантът и адресатът кодирани, 15 януари 1918 г.)

Разпорежда се незабавно преустановяване на доставка на снаряди, поръчката за първата половина на 1918 г. по възможност да се отмени.

6. Приложение 6.

(Препис на телеграма № 2101.I.18, 7 февруари 1918 г., Берлин на генерал-майор фон Врисберг, директор на отдел в германското Военно министерство, до пълномощника на Кралското пруско Военно министерство при Царското българско Военно министерство, София)

Тайно.
Към № 386.18.g. A 4

В резултат на вероятните очакващи се битки на Западния фронт трябва своевременно да се направят използваеми всички налични суровини и работна сила за снабдяването на сражаващите се там армии.

Тъй като моментното военно положение на българските фронтове не изисква голямо изразходване на муниция, трябва поради това в интерес на общото дело в съгласуване с шефа на Генералния щаб да се отложат временно все още неизпълнените български поръчки за артилерийска муниция както и тези за I.[първата] половина на 1918.

Ваше Високоблагородие уведомете затова нещо българското Военно министерство със забележката, че снабдяването на България с артилерийска муниция трайно ще се държи под око и занапред ще се провежда съответно на отношенията.

7). Приложение 7а.

(Препис на телеграма № 293/18 g. A 1 T, 4 март 1918 г., Берлин, на генерал-майор фон Врисберг, директор на отдел в германското Външно министерство, Берлин до ZD, AD, BD, UD, SD и K[ралския] щаб)

Тайно!
Доставка но военен материал за България въз основа на
поръчките от К.М. за К.М.

До следващо [нареждане] – след извършена проверка по отношение на собствената нужда и суровинното положение и т.н. – трябва да се изпълняват само такива доставки за България, за които българското Военно министерство осигурява веднага плащането. Изпращането на доставката може да се извърши едва след постъпване на сумата при тукашна банка, или при доставящата служба, респ. Генералната военна каса. Тази мярка намира приложение също при все още неизпълнени, по-раншни поръчки.

Запитвания на тукашния български представител за причината за гореказаното уреждане да се насочват към А1 Т.

8). Приложение 7б.

(Писмо № 3101.1.18 A4. II.Ang., 22 януари 1918 г., Берлин, на шефа на Общ военен департамент на Военното министерство фон Хаке до Императорското и кралско Военно министерство, Виена)

В Берлин се преценява, че наличностите на австрийска муниция Шкода в България са достатъчни и в близък срок следва да се преустанови доставката от Германия за Австро-Унгария на материал за производството на тази муниция.

9). Приложение 9.

(Писмо А 4 № 1810.18. geheim до шефа на Генералния щаб на армията)

Цитира се док. 400, в допълнение № 1160/18 geheim A II, с което Върховното армейско ръководство изрично разпорежда спазване на метода доставки – срещу предварително заплащане.

10). Приложение 10.

(Препис на телеграма № 8640-7.18. А 4 до Военно министерство, Берлин)

Към писмо от 23.7.18 № 1810.18 geh. A 4.

Виждането на департамента, че няма налице причина да се отклоняваме от сегашния метод на доставка на муниция за България срещу предварително плащане, се споделя от O.H.L. [Върховното армейско ръководство]. При внезапно настъпваща нужда на българската армия впрочем не могат да се избегнат изключения. Ако за това от резервите на O.H.L., стоящи на разположение при Службата за муниционно разпределение Юг, трябва да се даде муниция, Военното министерство както досега ще бъде уведомявано.

11). Приложение 11.

(Препис на телеграма № 1814.18 g. А 4 на германското Военно министерство, Берлин)

Цитира се док. 321. (Сравни док. 329, 414.)

12). Приложение 12.

(Препис на служебна телеграма № 6824.8.18 А 4 на германското Военно министерство, департамент за войските, Берлин)

Решава се възобновяване на производството на муниция за България отново и то ускорено започва производство на планински оръдия Шкода.

13). Приложение 14а.

(Препис на телеграма № 2197.7.18 А 11, 29 юли 1918 г.)

Негово Превъзходителство военният министър заповяда, че на българите трябва да бъдат доставени 60 000 снаряда l.F.H. муниция по изключение без зачекване на въпроса за плащането, като допуска, че O.H.L. [Върховното армейско ръководство] с оглед на нуждите на германския фронт не би повдигнало възражения срещу предаването.

С O.H.L. би трябвало веднага да се проведат консултации по телефона и отпътуването на мунициятa незабавно да се осъществи.

14). Приложение 16.

(Препис на писмо № 7203, 22 септември 1918 г., Берлин, на българския военен пълномощник при Кралското пруско Военно министерство, Артилерийски отдел, пол-

ковник Димчев, до Кралското пруско Военно министерство, Общ военен департамент А 11, Берлин

Относно муниция f.10,6 см l.F.H.
Към наши № № 6991 от 4.9.18
7004. от 6.9.18
7044, от 9.9.18

Артилерийската инспекция в София съобщава със спешна телеграма № 11909 и 11931 от 19.9.18, че разходът на муниция за полска гаубица през последните дни беше извънредно голям, така че запасите са силно изчерпани и моли за разпореждане, да се предприеме изпращането на остатъка от складираните 248 000 снаряда в най-скоро време, за което е отправена молба с горните писма.

Ние молим най-предано с оглед на сегашното сериозно положение на Македонския фронт най-ускорено да бъде разпоредено, че изпращането на муницията трябва да се извършва непрекъснато и да бъдем уведомени, какво и кога до сега от исканите 248 000 снаряда е доставено.

15). Приложение 16а.

(Препис на телеграма № 8036.9.18. А.4, 25 септември 1918 г., Берлин, на германското Военно министерство, Департамент за войските, до българския пълномощник при Кралското пруско Военно министерство, Берлин

Представител на O.H.L. [Върховното армейско ръководство] съобщи по телефона, че вероятно в най-близко време дневно по 1 влакова композиция l. F.H. муниция ще пристига от Ниш за предаване. Тази муниция ще се разпределя според потребността на българските и германските войски.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 511/11, л. 2-59.
Freiburg I. Br., BAMA, PH 2, 79.

---

[1] Приблизителната дата на меморандума установяваме по данните от самия него.

Към меморандума има 16 приложения, пет от тях се публикуват текстово, останалите само анотираме.

[2] Приложението е вписано на ръка. И по-нататък следват много вписвания на ръка на цифри и номера. Не ги отбелязваме поради претрупаността на изложението с цифри.

[3] Зачертан в документа текст, който гласи „следователно и на l.F.H.“.

[4] Валутата не се чете, отрязано е при фотокопирането.

[5] Отнася се за държавния секретар на Имперската хазна.

№ 496

Телеграма № 1167, 30 септември 1918 г.,4.20 ч. на разсъмване, Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Парквила

Пълномощният министър[1] София съобщава на 29 септември:

„Малинов бурно се оплака пред мен от речта на г-н държавния секретар[2]. Отговорих му, че добре разбирам, че тази реч неприятно го е засегнала, но нека да помисли и за общественото мнение в Германия и за впечатлението, което там е направила българската постъпка.[3] Между впрочем, продължих аз, тука нямат правото да бъдат чувствителни. Думата „предателство“ която всъщност се оправдава от българската постъпка, не е използвал никой от нас.[4] Малинов се защитаваше, след което аз се позовах на продължаващия до 1920 г. германско-български съюз, чийто дух той грубо е нарушил. Той се е отнесъл към нас като към quantite negligeable,[5] почти като Черна гора. След тези упреци аз омекнах и се опитах, за да спечеля време, да издействам от Малинов обещанието, да ни съобщи предложенията на Антантата и преди приемането да ни даде възможност за едно последно становище. Той не отхвърли директно, обаче аз не разчитам на това. За да го сплаша още повече, след това – напълно академично – му изложих по-нататъшното развитие. Антантата може би ще предложи благоприятни условия, няма обаче да ги спази, а ще се отнесе към България, както към Гърция. Нейната цел е Ориенталската железница.[6] Как иска България да запази неутралитета си и жадувания мир? От друга страна, изтъкнах, че ние, които толкова дълго водим войната на двата фронта, през зимата, след утихване на боевете на Запад, както изглежда ще освободим една голяма армия за Изтока, която да може да доведе България до пълна победа. Пък дали Антантата му изглежда толкова много по-опасна, както ние? и т.н.Нямам впечатлението, че Малинов ще намери още силата за обрат. Той потърси да оправдае своята постъпка преди всичко с пълната липса на продоволствие и муниции, в която българската армия била изпаднала.“[7]

Същото на Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Оберндорф.

[2] Фон Хинце.

Отстрани в ляво, адресатът е теглил надебелено вертикална черта и е написал: „Безсрамен негодяй!“.

[3] Да потърси примирие с Антантата, без предварително да се разбере със съюзниците.

[4] Подчертаването на отделните части на изречението е на адресата. Освен това същият е теглил дебела вертикална черта отстрани в ляво на изречението.

[5] „Като безкрайно малка величина, която може да пренебрегнеш“ (фр. ез.).

[6] Или т.н. „Багдадска“ железопътна линия/ Берлин – София – Константинопол – Багдад – Басра – Персийския залив.

[7] Веднага, в същия час, след това уведомление следва второ телеграма на Бусше (док. 497).

№ 497

Телеграма № 1168, 30 септември 1918 г., 4.20 ч. на разсъмване, Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник капитан барон фон Грюнау, Парквила

Пълномощният министър[1] София телеграфира на 30 септември, че българското правителство било получило съобщение от Ляпчев, че е подписано примирие. То [правителството] иска съобщение на условията.[2]

Същото на Лерснер.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Оберндорф.

[2] Бележка в полето на телеграмата: „Известено на Н[егово] В[еличество]. 30.9.“

№ 498

Препис на телеграма № 2392, 30 септември 1918 г., Берлин, на държавния подсекретар на германското Външно министерство барон фон дем Бусше-Хаденхаузен до представителя на германското Външно министерство в свитата на германския император във Върховната главна квартира императорски легационен съветник ротмистър барон фон Лерснер, [Върховна главна квартира Спа]

Граф Оберндорф телеграфира днес:

„Предаденото в днешната телеграма съобщение, според което правителството получило от Ляпчев новина за подписване на примирие, се основава на прихваната радиограма на Малинов. Току-що министърът на правосъдието[1] беше при мен по поръчение на Малинов и в изпълнение на неговото обещание да ме държи в течение, официално ми съобщи същото. На мой въпрос ме увери, г-н Малинов щял да ми съобщи и условията, за да ни даде възможност за последно изявление. На полковник фон Масов, който пристигна вчера, престолонаследникът е казал, Царят искал, щото Савов на първо време да стои на заден план няколко дни и да търси контакти с партиите. Това поведение на Царя, който вчера присъства и на Министерския съвет, ми изглежда много подозрително. От няколко дни вече чувствам едно вяло настроение в Двореца.

Министърът на правосъдието, пред когото, позовавайки се на очакваната от нас завчерашна помощ, изтъкнах опасността от мир, който би хвърлил България под господството на Антантата, уверяваше, че България щяла да приеме само условия, които гарантирали бъдещето ѝ. Нашите подкрепления били прекалено слаби и идвали прекалено късно, за да спасят положението. Само след няколко дни Антантата можела да бъде в София. Правителството не било виновно. То, така да се каже, стояло под натиска на българското Главно армейско ръководство. Аз приех демарша приятелски, защото се страхувах, че даже и един ултиматум едва ли може вече да спаси ситуацията, а един прибързан, много силен натиск веднага ще тласне България към съюз с Антантата. Изхождам от това, че тъкмо ние, ако чрез армейското ръководство при всички случаи се планира едно голямо начинание, имаме интерес, да печелим време и да не насилваме събитията. Полковник Масов беше съгласен с това схващане. Нашите сега налични военни части, които от два дни помагат при отбраната на заплашващите София метежници, са за съжаление още твърде слаби, за да направят впечатление на правителството или да ни позволят собствени дългосрочни решения. Изгуби ли Дворът играта, то и Савов и другите приятели остават безсилни. Оповестяването на примирието заплашва да лиши българската армия от последна опора.

Оставям Вие да решите, дали като формално предложение към България трябва веднага определено да се заяви нашата готовност за една голяма, решителна експедиция (също срещу Солун?). Голямо впечатление обаче би могло да се постигне само при твърдо гарантирани няколко стотици хиляди души. При това аз бих могъл, ако изглежда препоръчително, да дам да се разбере, че за нас тази експедиция е нужна при всички обстоятелства.“[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Д-р Йосиф Фаденхехт.

[2] В полето на документа бележка: „Докладвано на Н[егово] В[еличество]“.

№ 499

Шифрована телеграма № 678, 30 септември 1918 г., 11.25 ч. вечерта, София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Обердорф до германското Външно министерство, Берлин

Във връзка с тел[еграми] № 10 и 11 от Върховната главна квартира.

Строго секретно!

Искам още веднъж по-точно да изясня, какво е положението според схващането на тукашни германски военни служби:

До днес през нощта тука има четири германски батальона, но всеки само с по 200 до 300 пушки. Четири батареи, един слаб кавалерийски отряд. Два австрийски батальона, над които обаче императорският и кралски военен пълномощник си запазва правото за разпореждане. За утре и в други ден се очакват още 2 батальона и една още фронтова батарея.

От тях в самата София са само три роти и 2 батареи. Останалите части са разположени в околността на града за бой срещу завръщащите се от фронта въстанически военни части, които заплашват София с все нови и нови банди. При продължаващото разложение на армията засега не може да се мисли за потушаване на движението.

Генералщабният шеф на генерал фон Ройтер счита за изключена окупацията на Северна България с наличните в момента сили. Що се отнася до тукашната акция, то полковник фон Масов днес рано е говорил най-напред с престолонаследника,[1] който изглеждал [решен] за по-енергични мерки. След това обаче Царят наредил да дойдат двамата и заявил, че той, като опитен балкански политик, съвсем не бил за това да се прибързва и преди всичко да се действа върху настроението на войската. За силови действия наличните германски военни части не били достатъчни и политическото положение не било узряло. Полковник фон Масов е на мнение, че при това изрично противене на Царя и при фактическата липса на достатъчно войска ние нямаме възможност по военен начин да предотвратим мира.

Генерал Савов е поставен под най-строг полицейски надзор, Цар и престолонаследник настойчиво посъветваха полковник фон Масов, ние би трябвало да избягваме всякакъв личен контакт с него. Други мерки естествено са предприети.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Княз Борис Търновски.

[2] В полето е написано: „Дубликат за императорски легационен съветник барон фон Грюнау."

№ 500

Препис[1] на телеграма № 630, 30 септември 1918 г., София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до шефа на германския Адмиралтейския щаб на марината адмирал-фелдмаршал Хенинг фон Холцендорф, Берлин

Съвсем тайно.

Сключеното примирие на фронта в момента още не е разрешено от правителството. Разрешение обаче както изглежда непосредствено предстои. Царят все още не е приел генерал Савов. Поведението на Царя изглежда поради това двусмислено. Престолонаследникът[2] декларира, Царят работи задържащо (?), за да спечели време, докато германските военни части [станат] по-силни. Поведението на Камарата днес следобед ще изясни положението. Германското Върховно армейско ръководство трябва възможно най-бързо да реши, дали иска евентуално и без България да задържи Балканите. Аз подготвям отпътуване. Военното положение непроменено. 6 километра югозападно от София непрекъснати боеве с българските дезертьори. Градът спокоен.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 46.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Преписът на телеграмата с гриф „Строго секретно!" (подчертано с две надебелени черти) е препратен на 30 септември от Адмиралтейския щаб на командващите Подводната дивизия в Пола и на Средиземноморската дивизия в Константинопол.

[2] Княз Борис Търновски.

№ 501

Шифрована телеграма № 634, 1 октомври 1918 г., 3.40 ч. на разсъмване, София, по полева поща, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин

Много спешно!

Съвсем тайно.

1) Българските парламентьори, според съобщение на офицера за свръзка на Втора армия, пристигнаха от Солун при Втора армия в (...?),[1] тъй като условията,[2] както се разправя, [са] твърде тежки. Те се надяват на смекчаване чрез посредничеството на Америка. Самите условия още не [са] известни.

2) Военното положение: II и IV армия [са] в поносимо състояние в останките от старите позиции, I армия стои западно от Струма на старата българска граница, III армия повече не съществува, II армия след завземането на Юскюб [Скопие] от врага [е] разкъсана на 2 части, източната продължава отстъплението в северна посока, западната част търси присъединяване към австрийците в Албания. В София досега пристигнаха следните германски войскови части под [командването] на генерал майор фон Ройтер: 6 батальона, 5 картечни роти, 5 батареи, 2 австро-унгарски батальона, една част от войниците са подчинени на генерал Протогеров с цел защита от завръщащи се банди.

3) Полковник фон Масов вчера беше приет от Царя, който се изказа твърде горчиво, че многократно виканата германска помощ не била дошла, докато било времето. Царят каза, намеквайки за Западния фронт, в България липсва доверие в германската победа. Самият Радославов е отчаян от това. Как може при тези отношения да се надяваме още на енергична работа на германските приятели и да рискуваме гражданска война. Вътрешните събития в Германия изглежда допринасят съществено за това да заровим доверието на България към нас. И тук, сега и в бъдеще, струва ми се Западният фронт решаващ за все още възможен обрат на положението.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 49.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Така е в телеграмата.

[2] На примирието.

[3] В Адмиралтейския щаб телеграмата с гриф „много спешно“ [sehr dringend] е предадена и на Военноморското ръководство [Seekriegsleitung] във Върховната главна квартира.

№ 502

Шифрована телеграма № 680, 1 октомври 1918 г., 6.35 ч. сл.об., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин

Току-що научавам поверително, че Царят е изтеглил днес от тукашната Кредитна банка двадесет хиляди марки и двадесет хиляди австрийски крони.[1]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Ръкописна бележка в полето на оригинала на телеграмата: „Дубликат да г-н и.л.с. [имперски легационен съветник] б[арон] ф[он] Грюнау.“

№ 503

Шифрована телеграма № 682, 1 октомври 1918 г., 7.45 ч. сл.об., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

По нови военни данни приведените в предходната телеграма № 678 германски военни части до днес през нощта са се увеличили на 8 батальона, 5 картечни роти, 5 батареи, общо около 6 000 души.

Ляпчев току-що се завърна от Солун, Министерският съвет все още продължава. Говори се, че условията били още вчера известни на българското правителство и изключително сурови. Между другото се изисква свободно преминаване на войски на Антантата.

Общи неволи изглежда проправят пътя на сближение на тукашните неприятелски партии. Според добър източник, казват, Михаил Савов предложил услугите си на правителството за реорганизация на армията и преговарял с различни политици. Един социалистически водач го уверил, Народното събрание било отложено до петък, за да се обсъдят условията и да се получи яснота за поведението на Австрия и Турция и броя на стоящите на разположение германски и австрийски въоръжени сили. Правителството не искало в никакъв случай да превръща Стара България в боен театър, ако не сме можели да му предложим сигурни изгледи за военен успех.

При тези условия едва ли повече може да става дума за пуч на опозицията; от друга страна обаче самото правителство повече не е така сигурно в своето желание за мир. Ако се гарантира на българите сега с точност срок за едно по-късно голямо настъпление, вероятно решението би могло да вземе обрат. Според тамошна телеграма № 627 такава възможност обаче е изключена. Намиращите се в момента на разположение тука военни части обаче няма да им ...никакви достатъчни .[2] Действително и според становището на германски военни служби не би било възможно с толкова слаби сили да се задържи за продължително време един евентуално постигнат локален успех срещу ...[3] на Антантата.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.

Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] Ръкописна бележка в полето на оригинала – дубликат от телеграмата за барон фон Грюнау.

[2] Отбелязано е в документа под линия, че при дешифрирането групи шифър останали неразбрани.

[3] В оригинала под линия е отбелязано, че тук липсва група шифър. Дешифровчикът допълва думата като „настъпление“.

№ 504

Шифрована телеграма № 635, 1 октомври 1918 г., 8.40 ч. вечерта, по полева поща, София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин[1]

Също за Военноморското ръководство. Съвсем тайно!

1) От добър източник се докладва. Ей сега в Куманово нито дума за примирие,

когато българската армия се движи на вълни към къщи. В Юскюб [Скопие] въпреки примирието сърби възбудиха наказателен съд.

2) Днес генерал Тодоров пристигна от Втора армия. Неговият адютант обяви следните условия за мира. България запазва суверенитет, приема старата граница 1915 г. Никакви контрибуции. На германците се дава 4 седмици срок за напускане на страната. София остава неокупирана. Важните железопътни контролни пунктове се завземат от английски и френски офицери за контрол. Сърби и гърци няма да навлизат към България. Всеобща демобилизация, с изключение на 3 пехотни дивизии, както и 4 кавалерийски полка, които остават на бойна нога. Свободно преминаване за Антантата.[2]

3) Сред народа се разпространява, че България ще остане неутрална. Германците вследствие на това биха могли да останат тук.

Страх от скъсване на отношенията.

Същото за Етапното [командване] Константинопол.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 50.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] При получаването в Адмиралтейския щаб на телеграмата е поставен гриф, двойно подчертан, „Съвсем тайно“.

[2] Сравни док. 505.

№ 505

Шифрована телеграма № 684, 1 октомври 1918 г., 10.30 ч. вечерта, София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до германското Външно министерство, Берлин[1]

Най-спешно!

Помолих в Министерския съвет, където постоянно се провежда съвещание, за съобщение за донесените от Ляпчев мирни условия. Малинов се извини, че току-що трябвало да отиде при Царя и не можел да ми съобщи условията преди Царя. Утре съм щял да ги науча толкова рано, колкото е възможно. Аз подчертах още веднъж, че имаме право, да бъдем чути преди окончателно решение, тъй като интересите на съюзниците са засегнати във висока степен. Отделни министри, с които разговарях, изглеждаха много подтиснати и не посмяха да противоречат на моя упрек, че Антантата иска свободно преминаване през България. Според техните изявления следната, произтичаща от средите на българските главнокомандващи, версия за условията е много вероятна:

1). Запазване на суверенитета.

2). България приема старата граница от 1915 г.

3). Никакви военни контрибуции.

4). На германците се дава 4 седмици срок за напускане на страната.

5). София остава неокупирана.

6). Важни железопътни кръстовища ще бъдат взети от английски и френски офицери...[2] Сърби и гърци няма да навлизат в България.

7). Обща демобилизация с изключение на 3 пехотни дивизии, също така 4 кавалерийски полка, които остават в бойна готовност.

8). Свободно преминаване на Антантата.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/2.
Bonn, PAAA, GrHQu, Bd. 13.

---

[1] В полето на оригинала бележка : „Дубликат за г-н и.л.с. [императорски легационен съветник] барон ф[от] Грюнау.“

[2] В полето на оригинала бележка на дешифровчика: „Гр[упа] шифър липсва.“

[3] Сравни док. 504.

№ 506

Шифрована телеграма № 3387, 2 октомври 1918 г., 1.45 ч. след полунощ, София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до Адмиралтейски щаб на германската Имперска марина, Берлин

Твърде спешно.

Морска щабна служба Берлин.

Тъй като се отчита предстоящо настъпление на Антантата в посока Адрианопол [Одрин], трябва всички германски формации Драма-Ксанти бързо да се изтеглят. Със съгласието на военния пълномощник[1] дадох указания на ст. лейтенант Леман, Ксанти, военната част да потегли незабавно към София и материалът, който не може да се вземе, да се унищожи.[2]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 51.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Полковник фон Масов.

[2] Под текста на телеграмата с дата 3 октомври ръкописно е отбелязано: „Бележка. Външно министерство и SKL [Военноморско ръководство] още не е препратено. Кройцнах, 3 октомври представено.“

№ 507

Шифрована телеграма № 3391, 2 октомври 1918 г., 8.30 ч. вечерта, София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин

Съвсем тайно!

1). Продължено примирие, респ. прелиминарен мир вчера сключен. Условията приблизително като с телеграма № 635.[1]

2). Сърбите не спазват демаркационната линия, опасяват се, че неприятелят ще използва примирието за настъпление към Ниш.

3). В АОК zwei [Армейско главно командване две][2] се очакват вече 2 френски офицери, 2 английски, засилва се впечатлението, че цялата работа е задкулисна игра на Малинов и Луков.

4). Настроението в София все повече се настройва в полза на мира. Отлагането на Народното събрание изглежда има за цел да се изчака, дали Германия [и] Австро-Унгария ще вземат решителни мерки на Балканите и как ще се държи Турция. Въстаници по пътя Кюстендил – София разбити с германска намеса. 2000 арестувани.[3]

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 52.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Док. 505.

[2] Българското главно армейско командване/Кюстендил.

[3] Под текста на телеграмата е написано: „Предадено по-нататък на Военноморското ръководство" и втора бележка – „Шефът на Адмиралтейския щаб. За изпращане. Предадено на Подводната дивизия в Пола и препратено по-нататък на военноморския аташе във Виена 5 октомври."

№ 508

Шифрована телеграма № 3419, 4 октомври 1918 г., 2.45 ч. след полунощ, София, само по военна линия, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Адмиралтейски щаб на марината и Военноморския щаб при Военноморско ръководство, Берлин[1]

Съвсем тайно!

1). Днес сутринта оповестено на Народното събрание възкачването на престола на цар Борис II.[2] Оживени апострофирания: Република!!! Всички камбани звънят, тържествена литургия, градът оскъдно украсен със знамена. Цари спокойствие. Цар Фердинанд замина вчера вечерта за Ебентал.

2). При Враня северно от Куманово силни боеве между германски-австро-унгарски и сръбски антантовски военни части, стоят западно (?) [от] Кюстендил на старата българска граница.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 53.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] В Щаба на телеграмата е поставен двойно подчертаният гриф „Ganz Geheim".

[2] Грешно написано в текста вместо „цар Борис III".

№ 509

Шифрована телеграма № 173, 5 октомври 1918 г., 4.15 ч. сутринта, София, на германския военноморски аташе в София капитан II ранг Ханс-Юрген фон Арним до германския Военноморски щаб, Военноморско ръководство, Върховна главна квартира

На вчерашно тайно заседание на Народното събрание Малинов заявил, че първоначално бил противник на политиката на Централните сили, обаче при вземането на управлението счел за правилно продължаването на старата съюзническа политика. На зова за помощ към Германия за войски винаги получавал незадоволителен отговор. На нота от 15 август до Германия с изложение за заплашващата катастрофа при вражеско нападение също само уклончив отговор и само незначителна помощ.[1] Да се прочетели нотата-отговор на Германия и също телеграма на Хинденбург.[2] Когато настъпил пробивът на фронта, нямало помощ на разположение. На България останал за спасение само поетият път за мира. Молел за разбиране. От Камарата прието с незначително мнозинство. Радославов и Тончев се изказват против. Накрая старият кабинет отново предложен и приет от Царя. Допълнение: Създаването на нов кабинет само би отстранило 3-мата германски приятели от правителството, затова за нас това решение все още е сравнително благоприятно.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/62, л. 43-44.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 2750.

---

[1] Виж док. 430, 431, 432, 439.

[2] Виж док. 223, 449, 450.

№ 510

Доклад B. № 440 G.G., 9 октомври 1918 г., Констанца, на германския упълномощен адмиралщабен офицер морски капитан Ребенскурц при Главно командване фон Макензен до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин

Положението в Констанца в резултат на българското примирие

Съвсем тайно!

Новината за българското предложение за примирие се разпространи в течение на 25-ти септември и беше потвърдена на 27-ми чрез служебна телеграма. Най-напред отзвук в града почти нямаше. Населението започна да проявява през следващите дни видима радост, тъй като прие, че войната сега би свършила. Навсякъде можеха да се видят радостни лица, тук и там пееха милно и по улиците се чуваха весели звучни разговори.

Тукашните български военни части както изглежда бяха от 25-ти септември непрекъснато затворени в казармите или на учебния плац; почти не се виждаше български войник или много малко офицери в сравнение с преди. Навсякъде офицерите изглеждаха съкрушени; тук и там се чуваха изрази на срам и възмущение от свалянето на оръжието от някои български дивизии. Всеобщото настроение на офицерите стигна дотам, че те изобщо не бяха съгласни с предателската постъпка на Малинов. Тук се съмняват, че офицерите застъпват открито това становище и пред войниците, тъй като има признаци за това, че и тука военните части са болшевишки заразени и техните офицери не ги държат здраво в ръка. Всички тука искат само мир и да не се бият повече.

На 28-ми септември параходите „Корковадо“ и „Генерал“, които бяха на път за Варна с военни части от Крим, респ. Поти, получиха заповедта, да акостират не във Варна, а в Констанца. Това, както и новини от офицера за свръзка във Варна, че гаровата комендатура във Варна и Банкен била получила заповед, възможно най-бързо да скрие на сигурно място тайните дела, респ. ценни книжа/движимости, дават основания за предположение за предстоящ разрив с България и ме накараха, при възможно най-голямата секретност, да предприема за всеки случай необходимите мерки за защитата при внезапни вражески действия на българите, както и за изтеглянето на персонала и материалите.

Тъй като тука са складирани още значителни запаси от материал, инвентар, провизии, облекло и т.н., Етапното управление разпореди прехвърлянето на не необходимите количества през Дунав в един складов лагер при Фетещи; дневно се подготвя един влак с около 30 вагона за това извозване, към който от страна на марината се включват главно излишният материал на флотската работилница, събраните, все още складирани тука, икономисани метали, основната част от гардероба и други.

Що се отнася до български военни части, в Добруджа се намират:

1 и 1/2 пехотни батальона в Констанца,

2 пехотни батальона в Меджиайа [Меджидие] и в северната операционна област,

1 пехотна бригада,

1 кавалерийска бригада и

1 полк полска артилерия.

В сравнение с тях германските военни части са общо 3 ландщурм-батальона и 350 души флотски състав. Трябва да се предвидят подкрепления и засилена железопътна охрана.

От Етапното управление ми бяха съобщени предвидените мерки в случай, че се наложи транспортиране за Черна вода с или без багаж при вражески контрадействия. Аз предприех нужните за моя обсег на управление разпоредби за повреждането на предметите, които би трябвало при едно спешно оттегляне да бъдат оставени тука.

На 30-ти септември офицерът за свръзка Варна съобщи, че тамошната гарова комендатура била получила заповеди да се изтегля. Той самият помоли да остане все още на първо време, тъй като при царящото във Варна спокойствие и демонстрираното спрямо германците в последно време голямо благоразположение не се страхуваше от внезапни вражески действия. Аз му заповядах да остане, докато не бъде отзован от военноморския аташе в София или от мен. Неговите строго секретни дела наредих да бъдат донесени тука с параход. Същия ден той съобщи, че параходът „Мунтения“, който бил пристигнал във Варна с военни части, получил заповед, да не ги разтоварва във Варна, а да ги закара за Констанца.

В града Констанца досега всичко оставаше напълно спокойно; военните бяха както и преди много сдържани; българските военни власти бяха както и преди във всичко много услужливи и се опитваха видимо да ни покажат, че са приятелски настроени към нас. Само за вътрешността беше съобщено от няколко малки постове и комендатури за инциденти, при които български войници са се били държали насилнически и грабителски спрямо наши по-слаби отделения, срещу което обаче главните български военни власти обещаха веднага да вземат мерки.

За да се предотвратят такива случаи на отдалечения фар Тузлата, където бяха стационирани един сигнален пост от 4 души от флота и 3 души от пионерни войски с прожектори заедно с един български пост от 3-ма души, и преди всичко за да се направи неизползваем фарът в случай на окупация от българите, Етапното управление разпореди по мое предложение изтеглянето на персонала и свалянето на лесно преносимите, вградени от нас части на фара. За целта беше изпратен на 30 септември вечерта кораб с персонал за Тузлата. Постът беше предупреден преди това да подготви точно всичко за оттегляне, по възможност без това да бъде забелязано от стационирания там от българите пост, чието изтегляне вече нееднократно беше молено от Етапното управление пред българския етапен инспектор, веднъж даже обещано, но все още не извършено.

Както правилно предполагах, българският пост беше получил от страна на своите началници заповед да попречи на хората ни при изтеглянето. Когато с вдигнати приклади насила препречили изхода на нашите хора с нещата им, той бил обграден от тях и задържан, за да не може да извика подкрепление от село Тузла, където беше разположен кавалерийски отряд. Един българин обаче се отскубнал и избягал в тъмнината без дори да се остави да бъде спрян от няколкото дадени във въздуха оръжейни изстрела. С намерението да избягнат по-нататъшни насилия от българите, особено от страна на очакваното българско кавалерийско подкрепление, нашият персонал скоростно отплувал без да вземе частите на фара с изключение на едно шише живак. Когато на следващата сутрин трябвало да бъдат взети оставените предмети, никой не бил допуснат до фара.

На обяд в Етапното управление се яви българският етапен инспектор, пред когото веднага беше повдигнато оплакване срещу действието на хората му, за да протестира от своя страна срещу повреждането на светлината на фара. Етапното управление енергично отстояваше становището, че фарът принадлежи на намиращото се под германско управление пристанище Констанца, вградените части са германска собственост и единствено на Етапното управление принадлежи разпореждането с тези предмети. Остър протест беше повдигнат срещу заповедта да се пречи на свободното движение на нашия пост. Българският генерал изрично се съгласи, че на персонала трябва да бъде върната изоставената лична собственост и намиращият се там сигнален армейски прожектор, като армейски такъв. Той помоли само, щото частите на фара на светлинния огън да останат засега там, докато получел решението на своето министерство.

Един следобед, изпратен офицер установил, че междувременно от българите са били откраднати 6 шишета живак и цялата оставена лична собственост на нашите хора, констатацията заедно с 3-ма български офицери, които са били упълномощени изрично от генерала, той отразил в протокол. В същия последните се задължиха да върнат също личните вещи и прожектора. Когато по-късно хората дойдоха да отнесат нещата въпреки обещание на генерала и офицерите не им беше дадено нищо уж поради заповед, получена от българския етапен инспектор, който сам лично беше признал правотата на Етапното управление. Заради тази постъпка отново беше повдигнат протест, по който досега нищо не е последвало.

На 30-ти септември късно вечерта дойде от Корабното управление Браила заповедта, че транспортните кораби с войскови части все пак трябва да отидат във Варна. След стоварването на войниците във Варна, „Корковадо“ и „Генерал“ отплуваха за товарене на въглища в Констанца.

На следващия ден тук пристигна поредица от войскови транспорти, които, според междувременно отново променена заповед, не можеха да разтоварят във Варна, респ. бяха отново натоварени. Тяхното разтоварване тук и прехвърлянето им за Черна вода протече гладко, последното в съответствие с капацитета на линията, която в резултат на липсата на материал можеше да подготвя само 3-4 влакови композиции на ден.

Един от параходите докара част от германската колония от Варна, която беше екстернирана от тамошния консул и беше транспортирана от тук за Букурещ.

По повод една телеграма на Корабно управление Браила, че български торпеден катер е излязъл от Дунав и не било изключено, той да се опита да отклони от пътя му идващия от Севастопол с войскови части параход „Цар Фердинанд“, че също така български параход в Браила прави вероятно приготовления да излезе тайно в морето през нощта преди пълното разтоварване, от тука бяха изискани от В.М.К.[1] торпедни катери за защита на нашите военни транспорти и искането беше повторено също от О.К. [Главно Командване] Макензен. В.М.К. отговори, че за тази цел не могат да бъдат предоставени кораби или лодки.

По-късно стана ясно, че българският торпеден катер, както и български параход изобщо не са напускали Дунав, а по-скоро напротив, били са задържани по заповед на О.К. Макензен. Репресията на българския шеф на флота, капитан II-ри ранг Серафимов, да задържи заради това доста дълго парахода „Нора Стинес“, който разтоварваше войници във Варна, принуди О.К. Макензен да освободи двата съда. Телеграфическата заповед на О.Н.L. [Върховно армейско ръководство] до О.К. Макензен за задържане на българските плавателни съда пристигна до последното едва след потеглянето на същите. О.К. Макензен обаче си запази разрешението за влизането и излизането на всички кораби, респ. в и от Дунав и използваше доста силната австрийска мониторна флотилия като контролна служба в Сулина.

От В.М.К. беше отклонена също така молбата за самолети, които бяха спешно необходими за разузнаването тук и за защита при неочаквани вражески мерки от българска страна. Затова по нареждане на Главно командване Макензен аз издадох заповед на намиращия се тук с остатъка от военноморското самолетно отделение ст. морски лейтенант Кесел, спешно да монтира отново двата, намиращи се още тука и вече опаковани за транспорт към Севастопол едноместни самолета. Единият беше готов на 5-ти, вторият на 9-ти. От материала беше оставен още толкова, колкото е необходим за поддръжката на самолетите.

По-нататък по нареждане на Етапното управление бяха предприети напълно тихомълком подготвителни мерки, както за защитата на града, така също и за едно изтегляне на окупационните военни части към Черна вода или с параход. Тъй като пренатоварването на излишното тука военно имущество, пренасяно за Черна вода, от железницата в шлеповете вървеше много бавно, Етапното управление на 9 октомври вечерта помоли намиращият се в пристанището параход „Днепър“, който трябваше да отплува на 10 октомври рано сутринта, да бъде задържан за да можем да го използваме за прехвърлянето на складираното тук още в по-големи количества военно имущество за Браила. Корабното управление не се съгласи с тази мярка, също Г.К. Макензен зае отрицателно становище на запитване на Етапното управление. За следващите дни за тази цел от Корабно управление беше даден на разположение един параход.

На едно заседание по повод изтеглянето шефът на Щаба на Етапното управление заяви, че чисто правно българската делегация наистина престава да съществува, Етапното управление обаче считало за желателно да поддържа досегашните връзки с българския делегат, генерал-лейтенантНазлъмов, тъй като той същевременно е командир на българските военни части в Северна Добруджа.

Приключен на 9 октомври след обяд.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 54-61.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

---

[1] Не разчитаме инициалите.

№ 511

Доклад № 5741 G.G., 12 октомври 1918 г., [Констанца], на германския адмиралщабен офицер в Главната квартира на Главно командване фон Макензен капитан Бене до германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин

Положението в Добруджа е спокойно. Все още оставащите в някогашната операционна област на германското Етапно управление Северна Добруджа, между Дунав и северната граница на областта, части на 3-та българска армия не са получили каквото и да било указание да опразнят окупираната от тях област.

Все още не е известно, дали българите ще се решат на оттегляне.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 61.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

№ 512

Доклад № 5995, 28 октомври 1918 г., [Констанца], на германския адмиралщабен офицер в Главната квартира на Главно командване фон Макензен капитан Бене до Военноморското ръководство на Върховната главна квартира, до шефа на германския Адмиралтейски щаб на марината, Берлин и до германската Мореплавателско-техническа комисия, Севастопол

Военно-политическото положение

Тайно!

I. Военно положение.

А. Новини за врага.

На българския бряг на Дунав досега се окупирани Видин и Лом паланка от френска пехота и полска артилерия. Подсилени колони с артилерия са в поход в посока Видин. Във всяко дунавско пристанище надолу от Лом паланка се очакват френски отряди.

Във вътрешността на България се съобщава за по-големи френски отделения при Кюстендил, Радомир, Брезник. Железниците ще бъдат до 30.10. на разположение на българите за демобилизационни транспорти, след това на Антантата за военни транспорти.

Във Варна и Бургас са се явили английски офицери, F.T. [военноморската самолетна] станция във Варна е във френска експлоатация.

Доверено лице съобщава за настъпление на по-големи пехотни подразделения (дивизии) към Адрианопол [Одрин], друга френска дивизия стои на разположение в Драма.

Б. Бойни действия.

Жп-линията Оршова – Турн [Турну] Северин беше охранявана чрез изнасяне напред на един смесен военен отряд на линия Мост – Брза Паланка. При Мост и Милановац 3 австро-унгарски роти при сблъсък с банди са напуснали позиции и са отпътували по вода, те са сменени сега на позициите им от други австро-унгарски военни части. Междувременно вражеска кавалерия е настъпила през Мост чак до Дунав и е обезпокоила корабоплаването.

Двата входа на канала Белене, западно от Свищов, са затворени от минен заграждач на и[мператорската] и к[ралска] дунавска флотилия чрез мини. Голямата част от дунавската флотилия се обедини по-късно нагоре към Видин, след като части от нея са били обстрелвани от вражеските батареи при пробива на Лом паланка и Видин. И[мператорската] и к[ралска] флотилия подкрепяше по-нататък собствените си патрулни начинания при Радневац, обстрелваше Прахово и неприятелски средства за превоз.

Заграждането на канала Белене с мини целеше затварянето на лежащия в канала мост Херберт. Същият беше закупен през 1917 г. от Пруското военно министерство и съдържа необходимия тежък мостов материал, за един 1500 м широк дунавски мост. Целеше се разрушаване на мостовите звена.

В. Оценка на положението.

Втора сръбска армия изглежда да е приготвена за масирана атака срещу лявото крило на 11-та армия. С действия на нейното дясно крило към Брза Паланка – Текия изглежда се прави сметка за преграждане на жп-линията Оршова – Турну Северин. Май се подготвя опит за преминаване при Прахово. Той обаче е рискован и затова още по-малко вероятен. Надолу от Лом паланка в момента не се очакват вражески действия.

Признаци за румънска мобилизация или съсредоточаване на войскови части не са толкова малко на фронта при Серет. При едно евентуално изостряне на нашите политически отношения с Румъния няма да стигат наличните сили за отблъскването на по-сериозни неприятелски нападения. Главното командване счита за необходимо изпращането на други дивизии: Една германска дивизия за сектора Мост – Брза Паланка, по една германска или благонадеждна австро-унгарска дивизия като резерва при Крайова, Слатина и Букурещ и една пета дивизия за участъка на Серет, освен това се иска подкрепление за тежката артилерия и техническите военни части.

Г. Собствена войска.

Части на 7-ма вюртембергска и на 16-та дивизия от ландвера пристигат, след това един летателен отряд, както и технически военни части.

Боевата стойност на австро-унгарските военни части не е висока, SW батальоните на 143-та императорска и кралска пехотна бригада (италианци) не са подходящи за бой, императорският и кралски 13-ти улански полк заедно с 1 батарея полски гаубици, по един батальон императорски и кралски ландйегери 27 и 5-ти полк на кралските унгарски, хонведи, йегер трябваше да бъдат изтеглени заради бунт в Унгария.

II. Румънска армия.

Фронт.

Без промени.

Генерал Авереску се е изказал на 20.10. пред едно напълно доверено императорско и кралско лице, както следва:

„Непосредствена намеса на Румъния в момента не предстои. Ако обаче Антантата влезе в пряк контакт с Румъния и основният мир не бъде сключен, то критическият момент наближава. Основната пречка за една трайна намеса на Румъния в момента е липсата на артилерийски муниции.“

Демобилизация.

Планомерно напредва.

III. България.

А. Армия.

Демобилизация бързо напредва. И от мобилизираните дивизии изглежда войниците масово дезертират, така че и боевата им сила може да се разглежда като нищожна.

Б. Вътрешно положение.

Антантата се опитва да спечели народа на своя страна чрез съобщения за по-големи транспорти със стоки. Недоверието към Румъния нараства.

Населението на Добруджа подтиснато в резултат на безогледни реквизиции от български военни части. Жители на Тулча в по-голямата си част са избягали към Измаил.

Държанието на българските военни части спрямо германците е учтиво и коректно.

IV. Вътрешното положение в Румъния.

Положението спокойно, широките маси от народа се надяват на всеобщ мир.

Позицията на кабинета на Маргиломан е отслабено под впечатлението за влошаването на положението на Централните сили. Братиянският министър Константинеску и прословутият полицейски шеф Панаитеску бяха освободени от затвора и на улицата са предмет на уважение. Общо на кабинета дават една по-голяма продължителност само тогава, ако чрез привличането на по-малки политически групи може да се създаде по-широка основа.

При комбинациите по тази възможност отново на преден план излиза личността на генерал Авереску. Тази, най-популярна сред армията и народа личност няма някаква собствена партия зад себе си и затова не може да създаде собствено правителство. От разискванията в пресата става ясно, че от страна на проантантовски-консервативната групировка на Филипеску и Таке Йонеску, чиито днешни водачи са Мишу Кантакузин и Гречеану, са правени опити за сближение с Авереску. Също отделни членове на правителствената партия били преговаряли с Авереску в смисъла, щото той заедно с онези партийни групи да влезе в настоящото правителство, за да обедини така отново консервативната партия в правителството и да предотврати създаването на кабинет на либералите под водачеството на Братиану.

Наскоро Авереску отново изтъкна острото противоречие, в което се намира с Братиану, така че едно сътрудничество със същия изглежда невъзможно. Братиану, напротив, се опира на Двора и на проантантовските кръгове, чиято сила не трябва да се подценява.

Пресата се държи в последните дни подчертано спокойно, нападки срещу правителството и раздори на партиите помежду им са утихнали. Изглежда като че ли пресата по указание на правителството се държи напълно изчаквателно.

Исканото от нас ратифициране на мирния договор се задържа от румънското правителство, дали изобщо ще се стигне до него, изглежда под въпрос.

Социално-революционните сили работят, за да вдигнат работниците и селското население на борба срещу съществуващия обществен ред. Един много активно разпространен позив апелира при позоваване на българските революционери срещу германската военна мощ, в по-голям мащаб още и срещу господстващите румънски обществени класи, както консервативните, така и либералните и демократическото партийно крило и пропагандира румънския болшевизъм.

Нуждата от спокойствие и мир на градското и селското население в окупираната област все още не е разклатена. Считат за предстоящо скорошното оттегляне на окупационната войска, посрещат обаче без радост слуха, че една голяма войска на Антантата настъпва към Дунава. Със сигурност се разчита, че при ревизията на Букурещкия мирен договор Добруджа ще бъде върната на Румъния и че ще се откажат от поправки на границите. Много се говори дори за това, че първоначалната военна цел, присъединяването на Трансилванската област, която е населена от румънци, ще може да се осъществи.

V. Стопански въпроси.

Износът от Бесарабия през последната седмица е бил 456 тона, никакъв украински пренос.

Прибирането на зърното и сеитбата се натъкнаха на растяща съпротива при селяните.

Реколтата от гроздобера протече благоприятно.

Производството на суров петрол се задържа ежедневно на 350 вагона, от 17.10. до 21.10. бяха изнесени 6887 тона минерални масла и продукти за Германия.

ЦДА, КМФ 06, Инв. № 275/42, л. 62-68.
Freiburg i. Br., BAMA, RM 5/V, 1033.

При така очерталата се обстановка, подписала на 29 септември 1918 г. вечерта примирие с Антантата, на България тепърва предстои мъчително окончателното ѝ излизане от войната.

ПРИЛОЖЕНИЯ

№ 1

Военна конвенция, 29 септември 1918 г., Солун, определяща условията за спиране на военните действия между Съюзните сили и България[1]

1. Незабавно изпразване, съгласно едно спогодба, която ще последва, окупираните още територии от Гърция и Сърбия. От тия територии не ще се изнесе нито добитък, нито зърнени храни, нито каквито и да било съесни продукти. Никаква повреда няма да бъде направена при заминаването. Българската администрация ще продължава да функционира в частите от България, окупирани понастоящем от съюзниците.

2. Незабавна демобилизация на цялата българска армия, изключая задържането в боен състав на една част от всички родове оръжие, състояще се от:

3 дивизии от по 16 дружини всяка една и

4 полка кавалерия, които ще бъдат употребени: две дивизии за отбрана на източната граница на България и на Добруджа и една дивизия за пазене на железниците.

3. Складиране, в места, които ще се определят от Главното командване Източните армии за оръжията, мунициите, военните коли, принадлежащи на демобилизираните части, които ще бъдат след това складирани от българските власти под контрола на съюзниците. Конете ще бъдат също предадени на съюзниците.

4. Възвръщането на Гърция военните материали на 4-ия гръцки армейски корпус, взети във време на заемането на Източна Македония, доколкото те не са били изпратени в Германия.

5. Българските войскови части, намиращи се западно от Скопския меридиан и принадлежащи на 11-та германска армия, ще сложат оръжието и ще се считат до нова заповед военнопленници; офицерите ще запазят оръжието си.

6. Българските военнопленници ще бъдат, до сключването на мира, употребени за работа в Ориента от съюзните армии, без взаимност по отношение на съюзните военнопленници. Тези последните ще бъдат веднага предадени на съюзните власти, а интернираните граждански лица ще бъдат напълно свободни да се завърнат по домовете си.

[7]. Германия и Австро-Унгария ще имат срок от четири седмици за да изтеглят от България войските си и военните си органи. В същия срок ще трябва да напуснат територията на Царството и дипломатическите и консулските представители на Централните сили, както и техните сънародници.

8. Заповед за спиране на военните действия ще бъде дадена, щом като се подпише настоящата конвенция.

(п.) *Франше д'Епре – Андрей Ляпчев – Генерал Луков.*

Тайни членове.

1. Евентуалното преминаване на съюзни военни сили върху българска територия, както и използването на железниците, пътищата, водните пътища и пристанищата ще съставляват предмет на една специална конвенция между Българското правителство и Главното командване на Източната армия. Преговорите за това ще започнат най-късно в един срок от 8 дни. Те ще засегнат също контролът на телефоните, телеграфите и безжичните телеграфни станции.

2. Известно число стратегически пунктове във вътрешността на българската територия ще бъдат заети от Великите съюзни сили. Тази окупация ще бъде временна и ще служи само за гаранция. Тя няма да даде повод нито за принуждения, нито за произ-

волни реквизиции. Главнокомандващият генерал на съюзните армии уверява, че без особени обстоятелства, София не ще бъде окупирана.

3. Главнокомандващият си запазва правото да изиска, в случай на нужда, пълното прекратяване на всякакви сношения между България и бившите ѝ съюзници.

4. Отваряне българските пристаница за съюзни и неутрални параходи.

(п.) *Андрей Ляпчев – Генерал Луков – Франше д'Епре.*

---

[1] Документът се публикува по: Б. Кесяков, „Принос към дипломатическата история на България 1878-1925“, предговор от Ст. Баламезов, София 1925, л. 80-81. (Преписът е буквален).

№ 2

Телеграма, 24 септември 1918 г., Берлин, на управляващия българската легация в Берлин д-р С. Никифоров до българския министър-председател и министър на външните работи и изповеданията Александър Малинов, София[1]

Тази вечер късно пълномощният министър Розенберг ми съобщи, че по настояването на канцлера,[2] германското Главно командване[3] е разпоредило вече да се пратят на нашия фронт, освен изпратените досега една германска дивизия и две други германски бригади и две австрийски дивизии, за които съобщих вчера с шифрована депеша – още и тъй наречения германски алпийски корпус, състоящ се от две дивизии, който се предполага да пристигне в България след десетина деня.

Този корпус е известен като част от елитните германски войски.

---

[1] Това е док. 1625 от „Дипломатическите документи по участието на България в Европейската война, 1915-1918“, т. 2, с. 1060-1061.

[2] Хертлинг.

[3] Хинденбург – Лудендорф, Върховна главна квартира, Спа.

№ 3

Телеграма, 26 септември 1918 г., София, на българския министър-председател и министър на външните работи и изповеданията Александър Малинов, София до германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф, София[1]

Г-н министърът на земеделието[2] ми съобщи тази сутрин, че Ваше Превъзходителство сте били натоварени да ми предадете, че Императорското правителство[3] би могло да ни даде след известно време напълно исканите от нашата Главна квартира 10 дивизии. Царското правителство[4] е признателно за вниманието и готовността на Императорското правителство да бъде дадена една ефикасна помощ в тежкото време, в което се намира България. Но по повод на това предложение, дошло след като се направиха постъпки за примирие и евентуално за мир, Царското правителство намира за нужно, в интереса на истината и за да не остане никакво съмнение в нашата лоялност, да напомни няколко факта, без да се впуща в детайли. Още преди 12 август т.г. Главното ни командване е искало засилването на нашия фронт със съюзни войски. Направи се противното: някои от съюзните войски, които се намираха до тогава на фронта ни, бидоха оттеглени дори. На 12 август т.г. предвид на горния факт и на други, които са цитирани в нотата ми от същата дата,[5] привлякох сериозното внимание на германското Императорско правителство, че положението на нашия фронт е извънредно сериозно и че, следователно, ще трябва да ни се даде договорената съюзна помощ. На тая постъпка ми се отговори на 28 август т.г., че ще бъдат дадени войски и някои били даже на път.[6] Всъщност ни се даде помощ, която нито отговаряше на исканата такава, нито на положението, в което се намирахме на фронта. По-късно неприятелската офанзива започна и както от страна на Главното командване, така и от страна на правителството последваха най-енергични постъпки за помощ. На първо време се даде един отговор, който най-добре е формулиран в телеграмата на фелдмаршал фон Хинденбург, отправена в армията, на такава на нашето Главно командване. Фелдмаршалът отговори:

1. Че войната цяла да се реши на Западния фронт; че към него трябва да се притеглят всички сили.

2. Че предвид на това е отказал на генерал Шолц да изпрати даже една цяла дивизия в Македония.

3. Че са направени постъпки от фелдмаршала да ни даде подкрепа от много малко сили и че съжалявал, че не може да направи повече за удовлетворение желанието на нашето Главно командване.

4. Че Главното ни командване ще трябва да се опита да се справи с положението с тези сили, с които разполагаме, като при това се помири с евентуалното предаване на терен[7].

Имайки предвид тая депеша на Н. Превъзходителство фелдмаршала, на 20 септември,[8] чрез царския пълномощен министър в Берлин[9] и Виена[10], съобщих на Императорското германско правителство и Императорското кралско австро-унгарско правителство, че положението ни на фронта е станало застрашително и че последствията могат да бъдат фатални, ако съюзниците напълно не изпълнят договорните си задължения и не изпратят незабавно предвидената в тях помощ. И на тая постъпка се отговори, че ще ни се прати по-сериозна помощ, севастополски войски, 2 дивизии австрийски и толкова германски, но че те ще пристигнат след 10-15 дни[11], а положението ни на фронта все повече и повече се влошаваше. Днес неприятелят е при Кочане.

Такива в едри черти са фактите.

---

[1] Това е док. 1630 от „Дипломатическите документи по участието на България в Европейската война, 1915-1918“, т. 2, с. 1063-1064.

[2] Р. Маджаров.

[3] Германското правителство, Берлин.

[4] Българското правителство.

[5] Виж тук, том II, док. 431, 432, 437.

[6] Пак там, док. 440 и сл.

[7] Пак там, док. 450, 451.

[8] Пак там, док. 453, 454.

[9] Ризов.

[10] Ан. Тошев.

[11] Сравни № 1625, Приложение док. 2.

№ 4

Нота, 27 септември 1918 г., София, на германския пълномощен министър в София граф Алфред фон Оберндорф до българския министър-председател на външните работи и изповеданията Александър Малинов, София[1]

Имах честта да получа нотата на Ваше Превъзходителство под № 2738 от 26-ти текущи септември, и побързах да я предам на моето правителство. Разбира се, че Императорското правителство ще съобщи на германското Върховно командване[2] бележките на Ваше Превъзходителство, за да му позволи да даде подробен отговор.

На Ваше Превъзходителство са известни причините, които забавиха изпращането на нови подкрепления, извън значителните германски сили, които постоянно са се намирали в страната. Ваше Превъзходителство ще благоволи също да признае че, защитавайки позициите си на Западния фронт, германската войска е защитавала общата кауза на всички съюзници. От друга страна, по самите сведения, които Ваше Превъзходителство благоволихте да ми дадете, изглежда че катастрофата, за която всички скърбим, е била предизвикана от разколебания дух на известни български войскови части, а не от недостатъчното число на войските. Без да се спирам повече на съображения, които засягат миналото, само ще си позволя да забележа, че когато говорите, във Вашата нота за известни „задължения произлизащи от договорите" и за „договорни помощи", Ваше Превъзходителство не сте в съгласие с тълкуването, което германското Върховно командване винаги е давало на членове 1-и и 2-и от нашата военна конвенция. Съгласно това тълкуване, ние бяхме длъжни да турим на разположение на България споменатите в тия членове шест дивизии само доколкото те бяха нужни за стратегическото настаняване и за първия напън против Сърбия. Прочее, това е едно второстепенно съображение, тъй като Германия никога не е отричала дълга си да даде в помощ на България всички сили, с които обстоятелствата ѝ биха позволили да разполага. Тя и сега доказва това, изпращайки войските, за чието предстоящо пристигане имах честта да уведомя Ваше Превъзходителство.

Верни на своя съюзнически дълг и пазейки в сърцето си спомена на общо проляната геройска кръв, тези войски са още готови да защитават, рамо до рамо със своите братя по оръжие българи, великата кауза на България: нейното национално единство.

Благоволете да приемете, Господин Министре, уверения във високото ми почитание.[3]

---

[1] В българското Външно министерство върху нотата било отбелязано, че същата била „получена на 28 септември 1918 г."

[2] Германското Върховно армейско ръководство/ OHL, GrHQu.

[3] Това е док. 1642 от „Дипломатическите документи по участието на България в Европейската война, 1915-1918", т. 2, с. 1069-1070.

№ 5

Телеграма, 30 септември 1918 г., София[1], на българския министър-председател и министър на външните работи и изповеданията Александър Малинов до български легации в чужбина

На 29 септември 11 ½ ч. вечерта биде подписано в Солун от нашите делегати и главнокомандващия армията на Изток[2] примирие между България и Съглашението. Веднага биде разпоредено по фронта да се прекратят военните действия.

Една неизбежна необходимост наложи на българското правителство да потърси от противника мир при обстоятелства, които не му оставяха възможност да избере друг път. Още при поемането на властта, правителството трябваше да се справи с една тежка криза, създадена вътре в страната и на фронта поради продължителната война и дългите лишения. Макар и злото да беше доста напреднало и непоправимо, правителството, през краткото време на своето управление, направи всичко зависещо от него, за да се предотвратят по-нататъшните усложнения и събития, които можеха да настъпят вследствие на тая криза. Колкото се касае до стабилизирането на фронта, особено при една нова офанзива на противника, то, освен другите свои мероприятия, своевременно обясни на съюзниците положението, и в началото на август им напомни да изпълнят задълженията си по военната конвенция, като дадат потребното число войски. Главното командване от своя страна няколко пъти е искало подкрепления от германската Главна квартира,[3] като е рисувало истинското положение, впрочем добре известно на Хинденбург и Лудендорф и от донесенията на генерал Шолц, командващ съединените армии в Скопие.

Въпреки тия многократни настоятелни искания, подкрепления не се изпратиха, освен няколко дружини. Германското главно командване отговаряше винаги, че войната ще се реши на Западния фронт, където трябвало да се привлекат всички резерви и че нашата главна квартира трябвало да се справи със силите, които е имала, като се примири с евентуалното изгубване на територия.

При тия условия противникът започна на 15 септември офанзивата си срещу Добро поле. Първият удар, предприет след много силна подготовка, разколеба третата и втора дивизии, които отстъпиха. Втората се съвзе след това, но третата не удържа вече никъде и противникът вървя по петите ѝ до Криволак и Щип, защото нямахме никакви пресни сили да хвърлим срещу него. Пробиването на центъра наложи оттеглянето ни от Дойран и Битоля, макар и там войските ни да се биха с чудна храброст и да спечелиха голям успех.

Преди още работите да достигнат до там, когато положението можеше да се поправи с малки сили, Главното командване поиска наново помощ от съюзниците. Правителството от своя страна, схващайки цялата сериозност на момента, изпрати на 20 септември, няколко часа след връчването отговора на Бурияна, една енергична телеграма до Виена и Берлин, с която искаше съюзниците да зачетат правото на България и да изпратят бърза и ефикасна помощ, тъй като положението на Македонския фронт ставаше застрашително и можеше да има фатални последствия за съюзното дело. И тази постъпка не даде очаквания резултат, защото два деня след това се получи отговор с обещания за помощи, които обаче не можеха по никой начин да пристигнат на време и на място. И наистина, нито до деня на нашето предложение за примирие и мир, нито след това не пристигнаха в Македония никакви съюзнически освен няколко германски дружини.

Решението да се иска примирие биде взето от правителството на 25 септември, след като положението биде всестранно обсъдено съвместно с Царя,[4] началник щаба на действащата армия и с представителите на всички партии от блока. То биде взето и по изричното настояване на командващите отделни армии, донесенията на които не оставяха никакво съмнение върху военната обстановка. Преди да направим тая съдбоносна постъпка, правителството съобщи на съюзните представители, че за голямо свое съжаление то се вижда принудено да поиска мир, тъй като България не е в състояние да се бори по-нататък само със собствени сили. Едва на другия ден граф Оберндорф съобщи на някои членове от кабинета, че щели да бъдат изпратени 7-8 германски дивизии, а също и австро-унгарски части. Тази постъпка идеше обаче твърде късно. За правителството не беше възможно да отмени взетото решение. Делегатите бяха на път, придружени от г. Мърфи. Освен това, военното положение стана съвсем критическо. Отстъпващите към Кичево – Гостивар – Тетово дивизии бяха откъснати; същата опасност грозеше и първа армия, която се оттегли към Малашевските планини и втора армия, която за щастие се опази здрава до край по Белесица. А противникът бе минал вече Кочани и напираше към старите граници на царството.

Друга една опасност налагаше на правителството да действа със стремителна бързина. Разбягалите се войници бяха започнали да слизат на тълпи от хиляди души към Дупница, Кюстендил и Радомир, където провъзгласиха република, задръстиха пътищата, разграбиха складовете, нападнаха Главната квартира, спряха движението на треновете и се насочиха застрашително към столицата. С горест трябва да ви съобщя, че увещанията не помогнаха и че преди няколко дни оръдията гърмяха срещу бегълците по височините над Княжево и Горна баня и едва скоро спряха.

Прочее, една двойна и жестока необходимост застави правителството да постъпи, както постъпи. Без това самото съществуване на България би било изложено на опасност; във всеки случай тя можеше да се обърне на военен театър. То действува в пълно съгласие с всички надлежни фактори и с цялата страна.

Ето защо, несправедливи, неуместни и обидни са упреците, които ни се отправиха дори от официално място от Берлин. Българското правителство постъпи напълно лоялно и неговото поведение е безупречно. За жалост не може да се каже същото и за начина, по който съюзниците действаха в случая, като оставиха България, с нейните малки сили, не само да брани един фронт от 350 км, но и да посреща ударите на един силен и многочислен неприятел. Решението на правителството е преди всичко болезнено за България и тежко за нейните интереси. Ако, както се подмята, ние сме правили хитри сметки, ние можехме да предложим на противника мир тогава, когато бяхме силни и да получим съвсем други условия. България даде, като съюзница всичко, каквото ѝ беше по силите и дори свръх силите ѝ, но не получи от съюзниците си даже онова, на което имаше право по договор, макар от германска страна и да се опитват сега да дават едно особено тълкуване на военната конвенция.

В този върховен час на народно изпитание ние не ще се предадем на безполезни жалби, а напомняме някои истини, като искаме да ни се отдаде правда и да не бъдем лекомислено огорчавани, както е в речта на държавния секретар Хинце и с коментарии на „Норддойче Алгемайне Цайтунг“ или други берлински вестници. Дължех да ви дам горните осветления, за да ги използвате според случая с голяма предпазливост.

---

[1] Това е док. 1652 от „Дипломатическите документи по участието на България в Европейската война, 1915-1918“, т. 2, София 1921, с. 1074-1076.

[2] Франшед.

[3] Върховната главна квартира/Großes Hauptquartier.

[4] Фердинанд I Български.

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

А

Авереску, рум. генерал – 711, 712

Адлер, Ритер фон, директор Винербанкферайн – 218, 238

Алберт, крал на Белгия – 54

Албрехт, херцог фон Вюртенберг – 641

Александров, Тодор, съветник Щаба действащата бълг. армия – 51, 89, 90, 93, 428

Александър II, руски император – 159

Али паша, губернатор Солун – 325

Анастасов, първи секретар бълг. легация Берлин – 153

Арним, Ханс-Юрген фон, кап. III р., II р., военно-морски аташе София – 49, 50, 53, 60, 66, 67, 68, 75, 80, 97, 99, 100, 101, 103, 105, 107, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 121, 123, 151, 161, 174, 181, 185, 196, 206, 207, 217, 226, 230, 255, 275, 296, 320, 321, 324, 327, 341, 343, 344, 346, 361, 362, 364, 371, 372, 381, 382, 384, 392, 398, 404, 416, 429, 431, 450, 458, 461, 463, 464, 465, 482, 486, 487, 488, 492, 493, 512, 515, 520, 525, 530, 538, 539, 540, 541, 543, 545, 547, 549, 551, 560, 563, 564, 567, 577, 578, 582, 585, 592, 594, 602, 606, 607, 610, 613, 616, 618, 622, 623, 629, 644, 645, 674, 683, 684, 700, 702, 704, 705

Арц, австр. генерал – 354, 375

Атанасов – 603

Б

Байшлаг, проф. д-р, висш минен съветник Геологич. и-тут, Берлин – 233, 239, 240, 241, 242, 277, 279, 280, 281, 499

Бакалов, Жечо, м-р търговия – 184, 187, 188, 195, 201

Балабанов, Марко, бълг. полит. деец – 97

Баламезов, Ст., проф. – 715

Балтазар, таен военен съветник герм. Военно м-во – 233

Балфур, Артур Джеймс граф оф Лондон, англ. държавник – 339

Бам, журналист, герм. информатор София – 92, 97, 100, 101

Бартенверфер, фон, полк., шеф Полит. отдел Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 61, 222, 294, 393, 410, 415

Баталов, кап., адютант бълг. 7-ма дивизия – 566

Батенберг, княз Александър I Български – 83

Баудисин, граф – 377, 378

Бацуров, банков посредник – 218, 219

Белдиман, А., рум. информатор герм. Външно м-во – 433

Белов, Фриц фон, ген., командващ група войски Македонски фронт – 57, 196, 245, 246, 248, 252

Бене, кап., адмирал-щабен офицер, Главно командване фон Макензен – 228, 229, 492, 709, 710

Бенкендорф, рус. пълномощен м-р Лондон – 117

Берг, морски лейт., флотска свърз. служба, Варна – 229

Бергер, фон, банкер – 349

Беркхайм, барон фон, импер. легац. секретар, представител Външно м-во, Върховна главна квартира – 376, 380, 431, 432, 553, 554, 558, 563, 567, 571, 572, 579, 580, 581, 627, 630, 631, 634, 636, 640, 643, 645

Бернд, вицеконсул, герм. Външно м-во – 233

Бернщорф, Йохан Хайнрих граф фон, герм. посланик Константинопол – 395, 631, 642

Бертлинг, кап., шеф отд. Полеви жп линии, Генщаб действаща герм. армия, Върховна главна квартира – 65, 233, 243, 283, 307, 399, 400, 402, 499, 569

Берхтолд, Леополд граф, бивш австро-унг. външен м-р – 641

Бетман-Холвег, Теобалд граф фон, герм. райхсканцлер – 62, 150, 154, 155, 159, 160, 161, 167, 169, 173, 188, 194, 202, 206, 225, 226, 231, 263, 281, 290, 338

Бисмарк, Ото княз фон, герм. държавник – 264

Блайхрьодер, С. фон, банкер, основател банка Герзон Блайхрьодер, Берлин – 327

Блуменау, финан. експерт – 219

Бобчев, Стефан С., депутат – 95

Боджелиев, депутат – 256

Боев, проф. статистика, директор Бълг. кред. банка „Гирдап“ – 87

Бозов, полк., н-к Разпр. пункт, Варна – 619, 620

Бок, фон, майор, полк., офицер свръзка бълг. Главна квартира, Кюстендил – 52, 60, 61

Бон, Паул, д-р, директор Дойче банк – 590

Боол, Генщаб, Кюстендил – 674

Борис Търновски, княз, бълг. престолонаследник– 75, 76, 115, 117, 123, 136, 141, 142, 143, 152, 201, 211, 277, 358, 361, 460, 487, 528, 533, 541, 543, 576, 577, 609, 640, 641, 669, 676, 677, 682, 700, 705

Борнхард, таен висш минен съветник, Техн. щаб, герм. Военно м-во – 233

Бошон, фон, д-р, секционен съветник, герм. Външно м-во – 402

Бояджиев, Климент, ген.-майор, командващ 1-ва бълг. армия Македонски фронт – 190

Брайтинг, фелд.-лейт., Варна – 614

Брандис, барон фон, кап. II р., командващ дивизион мин. разграждане, Варна – 226, 227, 489

Братиану, Йон, рум. м-р председател – 114, 118, 119, 685, 712

Брусилов, А. А., рус. ген., командващ рус. армия Галиция и Унгария – 339

Буриан, Ищван барон фон Райец, австро-унг. външен м-р, м-р председател – 53, 58, 66, 68, 144, 201, 207, 549, 553, 601, 602, 640, 641, 642, 675, 676, 718

Бурмов, зам. н-к Генщаб бълг. дестваща армия (1918 г.) – 609, 662

Бурхарди, подполк., герм. Военна мисия; Зем. д-во, Константинопол – 157, 166

Бусе, кап. III р., командващ Военно-морско подделение, Варна – 226, 227, 228

Бусcе, фон, кап. III р., Адмир. щаб марината, Берлин – 606, 607

Бусше-Хаденхаузен, фон дем, герм. пълн. м-р Букурещ, държавен подсекретар герм. Външно м-во – 49, 111, 212, 223, 344, 349, 365, 372, 377, 378, 380, 426, 433, 439, 440, 447, 448, 451, 466, 487, 503, 509, 511, 536, 537, 586, 593, 600, 632, 633, 645, 652, 654, 655, 657, 658, 668, 680, 681, 683, 684, 685, 697, 698

Бъкстон, Ноел, председател Балкански к-т Лондон – 339

Бюлов, барон фон, кап. II р., Адмир. щаб, Варна – 229

Бюхер, д-р, правит. селскостоп. съветник – 158, 166

В

Вазов, Борис, ген., депутат – 416

Вайганд, адм. директор Военна служба, Военно м-во – 233

Вайх, придворен маршал, София – 626

Валдхаузен, Й. фон, финан. експерт – 282

Вангенхайм, Ханс барон фон, герм. посланик Константинопол (до 1915/1916) – 106

Вангенхайм, Конрад барон фон, председател герм. Съюз сел. стопани, председател И-тут икономически връзки с България, Берлин – 220, 221

Ванзен, фон, и.д. заместник Лудендорф, Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 279

Василев, Григор, депутат – 454

Вегнер, герм. агент София – 187

Ведел, граф, герм. посланик Виена – 642, 676

Векерле, бивш унг. м-р председател – 641

Велер, фон, пълномощник пруско Военно м-во в бълг. Военно м-во (след Гьорбиц) – 256, 257, 270, 275

Вендел, Херман, писател, депутат Райхстаг – 323, 339, 341

Венизелос, Елефтериус, гръц. м-р председател, военен м-р – 53, 123, 142, 143, 292, 298, 312, 321, 554, 555

Вернер, ротмистър, зам. н-к Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 233

Виганд, Карл фон, амер. кореспондент София – 186

Виктор Емануел, итал. крал – 641

Виктория, герм. императрица, съпруга Вилхелм II – 268

Вилберг, кап., шеф герм. Д-во за магнез. руда, Варна – 614, 615

Вилисен, фон майор, ген.-щабен офицер – 682, 683

Вилхелм, ерцхерцог, син на Карл Стефан – 641

Вилхелм II, герм. император – 50, 51, 52, 53, 120, 159, 206, 268, 269, 276, 281, 358, 361, 367, 381, 384, 395, 398, 415, 418, 420, 427, 429, 451, 464, 465, 469, 480, 485, 486, 520, 559, 573, 576, 607, 608, 609, 622, 623, 627, 632, 633, 634, 641, 642, 652, 654, 658, 659, 667, 668, 669, 679

Винклер, фон, ген., съкомандващ 1-а бълг. армия, Битоля (1916 г.) – 190

Винтерфелд, фон, полк., представител райхсканцлера, Върховна главна квартира – 522, 523

Винхенбах, действ. админ. съветник, Импер. марина – 233

Волф, Теодор, журналист, писател – 341

Волфредо, Бонзо ди, нунций Виена, син на крал Виктор Емануел – 641

Врисберг, Ернст фон, полк., ген.-майор (1917/18 г.), директор Центр. департ. Военно м-во, н-к Служба за чужбина, Върховна главна квартира – 194, 233, 234, 236, 238, 239, 240, 241, 243, 257, 594, 611, 694

Връбанич, австро-унг. консул Скопие – 391

Вюрц, майор, шеф герм. военна Пресслужба – 349

Г

Габриел, кап., свита герм. император, Върховна главна квартира – 418

Гагерн, фон, кап. II р., Варна – 620

Галвиц, Макс фон, ген., командващ 11 герм. армия, Сърбия – 279, 368

Ганс, правит. съветник, герм. Външно м-во – 233

Ганчев, Петър, подполк., полк., ген.-майор (1918 г.), военен пълномощник и представител на цар Фердинанд, герм. Върховна главна квартира – 62, 63, 77, 145, 146, 152, 153, 156, 170, 177, 209, 222, 232, 249, 251, 258, 265, 266, 267, 277, 354, 358, 359, 368, 375, 376, 381, 384, 396, 398, 403, 404, 409, 411, 414, 415, 416, 418, 419, 420, 425, 426, 431, 432, 433, 436, 439, 440, 441, 447, 448, 453, 478, 503, 516, 522, 528, 552, 558, 559, 569, 571, 604, 605, 617, 618, 640, 642, 645, 652, 659, 661, 662, 663, 666, 667, 669, 670, 672, 673, 676, 677, 678, 679

Гарцке, майор, Отдел пех. артилерия, герм. Военно м-во – 345, 688

Генадиев, Никола, депутат – 96, 106, 110, 172, 175

Генеску, рум. военен аташе София – 151

Георгиев, д-р, зет на Радославов – 454

Гешов, Иван Ст., бивш бълг. пълномощен м-р Берлин – 259

Гешов, Иван Евстр., лидер Народна партия, депутат – 95, 97, 252, 262, 264, 327, 396, 407, 577

Глайхен, барон фон, н-к Инф. служба Селскостоп. м-во, Берлин – 165

Голдкуле, таен висш правит. съветник, М-во обществ. работи, Берлин – 124, 134, 174, 233

Горгас, представител Д-во за експлоатация Перник – Бобовдол – 187

Граузоф, герм. Военно м-во – 460

Грац, Густав, австро-унг. финан. м-р – 548

Грайф, д-р, герм. М-во марината – 674

Греков, управляващ бълг. легация Берн – 681

Гретцер, д-р, придворен лекар, София – 153

Гречеану, рум. полит. деец – 712

Гроске, секретар Главно интендантство, герм. марина – 227

Грьонер, ген.-лейт., шеф Бълг.-герм. каменовъглено д-во, Перник – 183

Грюнау, барон фон, кап., импер. легац. съветник, представител герм. Външно м-во, Върховна главна квартира – 54, 59, 61, 72, 102, 105, 106, 120, 121, 123, 139, 140, 141, 142, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 153, 155, 161, 175, 176, 183, 184, 189, 190, 208, 224, 232, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 276, 277, 280, 286, 293, 306, 310, 311, 312, 358, 360, 361, 362, 367, 374, 376, 380, 416, 433, 439, 440, 464, 465, 517, 527, 529, 543, 580, 582, 586, 594, 645, 650, 652, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 663, 664, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 697, 698, 700, 701, 702, 704

Гудор, таен секретар герм. легация София – 205

Гьоперт, таен легац. съветник, герм. Външно м-во – 267, 268, 269, 277, 327, 401, 402, 403, 497, 498

Гьорбиц, Едлер барон фон, кап., Отдел суровини/ Военна служба, пълномощник пруско Военно м-во при бълг. Военно м-во, София – 61, 74, 163, 164, 166, 182, 211, 233, 238, 239, 243, 257

Гьоц, герм. проф. – 260, 307

Д

Дам, майор, ген.-щабен офицер за свръзка, екип фон Масов, София – 371

Данаилов, Георги, проф. политикономия, търг. м-р (1918 г.) – 85, 87, 90, 94, 163, 585

Данев, Стоян, д-р, депутат – 95, 347

Данило, черногорски принц – 185

Деенхарт, кап., герм. Свързочна служба, Варна – 615, 616

д'Епре, Франше, ген., маршал, командващ войските на Антантата, Южен Македонски фронт – 714, 715

Деруси, рум. пълн. м-р София – 59, 60, 118, 136, 139, 147, 150, 151, 161

Джавид бей, тур. финан. м-р – 234

Джемал паша, ген.-майор, тур. м-р марината – 457

Дикс, Артур, проф. нац. икономика – 85

Димчев, полк, бълг. военен пълномощник при пруското Военно м-во, Берлин (след полк. Никифоров) – 688, 689, 696

Дитфурт, фон, кап., герм. офицер за свръзка в бълг. Главна квартира, Кюстендил – 199

Добрович, Страшимир, пръв личен секретар на Фердинанд I, н-к царския кабинет – 105, 106, 121, 136, 139, 258, 276, 293, 364, 451, 460, 655, 662

Дове, полк., представител пруско Военно м-во – 392

Дойтелмозер, действ. таен легац. съветник, директор кабинета държавния секретар Външно м-во – 349, 594

Домбоа, таен висш правит. съветник, герм. Импер. хазна – 233, 234, 235

Дункер, фон, полк., главнокомандващ Дунавска армия, група армии Макензен – 346

Дьобрентай, Георг фон, кап. III р., н-к Центр. транспортно у-ние, Виена – 203

Дюстерберг, майор, н-к отдел, Военно м-во, Берлин – 233, 243, 349, 536, 605, 617

Е

Евдокия, българска принцеса – 641

Енвер паша, ген., генералисимус, военен м-р, н-к Генщаб, главнокомандващ тур. действаща армия – 99, 107, 109, 110, 113, 215, 216, 217, 354, 366, 375, 376, 395, 516, 521, 523, 525, 526, 586, 679

Енгелхард, Л., ротмистър, герм. информатор София – 81, 87, 89, 92, 158, 159, 163, 164, 166, 167

Ерцбергер, Матиас, д-р, депутат Райхстаг – 97, 163, 164, 349, 350

Ж

Жеков, Никола, ген. пехота, главнокомандващ бълг. действаща армия – 58, 66, 67, 72, 93, 94, 98, 99, 100, 102, 104, 108, 109, 112, 113, 114, 115, 121, 123, 135, 149, 152, 183, 187, 198, 199, 204, 211, 212, 217, 222, 251, 255, 262, 285, 292, 310, 319, 320, 346, 358, 359, 360, 363, 364, 368, 378, 379, 397, 411, 414, 416, 417, 418, 419, 422, 423, 425, 426, 433, 434, 439, 440, 445, 503, 537, 538, 539, 558, 559, 560, 564, 569, 576, 577, 581, 583, 588, 596, 609, 624, 649, 689

Жостов, Константин, ген., зам. главнокомандващ бълг. действаща армия – 72, 93, 94, 104, 108, 109, 114

З

Зайдлер – 641

Залца, директор Баварски Лойд – 309

Зеект – 52, 110, 522

Зелхорн, барон фон, кап. III р., Адмир. щаб, шеф отдел „Преса“ – 349, 595

Зефа бей, тур. пълн. м-р София (1918 г.) – 646

Златанов, главен секретар бълг. Външно м-во (1918 г.)– 482, 487

И

Иванов, Денчо, н-к Център за покупки, Д-ция по продоволствието, София – 437

Иванов, Стоян, н-к отдел М-во на земеделието, София – 85, 86, 87

Й

Йонеску, Таке, рум. полит. деец – 712

Йоханес, действ. таен легац. съветник, директор кабинета държавния секретар Външно м-во – 57, 171, 188, 217, 245, 246

К

Каблешков, Антон, генерален директор Кооперативна банка, София – 87

Кайзерлинг, граф фон д-р, правит. съветник, директор министерски кабинет, М-во селскостоп., държавни имоти и горите, Берлин – 164, 166, 169, 233, 240

Калиш, драгом. аспир., о.з. лейт. (герм.) – 467

Калчев, председател Бълг. селскостопански съюз, София – 87

Кампфхьовенер, управляващ герм. легация София (1918 г.) – 510, 542, 589

Кан, Карл, експерт памук, герм. Служба суровини в Сърбия, Ниш – 326, 327

Кантакузин, Мишу, рум. полит. деец – 712

Капеле, Едуард фон, адмирал, държавен секретар Импер. хазна – 181, 198, 199, 215, 226, 255, 275, 286, 290, 316, 319, 346, 364, 382, 384, 393, 457, 467, 468, 482, 488, 493, 545, 549, 551, 552, 563, 582, 592, 602, 610, 613, 618, 644

Каравелов, Петко, бълг. държавник – 159, 553

Каравелова, Екатерина, общественичка – 159

Карл I, австро-унг. император (1918 г.) – 220, 268, 269, 270, 326, 340, 453, 465, 486, 494, 510, 528, 632, 633, 641, 642, 675

Карл Стефан, ерцхерцог – 54, 453, 632, 633, 641

Каро, Оскар, таен търг. съветник, член Надзорен съвет И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 221

Карол I, рум. крал – 433, 486

Кемерлинг, майор, пълномощник пруско Военно м-во при бълг. Военно м-во, София – 240, 241, 256, 314, 315, 337, 338, 340, 373, 374, 413, 424, 442, 569, 577, 579, 595, 598, 622

Кеплер, управляващ Бълг.-герм. д-во за експлоатация Перник – Бобовдол, експерт М-во селскостоп., държавни имоти и горите, Берлин – 182, 187, 219

Керенски, А. Ф., м-р председател коалиционно руско правителство 1917 г. – 293

Кермекчиев, Асен, д-р, управляващ бълг. легация Берн – 123, 137

Кесел, ст. морски лейт. Военноморско самолетно отделение, Варна – 709

Кесяков, Б., д-р, автор – 715

Кидерлен-Вехтер, фон, бивш държавен секретар герм. Външно м-во – 259

Килиани, генерален консул, Инф. отдел, герм. Външно м-во – 349

Кирил Преславски, принц – 75, 207, 281, 285, 361, 453, 642

Кирков, комендант Бълг. Черноморски флот, Варна – 79, 80, 226, 296, 343, 382, 383, 490, 491, 592

Клепш, барон, фелдмаршал, австро-унг. военен пълномощник герм. Върховна главна квартира – 671

Кноблох, кап., отдел Военни суровини, Военна служба, Берлин – 233

Козничкн, Величко, м-р железници, пощи и телеграфи – 382

Колман, кап.-лейт., Импер. марина – 233

Колушев, Недялко, бълг. пълн. м-р Цариград – 87, 522, 660, 664, 665

Константин, гръцки крал – 49, 116, 170, 217, 281, 298, 312, 323, 344, 345, 554, 555, 557

Константинеску, рум. м-р в каб. Братиану – 711

Косев, главен секретар бълг. Външно м-во – 120, 122, 150, 152, 161, 175, 185, 202, 205, 213, 214, 225, 226, 276, 292, 312, 414, 435, 436, 446

Кох, Райнхард – 458

Крамон, барон фон Баден при Виена, ген.-адютант, свитата Вилхелм II, герм. военен пълномощник при австро-унг. император, Виена – 576, 671

Кранц, кап., Полит. отдел Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 258

Криге, герм. Външно м-во – 231

Крьогер, кап., Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 232

Кунце, кап.-лейт. – 226

Кунцен, таен съветник, герм. Външно м-во – 349, 350

Кьовес, ген., командващ армия, Група армии фон Макензен, Македония – 368, 369

Кьолер – 590

Кьоних, предс. Земеделско д-во, Берлин – 166

Кьорбер, фон – 186

Кьорнер, държавен подсекретар Импер. хазна – 205, 548

Кюлман, Рихард фон, държавен секретар Външно м-во, Берлин – 215, 354, 358, 360, 376, 378, 392, 395, 396, 397, 399, 404, 412, 413, 415, 420, 429, 431, 435, 436, 438, 462, 464, 482, 484, 486, 490, 494, 500, 501, 503, 504, 508, 510, 511, 513, 514, 515, 518, 527, 528, 530, 532, 533, 536, 538, 541, 542, 543, 544, 549, 550, 552, 558, 567, 570, 571, 572, 581, 589, 591, 608

Кюнцл, майор, австро-унг. военен пълномощник при бълг. Военно м-во, София – 626

Л

Лакса, подполк., австро-унг. военен аташе София – 66

Леман, морски ст. лейт., командващ Противоаеропланна батарея, Ксанти – 592, 704

Ламберт, кап., Служба военни суровини в Сърбия, Ниш – 324, 326

Лерснер, барон фон, ротмистър, легац. секретар, импер. съветник, представител герм. Външно м-во във Върховната главна квартира – 232, 244, 249, 250, 258, 260, 261, 262, 264, 279, 280, 281, 285, 292, 294, 313, 319, 321, 322, 337, 343, 344, 346, 356, 357, 358, 360, 365, 367, 372, 399, 403, 404, 410, 412, 413, 415, 416, 419, 420, 421, 423, 425, 426, 431, 432, 433, 438, 443, 444, 447, 448, 451, 466, 484, 487, 502, 503, 507, 508, 510, 511, 513, 514, 517, 518, 519, 523, 526, 527, 528, 529, 530, 532, 533, 535, 537, 540, 552, 586, 589, 590, 591, 593, 596, 600, 604, 607, 608, 630, 632, 633, 634, 640, 646, 649, 650, 653, 654, 655, 656, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 667, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 697, 698

Лесинг, д-р, кап., Главно командване група войски фон Белов, Македония – 57, 245, 246, 387

Лиман, Ото Зандерс фон, ген., тур. фелдмаршал, шеф герм. Военна мисия, Константинопол – 100, 677

Линдов, таен висш пощенски съветник, герм. М-во пощите, Берлин – 233

Линзинген, фон, ген., командващ герм. армия, Дунавска армия Макензен, Добруджа – 113

Лолов, Петър, ген.-майор, зам. инспектор Инженерни войски – 603

Лосов, фон, ген., герм. военнен аташе, военен пълномощник при тур. Главно командване, Константинопол – 100, 106, 113, 114, 216, 234, 376, 541, 576

Лудендорф, Ерих, ген. пехота, ген. интендант, и.д. шеф Геншщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 65, 141, 156, 158, 164, 176, 186, 191, 194, 211, 232, 249, 251, 253, 258, 260, 277, 279, 281, 285, 294, 306, 310, 312, 315, 320, 321, 322, 323, 339, 343, 346, 354, 355, 356, 357, 358, 365, 366, 374, 375, 376, 378, 380, 395, 397, 398, 399, 403, 404, 409, 411, 412, 413, 415, 418, 419, 420, 421, 425, 431, 432, 439, 440, 441, 443, 447, 448, 465, 477, 484, 502, 513, 514, 515, 516, 518, 520, 522, 526, 535, 536, 539, 540, 561, 566, 567, 569, 570, 571, 572, 580, 581, 596, 600, 604, 631, 636, 640, 643, 645, 649, 654, 656, 659, 662, 663, 664, 671, 672, 715, 718

Луквалд, фон, кап., Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 62

Луков, Иван, полк., ген.-майор, н-к Генщаб бълг. действаща армия, Кюстендил – 199, 320, 577, 584, 665, 669, 704, 714, 715

Льор, фон, кап., референт герм. Външно м-во – 159, 164

Людеке, подполк., командващ герм. пех. полк, Варна – 75

Люк, таен правит. съветник Импер. хазна – 233

Ляпчев, Андрей, финан. м-р (1918 г.) – 94, 95, 454, 578, 583, 584, 585, 587, 589, 590, 593, 598, 599, 605, 606, 610, 611, 612, 627, 629, 630, 635, 636, 637, 638, 639, 644, 651, 652, 654, 655, 657, 658, 665, 669, 670, 684, 698, 702, 703, 714, 715

М

Маджаров, Рашко, депутат – 87, 94, 397, 588, 590, 668, 716

Майер, о.з. лейтенант, Служба корабен баланс, Варна – 615

Майер, Ханс, кап. III р., адмиралщабен пълномощник при Бълг. Черноморски флот, Варна – 382, 458, 490, 616, 619

Майер-Крузе, кап., Отдел 8, Военно м-во, Берлин – 233, 238, 241

Майс, фон, подполк., н-к отдел, Военно м-во, Берлин – 233

Макензен, Аугустус, фон, ген.-фелдмаршал, главнокомандващ Източна група армии Южен/Македонски и Добруджански фронт – 51, 52, 60, 66, 67, 69, 105, 111, 113, 114, 116, 121, 138, 140, 196, 198, 199, 228, 229, 252, 260, 315, 346, 356, 357, 360, 361, 363, 364, 367, 368, 369, 374, 392, 398, 411, 412, 413, 418, 425, 489, 597, 616, 643, 645, 706, 708, 709, 710

Макко, кап., отдел Военни суровини, Военно м-во, Берлин – 233

Макс, граф, ерцхерцог (австро-унг.) – 255

Малинов, Александър, д-р, бълг. м-р председател (1918 г.) – 94, 150, 151, 208, 261, 262, 386, 396, 397, 407, 408, 576, 577, 578, 582, 583, 584, 585, 586, 588, 589, 590, 593, 595, 601, 605, 606, 608, 610, 622, 627, 628, 629, 630, 631, 634, 635, 636, 637, 638, 640, 642, 644, 646, 652, 653, 654, 656, 657, 662, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 673, 674, 676, 678, 679, 680, 682, 684, 697, 698, 703, 704, 705, 706, 715, 717

Мангелсдорф, майор, трупенфюрер – 381

Манделбаум, герм. генерален консул, София – 529

Манесман, Райнхард, индустриалец, член Изпълнителен к-т И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 221

Манов – 631

Маргиломан, Александър, рум. м-р – 49, 711

Марков, Милан, д-р, главен прокурор, член бълг. правит. делегация преговорите за мир, Букурещ – 97, 446

Мартини, д-р, проф. Университета Хале – 87

Мартини, кап. II р., Импер. марина, Берлин – 233

Масов, Едуард фон, подполк., полк., герм. военен аташе София, специален пратеник на герм. император при цар Фердинанд – 61, 67, 77, 102, 104, 111, 112, 116, 118, 119, 135, 147, 148, 152, 158, 159, 160, 166, 174, 176, 180, 186, 187, 200, 201, 203, 206, 207, 211, 212, 218, 222, 231, 232, 239, 241, 244, 246, 251, 253, 254, 255, 256, 262, 265, 275, 276, 279, 284, 285, 290, 292, 294, 311, 315, 327, 346, 360, 361, 362, 364, 367, 371, 374, 375, 379, 398, 416, 417, 419, 420, 421, 425, 427, 429, 434, 439, 440, 444, 445, 446, 450, 451, 459, 460, 469, 477, 480, 481, 485, 487, 500, 538, 539, 542, 547, 551, 552, 553, 558, 559, 560, 567, 569, 571, 572, 573, 574, 576, 577, 582, 595, 606, 609, 610, 613, 620, 622, 623, 629, 637, 639, 640, 644, 653, 661, 662, 663, 672, 674, 677, 678, 682, 684, 698, 699, 700, 701, 704

Мах, Рихард фон, кореспондент „Кьолнише цайтунг“, София – 72, 160, 169, 170, 175, 461

Мерей, барон фон, австро-унг. посланик в Берлин – 201

Мертон, ротмистър, експерт в екипа на фон Масов, София – 401, 477, 479, 496, 500, 501, 507, 511, 523, 524, 542, 557

Мерц, фон, полк., Военно м-во, Берлин – 376, 380, 395, 415, 419, 420, 431, 448, 522

Милетич, Любоммир, д-р, бълг. проф. – 260, 362, 377, 378

Милн, ген., англ. командващ Южен/Македонски фронт – 666

Милюков, Петр, проф., м-р председател временно рус. правителство (1917 г.) – 261, 264, 265, 267, 269

Мирко, черногорски принц – 185

Михаелес, Георг фон, д-р, герм. пълн. м-р София (до първите месеци 1916 г.) – 55

Михаелис, М., д-р, райхсканцлер (1917 г.) – 337, 338, 365, 370, 371, 373, 376, 377, 387, 405, 410, 523, 555

Михайлов, кмет Русе – 91

Молков, полк. – 574

Моллов, Владимир, м-р железници, пощи, телеграфи (1918 г.) – 94, 585

Момчилов, Иван, зам. председател бълг. Народно събрание – 258, 444, 445, 483, 484, 525, 527, 529, 553

Морфов – 90, 301, 307, 309, 479

Морцун, рум. външен м-р – 137

Мусел, военен интендант, секретар Военно м-во, Берлин – 233

Мушанов, Никола – 94, 95

Мърфи, Доминик, амер. генерален консул, шарже д'афер, София – 670, 675, 680, 681, 718

Мюлер, кап. III р., герм. Етапно у-ние, Добруджа – 227, 658

Н

Назлъмов, Атанас, ген.-майор – 709

Найденов, Калин, ген.-майор, бълг. военен м-р – 74, 115, 139, 140, 170, 209, 211, 320, 367, 383, 385, 386, 522, 546

Наум, гръцки пълн. м-р София – 292

Недев, морски офицер – 592

Нерезов, Стефан, ген., командващ 1-а армия Македония, генерал-губернатор Моравска област – 603, 668

Нийман, майор – 651

Никифоров, Никифор, полк., бълг. военен пълномощник в пруското Военно м-во, Берлин – 568, 569, 578, 579

Никифоров, С., д-р, управляващ бълг. легация Берлин – 580, 651, 654, 656, 715

Николай, Хартвиг, майор, герм. Върховна главна квартира – 349, 350

Николай II, рус. император – 142, 159

Нойман, морски кап.-лейт., Варна – 382

Нойхаус, таен висш правит. съветник, М-во търг. и занаяти, Берлин – 233, 241

Нойхаус, директор кабинета на държавен секретар Външно м-во (от март 1918 г.) – 496

Нюман, П. Х., търговец, член Надзорен съвет Селскостопанско предприятие за военна икономика, Берлин – 163, 167

О

Оберндорф, Алфред граф фон, герм. пълн. м-р София – 60, 67, 70, 77, 87, 88, 89, 98, 102, 104, 106, 119, 120, 122, 136, 138, 139, 140, 143, 145, 147, 148, 151, 152, 153, 155, 158, 159, 161, 164, 165, 167, 173, 174, 176, 177, 178, 180, 181, 184, 185, 188, 190, 191, 194, 195, 200, 202, 205, 206, 220, 222, 225, 226, 231, 232, 243, 250, 252, 255, 258, 261, 262, 263, 264, 266, 276, 280, 286, 292, 293, 311, 313, 323, 338, 340, 341, 342, 344, 345, 356, 362, 366, 367, 376, 383, 396, 398, 399, 403, 404, 414, 417, 421, 425, 432, 433, 434, 435, 436, 438, 439, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 451, 454, 455, 456, 458, 460, 467, 477, 480, 484, 485, 487, 494, 501, 503, 504, 527, 528, 529, 533, 537, 538, 540, 542, 543, 549, 552, 553, 557, 558, 560, 561, 562, 564, 567, 570, 572, 576, 579, 582, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 594, 596, 606, 626, 628, 629, 630, 631, 634, 637, 638, 641, 644, 646, 651, 652, 653, 655, 657, 659, 662, 665, 666, 668, 669, 670, 672, 673, 675, 678, 679, 680, 681, 683, 684, 697, 698, 699, 701, 702, 703, 715, 717, 718, 719

Олдерсхаузен, барон фон, полк., Отдел полеви железници, Върховна главна квартира – 294, 402, 639, 640

Ораховац, Петър, депутат – 95

П

Падел, консул, изп. директор герм.-тур. Земеделско д-во, Константинопол – 167

Палларини, маркграф, австро-унг. посланик Константинопол – 660, 661, 666

Панаитеску, шеф на рум. полиция – 711

Пасарж, Марио, герм. пресаташе София – 350, 631

Пасаров, Георги, бълг. пълн. м-р Атина – 49

Пастухов, Кръстю, депутат – 397

Пестел, директор Дисконто-гезелшафт – 327

Петков, Добри, м-р – 252, 258, 382

Петров, Рачо, ген.-лейт., Генщаб бълг. действаща армия, Кюстендил – 93

Петрович, директор отдел, Д-ция по продоволствието, София – 207, 407

Плесен, Ханс Георг Херман фон, ген., импер. свита – 361

Подевилс, граф, герм. консул София – 226, 275, 365, 366, 405, 409, 426, 437, 442, 449

Политис, гръц. външен м-р – 554

Полихрониадис, шарже д'афер, Берлин – 554

Полунтед, полк., герм. Върховна главна квартира – 370

Попов, К. Г., проф., директор Статистика, председател „Бълг. Икон. д-во“, София – 87, 90

Попов, Христо, кап. II р., комендант на гр. Варна – 453, 619, 620

Протогеров, Александър, ген.-майор, макед. деец, директор Д-ция по продоволствието, комендант на София (1918 г.) – 51, 55, 83, 84, 87, 89, 90, 93, 271, 272, 313, 386, 427, 428, 594

Путкамер, фон, герм. правит. комисар Драма – 345

Пфланцер, фон, ген., Западен фронт – 671

Р

Радев, Симеон, бълг. пълн. м-р Букурещ – 114, 121, 139, 175, 176, 261, 396

Радовиц, фон, действ. легац. съветник, Външно м-во, Берлин – 349

Радославов, Васил, д-р, бълг. м-р председател и м-р на външните работи и изповеданията – 55, 56, 58, 59, 60, 62, 63, 66, 67, 68, 69, 70, 77, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 110, 112, 114, 115, 118, 120, 121, 122, 124, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 159, 160, 161, 162, 167, 170, 173, 174, 175, 178, 180, 182, 185, 188, 189, 191, 194, 195, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 212, 213, 215, 222, 225, 226, 227, 232, 236, 237, 238, 244, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 258, 262, 265, 266, 267, 276, 277, 279, 285, 286, 290, 291, 292, 293, 294, 298, 299, 301, 302, 305, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 320, 321, 322, 323, 324, 339, 340, 343, 345, 347, 348, 354, 355, 359, 364, 366, 367, 370, 372, 375, 376, 379, 383, 384, 385, 386, 392, 395, 396, 397, 398, 400, 404, 414, 417, 419, 420, 421, 422, 423, 425, 426, 428, 432, 433, 434, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 444, 445, 446, 447, 450, 451, 454, 456, 457, 460, 461, 462, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 493, 494, 495, 497, 498, 501, 503, 504, 510, 512, 514, 515, 516, 517, 520, 525, 527, 528, 529, 532, 533, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 549, 551, 552, 553, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 567, 568, 570, 573, 576, 577, 578, 579, 581, 582, 583, 584, 585, 588, 589, 591, 593, 598, 599, 601, 606, 610, 628, 646, 666, 676, 679, 680, 681, 682, 701, 706

Раймер, д-р, флот. интендантски съветник, М-во на марината, Берлин – 233

Райнбабен, фон, легац. съветник Външно м-во, Берлин – 233, 349, 350

Ракаров, полиц. шеф София – 594

Рам, д-р, таен висш правит. съветник, главен референт Селскостоп. инф. служба за военна икономика, М-во селскостоп., държавни имоти и горите, Берлин – 156, 158, 164, 165, 167, 169, 233, 240, 302, 309

Рамзей, фон, майор, Военно м-во, Берлин – 233, 243, 280

Раскану, Ланга, управляващ рум. легация София – 118, 151

Ратйен, ротмистър, главен шеф снабдяване, Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 233

Ребенсбург, морски кап., миночистачна дивизия, Варна – 482, 489, 492

Ребенскурц, морски кап., адмиралщабен офицер, Главно командване Макензен – 706

Ревентлов, Лудвиг, граф фон, герм. политик, историк – 341, 342

Регенданц, Вилхелм К., д-р, банков експерт – 263, 264

Редерн, фон, кап., шеф Полит. отдел, Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 137

Ризов, Димитър, бълг. пълн. м-р Берлин – 97, 145, 171, 182, 200, 204, 205, 212, 214, 249, 259, 265, 292, 312, 313, 321, 344, 404, 413, 426, 431, 436, 439, 478, 503, 536

Рикес, Вилхелм, прокурист акц. д-во „Георги А. Ясматзи“ – 178, 179

Рихтер, фон, държавен м-р, държавен секретар Вътрешно м-во, Берлин – 166, 238, 283, 284, 285

Рихтхофен, Хартман барон фон, легац. съветник, пълн. м-р, шарже д’афер герм. легация София – 203, 204, 205, 208, 211, 214, 223, 243, 354, 355, 364, 415, 420, 596, 600, 605, 651

Роведер, кап., Свързочна служба, Варна – 615

Розелиус, Лудвиг, генерален консул, агент информатор в София, член Изпълнителен к-т И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 221

Розенберг, Алфред барон фон, д-р, таен легац. съветник, пълн. м-р, шеф отдел Ориент, директор кабинета държавен секретар на Външно м-во, Берлин – 87, 141, 164, 165, 183, 188, 189, 233, 236, 239, 244, 280, 290, 370, 371, 380, 414, 415, 419, 420, 421, 425, 426, 433, 434, 445, 478, 479, 482, 503, 508, 529, 536, 551, 557, 560, 562, 571, 590, 631, 633, 634, 646, 651, 715

Ройтер, фон, ген.-майор, командващ герм. войскови части София, септ. 1918 г. – 699, 701

Ромберг, К. Ф., барон фон, герм. пълн. м-р Берн – 137, 681

Рьодерн, граф фон, държавен секретар герм. Импер. хазна – 462, 495, 500, 501, 502, 511, 512, 518, 520, 522, 524, 533, 542, 543, 557, 560, 561, 562, 570, 688

Рьозике, Густав, депутат Райхстаг, член Изпълнителен к-т И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 221

Рьоттер, М., селскостоп. съветник, председател Съюз на герм. индустриалци, председател И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 220, 221

Рюл – 258

С

Сааведра, испански пълн. м-р София – 139

Савов, Михаил, ген.-лейт., бивш бълг. военен м-р – 222, 251, 346, 661, 662, 663, 666, 673, 674, 675, 676, 678, 680, 682, 683, 684, 698, 699, 700, 702

Савов, Сава, ген.-лейт., бълг. военен м-р (каб. Малинов) – 577, 585, 587, 588, 592, 594, 595, 596, 610, 617, 639, 640, 644

Сакаров, Никола, д-р, полит. деец, социалист – 354, 355, 364

Саломонсон, Артур-Абрахам, д-р, директор Дисконто-гезелшафт – 327, 455, 479, 480

Сандански, Яне, макед. революционер – 83

Сарай, Морис, ген., командващ френ. Източна армия, Южен/ Солунски фронт – 109, 111, 114, 115, 160, 169, 170, 175, 368, 369, 719

Свети Димитър – 488, 489

Серафимов, кап. II р., зам. шеф Бълг. Черноморски флот, Варна – 491, 592, 619, 620, 708

Сечени, граф – 250

Симонс, таен легац. съветник, Външно м-во, Берлин – 233, 238

Сомари, д-р, експерт – 300, 301, 308, 402

Стамболийски, Александър, полит. деец– 95, 622, 626, 663, 682

Стамболов, Стефан, бълг. държавник – 83

Станчев, Ц., собственик-издател „Камбана“, „Вечерна поща“, София – 87, 90

Станчов, Александър, депутат – 382

Стателов, морски кап., Варна – 491

Стоянов, Трайко, д-р, директор Д-ция държ. дългове, София – 156, 227, 301, 309, 382, 455, 542, 557, 561, 562, 587, 598, 657

Т

Такев, Михаел, депутат – 94, 95, 578, 583, 584, 585, 593, 621

Такрир, гръц. пълн. м-р – 49

Талаат, Мехмед паша, тур. вътрешен м-р, велик везир (1917-1918 г.) – 215, 281, 285, 395, 404, 520, 521, 525, 551, 559, 586, 645

Тантилов, Петър, ген.-майор, н-к Тилово у-ние – губернатор Македония, правит. представител преговори мир Букурещ 1917 г. – 85, 479, 489, 567, 568

Тапен, ген.-майор, н-к щаб Главно командване фон Макензен – 181, 198, 199

Таракчиев, полк., н-к щаб 3-та бълг. армия Добруджа – 346

Тарновски, Адам граф фон Тарнов, австро-унг. пълн. м-р София – 55, 56, 88, 102, 103, 104, 185, 255, 452

Тирпиц, Алфред фон, адмирал, държавен секретар герм. марина – 50, 68, 75, 100, 101, 108, 151, 194

Тиса, Щефан Колман граф фон, унг. м-р председател – 641

Тодоров, кап.-лейт., командир подводница, Варна – 76, 468

Тодоров, Георги, ген.-лейт., командващ 2-ра бълг. армия, помощник главнокомандващия Жеков (1918 г.) – 609, 649, 650, 665, 677, 703

Тодоров, Теодор, депутат – 95, 150, 151, 578

Том, герм. експерт – 182

Тончев, Димитър, д-р, финан. м-р (каб. Радославов) – 49, 77, 88, 94, 104, 144, 153, 155, 156, 160, 162, 169, 170, 182, 185, 187, 195, 198, 200, 202, 218, 219, 232, 280, 312, 382, 385, 407, 444, 454, 459, 461, 478, 479, 480, 481, 483, 484, 486, 493, 494, 495, 508, 509, 514, 515, 520, 524, 525, 527, 528, 532, 533, 535, 536, 538, 539, 542, 543, 549, 553, 557, 560, 561, 562, 568

Точков, Димитър, д-р, макед. деец, банков директор, член Изпълнителен к-т И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 51, 55, 85, 87, 90, 91, 195, 221, 427, 428, 589

Тошев, Стефан, ген.-лейт., командващ 3-та бълг. армия Добруджа, 4-а бълг. армия, генерал-губернатор Македония (1918 г.) – 181, 603, 706, 716

Тройтлер, Карл Георг фон, ген. адютант, пълн. м-р, съветник свитата имрератора, Върховна главна квартира – 53, 62, 65, 102, 135, 136, 147, 212

Троцки, Лео, преговори за мир в Брест-Литовск – 464

У

Убрих, Франц, директор Дисконто-гезелшафт, Берлин – 189

Уилсън, Удроу, президент САЩ – 268, 269, 585

Унгер, фон, ген.-лейт., комендант на Добруджа – 217, 227, 250, 488, 489, 490, 492

Утеман, д-р, таен минен съветник, експерт – 311

Ф

Фаденхехт, Йосиф, д-р, м-р правосъдие (каб. Малинов) – 699

Фалкенхайн, Ерих, ген.-полк., военен м-р, шеф Генщаб герм. действаща армия, Върховна главна квартира – 52, 53, 61, 67, 70, 71, 72, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 109, 110, 112, 113, 115, 116, 137, 141, 320, 368, 519, 520, 521, 523

Фасчитати, итал. пълн. м-р Букурещ – 137

Фердинанд I, български цар – 50, 51, 54, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 67, 69, 75, 83, 102, 106, 112, 115, 117, 118, 137, 140, 141, 142, 143, 144, 148, 151, 152, 154, 155, 174, 176, 182, 186, 201, 207, 209, 217, 218, 225, 226, 267, 268, 269, 276, 277, 281, 290, 293, 343, 358, 360, 361, 362, 367, 372, 384, 418, 419, 420, 422, 423, 425, 426, 427, 429, 432, 434, 436, 439, 441, 444, 446, 448, 450, 451, 454, 463, 469, 480, 485, 486, 512, 521, 526, 528, 529, 541, 543, 551, 560, 564, 573, 607, 608, 609, 622, 626, 627, 632, 633, 634, 652, 653, 655, 658, 659, 664, 667, 668, 705, 708, 719

Фети бей, тур. пълн. м-р София – 206

Феткьотер, финан. съветник, Военно м-во, Берлин – 233

Филип, принц – 372

Филипеску, рум. полит. деец – 712

Фирле, Рудолф, кап.-лейт., Средиземноморска герм. дивизия, офицер за свръзка Бълг. Черном. флот – 76, 78, 80

Фичев, Иван, ген.-лейт., бивш бълг. военен м-р – 407

Флах, таен правит. съветник – 233, 497, 498

Фогел, таен правит. съветник – 498

Фойгт, фон, морски ст. лейт., командир подводница, Варна – 75

Фоке, правит. стажант, Вътрешно м-во, Берлин – 233, 238

Фонк, майор, отдел Военна служба, Военно м-во, Берлин – 233, 242

Фош, Фердинанд, маршал, върховен командващ съглашенски сили Южен фронт (1915/16 г.) – 626

Фрайтаг, герм. консул Белград – 392

Франо, герм. консул Варна – 75

Франц-Йосиф II, австро-унг. император – 54, 55

Фридеричи, майор, шеф герм. Пресслужба, София – 563, 564, 565, 567, 589, 590, 591, 594, 595, 602, 606, 607, 622

Фридрих, ерцхерцог – 52

Фридрихс, Х., д-р хон. К., търг. съветник, председател Съюз на индустриалците, председател И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 220, 221

Фришмут, пълномощник пруско Военно м-во при бълг. Военно м-во, София (след Кемерлинг) – 442, 621, 622

Фюрстенберг, Егон граф, австр. магнат, герм. генерален консул Виена – 642

Х

Хаке, фон, шеф Общ военен департамент, Военно м-во, Берлин – 694

Хаки паша, тур. посланик Берлин – 321, 396, 540, 550, 551, 646

Халил паша, ген.-майор, тур. военен м-р – 174

Харбоу, фон, кап., герм. Върховна главна квартира – 495

Хасе, полк., Група армии фон Макензен – 392, 398

Хатцфелд, Херман княз фон, херцог Трахтенберг, депутат Райхстаг – 54

Хел, ген., преговори за мир, Букурещ – 346, 503, 539, 540

Хелпланд, д-р, акционер Селскостоп. предприятие за военна икономика, Берлин – 166

Хелферих, Карл, д-р, държавен секретар Импер. хазна, държавен секретар Вътрешно м-во (1916 г.), държавен м-р (1917/18 г.) – 49, 64, 77, 220, 221, 465, 493, 494, 500, 501, 502, 508, 510, 511, 514, 523, 528, 529, 533, 535, 536, 561, 570, 588, 589, 590, 606, 611, 635

Хербст, Йосиф, директор печата, София – 120, 206, 341, 342, 593, 612

Хертлинг, Георг граф фон, д-р, райхсканцлер (1917/1918 г.) – 410, 413, 424, 426, 434, 435, 437, 441, 442, 446, 447, 449, 454, 459, 466, 477, 485, 503, 510, 514, 516, 518, 523, 524, 526, 529, 539, 552, 564, 569, 576, 580, 586, 588, 589, 591, 594, 596, 600, 611, 628, 637

Хефтен, фон, подполк., шеф Служба за чужбина, Военно м-во, Военна служба, Върховна главна квартира – 349, 350, 594

Хинденбург, Паул фон Бенкендорф унд Хинденбург, ген.-фелдмаршал, главнокомандващ герм. действаща армия, Изток (1917/18 г.) – 115, 117, 149, 154, 155, 183, 187, 198, 199, 255, 286, 359, 368, 370, 414, 416, 418, 420, 503, 518, 522, 523, 524, 526, 581, 603, 649, 650, 652, 662, 677, 689, 706, 715, 716, 718

Хинце, Паул фон, адмирал, държавен секретар Външно м-во (1918 г., след Кюлман) – 607, 608, 617, 628, 630, 631, 633, 637, 642, 645, 648, 650, 656, 660, 664, 670, 671, 674, 675, 678, 679, 681, 685, 697, 715, 719

Хоенцолерн, Карл Антон фон, принц – 641

Холцендорф, Хенинг фон, адмирал-фелдмаршал, н-к Адмир. щаб – 53, 111, 198, 207, 215, 226, 255, 275, 286, 290, 296, 316, 319, 320, 327, 346, 364, 381, 382, 384, 416, 467, 482, 488, 520, 530, 545, 549, 551, 563, 574, 582, 592, 602, 610, 613, 618, 644

Хорстман, легационен съветник, Външно м-во, Берлин – 671, 676, 685

Хофленер, кап., австро-унг. консул, Прилеп – 391

Хофман, швейц. федерален съветник, Берн – 136, 261, 460

Хранилович, ген., преговори за мир, Букурещ – 539

Христов, инж.-щабен офицер, Бълг. Черноморски флот – 468

Хьопфнер, кап., Военно-морска запасна служба, Варна – 614, 615

Хьотцендорф, Конрад Франц фон барон, ген.-полк., н-к Генщаб австро-унг. действаща армия, Главна квартира Тешен – 66, 68, 111, 368

Хюман, герм. кап. – 106, 215, 217, 230

Ц

Цанков, Александър, проф. политикономия – 87, 90, 271

Цимер, д-р, герм. Военна мисия, представител Ген. интендантство, Константинопол – 166

Цимерман, Алфред, д-р, действ. таен съветник, държавен подсекретар, държавен секретар Външно м-во – 50, 60, 98, 119, 160, 165, 167, 169, 170, 171, 172, 174, 175, 189, 201, 204, 206, 214, 217, 223, 232, 246, 249, 250, 258, 259, 261, 262, 264, 265, 266, 269, 276, 277, 280, 283, 284, 285, 293, 294, 306, 307, 310, 311, 312, 313, 321, 322, 336, 337, 344, 497

Цита, Бурбон-Пармска, австро-унг. императрица – 268

Цителман, Волф Х., член Изпълнителен к-т И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 221

Ч

Чакалов, Христо, гуверньор БНБ – 628

Червен-Иванов, д-р, бълг. предприемач – 167

Чернин, Ото граф Худениц унд ци, австро-унг. пълн. м-р София – 267, 281, 286, 292, 293, 324, 421, 432, 438, 484, 526

Чернин, Отокар граф Худениц унд цу, австро-унг. външен м-р – 267, 281, 285, 300, 321, 340, 375, 376, 484, 512, 641

Чиршки унд Бьогендорф, Хайнрих Леополд фон, герм. посланик Виена – 58, 88, 144, 372

Ш

Шахт, Хялмар, директор Нац. банк фюр Дойчланд, Берлин – 402

Швертйегер, представител Импер. марина Върховна главна квартира – 393, 394

Шевен, фон, представител фирма Круп, София – 187, 290

Шлезвиг-Холщайн цу, Гюнтер херцог, президент Герм.-бълг. д-во, Берлин – 222

Шлипер, Густав, директор Дисконто-гезелшафт, Берлин – 177, 180, 188, 455, 461, 478, 479, 480

Шмидике, военно-морски ст. лейт., Варна – 614, 615, 618, 619

Шолц, Фридрих фон, ген. артил., главнокомандващ Група съюзни армии, Южен фронт – 315, 373, 374, 387, 410, 425, 429, 466, 552, 565, 569, 573, 574, 576, 577, 584, 595, 603, 604, 610, 623, 624, 637, 649, 650, 653, 664, 672, 716, 718

Шорлемер, барон фон, д-р, държавен м-р и м-р М-во селскостоп., държавни имоти и горите, Берлин – 158, 292

Шпиро, д-р, референт Отдел Военни суровини, Военно м-во, Берлин – 233, 236, 240, 242

Шрьодер, Бруно барон, д-р, държавен секретар Импер. хазна, държавен м-р (1918 г.) – 211, 220, 223, 283, 435, 455, 509, 548, 588, 652, 658

Шултер, федерален президент Швейцария – 261

Шулц, Едмунд, кап. III р., герм. комендатура, Букурещ – 228

Щ

Щайн, барон фон, ген. артил., държавен и военен м-р, представител райхсканцлера Върховна главна квартира – 155, 192, 194, 201, 210, 211, 219, 231, 243, 281, 282, 284, 285, 286, 290, 402, 435, 510, 511, 517, 524, 525, 533, 569, 574, 576, 578, 587, 588, 595, 596, 604, 616, 617, 636, 647, 648

Щанге, Ото, д-р, директор Кредитна банка, София – 103, 114, 153, 155, 156, 164, 171, 178, 185, 187, 194, 200, 202, 218, 238, 263, 433, 444, 454, 461, 487, 494, 511, 515, 524, 542, 561, 562, 587, 590, 598, 611, 627, 628, 629, 658

Щаус, Емил Георг фон, директор Дойчебанк – 309, 349, 590

Щреземан, Густав, д-р, депутат Райхстаг, член Изпълнителен к-т И-тут за икономически връзки с България, Берлин – 220, 221, 222, 349, 350, 362, 377, 378

Щубенраух, кап. III р., герм. комендатура, Букурещ – 228

Щум, Вилхелм фон, пълн. м-р, н-к Полит. отдел, Външно м-во, Берлин – 258, 286, 292, 349, 627, 634, 652, 654, 659, 679

Щюлпнагел, майор, шеф Служба за чужбина (1918 г.), Върховна главна квартира – 594

Щюрмер, председател рум. парламент – 118

Я

Ягов, Готлиб фон, д-р, държавен секретар Външно м-во, Берлин – 49, 53, 54, 59, 62, 65, 77, 87, 102, 105, 106, 116, 120, 121, 122, 123, 135, 136, 137, 139, 140, 143, 144, 145, 147, 148, 150, 153, 155, 161, 175, 176, 183, 184, 189, 191, 194, 195, 223

Янсен, майор, Военно м-во, Берлин – 611

Янулов – 454

ГЕОГРАФСКИ ПОКАЗАЛЕЦ

А

Авезн – 528, 529, 533, 571, 572, 579, 580, 581, 631, 634

Австрия – 54, 63, 66, 67, 68, 88, 99, 112, 115, 120, 127, 128, 133, 134, 176, 183, 197, 205, 207, 218, 235, 242, 255, 285, 295, 299, 300, 308, 329, 332, 333, 338, 343, 364, 373, 394, 410, 420, 421, 424, 453, 464, 473, 498, 523, 527, 549, 551, 553, 641, 642, 649, 655, 671, 675, 676, 684, 688, 689, 702

Австро-Унгария – 50, 52, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 88, 94, 98, 101, 105, 108, 110, 111, 121, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 138, 145, 149, 157, 174, 196, 205, 223, 235, 236, 238, 255, 263, 273, 275, 276, 286, 298, 301, 303, 306, 314, 315, 321, 334, 338, 342, 344, 345, 359, 362, 368, 372, 375, 380, 400, 402, 405, 413, 435, 445, 452, 453, 463, 464, 465, 469, 470, 473, 482, 484, 485, 486, 493, 497, 498, 503, 505, 509, 512, 513, 526, 535, 538, 539, 548, 550, 558, 575, 578, 582, 594, 635, 639, 643, 656, 660, 664, 665, 683, 695, 705, 714

Адрианопол – 113, 677, 679, 704, 710

Адрианополска област – 168

Адриатическо море/Адриатика – 128, 142, 355

Азия – 487, 546, 559

Айслебен - 327

Албания – 62, 63, 66, 68, 69, 70, 71, 137, 207, 368, 609, 655, 657, 701

Александрия – 381, 430

Алексинац – 237, 300, 320

Аликзар – 401

Аликса – 300

Алистрат – 325

Алтън тепе – 237, 499, 508, 534

Америка – 82, 232, 233, 268, 269, 275, 277, 285, 321, 322, 323, 324, 344, 345, 423, 477, 556, 567, 681, 701

Амзелфелд – 245

Амстердам – 437

Анатолия/Анадола – 158

Ангиста – 325

Антверпен – 130

Ардахан – 572, 602

Асуан – 381, 430

Атина – 49, 53, 143

Африка – 430

Б

Бабадаг – 446, 447

Бавария – 132, 135, 332, 333, 612

Багдад – 430, 697

Бад Хомбург – 269

Баден – 585, 650, 656

Балкански полуостров/Балкани – 51, 55, 56, 69, 99, 107, 114, 115, 124, 131, 132, 133, 142, 149, 169, 170, 208, 221, 229, 245, 246, 248, 255, 278, 282, 350, 351, 352, 387, 390, 391, 453, 464, 465, 485, 498, 527, 544, 546, 547, 575, 593, 608, 623, 633, 653, 662, 682, 686, 690, 692, 700, 705

Балчик – 147, 152

Банкен – 706

Басра – 697

Батуми – 572, 602

Батум-Карс – 522

Беласица – 388

Белгия – 54, 160, 226, 238

Белград – 131, 181, 207, 301, 381, 387, 391, 392, 466, 497, 675

Белене – 710

Белесица – 719

Беломорието – 179

Берат, с. Македония – 71, 143

Берлин – 49, 50, 53, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 74, 75, 77, 81, 85, 87, 88, 89, 90, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 130, 135, 137, 139, 140, 141, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 230, 231, 232, 233, 244, 245, 249, 250, 252, 253, 255, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 269, 270, 275, 277, 278, 279, 280, 281, 283, 285, 286, 288, 290, 291, 292, 293,

294, 295, 297, 302, 307, 309, 311, 312, 313, 314, 316, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 346, 349, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 360, 361, 362, 364, 365, 366, 367, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 381, 382, 383, 384, 387, 391, 392, 393, 395, 396, 397, 398, 399, 402, 403, 404, 405, 409, 412, 414, 415, 416, 419, 420, 421, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 464, 465, 466, 467, 477, 478, 479, 481, 482, 483, 484, 485, 487, 488, 493, 494, 500, 501, 502, 503, 504, 508, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 518, 520, 523, 524, 525, 526, 527, 530, 532, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 548, 549, 550, 551, 552, 554, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 604, 605, 606, 607, 610, 611, 612, 613, 616, 617, 618, 621, 622, 623, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 636, 637, 639, 640, 643, 644, 645, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 662, 664, 665, 666, 668, 670, 671, 672, 674, 675, 676, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 709, 710, 715, 716, 718, 719
Берн – 123, 136, 175, 186, 261, 396, 437, 585
Бесарабия – 416, 446, 447, 452, 540, 552, 558, 559, 566
Блаце – 70
Близкия изток – 124, 575
Бобов дол – 218, 223
Бобовдол – 184, 185, 187, 188, 194, 500, 506, 517
Боиник – 71, 320
Болжетин – 300, 401
Борцея – 518
Борчеа – 228, 517
Босна – 391
Босна-кьой, с. – 660
Бохемия – 81, 330
Браила – 228, 331, 333, 362, 492, 619, 708, 709
Брегалница, р. – 71, 82
Брезник – 710
Бремен – 130, 221
Бреслау – 354, 355
Брест – 451, 453, 460, 461, 464, 478, 479, 482, 494, 500
Брза Паланка – 300, 534, 710, 711
Бриндизи – 430
Брод – 674
Брюксел – 238, 300
Бувчи – 320
Будапеща – 131, 166, 328, 329, 333, 334, 335, 371, 437, 485, 666
Буковина – 52, 60, 101, 105, 108, 109
Буковце – 71
Букурещ – 49, 60, 98, 99, 103, 112, 114, 118, 120, 137, 139, 148, 151, 175, 186, 226, 227, 228, 229, 260, 297, 346, 367, 396, 412, 433, 479, 480, 481, 483, 484, 487, 489, 491, 493, 494, 500, 501, 502, 504, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 520, 524, 525, 526, 536, 538, 540, 541, 542, 543, 549, 550, 552, 558, 559, 567, 568, 576, 583, 619, 660, 708, 711
Бургас – 79, 218, 368, 369, 558
Бутково – 324
България – 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 186, 189, 190, 192, 193, 194, 196, 197, 198, 199, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 231, 233, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 270, 271, 272, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 314, 315, 316, 317, 318, 320, 321, 322, 323, 326, 334, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 359, 360, 364, 368, 369, 370, 371, 372, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 384, 385, 386, 387, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 398, 400, 401, 402, 405, 407, 408, 410, 412, 413, 415,

416, 417, 421, 422, 423, 424, 428, 431, 432, 435, 437, 438, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 452, 454, 456, 459, 461, 462, 463, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 561, 562, 563, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 575, 576, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 590, 591, 592, 593, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 606, 608, 610, 611, 612, 616, 617, 618, 620, 621, 624, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 651, 653, 654, 656, 658, 659, 660, 661, 662, 664, 665, 669, 671, 672, 673, 675, 676, 677, 678, 679, 682, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 694, 695, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 706, 710, 711, 712, 714, 715, 716, 717, 718, 719

Бюн, [Бърно] – 371

В

Валаконе – 320

Валона – 430

Вардар – 71, 72, 103, 109, 115, 216, 239, 246, 324, 388, 649, 661, 674

Вардарската долина – 388

Варна – 75, 78, 79, 80, 121, 123, 130, 226, 227, 228, 230, 272, 273, 295, 296, 316, 318, 368, 369, 382, 425, 458, 468, 486, 487, 488, 490, 491, 492, 585, 592, 606, 607, 613, 614, 615, 616, 618, 619, 620, 706, 707, 708, 710

Варшава - 641

Вашингтон – 185, 585

Велес – 71, 190, 649, 661, 674

Велика Плана – 497

Велики/Тихи океан - 186

Велико Търново/Търново – 81, 340, 693

Великобритания/Англия – 54, 82, 125, 126, 128, 176, 186, 194, 213, 225, 226, 267, 268, 285, 293, 299, 309, 330, 396, 430, 487, 516, 545, 582

Вердюн – 369

Видин – 710

Виена – 50, 53, 54, 55, 56, 58, 62, 63, 64, 67, 68, 88, 97, 102, 103, 120, 131, 165, 166, 174, 186, 189, 196, 201, 207, 222, 223, 255, 285, 294, 297, 308, 312, 321, 322, 323, 328, 329, 332, 335, 340, 344, 358, 371, 402, 403, 408, 415, 417, 426, 437, 438, 439, 442, 445, 481, 483, 484, 485, 497, 529, 539, 576, 595, 609, 641, 656, 663, 664, 671, 675, 694, 705, 716

Вилхелмсхафен – 429

Вилхелмсхьое – 632, 633, 640, 658, 659, 660, 663, 664, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 681, 684

Висбаден – 160, 169, 174, 175

Власина, р. – 71

Влахия - 176, 359

Воден – 324

Враня – 71, 392, 396, 397

Връшка чука – 310

Вуковар – 329

Вучитрн – 70

Вюртемберг – 612

Г

Галац – 362

Галиполи – 370

Галиция – 54, 81, 105, 110, 111, 347, 519

Гевгели – 297

Германска империя/Германия – 51, 52, 57, 58, 61, 62, 63, 66, 76, 78, 79, 80, 82, 84, 85, 87, 90, 91, 94, 98, 99, 101, 104, 105, 106, 108, 110, 111, 112, 115, 116, 117, 119, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 138, 145, 146, 149, 152, 156, 157, 158, 160, 161, 163, 169, 170, 178, 179, 181, 183, 185, 186, 189, 192, 193, 196, 197, 198, 199, 202, 205, 206, 209, 210, 212, 213, 215, 216, 221, 232, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 245, 246, 247, 248, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 260, 265, 266, 271, 273, 275, 276, 278, 279, 280, 282, 284, 285, 287, 289, 290, 291, 293, 294, 295, 296, 301, 303, 308, 309, 310, 314, 315, 320, 329, 330, 331, 334, 338, 339, 340, 341, 342, 344, 345, 347, 348, 349, 351, 352, 353, 354, 359, 363, 364, 365, 367, 368, 372, 373, 375, 378, 379, 383, 384, 385, 386, 387, 389, 390, 391, 394, 395, 397, 399, 400, 403, 405, 408, 409, 410, 411, 413, 416, 417, 418, 424, 427, 428, 430, 433, 435, 436, 440, 444, 445, 446, 450, 452, 453, 454, 463, 464, 465, 468, 469, 470, 473, 474, 475, 477, 479, 480, 481, 482, 484, 485, 486, 487, 490, 492, 493, 495, 497, 498, 499, 504, 505, 509, 513, 514, 515, 520, 521, 523, 524, 525, 528, 530, 531, 532, 534, 531, 533, 534, 535, 536, 538, 540, 541, 544, 545, 546, 547, 548, 550, 551, 552, 556, 557, 558, 561, 562, 564, 566, 567, 569, 570, 571, 573, 574, 575, 578, 579, 582, 583, 585, 586, 589, 591, 596, 597, 598, 599, 600, 603, 605, 608, 609, 610, 612, 614, 623, 630, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 641, 642, 643, 644, 647, 650, 652, 653, 656, 658, 659, 660, 664, 671, 675, 677, 683, 686, 687, 688, 691, 692, 694, 697, 701, 704, 705, 706, 712, 714, 717

Гиляне – 320

Гиургиу [Гюргево] – 121, 198, 199, 229, 329, 334, 363, 489

Голесница планина – 71

Голубац – 401

Горна баня – 683, 684, 719

Горна Оряховица – 218

Горна Силезия – 130, 135

Гостивар – 718

Градско – 168, 190, 661

Грац – 548

Гърция – 49, 53, 54, 98, 99, 100, 102, 103, 105, 108, 114, 115, 118, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134, 135, 136, 137, 140, 147, 148, 151, 152, 175, 189, 207, 217, 254, 286, 292, 297, 307, 308, 312, 313, 321, 322, 323, 324, 326, 344, 345, 354, 359, 554, 555, 556, 557, 566, 567, 573, 580, 581, 582, 608, 627, 642, 697, 714

Гьобен – 457

Гьонию – 333, 335

Гьорлиц – 556

Гюмюрджина – 309, 442, 443

Д

Далмация – 633

Дебра – 70

Дебър – 58, 59, 674

Девени – 334

Девич планина – 70

Дегендорф – 335

Дедеагач – 216, 369, 370, 521, 527, 566, 593

Дедели – 574

Демир – 324, 325, 326

Демир капу – 388, 649

Демир-Хисар – 324, 325, 566

Демотика – 540

Джулфа – 602

Димотика – 541, 550

Добрич – 147, 160, 531, 620

Добро поле – 649, 718

Добруджа – 82, 109, 112, 113, 114, 115, 116, 123, 147, 149, 151, 154, 159, 160, 161, 169, 175, 176, 181, 196, 197, 198, 206, 211, 212, 215, 217, 227, 232, 237, 246, 248, 250, 252, 255, 271, 272, 277, 285, 286, 290, 291, 294, 297, 307, 323, 338, 339, 340, 342, 343, 344, 345, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 369, 370, 371, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 383, 384, 385, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 403, 404, 409, 410, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 421, 422, 423, 425, 426, 431, 432, 433, 435, 436, 438, 439, 440, 441, 442, 444, 445, 446, 447, 448, 450, 452, 453, 461, 462, 463, 478, 480, 481, 482, 483, 484, 486, 487, 488, 493, 494, 496, 497, 499, 501, 503, 504, 509, 511, 512, 513, 515, 516, 517, 518, 519, 521, 523, 524, 525, 527, 529, 531, 532, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 546, 549, 550, 551, 552, 553, 559, 560, 561, 562, 563, 565, 566, 571, 573, 580, 581, 583, 586, 588, 591, 593, 601, 606, 608, 610, 622, 623, 632, 633, 643, 645, 646, 660, 664, 665, 707, 709, 711, 712, 714

Дойран – 297, 652, 718

Дойранското езеро – 114

Драма – 216, 297, 312, 323, 326, 344, 345, 354, 364, 384, 389, 405, 476, 550, 554, 565, 566, 642

Драмската област – 441

Драч – 59

Дрезден – 131, 178, 222, 371

Дренска планина – 71

Дрин – 388

Дриници – 70

Дубравица – 534

Дунав – 70, 111, 112, 116, 154, 181, 199, 206, 121, 208, 228, 230, 243, 278, 290, 299, 300, 305, 306, 309, 317, 320, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 336, 338, 342, 352, 355, 359, 363, 370, 377, 393, 394, 407, 411, 415, 416, 418, 422, 432, 438, 444, 446, 447, 452, 483, 485, 489, 493, 517, 532, 539, 540, 682, 707, 708, 709, 710, 712

Дунавска област – 60

Дупница – 719

Дяково – 58, 59, 66, 67, 68, 70, 71

Е

Ебентал – 439
Евксиноград – 75, 76
Европа – 82, 144, 186, 206, 328, 330, 331, 339, 341, 342, 376, 377, 405, 406, 430, 482, 487, 494
Егейско море/Егея – 296, 442, 445, 462, 490, 491, 517, 519, 523, 552, 660
Египет – 132, 324, 390, 396
Елбасан – 59, 66, 68, 71
Елзас – 52
Енидже-Вардар – 324
Енос – 142, 143, 589, 593
Епир - 297
Есен – 130
Естония – 607, 632, 641

Ж

Железа – 168
Железни врата – 371, 388
Журиловка – 394

З

Зайчар – 310
Залцбрун – 448
Залцбург – 244, 260
Запад – 59, 133, 135, 144, 155, 183, 331, 453, 529, 539, 580, 603, 614, 653, 671
Западна Тракия – 216
Здравинйе – 70
Зилиаково – 325
Злата – 320
Златния рог – 206
Змайевац – 70

И

Измаил – 711
Източна Галиция – 176
Източна Европа – 341
Източна Румелия – 83
Ипсуич – 82
Испания – 126, 633
Италия – 126, 128, 142, 207, 213, 225, 226, 299, 309, 321, 322, 396, 419, 555, 556, 566, 582, 633

Й

Йосйе – 70

К

Кавадар – 388
Кавала – 142, 143, 147, 150, 161, 176, 207, 216, 232, 281, 286, 296, 297, 302, 312, 316, 323, 326, 342, 344, 354, 364, 389, 405, 476, 550, 554, 565, 566, 642
Кавказ – 245, 551, 552, 572, 575, 591
Кади Кьой – 540, 541
Кадикия – 550
Кайро – 381, 430
Кайчик – 219
Калафат – 331
Календра – 325
Калканделен – 388
Калофер – 558
Камара – 71
Канара – 531
Каоник – 320
Кара Бурну – 512
Караагач – 516, 586, 602, 646
Карагач – 521, 540, 566
Карадаг планина – 71
Карапач – 537
Карс – 572, 602
Касово поле – 245
Катланово – 71
Като-Мохали – 326
Качаник – 66, 68, 207, 388
Каячик – 237
Кил – 78, 79
Кичево – 674, 718
Клина, р. – 70
Клисели – 71
Княжевац – 310
Княжево – 719
Кободин – 538
Ковел - 169
Козяк връх – 71
Конкана – 387
Константинопол/Цариград – 53, 78, 87, 100, 104, 106, 107, 123, 129, 130, 131, 158, 164, 166, 167, 169, 179, 193, 196, 206, 215, 216,

230, 285, 286, 325, 326, 327, 350, 358, 365, 367, 369, 376, 377, 380, 382, 384, 387, 392, 395, 396, 415, 429, 467, 487, 492, 519, 521, 526, 538, 545, 546, 547, 572, 574, 576, 585, 586, 595, 602, 608, 610, 614, 641, 645, 646, 660, 662, 671, 677, 679, 684, 697, 700, 703

Констанца – 121, 150, 152, 181, 196, 197, 198, 199, 206, 215, 217, 226, 227, 228, 229, 230, 250, 255, 272, 273, 290, 291, 316, 339, 353, 355, 356, 362, 364, 366, 367, 375, 377, 393, 394, 416, 431, 433, 438, 445, 446, 447, 450, 452, 461, 462, 463, 468, 482, 483, 486, 487, 488, 489, 490, 492, 493, 494, 497, 508, 512, 515, 518, 520, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 585, 616, 619, 620, 664, 706, 707, 708, 709, 710

Копаоник – 70

Копенхаген – 186

Копилак – 71

Корман – 320

Корфу – 136

Косивар – 70

Косово поле – 82

Косталац – 597

Костолац – 498

Котяхива – 325

Кочани – 716, 719

Крагуевац – 242

Крайова – 711

Кривелч – 320

Криволак – 652, 718

Крим – 547, 552, 662, 706

Кройцнах – 244, 258, 260, 267, 276, 277, 286, 297, 300, 306, 309, 310, 311, 340, 343, 346, 351, 355, 356, 358, 359, 362, 366, 368, 372, 374, 376, 378, 379, 393, 397, 398, 399, 400, 410, 414, 417, 418, 419, 420, 421, 423, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 433, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 443, 447, 448, 517, 704

Крушово – 388

Ксанти – 254, 405, 476, 490, 491, 592, 593, 704

Ксенефон – 614

Кубадин – 160

Кула – 326

Куманово – 71, 702, 705

Кумли – 326

Курландия, херцогство – 54

Курумиста – 325

Кучево – 597

Кърджали – 216

Кьолн – 253, 327

Кьонигехюге – 130

Кюстенджа – 252

Кюстендил – 61, 81, 199, 251, 409, 411, 503, 559, 560, 567, 574, 577, 624, 654, 661, 663, 669, 674, 705, 710, 719

Л

Лайпциг – 428

Лебане – 320

Леванта – 130

Лемберг – 169

Лесковац – 71

Линц – 329

Литва – 607, 632, 641

Ловкен – 207

Лозенград – 589

Локвеник – 70

Локовицис – 325

Лом паланка – 271, 710

Лондон – 117, 118, 342, 430, 546

Луке – 320

Люле Бургас – 157, 166

М

Македония – 55, 56, 57, 59, 65, 69, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 93, 108, 117, 118, 136, 139, 140, 142, 143, 147, 149, 150, 154, 157, 158, 161, 165, 166, 168, 181, 216, 245, 246, 248, 253, 254, 286, 297, 298, 307, 310, 312, 320, 323, 344, 354, 362, 368, 369, 370, 387, 388, 389, 390, 392, 409, 410, 411, 414, 415, 416, 419, 427, 434, 435, 441, 455, 466, 474, 475, 476, 478, 480, 533, 554, 566, 581, 588, 601, 603, 607, 624, 631, 633, 641, 650, 653, 690, 714, 716, 718

Мала Азия – 125, 131, 325, 329, 330, 331, 388, 487

Малашевските планини – 718

Мали Привалит – 70

Малта, о-в – 430

Мангалия – 355

Манхайм – 331

Марица – 159, 167, 174, 216, 281, 370, 374,

482, 483, 493, 494, 512, 516, 521, 522, 533, 537, 540, 563, 566, 583, 589, 590, 602, 606, 646, 660, 664
Маришкия басейн – 167
Мачин – 438
Меджидиа – 150, 152
Меджидие – 531, 707
Месопотамия – 522
Места, р. – 142, 143, 521
Метовница – 310
Мидия – 142, 143, 589, 593
Микусинце – 70
Миланов връх – 70
Милановац – 710
Митровица – 71, 497
Михайловац – 300
Мияловац – 320
Млава – 498
Моглена – 388
Мойсинйе планина – 70
Молдова – 539, 675, 685
Монастир/Битоля – 100, 103, 109, 181, 189, 190, 191, 198, 207, 253, 354, 387, 410, 497, 718
Монастирица – 401
Морава – 207, 236, 239, 246, 248, 283, 284, 301, 308, 310, 314, 319, 342, 387, 388, 390, 475, 480, 485, 498, 512, 523, 526, 533, 597
Морава, р. – 59, 62, 63, 70
Моравия – 415, 603
Моравска област – 254, 481
Моравската долина – 355
Моравската област – 441
Мост – 710, 711
Мурикяни – 70
Мустафа паша – 216

Н
Наухайм – 557, 626, 634, 642
Неапол – 430
Неготин – 512
Неготинския край – 479
Нересница – 240
Нигрета – 326
Никопол – 315
Ниорита – 326
Ниш – 50, 51, 54, 61, 65, 71, 85, 110, 114, 131, 181, 207, 237, 246, 247, 248, 253, 258, 301, 324, 326, 355, 371, 387, 389, 391, 427, 466, 636, 687, 696

О
Оберлешен – 372, 687, 690
Овче поле – 245, 246
Огледна – 70
Огос – 320
Одеса – 52
Одрин – 216, 309, 442, 521, 541, 677, 679, 704, 710
Одринско – 167
Окестун, р. – 70
Омолдова – 333, 334
Ориента – 125, 128, 129, 131, 179, 241, 245, 295
Оршова – 112, 333, 710
Острово – 324
Островското езеро – 109
Отоманската империя – 660
Охрид – 427, 657, 674
Охридско езеро – 71

П
Палестина – 484, 522
Паликура – 157, 168
Палмис – 326
Парацин – 310
Париж – 111, 218, 219, 231, 339, 342, 354, 375
Парквила – 654, 655, 656, 680, 682, 683, 697, 698
Парма – 641
Пасау – 329
Патарица, връх – 71
Паулиниум – 221
Пек, р. – 300, 455, 498
Пелопонес – 555
Пера – 358, 395, 434, 571
Перник – 171, 172, 173, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 194, 195, 199, 200, 202, 203, 204, 211, 218, 223, 237, 239, 244, 250, 252, 291, 294, 300, 308, 454, 474, 475, 478, 479, 500, 506, 507, 517
Персийския залив – 697

Персия – 575
Петербург/Петерсбург/Петроград – 55, 117, 118, 122, 141, 144, 159, 261, 464
Петрич – 674
Петроварадин – 335
Петровац – 310
Пилатовица – 70
Пирот - 672
Плакалница – 218, 219, 244
Платница – 308
Плевен – 81, 558
Плес – 49, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 102, 103, 105, 106, 112, 113, 117, 120, 121, 123, 135, 136, 137, 139, 140, 141, 144, 147, 148, 150, 153, 154, 155, 158, 159, 161, 162, 164, 170, 175, 176, 180, 183, 186, 189, 190, 191, 199, 201, 203, 208, 211, 212, 217, 218, 222, 224, 227, 232, 244, 246, 249, 250, 251, 253, 260, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 277, 280, 281, 286, 292, 293, 294, 310, 311, 312, 313, 319, 321, 322, 339, 342, 343, 351, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 362, 368, 372, 374, 376, 378, 393, 399, 410, 411, 412, 415, 448, 604
Пожарево – 237, 597
Позар – 70
Пола – 574, 684, 700, 705
Полежина, Владимир, подполковник. See
Полша – 53, 54, 185, 186, 265, 266, 452, 453, 632
Поповица – 320
Попотово – 320
Порна – 325
Порт Саид – 381, 430
Порто Лагос – 216, 316
Португалия – 556
Поти – 706
Потсдам – 221, 264, 362
Правище – 325
Прага – 371
Прахово – 310, 534
Предейене – 71
Пренис – 71
Преспанското езеро – 674
Призрен – 58, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 201, 207, 255
Прилеп – 82, 391, 657
Принойпеле – 531
Прищина – 58, 66, 67, 68, 69, 71, 201, 207, 255
Прлита – 310
Прокупле – 71, 320
Проливите – 186

Р

Радневац – 710
Радовища – 674
Радомир – 684, 693, 710, 719
Радославов – 503
Радуевац – 310, 534
Радуловос – 325
Разник – 70
Разова – 538
Ракос, р. – 70
Рапон, р. – 70
Рахово – 169
Регенсбург – 329, 331, 334, 335
Рейн – 132
Ремшайд – 221
Рим – 117, 118, 137, 141, 142, 585
Ристовац – 301, 497
Родопите – 430
Ротердам – 130, 331
Рощок – 315
Ртан – 597
Ртание – 237
Румъния – 52, 59, 61, 66, 98, 99, 100, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 122, 123, 132, 135, 136, 137, 139, 140, 145, 149, 151, 157, 160, 161, 175, 186, 199, 206, 209, 210, 215, 265, 273, 281, 297, 307, 309, 328, 329, 330, 333, 334, 355, 359, 361, 362, 363, 364, 369, 374, 375, 378, 411, 416, 421, 422, 433, 435, 438, 444, 446, 450, 452, 465, 473, 478, 479, 480, 482, 483, 484, 486, 487, 488, 489, 490, 493, 494, 496, 497, 500, 510, 512, 513, 515, 516, 517, 518, 519, 521, 525, 531, 534, 537, 539, 540, 541, 546, 548, 549, 552, 556, 558, 561, 566, 567, 568, 573, 583, 593, 594, 610, 643, 646, 659, 662, 664, 671, 675, 676, 710, 711, 712
Рупелското дефиле – 388
Русе – 317, 437
Русия – 49, 54, 55, 70, 76, 80, 83, 91, 92, 93, 104, 108, 117, 118, 127, 129, 140, 149, 151, 152, 159,

160, 161, 175, 176, 185, 186, 207, 213, 225, 232, 249, 252, 261, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 276, 291, 292, 293, 330, 338, 339, 348, 366, 433, 444, 446, 450, 451, 452, 453, 460, 461, 464, 496, 530, 556, 566, 572, 607, 632
Русчук – 81, 91, 112, 121, 199, 218, 229, 230, 244, 271, 337, 350, 408

С

Сабадка – 332
Саксония – 222, 612
Сал брдо – 70
Салини – 531
Самодраза – 70
Санджа, обл. - 68
Санкт Петербург – 137, 142
Сараево – 207
Сарисабан – 326
Сармосаклис – 326
САЩ – 275, 470, 291
Свищов – 315, 710
Севастопол – 585, 650, 708, 709, 710
Северно море – 381, 430
Седмоградско – 99, 115
Семендрия – 52, 207, 331, 497, 512
Серес – 216, 297, 312, 323, 324, 325, 326, 354, 389, 476, 550, 554, 556, 565, 566
Серет – 710, 711
Серско – 325
Силезия – 221
Силистра – 120, 160, 215, 356, 363
Синая – 99
Сисевац – 310
Скандинавия – 249
Скирос – 556
Скопие/Юскюб – 59, 82, 85, 237, 387, 388, 389, 391, 466, 467, 497, 574, 576, 577, 609, 662, 677, 701, 703, 718
Скоплие – 71
Скочина – 70
Скумби, р. – 70, 71
Слатина – 711
Сливен – 371, 552, 558
Соко баня – 320
Солун/Салоник – 51, 52, 59, 72, 109, 118, 123, 129, 175, 176, 216, 237, 286, 312, 316, 320, 321, 324, 325, 326, 327, 344, 354, 369, 387, 388, 389, 497, 512, 593, 669, 674, 675, 680, 699, 701, 702, 714, 717
Сома, р. - 154
София – 49, 50, 53, 54, 55, 56, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 72, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 87, 88, 89, 92, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 130, 131, 135, 136, 138, 139, 140, 143, 144, 145, 147, 148, 149, 150, 151, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 191, 193, 194, 196, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 211, 212, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 230, 231, 232, 235, 237, 238, 242, 244, 246, 248, 250, 251, 252, 254, 255, 256, 257, 258, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 270, 272, 274, 275, 276, 280, 285, 286, 288, 290, 292, 293, 294, 301, 306, 309, 310, 311, 313, 314, 315, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 327, 337, 338, 340, 341, 343, 344, 346, 350, 351, 354, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 371, 372, 373, 374, 376, 377, 378, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 391, 392, 394, 395, 396, 398, 399, 400, 401, 404, 405, 406, 407, 413, 414, 415, 416, 417, 419, 420, 421, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 431, 432, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 441, 442, 443, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 460, 461, 463, 464, 465, 466, 469, 477, 479, 480, 481, 482, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 491, 493, 494, 495, 496, 501, 503, 504, 509, 510, 512, 515, 520, 524, 525, 527, 528, 529, 530, 533, 536, 537, 538, 540, 541, 542, 543, 545, 549, 550, 551, 552, 557, 558, 559, 560, 562, 563, 564, 565, 567, 569, 570, 572, 573, 576, 577, 578, 579, 581, 582, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 598, 600, 602, 605, 606, 607, 609, 610, 611, 613, 614, 616, 618, 621, 622, 623, 626, 627, 628, 630, 631, 632, 634, 637, 638, 640, 644, 645, 646, 651, 652, 654, 655, 657, 659, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 689, 693, 694, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 707, 715, 717, 719
Спа – 518, 519, 522, 523, 526, 528, 529, 532, 537, 559, 585, 586, 607, 636, 637, 640, 643,

650, 656, 657, 661, 667, 669, 671, 672, 673, 676, 677, 678, 681, 685, 698
Спатово – 326
Средиземно море – 381, 429, 430, 545, 574, 592
Сталач – 70
Стокхолм – 144, 186, 249, 266, 269, 338, 348, 437
Страцин – 71
Струга – 71
Струма – 82, 216, 324, 325, 326, 388, 389, 631, 661, 674, 701
Струмица, р. – 82, 326, 674
Стумиц – 320
Сува планина – 71
Суец – 430
Суецкия канал – 115, 381, 429
Сулина – 329, 331, 333, 709
Съа – 527
Съединените щати – 127, 129, 556
Сърбия – 53, 54, 55, 58, 59, 61, 66, 71, 82, 93, 104, 109, 117, 122, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 135, 136, 142, 160, 169, 185, 198, 207, 236, 237, 239, 240, 241, 243, 257, 264, 265, 277, 279, 281, 283, 284, 294, 300, 301, 302, 308, 311, 313, 324, 326, 330, 342, 345, 355, 359, 368, 369, 389, 390, 399, 435, 455, 466, 498, 515, 533, 582, 641, 644, 676, 677, 714, 717
Сют гьол – 531
Сер – 642

Т
Табакария – 531
Талес – 207
Тахинос, ез. – 324, 325, 326
Тахиност – 324
Текия – 710
Темешуара – 60
Тетово – 388, 718
Тешен – 58, 66, 67, 68, 120, 137
Тирана – 59
Тиса, р. - 336
Тихия океан – 186
Тополиана – 326
Тракия – 143, 323, 344, 488, 520, 527, 572, 586, 646
Трансилвания – 111
Трезибаба – 310
Трентино - 633
Треска – 388
Триест - 133
Триполи – 430
Тропау – 371
Тузла – 707
Тузлата – 707
Тузник – 326
Тулча – 438
Турну Северин – 710
Турция – 61, 66, 83, 84, 87, 107, 116, 117, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 132, 133, 134, 135, 143, 148, 150, 156, 157, 158, 165, 166, 168, 174, 179, 186, 192, 193, 194, 196, 206, 210, 211, 216, 231, 234, 235, 239, 240, 241, 242, 243, 257, 263, 276, 278, 281, 290, 291, 299, 302, 303, 304, 306, 307, 321, 339, 343, 344, 353, 359, 362, 367, 369, 370, 375, 383, 395, 396, 410, 434, 435, 445, 457, 462, 480, 482, 483, 486, 492, 493, 494, 512, 516, 519, 521, 522, 525, 526, 527, 528, 533, 536, 538, 539, 540, 541, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 559, 566, 571, 572, 574, 575, 578, 583, 586, 589, 591, 592, 593, 601, 602, 606, 608, 610, 619, 633, 643, 645, 646, 659, 660, 664, 671, 679, 690, 691, 693, 702, 705
Тутракан/ Тутракайа/ Туртукай – 120, 147, 148, 150, 160, 356, 363, 643

У
Украйна – 245, 446, 482, 497, 540, 558, 592, 619, 641, 671
Унгария – 114, 115, 117, 131, 133, 134, 137, 148, 247, 255, 310, 331, 608, 609, 610, 641, 711

Ф
Фелда – 691, 692
Феризовец – 70
Феризовиц – 71
Фетещи – 228, 531, 534, 707
Филипопол/Пловдив – 81, 218, 219, 236, 256, 337, 350, 381, 552, 558
Финландия – 497
Фиуме – 128
Флорина – 103, 105, 109, 143, 190, 324

Фокшани – 483
Фрайбург – 336
Франкфурт на Майн – 178, 327, 461
Франция – 126, 127, 128, 176, 186, 213, 225, 226, 267, 292, 293, 299, 309, 330, 469, 470, 523, 582
Фридрихсхафен – 340, 371

Х
Хайнбург – 334
Хале – 87
Халкидически полуостров – 52
Хамбург – 130, 327
Хартум – 430
Хджибегово – 71
Хелферих – 516
Херберт – 710
Херцеговина – 391
Хесен – 429
Хирсова – 228
Хиршберг – 221
Холандия – 633, 641
Хомбург – 269, 634, 642
Хомондес – 326
Християния – 249
Христос – 326
Худова – 388, 655
Хума – 573
Хърватско/Хърватия – 117, 633

Ц
Целендорф – 311
Цир – 70
Църна Кука – 70
Цюрих – 282

Ч
Черна – 388, 652, 653, 655, 664
Черна вода – 176, 228, 358, 360, 361, 362, 363, 367, 375, 377, 379, 393, 394, 433, 438, 452, 462, 482, 483, 486, 487, 490, 493, 494, 497, 515, 520, 530, 531, 532, 533, 534, 707, 708, 709
Черна гора – 54, 68, 69, 185, 207, 368, 369, 697
Черно море – 76, 79, 296, 299, 306, 316, 329, 331, 394, 452, 489, 490, 493, 545, 547, 551, 580, 592, 613, 616, 659
Чифлиджик – 326

Ш
Шарлевил – 567
Шарлотенбург – 78, 377
Швейцария – 123, 137, 174, 285, 306, 323, 330, 432, 555, 557, 563
Швеция – 249
Шпандау – 372
Шумен – 371
Шуримен – 291

Щ
Щип – 661, 669, 718
Щутгарт – 119

Ю
Ювидег – 335
Южна Бесарабия – 452
Южна Русия – 330
Южните Балкани – 125, 127, 128, 129, 133, 134, 135
Юскюбска област – 59
Ютербог – 371

Я
Ягодина – 682
Якупица планина – 388
Ямбол – 371, 372, 381, 429, 430, 431
Япония – 186
Яш – 685

БЪЛГАРИЯ В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА. ГЕРМАНСКИ ДИПЛОМАТИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ

ТОМ II
(1916-1918)

Първо издание

Научен редактор: **проф. д-р ист. н. Цветана Тодорова**

Съставителство и превод: **Цветана Тодорова, Милена Тодоракова, Сашка Жечева, Антоанета Римпова, Рада Стоянова, Евдокия Петрова, Нина Киселкова**

Предпечатна подготовка: **„МТ – студио“**

Формат **1/16 от 70/100**
Печатни коли **46,5**

Печат: **Полиграфически комбинат „Димитър Благоев“ ООД**